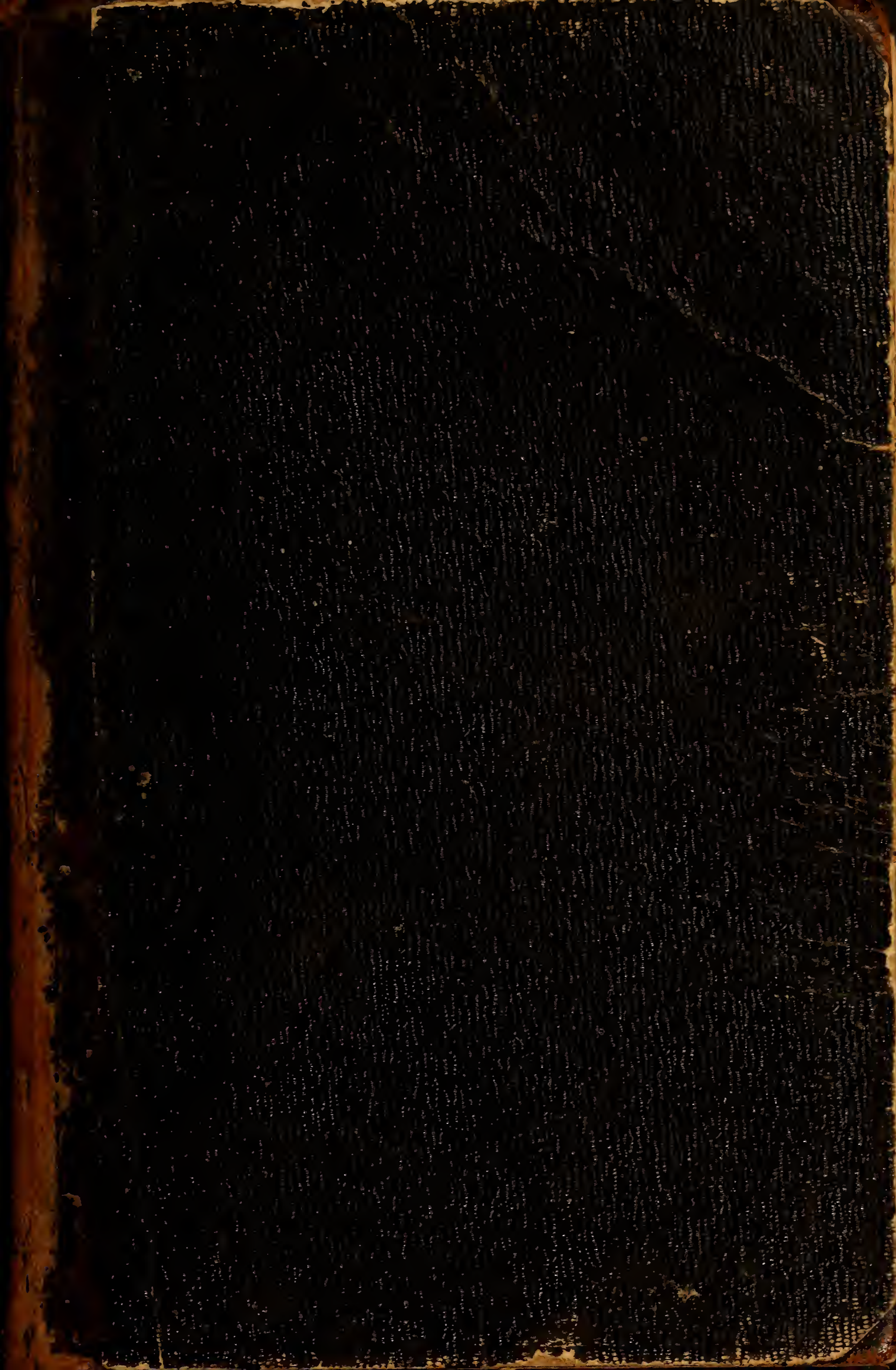

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

ANTHOLOGIE

ZE STARÉ

LITERATURY ČESKÉ.

ZA ČÍTANKU PRO VYŠŠÍ GYMNASIA

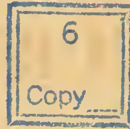
SESTAVIL

JOSEF JIREČEK.

V PRAZE.

NÁKLADEM FRIDRICHA TEMPSKÉHO.

1860.

TISK C. K. DVORNÍ KNIHTISKÁRNY SYNŮ BOHUMILA HAASE V PRAZE.

Úvod.

§. 1. Povaha staré doby literatury české.

Stará doba literatury české zavírá v sobě pravěk až do prvé třetiny XV století.

Písemné památky nejdávnější, rukopis zelenohorský a zlomky z evangelia svatojanského, naznačují dvojí směr, kterým se nejprvé jazyk náš slovesně vzdělával, totiž národní básnictví a překládání knih křesťanských z církevní latiny. V onom vyvíjel se samorostle podlé vzorův z pokolení na pokolení přecházejících, v tomto zápasil se všemi nesnázemi, které působila novosť názorův křesťanských a potřeba držeti se u vyjadřování jich jazyka cizího. Nesnáze tyto mizely ponenáhlu teprv hlubším a obecnějším zakořeněním křesťanstva.

Mezitím osvěta západní vždy více po vlastech našich se šířila, jednak že cizinci zvláště řádu duchovního u nás se osazovali, jednak že předkové naši sami jali se putovati nejen do sousedních Němec, ale až k obecným tehdá pramenům vzdělanosti do Vlach a do Francouz, což se jmenovitě ve XII a XIII století hojněji dálo. Latina vždy zůstávala jedinou prostřednicí.

V XIII století dospěl jazyk náš vyššího již literárného rozvoje. Duchovní čeští jali se básně latinské obsahu náboženského přeodívati, užívajíce přitom nejen formy, ale, pokud stačila, i výmluvy básnictví národního. Velice na vzdělání jazyka básnického působily překlady žaltáře a jiných spisů biblických. Poesie národní nepřestávala kvésti, ano nových okras čerpala z poesie církevní. Kromě duchovních počaly i osoby světské podlé vzorův latinských opěvovati předměty cizí (Alexandreis).

Počátek XIII století jest zároveň počátkem valnějšího se u nás zmáhání jazyka a mravu německého. Dvůr královský v Čechách od Václava I stal se téměř všecken německým. Osad německých přibývalo nejprvé při klášterech, pak i ve vesnicích a konečně zakládáním měst. Zpěvci němečtí na-

*

lezali hostinského přístřeší a štědrých odměn. Tím vnešeny byly k nám vzory nové, které ku konci XIII století vzbudily činných následovníkův mezi básníky českými.

Obliba v básních dle vzorův latinských a německých takovou vzala tehdá převahu, že básnictví národní zcela přišlo nazmar.

Karlem IV nastala doba nová, která urodila plody posud k obdivu ponoukající. Pohříchu bouře náboženské učením Husovým spůsobené zarazily krásný rozkvět literatury naší i uvedly ji na suchoparné pole theologických hádek a a strannických sporův.

§. 2. Jazyk.

Jazyk za patero století, ze kterých jej v písemných památkách doby staré známe, značné podstoupil proměny. Nejstarší jeho útvar zachoval se nám v rukopise zelenohorském, ve zlomcích svatojanských a poněkud i Pražských zlomcích hlaholských. Již tehdá jeví se v něm ty podstatné známky, kterýmiž se československčina rozlišuje od ostatních řečí slovanských.

Starý spisovný jazyk pozdější vyvinul a ustálil se v XIII století právě tak, jako spisovný jazyk doby střední v století XVI pevných pravidel nabyl.

Hlavní povahy jazyka starého jsou:

Praejotované a již v nejstarších památkách střídá se s ie, které pak koncem XIII století zobecnělo, zároveň ale již, ač zřídka jen, v dlouhé i přecházeti počalo: děvčie ruka m. děvčia L. S. Večerní (ie) tma, tuří (ie) hlava R. K.

Po c, l, s, z, ř, č, š, ž během XIV stol. zmizelo i a zbylo čisté e: pravicie, polie, sěkati, sě, zěť, řěka, dušie, róžie. Týž osud stihl i měkké souhlásky v dosloví slabik, že totiž ustoupily tvrdým: mładší m. młajší a młazší, miłost m. miłosť, vidět m. viděť a viděti.

Praejotované e v příponách potýká se v XIII století s praejotovaným, později čistým o, které konečně vrch obdrželo: králev — králóv, vojev.

Praejotované u až do první polovice XIV stol. bylo téměř obecné, ačkoli se i již předtím v jistých případech ustalovati počalo. Po době té však i takovou měrou se rozmohlo

ve spisech, že vypudilo u i z těch míst, kde se toto podnes udrželo (kralije m. kraluje).

Dlouhé ó dotrvalo druhé polovice XIV stol., kdež je v uo rozváděti počali; v též době vyskytuje se již také au místo ú, ačkoliv jen v několika příkladech.

Assimilací samohlásek (Polené (ié) — Polan, Polany, křestěné (ié), křestěnští — křesťan, svatý — světí, světě, hřada — hředě) k začátku XV století vždy více mizí; patrno, že vědomí pravidla toho vyhynulo. Tak čte se již v Živ. Kr. P. světě a svatě, u V. z Březové: Římenóm.

V nejstarších památkách a v listinách až do XIII stol. nalezá se g místo h, a r m. ř.

Staré prosté formy časoslov, nominálné skloňování přídavných a dualy od konce XIII stol. ustupovati počínají a udržují se ve spisech hlavně proto, že skladatelé jejich učili se ze spisův starších jazyku spisovnému, kdežto v obecné mluvě již formy novější nastupovaly. Svědčí o tom jmenovitě časté poklésky a nedůslednosti v rukopisech.

§. 3. Básnictví národní.

Mravy a práva, mluva a básnictví národův vespolek příbuzných velikou mají podobnosť, neřku-li shodu. Příbuznosť a shoda ta netrvá však déle, než pokud národové zůstávají v stavu prvotném, dokud se podlé vzorův cizích nezačnou vzdělávati. Jakmile vzájemný obchod se šířiti, obcování větší rozmanitosti nabývati začne, jakmile poměry společné z dávné své jednoduchosti se vytrhovati jmou i na místo posavadní prostoty nastoupí snaha po učenosti a obliba v duchovních výtvorech cizích: promění se mravy, minou staré obyčeje, vzniknou práva nová, zahyne i básnictví starodomácí. Proměny takové u jednoho národu téhož kmene udají se časněji, u druhého později; chceme-li je tedy spolu porovnávati, třeba, abychom k porovnání obrali takové doby, ve kterých okolnosti na obou stranách jsou podobné, byť by je století od sebe dělily.

Takovým během shledáme, že se práva a obyčeje starých Čechův před XIII stol. dosti podivně shodují s právy a obyčeji nynějších Srbův tureckých. Tak zajisté i básnictví národní staročeské značnou podobnosť ukazuje s odvěkým básnictvím národním Srbův a Rusínův v nynější době. Klíč

k úkazu tomu nalezá se v tom jedině, že Srbové a Rusíni žijí a bytují podnes asi takovým spůsobem, jako naši předkové do XIII století. Až k Srbům a Rusínům vnikne západní vzdělanosť, potká národní jich poesii týž osud, jaký potkal staročeskou a staropolskou před věky.

Až do XIII století žili u nás básníci, podobní slepcům rusinským a srbským, kteříž odchováni jsouce zpěvy od starodávna podáním ústným, později i písemným chráněnými, opěvovali slavné děje svého národu. Poesie latinská nezůstala bez účinku na výtvory jejich, ano působila tak zdárně, že básnictví národní právě tím dosáhlo květu nového, jakýž se v největší spanilosti jeví v Jaroslavu.

Za krále Václava II sebral milovník některý staré zpěvy národní ve sbírku, kteréž se nám nevelký, avšak drahocenný ostatek zachoval v rukopise kralodvorském.

Ve zpěvích staronárodních panuje několikerý rozměr. V epických jedněch jest čistě rytmický i sleduje děj tak věrně, že vážnosť i bodrosť, chabosť i živosť jeho proměnami svými takořka zobrazuje. V druhých jest pravidelný a sice dílem deseti-, dílem osmislabičný; v onom bývá přestávka pravidelně buď za čtvrtou, buď za druhou i šestou, v tomto buď za čtvrtou, buď za druhou i šestou slabikou. Pěsnotvorci, epické zpěvy přednášejíce, provázeli hlas svůj hudbou na nástroji, kterýž, jakož se podobá, jiný byl při zpěvích rozměru čistě rytmického, jiný při těch, ježto pravidelné metrum mají. Při oněch snad užívali mnohostrunného varyta, při těchto houslí o jedné struně.*)

V písních bez hudebného provodu zpívaných nalezáme, jakož u veškeré národní poesii slovanské, sloky, ovšem bez rýmu. Kromě lyrických písní K. R. náleží k tomuto druhu i zpěv o pobití Sasíkův (Beneš Hermanóv).

§. 4. Poesie dle vzorův latinských.

Po větším oboru než poesie národní šíří se ten spůsob básní staročeských, které povstaly nápodobením latinských vzorův. Plody tyto liší se od národních zpěvův kromě toho rýmem a předměty nedomácími. Na obrat zase shodují se s nimi v rozměru, kterýž v rozpravných, jedinou legendu o

*) Zpěvci dum rusinských užívají bandúry mnohostrunné, zpěvci srbští guslí jednostrunných.

sv. Dorotě vyjímajíc, veskrze jest osmislabičný, jakýž podnes v epických národních písních našich jest nejobvyklejší. Druhá shoda nalezá se v jazyku básnickém, v stálých epithetech a frásech. Obě ty okolnosti jsou důkazem, že původcové básní těch, ačkoli látku i rým vzali odjinud, předce básniti se naučili ve škole starodomácí.

Nejstarší z epických básní obsahu duchovního jest legenda o sv. Kateřině, ku kteréž se pak legendy jiné, didaktické, satyrické a dramatické výtvory přidružují.

Všecky skoro ty zpěvy měly duchovní osoby za původce. Legendy jmenovitě patřily k hlavním zábavám nábožným, i vyskytují se obyčejně v modlitebných knihách, jichž rukopisy se nám z XIV a XV století uchránily.

Světského skladatele měla Alexandreis, utěšený to epos, o jehož veliké oblíbenosti svědčí několikeré recense, z kterých došlé nás zbytky pocházejí.

Ve spůsobu Alexandreidy opěvány později z části i dějiny domácí, jakož o tom svědčí zlomek o bitvě Kreščácké (Smrť krále Jana), jejž Lupáč v kronice své zachoval.

I lyrika duchovní následovala vzorův latinských. Jediná píseň církevní „Hospodine pomiluj ny“ jest zbytek obřadu řeckého.

§. 5. Poesie dle vzorův německých.

Dvorské básnictví německé v XIII stol., zvláště od časův Václava I, nalezalo obliby v Čechách u dvora královského a porůznu i na hradech šlechtických. Pokud nyní souditi lze, nezačalo však působiti na poesii domácí českou leč ku konci XIII stol., kdež samo již k úpadku se chýlilo.

Hlavní ráz všech plodův epických sem náležejících jest rozpoutanosť rozměru. Epika tehdejší není než prosa rýmovaná beze všeho vyššího vzletu. Pro rým zapomenuto i počítati slabiky ve verších. Básníci byli patrně již nejvíce osoby světské a jmenovitě toulaví zpěvci, nehrubě umělí. Obyčejně, vzavše originál německý, řídčeji latinský, dosti věrně jej překládali. Jazyk básnický, kromě praskrovných výjimek, nemá nic společného ani s poesií staronárodní ani s latinsko-českou. Sem patří: Tandariáš a Floribella, Tristram, Stilfried, legendy o sv. Prokopu, o sv. Dorotě (Lvovská), Ježíšovo mládí, Anselmus a t. d.

Původní dílo tohoto druhu jediné jest kronika Dalimilová.

Písně lyrické dle vzorův německých tvořené mají sloky rýmem uměle spojované.

Doba, kdy poesie tato dle vzorův německých květla, zajímá hlavně léta bouřek po vymření Přemyslovcův a neklidné časy krále Janovy.

§. 6. Věk Karla IV.

Nastoupením Karla IV na trůn český nastal nový život v zemi. Císařský dvůr v Praze sídlící přivaboval množství cizincův, čímž se obcování Čechův se západní a polední Evropou vždy více rozmáhalo. Spojení s Německem, s Vlachy a s Francouzy, již za Jana velmi živé, za Karla IV ještě se stalo živějším a výdatnějším. Založením university Pražské, první ve střední Evropě, dovršilo se toto zvelebení Čech. Učenci hojněji než kdy předtím do země se hrnuli. Z Němec, z Polska, z Moravy, z Uher scházelo se žáctvo do Prahy, aby obohaceno jsouc vědomostmi, vracelo se do otčiny a tam je šířiti pomáhalo mezi krajany. Rukopisův, hlavních to za tehdejší doby prostředkův vzdělávacích, přibývalo do Čech. Všecko to nemohlo zůstati bez velikého účinku na literaturu domácí, která již za Václava II se byla krásně zdvíhala, potom ale pohromami vselikými poněkud byla zastavena. Císař sám pečoval o vzdělání jazyka národního.

Z doby Karlovy pocházejí veliké sbírky legend, Passionál a životy i řeči otcův egyptských. Písmo svaté, ne-li časněji, za Karla IV do češtiny bylo přeloženo.

Život Krista Pána na rozkaz císařův vzdělán. Homilie na evangelia sv. Matouše z rozkazu pánův Rožmberských sepsány. Pulkavova kronika a autobiografie Karlova z vůle císařovy do češtiny přeloženy. I práv jazykem domácím pěstováno, jakož již za doby Janovy a snad ještě časnější sepsána kniha starého pána z Rožmberka; za Karla pak řád práva zemského a řád korunovačný. Z básní jmenovati sluší Tkadlečkovy rozmluvy žalobníka s neštěstím, báseň Alanovu o mravném obnovení člověka atd.

Největší však ozdobou věku Karlova jsou T o m á š Š t í t n ý z e Š t í t n é h o a S m i l F l a š k a z P a r d u b i c, jejichž činnosť trvala i za Václava IV.

I.

Rukopis zelenohorský.

Nejstarší této památky jazyka českého zachovaly se jen čtyři listy, které léta 1817 na zámku Zelené Hoře blíže Nepomuk nalezeny a museu českému zaslány byly, kdež se nyní chovají. Text se dělí na dvé. Napřed stojí konec zpěvu, jehož, jak se zdá, předmětem byl spor nějaký o právo rodinné. Potom následuje zpěv o rozepři mezi dvěma bratry, syny Klenovými z rodu Tetvy Popelova. Klen vládl župami příležícími k šumavskému hvozdu nad řekami Otavou a Radbuzou. Když zemřel, svadili se synové jeho o dědictví. Starší, Chrudoš, odvolávaje se na spůsob u některých kmenův německých obvyklý, tvrdil, že jemu jakožto prvorozenci přísluší všecka pozůstalosť, načemž bratr mladší, Šťahlav, popřestati nechtěl. Rozepře vznešena byla na kněžnu Libuši, která sídlila na Vyšehradě, držíc vrchní vládu nad veškerou zemí českou. Kněžna k rozsudku obeslala pány zemské (kmety, lechy a vládyky) a jmenovitě župany Libického, Dobroslavského, Krkonošského, Sedlického, Brdského, Sázavského a Mežského. Když se všickni na Vyšehrad sebrali a k soudu usedli, předložila jim Libuše spor synův Klenových i navrhla dvojí výpověď: buďto ať oba Klenovici dědictvím vládnou společně, anebo ať se rovným dílem o ně rozdělí. Sněmovníci, rozmyslivše výpovědi kněžniny a porokovavše o nich, zůstali natom, aby oba bratří společně vládli jměním otcovským. Chrudoš, vida, že domnělého práva svého jest odsouzen, tak se rozhorlil, že kněžnu předevšemi pohaněl. Libuše, tak příkře jsouc pohaněna, vstala i ohlásila, že jim nechce již souditi svády; ať si vyvolí muže, který by s přísností mužskou věci jejich řídil. Sněmovníci však nemínili odporu Chrudošovu místo dáti a ustoupiti od rozsudku založeného na starodávném právě národním. Vyřknutím práva toho. končil se bezpochyby zpěv ten rovně předešlému, z něhož se nám, jak svrchu dotčeno, zachránil jen ostatek, též takový výrok práva v sobě zavírající.

Libušin soud.

Aj Vltavo, če mutíši vodu?
če mutíši vodu strěbropěnu?
za tě luta rozvłajáše buria,
sesypavši tučiu šíra neba,

opłakavši głavy gor zelených,
vypłakavši złatopieskú glinu?
Kako bych jáz vody nemutiła,
kegdy sě vadíta rodna bratry,
rodna bratry o dědiny otné?
Vadíta sě kruto mezu sobú
lutý Chrudoš na Otavě krivě,
na Otavě krivě złatonosně,
Stiagłav chraber na Radbuzě chładně,
oba bratry, oba Klenovica,
roda stara Tetvy Popełova,
jen-že príde s plky s Čechovými
v sie-že žirné vłasti přes tri rěky.
Priletieše družná vłastovica,
priletieše ot Otavy krivy,
sěde na okence rozłožito
v Lubušině otně złatě siedle,
siedle otně, světě Vyšegradě,
běduje i narícaje mutno.
Kdy sie słyše jejú rodná sestra,
rodná sestra v Lubušině dvoře:
sprosi kněžnu utr Vyšegradě
na popravu ustaviti pravdu,
i pognati bratry jejá oba,
i súditi ima po zákonu.

Káže kněžna vypraviti posły
po Svatosłav ot Lubicě biełé,
ide-že sú dúbraviny uné,
po Lutobor s Dobrosłavska chlmcia,
ide-že Orliciu Labe pije,
po Ratibor ot gor Krkonoší,
ide-že Trut pogubi saň lutu,
po Radovan ot Kamena Mosta,
po Jarožir ot brd vltorěčných,
po Strězibor ot Sázavy ładny,
po Samorod se Mžě strěbronosné,
po všie kmeti, lechy i vłádyky,
i po Chrudoš i po Stiagłav bratry
rozvaděma o dědiny otné.

Kda sě sněchu leši i vłádyky,
v Vyšegradě,
prokní stúpi rozenia-dle svégo:
stúpi kněžna v bělestvúci rizě,
stúpi na stoł oten v słavně sněmě;
(pristupistě) dvě věgłasně děvě
vyučeně věščbám vítězovým:
u jednej sú desky pravdodatné,
u vtorej meč krivdy kárajúcí,

protiv ima płamen pravdozvěsten,
i pod ima svatocudna voda.

Počě kněžna s otna zlata stoła:
Moji kmetie, leši i vłádyky!
se bratroma rozrěšite pravdu,
ja-že vadíta sě o dědiny,
o dědiny otné mezu sobú.
Po zákonu věkožizných bogóv
budeta im oba v jedno vłásti,
či sě rozdělíta rovnú měrú.
Moji kmetie, leši i vłádyky!
rozrěšite moje výpovědi,
budetě-li u vás po rozumu;
nebudetě-l' u vás po rozumu,
ustavite ima nový nález,
ký by smierił rozvaděna bratry.

Kłaniechu sě leši i vłádyky,
i počěchu ticho govoriti,
govoriti ticho mezu sobú,
i chváliti výpovědi jeje.

Vsta Lutobor s Dobrosłavska chlmcia,
je sě tako słovo govoriti:
Słavná kněžno s otna złata stoła!
výpovědi tvoje rozmyslechom:
seber głasy po národu svému.

I sebrastě głasy děvě súdně,
sbierastě je u osudie svaté,
i dastě je lechóm provołati.

Vsta Radovan ot Kamena Mosta,
je sě głasy čísłem prěgledati,
i věčinu provołati v národ,
v národ k rozsúzeniu na sněm sboren:
Oba rodna bratry Klenovica,
roda stara Tetvy Popełova,
jen-že príde s plky s Čechovými
v sie-že žirné vłasti prěs tri rěky,
smierítá sě tako o dědiny:
budeta im oba v jedno vłásti.

Vstanu Chrudoš ot Otavy krivy,
žlč sě jemu rozli po utrobě,
triasechu sě lutostiú vší údi,
máchnu rukú, zarve jarým túrem:
Gorě ptencem, k nim-že zmija vnorí,
gorě mužem, im-že žena vłade!
mužiu vłásti mužem zapodobno:
prvenciu dědinu dáti pravda.

Vsta Lubušia s otna zlata stoła,
vecè: Kmetie, leši i vłádyky!
słyšeste zdě poganěnie moje:
suďte sami po zákonu pravdu,
u nebudu vám súditi svády;
volte mužia mezu sobú rovna,
ký by vłádł vám po železu:
děvčie ruka na vy k vłádě słaba.

II.

Překlady písma svatého.

Předkové naši od sv. bratří Solunských spolu s učením křesťanským přijali též překlad slovanský kněh obřadních a těch aspoň částek písma svatého, kterých ke službám Božím nevyhnutedlně bylo potřebí. Když ale sv. Method zemřel (885) a učenníci jeho do Bulhar odešli, mizelo užívání jazyka slovanského ve službách Božích a tím zároveň hynula vážnosť kněh slovanských. Jediný zlomek, který nám po tisíci letech z doby oné vytonul, jsou dva listy písma hlaholského od prof. Konstantina Höflera v knihovně kapituly Pražské objevené a od P. J. Šafaříka objasněné. Obsah jejich jsou modlitby obřadní, psané sice slovansky, ale formami českými dosti značně protkané.

Zatím v době pradávné jali se sami kněží češti překládati písma svatá. Překladu evangelií v X století psaného uchránily se jediné z evangelia sv. Jana zlomky kapitol 12, 13, 16, 17 a 18. Porovnáním rukopisův evangelií ze XIV a XV století vychází však na jevo, že všecky spočívají na jednom prvotním překladu, jehož nejstarší část právě jsou dotčené zlomky svatojanské. Brzo po evangeliích jistě přeloženy byly i epištoly a žaltář. Starých rukopisův epištol nemáme, ale v kodexu Olomoucké bibliotheky od l. 1421 patrně jsou přepsány z rukopisu do XIII století sahajícího. Nejstarší přepisy a spolu rozdílné překlady žaltáře jsou Klementinský a Wittenberský, onen z konce XIII, tento z počátku XIV století. Knihy prorokův jistě též časně, aspoň v XIII stol. přeloženy byly, ačkoli nás přepis jen z konce XIV stol. došel. Celá konečně biblí bezpochyby zčeštěna byla již za Karla IV; nejstarší rukopisy, Mikulovský a Leskovecký (v Dražďanech), pocházejí z konce XIV století.

Z kněh nového zákona.

Z evangelium sv. Jana.

(Z nejstaršího zlomku.)	(Z rukopisu Olomouckého od l. 1421).
Kap. XII.	
20. Biechu bo pogané něterí iz nich, iže vstupichu, abychu sě poklonili v den słaven.	— A biechu pohané někteří z těch, jenž přišli byli, aby sě modlili v dni słavném.

21. Siže pristupichu k Pilippu, jenže bě ot Bethsajdy Galilee, i prosichu jej rěkúce: Pane, chcemy Jesus viděti. — A ti přistúpivše k Philippovi, který bieše ot Bethsajdy Galilejské, i prosichu jeho řkúce: Pane chcemy Ježíše viděti.

22. Ide Pilipp i rěče Andrěju, Andrěj paky i Pilipp rěkosta Jesusu. — Přijide Philipp i vece Ondřějovi, Ondřěj opět a Philipp pověděchu Ježíšovi.

23. Jesus otvecě ima rěka: Príde godina ať osłaví sě syn čłověč. — A Ježíš otpověděł jim řka: Přišła hodina, aby osłaven był syn čłověčí.

24. Věru věru praviu vám, ač zrno žitno padše v zemiu umrło bude, sie samo ostaneť; ač-li umrło bude, vele płoda prinese. — Věru věru pravím vám, ač zrno obilné padna v zemi umrło bude, ono samo ostane; pakli mrtvo bude, veliký płod přinese.

25. Kto lubí dušiu svoju, prěda ju; i kto nenávidí dušě svoje v siem světě, v život věčen strěže ju. — Ktož miłuje duši svú, ztratí ji; a ktož nenávidí dušě svej na tomto světě, v život věčný střěže jéj.

26. Ač kto mně słúží, mene sleduj; i ideže jesum jáz, tuť i sługa mój bude; ač kto mně posłúží, počestí jej otec mój. — Ač kto mně słúží, mne následuj; a kdežť jsem já, tuť i słuha mój bude; ać kto mně slúžiti bude, poctíť jeho otec mój.

27. Nynie dušia moja smucěna jesti; i če rěku: Otče spasi mě iz téj godiny? A proto prídech v tu godinu. — Nynie dušie moje zamúcena jesť; a cso diem: Otče spas mě z tejto hodiny? Ale proto jsem přišeł v tuto hodinu.

28. Otče osłavi svoje imě. Pride že głas s nebě: I osłavich i opěty osłaviu. — Otče osvěť jméno tvé. Přišeł tehdy hłas s nebe, řka: I osvětił jsem a opět osvětím.

Kap. XVII.

1. Sie mlví Jesus, i pozdviženýma očima v nebě rěče: Otče príde godina; osłavi syn svój, ať syn tvój osłaví tě. — Pozdvih Ježíš oči v nebe vecě: Otče přišła hodina, osłav syna tvého, aby syn tvój osłavił tě.

2. Jakože dał jesi jemu vładu plti, aby všie, ježe dał jesi jemu, dasť jim život věčen. — Jakož jsi dał jemu moc všeho tělesenstvie, ať by všemu, ježto dał jemu, dał život věčný.

3. Sieže jesť život věčen, abychu poznali tě samégo Boga věrna, i jegože posłał jesi Jesu Christa. — A toť jest život věčný, aby poznali tě samého Boha pravého, a jehož jsi posłał Jesu Krista.

4. Jáz tě osłavich na zemi; dieło dokonach, ježe dał jesi mně k činěniu. — Já jsem tě osłavił na zemi; dieło dokonał, jenž jsi mi dał abych učinił.

5. I nynie osłavi mě ty, otče, u sebe sama osłavú, juže iměјech, prvé neže-li svět bieše, u tebe. — A nynie osłaviž ty mě, otče, u tebe samého osłaveniem, kteréž jsem měł, prvé než svět był, u tebe.

Z kněh starého zákona.

Chvalozpěv Mojžíšův. (Exod. kap. 15.)

(Při žaltáři Klementinském.)

Zpievajme Hospodinu, nebo sľavně vzvelbiľ sě jesť: kóň i vsědajúcieho svrhľ jesť u mořie.
Síľa má i chváľa má Hospodin, učiněn jesť mně ve zdravie: tento Bóh mój, a velbiti budu jej: Bóh otcie mého a povýšiu jeho.
Hospodin jako muž bojujúcí, všemohúcie jmě jeho.
Vozy krále Faraona a zápust jeho zavrhľ u mořie: vzvolená kniežata jeho potopeni jsú u mořiu črveném.
Propasti přikryľy jsú je; sešli jsú v hľubokosť jakožto kámen.
Pravicie tvá, Hospodine, vzvelbena jesť v silnosti: pravicie tvá, Hospodine, zabiľa jesť nepřietele.
A ve množstviu chváľy ssadiľ jsi protivníky mé: posadiľ jsi hněv tvój, jenž je jesť pozřěľ jakžto pazdeřie.
A v duchu rozlucenie tvého sebraľy jsú sě vody: stála vodně tekúcie, sebraľy jsú sě propasti u prostřědcě mořie.
Řekľ nepřietel: Stihati budu a popadnu a rozdělu ľúpež, naplněna bude dušie má: vytrhnu meč mój a zabie je ruka má.
Dunuľ duch tvój a přikryľo je jesť mořie, potopeni jsú jako oľovo u vodách lutých.
Kto rovný tobě v silnostech, Hospodine? kto rovný tobě, velebný v svatosti, hrozný a chvalitedlný a činiúcí divy?
Prostřěľ jsi ruku tvú i pozřěľa je země.
Vódcie jsi byľ u miľosrdiu tvém ludu, jenž jsi vykúpiľ: i nesľ jsi jej v silnosti tvej ku přiebytku svatému tvému.
Vzešli jsú ludie i rozhněvali jsú sě: bolesti obdržeľy bydlúcí u vľasti Filistim.
Tehdy zamúcena jsú kniežata edomská, moci krále Moab obdržaľ třas: zkřanuli jsú všickni bydlúcí v zemi kanaanskej.
Baž sě na ně strach a baž u velikosti ramene tvého: buďte nehnutedlni jako kámen, donedž nemine lud tvój Hospodine, donedž nemine lud tvój tento, jímž jsi vľádľ.
Uvedeš je a saditi je budeš na hořě dědicstva tvého, přětvrdého bydľa tvého, jež jsi děľaľ Hospodine, svatyňu tvú, jež (tvrdile) sta rucě tvoji.
Hospodin kralovaľ u věk a nadto!
I všeľ jest Faraon s vozy a s konníky svými u mořie, i svedľ na ně Hospodin vody morské: ale synové vidúcí Boha chodili jsú po sušě u prostřěd jeho.

Z žaltáře Klementinského.

Žalm XC.

Jenž bydlí u pomoci Nejvyššieho, v obraně Boha nebeského bydliti bude.
Die Hospodinu: Příjemcie mój jsi ty a útočišče mé; Bóh mój, ufati budu v něm.

Nebo on mne jest vysłobodił z osidła łovčích a ot słova ostrého.
Plecima svýma zasłoní tobě u pod perutmi jeho ufati budu.
Štítem obklúčí tě pravda jeho: nebudeš sě báti ot bázni nočnie.
Ot střěły letúcie ve dne, ot potřěby přichodiúcie ve tmách, ot běhu a běsa polednieho.
Padnú ot strany tvé tisiúc a deseť tisiúcóv ot pravicě tvé: ale k tobě sě nepřiblíží.
Nebo jistě očima svýma uznamenáš a otpłatu hřiešných uzřieš.
Nebo ty jsi, Hospodine, naděje má, přěvysoko ułožił jsi utočišče tvé.
Nepřistúpí k tobě złosť, a bičovánie nepřiblíží sě stanu tvému.
Nebo angełóm svým přikázał je o tobě, aby ostřiehali tebe ve všiech tvých cěstách.
Na rukú nositi budú tě, aby snad neuraził o kámen nohy tvé.
Nad hadem aspidem a basiliskem choditi budeš a podtłačíš lva a drak sana.
Nebo u mě ufał jesť, vysvoboziu jej, obraniu jej, nebo jesť poznał jmě mé.
Vołati bude ke mně a jáz usłyšiu jej: s ním jsem v zámutcě, vyprostiu jej a osłaviu jej.
Prodlenie dnóv naplniu jej a ukážiu jemu zdravie mé.

Z žaltáře Wittenberského.

Žalm VI.

O Hospodine, ne v rydání tvém třeskci mě, ani v hněvě tvém kaž mě.
Smiłuj sě nade mnú Hospodine, nebo nemocen jsem; uzdrav mě Hospodine, nebo smuceny jsúť všěcky kosti mé.
Dušie má zamucena jesť velmi; a ty Hospodine, i dokudže?
Obráti Hospodine, i zprosti dušiu mú; spasena mě učiň pro miłosrdie tvé.
Nebo nenie v smrti, kto by pomněł na tě; a u pekle pak kto sě bude zpoviedati tobě?
Usiłovał jsem v stonání mém, zmyju na každú noc łože mé; slzami mým posteli mú uvłažu.
Smuceno jesť ot rydánie oko mé, obvetšeł jsem mezu všiemi nepřiateły mými.
Otejděte ote mne všicni, již hledáte nespravedlnosti; neb usłyšał Hospodin hłas płáče mého.
Usłyšał Hospodin prosbu mú, Hospodin modlitbu mú přijał.
Ustyďte sě i zamuťte sě náhle všicni nepřietelé moji; obraťte sě i zastyďte sě velmi brzo.

III.

Rukopis kralodvorský.

Z větší sbírky zpěvův staronárodních ku konci XIII století snešené zachovalo se dvanácte celých pergamenových listův v komoře pod kostelní věží v Králové dvoře, kdež dne 16. září 1817 při návštěvě Václ. Hanky mimo některé rukopisy latinské mezi starou zbraní a jinou vetešinou na jevo vynešeny byly. Převzácný tento

ostatek obsahuje čtrnácte zpěvů, a sice šesť epických, šesť lyrických a dvé lyricko-epických. Zpěvy epické podlé věku, ve kterém byly prvotně složeny, asi takto seřaditi lze.

1. Záboj a Slavoj. L. 805 vtrhlo vojsko franské do Čech, opanovalo značnou části země i jalo se křesťanství mocně uvozovati Pohanští Čechové sebravše se v lesích, když se dosti silnými býti pocítili, udeřili pod zprávou Záboje a Slavoje na Franky, a zabivše vůdce jejich Ludvika (Luděka), ze země je vypudili. Děj tento podlé vší podobnosti opěvá se v nadepsaném zpěvu. Jméno Karla Velikého jeví se tu ve formě král, ve kteréž přenešeno bylo u Čechův, Jihoslovanův, Uhrův a Polákův na panovníka vůbec, tak jako jméno Cæsarovo přešlo během věkův u Němcův a Slovanů v obecný název císaře (Kaiser).

2. Čestmír a Vlaslav. Vlastislav (zkráceně Vlaslav) kníže Lučanův, pod jehož vládu slušely župy v pořičí Ohře ležící, spojil se s Kruvojem, jenž knížeti Pražskému věrností byl zavázán, i hubili spolu mečem i ohněm krajiny Neklanovy. Čestmír vůdce Neklanův dobyl nejprvé hradu Kruvojova, Kruvoje utratil, a pak táhl na Vlastislava, jehož silnější vojsko zdařeným úskokem válečným přemohl. I Vlastislav v boji padl. Bitva tato mezi Lučany a Pražany stala se na poli Turském severozápadně od Prahy v první polovici IX století. Podle Kosmova vypravování zhynul v ní i Čestmír.[1])

Tyto dva zpěvy jakož i Jelen nemají rozměru jednostejného, rovněž jako dumy čili hrdinské poesie Rusínův. Nedostatek tento nahražen jest rytmem volným sice a na oko nepravidelným, který však velmi jest výrazný a, přiléhajíc takořka ke všem obratům děje, znamenitě živosť celého vypravování zvyšuje.

3. Jaromír a Oldřich, zpěv necelý, jelikož se z něho jen asi poslední třetina zachovala. Boleslav Chrabrý kníže polské zmocnil se l. 1003 Čech, jav a oslepiv krutého Boleslava III. Nakrátce ale bylo panství polskému. Bratří jatého Boleslava, Jarmír a Oldřich, vtrhli do země s pomocí německou i spojili se tu s Čechy, kteří panovníkům domácím i za vlády polské zůstali věrní. Přední mezi nimi byl Výhoň Dub. Hrad Pražský, jejž Poláci drželi, opanovali lstí vojenskou a přinutili Poláky k rychlému útěku. Vítězstvím tímto navrácen byl stolec knížecí Jarmírovi.

4. Beneš Hermanóv. V létě r. 1203, když se Přemysl Otakar I. odebral k císaři Otě, aby za krále byl korunován, vtrhlo vojsko míšenského markrabí Dětřicha do severních Čech pálíc a plenic. Nesnází touto hnut postavil se Beneš syn Hermanův, jeden z předkův rodu Waldsteinského a župan krajiny tamní, v čelo lidu sedlského a Sasíky pod Hrubou Skalou porazil.

5. Jaroslav. Obsah zpěvu toho jest světoznámé tažení Tatarův do Evropy a pobití jich na Moravě l. 1241.

[1]) Kosmovo vypravování u vzdělání Hájkově viz v Čít. pro III. třídu niž. gymn. (str. 61—64.)

6. **Ludiše a Lubor**, nejmladší ze zpěvův epických kralodvorského rukopisu. Předmětem jeho jest sedání čili turnaj vůbec. Turnaje zavedeny byly v Čechách v prvnějších letech krále Václava I. (panov. 1230—53).

Zpěvy 3—6, jakož i Zbyhoň mají rozměr jednostejný, v čemž jedině shodují se s epickými písněmi Srbův. Jiné shody tu není. Jmenovitě scházejí zpěvům českým ony obrazné úvody, které v srbských tak velice jsou oblíbeny. I stálé poetické výrazy ve zpěvích českých skoro docela se líší od výrazův takových ve zpěvích srbských a rusinských.

Veliká naproti tomu jest shoda písní lyrických kr. R. s písněmi srbskými i rusinskými, což patrně svědčí nejen o velikém stáří jejich, ale i o tom, že vlastně jsou to písně národní, tak národní jako ty, kteréž posud mezi lidem našim kolují. Původem tím hlavně se dělí písně lyrické od epických, kteréž patrně skládány byly od zpěvcův cvičených, podobných slepcům rusinským a srbským. Jednoho zpěvce takového, „ký sł̕ovy i pěniem bieše pohýbał̕ Vyšehrad a všie vł̕asti,“ Lumíra (Lubomíra), výslovně připomíná zpěv o Záboji i Slavoji.

Čestmír a Vlaslav.

Nekł̕an káže vstáti k vojně,
káže kněžeciemi sł̕ovy proti Vł̕asł̕avu.
Vstachu voje, vstachu k vojně,
vstachu na kněžecie sł̕ova proti Vł̕asł̕avu.
Holedbáše sě Vł̕asł̕av kněz vícestviem
nad Nekł̕anem, nad sł̕avným kněžem;
púštáše meč i oheň v krajiny Nekł̕aniny,
i hł̕ásáše nad hrabivými meči svojich vojnóv
pohaněnie Nekł̕anu.
V boj, Ctmíře, vedi mé sbory!
Hadlivě ny pozývá nadutý Vł̕asł̕av.
I vsta Ctmír, i vzradova sě,
radostně sně svój ščít črn dvú zubú,
i sně se ščítem i mł̕at, i nepronikavý helm;
pode všie drva vł̕ožie oběti bohóm.
Bujno zvoł̕áše Ctmír na voje,
v skořě voje v řady idú.
I tažechu před sł̕uncem záhé,
i tažechu přěs veš den, i po sł̕unci,
tamo k pachrbu.
Ajta sě valé dým po dědinách,
i po dědinách stenánie žał̕ostivých hł̕asóv.
Kto sežže dědiny?
i kto rozpł̕aka vaše hł̕asy?
kto? Vł̕asł̕av?
poslednie budi jeho vrastvo!
Pomstu i pahubu voji moji naň nesú.

Otvecechu vojevodě Ctmíru:
Kruvoj, Kruvoj škaredý otehnáše stáda,
i sdieše hořě v dědinách ohněm i mečem;
všie, če plzno bieše, potřě jeho złoba krutá,
i zaje vojevodu nám.
I zazli sě Ctmír na Kruvoj
z širokú prsú złoba sě mu rozevřě
po všiech po údech.
Vojíni! — vece —
z jutra záhé rozpálímy krutosť všiu;
pohovte zemdleným údóm!
Stojá hory v pravo,
stojá hory v levo,
na jich vrcholi na vysokej
zírá jasné słunéčko.
Horami zdě otsud,
horami tam odtud tahú voje,
bitvu v sobě nesú.
Aj, tamo k hradu, k hradu na skále,
tamo, kdě Kruvoj vězí Vojmír i jeho lepú dceř,
jež zaje v hustě lesě, tamo pod šedú skałú,
i pohaně Nekłan kněz:
Kruvoj Nekłanu oběce vieru, i podáše věrnú ruku:
obak hłasem tiem i rukú tú uvádieše biedu na lud!
Aj, vz hóru k vyšňu hradu,
aj, k hradu voji tecte!
I zaměšichu sě voji,
i hrnuchu sě k hradu
po słovech udatna Ctmíra
jako ledovití mraci.
Pokrychu sě přědní, ščít na ščít,
zadní zapierachu sě na kopie
i v drva v přieč zasazená za drva;
i výš nad vršinu lesa drnkachu meči jich v hrad,
běsnichu protiv mečem z hrada tesajúciem.
Řváše na hradě Kruvoj řváníem býka,
řváše chrabrosť v svoje ludi,
i meč jeho padáše v Pražany
vňuž drvo se skáły.
A jako po horách mnoho silných dubóv:
tako ke hradu sě shłuče Nekłanových vojnóv.
Vele Ctmír z zad udeřiti na hrad,
vele s přěda přěskočiti hradbu.
Ajta, drva vysokorostłá v hustotě pod skałú
přikłonichu k pevnej hradbě,
po drvech by sě váleły kłády nad hłavami vojem.
Aj, pod nimi z přěda postavi sě silných muž k mužu,
sie týkachu druh druha širokýma plecema;
drva vłožichu na rámě,

přieč i v délie spevnichu úžemi,
i podstavichu sebe-dle dřěvce,
i vzskočichu muži na sie drva,
rozłožichu kopie po ramenú,
spěchu úžemi.
Vzskoči řad třětiech na vteré,
čtvrtých na třětie,
i pátých až k vrchu ku hradovu,
s kad hořěchu meče,
s kad sypěchu střěły,
s kad sě řútichu búřiecie klády.
Aj, prúd Pražan urno přěse zdi teče,
zachváti všiu síłu v tvrdě hradě.

Vstup, Vojmiře! vstup s miłú svú dcerú,
pokroč z věže, ven vz rané błaho, tamo na skáłu;
na skále uzřieš krváceti Kruvoj pod sekerú mestnú.

Vznide Vojmír v błahodějné jutro,
vznide se svú dcerú lepotvornú,
i zřě krváceti vrah svój Kruvoj.

I posła Ctmír kořisť vratno ludem,
s kořisťú vracie sě lepá děva.

I chtieše Vojmír oběť vzdáti bohóm,
v siemže miestě, v siemže kroce słunce.
Vz hóru, Vojmiře! vece mu Ctimír,
naši kroci chvátajú vícezit
nad Vłasłavem; prodli v słužbě bohóm.
Bozi chtějú stepati Vłasłav.
Kehdy słunce dokročí poledne,
jesť nám dokročiti na sie miesto,
kdě vícestvie hłas vojsk našich vzhłásá.
Vet ti zbranè vraha tvého, pojdi!

Vzradova sě Vojmír velevele,
vzvoła s skáły hłasem v lesě hłučným,
z mocna hrdła voła k bohóm tako,
i vztřasú sě drva šíra lesa:
Nezjařte sě, bozi, svému słúze,
ež nepálí oběť v dnešniem słunci!

Dłužna oběť bohóm, vece Čestmír,
a nynie nám na vrahy pospěti.
Nynie ty vsedni na ručie koně,
proletni lesy jeleniem skokem
tamo v dúbravu;
tam s cesty skáła bohóm zmilená,
na jeje vrchu obětuj bohóm,
bohóm svým spásám,
za vícestvie v zadech, za vícestvie v přědè.

Neže sě poznaje, že slunce pokroči na tvrdosti nebes,
stúpiš tamo na miesto;
a neže słunce postúpí vterým krokem
i krokem třětiem nad vršiny lesné,
dojdú i voje tamo, kdě oběť tvoje pověje v słúpech dýmu,
i pokoří sě všie vojska tudy jdúce.

I vsěde Vojmír na ručie koně,
proletě lesy jeleniem skokem
tamo v dúbravu na drahu k skále;
na vrše skáły zanieti oběť
bohóm svým spásám,
za vícestvie v zadech, za vícestvie v přědě.
Jim obětova kravicu bujnú,
srsť črvená po nie sě łskniešě;
jałóvku siu kúpi ot pastuchy
v úvale tam u vysokej trávě,
dada za ňú kóň i s uzdú.

Płapołášě oběť;
i blížíšě sě voj k úvału,
i z úvała vz hóru v dúbravu
voji, ozvučeni hłukem,
jdú po jednom, oružie nesúce.
Prokní jdá koł oběti, bohóm słávu hłásášě,
i zacházeje, zezvuče nemeškášě.
I kehdy docházéšě posleda vojev,
vzskoči Vojmír na svój ručí komoň,
tučné kýty i plece nałoži šesti jezdcem za voji.

I jdiešě vojska všiemi kroky słunce
až pod polednie słunce;
tamo na rovni očekávášě je vojivný Vłasłav.
Ot lesa k lesu stášě jeho siła,
siła stášě pětkrát věčšie Pražan,
jako z mračen z niej vznikášě jeket,
łánie psóv přěmnoha mnostvie.

Trudno nám váleti s těmi vrahy,
kyj palicu máłokdy zadrží.
Tako Vojmír. Na čeže Ctmír vece:

Věhlasno to v súkromí młuviti,
věhłasno sě hotovati na všie.
Čemu čeło protiv skále vzpřieci?
liška obłudí túr jarohłavý.
Zdě ny viděti Vłasłavu s hóry:
ruče dołóv kołkoł vrcha sieho,
by vzad byli, kto u přědě běchu:
opač chody tako dołem hory.

A sie sdiešě Vojmír i sdiešě Ctmír;
i hrnu sě vojska kołkoł hory,

i hrnu sě vojska devětikrát.
Tako vrahóm vzmnožichu svá čísła,
tako vrahóm vzmnožichu jich strachy.
Rozstúpichu sě po nižniem chvrastí,
by sě łsknuła braň jich v zrace vrahóm;
i by łeskem naplněma hora.

Nalit vyrazi Ctmír se zástupem,
zástup sien bě čtyřie hłukóv četný;
s niem ze stienóv lesniech vyrazi třas,
třas osěde četné voje vrahóm:
Vzad! vzad! — Strach i jim by ze všia lesa;
rozprnu sě řady sěmo tamo.

Vojmír vnoči na ně chrabrú rukú,
i zastúpi úvał na vzchod na półl,
v bok sě stavi protivo Vłasłavu.

Aj, řičie les řvániem iz úvała,
jak by hory s horami váleły
i všie drva v sebe rozłámały.

I vyskoči Vłasłav protiv Ctmíru,
i vyrazi Ctmír proti Vłasłavu
v lutú sěč; ranú, opět ranú
srazi Vłasłav dołóv.

Vłasłav strašno po zemi sě koti,
i v bok, i vzad, vstáti nemožéše:
Morena jej sypáše v noc črnu.
Kypieše krev ze silna Vłasłava,
po zelené trávě v syru zemiu teče;
aj, a vyjde duša z řvúcej huby,
vyletě na drvo a po drvech
semo tamo, doniž mrtev nežžen.

Ulekú sě u Vłasłava jsúcí,
upěchú vz hóru na stráň otsud,
skryto před Ctmírovým videm,
před Ctmírem Vłasłavobojcem.

Zevzni vícestvie k Nekłanu radostnu uchu,
i zrači sě kořist Nekłanovu radostnu oku.

Jaromír a Oldřich.

(Kněz Oldřich bra) sě v črn les
tamo, kamo sě vłádyky sněchu,
sedm sich vłádyk s udatnými sbory.
Výhoň Dub tamo s niem snahú chváta
se všiú chasú svojú temnem nočniem;
sie chasa mu bieše na sto chłapóv,

všiech sto jmieše v ňožnách břietné meče,
k mečem všiech sto jmieše mocná paže,
k Výhoňu v útrobách statnú vieru.
Dostúpichu mýta středem lesa,
podachu si kořem pravě ruce,
tichými sřovesy hovořichu.

Noc sě převalíše přěs pólnoci,
pokročíše k jutru šedošeru.
Ajta vece Výhoň kněžu Ořdře:
Hoj, posřyš ty velesřavný kněže!
Bóh ti bujarosť da u všie údy,
Bóh ti da věhřasy v bujnú hřavu;
ty ny vedi proti zřým Polanóm!
Po tvém sřově pójdem, v pravo, v levo,
buď v přěd, buď v zad, u všie pótky luté.
Vz hóru! vzmužte chrabrosť bujných srdec!

Ajta kněz vzě prapor v mocnú ruku:
Za mnú, za mnú, chrabro na Polany,
na Polany, vrahy našich zemí!
Hrnúše sě za niem osm vřádyk,
s vřádykami třie sta póř sta vojnóv,
vojnóv přěudatných, tamo kdě bě
mnostvie Polan rozvaleno ve sně.

Na vrše, kdě stáchu pokraj lesa:
aj, všia Praha mlčie v jutřniem spaní,
Vltava sě kúřie v raniej pářě,
za Prahú sě promodrujú vrši,
za vrchy vzchod šedý projasňuje.
S hory dořóv. Ticho, všětichúnko
v tichej Praze. Chytro pokrychu sě,
oružie všie krzny zahalichu.

Jide pastucha po šerém jutřě,
hřása bránu otvořiti vz hóru.
Sřyše stráže vořánie pastušino,
otvoři mu bránu přěs přiekopy.
Vznide pastýř na most, hřasno trúbi;
vzkoči kněz na most, sedm vřádyk za niem;
prokní cvářa se všiem se svým ludem.
Udeřichu rány bubny hromné,
vyrazichu zvuky truby hřučné;
chorúhvy tu sbory na most vrazia,
veš most otřásá sě pod jich davem:
strach udeři u všie u Polany.

Aj, Polené oružie chvátajú,
aj vřádyky sěčné rány sěkú;
Polené tu skáčú sěmo tamo,
davem trčú ku bráně přiekopy,
dále, dále přěd udatnú sěčú.

Aj, vícestvie jesti Bohem dáno!
Vstane jedno słunce po všiem nebi,
vstane Jarmír nad všiú zemiú opět.
Roznosi sě radosť po všiej Praze,
roznosi sě radosť kołkoł Prahy,
rozletnu sě radosť po všiej zemi,
po všiej zemi ot radostnej Prahy.

Jaroslav.

I.

Zvěstuju vám pověsť velesłavnú
o velikých pótkách, lutých bojech;
nastojte i veš svój um sbierajte,
nastojte, i nadivno vám słuchu!
Ve vłasti, kdě Ołomúc vévodí,
jesti tamo hora nevysoká,
nevysoká, Hostajnov jej imě;
máti Božia divy tamo tvoří.
Dłúho vłasti naše v mířě biechu,
dłúho obih mezi ludem ktvéše;
né ot vzchoda v zemiech búřia vstáše,
vstáše dceřě-dle taterska cháma,
již křěstěnští ludé pro kamenie,
pro perły i pro złato zabili.
Lepá Kubłajevna jako łuna
usłyše, že vłasti na záchodě,
v siech-že vłastech luda mnoho žive,
otpravi sě poznat nravóv cuziech.
Na nohy tu skoči junóv deseť
i dvě děvě ku prónodu jeje;
nahrnuchu, čeho třěba bieše,
i vsědachu vši na ručie koně,
i brachu sě, kamo słunce spěje.
Jako zořia po jutřě sě sěje,
kehdy nad mrkavy šumy vznide:
tako sě dci Kubłajeva cháma
rozenú i strojnú krású sieše.
Obvlečena bě všia v złatohłavě,
hrdło, ňadra rozhalena jmieše,
věnčena kameniem i perłami.
Diviechu sě Němci krásě také,
záviděchu bohatstvo jej velim,
střěžechu jéj púti jeje dráhu,
vypadnuchu na ňu mezi dřěvy,
zabichu ju, i pobrachu sbožie.

II.

Když sie słyše Kubłaj cham tatersky,
če sě sta se dcerú jeho drahú:
sebra voje se všiech vłastí valných,
těže s voji, kamo słunce spěje.
Słyšechu to králi na záchodě,
ež chám spěje na ludné jich vłasti;
sroticlu sě druhý ke druhému,
i sebrachu přěvelikú vojsku,
i tažechu polem protiv jemu.
Na rovni sě valnej połožichu,
połožichu, i cháma zdě ždachu.
Kubłaj káže všiem svým čarodějem,
hádačem, hvězdářem, kúzelníkóm,
aby zvěstovali, uhodnúce,
kteraký by konec boj jměł vzieti.
Sebrachu sě nalit čaroději,
hádači, hvězdáři, kúzelníci,
na dvě straně koło rozstúpichu,
i na dli trsť črnú połožichu
i ju na dvě póle rozščepichu:
prvej póle Kubłaj imě vzděchu,
vterej póle králi imě vzděchu,
vetchými słovesy nad sím vzpěchu.
Počechu trsti społu vojevati,
i trsť Kubłajeva svícezíše.
Vzradova sě mnostvie všieho luda,
prokní teče ruče koněm svojim,
i do řad sě voje postavichu.
Křěstěné ni světi neiměchu,
a hnachu bez úma v řady pohan,
s takú pýchú, jakú siłu jměchu.
Tu sě prvý boj v hromadu srazi:
střěły dščichu jako přievał s mrakóv,
oščepóv łom jako rachot hroma,
błsket mečev jako oheň búřie.
Obě straně jarobujnú siłú
druha druzě postúpati brání.
Pohany již mnostvie křěsťan hnáše,
i již by jim byli odoleli,
by nepřišli čaroději v nově,
přinesúce ty trsti rozščepené.
Tateré sě vele zapolechu,
na křěsťany luto vyrazichu;
tako krupo je po sobě hnachu,
že je jak zvěř płachý rozprnuchu.
Tu ščít leže, tu helmice drahá,
tu kóň vleče v střemnech vojevodu,

tu sien ješutno v Tatary teče,
ande miłosrdie pro Bóh prosí.
Tako Tateré sě rozvojichu,
vz křěsťany daň četnú połožichu,
dvě královstvě sobě podmanichu:
starý Kyjev i Novýhrad prostran.

III.

V skoře roznosi sě hoře v zemiech,
po všiech vłastech lud sbierati stanú;
postavichu čtyřie valné voje,
obnovichu vrastvie s Tatařiny.
Tateré sě hnuchu v pravú stranu.
Jak mrak črný, kehdy ledem hrozí
posúti úrody tučných polí:
tako by roj słyšán ot daleka.
Naliť Uhřie v setniny sě shłukú,
naliť oruženi s nimi střětnú;
a v ješut by chrabrosť, udatenstvie,
v ješut všie-jich drzostné vzpieránie:
srazúce Tateré středem v řady,
rozprnuchu všie jich voje četné,
poplenichu všie, če v zemi bieše.
Otstúpi naděja všie křěsťany,
i by hoře hořia všieho věčšie;
vzmodlichu sě Bohu żałostivo,
by je spasał sích Tatar złostivých:
Vstaň, o Hospodine! v hněvě svojem,
sprosť ny vrahóv, sprosť ny stihajúciech;
potłačiti chtějú dušu našu,
oklučúce ny vňuž vlci ovce!
Prvý boj nám ztracen, ztracen vterý;
Tateré sě v Polšče rozłožichu,
blíže blíž poplenichu všie vłasti,
dodrachu sě lutő k Ołomúcu.
Bieda vstane tužšia po krajinách,
niče neby prosto přěd pohany.

IV.

Váleno den, váleno den vterý,
vícestvie sě nikamo nekłoni.
Ajta rozmnožie sě Tatar mnostvie,
jak sě množie večerní tma v jeseň,
i u povodňu sích Tatar lutých
kolebáše sě voj křěsťan střědem,
úsilno sě drúce k siemu chłumku,
na němž máti Božia divy tvoří.
Vz hóru, bratři! vz hóru! vołа Vnesłav,
udeři svým mečem na ščít střiebrn,

i chorúhvu výš nad hľavú toči.
Všie sě vzmuži, všie v Tatary vnoči;
srazichu sě v jednu síľu silnu,
vyrazichu jako oheň z země
tamo k chľumku iz Tatar přěmnostvie.
Zpátečnými kroky chľumkem vz hóru;
na podchľumí v šíř sě rozstúpichu,
k spodu súžichu sě v ostru hranu,
v pravo v levo pokrychu sě ščíty,
vz ramena vľožichu bystrá kopie,
druzí prvým, tako druhým třětí.
Mraky střěľ tu s hory na Tatary.
V tom temná noc posuľa všiu zemiu,
rozvali sě k zemi i k obľakóm,
i zapřěti zraky zapolená
i křěsťan i Tatar protiv sobě.
V hustě tmě křěstěné náspy vrhú,
náspy zakopané koľkoľ vrcha.

V.

Když na vzchodě jutro počínáše,
pozdviže sě vešken tábor vrahóv.
Tábor sien bě strašný: koľkoľ chľuma,
až do nedozírama daleka,
na ručiech tu koněch vňuž hemžechu,
nosúce na kopiech napíchané
hľavy křěsťan vzvýš k chámovu stanu.
Shľuče sě tu mnostvie v jednu síľu,
zaměřichu všici v jednu stranu,
i mknuchu sě prudko vz chľumek vz hóru,
i vzúpichu skřěkem všěstrašivo,
ež sě hory doľy rozléhaľy.
Křěstěné na náspech všudy stáchu,
máti Božia dodáše jim chrabrosť,
napínáchu ruče tuhy ľuky
i máchachu silno ostré meče:
i by Tatarovóm ustúpati.
I vzjetři sě národ Tatar lutých,
zaměši sě chám jich krutým hněvem;
v třie prúdy sě rozstúpi veš tábor,
i hnachu třmi prády luto vz chlumek.
Křěstěné skácechu dřěves dvadsět,
všiech dvadesět, če jich tamo stáše,
přivalichu kľády pokraj násep.
Již již Tateré sě v náspy hnachu,
skřěkem řvúce až do obľak strašno,
již sě jechu náspy rozkotati:
i svalichu s násep kľády mocné,
sie smačkachu Tatary jak črvy,

sdrtichu je ješče vzdál na rovni.
I by bojeváno dłúho kruto,
až noc temná konec bojem zdieše.
Pro Bóh! aj nastojte! słavný Vnesłav,
słavný Vnesłav sražem s násep šípem!
Krutý žel tu teskné srdce rváše,
trapná žížň utrobu kruto smáhše,
sprahłým hrdłem lzali rosnú trávu.

VI.

Večer tich tu projde na noc chładnu,
noc sě proměníše v jutro šero;
i v táboře Tatar kludno bieše.
Den sě rozhořieva na poledne:
křěstěné padachu trapnú žížňú,
vypražená usta otvierachu,
pěvše chrapavě k mateři Božiej.
K niej svá umdłá zraky obracechu,
žałostivo rukama łomichu,
ot země do obłak teskno zřěchu.
Nevzmožno nám déle žížňú tráti,
nevzmožno pro žížň vojevati;
komu zdravie, komu drah živótek,
tomu v Taterech miłosti ždáti.
Tako řěchu jedni, tako druzí.
Trapněje zhynúti žížňú meča;
v porobě nám bude vody dosti.
Za mnú, kto tak smyslé! — vece Věstoň —
za mnú, za mnú, koho vy žížň trápí!
Tu Vratisłav jak túr jarý skoči,
Věstoňa za silně paži chvati,
die: Prorado! skvrno křěsťan věčná!
v záhubu chceš vrci dobré ludi?
Ot Boha na miłosť ždáti chvalno,
ne v porobě ot svěřěpých Tatar!
Neroďte, bratřie, spěti v pahubu:
přětrpěchom najlutějej vedro,
Bóh ny síliť v rozhárałé póldne:
Bóh nám sešle pomoc ufajúcím.
Zastyďte sě, mužie, takých řečí,
ač sě hrdinami zváti chcete.
Pohynem-li žížňú na siem chłumce,
smrť sie bude Bohem zaměřena;
vzdámy-li sě mečem našich vrahóv,
sami vražbu nad sobú spáchámy.
Mřzkosť jesť poroba Hospodinu,
hřiech v porobu samochtiec dáti šíju.
Za mnú poďte, mužie, kto tak smyslé,
za mnú, přěd stolec mateřě Božiej!

Ide za niem mnostvie k kaple světej:
Vstaň, o Hospodine! v hněvě svojem,
i povyš ny v krajinách nad vrahy;
vysłyš hłasy k tobě vołajúcie!
Okłúčeni jsmy lutými vrahy,
vyprosť ny z osidł krutých Tatar,
i daj svłaženie utrobám našim;
hłasonosnú oběť tobě vzdámy.
Potři v zemiech našich nepřáteły,
shłaď je u věk a věky věkoma!
Ajhle na vznojeném nebi mráček!
Vzdujú větři, zahučie hrom strašný,
chmúráše sě tučia po všiem nebi,
błsky rázráz bijú v stany Tatar.
Hojný přievał pramen chłumský zživi.

VII.

Minu búřia. Voje v řady hrnú:
ze všiech vłastí, ze všiech krajin země
k Ołomúcu chorúhvy jich vějú;
těžcí meči po bocech jim visiá,
plní túli na plecech jim řehcú,
jasní helmi jim na bujných hłavách,
i pod nimi ručí koni skáčú.
Vzezvučały hłasy rohóv lesních,
udeřiły zvuky bubnóv břěskných.
Nalit srážajevě straně obě:
podvihaje sě mhła ote pracha,
i by pótka krutá posledněje:
vznide chřest i drnket ostrých mečev,
vznide syket kalených střěł strašný,
łom oščepóv, rachet kopí bystrých.
I by kłánie, i by porúbánie,
i by łkánie, i by radovánie;
krev sě valé jak bystřiny dščevy,
mrch tu ležéše jak v lesě dřievie:
siemu hłava na dvé rozčepena,
siemu srubeně stě ruce obě,
sien sě kotie s oře přěs druhého,
i sien zeřivý své vrahy młátí
jak po skałách lutá búřia dřěva,
i siemu Tatařín ucho střieže.
Uh! by ryk, stenánie žałostivo!
Křěstěné počechu utiekati,
Tateré je lutým davem hnáti.
Ajta! Jarosłav jak oreł letě:
tvrdú ocel na mohúcech prsech
pod ocelí chrabrosť, udatenstvie,
pod helmiciú velebyster věhłas;

jarota mu z žhavú zrakú pľáše.
Rozkacen hna jako lev dražlivý,
když mu tepľú krev sě udá zřieti,
kehdy nastřělen za ľovcem žene:
tako vzluti sě, vz Tatary trči;
Češie za niem, jako krupobitie.
Vrazi kruto na Kubľajevica,
i by pótka ovšem velelutá:
srazista sě oba oščepoma,
zľomista je oba velím praskem.
Jarosľav, veš ve krvi s ořem sbrocen,
mečem Kubľajevica zachváti,
ot ramene šúrem kyčlu protče;
takož spade bezduch mezi mrchy,
zarachoce nad niem túľec s ľukem.
Uleče sě veš lud Tatar lutých,
otmetáše dřěvce sěhodľúhé,
paľováše tu, kto téci može,
tamo, otkad sľunce časno vstává:
i by prosta Hana Tatar vrahóv.

Ludiše a Lubor.

Znamenajte staří, mľadí
o pótkách i o sedání.
Bieše druhdy kněz záľabský,
kněz sľavný, bohatý, dobrý;
ten imieše dceř jedinu,
sobě i všiem miľú vele.
Ta dci na div sličná bieše:
těľa urostľého krásně;
líce jmieše ovšem bieľé,
na lícech ruměnci ktviechu;
oči jako nebe jasné,
i po jejej bieľej šiji
vľasy zľatoskvúcí vějú
u prsténcech skadeřeny.
Aj, druhdy kněz káže posľu,
by sě páni všici sněli
na hrad na hody veliké.
I kdaž bě den ustavený,
sněchu sě sem všici páni
z dalných zemí, z dalných vľastí
na hrad knězu na sie hody.
Vzezni hľahoľ trub i kotľóv.
Páni ku knězu sě hrnú,
pokľonichu sě tu knězu
i knienı́ i lepej dceři:
za předľúhé stoľy sedú,
prokní rozenie-dle svého.
Nosichu jedenie divá,
i nosichu pitie medná;
i by hodovánie hľučné,
i by hodovánie sľavné.
Rozstúpi sě síľa v údech,
rozstúpi sě bodrosť v myslech.
V ta doby kněz vece pánóm:
Mužie! nebudi vás tajno,
z kakých příčin jste sě sněli:
statní mužie! jáz chcu zviesti,
kací z vás mi najplznějí.
Die kněz. Přětrže sě ticho;
ot stoľóv tu vstachu páni,
pokľonichu sě tu knězu
i knienı́ i lepej dceři.
Kotľy, trúby sľyšeti znova.
Všie sě ku sedániu strojí
tu před hradem v širé ľúce.
Vz výši, na pavľači krásné,
sedie kněz se starostami,
sedie knieni s zemankami
i Ludiše s děvicemi.
I káže kněz zemanóm svým:

Kto chtie prví na sedánie,
ty jáz kněz sám ustanoviu.
I káže kněz na Střěbora,
Střěbor Ludisłava zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřěvce ostrú hrotú,
prudko protiv sobě hnasta,
dłúho społu zápasista,
ež dřěvce oba złámasta;
i tak uondána běsta,
oba z dráhy vystúpista.
Zevznie hłahoł trub i kotłóv.
I káže kněz zemanóm svým:
kto chtie vteří na sedánie,
aby knieni stanoviła.
Knieni na Srpoše káže,
Srpoš Spytibora zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřěvce ostrú hrotú.
I hna Srpoš v Spytibora,
vysadi jej z tvrda sědła,
sám sě s koně ruče vrže.
Oba dobysta tu mečí,
ráz po rázě v črná ščíty,
jiskry vzprchú z črnú ščítú;
Spytibor Srpoše seče,
Srpoš v chładnu zemiu pade.
I oba jsta unavena,
oba z dráhy vystúpista.
Zevznie hłahoł trub i kotłóv.
I káže kněz zemanóm svým:
kto chtie třětí na sedánie,
by Ludiše stanoviła.
Kněžna na Lubora káže,
Lubor Bolemíra zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřěvce ostrú hrotú,
ruče v ohradu sě hnasta,
protiv sobě zaměřista,
srazista sě oščepoma:
Bolemír sě s koně koti,
ščít daleko mu zaletě;
otnesú jej chłapi z dráhy.
Zevznie hłahoł trub i kotłóv.
Lubor na Ruboše zývá:
Ruboš ruče na kóň vzskoči,
prudko na Lubora žene;
Lubor kopie mečem přetě,
křěpce v helm mu vrazi ránu;
Ruboš vazem s koně spade;
otnesú jej chłapi z dráhy.
Vzezni hłahoł trub i kotłóv.
Lubor na zemany zývá:
Kto sě chtějú se mnú bíti,
těm v ohradu sěmo jeti!
I by hovor mezi pány;
Lubor na ohradě ždáše.
Vytče Zdesłav dłúhé dřěvce,
i na dřěvci tuří hłava;
vzskoči na oř jarobujný,
hrdivými słovy vece:
Praděd mój zbi diva túra,
otčík zahna Němcev sbory:
zkusí Lubor chrabrosť moju!
I tu protiv sobě hnasta,
hłavama v sebe vrazista,
aj oba s koňú spadesta;
ruče zdě meče dobysta,
opěšałá zápasista,
křěpce mečema máchasta,
koł sě rozlehachu rázy.
Lubor sě k němu přiboči,
mečem kruto v helm mu seče,
helm sě rozskoči v dva kusy;
mečem v meč udeři ránu,
i meč vzletě za ohradu:
Zdeslav sě na zemiu vrže.
Zevni hłahoł trub i kotłóv.
Oklúči Lubora panstvo,
i vede jej přěde kněze,
přěd knieni i přěd Ludišu;
Ludiša mu věnec stavi,
věnec z dubového listie.
Zevznie hłahoł trub i kotłóv.

Písně lyrické.

Kytice.

Věje větřieček
s kněžeckých lesóv:
běže zmilitká
ku potoku,
nabiera vody
v kovaná vědra.
Po vodě k děvě
kytice plyje,
kytice vonná
z vioł a róží.
I je sě děva
kyticu łovił,
spade, ach spade
v chładnú vodicu!
Kdabych věděła,
kytice krásná!
kto tebe v kyprú
zemicu sáze:
tomu bych dała
prstének złatý.
Kdabych věděła,
kytice krásná!
kto tebe łýkem
hebúčkým sváza:
tomu bych dała
jehlicu z vłasóv.
Kdabych věděła,
kytice krásná!
kto tě po chładnej
vodici pusti:
tomu bych dała
vienek svój s hłavy.

Růže.

Ach ty róže, krásná róže!
čemu si raně rozkvetla?
rozkvetavši pomrzła?
pomrzavši usvědła?
usvědevši opadła?
Večer sěděch, dłúho sěděch,
do kuropěnie sěděch,
nic doždáti nemožech,
všie dřiezhy, łúčky sežžech.
Usnuch. Snieše mi sě ve sně,
jakoby mně, nebožce,
na pravej ruce s prsta
svlekł sě złatý prstének,
smekł sě drahý kamének:
kamének nenadjidech —
zmilitka sě nedoždech!

Zarmoucená.

Ach vy lesi, tmaví lesi,
lesi Miletínští!
čemu vy sě zelenáte
v zimě, v létě rovno?
Ráda bych jáz nepłakała,
nemutiła srdce:
a řekněte, dobří ludie,
ktoby nepłakał zdě?
kdě mój otčík, otčík miłý?
zahřeben v rovečce;
kdě moje máti, dobrá máti?
trávka na niej roste;
ni mi bratra, ni mi sestry,
junošu mi vzechu!

IV.

Alexandreis.

Epos tento zachoval se nám jen z části, tak že máme posud jen první tři zpěvy celé, zlomky zpěvu IV, VI, VII a IX a kromě toho několik částí ve dvou od sebe rozdílných recensích. Básník počíná omluvou, jestliby v čem pochybil, ukazuje na přísloví Šalomounovo XXX. 18, 19. V prvním zpěvu jedná o mladých létech Alexandrových, o výpravě do Řecka, o plavbě do Malé Asie, o zastávce u ssutin trojanských, kdež Alexander vypravuje sen svůj o

velikém knězi židovském. V zpěvu druhém opěvují se poselstva Dariova k Alexandrovi a naopak, roztětí divných kol v Sardech, tažení Dariovo, počátek bitvy u Issu; v třetím konec bitvy této, milostivé nakládání Alexandrovo s rodinou Dariovou, vzetí Tyru, tažení do Egypta a Libye, nové přípravy Dariovy, úžas Řekův z zatmění měsíce, tažení k Arbele. Zlomek čtvrtého zpěvu obsahuje boj (tuším u Arbely), jehož konec sáhá do zlomku zpěvu patého, zavírajícího se popisem kratochvílí a slavností v Babyloně. Ze zpěvu šestého zůstal nám jen počátek o výpravě z Babylona a konec o zrádě Bessově a Narbazonově. Ze zpěvu sedmého máme jen zlomky o smrti Dariově a z devátého jen zlomky velmi kusé o boji (nejisto kterém) v Indii.

Básník český měl před sebou latinský epos o Alexandrovi, složený v druhé polovici XII století od Waltera z Châtillonu rodem z francouzského města Lille (Insula), biskupa Magolenského. Nenásledoval však vzoru toho nikoliv věrně, nébrž přidával ze svého, kde se mu za dobré vidělo, zkracoval, rozváděl šířeji a vynechával, kde koli se mu něco zdálo nepodobného.

O osobnosti básníkově víme jen tolik, že náležel šlechtě české, což z názorův jeho nezastřeně vyniká. Žil za času Václava I. a báseň svou skládal za posledních let krále tohoto, asi mezi léty 1245 a 1253.

Rozměr v Alexandreidě týž jest jako ve zpěvu o sedání (Ludiše a Lubor), totiž verš osmislabičný s cesurou po čtvrté slabice, ačkoli příčinou rýmu již nedosti pravidelně šetřenou. Zajímavý jest spůsob, jak básník obecné pravdy vplétá. Podává je totiž obyčejně ve třech verších společným rýmem v jedno spojených, což v běhu básně tím příjemnější přestávky spůsobuje, čím stručněji a jadrněji každá z pravd těch jest vyřknuta.

Ze zpěvu I.

Ú v o d

Jenž ze jmene był věhłasný,
jehož rozum był tak jasný,
že jmu było všecko známo
v zemi, v moři, v hvězdách tamo;
ten pak čtveru věc vyčíta,
jež před jeho smysłem skryta:
„Kak mám,“ pravě, „srdce rádné,
však mám tři věci nesnadné,
a pak ovšem čtvrté věci
smysłem nemohu dosieci:
Kdež sě čłun u vodách płazí
a kdež had po skałách łazí,
kdež oreł vstúpı v obłaky;
kto má tako světłá zraky,
by mohł ty cesty poznati,
onde sě každá potratí?
Jakž ta trojí věc pomine,
tako jejich sled pohyne.
Ty tři cesty znáti pilno;
ale že ovšem úsilno
cestu čłověka mładého
znáti v rozkoši chovałého,
z toho myslú veždy błúzu,
ni je kdy cele posúzu.“
A kehdyž ten v něčem[1] błúdi,
jenž smysłem všeł na vše ludi,
ač sě kde v mých słověch potknu,
snad mne proň v tom nic nedotknú;
neb jsem před ním tako małý,
jakž přede lvem zvěř ustałý,
před słuncem voštěná sviečka,
neb před mořem mělká řiečka.
Však jsem to z mładosti słýchał,
jehož jsem sě vždy ustýchał:

tu mysl majú mnozí ludie,
že tak brzo zle posúdie.
Jedni proto nepochválé,
že majúc smysła u mále,
nerozumějúc skłádánie,
cuzie słova brzo vzhanie.
Druzí také, jež nepřejú,
ti sě snad světle nevsmějú,
vóbec mých słov snad pochválé;
a jakož otstúpie dále,
což najhoršieho vědie,
o mých słověch propovědie.
Ti přiezň majú na vezření
a srdce vždy złoby miení;
oblíčej majú pokojný
a myslce vždy žádá vojny.
To sě vše bez diva děje:
ktož kak umie, ten tak pěje;
krt v dobrých łukách rád ryje,
vlk na ovce rád vždy vyje:
závistivý z złoby tyje.
A však ač v čem moje słova
zbłúdie, přízň jesť vždy hotova,
cožby sprostného viděła,
by to svým płáštěm zastřeła.
Proto ktož chce, ten pochválí,
nepřietel ten sě otdálí.
Jáz na ty jistě nechcu tbáti,
chcu zjevně věděti dáti
těm všem, kteříž po čsti stojie,
nečestných sě nic neboje,
o králi, čsti sieho světa,
jenž v ty časy by osvěta.

Rod i mladosť Alexandra Vel.

Král Filip był v zemi hřecké
muž słovútný ve čsti světské;
po svém právu jmieše ženu,
v łoži ve čsti porozenú,
Ołympias tak słovieše,
ovšem divné krásy bieše.
Po vše časy toho krále,
jež pokojní ludé chválé,
hřecká země v míře stáše,
nepřátel sě nic nebáše.
Tehdy přide čstná hodina,
králová porodi syna.
Aleksander vzděchu jemu.
By syn rob králevi čstnému;
nebo by již na tej době,
jakož mu třeba po sobě
bieše ostaviti hłavu
svej dědině na opravu.
Krátký čas toho vynide,
až král Filip světa snide.
Kněz Aleksander v tu dobu
spade u velikú sirobu;
otčíka již nejměješe,
matky také nevidieše:
jedno jmieše mistra svého
największieho světa sieho,
jemuž jej był král poručił,
by jej čsti, múdrosti učił.
Mějcše v sobě smysł mładý,
neumě sobě dáti rady.
Nepřietelé všudy vstachu,
svoji o něm nepotbachu:
tak sě země zhubi všecka,
jež prvé bieše plnečka.
Neby dosti od bližniech hoře,
až i s oné strany moře
král Darius ludi vysła,
že tuto zemu bez čísła
zbavichu každého dobra.
Ktož co može, ten to pobra,
a což cuzí nepojechu,
to vše po nich svoji vzechu.
Ktožto bude v złém poběda?
nenie již kto co pověda,
jedno každý: hoře, běda!
Již země v porobě stáše
a za moře daň dáváše;
neb ten bieše ještě dietě,
v jehož jie státi osvětě,
nevěda co zdieti sobě
v tej strasti a v tej porobě.
Tak vždy bývá v takú dobu:
kehda hława vstóně mdłobú,
údi sotně vładnú sobú.
Těch let země velmi zhynu,
až kněžice mładosť minu,
až smysła viece přistúpi.
Kdež z dětinných let vystúpi,
urozumě dobře tomu,
zło v porobě býti komu.
Snad možéše tak již jmieti
druhé léto po desěti.
Uzře, že země porobena,

všeho dobrého zbavena,
poče k sobě sám mľuviti,
řka: „Ach kda jesť tomu býti,
jakžbych já svój kóň okročiľ,
svého vraha krvi utočiľ
silnú ranú mého meče:
tepruv byľbych tu bez péče!“
To mľuvieše hrozně ľkaje,
na svú žaľosť spomínaje.
Jakžto lvový štěnec právě,
jenž ještě nenie na stavě,
a jenž ještě netvrd v nohy,
ni mu došeľ zúbek mnohý,
uzře někde stádo voľóv,
však pochce k nim s hory doľóv,
nemoha té moci jmieti,
stana i počne tam chtieti;
což neskona, na něž miení,
však to pokáže v svém chtění.

Rada Aristotelova.

Tehdy mistr, sľyšav řeč takú,
vida v něm moc nejednakú:
„Vizu, vece, mój kněžiče,
že již dosti znáš čsti líce.
Dobrého jsi zaľoženie,
nic ti tak silného nenie,
by toho nemohľ dosieci,
ač budeš mé rady střieci.
Posľúchaj mne tuto sada,
toť jesť moje prvnie rada:
Jměj dvór svój po kněžskej vnadě,
své šlechtice jměj v svej radě,
chovaj sě obojetníkóv,
hospodnie čsti proradníkóv.
Ti toho jsú obyčeje:
oko sě jich veždy směje,
jazyk jmajú vňuž meč v sobě,
jenž seče straně na obě.
Z chľapského řáda nikoli
ijednoho v česť nevoli;
nebo chľap, když jesť povýšen,
nesnadně bude utišen;
že koľo najviece skřipá,
maľý had najviece sipá,
a chľapě najviece chlipá.
Kterýž potok voden bude,
ten sě vždy viece zabude,
než která hľuboká řeka,
ježto široce vytéká:
takéž chľap když obohatie,
když sedí, daní nepľatě,
dobře znav, však nepozná tě.
A však ktož má dobré nravy,
kto-liž jesť tvé viery pravý:
nebo ač je pokolenie,
některý zbožného nenie:
však jsú dóstojni čestnosti,
kdyžto tbajú o múdrosti;
neb najvěčšie šlechta tu je,
kdež smysľ nravy okrašluje.
Šlechetný ščep bývá z pľani,
když sě starý peň opľaní:
tak z chuzšiech bývajú páni.
A pakli sě kdy to udá
osazovati tobě súda:
pro dar nepřevracuj práva,
jakž již pohřiechu sě stává;
kterúž stranu peniez súdí,
druhá sě na prázdno trudí,
nejeden sě tiem obľudí.
Před zástupem první bývaj;
svých se ludí nepokrývaj;
a když toto uzřie tvoji,
tu rád každý tobě stojí.
Když pastýř před vlkem srší,
toho sě stádo rozprší,
ten jesť nehodný své vrši.
Potom, mój kněžiče! věz to:
ač dobudeš které město,
dobytek, pokľad vybera,
všecky svoje ludi sbera,
odpľaciž každému mile
podlé skutkóv a úsilé.
Již ti všicku radu krácu,
v jedno sľovo sě navrácu:
miľosrden buď k nevinnému,
najviece k čľověku svému.
Chovaj tvrdě moje sľova,
budeť sľužba vždy hotova,
a ve čsti veždy obnova.”
On tu radu přije mile,
vstúpi srdce ke vší síle;
neb jakožto s mistrem stáše,
tako sě mu jistě zdáše,
že nenie v světě jedna strana,
by mu nebyľa poddána;
neb obrové srdce jměješc,

kakžkoli děťátko bieše.
Trn sě z mładu ostře pučí,
sám sě vnadí štěnec ručí:
šlechta sě vždy ke čsti łučí.

Výprava do Řecka.

Jesť Korintus město dávné,
vší ve čsti velmi úpravné,
k hřeckej zemi jako hłava,
že sě v něm děje poprava.
Jakož svědčí písmo svaté,
była to město proklaté;
ale svatý Paveł potom
pojměł mnoho truda o tom,
jakž tu kacéřstvo zatratił,
po Boze ludi obrátił.
Tehdy Aleksander knieže,
s svým sě rytieřstvem potěže,
osypati sě tu káza,
ve vše královstvo sě uváza.
A když jeho osypachu,
všickni około něho stachu:
ale všako ti najblíže
požité rytieřstvo, jiže
všu zemskú věc opráviechu,
a již jeho radú biechu;
ti bydléchu u pokoju,
že sě již nehodiechu k boju.
Po těch stáchu máłem dále,
v stranu podlé svého krále,
junoše, rytieřstvo mładé,
jimiž ještě mładosť włade;
ti, což neučinie múdrosťú,
to oblepšie svú rychłosťú.
A však před starými těmi
i také mładšími všemi
Aristoteles sedieše,
jenž tehdy králev mistr bieše,
svého mistrovstva užívaje,
břečtanový věnec maje.
Ten jměješe na znamenie,
že po něm věčšieho nenie;
jakž sě břečtan vždy zelená,
tak jeho múdrosť povýšená
nebude viec polepšena.
V ten čas tací dnové biechu,
v nichžto vše osenie ktviechu:
žito, víno, dřevo, tráva,
každé podlé svého práva.

Tehdy král mezu nimi stoje,
vzezřev na rytieřstvo svoje,
nesnad bych mohł vylíčiti,
jakž tiem poče veseł býti;
a však také ludi jmieše,
pro něž drz býti musieše.
Jedné biechu vši té vóle;
jakž kdy vynidú na pole,
dobře by zato přisáhł,
že bratróv zástup vytáhł.
A jakž jej rada nauči,
zástupy lepším poruči;
tak, jenž zástup oprávieše,
z těch ze všech jeden nebieše,
by nebył stár let pětidcát,
nebo najviece šestidcát,
jakož jich starosty biechu,
kehdaž k boji pojediechu.
By kto tehdy patřił na ně,
zajisté přisáhłby za ně:
ne rytieřskú jsú postavú,
ale vši kněžskú úpravú.
K tomu chcu to povědieti:
jměješe tisúcóv třidcěti,
a to vše pěšieho luda,
ježto nehledáchu kluda;
každý těch oružie jmiechu,
hráły, meč, pukléř nesiechu,
a železný kłobúk k tomu,
hłavy střeha jako v domu;
kabát tvrdý nebo płáty,
mnohý proto došeł ztráty!

Vzetí Athen.

V ten den Aleksander kdyže
na vojnu sě s mocú zdviže,
vše sě řecká země vzhrozi.
A však jedno sě chorozi
město, chtě sě mu přiečiti,
svú hrdosťú vz něho býti.
Aténe sě to vzývaše,
u velikej sě moci znáše,
v ludech, v pokładěch, v tvrdosti
a ve všej velikej čstnosti.
Aleksander když ty řeči
vzvědě, že mu sě město přiečí,
ni sě s kým o tom potáza:
inhed v tom miestě rozkáza,
aby sě hotovi jměli,

jakžby náhle k městu jeli.
Ne tak brzo král rozkáza,
až se voj před městem skáza;
snadno k tomu ponúceti,
ktože co sám bude chtieti,
ač i s škodú, však tam jeti.
Voj sě poče hotovati
a chtě města dobývati;
tu spade strach ludi na vše.
Stařejšie sě potázavše,
řechu: „Dostúpím všie škody,
nepřijmem-li své hospody;
úsilno se vz vodu bráti
a sě ostnovi spierati:
najviece vz hospodu státi."
Protož tuto radu vzemše,
krále s miłostú přijemše;
dobychu věčné tvrdosti,
by neopáčił jich hrdosti.

Dobytí a vyvrácení Théb.

Když sě s tiem městem umíři,
posła ottud posły čtyři
k městu, jemuž Téba diechu,
jež také u něho biechu,
aby jej mile přijeli,
nebo mu otpověděli.
Viz kak był to lud nesmierný
a svej hospodě nevěrný,
ježto posły svého krále,
nepomeškavše na mále,
kázachu živy zahřiesti,
nedavše poselstva znésti!
Krále řeč dojide taká,
těch posłóv rodina vzpłaka;
vece král: „Bóh sešli ránu
na mne, ač toho zapomanu!"
V tej řeči nic neumnoži,
před tiem městem sě połoži;
káza se všem hotovati
a chtě město dobývati.
To město by v takej mysli,
brániti sě jmu pomysli;
a když k šturmu potekú,
v městě sě všickni lekú;
a najviece pro ten skutek,
z něhož král jměješe smutek,
bychu všichni bez naděje,
že sě jim vše hoře zděje.
Tu sě v tu dobu šturm poče;
již ze všech stran tváři toče,
pod nimiž tu pěšcem státi,
jimž zeď było podebrati.
Nepřietele všudy ostúpi;
ktož sě kde na zdi vykupi,
ot toho pak střelci biechu,
jakž vyzřeti nedadiechu.
By křik u městě veliký,
poddał by sě rád všeliký:
ale toho času nenie,
by o to měli pomłuvenie;
neb když v čem bude povada,
ani potaz, ani rada,
nenie kto čáky přidada.
Za maléčko pomeškachu,
až zeď všudy podebrachu.
Tak biechu strachu poddáni,
přemohú je bez všie brani.
By prostranna všudy cesta,
ktož kady chtě, jde do města:
kdež koli kto koho potka,
tu nejmá před niem živótka.
Všem bě strachy srdce zhniło,
rádoby sě dietě skryło:
a když kto kamo přiběhne,
tu nepřietele dostiehne.
Tehdy město zažhú všudy,
nepřietel sta zde onudy:
a ktož kde z ohně uteče,
ten obak upadne v meče;
a ktož sě mečóv ukradne,
ten všelik v oheň upadne.
Povědieti všecko zprosta:
jeden člověk živ neosta;
nebo jakož zděli běchu,
takovúž otpłatu vzěchu.
Złoba złým sě vždy obrátí,
dobré sě dobrým vždy otpłatí,
ktož zle mieni, ten vždy ztratí

Příprava proti Peršanům a plavba.

Po zrušení toho města,
když vše bezpokojie přesta,
pomeškav rok velmi mały,
káza by sě hotovali.
A chtě sě za moře bráti,
netolik s tiem bojevati.

jenž jeho zemu ochudił;
ale tak sě bieše vzbudił,
všem králem vzdávaje přetu,
a což kniežat na všem světu.
Zatiem sebra vše své voje
i všeliké ludi svoje;
a kteříž kak nedospěli,
nebo k vojně neuměli,
těm poruči města, hrady
v svej zemi zde i onady.
V tu dobu bě již dospěło
o koráběch všecko dieło;
jakož cože třeba stravy
i všelikaké úpravy,
to vše při mořském by březe,
v koráběch na kotvách věze.
Král káza kotvy vynieti
a větrníky vše rozpieti;
vztrže sě vietr ovšem časný
a by ten den velmi jasný.
A když pojidú korábi,
nejeden svú mysl osłabi,
jenž pro kořisť rád jeł z domu;
by było lze opět tomu
doma býti u svých dietek,
přijał by to za sien světek.
A třeba jim bieše toho,
že kakž jich bě velmi mnoho:
ze sta jeden sě nevráti,
a to každý život ztrati.
Neb zajisté když ot břehu
v šířu korábi potěhú,
zprostřechu hłas až pod zoře,
snad na své budúcie hoře.
Čłověk veždy na vše sěhne,
dobrého spieše poběhne,
a ve złém jsa, pak sě nehne.
Každý, jakož ti jsem pravił,
rádby sě té cesty zbavił
pro své dietky i rodinu:
jediný král v tu hodinu
tam sě přieč obrátił bieše,
jakž o tom všem netbaješe,
kromě jedna žádosť jeho:
poznati nepřietele svého.

Přistání v Malé Asii.

Již bějechu pominuły
ottad, jakž na moře vzpłuli,
časy jednoho měsiece,
nebo k tomu máłem viece;
až ten, jenž koráb opravie,
zběže tu řeč králu pravě,
že již Achské země znáti,
tu kdež było jim přistáti.
By králova radosť vele,
spade u voj tu veselé,
až vypraviti nemohu,
kakú vzdachu chváłu Bohu.
Tehdyž král v koráby vesła,
káza všem přijieti vesła;
což hnáti vietr nemožéše,
vesły dopomoci chtieše.
Ne tak brzo vesť dosěhú,
až biechu blíže při břehu.
By ot břeha płaně taká,
jakžby mohł dovrci z praka.
Král sě v svej radosti vzchopě
vzchyti podlé sebe kopie,
mocú takého vítěze
vrže, až ustrnú v březe.
V tu dobu stachu na měle
dvě stě korábóv dospěle,
jež vši naplněni hojně,
což která potřeba vojně.
Tu sě na břeh położichu,
stanoviště své rozbichu,
pokrmivše dosti sebe;
a jakž sě omrači nebe,
sotně mohú dočekati,
kdyžby było léci spáti.
Tak biechu trudem shynuli,
že běchu dłúho v moře płúli;
nebo když čłověk ustane
a posłáti sě dostane,
dětí ni domu zpomane.

Popis Asie.

Třetie sieho světa strana,
Azia jesť jmenována;
tu stranu ot słunce vzchoda
oceana moře voda,
i otnadže vzchodí v zoře,
obteče polednie moře.
Ot nás ju dělí hłuboká
prostřednieho moře stoka,
toho moře, po němž płovú
pútníci k Božiemu rovu.

Ot pólnoci ju zatieká
ta najsľovútnějšie řeka,
i jenž Meotydes sľove,
ta ju také i propľove.
To nám ludé vyznávajú,
jenže v tej straně bývajú,
že jsú v niej vľasti nejednaké,
v nichž jesti bohatstvo všaké.
Dvakrát léta ktvú osenie,
jehož v těchto zemiech nenie;
a nic sě v nich nedostává,
jímž živa čľověčie hľava.
Což kamenie výborného,
nebo zľata předrahého,
jež moře neb země pľodí,
to všecko ottad přichodí:
ryzie zľato z Arabie,
drahé kamenie z Indie.
Vše sám sobě čľověk draží,
sám jsa nad vše zľato dráží,
však pro ně česť, dušu váži!
To mi také z písma známo,
jež byľo v tej straně tamo
Babyľon město veliké,
v němž bě bohatstvo všeliké.
Tu sě kdas obři sebrali,
když jsú sě potopy báli,
věžu činiti počechu,
na niežto bydleti chtěchu,
ačby sě kdy Bóh rozhněvaľ,
posľaľ na svět dřievní přievaľ,
jakož to jesť byľ učiniľ,
když proti jmu lud zaviniľ.
Těch obróv myšlenie divné
Bohu by velmi protivné;
o to sě snadno potáza:
všem sě jim rozjíti káza,
dav každému hľahoľ jiný.
A to sě sta té hodiny:
jež prvé řeč jednu jměchu,
druh druhu nerozuměchu.
Dva a sedmdesát jich byľo,
tolikož řečí přibyľo;
a protož Babyľon sľove
proměna řeči obrové.
Jesti také v tej straně
všeho světa vňuž rozhranie,
Jeruzalem, město dávné,
pro Boží smrť ovšem sľavné.
Tu pro ny náš Tvořec miľý,
poníživ své svaté síľy,
ráčiľ za ny smrť podjieti,
nechtě ďábľu moci přieti.
Chtěľ-li bych to vše zde kľásti,
co v tej straně měst i vľastí,
dotad ti bych řeč rozvláčiľ;
až by sě snad i rozpáčiľ.
Protož tu řeči ukrácu,
v své pravenie sě navrácu.

Aleksander u Troji.

Již čas bieše protiv zoři,
když bývá křik ptačie zboři,
kdažto sě noc se dnem dělí,
a když sľunce na svět spielí.
Aleksander vzveda zraky
a vezře na zoře obľaky,
uzřev den, jako sě leče,
vstana, ruče sě obleče.
Šed, i sta na jednej hoře,
obezře tu vľasť ot moře;
potom sě v zemu obráti,
poče města shledovati.
Kam sě koli obrátieše,
tu na vše strany vidieše,
kdežto vína, žita ktviechu,
kdež která ľovišče biechu.
Zřev všady, dlí i na překy,
uzře ande silné řeky,
z nich teče široce voda,
a mocná v nich rybopľoda.
Vida to, velmi sě sžáda,
vzmľuvi tak k svým ludem sada:
„Zřete na vše strany v pole,
kaká v těchto zemiech vóle:
zde královstvo, zde chcu jmieti,
a vám chcu své země přieti!“
To sděv, káza vojem vstáti,
do Cilicie sě bráti;
posľa k městóm i na hrady
a k tvrzem zde i onady.
A jakž ho náhle zvěděchu,
tak jej s miľosťú přijechu.
Tehdy sě v tu vľasť uvěže,
hľúbě tam předce potěže.
Udá sě jmu jeti tady,
kdežto jsú Trojské ohrady:

ještě jedinké znamenie,
tu kdežto leží kamenie.
Ach srdce člověčie bludné!
ach zamyšlenie nekludné!
ež pro jednu smrtnú ženu,
jměla krásu přemoženú,
veškeren sě svět byl zbudil,
desět let sě vojnú trudil:
až i v jedenácté léto,
kak mi zpomínati zle to!
čstné město Troje dobyto.
Tu bez čísla ludí zbito,
jakož řiedký kto ostaven,
star i mlad života zbaven;
naposled město sežženo.
To také písmo vykládá,
že toho města čstná ohrada
desěť let plně hořela;
škoda jesť takého diela!
tak sě jesť stalo rušenie!
Již sě vracu v své pravenie.
Jakož napřed pravi,
Aleksander tu sě stavi.
V tu dobu, jenž s ním tu biechu,
takú záhubu uzřechu,
neby jeden tu nepyče,
a žalosťú lomě ruce,
vidúc na vítězských rověch
o jich skutcěch, o jich slověch,
kdež na kameni vyryto,
kdež všemu světu neskryto.
Řekú: „Dojdem brzo strasti,
vešli jsmy v neznámé vlasti,
z nich sě viec nevypravímy,
až sě života zbavímy."
Král uslyšav řeč svých ludí,
vece: „Proč vás smysl v tom bludí?
nikdy nenie čsti dóstojen,
kto chce býti vždy pokojen.
Doňadž koně nepokušu,
péču vždy naň jmieti mušu;
ten sě takéž zkazí stániem,
jakož častým osedláňiem:
takéž jesť i každý člověk,
jmá-li pokojný tento věk.
Pokoje sě tak obloží,
až snad v lenosti umoří;
protož mé srdce tam spěje,
kdež mi sě bohdá česť zděje.
Jedno chcete-li pohověti,
chcu vám něco povědieti,
proněž jmám všecku naděju,
že tam k nepřietelu spěju."
„Kdaž mi mój otčík pohynu,
zdě mi sě v nočnú hodinu,
myslech leže sám jediný,
nečuje sě nikte jiný,
coby mi bylo sobě zdieti;
nevěděch sě, co přijieti:
vrahóm-li sě otpierati,
čili tak v porobě státi.
Tak mi myslce v obém stáše;
ktož tu biechu, každý spáše.
Myslech, jakžto pták někerý,
jenž sobě nedojme viery,
kdyžto sobě ptá pokoje,
kdeby choval dietky svoje,
nesměje lap hniezda skládsti,
boje sě všeliké nápasti,
aby hniezda vietr neobořil,
neb sě had k dětem nevnořil;
letě dlúho v lese, v poli,
až snad někde miesto zvoli.
Tak mi sě uda uzřieti,
ande sě tako prosvieti,
jakžto když bude z hromu blesk;
proněž sobě tak velmi stesk,
až zapomanuch sám sebe.
I vezřech: Naliť i s nebe
jeden krásný člověk stúpi,
jenž ke mně blíže přistúpi;
všecka na něm čstnosť běješe,
a tak divné rúcho jmieše,
jakž mi sě nezda nikaké,
by kdy člověk vida také.
To jsem také viďal právě,
jež jměješe na svej hlavě
korunu z zlata světlého
a z kamenie předrahého.
Nemoh jmu jmene zvěděti;
jedno to mohu spomněti,
což mu bě na čele psáno,
jež mi viděti nedáno.
Když ho chtějech potázati,
on prvé svú řeč uchváti:
Vyniď, vece, z kraje svého,
podámť všu česť světa sieho;
a kehdy mě uzřieš potom,

nemysl zľého ludu o tom.
Tehdy jak brzo to povědě,
kam sě podě, živ nevědě;
ale jakž sě přič obráti,
vše sě ta světľosť zatrati.
V tomž tvrda jest má naděje,
což jesť mľuviľ, že mi sě zděje."
To sě v krátce všecko zlíči
ta řeč, již jim král vylíči:
že, kehdy sě uda jemu
přijeti k Jerusalému,
tu jej ten potka tělesně,
jehož bieše viďaľ ve sně,
s takým znameniem velikým,
s židóv zástupem všelikým;
a jakož jej náhle potka,
pade před ním velmi z krotka.
Tomu sě diviti jechu
ti všickni, jiže s nim biechu.
A když mu tu česť prokáza,
vojem do stanóv rozkáza;
šed do města s málem ludí,
miľostivě vše pokludi,
a jakž jej ten muž nauči,
tak sě tu Bohu poruči.
Dav prvé přiezni stvrzenie,
vzem s miľosťú otpuščenie,
káza vojem ottud vstáti,
chtě sě k nepřátelóm bráti.

Ze zpěvu II.

Dariovo tažení.

Jesť tu blíž Eufrates řeka,
jež, sľyšu, z ráje vytieká,
u niež král Darius voje
sebra na své bezpokojie.
Vzvěděv, že ten blíž přitáhá,
jenž na jeho všu česť sahá,
hnu sě s vojnú s toho miesta,
kadyž mu upřiemá cesta
proti Aleksandru jíti.
Byť sě udáľo tu býti,
coby tu usľyšaľ hrózy,
když sě hnuchu ottud vozy!
a co by také usľyšaľ
z šalmějí, z bubnóv hrozný šaľ!
Nejeden tu komoň hržaľ,
svú podkovú cest potvrzaľ,
když sě vznímaľ, ľomě zuby;
nejedny zubrové trúby
v skaľách své prostřeľy hľasy:
jakž sě zdáše, by v ty časy
všecky sě skáľy bořiľy,
taký biechu křik stvořiľy;
taký jdieše zvuk pod zoře,
vňužby sě třásľ svět i moře.
Tak sě bě vypraviľ hrdě
všú věcú silně i tvrdě.
Před zástupem právě v čele,
v němž pohanská viera vele,
táhněchu vóz osmi koní,
a ti běchu všickni broni;
na tom voze zľatá skříně,
v níž ležéše jich svatyně;
s obú stranú toho voza,
kdež jich viera i vše hróza,
jedieše dvanadcět muží,
jich každý tej skříni sľúži,
a každý umie řeč jin',
rúcho rozličného činu.
Pohanstvo tak zato jmajú,
že ti lidé neumierajú,
řkúc, že jsú na věky živi:
a však jsú v tej vieře křivi;
neb řeky i moře vše spľyne,
což na světě, všecko mine,
kromě sľov Božiech jediné.
Za tiem vozem blížu, jediechu,
jež rodina králi biech
dvadcěti tisúcóv plně,
a všici v hedvábnej vlně
biechu u předrahém rúše,
jakž takým kniežatóm sľušie.
Ti všickni biechu na předku:
sám král jedieše v prostředku,
jenž pro veliké bohatstvo,
pro rozkoš i pro ozračstvo,
na zľatém voze sedieše,
ten pro bľesk vešken hořéše.
Nad vozem pro letňú zparu,
proti sľunečnému varu
orlice bě pověšena,
jež bieše chytře vymyšlena,
aby pod ňú horkosť stydľa;
ta jměješe zľatá křidľa.
Podlé voza paky biechu,
jenž sě vždy krále držechu,

jeho bližnie přirozenie,
královského pokolenie,
dvě stě junoš výbornějšiech,
svú šlechtú přirozenějšiech.
Máło dále pak před tèmi
královskými junošemi,
deséť tisúcev v zástupě
jezděchu vši v jednom stłúpě:
to vše výborní rytieři.
Těch komonstvo pod kropieři,
ratiště jich postřiebřena
a kopie vše pozłacena.
Ješče kromě toho všeho,
jměješe luda pěšieho
dvakrát tisúcev třidceti;
ti běchu nato pojeti,
aby pro těch ludí hrózu,
neprotřeł sě nikte k vozu.
Bě obyčej časa toho,
jakože doma nikoho
své čeledi neostavěli,
ženy, děti, vše pojeli;
a bieše král vzał v tu dobu
matku, ženu, děti s sobú;
a coť mzhóv patset možechu,
to s ním pokłada nesechu.
Za tiem lehčejší lud přide,
jenž množstviem z čísła vynide.

Řeč Dariova a planý poplach.

Již blíž sebe stáchu dvoje,
hřecké i pohanské voje,
čakajúce s obú stranú
druhého dne světlosť ranú;
neb jim bě věděti dáno,
že jakž jutře bude ráno,
jedaž' sě słunce prosvietí,
tu sě społu vojem snieti
i dojíti było boje.
Tehdy král Darius stoje
k svým vojem při jednej hoře
vzmłuvi u velí pokoře,
jakož ktož tu bieše taký,
leč bohat i chud i všaký,
jeho řeč pokornú słyše,
an k nim młuvi velmi tiše,
neby tak srdce tvrdého,
by nepolutovał jeho.

„Słyšte, vece, čstní otčíci,
všie šlechty předci, dědici!
každý vás svú šlechtu vzvěda,
vzpomeň si na svého děda,
z kakéhos pošeł poroda.
Nenie tak tvrda příhoda,
by té nemohł podržeti,
chceš-li svú šlechtu pomnieti.
Kdežto jesť słuha vz hospodu,
vňuž mładý zvěř płove vz vodu,
neb i posléz vezme škodu.
Takéž to błáznivé robě,
jež mě vzbúzie proti sobě;
na něhož nalehu tako,
jakž mne nezbude nikako.
Co je vzpáchał, sami vizte,
jež protivno jesť zajisté;
i vás každý div sě tomu,
kehdyž sě kto přiečí komu,
jehož jsú sě mocní králi
i mocná kniežata báli.
Vzpomeňtež, že jste svobodni,
a tito hostie nehodní.
U vieře sobě vši stojte
i mému sě snu okojte,
nebo sě ten, ač Bóh ráčí,
po mej čsti na jevě zračí.
Viděch ve sně hřecké stany,
jež jsú nám bohdá poddáni,
ande po nich oheň taký,
ot země až pod obłaky;
a jich král stáše přede mnú,
chtě cosi młuviti se mnú,
a na něm złaté okovy
a płášť z aksamita nový,
i posta přěde mnú máło;
toť mi sě jesť ve sně zdáło.
Ještě viec lepšieho vědě,
ježto vám potom povědě.“
On tak ještě młuvě stojí,
aj přiteče z hřeckých vojí
poseł pravě ty noviny,
že již vši hřecké hrdiny
s svým králem i svú všú mocú
zasě běžie dnem i nocú
kromě cesty v hory, skáły.
By křik u vojech nemałý,
ande sě všickni veselé
a koně přidati velé.

A jakž jim koně přidachu
a přes řeku sě přebrachu
kromě rozmyšlenie všeho,
netbajúc na krále svého,
což mohú vybosti s koni,
to bez cesty každý honi,
chtie po nich prvé uteci,
mniece, by běželi Hřeci.
Kam tvá, králu, moc pospiechá,
kdež ti nebude do smiecha?
kam tak nevěhłasně běžíš?
kamo takú zbrojú stěžíš?
zda mníš, by tamo utěžał?
zda mníš, žeby před tobú běžał,
jehož jesť jediná péče,
by ty nezbył jeho meče?

První setkání.

Již blíž Saraceni biechu
k městu, jemuž Issus diechu,
v němž král hřecký tehdy bieše,
když s svými vojny ležéše,
Tehdy hřecká stráže pozna,
že pohanstva zbroje hrozna:
a snadno bieše poznati,
komuž było nato tbáti;
neb jich bě mnoho bez čísła,
každý žena bez rozmysła;
a kadyž koli hnachu,
jakžto mhła bieše ot prachu.
Sehna jezdec stráže náhly
pravě, že pohané přitáhli.
Tu křik sprostřechu veliký,
oděnie chce rád všeliký,
a jakž který panoše słove,
tako ho pán jeho zove:
on Radvana, sěn Mładotu,
a sěn Jana, on Radotu.
On spalnieř již na sě vleče,
a sěn potřebuje meče.
Na 'nom již železa brnie,
sěn tepruv usypa brně;
některý již vzpíná płáty,
a sěn již drží štít złatý;
onen již sedí na koni,
sěn dospěv oř již prohoni.
Druh druhu koně přidává
podlé vojenského práva.
Za mały čas pohověchu,
až všichni zajedno dospěchu;
však najprvé král był dospěł,
a ktož mohł, ten po něm pospěł.
V tu dobu społu sě potkachu,
spořiedivše všechnu svú drahu:
král hřecký najprvé vzvaza
a všem svým téže rozkáza;
rytieřstvo sě o něm shrnu,
tu k nepřátelóm poprnu.
Jakžto koli vlk zamrłý,
jenž pro hład otvěsi krli,
za nímž łační štěnci tekú,
hładem sotně nohy vlekú,
potekú za ním młaštiece,
přijiesti sě rádi chtiece,
a kdež uzřie stádo v poli,
vysunúc sě na ně z doli:
kakž vlku přibude siły
a štěnci mu budú čili.
A jakž sě k stádu připrne,
každé skotě strachy strne;
nesmieti sě bude hnúti,
ani kamo poběhnúti.
Jakož vlcie činie stádu,
tak Hřeci v pohany spadú.
Král pohanský by tiem vzruzeu,
uzřev to, že jesť obłuzen,
otstúpi ho vše náděje,
nevědieše, co živ zděje.
Tak sě bě hrozně ustrašił
a k tomu veškeu lud spłašił;
poče sě stavět ochotně,
že strachy młuvieše sotně.
Náhłosť sě ničemu nehodí;
ktož sě s krotkosťú obchodí,
nad nepřáteły vévodí.
Již na špici právě stáše
král hřecký, kdež boje čkáše,
zpořiediv každého k tomu,
v kterém křídle býti komu,
a sám před zástupem v čele,
k bojovi hotov dospěle.
Podlé něho s pravé strany
biechu vítězi stavani:
syn Permeniów Nykanor
a jeho bratr Polykanor,
za tiem Senos, Ptolomeus,
Perdikas, Klytus, Tydeus,
to všechno junoše mładé,

a každý zástupem vładě
Po těch pak na levej straně,
kdež počátek každej ráně,
Permenio bě postaven
požitý muž, však nezbaven:
za tiem jeho syn Pylota,
to pak bieše lepšie rota:
tu bieše Antygon, Kraterus
a po těch vítěz Severus:
jakož ti praviu, to ti běchu,
již zástupy vládnějechu.
Tehdy král kopie dosáhna,
maléčko oře povstáhna
své šlechtice upomanu,
zře na onu i siu stranu,
chtě poznati jich útrobu,
kto s ním mieni kak v tu dobu:
neb co které srdce mienı́,
v kterej vóli, neb ve chtění,
to vše znáti na vezření.
Pány prosbú ochotuje
a chuzším dary slubuje.
Za tiem maléčko postoje,
prvé než dojedú boje:
„Ktož jste, vece, sěm pozváni,
chuzšie panostvo i páni!
vaši dědové i předci
rozliční jsú na to svědci,
jsú nepokoj vežďy střeli,
po něžto jsú i česť vzeli:
a jakž jsú byli dědové,
takéž buďte i vnukové,
každý na svůj rod spomana.
Dnes vám jesť česť v ruce dána,
ač jedno budete chtieti
svú šlechtu i rod pomnieti.
Dnes jesť již čas přišeł toho,
jehož jsem žádał přemnoho;
dnes nepokoj bude krácen
a vás každý pobohacen:
mně dobrého słova přejte
a sobě vše zbožie mějte!
Patři každý na 'ny voje,
kakť sě uzłativše stojie!
snad jsú sě na jhru vybrali,
a ne proto by boj brali?
Vizte, kak na nich złato hoří,
pro něžto dnes budú v hoři;
kdyžto pro kořisť je vzvláčie
a koňmi je naby vstłačie!
Kakť stojie sebe šiřoce!
vizu, že jsú na poskoce.
Což młuviu, dobře poznáte,
až skrze jich štíty złaté
železná kopie proskočie,
a jich srdce krve utočie.
Ještě bych k vám młuvił viece,
ale strach, že potiehnú k řece:
pospěšmyž již, ty srše
dřieve než sě pryč rozpršie.“
Řka tak, kopie navrže,
spade v nepřátely brže,
než kdy kámen vrhú z praka.
Taký křik i hróza taká
by u vojech stranú obú,
jakož sě zdáše v tu dobu,
by sě již veš svět oboříł,
taký sě tu křik bě stvořił:
ande koni v těskně řehcú,
meči ot oděnie skřehcú;
ande z łučišť n'jedna střeła
vynide i z samostřeła;
nikdy z přievała jednoho
nespadne kropí tak mnoho!

Ze zpěvu III.

Popsání boje.

Již bě trub nic neslyšeti,
pro prach nebe neviděti.
Tehdy na prvniem pohnání,
kdež lepší stachu pohani,
kdežto sě koruchvy stkvěchu,
kdež sě štíty złatem łskněchu,
tam sě král hřecký obořı,
vznímaje sě na svém oři,
patře by sě čstný nahodił,
jehož by sě kopiem hodił.
Sta sě mu čestná přihoda:
potka jej syrský vévoda,
Aretas bě jmenovaný,
najlepší mezi pohany;
ten jmieše na helmě kamen
pyrop, jenž svietí vnuž płamen.
Ten potka krále hřeckého,
prvú ranú kopie svého
prostřed štíta sieho hodi,
zetře kopie, však neuškodi.

Král sě mu brzo opłati,
rychle, živótka ukráti;
neb jakož jej rychle potka,
neimě před ním živótka:
štít, płáty, brnie jmu protče,
on spade, kóň sě mu potče,
v samém srdci kopie překła;
ten prvý jide do pekla.
Tehdy sě zástup zaměši.
Běchu u vojště lutí češi,
ande Ptolomeus s Klitem
i sěn i on s złatým štítem.
Jakžto dva lvy hładovitá,
nebo dva vlky nesytá
prostřed stáda ovce sviezé:
takéž ona dva vítěze
na koho sě obrátíta,
tomu živótka ukrátíta.
Neb když Klitus s Artostilem,
sěn i onen na oři čiłém
bodeta na sě kopíma,
vznidú dřizhy mezi nima;
zatiem sě potkasta sama
koňma, prsma i hłavama,
a jakž sě druh s druhem srazi,
spadesta koňma přes vazy.
Tak sě tvrdě sešła běsta,
jakž za umrłá ležesta,
nemohúce vłásti sobú
z otrapa velikú mdłobú.
Ihned Klitus v tu hodinu,
jakž máło ho mdłoba minu,
dřieve sě než on opravě,
přistúpie mu blíže k hlavě:
prvé nežli sě nadviže,
hłavu jemu mečem střiže.
By boj tvrdý s každé strany
mezu Hřeky i pohany,
až Mazeus pohan vytče
proti nepřátelóm křiče.
Ten na prvniem svém potkání
pěť Hřekóv do smrti rani:
o jednoho kopie překła,
v druhého nóž do pěsti vekła,
třetieho mečem uhłavi,
čtvrtého młatem unavi,
na pátého sě navráti,
toho i s koněm převráti.
Tu sěč když uzře Filota,
by jmu lúto svých života;
na Mazea tam pomieni,
an sě stkvie v złatém odění;
prvé nežli u něho by,
deseť pohan młatem pobi.
Ot těch sě tam přič obrátě,
vítězsky svój meč vychvátě,
tu sě mu jich šesť naměři,
ti všickni biechu rytieři;
ti jej ve zły čas potkachu,
Filotasóv meč poznachu.
Nedłúho o nich ostúpa,
až po jilec meč v nich skúpa,
a v sedmém meče otehna:
tu jej pohanstvo obehna.
Jakžto koli vepř divoký,
jenžto má široké skoky,
když naň vyrvú rychłú láju
někde v łuze, nebo v háju;
bude-li neučena łáje,
stane vepř niče netbaje;
ač který pes k němu vnoči,
vezma ránu i otskoči:
pakli naň vyrvú psy vnadné,
łovec jej jako ukradne.
Takéž vítěze onoho
potka Saracenstva mnoho.
V ten čas budieše bez něho,
by nebyło otce jeho.
Ten s Kraterem a s Volkonem,
s Ceriosem, s Antigonem,
přispěchu brzo k Filotě.
Z druhé strany tu blíž stáše
bratr Filotóv, jenž kóň bráše,
seka ludi zde onady;
tu naň vytrže junoš mładý,
jemuž Endinius diechu.
Zły mu čas přijde pohřiechu!
neb jakž potka Nikanora,
na krátce sobú obora,
kopiem jemu štít obrazi,
však ho niče nepokazi;
tak sě mdle otruti kopie.
Jakžto kehdaž z búře kropie
někde na tvrdý dóm spadne:
tak ono dietě neradné
Nikanoru sě otruti.
Hněvy sě Nikanor smuti.
Złé sě stává proti złému,

brzo sě opłati jemu;
beze všeho pomeškánie
pusti meč po levej straně,
počen ot oka levého
připusti až do druhého.
Stáše také blíž ot toho
zástup vévody jednoho,
jenž Neguzalos słovieše;
ten Hřeky světu divieše:
k vojně násilně rozumný,
každej sěči velmi umný;
jakž což každého oružie,
což k vojně i k boju słúžie;
k tomu všemu był dospěłý;
i na div ovšem uměłý,
kopiem boda na prostraně,
v těstkni młatem, nožem raně;
kam sě ten obráti sěka,
tu krev teče jako řeka.
A když to uzře Filota,
že proti jmu mdlie ta rota,
ande krvaví jdú potoci,
hna tam a chtie svým pomoci.
K Neguzaru sě přiboda,
stať se mu dobra příhoda;
udeři jej v helm po vrchu,
až jiskry vysoko zprchú.
Neudeřił bieše lehce,
pojide meč z helma skřehce;
tak ho bieše dosáhł krutě,
ruku mu po łoket utě.
Neguzar sě velmi smuti,
jakž možéše to však skuti:
zdvihna sě z přednieho łuku,
ještě s tú s posledňú rukú,
oboři sě po Filotě,
jež bě již u velikém potě,
hna naň s ostrú bradaticú,
chtě jej zatieti po lícu:
a snad by ho tu był zabił,
by jmu rány neosłabił
Amyntas, jež ščít navrže;
vtě jmu v ščít, až nevytrže.
On tu vztrha bradaticu,
an mu stě druhú ručicu:
by Neguzar jakžto kláda,
pojide sobú nevłáda.
Často sě to velmi stává,
že bolesť moci přidává:
tak sě Neguzaru dosta,
když již sám bezruký osta.
Vzdechna v svej žałosti k Bohu:
Zděju, vece, ježto mohu!
V nepřáteły kóň obořì,
v svém neštěstí i v svém hoři
hnav, połomi čtyři s sobú
a sám tu spade pro mdłobu:
tiem polepší svého smutka
z tako převážnieho skutka.
Když již nelze zbýti złého,
ni sě móž státi jiného,
nelutujž života svého.
Již bieše neznati trávy
z ludí tu pro potok krvavý,
již každý dół krviú natekł,
druhé sě prach krviú spekł:
a však viece s oné strany,
otňadžto sěkli pohany.
By zástup pohanský řiedek,
obráti sě tylem v předek.
Za mały čas příč poběhú
tam k Eufrateskému břehu;
kakž jich koli mnoho było,
však k sěči jich máło zbyło.
Macedonský král to vida,
tako sě jmu hoře přida.
Uzřěvše to také Hřeci,
všěkú je i zbodú v pleci,
kdež meč i nejedna střeła,
kdež ležie ubita těła,
tudy hnachu bez rozpači.

Bojiště po bitvě.

Ach, co sě tu čstných těł słači!
kam sě kdo obrátí koli,
było zbitcóv hory doły:
nejeden umřeł bez časa,
on již leží nohú třasa,
druhý již leže umierá,
a sien ještě dušu zbierá;
některého koňmi tłačie,
a po siem sě drobi vláčie;
onen leží zbitú hłavú,
a sien mra vłať zuby v trávu;
on leží zabit ot młata,
a siemu pak hłava sťata;
on sě ještě živ obracie,
a sien již mra krviú vracie;

onomu krev z srdce teče,
sieho kóň po sobě vleče;
onomu uťata ruka,
sien sě sotně drží ťuka;
za ostrohu visí mnohý,
a mnohému sťaty nohy;
mnohý ještě čtveřmo lazí,
a druzí již ležie nazí.
Nikdy ote dne prvého,
až snad i do dne súdného,
ani bude, ni jest byťa,
jakož tu by zbitých síťa.

Konečný útěk Peršanů.

Ještě stáchu boj berúce,
o poběze nevědúce,
v jednom křídle pohan máťo,
jenž bieše ještě ostaťo;
ti pro česť svých žen i dětí
nechtiechu rádi běžeti
Vietr protivný vše rozvěje,
ťap sě který skutek děje,
když lepšie nenie náděje:
Tak sě sta tomu ostatku,
jemuž dě sě ku převratku;
neb již s koně král jich zboden,
jenž toho bieše nehoden,
by sě kryť kda u pěšiej zbroji;
ni o něm již tbajú svoji;
až pak Anson rytieř jeho
ssěde jemu s koně svého;
ten ho přes řeku přenese,
do Babyťona ponese.
Udatstvo sě v strach proměni,
ktož kam vie, ten tam pomieni.
Všeliká sě nemoc vzbudi,
kdežto sě hťava zatrudi,
tu zemdlejú všickni údi:
takéž jich čsti by na mále,
kehdyž pomdlie moc jich krále.
A když již přiběhú k řece,
tu k nim nalehú najviece,
najvěčšiu tu vzechu škodu:
jakž je v pleci vsěkú, vzbodú,
tako, ač kto zbude meče,
ten však v řeku na smrť teče;
některý by rád zbyl řeky,
a však tam jieti bezděky:
nebo ač sě lekne vody,
však vieždy nezbyti škody.
Ach nelze věděti brodu,
nebo kde mělčejšiu vodu:
mnoho tisúc, by přepťúli,
jež hanebně tu stonuli!
druh druha sě tona ťapa,
na tisúc stran každý tápa
a nejeden sobě stýštie.
pod nímžto kóň tona prýštie;
ande druh druha dosěha,
chtě sě rád dobrati břeha.
Kaká škoda, sami vizte!
i zdá mi sě to zajisté:
co těch ludí nepoběže,
tu ztonú v hťubokém březe,
tak že jich nemáťem méně,
jelikož jich z boje nenie.
A však sě jich dosti obra,
v nichž čstné srdce i mysl dobra,
na dobrodružstvo pomniece,
hanebně sníti nechtiece,
boj na samém březe vzěchu,
ti čstněje obak umřechu;
nebo snad neby bez toho,
by Hřekóv nezbili mnoho.

Kořistění Řekův.

Již bě lud i koni stali,
ježto běchu bojevali;
úsilím veškeren lud vznojen
i každý meč krviú napojen,
jenž jesť krviú popťuť tako,
že nemóž v nožnice nikako:
Tehdy vše meče povrhú,
tam sě mezu kořisť vrhú.
Ktoby mohť tolik počísti,
jelikož vzěchu kořisti!
Když již kořisť tako skťadú
všechnu na jednu hromadu,
tu král sám daři každého,
podlé dóstojenstvie jeho.
Tu kořisť vzkťadú na koně,
každý kóň pojide stóně;
vztřeštěchu osi i koťa,
nebo jim kořisť odola;
každý měch, tťumok natťačen:
a však člověk vieždy ťačen;
vše těťo bera ustaťo:
a však sě zda ještě málo!

Bráuiem ruka jakžto zbita,
však berúcie vždy nesyta;
a když neměchu več bráti,
počechu za ňádra kłásti.
Div čłověče, kak sè trudíš
i kak sobú sám v tom złúdíš:
pro zbožie svój život váže,
i to, což jesť velím dráže,
svú dušu den za dnem topiš!
pro zbožie sě na smrť vzchopiš,
běžíš v oheň i u vody,
nestřeha sè ijedné škody,
a vždy zbožie chtě nabyti,
jehož musíš obak zbýti,
neb jesť tvój živótek krátek.
Viz kak jesť tento svět vrátek:
dnes snad chodíš zdráv i jasen,
a v jutře budeš snad uhasen!
viz, že což na ludech dobudeš,
jakož umřeš, všeho zbudeš,
s horami sè nepřebudeš.

V.

Legendy v řeči vázané.

Nejstarší legendy české původem svým sahají do třináctého století. V čelo všech postaviti sluší legendu o sv. Kateřině o 3519 verších, kterou l. 1850 v Štokholmě Dr. J. Pečírka objevil. Překrásná tato báseň, ačkoli rukopis její z pozdnější doby XIV. stol pochází, jeví v jazyku svém ráz velmi starožitný. — Z druhé polovice XIII stol. uchránily se zlomky velikého cyklu legend, který zahrnoval životy sv. Anny, Panny Marie, skutky Krista Pána a děje sv. Apoštolův. Posud známe zlomek legendy o sv. Anně, nalezený od Konst. Höflera; popis slavného příchodu Páně do Jerusaléma před velikonocí, kterýž nám zachoval Štítný v homilii na květnou neděli [1]), popis toho, co se po seslání Ducha svatého v Jerusalemě událo; životy sv. apoštolů a evangelistů, a sice Jana, Matouše, Marka, Filipa, Petra (ve zlomku od P. J. Šafaříka), Pavla a Jakuba většího (v zlomku od F. Duricha objeveném). Z téhož věku pochází legenda o sv. Alexiovi, jejíž zachovaný zlomek V. Nebeský vydal. Z počátku XIV stol. máme zlomky legend o Jidáši a Pilátovi, dvě legendy o sv. Dorotě, kratší od Hanky a Šafaříka ve dvou rozdílných čteních nalezenou, větší v rukopise bibliotheky Lvovské a vydanou od J. J., legendu o desíti tisíci rytířích za dob rytířských velmi oblíbenou, legendu o sv. Prokopu a t. d.

Z legendy o sv. Kateřině.

V téj modlitvě i z té mdłoby
sen tu vznide jéj na oči,
skrzeňž u viděnie vkroči,
v rozkošné a divně krásné.
Zdáše sè jéj, tej věhłasné
a ctné pauně, bez omyła,
by na krašší sieni była,
než ji vídał kdy kto živý.
Na téj biechu divné divy
zděłány z bohatéj měny:

[1]) Úlomky této části, nalezené od Dom. Kinského, tištěny jsou pod nápisem Umučení Páně (Výb. I. str. 1147).

dno z biril, z demantóv stěny,
spojovány biechu v złatě,
v nich mnoho okénec bohatě,
z smaragd i z safieróv biechu,
v nichžto miesto stkła sě stkviechu
drahých kamenóv činové,
jacinti i rubínové,
turkof, sardín, paleis v słoni,
jaspisové, kalcedoni,
topas, granát, krysoliti,
amatisti, margariti
spósobení přieliš lepě.
Tudiež na téj sieni sklepě
słunce, měsíc, při tom hvězdy
podobenstviem týmiž jezdy
stviechu, jakož Božiú mocú
jdú na nebi dnem i nocú,
časujúce všecky chvíle.
Viece drahých divóv v síle
vidě v kráse sě hojiece.
Uzře dvě stolici stojiece
na vzchod słunce podlé sebe:
na jednéj Bóh mocný z nebe
sedieše v svém v světłém tróně;
na druhéj v drahéj koroně
Maria jeho mať stołova,
archangelská ciesařová.
Oba jmiesta sceptry v ruce.
Ten błeskt i ta radosť jsúcie
Kateřinu tak utěši,
jakž sě veš smutek vyspěši
z jejie srdce, jenž bieše jměła;
i pomysli, řkúc: „Prospěła
jsem, ač Bóh dá, na svém diele,
když mi sě mój choť tak cele
dał viděti i s svú matkú;
již nebudu v nedostatku,
když hlezu na jeho líce."
Tehdy Maria spomocnice
pokynu jéj rukú k sobě,
ana v stydlivéj porobě
jide jako blíže k nima,
klekši i pokłoni sě jima.
To pak Maria vidúci,
vece: „Mój synu žádúcí!
ké svéj choti dáš vítánie?
však vieš, ež jesť dokonánie
svému stavu učiniła,
a to všecko naplniła,
coż's jéj kolivěk rozkázał."
Kristus vece: „Již utázał
jsem sě o to, ež ju jasnú
Kateřinu, velmi krásnú,
chcu sobě za choť zvoliti;
i bude se mnú stoliti
u mém kralování věčně."
Kateřina klečiec pěčně
vece: „Mój najdražší králi!
dnes já mú čistotu v táli
tvéj miłosti poručeju,
a jakž najlépe uměju
snažným, věrným srdcem zdravě
tak chcu tvéj miłosti pravě
słúžiti do méj smrti mile."
Tehdá tu Kristus téj chvíle
učini sě jéj tak jasen
v oči i tak velmi krásen
mnohú okrasú v svéj tváři,
jakž ot jeho světléj záři
srdce jéj v těle hrajieše.
Bez omyła sě znajieše
v tak utěšenéj radosti,
o nížto jakž v svéj mładosti
ani čtła ani słýchała.
Po němžto bieše vzdýchała,
na toho zrakem hledieše.
A ten tak, jakž tu sedieše
s svú zmilitkú matkú včile,
vstav nahoru z kratochvile,
o němž stviechu zářmi stěny,
seď sta jako prostřed sieni,
oblečen jsa mnohú draží.
Inhed Maria za paži
vzdviže Kateřinu vzhóru
a řkúc: „Již se neboj vzdoru,
ani żałosti ni núze,
neb tě mój syn k choti i k słuze
přijał. Již buď utěšena,
všie radosti nezlišena,
ale všeho smutka liše."
V tom řčený syn Boží tiše
zače jedno prvně časem
miłým, sładkým, drahým hłasem,
jímž jéj srdce v zdraví zvłaži,
jda k něj, svých słov v słavnéj draži
vece: „Vítaj, má přežádná!
vítaj, moje choti ładná!
poď sem, mé vzvolené líčko,

ke mně, miłá hołubičko:
bydłoť jsem věčné osnovał,
toběť jsem korunu schovał
u mém království v čistotě."
Jakž tu piesň v svéj sładkéj notě
skona protiv téj děvici:
tak sněm prsten z svéj pravici,
i vłoži jéj prostřed ruky;
o němž ona z ctnéj ponuky
zakłopi svú ruku hładce,
i zazpieva velmi sładce
notkú jednu pěsňci novú
a řkúc: „Již nevěstú słovu
chotě, jenžto mne nezměnił,
svým mě prstencem obvěnił,
po němžto jsem srdcem vadła:
mně viec jiného zrcadła
netřeba; neb mój choť dražší
všeho světa i najkrašší
jesť, v němž já byt zřiedła mého
chcu mieti ustavičného,
srdcem k němu jsúc na věky
vždy všem złým złostem na překy."
Tú piesňú mu chváłu vzdavši
prociuti, a vzhóru vstavši,
uzře na jevě, ne v zhłuce,
v svéj bělúciej drahéj ruce
prsten nebeského złata;
viec ta čistá dievka svatá
by veseła podlé słucha.
Plna jsúc svatého Ducha,
po světě poče netúžiti
a svému chotu słúžiti
postem, trudem, modłú sličnú,
jsúc křesťankú ustavičnú.

Ze života Krista Pána.

Viz člověče bohobojný
Božie miłosti dóstojný,
velikého miłosrdie,
kakť jesť syn Boží nebrdě
brał sè dnes k Jeruzalému,
włádna nebem, mořem, zemú;
kakť sě jesť velmi pokořił,
jenž, co kde jesť, všecko stvořił;
jmaje ve všem všú moc stáłú,
nic netbał na světskú chváłu;
jsa král nade všemi králi,
jehož vše stvořenie chválí,
jehož sě vše moc neskryła,
by v čem j'mu potřebna była:
ludmi, koňmi, drahým rúchem,
cožby*jedno chtěł, posłuchem
všeby było j'mu hotovo,
kdyby řekł jediné słovo!
Čili nemohł jmieti koně,
jenžby pošeł, uzdú zvoně,
ana złatými cetkami
zprołožena i gemmami?
Čilij' nemohł jmieti sedła,
za němžby sě drahosť svedla,
n niež bývá ludem znamenie,
zbožie z drahého kamenie,
kdež s pochvami, prsosiny,
podlé své drahé příčiny
dávajú jako posoku
lubosti ludskému oku?
Čili nemohł té moci jmieti,
by był chtěł zástupně jeti,
maje mnoho luda s sebú,
se všú královskú ozdobú:
pod nachem, v złatej koroně,
drže sceptrum, sedě na tróně,
podlé mocných królóv nrava,
jakž sě pro světskú česť stává?
ež ni střiebro, ani złato
bývá draho vłožiti nato.
Ale ty náš Tvorče miłý,
maje všemohúcie síly,
netbałs na draze ostroze
na tvé Boží svatě noze,
jimažby koně pobádał!
Sbožný, kto sěj' tomu nadáł,
žes vše moha, nechtěł moci:
chtě nám sprostenstviem pomoci,
jezdiłs na osleti lichém
v obyčeju prostě tichém.
O Božie miłosti tvrdná,
a tvrdnosti miłosrdná!

rozprostřeřas svú moc divně:
i mušu to řéci pilně:
sám-lis miřosť, čis miřostiv,
ežs sě miřosti nezhostiv?
I řku brž, ežs miřosť sama,
pošřá z najvyššieho chráma
k nám, z sieni svaté Trojice,
porodem čisté děvice;
a jsa tak ctný, tak veliký,
chtěř jsi mář býti všeliký,
přijař jsi tvář tvého stvora.
Kakáj' Bože tvá pokora!
který-li tobě s námi zvyčej,
ežs vzař sřúhy svého oblíčej,
hledaje svých ovec zbyřých,
z dávných časóv zabřúdiřých!

Z legendy o sv. Prokopu.

Prokop ot dětinstvie svého
by chovánie velmi čstného:
po Boze tvorci túžieše,
světskú sřávu potupieše;
poče sě čsnostmi třpytěti,
veliké přednosti jmieti
mezi spořuvěky svými.
Obcováše mravy čsnými:
veždy sě Boha bojieše,
svoje roditele ctieše;
rozkoši miesta nedáše,
veždy v pokoře stáše;
a jak zřieť na jeho těle,
tak běš' sbožný v mysli cele.
Vidúce to roditeli,
jakého synáčka jměli
vzachu mezi sobú radu,
chtiec jej sřáti k Vyšehradu,
k mistru na sřovo vzatému,
by jej učiř čtení všemu,
kdež sřavné učenie bieše,
v Sřovenském jazyku ktvéše.
Tu Prokop v učení řóně
čítař vždy s snahú v zákoně;
a kehdy tu v krátkém časě
tomu písmu nauči sě,
mistři sě tomu diviechu,
mezi sobú tak mřuviechu:
Prokop dobře v písmě dospěř,
a ve čsti i v kázni prospěř.
Neb nikdy prázden nebieše,
nebo na modlitvě, nebo v knihách čtieše;
tak sě učiř velmi mile,
netbař ijedné kratochvíle.
Divné ovšem pokory bieše,
že již každý to mřuvieše:
tento Prokop tako jesť tich,
již jakoby byř ovšem mnich.
Nikdy neviděli, by smář,
ani kdy s dietkami več jhrář;
jedno pěř hodiny nebo páteře,
někde súkromě, nebo v kóře.
Počechu sě kanovníci diviti,
a řkúc: Co chcemy učiníti?
vidímy člověka dobrého
a ke všej čsti podobného.
Južť jesť dobře na tej době;
přitovařišmy ho k sobě
pro jeho pokorné ponížení.
Snidú sě Vyšehrazská kněžie,
byvše všichni v tej radě
v kapitole na Vyšehradě,
vzvolichu jej sřužebníkem,
u svatého Petra kanovníkem.
Nerád tomu svatý Prokop bieše,
neb tohoto světa nenávidieše.

VI.

Duchovní písně.

Nejstarší duchovní píseň česká, která zbožným podáním až po naši dobu se zachovala, jest „Hospodine pomiluj ny," nepochybný to zbytek z doby, kdy sv. Cyrill a Methoděj ve vlastech našich rozsívali símě učení křesťanského. K ní přidružuje se píseň k sv. Václavu, nedlouho po smrti svatého knížete českého povstalá. Obě zachovaly se ale v přepisech teprvé z druhé polovice XIV stol. spolu s jinými písněmi duchovními pozdějšího již původu, a větším dílem dle latinských hymnův vzdělanými, z nichž několik ve Výboru z lit. české otištěno.

Hospodine pomiluj ny.

Hospodine pomiłuj ny!
Jesu Kriste, pomiłuj ny!
Ty spase všeho míra!
spasiž ny, i usłyšiž,
Hospodine, hłasy naše!
Daj nám všem, Hospodine,
žizň a mír v zemi.
Krleš, Krleš, Krleš.

K sv. Václavu.

Svatý Václave!
vévodo České země,
knieže náš!
pros za ny Boha,
svatého Ducha. Kyrieleison!

Nebeskéť jesť dvorstvo krásné:
błazě tomu, ktož tam pójde
v život věčný,
oheň jasný
svatého Ducha. Kyrieleison!

Pomoci tvé žádámy:
smiłuj sě nad námi;
utěš smutné,
otveď vše złé,
svatý Václave! Kyrieleison!

Z písně k Panně Marii: „O přěslavná Matko Boží."

Vznikłas na útěchu, róžie
všemu světu matko Božie
z Jesse svatého kořene
Maria słavná ze jmene,
Naše naděje přemiłá!
Tys nebeská všecka siła,
tys rozkoš bydła rajského,
tys chrám krále nebeského,
tys svatého Ducha schrána,
tys s počátka přečišťána
sieň svaté Trojice słavná.
Tys králová svých słuh spravná,
tys květ čistoty panenské,
tys veselé vše nebeské,
tys radosť andělských kóróv,
tys svatosť nebeských sboróv,
tys útěcha všeho stvořenie,
tys všech smutných utěšenie,
tys pracných z núze výpravcie,
tys všech chudých ščedrá dárcie,
tys nemałná cesta błudných,
tys zdravie všech ludí trudných,
tys ustałých moc i siła,
tys zúfałých miłosť miłá.

tys svých sľub miľostná matka,
ty zpľozuješ nebožátka,
tys hřiešných naděje prava,
tys sklep čistý ctného nrava
ty jsi všie cti první kořen,
Tobú nám všem ráj otvořen,
tobú nám věčná smrť sňata,
tobú ďábľu moc otjata,
tys veškeu svět obživiľa,
jenž bieše Eva umořiľa,
tys hřiešných orudovnice
a nelénie spomocnice
těm všem, jižto sľúžie tobě.
K těm voláš, zovúc je k sobě
ve svú rozkoš i v své bydľo,
pod svú pažu, pod své křídľo;
Nebo's ty miľosti plna.
Ó Maria miľosrdna.
Ó Božieho Syna matko,
vzpoměň na mě nebožátko.
Má naděje přežádúcie,
vzezři na mé slzy horúcie,
viz smutného srdce ľkánie,
usľyš prosbu, daj žádánie
pro tvých svatých sedm radostí
a pro sľavných pět žaľostí,
jenž si obé na siem světě
jměľa pro své svaté dietě.
Usľyš mě přieliš hřiešného,
pomoz zbýti hřiechu mého,
vzdvihnúc ruce k svému synu
popros ať mi spustí vinu,
a utěší dobrotivě.
Pro svú miľosť miľostivě
daj mi sě hřiechóv chovati,
dopuščených sě kajati,
přidadúc srdcu skrušenie,
bych tak želeje shřešenie,
vysľúžiľ na tvé miľosti,
bych tě v nebeskéj radosti
u skončenie viďaľ svého
v krásе obličeje tvého,
v němžto kocháš svého syna.
V tvúť jesť rukú má vše vina;
toběť v nivčemž tvé děťátko
neotpovie, ščastná matko,
pro tvú žaľosť, již jsi jměľa,
když jej na kříži viděľa
an krviú brocen a jmá rány
v rukú, v nohú, bok proklaný,
an nelíčen a veš siný,
an bičován a bez viny,
an roztiežen trudně rózno.
Avech! až mně zato hrózno,
ež tě tak napomínaju,
snad tvú miľost rozhněvaju,
obnovuje takú žaľosť;
ale pro tvú svatú radosť,
jenž na svém skončení jměľa,
kdyžs svého syna viděľa
při sobě v nebeskéj moci,
rač mi z mých hřiechóv pomoci,
ze všie núze i z žaľostí.
Pro tvých svatých sedm radostí
při mých potřebách rač býti
a k méj smrti rač přijíti
miľostivá matko Božie,
má útěcho, mé vše sbožie,
mé veselé, má radosti,
mého srdce věč žádosti.

VII.

Život Krista Pána.

Jedna z nejkrásnějších ozdob literatury české XIV století jest Život Krista Pána, jenž se celý zachoval v rukopise cís. bibl. Pražské. Spisovatel jeho, řeholník řádu kazatelského, užil k dílu svému starších českých sepsání o jednotlivých dobách života Spasitelova, legendy o sv. Jachymu a Anně, jakož i o Panně Marii, pak sám překlad evangelií. Vše to spojil v jeden pěkný celek tím úmyslem, aby osobám stavu

rytířského zjednal zajímavé a užitečné čtení. Podobá se velice, že k dílu tomu přistoupil z rozkazu císaře Karla IV, z jehož doby i rukopis pochází.

Předmluva.

Podlé starých mudrcóv pověděnie, což jesť lidu na světě bylo kdy neb bude, všickni v svém člověčství svú žádosť mají podlé trojieho dobrého zřiezenu. Neb jesť některé dobré užitečné, některé ctné, některé rozkošné. A nevždy sě sjednávají. Neb jsú někteří, jižto vždy po cti stojiec na úžitek a na rozkoš nic netbají. A jsú někteří, jižto vší myslí pro tělesný úžitek i ve dne i v noci pracují a na česť a na rozkoš málo tbají. A také jsú někteří, jižto v rozkoši bydléc ani úžitka ani cti hledají. Z těch ze všech ti lidé jsú najlépe Bohem podarováni, jižto své tělesenstvie smysłem ohražujíc, toho trojieho dobrého tak sě skrovně přídržie, jakžto vždy Jesu Krista i jeho milú Matku Mariji na paměti majíc na věky s Bohem přebývati žádají. Neb jako praví sv. Bernhardus, to vždy słušie na paměti jmieti, jehožto svět vždy velí zapomenúti. A to sě najviece na ty chýlí, jižto v rytieřském stavu bydléc, rytieřské cti hesło nesúc, svým sě tělesným protivníkóm mocně bráníece, ot Boha múdrosť majíc, však toho na sobě znáti nechtie, ež pro toho světa neprázdeň často Boha i svého spasenie zapomínají. A nadto, ktož by jim o Boze a o svatých četł nebo pravił, toho mrzkosť mají, a netolik ot toho sami běžie, ale i jiným překažejí, toho nevědúc, což jest Ježíš ve čtení řekł, mlúvě k Bohu Otci: Skrył jsi, tociž zatajił, sv. písma dóstojenstvie před mudrci světa tohoto a zjevił jsi malichným, tociž těm, jižto pokorným srdcem o Boze a o sv. písmě rádi słyšiec na paměť berú. Neb nic ctnějšieho, nic rozkošnějšieho, nic úžitečnějšieho duši nenie než Boha na paměti jmieti a skrze to k tomu sě vždy připraviti, kde má člověk po tomto krátkém světě na věky přebývati.

Ale jež jesť paměť člověčie u prodlení časa k zapomnění hotova, protož já predikatorového zákona nedóstojný duchovní jał jsem sě po to dieło, počen psáti o počátku našeho spasenie. Najprvé o narození Marie matky Božie i o všech jejie přiebězěch, v kterých časěch co jesť činiła, kde-li jesť bydliła, které by obyčeje jměła ot jejie dětinstvie až do syna Božieho porozenie. Ale jež jesť prorok Isaiáš o jejéj svaté miłosti prorokował a řka: Vynde prut z kořene Jesse a květ z kořene jeho vzende: proto inhed o tom nebeském květu podlé toho píši, kak jesť ot toho přesłavného prutu pošeł Bóh a člověk pravý, kak-li sě je na tomto světě podlé dávného prorocstvie s lidmi obcházał, i o jeho svaté krvi prolití a na nebesa vstúpení a Ducha svatého apoštołóm sesłání. A to jsem umysłil s pomocí Ducha svatého pořád psáti, aby u budúciech časěch bohabojní křestěné na těchto knihách čtúc, v Jesu Kristu sě kochajíc, Boha chválili, jeho miłej matce česť i chváłu vzdávajíc, za toho, jenž jesť to kázał česky psáti, Boha prosili a s ním sě všickni Bohu dostali věky věkóm.

Obětování Ježíše v chramě Jerusalemském.

Když podlé starého zákona ustavenie, jakžto píše sv. Łukáš evangelista, přišeł čtyřidcátý den, tehda Matka Božie a svatý Ozěp vzemše děťátko, i šli do Jerusalema, aby to svaté děťátko do Božieho chrámu vnesúce Bohu Otci ofěrovali. Protož podlé starého zákona ustavenie kúpivše dvě hrdlici nebo dvé hołubenec podlé chudých lidí ofěry; neb bohatí za své prvorozené děti beránek ofěrováchu a chudí hrdličky nebo hołubence, a protož snad evangelista o beránku ve čtení nepíše, ale o hrdliciech a o hołubencěch, neb to chudých ofěra bieše.

Tehda sv. Simeon, kmet pravedlný a Boha bojící, jenž bieše od svatého Ducha odpověděnie jměł, ež před svú smrtí svýma očima syna Božieho jměł viděti, po tom slibu túže, jakž to sv. Augustin píše, bez přestánie vzdychał a takto v svém srdci řka: „E budu-li já tak ščastný i Bohu zasłúžiłý, ež bysta moji staře žádostivě oči obezřele mého Spasitele v tělesenství! E přijde-li kdy ten čas, ež by mě nalezł mój Spasitel ješče živa na světě jsúce, aby mě nalezło svaté narozenie v tom túžebném vzdychání!“

V túž hodinu, v nížto Matka Božie a svatý Ozěp s nebeským dietětem k chrámu se Božiemu přibližovasta, vtanuł Duch svatý v srdce sv. Simeonovi, aby na pospěch vstana i šeł do Božieho chráma. A jakž tam brzo přišeł, tak inhed prorocským duchem to nebeské děťátko poznał a inhed na svú kolenú pad na zemi a jemu se pomodlił. Tehda inhed, jakž to jednomu sv. otci zjeveno jesť, děťátko čtyřidceti dní v stář osmyslným vzezřením dospěłého věku postavy sv. Simeonovi mile ulíz sě v oči vzezřeł a inhed na svú sě miłú matku ozřev, jéj sě tiše pokłoniv, ruky sv. Simeonovi podał, jakžto by řieci chtěł: „Aj toť, kmeti svatý, jehožtos dávno na Boze žádał, po němžto's túžebně vzdychał, ježtoť jesť mým duchem slíbeno, vezma mě na svoji ruce, ohlédajž.“ Tehda sv. Simeon, to nebeské dietě na svoji ruce vzem, Bohu s požehnáním chváłu vzdav ihned prořekł a řka: „Aj již teď púščieš słuhu svého Hospodine podlé słova tvého u pokoj; neb sta již viděle oči moji spasenie tvé, jež jsi učinil před obličejem všeho lida, světłosť k zjevení národóm i k słávě osady tvé Israhel.“ A v túž hodinu jesť prorokował sv. Simeon o tého miłého dietěte umučení a o velikéj žałosti Matky Božie, ež jéj było nato hleděti, ano jejie miłý syn na svatém kříži trudně rozpat pro všeho světa hřiešné svú svatú krev prelévaje. A protož jest inhed tu sv. Simeon k Matce Božiej prorocsky řekł: „Tvú vłastní duši, tociž tvé přežałostivé srdce, prokrojí meč ostrý.“

Zatiem přišedši svatá Anna prorokyni, tomu sě svatému dietěti nábožně pokłonivši, jała sě o něm prorocsky młuviti a řkúci: „Toť jesť spasitedlné dietě, ježto jesť již na utěšenie všemu světu přišło. A již sě jesť naplniło, co jesť był nebeský stvořitel skrze své svaté proroky světu slíbił. A blaze mýma očima, to přesvaté dietě viděvše.“

Ty tak přeznamenité řeči Matka Božie słyšieci na mysl bráše, v svém srdci přemyšlející, a přesłavný diek Bohu vzdáváše. A inhed Matka Božie přistúpivši k sv. Simeonovi děťátko z jeho rukú vzała. A tož divně, když je chtieše vzieti, ruky jéj podało to svaté děťátko, jakoby sě k nie vrátiti žádało.

Zatiem sě zřiedivše pojidú k oltáři. Ta dva svatá kmeti napřed, svatý Ozěp a svatý Simeon, držiece sě za ruce, s jasným náboženstvím v srdci sě radujíci k ołtaři pojidesta, Boha chváléci a řkúci svatého Davida proroctvie: „věrný Hospodin ve všech svých słověch a svatý ve všech skutcěch! Vykúpenie posłał Hospodin lidu svému! Aj toť jesť náš Hospodin, na věky věkóm. Přijeli jsmy Hospodine miłosrdie tvé prostřed chrámu tvého.“ Zatiem pójde Marie Matka Božie, nesúci na svú svatú rukú všeho světa krále, andělského pána, nebeského královstvie věčného Otce. A jdieše podlé nie svatá Anna prorokyni velikými radoščemi od srdce sładkosti prohuhlijíc, Ducha svatého Boha chváléc i děkujíc.

Ó kak to jesť było u málosti lidí krásné zřiezenie a słovútné přihlédánie! Čtvero jich ku ołtáři s děťátkem jdieše, avšak jsú były mezi nimi všech věkóv národy. Były děti, były dievky, były ženy, byli staří, byli mładí, aby sě proroctvie naplniło, ježto jesť było dávno řečeno: „Mładí i děvice, staří s młajšími chvalte Hospodina.“

A když tak ku ołtáři přijidú, tehda Matka Božie s velikým náboženstvím poklekši obětovala svého miłého syna Bohu Otci a takto řkúc: „Přijmi, všemohúcí Hospodine Bože Otče, tuto mú oběť mého prvorozeného syna, jehožtos ráčil pro svú bezčisłú miłosť na tento svět sesłati a mě, kakžkoli nedóstojnu, jeho matkú učiniti.“ To řekši Matka Božie na ołtáři toho svatého dietěte ponechavši, stojieci s jinými před oltářem v jeho svatú tvář mile hledáše, vidúci, an na ołtáři sedí a na svú matkú a na ty, ježto před oltářem stáchu, osmyslnú tváří hledí.

Zatiem kněžie přizváni, a tu podlé obyčeje zákona starého jako chudého člověka dietě skrze oběru pěti peněz vypłaceno. A v túž hodinu Matka Božie přistúpivši s jasnú myslí, děťátko sněmši, dva ptáky hrdlici neb hołuby od sv. Ozěpa vzemši, nábožně poklekši, oči svoji světě k nebesóm vzvedši, vece: „Přijmi miłordný Hospodine tuto oběru, jižto tobě toto małé děťátko naše, tvój miłý syn, dnes najprvé oběruje.“ A když ona tu klečéc nábožným srdcem młuvieše, tehda to svaté děťátko Ježíš svoji ručiččě k svýma ušima přichýliv, oči k nebesóm vzvedł, a kakžkoli ješče nemłuvił, — neb jen čtyřidcěti dní v stář był, — matcě pomohł na ołtář oběrovati. Potom tu oběru dospěvše, Matka Božie a sv. Ozěp s děťátkem z Jerusalema vyšli, i šli k světě Ałžbětě, jakž jesť była Matka Božie zamysliła, prvé než by z toho kraje vyšła, aby svaté Ałžběty navščieviła a sv. Jana Krstitele syna jejie ohlédała. A když tam k světě Ałžbětě Matka Božie přišła, velmi sě mile uzřele, utěšený sobě hod učinile a v tú svatú děťátkú veliké utěšenie jměle. Tu se také tě dvě svatě děťatcě, Ježíš a sv. Jan, mile uzřesta, a divným činem sv. Jan, kakžkoli mładé dietě jsa, počestně sě k Ježíšovi jako k svému hospodě jmějieše.

Vzkříšeni Lazara.

Když Ježíš za řekú Jordanem był, roznemohl sě v svém domu sv. Łazař, bratr sv. Marty a sv. Mařie Magdaleny. A to jesť była ta Maria, ježto mazała Hospodinu drahú mastí nohy, a svými vłasy otierała. Ač sv. Marta a sv. Maria Magdalena běsta ochotně posła Spasitelovi posłale a řkúc: Łazař, bratr náš, jehožto miłuješ, nemocen jesť: ale nic viece jemu nevzkázale. A to proto, jakžto někteří chtie, k sobě jeho nepozvale, ež

jsta tě dvě sestře dobře věděle, ež Ježíš velikú nepřiezň jmá ot Židóv, i bále jsta sě, aby sě jemu nic nepřihodiło. To poselstvie Ježíš usłyšav, k tomu posłovi řekł: Nemoc ta nenie na smrť, ale pro chváłu Boží, aby sě osłavił syn Boží skrze něho. Ač miłováše Ježíš Martu a sestru jejie Mariji Magdalenu a sv. Łazaře, jakž brzo usłyšał, ež jesť nemocen, poostał tu ješče dva dny na tom miestě. A potom řekł učenníkóm svým: Poďte opět do židovksé vłasti. K němužto apostoli řechu: Rabi, tociž mistře, ve čas tebe hledachu Židé, chtiec tě kamenovati, a ty opět tam chceš jíti? K tomu Ježíš odpověděł a řka: Však dvanadcet hodin jesť za den. Bude-li kto ve dne choditi, nepotkne sě, pakli bude v noci choditi, potkne sě, nebo světlosť v něm nenie. To řek pověděł k nim a řka: Łazař, přietel náš spí, a já tam jdu, abych jeho ze snu probudił. K tomu světí apostoli řechu: Hospodine, spí-li, zdráv bude. Ale Ježíš jesť o jeho smrti mienił, ale oni mněli, by on o spaní snu řekł. Tehda jim Ježíš zjevně pověděł a řka: Łazař umřeł jesť, a jesť mi to libo pro vy, abyste věřili, ež jsem já tam v tu dobu nebył. Ale pojďmy k němu. V tu dobu sv. Tomáš k svým druhým učenníkóm vece: Pojďmy i my, umřemyž s ním. A tak přišed Ježíš, nalezł jeho, an již čtyři dni v rově. A bieše Bethania vzdál ot Jeruzalema pólpátanadsté běhových honóv, to jesť pól čtvrty vlaské míle.

A mnozí z Židóv běchu přišli k světě Magdaleně a jich bratru Łazarovi. A když svatá Marta usłyšała, ano sě Ježíš blíží, vyšła proti němu; ale Maria Magdalena v domu sedieše. A to było u pátek dvě neděle před Božím umučením. V tu dobu sv. Marta Ježíšovi řekła: Hospodine, by ty był zde, bratr by mój nebył umřeł: ale to jistě vědě, což požádáš na Boze, dá tobě Bóh. K niežto Ježíš vece: Vstane bratr tvój z mrtvých. Marta k němu vece: Vědě, ež vstane tehdy, ježto všichni z mrtvých vstanú v den súdný. K niežto Ježíš vece: Já jsem z mrtvých vstánie a živúcí život, ktož u mě uvěří, ač by umřeł, bude živ, a všeliký, jenž jesť živ, a věří u mě, neumře na věky. Věříš-li v to? K němužto ona vece: Ovšem Hospodine, já jsem věřiła, ež jsi ty Kristus syn Boží, jenžto jsi na tento svět přišeł.

A to řekši sv. Marta, odšedši zavołała sestry své, sv. Mařie Magdaleny jako pod tajemstvím a řkúc: Mistr přišeł a zove tě k sobě. A jakž to ona usłyšała, brzo vstavši k němu vyšła. A ješče Ježíš nebieše přišeł na hrádek, ale był na tom miestě, ješto jeho sv. Marta utkała. A Židé, jižto běchu s svatú Maří Magdalenú v domu ostali těšiece ji, jakž uzřeli, ona spěšně vstavši vyšła, vyběhli za ni a řkúce: Najspieše ona k rovu jde płakat.

A když Maria na to miesto přišła, ješto bieše Ježíš, uzřevši jeho, padła k jeho svatým nohám a řkúc: Hospodine, by ty był zde, nebył by umřeł bratřec mój. Tehdy Ježíš, jakž ji uzřeł płačíc a také Židy, jižto s ní běchu přišli, płačíce, chronuł duchem a zarmútił sě sám i řekł: Kde jste jeho połožili? K tomu oni řechu: Hospodine pojď viz, a v tu dobu zaslził Ježíš. Tehda Židé, jižto tu biechu, řechu sami mezi sebú: Aj, kak jeho jesť miłovał. A někteří řechu: I nemohł jesť tento, jenžto jesť slepému oči otevřeł, učiniti, aby tento neumierał.

Tehdy Ježíš opět chronuv sám v sobě, přišeł k rovu. A bieše podlé obyčeje židovského rov jeskyně kamenem přivalená. Tehdy Ježíš vece: Otvalte kamen. K tomu Marta sestra toho, jenž był umřeł, vece: Hospo-

dine, južť smrdí, neb jsú čtyři dni, jakožto v rovu leží. Znamenaj, kak jsta jej tě sestře velmi miłovale, ež jsta nechtiec, by jeho smrad zašeł, kamene otvaliti bránile. Ale však Ježíš kamen otvaliti kázav, k Martě vece: Však jsem tobě řekł, budeš-li věřiti, uzříš chvału Boží. V tu dobu otvalichu kamen a Ježíš pozdvih očí svú k nebesóm, vece: Otče, chvału tobě vzdávaji, ežs mě słyšał. A já jsem to dobře věděł, ež mě vždy słyšíš. Ale pro lid, jenž tuto około stojí, řekł jsem, aby uvěřili, ež jsi ty mě posłał. To když řekł Ježíš, zavołał velikým hlasem a řka: Łazaři, poď ven! A inhed z mrtvých vstał, jenž bieše umřeł, a jmějieše noze a ruce podlé starého obyčeje svázáně, a tvář jeho rúchú obvázána. Tehdy k nim Ježíš vece: Rozvěžte jeho, ať pryč jde. A zatiem mnoho Židóv, ježto běchu přišli k světě Maří Magdaleně, když viděli, co był učinił Ježíš, uvěřili v něho.

Ale někteří z nich, přišedše k licoměrníkóm, pověděli jim vše pořád, co był Ježíš učinił. Tehdy sě židovské starosty spolu sebravše, s nimižto bieše Kaifáš biskup třiedy toho léta, radu o Ježíšově smrti vzeli a řkúce: Vidímy, ano ten člověk všecky lidi vede po sobě i táhne. Nesłušie nám toho déle trpěti. Tu sě Kaifáš přimłuvił a řka: Lepí jesť jeden člověk senda, než by vešker lid zahynuł. Jichžto lestnú radu Ježiš věda, postúpił před nimi nedaleko odtad do jednoho města, ježto słove Efrem, a tu přebyv vrátił sě do Bethanie v sobotu před květnú nedělí méně než pól míle od města Jeruzalema. O tom píše sv. Jan evangelista a řka: Před šesti dny před hodem velikú nocú přišeł Ježíš do Bethanie, tu ješto bieše sv. Łazara vzkřiesił, a tu jemu jesť věčeře učiněna opět v domu Šimona małomocného. Jakžto chtie někteří mistři, na téj večeři Maria Magdalena vliła na jeho svatú hlavu libru drahé masti. Jakžto jesť dřéve učiniła pro svých hřiechóv skrušenie; takéž tuto učiniła jesť pro miłosrdné, ježto jesť jměła k Jesu Kristu, náboženstvie.

A na téj večeři był Łazař a mnozí z daleka hostie, jižto běchu přišli, mnozí, aby Ježíše ohlédali, druzí chtiec Łazaře o divěch onoho světa tázati. Zatiem počechu kněžie židovská mysliti, kak by Łazaře zabili, neb mnozí proň ot židovské viery otstúpajíc na křesťanskú sě vieru obracováchu, i věřili v Ježíše. Pro něžto licoměrníci řekli sami k sobě: Vidíte, ež nic neprospievámy. Aj toť vešken svět po něm jde.

Zjevení-se dvěma učenníkům v Emaus.

Čtvrté sě zjevił Hospodin dvěma učenníkoma, ana jdeta do jednoho hrádku, jenž słovieše Emaus. A když tak po cestě jdúce mezi sobú młuviesta o těch Ježíšových přiebězěch, ježto sě były těch dní přihodiły, tehda Ježíš přiblíživ sě k nima, pojide po cestě s nima a oči její tak sě Boží mocí držiesta, jakžto jeho poznati nemožesta. K nimažto Ježíš vece: Které jsú to pověsti, o nichžto spolu jdúc mluvíta a tak truchła jsta? Jemužto jeden z ní jménem Kleofaš odpověděa řka: A zda jsi ty sám pútník v Jeruzalemě, ež nevieš, co sě jesť tam nynie v těchto dnech přihodiło? K nimažto on vece: Co sě jesť stało? K tomu oni řečesta o Ježíši z Nazarena, jenžto jesť był prorok mocný v řeči i v skutcěch před Bohem i před lidmi, kak jsú jeho židovské starosty, kněžie a kniežata naše dali na smrť a ukřižovali jeho. A my sě nadějechom, by on měł vykúpiti

národ israhelský. A nad to nade vše dnes jesť tomu třetí den, jakž jsú sě ty věci stały, a tak jsú nás někteřé ženy z našich přežesiły, ježto były před svítáním u hrobu, ježto nenalezše jeho těła v hrobě, přišły k nám a řkúce, ež jsú andělské viděnie viděły a ty pravie, by był živ. To někteří z našich usłyševše, vstavše k hrobu šli, a tak nalezli, jakžto jsú ženy były pověděły, ale v hrobě jeho nenalezli. A když to odmłuvista, tehda k nima Ježíš vece: O hłupého smysła lidé a pozdní srdcem k věření ve všech věcech, ježto jsú proroci młuvili! Však jesť tak musił trpěti Kristus a tak vníti v svú chvału. A počen ot Mojžieše a ote všech prorokóv, vypravováše jima písmo o sobě psané. A tak młuviece přiblížili sě k tomu hrádku, jenžto słove Emaus, a tu sě Ježíš pořekł, jako by chtěł dále jíti. Tehda ona počesta nutiti jeho a řkúci: Ostaň s náma, neb jesť již nad večer. Tehda Ježíš šeł na hospodu s nima, ana jeho ješče nic neznáta. A když tak społu sediechu, jakž brzo Ježíš vzem chléb požehnał a ułomiv i podał jima: a inhed jsta prozřeła a na tom miestě jeho poznała. A on inhed před nima zmisał. Tehda ona społu mezi sebú vecesta: A zdali naše srdce v nají nehořało jesť v tu hodinu, kdyžto s náma jda po cestě młuvieše a písmo náma vypravováše? A v túž hodinu vstavši do Jeruzalema šła a tu nalezła jedennadcet apoštolóm, ani sě społu sešli, a ti, jižto s nimi biechu, ani mezi sebú pomłúvají a řkúc: Zajisté vstał z mrtvých Hospodin a zjevil sě sv. Petru apoštołu. Tehda ta dva učenníky počesta také praviti, kak sě jima na cěstě přihodiło a kak jsta jeho poznała, když jima chléb ułomiv podał.

VIII.

Překlady z literatury učitelův církevních.

Ušlechtilosť a vysoká vzdělanosť jazyka Štítného, jakož i ta okolnosť, že velmi hojně a plynným překladem cituje místa ze spisův sv. otcův a jiných učitelův církevních, vede bezděky k tomu, že výborný náš Tóma, když se spisovati jal, mimo zčeštění písma sv. nalezl i překlady spisův oněch a že na nich hlavně vzdělal nejen ducha ale i řeč svou. A v skutku zachovalo se nám několik děl toho spůsobu, která z veliké části původem svým sahají v prvnější léta Karla IV. Nemineme se daleko pravdy, přijmouce za pravé, že překlady spisův oněch jsou jedny z prvních ovocí duchovního hnutí, založením university Pražské ve vlasti naší spůsobeného. Jsouť tyto:

Soliloquia (samomluvenie) sv. Augustina, nepravě Štítnému připisovaná.

Homilie sv. otcův na evangelium sv. Matouše. Větší počet homilií těch jest od sv. Jana Zlatoústého a Tomáše z Aquina; mimo to jsou tu některé od Origena, Bedy, sv. Řehoře a j., ano jedna od samého Karla IV.

Prologové a některé menší spisy sv. Jeronyma.

Knihy tak řečené sv. Jeronyma, totiž listové sv. Eusebia, Augustina a Cyrilla o životě, divech a skonání sv. Jeronyma.

Soustavná sbírka průpovědí ze sv. otcův spolu s texty latinskými (v rukopise kláštera kartuského v Dolanech, nyní v univ. bibliothece Olomoucké).

Sem připočísti sluší i knihy mravní Alberta Velikého, přeložené v polovici XIV století.

I. Ze Samomluv sv. Augustina.

Kap. VI.

Všemohúcie tvá ruka vždy jednostajná stvořiła v nebesiech anděły a črvky v zemi. Nenie v oněch proto vyšší ani v těchto nižší. Neb jakož ižádná ruka anděła, takéž ižádná nemohła by stvořiti črvka. Jakož žádná nebě takéž ižádná najmenšieho listku na dřevě. Jakož ižádná těła, takéž ižádná nemóž učiniti jediného vłasa běła neb črna. Ale všemohúcie ruka tvá, jež vše jednostajně móž! Nenie jéj snáze stvořiti črvka než anděła, ani snáze móž rozprostřieti listka než nebě, ani lehčeje jéj, by vłas spósobiła než těło, ani jéj tieže ustaviti zemi na vodách než vody na zemi. Ale vše, cožkolivěk chtěł, učinił to jakž chtěł, v nebi i v zemi i ve všech propastech, a mě mezi vším jakož jest uměł a chtěł. Mohła, Hospodine, ruka tvá mě kamenem aneb ptákem aneb hadem neb kterúžkoli ochechulí stvořiti, a věděła i chtěła, proč já ne kamenem, ne ptákem neb některú ochechulí jsem; neb tak spósobiła dobrota tvá a k tomu, aby to spósobiła, ijedno mé zaslúženie nepředešło.

Kap. XXI.

Aj jižť sem sě vyznał tobě, chváło života mého. Mějech naději někdy v mej síle, ješto obak nebieše síła. A když tak chtiech běžeti, tu stach, a když najviec mniech, bych stáł, tu najviec padech. A tak viece bych zasě než předsě. A to, ježto mniech, bych dosáhł jeho, dále sě ote mne vzdáli. A tak v častéj přiehodě moc tvú znamenaje poznávám již, žes mě osvietił, že což jsem mněl najviec, bych sám sebú mohł, tu jsem vždy najméň mohł. Často sem řekł: Ono učini, toto dokonám, a potom nebudieše ani seho ani onoho. Ač chtěnie było, ale moci nebyło. Pakli jsem mohł, ale nechtěł jsem tehdy; neb jsem ufał v svú moc. Ale již vyznávám sě Hospodine, Bože Otče nebě i země, že ne v síle bude mocen muž, aby sě nehonosiła před tobú bláznivá směłosť všelikého stvoru.

Z kap. XXIX.

Poznał jsem tě pravého jediného Boha a jehož jsi posłał Jesu Krista. Bieše čas, ješto neznajech tebe. É hoře toho času, ješto neznajech tebe, hoře slepoty té, ješto neviděch tebe, hoře hłuchoty té, ješto nesłyšech tebe. Slepý a hłuchý po krásných věcech, ježtos učinił já zšeřezený jda chápach sě jich a se mnú ty bieše, a já neběch s tebú: a ty věci držechu mě daleko od tebe, ješto by nebyły, kdyby v tobě nebyły. Osvietił jsi mě světłostí a uzřeł jsem tě a miłował jsem tě. Neb žádný tebe nemiłuje, jen ktož tě vidí, a žádný tebe nevidí, jen ktož tě miłuje. Pozdě jsem

tě miłovał, tak dávná kráso: hoře času toho, ješto sem tebe nemiłoval. Děkuji tobě, má světłosti, žes osvietił mě a poznał jsem tě. Poznał jsem tě, samého Boha jediného a pravého stvořitele mého. Poznał jsem tě stvořitelem nebě i země, vidomých věcí všech i nevidomých, pána jediného, pravého, všemohúcieho, nesmrtedlného, jehož nelze viděti, nelze vypsati, jenž sě neskoná, věčného, k němuž nelze přistúpiti, jehož nelze obchopiti ani zjadati, nepromĕnného, nekonečného, jenž jsi počátek všech stvořených věcí, skrzeňž všecky věci jsú učiněny, skrzeňž jsú všichni elementi, jehož velesłavenstvie, jakož počátka neměło, nikdy takéž nehyne i na věky.

Z kap. XXX.

Tak jsem tě poznał, mój poznavači, tak jsem poznał tě. Poznał jsem tě věrú, již jsi mi vdechł. Světłosti má, světło mú očí, Hospodine Bože mój, naděje všech krajin země, radosti, jenž obveseluješ mładosť mú a to dobré, jenž podpieraš mú starosť. V tobě, v tobě Hospodine veselé sě všecky mé kosti. Hospodine, kto jest rovně tobě? kto jesť mezi bohy roven tobě, Hospodine? ne jehož jsta ruce čłověčí učinile: ne tak, jenž jesť čłověka učinił. Všichni bohové pohanščí — běsové, ale Hospodin jesť nebesa učinił: Hospodin on jesť. Ti bohové jsú nebě i zemĕ neučinili: nechť zhynú z nebě i z země. Buoh, jenž stvořił nebě i zemi, chvalte jej nebě i země.

Pozdě jsem tě poznał, pravé světło, pozdě jsem tě poznał; neb veliký bieše obłak a temný před očima mé statečnosti, tak že słunce nemožech viděti spravedlnosti a světła pravdy. Obalen běch ve tmy; syn temnosti miłovach tmy, nebo neznajech tvého světła. Běch slep a miłovach slepotu a po tmách do jiných temností jděch. I kto mě odtud vyvedł, jen ty?

Z kap. XXXII.

Ó tak jesť słavné královstvie, v němž Hospodine kralují s tebú všichni svatí, jsúc světłem oblečeni jako rúchem, jmajíc koruny z drahého kamenie na svých hłavách. Ó královstvie błahosłavenstvie věčného, kdež ty Hospodine, naděje svatých a koruna jich chváły, před jich očima jsi obličejem k obličejí, všudy obveselije v tvém pokoji, jenž vycházie nad každý smysł. Tu radosť neskonaná, veselé bez smutka, zdravie bez bolesti, život bez práce, světło bez tmy, život bez smrti, všechno dobré beze všeho złého. Tam mładosť nikdy sě nesstará, tam krása nikdy sě nezmění, tam miłosť nikdy sě nepotuchne, tam zdravie nikdy nezhyne, tam radosti nikdy neubude. Tam bolesti ijedné nečíti, tam stonánie ijednoho nesłyšeti, tam nesličného nikděž neviděti. Tam veselé vždy mají, tam nebojie sě ničeho złého, nebo tam mají najvětšie dobré, ješto jesť vždy viděti tvář pána všech šlechetností.

II. Z kněh sv. Jeronyma.

Z epištoly sv. Augustina k Cyrillovi o divech sv. Jeronyma.

Aby přesvatého Jeronyma zasłuženie a dóstojenstvie sě netajiło, co sě jesť se mnú Božím chtěním v čas jeho umčenie stało, vypravím. Zavěrně toho dne a té hodiny, v něžto přesvatý Jeronymus vyvlečen jsa z rúcha tělesného v rúcho věčné nesmrtedlnosti oblekł sě był, když já, v Typonenském městě v mém pokojíku odpočívaje, snažně a pilně mysléch, kteraká velikosť a množnosť słávy Božie dušiem błahosłaveným była by těm, ježto sě s Kristem radují, žádaje o té radosti někakú krátkú řeč učiniti, naveden jsa prosbami našeho Severa, poctivého Martina Turonského biskupa učedlníka. Vzech v moji ruce přístroj písařský, chtě krátké poselstvie nebo epištołu přesvatému Jeronymovi psáti, aby on, což by kolivěk o té věci rozoměł, mně odepsał; neb viděł jsem, že v tak nesnadné pohádce od nižádného živého tak právě nemohł bych naučen býti.

Když již tak počátek psach, pozdravenie předepsav, Jeronyma napřed, inhed rychle světło nevýmłuvné, za našich časóv nevídané ani také našimi jazyky mohúcie vylíčeno býti, s nevýmłuvnú a nesłýchanú vóní všech vóní drahých v pokojíček ten, v němžto biech, vnide a vstúpi, ano hodina kumpletnie již bieše. Kterúžto světłosť když já uzřech, užasením a díváním lek sě, smysła i všech udóv moci potratił biech; neb tehdy jsem zajisté nevěděł, že Božie pravice divná povýšiła była słuhy svého, známu činieci v lidu moc jeho. Nevěděł jsem také, že Bóh miłosrdný a miłostivý słuhy svého věrného od tělesných nečistot rozvázał był a tak vysokú stolici na nebi jemu připravił. Nevěděł jsem pokładóv bezčíslné múdrosti Božie a tajnosti uměnie jeho, i tajných súdóv Božích nepoznał jsem; nebo kterýmž chce, těm ukazuje, aby k poznání jeho nevýmłuvné múdrosti mohli přijíti; nebo však, kterýchž on povołává, ty předvěduje, ospravedlňuje i błahosłavuje, jakžto je spósobił hodnu a sličnu býti. Proto zajisté, že takého světła oči moji nikda jsta nebyle spatřile ani mé voněnie nikdy jesť nebyło čiło: tak novými a nesłýchanými divy žásał jsem sě.

Mezitím, když má myšlenie radostně třepetáchu, co by to było, světle mysléce, inhed túto řečí hłas sě ke mně zjevi a řka takto: Ó Augustine, Augustine, co hledáš? I zdali mnieš, by v małý súdček všecko mohło ustúpiti moře? I zdali mnieš, by mohł okršłek zemský v hrsti zakłopiti? I zdali mnieš, by mohł nebe zkrotiti, aby obyčejných běhóv neděłało? I zdali jehožto nižádného člověka oko nemohło viděti, tvé uzří? Jehožto nižádné ucho skrze zvuk nesłyšało, tvé usłyší? Jehožto nižádné srdce lidské nikakž jesť rozoměło ani také pomysliło, mnieš sě ty moha rozoměti? Ba bezčíslné věci, které bude dokonánie, totiž nižádné v té mieře, kterak sě móž měřiti, budeš také i ty měřiti! Mnohem by spieše moře v přeúzkém súdečku zakłopił, vešken okršłek zemí všech malitkú hrstí by držał, spieše by také nebe od svých běhóv přestało nežli té radosti a té słávy, ješto duše błažených bez dokonánie požívají, najmenší částku srozuměł, jedno ač by očitú jistostí jako já naučen był. Přeběhneš ještě na tomto světě krátkého času chvíli, a nemohujících věcí nebuď pilen dokonati;

donidž přiebytek tvého běhu dokonánie nevezme zde na světě, neroď hledati těch věcí, ježto jinde nemohú nalezány býti než tu, kamž já nynie šťastně se beru. Tuto zde v světě snaž sě takým skutkóm činiti, aby pak potom, což zde rozuměti žádáš, ovšem jmieti na věky mohl; neb tam ktož koli vendú, zasě nikakž nevyjdú ven.

III. Z kněh mravních Alberta Velikého.

Úvod.

Svatý Jan Złatoustý vykłádaje čtenie svatého Matúše, i die takto: Jsú někteří lidé otvrácení, podobní k licoměrníkóm pokrytým. Nebo ti cožkolivěk vidie, vše ve złé obrátie, a zle súdie. Nebo číníli kto co pokory-dle, dějí, pokrytec jest. Ač kto pro mdłobu sebe posiliti chce, dějí, łakotný jest. Pakli jest trpělivý a dobrotivý v ztravě, dějí, ztravný jest. Číníli spravedlnosti-dle, dějí, hněvivý jest; pakli bude pokorný, dějí, błázen jest; jestli múdrý, dějí, pyšný jest, a jestli kázaně veseł, dějí, zaviłý jest; a jestli pak nábožný, dějí, nepřietelivý nebo nepřívětivý jest, chodí jako odjatý. Jestli přívětivý, dějí, jest světský a ješitný. Chceli pak kto býti zořivý, dějí, truchłý jest; jestli tichý, dějí, neveseły jest. Majíli lidé miłosť k němu, dějí, pochlebný jest. Hledáli spasenie lidského a spasenie svého, co-dle činí, dějí, chłubný jest; nebo chłúby hledá a pro své velíčenie činí. Jestli nábožný a Bohu rád słúží, dějí, neudatný jest, a jako odjatý chodí, nebo nálicha jest, dějí. Słušie nám znamenati, že některé vášně jsú zlí obyčejové, že budú tak velmi podobny k dobrým, a jsúce zły, jakož již nynie tohoto času úpornú mysl počítají za spravedlnosť, nesličné tovařistvo, ješitenstvie za duchovnie veselé. Léniemu dějí, chytrý jest, neztráví se přielišnú ztravú. Za šlechetnosť a čistotu přielišné okrášlenie sebe mají. Ktož přieliš mnoho čeledi má a té hrdě chová, dějí, ctně sě má. Ktož dává co svého marně nebo ješitně, toho mají za štědrého; łakomému na zboží dějí, chovatedlný jest, a nazývají jej všickni strýcem; ktož stojí upra svú mysl, tomu dějí, ustavičný jest. Pokniřenstvie za svatosť, a licoměrnosť za náboženstvie mají, aby totiž Boha miłující zdáli sě; ktožkolivěk netbá na to, což złého činí přieliš, ten słove trpělivý a dobrotivý. Ten ježto jest přetvrdý na súdě, ten słove pravý popravce; ten ježto nesmie tresktati žádného neb złého staviti, ten pokorný; a ktož jest ješitný, tomu dějí, ctný jest; netbanlivý, ten słove dobrotivý. Znamenajž, že těmito činy nezasłúží žádný věčné mzdy. Také jsú někteří mravi na některém člověku, že jest jako od přirozenie pokorný nebo dobrotivý, nebo skrovný, štědrý, litostivý, pokojný a také tichý; těmito také věcmi žádný nezasłúží věčné mzdy ani odpłaty, donidž miłosti božie člověk nemá. Ale když člověk má boží miłosť v sobě, tehdy vším od Boha odpłatu vysłúží. Také jsú některé vášně dobré i dobří mravové, ale pak mají je za złé vášně, jakožto někteří błázni spravedlnosť nazývají hroznosť a litnosť; nebo bude-li kto maličko spravedlný, dějí, mstí sě, číníli kto pro náboženstvie, dějí, chváły hledá ješitné, nebo ještě nějak jinak to obrátie. A chce-li kto zořivý býti, dějí, hořké mysli jest a trpkého srdce. Učiní-li kto co pro pravú miłosť,

dějí pro závisť nebo pro nenáviděnie, ano pro miłosť a pro lásku to sě stało; ježto jest jistě pro Buoh a dobrým úmysłem, to oni jinak obrátie ve złé, a jiného ještě mnoho k tomu přičinie.

IX.

Legendy prosaické.

Četnější legend veršovaných jsou životy svatých, psané prosou. Tu především jmenovati sluší velké dvě sbírky, totiž Passional a Životy i řeči Otcův ægyptských, přeložené anebo vzdělané z latiny. Nejstarší rukopis Passionalu (Legenda aurea Jacobi de Voragine) zasahuje do polovice XIV století; rukopisové Životův a řečí Otcův ægyptských jsou mladší, dílo samo však jistě v XIV století, ne-li ještě dávněji, prvotně bylo sepsáno.

Životy svatých jednotlivých hojně se vyskytují porůznu v rukopisech starých, zvláště při sbírkách modliteb. Zde stačí připomenouti jen ty, které samostatné spisy tvoří, jako Život Adamův, jenž později v překladu novějším přijat byl do duchovního románu pode jmenem Solferna známého, život Jakuba, Josefa ægyptského a manželky jeho Asserach, poručenství dvanácti patriarch synův Jakubových, životy sv. Alžběty, Panny Marie, sv. Františka z Assisi a j.

I. Z Passionalu.

Život svatého Václava.

Když tomu všemohúcie miłosť chtěła Božie, aby sě viera křesťanská spoře rozmnožiła, Svatopłuk, Moravský král, od svatého Cyrilla, Moravského arcibiskupa, svatý křest jest přijał; a potom když bratr svatého Cyrilla, jménem Metudius, po jeho skončení miesto něho Moravským biskupem był učiněn, tehda České słovútné knieže, jménem Bořivoj, a jeho bohobojná kněžna, svatá Ludmiła, v tom městě, ježto Velehrad słove, tu ježto tehdy Moravského arcibiskupstvie stolec a słáva bieše, v kostele svatého Víta od błaženého arcibiskupa Metudia, oba svatý křest jsta přijała. V těch časěch to České knieže Bořivoj měł jest dva syny, jeden słúł Spitigneus, a druhý Vratisłav. Tehda Spitigneus nemnoho na světě přebyv umřeł, a Vratisłav po něm v Čechách kniežetem ostał. Potom to słovútné knieže Vratisłav s svú kněžnú, jiejžto jmě było Dragomiř, měł dva syny, svatého Václava a nemiłostivého Bolesłava; a když Vratisłav knieže s pravým srdcem křesťanskú vieru miłováše, na to jeho kněžna Drahomiř nic netbała, ale pohanských modł vždy sě přidržieše.

Potom po těch časěch to šlechetné knieže Vratisłav svého syna, svatého Václava, tiem úmysłem, aby potom Českým kniežetem był, svatej Ludmile jeho chovati poručiv, skončał, a jeho kněžna Dragomiř v druhého syna Bolesłava sě uvázavši, ku pohanským modłám jeho všemi činy vedieše.

Ale ten předrahý květ, první v Českej zemi v svatej vieře vzkvetlý, svatá Ludmiła vnuka svatého Vácłava, svatému čtení podlé křesťanské viery jeho učieci, chováše. Tehda miłostivý utěšitel duch svatý tak toho dietěte srdce vnitřním vdešením byl rozpálił, ež jeho svatá učenie jako světlé jiskry od něho jdúc sě stviechu, a jeho osviecené promłuvenie jako płovúcie stredy sladce od jeho svatých úst pocházieše. Proněžto skrze jeho svatého słova snažné kázanie všecka Česká země słavně jest osviecena, netolik słovem, ale i rozličným příkładem; neb sě tak o jeho svaté miłosti píše, ež jest był přečistého života, tělesenstvie své bez poskvrny chovał, a vždy žádaje, kakby pro Jesu Krista svú krev prolił. Proněžto spravedlnosť svaté viery ne tajně, ale zjevně kázáše, vždy sě Bohu nábožně modlił, bedlivě ve dne i v noci Boha následuje ve všech svatých skutcěch, v almužnách, u miłosrdí i u pokoře nad jiné své rovně znamenitě prospieval. Těch časuov ta závistivá Drahomiř, nemiłostivá pohanka, žádajíc nad svú tstí svatú Ludmiłú kněžstvo České země obdržeti, dva šeředná násilníky, jimažto jména byla Tuman a Guman, do Tetína na hrad posła, aby tam jevše, věrnú Boží služebnici, svatú Ludmiłu, zahubiła. A tak sě i stało, od tú dvú jest udávena, a ta svatá duše do nebes vzata.

Potom ta nemiłostivá pohanka Drahomiř jała sě křesťanóv nenáviděti a jim mnoho złého činiti; ale syn jejie, svatý Vácłav, vieru křesťanskú, jakž jeho była svatá Ludmiła, babka jeho, naučiła, tvrdě držieše, navracije zasě jí rozehnałé křesťany, a jim miłostivě v jich potřebách pomáhaje. Tú také zvłaščí pokorú činieše, ež opłatky tajně peka, a z hroznuov víno svýma rukama vydavuje, k Božiej službě po kosteléch dáváše. Často také drva a jinú potřebu chudým vdovám, pracným rozličným sirým lidem tajně v noci nosieše.

Těch časóv Kúřimské knieže vida Božieho słúhy velikú pokoru, a jeho na svej mysli potupeně nesa, jał sě kněžství České země rozličně překážeti i veliké násiłé činiti, tak ež musił svatý Václav s velikú vojskú proti němu táhnúti, nedada své země viece hubiti. Jehožto zástup knieže Kúřimské potupiv, s svým zástupem proti němu také na pole vyjeł, a s ním sě k boji zamłuvił. Jemužto svatý Vácłav po posłu vzkázał a řka: Když žádáš nad mým kněžstvím vévoditi, co tě toho potřeba, aby ti u boji zbiti byli, nad nimižto chceš panovati? Jáť tvých lidí krve prolitie nežádaji; jestliť se mnú boj lib, nade mnú nad samiem svítěze, panujž nade všemi mými; pakliť já tě přemohu, ale ať tvoji pod mú moc słušejí. Tomu poselství knieže Kúřimské vesele povolił, by ta smłúva była s uobú stranú otvrzena, tak jakžby nikte jima pomáhati nesměł. Jakžto sě jest i stało. A když tě kniežetě proti sobě na sedánie jděsta, a obě vojště na tom přihledání stásta, v tu hodinu anděli s nebes stúpivše, nad svatým sě Václavem vznášiechu, a kříž stkvúcí před jeho svatú tváří sě blstieše. To Kúřimské knieže uzřev, před svatým Václavem na zemi padł, prose, aby mu ráčił svuoj hněv odpustiti. Jemužto svatý Vácłav vece: Vrať sě domóv s pokojem a měj na svém dosti; jáť tvého nežádaji.

Potom po małých časěch svatý Vácłav, aby k ciesařovu dvoru jel, byl pozván. A když tam přijeł, od ciesaře i ode všech kniežat ctně přijat, a tu u pilných ciesařových radách nade vše jiné u múdrosti poznán. A když jednoho jitra v ciesařovu radu pozván, a pro velikú práci, jižto zvłášče Bohu sě modle nesł, rozličně sě trudił, v radu přijieti zapozdil:

tehda ciesař s kniežaty mně, by sě pro svú hrdosť přijieti oblenil, to byl tak zpósobil: kdyžby svatý Václav v radu přišel, aby ho nikte povstáním nepoctil. A však jakž brzo svatý Václav v radu přišel, uzřev ciesař, ano jeho světí anděli vedú, a kříž zlatý jemu sě na čele stkví: inhed před ním se všemi kniežety padna, jemu sě pokořil, slibuje jemu, což by na něm poprosil neb kázal, na tom by byl uslyšán. Tehda svatý Václav ruky svatého Víta na ciesařovi poprosil, a inhed jemu ciesař mile dal. Potom sv. Václav s tiem drahým darem do Pražského města přijev, kostel ve jmě svatého Víta učinil, a za tiem po toho svatého otce, Řezenského biskupa, jenž těch časuov nad Českú zemí biskupového dóstojenstvie moc mějieše, poslal, prose, aby sě přijieti neoblenil, ale přijeda kostel svatého Víta posvětil. Jemužto Řezenský biskup odvzkázal a řka: Azda mne, synu milý, potřebuješ? věz to ež ten kostel, jehož posvěcenie žádáš, tenť kostel, jehož sem Buožím zjevením viděl, povýšen bude v dóstojenstvie arcibiskupstvie, stolec i hlava duchovnie tvé země. A však, aby sě tvá prosba i vuole naplnila a tvuoj kostel byl posvěcen, rád to chci zpósobiti.

Coj potom svatý Václav pro Jesu Krista pokorných a milosrdných skutkuov činil, o tom jest mnoho psáno; zvláščě, když jednoho času sv. Václav v noci, ano snieh a led veliký, s svým starým sluhú, jenž slúl svatý Podivoj, jemužto vše tajenstvie i náboženstvie svatého Václava známo bylo, k kostelu bos jdieše, tehda ten svatý Podivoj, kakžkoli v uobovi jda, však veliké zimy trpěti nemožéše. Jemužto svatý Václav vece: Podivoji, vizi to, žeť jest zima, stúpaj u mé stopěje. A jakž poče v jeho svaté stopěje stúpati, tak sě jemu nohy shřiely, tak jež nepoče nic zimy čiti; a ty jisté svatého Václava stopěje, ež po zmrzlém blátě chodě, své svaté nohy obraňováše, všeckny krvavy běchu. To také svatý Václav z zvláščieho milosrdie činil, ež pohanské a porobné děti kupuje, k svatému krstu připravuje, Bohu je dědil; boje sě také, aby ižádného člověka krev nevinně nebyla odsúzena, vše šibenice a žaláře obořiti kázal. Ten také dar vlasčí od Boha jměl, ež prorocsky u budúcích časěch mnohé věci převěděl, a znamenitě zjeveno mu bylo, aby tělo své babky, svaté Ludmily, na jiné miesto přenesenie učinil. A tak sě jest stalo, ež potom vidění svatý Václav celé tělo svaté Ludmily v Tětíně nalez, do Prahy přinesl, a v klášteře svatého Jiřie, tu ježto i dnes hřbí, poctivě položil.

Potom svatý Václav žádaje věcí nebeských, všech tělesných věcí sobě za nic nenesa, poslal své posly k svatému papežovi, prośe, aby mohl svému bratru Boleslavovi kněžstvie vzdada, v zákon svatého Benedikta vníti. Ale proti tomu bratr Boleslav jeho svatým činóm závidě, tělesných věcí žádaje, nebeských netbaje, chtieše rád, by kterým činem mohl kněžstvie České země dojíti; proněžto svatého Václava, bratra svého, na jedny hody lstivým zámyslem do Boleslavě pozval. Tehda svatý Václav smrť svú převěděv, nevinný jako ovčička, dobrovolně sě vésti přepustil, a to s velikú radostí učinil; neb toho bieše dávno žádal, aby pro svatú vieru svú krev prolil. A když na těch hodech svatý Václav s svými rytieři na večeři sedieše, propovědě k nim a řka: Zajtra u vigilii rajského probosta svatého Michala kalich utrpenie pro mého milého hospodina píti budu, aby svatý Michal duši mú hospodinu obětoval. A vy také tuto se mnú jasně píte a hodujte; neb již od toho času vína s vámi viec píti nebudu této úrody. To řek svatý Václav, od večeře vstal, Bohu poděkovav skrúšeným

srdcem sě nábožně zpoviedał, a tu žałostivě za své i za svých bližních hřiechy zapłakav, na modlitby sě přes prvospí oddał; a potom nábožně na jitřní vstav, pravé světłúcie slunce, ježto duši osvěcije, těło krále nebeského přijał.

A když tak svatý Václav nebeské světłosti oděním sě ohradiv, po tmě jdieše, nemiłostivý bratr jeho Bolesłav s vražedlným úmysłem ze tmy naň vystúpił, a tu hřiešná temnosť proti světej světłosti, bratra svatého Václava nemiłostivě ranil. Pro nežto raněnie ten sám zły Bolesłav letěł, nejmaje moci nad słuhú Božím: ale svatý Václav chtě dobrovolně oběť svú vzdáti Bohu, a duši svú, tociž tělesenstvie své dáti pro miłého Jesu Krista, vezma bratra svého meč, jemu vrátił, a řka: Vóle tvá buď v tvú rukú. Proto sě zły Bolesłav nic neobměkčił; ale s svými nemiłostivými lidmi opět sě nan obořiv, svého bratra, svatého Václava zabił a ta svatá duše słavně do nebes s svatými anděły vnešena. Potom ta svatá krev, ježto była na stěnu střeliła, jako vołajíc na vražedlného bratra, dłúhé časy ižádným řemesłem setřieti nemožena.

Potom skrze svatého Václava Buoh zřiemě divy v Čechách i v jiných vłastech činił; a zvłášče v tu hodinu, v nížto svatý Václav svú krev prolił, zjevił sě Spasitel na kříži pně králi Dácskému, a takto k němu młuvě: Chcešli svých hřiechóv odpuščenie u mne obdržeti, učiň kosteł ve jmě mého miłého mučenníka svatého Václava. Z toho viděnie král se probrav, kosteł krásný ve jmě svatého Václava učiniv, slovútně nadał; a tu jeho svaté jmě, jako i v Čechách, u velice chvále jmají až do dnešnieho dne. V těch také časěch ta přezlá svaté viery nenávistnice Drahomiř pohanka, svatého Václava mátě, všech nevěrných máteř złostný příklad, jež svej krvi sě protiviec, svatého Václava, svého syna, smrť była zjednała, proto Božím přepuščením před Pražským hradem, jako ona prokletá města Datan a Abiron, sě jest propadła. A ta propasť jest zřiemě známa všem až do dnešnieho dne; a ti také ohavní vražedlného Bolesłava pomocníci rozličnú Boží ranú všickni jsú hanebně sešli.

II. Ze života Adamova.

Smrť Adamova.

Když jesť był učiněn Adam v devieti stech a ve třidceti létech, věda, že dnové života jeho skonávají sě, řekł jesť k Evě; Kaž, ať se shromáždie ke mně všickni synové moji, abych młuvił s nimi a požehnał jim, prvé než umru. I shromážděni jsú na tři strany před obezřenie jeho, před modlitebnicí, kdežto modléváše sě, a bieše jich v počtu sto tisícóv a pět tisícóv kromě žen a dětí. A když se běchu sebrali všichni, jedniem hłasem řekli jsú: Co jesť tobě, otče náš, že jsi kázał nám se sjíti? a proč ležíš na łuoži? Odpověděł jesť Adam a řekł jesť: Synové moji, mněť zle jesť bolestmi. I řekli jsú všichni synové jeho: Co jesť to, miłý otče, zle sě mieti bolestmi? Tehdy syn jeho Seth řekł jesť: Pane, zdaliť se co zachtěło ovoce rajského, z kteréhož jedieše, a zamútiv se, ležíš snad proto? Pověz mi, a jáť puojdu k branám rajským a buduť płakati v tesknosti veliké prose Pána Boha. A snad usłyší mě, a pošleť angeła svého, aby mi přinesł z dřeva toho ovoce, kteréhož ty žádáš. I řekł jesť Adam k Evě: Vstaň a jdi s synem mým Sethem k branám rajským a naspěte sobě prachu na

hłavy své, a padnúc prostřete sě na zemi a kvělte v obezření Páně. Snadť sě smiłuje nad námi, i pošleť angeła svého k dřevu života, z kteréhož teče olej miłosrdenstvie, a dáť nám z něho maličko, abyšte pomazali mě jím, a odčinuť od těchto bolestí, kterýmiž nynie hynu.

I šli jsú Seth a mátě jeho k branám rajským, jakož jim był přikázał Adam. A když jsú přišli Eva a Seth k rajským branám, vzeli jsú prachu z země a nasypali jsú na hłavy své a padli jsú na zemi i počeli jsú płakati łkáním velikým, prosíce Hospodina, aby jim dał oleje miłosrdenstvie z dřeva života. A když jsú sě již oni tak modlili a prosili Hospodina mnoho hodin, aj, angeł Boží Michał zjevił se jesť jim a řka: Játť k vám posłán jsem od Boha. Sethe, člověče Boží, neroď slzeti pro olej dřeva miłosrdenstvie, aby jím pomazał otce svého Adama pro bolesti těła jeho. Pravímť zajisté tobě, že nižádným obyčejem nebudeš mieti jeho jedné v poslední den, když sě dokoná let pět tisícóv a dvě stě bez jednoho od prvnieho dne stvořenie světa. Nebť tehdy přijde na zemi najvyšší Kristus syn Boží, vzkřiesit těła Adamova otce tvého, a tehdy křiesiti bude těła mrtvých. A on Kristus syn Boží, přijda křstěn bude v Jordaně, a když vyjde z vody, tehdyť pomaže olejem miłosrdenstvie od pokolenie do pokolenie těch, kteříž obživeni jsú z vody a z Ducha svatého u věčný život. A tehdy, kdy sstúpí syn Boží, najvyšší Kristus, a uvedeť zasě otce tvého Adama do ráje k dřevu oleje miłosrdenstvie.

Inhed odšeł jesť angeł od něho. A vrátiv se opět k němu, i přinesł ratoléstku se třmi lístky ułomenú z dřeva věděnie złého a dobrého, pro kteréž Adam bieše vyhnán z ráje, i dał jesť Michał archangeł ji Sethovi, řka: To přineseš otci svému k obvłažení a k utěšení těła jeho. Pospěš a nemeškaj a jdi k otci svému, nebť sě jesť naplnił čas života jeho. Po šesti dnech vyjdeť duše jeho z těła jeho, a uzříš divné věci veliké na nebi i na zemi i na světlech nebeských. To řek Michał i odšeł jesť.

I navrátili jsú sě Eva a Seth, vzemše s sebú ratoléstku a vonné věci, totiž nardus a safran a skořici. I stało sě jesť, když jsú šli, Seth jdieše přes vodu Jordanskú, a aj, ratolesť, kterúž jemu był dał angeł, upadła jemu prostřed řeky, a bieše řeka převelmi prudka. A když jsú přišli Seth a mátě jeho k Adamovi, pověděli jsú jemu všecky věci, kteréž se jim były přihodiły na cestě, a kterakú odpověď dał jesť jim angeł. I řekł jesť Adam synu svému Sethovi: Zdali mi jest angeł nic neposłał? I zamútiv se Seth a lekł sě, že nebieše nalezł toho, což mu był angeł posłał. I řekł jesť otci svému: Otče miłý, toliko jediné ratoléstky se třmi listky posłałť jesť tobě, kterážto upadła mi jesť prostřed Jordanské řeky. Jemužto otpověděv vece: Jdi synu mój a na témž miestě, kdež jesť upadła, nalezneš ji, prvé než umru, a požehnáť tobě duše má. A navrátiv se Seth k řece Jordanské, nalezł jesť ratolesť v prostřed řeky, jenž se nikdež s miesta była nehnuła. A zradował sě jesť Seth a vzav ji přinesł otci svému. Ktrerýžto když jesť přijał a uzřeł, vzradował sě jesť radostí velikú a řekł jesť: Aj, smrť a obživenie mé!* I prosił jesť všech synóv svých, aby vsadili tu ratolesť v hłavy jeho hrobu.

A tak potom po šesti dnech přišła jesť smrť, jakož był předpověděł Michał archangeł. A aj, zatměło sě słunce a měsiec a hvězdy za sedm

*) Naráží se tu na pověsť, že ze stromu, v nějž ratolesť ta vzrostla, udělán był svatý kříž.

dní. Seth objał jest těło otce svého a płakáše płáčem velikým srdečným nad ním a všichni synové jeho pláči přehořkými slziechu. A aj, Michał archangeł zjevił se jesť, stoje v hłavách Adamových a řekł jesť Sethovi: Vstaň z těła otce svého. Tehdy Seth viděł jesť ruku Boží vztaženu a držieci Adama. A dał jesť jeho Hospodin Michałovi a řka: Buď v stráží tvé až do dne obrany do let posledních, v kterýchžto obrátím já łkánie jeho v radosť, a tehdyť sede na truoně toho, kterýžto svedł jesť jeho. A řekł jesť opět pán Buoh k Michałovi a Uriełovi: Přineste mi rúchy kmentové a rozestřete na Adama, a jiné rúchy na Abele syna jeho, a pochovajtež Adama i syna jeho. I šli jsú všickni moci angelské napřed a posvěceno jesť usnutie smrti jeho. A pochovali jsú Adama a Abele Michał a Urieł, angelé Boží u bran ráje, na tom miestě, jenž słove příchodné. A to jsú viděli jediné Seth a mátě jeho a nižádný jiný. I řekli jsú k nim Michał a Urieł, angelé Boží: Jakož jste viděli, tak pochovávejtež mrtvé své. A dokonavše, odešli jsú ot nich. A Seth vsadił jesť ratolesť dřeva toho u hłavy hrobu Adamova, jakož zato prosił bieše.

X.

Básně mravoučné.

Mravoučných básní zachovalo se dosti mnoho ze XIV století. Jsou dílem původní, dílem z latiny vzdělány. I cena jejich velmi jest rozličná. Zde jmenovati sluší veršovaný výklad desatera Božích přikázaní, Spor duše s tělem, Pravda, O postavách a mravích lidských, Řeči jinocha mladého i kmetě starého, o Bohatci, o smrtedlnosti. Allegorická báseň o mravném obnovení člověka, prvotně sepsaná od Alana z Rysselu († 1203) ze všech jest největší. Sem náležejí ovšem i didaktické básně Smila Flašky.

Z básně o mravném obnovení člověka.

Vůz Věhlasnosti.

Věhłasnosť poče mysliti,
kakby mohła tam přijíti
před stvořitele mocného,
krále nad králi svatého.
Kehdyž v tom myšlení bieše,
sedm dievek panen jmějieše;
těm vzkáza své miłovánie,
po ně posła bez meškánie.
Jakž dievky brzo přijidú,
všecky v hromadu sě snidú.
káza jim vóz uděłati,
jenžby přes skalé i vody,
i přes moře bez všie škody,
přes oheň, obłaky také,
i přes nebe všelikaké
ve mžení oka hotově,
v svej okrase, v svej obnově,
vezł ji bez pomeškánie.
To by jejie přikázánie.
Usłyševše panny toto,
smłuvivše sě rovně o to,
pořád społu sě zjednachu
a ten vóz připravovachu.
Na těch pannách rúcho krásné,
z teleciech kožek věhłasné,
na němž čistota jesť psána,
vše pořádně vykłádána.
Grammatika aj pojide
v krásném rúše i vynide,
majíc prut ve pravej ruce,

Donat držiec v levej ruce.
Učíť łatině młuviti,
všeckoť písmo vyłožiti.
Toť jesť také vylíčenie,
všech dietek prvé učenie.
Jeť sě prvé mistrovati
a o věčšie dospievati.
Dialektika pak druhá,
jenž jesť jiných panen słuha,
churavá a k tomu bledá,
a však velmi ostře hlédá.
Roztrativši svoje vłasy,
nad jiné majíc věhlasy,
tak pojide velmi hrdě,
postavujíc svú řeč tvrdě.
V pravej ruce hołub jmieše,
v levej ruce had držieše.
To jesť było na znamenie
pravdy z křivdú ulíčenie.
Počeť sě k tomu ostřiti,
chtiec kłanici učiniti.
Retorika třetie vstavši,
a sě právě ohledavši,
počeť krásně młuviti,
chtiec vše řečí osłaviti.
Tať svým rozumem ojnici,
okrásni také kłanici,
že bysta tak krásně v sobě,
měhoděk Retorika tobě.
Čtvrtá pak Aritmetika,
jakož u vodě je ščika,
že vše břehy ruče zběhá;
takéž ona z svého běha
vše hvězdy i piesek mořský,
blíž i v dálnosť veš list horský
ruče přečte, bez meškánie,
toť jesť jejie ukázánie:
prvéť koło připraviła,
z mramora je učiniła.
Geometria jesť pátá,
té sě všecka miera chvátá;
ta zemi, nebesa všaké,
širokosť, dalekosť také
umie ruče přeměřiti,
v které mieře co má býti.
Tať druhé koło stvořila,
z oceli je upraviła.
Šestá Musika pojide,
s hrdú myslí tam přijide,
v pravej ruce struny majíc,
v levej ruce křídłem hrajíc;
umieť všech hłasóv proměny,
nízké, rovné, vyššie měny;
po všech hłasěch umie jíti,
všecky piesně utvořiti:
tať jesť třetie koło sliła,
z ołova je ustaviła.
Astronomia pak bieše
sedmá panna ta słovieše,
złaté koło v rukú majíc
a v tom všecky hvězdy znajíc;
měsiec, słunce i płanety,
v kterém čase neb podletí
svój běh mají skonávati,
toť vše umie ukázati:
čtvrté koło osnovała
z ryzieho złata skovała.
Když již vše hotovo bieše,
což k tomu vozu słušieše,
Jednota přijide časně,
i spoji ten vóz věhłasně,
jakž mu býti jej učiní.
Rozum sě k tomu přičiní,
přivede pět ručiech koní,
jenž ni vrani ani broni,
běchu v svém stvoru nenovi,
k tomu vozu přihotovi.
Prvý kóň Viděnie słove,
ten prudkostí jako płove,
přěs moře i také skalé,
třeba-li tisíc mil vzdálé;
nikděž nohy neomočí,
aniť trávy kde potłačí;
běžíť jako pták létaje,
neustaneť cestú hraje.
K tomu sě ten vóz uhodí,
pracevánieť mu neškodí.
Druhý kóň to jesť Słyšenie,
toho voza osłavenie,
tenť má také ručesť mnohú,
neomočíť nikděž nohu,
leč přes moře, leč přes vody;
k tomuť vozu sě přihodí.
Třetí kóň toť jesť Voněnie,
čtvrtý słove Pokušenie,
pátý kóň toť jesť Dotčenie,
toho voza oblibenie.
Toť vše ručí koni biechu,

k tomu vozu sě hodiechu.
Když tu vše hotovo bieše,
Rozum jsa podkonie, chtieše
koně u vóz zapřáhati;
počechuť je aj žehnati,
všecky ctnosti, jenž tu biechu,
Věhľasnosti pověděchu
a řkúc: Hospodin tě žehnaj!
tvú cestu sěm tam požehnaj,
by sě po tvej vóli zďáľo,
což žádámy, byť sě staľo.
Druha druhu sě vzlíbachu,
a všecky ji požehnachu.
Věhľasnosť sě na vóz mršči,
Rozum pak koní pomršči;
ručeť ot jich očí zpľanú,
majíc cestu aj prostrannú.

Ze sporu duše s tělem.

Tělo.

Miľá duše, zda jsi ľačna,
že mě činiš tak rozpačna?
Jáz mám hrady,
múdré rady,
dosti bohaté ohrady.
Jmám dědin i pľatóv mnoho:
miľá duše posľyš toho!
Jáz mocný pán,
co chci to jmám,
nikomémuž sě nepoddám.
Věz to, žeť jsem vítěz pravý;
rci črtu, ať sě se mnú dáví,
nebo seče,
zříš, anť vleče
po sobě sečené plece!
Toť já razi, duše, tobě,
buď rozpačna sama v sobě:
otkud jedeš,
zľú řeč vedeš;
zdas liľek piľa, co bledeš?
Tvá řeč, tať mě velmi směší!
tomuť sě mé srdce těší:
očko jasné,
líce krásné,
mé vše mysli převěhľasné.

Duše.

Sľyšech Samsona silného,
Achille převítězného,
Sauľ, Jonatan,
David, Nathan,
každý od smrti pomatán.
Pyrha co udatnějšieho?
Absoľona nic kraššieho:
kto svú krású
ve všem času
vrovná sě k jednomu vľasu?
Ester, Bersabé, Elena,
Judyt, Rachel krásná žena,
Pošľa Dida
i Dalida;
vše smrť na hromadu zkyda.
Kam sě děľ nuzič chudého?
včera byľ, dnes nenie jeho!
Zle sě mele,
smrť sě pele,
pojdeť v nás smrdutá pele.
Vrať sě k smysľu, těľo, ručí,
nežť sě ot tebe otľúči;
vzděj klekánie
i vzdychánie,
za své hřiechy čiň pokánie!

Tělo.

Co sě lekáš, duše moje?
zda sě bojíš nepokoje?
však vieš cele,
že v mém těle
všeckna jesť múdrosť dospěle.
Nadarmo sě, duše, bľázníš,
že mé nemúdrosti kázníš:
vše zpievánie,
múdré psánie
mej sě múdrej hľavě klánie.

Duše.

Sľýchaľlis Aristotele
a Horáce i Virgile?
Jich ctná sľova
i dnes nova?
kéž sě jich kto smrti schova!
Augustin, Jan, Beda, Řehoř,

Jeronym, Bernart i Ambrož
sami psali,
písmo znali:
kéž jsú se smrti chovali!

Tělo.

Chceš-liť, nad vrch já povědě,
což k tobě najlépe vědě:
řéciť směji,
ž' mám naději,
když v svej kráse pobleději.
Známť lékařóv chytrých dosti,
jichť mě múdrosť dobře sprostí;
z jich léčenie
ctného řčenie
bude mých dnóv provlečenie.

Duše.

Petr Mohucký kam sě děł,
mistr, jenž lékařstvie věděł?
Jiní mnozí
jako bozi
słoviechu, však smrť vše zmoři.
V čemž ty tedě máš naději?
to já povědieti směji:
hlíno hřiešná,
jsi všetečna,
však k spasení nepospěšna.

XI.

Aesopické básně.

Ze staré doby došla nás jediná veršovaná bajka æsopická, původně česky sepsaná, v rukopise z počátku XIV století; nelze však pochybovati, že tento spůsob básní předkům našim velmi byl oblíbený. Rady zvířat, vyvinuvše se u nás bez cizích vzorův, nejsou nic jiného než volnější a širší užití základní myšlenky bájek v poesii didaktické. I v Tkadlečku jsou bájky některé. Zdá se ostatně, že i sbírka bájek Aesopových, nyní jen z prvotiskův známá, jakož i prvotní překlad bájek Cyrilla Quidenonského, tak řečený Čtverohranáč, [1]) z doby staré pocházejí.

Bájka o lišce a čbánu.

Liška jednú běhajíci,
jiesti sobě hledajíci,
uběže do jedniech pústek,
ano v nich jediný chrústek.
Vece: Pověz mi to, chrúste,
čie jsú totó chyše pusté?
On jéj tako otpovědě,
řka: Jázť sám nevědě;
teprv sem jedno přišeł sěm,
nejmám niče činiti s tiem.
Liška poče sě točiti,
by mohła co uhoniti;
točivši sě sěmo i tam,
i uběže k pustým kamnám;
a když sě v niejstěji vtoči,
inhed v kamnách čbána zoči.
Vece: Dobrý večer, čbáne!
kak sě jmáš, mój miłý pane?
Čbán lišce niče nevece;
a ona vzemši jej na plece,
potěšči sě s ním ven z pústek.
Tu ji potka onen chrústek,
vece: Liška, co to neseš,
že nohami jedva pleteš?
Ona vece: Nesu čbána,
mého miłostného pána.
Zdáše sě jéj nésti těžek,
vznešši jej na jeden břežek,

[1]) Čtverohranáč byl v XVI stol. od Konáče znova přeložen.

i pusti jej doľov opak,
řkúc: Jázť tobě učini tak,
vece, pojdiž doľov čbáne,
těžeks mi nésti, mój pane!
Čbán sě doľóv s hory pokoti,
liška sě po něm běžiec upoti,
vece: Čbáne, proč běžíš prudce?
přesadíš mi skoro srdce!
A když čbán na rovni bieše,
viec sě kotiti nemožéše.
Vece liška: Kde jdeš, čbáne?
zdalis ustaľ, miľý pane?
pakli nechceš semnú jíti,
jáz chci tobě učiniti,
že pojdeš se mnú bezděky,
kdež sě nevrátíš na věky.
Přivázavši čbán k uocasu,
vece: Jáz tě tam donesu,
budeš úpiti na své hoře,
pľavaje jako prostřed moře.
A když přiběže k studnici,
běda lišce hubenici!
mnieše okľamajíc čbána,
naliť sě obľúdi sama.
Vece: Čbáne, ké se modľíš!
Zľéhos úmysle, že tiem dlíš.
Ona nic nepomeškavši,
čbán k ocasu přivázavši,
vzleze vzhóru na ohľubnici,
i pusti čbána v studnici,
vece: když se nechceš modliti,
jáz tě musím utopiti.
Čbán poče svrchu pľavati,
poče liška naň voľati,
řkúc čbánu: Brzo viz o sobě,
jižť jesť velmi zle o tobě;
razuť, pokoř mi sě jedinú
a otpustímť vši tvú vinu.
Čbánu lze mľuviti nebieše,
nebo z hlíny slepen bieše.
Tehdy sě liška rozhněvavši,
čbána u vodu vrazivši,
vece: Jižť sem dosti hověľa tobě,
cos uhoniľ, jměj to sobě!
Čbán sě poče zalévati,
vody sě veň nalévati,
lišky k sobě potáhati.
Liška se poče ottáhati.
vece liška: Ne tak, čbáne,
jázť spíleji, milý pane!
Tehdy čbán poče bobtati,
vody sě veň nalévati,
hľúbe sě pohřižievati;
liška poče vždy voľati:
Běda, co mi sě chce státi!
miľý čbáne! otpusť mi to,
a jáz tobě slibuji to,
žeť nechci tobě škoditi,
rač mě nebožku živiti.
Ona toho řéci netaže,
až ji čbán k sobě přitaže;
ona sě v studnici vrže,
inhed ji čbán na dno vtrže;
tu jéj nedá viec vzniknúti,
musí bezděky utonúti
Tak se liška přemúdřiľa,
svój život marně ztratiľa;
ot čbána z hlíny slepeného
zbyľa liška žitie svého.

XII.

Přibík Pulkava z Hradenina.

Jako všickni v dějinách velicí mužové byl i Karel IV zvláštním milovníkem dějepisu. O tom mimo vzdělanou od něho legendu o sv. Václavu svědčí i vlastní životopis, jejž asi l. 1363 latinským jazykem sepsal ku poučení potomkům svým na obou trůnech, českém i římském. Počna od narození svého psal děje své až do l. 1341, když král Jan, poručiv jemu Čechy, sám jel do Francie. Neznámý spisovatel dovedl pak dílo to až po l. 1346, totiž po vyvolení Karla IV za krále Římského. Druhý veledůležitý spis, jenž ne sice

od Karla IV samého, ale z rozkazu a s účinnou pomocí jeho latině byl sepsán, jest kronika Pulkavova. Karel IV všecky kroniky, kterých se koli v klášteřích a na hradech panských dohledati mohl, snésti kázal, sám pilně je pročítal, srovnával a z nich pak kroniku rozsáhlou a spolehlivou sepsati dal. Muž, na něhož práci tu vzložil, byl Přibík Pulkava z Hradenína, syn prý Dlúhovojův, o jehož životě pohříchu nic není známo.

Obě díla, životopis i kroniku, kázal císař přeložiti na jazyk český. Překlad kroniky sám Pulkava vykonal, a o životopisu domýšleti se lze ne bezdůvodně, že též od něho byl zčeštěn.

I. Z kroniky Pulkavovy.

Královna Eliška, poslední Přemyslovna.

Jindřich Korutanský, když králem byl volen Českým, pět let svého spravovánie zemí Českú vládl. Ale za svého vládanie málo neb nic dobrého učinil. Ano však Hora ani dřiev před tiem, ani budúcích časóv nikdy lepších užitkóv nedávala na střiebře; proněžto, kakž kolivěk bezčíslné zbožie odtavad měl, ani sobě ani zemi nic dobrého neučinil, ani pokoje zjednal lidu svému. Ten jistý Jindřich návodem některých měšťan Pražských i Horských u Praze veliký dvór volal; k němužto když sě páni sjeli, ten Jindřich přenešlechetný, radú a návodem naveden jsa těch měšťan, pány jesť zjímal, mezi nimižto někteří byli jsú zbiti. A tak sě jesť dvór jeho hanebně dokonal. A když ti páni u vězení byli, po některém času bez věděnie svého kniežete s měšťany jsú sě smluvili, a některú přiezní svatebnú sě zavázali. Nebo pan z Lichtenburka dceru Jakubovu od věže pojal jesť byl, a dcera Jindřichova staršieho z Lipého synu Ruthartovu oddána měla býti; a tak těmi věcemi i jinými zavázavše sě v přiezeň ti měštěné, jakž před tiem k vězení jim dopomohli, takéž k zproštění jich snažni byli. Proněžto stalo sě jesť tak, že páni potom tomu jistému Jindřichovi nikakž nechtěli dvořiti a dověřiti, ani k jeho dvoróm jezditi viece; né ani za krále chtěli mieti jeho, a s tiem tak srdečně mysliec jeho ven vypuditi, proti němu těžké války búřiechu. A když sě to tak po tři léta dálo v zemi, tento jistý Jindřich markrabie Mišeňského prosil jesť, aby jemu na pomoc přijel, slibuje jemu dobrý žold dáti. Jenž jesť s pěti sty helmóv přijel do Prahy, a tak mezi tiem Jindřichem a mezi pány byly veliké války.

Mezi těmi příběhy bál sě jesť Korutanský, aby sě jemu skrze Elšku, krále Václavovu dceru, něco nepřihodilo nechutného, chtěl předjíti; a tak i zjednal to, chtě tu dievku za jednoho pána jménem Bergov dáti, jenž tehdy s jeho strany bieše a jemu slúžieše, slibuje jemu dobré věno dáti. A když to ta dievka zvěděla, smutna jsúci násilně velmi před tiem Jindřichem, jenž zemí vládnieše, tehdy mluvila a řkuci takto: „Chceš-li mě spravedlivě vdáti podlé práva, nečiň mne pohoršenějšie v mém pokolení, a neponižuj mého rodu; ale tak se mnú učiň, jakož na mój rod slušie. A nebo nechajť v zákon vejdu a Bohu mému slúžím, jenž to ráda chci učiniti. Nadto pak učiníš-li co jiného na potupenie mému rodu, věz to jistě, žeť tvój nepřietel zjevný jsem.“ On ta slova od nie uslyšav, nastojieše o to silně, aby ona jeho chtění povolila. Tehdy dievka to uslyševši a na

něm tomu porozuměvši, že on nato tiskne, takto mu jest odpověděła: „Poněvadž tak špatnú mě chceš učiniti, a mé pokolenie vždy potupiti myslíš: věz to také zajisté, žeť vždy chci na to mysliti velmi snažně, abych tě ven z země vyklidiła a preč vypudila.“ A když ona tu řeč vymłuvi, káza ji jieti a v Praze poctivě držeti. Toto jisté té dievky jetie bez rozmysła była jesť jistá příčina jeho ven z země vyhnánie.

Proněžto léto Božie 1308 tato dievka, když jest za chvíli v tom vězení była smutna, a však, ač była léty młada, však o to múdře myslila a snažně, kterak by mohła toho vězenie prázdna a svobodna býti. Takž pak zatiem čas i miesto uhlédavši sobě, s jedniem knězem starým, kapłanem otce svého, Berengariem, poradivši sě, tento čin vymysliła a nalezła k sproštění svému: aby v noci k jedné bráně, jenžto, jakž ona była zpósobiła, měła otevřiena býti, přišła, tu kdež probošt Vyšehradský jie samé druhé s koňmi velmi pilně čekał. A tak s tiem v ten určený čas tato panna Elška s jednú dievkú a s tiemto starým knězem šlechetným, stráží svým, v noci z vězenie zdvihli sě k bráně, a přišedši, nalezła ji otevřenu a koně skrze probošta přichystány. Proněžto inhed vsedši na ty koně, úprkem sě vzdvihła do Nimburka. A když u městě była, svołała k sobě všecky měšťany, i młuviła s nimi těmito słovy múdře velmi a řkúc: „Viete-li vy to, že otec mój, když ještě živ był, z tohoto městečka město jest hrazené učinił, a tak jeho i vás povýšił? Aj, toť sestře mé poctivě a dóstojně jsta vdaně, a ještě já jediná sirotek ostavši, nechtěła jsem Jindřichovi tomuto vévodě povoliti, jenž jako chtě pohyzditi rodu mého, vdáti mě jest chtěł za pána jednoho; a já jsem nechtěła k tomu svoliti, a potom jsem až do tohoto času proto u vězení nemiłostivě držána. A tak jsem z toho vězenie k vám utekła, vašie vieře a vašie pomoci doufajíc.“ A tak jim všecku příhodu svú rozpraviła.

To když jsú měštěné usłyšeli, kakž koli lekli sě a smutni byli pro ten jich svár: však i pro sirobu této dievky i pro jejieho otce, mnoho dobrého jenž jim učinił bieše, v svú obranu mile ji přijeli a slíbili jie ode všie núze brániti a vší siłú pro ni státi. To když dievka usłyšała, z toho jim snažně poděkovała.

A když páni zemští zvěděli, že jesť dievka z vězenie utekła, k nie jsú sě sjeli a o tom, kterak by toho Jindřicha vyhnali, radu o to vzeli. S tiem tak proti němu věčšie války nežli dřieve pozdvihli, a tak se všech stran vší mocí překážeti sě jemu jeli. A v tom veliké vojsko lidu shromáždivše ku Praze přitrhli a na toho Jindřicha, jenž u Praze bieše, tehdy mocně trhli. Proněžto stało sě jesť takto, že na Hradčanech tu před hradem mezi pány a mezi lidmi toho Jindřicha boj był veliký; né taká tiesken bieše mezi vojskem, že mnozí i s koňmi i s oděním do přiekopóv padachu u předměstie. Najposledy jsú pak páni boj obdrželi, a těchto mnoho zbili a druhé zjímali, a třetí na hrad utekli k svému pánu, jenž na věži sedieše a na tuto na złú příhodu hlédáše. Proněžto tato jistá dievka s pomocí panskú těžké války proti tomuto Jindřichovi pozdvihła jesť, a o jeho vypuzenie z země mnoho nocí a mnohým myšlením myslila jesť na každý den.

Proněžto toho léta páni s túto dievkú Elžbětú snažili sě velmi snažně, aby toho Jindřicha ven vypudili. A s tiem tak jednostajně uradivše sě, syna Jindřichova ciesařova říšského, sedmého tiem jménem, jmenovaného z Licmburka, Jana, jenž jediný syn jemu bieše, této dievce umyslili za muže

vzieti a za něho ji vdáti. Po té jisté radě a po tom výmysłu, znamenití páni čeští s túto dievkú Elškú byli do Říše posłáni k ciesaři, království české jemu vzdávajíce a synu jeho Janovi s túto jistú dievkú Elškú. Jichžto prosbám i jich vzdání Jindřich, słavný říšský král, povolił jim té smłúvy, aby sě tak stało, dav jim syna svého, jakož jsú žádali. Proněžto páni posłali k Ałžbětě, tyto jí noviny věděti dávajíce; jenžto pojemši s sebú pány věčšie, do Spýry města, v němžto tehdy král bieše, vesele jesť přijeła. Jižto král Jindřich říšský velmi poctivě jesť přijał, a tak syna svého jediného Jana, jenž ve čtrnádsti létech v stáří bieše, za ni jesť oddał, a Elška v šestinádsti létech jesť była. Tu pak po tom oddání svatbu velmi velikú a bohatú jměli.

To když sě tak stało, král říšský syna svého Jana mocí svú słavně v zemi Českú uvedł jesť; a tak oba, i syna svého i Elšku, se pány Českými a s Petrem arcibiskupem Mohučským, s Bertoldem hrabí z Hennemberka, s purkrabí Normberským i s mnohými jinými pány německými posłał, aby toho Jindřicha Korutanského z země ven vypudili. A s tiem když vtrhli do Čech, inhed udatně Prahu oblehli; a když několiko dnóv leželi, Elška pro svú velikú múdrosť mnohé měšťany jmějieše u městě, jenž jí velmi přejiechu, a tento Jindřich pro své błáznovstvie a ukrutnosť mnohé nepřáteły; takž jesť ona i hledała o tom tajně, aby brány jie mohły odevřieny býti. Takž pak zatiem i zjednała to, že jednoho dne na úsvitě brána jim była odevřiena, tak že jsú všickni do města vjeli beze všie překazy.

Proněžto léto Božie 1310 lidé Jindřichovi i měštěné, jenž jsú sě jeho nadrželi, osadivše špitáł na małé straně u svaté Mařie, tam byli utekli; ale inhed toho dne krále Janovi lidé jeho dobyli. Takž pak toho měsiece Prosince poradiv sě tento Jindřich, o pół noci vzdvihł sě jesť do Korutan s svú ženú, totiž jako bezpečenstvie maje od krále i od králové. To když sě stało, že Prahu, ježto hłava jesť, měli, všecka jiná města i hradové jim jsú sě poddali beze všie odpory.

II. Ze života císaře Karla IV.

Z dějů ve Vlaších.

Spiknutí vlaských knížat.

Času toho, jehožto běch ostał s pánem Ludvíkem z Sabaudie v Italii, učinichu svázanie a smłúvu tajemně proti mně a proti otci mému Robert král apulský, Florenští, náměstek hrabě Ac vłádař Mediołanský a vłádař Berúnský, jenž v ty časy držieše Padev, Tervis, Vincencii, Feltrenské a Belunské města; vłádař Mantuanský, jenž dřieve bieše nám slíbił věren býti, a vłádař Ferarský. I rozdělichu mezi sebú tajemně města ta, ježto já je držech. A tak všickni vnáhle, majíce zrady tajemně v městech, dřieve než nám odpověděchu, řítiechu sě na nás, a my na ně v ty časy žádného strachu nejmějechom, neb jsú nám byli slíbili a přisáhli nám i listy svými potvrdili, že chtie věrně mně a otci mému pomáhati. A tak vjede Berúnský do Brixie, Mediołanský obleže Pergam, a doby jeho velmi brzo; Papienští zpěčili se proti nám, a přijechu panstvie sobě, to věz ti z Bakkarie, jimžto jsme viece ufali nežli žádným jiným v tom městě. A všickni ti svázavše

sě aneb smłuvivše sě, učinichu silnú válku se všech stran proti nám. Než pan Ludvík z Sabaudie, poručník náš a obránce, dobře mohł převěděti některá nebezpečenstvie: ale nepřičinił svého snaženstvie. I vyjede z vłasti, nás ostaviv v tesknosti. Než pak tu měštěné z Parmy, řečení z Črvených, a ti z Fuliana, a ti Manfredští, a ti z Regie, a ti z Dobrotivých, z Mutiny a měšťané z Kremony řečení z Punconóv starých, a páni Šimon a Filip z Pistoře, a ten ježto bieše vłádař v Luce, přijechu věrně a přičinichu všecku svú radu a pomoc jakž mohli, jakžto také dále světleje vypravuje sě.

Vítězství u San Felice.

Tehdy dřéveřečení přísežníci učinichu silné vojsko před městem naším Mutinú i ležechu tu šesť neděl, a po šesti nedělech, když poplenichu biskupstvie a hrabstvie Mutinského a Regii měsť, tažechu odtavad a położichu moc svú a vojsko před hradem svatého Sčastného, Mutinského biskupstvie. A když tu vojsko dłúho leže, umłuvili ti s hradu s nimi, když by v měsieci, to věz až do dne svaté Kateřiny, neb měsiec měł toho dne minúti, nebyło by jim pomoženo skrze nás, že by jim hrad chtěli vzdáti. Tehdy Parmenští, Kremonští, Mutinští a ž Regie to usłyševše, sebrali moc svú i přitažechu k nám řkúce: „Pane! braňme sě zkažení našemu, dřieve než nás ovšem zahładie.“ Tehda vzemše radu, vyjidechom na pole a stany rozbichom, a z města Parmenského den svaté Kateřiny přijidechme tam, jehožto dne hrad měli vzdáti v ruce nepřátelště; a tak o poledni s tisíce a dvěma stoma helmy a šesti tisíci pěších proti našim nepřátelóm, jichžto dobře tak mnoho nebo viece bieše, boj zdvižechme. A trvał ten boj od poledne až do západu słunce; a s obú stranú běchu zbiti jakžto všickni oři a někteří koni, a běchme již téměř přemoženi, a oř, na němžto seděchme, také był pod námi zabit. A zdviženi našimi, tak stojiece a hlediece, že jsme již byli téměř sě rozpačili, vzezřechme, an túž hodinu nepřietelé naši jechu sě utiekati s svými korúhvemi, a najprvé Mantuanští, potom mnozí po nich jsú táhli. A tak skrze miłosť Boží vítězstvie jsme obdrželi nad našimi nepřáteły; osm set helmóv na běhu zjímachme, a pěť tisícóv pěších zahubichme; a tak skrze to vítězstvie vysvobozen był hrad svatého Sčastného. V tom boji přijeli jsme se dvěma stoma mužóv hrdinných rytieřské duostojenstvie.

Druhého dne vrátichme sě s velikým veselím do Mutiny s kořistí a s vězni, a rozpustivše lid náš, vrátichme sě do Parmy, neb tu náš dvuor tehdy držechom. Potom tažechme do Luky, ježto jesť v Tuškaněch, a zjednachme válku proti Florenským, i vzděłachme hrad krásný s městem zdmi ohraženým na vrchu hory, jenž jesť vzdálí deseť mil od Luky, proti údolí Mhła tak řečenému, a převzděchme jemu jméno Hora Karłova. A potom vrátichme sě do Parmy, poručivše vłádařstvie panu Šimonovi z Pistoře jenž dřieve od nás tu dobře vłádł, a městce Barče na našich nepřáteléch był dobył, a mnoho jiného dobrého v svém vłádařství był učinił. Když pak do Parmy přijedechme, biechme obtieženi od našich i nepřátel se všech stran přesilně: ale zimy ukrutnosť nám była prospěšna, neb tak sě była velmi rozmohła, že žádný na poli ostáti nemohł.

Obležení Kremony a ztráta hradu Pavie.

Opěť téhož léta, v letniciech, sebra otec náš veliké vojsko i posła nás napřed do města Kremonského z Parmy přes Pád s pěti sty helmy, kterėžto já posłach před hrad Picignitóv, jenž bieše sě zdvihł proti nám a proti městu svého biskupstvie Kremonskému, přisłuhuje Papienským a Mediołanským; a my zuostachme v Kremoně jedva se dvacěti helmy. Tehdy v náhle rozsilichu sě nepřietelé, a přibývāše jich čísła na každý den, tak že ti, ježto biechu před hradem, ohradichu sě přiekopy, pomoci naší čekajíce. Toho času v náhle Mantuanští a Feraršti pustili łodie své po Pádu před Kremonu, a potopichu všecky łodie v Pádu krajiny Kremonské, tak že otec nás se vším svým lidem nemože nám přijeti na pomoc ani posłati kterého posla, nebo všeckny łodie a młýny biechu potopili. A my sami v Kremonském městě jsúce tak s małým lidem, biechme v strachu ztracenie města a lidu na každý den pro širokosť města, nebo těch časuov město pro války bieše jakžto pusto.

A když biechme u velikém smutku, nebo ani otec nám, ani my otci, ani který z nás těm, ježto ležiechu před hradem, možechme pomoci: sta sě pak sváda mezi nepřáteły našimi, ježto město dřéveřečené běchu oblehli na té řece Pádu, tak že bivše sě mezi sebú, vrátił sě každý z nich k svému vłastniemu. To zvěděv otec náš, přitaže z Parmy s svým vojskem po té řece Pádu, i přikáza vytáhnúti łodie ze dna řeky a tak přepłavił sě v mále do města Kremonského. A druhý den shromáždivše vojsko, tažechme na pomoc těm, ježto biechu před hradem Picignitovým. A tak jsme byli skrze miłosť Boží rozsíleni, že jsme silnější byli všech našich nepřátel; nebo nás było v čísle tři tisíce helmovníkuov.

A když potom urozumèchme, že před tiem hradem nic neprospievachme, chtěchme táhnúti na pomoc hradu Papienskému. To převěděvše nepřietelé naši, posłachu rádce své a lstivě s otcem naším jednali, a s ním příměřé ułožili tiem činem, aby s pole táhł a hrad Papienský za tiem příměřím spižovał, ubezpečujíce, že jim skrze nepřáteły nebude překáženo, lstivě krásnými słovy a pochlebnými mnoho jemu slibujíce. A tak tažechme s pole, lid náš po městech a po přiebytcěch jich rozdělichom. Potom nepřietelé příměřé nebo slibuov nezdržechu, a tak ztracen by hrad Papienský; neb jsú nedopustili nepřietelé jeho spižovati, jakž jsú byli slíbili. A tak otec náš s svým lidem pro jich pochlebná słova a lstivé sliby v penězích a v stravě hynuli; a když zima přijide, nemožechu ležeti na poli. A tak zračí ono přísłovie: I škodiło jesť prodlenie hotovým.

Příjezd Karlův do Čech.

Přijidechme do Čech, v nichžto jsme nebyli jedenácte let. A již několik let před námi matka naše, řečená Elška, była umřeła. A za jejieho života sestra naše druhorozená, dcera jejie, jménem Dobrotivá, posłána była do Francie a vdána za Jana, syna prvorozeného Filipova krále franského, jehožto sestru, jménem Blanku, jmějechme za ženu. Ale třetie sestra naše a poslednie, jménem Anna, bieše u té dřevnie sestry v Francii

v ty časy. A tak když přijidechme do Čech, nenajidechme ani otce, ani mateře, ani bratra, ani sestry, ani žádného známého. Řeči také české ovšem jsme byli zapomenuli, jížto potom zasě jsme sě naučili, tak že jsme mřuvili a rozuměli jakžto jiný Čech. Z Božie pak miřosti netoliko česky, ale vřasky*), řombardsky, německy a řatině tak mřuviti, psáti a čísti jsme uměli, že jeden jazyk z těch jakožto druhý ku psaní, mřuvení, ke čtení a k rozumění nám byř hotov. Toho času otec náš taže do hrabstvie Lucemburského pro jednu válku, jižto držieše s kniežetem Brabanským, on a jeho tovařistvo, to věz Leodienský biskup, Juliacenský markrabě a hrabě Gerlenský, a mnozí jiní. I poruči nám moc svú bez sebe v Čechách.

Kteréžto královstvie byli jsme nalezli tak opuštěno, že ani jednoho hradu nenalezli jsme svobodného, ježto by nebyř zastaven se vším zbožím královským; tak že jsme neměli kde bydliti, jedno v doměch městských jakžto jiný měštěnín. A hrad Pražský tak byř opuštěn a zkažen i zrušen; nebo od času krále Přemysřa všechen pořožen byř až na zemi. Na kterémžto miestě sieň velikú a krásnú s velikými nákřady vzděřati jsme kázali, jakžto dnešní den zjevno jesť ohledujícím. Toho času posřachme po naši ženu, neb ještě bieše v Lucemburce.

Těch pak také časóv dař nám byř otec náš markrabstvie moravské, a toho hesřa požívachme. Uzřevši pak obec česká šlechetných mužóv, že jsme byli z starého pokolenie králóv českých, miřujíc nás, dachu nám pomoc, abychme nabyli hraduov a zbožie královstvie. Tehdy s velikými nákřady a s úsilími nabychme najprvé Hrádku, Týřova, Lichtemburka, Lutic, Hradce, Pieska, Nečtin, Zbiroha, Tachova a Trutnova v Čechách; v Moravě pak Lukova, Telče, Veveřie, Ořomúckého, Brněnského a Znojemského hraduov, a mnohá jiná zbožie, ježto byla zastavena a odřúčena od královstvie. A mějechme mnoho sřuh hotových a urozených, a prospieváše královstvie den ode dne; i miřováše nás obec dobrých, a zlí bojiece sě, varováchu sě zřého, a spravedlnosti dosti bieše v království. Nebo šlechtici téměř všichni běchu sě zčinili násilníci, ani jsú sě báli krále, jakžto sřušařo; nebo královstvie byli mezi sebú rozdělili. A tak jsme drželi vřádařstvie, královstvie polepšujíce den ode dne za dvě létě.

Válka polská.

Ludvík Bavořic, jenž sě ciesařem nazýváše, s králem uherským, s králem Krakovským, s vévodú rakúským a s kniežetem Svidnickým silné svázanie na krále Jana Českého a na Karřa markrabi Moravského učinichu; a ti všickni dřěveřečenému králi Janovi a Karřovi markrabi Moravskému v jednom témdni svými listy odpověděchu, chtiece je podstúpiti a jakžto nad svými úhřavními nepřáteřy sě mstíti. Jichžto novin král Jan užasř sě, sřovútné své posřy, totiž pana Mikuřáše z Licemburka, svého zvřáštnieho rádci a pána Jindřicha z Nyemburka, svého najvyššieho písaře, posřa k Ludvíkovi, aby s ním sě sjeř k některému roku na smířenie aneb na uřoženie příměřie mezi nimi. Jenž sprostně odpovědě, že nechce s ním žádného mieti příměřie, ani kterého míru s ním jednati. A král Jan, to usřyšav, vece: „Ve jmě Božie! čímž viece budem nepřátel mieti, tiem

*) Vlasky (gallice) znamená zde jazyk francouský.

věčší plen a viece kořistí budem mieti; a my přisaháme skrze Pána Jesu Krista, že kterýž kolivěk nás z nich prvý podstúpí, na toho tak sě obořím, že sě všickni jiní leknú."

Potom po malém času Kazimír král Krakovský město Mikulášovo kniežete Opavského, jménem Žďár, postúpi a nepřátelsky obleže. Jenž ihned k králi Janovi posla, a přesnažně prose, aby něco lidí oděných jemu poslal, jichž pomocí město své skrze krále Kazimíra obležené mohl by zachovati a vysvoboditi. Král pak Jan to uslyšav, veselú myslí odpověděl, že jemu nechce žádného lidu poslati, než ve čtyřech dnech chce na pomoc jemu přijeti sám svým životem a s množstvím převelikým lidu oděného. Ihned král Jan všecky šlechtice královstvie českého sezvav v hromadu, vece přede všemi: „Aj urození, hrdinní, věrní a milí naši! Musíme královstvie našeho a vlasti našie mečem a oděním brániti proti těm, ježto nám a vám bezprávně škodie. A proto že ten Kazimír král Krakovský podstúpil nám na potupu královstvie našeho a koruny našie mana, kněže Mikuláše kněze Opavského, nepřietelsky, jímžto velebnosť naši velmi těžce rozhněval, ani lehce máme nésti, že ti těžký úraz trpie, ježto sě pro mír a pokoj našemu panství poddali: protož aby nám lenosť nebyla připsána ani také nedbánie a prázdného odpočívánie spanlivosť byla nám přidána: chcem a zkazujem z vás všem a každému zvláště, aby ihned oděnie vaše vezmúce, k boji připravně bez meškánie po nás táhli, abychme zapudili onoho nemúdrú ošemetnosť, jenž knieže a mana našeho směl jesť podstúpiti, kterýžto našie obrany požívaje, měl by s právem pokoji sě radovati." Tehdy šlechtici k královým slovóm odpověděchu: „Pane králi! z práva našeho jesť, a od starých časuov bez porušenie držáno, že z královstvie nemáme s oděním jeti, než v meziech královstvie proti těm, ježto královstvie podstupují nepřietelsky, vší silú máme brániti a opravovati." Jimžto král odpověděl: „Knězstvie Opavské, jakžto jiná knězstvie polská, k králi českému a k koruně české útočiště mají; protož my již jedem v odění připraveni na cestu, a uzříme, kdo z vás bude obvázán plachým udatenstvím a smělostí nemúdrú, aby po nás ostati směl."

A tak král Jan té noci s pěti set helmy z Hory Kutny taže, tu kdež ta slova s šlechtici a se pány královstvie českého bieše mluvil, a ku kniežeti Mikulášovi Opavskému dnem i nocí chvátaje jedieše; a ihned tažechu po něm šlechtici královstvie českého a vládyky všickni. A prvé než k dřéveřečenému kniežeti přijede, měl dva tisíce helmuov, kromě střelcuov a jiných dobře oděných; jichžto pan Čeněk Lipský se třmi sty oděnci spieše chvátaje předjel, a s Uhry a s jinými, ježto královým přikázaním kněze Mikulášovo město běchu oblehli, boj litý napravi. Kteréžto, když se běžeti jechu, až do města Krakovského stíhal jesť. A na tom běhu tři sta Uhróv bylo zahubeno a šedesát mužóv urozených jato. A jiné tak stíhal litě, že on a veliký diel lidu jeho, rozlitivše sě, do města po nich vjeli a oni mřieži s brány spustivše, v městě je vzdržechu. Ale král Jan to přehořce nosieše na mysli, že on v takém pobití nebyl; nebo města beze všie obrany byl by dobyl. Však ihned toho dne Krakov s velikým vojskem obleže; a tu leže, veliký diel země popleni a předměstie zkazi.

Tehdy Kazimír král Krakovský vzkáza králi Janovi, aby množstvie lidu nebezpečenstvie ušlo, by s ním sě sám a sám v jizbě zavřel; a kdo by tu druhého přemohl, aby nad ním svój úmysl měl. Ale proto že

král Jan tehdy ovšem bieše oslnuł, vzkázał jemu, aby sě oslepiti kázał, tehdy v rovném oděnie velmi rád chtěł by s ním sedati. Potom ihned ku prosbě Kazimírově krále Krakovského mezi nimi było příměřie ułoženo za tři neděle; za kterýmžto příměřím všecky nepřiezně były zjednány, a tak aby Kareł markrabie Moravský deseti tisícuov hřiven střiebra čistého, ježto jemu kdys král Kazimír był puojčił, prázden propuštěn był a ovšem svoboden těch peněz. A tak zhašena byla mezi nimi příčina té vší války, a mír a pokoj ułožen a potvrzen. V kterémžto míru potvrzenie všecka ta kniežata, ježto dřieve králi Janovi a Karłovi markrabi Moravskému byli odpověděli, v tom smíření byli jsú jednostajně přimieněni.

XIII.

Ludvík Tkadleček.

„Jáť jsem tkadlec učeným řádem: bez dřevce, bez rámu a bez železa tkáti uměji. Čłunek mój, jímžto osnuji, jest z ptačie vlny; přieze má z rozličných zvieřat oděvu jest; rosa, jež roli mú skropuje, nenie obecná voda, ani sama v sobě, ale jesť s obecnú vodú smiešena, jížto v svú potřebu jednak nahoru jednak dołóv i sem i tam kropěji, podávám. A jsem z české země hłavú a nohama odevšad. Jméno mé pravé jest zbito a otkáno z osmi słov abecedniech, k němuž jsem vydán a vysazen.“ Tolik skladatel **Rozmluvy mezi žalobníkem a neštěstím** o sobě pověděl. Žil v Hradci nad Labem, při dvoře ovdovělé královny Alžběty, v polovici XIV století, za „dobrého, věru dobrého Karła ciesaře, v ty časy krále Českého.“ Tkadleček viní Neštěstí, že ho rozloučilo od „choti“ navždy. Neštěstí se proti nářkům těmto brání. Skladatel ukazuje velikou zečtelosť sv. písma i sv. otcův; zhusta se dokládá Aristotela, Platona, Cicerona, Boecia a j. Jazyk jeho jest plynný a jadrný.

Neštěstí žalobníku přimlúvá.

Vlk byv jednú nemocen, a velmi stonał; než chtě zdráv býti, slíbił v nemoci masa nejiesti do smrti. A zhojiv sě a byv zasě zdráv, nemoha jednú sobě nic uhoniti u veliké vodě k snědku, pojide ku potoku, hledaje ryb, a oseł sě mu nahodi, bředa skrz potok od młýna pytel múky na sobě nesa. Vlk mu vece: Pomáhajž Bóh, miłá vyzinko! ó co jsem tebe dnes celý den hledał, až jsem sě s tebú i potkał. Oseł jemu vece: Miłý vlče! jáť jsem oseł, zvieře hłúpé a robotné, a nejsemť vyzinka. Vlk mu vece: A zdalis nesłýchał, že liška v lesěch, myš v dúpěti a ryba u vodě ráda bývá; jáť masa veď nejiem, jedno to což jesť u vodě. Tys vždy vyzina aneb sumovina. Oseł jemu vece: Mýlieš sě a zles sě zeptał. Vlk vece: Prav tu řeč tomu, kdožť ryb nezná. Ty jsi vždy rybové maso, jáť tě vždy sniem; młuv sobě sem i tam, cožť já znám, toť já znám.

Tkadlečku, słyš reč a znamenaj úmysł, kam sě chýlí. Ty nás ta-

kúžto řečí právě potýkáš, leda ty nás proti sobě zbudil a popudil k protivné řeči, a z té aby s námi v svár všel a s námi sě svadil a s námi zašel. Tkadlečku, vlkuť jesť to divno nebylo, nebť jesť byl hladovit a byl jesť zvěř nerozumná; ale tě nic k tomu nenutie, že na ny voláš a na ny kakúsi řečí protivnú vyjiezdieš a kakýms písmem chtě nás potupiti. A k tomu máš pěť smyslóv dobrých, že podlé těch nejsi tak hlúp, aby nevěděl, co máš mluviti a lépe sebú kam zatočiti, než vlk svú přirozenú hlúpostí. A však, ačť jesť vlk dobře věděl, že jesť to osel, než ať by měl podobnú priečinu, jako by to z nevědomie učinil, přezděl oslu vyzina, aby jej vždy snědl. Též ty dobře a úplně po našie řeči slyšieš a sám to vieš bez nás, dřieve nás, žeť jsme právi a ty křiv. Avšak nás vždy ješče proti sobě jako vlk osla popúzieš a chceš nás dřieve času otsúditi na zatracenie a ny Boha otlúčiti, jakožto súdce neboli ten, jemuž právo jesť poručeno. Ba by ty to učinil z té miery jakož jesť, a ne z žádného utrhánie, přijali bychom to od tebe. Ale vieš-li co jesť, praviet mudřec, to což na kom vidieš neb o kom co nepočestného uzřieš neb uslyšieš, nebuď kvapen toho v hněvu a v nechuti ohlásiti. Častokrát člověk z hněvu vypovie na druhého, ješto jemu samému potom žel bývá.

Dále slyš, Tkadlečku, neuvazuj sě v rychtářstvie ani o to stój velmi, by súdcí byl, lečť poručeno bude a k tomu leč zavolán budeš. Ale ješče netoliko pro zavolánie, ale pro nic o to nestój, leč sě čiješ, že svú ctností a svú dobrotú svého svědomie a podlé spravedlivosti přemoci móžeš zlosti své přirozené vnitř, a řečí pochlebných odolati budeš moci, a daróv za práva nebrati ani jich tbáti, a tak učiniti, aby sě najvěčšieho súdce v tom nelekal, když přijde hněvivě súdit vešken svět a tě zdajšieho súdce.

Slyš ješče, Tkadlečku, nebývaj súdcí, neuměje rozeznati pravdu a křivdu. Nebuď vlkem a nebuď sobě sám, nebuď proti sobě sám, prv neodsuzuj žádného bez ortele pro svój zisk; nečiň sě mněje ale věda, a to, což činieš, učiň právě a daj sě v tom znáti, nechoď ku potoku v kút; to což činieš, to sám věz že dobře činieš, nebuď chvati ke komu pro jeho zlosť, jakožs člověk jako jiný a ty ješče nevieš sám, kam sě děješ.

Chceš nás zatratiti a my bez tvé pomoci stvořeni. Slyš pilně, Tkadlečku, buď to pak, že my i pro tvé řeči zahynúti máme, jakož o nás pravieš, asať se v nic obratiemy, jakož jsme z ničehož pošli, nic také trpěti nebudem, súdu na sě a proti sobě nečekámy; neb to zde zjednámy, k čemu jsme vydáni. Počtu nám nebude potřebie učiniti; neb což kde zjednámy, to jesť zjeveno a ohlasito. Než ty sě varuj spravedlivého počtu a chovaj sě a pilně sě měj na paměti, aby dosti učinil a lépe nežli vlk slibu svému, aby nebyl potkán spravedlivostí, nebude-li při tobě a při tvém počtu milosti; neb pěti hrubými kusy potkán budeš a pěti těmi břemeny. Jest-li že z nich počtu prostranného neučinieš, tobě bude viece než-li nám hoře.

První kus, jenž tě obtiežie, tenť bude těžkosť všech tvých marných činóv, což's jich zde na světě vedl, z nichžto počet kus od kusu učiniti musieš. Druhýť bude hróza a strach od žalobníkóv, jenž na tě pro tvé zlé skutky žalovati budú, a netoliko zlí andělé, totižto ztracení duchové, ale i dobří na tě volati budú. Třetí kus těžký tobě bude zlosť, nenávisť a hněv od těch, jenž proti tobě svědčiti budú. Čtvrtý kus a těžké

břiemě ortel a vyrčenie nemiłostivé bez miłosrdenstvie od súdce najvyššieho. Páté břiemě, jenž ho pak snad i bez snadu prázden na věky nebudeš, toť jesť a bude věčné zatracenie, jenž bude tobě pro złé vyčtenie a pro nepořádný počet a pro złé vyčítánie.

Nuž, chytrý Tkadlečku, suď sám, klň nás, zavrz nás; hleď co tě tak potkati má. Než coť jesť nám pak do toho, buď tobě jakž buď, zde neb tam, vołaj nebo mlč, klni jak chceš, buď práv neb křiv: my pro tvé vołánie ni pro tvé zámutky, ni pro tvé přimłúvánie toho nechámy, bychom tobě nepravili pravdu.

Nářek ztrápeného.

Sirotka některý dobrý čłověk jen asa někdy pro Bóh odchová, vychová, až k letóm jej přivede: mne žádný za sirotka přijieti nechce. Ztracence a vypověděného někdy král, kníže neb pán zasě na miłosť vezme anebo jinému pánu přikáže, jenžto jesť jist sebú bez bázni: ale já nebožčík z těch všech kusóv žádné cesty nemám, jížto bych došeł k mé radosti, k mé útěše, k mému odtušení, k mému vnitřniemu utišení a k mému srdečnému veselí. Všickni lidé v mých létech i v starších z jednoho veselé jdú v druhé, z jedné kratochviele k druhé, ve vší svobodnosti vesele přebývají, ve všem veselí sě nade všecken smutek zapálie: ale já již stojím jako oseł podrobený a hłúpý pod břemenem v błatném a hłubokém údolí, nahoru sobě pomoci nemohu. Ach mé přesmutné zpomienánie mé útěchy! ach a vždy ach, kolikrát sobě pomyslím słovo ono! Kto mi dá péřie jako hołubu, bych vzletěł a odpočinuł? Ale všudyť sebú sem i tam točím, pokoje hledaje, toho dojíti nemohu. Tož jsem již na sobě shledał ono słovo prorokovo: Ve všech věcech jsem pokoje hledał, ale ve všech věcech jsem došeł práce a bolesti. Jižť jsem pohřiechu pohostinu všady, kudyť sě obráci. Tesknosť, práce a žałosť, tať mne sobě má jakž chce. Svobodenstvie žádného nemám, dušno mi všudy, oddechnúti volně nesmiem. Častokrát vzdychati muši, i zdechna i płáči, vzpłáče přestati nemohu. Mám posmievánie od lehkých a utrhavých złých lidí. Siroba ta mne již pravú mocí v kút tiskne; siroba ta mne od známosti odvozuje; siroba tať mnú již zřetedlně vłádne; siroba tať sě již po domácku u mne shniezdiła; siroba tať mně nedá na ničem vzpranie; siroba ta ze mne své posměchy činí; siroba tať mne všemi zamúcenými časy dařiła; siroba tať mi jako svému vłastniemu mocně na vše strany rozkazuje z práva; siroba tať mne již z země vyžene, z mé přirozené vłasti hanebně vypudí, z mého dědictvie, jímž bych sobě k starosti był pomohł, vyvede, odvede, vzdálí i otstrčí: všeho opustě, všeho dobrého ostana, všeho nechaje, muši sirobě folkovati jejím rozkázaniem, vždy sě pohostinu tłúci. Den ode dne sě túłám, žádný mne nepřivine, dřieve času starček ze mne bude. Hory vysoké pro sirobu ohledati muši, doły hłuboké opłaziti budu musiti pro nelitostivú sirobu, vody prudké přebřiesti, mosty nepevné přejíti, lesy temné pustłé, neobyčejné vłasti, neznámé lidi nejisté, a vše pro sirobu a v sirobě pro tě, Neščestie, shledati a opatřiti musím. A přátel svých tak přirozených jakožto prací a rozumem dobytých, jež sobě viece než přirozené přáteły jsem vážił, vždycky těch opustiti musím, těch poběhnúti musím, těch sě

jako pro pravú sirobu pokrýti musím, a vše tebú, Nešćestie! A ty ničím dobrým obdařeno nejsi jedno protivností, nechutí, smutkem a bědú, płáčem a tiem, aby lidi smucovało.

XIV.

Spisové o věcech řeckých a římských.

Studium klassické literatury není u nás starší druhé polovice XV století. Za dob dávnějších znáno sice některé spisy Ciceronovy, Senekovy a j., ale překládati je nikdo se neodvážil. Nicméně nescházelo ani tehdá spisů, z nichž i laik latině neumějící jakých takých vědomostí, ovšem i bájek, o věcech řeckých a římských nabýti mohl. Sem náleží spis o životu a řečích starých básníkův a mudrcův, z latiny přeložený, [1]) pak historie obecná Vavřince z Březové, historie scholastická Petra Commestora, historie císařská Beneše z Hořovic (Martimiani). Ku konci doby staré překládáno spisy mravoučné, kterých pro hojné příklady z historie řecké a římské též do třídy této počítati lze, jako spis o čtyřech stěžejných ctnostech (de quatuor virtutibus cardinalibus: prudentia, temperantia, fortitudine, justitia), čtyry knihy Albertanovy o rozličných ctnostech a j.

I. Ze života a řečí starých básníkův a mudrcův.

Thales.

Thales, mudřec asianský, jakož praví Laertius, z cizích rodičóv pošeł jest. Ten v Athenách přebýváše a první mudřec nazván jest, pro něhožto sedmi jiným „mudrci“ řiekáchu. O přirození a běhu hvězdném on první učieše, proněžto velikosť słunce a měsiece vypsał jest. Ten první všech mudrcóv poznał jest a řekł, že duše jsú nesmrtedlné. On celého roku časy rozdělił jest ve čtyři sta, v šedesát a v pět dnóv. Ten jednoho času kupił jest vłačej ot rybářóv, a vytažena jest złatá kra. O to stał sě jest svár mezi nimi; neb rybáři praviechu, že vłačej ryb prodali jsú, on jistieše, že vłačej štěstí kúpił jest. Protož pro takovú nesłýchanú novinu a pro množstvie złata přišeł jest súd ten před veškeń lid města toho a podáno jest na Apollona mudrce, aby sě podle jeho vyrčenie stało o tom złatu. I řekł Apollo: Tomu buď złato dáno, ktož jest najmúdřejší a najctnostnější. To usłyševše, dali jsú dsku złatú Thaletovi mudrci. Ten nechtě vzieti, kázał ji dáti Manubiášovi; ten pak kázał ji dáti Pittakusovi, a inhed ten posłał ji jinému. A tak všickni mudrci střiedali sě jí, až naposłedy dostała sě Solonovi.

Tento Thales był jest chudý: s múdrostí toliko a s učením sě obieraje, ižádné péče neměł o pěnězích. Protož řekł jest: Dobývati peněz a uměnie múdrosti społu nižádný nemóž.

[1]) Týž spis v XVI. století nově vzdělal Lomnický.

Tyto jsú jeho řeči:

Najlepšie stvořenie jest svět, neb jest účinek Boží; najvětšie stvořenie jest město, neb všecky věci schráni; najrychlejšie stvořenie rozum, nebo všudy zbiehá; najmúdřejšie věc jest čas, neb všecky věci naléźá.

Otázán jsa, co jest čłověku nesnadného, řekł: Samému sě poznati.

Otázán, kterak kto mohł by neštěstie snésti, řekł: Bude-li moci strpěti nepřáteły.

Otázán jsa, kto by był šťastný, řekł: Ktož zdráv jest na těle, čist na duši.

Otázán, kterak by kto mohł spravedlivě živ býti, řekl: Činí-li to sám, což jiným veli činiti.

A umřeł jest Thales, když był v sedmdesáti létech a v osmi, a był za časóv Achaz krále židovského.

Demostenes.

Demostenes mudřec v Athenách přebývał. Ten jsa velmi učený, však jest prvně litery pojmenovati nemohł, ale častým obłamováním jazyku svého potom mimo všecky najjasněje všecky litery vyřiekał jest. Také měł jest řeč zajiekavú, kterúžto velikým obvykáním proměnił v prostú řeč, tak že mimo všecky jiné měł výmłuvnosť najprostrannější.

Když za těch časóv dva čłověky hostinská dała jsta penieze schovati ženě jedné pod úmłuvú takovú, aby jednomu bez druhého pokładu nevydávała, po małém času přišed jeden vykłamał všecky penieze, řka, že tovaryš jeho umřeł jest, a pobrav penieze od ženy, brał sě jest preč. Potom přišed druhý, požádał peněz svých a nemoha mieti, povołał ženy té před súdci. Ale ona vidúci, že jest zkłamána, zúfavši sobě, chtěła sě oběsiti. Tehdy Demostenes, vida ženu truchlivu a lsti podtrženu, přijał na sě jejie při a jejiemu protivníku otpověděł: Tato žena hotova jest vedlé úmłuvy učiniti a tak ničímž nenie tobě vinna. Nebo jakož sám vyznáváš, že těch peněz nemá dáti jednomu bez druhého, protož když oba přijdeta, tehda budeta moci ji z svého pokładu upomienati. A tak múdrosti jeho zproštěna jest těžké příhody.

Když jednoho času Filip král macedonský oblehł město Atheny, a vzkázał jim po svém posłu do města, řka: že ot města chci otlehnúti, jestliže deset najmúdřejších vydadie jemu z města svého. Tehda Demostenes, jsa v jich radě, báseň takovúto vymyslił sobě, řka: Vlcie vzkázali pastýřóm, aby s nimi vstúpili u přiezeň. A když jsú rokovali, tehdy vlcie požádali ot pastuch, aby najprvé vydali jim psy své. Tehdy vlcie, otjemše moc pastýřóm a pilné obránce stáda jich, teprv brali jsú dobytek volně, kterýž sě jim libił, ze všeho stáda. Též Filip král učinił by lidu vašemu, když by mudrce a starce měł v moci své. To usłyševše Athenští, svolili jsú radě jeho, a tak jest město zproštěno z moci Filippovy.

Když posłové těch lidí, ježto słovú Molossi, přišli jsú do Athen před súdci, aby při rozsúdił mezi nimi a mezi Filippem králem macedonským, a když řečníci strany jich młuvili jsú a Demostenes s druhé strany líčił při Filippovu: tehdy posłové Molosští nazajtřie prosili Demostena, aby proti nim nemłuvił, zapłativše jemu, jakž jest požádał. A když před súdci s obú stranú měli konec vzieti a všichni Athenští starší vzkázali Demostenovi,

prosiec, aby dovedł při Filippovu: ale on pořekł sě nemocen býti. Leže na posteli své řekł jest posłóm: Taková nemoc napadła mě, že młuviti nemohu proti Molosským. K němuž jeden z posłóv vece: Neškodíť ta nemoc, jakož pravíš, ale pro łakomstvie nedužíš. A to potom sám na sě k své chvále zjevił jest. Nebo když pře dokonána jest, Demostenes otázał Aristidona, mnoho-li vzał jest ot řečňovánie? Otpověděł, jako chłubě sě, že vzał jednu hřivnu za práci svú. Demostenes řekł: Ale já vzał jsem viece, abych mlčeł. Tiem obyčejem Demostenes potupił jest úřad řečníkóv, jenž łovie penieze řečí i mlčením.

Demostenes, chtě múdrosť svú a výmłuvnosť oznámiti lidem, dobył na sě rúcha drahého, věda, že złatohłav a oděv stkvostný činí lidi vzácné. A když ohłásił sě u výmłuvnosti múdré, opustił jest złatohłav a sprostnú kytli vzvlékł na sě ku potřebě své, řka: Já oděv podstatě mé chci přirovnati viece, než bych skrze okrasu rúcha vymyšleného chtěł sě okázati to, což nejsem.

Když jeden młádec nádobný řekł Demostenovi: „Já oběsił bych sě, by mne tak jako tebe nenáviděli," otpověděł: A když by všichni mne jako tě milovali, též učinił bych.

Tato jest jeho múdrosť:

Přietel u protivenství nemóž býti poznán, leč prvé v štěstí był jest účasten přiezni.

Xenokrates.

Xenokrates mudřec był jesť učedlník Plátóv. Ten, jakož svědčí A. Gellius, skrze múdrosť takú moc zvedł sobě, že súdcé jeho řečem věřili jsú beze všech přísah.

Ten jednomu blekotnému řekł jest: Słyš mnoho, młuv máło, neb ot přirozenie jedna ústa, ale uši dvě vzali jsme. Když jeden złořečił jemu, šed ot něho, řekł jest: Jakož ty jazykem tvým, též já ušima svýma władnu.

Alexander Xenokratovi posłał padesát hřiven. Tehdy mudřec posłom prostý a chudý oběd učinił jest. A nazajtřie otieží posłové ho, komu káže penieze přijieti. Otpověděł jim: I zdali z včerajšieho jiedła nesrozuměli jste, žeť nepotřebuji peněz? A vida, že z jeho řeči posłové zamútili sě, kázał ot nich penieze vzieti, nechtě pohrdati jich poselstvím a darem Alexandrovým. Kteréžto penieze rozdělił mezi ty, ježto múdrostem sě učiechu.

II. Ze spisu o čtyřech stěžejných ctnostech.

O spravedlnosti.

Předkové staři tak velikú péči měli jsú při obecném dobrém, že úžitky cizie vážiechu viece, nežli své włastnie. Jakož svědčí sv. Augustin o jednom králíku, jenž słúł Markus Atillius, kterýžto bojował na moři s Karthaginenskými, a přemožen jsa vzat jest do jich własti. Potom přijemše slib ot něho, posłali do Říma, aby Říměné propustili vězně Karthaginenských, žeby oni chtěli propustiti všecky, kteréž by měli z Říma. Markus vrátiv sě do Říma, žádosť Karthaginenských zvěstował měšťanóm, a oni vecechu Mar-

kovi, aby jim k tomu sám poradiľ. Markus odpověděľ: Nezdá mi sě užitečné býti, byšte učinili tož, což žádají Karthaginenští, proto že Říměné, kteříž jsú zjímáni, jsú nestatečni k boji: jedni mľádci a jiní přestaralí, z nichžto já jsem jeden. Ale kteréž vy máte Karthaginenských u vězení, jsú silní, múdří a najurozenější. A když známí a přietelé držiechu ho k tomu, aby Karthaginenským nestavěľ sě, k nim vece: Nejsem Říměnín od toho času, jakž jsem v moci Karthaginenských. A proto i manželku svú, jenž ho objieti chtěľa, odstrčiľ, chtě raději postaviti sě do vězenie, nežli slibem okľamati nepřáteľy a přísahu přerušiti, věda, že do vymyšlených a přeukrutných muk má jieti. A když sě postaviľ Karthaginenským, na jednom úzkém dřevě postaven jest, v němžto na vše strany hřebíkóv ostrých byľo nabito, pro kteréžto nemohľ sě na nižádnú stranu bez těžkého zbodenie pohnúti, a tak v těch mukách umřeľ jest.

Píše sě též o jednom králi Athenienském, jenž sľúľ Kodrus, kterýžto vida, ano silní nepřietelé osadili jeho královstvie, a nemoha jim odolati, utekľ sě k modle Apollonově a otázaľ jie, která strana u boji svítězí? I vzaľ jest odpověď takovúto: že ti vítězstvie obdržie, jichžto král bude zabit. A když ta odpověď přišľa ku králi, jenž byľ nepřítel Kodrovi, přikázaľ vojsku svému, aby nezabíjeli u boji krále Athenienského. Tehdy věda Kodrus, že země jeho nemóž u pokoji býti, jediné leč by on zabit byľ od nepřátel, sľožiľ s sebe oděv královský, a vzaľ na sě rúcho sprostné. A šed k nepřátelóm, jež byľ na vojnu zbudiľ, od nich zabit jest. Po jehožto smrti lid jeho nad nepřáteľy svítěziľ jest. Tak chtěľ jest raději sám umřieti, aby lidé jeho živi zóstali, než by živ byľ ostaľ a jeho přemoženi byli. Pěkné zajisté a chutné jesť spravedlivým a ctným kniežatóm pro svú vľasť a za svój lid umřieti; nebo nižádný nevydává se na smrť bez naděje úžitku velikého.

K témuž čte se v jeděnch knihách římských, že jednoho času Říměné velmi mřiechu a druhého léta znamenie hrozné hořícieho ohně ukázaľo sě prostřed města. Tehdy zlí lidé praviechu, že pekľo žádá jednoho čľověka. Tehdy Markus Kurcius pro miľosť své vľasti, jsúc oděním on i kuoň ozdobný, skočiľ jest i s koněm do té jeskyně, a tu zavřeľa sě ihned země. Tak chtěľ jest sám umřieti, aby všecko město od nebezpečenstvie byľo zproštěno.

Dále sľušie znamenati, že Pľato dvoje přikázanie byľ vydaľ těm, jenž vľádnú nad jinými: jedno, aby tak městský úžitek spravovali, že což by kolivěk činili, aby vše to obrátiti k obecnému dobrému, zapomenúce úžitkóv svých; druhé, aby nižádné částky obecného dobrého neopúštěli. Nebo když by jedné strany ostřiehali, druhú opustiec, tak by obecné dobré pomaľu ucházeľo a hynuľo. Jakož o tom praví Kato mudřec: Nedomnievajte sě, byť starší a předkové naši obecné dobré mocí a oděním zvelebili. Nebo by tak byľo, mnohem sličnějšie my měli bychom, poněvadž měšťanóv, lidí urozených, oděnie a koní viece máme než oni. Ale jinéť jest, skrze něžto oni jsú byli mocní a velicí: doma opatrnosť, jinde spravedlivosť, mysl v radách upřiemá, ne hřiechu poddána kterému. Miesto toho my máme ľakomstvo, obecní chudobu, zvľáštní hojnosť, chválíme bohatstvie, lenosti následujem, mezi dobrými a zľými nemáme nižádného rozdieľu, všemi ctnostmi vľádne nešlechetnosť. A když obecnice bohata bieše, zvľáštní chudi biechu. Ale zasě jakož zvľáštní počechu bohatstvie jmieti, tak obecní biechu chudi.

Předkové staří spravedlivosť zachovávali netoliko k sobě ale také k svým nepřátelóm. Jakož svědčí Valerius o jednom vévodě římském, jemuž Kamillus diechu. Ten když byl oblehl město Falerských, byl tu jeden mistr, jenž mieše a pěstováše děti Falerských, a ten děti před město, jako na hru vylúdiv, lahodnú řečí až do stanóv římských je přivedl. Tu postaviv je před Kamilla, vece: Aj v moc tvú podávám Falerské, nebo otcové těchto držie město, u něhož ty ležíš. To uslyšev Kamillus vece: Ty nešlechetníče! novú zlostí chtěl by zraditi Falerské? Myť boj i mír vedem spravedlivě, oděnie nenosíme proti dětem; nebo také těch netepem města vybojujíc; ale mámeť oděnie a braň proti mužóm a oděncóm, ježto mocí a bojem přemohu beze všech úkladóv. — A tak netolik pohrzel jest úkladem toho pěstúna, ale přikázal, aby jemu ruce svázali s zadu a děti aby mrskaly metlami proradci svého až do města. Tu spravedlivosť znamenavše Falerští, viece skutkem té dobrotivosti přemoženi jsú než mocí. Tak jenžto před tiem proti Římanóm myslí biechu pozdviženi a nenávistí i hněvem zapáleni, potom žádali pokoje a dobrovolně brány městské Římanóm otevřeli jsú.

Dále slušie znamenati, že trojím obyčejem Říměné panovali jsú nepřátelóm svým: uměním, častým vítězstvím bojóv a věrú. Jakož se přihodilo jednoho času, že Hannibal král byl jal jednoho z Říman, a když jest držán u vojště za některý čas, tehdy ten jistý zastaviv česť a vieru, vrátil sě do Říma, aby jmenovaný den určené penieze šacunkové poslal Hannibalovi; pakli by peněz neměl ale, aby sám sě postavil. To učiniv, chlubil sě, že jest oklamal Hannibale křivým slibem a že by tiem měl prázden býti. A když ten účinek přišel před staršie, přikázáchu jeho jieti, a když byl jat, poslan jest k Hannibalovi, aby nepřerušil viery a slibu k hanbě Říman.

O témž praví Valerius, že jeden římský konsul, řečený Fabius, byl vyručil z vězenie některv Římany od Hannibale pod úmluvú určených peněz. A když přišel čas plněnie, vida, že jsú ho jistci nevyvadili, prodal jest své dědicstvie a Hannibalovi penieze dal, chtě raději všeho statku pozbyti, než by on a jeho vlasť v které nevěře a necti narčeni byli, pamatuje ono přieslovie: Ktož ztratí vieru, ten viece ztratiti nemóž; a nemá miesta řeč jeho, ktož jest shledán v některé křivdě.

Ještě k témuž praví týž Valerius, že Demokrates lékař toho krále, jenž slúl Pyrrhus, přišed v noci k Fabriciovi, slíbil otráviti krále svého Pyrrha jedem, jest-li že by mu vděk bylo, a chtěl-li by jemu to poslúženie zaplatiti. To uslyšav Fabricius kázal ho svázaného dovésti ku pánu jeho. A to vše kázal povědieti Pyrrhovi, což jest mluvil lékař o jeho umrtvení. Tehdy Pyrrhus podiviv sě nad dobrotú Fabricia vece: Snáze slunce móž běh svój změniti, než Fabricius od své dobrotivosti převrácen býti. Tak Říměné nechtěli jsú jedem bojovati, ale oděniem; a tak jsú milovali spravedlivosť, že svých nepřátel nižádnú lstí nechtěli jsú hubiti, a těch, již jsú nebyli hodni smrti, nechtěli zahladiti. Protož poněvadž pohané neznajíce Boží přikázání byli jsú slovútní a velicí v skutciech spravedlivých, tolik pro zvelebenie vlasti své a pro marnú chválu činiece: čím věčší a lepší mají býti křestěné v skutciech spravedlivosti Božie? Ale že všickni hledie svého, netbajíce o Bohu, protož jsú chudí a obecné dobré hyne.

XV.

Kronika Trojanská.

Čtení předkům našim velmi oblíbené byl román známý pode jménem Kroniky Trojanské. Prvotně byl sepsán řecky. Latinsky jej vzdělal l. 1287 Messáňan Guido z Columny. Z Guidonova spisu učiněn byl dvojí překlad český, jeden volnější, druhý doslovný. Onen jest starší, pocházeje ze XIV století, i vyniká plynnou řečí, květným slohem a obraty, které připomínají na básně staronárodní a Alexandreidu. Mladší překlad stal se l. 1411 k rozkázání mincmistra krále Václavova, Petra Zmrzlíka; překladatel držel se, jak sám dí, slovo od slova textu Guidonova. Starší překlad zachoval se v dosti četných přepisech z XV století, ano byl již l. 1469 a 1488 vytištěn. Z překladu mladšího nezbyl než zlomek, jejž bibl. Mučkovský v Krakově na deskách polské knihy nalezl.

Boj Trojanských s Řeky a obořeni Troje.

Když słunce své jasnosti paprslky po zemi rozprostře a tmy nočnie zapudi, hłučná pověsť krále Trojanského dojide o příjezdě valném Řekóv; pro něž všem rytieřóm i panošem k boji hodným i měšťanóm káza býti rychle hotovu. A zřiediv vojska v roty s velikú opatrností, a na koně vsědavše, táhnú z města s myslí zmužiłú, a nevědúc tajných záłoh od města blízkých, kvapie ku břehóm. Tehdy Řekové, jimižto biechu břehové statečně osazeni, vidúce vojska mnohých oděncóv naručesť sě k boji strojie, a však s nemałú úzestí. A tak vévoda Nestor prvý s svými potka sě udatně. A když nasta boj náramně litý, łomoz ratiští a łoskot mečóv by hrozný; padají terče, rušie sě přielbice; mnoho s obú stranú zbitých, mnoho by i raněných; krev barví červeně zemi: než k ostatku množstvie Trojanské přemáha, neb sám vévoda Nestor s svými bojováše. Tehdy král Kastor, muž přeudatný, hned s velikým množstvím svých rytieřóv a panoší vehna do boje proti Trojanským. Křik by hrozný v krutém s obú stranú bojování. Než Trojanští padají, nemohúce snésti úprku silného čerstvých mužóv. Tehdy král Laumedon, obyčejem lva v hněviech řevúcieho, ten svým udatenstvím onyť kole, onyť sěče, ony s koní srážie a na úrazu i záhubu Řekóv tišče, bráně svých. A to vidúce Trojanští od svého krále rekovstvie, silně na Řeky tisknú, raniece i tepúce bez miłosti; a když tak kvapie Trojanští, tiem hłučněje klesají, duše púštějíce. A tak Řekové když počnú v bojování mdleti, a mnohé z sebe tratiti, tehdy král Pollux, vida z daleka Řekóv trud silný, s svým rytieřstvem čiłým přihna k boji a na Trojanské ukrutně sě oboří, mnohé zbi a mnohé smrtedlně raněné s koňóv srazi. Tu král Laumedon máło vyhnuv z boje, vida, an jeho lidé trudně bojují, boje se škodnějšie příhody, a protož hrózami a prosbami pokřiče na své, aby máło zasě postúpili, a v jednu rotu káza sě jim sběhnúti.

A v ta doba vévoda Nestor, uhlédav Laumedonta krále, a zvěděv, že on jest, povrhł kopie, úprkem otda sě k němu, všeho nechav. A král to vida, udatně s kopím hna proti němu; a tak oba konské boky krutě

svierajíce, náramným během sě stečesta. Ale Nestorovi rytieři krále Laumedonta kopie meči svedú, že Nestora neuhodi; ale Nestor kopím svým na štít králóv silně uhodi a jej na dvé rozrazi, kterúžto ranú král Laumedon hrubě jsa zakľán, spade s koně. Ale aniž sě pádu ani rány užas, hned sě vzhóru z země vzchopi, a dobyv meče, přiteče pěškami na Nestora s zmužiľú směľostí. Ale jeden mľádenec, rytieř Trojanský, jménem Cedar, kterýž to léto byľ k rytieřství pasován, jakž uzře krále svého opěšaľého v takém nebezpečenství statečně bojujíce, jakožto pánu svému poddaný a věrný, zastyděv sě, velice sě rozhorli, a sevřev kóň ostrohama a kopie uchytnuv, prudce na vévodu Nestora přihna, a kopím raniv jej na prsech, s koně ho svrže před nohy krále svého. A král vida Nestora před sebú ležiece na zemi, mečem svým silně naň a často tepa, srazi nánosek s jeho přielbice a jej v tvář velmi rani. A v tu chvíli byľ by Nestor zabit od krále, neb truden byľ a krev jeho bieše ušľa náramně; ale Řekóv jeho množstvie na pomoc jemu přihnavše, na krále Laumedonta sě obořichu. A kakžkoli tu mnozí z Řekóv zahynuchu, a však Nestora vévodu svého od noh králových odtrhše, na kóň jemu pomožechu. Pak král Kastor vida, že Cedar, rytieř Trojanský, Nestora sbodľ s koně, žádaje toho pomstiti, u veliké horlivosti hna na Cedara; ale dřieve, nežli k němu dokľopota, jeden Trojanský, Sekuridam řečený, téhož Cedara přietel přirozený, vsunuv sě mezi ně a úprkem pravým hnav na krále Kastora, zľáma oň kopie, však neraniv jeho. Ale Kastor svým kopím Sekuridama v bok silně uhodi a smrtedlně pobode. A to vida Cedar, že jeho přietel tak raněn, v hrozné horlivosti žádaje mstíti jeho, s mečem vytrženým udatně žene na krále Kastora, a zmužile sěka, najprvé štít srazi, a u přielbice nánosek odtasiv, smrtedlně jej v tvář rani a s koně srazi, a kóň násilím uchvatna, jednomu svému da chovati, hanebnými sľovy Kastora haněje pro raněnie přietele svého Sekuridama. A když Kastor král opěše a Trojanští usilováchu jej mezi sebú uchvátiti, proti nim sě udatnú siľú bránieše; ale sám mezi tolik nemohľ odolati. A tak byľ by v tu chvíli jat, by byľ král Pollux na pomoc jemu nepospiešiľ, maje s sebú sedm set rytieřóv udatných. A tak hnav na hľuk, kterýž sě brojieše okoľo krále Kastora, velikú moci bojuje, hľuk rozrazi, raně, tepa i porážeje; a tak bratra svého vysvobodí z jich rukú.

A pak král Pollux v náramné horlivosti na jednoho Trojanského hna, Gliach jménem, sebrav všecky své síľy, a jej smrtedlně rani, že s koně spade. A ten Gliach bieše syn krále Kartaginského a sestřenec krále Laumedonta, z jeho sestry vľastnie narozený. A to vida Laumedon, velice zpľaka, sestřence svého přehanebné smrti želeje. A u velikých tesknostech své všecky svoľav, napomína žaľostně, aby na pomoc jeho sestřence zmužiľú siľú povstali. A když zatrúbi v svú trúbu, na sedm tisiecóv rytieřóv sta před ním, a jeho rozkázaním hnavše proti Řekóm, nelitostivě je tepiechu, raniechu a mordováchu rukama udatnýma, tak že musichu Řekové utiekati; kteréžto stíhali jsú Trojanští, ústavně tepúce, až na břehóv končiny.

A v ta doby byľ by král Laumedon konečně svítěziľ; ale že zatiem král Telamon, král Pelleus, Jason a Herkuleš do města Troje úkľadně byli vtekli a vskočili, a muže silnějšie v něm zbili, a Telamonem králem osadivše, vystrojili sě svým Řekóm na pomoc k boji. Mezitiem jeden

z Troje, jsa raněn náramně, přihna k králi, jemužto v słoviech płačtivých a łkání tesklivém vypravił dobytie i zkaženie města jeho Troje od Řekóv nepřátel jeho. Protož král Laumedon to usłyšav, tesklivě poče vzdychánie častá opakovati, a trúbením své trúby svołav své všecky, nechav Řekóv na březe již přemožených, taže k městu. A když nedaleko bieše odjeł s svým vojskem, uzří zdaleka veliký dieł nepřátel svých jedúc z města, a že kvapí proti němu bojovně v rotách lidu rytieřského; a ohled sě za sě, a aj nalit vojska řecká od něho přemožená po něm pospiechají; užas sě velmi, nevědě, co by měł učiniti, jsa mezi silnými nepřáteły s obú stranú. Co dále? počne se boj přehrozně lítý, ale ovšem nerovný; neb Řekové daleko byli Trojanské přesilili lidu množstvím. Padají Trojanští ranění i zbití, a bez meškánie přitěže Herkuleš, muž udatný a přesilný, s rytieři svými, sedě na oři silném kropieřem ostřeném, smrtedlnými ranami lidi poráží a pluky rytieřské rozráží nepřátelské. A když jeho moci nemožiechu snésti Trojanšti, z cesty jemu sě vyhýbajíc a padajíce před ním, zahubeni jsú. Potom proti Laumedontovi králi, zazřev jeho, hněvivě sě zdviže úprkem na něho; jehož dohnav, silně jej uchopi i zabi, a sťav hłavu s těła jeho, mezi své s hrdostí uvrže. A to vidúce Trojanští, płáčí, jsúce svého krále zbaveni takú smrtí, jimžto ižádná naděje nenie zóstavena, aby k svým ženám i statkóm do svého města byli navráceni, aniž čijí, by kam měli útočiště neb pomoc kterú nalézti; a tak padají sem i tam nebožátka, a druzí pole opustiece, běžie, kamž kto vida, utíkajíce, tak však, že ti, kteříž jsú z toho boje utekli, musili jsú daleký cíl jmieti od Troje, zachování svému útočiště. A tak té vojně i tomu boji smrtedlnému by skonánie.

A tu obořivše Řekové město Trojanské ze dna, se vším sbožím tu pobraným vstúpie na své łodie, a opustivše břehy Trojanské a płátna rozpenše, v libém povětří a u velikém veselí dny i nocmi šťastně płovúce, vrátichu sě do řecké země. A tak raduje sě všechna země řecká náramným veselím z jich słavného vítězstvie i přielišného obohacenie, a bohóm svým hojné oběti a pocty časté činie, jakožto svým pomocníkóm v té válce a vojně.

Popis nové Troje.

Když bieše král Priamus s ženú i s dětmi i s lidmi svými v obležení jednoho hradu velmi tvrdého, přijide jemu ta žałostná i hrozná novina o zabití otce jeho Laumedonta, krále Trojanského, i rytieřstva i lidu jeho, o zboření Troje města krásného, a o sestře jeho, Exiona řečené, že jest vzata od krále Telamona za ženimu. Užase sě Priamus toho rozpravenie, a přielišnú žałostí jsa teskliv, ústavnými slzami žałostivé hłasy s svými věrnými vydáva; a hned káže všem býti hotovu, a opustě toho hradu obleženie, rychle táhne se vším vojskem k Troji. A když k nie přijide, a uzře ji z kořen vyvrácenú, a váže škody své i svých, velmi jest płakał, a za tři dni v té trvał jest žałosti. Ale po třech dnech sám sě k rozumu navrátiv, věda, že ižádnú žałostí škody nebývají navráceny, ale přispářeny, mnoho s myslí svú i s věrnými svými přejměv vážných potazóv, ustanovi, aby to město zasě vzděłał, a tak rozšířił i zveličił i utvrdił,

aby sě ižádné moci nepřátelské nebálo, a že by mohlo všem nepřátelóm statečně silno býti.

A tak svolav i shledav mistrných a vtipných kamenníkóv, zedníkóv, tesařóv i jiných rozličných dělníkóv převeliké množstvie z mnohých zemí i vlastí, a káza rum vešken vyčistiti, a na témž miestě město daleko většie, širšie i delšie založiti ve jmě boha Neptunus řečeného, a týmž jménem, jakožto i dřieve, Troja káza jmenovati. A bieše to město vzdéli pěť dní púti, a tolikéž vzšieři, tak že ani před ustavením, ani po ustavení toho města nečte sě, by které město tak veliké kde bylo ustaveno, a tak výborným a pevným i opatrnú zřiezeností ustavením. Neb najprvé ohrazeno jest zdí přetlustú, loket čtyřidceti a dvú stú zvýši, z kamene tesaného, jichžto svrchek vešken ozdoben bieše rozličných barev mramorem, že milo jest bylo na ně se všech stran pohleděti. A v té zdi věží přemnoho, vždy věže nedaleko bieše jedna od druhé, jichžto výsosť patdesáte loket nad zdí bieše vyzdvižena. A však jměješe toliko šesť bran ve všie ohradě, jichžto jedna slula Dardanides, druhá Tymbrea, třetie Helias, čtvrtá Cechas, pátá Trojana a šestá Antenorides. A každá z těch bran bieše brannýma dvěma věžema osazena a rytými obrazy mramorovými okrášlena, jichžto každá svú krású přátelóm libé dáváše vcházenie, a nepřátelóm hrozné přistúpenie okazováše. Pak okolo všech zdí bieše roveň všady přeutěšená a prostranná, trávníky rozkošnými a kvietím výborným i rozličným ozdobená, okolo niežto všady biechu přiekopové hlubocí, širocí a vyzdění. Pak v těch zdech, totiž v té převeliké a tvrdé ohradě, bez čísla bylo vzděláno krásných a rozličných domóv měšťanóm ku příbytku, jichžto město bylo ozdobeno množstvím ulicemi prostrannými a dlúhými, tak že s obú stranú každé ulice biechu zděláný lúbie sklenuté u předdomí, aby v čas dště neb nechvíle mohl každý jíti, kamž by chtěl po městě, such a po suše. A v tom městě bylo tak vysoké stavenie, že nebyl dóm v něm šedesáti loktóv nižší, a všichni domové ozdobeni s předu rytinami obrazóv rozličných, lidských i zvieřecích. A po těch ulicech zdělána biechu bydla a stavadla všelikterakým řemeslníkóm.

A pak skrze město řeka veliká, bystrá, čistá a rybná tečieše, jmající přiekop mramorem vyzděný, jiežto jméno bieše Xantus, a po březiech s obú stranú mlýnóv přemnoho vtipně ustavených. A z té řeky po trubách mosazných bieše vedena voda do všech ulic, v nichžto biechu studnice mramorem vydělané, do nichž voda ústavně tečieše ku potřebě všem bydlitelóm a přebývajícím města Trojanského. Pak do toho města král Priamus všeho svého královstvie lid uvede k osazení města tak velikého, jimžto rozda domy hodné vedlé dóstojnosti, povahy i stavu každého. I by město velmi lidné, urozenými lidmi ozdobené i také vtipnými.

A protož v tom městě vymyšleny jsú divné a rozličné hry k kratochvilnosti lidské. Tuť jest zajisté vymyšlena ta hra šachová divné opatrnosti; tu hra vrhcábnie, dvú neb tří kostek náhodným metáním vedená; tu i jiné všeliké kostečné; tu chvalná i haněcie skládanie zamyšlena jsú vtipných řečí, kakžkoli druzí pravie, že chvalná skládanie zamyšlená jsú dřieve v ostrově Sicilském; tuť jest také mnoho her osobných zamyšleno, jimižto těla lidská rozličným hýbáním, běháním i skákáním rychlosti navykají ke všem skutkóm i pracem rytieřským, s velikú těm, ježto je páchají, libostí a kratochvílí, i všem přihlédajícím.

Pak král Priamus ustavi sobě dóm na vysoké skále, se všech stran přieliš příkré, v miestě vyłučiłém, překrásný, všie ozdoby plný, pěti set łoktóv zvýši, kromě okolních hustě ustavených věží, jichžto výsosť k obłakóm saháše, z nichžto všechny súsědné vókoł krajiny mohły býti opatřeny. A toho všeho hradu zdi biechu mramory rozličných barev divně zděłány a rytinami obraznými ryčně ozdobeny, že každému divadło z sebe přeutěšené vydávały. A toho domu okna křišťáłem vyděłána v złatě osazeném; sieň pak na tom hradu dłúhá a prostranná čistým mramorem vyzděna; ale sklenutie jejie bieše z dřievie a z prken uhłazených cedrových a vazových, złatými škudłami opažených. A všickni vnitř bokové stkviechu sě drahým malováním divných obrazóv. A v hłavách té sieni bieše stolice královská, předivným mistrovským řemesłem z słonových kostí, z złata a cedrového dřievie ustavená, k niežto bieše sedm stupňóv z ałabastru a z drahého kamenie uděłáno, po nichž bieše vzchod na tu stolici k sedění; před nížto stáše stół drahý, týmž diełem stvořený, a pak na každém boce velmi dłúzí stołové a łavice ałabastrové k sedění čeledi královské. A u protičelí bieše ustaven ołtář safierový, k němužto bieše stupňóv dvadceti z ałabastru a z ametystu a jiného kamenie drahého. Na kterémžto ołtáři stáše obraz vešken złatý, z złata čistého slitý, patnácti łoket zvýši, a mnohým i rozličným drahým kamením okrášlený boha řečeného Jupiter, v kterémžto král Priamus jměješe veliké doufanie, žeby jím měł býti zachován v dłúhém zdraví i štěstí se všemi svými i to město před každým nepřátel násilím.

XVI.

Román o Alexandru Velikém.

Pseudokallistenův román o Alexandru Velikém přeložen byl ve XIV století, zachoval se však rovně jako kronika Trojanská v přepisech z XV teprv století. Jakkoli dílo to přeplněno jest bájkami předivnými, nicméně pro pěknou řeč a živé vypravování přičísti je sluší k lepším plodům staré doby.

Výprava proti Porovi králi indickému.

Alexander, shromáždiv všeckna vojska macedonská a perská, přikázał jest, aby proti Porovi králi indickému brani pozdvihli a mužsky s ním bojovali. A vytrhł jest s nimi do Indie, i táhli jsú po zemi pusté a prostranné a přes řeky hłuboké a cesty vodnaté. I poče truden býti Alexander i rytieři jeho, tak že již jich umové vikłáchu pro velikú tesknosť. A protož všeckna vojska reptáchu, řkúce: Měli jsme natom dosti mieti, že jsme země perské dobyli a Dariáše přemohli, jenž od nás dani brał. Co viece pracujem, hledajíce Indie dobývati, v niežto hovada lítá bydlé, a zapomanámy své země, v niežto všeho dobrého nazbyt? Ale tento Alexander nic jiného nežádá, než aby vešken svět sobě podrobił; nebo bo-

jové a války jsú krmě srdce jeho, tak že, by malý čas u pokoji pobyl, jakožto člověk bez pokrmu by hned zahynul. A protož nechajme jeho zde a my sě do Macedonie vraťme. A on s Perskými ať jede, kam chce.

Uslyšav to Alexander, káza všemu vojsku odpočinúti a on vnide na najvyššie miesto i vece k nim: Vy Peršćí na jednu stranu stupte a vy Macedonšćí a Řekové na druhú stranu, aby sě rozdělili. I napomína Alexander Macedonské a Řeky, aby s ním ostali, mluvě takto: Rytieřstvo najsilnějšie, Macedonšćí, slyšte slova má! Že Peršćí, dosavad protivníci byvše, podstúpili jsú jho na sích pracích, již mě samého chcete tuto nechati, a zasě do vašie vlasti chcete se bráti. Neviete-li, když biechu zamuceny duše vaše pro slova Dariášova, že jsem vás posiloval svú radú, a byli jste posilněni? A opěť, když biechom trhli na pole, majíce bojovati s našimi nepřátely, já jsem sám stál první a počal jsem pobitie? A zdali jsem pro vaše zdravie nejel jakožto posel k Dariášovi a vydal jsem sě sám za vás ve mnohých příhodách a tryznech? Vězte zajisté, že jakož jsem dosavad svítězoval, též u potomně s bohóv spomocí svítězím. Pak-li chcete sami Macedonšćí vrátiti sě, jáť sě nikoli nevrátiem.

A když to vypověděˇ Alexander, všecka kniežata macedonská i Řekové stydiechu sě a milosti žádali jsú a řkúce: Največší ciesaři, život náš v tvú rukú jest položen: kamžkolvěk sě obrátieš, budemť tebe následovati. Bychomť pak měli zemřieti, tebe nikoli neopustieme.

Hnuv vojskem svým Alexander, vtrhl jest dále do Indie na skonánie měsiece Črvna. A tu jeho potkali poslové Pora krále indického, dávajíce jemu list takově vzniecí:

Porus král indický Alexandrovi, kterýžto lotruje, všech měst dobývaje, rozkazujíce přikazujem. I poněvadž jsi smrtedlný, pročs proti bohu nesmrtedlnému směls učiniti? Bláznovstvie lapilo jest tě a smysl tvój. Poněvadž máš v oce kládě a nevidieš nás, snad nás mnieš podobny ku Perským, kteréžto jsi svému panství podrobil? S měkkými jsi zajisté bojoval! A že jsi je přemohl, mnieš, by naši výsosť své milosti podrobil. A to sě ovšem stane, když by sě bohové lidem poddali a země výsosti nebeské byla předložena. Neb jsme my nesmrtedlní, že netoliko lidé ale i bohové našemu jménu posluhují. Zdali nevieš, když Dionysius Bacchus, jenž jest svobodný otec řečen, bieše vtrhl do Indie vojensky, ale obrátiv plece před Indickými utekl jest, nemoha jich síle odolati? Dřéve zajisté nežli Xerxes kraloval v Persidii, Macedonšćí Indickým jsú úroky vydávali. Ale že bieše neužitečna jich země a králi nebyla mila, zhrzeli jsú jí Indičćí; neb každý múdrý viec žádá širokých zboží nežli úzkých. A protož přikazujemť, aby sě do své země vrátil. A kdež nemóžeš panovati, žádosť a pilnosť odtud otlož.

Když ten list přijide před Alexandra, káza jej přede všemi čiesti. Ale rytieři, uslyševše list, steskli jsú sobě velice. Jimžto vece Alexander: Mužie udatní, rytieři moji milí! umové vaši nezamucujte sě pro slova listu Porova. I zdali nepamatujete, kterak Dariáš zpupně pýchu mluvieše? Pravduť vám pravím, že všickni Indiené *) mají obyčej s hovady s lítými a s saněmi a s levharty a s jinými hovady jedovatými bojovati, a poňovadž řiedko od lidí bývají mordováni, v svú divokú sílu ufají.

*) Rps. má Litvíné.

Nato káza odepsati list takto: Král nad králi a pán panujících Alexander, syn boha Amona, Olympiady královny, královi Porovi vzkazujeme. Obostřiľ jsi smysľy naše a daľs nám udatenstvie, abychom bojovali proti tobě. Neb jsi řekľ, že Macedonie jest pusta a jaľova a plna nedostatkóv, ale indická země všie sľadkosti jest přeplna a užitečna, a tiems nás posilniľ, abychom vší snažností s tebú váleli, abychom tvé země dobyli, kterú jsi řekľ všeho dobrého naplněnú hojně. A jenž trpieme my chudobu, vašeho bohactvie velice dosieci žádáme. Ale že jsi řekľ, že netoliko lidem i bohóm panuješ najvyššiem, ale s tebú ne jako s bohem ale jakožto s člověkem barbarským mienieme bojovati, jenž jsi pln chľúby a marné chváľy. Neb jediného boha právě vešken svět nemohľ by snésti.

Přečet list Porus Alexandróv, rozhněvaľ sě jest velmi, a sebrav množstvie rytieřstva a sľonóv, jímižto Indiččí mají obyčej s nimi bojovati, vytáhľ jest proti Alexandrovi polem. A bieše vojsko Porovo velmi veliké, neb jměješe čtrnádcte tisícóv vozóv kosatých, a jízdných tři sta tisícóv, a pěších dvě stě tisícóv, a sľonóv jměješe čtyři sta, na jichžto chřbetiech biechu věže dřevěné vysoké, a v každé věži třidceti oděncóv stáše hotovi k boji.

Uzřevše to Macedonščí a Perščí množstvie vojska Porova, ztrnuvše zamutichu sě velmi, ne tak pro množstvie lidu, jakožto sľonóv. Avšak s uobú stranú sjednavše sě, veliká vojska stachu.

Tehdy Alexander, vsed na svój kuoň Bucifaľ, přede všemi svými rytieři v uodění stáše a řka Medským a Perským, aby najprvé počeli boj s sľony, a on s Macedonskými a s Řeky stáše hotov, pilně ku potkání jsa připraven. Ale Perščí a Medščí tak velíce ot sľonóv biechu biti a poražováni, že nikoli nesmiechu sě před sľony ukázati. Než Alexander bieše dřéve múdře o nepřátelech vymysliľ, jenž bieše kázaľ učiniti mnoho obrazuov a soch dutých měděných i kázaľ je na vozy železné vsaditi a do nich uhlie žeřavého nasúti a dobře dýmati, aby sě rozpáliľy. I přikáza je vésti proti sľonóm. A když ty obrazy uzřechu sľonové, mniece, by lidé byli, ľapáchu je pysky svými, aby je zahubili. A hned velikú horkostí jsú své pysky zžehli, a obrátivše sě, nikoli jsú sě nevrátili k bojování. A když vidiechu lidi oděné, utiekáchu, bojiece sě, aby svých pyskóv o ně nezžehli. Uzřev to Porus, zamutiľ sě velmi. Perščí mnoho jsú Indických sstřieleli. A tak sě velmi tepiechu, že s obú stranú množstvie lidu byľo poraženo, tak že za dvadceti hodin*) ustavně jest boj trvaľ. V kterémžto boji Perščí a Medščí velikú mdľobú padachu a mřechu. A uzřev to Alexander, rozhněvaľ sě velmi. A sedě na koni svém Bucifaľovi, i vjede v boj s Macedonskými a s Řeky. A hned s Alexandrem všickni úprkem vjedechu v boj a udatně počechu bojovati. A hned Indiččí počechu hynúti. Kteréžto uzřev Porus, že jeho hynú, obrátiv plece poče utiekati, a oni je stiháchu a tepiechu. Sešľo jest zajisté v tom pobití lidu Porova tři sta tisícóv, ale Alexandrova lidu sešľo jest devadesáte tisícóv a šesť tisícóv.

Alexander rozbiv tu své stany, obětovaľ jest oběti bohóm vítězné a přikáza Perské a Indické pochovati, raněné zléčiti. Ale jiný den doby města Porova a uváza se v ně a všed do domu Porova, nalezľ jest tu

*) Rps. má dní.

tak veliké pokłady, ježto nejsú k vieře podobny. Tři sta słúpóv złatých připravených s makovičkami złatými, a na nich vinici złatú, na niežto listie złaté bieše. A na té vinici biechu hroznové křišťáłoví, druzí perłoví, třetí smaragdoví, čtvrtí ohňáčoví, jako by od přirozenie byli vsazeni. Ale stěny domu toho královského biechu złatými plechy připraveny, kteréžto sekajíce Macedonščí a Řekové, na prst jsú tłuscí byli. A biechu ty stěny okrášleny perłami, karbunkuły a ametysty. Ale dvéře domu toho biechu słoňové, trámové ebanščí, a komory dřevěné z dřievie cypresového biechu ustaveny. A na sieni domu toho biechu ščepové mezi słúpy złatě ustaveni, na jichžto větví rozličná plemena ptačie biechu a každý pták bieše zmalován podlé barvy přirozené, ale pyskové jich a nehtové z ryzieho złata biechu uděłány. A ti ptákové, kterakkoli chtieše Porus král aby zpievali, skrze pěsnotvorce zpievánie zpieváchu, vedlé svého přirozenie. A naleze také v tom domu orudie złatého přemnoho a drahého kamenie ze všeho plemene. Ale máło střiebra tu naleze: to vše złato ryzie bieše.

Zahynutí Porovo.

Alexander přitrže k městu, kdežto Porus s vojskem sebraným ležieše. A jměješe Porus lidu oděného čtyři sta tisícóv. Tehdy Alexander zjednav roty, stáše na koni svém Bucifáłovi a vytek přede všemi, káza u vojenské trúby trúbiti. I sjedesta sě obě vojsce v hromadu a počesta mužsky bojovati. I padachu velice Indiščí v boji. A když uzře Porus, ano jeho hynú, stał jest přede všemi a vołał jest hłasem velikým a řka: Alexandře, nesłušieť ciesaři tak nadarmo zahubiti lidu svého, ale sám sebú má boj početi a dokonati. Stój ty a lid tvój s jedné strany a mój s druhé strany, a my sama bojujva. Jestliže mě přemóžeš, lid mój buď tobě poddán; pakli ty v mú rukú zahyneš, lid tvój buď k mému lidu přivinut. A to jest proto řekł, tupě Alexandrovu postavu; neb Alexandrova postava bieše tří łoktóv, ale Porus ufaje u výsosť těła svého, jenž bieše pěti łoket dłúhý. A hned k tomu svoli Alexander, že hned přestasta bojovati obě straně a vojsce, a oba krále mezi sebú bojovasta. Ale rytieři Porovi velikými hłasy počechu vołati, aby sě pomněł král Porus. A on usłyšev křik ot svých rytieřóv, obrátił sě jest k nim, co by to było. A hned Alexander přiskočiv oběma rukama mečem udeři v hłavu jeho a hned jeho zabi. Ale uzřevše to Indičcí, počechu s Macedonskými ukrutně bojovati. Jimžto vece Alexander: Biedníci, jenž po smrti krále svého usilujete bojovati! I zdali neviete, že kdež správce nenie, že veškeren lid bude roztržen? Otpověděchu jemu Indičcí a řkúce: Lépe jest nám mužsky bojovati a na poli zemřieti, nežli viděti záhubu lidu našeho, abychom i zbožie i własti byli obłúpeni. Jimžto vece Alexander: Boj váš přestaň a v svobodu do svých bydeł se vraťte veseli; neb zajisté žádného bezpravie nebudete trpěti, neb jste mužsky bojovali. Tehdy Indičcí povrhše braň svú, počechu Alexandra jako boha chváliti. Ale Alexander rozbiv tu stany, učini oběti vítězné bohóm i přikáza, aby těła všech zabitých była pochována. Ale krále Pora poctivě sám pochovał.

Alexander na hoře diamantové.

Alexander, hnuv vojskem, přibra sě na kraj té cesty, tak že nemože dále jeti, neb biechu na přiky hory vysoké a skalé přikré jakožto zdi. A uzřevše cestu jinú, přijedechu na roveň, i jedechu cestú na puolnoci patnácte dní. A opustiv cestu počatú, poče sě napravo chýliti a jezdě dní devadesáte, přijidechu k jedné hoře diamantové, v jejiemžto březe uzřechu, ano hroznové visiechu z divných pereł. A jměješe ta hora dva tisíce a pěť set stupňóv safírových, jimižto bieše vchod na tu horu. A tu kázał rozbiti stany.

Ale jiný den učiniv Alexander oběti vítězné a vzem s sebú dvanácte kniežat svých, jide po stupních na tu horu. A když jest był na vrchu, nalezł jest tu sieň překrásnú, jenž jměješe dvanácte dveří a sedmdesáte oken. A dvéře všie i okna z ryzieho złata uděłány biechu. A biesta tu dva chrámy złatá z ryzieho złata.

A všed Alexander a jeho kniežata do té sieni, nalezechu čłověka ležícieho na złatém łóži a v złatohłavovém rúše. A bieše ten čłověk veliký a krásný, jehožto vłasy na hłavě i na bradě jako najčistší snieh biełé. Jehožto když uzře Alexander a jeho kniežata, klekše počechu se jemu kłaněti. A vece ten stařec: Alexandře, ty opatřieš ty věci, ježtoť jest tělesný čłověk ižádný neopatřił, a usłyšieš to, ježtoť jest nikdy toho čłověk nesłýchał. Jemužto otpověde Alexander a řka: Ó přebłahosłavený muži, i kterak ty mě znáš? A on vece jemu: Prvé nežli bieše přikryła povodeň tvář zemskú, znał jsem tě a tvé činy. I zdali chceš zvěděti posvátných stromuov słunce a mesiece, jenž budúcie věci zvěstují a pravie? Usłyšav to Alexander, naplněn jsa radostí velikú, vece: Ovšem pane, žádám je viděti. A hned ten stařec vece jim: Słožte obuv s noh svých a prsteny s rukú a poďte po mně. Ale Alexander káza svým kniežatóm povstati, a słoživ obuv a prsteny s rukú, i vece jim: Poďte po mně, Ptolomee a Perdikkase a Antioche, moji najmilejší, a vy druzí tu ostaňte a mne čekajte.

I počechu choditi po tom lese, jenž bieše u veliké ohradě. A biechu tu stromové vysocí sto noh zvýší, a biechu podobni k bobkovému dřieví, a z nich teče kadidło a balsám přeščedře. Potom chodiece po tom lese, uzřechu strom jeden převysoký, jenž nejměješe ani listie ani ovoce, a sedieše na něm veliký pták, maje na hłavě korunu złatú pávovú, a łałočky ozdobená ryziem złatem, a około hrdła obrúček złatý, a na chřbětě modrý bieše a ocas z ruoženého péřie. A když jeho uzře Alexander, divieše se spósobě jeho. I vece stařec Alexandrovi: Tento pták, jehož vidieš, jestiť Fénix, jenž jest jediný na světě.

A tak jidúce po tom lese, přijidechu k těm stromóm słunce a měsiece. Vece jemu stařec: Vzhlédni vzhuoru a o čemžkoli chceš zvěděti na své mysli, zvieš. Ale zjevně neroď młuviti. A ti stromové vysoci biechu velmi. Strom słunečný jměješe listie jako ryzie złato zarděłé a stkvúcie, a strom měsiečný jměješe listie střiebrné, jasné. I vece Alexander starcovi: Kterým jazykem dadie mi odpověď? Vece jemu stařec: Strom słunečný indickú řečí počíná a řeckú skonává, ale strom měsiečný řeckú počíná a indickú skonává. Tehdy Alexander, políbiv strom, v svém srdci poče mysliti, vráti-li sè s vítězstviem do Macedonie. Tehdy strom słunečný

indickú řečí otpověde: Tys skrotitel světa a pán všech národuov, ale otcového královstvie po všie časy neuzřieš. Celý rok živ budeš a osm měsiecóv, a jemuž najviec ufáš, dáť napitie smrtedlné. Ale Alexander na své mysli vece: Pověz mi, přeblahoslavený strome, kto mě má otráviti a zahubiti? Otpověde strom: Bude-liť zjeven muž ten, ježtoť tvé skutky zruší, ty jeho zabieš a setřeš, a tak by mé řeči potuchly. V ta doby vece stařec Alexandrovi: Neroď se viece truditi, ani otázek o budúcie věci činiti, ale vraťme sě zasě. Tehdy jide zasě Alexander a kniežata jeho, a plakal jest hořce pro tak krátký čas života svého a kniežata s ním plakáchu.

A když jsú přišli k tomu paláci, kdežto jiná kniežata jeho čekáchu, obuli jsú sě zasě. I řekl jest stařec Alexandrovi: Vrať sě zasě, neb již nenie ižádnému pójčeno tak daleko jíti. Dále již nejezď, ale drž se na puolnoci, neb ješče nemóžeš přes mnoho měst a zemí jeti. A to řka šel jest do sieni, ale Alexander s kniežaty svými sešli jsú doluov a přišli jsú ku vojsku.

XVII.

Tomáš ze Štítného.

Nejznamenitější prosaik staré doby, jehož spisové vždy zůstanou přední ozdobou literatury české, jest Tomáš ze Štítného. Narodil se asi l. 1325 na otcovské tvrzi, Štítné jménem, která leží severně od Jindřichova Hradce. Vychován byv od rodičů nábožných, ztrávil mladá léta svá v Praze, vzdělávaje se na nově založeném učení Pražském a s horlivostí poslouchaje kázaní velikých tehdá řečníkův duchovních. Známosť osobní s muži výtečnými, kteří za let Karlových a prvních Václavových usilovně pracovali o zvelebení mravů a kázně, zachovával a pěstoval i do mužských a kmetských let svých. Sám to připomíná o M. Matěji z Krakova, o M. Vojtěchovi, o M. Albrechtovi, o M. Matěji z Janova, o Konrádu Waldhauserovi, jmenovitě ale o Janu Miličovi z Kroměžíře. Čeho získal z úst učitelův a kazatelův, z obcování s přátely svými, z bedlivého čtení jmenovitě učitelův církevních, to, odebrav se na tvrz svou, po svém spůsobu vzdělával k poučení dětí svých. Později teprvé jal se díla svá spisovati tak, aby se hodila většímu obecenstvu. Činnosť jeho nalezala však dosti nepřízně mezi muži, kterým nebylo po chuti, aby učení, posud latinou zahalované, mělo učiněno býti přístupné lidu obecnému. Všelijak hleděli Štítného osočovati, vytýkajíce mu i to, že mistrem nejsa smí psáti o věcech mistrům prý jen příslušných. On však, jsa sobě povědom, že dobře jedná, dbal utrhačných jazykův tím méně, ješto mužové, na něž o tom úsudek přede všemi příslušel, spisování jeho schvalovali. „I já to znám, ež mistr nejsem,“ dí v homiliích, „ale mistróv jsem sě v tom nepokrývał. Věděl mistr Vojtěch, ež já píši, arcibiskupovi jsem ukazovał, korrektor věděl od dávna, M. František, zvláští jeden papežových. Chválili to, ježto píši; ižádný mi z nich

nebránił. A ať řku, ač nemúdře, jako bych sě, nejsa hoden, chtěł vrovnati velikému: zdalij' mistr był sv. Bernart? Ó by mnozí znamenali, co sě praví, a netbali, kto to praví, ano i po mrzutém žlebu často teče čistá voda."

Pěkně a pravdivě charakterisuje Štítného spisovatel Počátkův církevního rozdvojení v Čechách, řka takto: „Štítný byl křesťanský filosof v plném toho slova smyslu. Četní a rozsáhlí spisové jeho pohybují se veskrze na poli náboženském; označeni jsou znakem oné filosofie, která ve smyslu sv. Augustina ne od Boha svádí ale k Bohu vodí, poněvadž se snaží chápati pravd Božích rozumem potud, pokud právě rozum lidský stačí; dýše v nich duch té skromné moudrosti, kteráž naplňuje mysl ne hloubavou nevrlostí, nýbrž bodrou smířenlivostí."

Zemřel okolo r. 1400.

Spisové Štítného dílem jsou původní, dílem přeložení z latiny. K prvním náležejí: Knihy šestery o obecných věcech křesťanských (Vyd. od Erbena 1852), Řeči besední, složené ze dvou dílův: z rozmlouvání duše s svědomím a z rozmluv nábožných, Homilie na neděle a svátky. Překlady Štítného jsou: O sedmi vstupních stavu duchovního (Bosáka Davida), o boji hříchův proti ctnostem (sv. Augustina), Zjevení sv. Brigidy (dominikána Regniarda), o přípravě srdce (Hugona), o sedmi chodbách (sv. Bonaventury), výklad na knihy moudrosti (Roberta Holkota), o stavu člověka vnitřního a o čtveru zlem (Richarda a Scto. Victore), výklad Páteře a na Zdrávas Maria. K těm se druží některé menší spisky, o nichž nelze říci bezpečně, zda-li jsou překlady či samostatné práce, jako: o hříších, o šlechetnostech, o čtyřech šlechetnostech, o sedmi šlechetnostech proti sedmi úhlavním hříchóm, o sedmi dařích Ducha svatého, o sedmeru blahoslavenství, o desateru Božím přikázaní, o dvanácti radách, o dřevu múdrosti, o korábu Noemově atd.

I. Z knihy sv. Augustina „o bojování hříechóv s šlechetnostmi."

O milování tohoto a onoho světa.

Miłovánie světa die takto: I co kraššieho, co ctnějšieho, co-li móž býti rozkošnějšieho, co libějšieho, než což zde před sebú v tomto světě vidíme? Ó kak jest divně nebe obchrániło veš svět, kak divně jest okrášlen svět povětřiem a pochotným světłem słunečným! A také že měsiec sě tak divně mění, ano jeho ve čas přibývá, ve čas ubývá. Kak jest divná rozličnosť hvězd a divný jich běh, a kterak je země utěšená v rozličném kvietí a v chuti ovoce rozličného, v rozkošné kráse łuk, potokóv, dubrav krásných a v hájovém chładu, v květu sadovém, v procházení v čirých polích, ano tráva jako hemže rostúc, ano sě obilé valmo z zemí valí, ano vinné kořenie tak rozkošně około sebe své jabřadky rozpustiło. Małá-liž útěcha v rozličných ptákóv zpievání a v divném zpořiezení péřie krásného pávového i jiných rozličných ptákóv, a v jich prudkém a hbitém létání i sěm tam poskakování? Małá-liž kratochvíl v łoviech s sokoły, s ja-

střáby, s krahujci, s ohaři, s chrty, s vyžlaty, v běhu komonstva a v křepkosti i v skociech zvieřat rozličných, ande ono hbitá, ono prudká, ono křepká? A mařá-li jest útěcha v krásném stavení, v sieniech veselých a zepsaných malováním přerozkošným? A tak i o jiném utěšení tohoto světa.

Ale miřovanie bydła nebeského odpovědá řka: Kdyžť sě tak líbí krása a slíčnosť zdejšieho světa, jéjž jest nikakež nelze tráti, ó kakť by sě jměła líbiti krása a slíčnosť onoho světa, jež věč tráti bude! Ktož jie dojde, věč s ní ostane. A žej' přerozkošná tam krása, dobře tomu móžem porozuměti tiem: Když jsú mnohé útěchy a tak krásné věci v tomto bezbydlí: což pak tam jsú krásné a utěšené, kdež jest bydło věčné? Když má żałář tento tolik libých věcí v tomto bezbydlí: co jich pak má sieň nebeská. Když jsú také rozkošné věci, jimiž daruje přáteły i nepřáteły své Hospodin zajedno: čím pak jsú rozkošnějšie, jimiž jen své zvolené přáteły daruje. Když tolik útěchy jest v tomto času, kdež jest čas pracovánie: coj' pak tam v onej věčnosti, kdež jest čas hodovánie. A protož spusť s mysli miřosť tohoto světa, kdež ižádný nenie tak ščastný, by neztratił toho, což najviec miřuje, a počni miřovati radosť onoho světa, v němž každý jest tak ščasten, že věč to bude jmieti, což by najraději.

Pakli by rad vzvěděł, coj' tam, pověděłť jest prorok i svatý Paveł, žej' tam ta rozkoš a ta radosť, jakéž jest ani oko vídało ani ucho słychało ani kdy člověku v srdce takáž přicházeła, jakúž jest Buoh připravił těm, ježto jej miřují. K tomu štěstí vzdycháše, a maje mnoho sbožie světa tohoto, David, a řka: I co jest, bych nejměł na nebesiech, a čemu mi jest to bez tebe býti na zemi? A pravieše také, kakžkoli mnoho jměješe králových krmí: Nasytím sě, když sě zjevně tvá chváła ukáže. A opět: Žedí sě duše má k Bohu živému, jako ten, jenž by rád pił. I kdy přijdu a ukáži sě před obličejem Božím? A opět: E hoře, kak sě jest prodlíło mé bezbydlé! Protož sv. Paveł i žádáše, by rozłúče sě s těłem, i był s Kristem.

II. Z knihy bratra Davida bosáka o sedmi vstupních.

O pokoře.

Pokora jest dobrovolné mysli poníženie z opatřenie své křehkosti i jiných svých nedostatkóv. Praví sv. Bernart: Pokora jest ta šlechetnosť, jíž člověk, pravě sě poznaje, obłacinie sám sobě. Dvoje věc nás napomíná, abychom pokorni byli: jedna, když znamenáme, co jsmy; druhá, když znamenáme, co nejsmy.

Když znamenáme, co jsmy, musímy pokorni býti; neb jsme v sobě nestateč, ale od Boha jsme to, což jsme. A protož nemóžem tiem hrdi býti; neb cizí mocí, múdrostí i dobrotú to jest, což jsme, a on sám má z toho chváłu, jímž jsme to, cožkoli jsme. A ta pokora jest svatých a pokorných i dóstojných lidí, ježto čím jsú větší, tiem sě viece pokořie a z toho, což jmají dobrého, ne sobě ale Bohu chváłu vzdávají. Złodějstvem jest vinen ten, ktož sobě co zóstaví toho, čímž włádne, bez vuole pána svého, a praví Hospodin skrze proroka jednoho: Chváły své jinému

nedám. Rád nám dá prospěch v dobrém, ale z toho chváłu ostavił jest sobě.

To, což sě kto čím honosí, jímžto nenie, činí jako błázen, když sě mní múdrým a žebrák králem. Tresktał Buoh skrze sv. Jana muže jednoho takto, řka: Pravíš „jsem bohat a nenie mi ničehož potřebie;“ a zda-l' nevieš, že jsi huben a psoten, chud, slep a nah? Tak nás Hospodin osvěcije, když jsme slepi sě zrodili, nevidúc pravdy: błátem oči pomazuje, z něhož jsme učiněni. A tak najprv sami sě počnem poznávati a potom toho, jenž nás jest osvietił, a věřiec veň, jemu sě modliti. Ten z błáta zrak přijme, ktož znamenaje svú nestatečnosť, pokoren bude.

Trojí pokoru máme mieti, tociž v sobě, k bližniemu a k Bohu mámy býti pokorni.

V sobě, znamenajíc svú křehkosť a nestatečnosť v nedostatciech přirozených tělesných i duchovních i v těch, že svú vinú vždy sě tiehneme ke złému. Protož to pomniec, budem pokorni, řeč, odpověď, i všecky obyčeje pokorné majíc, táhnúc sě k tomu, abychom i v sprostných věcech pohodlé učinili těm, s nimiž jsmy, posłuhujíc jim, pomniec nato, že Syn Boží nepřišeł, aby jemu słúžili, ale aby on słúžił. A tak i nohy ráčił svým młazším umývati, abychom my též činili, na rovném rúše a pokrmu dosti majíc.

K bližním máme býti pokorni, nesúdiec jich drze, ale ctiec je z viery a majíc je nad sě. Neb což dobrého jest v kom, toho druhý nevšeho vidí, ale své złé každý vidí v sobě, chce-li. Protož bez fałše móž jeden druhého lepším mnieti, než jest sám, aneb že by snad lepší był, by jemu tíž darové byli dáni. Tak praví sv. Paveł: V pokoře majíc výše jeden druhého, mezi sobú počesť činiec jeden druhému, a pokorně, ač co potká od někoho protivného, přetrpiec.

I jsú z bližních jedni nám rovni, druzí vyšší, třetí poddáni. Protož coj' řečeno nynie, toj' mezi rovnými rozuměti. A kak słušie pokornu býti k vyšším, sv. Paveł k dřevniemu dvé rozkazuje a řka: Posłušni buďte svých starost a jim poddáni. Posłúchati jest naplniti přikázanie, ale býti poddánu jest pokornú myslí býti pod nimi jako pod Božími posły v tom, což nenie proti Bohu. Kak by pak k nižším był pokoren, znamenaj, coť praví sv. Paveł: Učiněni jsmy małými mezi vámi právě jako ty ženy, ježto svými prsmi chovají svých dietek. A tak Kristus také praví: Já jsem mezi vámi jako ten, jenž słúží. A také jest psáno: Vódcí's jich učiněn, budiž mezi nimi jako z nich jeden. A podlé toho trojieho pověděnie každý, ktož vłádne druhými, má najprv býti jako z nich jeden v pokrmu, v rúše, v práci, leč by zvłáščie potřeba jiné kázała aneb nemúdrá poddaných hrdosť. A také býti má jako malitký mezi nimi na své mysli, nemně, by oni proň byli, ale že on jest pro ně, a že pro sě i pro ně má vydati počet Bohu. Má také býti jako ten, jenž słúží mezi nimi, dobrotivě je veda a jich trpě nedómysły a přiekład jim dobrý dávaje.

K Bohu mámy pokorni býti, najprv abychom pomniec, žej' on náš Buoh a náš pán i súdcie náš, vždy poddáni byli a posłušni, a pak-li kde pohyříme, abychom sě inhed káli. A druhé pokorni máme býti proti Bohu, trpiec pokorně, což na ny přepustí, nevrtříc ale rozumějíc, že jsme dóstojni trpěti. A třetie abychom hrdi nebyli z jeho dobrodinie, ale znali to, že ne pro naše zasłúženie ale z své dobroty sprostně činí nám dobře, a miłovał nás dřéve nežli my jej, i zvolił i poznał nás a spravedlny a svaty nás

činí. Protož máme jemu dieku snažně a pokorně vzdáti a nemnieti, bychom co jměli z sebe; neb jakož David praví, on jest učinil ny, ale ne my sě sami.

Kakžkoli z toho dómyslný mohl by znamenati vstupně pokory; avšak aby zřiedlnější byly, znamenaj tři vstupně jejie. První jest, aby rozuměl člověk své křehkósti a jiným svým nedóstatkóm a neklamal sám sebú, hledaje daremnie chlúby. Pak-li bude liba počesť, sám na sě oskřiekni sě, věda, že tebe zmek ponúká k tomu a ty pak chceš jemu již uvěřiti, a věda, že nic nemáš svého, jen což od Boha a doniž Bóh chce a nic dále. Praví David: Synové lidščí, i proč milujete ješitnosť a hledáte lži?

Mohlť jest nás dobře Buoh učiniti andělóm rovny, ale chtěl jest, abychom pokorú došli chvály věčné. A protož také Bóh milý, když všecky zeskrz hřiechy nám odpustí na křstu, pokuty za hřiech přirozený zde na světě nám nesejme, abychom vždy majíc na paměti své hubenstvo, pokorni byli a nevzpýchali. Jako náš otec první, netbav Božieho přikázanie, i upadl v hřiech a v pokutu hřiecha i se vším svým panárodem, pro nějžto i dnes všichni jsme v práci.

Druhý vstupeň pokory móž slúti, když netolik sám sobě člověk jest lacin v svých činiech, ale i od jiných trpí pokorně, když ho pokorně vážie. A proto že pravdu miluje a sám sebe tú oblaštní milostí nemiluje, chtěl by, kdy by to jiným nebylo škodno, aby všichni viděli jeho položenie, aby nemněli jej lepším, než jest. Neb praví sv. Řehoř: Jakož pyšní hledají cti, takéž často pokorní, když na ně netbají, radují sě. Ten vstupeň vysoký jest a velmi málo jest jich na něm. A protož nenie to div, že nemáme jiných šlechetností, když té, ježto jest máti a pěstún jich, v sobě nevidímy. Proč by to bylo, že by ten, jenž jest bohat v milosrdenstvie a jenž jest svého syna pro ny poslal k smrti, otec nebeský, ostavil nás tak chudy v šlechetnostech, kdy bychom jich hledali snažně a v pokoře? Ale vidí Hospodin, že nejmámy pokory, i nedá nám jiných šlechetností, abychom nepadli tieže. Neb vyššiemu stavení hlubšieho krumfestu jest třeba, a tepělé dřevo, nebude-li jmieti hlubokého kořenu, spieše vietr vyvrátí. Protož ktož chce rád dosieci šlechetností veliких, ten sě najprv hluboce upokoře, lož; neb jakéžť sě Bóh protiví pyšným, takéžť své dary dává pokorným.

Třetí vstupeň pokory jest, když kto i u velikých Božích dařiech pokoru sdržie v velikém dóstojenství a to vše, což mají, ne k své obracijí ale k toho chvále, od něhož pocházie všecko dobré. Tu jest pokoru jměla Matka svatá, ež vidúc, žej' ze všeho světa vybrána jedina, aby byla Boží matkú, však pokorně jeho služebnicí sě jmenuje, řkúc: Vezřel na ponížerie služebnice své. Tu pokoru jměl jest Kristus, že jsa roven Otci Bohu, jako by v tom ponížil sebe, žej' ráčil člověkem býti a smrť přijieti ukrutnú. Tej pokoře učil jest své apoštoly, řka jim: Učte sě ote mne, neboť jsem sklidný a pokorného srdce. Tu pokoru jmají andělé i všichni svatí v království nebeském, že jsúc plni všeho dobrého a všie cti najvyššie, však ijednoho hnutie pýchy nemají z toho, a tiem jsú pokornější v sobě, čím jsú vyšší v Boze. Ta pokora jest lidí svrchovaných, ježto čím jsú větší, tiem pokornější ve všem, v rozumiech, v řeči, v žádostech i i ve všech činiech svých. Neb ač ten sě pokoří, ježto nejmá čím hrd býti, ale to má, zač by sě styděl, kakž koli dobra jest pokora: však nenie k divu podobna. A když by syn sedláka některého nechtěl slúti

syn králóv, dobrá jest sprostnosť, aneb chudý, když nechce sľúti bohatým: avšak nenie to div. Ale když ten, jenž má chváľu od jiných a jehož v česť mají, jemuž pochlebují, jest při sobě, nezajda v chľúbu, a zná sě, že je to vše dar Boží: toť jest zde na tomto světě divná a řiedko vídaná pokora. Ano mistr pohanský Seneka praví, že nic nesnadnějšieho tomu, ktož chce v skrovnosti býti, tociž ve všěch činiech svých vhod sdržeti sě, neupřieliše ani mnoha ani máľa, než pochlebenstvie sě vystřieci.

III. Z homilií.

Řeč v úterý po velice noci.

Hod tento zpievají na nešpoře u křstitedlnice, vyjdúc z kóru, „ež když lid izrahelský vyšeľ z Egypta, rod Jakubóv z lidu chatrného, ukázaľaj' sě židovská svátosť a moc lidu izrahelského. Moře uzřeľo a utekľo a Jordan obrátiľ sě jest zasě.“ A když kosteľ připomíná hod velikonoční starého zákona, v němž jest lid Boží vyšeľ z Egypta v prolití krve beránka bez poškvrny, ježtoj' nám znamenaľo, ež v prolití nevinné krve Pána našeho Krista budem vyvedeni z ďábelské moci a duše svatých otcóv z pekelných temníc: chci vám také něco řieci o tom.

Ale aby lépe tomu srozuměli, coť bych praviľ, najprv znamenajte, ež když lid židovský rozpľodiľ sě v egyptskej zemi, súžen těžkými robotami, voľaľ k Bohu a Bóh je divně a mocně vyvedľ odtud, ukázav, ež jest lid jeho. A když šli odtud, byľo skoro před nimi moře. A když k moři přišli, ano je honie stihajíc jich nepřietelé, Mojžieš kázaním Božím udeřiľ v ně prutem, a moře sě rozstúpiľo; a ježto jim, donidž před nimi, byľo k strachu a ku přiekaze, tu jim pak byľo ku pomoci; neb i s pravé i s levé strany stáľo jako zeď rozstúpiv sě, a oni prošli je suchú nohú. A když nepřietelé po nich vešli, sliľo sě na ně moře a stopiľo všecky. A když jsú je tak za sebú jměli, ježtoj' jim byľo dřéve ku přiekaze, by sě byľo nerozstúpiľo, to jim byľo k bezpečenstvu, když za nimi byľo. Ó kak jim jest mohľo veseľo býti, když sěj' staľ s nimi tak znamenitý div, až jsú v zastupiech jdúc zpievali, řkúce: Zpievajme Hospodinu sľavně, nebť vzveličen jest. Potom daľ jim Hospodin zákon psaný a rozkázaľ jim skříni svátosti učiniti. A mnoho přejměvše rozličných pótek, jdúc po púšti, pak k Jordanu přišli a tu opět znamenitý druhý div staľ sě s nimi, ež Jordan vzhóru sě obrátiľ zasě hořejší stranú a tak sě vysoko vzprýštiľ, ež zdaleka byľo viděti, an jako jedna veliká vzrostľ hora. A dolejšie strana doľóv sběhľa v moře. A tak Židé, lid izrahelský, vešli v svatú zemi skrze Jordan tak rozdělený. A kázaľ jim Bóh dvanadcet velikých kamenóv vynésti z Jordana a na březe postaviti, a jiných dvanadcet leckdes vezmúc aby v Jordan vnesli, aby ten div vždy v paměti jim byľ a ta miľosť a pomoc Božie. A takto jim byľ přikázaľ Bóh jíti přes Jordan, aby kněžie, vezmúc skříni svátosti, šli k Jordanu a lid šeľ za ní a jmaje ji před sebú dva tisíc ľoket. A jakž kněžie s tú skříní svátosti vstúpili v Jordan a jen nohy omočili, tak dolejšie strany Jordana ubyľo, ježto v moře vtekľa, a hořejšie stáľa rostúc a prýštiec sě vzhóru. A tak oschľo, kdež kněžie stáli. A když opět vstúpili hľúbe a nohy omočili, takéž sě staľo, až i

stáli tu, kdež była najhłubšie řeka. Tak vždy pomału postúpajíc, až všecka dolejšie strana vtekła v moře a hořejšie sě zasě obrátiła a vzhóru vzprýštiła. Tuž stáli kněžie s skříní svátosti, až veškeu lid přešeł a každý rod, jakž jich dvanadcet było, vnesł v Jordan svój kámen a jiný z Jordana vynesł. A tak vešli do svaté země.

Toť vzpomínaje David, die v žałtáři: Když Izrahel šeł z Egypta, rod Jakubóv z lidu chatrného, Židóv svátosť sě ukázała a moc lidu izrahelského. Moře viděło a utekło a Jordan sě obratił zasě.

Když svatý kosteł vzpomíná to, coj' sě tělesně dáło mocí Boží k utěšení lidu jeho, jakž jste słyšeli v tej pověsti, vezmem z toho někaký podobný duchovní rozum k utěšení duchovniemu. A toť sě k tomu připodobnává. Coj' Egypt, ježto temnosť słove, než dosti slepý a temný běh světa tohoto obyčeje, v němž lid izrahelský, tociž ježto vidie Boha, má súženie? Vidúc, coj' pravda, i býti v slepotě podlé obyčeje tohoto světa, súženieť jest svědomí dobrému. Ale budem-li vołati k Hospodinu, vyvedeť nás z toho Pán, ež ostanúc žádosti světa slepého, pójdem, potáhnem sě k životu duchovniemu, kdež bychom svobodně słúžili Bohu. A jakož sěj' to stało s Židy tělesně a znamenitě, ež sěj' jim tak moře rozstúpiło a Jordan sě obrátił zasě, než jsú vešli v tu zemi svatú: takéž duchovně to dvé sě stane s tiem, ktož vyjde svú žádostí z světa a potáhne sě k životu pravě duchovniemu, a donidž to obé divně s ním sě nestane, dotud nenie ještě pravě v pokojném duchovenství. Najprvěť jest vyjíti z světského obyčeje, a toť nám těžko bude, donidž před námi jest přiekazno moře; neb obyčej hřiechóv bude nás stihati až k moři, jakož jsú Egyptští stihali až v moře lid židovský. Ale nerozpačíme-li sě, pomóž nám Bóh; rozstúpí sě moře a ti naši zlí světští obyčeji v tom budú moři zahłazeni. A tak bude nám moře pomocno, když je projdem, ještoj' nám było ku přiekaze, donidž jest před námi było. Mořej' hořké a zabyłé, i móžem jim rozuměti bázň světskú, žałosť, hněv i cožkoli takového, ježtoj' teskné a hořké. Donidž kto má to moře před sebú, ež sě bojí žałosti světské, túhy po světu, tesknosti, brzo sě rozhněvá, závidí: dotud nesmie z Egypta, leká sě toho moře, nevie, kudy by mohł minúti je. Ač již vyjde a počne sě táhnúti k duchovenství, však s rozpačí a strachem, by nepřietelé nepostihli a neuvedli zasě do Egypta, tociž dřevní světští obyčeji by opět v svět neuvedli zasě a v túž slepotu, v níž jest był dřéve. Ale ktož vyjda i jde před sě bez rozpači, v Bóh ufaje v najpilnější potřebu, když bude všecka žádosť jeho vołati k Božie pomoci: rozstúpí sě moře; neb udeří v ně prutem súdu Božieho, jakož Bóh kázał, tociž, maje súd Božie upřiemé spravedlnosti na paměti, rozstúpí sě před ním bázň světská, hněv, tesknosť, žałosť i cožkoli takového, ježto było ku přiekaze hnúti sě z světského obyčeje, a pójde skrze to, ano jemu obapoł to jako zeď ku pomoci i s levé i s pravé strany.

A když pak tu žałosť złého přemóž a ztopí jako nepřáteły dřevnie světské obyčeje, ež již nebude sě báti, nebude sě strachovati ztráty světských věcí, nebude pro světské škody nebo kteréžkoli světské nelibé pótky teskniti sobě, již to moře má zasě ku pomoci a bezpečstvu, žałostě jen, coj' dřéve obmeškał dobrého. S kým sěj' ten div vłášti Božie moci nestał ještě, ež jest tak neprošeł tohoto moře a má před sebú, ještě sě mútě pro světské věci, lekaje škod světských, ačť jest vyšeł žádostí z

světa, nepomóž-liť Hospodin jemu skrze to moře, popadnúť jej nepřietelé, jeho dřevní obyčeje, a uvedú zasě do Egypta.

Druhý div o Jordanu ne inhed sě stane, když vyjde kto z světa na Boží cestu, počna sě táhnúti k duchovenství. Jakož Židé, vyšedše z Egypta i moře přešedše, prvé manny jedli, zákon psaný od Boha vzeli, mnoho pracovali, často bojovali, rozličné jmievali pótky; a také ne inhed społkem ale ponenáhłu sešła dołóv v moře dolejšie strana Jordana a hořejšie sě prýštiła, rostúc vzhóru zasě: takéžť bývá duchovně tento div druhý. Když již člověk vším úmysłem z světa vyjde a i moře již projde, jakž jste słyšeli, ještě nejednú úmysłem pohne tam nebo sěm. Nežli sě jemu obrátí tak Jordan zasě, musí trpěti pokušenie a bojovati protiv světské žádosti a tělesnej a tak pozná v rozličných příhodách své hubenstvo a nestatečnosť věcí světských a miłosť Boží. Tuž teprv k Jordanu přijde a rozdělí sě Jordan jemu, ež hořejšie strana obrátí sě zasě vzhóru, odňavadž jde, a dolejší staví sě v moři.

Jordan miłosť znamenává; neb jakož jest Jordan silná řeka a sładkú má vodu, takéž v miłostij' sładká pochotnosť, a silnáj' miłosť jako i smrť. Smrť vše sbeře a miłosť vše snese. Ale ktož chce k životu pravě duchovniemu, musí divně miłosť rozděliti. Jakoj' Jordan rozdělen prvé, než vešli Židé v svatú zemi: musí čłověk poznati sě, poznati všech stvořených věcí nedokonánie a poznati Boha, jenž plnosť jest dobrého všeho. Tuž teprv bude mdleti jemu miłosť a misati k světským věcem a k Bohu rósti. A čímž čłověk dómyslněje a hłúbe spatří to, kak jest Pán Bóh vše dobré jeho a kak jsú nestatečné všecky v sobě věci světské a kak jsú k dobrému věčnému mnohé překazny, ktož sě jim poddá miłostí: jako by s skříní svátosti hłúbe hłúbež v Jordan vstúpił. Neb to spatřovánie Božské velebnosti a světské nestatečnosti jest v čłověčiem srdci jako svátosť v oné skříni, s níž když hłúbe hłúbež v Jordan kněžie postúpali, dolejšie strany ubývało a hořejšie rostła vzhóru. Takéž tak móž hłuboce velikú Boží moc čłověk spatřovati a nestatečnosť věcí světských, až by sě tak miłosť i rozdělila, jakoj' sě był před onú skříní svátosti rozdělił Jordan, ež by miłosť k světským věcem vždy misała, až by v hořkosť sběhła, v žałosť sě obrátíc, žej' sě ještě něvčem s nimi obierati, ještě jich ovšem nebýti prázdnu, a nic by libosti neostało k světským věcem. A miłosť k Bohu by sě zasě k němu obrátiła, od něhož jde, a vzhóru rostła, až by sě té veliké hoře, ježto Krista znamenává, vrovnávała, jenž nás tak miłovał, ež mnoho nepohody trpěł za ny, až i smrť těžkú. Takéž takový čłověk był by hotov i umřieti proň. A taká miłosť zdaleka by zřiedlna była, jakoj' było zdaleka viděti Jordan, když tak był vzrostł vzhóru.

Donidž kto tak miłostí nerozdělí, ač ne sám svú siłú, ale s darem Božie miłosti, dotudť nenie v pravém ještě duchovenství. Ale jakož ne inhed społkem ale ponenáhłu Jordan tak sě rozdělił, takéž ižádný sě ani do sebe ani do jiného nerozpakuj, ačť inhed brzo velikým nenie. Tu kdež jest najvýš, z nízka inhed nelzej' vstúpiti ižádnému, ale ponenáhłu ubývá miłosti k světským věcem a k Bohu roste.

I toj' sě stało, ež když Židé prošli tak Jordan, kázał jim Bóh, aby každý rod, jakož jich dvanadcet było, vnesł kamen svój v Jordan, aby tam potonuł a zahřezł, a z Jordana aby vynesł a na březe postavił k

tej pamčti, ež jsú tak divně byli Jordan prošli. Takéž ktož tak vejde v duchovní úmysľ svým pilným mysli přemietániem o duchovních nebeských věcech a o světských, tak rozděle miľosť, jakž jste sľyšeli, má vnésti v tu miľosť dvanadcet kamenóv a potopiti v ni a jiných dvanadcet vynésti z nie a znamenitě postaviti. Tiem kamením móžem znamenati tvrdosť neb pevnosť a těžkosť, jakož ty věci má do sebe kámen. A ta těžkosť neb tvrdosť móž i ve zľém i v dobrém býti. Protož zľú tvrdosť, ještoj' kto tvrd ve zľém protiv dobrému hnutí, má duchovní čľověk v tej miľosti zatopiti, skrze niž jest všeľ v duchovenstvie, když mu jest k Bohu sě byľa obrátiľa a všecka sešľa k světským věcem. A z té miľosti má vynésti jako dobré kamenie, aby byľ peven v dobrém, těžek a tvrd v pokušení, sebú nedada hnúti od dobrého, aby v stáľosti dokonaľ počaté dobré.

IV. Ze zjevení sv. Brigity.

O jednom květu, ježto měľ pěť listóv.

Požehnané buď jméno tvé, synu; česť buď tvému čľověčenství nad to nade vše, což jest stvořeno; chváľa buď Božství tvému, ježto jest i s čľověčenstvím tvým jeden Buoh.

I vece syn Boží: Matko, ty jsi podobna k květu, ježto jest rostľ v maľém údolí, u něhož bieše pěť hor vysokých. A ten květ zrostľ ze tří kořenóv přiemým svým prutem beze všech sukóv. A ten květ měľ pěť listóv plných všie pochotnosti. A to údolé s ním vyrostľo nad těchto pěť hor a listové květu toho rozšířili sě nade všecku nebeskú výsosť a nade všecky andělské kuory. Ty jsi to údolé pro svú pokoru, ježto's ji měľa mimo jiné. Ta jest zrostľa nad pěť hor. Jedna hora byľ Mojžieš, ježto jest zákon ustavený mému lidu měľ jako obklíčen v své hrsti: ale ty jsi jeho naplniľa, neb's měľa v svém náručí obklíčena pána zákona všelikého ustaveného. Druhá hora byľ Eliáš, ježto jest tak svat byľ, že i s těľem i s duší vzat jest v svaté miesto: ale ty vyššie jeho, neb ty jsi v svém těle i v duši vzata nade všecky andělské kuory k svému synu do jeho trónu, s nímž přebývá tvé čisté těľo. Třetí hora byľa jest síľa Sampsonova, síľa, ježto ji jest měľ nade všecky lidi, avšak jej črt svú lstí přemohľ: ale ty jsi svú siľú črta přemohľa, protož jsi silnějšie Sampsona. Čtvrtá hora byľ David, ježto jest byľ podlé srdce mého, avšak upadľ v hřiech: ale ty jsi byľa všie podlé mé vuole a nikdy jsi nezhřešiľa. Pátá hora byľ Šaľomún, ježto jest byľ pln múdrosti, avšak sě zbľázniľ: ale ty jsi byľa plna múdrosti a nikdiež jsi nebyľa nemúdra ani okľamána, protož ty jsi výše Šaľomúna.

A ze tří kořenóv jest tvój květ vyšeľ; neb's ty od své mľadosti měľa rozom Boha a miľosť a posľušenstvie. Z těch tří kořenóv vyrostľ prut beze všech sukóv, tociž vuole tvá, ježto sě nikdy nikam nepochyliľa jedno k mé vuoli.

A ten květť měľ pěť listóv, ježto jsú zrostľy nade všecky andělské kuory. Ty jsi jistě ten květ, jehož jeden list jest počestnosť tvá, ježto jest tak veliká, že andělé moji, ježto jsú v tak veliké počestnosti, zřéc na tvú počestnosť, vidie ji nad sebú. Druhý list jest miľosrdenstvie tvé, ježto

jest było tak veliké, že když jsi viděła hubenstvo všech duší, měła's nad nimi slitovánie, a velikú's na svém srdci muku trpěła při mém umučení a v mé smrti. Andělé plni jsú miłosrdenstvie, ale bolesti netrpie nikdy; ale ty v tom slitování, ježto jsi měła nad hubenstvím duší lidských, radši jsi chtěła tu všicku bolesť trpěti pro mú smrť, než by była jie prázdna. V tom jest tvé miłosrdenstvie nad andělské. Třetí list jest tichosť tvá. Tuť také mají andělé, nebť všem dobrého přejí: ale ty před svú smrtí, jsúc v těle, měła's vuoli jako andělé a všem's dobře učiniła, ani ještě odpovieš komu, ktož by smyslně prosił sobě potřebného. Čtvrtý list jest krása tvá. Andělé znamenávají jeden druhého a všech duší krásu a všech těł a divie sě v tom múdrosti Božie: ale tvé duše krásu vidie nade všecko stvořenie a tvého těła počestnosť nade všecky lidi. Pátý list był kochánie tvé v miłosti Božie; nebť jest jedno Buoh był tvá útěcha. A tak ani andělé mají v čem svého kochánie jedno v Boze: ale však płamen tvé miłosti svaté, ježto sě ty jí kocháš v Boze, výše táhne nade všecky anděły.

A tak ten květ był pln sładkosti, že tě všicku vzał v svój duch Buoh Otec; neb nade všecky slíbiła's sě jemu.

Aj kterak jest to údolé svým květem nade všecky povýšeno andělské kuory, tvé těło s tvú svatú duší!

V. Z rozmlouvání duše s svědomím.

Dobrodiní Božská.

Svědomí. Ó má miłá duše, což učiníva Pánu a Bohu našemu, od něhož jsva tolik dobrého vzała? Neb jest nejměł natom dosti, aby též dary dobré s jinými náma dał, ale také v nají złém, žej' zvłáščním miłovníkem, móževa poznati.

Duše. Tys mi dał, Hospodine, abych tě poznał a nad mnohé jiné o tvém tajemství rozuměł tvým otevřením. Jiné mé vrstevné tovaříše ve tmě nevěděnie jsi ostavił a mně's nad ně tvého daru světło vlił. Tys mně dał smysł hbitý k rozumu, pohodnúti snadný, paměť drživú, prospěch v skutciech, miłosť před ľёmi, s nimiž jsem sě obierał, a v počatých věcech i v snaženství mém prospěšenstvie, utěšenie v protivenství, opatrnosť v prospěšenství. A kam sě koli obrátiech, všudy mě tvé miłosti dar a tvé miłosrdenstvie předešło. A často's mi, když mi sě zdáše, bych již zahynuł, spomohł a vyprostił's mě, když błúdiech. Jako kdes jinde sě uzři, že jsem, a jako bych v kterakéms objetí miłovánie vnitř był držán a nevědě, co jest to, ježto mě drží; avšak abych to hledał neztracuje, vší snažností toho hledám. Usiluje kteraks łahodně mysl, aby neodstúpiło od nie to, jehož objeti žádá, a jako by v tom všech svých žádostí konec nalezła, nevymłuvně sě veselí, nic již viece nehledajíc, než vždy tak ostati žádajíc. Jistě toť jest Hospodin mój, jenž mě živí. Ale přišeł nevidomě, přišeł tajně, přišeł, aby sě dotekł mne, ale ne abych já viděł jej. Přišeł, ne aby vešken sě vlił, ale aby okusiti sebe dał; ne aby naplnił, ale aby táhł žádosť k sobě. Předjiezdník kakés své miłosti ukazuje, ale ne plnosť své svatosti. A toť jest, ježto zvłášče přísłušie k darom, jež posiełá ženich svej choti dřéve, než sám k niej přijde. Takéž

on, jenž věčně sě dá k vidění a ku poznávání v životě budúciem, zde někak, aby poznała duše, kak jest sładký, okusiti sebe dává.

Svědomí. Protož mnoho máš miłovati Boha svého, jenžť jest tolik ukázał dobroděnie. Ale aby v jeho miłování płapołáním viece sě rozžehł, znamenaj pilně, jsú-li která jiná dobroděnie, mimo ta, ježto jsú tobě dřéve pověděna, kterážtoť dał zvłášče, a všech buď vděčen.

Duše. Velmi bych jměła Boha svého miłovati, jenž mě stvořił. A tak jsem vzał od něho. abych był a abych člověk był. Neb veliký jest rozdieł mezi mnú a zvieřetem. Vzał jsem postavu těła a v tom těle rozdělenie čitedlností jsem vzał: oči abych viděł, uši abych słyšał, chřiepi abych voňał, ruce abych šmakał. jazyk v ústech abych chuť čił, nohy abych chodił. A vzał jsem od něho všecko zdravie života svého. Velikáť jest věc i to také, že k těm mým čitedlnostem utěšení a k libosti každému obłáště stvořił mnohé věci, ježto krásně svietie, zvukem łahodně vznie, rozkošně voněji, sładkú chuť a pochotnú dávají a ježto dotčením rozkoš činie. A protoť jest múdrosť našeho Stvořitele tak rozličné kakovés věci v tělesných věcech ułožiła, aby každá člověčie čitedlnosť zvłáště nalezła utěšenie. Neb jiné pochopí zrak, jiné voněnie, jiné dotčenie, jiné słuch a jiné chuť, ježto jest v ústech Zrak pase krásu barev, a rozkoš zpievánie těši słuch; vóně rozličné chřiepi poživáta, a chuti sładké a libé kteréžkoli dasny a jazyk vzkúšie. A kto móž všecku rozkoš čitedlnosti vypraviti, jež jsú tak mnohé ve všech věcech, že když by kto samu o sobě každú znamenał takovú věc, mněł by, by jen pro ni ten úd, jenž ji pochopiti móž, był stvořen. Mnoho rozkoši v rozličných barvách očima a rozličnosti zvuku a hłasóv ušima: ne jedna barva oko těší, ani jediný hłas ucho, ale mnoho rozličných barev oko a rozličných hłasóv ucho. A opět i coť sě zdá, ježto je jako najvěčšie věc, sładkých a utěšených věci pomłuva, jíž sobě lidé svú vóli zjevují, minułé věci rozpravějí, ty, kteréž jsú, ukazují a budúcie poviedají a tajné zjevují, tak že kdy by toho pohodlé, totiž řeči, lidé nejměli, život jich k skotskému był by podoben. Což bych pak všech hłasóv rozličnosť vzpomínał, jichž jest tak mnoho, že paměť jich nemóž přeběhnúti snadně, ježto vše słúžie słuchu a k jeho rozkoši jsú stvořeny. A takéž jest o vóni. Neb jinak kadidło a jinak rozličné kvietie své vóně chuť dává. A takéž chuť okušenie v ústech neb dotčenie rozličná svá mají utěšenie, ježto k jich rozkoši jsú stvořena, jež každý sám dobře móž znamenati po dřevných věcech.

Veliká věc jest také i to, že zdravé a cełé údy stvořił mi Buoh mój, abych v nich nejměł bolesti a jiným był běden a mrzek. A také jsem ješče viece ot Boha vzał, totiž mysl, ježto by mohła rozuměti a popadnúti pravdu, ježto by mohła pravé od nepravého rozeznati a znamenati Stvořitele a chváliti jej a přídržeti sě jeho. A také to mám za veliké dobroděnie, že v taký čas a mezi takými lidmi abych sě narodił, chtěł Buoh mój, skrze něž bych k jeho vieře a k svátosti kostelnie přišeł. Hlédaj, kak bez počta mnohu lidem toho jest nedáno, ježto jsem já vzał jeho darem: s nimiž społu bych był, týmž právem był bych zahynuł. Oni jsú zóstaveni spravedlnosti a já jsem pozván jeho miłostí.

Také to znamenám, žej' to jeho dar, že jsem był odchován od mých starost, že mne jest oheň nesžehł, že mne jest voda neutopiła, že mne zvěř neroztrhała, že jsem odněkud upadením nezhynuł, že jsem až do tohoto věku v jeho vieře, v dobréj vóli uchován.

A tak, Hospodine Bože mój, velikú's mně miłosť ukázał. A když ve všech tvých skutciech jsi divný, však sě divnější zdáš v miłosti tvého slitovánie. Neb žádného nezavržeš, žádným nepohrzieš, aniť s kým protivno býti, jedno ač komu nesmyslnému jest protivno s tobú býti. Jsúť také i tito daři tvoji, Hospodine, mně od tebe miłostivě požičeni, že's mě často, a já v nebezpečenství, vyprostił, ani's kdy mými hřiechy kakžkolivěk psotnými mohł přemožen býti. Já tebe zapomněł, a ty's mě o sobě upamatował, abych na tě vzpoměnuł. Odvráceného od sebe odvołał jsi zasě, a když k tobě jdiech, miłostivě jsi mě přijał; když kajiech sě, odpustił's mi netolik ty hřiechy, jichž jsem sě dopustił, ale také i ty, jichž jsem sě tvú obranú nedopustił. Cožkoli złého tvú obranú jsem sě nedopustił, to vše zato mám mieti že's mi odpustił. Neb jakož jsem ve mnohé hřiechy upadł, takéž bych velim u věčšie upadł, kdyby ty mne był nevystřiehł a neuchował. A trojím činem pomním, že's od hřiechu mě uchował: to jest příčiny k hřiechu odtržením a dáním siły, jíž bych sě hřiechu mohł obrániti, a také že's mi dał zvłáščí nemiłosť k některým hřiechóm. Ve mnohé hřiechy, vědě, že bych był padł, bych był měł kterú k nim příčinu, ale Boží miłostí to mi jest často odjato. Ve mnohé také jednak jsem padł, hnut jsa těžkým pokušením, ale siłu's mi dał Hospodine, abych přemoci mohł svú žádosť a pokušenie, jež na mě přišło, abych nepovolił. Od některých pak hřiechóv tak mě daleko tvé slitovánie učiniło Hospodine, že jsú mi až stydci byli, ani mě jich které trápiło pokušenie.

VI. Z rozmluv nábožných.

O tom, co jest Buoh, a skrze co má poznán býti.

Děti. Miłý tatíku! Kdyžť nám tázati tebe, rádi bychom, coj' Buoh, srozoměli.

Otec. Ó dietky! krátké, ale daleké a převysoké učinili jste otázanie. Nedáť sě mýliti rozum, cž Buoh jest; všeť stvořenie vołá, cž Buoh stvořitel jest, neb nic sě jest samo neučiniło. Protož všeliký lid pohanský, židovský, křesťanský, kacieři i filosofi, mají něco za Buoh; ale coj' Buoh, toho smysł člověčí neobsiehne. Protož řkuť, cž Buoh jest nevypravná věc svrchovaná, jehož nic lepšieho, nic błaženějšieho, nic velebnějšieho nemóž býti pomyšleno, ani tak dobré, tak błažené, tak velebné; neb v tom vycházie nad každú mysl, nad každý smysł angelský i člověčí, vždy jest nad to výborněje, nežli móž kto povědieti neb pomysliti. A tak, co Buoh nenie, naleznete; ale co jest, toho nemóžeme dosáhnúti. Neb kakž kto móž najvěčší velebnosť pomysliti, vždyť jest nad to; vejdi člověk jakž móž k srdci vysokému: nad toť Buoh povýšen bude Protoť jsú mnozí błudové pohanští vyšli i kacieřští, cž v svých úmysłech vymyslé sobě Boha takto neb takto, řekli, by to Buoh był. Anoj' to smysł, svój nesmysł znáti a nerozum, cž nám jest nelze zřieti v jasnosť słavného Božstvie a v ten kakýs błesk duchovní toho kakéhos vnitřnieho světła, v němžto jest Buoh, k němuž nelze přistúpiti. Ale v pokoře zasłúžíme, silnú držiec a pravú křestanskú vieru, cž opatříme Boha svého skrze Krista Pána našeho, když budeta nám až dočista srdečnie oči učistěně v

onom u věčném královstvu jeho; ač však hřiech nás do konce neoslepí, ež bychom, čehož Buoh nedaj! pročkoli Boha zapomněli, nade vše jeho u vieře pravé nemiřujíc. A tak die písmo: Neuvěříte-li, nesrozumiete.

Protož, dietky, o té tak vysoké věci s bázní a s strachem a s skrovností sřušie mysliti i mřuviti, a velmi snažným uchem v nábožném srdci a s miřostí, ne z všetečstva, posřúchati; neb nenie břudu nebezpečnějšieho, nežli v tom, coj' Buoh, zabřúditi; to za Buoh vzieti, ježto nenie; nic těžšieho, než té tak svrchované věci rozumem dosieci; nic také užitečnějie nemóž býti nalezeno, než co kto věrně, pravě, bez břudu móž poznati o sřavném Bohu. A protož ktož má s kým bezpečně o takých věcech rozmřúvati v Boží miřosti neb čísti, učiň; jakoť i S. Augustin die o sobě v kniehách o svaté Trojici, řka: Neoblenímť sě, kdež chybám, tázati, anižť sě styděti budu, kdež bych pobřúdiř, dáti sě pravdě naučiti. A takéž, ktož mě sřyší, neb čte mé kniehy, kdež jest jist se mnú, tu drž se mnú; kdež chyba, totiž kdež pozná, žej' břúdiř dřieve, jinak mněv, než jest, vrať sě ke mně; a kdež mój břud pozná, naveď mě. A tak jděm spořu cestú miřosti, k tomu vždy táhnúc, o němž písmo die: Hledajte vždy tváři jeho a t. d.

Kterak skrze Boha všeliká věc, a bez něho nic jest učiněno, a což jest Buoh, kudy najblíž k jeho poznání přijíti.

Děti. A tak jest Buoh obecen v řeči, a tak jest dalek, aby, co jest, poznán nemohř býti?

Otec. Toť tak ovšem. O němž mřuvíme, jehož vieme, ež jest, ani sě dá mýliti rozum, by nebyřo Boha: v své jsa zavřen velebnosti, vyběhř jest vší věcí nad náš rozum, ež co by Buoh byř, nedosiehnem. A tak řekř jest Buoh skrze proroka: Jakož zvýšena jsú nebesa od země, takéž jsú vzvýšeny mé cesty od cest vašich, a myšlenie má od myšlení vašich. A však miřosrdný Pán Hospodin, jemuž jest rozkoš býti s syny lidskými, aby oni v něm rozkoš měli a kochánie spasitedlná, praviř a ukazovař lidem, co jest: ne by v plně lidé, co jest, stihnúti mohli, ale, jakož jsem řekř, kratochvíl měli a útěchu, kochajíc sě v myšlení o něm, hledajíc dojíti jeho a, marná myšlenie odhoniece, mysliec o Bohu sie, toto i ono, a v jeho sě milosti rozchutnávajíc. A tak v té kratochvíli hledajíce spořu, co by Buoh byř, znamenajme ono sřovo, ježto řekř Buoh Mojžiešovi, když jej posřař k lidu židovskému. A on otázař, řka: A kto's ty, Pane? kak lidu odpovědě, otieže-li: kto jest ten, ježtoj' tě k nám posřař? „Já jsem, ježto jsem — tak dieš lidu — ten, jenž jest posřař mne k vám.“ Die k tomu sv. Bernhart: Aniž jest které sřovo, by mohřo lépe býti přichýleno k té věčnosti, ježto Buoh jest, než jest; neb dieš-li Boha velikým, dobrým, břaženým, múdrým, neb což koli dieš do něho takového, vše móž v tom býti rozumieno, když dieš, ježto jest; neb coj' jemu býti, to vše býti; a kdy by i sto přidař takých věcí, nechybiř by sě s tiem, když dieš, ježto jest. Dieš-li co k tomu, nic's nepřičiniř; a pakli nedieš, nic's neujař. Neb jediný sám Buoh jest právě bez proměny kteréžkoli: vždy týž, vždy též, vždy tudiež a vždy takéž sám v sobě. O jiné ijedné věci, ježto on nenie, nemóž býti řečeno v plné pravdě: jest; neb kromě něho nenie ižádná věc bez pohnutie a bez proměny sama v sobě. A tak

Buoh jest, a bez Boha nic; neb jakož on sám nenie bez sebe, takéž bez něho nic býti nemóž. On sobě jest: on všemu jest. A tak kaks jediný on jest, jenž své býti sám, i to, ež jsú skrzeň jiné všecky věci, jest. Buoh také jest počátek všeho. Mnohé věci słovú a jsú jiných věcí počátkové; ale i ty své počátky od prvních mají, až tak vždy dojde, ež každý počátek v jiné věci, ježto Buoh nenie; aneb, ať řku: všichni ti počátkové počátek svój mají od tohoto počátku prvnieho, ježtoj' bez počátku, vždy sám v sobě, bez proměny i bez pohnutie, vždy jsa. Neb kdyby někdy nebył, kak by to dał sobě, aby był a býti počał? A tak Buoh jest pravý počátek všeho, ježtoj' sě nepočał, a od něho vše má své počátky, a s nímž nic nenie od věčnosti, ani co jemu mine, a co znova má přijíti jemu, z něhož vše, skrzeňž vše, v němž vše: z něhož vše, ne jako ze semene, ale jako ze stvořitele; skrzeňž vše; takéž nikte jiný nenie, ježto by kromě něho co učinił kakžkoli. Buoh činí, skrze kohož co kdy ráčí; ale ten účinek viece jest skrze Buoh, než skrze toho, ježto činí. V něm jest vše, ne tak jako něco bude v miestě; ale v moci jest jeho to vše, což jest. Darmo hledají filosofi, z čeho jest počátek světa; nebyłoj' Bohu potřebie toho, z něhož by svět učinił, když chtě, bez něhož by nemohł sám svú mocí počieti světa, anebo toho sobě nestvořili z ničehož, z něhož by pak svět zpósobił. Ale sám svú mocí, aneb z své moci, skrze svú múdrosť, rovnú sobě v své dobrotě, aby dał účastnosť sebe i stvořenie, učinił jest vše a zpořiedił a drží. z ničehož stvořiv.

Co a kterak Buoh skrze svú moc činí.

Děti. E tatíku! pověz nám o každém o tom, a najprvé, v čem sě dívati Božie moci?

Otec. Chcete-li v paměť všemohúcí Boží moc přivésti sobě, znamenajte, kak jest to veliká věc: vše z ničehož učiniti! Který to móž smysł osieci? Małá-lij' moc, i najmenší věc z ničehož učiniti? Zdá-liť sě to nevelikė moci, pomysl, coj nic, a co jest něco: kakť jest to od sebe předaleko! A když by to była veliká moc, ježto by i jedinú věc a najmenší mohła z ničehož učiniti: kak jest velice tu moc vážiti, ježtoj' tak velikú věc, a tak mnoho věcí, a z ničehož, učiniła! Pomysl, mała-li jest obora světa všeho i s nebesy vidomými, ježto je vidí tělesné oko, ježto vše těło: co pak jest nadto ono nebe křišťáłové! aneb ono, ježto słove nebe hnutie prvnieho! Nemłuvímť ještě o tom błaženém nebi angelských kóróv, ale o nižších, o tělesných. Pakli chce kto pomysliti o počtu, coj' stvořeného: zečti hvězdy, zečti rozličná zvieřat pokolenie, ježto mají duši živú, každé podlé rodu svého: ono lidé, ono lvové, ono koni, ono skot, ono zvěř polská, ono myši, ono ptáci, ono ryby, ono chrústi, ono múchy, ono žížeły. A coj' těch rozličných proměn, a co hłav každého pokolenie! Ktož zná všecko neb słychał, coj' ono jiného, a ono jiného pokolenie? a coj' všech lidí počet a jich vłasóv? coj' pieska? A tak o všem jiném bezčíslných věcí, ježtoj' v nich bezčíslný počet: v počtu, v mieře i u váze, v šiři i u výši, v dłúhosti i v hłubokosti. Diviš sě, ež nemóžeš těch věcí stvořených stihnúti? div sě viece té velebné moci, ježtoj' mohła to vše, a z ničehož, učiniti! Tak s rozumem mysliti o stvoření, pochop jest a pří-

stupek, Boží velebnost poznávati, a diviec sě jie, chváłu jie vzdáti, a v pokoře a v bázni byti pod mocí tak všemohúcí.

Tuto, kterak jeho múdrosť máme znamenati v stvoření Božiem.

Děti. Kakž pak máme v stvoření znamenati múdrosť Boží?

Otec. Múdrosť Božie jest nám v kráse a v ozdobě stvořenie ukázána; tu ji móžem spatřiti. A jakožkoli mnohými a rozličnými činy jest krása a sličnosť v stvoření dokonána: však zvłáště záležie ve čtveře věci. Jedno jest, když słušně bude na svém miestě: druhé, když słušné má své pohnutie; třetie, když má sobě słušnú formu neb tvárnosť; čtvrté, když má słušnú barvu, aneb což buď takového, ježto v tom bývá libosť čichóm, neb ježto bude tiem dobré něco; toť mienim, ježto łatině qualitas słove; i neumiemť česky vyřieci toho. Toť když jest słušně v čem, také činí krásu; a když dobře učiní dobrú věc, v niež jest. Ktožkoli chtěł by sě s rozumem dívati stvoření obory světa všeho, to by čtvero v něm upatřił; a potom chtěł-li by obrátiti sě a hnúti myslí k Stvořiteli, nevelna miłosti neřádně k stvoření, poznał by velikú múdrosť Boží; neb by sezřeł, žej' nad smysł jeho, by to vše mohł obmysliti; poznał by, ež nenie konce múdrosti Božie, jenž jest ten pořád zpořiedił v svém stvoření a tu słušnosť. Chutnoť jest o tom přemietati a kratochvílno. Protož pravieše v žałtáři David: Libosť jsem měł tebe, Hospodine, v tom, co's učinił, a v skutciech rukú tvú rozžehám sě. Člověk nemúdrý nepozná toho, a błáznový nesrozumie. Svět tento jest jako obecné všem kniehy kakés, ježto jsú psány Boží rukú, t. mocí Boží a múdrostí; a každé stvořenie obłašť jest jako słovce těch kněh, ježto jsú k ukázaní moci jeho a múdrosti. A jakož bývá, ež neučený, uzře knihy, vidí słovce psaná, ale nerozumie, co které mieni: takož člověk nemúdrý, ježto jen jde podlé obyčeje błúpé zvěři a mysli k Bohu nepřiłož, vidí nynější postavu v zřejmém stvoření, ale, coj' proč, tomu nerozumie; ale duchovní člověk, ježto vše móž rozsúditi, v té sličnosti, ježtoj' v stvoření zřejma, vnitř sezří, kak jest divná a veliká múdrosť Božie, ježtoj' vše to tak ozdobně zpořiediła. Protož všemť jsú divni skutci Boží: nemúdři divie sě jen vnějši kráse a sličnosti stvořenie krásného, a tu k tomu miłosti velnú: a ktoj' múdrý, skrze to, ježto vně vidí, błuboce obmyslí Božskú múdrosť. Jakož v jedněch týchž kniehách jeden chválí, že jsú pěkné, dobře připravené; druhý ež jest v nich dobré písmo; třetí chválí vnitřný rozum, ježtoj' v tom písmu. Protožť dobré jest, dívati sě tomu, ež jest Buoh tak mnohé věci zpořiedił krásně a tak słušně; ale tomu i dobré jest, ježto umie vnější krásu Božskú obrátiti k úžitku duchovniemu, ež nevelne miłostí k stvoření krásně a słušně zpořiezenému, ale od stvořenie k Stvořiteli, ježtoj' to tak řádně vyvedł, obrátí miłosť. Na toť vzbúzie písmo mysli naše: abychom divné skutky Božie znamenali; abychom diviec sě ve všem múdrosti Božie, chválili Boha v činech jeho. Tak die žałtářník: Myslí jsem přemietał ve všech tvých skutciech, a v tom, ježto sta tvoji ruce učinile, beru rozumem. A velí rozličnému stvoření, i nerozumnému, chváliti Boha, ježto nemóž znáti Boha; ale to mieni, ež człověk, vida a opatře a pilně znamenaje všeliké stvořenie a všeliký pořád v něm, má mysl obrátiti k Božie chvále, ježtoj'

všeho krásného najkrasšieho krása, a tak divná, ež k nie přirovnávajíc všelikú krásu, i krása by sě nezdáła; neb nade všej' krásy múdrosť jeho.

Co jest kde a kterak múdrosť Božie svět a, což v něm jest, zpořiediła, ustaviła, a zvłáště o planetách nebeských a o devieti kruziech.

Děti. Vieme také, ež jest nelze chváły Božie vypraviti; což koli móže kto řieci o Bohu, vždy nedorčeno. A však nesłušie mlčeti asa toho, ježto móž o něm býti povědieno; neb die sv. Augustín: Běda těm, ježto mlčie o tobě! Kakžkoli také to praví, ež młuvní jsú oněměli, mieně snad, ež nemohú i młuvní vypraviti všeho, ježtoj' v tom chváła moci, múdrosti i dobroty Božie; anebo snad, žej' Bóh tak veliká velebnosť, ež i nevymłuvný proto słove, ež vždy jest nad to, než móž kterým słovem povědien býti. Proněž die sv. Augustin: Nenalezaji toho jména v řeči, ježto by mi mohło tolik v srdce vłožiti, co mé srdce darem jeho drží o něm.

Otec. Ó dietky! k vysokým řečem vzbúziete mě. Miłosť mě nutí: ten zná, která, ježtoj' dał ji; mlčetiť nechci. Biech řekł tam napřed, ež ve čtveřech věcech bude krása a sličnosť některé věci dokonána. Najprv, aby słušně a hodně była na svém miestě. Toj' očité. Měj kto nos velmi sličný, nebude-liť na svém miestě, nebudeť słušeti. A také, aby co mohło býti słušně a hodně na svém miestě, musí všech svých stran składenie hodné jmieti a pevné, a aby přístupně ty strany słoženy były. Znamenajtež všickú pokorú světa všeho, kak jest hodně ułožen veškeren stvor na svém miestě, kak pevně, kak słušně přišły strany k stranám. A čím to lépe móžte a vtipněje znamenati, kak jest u veliké múdrosti svět zpořiezen, tiem věčší příčinu budete jmieti, nevymłuvné Božie múdrosti diviti sě. Vizteż, kak dalekým úmysłem, kak divnú múdrostí veškeren kruh všeho stvoru spojen społu, a kak słušně, tak přístupně a tak trpně, ež i velmě nepodobné strany k sobě jsú v jedné oboře stvoru všeho; a netolik nepodobné k sobě, ale také i protivné. Podobna-li věc k sobě tělesné přirozenie a duchovné? Těła nebeská, jakož słunce, měsiec, hvězdy, a ta nebesa, v nichž jsú hvězdy, podobna-li jsú k těłóm zdejšieho přirozenie, jakož jest země, voda, povětřie, oheň, ježto čtyři słovú elementi? Onať jsú těła ovšem jiného, než tato těła, přirozenie; avšak jsú těła, nejsú duchové, a mezi filosofy słovú pátý byt. Tomu, ježto jsem řekł byt, oni řiekají essentia. A zdali také oheň nenie protiven vodě a voda ohni? A však múdrosť Božie všecko to spojiła v svět jeden, a do vóle jeho nezboří jedno druhého; a vše jsa tak v tom pořádu, jakož vše uložił ten řemeslník múdrý, potřebu činí všemu, což sě urodí na tomto světě, a dává život. Kto by sě nedivił Božie múdrosti tak veliké v uložení všech stran světa všeho.

Aj kakť jsú trpna nebesa najvyššie. Ona, ježto stojie, nehnú sě, neběžie, a vše tělesné jsú obklíčiła, jako vajce skořipina, všudy vuokoł, svrchu i vezpod! Ale nad tiemť jest ono duchovné, słavné nebe, ježto płamenné słove a po řecku empyreum. Nemłuvímť o tom. A pak, kdež jest najdál ode všech stran toho nebe, o němž jsem řeč počał, v pravém prostředku, tu jest hrubá země, na niežto my jsme; a taj' také múdrostí

Boží tak utvrzena, ež sě nehne, vždy stojí, tvrdí, netočí sě. A około země vody běžie, jakož vidíte; povětřie nad tím také běží, ve čas dma odtadto, jakož jest to nedarmo zjednała Božská múdrosť. Ohnivý kruh jest nad povětřiem všudy vókoł, a ten také běží a točí sě; pak nad tiem nebe jedno, v němž měsiec jest; pak druhé nad tiem, v němž jest Merkurius; třetie opět nad tiem, v tom jest Venus; v čtvrtém nahoru nebi, tu jest Słunce vzłoženo; v pátém Mars, ten sváry vzbúzie, války a boje; v šestém jest ten planeta, ježto dobrotu vlévá v srdce, a k smłuvám a ku přieznivé miłosti táhne, a dobrá činí léta, obměkčije tvrdosť Saturnovu a studenosť, a Marsovo horké a suché zapálenie obvłažuje; a tak jest mezi dvěma krutýma těma planetoma. V sedmém nebi jest pak ten Saturnus, a v osmém nebi jsú obecně všecky jiné hvězdy, ježto s nimi vókoł vždy běží. Mněł jsem dřieve, by to osmé nebe těch hvězd mnoha, ježto lpie v něm, było prvnieho běhu kruh, ježto jiné kruhy nižšie s sebú trpočí vókoł protiv jich běhu, tak, ež prúze je svým během trpočí, nežli jdú oni svým; ale naučen jsem potom, ež jest nad tiem osmým hvězdovým nebem deváté, ježto tak běží najprúze; a nad tiem tepruv to nebe křišťáłové, ježto stojí bez pohnutie, mezi nímž a mezi zemí svój běh majie jiné věci. A o tom nebi křišťáłovém vzměňuje sě písmo svaté; ale hvězdáři nic neřkú o něm.

Aj té múdrosti! kakť jie jest vše k svému miestu přivedeno! A kto stačí, by vše vypravił a vše obmyslił? Protož jen žaltářník zře na moře pokřikł, řka: Divné ułoženie moře! divný u výsosti Hospodin! A die opět: Všeckos ułožił u múdrosti! A zdali i to neukazuje Božie múdrosti v tom ułožení a v jeden svět tento zřejmý sjednání tak protivných věcí społu, v elementiech i ve hvězdách nebo v planetách, ježto jsú to vše strany tohoto zřejmého světa, žej' tak vše dobře obmyšleno a tak słušně? Aby strana jedna druhé nebořiła, mají ty protivné věci sobě opět mezi sebú věc některú v prostřed, ježto by s oniem i s oniem v něčem podobnosť jměły a přiezň, aby to protivné k sobě skrze toto było připojeno a v přiezni było, tiem jsa smířeno, ježto k onomu tiemto, a tiemto k uonomu má podobnosť. Takéž netolik trpno, ale i krásno bude to spojené v tak mnohých proměnách a v tak słušně zpořiezených.

Aj, kakáj' těžkosť a hrubosť země a nešvárnosť protiv jiným stranám světa! A jest najníž, a nad ní ušlechtilejší elementy, až nebes kruhové: oni jako ponebie výšež, výšež! A coj' v tom, ježto nenie známo lidem! Až pak ono vrúcie miłosti, ježto słove płamenné nebe, ne pro žhavosť horka ohnivého, ale ež płá vrúcí miłostí, v němž jsú pořády andělských duchóv, v němž jest bydło svatých, a to plné královstvo nebeské v radosti a u vidění Boha. A nad to nade vše, neřku miestem, neb i ve všem všudy jest i nade vším i pode vším, jest Buoh, divný zpósobce i stvořitel toho všeho.

I toť jest słušno znamenati, v kaké múdrosti zpořiedił Buoh časy: ne vždy den, ne vždy noc; po noci den, ježto k diełu vzbudí a svietí, po dni noc, aby ustalí v práci odpočinuli. Delší den, když jest věčšie potřeba toho, a noc delší, když jest méně děłati třeba. A také i v tom učinił Buoh proměny, aby někdy był délí den noci, někdy kratčí; a někdy aby obé sobě rovno było, aby, było-li by vždy jednostajné, tesknosti lidem neučiniło; neb sie i ono činí libosť. A tak opět jeř, léto, podzim,

zima; ti zvláští časové čtyři měnie postavu tohoto světa. Tepłem jerným počne sě svět obnovovati, létem bude jako v své síle, a na podzim bude jako uzráv starati sě, až zima jako zahubí a přemóž svět; ale opět znova Božím zpósobem bude vše opět obnoveno.

Pakli jest daleké to, ježtoj' tak Božie miłosť zpořiediła aneb jeho múdrosť, a nemóž kto vysokého nebe obmysliti uťoženie: ale znamenaj údy těła svého, neb nazváníť jest čłověk v písmě svět menší; protož v spojení čłověčiem takéť jest znáti Boží múdrosť. Aj, když jiné tváři nerozumné pohnuty jsú k zemi oblíčeji, čłověk má prostý zróst a tvář svú vzhóru, aby było nad jiné tiem ukázáno čłověčie dóstojenstvo, a ež má svú mysl vzhóru táhnúti k nebeským věcem, nejen k zemi, jako zvěř hłúpá, ježtoj' těłem i oblíčejem k zemi pochýlena. Aj, kakáj' proměna v tom, což záleží v hłavě, a v tom, což v nohách, a kakť jest každé hodně v svém miestě ustaveno! Nohy držie najnižšie miesto, aby nesły a držeły těło všecko; hłava najvyššie, aby vše těło vedła, z daleka očima upatřéc, ušima usłyšéc hodné neb nehodné, aby to pak rozum potkał hodně; ruce v prostřed masa, ježto by sě držało siłú kostí. Kak skrze některé kosti má mozk své skryté próchody, aneb žiły některé skrze kosť některú, kakť mají dierky sobě připravené Božím zpósobem; kakť tu kosti vyrostły z masa a vymkły, kdej' třeba toho, jakož do zubóv vidíme, a jinde jsú skryté; kakť jest vše maso koží obklíčeno, aby měło vnitř svój pokoj před úrazem protivných věcí své ušlechtiłosti, ježto by hrubosti nestrpěła; až i nehty dał, jako helmy, Buoh každému prstu. A ktoť by vše mohł počísti strany i vnitřnie těła čłověčieho, neb i jiného, kak jest vše opatrnú Boží múdrostí zpořiezeno, a každá má sobě hodné miesto!

VII. Z knih šesterých o obecných věcech křesťanských.

Vładykám.

Jest vłášti úřad rytieřského stavu, zvłáště před násilím brániti kněží, vdov, sirotkóv; pravdu křesťanskú płoditi kudyž mohúc v svém vładaní a tupiti křivdu, a sdružně býti s svým tovařišstvem, majíc miłosť k Bohu najprv a pro Buoh ke všem lidem; a tu miłosť ukazovati, s kým sě kto obierá, každému, jelikž umie aneb móž, ale vždy tak, aby v něm złosti nemiłovał. A ktož jest taký rytieř Boží, tomu nenie těžko trpěti s sebú svých rovní aneb vyšších sebe. Nebo jakž kto chce najdóstojnějším býti, uzříš li koho chuzšieho a snad podlé světa urozenějšieho, ano pro jeho starších zasłúženie ctie jej naděn: počneť jiem smiech pobíjeti, a pakliť bude moci kde jemu nechuť ukázati, v svém kvasu obłáště, zpravuje jej, velmě jej łacino váže, toť rád učiní. Chudý urozený, když Boha nemá na paměti a dme jej pýcha, žeby sám rád słúł najdóstojnějším, uzře, že bohaté ctie lépe než jej, ježto snad nejsú tak jako on urozeni: vsvědí sě závistí, nechtě sě nato rozmysliti, žej' Buoh onomu toho popřáł nynie, ježtoj' jemu neb předkóm jeho přáł dřéve; i vztiskne sě protiv vóli Boží, právě jako proti ostnu. A takéž kteřížkoli lidé słužební, ježto vždy chtie nepořádně býti ve cti mimo jiné, nechtěli by, by to kto jměł, jehož oni nejmají. A tak i hospodě nevěrni budú, ač ne jiným ale tiem, že by nechtěli, by jiný tiem sě hodił své hospodě, jímž sě oni hoditi nemohú. A jest-liť to

viera, kdož radše hospodě škody přejí, než by jemu słúžiti viděli sebe hodnějšieho? Kdy by kto, jakž by najsnažněje mohł a najlép uměł, býti hoden v svém stavu tak sě snažił, a což by mohł jiný lépe nadeň aneb uměł, by to rád viděł: to by viera była, jakoj' v těle našem, že levá ruka nic nezávidí, žej' pravá hbitější. A stav rytieřský má v obci svatého křesťanstvie týž úřad, jakož v těle našem ruce jmáta.

Z té pýchy to také jest mezi władycstvem a rytieřstvem, že druh druha chce přetráviti aneb rúchem přepýchati. Dosti by ku poctì natom było, že by, špatně živ nejsa, húževnosti do sebe neukázał tak v rúše jako v ztravě, podlé duostojenství svého stavu, nad nižšie sebe a podlé rovných. Ale když ta žádosť jest v srdci, že nad své rovně vždy tiehne, tu krojem novým, tu útratú velikú, tu čeledí četnú, nechtě býti rovně s lidmi pořád; coj' to než pych a závisť? To-li k rytieřství słušie, tak dłúhé nositi čépky, tak rozličnými řemeny uvázati, ež pro ně nemóž rytieř býti hotov postihnúti aneb uteci, aneb leží-li, vstáti spěšně? Pakli kto drahostí rúcha svého, neb ztravú, neb čeledí velikú chce bohatějšie přepýchati aneb rovné: nenie to řád spósobem Božím. Jakož sedláci a sedlky nemají sě vrovnati rúchem, ztravú neb čeledí neb kterúžkolivěk takovú věcí władykám: tak władyky nemají sě pánóm vrovnati chtieti, ani kniežatóm páni. Ale vídáme často pány, ani pokornějšie jsú postavy než władyky; a každého pak vie Buoh srdce. Bych pak mnoho o rúšiech nemłuvił, na krátce toť jest mój úmysł: že rúcha jsú často znamenie člověčie mysli; protož písmo hyzdí rúcha hrdá, žej' znamenie a podnět hrdosti a smilstva.

Také v nedostatečném rúchu móž býti hřiech dvojím činem: jedniem, když kto léností neb húževností netbá, aby sě těm přirovnał, s nimiž jest jednoho řádu a s nimiž bydlí; druhým, když kto pro zdejší chváłu nechodí v drahém rúše podlé svých rovní, aby jej chválili lidé, žej' dobrý bohobojný člověk. Ale kdy by kto proto chodił v sprostném rúchu, aby v sobě krotił smilstvo a hrdosť, neb aby daremně mnoho na sě nenakłádał pro Boží bázň: ten by dobře činił, když by jen podlé toho, jakož jest s jinými lidmi, obyčejem svým dalece z miery nevycházeł. A tak jakož ve všem, takéž v rúše vše vhod dobro.

Nad jiné chtieti rúcha drahá aneb kroj mieti, jistě nemóž bez hřiecha býti. A také přieliš sě sprostně mieti, ež by snad skrz to poddaní jeho netbali naň, nenie dobré. Neb lidé podlé obecného nedostatku, jakž koho vidie, tak jej mají. A téžť jest o všech těch věcech, z nichž lidé mievají česť světskú. Neb po zdejší cti má státi člověk podlé svého stavu skrovně, ne protiv pravdě, jako i po sboží, ne proto, by v tom sě chtěł kochati, ale aby tiem był úžitek jiný. A však velmě opatren má býti, aby chtě sě slíbiti lidem, nebył pohaněn Bohem; nebť to bývá, ktož chce býti přietel tohoto světa, ežť bude nepřietel Boží.

O kratochvíli pak rytieřské rád bych psał něco: ale tak sěj' rozmohła złosť lidská a potuchła mezi nimi miłosť, ež věru nemiem k tomu niče řéci. Neb počnúc kratochvíl úmysłem dobrým, lidé spieše proměnie ve złé úmysł nežli v dobré, jakož to vidáme v tancích aneb v kolbě. Protož sám sě suď každý; neuměјiť dobře młuviti o těch kratochvilech světských.

O turnejích vědě, že práva pravie, ež ta škodná kratochvíl nemá słúti i kratochvíl. Protož kosteł jest turneje zapověděł. A sejde-li kto

v turneji aneb potom, tu úraz vezma, ač zpověď a těło Božie bude dáno jemu ku pokání, však pohřebu u svatých nemá jmieti, ež jest nedržał kostelnieho ustavenie. A toj' proto kosteł zapověděł, neb tu lidé takú hrdosť ukazují a s takým nákładem, pro něž mnohý ztratí to vše, což má a nejeden tu smrť vezme. A žeť jest pak kolba tak złá věc aneb horšé jako turnej, ktož chce znamenati, móž uzřieti; neb většiej' tu hrdosť anij' tak potřebna, jako by był turnej, by zapovědien nebył. Neb v turneji srozumie čłověk, kak by sě u boji správném svého miesta držał, ale v kolbě jednoho kruha oděnie nenie, by był k boji užitečen. Protož dobré by było rytieřstvu křesťanskému, držeti kostelnie posłušenstvie a tak kratochvíliti, ježto by nebyła kratochvíl škodna, a také mysli k ní ovšem nepřikłádajíc, jako ku přielišné v łoviech myslivosti mnozí přikłádají.

A na krátce: v svých kratochvílech máte vždy někakého úžitka hledati, bez tak přielišné hrdosti, přivykajíc jězdě, hebkosti, křepkosti ne pro panie a panny, ale proto, aby hotovi byli u potřebu a uměli. Neb na vy słušie bojovati podlé Boha boj spravedlný. A boj spravedlný jest s svú hospodú, když pravú nese hospoda válku. A pakli by był hospoda křiv: když zevně nenie protiv kostełu, tak žej' jeho kosteł neodsúdił, a jeho słuhy neb rytieřstvo nevědie-li jej křiva, pomáhajíc jemu, nebudú křivi, nébrž křivi by byli nepomáhajíc jemu A byť sě zdáł hospoda křiv, leč by ovšem jistě věděł, žej' křiv v té při, ještě máš to obmysliti, žej' spieše práv; neb snad jest tu něco tajného v tom, jehož tobě hospoda nenie dłužen povědieti. A protož, ktož by nerádi nesli válek křivých, słušie jim hledati spravedlných hospod a bohobojných, dřéve než je zajde válka, a střieci sě těch, jimiž nemóž doufati, by rádi po pravdě stáli.

O těch pak válkách, ježto mezi sebú zde v zemi vłádycstvo mievá, tak rozumiem: že náhłú věc móž každý v náhle odehnati sobě škodnú a brániti sě násilí, i svých lidí. Ale jakž móž mieti rozmysł, tak má své pravdy dovésti najprv právem a doveda právem, tuž teprv má, mož-li, mocí dotisknúti. Aneb má své nehody túžiti zde v Čechách královi. A odpustí-liť král váleti, i právem nedoveda, jsi-li práv, váleti móžeš. Ale s tiem, ježto v témž právě sedí, ježto i ty, sám svú mocí s úkładem váleti nemáš; čemuž by tehdy było právo anebo král?

A takéť to věděti słušie, že ktož, jsa křiv, nese válku s druhým, dłužen jest onomu navrátiti všecky škody, cožť jich jest vzał i s svými lidmi; a také i svým lidem, což by skrze to ztratili. Ale ten, ktož nese válku, jsa práv, což na onom dobude podlé práva, vše jest jeho. A pakli s niem ztratie i jeho lidé, nenie jim dłužen navrátiti; neb sbožie i život s svým pánem pro jeho pravdu vážiti mají; ale však což by mohł, to by jim lepšili było słušné.

A tak vłádycstvo i rytieřstvo buďte opatrni, aby došli k tomu pátému kóru andělskému, ježto jsú stálí u pravdě Boží: a těch padłých anděłóv nenásledujte, ani povolijte jich lestným radám, jimižť vás táhnú, aby pychem padli a hrdostí od pravé pravdy, jen sami svú česť zdejší miłujíce. A že viece s světem jdete vuokoł, než jiní lidé, a jakož nesnadno, ktož sě obierá s smołú, by sě jí nezlepił, tak nesnadoj' světem sě obierati a od něho sě nezšeřediti: protož słyšte rádi słovo Boží, a jakož jste vtipni k světským věcem, tak buďte vtipni, kudy by došli té pořádné miłosti k Bohu

i k jiným lidem. Neb dojdete li jie, tať vám ukáže, kudy máte do nebes přijíti a kak máte svój úřad vésti k úžitku jiným, aby došli k těm anděłóm, ježto jsú stáli podlé vóle Božie v svém duostojenství u věčné chvále.

XVIII.

Smil Flaška z Pardubic a z Richmburka.

Jako v XIII století z panstva českého vyšel básník Alexandreidy, tak v XIV věku opět spatřujeme pána českého, an si dobývá předního místa mezi básníky souvěkými. Smil Flaška, syn Vilémův, narodil se asi l. 1350. V rodině, jenž dala Čechám prvního arcibiskupa a Karlovi IV osvíceného pomocníka ve všem, co koli vedlo k zvelebení obecného blahobytu, nelze pochybovati, že vychování mladého dědice velmi bylo pečlivé. Smil užil i náuky, kterouž tehda rozkvětlá již universita Karlova podávala, a dosáhl stupně bakalářského. Po smrti otcově (1390) ujal se statkův rodinných, mezi nimiž Pardubice a Richmburk hlavně vynikají. Nehrubě milý byl stav věcí českých v dobách těchto. Král Václav IV ukrutností svou a bezohledným rušením starého pořádku zemského sám dal příčinu k rozbrojům 1393, ve kterých se Smil přídržel strany markraběte Jošta. Když prostřednictvím krále Sigmunda uherského (1396) úklid a mír do země navrácen byl, dostalo se Smilovi nejvyššího písařství zemského, které však jen dvě léta zastával, dokud totiž Václav nad protivníky svými opět vrch neobdržel. Teprvé l. 1399, když pokoj zase byl obnoven, mohl se Smil uvázati v úřad svůj, ve kterémž pak setrval až do smrti. L. 1402 jat byl král Václav od bratra svého Sigmunda a uvězen ve Vídni, a nové bouře v zemi nastaly. Zajatého krále nejtužeji držela se Kutná hora, tak že Sigmund ku konci l. 1402 brannou rukou k městu tomu přitáhl a jeho dobyl. V jedné bitce, které ani příštího roku neustávaly, padl Smil mezi Horou a Čáslaví v den sv. Hippolyta (13. Srpna 1403) v plných létech mužských.

Zkušenosť a moudrosť jeho po stu letech Viktorin ze Všehrad s úctou připomíná, a Lupáč ještě později ze starých pamětí zaznamenal o Smilovi, že byl pán pobožný a šlechetný, od lidu vůbec vážený a milovaný. O tom však, kdyby i jiné paměti nebylo, nejvýmluvnější svědky zůstavil Smil sám ve svých spisech, ježto jsou:

N o v á r a d a, báseň allegorická zvláštního spůsobu, rovně rozdílného od bájek aesopických jako od germanských zvířeckých bájí, kterýž se v starší literatuře naší ještě jednou vyskytuje (Anth. II. str. 18—19). Obsah nové rady zkrátka jest tento: Mladý král lev, nastoupiv vládu své říše, obeslal všecka zvířata, žádaje na každém rady. Střídavě, jednou pták, podruhé čtvernožec, vyplňují vůli královu. Rady jejich vztahují se dílem k zevnějšímu spůsobu života, dílem k správě zemské, nejvíce ale k povaze mravní. Jelikož každé zvíře podlé své přirozené povahy mluví, dolíčeno to, co se

skladateli pravým býti vidělo, trefně i protivami a odpory, čímž báseň veliké živosti a rozmanitosti nabývá.

Rada otce synovi jest naučení, jež otec, starý rytíř, dává synu svému, jak by se v stavu rytířském se ctí zachovati měl.

Sbírka nejstarší přísloví českých.

Kromě toho Smilovi připisují mravokárnou báseň: Svár vody s vínem a humoristické skládaní: Podkonie a žák.

Novou radu latině vzdělal pro krále Ludvíka biskup Olomoucký Jan Dúbrava pode jménem Theriobulia. Do němčiny túž báseň spolu s druhými plody paně Smilovými přeložil J. Wenzig (1855).

I. Z nové rady.

Král lev ten času jednoho
byl rozeslal poslóv mnoho
po svá kniežata i pány,
po všech krajich, na vše strany,
po zvěř veliký i malý,
aby před ním všichni stali.
Když sě již sebrali běchu,
co by kázal, nevěděchu.
Tehdy král lev rukú kynu,
chtě jim zjeviti svú příčinu,
proč sě jim kázal sebrati
a všem vókol sebe státi.
Vecel: Slyštež, moji milí!
viem, že jste mi věrni byli,
i otci mému do skončenie.
Ve všech zemiech tajno nenie,
zeť s vaší radú i pomocí
veš svět byl pod jeho mocí.
Téhožť vám, páni, ufaji,
jakož vás v té mieře znaji.
Kniežata, páni, rytieři,
vám vší obci dobře věři.
Vidíte, že jsem král mladý,
protož prosím vašie rady.
Radiž každý, jakž kto stojí,
k řádu zemskému, k pokoji;
cožť jest mé ctné, také vaše.

Jelen.

Inhed jelen podje řeči,
řka: Můj králi! nestroj seči;
kdež móžeš, jednaj pokoje,
toť tobě předobře stojie.
Také rač zlých nemilovati,
nad nimi vždy popravovati,
nad nevěrnými zloději;
za pravdu tobě řeci směji,
nedaj činiti jim násilé.
S dobrými ochotně mile
přebývaj, vina je k sobě.
Toť já věrně pravím tobě:
veškren svět ten o to stojí,
chtě rád bydliti v pokoji;
zloději i násilníci
k tomu budú válečníci,
válkami chtiece dobýti,
by mohli v pokoji přebýti;
k tomu to vedú neřádně,
protož nedobudú snadně
násilím pokoje nikdy sobě.
Protož, krali, pravím tobě:
ktož dobývá sobě pýchú
pokoje, myslí netichú,
nebude v pokoji trvati;
nebezpečno jest s ním spáti.
Zle dobytého ktož požívá,
řiedko sebú bezpečen bývá.
Každý rád o pokoj stój,
toť jest vždy byl úmysl mój.
Mnohý bydleti neumie,
o pokoji nerozumie.
Pokojný stav proměně,
i bude toho pykati,
viec sě zasě nevráti.
Ktož ctného stavu dobude,
blázen jest, ač jeho zbude
dobrovolně bez překazy.
Králi, tvé milosti razi:
pamatuj rád své předchozie,
kterak panovali v Boze,

Bohu, lidem jsúce mili,
dobrú paměť ostavili;
jich kroniky přemietaje,
na dobré se skutky ptaje,
túž šlepěji by rád chodiľ,
dobrým nikdy neškodiľ;
nad zľými popravuj krutě,
ať dobrých lidí nemutie.
Tady dojdeš cti i sbožie
a potom miľosti Božie,
jiežto každý věrný žádá.
Toť tobě, králi, má rada.

Páv.

Rytieř páv ten tudiež stáše,
na krále mile hlédáše.
Potom pak dle téhož práva
přijide třieda na páva.
Tento radí z smysľa ctného,
řka: Jáť nevědě jiného
poraditi tvej miľosti,
než: podlé své velebnosti,
králi, choď vždy v krásném rúše;
to ti králi, dobře sľušie,
v krásném rúše sě kochaje,
libosť toho v srdci jmaje,
žes tak povýšen nad lidi;
každýť sě tebe ustydí,
mušie tě v česť viece jmieti,
zdaleka na tě hleděti,
vysoce tě v mysli váže,
jakž tvé duostojenstvie káže.
Přemietajž u mysli vážně,
a o to stój srdcem snažně,
aby se vnitř svietiľ ctností,
jakž podlé tvé šlechetnosti.

Kuoň.

Potom kuoň mľuviľ svobodně,
řka: Mľuviľ jest páv podobně;
odievaj sě vždy bohatě,
neb to, králi, sľušie na tě.
Také tobě pravím cele,
k tomu sě měj vždy vesele:
tanec, turnej, časté kľánie,
szova krásné panny, panie.
Ať sě tiem tvé srdce kojí,
když sě sjedú páni tvoji,
připravíce sě bohatě,
mnohý chtě zhořeti v zľatě,
táhnúc pod svými klénoty,
ať sě silně sběhnú roty.
Tu mnohý na tom potkání
sletěnie sě neobrání,
a tak těžce bude ztľačen;
protož, králi, nebuď rozpačen,
kdež tak sě rytieřsky sberú,
tepúc sě, i v tvář sě sderú,
křičiec: reta! reta! v hľuku;
nejednohoť dobře ztľukú,
opáčivše sě na ruby,
k tomu j'mu vytepú zuby.
Tuť mnozí svú vóli zdějí
v takém rytieřském turneji,
svých srdcí vóli napasú,
ktož jsú koli při tom kvasu.
Po tom ať tvé srdce stojí,
rytieřstvieť nechce pokoji:
inhed potom bez meškánie,
kdežto stojie panny, panie,
buď hotov býti na tom poli,
kdežto tvé rytieřstvo koli;
všady sľyšeti trubače,
mnohý křičí na vazače,
aby j'mu daľ dřevo ruče,
sahá kopie bez kotúče,
ažť sě strach dívati tomu,
nebo třieská jakžto z hromu.

Tetřev.

Tetřev podlé svého řádu
také vyda králi radu,
a řka: Králi! toběť razi,
chceš-li byti bez přiekazy,
nebývaj tu, kdež jest lidno;
ale vždy, kdež jest úklidno:
v skaľách, v horách — ne na poli,
tudiež budes živ po vóli;
prostřed lesóv — ne na kraji,
tuť sě tě řiedko doptají.

Veverek.

Králi! posľúchajž mé rady,
a hromazď sobě pokľady:
mravence měj ku příkľadu,
kterak sě on bojí hľadu;
jsa přemaličkého těľa,
těžké dieľo snažně děľá.

Protož, králi, tobě pravi,
dokudž jsi v síle a v zdraví,
k tomu dobuď pokład sobě,
(nebť já věrně radím tobě)
jímžto tvá duše omładne,
jehož złoděj neukradne;
před rzí, moły jest bezpečný
ten nebeský pokład věčný.

Špaček.

Špaček rozumnými słovy
takto řka młuvi královi:
Pomni výsosť svého stavu,
že's lidem vydán za hłavu;
nad lidmi tobě moc dána,
aby tě měli za pána
nad jiné v tomto životě.
Protož nebuď rád v samotě;
kdežť se udá býti koli,
v domu, v městě neb na poli,
aby vždy vzdił mocnú rukú,
nikdy nebývaj bez hłuku.
Ať sě tiem tvé srdce kojí,
kdež sě tvá družina brojí,
kniežata, rytieři, páni
vókoł tebe na vše strany.
V nichžto měj svoje pokłady,
jimiž města, tvrdé hrady
přemóžeš, kadyž potiehneš,
tak cti i sbožie dosiehneš.
Totoť, králi, pravím také:
słyš rád řeči všelikaké
v piesních i v každém pravení,
nač sě která słovo mieni.

Rys.

Rysovéť obyčej mají,
vše v jednu šlapěj stúpají,
velmi jsú povolni sobě:
I já, králi, pravím tobě,
by napřed nešeł nikoli,
buďto k šturmu neb na poli.
Tak jednaj, ať lidé tvoji
každý na svém miestě stojí,
jakž kto šikován v své rotě.
Když tak lid máš v té jednotě,
s rovným lidem jsa tak pilen,
nepřátelóm budeš silen.

Pakliť běžie nepřietelé,
ty inhed nemeškaj déle,
rychle sě po nich pozdvihni,
bez meškánie je postihni,
a to, kdežť jest v širém poli.
Do lesa nehoň nikoli,
stihaj jedno na tři skoky,
nebo vieš, žeť les široký;
v lese nebo v hustém chvoji
nevieš, kdeť nepřietel stojí,
by sě náhle nevytasił
a tvého šiku nezrušił;
protož drž sě v tom mé rady,
aby škody nevzał tady.
Mějž také to na paměti;
słušie tomu rozuměti,
aby z svého všeho chtěnie
pilně děłał své spasenie,
pustě marnú všicknu psotu,
chvátał k věčnému životu,
kdežto všichni věrní spějí
miłostí, věrú, nadějí.
Těmi třmi skoky bez złosti
dosiehneš Božie miłosti.

Skřivánec.

Skřivánec jasně vesele
vece: Králi, pravímť cele,
buď vždy mysli ustavičné;
neb žádnému nenie sličné,
ktož svú myslí nic nevładne,
pro małú věc v žał upadne,
pro ztrátu neb rovnú škodu
nebo protivnú příhodu
když mu nenie vše po vóli;
toho ty nečiň nikoli.
Pakli ráčíš přehověti,
chciť o tom viec povědieti.
Svět jest toho założenie,
v němž nic ustavného nenie,
časovéť sě vždy v něm měnie.
Tit vědie, kakéť jest ceně,
v tomto ktož bydlí životě,
kterak poddán mnohé psotě;
ač kdy kto sčestie nabude,
błažen jest; ač jeho zbude,
ač sě mu kamos ukradne,
nesčestie zasě připadne.
Svět v sobě jest pravá vojna,

řiedko v něm chvíle pokojná:
jasný čas a potom mračný.
Protož nechci býti rozpačný,
by pro déšť, błáto neb mrazy,
neb které jiné překazy
chtěł smuten a trucheł býti.
Nelze toho nikda zbýti
žádnému zde v tomto těle.
Protož měj sě vždy vesele,
takéž v noci nebo ve dne
buď ústavné mysli jedné,
nechajžť svět sě jakž chce mění;
ty měj vždy ustavičení,
v světě naděje nekłada.
Toť, králi, tobě má rada.

Kolčava.

Potom sě dosta kołčavě,
tato dosti múdře rozprávie,
řkúc: Pravím ti jistě, králi!
že častokrát lidé malí
v mnohých příhodách jsú płatni,
úkładni jsú, k tomu udatni;
čehož nepřemohú mocí,
smysłyť mají ku pomoci,
žeť tomu vždy odolají,
častoť silné přemáhají.
Mnohý poznán jest v chytrosti,
ač sě jest opozdił zruosti;
protož máť od přirozenie
múdrosť, chytrosť i uměnie.
Protož słušie rozuměti,
kterak koho mášv česť jmieti:
ne, jakž vidíš, na postavě,
ale uptaje sě pravě;
když ctnosť neb moc zvieš do koho,
tak jej měj v česť podlé toho.

Slavík.

Słavíček ochotně mile
vece: Králi! buď tvá píle,
aby měł zpěvavé ptáky,
k tomu přemistrné zpěváky,
maje v tom své utěšenie,
rózných hłasóv proměněnie,
ježtoť každý vzvłášť svú notú
rovná sě s druhým v jednotu.
Rád słyš i hłasy łahodné,
jimiž tvé srdce omładne,
k tomu tvé vše přirozenie;
neb jest to zdravé prodlenie:
piščce, hudce, k tomu maje
od strun všelikaké stroje.
Tiem sě tvá hłava posílí,
maje takú kratochvíli
od výborných hudeb hłasu;
najviec podletnieho času,
ježto obžievá vše kořenie,
veselí sě vše stvořenie,
když již Máj v rozličném kvietí
draze veškcn svět osvietí;
již pověteie všady hładké,
v tom słyšeti hłasy sładké
ve dne, v noci a v svítánie,
od ptáčkóv miłé zpievánie
v lese, v háji neb na poli:
v tom měj útěchu k svej vóli,
Také to čiň takú měrú,
aby Bohu s pravú věrú
chváłu dał, jeho stvořenie,
také v tom měł utěšenie.

II. Z rady otce synovi.

Já jsem skrze Božie dary
člověk již tak velmi starý,
žeť práce již nésti nemohu;
protož z toho mocnému Bohu
děkujiť dłúze na krátce,
k tomu jeho dobré matce,
žeť jsem sě tak krásně zstarał,
jakž mě nikte neukárał,
ke cti za najmenší włas.
Synu, dajž Buoh dobrý čas
vésti život na tej stopě!
Játť tobě dnes meč i kopie
vzdávajiť u věrné vieře,
zda bych na tobě rytieře
dochovał z svého plemene
od tak dobré matky jmene,
již jsi měł ve cti bohatě;
protož ijeden přírok na tě

nesahá v tvých mładých létech:
jedno sám cti nebuď vetech!
Méť jest vše plné žádánie,
by to věrné požehnánie
na tě z mého srdce prošło,
jenž od otce mile pošło.
Toť má první rada, synu:
měj Boha každú hodinu
v srdci, v ustavičné moci,
pokorně, ve dne i v noci.
Jeho miłú matku pomni,
jeho svatých muk sě domni,
byť vždy před očima były:
pomniž nato, synu miłý!
Také angełu pěj zdravie,
pokłoň na každý den pravě,
jenžtoť dán ku pravdě tobě.
Svatých ku pomoci sobě
chovaj na všelikých skutciech,
i nebudeš v častých smutciech.
Měj na srdci to súkromie,
by tě tvé čisté svědomie
vedło od hřiecha tak bedlně,
jakž by nesȟřešił smrtedlně;
neboť hřiech mysl, život krátí,
nověť hanbú sě odpłatí.
S tiem drže, všeho dobudeš:
sboží, ščestí jmieti budeš,
svým všem nepřátelóm silen,
budeš-li toho s věrú pilen.
Ještěť viece razi k tomu:
co promłuvíš, slíbíš komu,
s pravú věrú, bez omyła,
byť z úst tvých vždy pravda była.
K lidem všady plnú věrú
čiň, jakž by władna svú měrú
podlé sbožie tak slibował,
jakž by vždy svú vieru schował.
Klevetných řečí nemiłuj,
po złých kłamiech neusiluj,
by sě k tomu diełu nutił,
jímž by dobré lidi mutił,
i sám nebył veseł proto;
protož nestój srdcem o to.
Neškodná spíle při smiechu
často dobrým ctným útěchu
činí, žeť jich srdce mładí,
toť ižádnému nevadí:
ale škodnú, lstivú řečí
mnohým přijde k marné seči.
Buď spravedliv ke všem lidem,
se súsedy buď úkliden;
nežádaje jejich sbožie
bez práva a děky Božie.
Vyššieho nad sě cti z práva
pro toho, jenž česť rozdává
v světłých i v širokých zářiech,
na světě v bohatých dařiech.
Rovnému buď na vše roven,
chudšiemu na mysli skroven;
řečí, skutkem, přiezní k tomu,
nebuď skúp nikda v svém domu.
Jakož by sě tobě máło
od koho rovného dáło,
neměj naň mysli tak tuhé:
přezři jemu prvé, druhé,
šedesátkrát z své dobroty.
Nechce-liť pak tvej ochoty
v tom schovati pro své złosti:
ohradě své šlechetnosti,
k jeho přátelóm toho píle,
braň svého, k životu chýle.
Po ctném sboží stój, chtě dobyti:
ctnýmť jest sbožiem cti nabyti,
na světě dobrého słova;
ctným jest sbožiem chváła nova.
Buď štědrý, jakž na tě słušie,
pro skúposť nezmařuj duše;
pro štědrosť nezahyň také,
smiera dóstojna cti všaké.
K svým chudým přátelóm mile
bývaj štědr z obłáščie píle,
věrú navisti jich núzi;
toť jsú ctní šlechetní dłuzi.
Odpłať těm, ktož věrně słúžie,
po tvé cti srdečně túžie,
chtiec tě rádi výše vznésti,
než tvá moc móž tě dovésti.
K těm nebuď své ruky tvrdý.
Synu, by přielišně hrdý
chtěł býti k lidem svú volí,
tohoť nerazi nikoli.
Nebo ktož jest přieliš pyšný,
vysoké mysli přielišný,
tenť lidem nemóž mił býti,
byť udatstvím mohł projíti
všecky valné seči skrze;
však svú hrdostí omrzie

každému na každú stranu.
Takměř na velikém pánu
přielišná hrdosť zle stojí,
nebť sě ho česť sama bojí,
mniec, byť jie chtěł v líce dáti;
té ty v tom neroď hněvati.
Buď pokoren k lidem všady,
ač by měł města i hrady,
protož tej cti nebuď lišší.
Čím tebe Buoh viec povýší,
tiem buď pokornějí viece,
ať by jiní na tě zřiece
vinuli sě k tobě spoře,
vidúc tě v také pokoře;
v niej tě Buoh ke cti zvelebí.
Miłostivě s svú čeledí
přebývaj, což jie máš s věrú;
netrať jich jistě nesměrú.
Buď rád veseł mezi nimi,
oni s tebú a ty s nimi.
Své hospodě věren buď,
pro jeho česť tak se truď,
jakož by sám své cti chráně,
by był proň v nejedné ráně.
Buď své chudině miłostiv,
v jejich vinách nebuď złostiv,
by je sám tak těžce súdił,
od statkóv hnał, tak ochudił;
od jich těžkého strádánie
nad právo měj smiłovánie.
Neroď duše v tom tupiti;
svójť jest snaden odsúditi
k tvej vóli samému tobě;
nebť nemóž pomoci sobě,
ač by sě velmi práv činił.
Král jest Šałomún múdrý był
pravdy práva nalezánie:
však súdił podlé tázánie.
Budiž miłostiv nad právo;
budeť to tvé duši zdrávo,
i tvej cti také k pomoci.
Přijdeš–li kdy k také moci,
tuto radu již zachovám:
by sirotkóm, chudým vdovám
pravdy spravedlivě mile
pomáhał i był toho píle,
i všem chudým s právem téže,
ač to kdy na tobě ležie.

III. Z přísloví.

Starý hřiech činí novú hanbu.
Straka ze kře, a dvě v keř.
Nehraď se płotem, ale hraď sě přáteły.
Boje sě chřestu, nechoď v les.
Nechvátaj masa, až zelie zjieš.
Miłý! nestřílej stúpú v nebe.
Komu třeba uhlie, hledaj u popele.
Viz za sě; před sebú uzříš.
Syt chleba neodhoď, a tepł jsa, rúcha.
Sobě žába rusa, sobě srna lysa.
Sobě vlk ostronos, sobě ježek kadeřav.
Živá hłava kłobúka dobude.
Neumieš rukavicí zatkati, ale budeš tkáti płáštěm.
Pozdě s čbánkem po vodu, ano sě hřiedło utrhło.
Den za dnem, a léto za létem.
Błáznivá řeč nemá múdré odpovědi.
Dotud vlk nosí, až samého ponesú.
Snadno v pustém lese hvízdati.
Bitému psu jedno hól ukaž.
Kam vrána letí, tam jie kvákati.
Čije kosa kámen.

Około močidła chodě neujdeš nádchy.
Kdy jeden na vóz nakłádá a dva s vozu, nebrzo ho nakładú.
Proto má kovář kleště, aby se nezžehł.
Nes česnek kam chceš, česnek i bude.
By vedł osla do Paříže, komoň z neho nebude.
Kolik hłav, tolik i smysłóv.
Kolik chytrcóv, tolik mudrcóv.
Kto chce brzo pánem býti, bude dłúho panoší.
Nejednomu mysl na koně a paty u popele.
S cizieho jest prostřed moře ssiesti.
Když sě łýka derú, nu na ně s dětmi.
I kokot na svém smetišti udaten
Kopáš družci hrob, sám se veň vłožíš.
Každému svoje Poděbrady.
Ne jeden den Praha ustavena.
Lepší pták v ruce, než dva letiece.
Kóň do koně, rek do reka, muž do muže.
Ze złého dłuhu dobrá i słáma vzieti.
Staré zbožie činí novú šlechtu.
Toho jsú ptačenci, ktož je prvé vybeře.
Złý nevie, čím sě dobrý obchodí.
Zmek močidła nezuostane, ani žába.
Vidíš v ciziem oce drástu, a v svém břevna nevidíš.
Ktož má koláče, ten družbu nalezne.
Jeden nevie, co druhého v škorni hněte.
Oheň bez podněta nehoří.
Neboď koně z krčmy, ale do krčmy.
Lepší mlčenec než vołanec.
Zvieš, kam pěnice nosem sedá.
Všech her nebuď pastýřem.
Nekupuj koně ušima, ale očima.
Jidech v les, chtě nabrati hub:
  mně húby, i nabrach třiesk;
  mně perník, podšev sněch.
Peniez pán, chmel hrdina, oves komoň.
Popravił sě jako pes v chrústech.
Sám sobě hude, sám sobě veseł bude.
Z drobných ptáčkóv najlepší hus.

XIX.

Vavřinec z Březové.

Vavřinec z Březové rodu vládyckého (nar. asi l. 1363), oddav se na učení, dosáhl na universitě Pražské l. 1394 mistrství svobodných umění. Později stal se dvořanem krále Václava, kterémuž

sloužil tuším až do smrti. Za dvořanění svého sepsal několik děl českých. Králi samému složil snář, vybrav, co o snech ve spisech mudrcův indických, perských i aegyptských nejvážnějšího, „aby prý panovatel jeho, dosiehna toho známostí, budúcích věcí jistotu mohl poznati.“ Králi známosti ty nehrubě prospěly; nicméně snář Vavřincův až do XVI století byl hledanou knihou. — Z němčiny přeložil popis cest, jež Angličan Sir John Maundevile (Mandevilla) v letech 1332—5 po Asii konal, dílo plné báchorek podivných, ale za svého věku a dlouho potom velmi oblíbené, jakož o tom i četná vydání česká svědčí. Od Vavřince zdá se býti i překlad „Millionu“ Marco Polova, který nikdy tištěn nebyl, ačkoli dílo dobrodružného Benátčana věrností u vypravování daleko vyniká nad spis Maundevilův *). Důležitější než tato díla, ačkoliv se s nimi co do vplétání bájek podlé chuti tehdejší poněkud shoduje, jest kronika světa. Pohříchu zachovaly se nám z ní jen dvě kusé části: první obsahuje dobu od stvoření světa až po Daniele proroka, druhá od l. 3 po nar. P. až po rok 678. U vypravování dějův nejstarších držel se skladatel bible, maje před sebou staročeský překlad, oplývající archaismy. Zdali to dílo zahrnovalo i také děje pozdějšího středověku, rozhodnouti nelze; zdá se však, že spis „o slávě Čechův, Bohemův a Slovákův,“ o kterém se Hájek z Libočan zmiňuje, nebyl nic jiného nežli prodloužení kroniky, nyní ztracené. Kroniku světa sepsal Vavřinec k požádání komorníka krále Václavova, Jana z Eisenberku, jakož sám dí, sebrav ji z kronik křesťanských, z židovských a pohanských „s robotnú pilností a pilnú robotností, aby českého jazyku zveličená obec v ní čtúci moc, múdrosť a dobrotú Božskú světleje v skutciech poznala.“ V bouřích po smrti krále Václava, jenž mu l. 1413 jisté důchody byl připsal, Vavřinec nečinným nebyl, ačkoli jméno jeho nikde nevyniká až po l. 1427, kdež jej nalezáme mezi čelnými odpůrci knížete Sigmunda Korybuta. Tehda, jsa jakož se podobá kancléřem Nového města, přeložil z latinské řeči v českou privilegia novoměstská, jichž originály nedlouho potom ve sporech Novoměstských se Staroměstkými l. 1434 přišly nazmar. Překlady tyto l. 1437 na zprávu jeho císař Sigmund potvrdil. V pozdějších létech Vavřinec sepsal nejdůležitější své dílo jazykem latinským, totiž popsání dějův, jichž z části byl očitým svědkem, od l. 1414—22. Kdy zemřel známo, není.

I. Z kroniky světa.

Nemrot, Belus, Ninus a Semiramis.

Nemrot, obr deseti loktóv zvýši, vnuk Chámov a syn Chusóv, ustavil město převeliké čtverohranaté vedlé věže Bábel, kteráž byla čtyř tisícóv kročejí zvýší, a všíř tak náramně veliká, že výši nebylo dobře mimo šíř rozeznati. A učinil v tom městě sto bran mosazných litých. Skrze to město plula řeka rajská jménem Eufrates. V tom městě Nemrot první

*) O M. Polovi viz Obrazy z rak. zemí, národův a dějin str. 26.

kralovał, podrobiv pod moc svú svého národu lidi. A pravie Židé, že jeho k tomu kralování hnuła rada Jonikova přietele jeho, jenž był syn Noe, třetie léto po potopě jemu narozený a pln múdrosti zvłáště uměnie hvězdářského, jemužto Nemrota naučił, zvěstuje jemu o čtveru království, o chvále, cti i jich zboží, a že z pokolení Chámova mají počieti kralovati na světě. A tak Nemrot, chtě panstvie své rozmnožiti, Assura syna Semova s jeho pokoleniem chtieše pod svú moc podmaniti. Ale on, že słýchał, které złořečenstvie był vydał děd jeho Noe na Cháma děda Nemrotova, nechtěł pod něho słušeti, i brał sě od něho do země kaldejské.

Nemrot, jsa již mocným králem v Babyłoni, chytrú řečí i mocí svój lid i jiný přibezděčił, aby oheň za Buoh jměli a jemu sě kłaněli a řka: „Naši předci vodú jsú zahynuli, a oheň jest jí ovšem v přirozených kakostech protivný; neb voda jest studená a mokrá, ale oheň suchý a horký, a tak vodu svú vłastní mocí hubí. Słušieť sě jemu kłaněti jakožto našeho záhubce nepřieteli a záhubci.“ A tak všecka Babyłoně a potom i všecka kaldejská země ten błud za pravdu přijemše, jiné všecky modły bohem svým, ohněm, pálili. Po mnohých létech stało sě, že v Egyptě jmějechu modłu Béłovu, obraz złatý převeliký, a koruna na něm złatá. A když zvěděli kněžie té modły, že Kaldejští pálé mocí všecky modły a že jich modle též chtie učiniti: słoživše korunu złatú s hłavy té modły, i učinie hrnec podobný k té koruně a jej vešken zvrtajíce, ty diery voskem naplnie a pozłatie, i nalejí pln vody. Tehda Kaldejský do Egypta přitrže, około té modły oheň veliký učini, a inhed vosk se rozpłynu a voda sě vyřinúc z hrnce anebo z koruny všecken oheň uhasi. A Kaldejští to uzřevše mniechu, že by sě to stało mocí té modły, aby buoh jich był pohaněn a potupen, i berú sě přič s hanbú. A tak modła egyptská chytrostí kněžskú jest zachována, a potom Kaldejští nesmiechu sě o ni pokusiti.

Po Nemrotovi by králem Belus, jeho vnuk. Ten, chtě své královstvie rozmnožiti, s mocnú rukú vytrhł do země syrské a dieł jie sobě podrobił. A tu sě počało královstvie assyrské. A kralował šedesát a pěť let. Po smrti Belově Ninus syn jeho kralováše a mocnú rukú obdržał zemi syrskú, a miesto úhłavné rozmnožił, že było tři dni púti na vše strany vzdélí a nazvał je po svém jméně Niniven. Ten Ninus pobił a přemohł cháma a jeho všecky kniehy spálił, jenž kralováše v perské zemi a słuł Zoroastres, jenž najprvé nalezł kúzedlné uměnie a na čtrnadcti słúpiech, sedmi mosazných a sedmi cihelných popsał, né brž vyrył sedmero svobodných umění, věda, že svět má pohynúti vodú i ohněm, aby před vodú ostały mosazné a před ohněm cihelné. To sedmero umění neby tak široce a jasně, jako nynie popsáno máme, ale počátky jich a řehoły některé, jenž to uměnie vłastně, ač ne plně, oznamovały.

Ninus, že přieliš otce svého miłował a od něho był miłován, po smrti jeho sobě k utěšení kázał uděłati drahý a krásný obraz jeho v krásné koruně a rúše, i postavił jej prostřed města Babyłonského le na rynku neb na tržišti. Jemuž na však den sě modléše aneb kłanieše, až i oběti činieše. A tak jej u velikú svobodu obdařił, že ktožkoli k tomu obrazu sě utekł, buďž vinen kterýmžkoli prohřešením, inhed jemu było všecko odpuštěno a nikdy złým nezpomínáno. Proněžto lid té krajiny poče před tiem obrazem klekati, jemu sě modliti a oběti činiti, až čert v ten obraz

i vstúpił a mnohé divy činił. A odtud přišli obrazové modły všeliké pohanské; neb každý otce neb přietele umrłého, aby jeho měł vłastní památku a té sě těšił, kázał sobě podobiznu jeho z střiebra neb z mosazi slíti nebo z kamene nebo z dřeva vytesati. A jakožto od Syrských nazván ten był obraz Belus, též každá vłasť podlé proměny jazyku svého nazývała modłu svú; neb někteří nazývali Bél, druzí Beel, třetí Baal, čtvrtí Balaim. Až i Židé takým modłám po svém jazyku hanebná jmě převzděli jsú, jako Beelfogor, totiž modła ohavenstvie, Beelzebub, buoh múchový; neb když k těch modł cti a chvále hovada a bravy chtěli obětovati, tu je zařezovali a tak mnoho tu krve było proléváno, proněž múchy sě brojiły.

Pak po smrti Ninově Semiramis jeho žena kralovała, jenž jest město Babyłonské ozdobiła, jeho všecky ulice mramorem kázała podłažiti, chrámy z złata a z střiebra zděłati, a mezi zdmi a domy rozličná zvieřata vzchovała, aby była k łovóm hotova. Ta jest mnohé boje i války vítězné vedła, indickú zemi a múřeninskú pod svú moc podmaniła. Ta kralovała dvě a čtyřidceti let.

Domician, Nerva, Trojan.

Léta osmdesátého Domicianus počał ciesařovati a ciesařovał třinádcte let. Ten jest był bratr Titóv. Počav ctně panovati, potom sě hřiechy ohyzdił; neb urozená kniežata a kmety římské zhubił a své sestřence. A kázał pánem a bohem sě nazývati a na Kapitoli obrazy své złaté a střiebrné uděłati. Za jeho času była pohroma druhá na křesťany. Svatého Jana apoštoła kázał v oleji vařiti a potom jej vypověděł do ostrova Patmos. Umučen a sťat był sv. Dyonisius s svými tovařiši.

Za časóv Domiciana uděłán był chrám všem bohóm převeliký v Římě. Neb když perské královstvie chtěło sě z ruky římské vysvoboditi, tehda Římené, přivołavše Marka Agrippa knieže rytieřské, kázali, aby na Perské s vojskem trhł. A tu noc ukáže sě jemu krásná žena ve snách a řkúc: Slíbíš-li ustaviti chrám všem bohóm, že svítězí nad Perskými. Jáť jsem Cibele mátě všech bohóv. A on nazajtřie povie kmetóm římským, a oni i s ním slíbie to učiniti, i vyšlí jeho. A když po svítězení vrátí sě, tehdá kmetie římští káží prsť a rum na jedno miesto voziti a v ten sypí své rozličné penieze. A když tak vysoko a široko, jakož umienili, bude nasuto, káží około toho rumu zdi děłati a na ten rum sklenúti a potom vołají, aby rum ven nosili a ktož by tu co nalezł, aby jeho było. A tak bude ten chrám brzo vyprázdněn. V němž pak vókoł zstavěli obrazy bohóv všech zemí, a obraz Jupiteróv uprostřed jich, an drží zvonec. A když sě která země zprotiviła Římanóm, inhed modła jich týł obrátiła k Jupiterovu obrazu a Jupiter inhed zazvonił. A kněžie toho chrámu inhed to kmetóm a ciesařovi zvěstovali, a oni na tu zemi vojsko posłali. A to było čáry zosnováno.

Léta od narozenie Božieho devadesátého Kliment z Říma rodem by biskupem římským, a był jim devěť let a dva měsiece a dní deseť, veliké divy čině ve jmě Pána Krista. Pak sťat i u moře uvržen vedlé Chersony, jehožto těłu Buoh v moři kosteł mramorový ustavił.

Léta od n. B. devadesátého osmého Nerva počał ciesařovati v Římě

a ciesařovał jeden rok a čtyři měsiece. Ten by muž múdrý a šlechetný. Což Domician z ukrutnosti učinił, tento dobrotú navrátił; neb i sv. Janu z púšti Patmos kázał se vrátiti a jiné vypověděné navrátił.

Léta od n. B. devadesátého a devatého Trojanus počał ciesařovati v Římě a ciesařovał bez jednoho dvadceti let, muž ctný a spravedlivý a štědrý. Ten však třetí pohromu učinił nad křesťany. A tak trpěł smrť sv. Ignacius, učedlník sv. Jana apoštoła. Eustachius, knieže rytieřské Trojanóv, divně obrácen na vieru křesťanskú a mnoho trpěł pro jméno Božie. Za času Trojana ten všech bohóv chrám v Římě od hromu był porušen, ale zase potom vzděłán. Za něho Plinus składatel múdrý słovúten był, a ten múdrostí svú pohromu nad křesťany stavił.

Atilla.

Atilla král uherský, když s bratrem svým uherské a dalmatské královstvie spravováše, toho bratra zahubi a sebrav vojsko převeliké, usilováše o římské ciesařstvie. Ale s Římany biechu Francúsi i Burgundský a Sasici a téměř vešken lid od západu słunce. A když sě na pole ta vojska přemocná sebrachu, na prvém potkání král burgundský by poražen. A potom tak lítě a udatně było bojováno, že s uobú stranú zbito jest sto a sedmdesáte tisícóv lidí. A tak veliké było krve prolitie, že na tom poli bieše malitký potóček, ten od krve tak sě rozmnožił, že mrchy lidské i koňské pławił. Tehda Atilla jako přemožený do Uher se vráti. A sebrav vojsko většie, i těže do Włach, a najprvé Aquileje dobyv, všecka jiná města obdrže. Pak ku prosbě veliké Lva papeže vráti se do Uher a tu umře. A té noci, jakož umřeł, Martinianus ciesař, jenž tehdy v Konstantinopoli bydléše, viděł ve snách, že łučiště Atillovo se złámało, a po tom srozuměł, že umřeł.

Sedmero svobodných umění.

Jména těch umění jsú tato: prvé słove słovořečné, jenž učí słova znáti, poznaná lépe składati, słoženým rozuměti. Druhé słove krasořečné, jenž učí słova umčnie dřevnieho v krásnosť řeči uvésti. Třetie słove uměnie rozomné, jenž učí v prosté i v krásné řeči pravdu od křivdy rozeznati. Čtvrté słove zeměměrna, jenž učí vysokosti, hłubokosti, širokosti i váhy všech hmotných věcí pravě vyměřiti. Páté uměnie jest počtenie, jenž učí počísti všeliké věci. Šesté jest hvězdářstvie, jenž učí běhóm hvězd srozuměti a vedlé jich sjitie neb vzdálenie budúcie věci nemylně zvěstovati. Sedmé jest zpěvatedlné, jenž učí váhy hłasóv rozeznati a je pozorně składati.

II. Z Millionu Marco Polova.

O vlasti Mangi (Mandžu) a o milosti a spravedlnosti.

U velikej własti Mangi był král jeden jmenem Fakfur, mocný a přebohatý, aniž było toho času které knieže většie, kromě kám, než on;

královstvie jeho silné było, a měli je za nedobyté, a žádný sě oň pokusili nesměł. A protož ten král i vešken lid jeho neměli obyčeje k odění. Každé město v tej zemi było jest okopáno přiekopami hłubokými, vody plnými, a ty přiekopy tak široké były, jako móž z łučišče vystřeliti. Koní neměli, neb sě žádného nebáli. Král ten jiného nic nečinił ani co měł za kratochvíl, než aby rozkošně jedł a pił a dobré bydło měł. Panicóv měł do tisíc, a poctivě bydleł velmi. Pokoj, spravedlnosť a miłosrdenstvie velmi miłováše, neb ve všem jeho královstvě veliký pokoj bieše, a žádný svého bližního na ničemž uraziti nesměł; neb král všem spravedlnosť chovał. Často řemeslničí krámové přes całú noc otevřieni stáli, a žádný do nich vjíti nesměł, ani kterej škody učiniti; všickni počestní lidé i ve dne i v noci po všem královstvě bezpečni beze všeho úrazu, kamž kto chtěł, jdiechu. Był také ten král litostivý a miłosrdný ke všem, ktož který nedostatek mějechu. Na vśaký rok sbierati kázał dietky od mater svých zavržené do dvacet tisiec, a ty všickny svými nákłady ctně chovati kázał; neb v tej zemi jest obyčej, že matery dietky své zamietají, když jim nemají pokrmu dáti, aby jiné vezmúce je odchovały. A ty dietky, kteréžto král sbieráše, rozdáva je bohatým královstvie svého, jenž dětí svých nemajíce, aby je sobě za syny volili, aneb když dorostły, vdávał je k manželstvu a dobrú jim potřebu dávał.

Kterak kám dobyl vlasti Mangi.

Léta od narozenie Božieho tisiecího dvústého šedesátého osmého, veliký kám Kubłaj královstvie Mangi tiemto obyčejem sobě podrobił. Posłał tam jednoho svých kniežat, jménem Bajam-Chinsam, našiem jazykem Bajam jako by řekł sto ok, jakžto Bajam sto ok maje, i dał jemu veliký zástup jézdných i pěších a mnoho łodí, aby sě brali do tej vłasti Mangi. A tak najprvé došed prvého města Kajgangui, otázał měščan, chtěli-li by jemu hołdovati? A když oni odpověděli, že nechtie, on to usłyšav, žádného jim protivenstvie neučinił. Vjeł k druhému městu a tu jemu takéž odpověděli, že nechtie jeho posłušni býti. Odtud šeł k třetiemu, potom k čtvrtému až k pátému, a ode všech jednostajně odpověď vzał jest, že nechtie veň słušeti. Nic sě jest nebáł za sebú nepřátelských měst nechati a dále jeti, neb vojsko s sebú veliké měł a velmi dobré; neb s sebú jměješe muže velmi udatné bojovníky, a veliký kám jiné vojsko po něm posłał velmi veliké. A tak přitrhł k šestému městu s velikú siłú, a mocí jeho dobył, a tak jeda pořád, dvanáste měst v krátkém času dobył. I zžasnú sě srdce mužóv královstvie Mangi. A Bajam k královskému a k najvětšiemu městu Kvinsaj přitáhł, a tu své vojsko zšikuje u toho města. Tehdy král tej země Mangi, jenž tu svój dvór držieše, usłyšav udatnosť a siłu Tataróv, velmi sě lekne, a tak vseda na łodie, s velikým zástupem beře sě do někakých ostrovóv nedobytých, maje s sebú łodí na tisiec; a to město Kvinsaj královně v stráži poruči, a ostavi jie tu lidu veliké množstvie. A královna ve všech věcech opatrně sě majíc, s svými pány k obraně zemské pilna bieše. A když słyšieše, že knieže vojska taterského słove Bajam-Chynsam, inhed všecka ztrne; neb słýchała od svých hvězdářóv a mudrcóv, že toho města Kvinsaj žádný nikdy nemóž dobyti, než ktož by sto ok měł. A to sě ovšem nepodobno zdáło, by který

człověk mohł býti, ježto by měł sto ok, protož sě žádného nebáła. A tak přivoławši knieže taterské vojsky, Bajam poznavše jeho příjmie, královstvie i město jemu dobrovolně a svobodně podda. Usłyšavše to všickna města královstvie Mangi, k přikázaní velikého káma ku posłušenství přistúpili, kromě města Scianfu, jenž tři léta k jeho posłušenství přistúpiti nechtěli. A královna brała sě k dvoru velikého káma, od něhož była s velikú čstí přijata. A král, muž její, Fakfur, jenž sě był brał do těch ostrovóv, doněvadž je živ był, odtud sě vrátiti nechtěł, až tam i umřeł.

Kterak město Siampchu praky dobyto.

Západ słunce jest krajina jedna v tej własti Mangi, jenž słove Najngui, bohatá a krásná velmi, kdežto mnoho postavcuov děłají od złata a hedvábie. Také tu obilé i všeho jiného k jedení a k pití dosti jest. Tu nalezáme město Scianfu, jenž pod svým panstvím má dvanást jiných měst. To město tři léta u válce stáło, v nichžto jeho dobyti nemohli Tatarové, kdyžto jsú byli dobyli tej własti Mangi; neb k němu vojsko přitéci nemohło, jedno z tej strany na puolnoci; neb se všech stran jezera hłuboká była, po nichžto łodie k němu přijeti i odjeti mohły, a tak na ztravě nemohlo mieti nedostatky. Usłyšav to král kám, zamutił sě velmi; i udáło sě było tehdy panu Mikułášovi otci mému a panu Matúšovi bratru jeho a mně Markovi s nimi na královu dvoru býti. A tak my społu přistúpivše před krále, řekli jsmy jemu, že chcem prakuov naděłati, jimižto město ovšem dobudeno bude; neb oni neměječhu obyčeje k prakóm v těch krajinách. I měli jsmy s sebú své tesaře křesťanské, jenž nám uděłachu tři praky velmi dobré, z nichžto každý mohł vrci kamenem za tři sta liber těžkým. A ty praky włoživše na łodie, posłał král do vojsky, a když biechu před městem Scianfu zdvíženi, první kámen, ježto na město uvržen był, padł na jeden duom v městě i uraził veliký dieł toho domu. Uzřevše to Tatarové, jenž biechu u vojšče, diviechu sě velmi: a ti, jenž v městě biechu, velikým strachem bojiece sě, aby jim všeho města praky nezkazili a jich všech nezbili Tatařie aneb domové bořiece sě, inhed jsú sě dali velikému kámovi a pod jeho posłušenstvie přišli.

XX.

Staročeské rozprávky.

Pohádky a pověsti, které podnes mezi lidem kolují, dílem jsou původu prastarého. Ale těmto výtvorům obraznosti národní teprvé za našich dob dostalo se té cti, že skoumatelé poznavše jich důležitosť je sbírají a vydávají. Za starších dob nehrubě si jich všímáno. Zato ale v staročeské literatuře nalezáme povídky, kteréž spůsobem vypravovacím jasně upomínají na chod a obraty u vypravování pohádek nyní obvyklé. Povídky ty, kterým staří převzděli r o z p r á v k y, jsou původu a účelu velmi rozdílného. Sloužívalyť dílem kazatelům k doličování náuk mravních, jsouce vyňaty ze sbírek ve středověku pod obecným na-

zvem Gesta Romanorum známých; dílem vyvinuly se ústným podáním z legend podlé chuti lidu všelijak zpřeměněných; dílem pak pocházejí z rozličných cyklův pověstí, které povstavše na východě prostředkem latiny rozšířily se ke všem skoro novověkým národům. Že rozprávkami takovými bavíval se tehda i obecný lid, o tom bez odporu svědčí nejedna z nynějších pohádek, která k nim jako k původu svému hledí.

Větší sbírka Gest římských zachovala se nám ze staré doby v rukopise univ. bibliotheky Pražské, kdež se nacházejí i částky povídkového románu o sedmi mudrcích. Ke každé rozprávce přidán tam i mravní výklad. Jiná menší sbírka přidána jest k jednomu rukopisu c. bibl. Olomoucké. Několik rozprávek obsahuje též duchovní román o Barlaamu a Josafatovi. I veršem bývaly vzdělávány, jakož jich několik nalezáme vetkáno do satyry o řemeslnících a do náučné básně o desateru Božích přikázaní, ježto obě do první polovice XIV stol. náležejí.

I. Z básně o desateru Božích přikázaní.

Bezedný pitec.

Bieše jeden jhřec opilý,
všem dobrým lidem nemilý.
Ten jide před svého krále
a svým sě řemesłem chvále
a řka: Věz mú chytrosť, králi!
dávajiť svój život v táli:
nevypiemliť pitie tvého
v tvej pivnici najlepšieho
viece, než jiných třidcěti,
kaž mi mú hłavu stieti.
Král toho káza zkusiti,
móž-li to chłap učiniti:
an to chłap učini snadně,
nesta vína niče na dně,
an chłap vše víno vyłoka,
jehož by měł čstný do roka.
Král, rozhněvav sě, pověde:
Oběste chłapa na hředě,
ať mu provaz hrdło stáhne,
k mému pití viec nesáhne!

Lstivý soused.

O jednom vám złém súsědě
drahnú pověstku pověde,
ježto mysléše chudého
k škodě připraviti svého
súsěda; jenž přišed k němu,
tato słova vece jemu:
Usłyš, súsěde, prosbu mú,
otpusť mi v svém domu,
ať postavím łáhvici dvě
oleje, a naplně je.
Súsěd chudý, nevěda lsti,
tomu bohatci otpusti.
Tehdy ten łáhvici plnú
zadniv, a druhú neplnú,
jsa úmysła velmi złého,
schova u súsěda svého.
Potom tento po pół roce
chudému súsědu vece:
Nedostatky, súsěde, jmám,
vrať mi mój olej, ať prodám.
A když łáhvici othradi,
inhed sě s súsědem svadi.
I poče naň żałovati,
chtě jmu sbožice ztratiti,
a řka: Złéhos obyčeje!
ukradł jsi mého oleje.
I bieše v tom městě dobrý
jeden člověk, čstný i múdrý,
ten nevinným pomáháše
a dobrú radu dáváše;
ten nevinu jeho vzvěde
a to popravci pověde:
Jáz chcu pravý súd vydati.
Kaž oleji tuto státi,

ať čistý olej skydají
a kvasnici ohlédají:
bude-liť v sudě neplném
tolik kvasnic jako v plném,
vězte, žeť jest olej kraden
ottud, kdežto byl postaven;
pakliť jest méně v neplném
sudě kvasnic, než u plném,
vězte, žeť jest zle žalovať,
súsěda lstivě obúzať.

II. Ze sbírky Pražské Gest římských.

Hudec a skřečník.

Tiberius ciesař v Římě kralováše, jenž přieliš sładký hłas miłováše. Tehdy přihodiło sě jednú, když był na łov jeł, usłyšał některaký hłas velmi sładký, a tak sě jemu zdáło, že nikdy tak sładkého hłasu nesłyšał. A potom hłasu sám jedinký jeł, a když k tomu miestu přijeł, uzřeł některaků vodu dłúhú a širokú, vedlé niežto některaký chudý sedieše, huda na své húsličky, z nichžto sładký hłas pocházieše. I vece jemu ciesař: Miłý, pověz mi, kterak jest to, že z těch húsliček tak sładký hłas vycházie? Tehdy on odpověde: Pane třidceti let tuto jsem bydlił a Buoh mi dał takú miłosť, kdyžkoli v struny udeřím, inhed sładký hłas z nich vynde, že ryby tuto ke mně přijdú, jimiž já i má čeleď do sie chvíle živili jsmy sě; ale pohřiechu před sím v małých dnech z druhé strany tejto vody vycházie některaký skřečník s hvižďalkú a tak velice słaďce hviždě, že ryby, nechajíce mne, i jdú k němu. Vece k němu ciesař: Aj teď v měšci svém mám złatú udici, vezmi ji sobě a přivěž ji k dłúhému prutu, udeřiž v húsličky a takť ten jistý skřečník s hanbú odejde. Tehdy ten jistý chudý rybář učinił podlé rozkázánie ciesařova. Přivázav k dłúhému prutu udici, jał sě hústi a inhed ryby z tej vody jakžto dřéve k němu běžiechu a on je ven udicí metáše. Usłyšav to skřečník i uzřev, s hanbú odšeł, a ten jistý chudý rybář až do smrti bez přiekazu v tej vodě ryby łovieše.

Tři hádanky.

Bieše některaký král, jenž měješe dcerku krásnú, kteráž bieše slíbiła, že nechce za žádného muže jíti, leč by tyto tři věci věděł, uměł a mohł: najprvé aby věděł na koliko noh jsú čtyři elementa vzdélí, vzšíří a vzhłúbí; druhé aby uměł proměniti jeden vietr v druhý, to jest, puolnoční u východní; třetí aby mohł nésti řeřevie v svém łuoně při nahém těle bez úrazu.

Král otec jejie, zvěděv ten slib, kázał vołati po všem královstvě, že ktožkoli, chudý neb bohatý, ty by tři věci věděł, uměł a mohł, aby jeho dcerku za ženu sobě pojał. A když sě to pronesło, mnozí k tomu dvoru jezdiechu, pokúšejíce sě o to; ale nižádný nemohł tomu nic učiniti.

Bieše v tu chvíli některaký rytieř v dalekých krajinách. Když takú pověsť usłyše, inhed brał sě k tomu dvoru, vzem s sebú jednoho panoši a jeden kuoň velmi vášnivý. A když tam přijede, ode všech mile a počestně přivítán jsa, vece k králi: Aj já jsem přijeł, abych tvú dceru sobě za ženu vzał. Vece k němu král: I ovšem učiníš-li tu trojí věc, která

jest provołána, má dci tvá žena bude. Vece rytieř: Hotov jsem. Tehdy král: Najprvé pověz mi, na koliko noh vzdélí, vzšíří i vzhłúbí jsú čtyři elementa, to jest, země, voda, povětřie a oheň. Usłyšav to rytieř, vzem mieru jał sě měřiti panoši svého ot hłavy až do pat přese všecko těło. Učiniv to vece králi: Aj pane, již máš prvé dovedeno. Věř mi, že v dłúhosti i v širokosti čtyř elementóv nenie viece nežli sedm noh a v hłubokosti ledva jest puoldruhé nohy. Vece král: Co ta miera přileží ke čtyróm elementuom? Odpovědě rytieř: Zajisté, pane, každý člověk jest stvořen ze čtyř elementóv; protož když jsem svého panoši změřił vedlé všech poměr, změřił jsem i čtyři elementa. Vece král: Dosti's podobně vyvedł; již vyveď druhé. Vece rytieř: Rád. A inhed zavołav svého panoši, vece k němu: Přiveď mi mój kuoň vášnivý a vztekłý. A když był přiveden, tehdy ten jistý rytieř tomu koni dał některaký nápoj a prachu jemu v chřípě nasypał. Inhed ten jistý kuoň krotek jako ovce stáł a zdráv był. A když sě to stało, rytieř toho jistého koně hłavu na východ słunce obrátił, i vece králi: Aj toť vietr puolnoci obrátił sě na východ słunce. Vece král: Co jest to k větru? Vece rytieř: Zda Tvá Miłosť toho nevie, že život každého hovada nic jiného nenie nežli vietr? Dokud mój kuoň vztekłosť s vášností měł, větrem puolnočným přebýval, nebo všecko złé zjevuje se ot puolnoci; ale nynie skrze tento nápoj i skrze prach uzdraven jest a hłavu drží na východ słunce a tepru sě hodí beze všie práce. Vece král: Dosti's podobně druhé zjednał; nemeškaj třetieho dokonati. Tehdy on předevšemi nabrav v své ruce horúcieho řeřevie a v své łuono sypał, a tak po sieni i sem i tam chodił a jeho těło nic netrpieše. Vece král: Kudy to přichodí, že oheň tebe nepálí? Odpovědě: Nenie to z mé moci, ale že mám při sobě v miešku některaký kámen. Ktožkoli jej u sebe čistě nosí, ani ot ohně ani ot vody muož uražen býti. I ukáza jej králi. A král inhed s velikú radostí a słavností svú dceru jemu za ženu dał, a on maje ji, s ní počestně v miłosti až do smrti přebýval.

O černém koni, psu, sokolu a černé troubě.

Za času, když Symmachus v Římě kralováše, bieše některaký rytieř jménem Lenucius, jenž měješe svú zemi, kterážto k zemi královė přiležieše. Symmachus, velmi jie žádaje, mnoho mysléše, kterak by jie došeł. I zavołał před sě toho jistého rytieře i řekł jemu: Jeď a dobuď mi koně črného, psa črného, sokoła črného a trúby črnej, tak abych to všecko měł do tého-dne; a nedobudeš-li toho všeho v osmi dnech, bez svej země budeš. Usłyšav to rytieř, zamutił sě velmi; neb ovšem nerozuměł tomu, kte by těch věcí a takých tak v náhle dobył. Přišed k svej ženě, kterážto Matce Božiej velmi ráda słužieše, jał sě toho všeho velmi żałostně praviti. Usłyšavši ona, vece k němu: Jdi najprvé, všeho nechaje, k svému zpovědlníkovi a zpoviedaj sě věrně a pravě, co's kdy učinił, a když to učiníš s pravú věrú, Buohť muože znamenitě pomoci. A tak sě stało.

Šeł ten jistý rytieř a zpoviedał sě věrně a pravě. Potom udáło sě jemu jeti jednú cestú rovnú jako k některakému lesu. Projiežděje sě přijede k vrchu, nad niemžto sedieše starý muž, maje huol v svej ruce. I otáza toho jistého rytieře: Kam jedeš? Tehdy on vece: Pane, z kosteła

jedu, a kam jedu, sám neviem. Vece k němu stařec: Vezmi tuto huol a jeď túto cestú a nehýbaj sě ani na pravú ani na levú ruku. A uzřieš zdaleka jeden hrad črný, a když tam přijedeš k tomu hradu, přikaž jim takúto řeči a řka: Ten, jenž jest pán tejto holi, vám přikazuje, abyšte mi črný kóň, psa črného, sokoła črného a trúbu črnú dali. A když to všecko budeš mieti, budú-li tebe pobiezeti a chtiec, aby k nim nahoru jeł, nechoď, ani psa púščej ani sokołovi daj létati, ale vezmi trúbu na hrdło, sokoła na levú ruku, kóň a psa na pravú ruku, přijdiž sem ke mně a vrať mi mú huol; nebť tebe tuto dočekám. Tehdy ten jistý rytieř, vzem tu huol, jeł až do třetieho dne. A tak třetí den uzřeł hrad zdaleka črný, a když tam přijeł, uzřeł, ano čtyři mužie dobře ve všem železy odění vyšli proti němu a řkúce: Pane vítaj. Rač nahoru jeti a pokrm vzieti. Tehdy on: Nikakež na hrad nepojedu, ale pán tejto holi přikazuje vám, abyšte mi dali črný kóň, črného psa, črného sokoła a črnú trúbu. Usłyševše tu řeč, vecechu: Musíme toho pána posłušni býti. A inhed bez meškánie dali jemu, což žádał, i vecechu jemu: Miłý, vseď na tento kuoň a v trúbu potrub. Odpověděł rytieř: Ani toho ani onoho učiním. A tak vzem trúbu na hrdło a sokoła na levú ruku a kuoň se psem na pravú ruku, i vrátił sě k tomu jistému starci a huol jemu vrátiv, poděkovał. A inhed ten jistý stařec, jakž od něho huol vzał, zhynuł jemu s očí. A ten jistý rytieř odtud brał sě k dvoru královu a přišeł tam, všecko to, což jemu král był rozkázał, aby jemu pod miłostí dobył, s sebú maje. A když král zvěděł, že ten jistý rytieř přijeł a všecky ty věci s sebú přinesł i přivezł, vzradovał sě velmi. A tak sedě usłyšał inhed v zápětí, ano psi ščekají. Otázał sě, co by to było. Vecechu jemu słuhy jeho: Jelen běží a psi po něm. Vece ten jistý král: Přiveďte mi ten jistý kóň črný a sokoła i trúbu i psa. A když jemu přivedli, vsedł naň a uzřev jelena jał sě trúbiti, ubod v kuoň, a jelen vzdvih hłavu úprkem běžał do propasti, a král na tom koni i se psem i s sokołem i s trúbú běžał po nich a viec sě nevrátił.

III. Ze sbírky Olomoucké.

O rytířích, jenžto zemi svatou bránili.

Jeden kněz dobrý na den Božieho narozenie jdieše do jednoho kosteła, aby mši słúžił. A když poče mši słúžiti, i uzřeł nevýmłuvný zástup oděný biełým rúchem, ani přišli do toho kosteła a počeli zpievati piesničku: Dnes neporušená Panna Maria Pána Boha nám porodiła. A přistúpiv jeden z toho zástupu k tomu knězi, vece: Prosíme tebe, aby nám ráčił dáti těło Božie. A když pacholíka neměješe žádného ani žákuov, ježto by mu pomohli té mše słúžiti, tehdy ten zástup počeł velmi słavně zpievati. A jdúce k oféře počeli obětovati každý złatý peniez mající na sobě obraz angelský. A když jim podał těła Božieho, otázał jednoho z nich: Odkavad jste vy všickni tak jasným rúchem ozdobení? A on jemu odpověděł: Všickni jsme rytieři a křížem Kristovým jsme znamenáni. Země svaté jsme bránili a jsme zbiti a dostali jsme sě do očistce. A tento den

jsme očištěni, přijemše z tvých rukú těło krále nebeského, a do královstvie nebeského sě beřeme.

O jednom pohanu, jenž byv pokřtěn ke zdraví se navrátil.

Čte sě v knihách jedné staré history: Než sě jeden pohan obrátił na vieru křesťanskú, to sě jemu zdáše velmi zanepodobné, že sě křesťané kříži kłanějí, na němžto jest Pan Kristus tak ukrutně umřeł. A když sě bieše roznemohł až k smrti, tak že jako na sotvách ležieše a od nižádného lékaře nemožieše uzdraven býti: tehdy v té nemoci viděł, ano světí andělé i jiní světí v nebeském království kłanějí sě kříži Božiemu na ołtáři, a praviece jemu, že jinak nikoli nemóž uzdraven býti, jediné leč sě bude tomu pánu, kterýž ukřižován jest pro hřiešné lidi, kłaněti. A když jako procítiv z toho viděnie, poče sě tomu kříži Božiemu kłaněti. A inhed jest uzdraven od své nemoci.

IV. Z románu o Barlaamu a Josafatovi.

Lovec a slavík.

Był jeden popadł słavíčka a když jej chtieše zabiti, i była dána řeč tomu ptáčku, i vece: Co budeš tiem lepší, že mě zabieš? Syt mnú nebudeš. Ale pustíš-li mě, dámť troje naučenie, kteréž budeš-li zachovávati, užitečnéť bude. A on slíbi pustiti ptáčka toho, jestliže mu co potřebného povie. I vece ptáček: Jednomu tě tomuto naučím, aby nikdy neželeł ztracené věci. Druhé tomuto: nehledaj toho, jehož dosieci nelze. Třetiemu tomuto: nevěř tomu, ježto jest k vieře nepodobné. Pomniž, aby to zachovał. A když ten pusti ptáčka toho, ptáček, aby zkusił, jestli posłušen člověk ten rady jeho, poletuje vysoce, poče řéci: Ó kterak's złú radu měł, žes mě pustił! kteraks veliký ztratił pokład! Jest ve mně kámen drahý jako štrosové vajce tak veliký. A tento usłyše to, i smuti se velmi a poče łúditi ptáčka, zdali by jeho kudy dosáhł. I vece ptáček: Jižť vidím, žes błázen a ného's nebył posłušen naučenie. Rad jsi ote mě słyšeł, ale's úžitku z toho nevzał. Řekłť jsem, aby neželeł ztracené věci, jenž nemuož býti navrácena, a vidím, žes sě ty smutił a lituješ toho srdečně, žes mě pustił. Všakť jsem řekł: nehledaj toho dosieci, čehož jest nelze dosieci; ty hledáš popadnúti mě a já vysoko letí a umiem sě ostřiehati. Řekłť jsem, aby nevěřił nepodobnému, a tys uvěřił, by ve mně był kamen tak veliký jako štrosové vajce, a já veškeren nejsem jako to vajce.

Tři přátelé.

Jest každý podoben, ktož svět miłuje, jednomu, ježto jest měł tři přietele. Na jednoho tbał velmi máło, jedné že jej nazýval přietelem. Druhého viece miłovał a viece proň činił. A třetieho najviece. I přihodiło sě, že ten měješe před krále jíti a jemu počet učiniti, i netrvał sobě, by mohł z toho vyjiti. A tak poče mysliti, by mohł mieti některú pomoc. I vece k onomu přieteli, jehož najviece miłováše: Vieš, přieteli,

kterak jsem tě miłovał nelstivě, nade všecko jsem tvú přiezeň zachovával. Jižť mi jest pomoci třeba: pověz mi, jakovú mám k tobě naději mieti? I odpověde jemu ten přietel: Jinéť mám přáteły, s nimiž musím veseł býti, nemohuť s tebú práce mieti; s těmitoť mi bude zuostati. Než dámť płátna k pohřebu, aby tě přikryli po smrti, aby nah nebył; jiné naděje neměj do mne.

Tento smutiv sě, i jide k jinému přieteli a vece jemu: Miłý přieteli, miłovałť jsem tě a pilen jsem był tebe; protož prosím tebe, budiž mi v mé núzi a potřebě pomocen a pověz mi, jakovú mám naději do tebe mieti. Ten také jemu odpověde: Nejsemť prázden, bychť mohł dłúho s tebú býti. Mámť mnoho svých věcí jednati. Avšak tě odprovodím k vratóm a hnedky sě zase vrátiti musím a opatrovati svých věcí doma.

A ten ubohý tepruv pozna, kterak jest měł daremní naději v těch přátelćch, a že jest to vše daremní práci vedł, co jest pro ně činił. A tak jsa v tesknosti, i jide k onomu třetiemu přieteli, jehož nebýwał tak pilen, i poče mu řéci: Velmiť strašlivě młuvím k tobě miłý přieteli; nebť jsem nikdy nebył pilen tebe a tvé libosti. Řečí jsem tě měł za přietele, ale pohřiechu skutkem jsem žádné přiezně neokazował. Avšak proto teď jsem přišeł, majíc doufánie v tobě, neb mě núze připudiła a nenalezł jsem v jiných přátelćch žádné naděje. Tebe prosím, muožeš-li, aspoň ty mi dopomož. A ten jemu s dobrú myslí odpověde: Miłý přieteli, vděk mi jest to velmi, že mě máš za přietele a že máš doufánie ve mně; chciť rád pilen býti v tvé potřebě. Neboj sě. Jáť puojdu před tebú před krále a pomohuť a naleznuť miłosť před králem. Tehdy ten súžený, radosť smiesiv s žałostí, i poče řéci: Hoře mi jest! Čehož mám prvé želeti: toho-li, že jsem k oněm přátelóm svým měł takové doufánie veliké a to nadarmo, čili že jsem tomuto přieteli svému nikda neukazował přiezni, jakož słušało?

Opatrný král.

Słýchał jsem, že było jedno město veliké a v tom městě měli měšťané ten obyčej, že vzeli cizieho čłověka, ježto nevěděł nic jich práv, a toho králem nad sebú ustanovili. A ten mohł jako pán, což by jedno chtěł, učiniti až do roka, a po roce, když sě on nenadáł a mněł, by měło trvati jeho panstvie, povstanúc měšťané proti němu, svlekúc jej z rúcha královského, i vodili naha po všem městě. Pak ho tak v chudobě posłali do jednoho ostrova dalekého, kdežto musił trpěti v chudobě veliké nedostatky. Avšak ten král nikdy sě nenadáł, by z té rozkoši, do kteréž jest był vzat, měł vyvržen býti v psotu a v biedu. I přihodi sě, že by vzat podlé toho obyčeje v to panstvie nějaký muž múdrý, a ten, poněvadž jest był vzat do toho dobrého bydła, jehož sě on nikdy nenadáł, poče pilen býti, aby užitečně spravował své panstvie. I poče sě ptáti na lid toho města a na obyčej jeho. I pověde jemu jeden, jenž bieše rada jeho, kteraký mají ti měšťané obyčej a kterak s svými králi po roce nakłádají. I porozuměł tomu, že to panstvie jeho nemuož trvati, a dokudž włádł, słał před sebú veliké pokłady do onoho ostrova, do kteréhož měł sám v krátkém času posłán býti. A když ten rok vyjde, též jemu učinichu jako jiným. A tento, že był před sebú mnoho posłał, měł dobré bydło, kdež jiní v chudobě byli, ježto před sebú nic neposłali.

V. Z kroniky o sedmi mudrcich.

Věrný pes.

Bieše některaký rytieř udatný, jenž jednoho syna jměješe, a tak jej miłovał, až jemu tři chovačky zjednał bieše: prvá aby jeho krmiła, druhá aby jej myła, třetí aby jej povíjeła. K tomu také jměješe jednoho vyželce a jednoho sokoła, jenž velmi také miłováše. Ale ten jistý vyžlec takúto ctnosť do sebe jměješe, že když kterú zvěř uhonił, držał ji bez škody, až i jeho pán přišeł. Druhé, když pán jeho měł kam na vojnu jeti a měł boj obdržeti, tehdy ten jistý vyžlec před svým pánem, když chtěł na kuoň vsésti, učinił tři neb čtyři skoky, na znamenie, že pánu jeho dobře sě zvede. Pakli měło sě jemu zle zvésti, tehdy ten jistý vyžlec, když pán jeho měł na kuoň vsésti, chopě sě ocasu koňského, jał sě výti. A tak skrze ta dvě znamenie věděł, když má na vojnu jeti a když nic.

Stało sě, že ten jistý rytieř jeł k turnému, ostaviv toho vyželce doma. V jeden čas potom přihodiło sě, že ony tři chovačky vyšły z domu a dietěte samého na sieni nechały a toho jistého vyželce podlé kolébky ostaviły, a sokoł na bidle sedieše. V tu chvíli přišeł had na sieň a upřímo chtieše k kolébce, aby dietě zahubił. Uzřev to sokoł, trhł sě a uděřił na psa, jako by řekł: Vstaň a nespi a pomoz dietěti. Inhed pes vztýčiv sě, jał sě społu na hada bíti; ale had velmi toho jistého psa ukusił, že mnoho krve z něho vyšło około všie kolébky po zemi. Až dotud bili sě, že vždy vyžlec hada zahubił. A kolébku mezitiem, tepúce sě, převrátili, ale dietěti sě na zdraví nic škodného nestało. Učiniv to pes, šed k stěně lehł a své rány lízał.

Potom brzo přišły ty jisté chovačky. Uzřevše, ano kolébka převrácena a krev około kolébky a psa krvavého, mněły, by dietě zahubeno było. Neopatřivše, kterak sě stało, dały sě na běh, a když ven bežiechu, panie je střetła a vece jim: I co pášete? kam chcete? Odpověděchu: Ó miłá panie, běda nám i tobě! Ten pes, jakož jeho pán miłuje, dietě tvé zahubił, a všecka země ve krvi jest około kolébky. Usłyševši to panie, lekši sě padła k zemi płačíci a křičeci: Běda mně, běda mně, co sobě učiním! Zbavena jsem jedinkého syna! V tu chvíli pán její, dřéveřečený rytieř, domuov přišeł, a když panie vždy ustavičně křičieše, otázał ji, proč by tak velmi płakała. Tehdy ona: Ó miłý pane! běda mně i tobě! Tvój pes miłostný našeho syna miłého a jedinkého zahubił a hyn u stěny leží, načłopav sě krve syna našeho. Usłyšav to ten jistý rytieř od své ženy, unáhliv sě a všed na sieň, uzřev psa svého miłostného, an naň skáče, jakož to dřieve obyčej měł, vytrhł svój meč a jednú ranú jemu hłavu sťał. Učiniv to šeł k kolébce i s svú ženú, chtě věděti, kterak by sě stało. Pozdvih kolébky uzří, ano dietěti nic nenie, ale hada velikého zabitého vedlé kolébky nalezł. A tak po těch znameních pozna, že by pes bráně dietěte toho hada zabił, i jme sě s velikým křikem křičeti, zedrav na sobě rúcho, řka: Běda mně, že pro řeč ženy svej psa miłostného bez viny jsem zahubił! A inhed své kopie na tré přeraził a potom bosú nohú k Božiemu hrobu šeł a tam v dobrém svój život skonał.

Vysvětlení slov zastaralých.

(Ke každému slovu připsán jediné ten význam, v němž se ho v některém článku Anthologie této užívá. Významů jiných a těch, které samy sebou i z nynější mluvy jsou povědomy, opuštěno; vysvětlení starých tvarů grammatických zůstaveno mluvnici.)

a, ale, než.
Achská země. U Waltera čte se: Solus ab *Inachiis* declinat lumina terris effrenus Macedo.
asa, aspoň, snad.
azda, zdaliž, což.

báseň, bájka.
bažiti sě, (baž sě na ně strach), řítiti se na někoho.
bedlný, bedlivý.
bělúcí, běloučký.
Berún, Verona.
běs, zlý bůžek pohanský, jehož jméno v dobách křesťanských přeneseno na ďábla. *běsniti*, zuřiti.
běs polední, daemonium meridianum, ďábelství polední, (rána morová, jenž usmrcuje v čas polední).
bez něho jest, jest po něm veta.
bezbydlí, exilium.
bezčíslný, infinitus. (str. 53.)
bezděčiti, mocí někoho mimo vůli jeho nutiti.
bobtati, vhlkostí se nadýmati.
bradatica, bradatá, široká sekera.
břeskný, břískavý.
brda vltorěčná, vrchy české nad Příbramí ležící, ježto posud *Brda* slovou.
břietný, břitký.
brnie, brnění.
brojiti sě, rojiti, hemžiti se.
broň, kůň bílý, bělouš.
brotiti, červeniti, káleti.
brže (comp. od *brzo*), rychleji.
bystřina dščevá, potůček, kterým voda při silném dešti stékává.

cetka, plíšek.
časovati, ukazovati dobu a hodinu.
če, co.
čépka, čepice.
češi lutí, hrdinové udatní.
čich, smysl.
čin, spůsob.
číslem přegledati, počítati.
čitedlnosť, smysl.

dacký, dánský.
dědina, statek dědičný, pozemek.
děditi někomu, věnovati za vlastní.
desky, dsky dřevěné, na kterých staří předkové naši mětami řezanými, čeho pamatovati bylo třeba, zaznamenávali.
dle, podlaha, půda (srov. dlaň a mor. tla). *na dli* = na podlahu.
dle (sebe-dle), pro.
dlí i na přěky, na dél i na příč.
dobrodružstvo, udatnosť rytířská.
Donat, grammatika latinská Donatova, kteréž se ve středověku obecně ve školách užívalo.
donedž, donidž, doňadž, dokud.
dověsti právem, dokázati před soudem.

drásta, mrva, tříšťka.
dráže, drahocenná věc.
dřevný, starý, dřevní.
dřiezha, tříšťka.
droby, střeva.
družec, bližní.
drvo, strom. *dřievie*, stromoví.
dščevý, dešťový. *dščíti*, pršeti.
dúbravina, les dubový.
duchovenství, bohabojnosť, nábo-ženství.
dunúti, dechnouti, flare.

é, aj, interjekcí, jenž znamená žádosť, toužení.
ež, že.

jabřadka, roub, výhon, mladá větev.
jadati, hloubati, skoumati.
jarý, křepký, prudký, hněvivý. *jarota*, křepkosť, hněv, prudkosť. *jařiti*, hněvati.
jáz, já.
jeda že, sotva že.
jeket, jekot.
jeř, *jerný*, jaro, jarný.
jež, *ež*, že.
ješut (v ješut), nazmar. *ješitný*, marný. *ješitnosť*, marnosť.
jhřec, hráč.
jistec, vlastní dlužník, za něhož se druhý kdo zaručil.
Juliak, Jülich.

hadlivý, hanlivý, potupný.
hemžeti, hemžiti se; *hemže rostúc*, roste, jen se hemží.
hesło, titul.
hlezu, hledím.
hoditi sě, udeřiti, vrhnouti se na koho.
hodný, spůsobný k čemu.
hojiti sě, bujněti. Viece drahých divóv v síle vidě, v kráse sě hojiece. = Viděla více věcí podivuhodných, ježto v síle a kráse bujněly.
holedbati sě, chvastati se.
hon, stadium.

hora, les. (R K.)
hospoda, pán. *hospodní*, panský, pánův.
host, cizinec.
hrabivý, loupežný, rapax.
hřada, hředě, trám.
hrádek, městečko.
hrále, oštěp, lancea.
hřbiti, pochovávati.
hřiedlo, hřídel u studně.
hromazditi, hromažditi.
hrot, železce na šípu, kopí atd.
hržati, ržáti, řehtati (o koni).
hubený, bídný. *hubenstvie*, bída, nuzota, miseria.
húževnosť, skouposť přílišná.
hvižďalka, nástroj hvizdací.
hyn, hle tam.
hyzditi, haněti.

chám, *kám*, chán.
chłap, sedlák poddaný. *chłapě*, sedláče.
chlipati, bujněti, lascivire.
chmúrati sě, mračiti se.
choroziti sě, bouřiti, chvíti se. Odtud *chorúhev*, *chorúhva*.
chovačka, chůva.
chovatedlný, schránlivý, hospodárný.
chronúti, zastenati.
chvati: nebuď chvati ke komu pro jeho złosť = nebuď náhlý v soudu proti někomu pro zlou mysl a zlé činy jeho.
chvrastie, chrastí.
chybati, pochybovati.

inhed, ihned.

kaký, jaký. *kakosť*, jakosť.
Karłova hora, Monte Carlo, východně od Luccy.
kázati, trestati.
kehdy, když.
kłanice, dřevo u vozu, které brání, aby řebříny nepadly na kola.
kmet, starší zemský (L. S.).
kněz, kníže. *kněžský*, knížecí. *kněžstvie*, knížectví. *kněni*, (kně-

hyni), žena knížecí. *kněžna*, dcera knížecí. *kněžic*, syn knížecí.
kokot, kohout.
koliti, kláti.
kolba, souboj bez brnění, rozdílný od turnaje, jenž se v odění rytířském odbýval.
kosatý vóz, vůz, na němž kosy přidělány, currus falcatus.
kosteł, církev. *kostelní*, církevní.
krle, ocas.
kropieř, pochva, kterou se hřbet koni přikrýval.
krumfešt, Grundfeste, základ.
krupý, hrubý, neokrouchaný.
krzno, svrchní šat.
ktvieti, kvésti.
kumpletní hodina, hora completorii, čas poslední modlitby večerní.
ký, který.

ładný, lesklý, krásný.
łáje, kupa psů.
łap, na zdařbůh, bez rozmyslu.
łaziti, lézti.
le, asi (týmž spůsobem, kterým se *ale* užívá za *asi*).
léci, lehnouti.
lech, řád šlechty staročeské.
Leodie, Lodi.
lepí, lépeji.
lícoměrník, farisej.
líčiti při, při vésti.
lichý, špatný; té cti nebuď lišší = nebuď špatnější nežli česť ta, která se bojí přílišné hrdosti. *lišiti*, zbaviti.
litnosť, ukrutnosť.
łúbie, loubí, podloubí.
lubiti, milovati.
łučiti, z luku stříleti, měřiti, směřovati.
łúčka, louč.
łuk u sedla, Bogen am Sattel.
lzáti, lízati.

malichný, malitký, malý.
měhoděk, díky tobě.
měch, pytel.
měle, mělčina.
měna, proměna.
mestný, mstný, mstě sloužící.
mezh (mzha), mezek.
Mhła, údolí Nebbia.
mieniti, míniti.
miłosť, láska. *miłostný*, oblíbený.
młajší, mladší.
młaštiti, młaskati.
młat, kladivo bojovné.
modla, modlitba.
Morena, bohyně smrti a zimy.
mozk, tuk v kostech, medulla.
mrcha, mrtvola lidská.
mrkavý, tmavý, soumračný.
mrzkosť, ohavnosť.
mutiti, kaliti, rmoutiti.

náboženstvie, nábožnosť.
načłopati sě, nalokati se.
nádcha, rýma.
nadjidu, najdu.
nádobný, pěkný.
náhły, náhle.
nález, vynešení soudní.
nálicha, pokrytec.
naliť, rychle, honem.
nánosek, čásť přílbice nos přikrývající.
napraviti, spůsobiti.
narícati, naříkati.
národ, pokolení.
navistiti, navštíviti.
né, ano, nébrž, imo.
nebožčík, ubožák.
nedozírám, nedohledný.
nedužiti, churavěti.
některaký, nějaký, jeden.
nepohoda, nesnáze.
neprázdeň, zaneprázdnění, negotium.
nepřietelivý, kdo se nerad přátelsky chová.
neřád, nepořádek. *neřádný*, co proti řádu jest.
nesmiera, nemírnosť.
nestateč, nestatečnosť, nestálosť.
netaže (aor. od netahu): toho řeci netaže, až ji čbán k sobě při-

taže = sotva že to řekla, ihned ji džbán k sobě přitáhl.
něterý, některý.
nezbaven, neslabý, statný.
nicí, dolů obrácený tváří, skloněný.
niče, nic.
niestěj, prsk, průchod do kamen.
nikake, nikterak.
nikte, nikdo.
noha, stopa (míra).
nožna, *nožnice*, pošva na nůž.
nrav, mrav.

obak, nicméně, předce.
obapoľ, s obou stran.
obdržeti, uchvátiti, zmocniti se koho.
oběcati, slíbiti.
obezřenie, tvář, conspectus.
obih, hojnosť.
obľaciněti, laciným, nevážným se státi.
obľožiti sě čeho, oddati se čemu. *obľoženie*, zahálka.
obořiti, sbořiti.
obora (part. od obořu), oboře se na koho.
obora světa, vesmír.
obúzeti, osočovati.
obvěniti, nevěstě nad věno jistou summu peněz zapsati.
obvetšeti, ostařeti, starým, vetchým se státi.
obyčej, spůsob, mrav.
oděnie, zbroj, arma.
odňavadž, odkudž.
odpovědieti, odepříti.
odtasiti, odseknouti.
odtušenie, oddech, ulehčení.
ohlubenice, roubení u studně.
ohňáč, pyrops.
ochechule, nestvůra, syrena.
ojnice, voj u vozu.
oklúčiti, obklíčiti.
okojiti sě čemu, upokojiti se něčím.
opáčiti, opakovati.
opľakati, zmýti, abluere.
opľaniti sě, planým se státi.
oř, kůň jezdecký.
orudovnice, orodovnice.
oružie, zbraň, tela.
oskřieknúti sě, okřiknouti se.
os, osa, náprava u vozu.
oslnúti, oslepnouti.
osmyslný, rozumný.
ostati něco, ostaviti.
ostúpati, meškati se.
osudie, nádoba.
osvěta, lesk, osvícení.
osypati sě, okopati se náspy.
otehnúti, na stranu ohnouti.
oten, otcovský.
otevřenie, zjevení.
otjatý, vytržený myslí.
otnadže, odkud.
otrap, otrapa, soužení.
otrutiti sě, odraziti se, svézti se po něčem.
Ozěp, Josef.
ozrač, *ozračstvo*, rozkošná nádhera.

pahuba, záhuba.
pachrb, pahrbek.
paky, pak.
panárod, potomstvo.
panoše, šlechtic nižší než rytíř, služebník rodu šlechtického.
Papia, Pavia.
pěčný, milostný, pěkný, libostný.
pele (pel, pyl), prach.
Pergam, Bergamo.
pěsnotvorec, básník.
Picignitóv hrad, Pizzighettone.
Pistoř, Pistoja.
pľát, náprsné brnění.
pleti (pelu) sě, hnáti se. Srov. peluji.
plk, rodina. (L. S.)
plněnie, placení.
plť, tělesenství.
plzný, užitečný.
poběditi, odolati, zniknouti. Ktožto bude v zlém poběda = kdož zlému odolá?
poběha, útěk.
počestnosť, ctnosť.

podkonie, štolba.
podtłačiti, conculcare, šlapati po něčem.
pognati, pohnati, obeslati k soudu.
pochotný, líbý, utěšený.
pokład, věc svěřená, depositum.
poknířenstvie, pokrytectví.
polský, polní.
pomieniti, zaměřiti.
poměra, rozměr, dimensio.
pomłuva něčeho, rozmlouvání o něčem.
ponebie, patro.
ponuka, ponuknutí, pobudka.
poprava, soud. *popravce,* soudce.
popraviti sě, spraviti se.
poříci sě, prohoditi v řeči.
porobný, otrocký, nevolný.
posleda, Nachtrab.
posluch, poslušenství.
posoka, potrava.
postavec, tkanina.
potaz, porada. *potázati sě,* poraditi se.
potěščiti sě, vyvelebiti se.
potknúti sě, pochybiti, brknouti.
potřebovati, žádati.
požehnati někoho, rozloučiti se s kým.
požitý, starý.
požičiti, půjčiti.
práv, křiv býti, býti v právu, býti v neprávu.
pravda, právo. opp. křivda. *pravdozvěsten,* právo zvěstující.
právo, přirozený spůsob.
předati, (doslovně dle lat. tradere) zraditi.
předměstie (str. 66), Malá strana Pražská se tu předměstím míní.
před sě, opp. *zasě,* v před, nazad.
přek, na překy, na vzdory. *dlí i na překy,* podél i na příč. *přieč, příč,* přímo ven, pryč.
přetráviti někoho, převýšiti někoho drahou stravou.
převážní, odvážný, zaufalý.
přežesiti, předěsiti.
přielbice, helm.
přieč, na příč. Srov. přek.
přístroj, apparatus.
přeta, vzdor, hrozba. *přetu vzdávati,* troz bieten. *přetiti,* hroziti.
přiekaz, přiekaza, překážka.
příjemcie (susceptor), ochrance.
přijieti, nevěděch sě, co přijieti = nevěděl jsem, čeho se chopiti, co voliti.
přírok, hana.
přirozenie, krevní přátelstvo. *přirozený,* urozený.
přísežník, spiklý, conjurator.
přispářeti, (durat. slovesa přispořiti), množiti.
přístupný, shodný.
prnúti, prchnouti, kvapiti.
probost (praepositus, probošt), představený.
prociutiti, procítnouti, probuditi se.
prodlenie, prodloužení.
prohuhliti, temnými slovy pronésti.
prokní, každý.
proněžto, pročež.
prostý (zróst), přímý.
protičelí, ta strana síně nějaké, která naproti čelní jest obrácena.
průze (prud), rychleji, prudčeji.
prsosiny, řemeny náprsné.
prvenec, prvorozenec.
prvospie, čas prvního spaní.
prýštiti, vzprýštiti sě, vzhůru se vzedmouti; supati, prskati, frkati (o koni).
psoten, mizerný.
pukléř, kulatý štít vypouklý.
pústky, chýše pustá.

řád, pořádek, stav.
radný, radu vědoucí, rozšafný, plenus consilii.
ratiště, držadlo u kopí.
Regia, Reggio.
řehola (regula), pravidlo.
řeka. V Alex. užívá se slova *řeka* za proud mořský, jako (Výb. I. 1136): by sic była mořská řeka, asi by było bez diva.

retu! (z něm. rette), volání na pomoc.
řeřevie, uhlí žeřavé.
riza, dlouhý šat.
rob, chlapec. *robě* děcko.
rodný, germanus.
rok, čas, lhůta.
rota, houf válečný.
rov, hrob.
rovné, slušné. *roveň,* rovina. *roveň,* rovný komu.
rozpač, pochybnosť, zaufalosť.
rozprnúti, rozptýliti, rozprášiti.
rozom, rozum.
rozrěšiti, rozhodnouti.
rozščepiti, rozštípnouti.
rozvojiti sě, rozšířiti se vojskem.
rozvłáti, rozvlajati, zvlniti.
ručesť, rychlosť.
ruožený, růžový.
ryčný, hlučný.
rydánie (furor), prchlivosť. *rydati* (fremere), bouřiti se.

sada, nyní.
sám druhý, třetí a t. d., spolu s jednou, se dvěma atd. osobami.
san (m.), *saň* (f.), drak.
sboriti, shromážditi, sebrati.
Saraceni, anachronismem užíváno v Alexandreidě o Peršanech. Taktéž slovou tam *pohany.*
sbrocen krví, zčerveněn. Viz brotiti.
sdieti, učiniti.
sdružně, ve spolku, tovaryšsky.
se, hle.
seď, nyní.
sěhodłúhý, sáhodlouhý.
sieň (str. 70), aula, vlastně by mělo státi *drór.*
sieti sě, stkvíti se.
skłádanie, spis, sepsání.
sklidný, pokojný, pokoje milovný.
skorý, rychlý. *v skoře,* v brzce.
skřehceti, křehtati, skřehotati.
skřek, křik veliký. *skřečník,* křikloun.
skrušenie (contritio), lítosť veliká.
skutiti, spůsobiti, učiniti.
słoň, kosť slonová, ebur.
słovo dobré, sláva.
smahu, parnem vysušuji.
smiera, pravá míra v něčem.
smutiti, zakaliti, zarmoutiti.
smysł, rozum. *smyslný,* rozumný.
sněti sě, sjeti se.
sotně, sotva.
sotva, na sotvách, v posledním tažení.
spalnieř, odění rytířské.
spati, naspati, sypati, nasypati.
spieti, sepnouti.
spieliti, spěchati, píliti.
spíle, žert. *spíleti,* žertovati.
społuvěk, osoba téhož s někým věku, vrstevník.
spása, ochrana. *bozi spásy,* bohové ochranci. *spasati koho,* osvoboditi, zprostiti od někoho.
spižovati, spiží, stravou opatřiti.
spustiti (vinu), odpustiti.
sršeti, utíkati.
ssiesti, sesednouti.
starosta, starší, představený. *starosty* (Aeltern), rodiče.
stavani: „biechu vítězi stavani (Al.)“ nejasné místo; snad: byli vítězi postaveni, stáli vítězi.
steku sě, srazím se s někým.
stěžiti (stěhu), usilovati.
stkło, sklo.
stłúp, sloup.
stoł, stolec, trůn. *stoliti, stolovati,* trůniti.
stonánie, nářek, vzdychání.
stopěj, šlepěj.
stradánie, utrpení.
strana, čásť.
stred, strd, čistý med.
střieti, šířiti. Vaši dědové nepokoj jsú veždy střeli (Al.).
střetnúti, potkati.
stvořiti, učiniti. *stvor,* stvoření; spůsob, útvar.
stydký, začež se styděti třeba.
svátosti skříň, archa úmluvy.
svatocudný, svatočistný.

svědnúti, svadnúti.
svěřepý, divoký.
svět, rada.
sviežiti, svěžiti, lapiti.
svrchovaný, nejvýš dokonalý.
sypati, uspávati od snu (spnu), jako lípati od lnu (lpnu).

šať (Schall), zvuk.
škudľa, plíšek.
šmakati, chmatati.
štěnec, mládě.
šuma, les.

tále, zástava, pignus.
tázánie (podlé tázánie súditi), porada. Srov. potaz.
téci, hnáti se, běžeti.
temnice, žalář.
tepělý, ztepilý, štíhlý.
terč, štít.
Tervis, Treviso.
tiesken, těsken, tíseň.
třas, strach.
trpný, shodný, bezesporný.
trpočiti, pochybovati, hnáti.
trud, veliká práce. *trudný,* trapný, těžkomyslný.
tryzeň, otrapa.
tstie, tchyně.
tučia, mračno.
túľ, toulec, faretra.
túr, Auerochs.
turné, turnaj.
Tuškany, Toskana.
túžiti na koho, žalovati.
tvář, střecha válečná, k ochraně bojovníkův spůsobená, testudo.
tvrdný, pevný, tvrdý.

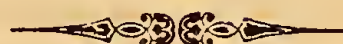
u, už (L. S.).
ufati, doufati.
uhľaviti, hlavu někomu setnouti.
úhľavné, hlavní město.
uhoditi sě, hoditi se.
uličenie, confrontatio.
úklidný, pokojný, pokoje milovný.
ulízti (ulíznouti) *sě,* pousmáti se.
uložiti sě, poníižiti se. *uloženie,* složení.
um, rozum. *umný,* obratný.
unaviti, usmrtiti.
uný, mladý.
úobov, obuv.
upěchati, utíkati. Srov. spěchati.
úporný, urputný.
urno, prudce.
ustavný, stálý a jednostejný.
usypati, ze spaní se probírati.
uteci, ucválati, uběhnouti.
utěžiti, získati, vyhrati.
utr, vnitř.
útroba, vnitřek.
úž, houžev.
úžesť, úžas.

váleti, bojovati.
vášeň, povaha, affectus. *vašnosť,* vášnivosť.
vaz, ulmus minor.
vazač, zavazovač ran.
včile, nyní.
vdešení, vdechnutí, vnuknutí.
věč, věčně, vždy.
veď, však.
vědro, Schöpfeimer.
věhľas, rozum, opatrnosť. *věhľasný,* rozumný, opatrný.
věkoživný, věčně živý.
velbiti, velebiti.
vele, velim, velmi. *velí,* veliký. *veličenie,* vynášení se.
vet, hle vezmi.
vetchý, starý, stářím sesláblý, mdlý.
větrník, plachta lodní.
věziti, u vězení držeti.
viec, věc, již (srov. polské więc).
viera, důvěra.
vítěz, hrdina.
vítězovy věštby. Smysl není posud dosti jasný. Vítěz (snad souvisejíc s lat. vates) znamená zde osobu prorockou. V legendě o sv. Kateřině dáno Sybille příjmí „vítězská."
vľačej, ryby, ježto se jedním vytažením siti naloví.

vłádyka, starosta rodiny; později nižší stupeň šlechty české, rytíř.
vłasť, země, krajina.
vłásti, vládnouti.
vltorěčný, undifluus.
vnaditi sě, učiti se, po vnadě jíti. *vnadný pes,* pes učený myslivecký.
vnočiti, vraziti na koho.
vnořiti (se), vkrásti se.
vňuž, vniž, jako.
vodně, povodeň.
vojen, bojovník. *vojivný,* bojovný.
vrastvo, nepřátelství.
vrhcáb, kámen jeden, jakýmiž se na vrhcábnici hraje. vrhcáby hráti, alea ludere.
vrstevný tovařiš, soudruh rovného stavu.
vrš, úřad povolání.
vsědajúcí (ascensor), jezdec.
vstupeň, stupeň.
vtanúti, vnuknouti.
vterý, druhý.
vybosti (s koni), vybodnouti koně k úprku.
vyłúčiłý, vyniklý, zdařilý.
vynidu, vyjidu, vyjdu.
výpravcie, vybavitel.
výše mieti jeden druhého v pokoře, pokorné mysli jsouce, aby jeden každý bližního svého výše nežli sebe vážil.
vyvaditi, sprostiti dluhu.
vyvříti łáji, vypustiti psy. Srov. zavříti.
vytknu, vyrazím.
vz, na, proti.
vzdieti, dáti jméno.
vzjetřiti sě, rozjitřiti se.
vznojiti, rozpařiti, rozehřáti.
vzpranie, opření; nedá mně na ničem vzpranie, nedá abych se kde opřel.
vzpřieci, vzepříti.
vzruditi sě, zarmoutiti, zakaliti se.
vzvázati, (anbinden), boj začíti.
vzvłáčeti, obláčeti, oblíkati.

za, zda, zdaž.
zabyłý, bláznivý, bouřlivý. *zabýti sě,* zapomenouti se.
zadniti (zadenu), zacpati.
záhé, časně.
zahřiezti, utopiti.
záchod, západ. opp. vzchod.
zákon, řehole klášterská.
zaměšiti sě, rozlíti se. Srov. podměšilý.
zamutiti, zarmoutiti. *zámutek,* zármutek.
zapierati sě, opírati se.
zapoliti, zapáliti.
zapřetiti, zahraditi.
zápust, vojsko.
záře, gloria: jenž česť rozdává v světłých zářiech = jenž oslavuje svaté v nebesích skvělými zářemi.
zasě, nazpět (za sebe).
zatkati, zacpati.
zatratiti sě, ztratiti se, zmizeti.
zatruditi sě, těžkými myšlenkami se naplniti.
zaviłý, potutedlný.
zboř, zběř, chorus.
zdravie pěj angełu, vztahuje se na počáteční slovo modliteb „*salve.*“
zeřivý, zuřivý.
zeskrz, veskrz, vesměs.
zhłuk, hluk, shromáždění lidu.
zjařiti sě, rozhněvati se.
zjednati, srovnati.
zkřanúti, zkřehnouti, ztrnouti.
zlíčiti sě (líce), skutečně se státi.
złúditi, bláznivým, bláhovým býti.
zmek, dle pověry duch, jenž se v spůsobě mokrého ptáka ukazuje a peníze lidem přináší; ďábel.
zmija, had.
znoj, pot.
zořivý, vážné mysli.
zóstati čeho, nechati, zůstaviti.
zpara, parno.
zpłozuji, ochraňuji.
zpósobce, původce.

zpravovati koho — pomlouvati.
zračiti sě, viditedlným býti.
zřiedlný, zřiemý, patrný, viditedlný.
ztracenec, do klatby daný.
ztrava, útrata. *ztravný,* hodovný.
zvěř, masc. místo pozdějšího foem.
zviesti, zvěděti.
zžéci, spáliti.
žák (diaconus), študent.
zamrlý, sesláblý hladem.
žásati sě, žasnouti.
ždáti, čekati.
žediti sě, žízniti.
ženima, postranná žena.
žirný, tučný, úrodný.
žízň, život.

O p r a v y.

Strana 7 řád. 15 zd. slzami mým*i*
— 28 „ 10 zh. Stařejš*í* sě potázavše,
— 32 „ 19 zd. (sl. 2) Za tiem vozem blíž jediechu,
jež rodina král*u* biech*u*,
— 34 „ 4, 5 atd. zd. (sl. 1) *sien* m. sěn.
— 35 „ 23 zd. (sl. 1) vaši dědové a předci,
— — „ 20 zd. (sl. 1) *pro*nèžto jsú i čest vzeli:
— — „ 10 zh. (sl. 2) pospěš*i*myž, již t*i* srš*ie*,
— — „ 5 zd. (sl. 2) v*ň*už.
— 36 „ 18, 24 zh. (sl. 2) vy*vr*ú (m. vyrvú).
— 37 „ 23 zh. (sl. 1) hna tam a cht*ě* svým pomoci.
— — „ 19 zd. (sl. 2) vsěkú je i zbodú v pleci;
— 38 „ 12 zh. (sl. 1) jakož tu by, zbitých sila.
— — „ 21 zh. . . . . nenie naděje.
— 41 „ 12 zh. (sl. 1) notkú jednú pěsňc*u* novú,
— — „ 2 zd. (sl. 1) *z* nichž bývá . . . . .
— 43 „ 9 zd. (sl. 1) . . . . . . , róžie,
— — „ 8 zd. (sl. 1) *n*aše . . . . . .
— — „ 7 zd. (sl. 1) . . . . s*í*la
— 44 „ 17 zh. sq. (sl. 1) *ne*bo's ty milosti plna.
Ó Maria milosrdna,
ó Božieho syna matko,
— 47 „ 2 zd. miluj*e*š, ...
— 48 „ 7 zh. do židov*sk*é vlasti.
— — „ 22 zd. život; ktož . . . . . .
— — „ 13 zd. *a*na spěšně . . . . . .
— 50 „ 4 zh. viděnie viděly, a ty . . . . . .
— — „ 19 zh. jedennadcet aposto*lóv*
— 51 „ 15 zh. mezi vším, jakož jest . . . . . .
— 52 „ 9 zd. k obličej*i*, . . .
— 53 „ 5 zh. v *Hippo*nenském . . . . . .
— — „ 17 zd. nikdy jest *také vóně* nebylo čilo . . . . . .
— — „ 6, 7 zd. Ba bezčíslné věci, které bude dokonánie? Totiž nižádné v té mieře, kterak sě móž měřiti, budeš také i ty měřiti! (Věci nekonečné, kterýž bude konec? Nižádnou zajisté nebudeš měřiti tou měrou, kterouž ji měřiti lze. Orig. zní: Infinitae rei quis erit finis? Immensa, qua mensura metieris?)
— 55 „ 16 zh. manželky jeho Asse*n*ach,
— 56 „ 22 zd. jeho na svej mysli potupen*ie* nesa,

Strana 56	řád. 11	zd.	na sedánie jd*ie*sta	
— 57	„ 21	zd.	Ten také dar vł*áš*či	
— 58	„ 13	zh.	opět sě na*ň* obořiv, ...	
— 59	„ 4	zh.	od*po*činuť od	
— 62	„ 3	zd.	(sl. 2) i dnes nova : kéž sě jich	
— 64	„ 11	zd.	(sl. 1) . . . . ké sě mod*l*íš!	
— 71	„ 5	zh.	po*d*stúpi a nepřátelsky	
— 76	„ 18	zd.	múdrost*í* jeho	
— 97	„ 4	zd.	A ten kvě*t* měł	
— 99	„ 7	zh.	Velmi bych jměł Boha	
— 100	„ 11	zd.	nad to výbornějí	
— 106	„ 13	zd.	uzří-li koho	
— 111	„ 23	zh.	(sl. 2) kdežto tvé rytieřstvo kol*í*;	
— 117	„ 9	zd.	Kdy zemřel, známo není.	

(Pokleskův některých jiných, jmenovitě opominulým označením hrubého *ł*, čehož nejvíc na str. 56—57, snadno bude možné čtenáři opraviti.)

Obsah.

Poznam. V článcích hvězdičkou znamenaných proměněn jazyk potud, že praejotované *u*, kde to v rukopise není, místo *i* položeno.

Kde pramen v obsahu jmenován není, otištěn článek z Výboru od Matice české vydaného.

ANTHOLOGIE

Z LITERATURY ČESKÉ

DOBY STŘEDNÍ.

ZA ČÍTANKU PRO WYŠŠÍ GYMNASIA SESTAWIL

JOSEF JIREČEK.

W PRAZE.

NÁKLADEM FRIDRICHA TEMPSKÉHO

1858.

Tisk Karla Bellmanna w Praze. 1858.

ÚWOD.

§. 1. Powaha střední doby literatury české.

Střední doba literatury české zahrnuje w sobě poslední dwě třetiny XV. pak celé XVI., XVII. a začátek XVIII. století. Písemnictwo tehdejší tworí celek samostatný, wnitř sauwislý, od literatury starší i nowější rowně oddělený, w němž zřetedlně rozeznati lze wznik, horowání a úpadek.

Powaha doby té zakládá se na těchto hlawně wěcech:

1. W ní wywinul se nynější jazyk spisowný. Kdežto spisowatelé nejblíže předcházející, wzdělawše co do jazyka na starých knihách, obecně skoro užíwali forem lidu sauwěkému ze zwyku již wyšlých: wyniká krátce před l. 1400 snaha uwésti do písma mluwu obecnau. Znamenati to nejprwé w listech a we spisech práwnických. M. Jan Hus byl prwní spisowatel, kterýž, chtěje působiti na mysli lidu obecného, úmyslně zanechal posawadního spůsobu učencůw. Nicméně ještě až do druhé polowice XV. století nalezáme časowání staré u některých spisowatelů, jmenowitě w kronice Trojanské l. 1411 sepsané, w starých letopisech a historických básních až po Ladislawa krále, ano porůznu ještě u Towačowského. Proměna, kterau jazyk w samé této době podnikl, záleží hlawně w tom, že ie přešlo w í, ó w uo, ú w au a ý w ay. Než již na začátku XVI. stol. měniti se počalo uo w ů, ay w ey, a ku konci téhož wěku wystawowali au již skoro jako ou. Rozdíl mezi l a ł zmizel w druhé polowici XVI. stol. z mluwy obecné, byw nedáwno předtím do písma uweden a přičiněním Blahoslawa a Weleslawína ustálen. Grammatikami od jezuitů wydanými udržel se i později až téměř do začátku XIX. wěku; u Slowáků ještě déleji.

2. Literatura česká w době střední nejwíceji wzdělávala se dle wzorůw latinských. Spojení se starší dobau jediné jazykem biblickým se udržowalo. Prosa staročeská, jenž we spisech Štítného dosáhla nejwětšího kwětu, přišla bezmála dokonce w zapomenutí. Jazyk český přispůsobowán syntakticky k latinskému, což spočátku tak hrubě se dálo, že průpowědem českým tytýž rozuměti nelze, nepřimyslí-li se text latinský (Konáč). Zato ale později zásluhau Weleslawínowau čeština takowého skrze latinu dosáhla ušlechtění, že dlauho zůstane potomstwu nedostihlým wzorem.

*

Wplyw německého jazyka na jazyk český w době střední počíná od toho času, co nowowěrci jali se obírati spisy německých reformatorů. Nicméně přestáwal hlawně na přibírání slow; teprwé ku konci XVI. znamenati hojněji wazby syntaktické k německým nápodobené, zwláště u spisowatelů podobojích, kteří se wzděláwali we Wittenberku a jinde w Německu. I polština měla některý účinek. Množstwí kněží polských pobýwalo w Čechách, obcowání Čech s Polskem za Wladislawa II., jmenowitě ale za Maxmiliana II. a Rudolfa II. welmi bylo žiwé. K tomu přispělo od léta 1548 i rozšíření Jednoty bratrské do Polska.

3. W střední době wywinula se jen prosa česká; poesie naproti tomu kromě nemnohých wýminek zůstáwala ladem.

§. 2. Čas po bojích husitských.

Wálka husitská podlomila krásný kwět wzdělanosti Karlem IV. štípený a dokořán otewřela bránu nekázané surowosti. Mnoho sice psáno i tehda jazykem českým, ale nebyly to než hádky sektářské, mírnější tak říkaje spůsob šíleného boje, kterým praotcowé naši krásné swé wlasti hubili. Školy domácí wětším dílem zanikly; w síních university Pražské místo učených přednášek rozléhal se hluk sporůw náboženských. Školy za hranicemi Čechům byly zawřeny. Barbarstwí a pohrdání ušlechtilejším wzděláním bylo následek tohoto stawu wěcí.

Když různice poněkud ochabowati začaly, nastala z tauhy po upokojení duchowním potřeba spisů rozjímacích. Toť hle příčina, proč w druhé polowici XV. století tak hojně dílem skládáno a překládáno dílem ze starých rukopisůw přepisowáno knihy mystické.

Historie pěstowána jen různým spisowáním dějůw sauwěkých. Wětší dílo w tom oboru jest Židkowa Spráwowna. Spustlost formy, s kterau se w ní potkáwáme, smutným jest obrazem tehdejší rozerwanosti myslí.

Poezie obmezowala se satyrickými wýlewy a písněmi duchowními welmi hrubého zrna.

Nejzdárnější jsau listy a spisy, ježto se nám zachowaly z péra několika statníků, wětšinau katolíkůw, jako Oldřicha z Rožmberka, Kašpara Šlika, Prokopa z Rabšteina, Alše Holického z Šternberka, Jošta z Rožmberka biskupa Wratislawského, Wiléma z Pernšteina, Ctibora Towačowského z Cimburka a j.

§. 3. První klassicisté.

Z Italie w XV. století začalo šířiti se zalíbení w literatuře staroklassické do zemí sewerních. Uhry, zůstawše w nepřetrženém pokojném spojení s církwí Římskau a s Italií, předstihly w tom Čechy. Janus Pannonius, slawný básník, později biskup Pětikostelský, prwní uwedl Musy z Wlach do Uher, kdež nalezly ochotného a mocného mæcena w Matyáši Korwinowi. Bibliotheka krále uherského držela tehdá přední místo mezi sbírkami spisů klassických za Alpami. W Budíně utwořila se učená společnost (Danubiana) k pěstowání klassických nauk, která, přenešena bywši později skrze Konrada Celtesa do Wídně, spojowala w sobě nejznamenitější učence z Čech, Rakaus i Uher.

W Čechách saučasně sice s náwratem J. Pannonia z Wlach začal Řehoř Pražský (1462) čísti o latinských klassicích na universitě Pražské a Jan z Rabšteina, ztráwiw několik let při dwoře papežském, wýtečné wzdělání klassické domů přinesl: ale mysli Čechůw nebyly hrubě přístupny snahám z Italie přicházejícím a Jiří Poděbradský příliš byl zaneprázdněn zápasem o upewnění trůnu, aby jim byl mohl býti takowau podporau jako sok jeho uherský. Teprwé když katolictwo za Wladislawa II. w zemi se zmohlo, nastala i studiím klassickým doba přízniwější. Wzešla tehdá hwězda prwní welikosti, Bohuslaw z Lobkowic, wedlé něhož stkwěli se Jan Šlechta ze Wšehrd, Augustin Olomaucký, Stanislaw Thurzó biskup a jiní.

Čerstwý tento wzlet klassických studií nemohl se minauti s účinkem na literaturu domácí. I powstali w skutku mužowé, kteří celau duší ponořili se do krás starořímských a snažně usilowali ozdobiti jimi jazyk swůj mateřský. Řehoř Hrubý z Jelení, Viktorin ze Wšehrd, Wáclaw Hladič Písecký, Jan Češka, Oldřich Welenský z Mnichowa, Mik. Konáč z Hodíšťkowa spisy swými naznačili cestu, kterau po nich weliká wětšina spisowatelůw kráčela.

§. 4. Osudy a příčiny nezdaru poesie české.

Jak blahodějné bylo působení klassicismu na wzdělání prosy české, tak bylo záhubné poesii. Básnictwí latinské udusilo poesii domácí práwě tím, že samo tak wysoko se powzneslo. Jest wěru ku podiwu, kterak básníci, jichž básně latinské dosti mile plynau, jak náhle začnau básniti po česku, samau rozwláčností wšecken

půwab s wýtworů swých stírají. O tom, že by se jazyk náš podwoliti mohl prawidlům prosodie klassických jazykůw, teprwé Blahoslaw jasného nabyl přeswědčení, a nicméně 50 téměř let uplynulo i po wydání theorie jeho (Musiky), nežli se Benedikti pokusil werše podle ní skládati.

Za časů Wladislawa II. wynikli sice dwa básníci, jenž se spůsobem swým druží k weršowcům starší doby, Hynek wéwoda Münsterberský a skladatel rady zwířat; později Konáč s dosti pěkným zdarem následowal wzory německé a wlaské: ale nadějné počátky tyto zůstaly osamělý. Paprocký snažil se uwésti do Čech poesii polskau, ale sám nemaje hrubě powolání básnického, nemnoho pořídil. Rýmaře Lomnického mezi básníky počítati nelze. Zdařilejší jest Zdoroslawíček Kadlinského, ale i ten jest překlad a nikoliw prost slabých stran.

Poesie duchowní zmohla se nad míru sice, ale plody její zůstaly na stupni newysokém. Jediní žalmowé Strýcowi a Benediktiho jsau tu milau wýminkau. Mezi katolickými skladately wyniká nejwíce Berlička.

§. 5. Časowé Ferdinanda I. a Maxmiliana II.

Ferdinand I. mocnau rukau uchopil se wlády a po nedlauhých létech podařilo se mu uwésti pořádek do wěcí zemských, který wíce než po století býwal newídaným hostem. Působení na literaturu nemohlo minauti. Wášně byly upautány a wolně mohlo se přistaupati ke wzdělááwání pěkných náuk.

Žili tehdá ještě i působili někteří z řady prwních klassicistůw. Jmenowitě připadá krásnější doba Konáčowa w léta Ferdinanda I. K němu družili se Bart. Písař, Brikcí z Zlicka, M. Černobýl, Burian z Kornic a j. Poněwadž ale na universitě od úmrtí Řehoře Pražského (1485) studium klassické zaniklo, wšickni tedy, kdo se mu oddati chtěli, buď na saukromém cwičení přestáwati anebo wně země pro ně choditi musili: obáwati se bylo, aby s wymřením prwních nadšených wzdělawatelůw klassické učenosti i ona sama nezanikla. Teprwé l. 1542 začal opět o řeckých a latinských klassicích čísti Mataus Collinus. Wedením jeho a pod ochranau slawného mæcena Jana Hodějowského z Hodějowa zmohla se k nowému rozkwětu poesie latinská. K tomuto obnowowání náuk welice přispěla akademie jesuitská l. 1555 od Ferdinanda I. w Praze založená. Jesuité u wyučowání uwedli pewnau saustawu, čímž daleko stkwělejších prospěchů dosáhli, nežli posawad w českých školách wídati

bylo. I literatura domácí opět se zmáhati počala. Prosluli tu klassicisté: Sixt z Ottersdorfu, Sigmund z Púchowa, Martin Kuthen ze Šprinsberka, Pr. Lupáč z Hlawačowa, Pawel Kristián z Koldína, Jan Mirotický, Pawel Worličný, Thadeáš Hájek, a j.

Wedlé směru klassistického počal rázně wystupowati směr prostonárodní, t. j. spisowatelé jali se wzděláwati jazyk obecný bez pomoci latiny. Již wedlé prwních klassicistů stkwěl se w tom ohledu Jan Hasišteinský z Lobkowic, jehož cestopis i naučení otcowská náležejí k nejkrásnějším plodům staročeským. W témž duchu psal i druhý Lobkowic, Jan Popel. Dáleji tu jmenowati sluší Tomáše Baworowského, českého to Skargu, a Oldřicha Prefáta z Wlkanowa. Nade wšecky wyniknul ale Wáclaw Hájek z Libočan. Prozpytowaw starší památky historické a sbíraje powěsti mezi lidem, oswojil sobě sloh dějepisný oprawdu národní a proto dílo jeho, jakkoli sice wšelijak wadné, wždy zůstane přewzácným úkazem doby swé.

Literatura česká měla tehdá znamenité mæceny. Přední byl sám Ferdinand I. Jeho podnětem přisedl Sigm. z Púchowa k wzdělání kosmografie Münsterowy, jeho wplyw znamenati i při jiných dílech katolických za wlády jeho wyšlých, jako zejmena při kronice Hájkowě. Panowníka swého w tom následowali Jan Hodějowský, již jmenowaný, Wilém z Rožmberka, Jan Popel z Lobkowic a j. w.

Za Ferdinanda I. hlawní ráz literatury byl katolický. Sektáři jen ze zákampí wypauštěli polemické spisy swé, rozšiřujíce je ukrytě mezi jednowěrci swými. Teprwé za Maximiliana II. nastala w tom poněkud proměna.

§. 6. Literatura bratrská.

Bratří čeští až do polowice XVI. století zůstáwali wěrni zásadě swé, zawrhujíce wzdělání wyšší a we spisech swých obmezujíce se na předměty náboženské. Muži učenější mezi nimi, jako k. p. B. Lukáš Pražský, nemohauce odolati obecnému tomu smýšlení, bezděky jemu se poddali. Prwní, který s wzdělaností neobyčejnau a wůlí wytrwalau Musám otewřel přístup do škol bratrských, byl Jan Blahoslaw. Překládaje nowý zákon, jal se studowati staré biblické překlady, porownáwati konstrukcí české s jinojazyčnými, ustanowowati, co duchu češtiny přiměřeno, co odporno. Wýsledek skaumání těchto složil w grammatice swé, jejíž studium přiwedlo mezi bratří onu snahu po přesnosti a leposti jazyka, kterauž později tak we-

lice wynikali. Blahoslaw byl půwodem, že přistaupeno k překladu biblí bratrské w Kralicích. Rownaje a tříbě písně duchowní, ustanowil prawidla prosodie české, ačkoli w básnění sám newelmi byl šťasten. Po Blahoslawowi prosluli Jiří Strýc co básnický překladatel žalmů, Matěj Cyrus a Pawel Slowák co překladatelé cestopisu Leriowa. Druhý z bratří, jenž w některém ohledu Blahoslawowi se rowná, w jiném nad něj welice předčí, Amos Komenský, přežil léta literární swé činnosti wětším dílem již w cizině.

§. 7. Směry praktické.

Weliké pozornosti zasluhují spisowé čeští doby střední potřebám praktickým slaužící. Sem předně patří díla právnická. W tom oboru znamenití byli Ctibor Towačowský, Viktorin ze Wšehrd, Brikcí z Zlicka, Oldřich z Prostiboře, Wolf s Wřesowic, Pawel Kristián z Koldína, Jakub Menšík z Menšteina a j. Při Wšehrdowi pozoru hodné jest, že wzdělal ryzí staročeský jazyk právnický spůsobem klassickým. Koldín prawnímu jazyku jest tím, kým Weleslawín literatuře wůbec. O lékařstwí a zwlášť rostlinářstwí psali dwa Janowé Černí, jeden z Prostějowa, druhý z Jewíčka, slawněji nad ně ale Thadeáš Hájek a Huber z Riesenbachu. O hospodářstwí jednají spisowé Jošta z Rožmberka, Černobýla, Brtwína z Ploskowic slohem nad míru jadrným wlastním a stručným. W mluwnictwí Blahoslawa předcházeli Beneš Optát, Petr Gzel a Wáclaw Filomates; gramatiky české pozdější psány jsau latině, jakož wůbec wšecko wyučowání tehdá od škol nejnižších až do nejwyšších bylo latinské. Česky se wyučowalo jen we školách bratrských.

§. 8. Počátkowé literatury jesuitské.

Císař Ferdinand poslal do Říma 12 mládenců, aby se tam za kněze wzdělali a, wrátíce se domů, proti učením scestným působili. Wětšina mládenců těch wstaupila do řádu jesuitského. Wrátiwše se jali se pracowati na úkolu sobě wykázaném. Tento byl počátek jesuitů českých, kteří učeností rowně se stkwěli jako snahau o pěstowání jazyka domácího. Sbírajíce rukopisy staročeské, na nich sloh swůj cwičili. Tím jest, že se jazyk jejich značně liší od klassicistůw i od prostonárodních. Prwní a nejznamenitější z nich byl Wáclaw Šturm, slawný odpůrce bratří českých. Wedlé něho a po něm psali česky Balt.

Hostaunský († 1600), Ondř. Modestin († 1601), Jak. Colens († 1623), pak Š. Berlička, jehož spisy jasně swědčí, že se wzdělal w Polsku při slawném kazateli polském P. Skargowi. Adam z Winoře jakožto wychowanec Šturmůw též sem náleží.

§. 9. Rozkwět literatury za Rudolfa II.

Středem literatury české za doby císaře Rudolfa II. jest Daniel Adam z Weleslawína. Wzdělaw se na wzorech latinských, užiw i pokrokůw bratrských, docílil toho, že prosu českau powznesl na nejwyšší stupeň uhlazenosti a wnitřní dokonalosti. Četná jsau díla jeho: nicméně činnost jeho nezawírala se w nich. Přátelskými swazky spojen jsa se wšemi učenci sauwěkými, k pracowání je pobádal, práce jejich oprawowal, s nimi společně k dílům přisedal a o wydání spisůw jejich se staral. Připadla činnost jeho w dobu welmi šťastnau. Rudolf II. swoláwal do Prahy učence odewšad, dwůr jeho nahražowal takořka universitu. Wně byl pokoj wíce méně obecný, wnitřní bauře ještě nebyly nastaly. Wedlé Weleslawína spatřujeme tu Bawora Rodowského, Hubera z Riesenbachu, Jana Kocína z Kocinétu, Matauše Hosia, Wácl. Plácela, Wawřince Benediktiho, Abrahama z Günterrodu; brzo po něm Jiříka Záwětu a Pěčka Smiřického. Ku klassicistům Rudolfinským přičísti sluší i Žerotína, u něhož, cokoli jest dokonalého w jazyku spisowatelů bratrských, prostonárodních i klassicistůw, takořka w jeden krásný celek splynulo.

Jako za Ferdinanda I. a Maxmiliana II. wedlé klassicistů zmáhal se směr prostonárodní, tak bylo i za Rudolfa II. Rwačowský a Lomnický psali o wěcech mrawoučných, Paprocký o historických a krasomluwných, Marek Bydžowský skládal děje sauwěké, Wácl. Březan pracowal o historii wymřelého tehdá rodu Rožmberského, Mikuláš Dačický z Heslowa zůstawil zápisky o dějích českých a zwláště Kutnohorských, Harant z Polžic, Wratislaw z Mitrowic, Fridrich z Donína prosluli co cestopisci.

§. 10. Účinky baufek českých.

Bauře, které od prwních let XVII. století weškerým řádem církewním i státním w Čechách otřásati počaly, nehrubě byly přízniwy krásným uměním. Od léta 1609 asi newyskytuje se žádné dílo české, které by wnitřní cenau nějak wynikalo. Polemika opět nejhojněji zastaupena, jako za doby husitské. Pod-

obojí, sjednotiwše se s luterany, bratří připojiwše se k kalvinistům, wysílali wždy hustěji syny swé na university německé. Podnikatelé protestantští z Německa s welikým prospěckem zřizowali školy w Praze a jinde w zemi. Universita Pražská odewzdána pod spráwu podobojích. Jazyk český w obecném žiwotě welmi hynul, o čemž wýmluwně swědčí snešení sněmowní k ochraně jeho wydaná. We spisech sprawnost jazyka hrubě zanedbáwána. Proměnám, které se tím w literatuře připrawowaly, učiněna přítrž wítězstwím na Bílé hoře 1620.

Nejbližší následek děje toho byl, že půwodowé a aučastníci bauře byli ztrestáni. Pohřichu byli mezi nimi i mužowé o literaturu zaslaužilí, kterých osud tím wětšího politowání jest hoden, jelikož strženi praudem zapomněli se nad wěrau otcowskau i nad dokázanau prwé domu panownickému wěrností, jako Harant a Záwěta. Mnoho rodin českých i německých, nechtících přestaupiti k staré církwi, opustilo zemi. Osudu toho neznikl ani Karel z Žerotína, wzor wěrnosti poddanské, jemuž wšak pobýwání w cizině wšemožně od Ferdinanda II. ulehčowáno.

Wystěhowalci nepřestali děliti se a newražiti na se ani na cizí půdě. Podobojí příkře stáli proti bratřím a stíhali se wespolek jízliwými spisy. Nejznamenitější mezi nimi z utrakwistů byl Pawel Skála, z bratří Komenský, při kterých dwau oprawdu kormutliwé jest, že se jim neotewřely oči nad zkázau, kterau rotění náboženské na wlast jejích přiwedlo!

§. 11. Příčiny úpadku literatury.

Po odchodu jinowěrcůw zůstali w zemi katolíci, mezi nimiž muži plní statečné wůle. Weliká část šlechty české zůstala wěrná císaři i katolictwí. Duchowenstwo a jmenowitě jesuité, ačkoli spisy sektářské wšemožně hubili, snažili se nahraditi je nowými. Weliká část spisů dobrých ze střední doby zachowala se nám práwě w bibliothekách jejich. I není pochyby, že by se literatura, kdy by pokojnější doby nastaly, brzo zase byla zotawila. Ale pochodeň l. 1618 w Čechách rozžatá podnítila wálku i dlauhotrwalau i ukrutnau, jejíž nejhroznější záhuby práwě zasáhly Čechy a Morawu. Pokojné zaneprazdňowání pro ustawičné wpády nepřátel bylo nemožné naprosto; země byla tak wydrancowána, že i nejbohatší panstwo naříkati počínalo na úplné schuzení. Wálka 30tiletá tak zmořila Čechy i Morawu, že nebylo widěti než pustá pole, wypálené wsi a polozbořená města. Obywatelstwo ztenčeno měrau neslýchanau. Po wálce následowala s malými

přestáwkami celá řada pohrom; brzo zuřila wojna w okolí, brzo země naše byly dějištěm krwawých zápasů. Teprwé mír Hubertsburský 1763 přinesl pokoj stálejší. Kterak se při takowém stawu wěcí mohla wzkřísiti literatura?

Wedlé obecného znuzení země shrnowalo se několikero jiných překážek zdrawého rozwoje literárního. Prwní byla nedůwěra k starším spisům z příčin náboženských, tak že nastal nedostatek wzorů, dle kterých by se spisowatelé mohli wzdělávati. Činnost sauwěkých spisowatelů pro nesnáze zewnější nemohla býti tak wydatná, aby potřebě této mohla s dostatkem wyhowěti. K tomu přišla w druhé polowici XVII. wěku z Wlach zkáza i na jazyk latinský. Starým klassikům dáno wýhost, místo nich uwedeno do škol diwné stwůry zkaženého wkusu, jenž se značily slohem bombastickým a barbarsky twořenými slowy. Balbin († 1688) mezi jesuity byl poslední dobrý latiník. Zkáza tato neobmezila se jen na latinu, nýbrž podlehla jí i čeština. Něco podobného dálo se sice i w sausedních literaturách, jako w uherské a polské, okolo začátku XVIII. století; ale literatury tyto w přízniwějších okolnostech brzo zase okřály. K tomu přistaupilo konečně hojné osazení nowých osadníků z ciziny, mezi nimiž ponenáhlu i žiwot literární wzkwétati začal. Přede wšemi činným byl hrabě Frant. Špork, jenž ke wzdělávání jazyka německého w Čechách welice prospěl.

§. 12. Spisowatelé po 1620 w Čechách a na Morawě.

Přes wšecky tyto nesnáze byla činnost literární předce dosti znamenitá. Přední a neúčinnější spisowatel český w dobách třidcetileté wálky byl Wilém hrabě Slawata. Historické dílo jeho, ač tiskem newyšlo, udržowalo takořka literární spojení mezi panstwem českým. Slawata totiž po částech posílal je ke čtení přátelům swým, jako Jaroslawowi z Martinic, Fridrichowi z Talmberka, Adamowi z Waldšteina a j., kteří je pak mnohonásobně opisowati dáwali, tak že se nám sotwa kterého jiného díla tolik přepisůw zachowalo. Neméně důležité bylo samo dopisowání Slawatowo. Druhý znamenitý pán, jenž psal česky, byl Heřman hrabě Černín.

Ostatní spisowatelé byli wětším dílem kněží. Mezi četnými spisowately z řádu jesuitského wyniká nejwíce Jiří Plachý jak hojností spisůw tak správností jazyka. Felix Kadlinský dobyl si jednoho z neposledních míst mezi básníky českými. Jan Barner († 1708) překlady spisů náboženských a hospodář-

ských dostihl spisowatelůw XVI. wěku. Matěj Šteyer († 1692) působil spisy náboženskými a mluwnickými; založením Dědictwí swatowáclawského (1669) zůstawil sobě trwalau blahodějnau památku. Spolu s Konstancem a Barnerem pracowal na překladu bible swatowáclawské. Leopold Fabricius († 1772) proslul co kazatel český; sbírky kázaní, jež wydal, ukazují nám jej co muže nejen wýmluwného ale také jazykem lépe wládnaucího nežli wětšina sauwěkých.

Křižowník Beckowský, wydawatel a prodlužitel kroniky Hájkowy, náleží k spisowatelům lepšího zrna, ačkoli jazyk jeho, porowname-li jej jen s češtinau biskupa Pešiny, znatedlně již poklesl. Ještě pokleslejší jest čeština we spisech historických kanowníka Hammeršmida († 1737) a jiných.

O dějích českých za 30leté wálky psali ze swětských J. N. Zatočil a W. Kosmanecký co očití swědkowé, ač tento pěkněji.

Poesie zastaupena Zdoroslawíčkem Kadlinského, kancionály Šteyera, Koniáše a j. a některými básněmi dle časoměrné prosodie dosti šťastně složenými.

§. 13. Spisowatelé téhož wěku na Slowensku.

Slowáci, jež před l. 1600 mezi spisowately našimi nalezáme, wšickni skoro žili w Čechách nebo na Morawě. Na Slowensku zajisté pro stálý wálečný staw příčinau blízkého sausedstwí tureckého a pro nawyklost latinskému jazyku literatuře národní dařiti se nemohlo. Teprwé na začátku XVII. století nastala doba přízniwnější, k čemuž značné pobuzení přišlo od wystěhowalcůw českých po létu 1620. Písemnictwo slowenské odtud až do konce doby střední zawírá se hlawně we spisech náboženských. I poesie nepowznesla se hrubě nad duchowní píseň. Střediště její mezi evangelíky byla Cithara Tranowského l. 1635 poprwé a potom welmi často se značnými přídawky wydáwaná. Co skladatele písní jmenowati sluší Eliáše Láního († 1617), Štěp. Pilaříka, jenž osudy swé w tatarském zajetí weršem popsal, Sam. Hruškowice († 1748), Dan. Kermana († 1740), jenž zdařile weršowal dle prosodie časoměrné. Matěj Bél, Mat. Markowic a j. psali prosau, Pawel Doležal grammatickými pracemi proslul.

Mezi katolickými Slowáky nejwíce wyniká minorita Benignus Smrtník a nejmenowaný pawlán, jehož překlad welikého díla o swatých otcích posud rukopisem leží.

Přehled pramenůw k historii literatury doby střední.

Hlawní pramen zpráw literaturných a žiwotopisných jsau spisowé sami a jmenowitě předmluwy k wydáním jich starým i nowým.

Jiné obecné prameny jsau:

Archiv český, wydaný od Fr. Palackého (1840—46).

Staří letopisowé čeští wydaní od téhož (1829).

Bohuslai Hasisteinii a Lobkowic farrago poematum (1570).

Jana Blahoslawa grammatika česká (1857) a zápisky w archiwu bratrském.

Wácl. Březana Žiwot Wiléma z Rožmberka (1847) a Krátký wýtah kroniky Rožmberské (1828).

Zprávy we spisu historickém a w korrespondencí Slawatowě.

Bohuslai Balbini Bohemia docta, editio Raph. Ungar (1776).

Adaucti Voigt acta litteraria Bohemiæ et Moraviæ (1774—84).

Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten (Voigt a Pelzel wyd. 1773—82).

Böhmische und Mährische Literatur (1779—80) a Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren (1786—7) von Jos. Dobrowský.

Faustini Procházka de saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius (1782).

Miscellaneen der Böhmischen und Mährischen Literatur, von Faust. Procházka (1784).

F. M. Pelzel Böhmische, Mährische und Schlesische Gelehrte aus dem Orden der Jesuiten (1786).

Ueber die Veränderungen der czechischen Sprache nebst einer czechischen Chrestomathie von Fr. Tomsa (1805).

Žiwoty starých slowenských weršowcůw při Poeziích Boh. Tablice (1806—12).

Geschichte der böhmischen Sprache und älteren Literatur von Jos. Dobrowský (1818).

Biographie des M. Joh. Campanus aus Wodňan, von G. J. Dlabač (1819).

Příběhowé králowstwí českého za Ferdinanda I., od J. W. Zimmermanna (1820).

Historie literatury české od Jos. Jungmanna (1825, 1847).

O pranostikách a kalendářích českých zwláště XVI. století od Frant. Palackého. (Č. Č. M. 1829.)

Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber von Fr. Palacký (1830).

Pana Bohuslawa Hasišteinského z Lobkowic wěk a spisy wybrané. Od Karla Winařického (1836).

Wýpisky z pamětí kolleje jesuitské u sw. Klimenta w Praze od W. W. Tomka (Č. Č. M. 1844).

Paměti kollegiatůw kolleje Karlowy od W. W. Tomka (Č. Č. M. 1847).

Geschichte der Prager Universität von W. W. Tomek (1849).

Historische Literatur von Mähren und Osterreichisch-Schlesien, von Christian D'Elvert (1850).

Staročeská bibliotheka, wyd. od J. W. Rozuma (1853—7).

Dějiny české Fr. Palackého, dílu IV. č. 1., článek sedmý o literatuře za Jiřího Poděbradského (1857).

Články p. Ant. Rybičky w Lumíru, Č. Č. M. a zpráwy o powyšowání do stawu a j., které sestawowateli anthologie této s přátelskau ochotau k užití propůjčil. Články Ferd. Mikowce w Lumíru.

Geschichte der böhmischen Brüder von Dr. A. Gindely (1857—8).

Přehled obsahu s některými oprawami a dodatky.

Strana

I.

Staří letopisowé čeští.

Léta 1829 wydala kr. učená společnost česká jakožto díl třetí Scriptorum rerum bohemicarum paměti, které w rozličných rukopisech a od rozličných spisowatelůw z doby od l. 1378 do 1527 se zachowaly. Letopisowé tito obyčejně nazýwáni byli pokračowáním w kronice Beneše z Hořowic aneb i w kronice Pulkawowě. Fr. Palacký s welikau pilností w jedno je snesl a chronologickým řádem sestawil (524 str. w 8°). „Jakkoli chudé a místy nedostatečné", dí o nich, „jsau zpráwy kronik těchto, pohlédneme-li na hojnost, welikost a důležitost dějů we wlasti za wěku onoho náramně zbauřené: předce nemalé anobrž hlawní šetrnosti zasluhují nade wšecky jiné kroniky wěku tohoto. Nepokrytě zajisté a owšem beze lsti wyprawují o welikých pohromách na wlasť naši po smrti krále Wáclawa IV. skrze odpadnutí od řádůw swětských i duchowních a skrze zbauření wášní lidu obecného uwedených, stawíce tím dosti žiwý krwawé anarchie obraz, jehož pohled čím wíce mysl wěrného wlastence skormucuje, tím wíce cítiti mu dáwá štěstí zřízené wlády zemské, pod kterauž jemu žíti dopřáno."

Smrť a pohřeb krále Ladislawa. (1457.)

Stało se tu neděli po sw. Ałžbětě, že král Ładisław křtił[1]) dietě na hradě u sw. Wácława panu Zdenkowi z Konopiště s panem Jiříkem spráwcí a s jinými kmotry. A tu neděli, když bude k wečeruom, tehdy král jide s hradu do Prahy a hned jeho hława zaboli. A nazajtřie wywrhle se jemu dwě hlize a on jich tajił, i kázał k sobě swým lékařuom. I dali jemu lékařstwie a najposléze púštěli jemu krew. A tak leže we mdłobách tento krásný młádenec, zhasł jest jako

[1]) Byl kmotrem křestným.

jasná swiece když temnosti oswěcuje, a jako wesło kdy by od łodí na hłuboké wodě ztratił, a jako huol podpory wšech klecawých; neb když se najlépe Čechowé nadáchu země zwelebenie, po jeho pak smrti sta se jejie zahubenie. A prwé nežli král umřeł, prosił pana Jiříka spráwce a to s dobrú myslí a pamětí, porúčeje jemu zemi českú k władnutí, aby sirotkuom a wdowám prawdy pomáhał a nedał jich utisknúti a křiwdy učiniti.

Pak nazajtřie we čtwrtek ten cełý den ležał král w domu na marách; a šli sú lidé ten cełý den, ohledujíce krále mrtwého, a był weliký daw a płáč w lidech. Pak nazajtřie w pátek den sw. Kateřiny hned po kázaní šli sú na processí. A najprw řemeslníci s swiecemi, a potom žáci a mniši, a potom rektor universitatis s mistry a študenty swými, a po nich wedli deset koní přikrytých suknem černým i s rynéři[2]), a potom šli kněží Pražští w komžech, a za nimi šeł mistr Jan Rokycana wolený arcibiskup Pražský w černém ornátě, a potom šli rytieři králowi wšichni w černém rúše jako mniši, a každý z nich nesł swieci černú w rukú. A potom nesli krále Ładisława na marách konšelé staroměstští pod złatohławem, a páni čeští a rakúští šli około mar. A ležał král pod złatohławem na marách odkrytý twáří, že jeho mohł každý opatřiti. A potom šeł obecní lid nesčíslný. A tu był tak weliký křik a płáč od lidí takowý, jakož někdy weliký płáč był, když umřeł Kareł ciesař starý. A jakož s welikú radostí a se ctí, s trubači a hudebníky přijali sú jeho, když do Prahy přijeł, a s welikým weselím jednú branú: tak druhú branú prowodili jeho s welikým płáčem a s żałostí. A tak staroměstští prowodili jeho až na małú stranu a potom małostranští prowodili jeho na Hradčany; a pak na Hradčanech kapituła hradská přijali sú krále s žáky swými a tu sú krále sami wzewše nesli. A pochowán w hrobě děda swého ciesaře Karła w kostele sw. Wíta w kuoře matky Boží, kdežto i podnes korúhwe jeho zemí nad jeho hrobem wisie, s welikú żałostí wšech pánuow českých od małého až do welikého a zwłáště pana spráwce. A tu sú penieze dáwali každému, kto jest chtěł k oběře jíti; ale lidé chudí, berúce penieze od Němcuow, mnozí schowáwali sobě. A pak po těch wšech králowu pečeť a majestát złámali sú a zrušili; meče dłúho nemohli złomiti, kterýž meč nesúce před králem mrtwým ostrý, koncem k zemi sú jej skłonili; jablko také a berłu, to jest sceptrum, sú złámali, zrušili a dokonce wšecky ty wěci skazili. Ba i praporce s korúhwemi wzew pan spráwce s erbem českým, obšed třikrát około hrobu, jest neodpustił, ale powrhł to na zemi i zedrał; k tomu ještě i jiných zemí korúhwe s jich erby také jest zsápał a nohami tłačił. A Němci, na wšecko na to hlediece, dali sú se u weliký płáč, a litujíce toho, že se jich krále korúhwem tak stało. Při jehožto pochowáwání mistr Rokycana učinił kázanie nad mrtwým králem z kněh Bonaventury na hradě, ač se to nelíbiło kanowníkuom; neb jest jeden z nich Wácław doktor řekł: „Mistře, přestaň; wšak již dosti jest toho kázanie.“ Potom pan Jiřík spráwce a páni čeští, wsedawše na koně, i jeli do swých hospod k obědu we XXII. hodinu. A to se stało w pátek den sw. Kateřiny w zimě.

[2]) rynéř, der Reiner, sluha meč pánu nosící neb wůbec prowodící pána.

Tažení k Ostromeči na Wltawě. (1471).

Ostromeč zámek byl těch časuow pustý za čtrnácte let, a páni Šternberci osadili jej a zbudowali zdi střechami prkennými a zdělali poněkud náspy a některaké příkopy a záseky, a osadiwše lidmi, s toho zámku škody weliké činili w tom kraji, brali, lúpili, jímali, šacowali, dobytek zajímali, drew ku Praze pławiti nedali, wybírajíce cło z woru po dwú groších biełých. A to trwało za drahný čas, že se již pánuom i zemanuom mnohým w tom kraji stýskało i sedlákuom, až někteří se holdowati musili; a někteří zemané s nimi díł měli a u nich tam bývali na zámku. O to potomně sněm držán był, aby ten zámek był obležen a, ač nebyło ode wšech swoleno, wšak proto wždy se to stało a to tiemto spuosobem. Že zámek ten w miestě welmi nepřístupném stojí, i neobehnali ho, ale některá miesta skalnatá osadiwše, opodál bašty a příkopy zděłali, tak že na zámek ani z zámku přibyti nemohli. A retunk jim dáti jich strana wždy chtěła, a nestało se. I nebyło žádné jednoty a swornosti w zemi české, než zrádcuow wšudy dosti se našło, a úřadowé někteří sešli byli i král.

I był toho času purkrabiem Pražským pan Jan řečený Jenec z Janowic a na Petršpurce. Ten shromáždiw něco lidu k Ostromeči, i přikázal wšem zemanuom hned od Brandeysa až za dwě míle od Prahy, to okolé k Říčanuom až i k Jíłowému, aby se k němu wšickni sjeli w den určitý, že chce šturm pustiti na Ostromeč s nimi. I neučinił toho ani jeden z nich. A on rozhněwaw se proto, že jeho neuposlechli, i učinił jim zájem wšem w tom podkrají Pražském wšelikých stád i koní, leč někteří s koňmi ujeli do lesuow. A když ten dobytek był shromážděn w tom kraji Kundratic a Nowého Hradu, tehdy ti páni, zemané i s swými lidmi běželi ku Praze, młuwiece Pražanuom, aby jim w tom radni a pomocni byli; jestliže by pak toho złého dopustiti chtěli, že wy Pražané za několik let k žádnému dobytku nebudete moci přijíti, a tak nejen toliko wám, ale i jiným městuom muože złým posłúženo býti; protož čas jest to opatřiti, ne pro nás, ale pro tato města Pražská.

Pak páni nowoměstští, obesławše se na rathauz, i rychle wyšlí špehéře, kam on pan purkrabie s tím dobytkem měří; a když urozuměli, že konečně skrze Prahu hnáti chce, káží najprw brány osaditi, aby žádný newyšeł a nepronesł, co se w městě děje. Pan Jenec pak ustanowí setníky a desátníky nad tím dobytkem zajatým, aby pořádně jeden po druhém w haufích rozdílných hnán býti mohł, jeden od druhého opodál, tak aby se dobytek nesmísił. I obrátił prwní hauf od Kundratic, a druhý hauf od Nowého Hradu. A tak ten dobytek obrátił ku Praze k Wyšehradu pořádně, když ještě na polích konopě a prosa była a hodina dne již dobře po nešpořích (než dne nepomniem kterého, neb jsem ještě pachole był). I jeł před těmi stády opodál pan purkrabie, nemaje mnoho jízdy a koní w té swé jízdě. A když se s Wyšehradu spauštěł šikem, tehdy purkmistr se pány konšeły a s některými obecními (a byli tu i z urozených lidí někteří) potkali se s ním před domem Rozwodowým. Počestně jej přiwítajíce, pozdrawenie učinili, jako tomu, jenž miesto králowské auřadem držeł. A po dokonání pozdrawenie přistúpie k otázce pokojnými słowy, tážiece jeho, co by to činił

anebo z které příčiny takowý zájem, což těmto měestuom Pražským nemuože než weliká škoda býti a nedostatek a swízel chudým lidem. A on jim předłožił auřad swuoj a kterak by o to péči měł, což na něm wystačiti by mohło, s raddú dobrú, a že i žiwotem swým nelitował by nasaditi, jakož teď jsem chtěł při tomto zámku učiniti, kterýž jest na škodu wšemu tomuto kraji; chtěł sem to złé přetrhnúti, pomoci od těchto krajuow žádaje i přikazuje, aby hotowi byli ke dni určitému. A i wás, páni Pražané, sem žádał, kdež psanie waše mám powolné sobě w té wěci, wšak skutkem se toho nestało. Tu sú jemu páni děkowánie učinili širokými słowy z takowého jich opatrowánie i péče jeho, tohoto přitom dokládajíce, jestliže by toto dočinił, což započał, že by to těmto městuom bez welikých a nenabytých škod býti nemohło. A budeme-li od záhubcí země takowé škody podnikati, od přátel pak také druhau stranau, což muož již horšieho býti? Pak, miłý pane, my wždycky jsme hotowi nápomocni býti; protož nikoli nedopustíme wám toho účinku dokonati pro záhubu naši. Wšak jestliže by pak kto neposłušný nalezen był, wšak jináč trestán museł by býti bez takowých škod těchto měst. A dobytek již był pod Słowany zastawen. A pan purkrabie wždy weleł předse hnáti, a páni wždy o to s ním w odporu byli, młuwiece k němu: Miłý pane, jestli nám té škody přieti neráčíš, uhoďme o to mezi sebú přátelsky; neb by tato wěc jináč přátelská býti nemohła; jináč chcete-li se postawiti zejtra bohdá do słunce na rathauze našem, chcem s wámi o tom narownati přátelsky a, tu sobě ruce dadúc, w pokoji dobrém zuostati; ale dobytka nepropustíme. Pan purkrabie wždy předse mocí hnáti welí ten dobytek. A w tom zejde pokřik od těch zeman i lidí a płáč, že se ten dobytek předce žene; a toť řezníci, z masných krámuow wyskočiwše, i zastawie dobytek tu před nowoměstským rathauzem. Tehdy ti, jenž byli nad tím dobytkem ustanoweni setníci a desátníci, počnú jim odpierati a oni je bíti a s koní házeti; a Chodowská paní Machna, wyňawši meč jednomu tomu drábu, mnoho jich ubiła a řezníci ještě wiec. A tu ten dobytek zase od sedlákuow a jich pánuow nazpátek se hnał, tak že bez máła plničký rynk toho dobytka był, až i padał jeden na druhý a owce též. A tak řwánie a bečenie weliké a hrózné było. A tu ktož swuoj dobytek znał, brali sobě. Tu celičkú noc žádného pokoje nebyło a každý k swému přišeł; než owec něco nemnoho najíti se nemohło. Pak ten pan purkrabie nazajtřie postawił se na rathauze nowoměstském ráno do słunce a přátelsky se o to rozešli.

II.

Prostonárodní písně.

Prostonárodní musa staročeská w XV. století hojné nalézala látky w dějích sauwěkých jmenowitě k satyrickým wýlewům. Zachowaly se z té doby písně satyrické husitůw i proti husitům. Wětší sbírka písní z lidu oné doby naleza se we dwau rukopisech bohatého archiwu Třeboňského, odkud

i píseň weselé chudiny wyňala. Mistr Lepič je z jiného pramene. Wydal píseň tuto, která, jak se zdá, naráží na nějaký skutečný děj sauwěký, Šafařík w Čas. Č. Mus. (1848. II.) spolu s některými jinými staršími poesiemi obsahu náboženského.

Píseň weselé chudiny.

Již jest zima přišła, słyšte odraní!
Kterak jste dłúho spali, a šatu nenie.
W létě spáchu, nic nedbáchu, co w zimě bude:
Ach hrozný trude, a šatky chudé!

Snieh prší zhusta, to złé znamenie;
Płáštěk, kabát zedraný, nohawic nenie.
Złý wietr wěje, złá naděje! Sychrawice jdú
Jedna za druhú, činie nám túhu.

Zle nám kukły skrájeli, kusa jich nenie;
Co jsme psoty naseli, toť jest wše plené.
Smutno srdce, snopa čtwrtce; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

Neb jest dařitel štědrý, komu ráčí dáti,
Nelze na něm wyłáti ani wyhněwati.
Komu ráčí, nerozpáčí, dá mu wšeho dosti
Wedlé swé miłosti, wedlé ochotnosti.

Milí chudí, těšme se, radost se nám stała:
Šatky s nás opršeły, hławička oblínała.
Milí chudí, núze pudí; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

Pójdeme-li do krčmy, kážem sobě naliti:
A kterak jest nechutno z suché čéše píti!
Trucheł pěšec, łačen měšec; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

Zastawíme zákład wše, zbroje netřeba;
Pójdeme na trh, kúpíme chleba.
Draho cenie, peněz nenie; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

W pátek naše hody úkrop studené wody;
Kyselice, šťáwa, se wším špatná ztrawa.
Budú ryby, nenie chyby — w Dunaji, w moři,
Lepšie než úhoři, dražšie než úhoři!

A když bude w sobotu, budeme mieti łopotu;
A w neděli ráno w żałudku prostranno.
Sedem k stołu chudí społu, kážem sobě dáti
Wietru posniedati, potom obědwati.

Ti kuchaři naši wařie nám ze mhły kaši,
Ze tmy zwěřinu, we snách jeleninu;
Náton paří, trdło waří, chtějíc hosti ctíti,
Krmí učiniti; nechť jsú třeba-li zbiti!

Nechajíc pyšných krmí, milujme zelé,
Twaroh, krúpy, jelito, mléko kysełé;
A zaspíce kapalice, s mákem wałdyně,
Uzenie, dyně, hrách na okřině.

Mistr Lepič, maudrý hrnčíř.

Słýchał-li, kto práw při wieře,
Také diwy od hrnčieře,
Jakož tento
Múdrý, jenžto
Nazýwá sě Lepič? wěz to:

Slepił welmi małú łatku
Dał z nie dosti wšemu sňatku
Angelskému
I rajskému,
Wedlé toho i zemskému.

„Wiz, kterým ji darem daři!
Šestera wěc w jednéj twáři:
Wíno s medem,
Mléko s stredem
A smetana s biełým chlebem.“

Dał jí jednéj diewce włásti,
Řka: „Krmiž každého zwłášti,
Tak starého
I mładého,
Welikého i małého.“

„Jež jsem zwał, tiť nechtie přij’ti:
Wynda, kaž wšem wóbec wníti,
Nemocnému,
Bełhawému,
Slepému i pocestnému.“

„Nemocné trudné na stranu
Sázej, krměci smetanú,
Biedné medem,
Slepé stredem,
Daj pocestným wína s chlebem.“

III.

Mikuláš Kompator z Kumštátu.

Mikuláš Kompator, od jinud neznámý, wyskytuje se w polowici XV. století co překladatel latinského spisu Lamentatio ss. patrum in limbo, jakož wyswítá z připisku ku konci sauwěkého rukopisu cís. bibliotheky Pražské, ježto zní: „Skonáwají se knížky z daru milosti Buoží, jenž słowú lament aneboližto płáč Otcuow swatých, kteréžto čtauce Pánu Bohu chwáłu wzdáwajte. Ode mne Mikułáše Kompatora z Kumštátu leta Páně MCCCCLI. Chwáła, jasnost i dík činění, čest, moc i síła Buohu našemu na wěky wěkuow amen.“ Spis tento Čechům starým welmi oblíbený tiskem wydán byl poprwé od Jana Straněnského 1572, potom w XVI. století ještě čtyřikrát, w XVII. a w XVIII. po dwakrát. Obsahuje wolání sw. otcůw z předpeklí, přitom poselstwí proroků w k Hospodinu o spasení člowěčenstwa. Sprawedlnost, Milosrdenstwí, Prawda a Pokojnost Boží jewí se tu co zwláštní osoby. Wolání otcůw po spasení wybrána z kněh proroků w a nejwíce ze žalmůw.

Z Lamentu Otcůw swatých.

Čtyři ctnosti hledají wykupitele.

Ty čtyři ctnosti (Sprawedlnost, Miłosrdenstwie, Prawda a Pokojnost) anebo panenky, jsúce w swornosti a přízni jakožto sestřičky miłé, natom sú se swoliły, aby jedny na nebi a druhé na zemi mezi lidmi toho muže[1]) hledały, dwě a dwě społu. A protož Sprawedlnost zwolí sobě Miłosrdenstwie za družičku, a řkúc: Sestřičko má miłá, ty jsi má, tebeť jsem já sobě za družičku zwoliła. Protož chceš-li, sestřičko má, líbí-li se tobě, pohledajme my zde społu mezi anděły — nebť sú oni sprawedliwi a k smrti zawázáni nejsú jako lidé, — zda by który nimi był hodný a dostatečný nalezen, ten saud wyplniti a tudy swět wykaupiti. I přiwoliło jest Miłosrdenstwie Buoží k Sprawedlnosti, a řkúc: „S tebú sem já také již wždycky, sestřičko má miłá. Játť sem tě též sobě zwoliła.“ Protož zuostały ty dwě cnosti społu w nebi, aby hledały mezi anděły. Ale Prawda a Pokojnost ty sú se społu brały na zem, aby též hledały mezi lidmi. Dawid pak trwał jest wně před swatyní Buoží, očekáwaje słowa miłosti a spasení Buožího, pro kteréž był wysłán od otcuow swatých z temností.

Tehdy Sprawedlnost a Miłosrdenstwie, procházejíc społu w nebi wšecky kuory andělské, ptali se w nich wšech anděłuow, řkúce k nim: Bratří milí, powězte nám, kdo dá z huory Syonské spasení lidu israhelskému, totéž aby jej wykúpił? Jestli kto ten mezi wámi,

[1]) jenž by člowěčenstwo wykaupil.

oznamte nám. Odpowěděli jim zase andělé a řekli: Sestry miłé, ptáte sě jistě na welikú wěc Buoží, hledajíce, kto by měł swět wykúpiti. Ale abyšte wěděły, žeť bratr newykúpí, ale wykúpíť człowěk. Tehdy Sprawedlnost słyšěci, že człowěk wykúpiti má, pohleděła jest také s nebe na zemi, pohleděła na wšecky syny lidské, chtěci widěti, který by to był człowěk, o němž andělé prawí, že by měł swět wykúpiti. I dí k Miłosrdenstwí: Sestřičko má, teď jsme słyšały od anděłuow, že by człowěk wykúpiti měł. Já jsem teď pilně na zemi pohleděła na wšecky syny lidské a žádného sem sprawedliwého uhlédati nemohła, aby kto ten saud a tu wýpowěď wyplniti mohł a swět wykúpiti. Protož daremní by była práce naše tam za sestřičkami našimi pracowati. Ale odpočiňme a počekajme jich zde; wšak nás tajno nebude, nahodí-liť se jim kto takowý. Ale wiemť já to jistotně, žeť nic nenajdú. Odpowěděło Miłosrdenstwie Buoží k ní: Sestřičko má miłá, neważme sobě té práce, ale sstupmež také dołuow a pomozmež sobě toho wšeckny wespołek, spasitele swěta hledati, aby Hospodin, wida tuto naši práci społečnú a snažnú, i nahodił jeho nám. Nebť on nechce, abychuom prázdniły, ale přikázałť jest nám píliti a hledati. Tehdy přiwoliła jest také Sprawedlnost k řeči Miłosrdenstwie a řekła: Sestřičko miłá, dobráť jest to rada twá. Chci já také tobě w tom dobrém powolna býti.

I stało se jest pak, když sú tyto dwě ctnosti, totéž Sprawedlnost a Miłosrdenstwie, také sstupowały na zem, ai toť Prawda pošła jest z země a Pokojnost s ní, any se berau zase tau cestau do nebe, nenalezše žádného z lidí, jenž by mohł swět wykúpiti. I jdúce z země potkałi se s těmito, jenž také s nebe sstupowały na zem na též cestě. I jdúce k sobě ty čtyři ctnosti, ai toť Miłosrdenstwie a Prawda potkały jsú se, Sprawedlnost také a Pokojnost, též také potkawše sě na té cestě, líbały se a wítały jakožto sestřičky miłé a welmi rády tu se shledały; neb se již były od dáwna newídały, proto, neb welmi za dłúhý čas po cestách těch běhały jsú a pracowały, hledajíce swěta spasitele. Tehdy Sprawedlnost a Miłosrdenstwie, kteréž w nebi hledały, učiniły jsú otázku na těchto druhých řkúce: Sestřičky miłé, hledały ste, který jesti to człowěk, jenž żiw bude a neuzří smrti, to jest, který nebył zawázán k smrti, jenž má swět wykúpiti. Hledały ste jeho a nalezły-li, zwěstujte nám. Odpowěděły zase Prawda a Pokojnost: Sestřičky miłé! Jistě hledajíce hledały sme welmi pilně wšudy po wší zemi; a žádného sme sprawedliwého a newinného najíti nemohły, ba ani dítěte, jehožto żiwot jest toliko jednoho dne na swětě. Ale wšickni jsú se odchýlili a neužitečni jsú wšickni. Tehdy Sprawedlnost a Miłosrdenstwie zamútiwše se řekły jsú: I kdež tehdy muže naleznúti takowého budem moci, a kde jeho brž hledati máme? Neb my jsme také již wšudy w nebi mezi wšemi anděły ptały były, by kto mezi nimi dostatečný tu wýpowěď na se wzíti a swět wykúpiti, a oni řekli nám, że człowěk má wykúpiti. A protož jsme my též také teď dołuow sešły, abychuom wám hledati pomohły. Ale poněwadž ho w nebi mezi anděły není, ani také mezi lidmi na zemi, i což sobě nebohé zdíti mame, když toho spasitele swěta najíti nemuožem? A tak sú se były zamútiły wšecky ty sestry.

IV.

Jošt z Rožmberka.

Jošt, druhý syn pana Oldřicha z Rožmberka († 1462) a Kateřiny z Wartenberka († 1436) narodil se l. 1430. W letech dwacíti poswěcen byl na kněžstwí i dostal probošlstwí kostela hradu Pražského; byl i mistrem Strakonickým křížowníkůw sw. Jana Jerusalemského (maltézůw). L. 1457 wywolen byl za biskupa Wratislawského, kteréhožto roku též mladší bratr jeho Jan, wladař domu rožmberského, dosáhl nejwyššího hejtmanstwí we Slezsku. Po smrti krále Ladislawa s jinými Slezáky wzpěčowal se Jiřího za pána poznáwati, pokudž od stolice římské na králowstwí potwrzen nebyl. Potom se krále přidržel až do l. 1465. Roku toho zapsalo se panstwo Jiřímu odporné w jednotu na Zelené hoře, ku kteréž se i Jošt přidružil. Jednota Zelenohorská weřejně powstala proti králi mezitím (1566) od papeže w klatbu danému. Jošt, ačkoli wěrně se snažil, aby různice ty ke krwe proléwání newedly, do boje wtržen byl, stoje w něm proti wlastnímu bratru Janowi, jenž byl při straně krále Jiřího. Přijaw wedení wojska slezského, poražen byl od Viktorina, nejstaršího syna králowa, pod Münsterberkem. Hořem nadtím umřel w Nise 12. Prosince 1467. Tělo jeho pohřbeno we Wratislawi w kostele sw. Jana křtitele.

Jošt byl wýmluwný kazatel; českým i latinským jazykem častá kázaní míwal. L 1461, když na zelený čtwrtek na hradě Pražském kázal proti přijímání pod obojí spůsobau, strhla se proti němu takowá bauře lidu Pražského, že za králem do Kutné hory ujeti musil. Jazyka německého wšak nedostatečnau měl známost, tak že we Wratislawi na kázaních wždy jen jazyka latinského užíwal. Znamenitá bystrota mysli jewí se we wšem, cokoli z péra jeho nám se dochowalo. Spisůw jeho tři zachowal Wáclaw Koranda w rukopisu swém, totiž: třináct šprochůw wajowských (Waidsprüche) i s odpowědí na ně od jakéhosi Klímy z Prudowic, spis o sprawedlnosti a nesprawedlnosti a podání králi Jiřímu o potřebě, aby s národem českým k církwi Římské se připojil.

Ze šprochůw wajowských.

Ježek má bodliny a swině štětiny, złosyn najde złosyny a dobrý nebude bez družiny. Kmen má wětwe a wětwe ratolesti a řetěz články; snadno splésti, těžko rozplésti, lehko smiesti, nesnadno rozděliti.

Nenie nemúdřejšieho, než kto múdře młuwí a zle činí, dobré zná a złé děłá, a kto jinak saudí a jinak činí.

Nic spieše neokłamá než potakač, układač, licoměrník, a ten najškodliwějie, komu se najwiec wěří. Miłostníci, pochlebníci, kořistníci zawodie lidi také častokrát i múdré.

Přirozenie, nawycenie, zarpucenie odwodí od prawdy poznánie a od poznałé zachowánie.

Rozmyšlený hněw jedny straší, druhé tuží; náhłý ruší od lidí naději, k lidem přistúpí a dáwno dobýwané rychle kazí jméno dobré.

Kto se ničehož nebojí, jest błázen; kto wšeho, jest nemúdrý, a kto se w obém nepotřebně zjewí, jest neopatrný.

Kto má přáteły za mauchy, jest rozpačný, a kto nepřáteły za lwy, jest strašliwý; ktož pak má přáteły za lwy, jest srdnatý, a nepřáteły za mauchy, jest přeważný: a miera we wšem najlepšie.

Múdrý ščestie na neščestie nesadí; smłuwí se raději podobně než swadí.

Ščestie zawodí w neščestie. Múdrý na wrchu zastawí; neb s druhé strany býwá příkrejie k dołu.

Ščestie se trausí, neščestie se spe.

Nic neščastnějšieho, než komu nižádná múdrost ani pilnost ani statečnost nemóž prospěti budúcky, a kto był w ščestie, ztratě je, rozpomíná se na ně.

Ohně nelze upáliti, wody utopiti a wětru zadusiti, a prawdě zahynúti.

Z podání králi Jiřímu.

Nestane-li to králowstwie w jednotě obecné Církwe swaté a Římské, tehdá strach, že se na něm naplní čtenie, kteréžto die, že každé králowstwie w sobě rozdělené zahyne. A to by se pohřiechu naplniło, kdy bychom se toho dopustili, abychom se w sobě rozděléc, neřku na dwé ale na několikero se odmiešejíc, sami se hubili a kazili.

Skrze takowú ruoznici stało[1]) by obcowánie Čechuow se wšemi jinými křesťanskými zeměmi, w swátostech přijímání, w służbě Boží, w kupectwí, w rytířských jézdách po dobrodružstwí, po służbách, w spřiezněních, w saudech, w poselstwích a w jiných rozličných a mnohých wěcech.

Ačkoliwěk Pán Buoh wším wládne, wšak dobře se jest wystřéhati příhodami jiných; neb takowé wěci na dlech[2]) sú na dobré newycházeły, aniž což násilného jest wěčného. Aneb která jest památka Žižkowa a wšech jiných násilníkuow než w hanbě a w złořečenstwí a wěčném zatracení?

Lépe jest zbožných a słušných cest hledati než w také zmatky wstúpiti; neb kto by začeli, Buoh wí, dočekali-li by konce. A na to-li by na dlech přišło, co oni chtie neb nechtie, kto to wie? neb stáłost prawdy a neustupnost křiwdy twrdé boje miewají. Když křiwda s neprawostí bojuje, tehdá obé neostojí. A komu duše a čest nenie prodajná, tenť nato bude pomnieti, že prawdě nelze zahynúti.

[1]) na dél, konečně.

[2]) přestalo.

Buď jakž buď, wšak to wieme, že trápenie dáwá rozum, protiwenstwie zkušuje lidí jako oheň zlata a trpěliwost w protiwenstwích přinášie wěčné odpočinutie a žiwot wěčný.

V.

Ctibor Towačowský z Cimburka.

Otec jeho, Jan z Cimburka, byl hejtmanem markrabství morawského za nezletilosti krále Ladislawa: Ctibor zastáwal týž nejwyšší w zemi úřad za králůw Matyáše a Wladislawa II. Oba wynikali politickau maudrostí a horliwau láskau wlasti. Ctibor činnost swau weřejnau počal pod očima otce swého. Prwní úřad, kterýž zastáwal, bylo sudstwí dworské za krále Jiřího, kterémuž wěrným byl zastawatelem, když se na Morawě jedna časť panstwa ku králi Matyášowi uherskému obracela. Král Jiří před ukončením boje umřel (23. Bř. 1471). Ctibor téhož a následujícího roku zastáwal nejwyšší kancléřstwí w Čechách a zároweň, již od l. 1469, nejwyšší hejtmanstwí w Morawě. W Čerwnu 1471 wyprawen byl s jinými pány do Krakowa, aby oznámili polskému kralowici Wladislawowi, že wywolen jest králem českým. Když boj s Matyášem i za Wladislawa se prodlaužil a wšeliký pořádek w zemi tím hynul, stawowé morawští chopili se téhož prostředku jako čeští a wywolili pět ředitelůw zemských, kteříž by až do konečného srownání wěci obecné sprawowali. Mezi těmito pěti byl i Ctibor. Mírem Olomauckým (1478) postaupena Morawa, Slezsko s Lužicemi Matyášowi, kdežto Wladislaw podržel jen Čechy. Tak zemím dlauhau wálkau zhubeným nawrácen pokoj. Jeden z prwních skutkůw panownických krále Matyášowých bylo narownání dáwné různice mezi pány zemskými o přednost w sedání na sněmích, w čemž Ctibor přední měl účastenstwí (1480). Téhož roku ustanoweno bylo působením Ctiborowým, aby we dsky zemské morawské budaucně wklady se dály jazykem českým. Wůbec stawowé morawští welice se tehda přičiňowali, aby řád zemský posud jen na obyčejích starodáwních založený dostal pewnějšího základu psaným práwem. K tomu konci požádali Ctibora, aby „tak jakž se pamatuje a swědom jest obyčejów a zwykłostí starodáwniech, které jsú se za našich předków zachowáwały a w skutku dáły, kteréž on očima swýma widěł a při nich osobně býwał" paměť swau jim sepsal. Žádosti této wyhowěl. Užiw nejen swých ale i od otce přejatých

pamětí, asi l. 1481 i sestawil „knihu Towačowskau“ tak řečenau. Pan Ctibor za mladších let (1467) pokusil se též o wětší dílo básnické (Hádání prawdy a lži), ale s malým štěstím. Jest to allegorie na oblíbené tehdá thema, totiž spor mezi církwí římskau a husity, prosau sepsaná; prowedení nechutné, nic než řeči nekonečné a jednotwárné (Wiz úsudek Palackého w Děj. českých dílu IV č. 1 str. 380 sq). Mimo tato díla zachowaly se po panu Ctiborowi listy, w kterých se jewí patrně stopy „libé wýmluwnosti, kterau wlasť jeho welebíwala druhdy.“ Zemřel dne 26. Čerwna 1494.

Z knihy Towačowské.

O dskách zemských.

Přenášenie desk.

Po wzdání súdu král neb hajtman a páni nikam se tu nerozjedú, než hned pošlí do kapitoły k knèžím, aby dsky zemské úředníkóm zemským wydány były. A knèžie jmají žáky s několika swiecemi jmieti, a když tam pan komorník s jinými úředníky přijde, u sklepu, kdež se chowají dsky, státi. A pan komorník, sudí, písař zemský na woze jeti jmají, a menšie úředníci podle nich pěšky jíti aneb na koniech, trubače jmajíc při wozu. A wstúpiec do sklepu komorník, sudí a písař s několika komorníky, a tu před nimi ohledajíc, jsú-li pečeti całé i truhła, a když tak najdú nepohnuté, wen truhłu přinesú. A úředníci menšie ji wezmúce, před úřadem wyššiem nesú, a před nimi swiece, až na wuoz wstawú. A na truhłu pan komorník wsede, meč wytržený nahý na ramenú drže. Sudí s písařem proti němu a jiní, komuž se rozkáže, s menšiemi úředníky pěšky a na koniech około wozu. A pan komorník jmá žákóm nětco dáti spropiti, a tak z lehky kázati jeti, aby ti, kteří pěšky jdú, s wážností šli, a trubačóm trúbiti káže, až před klášter sw. Michała.

A tu když budú přiwezeni, jmá pan hajtman i páni i wšichni zemané proti nim wyjíti až ke dweřuom před kostеł. A s woza je wezmúce menšie úředníci, jmají je nésti před panem hajtmanem a panem komorníkem a pány až do šrankuow, kteří k tomu jmají zwláščni býti hned připraweni rozkázániem pana komorníka. A tu na stuol k tomu připrawený jmají býti postaweny, a około šrankuow páni státi a zemané. A pan komorník s sudím, pana hajtmana toliko w šranciech při sobě jmajíce, opět přede wšemi pečeti ohledati, jestli całé okázati, a potom odwarujíc pečeti, každý swým klíčem úředník otewra zámek, dsky wynieti jmají a okázati.

Při dskách kto w šranciech býti jmají:

Napřed pan komorník, sudí, písař zemský, menšie úředníci, písař pro hledánie, ač by komu było jeho potřebie jmieti, ale aby také

přísahu učinił. A z těch žádný nejmá u sebe jmieti žádného nože ani skripturała ani kałamáře neb črnidła krom písař zemský; ten jmieti muož a jmá črnidło a péro pro wpisowánie do desk. A jest-li nowý komorník, jmá dsky s swým erbem nowé spuosobiti, kdežto písař zemský jmá je w rukú jmieti a, což hodného a pan komorník rozkáže, w ně wpisowati.

Z které příčiny dsky psány počaty česky.

Leta buožieho MCCCLXXX najprwé w Ołomúci, když práwo a súd zasazen jest, za úřadu pana Wácława z Boskowic a w Brně pana Wiléma z Pernšteina, těch pánuow komorníkuow, s wolí pana hajtmana a pánuow i wší země začali jsú se w jich dsky nowé českú řečí wkładowé wpisowati; neb prwé łatinsky wpisowáno było. A k tomu páni pro obec i pány komorníky swolili pro menší práci a lepší rozum těm, kteříž łatině nerozumějí: neb mnozí łatinu k swému rozumu wykłádají: aby prostý rozum český stáł.

Zawřenie desk.

Potom po wšem (t. j. po wkladech do desk učiněných) pan komorník a sudí káže zemskému písaři neb jinému nad hłas přede wšemi čiesti dsky po knihách staršiech pořád. A přitom jmají seděti úředníci aniž odtud odcházeti až do dokonánie. A to proto, že dsky wšem známy býti jmají a před žádným netajny. A bude-li komu co potřebie a se toho dotkne a swého užitečného co usłyší, káže písaři posečkati a sobě podruhé čiesti, XI grošuow dada širokých. A tak až do konce wšecky dsky wyčteny býti jmají, to což wymazáno nenie. Také we dsky nemá nic pokútně kładeno býti, a natom jich najwětšie moc jest, že do nich zjewně jde a swobodně wšecko.

A když již dsky přečtú, kteréž wiece než co jiného wážie a jako řkúc wšeho práwa konec a wšech jistot jistota — kromě dobrowolné smłúwy a swolenie toho, ktož sebe mocen jest: to jmá práwo i dsky rušiti — pan komorník, sudí a písař zemský włožie dsky w truhłu a zapečetie každý úředník swú pečetí zámek swój, a s poctiwostí zase na to miesto, kdež je wzali, dowezú. A každý úředník klíč swój při sobě chowá, aniž jeden bez druhého ani wšickni społu k nim jíti mají, ani co jednati, bez wuole krále, markrabie, hajtmana a pánuow.

VI.

Hynek wéwoda Münsterberský.

Hynek, jinak Jindřich mladší, z Poděbrad a z Kunstátu byl třetí syn Jiřího Poděbradského a Johanny Rožmitálské. Narodil se dne 18. Máje 1452 w Praze. L. 1463 wyzdwižen byl od císaře Fridricha, spolu s bratry Viktorinem a Jindřichem starším, za kníže říšské, hrabě Kladské a wéwodu Münster-

berského. Po smrti krále Jiřího (1471) připadly mu za podíl otcowský Poděbrady a Kostomlaty. W boji o korunu českau, kterýž spolu wedli králowé Matyáš Korwin a Wladislaw II. stranil Hynek králi uherskému. L. 1473 wywolen byl na sněmu Benešowském spolu se třemi jinými pány za ředitele zemského s plnau mocí, aby až do zawedení pořádku zákonního wšecky potřebnosti obecní w Čechách řídili. L. 1476 wyslán byl od krále Matyáše do Apulie, aby mu newěstu Blaženu přiwezl. Na sjezdu Brněnském l. 1478, když jednána smlauwa mezi oběma králi, spatřujeme mezi radami Matyášowými i Hynka, jenž tehda s Wladislawem zwláštní umluwau se srownal. I později účastnil se činně w záležitostech zemských.

Hynkowo obyčejné sídlo byly Poděbrady. Za manželku měl Annu, dceru Wiléma wéwody saského. Jediná dcera jeho Anna wdala se za Jindřicha z Hradce. W pozdějších, jak se zdá, létech jal se obírati pracemi literárními. Básnické plody jeho ukazují na wzory německé a některé w skutku nejsau nic jiného než wolné překlady ze zbírky Kláry Hätzlerowé. Mimo to buď sám přeložil nebo přeložiti dal Fucheria Karnotenského historii o tažení křížowém do Palestiny l. 1099. Hynek umřel, nedosáhnuw ani 40 let, dne 10. Července 1491 na Poděbradech, odkudž mrtwé tělo jeho přewezeno do Kladska a tam w rodinné hrobce w klášteře františkánském pochowáno.

Nesnáze hospodářowy.

Budu-li dobrý statek na zemi míti,
hned stokrát wětší práci mám.
A kterak to, ihned oznámím wám:
že ktož má na zemi statek weliký,
ten musí míti dobytek wšeliký,
a wšecko hospodářstwí naprawiti,
a sám ke wšemu ruku přičiniti;
neb nepřihlédá-li sám k swému,
by měł welmi mnoho, newystačí jemu.
A protož welikým statkem starosti neubude:
kdež při chudobě jedna, tu jich deset bude.
Ještěť chci wíce powěděti:
Musíš děwky a pachołky míti,
a nebudú-liť wěrni tobě,
tiť nepomohú jediné sobě.
Pak když chci s pole woziti
a obilé dobrým požiti,
musím jim podlé jich wóle płatiti,
ač nechci na poli obilé shnojiti.

Jestliže jemu mzdy mało podám,
hned s ním nesmłuwím, to jistě znám;
než daj jemu, co on bude chtíti,
a ihned chce obžinky míti.
K tomu płuhy, wozy, brány,
ty ať jsú dobře okowány;
k tomu příprawy také,
kteréž míti chce wšelijaké.
A když jemu to wšecko zjednám,
proto toho wždy jisto nemám,
aby on děłał, kdy děłati má;
než tak wšeho ležeti nechá
a, chce-li, wóli (má) wětší nežli já.
Dím-li co o tom, tehdy se hned hněwá;
a již teprůw nebude děłati,
by to wšecko měło shníti neb złámati.
K tomu počne hned reptati
a mně ještě winu dáwati,
řka: Kterak jsú i wozu koła mdłá,
nałožím-li naň mnoho, že se złámá.
Tužť mu musím, co sám káže, jednati,
bych se měl i hned spadati.
Tuť natom dosti nebude:
o płuh nowá swáda opět bude,
prawě: Wšak do toho nic není,
a w branách žádného hřebu není;
jestliže toho hned mi nezjednáš,
pójduť ode wšeho, to shledáš.
A jemu dobré wšecko zjednał był,
jedno že on jest to swéwolně zkaził,
ihned mi jiným pánem hrozí,
nezjednám-li, co káže, hned pryč běží.
A jestli že jemu z hněwu słowo dím,
on mi jich deset, to jistě wím.
I musím já wšech řečí nechati,
ač chci, aby chtěł něco děłati,
i jemu rád zjednati, což káže.
Tužť naprawí płuh i oře
tak jakž sám chce, a ne jako já.
Potom hned zápłaty žádá
a řka: Pane rač mi zapłatiti,
chceš-li ať budu słúžiti;
pakli mi hned nezapłatíš,
wšak nebudu děłati, to ty zwíš;
nebo musím sobě šaty zjednati,
abych měł w čem potancowati.
Tuž já musím pěkně prositi,
nechci-li jeho na sebe zbúřiti,
řka, že jemu brzo peníze zjednám.
Tuť před ním chwílku pokoj mám.

Potom opět přijde pohonič ke mně,
prawě: Já nemohu poháněti,
chci nyní doma poseděti.
A já jemu dím: Miłý, proč?
búříš welmi, ano snad není oč?
I co se nemám búřiti,
a já nemám w čem pohoniti:
wšak košile ani kytle nemám,
k tomu złámał jsem ostruhu, pohleď sám;
a to mi máš z práwa zjednati,
chceš-li, ať budu předse děłati.
A také rozmrskał jsem wšecken bič,
nezjednáš-li mi co třeba, pójdu pryč.
Tehdy cožkoli młuw já,
nezjednám-li co on chce, nic netbá;
než zjednám-li, tehdy děłá,
a nezjednám-li jemu, tehdy nechá.

Potom mi děwka počne přimłúwati:
A ty mi nic nedáwáš, kterak mám děłati?
a k tomu kusa střewíc nemám,
a sukni zedranú, pohleď sám.
Protož račiž mi košili kúpiti,
sic wěru musím pryč ujíti.
A hned přijde děwka druhá,
ihned se také préč trhá,
řkúc: nekúpíš-li mi sukna sedm łoket,
budeť nowá swáda opět;
a máš-li mi kúpiti, kupiž dobrého,
nebo pójdu pryč a budu u jiného.

A tak wšickni děłají,
by měł i dobytek zemříti, nic netbají.
Pane zjednaj nám piwa, ať žízní nezemřeme,
chceš-li ať pryč neutečeme.
A nikdy nemáme co jísti,
že se musíme hładem třísti;
soli nemáme, ani masa žádného,
a chleba sotně do dne zajtřejšího.
I zda nás chceš hładem zmořiti?
Chceš-li ať děłáme, musíš nám dobré bydło činiti.
A bych já zpíwał jako sławík,
nezjednám-li, co chtí, jsem již nebožtík.

VII.

Rada zwířat.

Rada zwířat jest báseň obsahu didaktického. Spůsob její nejwíceji podobá se k Nowé radě pana Smila Flašky z Pardubic. Od bájek dělí se tím, že zwířata w ní nejednají ani mezi sebau rozmlauwají jako w básních Aesopowých, ale jedno po druhém k člowěku jakožto pánu swému přistupujíc, toliko podlé powahy swé zwířecí jeho učí jakožto učitel, jemu radí a wýstrahu dáwá jakožto přítel. Rada zwířat obsahuje dwě knihy: w prwní mluwí zwířata čtwernohá, jako lew, medwěd, wlk, pes atd., w druhé ptáci, orel, jestřáb, luňák, atd. Každému naučení, ježto w rýmowaných werších zwířata dáwají, předeslán jest popis powahy zwířete, jehož se řeč uwozuje, a rozjímání mrawoučné. Dále přidány jsau průpowídky dwauweršowé, obsahující naučení z powahy zwířat wzaté. Báseň tato sepsána jest na začátku XVI. století. Tištěna byla poprwé l. 1528 w Plzni, 1578 w Praze, potřetí wydána od Dobrowského l. 1814.

Přirození psa.

Pes potřebný jest k ostraze domowní, buď w městě buď we wsi; neb on swým štěkáním dobytek zachowá a złoděje zažene a wždycky wěrně Pánu swému słauží. Dí Kolumella: Který jest wětší miłowník pána swého nežli pes? kdo wěrnější na cestě towaryš? který strážce najsprawedliwější? který ponocný bedliwější? který jest mstitel ustawičnější nežli sám pes? Neb pro pána swého i hrdło ztratí. A jsa bit od pána, nemstí se.

Učí tebe człowěče, aby Stwořiteli pánu swému wěrně słaužił a přikázaní jeho zachowáwał. Nebo błahosławený wěrný służebník, kteréhož pán, když přijde, najde, an tak činí jakž mu přikázáno.

Pes k człowěku.

Wlk uteče a přistaupí pes,
Řka: Dočkám-li se také řeči dnes?
Těžko mi zde tak dłauho státi,
Diw že se welikým hořem nezwrátí,
Ano wlk dłauho wymłauwá,
Na mne diwné żałoby shledáwá.
Wěz człowěče, pane miłý muoj,
Žeť jest wlk hławní nepřítel twuoj:
Smířiš-li ty se mnau hltawého wlka,
Wěz, že mnohá škoda tebe potká.

Neostaneť krávy žádné na dwoře,
Ani słanin ani plecí na komoře,
Ani owce ani kozy w chléwě;
Najdeť wlk i w marštali hříbě,
Shledáť, kde jest které prase,
Wšecko sžeře a newrátí nic zase.
Wyslídí, kde jest která hus,
Neostaneť z ní ani křídła kus.
Wše s kostmi i s peřím sžeře
A nikdy se dosti nenabeře.
Jáť míwám na mále dosti,
Když ty mi wywržeš s stołu kosti.
Zato já tobě wěrně słaužím,
Že i nočního času nezaležím.
Ty najeda se s čełádkau ležíš,
A mne častokrát hładem mořiš:
Wšak já wždy proto štěkám
A twého dobrého wěrně hlídám.
Aby wlk neb złoděj nižádný
Nepřišeł w duom twuoj, jáť jsem strážný.
Hład, zimu trpě i wšecku psotu,
To wše snáším pro twau robotu.
Aniž mám také kde poležeti
A swým kostem pohowěti,
Leč w hnoji anebo w słámě.
Wšecka se psota zbeře na mne:
Mauchy, blechy i protiwní komáři
Štípajíc hrají około mé twáři.
Tak mne bída a weliká psota zmoří,
Že téměř nebudu podoben k zwěři,
Ač jsem pak tobě welmi wěren
Jakožto ze wší zwěři jeden.
Já se pro twé dobré snažně zasadím
A pro twau wěc častokrát hrdło ztratím,
Twrdé kamení i kyjowání trpím:
Proto tebe žádnau měrau neopustím.
Ano i od tebe pána swého
Trpíwám auzkosti a bezprawí mnoho,
Že mne netoliko hładem mořiš,
Ale druhdy kyjem nemiłostiwě chładíš.
A kdyžť słaužím do swé starosti,
Nemáš nade mnau žádné lítosti:
Za mau práci a służbu wěrnú
Wyháníš mne z swého domu.
A ač mi činíš jistě mnoho złého,
Proto já se nad tebau nemstím toho,
Ale za twé złé mně činění
Dáwámť człowěče toto naučení:
Buď wždycky wěren pánu swému,
Najwíc Bohu, stwořiteli swěta mocnému,

Až do hrdła zastaň wšemohaucnost jeho,
Wydaj žiwot i krew swau podlé něho,
Přijímaj jeho łaskawé trestání
A słuž jemu wždycky bez přestání.
Wysłaužíš, to wěř, hojnau odpłatu
W budaucím wěčném žiwotu:
Lepší nežli ty mně zde činíš
A za dobré wším złým płatíš.

Člowěk k psu.

Známtě, pse, muoj wěrný słauho,
Cos mi teď wymłauwał dosti dłauho,
Že ty mně wždycky wěrně słaužíš,
A máło na mne wysłaužíš.
Chciť to wěrně nahraditi,
Když bude aspoň po twé smrti;
W łauži neb w błátě prostřed cesty
Učiním tobě pohřeb počestný.

Kočka.

Kočka ze sna tebe budí,
Od lenosti tě odwodí.

Słon.

Słon dí: S hubeneym newáłej,
K bližnímu se łaskawě měj.

Jelen.

Jelen prawí: Před złým utec,
Ať tě nechytí złý łowec.

Rys.

Budiž přízniwý k člowěku,
Budeš míti přízeň, łásku.

Jeřáb.

Buď wždy wěren pánu swému,
Násilé nečiň chudému.

Kohaut.

Kohaut o puoł noci zpíwá,
K Božské službě napomíná.

VIII.

Řehoř Hrubý z Jelení.

Měštěnín Pražský rodu rytířského. Žil při dwoře krále Wladislawa II., rozličné úřady dwořské zastáwaje. I manželka jeho, wynikajíc rozumností a mrawůw počestností, zwláštní požíwala důwěry u králowny. Společenské postawení toto zwláště bylo whod muži plnému upřímné snahy o zwelebení wlasti, kteráž co do wzdělání duchowního welice byla poklesla následkem wálek husitských. Z Italie tehdá zaswítala záře učenosti staroklassické, i nescházelo mužůw, kteří horliwě usilowali, aby nowé toto swětlo rozbřesklo se i nad zeměmi našimi: Jan Pannonius a Jan Vitěz w Uhrách, Conrad Celtes w Rakausích, Stanislaw Thurzó a Augustin Olomúcký na Morawě, Jan Šlechta ze Wšehrd, Jan Balbus, Bohuslaw z Lobkowic w Čechách. Kdežto wšak učenci tito nejen wzdělání ale i také jazyk starých Římanůw mezi krajany štípiti se snažili, obral sobě Řehoř Hrubý za úkol, aby dle wzorůw staroklassických ušlechtil a zwelebil jazyk domácí. W snaze této nebyl osamělý; k témuž zajisté cíli pracowali i Vikt. Kornel ze Wšehrd, Oldřich Welenský z Mnichowa, Mikuláš Konáč, Jan Češka a. j.

Řehoř obíral se skoro wýhradně překládáním. Nejoblíbenější spisowatelé jeho byli J a n J o v i a n P o n t a n u s, kancléř Ferdinanda krále neapolského († 1503), jehož knihy o statečnosti (1820), o poslušenstwí, o dobročinnosti, o králi, rozmlauwání jenž slowe Charon atd., a F r a n t i š e k P e t r a r c a, slawný básník wlaský († 1374), jehož díla o lékařstwí proti štěstí i neštěstí (1501), o prawé maudrosti (1551), o bídě a záwisti atd. do češtiny přeložil. Ze spisůw C i c e r o n o w ý c h přewedl Laelia de amicitia a Paradoxa (kusowé hodní podiwení 1818, 1853), z E r a z m o w ý c h chwálu bláznowstwí (1820), od B o h u s l a w a L o b k o w i c e list k Petrowi z Rožmberka (1818), od A n t. C a m p a n a o sprawowání úřadůw (1513.) Ze spisůw sw. otcůw zčeštil sw. J a n a Z l a t o ú s t é h o knihu „že žádný nemůž uražen býti od jiného než sám od sebe“ (1500, 1828), pak řeči s w. Ř e h o ř e, kterak w štěstí i neštěstí míti se máme, a sw. B a s i l i a o záwisti atd. Jediná samostatnější práce jest napomenutí k Pražanům, čeho potřebí jest k wálce, w němž užito řeči Ciceronowy pro lege Manilia. Díla Řehoře Hrubého jen z malé části jsau tištěna; wětšina jich chowá se w rukopisech cís.

bibliotheky Pražské. Letopočty k jednotliwým spisům přidané znamenají, kdy byly tištěny.

Důkazem, jak welice ctil Řehoř studia klassická, jsau znamenité náklady, které wedl nato, aby syn jeho Sigmund w nich se zdokonalil. I stal se Sigmund skutečně jedním z předních pěstowatelůw literatury řecké i latinské, bohužel ale nalezal w cizině, w Basileji, pohodlnější sídlo k prácem swým nežli we wlasti bauřemi rozkolébané. Řehoř umřel dne 7. Března 1514.

1. Napomenutí k Pražanům.

Poněwadž se nynie, páni milí, pro sprawedlnost swú a pro obranu její chystáte a strojíte k wałce, račtež wěděti, že držie lidé učení a takowých wěcí swědomí, že najwiece mohú w wałce ty wěci, kteréž sú tuto położeny, totiž: množstwie wojákuow, mužnost, wtip hajtmanský a štěstie, kteréž, ačkoli mnoho muože we wšech wěcech lidských, wšak najwiece w wałce. A to i písmo swaté swědčí. Kteříž pak prawie, že penieze sú siła nebo moc wałky, ti najčistší wěc oznamují. Archidamus Lacedemonský, když se ho towařišie jeho tázali, jak by było mnoho peněz potřebie k wedení wałky, odpowěděł, „že wałka počtu nehledí," tiem dáwaje znáti, že ktož najwiece má peněz k wałce, že ten najspieše wałku prowede. A Marek Tullius drží, že hajtman wojska tyto čtyři wěci z potřeby do sebe mieti musí, totiž: uměnie wałečné, mužnost, wzácnost, štěstie. Mnozí k tomu přidáwají tuto pátú wěc jakožto najmocnější, totiž welmi welikú złata hromadu. A bez toho wšecky jiné wěci pokładají za mdłé a za nedostatečné; neb bez peněz welmi znamenité wěci nemohú se snadně dieti. I toto jest wěc dobrého hajtmana, čehož by dowésti mocí nemohł, aby toho penězy dowedł. A tak jest i král Matyáš činił. Má také druhdy znamenité wěci hajtman chytrostí a zheyrałostí prowoditi a má Lizandra w tom následowati, kterýž řiekáwał, aby tu kuože liščie přišił, kdež kuože lwowa nemuože dosáhnúti. A ktos při té wěci toto propowěděł: Čehož nemuožeš mocí dowésti, o to se pokus chytrostí. Má také to w tajnosti weliké býti, což má hajtman činiti. A protož i toto se jemu od Vegecia dáwá naučenie: Co má, prý, býti, raď se o to s mnohými; ale což máš učiniti, s welmi řiedkými a nebo radči sám s sebú. A proto jest chwálen onen Metellus Římský znamenitý hajtman, kterýž, když se ho ktos tázał, co bude činiti, odpowěděl mu takto: Bych držeł, že by oděw tento muoj wěděł o mé radě, spálił bych jej. A z té příčiny Římané mezi jinými praporci i ten praporec měli, na kterémž był Minotaurus; nebo, jakož on był zawřien w najtajnějším miestě labyrinthu, tak má hajtmanowa rada nebo úmysł wždycky tajný býti. A to jest najpilnějie zachowáwał Wácław Wlček Čech a hajtman za tohoto wěku najznamenitější a najlepší. Řiekáwał jest Paulus Emilius Římský hajtman znamenitý, že dobrý hajtman nikdy nemá bitwy swésti, leč by to učiniti musił anebo leč by měł k tomu přístup wýborný welmi. A tak jest činiewał hajt-

man krále Matyáše Tetaur, také Čech, a tiem mnoho dobrého nejednú pánu swému učinił.

Wojsko pak bez dobrého hajtmana jest těło bez duše; tak o tom smyslé i píšie w wáłkách rozumní mužie. A wiece druhdy muože prowésti dobrý hajtman nežli welmi weliké wojsko; a protož když Scipio Emilianus Numantinské k utiekání před ním bitwú swú s nimi připudił a oni, utiekajíce před ním, s hněwem welikým mezi sebú a s kuknáním na toto se tázali, proč tak před Římany utiekají, kteréž sú před tiem několikrát přemohli a honili: tehdy ktos z Numantinských takto řekł: Owce nynie takowéž sú jako prwé, ale jiného mají než prwé pastýře, totiž takowí sú jako prwé Římští wojáci, ale jiného mají hajtmana. A tak jest toto jisté, což jest w prawdě napsáno od múdrých, že takéž jest wojsko, jakýž jest hajtman. A protož je hodna wěděnie a pamatowánie řeč Chabriowa, kterýž takto řiekáwał: Hroznější jest hauf jelenuow, když má wuodce lwa, nežli hauf lwuow, maje wuodce jelena.

A teyž řiekáwał, že jest tato powaha wýborného hajtmana: wyzwěděti a znáti wěci nepřátel a rady jich. A to býwá najlépe skrze najwěrnějšie a najopatrnějšie špehéře. A takowí zjednáni nebo spuosebeni býwají štědrostí a penězy. A ta sama wěc často dáwá wítězstwie nad nepřátely. Kterúžto štědrostí císař Julius učinił sobě dráby náramně posłušné a wěrné.

A o posłušenstwí wojákuow máte řeč širokú Pontanowu w kněhách jeho o posłušenstwí při konci, na kterémž wojáckém posłušenstwí wšecko wítězstwie najwiece a prwotně záleží: jakož tam budete Waše Miłost o tom čítáwati.

A poněwadž mnoho nébrž wšecko wałky prowedenie jest na hajtmanu wýborném: wýborného Wašim Miłostem hajtmana Římského welikého Pompeja ku příkładu teď wypíši z řeči Cicerowy, smysł z nie wynma toliko a słow téměř nechaje. Počnu pak od těchto słow jeho, kteráž sú již napřed o hajtmanu postawena.

„Já takto držím, že w wýborném hajtmanu tyto čtyři wěci musie býti, totiž uměnie wáłečné, mužnost, wzácnost, štěstie. Kto jest pak nad welikého Pompeja był w tom umělejší, anebo kto jest měł a mohł býti? Kterýž Pompejus hned z škoły a z kázně dětinské w najwětší wáłku a jenž s najbojownějšiemi była nepřátely, do wojska otce swého a w kázeň wojáckú přišeł; kterýž při konci swého dětinstwie był wojákem hajtmana najwyššieho a s počátku swého jinošstwie učiněn jest hajtmanem najwětšieho wojska; kterýž častějie wojskem swým swozował bitwu s nepřátely, nežli ktožkoli jiný miewał ji s nepřietełem swým; wiece wedł wáłek nežli jich jiní čtli; wiece zemí opanował, nežli jich jiní k sprawowání žádali; ježto jest došeł uměnie wáłečného ne ciziemi naučeními ale swými hajtmanstwími; ne wáłkami těžkými ale wítězstwími, ne holdy ale wítězeními. Neb která by mohła býti wáłka, w kteréž by ho štěstie obce Římské newycwičiło? Jistě mnohé rozličné wáłky netoliko jest wedł ale i prowedł, a to s mnohými i rozličnými nepřátely. A ty wěci oznamují, že žádné wěci nenie zkušené w umění wáłečném, aby jie ten muž newěděł. Již pak mužnosti Pompejowě která řeč muože rowná nalezena býti? Aniž sú toliko tyto hajtmanowy ctnosti, kteréž

se obecně wyprawují, totiž práce w jednáních, statečnost w nebezpečenstwích, snažnost w činění, spěšnost w konání, rada w opatrowání: ale ty ctnosti tak sú welmi weliké w tomto muži, že nebyło tak welikých we wšech jiných hajtmaniech, kteréž smy buďto widěli buďto o nich słýchali. Swědčí to země włašská, kteráž, jakož to Lucius Sylla též wítěz wyznał, jeho mužností a pomocí jest wyswobozena z cizie moci. Swědčí to země sicilská i jiné mnohé země, w kterýchž jest znamenité wěci a welmi weliké i těžké i nesnadné i náramně nebezpečné prowodił. Nu to jest ta diwná a k wieře nepodobná mužnost hajtmanská.

Co pak jiné cnosti, kteréž sem napřed počał był wyprawowati, jak weliké a jak mnohé sú w něm! Neb nemá se toliko wałečné mužnosti w hajtmanu wýborném a dokonałém hleděti, ale mnohé sú ctnosti a wěci, ježto sú służebnice a družky té znamenité mužnosti. A najprw welmi weliké musejí býti newinnosti hajtmané, totiž, aby žádnému sami neškodili z těch, kterýmž nemají škoditi, ani jiným dopúštěli škoditi. Potom mají býti welmi weliké zdrželiwosti, welmi weliké wiery, welmi weliké powłownosti, welmi welikého wtipu, welmi weliké lítosti. A ty wšecky wěci jak weliké jsú, pohleďmy w Pompejowi; neb sú wšecky náramně weliké. Ale ty lépe spatřímy z přirownánie odporného jiných hajtmanuow, nežli bychom je sic mohli poznati a jim wyrozuměti. Neb kterého hajtmana muožemy za nětco położiti, w jehožto wojště prodáwá se setnictwie? kterak ten hajtman bude o nětco mysliti welice nebo znamenitě užitečného obecniemu dobrému, kterýž wezma penieze z pokładnice obecnie na wedenie wałky, ty nebo wně k swému panowání pro žádost cti obracie, nebo doma jich nechá k swému zisku pro łakomstwie? A waše toto pro tu wěc mumłánie dáwá znáti, že wiete, kteří sú to hajtmané činili. Já pak žádného nejmenuji, a protož se žádný na mne nemuože hněwati, leč ten, kterýž by sám na se to prwé chtěł pronésti. A tak skrze to hajtmanuow łakomstwie jak welmi weliké biedy a psoty, kdežkoli táhnú waše wojsko trpí, kto toho newie? Spomeňte na ta táhnutie s wojsky, kteráž tato léta býwała od našich hajtmanuow w Włašiech skrze wsi a městečka měšťanuow Římských, a potom lépe porozumiete, co se w jiných zemiech, kteréž sú pod panowáním wašim, od nich děje. Hádajte, wiece-li tato léta wojákuow wašich mocí zkaženo jest měst nepřátelských či přátelských, když sú na nich w zimnie časy býwali, protože na poli pro zimu nemohli ležeti? Neb nemuožeť k zdrželiwosti přiwésti swých wojákuow ten hajtman, kterýž sám nenie zdrželiwý; ani muože býti přísným a upřiemým súdcí ten, ktož nechce přísně a upřiemě súzen býti od jiných. I podiwímy se tomuto muži Pompejowi, že tak welmi přewyšuje w tom jiné hajtmany; že jeho wojska haufowé tak do Azii přitáhli, že netoliko ruka jich ale ani šlepěje nohy neuškodiła nic žádnému z swých ani těm, s kterýmiž jsú pokoj měli. Jak pak w zimnie časy na městech ležie, słyšíte o tom wždycky řeči a máte listy, kteříž se k wám odtud přinášejí. Wšecko on sám nakłádá na swé wojáky: žádnému se neděje moc pod ním, a by pak kto chtěł co takowého učiniti, nedopauštie mu se. Neb sú předkowé naši tomuto chtěli, aby wojakuow našich přes zimu na

městech leženie było ne pro łakomstwie ale pro jich polehčenie a zdrawie.

Nu opět pošetřte, jaká jest jeho zdrželiwost i w jiných wěcech. Odkud mniete, že tak welmi weliká jeho spěšnost a tak náramná a k wieře nepodobná pławenie rychłost pošła jest? Neb nepřenesli sú ho tak rychle do najdalších zemí ani wýborní pławci, ani nějaká neslýchaná spráwa pławenie, ani nějací wětrowé: ale ty sú ho wěci nezdržowały, kteréž jiné hajtmany zdržují, totiž, že ani łakomstwie ho od umieněného pławenie neodwołało k łúpeži nějaké, ani złá žádost neb chlípnost k rozkoši, ani wesełé miesto k kochání, ani znamenité město k ohledání, ani ta weliká jeho práce k odpočíwání, naposledy ani korúhwe a małowané tabule a jiné takowé okrasy měst Řeckých, kteréž jiní hajtmané brali, kterýchž on nechtěł ani widěti. A protož nynie wšickni na těch miestech na Gnea Pompeja hledie ne jako na čłowěka posłaného z tohoto města, ale jako na přišłého s nebe. A nynie teprůw počínají wěřiti, že sú někdy byli w Římě lidé takowé zdrželiwosti, ješto jest se to již zdáło národóm k prawdě nepodobné a nepráwě o nich w kniehy wepsané. Nynie panowánie našeho blesk těm národóm se swietí a nynie národowé rozomějí, že ne bez příčiny předkowé těch tehdáž, když Římané miewali tak zdrželiwé úředníky, radči chtěli měšťanóm Římským poddáni býti nežli jiným panowati. Již pak tak snadný jest každému k němu přístup, tak swobodně každý mu wyprawuje ty, kteréž se mu dějí, křiwdy, s naprawením jich, že on ačkoli přewyšuje wšecky pány a spráwce hodností, wšak powłowností a dobrotiwostí zdá se býti rowen lidem najnižším. Již pak jak mnoho muože radú, młuwenie swého wážností a hojností, kto to wyprawí? A w tom samém jeho młuwení jest jakés zwłáštnie hajtmana duostojenstwie. A to jste na tomto miestě wy Římané sami často na něm poznali. Wieru pak jak zachowáwá k towařišóm našim, poněwadž ji wšickni naši nepřátelé za najswětější pokłádají? Miłostiwosti pak jest tak weliké, že těžko jest toto powědieti: wiece-li se báli nepřátelé mužnosti jeho proti němu bojujíce, čili miłowali jeho tichost, již od něho přemoženi jsúce.

A že wzácnost welmi mnoho muože w wedení wáłky a w hajtmanstwí nad wojáky, jistě žádný o tom nepochybuje. A i tú wěcí welmi mnoho muože ten hajtman jistý. Neb že welmi mnoho na tomto jest při wedení wáłky, co towařišie, co nepřátelé naši smyslé o našich hajtmanech, kto to newie? Poněwadž wiemy, že lidmi w tak welikých wěcech k tomu, aby některú wěc buďto potupowali, buďto se jie báli, buďto w nenáwisti ji měli, buďto miłowali, neméně hýbe domněnie a řeč powěsti, nežli která jiná wěc jistá. A které jest kdy po wšem swětě jméno znamenitějšie a rozhłášenějšie było nežli Pompejowo, a čie wěci dáłé od něho dáłým wěcem sú rowné? O kterém jste kdy čłowěku wy, ješto to najwětší wzácnost činí, tak mnohé a tak znamenité chwáły wydali súdy swými? A protož již wiece o tom młuwiti nebudu, ani toho jiných příkłady potwrdím, jak mnoho Pompejowa wzácnost muože w wáłce.

Od toho Pompeja wšech wěcí znamenitých ať se berú příkładowé, kterýž ten den, w kterýž jest od wás udělán hajtmanem w wáłku mořskú, tak hned welmi łacino było obilé po tak welmi weli-

kém drahu a po tak welikém w něm nedostatku, že stěžkem by mohło tak łacino býti z najwětšie úrody a w najwětším a najdelším pokoji. Již pak na ostatku má se powědieti o štěstí, kteréhož žádný sám od sebe nemuože mieti. Já mám zato, že jste Najwětšiemu Fabiowi, Marcellowi, Scipionowi, Mariowi a jiným welikým hajtmanóm netoliko pro mužnost jich ale i pro štěstie, kteréž sú oni měli, hajtmanstwie často dáwali a wojska porúčeli. Neb było jest některým wysokým mužóm jakés k jich welikosti a słáwě a k wěcem dobře činěným přidáno od Boha štěstie. O tomto pak muži mohu toto powědieti, že w jeho moci było położeno štěstie.“ A tu je široce wyprawuje Cicero.

Takowého nebo k tomu nápodobného kdy byste mohli mieti hajtmana w potřebu swú sprawedliwú a wedlé Boha, držeł bych já o wás dobře a tak, že byste i sobě i této wší zemi i wšemu tomuto králowstwí a snad i wšemu zwłáště Římské cierkwe křesťanstwu nětco dobrého mohli prowésti. A to młuwím wedlé běhu lidského. Než takť jest, kdy by to jisté było ze čtenie a z apoštolského učenie, že křesťanóm wáleti jest možné a słušné bez Božieho rozhněwánie, nebo když by Buoh ráčił někoho k tomu zbuditi, aby hájił jeho prawdy nebo sprawedlnosti lidské, skrze kterúž lid swěta tohoto trwati a státi muože w pokoji (ješto jest to Bohu wěc welmi libá a křesťanóm welmi potřebná): wšecky by ty wěci Pompejowy do něho wlił, tak že by on wšeho takowého wiece dowozował, nežli ten Pompejus weliký. Takť činił Buoh i za starého zákona wuodcím nebo hajtmanóm lidu izrahelského, kteréž jest nad nimi k obraně jich sám wyzdwihował.

Był sem cos o tom i o jiných mnohých wěcech a rozličných z jakés horliwosti počał psáti pro obranu sprawedliwých a pro wyswobozenie chudiny a mienił sem Wašim Miłostem také to oddati. Ale jsa přestrašen té wěci welikostí a nesnadností a swědomím swým poněkud bázní Boží napraweným, zrušił sem to a zkaził, tohoto jistě najwiece se boje, aby toho meče, kterýž bych já dał k obraně dobrých a zwłáště chudiny wšie bohobojné, kdež jest koli, neužíwał někto někdy, ač ne owšem ale poněkud, k swé pýše a k swému łakomstwí a tak k wětšiemu súžení chudiny; jakož to býwá. A jistě wšeho i najlepšieho my lidé zlí a złými nawykłostmi zkažení wždycky radči zle užíwámy nežli dobře. Neb to złé užíwánie wětší nám rozkoš činí nežli dobré. A také newiem, kde a kterak by se mohł ten naleznúti, kterýž by toho uměł a mohł dobře, totiž napřed ke cti a k chwále Boží a potom k dobrému swých bližních užíwati, nestoje tiem nebo skrze to o žádnú swú čest, ani o kořist nebo o swé zbohacenie a zwelebenie. Bude-liť Buoh kdy ráčiti, muožeť dobře takowého člowěka s takowými wěcmi a powahami zbuditi bez toho mého při tom tupého wypisowánie a bez mé wšeliké přitom winy.

Ačkoli co sem tu napsał o hajtmanu dobrém a těch wěcech, kteréž k wáłce přiležejí, najwiece sem to učinił z této příčiny: dopustił-li by kdy Buoh wáłku w této zemi, aby chudinka a zwłáště sedláčkowé ubozí jakúž takúž záwěť a ochranu měli pod takowým hajtmanem, jakého bych já chtěł mieti wedlé toho wypsanie ještě s nějakú odpłatú od Boha, kdy bych tiem swým sepsáním co k tomu

poslúžił, což jest užitečného a prospěšného chudině k jich ochraně; jakož jistě, kdy by był hajtman tomu Pompejowi podobný, nedał by chudiny hubiti.

2. Z knih Petrarchowých o lékařstwí proti štěstí i neštěstí.

O škodě wzaté.

Žałost. Zbožie mi wšecko ukrutné štěstie odjało.

Rozum. Neučiniło jest tobě bezprawie; swé tě wzało. Ale starodáwnie jest to a známá newděčnost, že nato, což se wám dáwá, nepomniete, ale nato toliko, což se wám odjímá, pamatujete. A protož řiedké jsú wašeť wděčnosti a włažné, ale horliwé jsú a časté waše žałoby.

Ž. Neštěstie ukrutné také i potřebné wěci žiwota mi odjało.

R. Potřebných wěcí odjieti žádný nemuož, poněwadž to w prawdě potřebné nenie, bez čehož muože každý dobře žiw býti; ale prawím dobře, ne rozkošně, ne pyšně nebo stkwostně, ale opatrně, ale střídmě, ale poctiwě. A nad těmi wěcmi, že nemá žádné moci, ač jest hrdé, štěstie prawiti bude. A zajisté, — poněwadž wším, což jest ho kdežkoli, złatem ani wší drahého kamenie okrasú ani wšelikých wěci hojností łakomstwie nemuož nasyceno býti, — welmi małými wěcmi, by jich pak neměł, ale kterýchž lehkým jazyka nebo ruky uměním muožeš dobýti, odjata býwá nebo ukrocena potřeba přirozená. Tak ctnosti na mále dosti jest, hřích pak na ničem nemá dosti.

Ž. Žiwnosti a oděwu potřebného łakomé štěstie dáti mi nechce.

R. Od jinud toho žádaj. Šlechetnost mysli štědřejšie než štěstie jest. Ničehož neodpierá, jediné toho, což by, kdyžť by toho dopustiła, uškodiło a cožť by, když by toho odepřeła, prospěło. Nicť neodjímá, jediné to, což mieti škodliwé jest a ztratiti užitečné. Neodtahuje, neokřikuje se, nekrčí ruky, newraští čeła, newyzdwíhá pyšně obočí, žádným nepohrzie, žádného neopauštie, žádného neokłamáwá, nenie ukrutná, nehněwá se, nemění se, jednostajná wždycky a wšudy jest, jediné žeť wiece a wiece jsúci koštowána, den ode dne sładčejšie jest, a z blízka spatřena býwá pěknějšie. Protož, aby był práwě bohatý, o tu stuoj; neodženeť tebe od swých weřejí, aniž tebú pohrdati bude, ačkoli potrápíť tě. Jestiť přístup k nie ponajprw nesnadný, potom jiné wšecko jest rowné, utěšené, snadné. Když jedinú šlechetností mysli dojdeš, nebudeš číti chudoby.

Ž. Obłúpiło mě neštěstie ze wšech mých dobrých wěcí, totiž z statku mého.

R. Mýlíš se domněním, kteréž jest złé obecné wšech lidí. Neb zajisté nejsú to dobré wěci. A nechť toho dopustím, ať jsú dobré: nejsú twé, ale žes o nich držeł obyčejem chaterných lidí, že jsú twé. A diwím se, jestliže ještě nerozumieš, že jsú cizie.

Ž. Neštěstie mě nahého nechało a nuzného.

R. Šlechetnost mysli tě oděje, leč nebudeš chtieti, a obohatí, leč snad sobě wiece wážíš złato a złatohław nežli krásný šlechetné mysli oděw. To jestli že by učinił, tehdy bych tě nuzného a nahého nazwał.

Ž. Proti moci neštěstie a proti núze tesknostem žádným dostatečně nemohu odolati řemesłem.

R. Co se tomu diwíš? Wšecko to twé řemesło a ta zbroj, kterúž se myslíš brániti, jest w moci nepřítele twého, totiž neštěstie. Neštěstie meč twuoj za rukowěť drží, a proti tobě jeho ostřie obráceno jest. Jestliže hledáš rady, toho nechaje, čiň něco jiného. K uměním těm přičiň swú mysl, nad kterýmiž štěstie moci nemá. Nebýwáť bohatstwím dobyta mysli šlechetnost; ale šlechetností se bohatstwie dobýwá. Šlechetnost mysli sama proti wšelikému neštěstí i proti chudobě jest uměnie najlepšie. Četł-li jsi o tom, kterak na břeh Rodský w tápání jsa Aristippus wywržen, sám nahý a nic nemaje z těch wěcí, kteréž i dáti i odjieti muože štěstie, když był nowými miesty, jakož to býwá, pojat a wšudy około hleděł, udáło mu se na jakás země wyměřowánie pohleděti. Zwoław, potěšił jest swých towařišuow a kázał jim, aby dobré mysli byli, a řekł: „že jsme nepřipłúli k pustým miestuom, že widí šlepěje lidské.” Odtud wšed do města, upřiemo do toho miesta, kdež sú se w umění literním cwičili, šeł jest. A tu múdrými hádaními najprwé podiwenie, potom přátelstwie od znamenitějších měšťan a daruow zasłúžił. Za něž jest netoliko sobě ale i towařišuom swým pokrm a oděw a na cestu potřebné wěci zjednał. A když sú měli od něho towařišie jeho odjíti, tázali se ho, co by domuow wzkázati chtěł? Toto jedno, kázał swým oznámiti, aby toho zbožie synuom dobýwali, kteréž w tápání nemuože zahynúti a kteréhož ani mořská ani městská ani wáłečná búřka neodjímá. Jistě welmi znamenitá to jest řeč.

Ž. Statku i mysli pomoci zbawen jsem.

R. Prwnie tě wěc swobodným, druhá pak jistě nuzným činí a biedným. Ale jakož mniem, žes četł Aristoppowu radu, tak tuším, žes také četł to, což jest powěděł Theofrastus. Ale co prospíwá čísti toliko, musíš pomněti nato, což čteš, a to, což jsi četł, k úžitku swému obrátiti.

Ž. Domu swého, čeledi, přátel přirozených a wšech okras jsa zbawen, co budu činiti, kam se obrátím?

R. K tomu zboží se obrať, kteréžť pobráno býti nemuož, kteréž tě wšudy bohatého a okrášleného učiní a hauf służebníków dá. A žeť, jakož tomu rozumiem, musí k paměti přiwedeno býti to, což jest Theofrastus powěděl. A to powědenie jeho, o kterémž jsem zmienku učinił, takto znie: Učený sám ze wšech lidí ani jest mezi ciziemi cizí ani, ztratě čeleď swú a swé přirozené přáteły, jest zbawen přátel, ale w každém městě jest měštěnín a nesnadné neštěstie příhody bez strachu muože potupiti. Ten pak, ktož mnie, že jest ne uměním ale štěstie pomocmi ohražen, jda po plzkých cestách, ne w stáłém ale w netrwanliwém trápí se žiwotě.

Ž. Statek měł jsem otcowský, i ztratił jsem jej; co mám učiniti?

R. Statek otcowský jest dwuoj. Jeden jest z wěcí, jenž hynú, kteréž štěstie sprawuje; druhý z ctností a z umění. A tomu, že jest od králowstwie štěstie daleko na bezpečném miestě położen, uškozeno býti nemuož. Ten jest to statek, kterýž prwotně najmiłostnější otcowé synuom dáwají. Kterýžto statek, nebude-li od synuow zawržen, bude je až do konce a po konci žiwota ozdobowati. A kterýž netoliko tak

dłúhowěčný jest, jako ti, ježto jej mají, ale mnohem déle a mnohem wěčnějie trwá. Toho šetřéc a pilno jsúc ono znamenité město Athéne, kteréž mrawy, wýmłuwnost a práwa zpłodiło: když jsú wšecka jiných měst řeckých práwa wšecky napořád syny k tomu, aby rodičuom swým pokrmy dáwali, zawazowała: ti toliko sami rodičowé aby krmeni a chowáni byli, ustanowiło, kteříž jsú syny swé učiti dali; neb ti toliko sami statek jistý a stáłý swým po sobě zuostawují.

Ž. Mnohého mi se k žiwotu mému nedostáwá.

R. Komuž na mále dosti jest, kterak by se mu mnohého nedostáwało, nerozumiem. Ale wy prawíte, že se toho žiwotu nedostáwá, na čemž łakomstwie dosti nemá. A tak býwá to, že netoliko mnohých se wěcí wám nedostáwá, ale wšech: i těch, kteréž máte, i těch, kterýchž žádáte. Neb i těch, kteréž máte, dotknúti se nesmiete, a těch, jichžto žádáte, dosáhnúti nemuožete. Na obé rowná jest nebo bieda nebo núze.

Ž. W přílišné žiw jsem chudobě.

R. Těš mysl swú towařiši welikými a znamenitými. Valerius Publikola jeden z púwoduow Římské swobody, Menenius Agrippa Římského pokoje jednatel, že jsú, nač by pochowáni byli, z swého włastnieho neměli, z obecnieho jsú měli. Paulus Emilius, swítězitel nad macedonskými králi a ježto jest konec učinił znamenitému a starému králowstwí, jak bohatý na słáwu tak nuzný na penieze był, že, by nebyła tak welikého muže dědina prodána, było by nemohło ženě jeho dáno býti wěno. Attilius Regulus, Gneus Scipio, Quintius Cincinatus Římského panowánie obránce tak jsú nuzní byli, že prwní w Africe weliké welmi wěci puosobě, druhý w Hispanii, onenno pro swého šafáře smrt a tento pro wěno dcery swé přinuceni jsú, aby od kmetuow Římských propuštěnie z swých úřaduow prosili; a byli by to obdrželi, by byli kmetowé, opatřujíce obecné dobré, w chudobě měšťanóm swým wýborným nepomohli. Ale Cincinatowi, když jest čtyři łány dědiny swé orał, z wolenie kmetského a lidu Římského w najnebezpečnější čas najwyššie hajtmanstwie dáno jest. K těm nechť jsú přidáni Curius, jehožto bohatstwie była jest zahrada, a Fabricius, na mále dosti maje mocný, kteřížto jim dané bohatstwie potupili a, nic krom zbroje a ruky a mysli nemajíce, najbohatějšieho řeckého krále a najmocnější włašské země lid zkrotili a podmanili, kterýchžto žádný jako złatem tak ani železem nemohł přemoci a podmaniti. A proč młuwíme o měšťanech, poněwadž i sám lid Římský, pramen wšeliké znamenité kroniky a příkład, tak dłúho dobrý był (jakož sem počał był o tom młuwiti), jakž dłúho był chudý. Ale chlípnostmi a hanebnostmi Nero císař jsa zařícen, bohatstwie swého změřiti a počísti nemohł. Varius pak Heliogabulus také císař, najzženilejší a najmrzčejší ze wšech lidí a wšeho císařstwie hanba a břicha břemeno, — což o něm powiem, jest mrzko i młuwiti i słyšeti, ale pro mrzkú žádost nemám snad toho zamlčeti, — nechtěł jináč než na złatých nádobách, když k komu přišeł, ctěn býti, ješto jest wěděł, že netoliko takowých prwních mužuow był jest obyčej, hliněných při wečeři nádob užíwati, ale že jsú i božské oběti na nich činiewali. Ó město biedné, kteréž jsi w tak mrzké ruce, když jsú se twoji změnili osudowé, upadło! Ale ó złato, kteréhož łakomstwie welmi žádá! Ó, ješto's na-

děje najposlednějsie a prací cíl lidských, w jaké jsi se pohodlé, očí a mysli jsúc omámenie, obrátiło! Nynie pak kto jest, ježto by směł toho přieti, že nenie znamenitá wěc bohatstwie a že ho wšickni nežádají, poněwadž ho lidé mečem a nešlechetnostmi chtiec dobýwají, kdyžto potupiwše najlepšie wěci, w najhorších sú se rozhojnili.

Ž. Chudý žiwot w prácech wedu.

R. Cleantes, aby wodu wážił a zeliny w zahradě zaléwał, Plautus, aby žernowem ručním sám múku mleł, núzí jsa trápen, přinucen jest. A jak welmi weliký Cleantes był mudřec a Plautus poeta a k tomu jak welmi chudý jeden zahradník a druhý pekař: wšak ostatní swuoj čas potřebnému zawázaný odpočinutí (tak weliká mysli jich była moc) Cleantes filozowským bděním oddał jest a Plautus k skłádání kněh, kteréž jest prodáwał. Lactancius Firmianus, muž w mnohém a rozličném umění učený a mezi swými najwýmłuwnější a syna císařowa mistr, teň w największí wšech wěcí núzi, také i obecných, žiwot wedł jest. Chudý narodił se jest Flaccus, w chudobě žiw jest był Pacuvius, w chudobě Statius; a oba ti pro žiwnost kniehy o rozpráwkách lidských składajíc prodáwali. Nuzný také był jest zprwu Virgilius, až mimo jeho obyčej k wtipu přibyło zbožie. Mnoho jest takowých w každém řádu lidském. A zanecháwám těch (neb jich přieliš mnoho jest), kteříž pro žádost nebeského zbožie, netoliko chudobu ale i hład, žízeň, nahotu a wšecko, což jest najhoršieho na zemi, netoliko dobrú ale i wesełú a radostnú myslí sobě zwolili. Pakli se těmi jakožto chaternými a zemskými nehýbeš příkłady, sám nebeský Pán zde chudým był, aby příkładem swým oznámił, že jest zde chudoby cesta, kterúž se wšak kráčie k prawému bohatstwí. Sám ten, prawím, skrz kteréhožto králowé králují, chudým se narodił, w chudobě žiw był, nahý umřeł, kterémužto mezitiem wšickni posłuhowali žiwłowé. Ty pak, čłowěče hubený, pána swého žiwot neseš s teskností, aniž se stydíš za swú błázniwú hrdost! Jistě ktož by koli, na něho mysle, dobrotú mysli se ohradił, w chudobě jsa najbohatší a ničehož nepotřebuje, ani králowského bohatstwie žádati nebude.

Ž. Žádné hojnosti statku nemám.

R. Jako mysli nuzné a poražené nenie dosti na žádném zboží, tak bohatá mysl a pozdwížená na každé má dosti chudobě. Neb nuzná mysl a poražená na cizie wěci zpoléhá, bohatá pak a pozdwížená w swé włastnie doufá. Stawěti na cizích gruntiech jest škoda, ale zisk na swých.

Ž. Najchudší jsem.

R. Jestliže o potřebné wěci stojíš, chudým nikdy býti nemuožeš; pakli po žádostech swých postupuješ, nikdy bohatým nebudeš.

Ž. Až dosawad chudý jsem, nébrž žebrák.

R. Štěstie lidské nikdáž nestojí, a jako z najwětšieho bohatstwie k najwětší chudobě, tak z najwětšie chudoby k welikému bohatstwí lidé často přicházejí. Mám zato, žes četł w knihách Quinta Curcia kronikáře, kterak jakýs Abdolominus z rozkázanie krále Alexandra nebo z dopuštěnie z chudého zahradníka Sidonským králem učiněn. A že jest ten Abdolominus to králowstwie potupił, za sławnějšieho jest proto jmien, nežli by králem był. A toto pak wiem jistě, že jsi čísti mohł, že i Romulus, z pastýřské chałupy tak welmi welikého

města ustanowitel, Římské králowstwie najprwé přijał jest. I král Římský šestý z najnižšieho řádu a, jakož někteří držie, z služebničieho na králowské duostojenstwie wstúpił. Ani Alexandra Priamowa syna ani Cyra onoho z králuow perských najsłowútnějšieho nebyli jsú bohatší počátkowé; nebo nebyło jest jiné zniknutie nežli Romułowo. Caius Marius, kterýž jest był a budúcně často by býwał w Římě konšelem, prwé nežli jest k kterému duostojenstwí přišeł, nájemným oráčem jsa, za prwních swého žiwota let we wsi jest bydleł, a potom po toliko wítězstwích a swítězeních a po tom swém sedmeru konšelstwí, krom toho, že jest se pokrýwał we třtí jezera a w wězení był, také i maličko chléba žebrał. Julius Císař, budúcí swěta pán a ježto kšaftem pány swěta po sobě zuostawiti měł, młádenec chudý był. Ty pak takowé s takowými lidmi maje towařistwie, nemuožeš se nebo nadieti bohatstwie nebo je potupiti.

Ž. Chudší jsem než kdy prwé.

R. Dobřeť jest; budeš i pokornější nežli kdy prwé, wolnější, swobodnější. Neradi nic nosie ti, kteříž na horu chodiewají. Nebudeš mieti zwykłého zbožie, nebudeš také mieti zwykłých myší a złodějuow a zpurných służebníkuow; i také těch neprawých přáteluow, kterýchž hojně lidé bohatí miewají a kteříž za bohatými chodie a jich se přídržie, polizačuow a pochlebníkuow a wšie té zběři domácie, kteráž by se tobě smáła a posmiewała ȃ tě utrháním hłodała. Dále jestliže ztracené zbožie k těm, kterýchž zbył, tesknostem přirownáš, ziskem to, žes je ztratił, nazuoweš. A jistě nechť zamlčím bezpečnosti, pokory, střízliwosti, odpočinutie, střídmosti, chudoby towařišek: by pak žádné jiné wěci dobré s sebú nepřinášeła, nežli tu, že haufuow fałešných pochlebníkuow a ukrutenstwie hrdých służebníkuow zbawuje, dosti weliká to příčina była jest, pro kterúž by měła býti netoliko strpiena ale i žádána, abrž také i přiwołána chudoba. Ale již natom dosti buď! Neb wiece neřiekáš než toho zasłúžiła twá ta wěc. Kterémužto twému naříkání diwił bych se, kdy bych był toho dáwno na wšech neseznał, že žádného těžšieho, žádného častějšieho nenie naříkánie. Takť nic nenie mezi lidmi nenáwistnějšieho a nic lepšieho nežli chudoba.

Ž. Chud jsem w tomto žiwotě.

R. Budeš weseły na smrti. Žádný jest tak chudý žiw jsa nebył, aby na smrti chudším býti nechtěł.

3. Z knihy Pontánowy o statečnosti wálečné neb rekowské, též domácí neb křesťanské.

O těch, kteří bojují nebo se bijí, buďto z hněwu, buďto z bolesti, nebo z żałosti.

Již se má také powědieti o hněwu a żałosti, kteréžto wášně jakú moc mají, básníř Virgilius oznamuje, an die: „Hněw a złost porážejí rozum.” Neb ti, ježto jsú żałosti a hněwu ostnem popuzeni, rowně jako slepi jdú kwapně w nebezpečenstwie. Ačkoli hněw ten, který rozum posłúchá, jenž hýbe myslí, aby činiła wěci znamenité, a jako nějaké ohně rozněcuje, má také býti chwálen. Neb nenadarmo jej má člowěk od přirozenie. Ale když jest náramný, když tupě rozumu władu, oddá se prchliwosti a błáznowstwí a když se rozlítí: tehdy co má,

ježto by práwem winěno nemohło býti? Jestiť pak hněw dychtiwost po pomštění nebo, jakož Cicero prawí, žádost pomštěnie nad tím, kterýž se zdá, že uraził křiwdú nás. Kto se hledí pomstíti, ten jakožto uražený rmútí se. Protož towařišíť s hněwem żałosť a bolesť, kteráž se také žádá pomstíti. Když se pak kto pomstí, tedy ukrotí hněw a żałosť, nabýwá potěšenie z pomsty tiem wětšieho, čiem była pomsta ukrutnějšie nebo wětšie. Ale stateční žádají šlechetnosti a cti, ne potěšenie z pomsty, skrze niž by w krutost šełm upadli, a jdú ne po hnutích mysli nezřiezených a násilných, ale po prawém rozumu a po těch radách prawých a ctných, kteréž od něho pocházejí. Protož mštěnie wiece se muože zdáti šełemskú krutostí než statečností. Neb šełmy, když, že jsau raněny střełú, ucítie, hned bolestí rozlítiece se, úprkem ženú se na ty, jenž je ranili. Takowí lidé jsú lítí, ukrutní, krwežízniwí a twář mají hrozně zasmúšenú a mysl mrzkú. Obořenie jich na člowěka jest jako najlítějšie šełmy. Ukrutnosť ta w krwi se kochá a raduje se w wraždě. Nic nenie nad šełemskú krutost náhlejšieho, nic wzteklejšieho. A ty wady welmi jsú od muže statečného wzdálené. Ale že, jakož jsme již powěděli, jest přirozená wěc człowěku hněwati se a skrze hněw dodáwá se jakás sía mysli, kteráž zpłozuje ochotnosť, jenž se nemáło hodí k podstupowání a přemahání wěcí těžkých: má tedy to jmieno býti, pokud se má statečný hněwati a z které příčiny, aby, neopomena rozumu spráwy, nezanedbał miery, kteráž bude-li zanedbána, nenie, proč by hněw práwě mohł býti chwálen, když jiem jako šełmy býwáme puzeni.

O snášení ztráty úřadu.

Že welmi ti, ježto obce sprawují, poctiwosti nebo cti sobě wážie a že mnoho o těch, kteříž jsú na úřadech, smýšlejí lidé: protož musí zármutek ten, kterýž přicházie pro nedojitie nebo neobdrženie úřadu, i weliký býti i těžký. Neb rmútí człowěka lehkost a těžko mu jest to, že jsú mu jiní předłoženi nebo že si lidé jiných wiece nežli jeho wážie. Ale má nás těšiti i swědomie naše, že jsme toho úřadu zdáli se býti hodni, i lidu nestáłost a mnohokrát neprawé domýšlenie nebo zdánie, a že lid nebo obec jest, jakož Horatius prawí, šełma mnohohławá. K tomu toto, že mnozí a znamenití mužie, pohrdajíce úřady, w žiwot zwłáštní nebo saukromý se dali. S jakú stáłostí Cato snášeł dwoje od úřadu odstrčenie? s jakú Lælius, muž i múdrý i dobrý? s jakú také Publius Nasica, muž wýborný a od kmetuow Římských schwálený? Cicero prawí, že jest było u Fannia napsáno, že Publius Rutilius bratra swého od úřadu odstrčenie s tak teskliwú snášeł myslí, že proto umřeł. O jak jest to mdłý a welmi špatný był człowěk! Ale Dioklecian císař tak jest welmi pohrdał lidskými wěcmi, že se zbawił dobrowolně Římského císařstwie. Když jsú ho Římané zase k němu pobízeli a w něj uwésti chtěli: pojaw s sebú ty posły, kteréž jsú byli Římané k němu posłali, do swé zahrady, takto jim odpowěděł, že jest prosił, aby na jeho łociku pohleděli, kterúž jest i swú rukú nasáł i ji ošetřował. A tiem powěděním oznámił toto, že wiece sobě wážił ten žiwot pokojný a úklidný nežli nawrácenie w císařstwie. Sylla, ačkoli jest był náramně žádostiwý cti, předce najwyšší úřad

Římský dobrowolně se sebe a před časem složił. A i on był od úřadu súdcowa odstrčen. O Augustowi císaři píšie, že jest nejednú přemýšleł o tom, aby obci Římské opět nawrátił panowánie, a ustawičně žádał toho, jako píše Seneka, aby mohł pokoj mieti a sprawowánie toho swého prázden býti.

Což tedy toho w člowěku dobrém nebo dobře spraweném nebude moci docíliti rozum, čehož dowodí čas neb sytost? Protož netoliko trpěliwě má snášieno býti toto odstrčenie nebo nedojitie, ale máme také druhdy nepřijímati těch úřaduow, kteříž se nám dáwají, abychom někdy mohli sami sobě žiwi býti. Aniž má hyzděn býti ten žiwot, kterýž se wede daleko od úřaduow a od jednání obecních, poněwadž, jakož Horatius prawí, nebył ten zle žiw, kterýž se neznamenitým narodił a neznamenitým umřeł. Netoliko miłowníci múdrosti a cti, ježto jsú se k učení liternímu oddali, ale i mnozí správce měst ten sobě žiwot rozumně zwolili, aby podál od měst a od jednání obecních wěcí na dědinách bydleli. A w ten čas, totiž, když jsú byli na dědině, newiem, by nebyli i sławnější i diwnější wšem nežli tehdáž, když jsú na úřadech byli a na ławicích súdných sedali a w radách obecních býwali.

4. Předmluwa na překlad knihy sw. Jana Zlatoústého, „že žádný nemůž uražen býti od jiného než sám od sebe.“

Řehoř Hrubý z Jelenic urozenému a statečnému panu Mikułášowi z Čeručio pozdrawenie!

Znaje Waši, pane Mikułáši miłý, dobrotiwost, kterúž každému a zwłáště dobrému okazujete, a že o prawú múdrost a dobrotu prwní a najwětší péči máte: tuto řeč sw. Jana Złatoústého pracně nynie ode mne z łatinského jazyku w český wyłoženú radějie jsem Wám nežli komu jinému oddał a posłał. Kteráž, jakož titul její napřed położený okazuje, oznamuje to a toto dowozuje, že žádný nemuož uražen býti od jiného než sám od sebe a že nic člowěku nemuože uškoditi, neuškodí-li sobě sám.

Diwná wěc a rozumu každého dosti odporná! Neb když jest tak: proč jsú zámkowé na wysokých horách nebo wrších pewně wzděłáni? proč twrze a města wały, zdmi a wěžemi ohrazena? proč děła mnohá a rozličná, prakowé welicí s welikými šwaňky[1])? proč odenie a braň wšeliktera, poněwadž žádný člowěka nemuože uraziti ani mu co muože uškoditi než toliko on sám sobě? A ty wšecky wěci nahoře jmenowané ne proto jsú, abychom sami před sebú bezpečni byli: ale abychom těch, jenžto nám uškoditi a nás uraziti chtějí, lsti a moci snázejie se mohli uwarowati. Nadarmo tedy to wšecko jest, což jsú lidé k obraně swé, aby uraženi býti nemohli, wymyslili a nalezli.

Jak pak to možné jest, že žádný uražen nemuože býti od jiného než sám od sebe, přečtúc tuto řeč Złatoústého budete moci porozuměti. Snadnáť jistě obrana proti tomu jest a kterúž každý, zdrawý i

[1]) šwaňk = kolo přemítací, Schwungrad.

nemocný, silný i mdłý, chudý i bohatý, beze wšeho nákładu, beze wšie swého statku ujmy muože mieti.

Kterúžto řeč také i proto jsem radči a zwłášť nynie přełožił, že někteří urození a mocní, bohatí a silní a ježto zámky a twrze swé mají, mně chudému a mdłému a toho wšeho, což oni mají a čiemž se chłubie, zbawenému wšelikterak hledie uškoditi darmo a bez hodné příčiny: aby každý, ktož tu řeč Złatoústého čísti bude, znał a wěděł, i Wy, že já od nich uražen žádnú wěcí a nikterakž nemohu býti, neurazím-li se sám, a že mi, by pak mocnější byli, ničiemž nic nemohú uškoditi, neuškodím-li já sobě sám. Budiž z toho Bohu wěčná chwáła.

I abyste mohli té řeči Złatoústého lepší a gruntowní mieti rozum, toho potřebné jest Wám wěděti, že skrze „moc mysli" anebo „mužnost" Złatoústý nic jiného nerozumie než jakús síłu mysli welikú přirozeně od Boha Adamowi otci našemu danú, kterúž moc nebo mužnost, ač jest welmi skrze hřiech Adamuow zemdlena, každý člowěk od přirozenie má, kdy by jie jediné chtěl k dobrému užiewati. A té moci, ač také w mysli mnohých skrze zanedbánie a hřiech utuchne, ale wšak skrze pomoc miłosti Božie a skrze práci ustawičnú a trwanliwú každý muože nabyti a dojíti. A moc ta nic jiného nenie než wšeliká ctnost, jakož lidé obyčejně młuwiec řiekáwají: ctnostný člowěk, to jest, mocné a silné w dobrém mysli. A ctnost nic jiného nenie než moc jakás mysli nebo duše, jíž se hřiech, kterýž odporný jest ctnosti, od duše zahánie anebo jíž se hřiech přemáhá. Jako ctnost pokora: ta dusí a přemáhá w srdci hřiech paychy a hrdosti, a při každé ctnosti jest ctnost trpěliwost a, ať wýše a dokonalejie powiem, wšeliká ctnost jest trpěliwost. A o tom šieřejie a dostatečnějie píše Lactantius Firmianus.

A ktož tu ctnost, to jest, trpěliwost má, přede wšemi złými a protiwnými wěcmi a hřiechy jest bezpečen. Rozuměj tak, že mu mysli wášně złé nebo hnutie jakážkoliwěk złá nic nemohú uškoditi. A o té ctnosti, to jest, trpěliwosti Złatoústý młuwí. A ktož té moci mysli zbawen jest, w každú złost a w hřiech nebo neprawost wženú ho wášně mysli złé a přemohú jej. A proti žádné protiwné a odporné wěci jakéžkoli, buď swětské neb tělesné, buď widomé nebo newidomé, žádný takowý bez klésky škodliwé a bez úrazu smrtedlného neostojí, a každá jiem a zwłáště nenadáłá pohne protiwná wěc, nébrž welmi ho zbúří a w neprawosti daleko zawede.

A zase, jakož jsem toho prwé dotekł, ktož trpěliwostí jest odien a ohrazen, rowen jest oné skále twrdé, která žádnými morskými wlnobitiemi nikdá se nemuož pohnúti.

A kdež koli w té řeči Złatoústého neb mužnost neb moc neb šlechetnost mysli neb ctnost neb dobrotu najdete, nechci, byste skrze to co jiného rozuměli nežli tu moc mysli, to jest, trpěliwost, o kteréž jsem nahoře młuwił. A toto ještě wězte, w tomto mém wykłádání že mužnost, moc, šlechetnost mysli, ctnost, dobrota wše jedno jest a jedno miesto druhého se kłade. Dobře-li jsem pak přełožił čili zle, jiným to rozeznati porúčím, kteříž jazyku łatinskému lépe nežli já rozumějí a kteříž znají, jak má jeden jazyk w druhý překłádán býti.

Jestliže bych wšak kde w čem chybił, prosím, nechť mi odpustie, úmysł dobrý muoj wiece nežli to mé nedostatečné přełoženie wážiece. Neb ne tiem úmysłem tu práci (an mne k nie žádný nehnał, žádný nenabízeł) na se sám dobrowolně jsem wzał, abych dospěłost swú w jazyku łatinském a wýmłuwnost w řeči české a okrasu chłubně okázał — nechť se tiem chłubie, kteříž toho hojně mají, u mne toho obojieho welmi máło jest — ale proto jsem to učinił, aby také ti, kteříž łatinského jazyku neumějí, nějaký aspoň rozum té řeči swatého Jana Złatoústého, čtúc ji jazykem českým, mohli wzieti a mieti, a aby toho úžitku znamenitého od Boha wšem wěrným daného a skrze toho učitele najprwé samým Řekuom a potom od jiného i Łatinikuom na swětło wyneseného také i Čechowé zbaweni nebyli.

Máło mi dáno, protož máłem těžím, chtěje wieře swé dosti i w tom učiniti, za práci nic jiného nežádaje než ode wšech dobrých a napřed od Wás wděčnosti a potom od Boha, jsem-li wšak hoden aneb zasłúžił-li jsem, jakéž takéž odpłaty. Vale. Anno Domini nostri Jesu Christi MCCCCXCVII.

IX.

Viktorin Kornel ze Wšehrd.

Mezi obnowitely klassické literatury w Čechách za času krále Wladislawa II. přede wšemi se skwějí Bohuslaw z Lobkowic a Viktorin Kornel ze Wšehrd.

„*Prima Bohuslaus, Cornelius altera lux est:*
Sidera nos alii sed sine luce sumus,"

dí sauwěký básník. Kdežto wšak Bohuslaw zataužil po sláwě parnassu latinského, obrátil Viktorin snahy swé ke zwelebení jazyka českého.

Viktorin byl syn sauseda Chrudimského příjmím Janúška a manželky jeho Barbory. Studia swá konal na wysokých školách Pražských, kdež powyšen byw l. 1483 dne 30. Ledna pod děkanem Janem Pacowským za mistra swobodných umění, čísti se jal o filosofii. Již rok potom (1484) wywolen byl za děkana fakulty artistské. Nedlauho wšak na universitě pobyl, i obrátil se k saudnímu řečnictwí, we kterémž wýmluwností swau tak welice wynikal, že Bohuslaw z Lobkowic o něm napsal:

Twým wedením do krajin krasořečnost přišla sewerních,
Wlasti naší wznešená oswěto, peycho a cti!

L. 1493 stal se Viktorin místopísařem desk zemských. W tomto úřadě setrwal až do l. 1497. Asi 1495 powýšen byl od krále Wladislawa II. do stawu wládyckého, i počal se psáti „ze Wšehrd“, čímž wešel w erbowní streycowstwí s rody Šlechtůw a Wlčíhrdel ze Wšehrd. We swazcích přátelských stál Viktorin s Řehořem Jelenským, se Ctiborem Towačowským z Cimburka, s Janem Šlechtau ze Wšehrd, se Zdeňkem Kostkau z Postupic a jinými wýtečnými muži wěku swého. Zwláště weliká byla přízeň jeho s Bohuslawem z Lobkowic; pohříchu, sám Viktorin šeredným paškwilem l. 1493 dal příčinu k rozdwojení takowému, že wřelé přátelstwí proměnilo se w hořké nesmiřitedlné protiwnictwí.

Hlawní dílo Wšehrdowo jsau knihy dewatery o prawiech a súdiech i o dskách země české (wydané l. 1841). Spisowati je počal l. 1495 a, ačkoli již asi l. 1500 byly dokonány, nechtěl jich předce wůbec wydati, wšelijak je oprawuje a Horatiowa nonum prematur in annum bedliwě šetře; „neb úmysľ mój,“ dí k pánům z Postupic, „byľ jest tento, aby toto mé jakéžkoli sepsánie ne prwé než po mé smrti neb po dewieti létech, jakož Horatius radí, mezi lidi wóbec wešľo.“ Posléze l. 1508 odwážil se je připsati samému králi Wladislawowi II. L. 1495 přeložil sw. Jana Zlatoústého knihu o naprawení padlého (wyd. 1495, 1501 a 1820); l. 1501 wydal sw. Cypriana list k Donatowi o potupení swěta a wýklad na modlitbu Páně (druhé wyd. 1828).

Viktorin ze Wšehrd zemřel l. 1520 dne 21. Září w domě swém na Újezdě w Praze.

1. Z knih dewaterých o práwiech, súdiech i o dskách země české.

Staročeský saud zemský.

(II. I.)

Na welikém a najznamenitějším súdu zemském najprwé w majestátu swém přede wšemi a nade wšemi seděti má český král; pod JKMstí úředníci najwyšší, kteříž z práwa beze wšech otporów w tom súdu od starodáwna jsú sedali a sedati mají: najwyšší purkrabie, najwyšší komorník, najwyšší sudí králowstwie českého. A ti takto a tiemto řádem sedají: Najprwé najwyšší purkrabie pod nohami na stupniech majestátu KMsti sedá, a wstane-li kdy z majestátu swého král a s súdu odejde, móž na miesto králowské najwyšší purkrabie wsésti. Pakliby král w zemi české nebył, než w jiné zemi anebo w jiném králowstwí, wždycky w majestátu JKMsti najwyšší purkrabie sedá, leč by koho jiného král JMst na miestě swém spráwcí ustano-

wił a zemi komu jednomu poručił jako spráwci, ne jako hajtmanu. Nebo buď hajtman kdožkoli buď, s miesta majestátu králowského purkrabí najwyšším hnúti nemóže. Než spráwce, když by był řádně ode wšie země přijat, tehdy již ten na miestě JMsti sedá, a purkrabie na swém miestě, jakož prwé powědieno jest.

U majestátu JKMsti po lewé ruce sedá najwyšší komorník, podlé něho najwyšší sudí. Najwyšší pak písař králowstwie českého, ten při úředníciech menšiech na stolici, kteréž kathedra řiekají, kdež jsú dsky, býwá. To ač nikde psáno nenie, ale zachowáwaným obyčejem a drženiem starodáwním se prowodí.

Po těch třech úředníciech má sedati dwanácte pánów, mužów k tomu hodných a na cti zachowałých. A ti za těmito pány úředníky někteří po lewé, a někteří s druhé strany po prawé ruce JKMsti sedati mají.

Jiný z pánów úředník zemský žádný práwa sedati dle swého úřadu na súdu zemském nemá; než sedá-li kto, úřad zemský maje, jako hofmistr zemský nebo maršálek nebo truksas nebo šenk nebo kuchmistr najwyšší, sedá jakožto jiný pán k tomu od JKMsti wolený, ale ne dle úřadu swého.

A žádný z jiných úředníków, kromě těch tří swrchupsaných, miesta swého w ławiciech zwłáštnieho nemá; než kde bude posazen, tu sedaj.

Po pánech má sedati osm osob z włádyk, také hodných, na cti zachowałých, z kterýchžto osmi čtyři po lewé straně za pány a čtyři po prawé sedati mají.

A ty wšecky pány i włádyky král JMst sám má woliti a wybrati w ten súd, jiný žádný, aniž se tu kto třetí wprošowati neb wkupowati móže, aby hodnějším rozumem, wěrú, sprawedlností a známostí práw nehodní miesta nezaneprazdňowali.

Též úředníky wětšie i menšie JMKská, kteréž ráčí a k tomu hodné zná, saditi sám na zemské úřady má.

O wýbornosti starých práw českých.

(III. 18, IX. 1, II. 30.)

Ne jedné, ne dwojie nebo trojie, ale nečislné, dokonałé a ustawičné chwáły jsú hodni staří Čechowé, sprawedlnosti, práw a obecného zemského dobrého přielišní miłowníci, kteříž jsú téměř nad lidský rozum i nade wšelikú múdrost lidskú tak sprawedliwá, tak dokonałá práwa wyhledati, wymysliti, wydati a snad i wypsati, kdy by ztracena była, uměli a k wěčnosti utwrditi chtěli, kteráž, ač již ne w knihách a psaní zwłáštniem społečně, ale w obyčeji a w paměti lidské, w náleziech starých a we dskách rozdielně a poróznu tak dłúho trwají. Aniž mně o tom často a dłúho přemýšlejíciemu jiného co na mysl přicházie, než to, že jsú Bohem a Duchem swatým práwa země české od starých kniežat a Čechów wyhledána. K kterémužto rozumu skrze to najwiece přiweden býwám, že cožkoli ne z Boha než z lidí pocházie, brzo padá, hyne a žádným obyčejem dłúho státi nemóže; ale což z Boha jest, trwá, stojí a wždycky se wiece rozšiřuje a rozmáhá. Jakož toto jest při práwě země české skutečně shledáno, že

netoliko tolik wěków, tak jakž sú nalezena, trwají a stojie, ale také se beze wšeho proměněnie a ujímánie až do těchto časów w swé jednostajnosti držie a skutečně zachowáwají. Ale což z lidí jest, to se najprwé často mění a nikdy dlúho a jednostajně nemóž státi. Z té příčiny s welikú wážností měli by Čechowé předky swé, prwnie kniežata, krále a Čechy staré sobě připomienati, je, jakož jsú hodni, netoliko chwáliti ale zároweň s swatými (!) ctíti, kteříž jsú jim netoliko země a cti dobyli a ji jsú obránili, ale také jsú ji mužností swú rozšířili, rozmnožili, a nad to nade wšecko, aby w nie mezi sebú pokojně dědici jich a budúcí Čechowé k wěčnosti, dokudž swět stane, žiwi býti mohli, najsprawedliwějšiemi práwy a súdem jsú ji ohradili. A jak jsú sprawedliwě počátek a základ práwóm nalezli, tak jsú jim potřebně, tak dokonale i užitečně i wrch i makowici wymyslili, aby konec počátku w dokonałosti rowen był.

Newprošují se ani wkupují w úřady úředníci budúcí, než wedlé hodnosti těm se úřady dáwají, ktož se k nim najlépe hodie. Též i daróm, poctám, społkóm w přech a trhóm skrytým žádného miesta nikdež nenie; než wšecko wšudy a we wšem řádem, sprawedlností, prawdú a práwem jde. Dówod toho o onom mlčenie, o tomto chwálenie wšech lidí. Aniž se bohatému proti chudému w čem nakłádá, než wšem napořád bez proměny práwo a súd rowně a jednostajně jde, aniž se na chudého mocí sahá od kterých úředníków; neb ti sami toho nad jinými, ktož by moc činili, poprawují, a kdy by se sami o to pokúšeli, těžšiemi by pomstami nad nimi měło mštěno býti než nad jinými. Neb jim úřadowé nato dáni jsú, aby moc wšelikú zastawowali, ne sami jie pod přikrytiem úřadów swých činili, kteréž by, bez úřadu jsúce, tak prowoditi ani směli ani mohli. Nato jsú zajisté úřady přijali i přísahu činili, aby dobrých a newinných beze wšeho rozdiełu bránili a złé aby skrocowali; ne aby newinným a chudým škodili, ale aby jim w úřadiech swých słúžili, poněwadž úřad nic jiného nenie než służebnost wšech wóbec. Neboj se žádný najchudší, byť na koho mocí saháno było; než každého k súdu sprawedliwému a k słyšení stawějí, každému winu dáwají prwé a, aby odmłúwał a otpierał, k swobodnému słyšení připústějí, než naň pomstu uwodie; každý swého žałobníka prwé widí, žałobu słyší, odpowiedá, otpierá, súzen býwá a odsúzen, a teprw pokutowán nebo za sprawedliwého zóstawen. Bez žałobníka osobnieho a přítomného, bez winy zřetedlně okázané a w prawdě dówody swětłými prowedené, bez póhonu, bez obesłání na žádného netoliko nesahají pomstú, ale také žádného nesúdie. Tak dalece jest, aby na koho mocí swú sahali, poněwadž złodějóm, wražedlníkóm, mordéřóm, žhářóm, paličóm i jiným złočincóm słyšenie přejí a prwé je k słyšení sprawedliwému připúštějí, nežli by na ně pomstami sáhli. Neb nenie obyčej Čechóm jako někdy Římanóm, aby koho bez słyšenie odsuzowali, leč by prwé ten, ktož obžałowán jest, osobnie a přítomné měł žałobníky a miesto k obraně aby přijał k očištění win, kteréž by se jemu od nich dáwały. A to u wšech lidí, i u Turków, za práwo se drží.[1])

[1]) t. j. takowé práwo se w Čechách zachowáwá ke wšem lidem, nejen domácím, ale i cizím, by byli i Turci.

Wědie také úředníci a wšickni súdce, jak weliká neprawost jest, jak těžký jim posměch a přielišná hanba jich, když by na koho mocí sáhnúce jej do wězenie dali a, nic naň uwésti nemohúce jakožto na newinného, potom jej jako sprawedliwého pustiti musili; wědie, že ne na toho, než sami na sebe hanbu, posměch, neprawost a wšelikú potupu uwodie k wěčnosti; neb jestliže winen nenie, proč naň sahají: pak-li jest winen był, proč jej bez pomsty púštějí?

Má každému prwé swobodné słyšenie dáno býti a práwem má k súdu připrawen býti, a pak teprw, když jeho wina swětle a w prawdě poznána bude, má naň jakožto na winného moc práwa puštěna býti; jinak nic.

Jiné wšak jest, kdy by kto w zřetedlném a w skutečném účinku nesłušném nebo w złočinstwu był postižen: a ještě i ten má wedlé práwa, by w złodějstwí, w mordu nebo w jakémžkoli złočinstwu postižen skutečně był, k słyšení sprawedliwému připuštěn býti. Než k znešení lidí złých a k tajnému obžałowání a skrytému neb z domněnie nemá na žádného obywatele země české žádnú mocí práwa, žádným práwem saháno býti; neb kdy by to było, k čemu by práwa, k čemu by súdowé otewřeni byli?

Také se tu spiknutie žádného dwú, tří nebo několika neboj, aby skrze to był kto odsúzen, buď práw nebo nepráw, křiw nebo sprawedliw; než bez wšeho osob přijímánie každému sprawedliwý súd jde. Též słužebníka čiehožkoli jako nesłužebníka, též nepřietele čiehožkoli jako přietele súdie. Těch mrzkých a wiece než nesprawedliwých zmatków w řádných súdiech nenajdeš, ani přiezně ani nepřiezně, než wedlé upřiemnosti a prawdy, sprawedlnosti, wedlé práw, wedlé přísah, wedlé nálezów obecných a zwłáštniech súdowé sprawedliwí wšem bez rozdiełu se dějí.

Každý w mysli a w złých obyčejiech nenakažený dobrý człowěk chwálí a až k nebi, jakož hodno jest, słowy i chwałami wyzdwíhá a toho, aby tak dłúho trwało, žádá a k súdu rád, když potřeba káže, bez strachu přistúpá, o sudciech k swé sprawedlnosti a newině, o práwiech, o swědomí [2]), o dskách, o úředníciech dobrú a jistú naději maje.

Aniž tu také jakého od koho náwěštie słušie hławy nebo ruky hnutiem neb čiemžkoli čekati. Nic wiece, než jako by na obrazy małowané, řezané, tesané neb lité hleděł, w kterých netoliko náwěštie žádného ale ani hnutie, leč k potazu, neuzříš. Tak dalece jest, aby se tu kto smieł [3]), jeden s druhým nětco šeptał nebo dříma; neb ne osoby tu, než pře súdie podlé pří a sprawedlnosti neb nesprawedlnosti a prówodów [4]); ne podlé přiezně, nepřátelstwie, hněwu, záwisti nebo jiného jakéhožkoli mysli nakaženie rozsudkowé se dějí. Wšem práwo rowné, súdowé wšem jednostajní, wšecky pod póhony [5]). Bez póhonu žádného nesudie, bez słyšenie a osobnie přítomnosti žádného neodsuzují, ani jednu stranu toliko než obě wždycky, a co osobně nebo skrze poručníky [6]) přítomné słyšie, to w paměti a před očima wždycky majíce.

Ale že słušie skrowně chwáliti a mnohem skrowněje hyzditi,

[2]) swědectwí. [3]) smál. [4]) důkazůw. [5]) žaloby. [6]) zástupce.

jiným toho k chwálení miesta nechávám. Wšak bych sto jazyków měł a tolikéž úst, železný hłas a měděné péřie, nemohł bych ani wymłuwiti ani wypsati, jaké jsú chwáły hodni Čechowé staří, kteříž jsú tak sprawedliwá, tak dostatečná a tak potřebná sobě i dědicóm swým práwa wymyslili.

2. Z přípisůw.

Pochwala pánům z Postupic.

Pro obecné a zemské i pána swého krále Jeho Miłosti dobré nikdy jste Waše Miłosti nákładów, útrat, statków i zboží swých nelitowali; kolikrát jest toho potřebie było pro dobré zemské a pána swého krále w zřetedlná nebezpečenstwie žiwot i hrdło, wně i w w zemi a doma, swobodně jste wydáwali, země brániece a meze jejie a hranice k rozmnožení słáwy její a cti Waší rozšiřujíce. Wedlé zemských práw wždycky se zachowajíc, w ničem proti nim newystupujíce, země jste se a pána swého wěrně a stále i mužně po wšecky časy držeti ráčili, na žádného moc jakkoli welikú, ani na sílu jakžkoli nepřemoženú se ohlédajíce, k žádným slibóm, k žádným daróm očí swých neobracujíce; tuhému nepřieteli zemskému a welmi mocnému téměř w hrdle seděwše, w tom jste nepohnutě stáli, že sú ani odstupujících příkładowé WMstmi s úmysłu Wašeho hnúti nemohli. Ač jsú nejednú rozliční puntowé a zápisowé a záwazkowé w zemi české se postranně dáły: wšak jste WMsti w žádné puntowanie, w žádné zápisy, ani w které záwazky nikdy s žádným jíti neráčili, než při pánu swém, při zemi a při práwiech zemských s swú škodú a hrdła nebezpečenstwiem nepohnuti stojiece, čest a dobré obecnie pána swého wšem úžitkóm zwłáštním, wšem škodám domácím, wšem nebezpečenstwiem wždycky předkładajíce, předky swé sobě w tom za příkład wzawše, kteříž pro swé wiery zachowánie a mužnost zasłúžili w radách králowských býti, a pro čest a hodnost swú welikými a téměř najpřednějšiemi úřady w zemi české jsú darowáni a uctěni, miesta sobě přednie mužnostmi[1]) swými ohradiwše. Na kteréžto předky WMsti hlediece jako w zrcadła, co słušie a co nesłušie, dostatečně sezřieti móžte, od domácích rodu swého příkładów k cizím oči swoje obraceti potřebí nemajíce; neb jsú ti nikdy proti zemi, nikdy proti pánu swému nebýwali, než wedlé země wždycky, wedlé pánów swých wždycky nepohnutě stojiece, ač jsú proto statku nemało ztratili, wšak jsú cti sobě, WMstem a potomním swým ne mało než mnohem wiece dobyli, kterúžto WMstem jsú za najwětšie zbožie a bohatstwie nechali a zóstawili.

Kterýchžto předków Wašich že w tom neleniwě následujete, z té příčiny se cti a słáwy WMstem neumenšuje, než den ode dne wiece a wiece přibýwá a přibýwati bohdá (buď komu libo nebo žel) bude. Již o sprawedlnosti, kterúž jste ke wšem swobodně zachowáwati přiwykli, o té sprawedlnosti a mocnosti WMstí lépe jest mlčeti nežli co mało powědieti. Mało se od lidí cizích i domácích słyší, aby na

[1]) virtutibus.

WMsti żałowali pro bezpráwné neb wymyšlené nátisky, poněwadž i winy sprawedliwě propadené miłostiwě wšem wšecky odpúštěti ráčíte, ne ze škod lidí a poddaných swých sobě, než z swých škod poddaným swým úžitky přiwodiece. Příwětiwost WMstí wšecky lidi dobré k sobě obracie a táhne, stáłá upřiemnost, wně nelstiwá než wiery plná ochotnost, snadnost brani, mužná lítost wšech dobrých newinných, kterýmž se křiwda, nátisk, moc, bezprawie neb úkład děje. Přísnost sprawedliwá wšecky złé káže pod mocí WMstí postawené: tudy se jest stało, že jsú wšickni dobří po zboží WMstí opatrností a radú dostatečně ohrazeni, tak poddaní WMstí jako wšickni jiní domácí i cizozemci; že po gruntech WMstí wždycky každý pocestný swobodně we dne i w noci beze wšie braně jakéžkoliwěk zbožie wésti neb nésti, hnáti a, jako řiekají, złato na hławě nésti a jeti, beze wšie škody swé a nebezpečenstwie i pronésti móže. Toho dówod jest dnem i nocí zkušenie wezdejšie ustawičné.

Co WMstem w mysli jest, to se i w słowiech nalezá, a čehož w mysli nenie, to se ani w słowiech neokazuje. Nenie tu, aby se jiné na hotowě w jazyku měło, jiné w zawření srdce a mysli se chowało, což jest u jiných nejedněch za múdrost a za uměnie najwyššie přijato, kteříž jako Plautus młuwí, jednú rukú chleba podáwají a w druhé kámen držie, a kdy by tak młuwili, jak myslie, zdáło by se jim, že jsú zhłúpěli. Dobře činiti komužkoli móžete, neškoditi žádnému doma, WMstí jest.

Bych měł síłu a welikomocnost, stáłost, wieru, držemnost, miernost, i při wšech skutciech WMstí i młuwenie swobodu, také štědrost a jiné mužnosti wyprawowati, času by mi se spieše a słow než účinków WMstí znamenitých, cti plných a chwáły hodných, nedostało.

Předmluwa k wýkladu sw. Cypriána na modlitbu Páně.

Urozené paní Johance z Krajku Viktorin ze Wšehrd pozdrawenie.

Starodáwnieho učitele křesťanského a welikého mučedlníka Cypriána na modlitbu Páně wýkład ode mne nynie z łatinského jazyku w český obrácený, komu bych radějie dał než Twé Miłosti, urozená paní, paní miłá, nenie žádného. Neb k tomu mi se zdáło, což k modlitbě słušie, najužitečnějie obrátiti a najpříhodnějie, o komž jsem jist a wiem, že se rád modlí. A nic k modlitbě tak dobře nesłušie jako rozum modlitby, aby ten, ktož se modlí, dřiewe než k modlení přistúpí, rozuměł, jak a zač se modliti má. Toho wšeho w těchto kniehách Cypriána swatého učitele nenie-li suma a cełý dostatek, nikdež jinde nenie. Neb brzo po apoštolěch welikú rozumu swého wtipnost, hojnú wýmłuwnost, mnohú rozličného uměnie múdrost, kteréž mezi pohany, než k poznání prawdy přišeł, nabył, když swětłem poznánie Boha s nebe oswiecen jest, k ponížení, k sprostnosti a neuměłosti wšeho krom samého Boha jest obrátił a proto i w posměch od učených w swětě, jakož Lactantius píše, upadł jest. Ten tak žiw jsa jak učił, mnohú práci w cierkwi swaté nesa, mnoho protiwného smutného a żałostného trpěł jest; mnoho snažnú pilností písma swatého wěrně a w prawém smysłu wykłádał; a tak bez měněnie a wšelikého wrtkánie stáłý a nepohnutý trwaje, — neb ne na piesku ale na twrdé

skále grunt swój położił, — i smrt jest pro Pána swého podstúpił a swědkem jeho ne zawrženým jest učiněn.

Nebyło jest toho času łahodné a měkké žádnému Pána Krista wyznánie: než s twrdú odpłatú neb statku ztracenie neb z obýwánie swého wyhnánie neb těžkého wězenie neb smrti každému słužba Božie stáła. Aniž jsú tak wtipní tehdáž a tak múdří a tak umělí křesťané byli, aby uměli, když protiwenstwie přišło, swé wiery jiné rozumy a wýkłady rychle nalézati, jako nynie jsú. Dokudž protiwenstwie žádného nenie, směle młuwie a že tak má wěřeno, smýšleno, činěno, młuweno býti, jistie a tak žiwu býti přísně přikazují: a když pokušenie přijde, což prwé učili, twrdili, jistili, neuměłostí a nerozumem zakryjíce, nowé teprw rozumy a glozy[1]) wydáwají a prwnie učenie, kterémuž učedlníci jich jako jistému skutečně a dáwno zwykli, zdwihnúc a jako złé potupiec, nowá naučenie, aby protiwenstwie znikli, wymýšlejí: a tak kolik protiwenstwí powstane, tolik nowých naučení wydáwají, toliko prwniech naučení swých za neužitečná zawrhúce, a odstupowati od swé wiery a učenie swého se nestydie.

Já takowú nestáłost a časté sem i tam kłácenie znaje při některých nowých učitelích, kteříž, sami se nenaučiwše, pletú žiwot lidský, neučie, sobě a swým učením odporné wěci učiece a nic jistého neukazujíce: těmito starými hýbi a jako zasuté wetchostí času a nedbánliwostí lidskú odhrabuji a na swětło wynáším, aby i českým jazykem mohli čteni býti, za bezpečnější maje po starých cestách a dobře ubitých choditi, než nowých a złodějských stezek wšetečně proražených následuje, po nich zabłúditi.

Protož úžitek, ač jest který této práce mé, Twé Miłosti, aby ho najprw okusiła, posiełám. A darem tiemto jakžkoliwěk małým, Twé Miłosti prosím, nezhrzej, než rač čiesti a přečiesti. A bude-liť se dobře líbiti, přidám práce i pilnosti, od jiného se wšeho uprázdně, ať bych k tomu podobného wiece posłał, když srozumiem, že toho máło s wděčností přijímáš. Pakli které nedostatky tu najdeš, těch nerač Cypriánowi ale hłúposti a neuměłosti mé přičítati.

X.

Wáclaw Písecký.

Domowem byl z Písku a narodil se l. 1482. Wzdělání wyššího nabyl na universitě Pražské, kdež l. 1501 přijal bakalářstwí, l. 1505 hodnost mistrskau swobodných umění, načež sám na fakultě filosofické čísti počal. L. 1508 wywolen byl za děkana též fakulty. Řehoř Hrubý z Jelení odewzdal mu wychowání třináctiletého syna swého Sigmunda. S wychowancem odebral se M. Wáclaw do Wlach, jmenowitě do Benátek a Bonónie. Zde hlawně studowal řečtinu, porownáwaje se zwláštním zalíbením formy řecké s českými. Přeložil řeč Iso-

[1]) glossy.

kralowu k Demonikowi, kterau z Wlach s pěkným připisem poslal Řehoři Jelenskému. „Pochtěw k tobě, příteli mému, něco také za dar posłati, ani wedlé bohatstwie mého, kteréhož nemám, ani wedlé słušnosti, kteráž by k tobě přisłušeła, ne wedlé zasłuženie twého, ale podłé mé powahy tudiež i možnosti, toto tobě, cožkoli jest, s ochotností aspoň a rád posiełám. Ačkoli když jsem prohlédał ne k mému toliko učení ale i k twé, kterúž ty máš, chuti, nemohłť jsem nic příhodnějšieho nynie nad toto posłati. Neb poněwadž učenie mé nynie w řečtině jest, twé pak usiłowánie již od dáwních časuow jest při zwelebení a množení českého jazyka, widěło mi se dosti zasłušné, abych tuto řeč Isokrata onoho, u Řekuow u wýmłuwnosti welmi znamenitého a utěšeného, z jazyku řeckého nynie w česko přełoženú tobě jazyku českého miłowníku a mstiteli (vindex) oddał. Aby také znał, w jakých mudrcích Sigmund twuoj již čítati muože, s jakým netoliko při wýmłuwnosti ale i při ctnostech prospěchem. Učinił jsem toto také a z přednie téměř příčiny, abych se týmž během při učení mém cwičił, jako někdy i Crassus i Cicero i Plinius potom činił a Quintilian tak radí; přes to, abych zkusił, zdali český jazyk tak hojný jest, aby sám od sebe tauž wěc wymłuwiti mohł, kterauž by i Řekowé wypsali.“ Pohříchu zachwátila smrť M. Wáclawa prostřed studií sotwa 30tiletého. Umřelť l. 1511 w Benátkách, byw otráwen.

Překlad jeho wydal Řehoř z Jelení l. 1512. Později wyšel tiskem 1558 (w Prostějowě), 1586 (w Praze u D. Adama z Weleslawína, kterýž češtinu Píseckého pooprawil), 1801 (od Krameriusa), 1818 (od Nejedlého), konečně 1853 (od Wácl. Rozuma w I. dílu bibliotheky staročeské).

Z napomenutedlného spisu Isokrata k Demonikowi.

Ačkoliw při mnohých wěcech, najmilejší Demoniče, shledati muožeme, jak rozdílnú dobří lidé mysl mají od té powahy, kteréž zlí lidé užíwají: wšak společné obcowánie obojích najzřetedlnějie to okazuje. Při kterémžto zlí tu zachowáwají powahu, že přítomné toliko přátely šanují, dobří pak i podál od sebe rozłúčené milují. Nadto złých społčenie welmi brzce se dělí, ale dobrých přátelstwie ani wěčně se nezmění. Já pak za słušné maje, aby ti, kteříž po dobré powěsti stojie a cti sobě něco osobowati chtějí, dobrých, ale ne złých, byli následowníci: tento spis muoj za dar k Tobě posłati umienił jsem, kterýž by był za jistý duowod mého k tobě přátelstwie a znamenie toho, kteréž s otcem twým Hypponikem jmiewał jsem, obcowánie. Příleží zajisté to wýborně dětem, aby jako statku tak i přátelstwie otcow-

ského dědicowé byli, zwláště když widím, že i štěstie úmyslu mému jest nápomocno, i čas nynější welmi dobře se k tomu trefuje. Neb w tu chwíli, když ty po učení stojíš, já jiné učiti počínám; když ty ještě po múdrosti stojíš, já ty, kteříž k mudrowání jsú náchylni, cwičím.

Kteřížkoli tehdy řeči ty spisují, jimiž by přáteły swé k něčemu napomínali, skutek zajisté dobrý před sebú mají; ale wšak ne około toho, což jest při mudrowání wýborné, se obierají. Ti pak, kteříž młádencuom wnuknutie dáwají, ne čím by se w ozdobném toliko řečňowání cwičili, ale skrze kteréž by w mrawiech šlechetnější byli, tiem mi se zdají užitečnější býti swým učedlníkóm, že onino toliko je k wýmłuwnosti samé powykají, ale tito mrawy jich k lepšiemu naprawují.

Protož my, ne abychom tě k řečňowání ponaukali, ale radějie ku polepšení žiwota napomenuli: umienili smy nějakú radu sepsati, wedlé kteréž poznati by mohł, po kterých wěcech słušie młádencuom dychtiti, kterých se skutkuow zdałowati, s jakými lidmi obcowati a kterým během žiwot swuoj řiediti. Neb kteříž koli takowau w žiwotě swém cestau kráčeli, ti toliko práwě ctnosti dosáhnúti mohli, nad kterúž žádné zbožie ani wzácnějšie ani stálejšie nalézti se nemuože: ne krása, kteráž nebo s léty mijie nebo nemocí scházie; ne zbožie, kteréž złých radějie nežli dobrých skutkuow jest podpał, když hojností rozpustiłost strojí a k nesłušným rozkošem młádence popauzie; ani síła, kteráž s opatrností zajisté prospěšná, ale bez nie jest welmi škodliwá a, jakž těłu těch, kteříž jie jakýmžkoli cwičením hledie, jest k ozdobě, tak k opatrowání a řiezení duše jest k nemałé škodě. Ale ctnost, kterýmžkoli práwě w mysli se wkoření, tať sama se s člowěkem zstará; kteráž mnohem lepšie jest nad bohatstwie, užitečnějšie nad jakžkoli wzácné urozenie; tať sama, což jiným se widí nepodobné, činí podobné; tať před tiem, což lidu obecnému zdá se strašliwé, směle dostojí, kteráž léniwost potupuje, ale užitečnú práci wychwaluje. Abychom pak snadně tomu porozuměli, wezměmy sobě za příkład Herkulesowy nesnáze, k tomu také i Theseowy práce. Ti zajisté swými účinky tak słowútné cti sobě dobyli, že wěčnú památku swých dobrých skutkuow potomně pozuostawili. Ačkoli když i otce swého žiwot ku paměti sobě přiwedeš, domácí a welmi pěkný příkład mieti muožeš tohoto mého napomínánie. Kterýž tak žiwot swuoj sprawował, ne aby, oddada se na rozpustiłosti tělesné, ctnosti zanedbáwał, ale těło swé ku práci podrobował, myslí pak swau při nebezpečenstwí udatně se miewał; zbožie nemiłował, ale tak swého statku užiewał duochoduow jako ten, ježto měł umřieti, tak swé opatrowal dědictwie, jako by měł wěčně žiw býti; ani chaterně swuoj obhajował žiwot, ale dosti stkwostně i duokładně[1]) s přáteły jsa kwasitedlný, kteréž skrze ctnosti s sebau spřiezněné wiece sobě wážił nežli přirozené, znaje dobře, že jest což stálejšieho w přátelstwí přirozenie nežli práwo, mrawowé nežli rod, wywolenie než přinucenie.

[1]) nákladně.

XI.

Mikuláš Konáč z Hodíšťkowa.

Mikuláš Konáč, řečený též Konáček, latině Finitor, za mladých let byl písařem hor winičných, později knihtiskařem. Tiskárnu měl w domě „u štěstí" u Matky Boží nad lúží (in lacu), pak od l. 1522 u bílého lwa. Prwní jeho spis jest překlad středowěkého románu Beroaldowa „Gwiskard a Gissimunda" (1507); prwní kniha, kterauž i přeložil i wytiskl, překlad dwau rozmlauwání Luciánowých: Charon a Palinurus, Terpsion a Pluto (téhož roku). L. 1510 wydal překlad kronyky české Eneáše Sylvia (pozdějšího papeže Pia II.) s obrazy na míru hrubě do dřewa řezanými. Z tiskárny Konáčowy a prací jeho wyšly l. 1515 prwní nowiny jazykem českým o sjezdu cís. Maxmiliána I. s bratry králowskými Sigmundem polským a Wladislawem uherskočeským we Wídni, dwa spisy proti jednotě bratří českých a Zrcadlo sw. Crhy, rok potom překlad Eneáše Sylviowa spisku „O štěstí i diwný i užitečný sen."

W odměnu za zásluhy swé o literaturu českau powýšen byl l. 1516 do stawu wládyckého i přijal predikát „z Hodíšťkowa", narážeje tím na jméno slawného mæcéna swého Jana Hodějowského z Hodějowa. Zanechaw tiskárny, stal se l. 1523 místosudím dworským. Při Wltawě wystawěl si tuskulum, jež Skrownětínem nazwal. Z té doby počíná se proměna w pracích jeho literárních. Kdežto we starších spisech welice zápasí s jazykem, snaže se, co latině psáno, wyjádřiti po česku: nyní již zjewný jest pokrok co owoce dlauhého cwiku. W řadu těchto dokonalejších plodůw náleží Prawidlo lidského žiwota (1528, 1600). Jsau to knihy tak nazwané Keliah a Dimnah půwodně indické, odtud do jiných jazykůw přeložené, w nowější pak literatuře pode jménem bájek Bidpajowých známé. Kniha o hořekowání a naříkání sprawedlnosti, králowny a paní wšech ctností, od Konáče půwodně sepsaná, „opus", jakž Balbin dí, „eruditione divina et humana plenissimum." Sprawedlnost prochází tu wšecky stawy a, prawých ctitelůw nikde nenalezajíc, nad tím hořekuje. Hra rykmy a písněmi sepsaná Judith wdowy přeložená z němčiny a Hra pěkných průpowídek od Boccaccia. Tyto tři poslední spisy l. 1547 wydal po smrti Konáčowě Bohuslaw z Hodějowa, připsaw je strýci swému Janowi, kterémuž je sám

Konáč připisem od l. 1545 byl wěnowal. Konáč umřel dne 3. Dubna 1546 i pochowán na Malé straně w Praze u sw. Jakuba w zahradách.

1. Z překladu kroniky české Aeneáše Silvia (Pia II.).

O Přemysłowi, třetím kniežeti českém.

Libuše na sněmu, když přítomné množstwie widěła: „Jáť wám, dí, Čechowé, jakož ženám obyčej jest, panowała; žádnému jsem, což jeho było, nebrała; máteř jste měli, ne panie. Ale wám jest mé sprawowánie newděčné. Obyčejem lidského wtipu se mnú nakłádáte: nicť se dłúho nelíbí čłowěku: miłostiwého a sprawedliwého kniežete žádají lidé wiece nežli snášejí. Buďtež tehdy mého saudu prázdni. Muže, kterýž by nad wámi panował a kterýž by podlé swého zdánie hławy waše súdił, jakož jste žádali, dám. Jdětež, kuoň muoj biełý osedłajte a, na pole široké přiwedúce, swobodného a prostého tu nechte, jdúce po něm, kamž by koli šeł. Poběhneť kuoň nedaleko a potom se před mužem zastawí, an na stole železném jie. Tenť mně manželem bude, wám kniežetem." Příjemna řeč sněmu była. Puštěn jest kuoň, deset tisiec kročejí zběhł, potom u řeky Bieliny před woráčem se zastawił, jménem Přemysłem. Jdúce po něm panstwo a lid obecný, když stojícieho koně a k woráči se lísajícieho widěli, přistúpiwše blíže: ‚Zdráw buď dobrý muži, řekli, kteréhož nám bohowé dali kniežetem. Wypřež woły a, wsedna na kuoň, s námi pojeď. Libuše tě mužem, česká země kniežetem žádá!'

Pole worati, stáda pásti, łodí sprawowati, tkáti, šíti, stawěti mnozie, že neumějí, prawie: purgmistrstwie w městech wésti, králem býti, lidem a národóm panowati (ješto to přenesnadné jest) žádný neprawí, aby jemu to od přirozenie dáno nebyło, a ač mnozie buďto nenáwistí práce buďto miłostí prázdnosti od podáwaných królowstwí se zdržowali: Přemysł, ačkoli sedlský, posły dobrotiwě přijał a že učiniti chce žádost jejich, odpowěděł.

Takowáť jest smrtedlným panowanie žádost; žádný sebe králowstwie nehodným neprawí.

Wypřežení wołowé (jakož básniwá jest každá starost) wyzdwíženi w powětří býti se prawí a w jeskyni přewysoké skáły se skryli a nikdy potom widěni nebyli. Osten pak, kterýmž wołowé bodeni byli, w zemi wstrčený hned rozkwětł a tři léskowé wětwe wydał, z nichžto dwě hned uschły, třetí w strom wysoký téhož kmene zrostła. Nepřijímám k sobě té wěci w jistotě; u kronikářuo to wyhledáno buď. Widěł sem wšak mezi priwilejimi králowstwie list Karła ciesaře římského čtwrtého, ciesaře Sigmunda otce, w němž se to za prawé pokłádá, a té wsi obywatelé, w kteréž se to státi prawí, swobodú se darují, aniž wiece daní dáwati nuceni býwají nežli wořechuo téhož stromu małú mierku. Ale aniž mi Kareł wieru činí.

Přemysł tehdy usłyšaw poselstwie, obrátiw radlici, chléb a sýr położiw, jako. by cestu welikú činiti měł, pokrm přijał. Ta wěc úmysłu Čechuo posilniła, stuoł železný, o kterémž Libuše była předpowěděła, na radlici poznawše. Bojíce se, około něho, když jedł,

stáli; když pojedł, na kuoň wsadili a pospiešiti rozkázali. Na té cestě, co by chtěł osten rozkwětłý, otázali se, proč by hned dwě wětwi uschły. On, kterýž uměniem wěštstwie se stkwěł, že by se jemu tři synowé naroditi měli, řekł, z nichž by dwa před léty zhynuła, třetí by ušlechtiłý płod wydał. A kdy by był wšecko pole před powołáním zworał, že by rod jeho po meči wěčně králował. Ale poněwadž by před časem k němu přišli, ta naděje odjata jest. Otázán jsa, proč by střewíce z dubowých kuor učiněné s sebú nesł: K chowánie, odpowěděł na Wyšehradě a k okazowánie potomním, aby znali wšickni prwního, kto jest mezi Čechy kniežetstwie přijał, že jest z rolie był powołán a aby nepýchał, kterýž by z poníženého štěstie k králowstwí wstúpił. Schowaní střewíci dłúho mezi Čechy nábožně ostřiháni byli a od kněží chrámu Wyšehradského před krále nošeni, když přípravwa korunowánie wynášína była.

Když na Wyšehrad přijeł Přemysł, náramnú přízní lidu a pociwostí přijat jest a Libuši sobě manželsky pojał. Aniž dłúho meškał, Pražské město přiekopem a zdí obehnał. O kteréhožto jméno když ruoznice była, rozkázała Libuše, s kterýmž by se řemesníkuo najprw potkali, otázati se toho, co by děłał a od prwního słowa jeho nazwati město. Otázán jsa tesař jeden, práh děłati, odpowěděł, a odtud městu dáno jest jméno. Ale proměniwše słowo, potomci Praha říkají. Potom práwa ustanowena jsú, kterýchžto Čechowé dłúhý čas užíwajíce, włast w pokoji a w prázdnosti jsúci, zbožím se rozmnožiła. A Libuše hrad Libice ustawěła nedaleko od Łabe řeky, kterýžto jie po smrti hrobem był. Kterážto když umřeła, kniežetstwie na samého Přemysła spadło, kteréž za žiwota ženy swé radú její najwiece sprawował. Ženská mocnost, kteráž za nie mnoho mohła, pominuła jest.

2. Z prawidla lidského žiwota.

1. Był nějaký służebník u jednoho krále, jemuž dáwáno na každý den k jeho žiwnosti z kuchyně králowské jídło a nádobka medu. On sniedał waření a med schowáwał w jednom saudku, zawěšeném nad hławau łože swého, až by był plný, ješto był med welmi drah těch dní. Jednoho pak dne, když jest ležeł na swém łoži, pozdwih hławy uzřeł med wisící nad hławau. Zpomenuw, že medu přiskakuje, řekł jest w srdci swém: Až bude saudek tento plný, prodám jej za jednu hřiwnu stříbra, za kteréž sobě kaupím deset owec, a ty když we čtyřech létech se rozmnoží, bude jich čtyři sta. Tehdy za každé čtyři owce kaupím kráwu aneb woła a k tomu dědinu; pak i kráwy se rozmnoží tełci a jałowicemi. Tełcuow nechám sobě k děłání dědiny. Krom toho, co užiwu mléčným a wlnau, rozplodí se dříwe druhých pěti let stáda má tak welmi, že budu míti weliké zboží, a budau mne wšickni míti za bohatého a pociwého. Ustawím sobě pak weliká a krásná stawenie nade wšecky mé sausedy a přáteły, tak že wšickni o mém bohatstwí młuwiti budau a mi pociwost činiti. Zdaliž to nebude utěšená wěc? Potom pojmu ženu dobrau, urozenau, kteráž mi i syna urodí urozeného, šťastného i Bohu líbezného. I bude ruosti w učení a ctnosti, a zuostawím sobě skrze něj dobrau paměť po swé smrti. Ano trestati ho budu na každý den,

jestli že by se mému protiwił učení, a nebude-li mne posłušen, budu ho práti tauto holí. I zdwihł huol, jako by ho bił, uhodił w saudek medowý a rozbił jej, i wytekł med na hławu jeho.

2. Času zimního jedné noci přestudené wyšła liška, aby sobě pokrm spuosobiła. Když přišła k turyni[1]) jedné, usłyšeła jest kohauta na stromu zpiewati. I pospíšiwši otázała se ho: Kohaute, proč zpiewáš w této temné a studené noci? Odpowěděł kohaut: Oznamuji den, kterýž od přirozenie čiji hned přijíti a wšem ho mým zpěwem zwěstuji. Řekła liška: Z toho znám, že něco proroctwie Božího máš. I słyše to kohaut, zradował se jest a opět počał zpiewati. Liška pak hned počała tancowati pod stromem a skákati, a když se kohaut optał, proč by skákała, odpowěděła: Widím tě múdrého zpiewati, i hodněť já mám plesati, ježto s radujícími se radowati se máme. A dále die: Ó kohúte, knieže wšeho ptactwa! netoliko obdařen jsi, aby w powětří, ale také na zemi jako prorok swé proroctwie wšemu stwoření zemskému zwěstował. Ó najšťastnější! neb nade wšecky tebe přirozenie ozdobiło. Sstupiž, abych s tebú w towařišstwie wešła, a pakli toho příti neráčíš, nechať aspoň políbím korunu twé sławné hławy, abych mohła řieci: Políbiła jsem hławu najmúdřejšího kohúta, kterýž nese korunu sám ze wšech ptákuow. I słyše to kohút sstúpił jest, duowěře pochlebenstwí liščímu, a schýlił hlawu lišce, kterúž uchwátiwši, snědła kohúta a hład swuoj odehnała. I řekła: Hle, nalezła jsem múdrého beze wší opatrnosti.

3. Některaký hołub maje hniezdo na wysokém stromu, když odchowáwał swé mładé, přicházeła jest k němu liška a stáwajíc pod stromem pohruožky činiła, dokudž jí swých hołúbátek nesmetał pro zachowání włastního žiwota. To wida wrabec, obýwaje proti hołubu, přistúpił k němu řka: Radím tobě, když se wrátí ona a młuwiti bude takowá słowa tobě, odpowěziž jí: Učiň jakž chceš; nebo budeš-li chtíti wstaupiti ke mně, já hned odletím, wezma mładé s sebú. S tím wrabec odšeł. Po čase přišła zase liška wołajíc na hołuba podlé obyčeje a hołub jí odpowídał, jakož mu wrabec poradił. I tázała se liška: Powíš-li mi, kto jest tobě tak radił, nechámť hołúbátek twých. Řekł hołub: Wěziž, že wrabec, kterýž bydlí u řeky, tu mi dał radu. Liška, nechawši hołuba, šła jest k wrabci a wece: Když na twář ti wítr wěje, kde schowáwáš hławu swú? A on: K swému zadku. Die liška: Když pak wětrowé na tebe odewšud wějí, kdež tehdáž skrýwáš hławu swú? Powěděł wrabec: Pod křídły swými. A ona opět: Kterakž to muožeš učiniti? Zdá mi se, že prawdy nemłuwíš; ale umíš-li to spuosobiti, podobného tobě jsem newiděła. Tehdy wrabec, chtěje jí to ukázati, schował hławu pod křídła, a liška ho uchwátiła řkúci: Uměł si hołubowi raditi, a ne sám sobě — i sežrała ho.

4. Był nějaký mysliwec, kterýžto když wyšeł jeden den s swú kuší a střelbú na łów do lesa, nedaleko od města potkał jelena. I postřeliw jej, zabił ho a, wzaw jej, wracował se do domu swého s ním. Když był na cestě, potkał se s ním diwoký wepř a, oddaw se naň, chtěł ho zahubiti. Mysliwec wida to, słožiw jelena s ramenú swých, střelił na wepře a uhodił ho w srdce. Wepř pak z přílišné raněnie bolesti

[1]) Dwůr, statek (praedium).

oddał se na čłowěka a rozedřew swými zuby břicho jemu, usmrtił jej. Potom když tudy šeł wlk, uzřeł wepře, jelena a člowěka umrłé, i zradował se jest, młuwě w srdci swém: Mámť jistě schowati wšecko toto, jež jsem nalezł, aby mi se chowané hodiło pro časy potřebné, aniž chci dnes okusiti čeho; ale dosti budu mieti nynie pohłoze tětiwy kuše této. I přistúpiw ke kuši, počał hłodati tětiwu, kteráž se spustiwši, w náhłosti ho udeřiła a zahubiła.

Nenie dobře, wždycky hromazditi zbožie a neužíwati ho.

5. W domě nějakého sprostného muže bydleł had. Zdáłoť se muži i ženě jeho, že jest weliké štěstie, když had s nimi bydlí, a to také za obyčej té własti było. W jednu pak neděli muž posłał čeleď swú s ženú do kosteła a sám zuostał na łuožku, neb ho hława boleła. Když było ticho w domu, had wyšeł z diery, ohlédaje se wuokoł. Muž pak nechał dweří nedowřených proti ohni, a had wida, že žádného doma nebyło, wčinił ocas do hrnce, w němž wařiła žena jídło u ohně a napustiw jedu, odšeł do diery swé. To když hospodář uzřeł, wstał jest a zakopał hrnec s týmž wařením do země, aby žádný od toho jídła nemocen nebył. Když pak přišła hodina ułožená, že had hledał pokrmu, kterýž žena často jemu dáwała, toť hle muž s motykau stáł u diery, čekaje wyjití hadowa. Pamětliw jsa na účinek swój, zdwihł had hławu a około hłeděł, i poznaw, že muž chtěł ho udeřiti, utekł a z domu se wystěhował.

Po několika dnech žena domłauwała muži, aby se s hadem smířił a nenáwist swú odłožił. K čemuž jest muž swolił. I šeł k dieře a zawołał hada, prawě, že se chce s ním smířiti. Had ale řekł: Nikdá nebude naprawena mezi námi přátelstwie naše; neb když zpomeneš na účinek mój, kterak jsem jedu k otráwení twému a čeledi twé do hrnce napustił; též když já zpomenu, jak jsi ty s motykú k udeření mne čekał beze wší lítosti: i hned nebude moci státi přízeň mezi náma, a protož lépe jest, aby každý sám bez druhého obýwał.

6. Był jeden chudý kupec, kterýž měł tisíc liber železa, a když chtěł odjíti přes pole, słožił železo u nějakého známého swého, aby mu schował, i odšeł. A když se wrátił po času, požádał železa od přítele swého. Kterémuž odpowěděł: Położił jsem železo twé w jednom kautě domu i snědły je myši. Ale on prodał jest železo a peníze projedł a utratił. I řekł jest kupec: Nikdá jsme nesłyšeli, aby na swětě było zwíře, kteréž by łámało železo, a nyní pak snědły je myši. Ale wšak nic nedbám, když jediné Buoh tebe od nich uchował a neučiniły tobě nic złého. On pak radosten jsa tú řečí, kterúž słyšeł od něho, prosił, aby s ním jedł ten den a położił čas přijití swého. Když pak odcházeł od něho kupec, wymysliw chytrost, wzał pachole jeho, jež ukrył w domu jednoho známého. A když se wrátił k obědu, řekł ten, kterýž ztratił syna: Widěł-li syna mého? Jemuž on odpowěděł: Dnes před twým domem widěł jsem ptáka hawrana, kterýž uchwátił pachole: newím wšak, był-li syn twój. Otec pak, když to usłyšeł, zwołał a młuwił lidem tu přítomným: Słyšeli-li jste kdy to, že hawrani uchwacují děti? I odpowěděw kupec řekł: Takť jest; země, jejíž myši sniedají tisíc liber železa, hodnať jest, aby její ptáci brali děti. Ale ten, jenž jest wzał železo, porozuměł tomu i řekł: Wrať mi syna mého, a já wrátím tobě železo twé. Což se i stało.

3. Z Judit.

Actus secundus scena V.

Israhel, Sara, Malchos, Rachel, Abdon, Osias.

Israhel: Ach Bože mocný, popatřiž s wýsosti
A neodwracuoj od nás swé miłosti;
Wiz, kterak se již od žízně trápíme,
A že sme tebe rozhněwali, wíme.
Nestojte, jak sme uwedeni w hoře!
Lituoj toho a suď ty to sám, Bože.
Pokoje jste s Assyrskými nechtěli,
A že je k wuoli připrawíte, mněli:
Již toho budem litowati mrúce;
Neb známe, že jest nás Buoh dał w jich ruce,
Ješto žádné pomoci již nemáme.
Že před jich očima zhynem, to známe,
Od žízně takowé příliš těžkosti,
A strach také meče jich ukrutnosti.
Ale swołejte rychle lid w hromadu,
Zdali bychom jakú nalezli radu,
Hołofernowi se na miłost dali,
Jeho za žiwoty naše žádali.
Nebť by lépe było tak žiwu býti,
Nežli ztrápeným od žízně zemříti
Neb se dáti ukrutně zamordowati;
Lépe było by nám jim se poddati,
Raději než mordowati widěti
Od nepřátel ukrutně ženy, děti.
Ach nestojte, auweh, my bídní lidé!
A nebyli bídnější nikdá židé,
Ani jest to kdy słycháno od wěkuow;
Nepřiházeło se to našim předkuom.
Běda nám opowrženému lidu,
Kterakú na nás dopustił Buoh bídu.
Že to pak pro naše hříchy trpíme
A pro wýstupek z sprawedlnosti, wíme.
    Bychom Hołofernowi město dali,
Zda bychom tak při swých hrdlech zuostali
A nebyli od meče zmordowáni:
Toť jest wprawdě zdání mé, milí páni.

Sára. Že již zhynúti máme, miłý Bože,
A uwadnúti bez wody tak skuoře,
Mohło to býti, jinak předse wzíti,
        Té bídy ujíti.
Kdy bychom města tak nezawírali,
Co nese wěc ta, pilně znamenali,
Była by woda w městě, a nehoda
        Minułá škoda.

Malchos. Není-liž żałostiwá ach naše příhoda,
Ale příliš teskliwá, ale wěru zhoda;
Neb jsme již prohřešili, těžce prowinili,
Odstúpiwše od řádu, přišli jsme ku pádu.
Nelze než město dáti již nepřáteluom w moc
Aneb k Tomu wołati našemu za pomoc,
Zdali by se slitował nad námi w bídnosti,
Wyswobození nám dał, pohledě s wýsosti.

Rachel. Wěčný Bože, buď túženo,
Že twé stwoření tak súženo!
Wodu musí kupowati,
Strach jest horšího čekati;
A nato muože přijíti,
Že jí i tak nebudem míti,
A tak žízní uswadneme,
Potom od meče padneme.
Takowý jest nedostatek,
Želej, Bože, nebožátek.

Abdon. Pane Bože, wíme, že jsme zhřešili
S otci swými a těžce prowinili,
Z zúfalstwí bohuom cizím jsme słúžili,
Tak tebe těžce k hněwu popudili:
Ale wšak se k tobě zas utíkáme,
Tebe za miłost a pomoc žádáme;
Neb ty si wždycky miłosrdný pán,
Protož, ó Bože, budiž miłostiw nám.
Tresci ty nás sám, neb se w hříších známe,
Z kterýchž se twé miłosti wyznáwáme,
A nepoddáwej nás w ruce pohanské,
Ať se nerúhají tobě a řkúce:
Hle, kteraký jest to Buoh izdrahelský?
Mocnější Nabochodonozor syrský.

Oziáš płáče. Ach moji milí přátelé, já powím,
Mějte strpení za pět dní; neb to wím,
Že pomoc w ten čas od Boha poznáme,
Když ho srdečně wšickni požádáme;
Neb se snad nám lépe tak muože státi,
Nežli bychom uměli požádati.
Pakli nás ta naděje mine, chybí,
Učiníme tak, kterakž se nám zlíbí.

Actus quintus scena penultima.

Chwałozpěw Juditin.

Chwaltež již Pána Boha bubnujíce,
Traubíce, chwalte ho i zpíwajíce,
Kterýž jest swú přenesmírnú mocí
Lid swuoj sprostił nepřátel této noci.
A nowú písničku jemu zpíwejte,
Weseli jsauce, radostí plesejte,

Tak wzýwajíce swaté jméno jeho,
Pána, jenž skrocuje pýchu každého.
A prawte, že jesti jméno jeho Pán,
Protože lidu swému pomáhá sám.
Muože od nepřátel wyswoboditi,
Mocný jest též wšecky pyšné skrotiti.
Neb Assur silně přitáhł od puołnoci
Z těch hor studených s welikú swú mocí.
Jeho síle wody newystačiły,
Mnohé země také mu těsné były.
Ten hroził, že chce zemi mú spáliti
A nižádného na ní neživiti,
Prawě, že pořád bude mordowati
A žádného žiwa nechtěje nechati.
Ale sám Pán Buoh náš ten wšemohúcí
Přediwně skrótił jeho žádost wrúcí,
Daw jej w ruce jedné chaterné ženy,
Aby znali, že každý jest ničemný
Člowěk smrtedlný, červ, dým, také pára:
Aby mu wždy była wzdáwána chwáła.
Já sem mdłá welmi mocného zabiła,
Pěkností swú i hławy ho zbawiła.
Raucho sem smutné wdowské proměniła
A w swětské oplzłé se připrawiła;
Twáři swé drahú mastí pomazała,
Zdali bych ho tak čistě okłamała;
Własy také pěkně sem ozdobiła,
A tak sem srdce jeho oslepiła.
Naposledy pak toho sem dowedła,
Sťawši mu hławu, z swěta sem jej swedła.
Protož se mají čeho obáwati
Peršti, Medští a očekáwati;
Též Nabochodonozor ten pyšný král,
Słušné jest, aby se, že člowěk jest, znał.
Pokorní pak také opowrženi
Příkład mohú míti, prawé naučení,
Že Buoh pokorným wždycky miłost dáwá,
Nad nimi ruku drží, jim spomáháwá.

Pacholata Syrské mordowała
A je co howada před sebau hnała.
Takť se stáwá těm, kteříž w moc úfají,
Nad žiwým Bohem se zapomínají.
Žeť býwají tak z země wyhłazeni,
Od Pána Boha k hanbě přiwedeni.
A protož mu wšickni chwáłu wzdáwejme,
Wítězitelem jeho wyznáwejme.
Wšickni społu též radostí plesejme
A wesele nowú píseň zpíwejme:

Bože, otče nebeský, králi nejmocnější,
Tys swuoj lid izraelský, tobě nejmilejší,
Ráčił wyswoboditi z těžkého trápení,
Od nepřátel zprostiti, daw jim potěšení.

Neb žádný odolati nemuože twé moci,
Ani co wykonati, mysle we dne w noci.
Musíť wždy poddán býti, ustúpiti swého,
Nechce-li pádu míti, zahynutí złého.

Neb skáły, hory, moře twú moc poznáwají,
Náš wšemohúcí Bože, tebe wyznáwají.
Wšecko také stwoření tobě chwáłu wzdáwá,
Bez tebe ničímž není, samého Boha má.
U tebe přijímání osob nižádného
Není a wybírání; přijímáš každého,
Kohož upřímného znáš, jenž chodí w sprostnosti,
Tomu swú miłost dáwáš, zprošťuješ těžkosti.

Obět pak wzácna není bez sprawedlnosti;
Neprospíwá modlení, nebude-li ctnosti,
Pokoje wíry swaté, łásky a swornosti,
Miłosrdenstwí také: marné to wše dosti.

Neprospíwá poznání Boha jediného
Jistě bez miłowání z srdce upřímného,
Ani krásné młuwení, zákona dospěłost:
Nebude-liť plnění, wšeckoť jest neprawost.

Chceme-li, ať nám pomáhá Pán Buoh w zarmúcení,
Úrodná léta dáwá, uchowá trápení,
Nepřátel, moru, hładu: choďme w sprawedlnosti,
A tak ujdeme pádu, trápení, těžkosti.

4. Ze Hry pěkných přípowídek.

Když Chudoba na rozcestí seděła
A rozličné wěci na mysli měła,
Zwłáště o přílišné swěta marnosti
A newýmłuwné lidské neprawosti
Sama s sebau sedíci rozmłauwala,
Prawěci, že wýborně uděłała,
Opustiwši swět a jeho marnosti,
Wšecka se oddała bohomyslnosti.
A když tak sama s sebú rozmłauwała:
Tudy náhodau paní Štěstí šła,
Nádherně příliš pyšně připrawená
Jako bohyně ta Diana sławná.

Kteráž, berúce se krásně w tu dobu,
W nenadále tu uzřewši Chudobu,
Hned se jest jí přezchytrale zasmáła
A, to učiniwši, předse se brała.

Chudoba powstawši:

Pročež mi se, błáznice, posmíwáš
A proč ze mne sprostné swé žertíčky máš?
Nemuožeš-liž předse cesty konati
A mne při pokoji tuto nechati?

Štěstí.

Diwím se twé takowé churawosti,
A žes slepá, prašiwá, žłutá dosti,
W té kytlici, sedíš tuto ztrhané,
Napoły nahé diwím se odrané etc.

5. Z Hořekowání Sprawedlnosti.

O sedmeru swobodných umění.

Že by swobodná umění welmi užitečna była k učení młádencuow a potřebni jich spuosobowé, žádný zdrawé mysli nepochybuje. Kterýchž sedm w počtu jest a w dwa spuosoby se dělí. Neb prwní troje prwotné umění słowe neb prwní učení základowé, totiž grammatika literná, dialektika prawdomłuwná, retorika křtałtomłuwná. Ale čtwero jiné, totiž hwězdářské, zpěwácké, početnářské a měřické, učitedlné słowe; neb skrze jistá ukazowání učí.

Słowau pak ta sedmera umění swobodná z trojí příčiny. Prwní, aby se dělila od jiných neswobodných, jako od řemeslných a jiných služebných umění, kteráž proto sau neswobodná, že se řídí k tělu, ale duši a rozum zle spuosobují. Ona pak swobodná prwotně řídí se k duši, kterúž spuosobnú činí k užíwání a obírání s ctnostmi mrawnými a rozumnými neb k užíwání najdokonalejší ctnosti, kteráž jest šťastnost. Z čehož domyšlena býti muože jiná najwłastnější příčina, proč słowau umění swobodná, totiž, že člowěk podlé nich a skrze ně wzděławá se podlé rozumu k wýbornému konci, jako k obírání s cnostmi mrawnými a rozumnými neb k obírání dokonałé šťastnosti, kteráž jest přemyšlující. Kdož pak takowých wěcí wyhledáwají, přirozeně sau swobodní, že nejsau služební, poněwadž rozum mají; a protož práwě umění ta swobodná słowau. Prawím wšak, že užitečné i chwalitebné jest, zaneprażdňowati se někdy swobodným uměním, jichžto poznání řídí k obírání powýšenějších učení až do jistého cíle. Ale ustawičně obírati se s nimi, mnohokrát škodné jest; neb ustawičné pílení jich odtahuje neb naprosto neb z strany od užíwání ctnosti mrawní. Ale třetí příčina jest, proč swobodná słowau, že swobodných, to jest, schopných a cwičných myslí hledají,

protože wtipně o příčinách wěcí učí a o těch mnohokrát, kteréž od rozumu daleké sau. Jiná příčina jest, že za starodáwna toliko swobodní, to jest urození učili se w nich, ale obecní a neurození učíwali se řemesłuom pro dospěłost děłání. Neb tělesná díła wíce náleží obecním, prázdnost pak a učení zšlechtiłým, podlé Hugona.

Ale již o prwním umění, totiž grammatice, a o druhém dialektice młuwiti budeme; o retorice pak potom hned oznámíme. Słowúť tedy ta tři umění prwotinná, neb při prwních liter počátcích záleží, ješto skrze ně neb o srownáwání řeči neb o ozdobě neb také o prawdě a fałši w řeči wyhledáwáno býwá. Prwní tedy grammatika od liter, podlé Alfarabia, jméno wzała, kteráž matka jest jiných umění. Była jest pak příčina a spuosob nalezení jejího, že, když lidé nepořádně a podlé swé wuole bez umění młuwili, z toho přicházeło, že nedobře zdání swá wysłowowati, ale i nedobře posłúchající rozuměti mohli. A protož pečowali múdří ty nespuosoby odjíti i wydali správný młuwení spuosob, jednosworný zajisté a pořádný, aby wšecka zdání lidská, též i wšecka učení skrze to umění příhodněji a swobodněji poznána a naučena była.

Ale ačkoli užitečné a potřebné umění grammatiky było, kterýmž by wšak spuosobem mezi učeními se počítało, mnozí pochybowali, proto že grammatika toliko młuwení správné řeči dáwá, ale řeč pomíjí, umění pak jest zuostáwajících wěcí. Přidaj i to, že toto umění cwičiti jazyk ne mysl umí, ani rozum sprawowati ale rty, a tak bude, že ne pro sebe ale pro jiné nalezeno jest, a protož přístroj umění raději nežli umění, podlé některých, słauti muože.

Loika druhé jest swobodné umění, kteréž rozumné słowe, neboť ono wyprawowati, otazowati, odpowídati, prawé wěci od fałešných rozeznáwati a duowtipně hádati se učí. Potřebné jistě a užitečné umění, neb podlé Hugona skrze ně duowtipnými námětky tejná prawda nalezena býwá! Příčina pak nalezení jeho welmi náramně potřebná była; neb když by fysikóm mnohá nastáwała domníwání a odpornosti, ułožili sau maudří o spuosobu hadrowání umění wydati; neb sau widěli, že by nemohło se snadně dojíti k jistotě některého umění bez dospěłosti hádání. K naučení toho umění Šałomaun, wšech najmúdřejší, w přísłowích napomíná, když nás pobízí, abychom rozuměli řečem opatrnosti a zchytrałostem słow, též také podobenstwím a zatemněné řeči i powěděním maudrých, społu i pohádkám: kteréž wšecky wěci (jakož Jeroným dí) loikářuow a řečníkuow sau. Ale i Augustin proto mezi jiným uměním loiku wychwaluje, že cwičnější a ostřejší činí wtipy.

Ale jistě, jestliže se dialektiky úžitek, jestliže konec spatřuje, owšem najdeme, že raději wtip marně trápí nežli užitečně ostří. Neb jestliže i społuhádajícího přemuožeš, ne úžitku ale słow listí dosáhneš. Protož Řehoř dí: Loikářské hádání co jiného jest nežli słowy se hadrowati a posłuchače přewraceti; nebť zle užíwají toho umění mnozí, když úfáním křiku słow prawdě se protiwí. Také kdožkoli tím učením se obíráš, musíš swárliwě młuwiti, cožkoli prowésti nemuožeš. Neb (jakož dí Augustin) potwrzowání beře od člowěka, cožkoli nemíwá se z prawdy. Ale i to prawé jest, že často přílišným hadrowáním potracena býwá, když se wyhledáwá, prawda; což dosti bolestné jest, že to, což ku pomahání prawdy ustanoweno jest, to k za-

temnění a zakrýwání jí lidskú prací najpilněji se wyhledáwá. Protož Augustin prawí, že jest zlé umění hádání a chlipnost krykowání [1]), kteréž warowati se napomíná.

Retorika třetí jest swobodných umění, tak jmenowaná jako ozdoba mluwení, podlé Alfarabia. Neb jakož se skrze grammatiku dobře mluwiti učíme, tak skrze retoriku to ozdobně wyprawiti, což jsme se naučili. Z kteréž wěci najwětší příčina jejího nalezení se bere, podlé Hugona. Jestiť tedy toho umění najwětší síla — náramná chwála.

Neb, jakož dí Seneka, weliká wěc jest wýmluwnost, ani se ještě komu přihodilo, aby wší dosáhl: dosti šťastný jest, kdož w některé straně její přijat jest. Ta jistě ozdoba jest jiných umění, neb (jakož mluwí Kasiodorus) cožkoli w jiném učení se začíná, od tohoto pod okrasau se wynáší. Protož se w Eklesiastiku píše: Trauba a žaltář činí lahodné znění, a nad obé jazyk sladší. A opět: Plást strdi — slowa zřízená. A opět napsáno jest, že maudrý w slowích swých potwory ukrotil. Ale jistě umění to mnohé sklamáwá, když swé následowníky mluwiti učí a wyučuje lahodně slowa stawěti, neužitečně smysliti. A když se slow lahodnost hledá, prawá w řeči maudrost potracena býwá. A ó by takowá dnes byla lidí práce k dobře a blahoslaweně žiwu býti, kteraká ozdobně dobře a pořádně mluwiti! Protož Firmianus Lactancius: ó by tak mnozí dobře činili, kterak mnozí dobře mluwí!

Mathematská pak umění, totiž naučitedlná, slowú, že skrze jistá okazowání mírnosti ustawičné učí. Ta umění filosof k metaphysice přičítá, a s ní se srownáwají; neb též směřují k mírnosti ustawičné, než rozdílné. Ale že té mírnosti spuosob rozličný jest, neb aspoň čtwerý, a protož čtwero jest umění mathematské. Prwní a najznamenitější jest při wyměřowání wšech nebeských těl w sobě a mezi sebú skrze dělení a míry jedněch k druhým. Jiný jest spuosob podlé slyšení při zwucích a hlasích; neb lidská drzost, widúci w zwucích potěšení, wyhledáwala příčinu toho, aby sobě mohla takowé kratochwílení skrze umění činiti a spuosobiti, jakož Boecius w prwních Musicæ: Protož učila spuosob hlasuow pod jednu swornost a znění zwukuo spojowati, a pod jednu mírnost počtu přiwoditi; a tu mírnost zwukuo jmenujeme musikau. Třetí spuosob při počítání náleží a ten nazwán jest arithmetica, to jest, moc počtuo; neb záleží při spuosobu početním a wlastnosti jeho, jakož dí Isidorus. To jistě umění weliké moci jest; neb žádného z jiných umění nepotřebuje, ale jiná jeho welmi potřebují, jakož mluwí Boecius. Čtwrtý pak spuosob záleží při míře, kterýž slowe geometria, to jest míra země, kteráž počátek měla, podlé Alfarabia, w Egyptě. Neb když po rozwodnění Nilu řeky dědiny wšecky přiwezly se [2]) bahnem, k tomu aby zase dědiny neomylně rozděleny byly, počali zemi měrami rozměřowati a děliti, aby tak jisté hranice a meze byly zřízeny w dědinách. Od takowého tedy najprwního měření země umění toto jméno wzalo, kteréž geometria slowe. Ale potom pak rostlo wyhledáwání jeho, a přišlo k lineám circuláře a třihranatým přístrojuom i k jiným figurám téhož umění.

[1]) altercatio. [2]) zaneseny byly.

Hwězdářstwí tedy prwní jest umění naučitedlné a kteréž staří mathesim jmenowali a je za užitečné a zkušené měli; neb (jakož Polikratus dí) přirození je uwodí, rozum zkušuje, užitečnost a zkušenost schwaluje; kdož hó následují, pilni sau nebeských wěcí, aby předzwězowali o jedné každé wěci, kteréž se pod měsíčnú kaulí zawírají. Užitečné jistě k předzwědění přirozených skutečností; neb ono o hnutí, welikosti a rozdílnosti hwězd učí; neboť odwołáwá lidí od toho tmawého a hrubého powětří a k hořejšímu tomu a najswětlejšímu nebeskému domu tolika swětły okrášlenému oči i mysl přiwodí; neboť jest utěšené, nepohnutedlné obrazy hwězd rozeznáwati a błudné na swých místech a jménech wyznamenáwati, jich také spojowání, též słunce a měsíce zatmíwání daleko prwé předpowídati a předzwězowati. Z čehož mnohých užitkuo docházíme a z nemałých nebezpečenstwí a škod se wywinujeme. Také nemá pochybowáno býti, že z hnutí nebeských těł mnohé budúcích wěcí příhody záleží, zwłáště kteréž z naší dobré wuole nepocházejí. A protož podlé naučení swatých nemají winěni býti, kteříž přirozené skutečnosti hwězd a planet znají a předpowídají; neboť i w prwních Mojžíšowých se čte, že oswěty nebeské proto zpuosebeny sau, aby były za znamení časuo, dní a let; a tak z toho se uznáwá powýšenost a užitečnost toho umění.

Ale zpěwáctwí druhé jest učitedlné umění, kteréžto, jakož sem powěděł, a swornost zwukuo a množstwí spuosobuo jejich w některaké rownosti hłasuo srownáwá. To jistě umění u Řekuo w weliké wždycky poctiwosti było, aniž kdo zdáł se w swobodném umění učený býti, leč by w zpíwání proběhlý był. Kterakú pak moc Plato swornému zwučení dał, z toho se uznáwá, což w Timeu pokłádá. Neboť młuwí, že najmocnější z umění jest muzika, jehožto znění moc jest k ukrocení bolestí duší lidských a k obwesełowání jich, též i k umenšowání wšech jejich smysłuo trápení. A tak weliká jest zpěwákuo a píšťákuo atd. w pohybowání duší síła, aby je přinucowała pohybowati těły swými také k poskakowání neobyčejným, jimiž hnutí wnitřní se změňují. Také skrze sworné znění miłost pobožného přemyšłowání a Božských umění naučení nemałau pomoc míwají, podlé Alfarabia. Přidaj diwné młuwení, že i w boji koně muzické zwučení zbuzuje, mořské také wepře i jiná zwířata obweseluje. Tomu se Sokrates naučił a młádencuom jemu se učiti kázał, ne pro zbuzowání k chlípnosti, ale pro hnutí duše podlé prawidła a rozumu sprawení; neb jakož nekaždý hłas, ale toliko, kterýž dobře zní, łahodnost zwuku činí, tak i hnutí duše nekaždé, ale kteréž rozumu náleží, k prawému žiwota zwučení přísłuší, rozmáhá jeho chwáły, že netoliko těšitedlné ale užitečné jest, kterýmžto nedím duchowé se lidí obžiwují, ale přístroj jest k dobrým a prawým lidským mrawuom, jehožto mocí zlí duchowé skrocowáni býwají. Ale co wíce: muzika mysl od pečowání zprošťuje a některakým rozwesełowáním k weselí Božskému mysli lidské zbuzuje. Protož prorok dí: Rozweselíť se rtowé moji, když zpíwati budau tobě.

Početnářské pak a měřické sau poslední naučitedlná umění a potřebná náramně i w swatém písmě welmi schwálená; neboť napsáno jest: Wšecky wěci učinił jsi w počtu, wáze a w míře; neb

bez počtu nic činiti nemuožeme. A jakož mluwí Isidorus: Odejmi počet od wěcí a wšecky zahynau; ani by se dělili lidé od howad a od jiných zwířat, kteráž počítati neumějí. A též o měřicstwí. Neb bez wáhy také a míry ani by dědictwí ani města była.

Ale prawímť, ta umění, ač by koli užitečna a potřebna była, ne wšak lidi přiwodí a sprawují k mrawuom ani k šťastnosti wěčné; nebo co prospíwá wěcí welikosti a zewnitřní spuosoby poznati, samého sebe pak wnitřních spuosobuo neznati? Co opět, kterak weliký jest swět, rozuměti, ale kterak weliký był by jeho stwořitel, nerozuměti?

XI.

Jan Černý.

Rodem byl z Prostějowa. Na universitě Pražské dosáhl stupně mistrského. Léta 1480 byl na Réčkowě koleji; tam zajisté téhož roku před hromnicemi dokonal latině „knihu wýkladůw na traktát dewátý slawného a wysoce wznešeného lékaře Rasisa,“ kteráž asi po stu letech od Mikuláše Wrány sauseda Litomyšlského do češtiny byla přeložena. Černý, usadiw se před l. 1496 w Litomyšli, záhy nabyl weliké zkušenosti lékařské, i snažil se, aby wědomosti swé i prostředkem spisůw uwedl mezi krajany. Na začátku XVI. století jal se skládati herbář, „rozličných mudrcuow, lékařuow, starých i nowých, užiewaje a skrze ustawičnú práci zkušenie mnohých wěcí maje.“ Ten nejprwé w přepisech byl rozšiřowán, až jej l. 1517 Mikuláš Klaudián lékař Boleslawský w Nornberce, uče se tam tehdá umění tiskařskému, u Jeronýma Höltzela wytisknauti dal pod titulem: Knieha lekarská, kteráž slowe herbář aneb zelinář welmi užitečná, z mnohých kněh latinských i z skutečných prací wybraná. (Fol. listů 137.) Byliny, látky žiwočišné a minerálné kladau se tu pořádem abecedním, aloem počínajíc a žitem končíc. Každá jest dřewořezbau wyobrazena. Ku konci přidáno o wodách pálených rozličných sepsání. O herbáři Černého wynáší Th. Hájek tento úsudek: „O starém herbáři českém nechci tuto mnoho psáti ani tím se zaneprazdňowati, kde a kterak jest w jménich i w kładení bylin znamenitě pochybił, připisowaw jedno jméno mnoho jiným, jako by jedna bylina były, an sobě znamenitě rozdílné a w moci odporné jsau. Z čehož se srozumíwá, že jest těch a takowých bylin očitě sám nespatřował, než toliko po zdání swém wymałowati rozkazował.“ L. 1520, když zuřil mor po Čechách, složil Černý spis o nemocech morních, kterýž prodlením XVI. století trojího wydání došel.

Z Herbáře.

Čapie hniezdo, latině słowe Daucus asminus, německý Wildmores. Roste při lesích a na miestech słunečných; listie má podobné k właskému kopru a kořen zdélí i tłúští jako prst, a z kořene prútek zdélí łokte roste, a swrchu má kwěty biełé wuokołku swém jako jednak chedbí. A mezi tiem biełým kwětem nalezá se poruoznu kwět brunátný maličký jako semeno horčičné. Potom se zběhne jako hniezdečko, w němžto semíčko wonné chłupaté býwá. A toliko listie a kwět i semeno w lékařstwí se požiewá, a najwiece semeno.

Čapí nos česky, łatině Pes columbinus anebo Acus muscati, německy Storchenschnabel. Dwojí jest: jeden lesní kwětu čerweného jako neplného kariofiłatu; druhý polní na trávnících roste, kwětu błankytného, welikého. Listí wuobau okruhłé, střihané welmi a kořen wuobau počerwenałý, trpký; ratolesti tenké s hrbolíky řídkými. Po kwětu zrna čtyři anebo pět zrn spojených w šešelince; z prostředka jich jako nuosek wycházie.

Dława bylina, německy Himmelschlüssel, łatině Herba paralysis, anebo bylina swatého Petra. Někteří jí řiekají bukwice biełá pro podobenstwie swraskałosti a širokosti listu jejího. Rozdielna jest w tom, že má listie poběławé a širší a na zemi je pokłádá. Prútek paušłie zhuoru jednopiední, a swrchu požłutłé kwěty w chomáčku nese k zemi skłoněné. Kořen má kosmatý, bělejší, nežli bukwice čerwená má. Jakž snieh sejde, tak ihned ktwe.

Den a noc česky, łatině Parietaria neb Vitriola, německy Tag und Nacht, ješto tú bylinú sklenice čistí. Dwoje jest: jedna lesnie roste w lesích i w hájích mezi dřiewiem a krčiem. Listie má newelikć trojehrané. Prautky paušłie puołłoketnie s listím zeleným, a k wrchu listie drobnějšie temné modrosti wydáwá. Přitom kwietie žluté newelikć obdłužné k zemi skłoněné wypaušłie.

Domácí druhá roste na zdech a na střechách, listie má ostře špičaté jako wrba, prautiečko paušłie dwojepiednie, počerwenałé, kwět požłutłé běłosti, a při ratolestech, kdež listy pocházejí, jsú jako hrozenkowé maličcí, u každého listu jedno. A že w stěnách roste, słowe Parietaria, bylina stěničná. Semeno ostré má.

Dewětsił[1]) česky, łatině Herba victorialis anebo Herba puerilis, německy Neunkraft. W lesích roste a Srpna měsíce ktwe, kořen má jako šafránowu cibułku, mnohými jsa oděn sukničkami, dewíti neb wiece; w prostředku těch sukniček cibulka biełá sładká a zespod kořínky drobné paušłie na ruozno. Listie má jako tráwa weliká ostřice dłúhé, prut jednołoketní s listím a při wrchu kwěty pořádkem zhuoru, jasné brunátnosti, obdłúžné střihanosti; z prostředka biełé chměřičko wydáwá.

Z rány nečistoty odjiemá. Dětem stłáti do kolébky s úročníkem, nebo mayti dietě zachowáwá od złých tchnutí babských i jiných strastí a činí, aby bez płáče spało, a to prawé bude, když by dítě časem nakrmiła a nepřecpała příliš a mléko dobře uwařiła.

[1]) Kapituła o dewětsilu celá tuto položena; jinde jen popis rostliny, užíwání pak lékařské opustěno.

Někteří sobě tu bylinu s střełowým kořeniem strojí a při sobě nosí, aby se žádné střelby nebáli. Dána jestli je ta moc shuory, ať toho zkusí w bitwě. A protož řiekají jí bylina wítězná.

Lilium convalium. W lesích roste, listie má hładké, swětłé zelenosti, široké jako jitrocel, ale tenší a hładší. Prautky puołdruhé-piední paušti a około kwietičko jako džbánečky na nitkách biełé a wonné wisí. Tau wuoní má moc posilňowati srdce.

Podražec, latině Aristologia, německy Holwurz aneb Osterluzi. Jeden okruhłého kořene, druhý dłúhého. Okruhłý má listí hładké střihané, prautek piední, około něho na některém swrchu kwietičko pobrunátné a na jiném biełé, a słowe samice. Kořen okruhłý žłutý. Dłúhý má listie jako psoser połní jako srdce, prautek łoketní, listie około při uzliciech; u listu kwietičko trubičky požłutłé, potom jabléčka šerá nese, plná semen tleskatých širokých a hranatých. A roste po polích a na zahradách.

Prwní při lesiech, semíčko má drobné łsknawé černosti. Welmi z jara ihned ktwe, po swatém Filipu nektwe. Druhý w létě ktwe při swatém Wítě a jest silné wuoně.

XII.

Jan Hasišteinský z Lobkowic na Kadani.

Nejstarší syn Mikuláše II. Hasišteinského z Lobkowic a Žofie Plichtowny ze Žerotína, bratr slawného učence a básníka latinského Bohuslawa. Narodil se asi l. 1450. Zpráw širších o žiwotě jeho posud se nedostáwá. L. 1493 wydal se z Kadaně spolu s panem Jetřichem z Gutšteina na pauť k Božímu hrobu a jiným swatým místům w Palestině. Ačkoliw tato pauť nejwíce z pobožného úmyslu předsewzata byla, wšímal sobě pán wšeho, co se mu kde znamenitějšího nahodilo, plodin zemských, žiwností, obchodu, měst, památek, wzácností, obyčejůw národních, zřízení obcí atd., i pozůstawil nám písemné paměti cesty swé jazykem českým, které sepsal okolo r. 1505. Čelakowský wydal je pod názwem původním: „Putowání wys. uroz. pana Jana z Lobkowic a na Hasišteině l. P. 1493 do Jerusalema wykonané" (1834 w České wčele).

Druhý spis páně Janůw jest „Zpráwa a naučení synu Jaroslawowi", wydaná poprwé l. 1796 (w Praze u J. Beránka), podruhé a spráwněji od Fr. B. Kwěta (w Praze 1851). Oba spisowé wynikají prostoduchým spůsobem wyprawowání a češtinau, jakž Jungmann práwem dí, zlatého wěku hodnau. Pan Jan zemřel dne 8. Srpna 1517 a pochowán w Kadani w klášteře, jejž byl založil.

1. Ze Zpráwy a naučení synu Jarosławowi.

Přípis.

Synu miłý, pomni nato, co jsem já był, co jsem, a nač mi jest přišło, a nač mi ještě přijíti má, že umříti musím, a w prsť a popeł že obrácen budu a jako w nic. A též tobě rowně nato přijde a přijíti musí, ač snad skrze swůj mładý a nedokonałý rozum nato tak daleko nyní nemyslíš a na budaucí wěc, nač přijíti má, nepomníš. Protož posłauchaj rady mé, otce swého, a toto mé napomenutí často čti a jeho následuj a přichyl k němu pilně uši swé a nakłoň srdce swé, často je rozjímaje na mysli swé. Neb pro swú mładost ne wšemu tak dokonale nyní rozumíš, aby to wše, co jest dobře činiti a co zle, seznati mohł dostatečně, nejsa ještě a nemaje w sobě práwě utwrzeného cełého rozumu a smysłu, aby dokonale wěděł, co twého dobrého jest, aby to činił, a co tobě škodného jest, aby se toho činiti wystříhał a warował. Nebo jakožto nemůže se dokonale spatřiti cesta ptáka letícího w obłacích a w powětří, aneb ryby płující w moři: též rowně cesty mładého člowěka w mładosti jeho nemůže žádný seznati, kam se nachýlí aneb obrátí, k dobrému-li čili k złému. A pohříchu wedlé písma wždy každý člowěk od přirození wíc jest nakłoněn k złému nežli k dobrému, a každý mładý radši činí zle a nešlechetně nežli ctně a dobře, maje wůli, když se netresce od rodičůw swých, že mu z łásky otcowské a mateřské, cožkoli činí a před se wezme, toho jemu wšeho dopauštějí a powolují. Nébrž druhdy rodičowé i k tomu se smějí, když co děti zle a nešlechetně młuwí aneb činí aneb łají, majíce jako řkúc z toho radost a potěšení. A tak potom takowé děti, tak schowané w złosti a nekázané, nawyknau toho z mładosti; i když zrostau, to pak potom z obyčeje předse činí, mníce, že jest tak welmi dobře a nejlépe. A tak potom nejsauce z młádí trestány, dosáhnauce wíce let, i w jiné nešlechetnosti se dáwají, a čím dále, w wětší: totiž w swáry, we hru, w ožralstwí, w złodějstwí i w jiné, anť druhdy potom i rodiče swé, jenž ho zpłodili na swět, je w lehkosti má, łaje jim i brzy je i tepe, když mu po jeho wůli není a že mu hned nejsú hotowi, když co rozkáže, a že mu nedají na jeho kostečnau hru anebo jinau, co chce a kdy chce míti. A hleď potom, co dále z toho takowého: takowým złostem nawykłý, nemaje oč hráti, dá se w złodějstwí, w łaupež, w mordy na silnicích i w jiné nešlechetnosti, a otec a máte, litujíce syna, w tom chtí teprw trestati — ano již pozdě a čas trestání již minuł. Neb jako prut mładistwý se naprawí z młádí z křiwołačiny, že rowně růsti bude: též rowně děti z młádí častým trestáním — metłau se naprawí a od złého odwedau, že dobří budau. Neb kdož miluje děti swé, ten je káže, a kdož jich netresce, ten jich nemiluje. Ó błáznowstwí, kdož z młádí děti netresce, neb takowí časem żałost nad nimi uhlídáwají!

Protož, synu miłý, toto sepsání tobě dáwám, aby se jím sprawował, jako otec tobě to přikazuje a prose jako přítel, mimo kteréhož na swětě lepšího míti nemůžeš aniž máš a snad míti nebudeš takowého, aby rady mé posłauchaje w tom tak činił a tak se w tom zachowáwał a tímto spisem se sprawował, často w něj nahlédaje jako w zrcadło.

Neb jakž člowěk w zrcadle uzří na swé twáři nejmenší zmazání a tudy, seznaje místo zmazání, wí, kdež je smýti má: též tuto w tomto sepsání najdeš jako w zrcadle, co by smýti měł s sebe, aby toho se warował a toho nečinił, totižto złého, hanebného a twé cti škodného; a též zase dobré, ctné a šlechetné také tuto najdeš, aby to činił. Ačkoli snad tobě ne wšecko toto mé sepsání bude přijemno: to budiž twému nerozumu a twé mładosti připsáno. Také wím jistě, že netoliko tobě samému se líbiti nebude, ale že i ne wšem jiným twým błázniwým mładým radám (jichž se časem také dotýká) se wše to líbiti bude; nèb časem proti nim bude a jest. Ale já nato nic nedbám; neb wedlé přirození, že jsem otec twůj, wíc jsem powinen tobě jako synu swému prawdu prawiti a před tebau prawdy netajiti, nežli těm twým pochlebníkům pochlebowati a prawdy před nimi tajiti a neprawiti, ješto sami, by se chtěli rozumem prawým sprawiti, za prawdu by mi dáti museli. Než dá-liť Pán Bůh wšemohúcí a popřeje zdrawí a let i dokonałého rozumu dojíti, čehož, budeš-li chtíti dobrý a ctnostný býti, s prawú wěrú bych rád přáł: tu sám seznáš w tom mé otcowské upřímné srdce k sobě, a žeť jsem, prawdu prawě, tě jako syna miłował, k dobrému tě napomínaje, aby činił, a od złého a tobě škodného tě wystříhaje, aby to činiti se warował.

Widíš a znáš, jakž jest swět; sprawuj se rozumem a rad dobrých a upřímných, jenžť dobře a počestně radí, posłauchaj: ale rad, jenžť radí pro swůj úžitek a pro swé dobré, těch se waruj. Neb takowí netolikoť radí, aby tebe sami užíwali, ale k tomu takowí náhončí i jiným nahánějí, komuž dobrého přejí, a k tomu swau radau, člowěka mładého widauc, wedau, aby i těm dáwał, a potom naposledy z toho takowého, kdo takowých jich rad posłauchá, i sami posměch budau míti. A takowí, kdož tak komu radí, nejsau dobří jeho rádce, než słušněji mohau býti jmenowáni jeho zrádce.

O poddaných lidech, kterak se k nim míti máš.

Buď miłostiwý swým poddaným, chceš-li, aby Pán Bůh miłostiw był tobě; neb neodpustíš-li ty jim jich winy, také tobě Pán Bůh twých win neodpustí. Neb říkáme w páteři: „Odpusť nám naše winy, jakož my odpauštíme winníkům swým.“ Tu sami, pějíce páteř, se w to podwolujeme říkajíce: „Odpusť nám, jakož my odpauštíme.“ I neodpustíme-li my našim winníkům jich win, také nám naše winy od Pána Boha nebudau odpuštěny.

Słyš rád každého též, chudého a bohatého, w jeho potřebě a jemu k sprawedlnosti dopomoz anebo dopomoci kaž těm, jimž to učiniti přísłuší, a skrze to łásku od lidí a prosbu ku Pánu Bohu míti budeš za twé dłauhé zdrawí a we wšem štěstí.

Prowiní-li chudý člowěk twůj co nepříliš welikého proti tobě, odpusť mu jednau i druhé; učiní-li po třetí, i tu buď miłostiw; neb lehčejší počet wedlé písma jest učiniti z přílišného miłosrdenstwí než z přílišné sprawedlnosti. Leč by weliká wěc była a že by hrdło sprawedliwě propadł, tehdy měj se k němu, jako naň słuší.

Nakłádej pěkně s lidmi poddanými a nečiň jim křiwdy; ať tě ra-

ději chwálí, než by tě před jinými hyzdili a tudy tě jim ostudili, že někdo, maje úmysł se za tě stěhowati, to o tobě słyše, i nechał by.

Ale wšak proto měj je w hrůze, ať se tebe bojí jako pána swého, tebe posłušni jsauce a žádné lehkosti tobě nečiníce.

Złé lidi neposłušné, hráče, ožrałé, swárliwé, marnotratné kaž wazbau a jim toho neodpauštěj; neb takowé wěci, kdež toho wůli mají, obecně zły konec berau, a děti takowých, jenž takowé obyčeje do sebe mají a činí, we psí býwají.

Nebuď příliš poddaným swým w kwasích obyčejen, aby sobě tebe w lehkost newzali a tebe potom, ač jsi pán jich, jako za nic neměli; neb jsem takowé lidi také znał, že s swými sedláky rádi w krčmách kwasili a, ožerauce se chlapi, že pány swé za wrch smýkali.

O saudu swých poddaných.

Čiň sprawedliwý rozsudek swým poddaným i každému, když w saudě sedáš — to Boží přikázání.

W saudě sedě nehleď osob, ani na bohatého ani na chudého, ani přízně ani nepřízně, ani darůw, jenž saudce oslepují a sprawedliwost potupují; čiň sprawedliwý saud každému rowně, jednomu jako druhému.

Neodsuzuj žádného a nečiň práwa jednoho proti druhému, dokudž druhé strany jemu odporné neusłyšíš; neb dí písmo: „Suďte sprawedliwě, synowé lidští, a słyšte druhau stranu.“

2. Z Putowání.

Dubrawník (Ragusa) a pomoří albánské.

Dubrawník leží od Leziny 120 mil właských. W témž městě jest mnoho čistých kostełůw a kłášterůw, a mají swého arcibiskupa. Zwłáště mi se líbił klášter bosácký sw. Františka čistě uděłaný, jenž má pěkné zahrady, w nichž jsau rozličná owoce, pomoranči a wíno. Také též město mají swého knížete, jemuž počestnost wšecku ukazují jakožto pánu swému; ale knížetstwí jeho netrwá než čtyři neděle, jako zde w Čechách purkmistrstwí, a když ten čas wyjde, wolí sobě jiné kníže. Awšak to kníže nesmí nic učiniti bez rady pánůw centulánůw, kteří mu k radě přidáni jsau. Mají w témž městě nákładně wystawený dům radní a tu ten každý, kdož knížetem jest, musí býti we dne i w noci, až wyjde čas čtyř neděl, aby jeho každý tu nalezł, kdož by jeho potřebował, a tu mu se dáwá jísti a píti na obecní nákład.

Město Dubrawník jest welmi pewné a hłuboké příkopy od země dwénásob má około sebe, wyzděné tesaným kamenem. Jsauc pak dobře weliké a wysoko s klenutými domy zděłané, leží na wysoké skále skoro wšecko w moři, a když k městu do přístawu płowau, jest na lewé ruce bašta a około ní příkopy široké a hłuboké, tesaným kamenem wyzděné. Bašta ta jest weliká jako nějaký hrádek a pilně ji páni Dubrawničtí osazují, čehož se jim pro blízkost turecké země weliká potřeba býti widí. Osazowání té bašty děje se od pánůw centulánůw, kdežto wždy jeden pod wečer na ni jíti musí a tu ležeti přes cełau noc a potom nazejtří až do západu słunce ten cełý den tu býti;

wšak nikdy dwa dni po sobě. K tomu ustanowí sám kníže wždy jednoho z pánůw centulánůw, když w samý wečer k němu se sejdau, a ten, kdo má rozkaz knížecí, beze wšeho wymłauwání předse jíti musí hned odtud, aniž mu dadí se w jeho domě stawiti, aby co prwé rozkázał. Také jda na tu baštu, s žádným młuwiti ani se zastawiti nesmí, pro bázeň Turkůw, aby ta bašta od někoho zrazena nebyła. A ten každý nesmí dříwe dołůw, leč kníže na jeho místo jiného pošle; w ten čas ale, dokudž jest nahoře, má dosti jísti a píti. Sice około města od země jsau wšudy bašty pewné z tesaného kamene dělané a příkopy około nich hłuboké i široké, jakož nápřed o tom powěděno jest.

Hned za samými příkopy nad městem jest hora podłuhowatá, welmi wysoká a příkrá, z níž teče pramen weliký a při něm stojí młýny wždy jeden po druhém, tak že ta woda w žlabích s jednoho na druhý teče.

Město Dubrawník jest welmi pewné i nedobyté, dokudž jísti a píti co mají a dokudž se brániti chtějí; nebo úzkost jest mezi tau horau nad městem a příkopy městskými, že u něho s wojskem žádného położení není; jedno dwě cestě jdau k němu pobočné z turecké země. Také mi jistě praweno, že císař turecký toho města welmi požíwá; neb mu nápřed dáwají 15 tisíc złatých daně a to proto, že jsau wšudy bezpečni po jeho panstwí wšickni kupci z téhož města, když po swých kupectwích jezdí.

Sedláci turečtí téměř každý den tu býwají s obilím, na trh na oslech je nosíce a tu zase kupujíce, což jim třeba jest. Také wíce císař turecký téhož města požíwá; neb před městem jest domeček a tu Dubrawničtí mají swého úředníka, kterýž od Turkůw, cožkoli tu w městě kaupí, z toho cło wybírá. Přitom wšak úředníku jsta dwa písaři přísežná, jeden jich pánůw Dubrawnických a druhý císařůw, jenž wšecko popisují, co zejména každý den od koho cła wezmau, a potom se o to dělí. I praweno mi za jisto, že se dostáwá každému z nich na jeho díł na 14 tisíc złatých a druhdy wíc. Tak ohledawše ten den částku města, jeli jsme zase na naši galeji.

We čtwrtek ráno (13. Čerwna) wezli jsme se na barkách ke mši do kosteła Matky Boží. Odtud jsme posłali ke knížeti, prosíce jej, aby nám kázał swatosti okázati, kteréž w témž kostele tu w kapli se nalezají; načež kníže rozkázał jest a posłał některé z rad swých k nám, jenž by nám je okazowali. Tu nám kněžími nápřed ukázán kus weliký kříže Pána Krista, jako na půł łokte zdélí, na dwa prsty zšíří a dobře prstu ztłuští we stříbře pozłacený. Potom nám ukázali truhlici křišťáłowau, snad łokte zdélí a půł łokte na wýš, w níž była raucha bílá a hrubá, jako by cwilink po bílém groši był, a prawili nám že jest to ta raucha, w níž była Panna Maria synáčka swého obwinuła, když jej obětowała do chrámu wedlé obyčeje zákona starého. Přitom nám také prawili za jisto duchowní i swětští, kteří tu s námi byli, že táž raucha w truhlici sama se časem swým rozwíjí různo a sama se zase w hromadu swine. Wíce nám ukázali hławu sw. Błažeje i jeho hnáty, wše w stříbře okowáno a pozłaceno. Sw. Błažeje těło leží tu cełé w témž městě. Kterýžto swatý jest jich Dubrawničan patron a dědic jako sw. Wácław nás Čechůw. Také

w truhle té, kdež ty swatosti jsau, jest mnoho jiných okowaných w stříbře.

Když jsme to ohledali, přihodiło se, že, jdouce k hospodě zase já a moji towaříši, brali jsme se mimo samé kníže, an sedí s některými radami swými před tím dworem, kdež swé obydlí měł, a tu přistaupiwše před něho, byli jsme welmi pěkně a ochotně přiwítáni, načež jsme jemu od nás wšech dali poděkowati własky, že nám dał ty swatosti ohledati. Tu potom kázał se nás ptáti, z které země jsme, a my jemu dali powěděti, že jsme Čechowé a poddaní krále pána našeho, jenž jest král český a uherský. Potom pojał nás do swého dworu, i šli jsme s ním do jednoho pokoje a tu jsme s ním seděli. I kázał ledacos se na mne ptáti jednomu Włachu z rady swé, kterýž łatině uměł, o králi pánu našem; i o čem mi było wědomo, to jsem prawił. Potom jsme s týmž knížetem šli do jiného pokoje a tu nám učinił kolací wedlé obyčeje właského. Stůł był sice pěkně přikryt, ale nadáł jsem se hojnějšímu jídłu; nebyłoť nic jiného než konfekty a jakés pegáčky jako preclíky, a k tomu małwazí. Když jsme konečně požehnali téhož knížete, posłał jest s námi dwa pány z rad swých skrze město, kteří nás prowodili až k moři, kdež nám był dał kníže připrawiti sám swau barku s koberci k dowezení nás na galeji. Za námi pak posłał několik łáhwí welikých opletených s małwazím, k tomu konfektůw několik krabic, swíc woskowých bíłých a lecjakés jiné wěci.

My pak přišedše k moři a požehnawše týchž pánůw s námi wysłaných, płauli jsme ke galeji naší. A tu hned potom wyjeli jsme z přístawu Dubrawnického a nechali jsme na prawé ruce snad właskau míli ostrow, jemuž říkají Kočka, na němž kłášter stojí. Toho dne měli jsme wýborný wítr, a na lewé ruce były nám stále hory weliké wše k Dalmácii náležející.

To králowstwí Dalmácie z práwa sice přísłuší ke králowstwí uherskému; ale wětší díł ho turecký císař drží, což na zemi jest; a což při moři, to páni Benátčané. Má ta krajina winice i obilí w podhoří tom, kteréž se táhne od Dubrawníku až snad 60 neb 70 mil właských, patříc wždy ještě pánům Dubrawnickým; potom ale hned počíná země, jíž říkají Albánia a kterau i s některými místy při břehu mořském drží císař turecký. Benátčané drží tu také některá města při témž břehu mořském, jako: Budua, Kotar, Antivari, Dulcigno, Durazzo a j. Město Durazzo jest dosti weliké, a leží jedno 18 mil właských od Skutera (Skadru), jenž jest hrad a město welmi pěkné a pewné na ostrowu ustawené. Císař turecký starý, tohoto nynějšího otec, dłauhý čas, jako jsem zprawen, jeho dobýwał a několikrát k němu hnáti dał, ale nikoli jeho dobýti nemohł; neb prawé diwy, co jsau w něm stateční lidé byli, jenž mnoho tisíc Turkůw zbili, když k městu hnali, tak že císař s hanbau od nich musił odtrhnauti. Potom ale po některém času smłuwau toho wšeho ostrowu a města i hradu témuž císaři postaupili jsau Benátčané na ten spůsob, aby kupci jejich po wšech zemích do určeného času a do jmenowitých let obchody swé w kupectwí bezpečně wésti mohli. Při tom wšak postupowání wedlé smłauwy mohli jsau ti wšickni obywatelé města Skadru tu při swých statcích zůstati a císař jich měł při jich wíře nechati; ale nechtěł žádný z nich tu déle býti a wši-

ckni táhli do Benátek, wšech statkůw swých, krom co s sebau nésti mohli, se odwážiwše pro wíru křesťanskau. Tu páni Benátčané pro takowau jich stálost u wíře a že se Turkům tak statečně bránili w obležení, dali jim žiwnost jinau w Benátkách, onomu wíc, onomu míň, každému wedlé stawu jeho.

Porážka Charwatůw od Turkůw.

W pondělí (23. Z.) o nešpořích připlauli jsme k městu Zadru. Tu nám praweny zlé nowiny, kterak nešlechetní zhaubce křesťanstwa, Turci, porazili Charwaty na hlawu a množstwí jich zbili i zjímali, což se stalo patnáctý den před naším příjezdem na den sw. Gorgona (9. Z.). I přihodilo se tímto spůsobem, že jeden hejtman císaře tureckého, jménem Hadrem-baše, sebraw se s nejlepšími Turky, maje asi 10 tisíc jízdného lidu, táhl jest přes hory do Charwat a tudy dále do země krále římského k městu Lublani w Karneolii (w Krajině). W té wší krajině pobrawše sílu lidí, muže, ženy, panny i pacholata preč s sebau hnali. Hrabí, páni a rytířstwo charwatské, sebrawše se, táhli jim w předstihy na ty hory, kudy Turci do země wtrhli, a tu se sčekáwali. I měli jsau, jakož toho zprawen jsem, na tři tisíce koní a pěších asi na osm tisíc, mezi kterýmižto byli hrabí někteří a páni znamenití, totižto bán charwatský, bán z Jajec z bosenské země a jiní. Krále pak římského hejtman we Štyrště Jakub Cakl jménem poslal k nim, aby sčekali a nic nepočínali až do jeho příjezdu, že také táhne jim na pomoc s několikonácti sty koňmi a s některým tisícem pěšími. Ale oni Charwati toho učiniti nechtěli, než chtíce raději sami čest wítězstwí míti a nadějíce se témuž, ješto před několika léty na týchž horách snad dwakráte Turky porazili, lehce sobě jich wážili a do boje se chystali. Zwěděwše pak Turci o nich, napřed wězně ty wšecky zjímané w té jízdě sehnali do jednoho dolu a, což bylo zmužilých k brani, wšem hlawy stínali, bojíce se, když by se s Charwaty bili, aby jim ku pomoci nepřiskočili. Potom zřídiwše swé haufy, pustili jeden w honce k horám, kde již Charwati čekali, a na tři tisíce Turkůw na koních přeplawilo se około luhůw přes nějakau řeku newelikau, jimž bylo poručeno, když by Charwati jich honce honili, aby pominauce se s nimi, i hned se zadu w ně wskočili. Charwati wšak o takowé záloze ničeho newědauce, neb jich w luzích těch widěti nemohli, a uzřewše honce Turky, hned s hor táhli proti nim do polí a do rownin. Tu začali spolu harc a, smísiwše se, bili se krutě, že některé sto Turkůw zbito; načež Turci prchli a utíkali na swau zálohu. Charwati hned po nich táhli, majíce dobrau naději po dobrém počátku; ale w tom obě záloze turecké, jedni s předu a druzí se zadu w ně skočiwše, bili je, až je na hlawu porazili. Prawil mi o tom jeden dobrý urozený člowěk, kterýž sem do Zadru byl přijel, žalostiwě sobě weda, že w té bitwě ztratil wlastního bratra i šest strýcůw přirozených, ano že sám byl na bojišti a widěl ta zbitá těla, ježto skoro za míli zdélí ležela jako snopowé hustě, že by z jednoho těla na druhé kráčeti mohl. Doložil též, že tentokráte málo kterým hlawy stínali, ale téměř wšem nosy uřezali a ty s sebau nesli preč pro lehkost; neb jim císař od každé hlawy

dáwá złatý, což se i stáwá, když který uříznutým nepříteli nosem wykázati se může. Zbito w té bitwě mnoho urozených rytířůw, mezi nimiž také hrabě Iwan z Cetiny, syn bána charwatského, na sedmdesáť kněží a mnichůw, a sic na 10 tisíc jiného lidu. Zjímáno pak na patnácte set lidí, mnoho dobrých a urozených rytířů, i také sám bán charwatský, pak bán bosenský z Jajec a hrabata Mikułáš a Wilém z N. — Tak po té nešťastné porážce cełá téměř země zpustła a jest wyhubena; neb wšickni lidé weřejně na Turky táhli, leč kdož pro starost a pro mładost nemohli, domníwajíce se jistě je poraziti, jako se prwé několikrát jim stało w témž místě. Wyprawował také týž člowěk, že takowá nesłýchaná żałost a płáč tam panuje, že by se mohło nejzkamenělejšímu srdci zželeti jich nebožátek, že mnohý otec a máte ztratili swé wšecky syny i dcery, — synowé zbiti a dcery preč wedeny; množství žen owdowěło, tak že w druhé wsi najdeš nejméně šest wdow s małými dítkami, a muží wšecko zbiti a zjímáni. I newiděli jsau nikdá za lidské paměti od zbroje tak připrawených Turkůw, jako jsau ti byli, rowně jako křesťané majíce pancíře, oboječky zadní i přední, kusy i lebky na sobě; a bitwa tato počała na den sw. Gorgona tři hodiny před polednem w krajině jedné charwatské, jíž říkají Krbawa, u zámku řečeného Udwinec, šedesáte mil właských od Zadru a našich mil českých jedno dwanácte. Bůh račiž tyto lidi potěšiti!

XIV.

Wilém z Pernšteina.

Pan Wilém z Pernšteina narodil se okolo l. 1435 z otce Jana, nejwyššího někdy komorníka cudy Brněnské a matky Bohunky z Lomnice a z Meziříčí. Co wýtečný šlechtic již l. 1459 w slawném turnaji w Brně před císařem Fridrichem IV. a králem Jiřím prwní chwály sobě získal. L. 1475, po smrti otce swého Jana i staršího bratra Sigmunda, ujal se spráwy dědičných statkůw rodu swého, jež maudrým hospodařením a přikupowáním brzo tak rozmnožil, že welikostí jmění swého nejen wšecky tehdejší české a morawské pány, ale i mnohá cizí knížata přewýšil. Když l. 1507 oba syny swé, Jana a Wojtěcha, o swé statky podělil, dostaly se mladšímu Wojtěchowi Pardubice i hora Kunětická, Litice, Potenštein, Rychnow a Brandeys nad Orlicí, Lanškraun a Landšperk w Čechách, staršímu pak Janowi Pernštein, Lauka, Plumlow s Prostějowem, Towačow, Přerow, Helfenštein s Lipníkem a Hranice na Morawě. Nadto ještě zůstawil sobě otec k dalšímu rozdílu panstwí Hlubokau, Třebíč, Sádku a jiné menší statky, jež později přikaupením Bydžowa, Kunštátu a j. w. opět ještě rozmnožil. Bohatstwí

to nesmírné! Od l. 1475 do 1486 byl Wilém z Pernšteina komorníkem cudy Brněnské, od l. 1487 do 1514 nejwyšším hofmistrem králowstwí českého. Ušlechtilému a horliwému wlastenectwí jeho děkowati měly Čechy za památnau smlauwu swatowáclawskau l. 1517, kteráž dlauhotrwalým a krwawým rozbrojům mezi stawy českými konec učinila. Když pak l. 1520 nowé podobné půtky powstáwaly, snažil se opět pan Wilém utišiti je: ale, nedosáhnuw ještě cíle swého, umřel u wysokém stáří na Pardubicích dne 8. Dubná 1521.

Psaní jeho, kteréž Palacký w I. a II. dílu Archiwu Českého (počtem 143) wydal, jsau nejen předůležitý pramen historický, ale zárowen wzácná památka staročeské jadrnosti a statečnosti, i slušno jest, aby jim w historii literatury náležité místo bylo wykázáno.

Z dopisůw.

1. Panu Ladislawowi ze Šternberka, nejw. kancléři: opět we přátelstwí swém se oswědčuje, wede nářek o spletcích obecních we králowstwí českém, a prosí také o dokonání trhu počatého s panem Janem z Rožmberka, mistrem Strakonickým t. j. řádu Johannitského.

W Pardubicích, 26. Apr. 1520.

S. s. w. u. p. p.[1]) a bratře můj milý! Zdrawí i wšeho dobrého wěrně bych Wám přál, tak jakž byste sami ráčili.

Přátelstwí, kteréž jest se drahně let začało, Pánu Bohu doufám, že mi dá w něm tak s wámi dotrwati. Neb nemyslím s žádným w takowé přátelstwí, dokud jsem żiw, wjíti, byť Wás pak Pán Bůh i prwé smrti uchowati neráčił, jehož miłý Pán Bůh rač ostříci. Wěřím a nepochybuji w ničem o Wašem přátelstwí k sobě a, by mi kdo co prawił, by włastní syn můj był, w prawdě mi rač wěřiti, že bych před Wámi netajił.

Což se pak těch spletkůw dotýče, škaredí jsau a jsau škodni našemu pánu, jsau škodni našemu králowstwí a jsau škodni i nám wšem.[2])

Ale rač nato pomysliti, od které chwíle ti spletci jsau a co pod těmi spletky se wždycky jednało: našich-li pánůw dobré a tohoto králowstwí, čili lidé jiného podtím obmýšleli swého. Wšak jste toho tak dobře swědomi a lépe než já, i těch wšech wěcí. A w těch we wšech časích, můžete-li co užitečného najíti, jak jsau se ti spletci začali: pánům našim a tomuto králowstwí dobrého, zdá mi se, že mało najdete. Než to najdete, že lidé hanebně a šeredně o swé statky

[1]) Službu swau wzkazuji, urozený pane, pane.

[2]) Rozbroje se tu míní, kteréž za času krále Ludwika w Čechách panowaly k weliké záhubě zemské, až jim Ferdinand I. teprw konec učinil.

přicházejí, chudé wdowy a chudí sirotci k swým sprawedlnostem nemohau přicházeti, pláčí; pak jistě hroznýť jest to pláč! Při dskách, [3]) při auřednících zachowáwá-li se tak, jak by se měło od starodáwna zachowáwati, to rač rozwážiti. A w prawdě Wám píši, rač mi toho wěřiti, že jest hanebná šeredná wěc, a jest i s hříchem, aby to měli lidé trpěti a takowých wěcí k konci sobě nepřiwésti.

Shledání Waše se mnau, můj miłý pane bratře, příliš mně bude wděčné; než nemohu choditi wždy.

Což se pána Strakonického dotýče, z práce Wám welmi děkuji a wší prací i jináč rád odpłacowati chci, pokudž jedné možnost má můž stačiti. Račiž dokonati ten trh[4]); již já ničím nehýbám, než toliko abych od mého był opatřen. A peníze ty, Wojtěchowi [5]) já již psáti budu, aby mu je tam někde zjednał, neb na Hłubokau pojede: to již 200 kop gr. nyní aneb na míšensko 400 kop, a druhých 200 kop že mu dám, bude-li Pán Bůh ráčiti, na swatý Haweł aneb dwě neděle po tom. A Wojtěchowi píši, aby mu zato slíbił. Pakli chce listu, udělám mu i list, jestliže na slibu nechce míti dosti.

A prosím Wás, miłý pane bratře, hned tu smłauwu spište mezi námi, jak smłuwíte, a zapečeťte ji swau pečetí a pošlete mi ji po Wojtěchowi jednu a jemu dejte druhau. Ex Pardubic, feria Vta post Georgii.

2. Panu Kolencowi starému: důtka za newděčnosť a odepření pomoci žádané.

We Hranicích, 29. Nov. 1520.

Pane Kolenče miłý! Můžeš pomněti na má dobrodiní, kterážť jsem činił, ale od Tebe jsem jich zase neshledáwał; wšakž proto i toť jsem był učinił, aby Ty był mohł wedlé nás žiwnost míti. Wšeckoť to krátko było; než šałapáš se po swětě, kudyť se zdá, hledaje swého lepšího. Pak by je našeł, játť bych Tobě toho přáł. Také půjčiłť jsem sta złatých, i podnes jsi mi jich neopłatił. Kdež píšeš, že máš we mne naději: ba neměj hned žádné. Poněwadž naše dobrodiní prwé wděčno nebyło, již ho od nás také míti nebudeš, pokudž jsi žiw. Neb bychť měł wšecko wypsati, jaké si Ty nám posměchy činił i dceři mé na Krumłowě, ježto jsem to wšecko był mimo se pustił, było by mnoho psáti. Ale již nechci míti s Tebau wíce nic činiti a Tebe chci prázden býti. Ex Hranic, fer. V. in vigilia S. Andreæ.

3. Panu Přemkowi Prusinowskému: propauští jeho ze służby swé.

W Prostějowě, 15. Febr. 1521.

Pane Přemku, příteli miłý! Došła mne řeč, že nyní na tomto sněmu w Ołomúci, kterýž jest był, ti kteříž sau na něm byli a kteříž jsme nebyli, newelmi jsme wzácni byli některým.

Pak došło jest mne, že by měł młuwiti k té řeči, když poselstwí dáł[6]) kněz biskup, aby rytířstwo od pánůw odpuštění[7]) brali,

[3]) zemských. [4]) kaupi. [5]) synu swému. [6]) činil, od ději, dál. [7]) propuštění.

kteříž sau se pánům přikazowali, a krále za pána měli, a žes Ty řekł, jmenuje mne, žes u mne a že lehce můžeš odpuštění wzíti.

Nebyłoť třeba takowých słow, lehkosti nedotýkaje. Jest swobodná wůle Twá; neb já sem Tě nikdá nelehčił a také bych nerad widěł, ať bych welmi za lehkého Tobě jmín měł býti aneb komu jinému. Znám já to sám, že jest poctiwěji krále pána za pána míti, poněwadž jest wšech nás pán dědičný. Pak tomu já se nic neprotiwím, ani co Tobě toho za złé mám, ani žádnému jinému, než Tobě i každému toho rád přeji. A nerci nepříti, ale i přímłuwu k JMti učiniti [8]) za toho, kterýž by u JMti chtěł býti a kdo mne žádał [9]), kterýž mně jest dobrowolně słaužił do wůle swé, ač jsme wšickni [10]) u JMti jakožto u pána swého dědičného. A w prawdě prawím, že každého radši mám za dobrého přítele, kterýž mi jest dobrowolně słaužił a upřímně, nežli za służebníka, kterýž mne pánem swým jmenuje. Wšak já to znám, že sme wšickni służebníci krále JMti a poddaní.

Ale wšak proto z panského i z rytířského stawu w Čechách i w Morawě mnoho mne za pána sobě berauce, mně słauží. Kdež já to wděčně od nich přijímám a za dobré přáteły je mám, znaje to proto, že sau králowští poddaní, též jako i já, a zato je mám a držím. Toho já již přitom necháwám.

Než mně lidem rozuměti při nynějším času jest již těžké. Ale wšak Pán Bůh mne w tom opatruj, zato prosím, jestliže já sprostně a nerozumně newím lidem rozuměti. Ale wyswobodí mne Pán Bůh od každého z každé neupřímnosti, tu wíru k jeho swaté miłosti mám, ač by ji kdo o mně smýšleł bez mého prowinění. Ex Prostějow, fer. VI. post Valentini.

4. Panu Wáclawowi Košateckému z Kolowrat: tauží mu o stawu obecných wěcí w králowstwí českém.

W Pardubicích, 18. Mart. 1521.

S. s. w. u. p. p. kmotře a příteli můj miłý! Jistě mi rač také wěřiti, žeť bych Wám dobrého přáł; a dokonce také wěřím, nic nepochybuje, že mi také přejete.

Napomínání toto, kteréž mi ráčíš činiti, není toliko přátelské, ale jest otcowské, kdež já za welký wděk i za užitečnau wěc je sobě od Wás přijímám a děkuji a wíce děkowati nemohu.

Což se neswornosti w této zemi dotýče, Pán Bůh zná, nerci skutkem, ale ani myšlením nejsem toho žádná příčina. Ale ty neswornosti odnikud jsau se nezarodiły a nezrůstły nežli z łakomstwí přílišného. Hledajíce lidé, aby k statkům přicházeli, na nic se nerozmýšlejí, než aby měli; nic na králowské dobré ani na obecné nemyslí. A přitom toho hledajíce, wždy sobě nějakau rotu [11]) zjednali, podtím aby swé wěci prowodili. Změniž to Pán Bůh wšemohaucí a rač naprawiti z nás každého zwłáště w těch nedostatcích, kteříž jsau proti obecnému dobrému a k zkáze tomuto králowstwí.

A jistě mi rač wěřiti: tak jakž lidé swé obmýšlejí a nic jiného, nechžť jest jaké chce jednání, nebudau lidé z toho wywedeni, leč

[8]) doplň: hotow jsem. [9]) t. o přímluwu. [10]) t. w służbě. [11]) stranu.

král, maje lidi a rady rozumné při sobě a nestranné, w každau wěc nahlédne, která se dála a děje až do síž chwíle, a ty wěci wedlé sprawedlnosti rownati ráčí a naprawowati. Jinák to nemůž býti nikterak srownáno, wedlé zdání mého. Jakož já jiné wíry nemám, pokudž mi jest wědomo, než že král meškati nebude příjezdem: Wy račte toho proto tak nechati. Co se osoby mé dotýče, můj miłý pane kmotře! kdy bych jaký úžitek já sebau znał tomuto králowstwí, rač tím jist býti, nerci jednati pomoci, ale pro dobré tohoto králowstwí a pro poctiwé směł bych se toho odwážiti, a i krew swau wedlé zřízené wěci odwážił bych se proliti wedlé jiných. A cožkoliwěk nyníčko ti sjezdowé jsau, já se bojím, že spíše se w nich spletkůw přičiní, než co jiného zjedná. Pan z Rosenberka jest maudrý pán: pomáhejž mu Pán Bůh, aby on w to uměł trefiti; já bych mu toho přał. Než o sobě neumím já toho smysliti tím způsobem bez krále a bez rad k tomu zřízených. Než toto o sobě smýšlím, že by mnau ten úžitek był podobný ku páně Smečenského auřadu nyní sprawowání.

Což se přátelstwí dotýče synůw mých k Wám, rač tím jist býti a nato se bezpečiti, žeť je k tomu powedu a přiwedu, žeť Wám budau służbau swau přátelskau přátelstwí ukazowati jakožto pánu staršímu. Neb to od Wás známy k sobě, že jste náš cełý přítel.

Můj miłý pane kmotře! wíno by Wám posłali dáwno, ale nemohau pro cesty. Než letní wíno dobré bude; a jinéhoť sám nemám žádného než to, kteréž mi se urodiło, a dosti máło.

A žaluji Wám, můj miłý pane kmotře! nemám se wždy dobře na swém zdrawí. A čas jest toho také. Mějtež se dobře! Ex Pardubic, fer. II. post dominicam Judica 1521.

XV.

Jan Češka.

Pan Wilém z Pernšteina poručil, aby k dobrému dítek jeho z hlubokých mudrcůw řeckých a římských hojná sbírka propowědí a menších wýjimkůw sestawena byla. Z této wětší sbírky učinil potom Jan Češka, kněz a pěstaun u pánůw z Pernšteina, menší w řeči české, šetře co nejwíce a s obzwláštní pilností čistoty, přesnosti a jadrnosti přirozeného jazyka, ostatně s půwodním textem swých spisowatelůw swobodněji, nežli prawidla překladatelůw dopauštějí, zacházeje, přidáwaje, ujímaje a míšeje slowa jejich často wedlé libosti a saudnosti swé. Kniha ta pod jménem „Řeči hlubokých mudrcůw“ známá wyšla 1529 w Plzni, 1579 a 1786 w Praze, po čtwrté a nejsprávněji 1844 wydáním P. Frant. Bezděky.

O přátelstwí prawém.

(Od Cicerona.)

Nic řidšího pod nebem není než prawé přátelstwí; a zato mám, že ta řídkost prawého přátelstwí drahost a wážnost učiniła. Neb ty wěci musí drahé býti, kterýmž obecnost wáhy neodjała. Jakož dwa kowy rozdílná jsau, kteříž na barwě nesau podobenstwí złata, totiž měď a mosaz, a těm obecnost łacinost dała: tak mnoho jest přátelstwí mezi lidmi, ale nedokonałého, kteréž k małému wětru štěstí pohybuje se a trhá. Prawé a wěrné přátelstwí pádu nezná; nikdyť se nehýbe, nikdy se nemění, pewné a utwrzené jest; a to nikdy nemůže býti než mezi dobrými lidmi. Zlí ač se někdy zdají přátelé býti, jedno słowo protiwné s přátelstwí je srazí. Proč? Neb jak jsau lehce w ně a bez wážnosti wstaupili, tak z lehké příčiny z něho wypadají. Neříkej tomu „příteli", komuž tolikéž nesmíš wěřiti jako sám sobě. Nebo to jest prawý přítel, s kýmž by směł o wšecky swé wěci tak swobodně a odkrytě młuwiti jako sám s sebau, a on zase též. Již jest tu nedokonałé přátelstwí, čeho by příteli swěřiti se nesměł.

Ale že někteří z maudrých lidí ptají se nato, odkud by prawé přátelstwí pocházeło: někteří prawí, že z miłosti, a někteří, ze zkušení. Lépe poslední než prwní; neb miłost wěc lehká jest a utěkawá, a co z ní pojde, též nestáłé a wrtkawé jest. Ale zkušení, to má w sobě wážnost, dokonałost a rozum. Kohož sobě prawým zkušením za přítele wezmeš, tenť může trwanliw býti. Dokudž nezkusíš, nepočítej za přítele; můžeť tě i miłowati, ale přítelem nebýti. Mnohoť miłosť můž, ale mnohem wíce prawé a wěrné přátelstwí; nic mu snadného není, nic těžkého. Utěšená zajisté wěc míti takowého přítele, jehož by přítomností tak mohł weseł býti jako sám swau. Dobře powědíno jest, že přítel jest druhý Já a přátelstwí jedna duše we dwau tělech přebýwající. A protož, poněwadž w prawém přátelstwí jest jednota mysli i úmysłůw, nesnadno se rozdělí, žádným neštěstím neumenšuje se a až do hrobu nepohnuté trwá. — Než přátelstwí obecné, to s štěstím zniká a neštěstím zaniká. Neweleb se mnohými přáteły, ale měj showění; obrátí-liť se štěstí zpátkem, toť ukáže, mnoho-lis přátel měł. — Žádná wěc lépe nesaudí o přátelých než neštěstí. Wídali jsme některé lidi u welikém štěstí położené, že w zástupích přáteły počítali: též tudíž, když je máło štěstí poopustiło, ledwa samodruhého poznali jsme.

Newěrné přátelstwí, kteréž lidé k sobě mají pro nějaký úžitek, aniž můž stáłé býti; neb dosáhne-li úžitku, pro kterýž tobě přítelem był, a jiného od tebe nečeká, přátelstwí zmařeno jest.

Dobrowolná wěc má býti přátelstwí a samo sobě za odpłatu. Kdož tobě a twé osobě jest přítelem, budeť wždycky, by pak nic neměł; pakliť jest kdo přítelem pro zboží, jestliže ho zbudeš, hnedť nebude; nebo čemu on jest přítelem był, to jsi ztratił, a přátelstwí jeho s ním odešło. A protož čím wíce bohatší a wzácnější jsi, tím méně můžeš wěděti o prawých přátelých; neb pro tak weliké množstwí křiwých přátel, by kdo i prawý był, nemůžeš poznati, leč jeho někdy neštěstí neb protiwenstwí okáže. Kdožť tehdáž takowý zůstane, jakowý prwé był, toť prawý přítel jest.

Ještě něco wíce a wýše chci o wěrném a prawém přátelstwí powěděti. By někdy přihodiło se, aby přítel twůj w některau wěc přišeł a jí se dopustił, ješto by nesłušna była, nemá se twé přátelstwí změniti proti němu, než jeho w tom litowati a, můžeš-li, i pomoci radau neb nákładem. Nebo kdož pro cizí pád přátelstwí opustí, ten tomu podobný jest, který w štěstí přítelem jest, w neštěstí nepřítelem. Nejwýše pak přítel má snešen a strpen býti, by pak něco proti osobě twé učinił z nechtění neb z nerozumu. Kdo sobě tuto řeč, kterauž hned powím, w úmysł wezme, nikdy se nad přítelem nerozpáčí aneb nad kýmžkoli jiným, a toto jest: Učiní-liť kdokoli jakau wěc proti tobě, pomysl nato, ten, kdož to učinił, přítel-li jest čili nepřítel. Jestliť přítel a máš ho za prawého přítele, učiniłť jest nerad, newěda, by to proti tobě býti měło aneb tebe by měł uraziti. Pakliť jest nepřítel, účinku jeho nic se nediw; neboť jest učinił to, co učiniti měł; wšakť nepřítel natom jest, ať by to učinił, coť by cti neb statku škodiło: ale přítel, učiní-liť co, hledíť to oprawiti wší snažností; než nepřítel, by pak co dobře náhodau učinił, hledíť to zkaziti, a učiní-liť co zle, hledíť to wšemi obyčeji ještě w horší uwésti. Toto pak nejhorší nepřátelstwí jest, které pod płáštěm přátelstwí chodí; zjewného se uwarowati můžeš, tajného nikoli.

O chwále dokonałé z ctnosti.

(Z Juvenala, Horatia a t. d.)

Pokudž člowěk žiw jest, nemůž míti dokonałé chwáły; nebo chwáła protiwníka má záwist, bez kteréžto žádný nikda člowěk žiw nebył; a čím člowěk lepší, čím maudřejší, proti tomu schopnější jest záwist. Protož dobře onen mudřec powěděł, že o dobrotě člowěka wšelikého sama smrt a hrob úsudek činí. Jedno proto, že w čem člowěk umře, to již změněno býti nemůž. Druhé proto, že po smrti wšeliká záwist klesá; neb záwist dále se newztahuje než po ten cíl smrti. Již by to přílišné błáznowstwí było, kdo by umrłému záwiděł. A tak po smrti již žádnému lidská záwist nepřekáží i z toho nekazí powěsti, kdo jí sobě před smrtí zasłauží; ale žiwému člowěku jest wěc nepodobná, powěst bez úrazu zachowati. Jestli člowěku podobné, aby se wšem zachował, tehdy jest také podobné, aby powěst zachował. Pohleďme na prwní sławné muže, kteříž nyní ode wšech národůw w wážnosti se mají, jak za swého wěku mnohé záwisti a mnohá posmíwání trpěli jsau. Nemohli tak maudře co powěděti, hned se našeł tomu odpórce, hned nasměwač hotow był k zkažení. Ale že samy wěci prawé býwały, nic jim protiwníci uškoditi nemohli. Tuť má powahu lidská záwist, aby se po žiwých woziła, jížto nelze se žádnému ukrýti; ačť zjewně neškodí, ale tajného jedu nádobu chowá.

Augustus císař zato jednu chwíli měł, že žádného nepřítele záwistníka nemá; neb był natom swůj úmysł postawił, aby se žádnému neztracował. Naliť pak tím, že chtěł wšem dobře činiti, wíce nepřátelstwí na sebe zbauřił, nežli jeho prwé měł, dokudž ne wšem dobře činił. On když jednomu darowání učinił hodnější nežli druhému, hned sobě z něho nepřítele učinił, ješto jinak, kdy by nápadu

také k daru neměł, nebył by nepřítelem. A tak mysl člowěk jak mysl, bez záwidění zde a bez nepřátel nebudeš.

Než kdo chce sławnau powěst činůw swých zachowati, hlediž ji na ctnostech założiti. Ale proto nečekej, aby ucho twé o ní poctiwé hłásání usłyšeło, leč od pochlebníkůw, jichž saud o twé dobrotě dotud pěkný bude, dokudž ruka twá jim sypati bude; jakž ruka ustane, hned se také těch pochlebníkůw ústa na ruby obrátí. Než budeš-li hoden od potomkůw zpomínán býti, tu teprw, když shniješ, žiw býti počneš. Neumíš-li sám co maudrého psáti, ale buď maudře, totiž i dobře žiw, ať jiní o tobě píší. Neb wšeliký, kdož dobře žiw jest, maudře žiw jest; a kdo zle žiw jest, błáznowě žiw jest. Protož hodná wěc wšelikému člowěku dłauhé cti a zpomínání žádajícímu, o to se starati, aby jméno a skutkůw swých pamět písemně po sobě zůstawił; rozpráwkať mine, stawení se zboří, písmo wždycky zůstane: jedno zwetchne, jiné se napíše. Není té powahy písmo jako stawení, aby wždy poslední prwnímu i jméno i chwáłu odjímało. Což ty ustawíš, dokud jsi ty žiw, dotud twé stawení słowe a, jakž ty odejdeš a jinému twé stawení líbiti se nebude a on je zboří, jinak přestawí: již ne twé stawení, ale toho, kdož je po tobě ustawí, słauti bude. Ale ne takowé knihy jsau, ani ti, kterýchž památka w knihách stojí; byť je newím kdo přepisował, ne jeho ale twé knihy nazwány budau, jestliže jsi je sám skłádał; ani písařowa čest bude, sławné a welebné skutky přepisowati, než twá, kterýž jsi je činił. Co bychom wěděli, co jsau za lidi byli prwní wšickni welikých zemí a měst zakładatelé, kdy by tak nedbánliwi byli o pamět jména swého jako jsau nynějšího wěku lidé, jimžto básnička wšeliké písmo zdá se. Żałostná, nébrž příliš truchłá wěc wšelikému člowěku, ale zwłáště pánu welikému, tak z tohoto swěta sjíti, aby nikdy zpomínán nebył leč od samých pamětí smrtedlných, kteréž we stu neb we dwau stú létech zmizejí a u wěčné zapomenutí přicházejí.

W tom nejlepší stránku má ctnost, že sama sobě za budaucího ohłasitele jest; by wšickni mlčeli, by žádný nic nepsał, ctnostný žiwot nemůž trpěti zahynutí. Ale já tuto o těch młuwím, jimž we mnohých ústech býti rozkoš jest a prstem okazowání a sobě diwění za słáwu se pokłádá. I ctnost také na mnohých místech krásnými a ozdobenými i łahodnými písmy příjemněji w pamět wešła jest. Protož někteří z mudrcůw krásomłuwných a wysokohledných, jimžto poety říkáme, trojí smrt zde na zemi wyměřili: prwní, když se tělo s duší rozdělí; druhau, když hrob wetchostí sejde a zkažen bude, i wšecko to, což nákładem twým učiněno jest, zruší se: tu již druhau smrt trpěti budeš; třetí smrt lidem přichází, když nějakau příhodau rozličnau aneb budaucích nedbalstwím a léností nejdelší pamět, totiž knižná neb psaná zahyne, když jméno i skutkowé społu zahynau. Tu již třetí a poslední smrt zakusíš, tak že již wěčně ničím zpomínán nebudeš. A protož nejbezpečnější žiwot jest, kterémuž ctnost to úfání dáwá; neb smrtedlných lidí smrtedlné jsau wěci: ctnost wěčná jest, kteráž nepochybnau wěčnost porozuje. Ač w smrtedlném žiwotě činěna jest, proto nesmrtedlnau odpłatu každému ctiteli swému přinese.

XVI.

Oldřich Welenský z Mnichowa.

Mezi muži, kteříž na začátku XVI. století jazyk český dle wzorůw klassických wzdělávati se snažili, neposlední byl Oldřich Welenský, zeman stawu rytířského, wrstewník Konáčůw co do spisowatelstwí i knihtiskařstwí. Před l. 1518 býwal w Praze, l. 1519 a 1521 přenesl se do Bělé u Mladé Boleslawi i zřídil tam wlastní tiskárnu. L. 1522 wrátil se zase do Prahy na staré město. Zanechaw později, jak se zdá, tiskařstwí, přebýwal w Benátkách za pana Fridricha z Donína (asi 1530). W ten čas tu správcím bratrským byl Jan Augusta, jehož Welenský byl i posluchačem i odpůrcem. Potom jméno Welenského mizí, tak sice, že po dwau — třech desetiletích pokládán byl za osobu smyšlenau. Byl muž učený; psal latině i česky. I w jeho jako w Konáčowě češtině patrné jest přílišné nápodobowání latiny. Překlad spisu Lactantia Firmiana o prawé poctě Boží s rozprawau Senekowau o hněwu, kterýž l. 1518 u Klaudiána wyšel, dle domnění našeho, Welenskému přičísti sluší. L. 1519 wytiskl překlad swůj spisu Erazmowa o rytíři křesťanském, l. 1520 překlad žalob Lucianowých. L. 1531 složil knihu o moru (tišt. 1538).

Ze Senekowa spisu De ira.

O hněwu.

Někteří z maudrých mužůw řekli jsau, že hněw jest krátké bláznowstwí; neb (rozhněwaný) též také sám sebe mocen není, krásy swé zapomíná a na přátelstwo nepomní. Nebo jakož při blázních znamení jistá býwají směłý a horliwý obličej, smutné čeło a zasmušiłá twář, rychłý krok, nepokojné ruce, barwa změněná, časté a rychłé wzdychání: tak i hněwiwých ta jsau znamení, zapálí se a zardějí se oči, krew hoří od wnitřností srdečných přijdauci, twář wšecku polí, rtowé se třesau, zuby štěkcí, własowé powstanau, řeč ułatá a pro krátkost promłuwení nerozumná, křikání, porauhání a rukama metání a nohama o zemi bití, a wšecko tělo spłašené a weliké pohrůžky z hněwu činící, mrzká a hrozná twář. Nebudeš moci wěděti, wíce-li je ohawný ten hřích čili škaredý. Jiné wěci mohau skryty býti a tajně krmeny, ale hněw se pronáší i na twář přichází a, čím jest wětší, tím zjewněji kypí.

Ale dí někdo: Což tehdy není potřebí trestání? Nýbrž jest, ale to čisté a s rozumem; nebť ono neškodí, ale léčí pod spůsobem uškození. Takéť já otíži, hněw mocnější-li jest než rozum čili mdlejší? Jestliže mocnější, kterakž tehdy rozum bude jemu moci ułožiti míru, poněwadž uposlechnauti nemají obyčeje nežli mdlejší wěci silnějších;

pakli jest hněw mdlejší, můžť tehdy rozum bez něho dostatečný býti k řízení wšech wěcí, anižť žádá pomoci od mdlejšího. Neboť nikdy ctnosti nemá hřích pomáhati; neb ona má dosti sama na sobě.

Ale, dí Aristoteles, hněw potřeben jest, anižto bez něho můž wybojowáno býti, jediné leč on naplní mysl a duch rozpálí, a požíwáno má býti jeho ne jakožto wéwody ale jako rytíře. Ale to není prawé. Nebo jestliže uposlechne rozumu, že tam půjde, kamž bude weden, již nebude hněwem, jehož włastní jest wěc zpaura; pakli neposłauchá, nestojí tu, kde jest jemu rozkázáno, ale podlé swé žádosti a prchliwosti běhá, neužitečný jest rozumu jako rytíř, který na místě sobě ukázaném nestojí. Protož jestliže dá sobě rozkázati, jiným jménem má jmenowán býti, neb již přestane býti hněwem, který płachý a neskrocený jest; pakli nedopustí sobě rozkázati, škodliwý jest, aniž mezi pomocmi má počten býti. A tak aneboť hněwem není, aneboť jest neužitečný. Nebo jestliže kdo trestání činí, nejsa pomsty žádostiwý, ale proto, že potřebí jest, nemá ten mezi hněwiwými počten býti. A tuť bude užitečný rytíř, ještoť umí rady poslechnauti. Nebo žádosti tak jsau zlí służebníci jako i wůdce.

Protož rozum nikdy nepřijme sobě ku pomoci neopatrných a násilných hnutí, při nichž on žádné moci nemá, jichžto nikdy skrotiti nemůž, leč by proti nim rowné a podobné wěci postawił, jako proti hněwu bázeň, proti neuměłosti neb hłauposti łakomau žádost a proti nestatečnosti hněw. Odstup to złé od ctnosti, aby se rozum někdy k hříchům utíkał. Nemohłať by tu mysl wěrného odpočinutí přijíti; musíť se kłátiti a wlnami znášeti, kteráž swým złým chce bezpečna býti, kteráž nemůž býti silná jediné leč se hněwá, maudrá a wtipná jediné leč łakomě žádá, pokojná jediné leč se bojí, a tak aby musiła w ukrutnosti nějaké žiwa býti a žádosti některé přijíti w służbu. A což není hanba ctnosti w służbu hříchůw pustiti? I co jest potřebí hněwu, když totéž učiní rozum? Třeba-li jest łowci hněwati se na zwěř? Sokrates służebníku swému był řekł: Zbił bych tě, bych se nehněwał. Sokrates nesměł se hněwu poručiti. Protož k trestání błaudících a hřešících trestatele hněwiwého není potřebí. Nebo poněwadž hněw jest hřích mysli, není potřebí trestati hříchůw ale hřešícího.

Jestli že by dobré było hněw, tehdy nejdokonalejší každý měł by jej, ano pak nejhněwiwější býwají nemłuwňata a staří a nemocní. Ale díš-li, ó Theofraste, že nemůž býti, by dobrý člowěk nehněwał se na złé: tímto obyčejem, čím kdo lepší, tím hněwiwější bude, ješto zpět má býti, aby dobrý był libý a, rozwázán jsa od žádostí, aby žádného w nenáwisti neměł. A hřešící proč by w nenáwisti jmíni byli, poněwadž błud wede je w jich hřích? Neníť to maudrého, hřešící w nenáwisti míti; jinak sám se w nenáwisti míti musí. Pomyslí nato, kterak mnoho proti dobrým mrawům činí a kterak mnoho odpuštění žádá zato, což činí, a tak bude se hněwati i na se. Nebo saudce sprawedliwý nemá jiného úsudku činiti při swé nežli při cizí. Neb kdo jest ten, ježto by se hněwał na toho, kohož léčí? I zdali aud swůj w nenáwisti má někdo, když jej sobě káže utíti: neníť hněw, ale jest bídné léčení. Wztekłé psy zabíjíme, ukrutného a płachého woła tepeme, howada nakažená, aby jiných nepoškwrniła, železem hojíme: neníť to hněw, ale jest rozum od zdrawého neužitečné odděliti.

Lékařstwí proti hněwu.

Příčina hněwu domnění jest křiwdy, kterémuž má nesnadně wěřeno býti. Aniž zajisté k zjewným otewřeným wěcem člowěk ihned má přistaupiti; neb mnohé wěci fałešné twárnost neb podobenstwí nesau prawdy. Dán má býti tomu wždycky čas; neboť prawdu den teprw oznámí. Uši také aby nebyły snadné k pomłuwačům. Ten přirození lidského hřích budiž nám w podezření i w známosti. Čehož neradi słyšíme, rádi wěříme, a prwé než rozsaudíme, hněwáme se, ješto někdy netoliko pomłauwáním ale samým domněním k hněwu se zbudíme a někdy, z twáři a smíchu cizího złé wěci sobě wykładajíce, i na newinné se hněwáme. Protož můž býti wysłyšána pře proti tobě onohonono, kteréhož tu není, ale hněw w zawěšení podržán má býti, nebo můž pokuta pomeškaná potom učiněna býti; ale když se stane, již se nemůž odestati. Ale aniž zajisté člowěk słyšeti má. Nebo při některých wěcech užitečněji jest zkłamánu býti nežli wěřiti. Proto domnění z srdce wyňato má býti i hádání; neb jsau to přefałešní zápałowé. On mne neochotně pozdrawił; on mne krátkým promłuwením odbył; on mne k wečeři nepozwał; on na mne škaredě pohleděł a oči ode mne odwrátił: nebude tu bez domnění a bez hádání; než sprostnosti potřebí jest a miłostiwého při wšech wěcech domyšlení. A ne wšemu, což před oči přiběhne, wěřme, byť pak i zjewné było. A kolikrátkoli domnění naše marné se ukáže, potresceme swé ukrutnosti, a toť trestání učiní nám obyčej, abychom snadně newěřili a zwłáště pak, abychom hubeným a špatným wěcem nedali se popuditi, jako že dítě někam posłané dłauho se newrátí, nebo že studené wody podali napiti se, aneb že nedobře ustłáno na posteli a stůł nerowně postawen. Pro ty wěci hněwati se błáznowstwí jest, a nemocné a nešťastné síły jest ten, kýmž tak małé powětří zakłátí. Špatné jsau to oči, kteréž bíłý oděw urazí. Rozmazaný w rozkoši jest ten, jehož bok pro cizí díło zaboleł, jakož prawí, že Mirides takowý był, když widěł jednoho, an kopá a wysoko motyku zdwíhá, a tento, díwaje se, ustáł a nedał před swýma očima toho díła děłati. Kdožkoli rozkoší mysl społu i těło zkazí a poruší, tomu nic se nezdá býti snesitedlné, ne proto, by twrdé było, ale ten, kdož trpí, měkký jest. Nebo co jest to, že něčí zakašłání aneb kýchnutí anebo maucha někoho k hněwu zbudí, aneb že pes zaštěká, nebo že służebník někde klíč z ruky upustił? Těchto wěcí nemohau lidé při městech a při dwořích złořečených s dobrau myslí snésti. I kterak ten trpěti bude hład aneb letního času žízeň, který na dítě, že sobě ořecha neumí rozłaupiti, hněwá se? A my se někdy hněwáme i na ty wěci, od nichž bezprawí přijíti nemůžeme, jako někdo knihami preč hodí, že jsau małým písmem napsány, aneb když nětco kłamawého psáno, tehdy je ztrhá; opět raucho nedobře ušité někdo rozedře, ješto na ty wěci se hněwati welmi błázniwé jest. Neb našeho hněwu aniž jsau ty wěci zasłaužiły aniž ho cítí, ale urážejí nás ti, kdož jsau je uděłali, i na ty hněwati se jest błáznowstwí; neb wšecka tato prowinění u sprawedliwého saudce za newinnost mají neopatrnost. A jestliže my chceme býti saudce sprawedliwí wšech wěcí, toho máme nejprw wěděti, že nižádný z nás bez winy není; neb tudy nejwíce hněw přichází, že

jsem nic neučinił a nic winen nejsem. A by pak i było tak, že by neučinił, když se hněwáš, že tebe potrestali aneb napomenuli, a ty tu chwíli hřešíš, když také k złým skutkům přidáwáš zpauru a neposłušenstwí. I kdo jest takowý, ježto by mohł o sobě říci, že jest ze wšech stran newinný? Nebo nětco jsme učinili, nětco pomyslili, neb nětčeho požádali, někomu jsme nětčeho nepřáli. A jestliže w nětčem jsme newinni, jest proto, neb se nám to nenahodiło. Toto mysléce, saudce prawí budeme. Učiníť nás trpěliwější, když sami k sobě budeme prohlédati a když pomyslíme nato, jestliže jsme my sami co takowého učinili a jestliže jsme kdy také pobłaudili. Nejwětší pak lékařstwí proti hněwu jest prodlení a počekání, a to ale od toho počátku, ne aby odpustił, ale aby prwé posaudił, a pakť hněw přestane, když budeš čekati. A aniž se pokaušej, aby jej wšecken pojednau přemohł; neb má těžká prwní prchání. Než weškenť přemožen bude, když jej na kusy rozebéreš.

XVII.

Jošt z Rožmberka.

Pan Jošt, třetí syn Woka wládaře domu Rožmberského a Markety z Guttenšteina, narodil se na zámku Krumlowě l. 1488 dne 31. Čerwence. W pacholetstwí swém byl dán na Lešno a tam se učil spolu s dětmi pana Jana Holického ze Šternberka. Spráwa domu Rožmberského přešla naň l. 1531, kterauž na sebe přijaw, se wší bedliwostí rozwážliwě wedl. Hned téhož roku wyprawil se sám osobně k wálečnému tažení do Uher, k němuž značnau pomocí wojenskau na lidech a potřebách přispěl. L. 1539 w těžký neduh nějakého smrtedlného ranění neb uřezání, neznámo jakým půwodem, upadl a, drahný čas ležew, běh žiwota swého dne 15. Října t. l. dokonal. Tělo jeho w klášteře Wyšebrodském pochowáno. Zanechal po sobě dwa syny, Wiléma a Petra Woka, s nimiž rod Rožmberský wymřel.

Pan Jošt byl milowník štěpařstwí, i složil knížku o štěpowání pěkně saustawně na rozdíly rozwrženau, i připsal ji synu swému Petrowi Wokowi. Tiskem wydána byla l. 1598 u Buriana Waldy.

Z Knihy o štěpowání.

Kterých raubůw k jakým pláním užíwati.

Mnozí pokaušejí se na rozličném dřewě rozličnými rauby štěpowati, jako na wrbě, na lípě neb na jiném dřewě, ještǫ jest nepří-

hodné k raubům, a tak práci častokrát neužitečnau mají. Nejlépe pak jest štěpowati jabłoně rauby jabłoňowými, hrušky hruškowými, slíwy šwestkowými. Na hłohu nedaří se nic lépe než nyšpule, a jest owotce dobré a lékařské, kdož jeho umí požíwati, když uzrá a uleží se jako hnilice. Můžeš také štěpowati na kdauli břeskwe, a jest owotce welmi rozkošné, ale zpłoditi nesnadné. Wšak podlé přísłowí dáwního nic nemůže člowěku bez práce přijíti; protož i při štěpowání nemusí člowěk práce litowati, chce-li co zdárného w swé zahradě míti.

Štěpowání bez raubůw.

Jest jedno štěpowání welmi wtipné a snadné takto: Dubna měsíce, když již štěpowé počnau wlhkost w sobě míti a mízku, tehdy přijda k jabłoni neb k hrušce, wyhledaj na tom štěpu wětew, na kteréž se již zelená očka wypučiła; pak około těch oček pospodu i swrchu s dobré stébło zšíř okružiž kůru a hleď opatrně, aby tak kůrka od dřewa odewstała tak s očkem. A když se hýbati bude, nesnímaj jí hned dołů, ale dojda k jinému štěpu, na kterémž chceš to očko neb wíce jich štěpowati, wyhledaj na něm wětwici rowně tak tłustau, sejmiž s ní tak welikau kůru, jak weliké očko s kůrkau připrawené máš, a to očko s předešłé wětwe sejma, wstrč na druhau wětew do místa připraweného a wiz ať se kůra s korau dobře srowná, aby se úplně dotýkały. Potom obwaž tenkým łýkem pilně, aby woda tam nemohła zacházeti. Z těch oček w prwní léto wyskočí wětwičky; w druhé léto pustí kwět a ten sejmi, neb jest k owotci ještě mdlý; w třetí pak léto poneseť kwět i owotce. A tak můžeš na jedné hrušce rozličné hrušky štěpowati, tolikéž na jabłoni jablka rozličná, ano i na płáni můžeš tolikéž učiniti.

O šafránu.

O šafránu neb šafranici potřebné jest také zpráwu míti, aby tudy lidé mohli k wolnější žiwnosti přijíti; neb mnozí na něj welké nákłady činí a neumějí s ním, jakž náleží, zacházeti, protož i swé naděje při něm zbaweni býwají. Jest owšem wěc čistá, utěšená a požitečná a ničímž naprosto země s menší prací nemůže užiti, kdo s ním umí wůkoł jíti a komuž Pán Bůh ráčí na něm štěstí popříti.

Kdo by znowu semeno neb hłáwek chtěł kaupiti, hleď, aby nekupował semena pobrunátniłého; neb to jest již nakažené a stěžka ostojí. Leč by jemu była země welmi líbezná, tuť na rok neb dwě létě potrwá a potom zahyne. Ale hleď semena, kteréž má na sobě kůži neb chłaupky bíłé. Toť jest zdrawé símě, kteréž k sázení swobodně kaupiti můžeš.

Semeno když by již saditi měł, hledej jemu zemi při wršku neb w rowině, ať naň słunce co může nejwíce wzchází a ať není při mokře; neb kde jest jemu wlhko, tu on sobě nelibuje a snadno wyhyne. Také ať není samý písek s hlinau. Než kdeť jest auwar, tuť on sobě libuje.

Máš-li hnůj třeskowý,[1]) tím zemi k šafránu pohnoj; pakli toho

[1]) ze třtin.

nemáš, hleď jiného dobrého. Ale było by nejlépe, aby, čistě wyhnoje, nasíł jiného obilí a potom po roce neb po dwau létech šafrán tu sázeł, zwłáště kdy by swá semena měł.

XVIII.

Bartoloměj Písař.

Prwní dějepisec český, jenž od nedbalé ledabylosti kronykářské odstaupiw, wyprawuje wěci tak, jakož se dle přirozeného stojení swého události, hledě na ně owšem očima strannickýma, byl Bartoloměj příjmím Písař (Scriptor) čili, jakž obecněji býwá jmenowán, Bartoš Písař.*) Spisem „o pozdwížení jedněch proti druhým w obci Pražské l. 1524 — 1530“ seznamuje nás s během různic Pražských, které počaly wítězstwím strany Paškowy, až do uwedení pořádku rázným dostaupením Ferdinanda I. Bartoš stál spolu s M. Brikcím při straně Hlawsowě i musil jako wšickni stejně smýšlející, ač o rok později (1525), opustiti Prahu. „Był jsem“, dí Bartoš sám, „za jednoho měštěnína w starém městě Pražském w létech zmužiłých, weda swau žiwnost s manželkau a dětmi swými pokojně, jako na poctiwého a zachowałého člowěka náležeło a słušeło. A wšak nemohło mi též jako jiným nic postačiti ani zachowání chwalitebné rodičůw mých ani mne samého, jsa zpłozen od nich w tom městě. A já Bartoš Písař musił jsem naposledy podlé jiných to břímě nésti, jsa wypowědín z města w plném roce teprw po té bauřce a tam wně trwati a zapomenauti se nad manželkau, nad dětmi swými, nad přáteły i nade wším statkem swým za čtyři léta pořád zběhłá. A nebyło proti tomu žádného lékařstwí we wšech lékarnách leč naděje Božího smilowání“. Naděje tato teprw se wyplnila, když král po několikaletém usilowání Paškowu panstwí konec učinil (1528). Musil wšak Bartoš před konšely a administratory spolu s jinými státi a, když s sebe wšecky nářky swedli, přijati a připuštěni byli jsau opět w Máji 1530 do společnosti měšťanské.

Bartoš usadiw se nyní opět w rodišti swém, jal se spisowati paměti swé, kteréž l. 1851 K. J. Erben wydal. Mimo paměti o bauřce Pražské zachowal se w Chrudimi rukopis práw

¹) Že Písař bylo příjmení, wyswítá jednak z přípisku na práwech městských w Chrudimi, dílem z toho, že mezi osobami stawu městského, které l. 1546 we Wratislawi byli, nalezá se též radní Nowého města Pražského příjmím Jan Písař, snad syn Bartolomějůw.

městských, kteryž l. 1519 Bartoš dokončil. Pp. Rybička a Lüssner jej objewili. O dalších osudech po 1530 a o smrti Bartošowě nic posud známého není.

Z Paměti o baufce Pražské.

Wolení a korunowání Ferdinanda I.

(IV. 1. 11.)

Když se již po zemi české a jinde w křesťanstwí wšudy wůkoł o konečném zahynutí tak żałostiwém jako potupném krále Ludwika i o jeho pohřbu a opanowání také Budína od Turkůw i o nedbánliwosti Uhrůw i jiných lidí powěst rozhłašowała: tehdy pan Lew nejwyšší purkrabě Pražský a jiní stawu panského, rytířského a městského, znajíce pilnau potřebu toho býti, na předešłé rozdíły, newole a různice społečné musili se zapomenauti a z jednostejné wůle położili sobě sněm na hradě Pražském ten pátek po sw. Františku. Pražané dali také wołati biřicem, že se dáwá glejt wšem stawům bezpečný k tomuto jednání.

A když se k tomu sjeli wšickni tři stawowé, tehdy jak takž smířiwše se powrchně jedni s druhými, jednali o zemské dobré i o budaucího krále. W středu pak, sedmého dne před sw. Hawłem, pohřeb a służby činili kněží hradští i Pražští dolejší za duši krále Ludwika, s úprawami k tomu wymyšlenými, s zwoněním a s zpíwáním. Pražští také z nawykłosti předkůw swých wíc než z miłosti, aby pořádku neminuli, to činili.

A w úterý, na den sw. Sewerina, wolenci byli ze wšech tří stawůw wybráni nato, aby wolili a snesli se na místě wší země o krále a pána nowého, z každého stawu osm osob, z panského, rytířského i městského. A téhož dne dána jest jim přísaha, každému stawu obzwłáštně, ráno w kaple sw. Wácława. A tu přitom snesli se a dokonali, pustiwše hłas o arciknížeti Ferdinandowi rakauském. Nazejtří w sněmu přede wším sněmem ho za krále a pána dědičného woleného země české zjewně a konečně wyhłásili. A Te Deum laudamus hned zwonili a zpíwali po wší Praze.

O tom králi a pánu Ferdinandowi była powěst, že jest miłowník sprawedlnosti, maje křiwdu w nenáwisti. A protož mnohým Čechům těžko było o něm słyšeti, zwłáště těm, kterýmž sprawedlnost i wšecken řád dobrý w nelibosti był; ale dobrým, šlechetným a sprawedlnosti žízniwým był welmi wděčný, proto že již nesměli mnozí hławy pozdwihnauti pro přílišnau nesprawedlnost těch, kteříž moc nad nimi měli. Neb jsau byli tomu mnozí přiwykli, aby měli pána takowého, kterýž by jim tak rozkazował, aby činili, kdy by chtěli a co by chtěli beze wší překážky, a aby toliko měł słowo králowské bez moci a bez skutečnosti, jakož pak tím spůsobem země česká příliš hładem sprawedlnosti jest wymořena a zemdlena była. A tak tomuto králi a pánu dał Pan Bůh, aby nesł meč k chwále dobrým a ku potupě lidem neprawým.

Když po wolení krále Ferdinanda na králowstwí české čas se

přibližował, aby k korunowání do země pospíšił: tak se stało, že z Wídně na cestu časem wánočním wyjeł s kněžnau Annau manželkau swau. Ale páni, rytířstwo a města země české, podlé zůstání na sněmu obecném, kterýž sobě byli położili na den nowého léta, když se psáti počało 1527, wyjeli proti němu k Jihławě na pomezí morawské, osoby k tomu wolené ze wšech tří stawůw. A tudíž přísahu učinił králowskau wší zemi w středu čtwrtý den před hromnicemi. Potom w úterý na den sw. Háty, čtwrtý den po hromnicích, do Prahy přinešen jest a přijeł s manželkau swau na hrad Pražský u wečer po západu słunce.

A potom těch dní před korunowáním w pátek na den stołowání sw. Petra, wzešła nesnáz mezi stawy, panským a rytířským, podobná k prwní za krále Ludwika, o nesení před králem při korunowání žezło, jablko złaté a meč. A téhož dne král saud osadił oběma stranám a słyšał je, při kterémž každá strana swau při wysoce líčiła a prowozowała. A wysłyšaw obě strany dostatečně, odłožił jim do jitra. A tak w sobotu král, nechtě, aby se ta wěc meškała prodléwáním dalším, za prostředek poručił oznámiti jim: „aby na ten čas mečem jemu służbu při témž korunowání staw rytířský činili skrze osobu, kterauž by z sebe wolili, totiž aby meč před ním nesł, a to aby beze wší ujmy było sprawedlnosti kteréžkoli strany; a potom do času sw. Jiří nejprw příštího, že chce mezi nimi sprawedliwým saudem konec učiniti, odłožił."

W neděli pak, na den sw. Matěje apoštoła Božího, był korunowán na hradě Pražském, maje počet wěku swého 25 let. A w pondělí nazejtří potom korunowána jest také kněžna Anna. A podlé toho wyrčení králowského meč před králem a králownau od jednoho z rytířstwa jest nesen. A těch dní při ostatku masopustu na hradě i dole w Praze na náměstí staroměstském turnaj kratochwíl strojił král i honby na Hradčanech. A na tom sněmu położeném na hradě o masopustě král wyzdwihł wšecky zápisy postranné mocně mezi wšemi stawy, ač by byli kteří mezi nimi učiněni.

A na den středopostí, čtwrtý den po zwěstowání Matky Boží, král wyjeł k Morawě a k Slezům o jisté potřeby a aby se též uwázał w ty země náležející k koruně české.

Rozdělení jednoty měst Pražských.

(IV. 23).

Král, jsa pán sprawedliwý, uznamenaw s radami swými, že nikterakž spráwcowé toho města w řád jemu jíti nechtí a že ho z boku rozličnými skoky zajíždějí, a nadto z té jednoty měst Pražských že nic jemu potěšného ani obecného dobrého nahoru wzrostu nemá pro přílišnau pýchu a nepoddanost jich, též jako za krále Ludwika šwakra jeho: i umyslił jim na žádost jich radu obnowiti konšelskau, w obau wšak městech, na starém i na nowém městě, tak, aby jim tu jednotu, w kterauž jsau welmi úfali, zase rozdělił na spůsob prwní w rozdílné práwo; neb bezpochyby to powědění Aristotelesowo, že každá jednospolnost silnější a mocnější býwá, nežli když jest rozdělena, sobě ku paměti přiwodił. A protož sjeł jest dołůw s zámku s množstwím zna-

menitým dwořanůw swých, w středu nazejtří po narození Matky Boží téhož l. 1528, na staroměstskau radnici a dał přísahu skrze pana Adama z Hradce, nejwyššího kancléře králowstwí českého, osobám wybraným podlé usauzení lidského šlechetným. Kdežto z té staré rady nenechał než tři osoby. A nechtě se ještě proti žádnému přísně a mstitedlně postawiti, moha a moc maje to słušně učiniti: wíc rozumem než wášniwau myslí se w tom sprawował, aby raději miłost jeho králowskau nežli zůřiwost wšickni cítili a sobě wážili, bez złého užíwání, a jej aby takowými barwami fałešnými wíc nechłácholili. A tak tudy někteří drakowé silní pro pýchu dołůw hodně strčeni jsau, aby poznali, že mají krále pána swého a nadto wýše Boha nebeského nad sebau mocnějšího, nežli jsau oni.

To dokonaw w starém městě, jeł jest na nowé město na druhau radnici. A ti měšťané toho města wyšli proti němu poctiwě u welikém počtu do ulice s praporci, wítajíce ho a chwálíce Boha s zpíwáním, že je má od těch silných hławáčůw staroměstských, jistých některých půwodůw rozličného złého, wytrhnauti, přiznáwajíce se wšickni hłasitě, že žádným jiným člowěkem nechtí se sprawowati nežli Jeho Miłostí Králowskau. Potom učinił tu též, že jest dał přísahu na konšelstwí osobám hodným a pokojným k tomu wybraným.

Takowého rozdwojení nic nebyli wděčni mnozí staroměstští; neb jim jich korauhew již klesała. A když o tom prwé přezwěděli, co se má státi: wysłali z sebe téhož dne ráno k králi weliký počet měšťanůw, žádajíce, jako by to neustupně míti chtěli, aby jim tau jednotau nehýbał, twrdíce, že obec wšecka při ní stojí a státi míní. Dáno jim za odpowěd: že tak král míti chce, aby była dwoje rada a dwoje práwo, jako prwé býwało, a že jim wěří, že se w tom posłušně zachowají, jako na wěrné poddané słuší. Přitom jim rozkázał čísti nález krále Władisława, aby na budaucí časy nestáli o takowau jednotu těch měst. A tu on potwrdił toho nálezu, přidaw k tomu: „Jestliže by to kdo jednał aneb se přimłauwał k té jednotě, aby takowý statek a hrdło ztratił; než že chce k prwnímu spůsobu přiwésti obě města." Jakož se tak stało. A tehdáž hned processí, kterauž jsau sobě kněží Pražští každého roku dne památného té jednoty byli założili, zmizeła jim a pominuła.

Ta jednota, kterauž jsau sobě bez wůle králowské upewňowali, mohła by była státi a snad by i král k ní powoliti mohł, kdy by jí byli k tomu konci tím úmyslem rozumně a řádně užíwali, tak jakž příčiny słušné k tomu spojení je wedły, totiž kdy by w tom neobmýšleli než dobré, poctiwé a užitečné krále pána swého i toho města; a kteříž jsau rozdíłowé a různice někdy weliké s kysełostmi o mnohé wěci mezi nimi w obau městech wznikały, aby to přestało, tak aby byli jako jeden člowěk za obywatele jednoho města učiněni. Ale poněwadž jsau zle a neřádně té jednoty užíwali, s ublížením králům pánům swým, a zwłáště že jsau tu baurku tuto wypsanau swéwolně a pyšně zdwihli proti swým społuměšťanům nesprawedliwě a lstiwě, w síłu a moc swau již úfajíce a naposledy proti králi pánu swému, předešłému i nynějšímu, často odporně se stawějíce, jako by se jim zprotiwiti chtěli, k žádnému srownání přátelskému powolni se dáti nechtěli naleznauti, ale na swé přílišné pýše neustupně stáli, pro kte-

raužnejwíce tu jednotu zmrhali: protož, čehož jsau hledali, to jsau nalezli. A to šło wše třmi neb čtyřmi osobami hławatějšími a nejwíc Paškem, kteříž jsau sobě tu obec obojího města w uzdu pojali, že již nesměli hław swých wolně pozdwihnauti bez jich wůle. A tím jsauce příliš mysli pozdwížené, wysłali, jakož dotčeno jest, k králi z sebe téhož dne weliký počet měšťanůw s pyšným poselstwím, s pohrůžkami, s křiwau řečí smíšeným, prawíce: že obec wšecka při té jednotě stojí a státi míní. Ješto, když na nowém městě přísaha była dáwána osobám, tehdy s welikau radostí začali sobě obec wšecka Te Deum laudamus, jichžto było społu wíc než na tři tisíce, podlé zpráwy. A protož to poselstwí nepotkało se s skutkem. A od toho dne mnohem wětší díł lidí netoliko w nowém i w starém městě s potěšením znowu na nohy se postawili a z těžkých paut se dobýwali, chwálíce Boha, že již jsau zase k swobodě prwní nawráceni, aby sami s sebau i také s přáteły miłými mohli rozmłauwati, słožíce s sebe prwní bázeň.

A naposledy nowoměstští začali sobě píseň tuto:

Wesełýť nám den nastał,
W němž císař Kareł z mrtwých wstał atd.

při přítomnosti ještě králowské ku potěšení jemu. I z té příčiny, pro uwarowání budaucího horšího, král neobrátiw se na ty ani ještě na mnohem znamenitější pohrůžky s krwe prolewáním, od jednoho mocného słuhy jich k králi wynešené, tu jednotu jest jim zdwihł a w nic obrátił mocí swau na budaucí časy. A ti drakowé silní, a jeden z nich nejsilnější, jsau setříni s swau pýchau. A tak to spiknutí jest roztrháno, ne jedno ale několikero. Budiž z toho Pán Bůh pochwálen, kterýž jest předivný w skutcích swých: časem zarmucuje a časem obweseluje swé wěrné!

XIX.

Brikcí z Zlicka[1]).

Rodiště Brikcího jest Kauřim, hlawní dle powěsti místo starodáwného Zlicka, kteréžto jméno, když léta 1529 byl powýšen do stawu wládyckého, za predikát přijal. Studia swá konal na universitě Pražské; tu l. 1508 stal se bakalářem, l. 1513 mistrem swobodných umění a potom professorem. L. 1518, když staré a nowé město Pražské w jednotu byly uwedeny, wywolen do společné rady obecní i Brikcí, w kterémžto úřadu až do l. 1524 setrwal, stoje w tehdejším boji stran při straně Hlawsy z Liboslawě proti Paškowi z Wratu.

[1]) Tak píše Hájek w předmluwě, patrně prawým spůsobem.

L. 1521 žádal král Ludwik pomoci ze zemí swých proti Turku, kterýž wtrhl do Uher, i wyprawen w Září lidu počet znamenitý, we kterémž Pražany wedl Brikcí; ale nedojewše do Uher, wrátili se, neb jim oznámeno bylo, že císař turecký z Uher wyjel a že nepřítele není. W Srpnu 1524 podařilo se straně Paškowě zmocniti se wlády neobmezené w Praze. Hlawsa, Brikcí a jiní přátelé jejich wzati jsau nejprwé u wězení a pak wypowěděni z města. Strana wypowěděná wšemožně usilowala, aby mohla zpět do Prahy. W Listopadu 1525 jeli Hlawsa s Brikcím do Budína ku králi Ludwikowi i wymohli rozkaz králowský, dle něhož měli zase býti přijati do obce. Oba wrátili se w Březnu do Kutné hory, kdež se na čas wyhnanstwí swého byli usadili: ale Pašek směl wzdorowati zřetedlné wůli králowě. I nezměnil se staw wěcí prwé, až Ferdinand wypowězených do města přijíti poručil (1527), a když obec se tomu protiwowala, zrušiw jednotu měst Pražských, násilnému panstwí Paškowu konec učinil (1528). Brikcí stal se pak písařem saudu komorního a později sekretářem úřadu hejtmanského. Zemřel dne 16. Listopadu 1543. Za swého wyhnanstwí sestawil práwa městská, kteráž císaři Ferdinandowi I. připsána a l. 1536 wytištěna byla w Litomyšli. L. 1540 wydal Sententias philosophicas t. j. naučení mudrcůw o sprawowání a saudech lidských. Mezi muži, ježto Hájka z Libočan k sepsání kroniky české nejwíce powzbudili a jemu we sbírání pramenůw radni a pomocni byli, nejčinnější a nejhorliwější byl Brikcí, kterýž dílo Hájkowo i předmluwau (1541) opatřil. L. 1542 wydal Miličowy knížky o zarmauceních welikých církwe swaté.

Z naučení mudrcůw.

Smysłowé mudrcůw, odkudžto i práwa pošła jsau, k spráwě konšelské welmi potřební.

Spráwcem jsau tebe ustanowili: nechtěj se wywyšowati, budiž jedním mezi nimi jakožto jeden z nich, péči o nich měj a rozważuj, které wěci jsau poddaným užitečné.

Čím wětším jsi, tím sebe wíce we wšem ponižuj.

Sprawujících weliká jest moc.

Saudce, nepráwě saudě, zasłauží wšeho złého.

Počátek úmysłu swého dłauho rozwažuj.

Po wyhledání saudu miłostiwost následowati má.

Neníť tu podezření, kterého saudce není prodajné słyšení.

Prwní sprawedlnost jest, aby od sebe spráwce začínał, proto, aby se poddaní jeho ostaychali, poněwadž by ho sobě podobného nalézti nemohli.

Obžałowaný nižádné se winy neobáwá, kdyžto poznáwá, an takowúž winu saudce má.
Kdožkoli co ustanowí, an toho druhá strana nesłyší, by pak sprawedliwú wěc uložil, wšak proto za sprawedliwého nikdá držán nebude.
Saudce, kterýž kazí nešlechetnosti příčiny, poznán býwá, že jest služebník Boží: ale kterýž zanedbáwá, nepřítelem jest Božím.
Tuť býwají prawí saudowé, kdež saudce nesužují nižádní strachowé.
Saudce neprawý od prosby chudého ucho swé odwrací; jsa nakažený dary, zastáwá nesprawedliwú při.
Sprawedlnost jest králówna wšech ctností, a wšak to jest najsprawedliwěji, odpłaty za sprawedlnost nehledati.
Když práwa mlčí, hříchowé nemohú mlčeti.
Práwa obecní jistá jsau lidského žiwota potěšení, mocných uzda, nemocných pomoc.
Bez sprawedlnosti nemožné jest w městě přebýwání.
Mnoho přemayšlej o tom, co máš młuwiti, aby snad potom młuwě nemohł toho odwołati.
W saudu nikdá bez miłosrdenstwí nesedáwej.
Řeč marná jest marného swědomí duowod.
Božská pomoc pomáhá těm, kdož křiwdu trpí.
Což s sebau lidé młuwí, nežádaj nikdá wěděti a, což k tobě nenáleží, nechtěj se nato wyptáwati.
Za sprawedliwost žádné odpłaty neočekáwaj.
Zjewujeť na se zlý skutek, kdož před saudem utíká.
O złau příhodu cizí úst swých nechtěj poškwrňowati.
Prohřešení těch, kteříž sauzeni býti mají, i po znameních se poznáwají.
Bezpečněji jest małými penězy něco obdržeti, nežli w pochybný saud se wydati.
Ten musí pykati, kdo kwapí súditi.
U chudého jako i bohatého při rozwažuj a ne osobu.
Dobrotiwost i také złobiwost w saudu błúdícího činí člowěka.
Swých skutkuow žádný při jiném podobných netupí; nebo přirození jest lidské mysli, že toho nechce tak mstíti, w čem se zná sama wystúpiti.
Komuž jest sprawedlnost poručena, toho złými skutky powěst nemá býti zhyzděna; jináč od něho nemuož se žádati, čehož se uznáwá při něm nebýti.
Truchliwá i jako jatá jsau pod porušeným saudcem práwa.
Obecní miłost z toho se zapaluje, když wywýšenost spráwce mírností a obyčeji sprawedliwými lid sobě nachýlený činí.
Protiwníkuom twým, kteříž by sic dobří byli, w tom, což do sebe poctiwého mají, nemáš utrhowati, a též přátel twých, což by do sebe złého měli, nemáš chwáliti; a tak jednoho každého, nepatře k osobě ale patře k wěci, máš súditi.
Trpěti nesprawedlnost, auraz nésti jest.
Słáwa králowstwí jest, když by se wyhledali saudce wýborní.
My proto jsme spráwce a práwa od starších našich přijali, aby

nižádný nebył sám mstitelem swé bolesti a častými waystupky sobě aby se neopłacowali.

Jako ze wšech zwířat člowěk jest wýborné a dokonałé, užíwaje práwa: tak zase člowěk najhorší zwíře jest, od práwa a od sprawedlnosti oddělené.

Nikdá nemuož býti sprawedliwým, kdo jest bláznowý, ani také kdo muož býti múdrý, kdožkoli jest nesprawedliwý.

Přísnější buď saudem než řečí, žiwotem než twáří.

Ten práwě žiwot lidský jest, kterýž pořádem práwa se sprawuje; neb howadský spuosob jest, jak se trefí, žiwu býti, kterážto když na ně lícejí, žádné opatrnosti nemají.

Žádného proti sprawedlnosti nezastáwaj w saudu.

Nechť tebe nečiní pyšného poctiwost, ale ať převyšuje pokora auřadnú powýšenost; neb kdež bude pokora, tuť bude múdrost a, kde paycha, tu baywá potupowání.

Tím wíce hleď býti pokorau zřetedlným, čím wíce jsi wysokostí auřadu powýšeným.

Práwa, kteréhož jsi duostojenstwím dosahł, střídmě užíwej.

Wystříhaj se poctiwostí, kterýchž by bez hříchu nemohł obdržeti.

Wšecky wěci, kteréž wyhledáwáš, sprawedliwě rozsúditi máš.

Jest welmi nebezpečné, někoho súditi wšetečně.

Hleď tak jiným miłostiw býti, jak by sám chtěł, ať by tobě miłostiwi byli. A tak jiné suď, jak by sám sauzen býti chtěł.

Nepokaušej se lidským saudem potupowati to, čehož jest Buoh swému pozuostawił rozeznání.

Zhrzej dary, ať se skrze ně sprawedlnost neruší.

Podobný jest, kdož ke złému powolí tomu, kdož to złé činí.

Aby twá mysl była múdrá, trojího času šetřiti má: na minułé wěci pamatowati, přítomné słušně říditi a ku potomním budúcím prohlédati.

Sprawedlnost jest náchylnost mysli, aby, šetře užitku obecního, jednomu každému udělił, což jest jeho.

Saud, kterýž jiným ukłádáš, tentýž sám trpěti budeš; nebo tím saudem sauzen budeš, jakým jiné rozsuzuješ.

Z sprawedliwého saudu časného úžitku nehledaj a włožené na se péče s pokorau snášej.

Přípis králi Ferdinandowi I. při práwech městských.

K welikému lidskému podiwení jistě jest, najmiłostiwější králi, tak weliká a snažná o obecné dobré, netoliko swětské ale i duchowní, WKMti pilnost a péče a na wšecky strany zření w tom we wšem, což netoliko těmto králowstwiem WKMti poddaným, ale což by wší říši křesťanské k dobrému, ku pokoji a k rozmnožení słaužiti a hoditi se mohło, ješto takowá jistě wěc bez zřetedlného a zwláštnieho daru miłosti a múdrosti od Pána Boha wšemohúcího při WKMti býti nemuož. Čehož důwod i ten jest: neb powinnost důstojenstwie králowského, jakož Isokrates mudřec králi Nikoklesowi wypsał, ta jest, že o to král každý péči mieti má, aby králowstwie swé ku pádu neb neřádu náchylné wyzdwihł, aneb w dobrém spůsobu zastížené zachował, anebo z małého i nízkého wětší a chwalitebnější učinił. A Justi-

nianus ciesař přidáwá wěc králóm náležící, aby krajina, kterúž sprawují, w pokoji ostřiehána a zachowána była. Ješto to wše widíme i tomu wšickni rozumíme, že při WKMti obmyšlowánie jest. Nýbrž i z toho se poznáwá, že WKMt znamenaje, že žádné králowstwie bez sprawedliwosti w pokoji zachowáno býti nemuož pro křiwdy a útisky i jiné těžkosti mezi lidmi případné, a že králowská moc z mocnosti práw pochop má, a na wětším díle sprawowání poddaných na práwu sprawedliwém že záleží, a že jsau práwa lidská útočiště, naděje a potěšení, mdłých pomoc a mocných uzda, čímžto každá krajina najwiece stojí a pokoj se w ní a sprawedliwost drží: i ráčiła jest WKMt hned brzo po korunowání swém w tomto králowstwí práwy a řády toto králowstwie opatřiti, i při naprawowání práw osobau swau se pány a włádykami králowstwie tohoto seděti. Nynie pak teď, maje péči o stawu městském, poněwadž w žádné obci bez práwa nemožné jest přebýwati: ráčiła jest i práwa městóm náležitá, jimiž se w tomto králowstwí na wětším díle sprawují, dopustiti imprimowati a nato majestát dáti, aby se lidé tudy wěděli čím sprawowati, złého a nesprawedliwého wystříci a dobrého i sprawedlnosti se přidržeti, a aby žádný mimo řád práwa nebył sám mstitelem swé těžkosti. Neb mudrci píší, že národ neb město bez práwa jest jako łodí bez wesła a těło bez duše, nebo kdež práwa mlčie, hříchowé mlčeti nemohau, a jinde, že ten práwě žiwot lidský jest, kterýž se práwem sprawuje, kdežto zlí strachem trestáni a dobří pomocí práwa lepšími býwají. A poněwadž pak takowá potřeba a užitek jest práw, tehdy práwa wšem wůbec i každému uměti a mieti jest potřebné. Nebo práwo zatajené jest lidem osidło skryté. A protož staří, jakž history swědčí, na tabulích napsaná lidem wůbec zjewně přibíjeli. A proč brž tajiti by se to měło, což wšem obecně wěděti náleží? Neb słušeło-li je prwé každému přepisowati, takéť je imprimowati słuší. Ano sám rozum ukazuje, že nesmyslná jest wěc přebýwati w městě a neznati jich řádu a práwa, čím jest on jinému a čím zase jiný jemu powinen, a též kterým práwem z křiwdy by sobě pomoci a čest, hrdło neb statek obhájiti mohł, a také kterým práwem jiným by škoditi neměł. A tak práwo bude k obcowání mezi lidmi učiněno a jedno znamenité a potřebné umění, kteréž jiná umění ozdobuje. Neb takměř každého dne příhody přicházejí, kteréž rozumem a sprawedliwým práwem sprawiti se musejí.

A z toho jest swětle znáti, ačkoli wšem práwo uměti potřebí jest, awšak jako zákon kněžím tak práwo konšelóm jakožto nějaké prawidło a obecná k sprawowání řehola, najwiece uměti a wždycky je w paměti mieti náleží.

A protož, najmiłostiwější králi, já což teď tu chwálím, k tomu jsem był mysl swú přiłožił a práwa tato městská obecná z łatiny do češtiny nemałý čas, za onoho newinného neštěstí mého, nemaje co činiti, nad tiem sedě s pilností jsem wyłožił, zřídił a sregistrował. To teď WKMti jakožto práw wšech wrchnímu obhájci, kterémuž přední a največší péče práw býti má, a zwłašť pak, poněwadž jste WKMt těch práw wůbec k wyhłášení a imprimowání miłostiwé swé powolení dáti ráčili: já jakožto służebník pánu swému miłostiwému, z čížto přízně a miłosti jsem to, což a čím učiněn jsem, dedikuji, připisuji, přiwłastňuji, daruji a jako konsekruji, abyste WKMt, kterýž toho příčinú

býti ráčíte, proti neupřímným lidem týchž práw obhájce a mým pánem miłostiwým býti ráčili.

Protož, cožkoli toto a jakákoli práce má jest, by pak se co w nedostatku, což lidem władstní wěc jest, našło, což by se neměło najíti: já wěřím i zato prosím, poněwadž jsem to podlé možnosti swé, naděje se w tom poddaných WKMti úžitku a prospěchu, učinił dobrým úmysłem, — kterýž i od Pána Boha zawržen nebýwá, — že to také ode mne poníženého służebníka swého miłostiwú wděčností přijíti a w dobré obrátiti ráčíte. Dajž se WKMti Pán Buoh wšemohúcí po wšecky časy dobře a zdrawě na těle na duši míti, a w králowání a we wšem sprawowání i jednání a té pilnosti ten prospěch, aby se WKMti wšudy a při wšech wěcech podlé žádosti a přání WKMti šťastně a prospěšně dáło ku potěšení a k odpłatě budúcí, předkem WKMti i wšem poddaným WKMti k úžitku.

XX.

Nejmenowaný Františkán.

Žil ještě w polowici XVI. století, ale byl tehdá již stařec wěkem sešlý; paměť i spůsob češtiny jeho daleko sahaly nazpět do století XV. K žádosti Jindřicha ze Šwamberka a na Zwíkowě sepsal mu charakteristiku praděda jeho, Bohuslawa ze Šwamberka, jednoho z nejpamátnějších Čechůw druhé polowice XV. století, a báby Majdaleny z Šellenberka, manželky Krištofa ze Šwamberka. „A tyto wěci sem já WMti přiřekł sepsati“, dí ku konci, „a tomu sem již dosti učinił a o jiném newím; neb i tato małá wěc mi s těžkostí přijde w mé starosti. A již znám, že wšecken mdlím a odnikud nižádného posilnění nemám; a newím, kterak miłý Buoh ráčił to na mé osobě učiniti, že wždy mnějí, hledíc na osobu, že bych mocnější a silnější měł býti než jsem. Ale již srdečná bolest mne často nadpadá, že leckdes omdlím a po chwíli okřeji; i bojím se, že někdy jako swíce uhasnu.“ Mimo tyto dwě charakteristiky, které w Čas. Č. M. 1830 tištěny jsau, zanechal týž spisowatel ještě dwa spisy, jeden: „o chwałách swaté panny Kateřiny“, druhý pod titulem: „Naučení, může-li býti kaupení płatu bez hříchu a bez lichwy.“

Pan Bohusław z Šwamberka.

Pan Bohusław był rodu Šwamberského, muž słušné wýsosti, wšecken hnátowitý a w ramenách a w plecech rozšířený, prsí wysazených a silných, w obličeji přísný a w zezření hrozný, własów šediwých, w řeči skrowný a wšak prawdomłuwný, w slibu wěrný a

drželiwý. Tak sem jeho wyznamenał, když jsem několikrát s ním był. Dobrým był miłostiwý, ale złým hrozný a mstitedlný; w odění był statečný a wítězstwie žádostiwý; mnohým był strašný a hrozný, a zwłáště kacířóm; neb jest był prawé kładiwo na kacíře. Jednoho času těžce se był rozstonał, i dał se oholiti a, upokořiw se Pánu Bohu, wstěhował se do Plzně, aby tam pilněji Pánu Bohu słúžił, nemaje takowého roztrženie jako na zámcích; a tu pobył nemnoho, dáwaje swaté ałmužny. Ale potom mnozí lidé urození, když do Plzně přijeli, wšichni ho nawštěwowali a netoliko roztrženie jemu činili, ale také u welikú útratu jeho přiwedli. A protož se odtud wystěhował a na zámcích swých jako prwé přebýwał; a wšak ani w tom nebył bez úštipkuo mezi lidmi, jakož obyčej lidský jest, že podlé nakaženého swého přirozenie i dobré obrátí we złé a každý, w čem sám jest, i do jiných má domněnie a tak saudí. Ale muž w swé ctnosti trwałý a stałý netbał na lidské řeči, znaje dobře, že słowa s wětrem pominú a hřích jím wždy zuostane, a což dobrého kdo dobrým úmysłem učiní, za to od Boha odpłatu wezme. A jakož jest příslowí, že kdo není wěrný Bohu, nebude wěrný ani člowěku: tento pak pán, poněwadž był stałý u wíře křesťanské, tím słauže Bohu, był stałý u wěrnosti králowské, tím słauže člowěku. Neb když král uherský Matyáš náwodem a radú některých zrádcí z Čech (jakož někteří z nich byli čtwrceni) úkład nebo pikel učinił o králi českém Władisławowi a již drahně zámków měł w Čechách: rozličnými chytrostmi a podwody šeł na pána Šwamberka Bohusława, aby k též zradě powolił a některého zámku postúpił jemu, aby tudy dokonał, co jest umínił; i nemoha nižádnú łahodnú řečí ani sliby jeho od wěrnosti odwésti, protož takowú lest na něm ułožił, aby pozwali jeho do Budějowic a tu aby ho jali a do Budína přiwezli. A tak se jest stało, že jeł do Budějowic, a tu był jat a nesen do Uher. Tu nižádného neměł s sebú než jednoho wěrného służebníka, který pilně wše znamenał, co mu se dáło tu. Pak było známo králi i wšemu králowstwí, že ten rytíř statečný pro tu stałú wíru a wěrnú stałost netoliko hład, žízeň, wězenie a jiné nehody trpěł, ale také chtěł natom umříti. Neb był psał do Čech na swé zámky wšem úředníkóm, aby zámków pilni byli a žádného nepúštěli, a by pak listowé jménem jeho słožení přišli, aby jim newěřili a jednoho haléře aby za něho nedáwali. A tak w tom wězení był až do toho času, když se społu sjeli král český s uherským w Ołomúci a tu se smłuwili a o některá města tu odměnu brali; a on w tom také był propuštěn. Znał je dobře, že jest lépe pro prawdu muky podstaupiti, než pro lest a zrádu k statku a zboží přijíti, a lépe se ctí nětco swého ztratiti a méně míti, než beze cti mnoho pokładów dosáhnúti. A tak on při cti, při zdrawí, při statku zuostał a, trpě pro sprawedlnost, w nebi odpłaty neztratił. A kohož miłý Buoh chce sobě míti, wždy dopustí na něho wíce neštěstie nežli štěstie. Též i na tohoto swého wěrného dopúštěł mnoho neštěstí. Pan Bohusław, učiniw wšecko před smrtí, což šłušie na wěrného křesťana při wšech swátostech, skonał wšecku práci a odšeł, opustiw swět, a pochowán jest podlé předków swých na Boru. Dajž jim miłý Buoh wěčné odpočíwánie mezi swatými swými. Amen.

XXI.

Mikuláš Černobýl (Artemisius).

Narodil se w Žatci l. 1495. Studia wyšší konal we Wittenberku, kdež l. 1518 dosáhl hodnosti mistrské. Nawrátiw se do otčiny, zanášel se wyučowáním mládeže, za nedlauho wšak wstaupil we službu rodinné swé obce. Nejprwé se stal písařem, později wolen za konšela (senatora) a primasa. Jan Rosin, který památku Černobýlowu dlauhau básní latinskau oslawil, welebí jej pro přísné šetření sprawedlnosti, pro ochraňowání wdow a sirotkůw, pro horliwau snažnost o dobré obecní. Dle swědectwí Weleslawínowa byl muž wýmluwný, zrostu wysokého a spanilého. Zpauru luzy Žatecké proti Židům wýmluwností swau bez krwe proléwání přitlumil. Když koruna česká po nešťastném zahynutí krále Ludwika u Moháče osiřela a stawowé čeští o nowého krále sněm položili, zwolen byl Černobýl mezi oněch osm osob ze stawu městského, kteří spolu se pány a rytíři k též wěci obranými rozjímati měli, kdo by za krále měl přijat býti. I přijat byl Ferdinand I. arcikníže rakauský, manžel Anny sestry krále Ludwikowy. Do poselstwí k nowému králi do Wídně wyprawenému wzat byl i Černobýl. Později až do l. 1547 jméno jeho w dějinách weřejných newyniká; zanášel se kromě úřadu pracemi slowesnými. L. 1538 sepsal dílo historické neznámého nyní obsahu. W též asi době složil „Zpráwu pánům, kterak statek swůj a úředníky swé říditi, též také úředník kterak se jedenkaždý při swém úřadě zachowati má.“ Spis tento k wytištění přišel teprwé l. 1587 skrze A. z Weleslawína. Starší léta Černobýlowa ztrpčena byla wypowězením z země, které naň listem králowským z příčin nedosti známých w létě 1547 wzloženo bylo. Brzo wšak dosáhl milosti králowy zase; neboť již l. 1549 opět jej spatřujeme na sněmu mezi osobami z kraje Žateckého. Zemřel w rodišti swém dne 14. Února 1556.

Spráwa pánu.

Předně každý pán má míti čistú dobrú wesełau mysl a swú kratochwíl wésti a kwasy swé s dobrými lidmi. Swým pak časem má na obecné dobré mysliti, o zemskau wěc se raditi, krále pána swého dobré wěci obmeyšleti, pokoj dobrý jednati, hněwy, swáry krotiti, lidi mířiti a ze złého k dobrému wésti.

Má pán býti schopný k słyšení, ale zpozdiłý a nesnadný k uwěření: a což kde usłyší, aby to prwé s pilností rozwážił, prawda-li

při té řeči čili klam, aneb škodí-li komu a co obmýšlí, není-li ten, kdož mluwí, pochlebník. Nebo každý pochlebník jest škůdce panský a podobný býwá k kocauru, kterýž s předu líže a s zadu drápe. Těch a takowých mají se páni warowati a od swých dworůw je jako zhaubce preč hnáti.

Sluší také pánu, aby nebyl k swým služebníkům a k swým lidem příliš twrdý; než we wšech wěcech aby míru zachowáwal a, což na něm jest, se wšemi pokoj měl, přílišného hněwu nedada zřetedlně na sobě znáti. Nebo to maudrému náleží, jakž to i u Pythagory mudrce shledáno, že učedlníci jeho nikdá na něm žádného hněwu poznati nemohli. Nebo weliká jest wěc nedati se hněwu přemoci ani nad sebau panowati, poněwadž hněw jest žádost pomsty i wšeho zlého. A protož, když se pán koli rozhněwá, má hněw swůj ihned skrotiti a potom to rozwážiti, weliká-li čili malá příčina hněwu jeho byla.

Má také každý pán býti milosrdný a jako patsýř a spráwce stáda lidí swých s pilností opatrowati, nedati jim zaháleti, k robotnému žiwotu wésti a ke wší poddanosti. Sám také má nejprwé hledati králowstwí Božího a chwály jeho, a tak ráčí mu Pán Buoh dáti pomoc we wšech wěcech.

Každý pán má s rozmyslem odpowědi rozumné dáwati jednomu každému, chudému i bohatému; a což komu přiřkne aneb slibí, již toho aby neměnil pro nižádnau wěc. By mu pak to potom i protimyslné bylo, splň, aby nebyl podezřelý w slibu nalezen. Neb lépe jest nic nepřiříkati a neslibowati, kdy by nemínil učiniti neb dáti, nežli mnoho přiřknauti a neplniti.

A jakaužkoli wěc má pán před sebau, hleď ji prwé bedliwě s radau swau uwážiti, k jakému ji konci přiwésti muože, aby toho potom nelitowal. A protož má o to s pilností jednati, aby sobě upřímné dobré zachowalé lidi k radě zřídil, kteříž by, widauce a znajíce na pánu něco neslušného, pěknými rozumnými řečmi a příklady starých mudrcůw pána od toho odwedli a naprawili.

Sluší také každému pánu střídmost w jídle a w pití zachowati.

Maje již pán dobré rozumné a zachowalé úředníky, poruč jednomu každému podlé powahy jeho, co, pokud a jak sprawowati má s pilností, aby jeden každý, což mu náleží, opatrowal a pánu nic jiného nemluwil, neprawil a nežalowal, než samu toliko prawdu wždycky oznamowal.

Též s jedním každým úředníkem aby se častý počet dělal a wyšší k nižším aby dohlédali, což uznají škodného, to aby jim ukazowali a slowy je naprawowali.

XXII.

Wáclaw Hájek z Libočan.

Nemnoho jest spisowatelůw, jichž jméno by tak obecně bylo známo jako Hájkowo. Až po Dobnera, kterýž kroniku jeho důkladnau kritikau probral a, co w ní báječného, odmísil,

pokládán býwal Hájek za wzor historika českého, ačkoliw již za starší doby nejedni se nalezli, ježto jej prawě oceniti uměli. Pohnútky k osnowě bájek, jimiž od Hájka jmenowitě nejstarší wěk český jest protkán, nejtrefněji wyswětluje Daniel Adam z Weleslawína, řka, že, přimísil-li Hájek do kroniky české básniwé a neužitečné rozpráwky, towaryše w tom má neposledního jména historiky řecké i latinské Diodora, Herodota a Livia. I není pochyby, že Hájek ke příkladům takowým, zwláště k Liviowi, zření měl. Jakkoliw pak mnoho přemnoho nepodstatného do díla swého přijal, té mu wšak nikdo zásluhy neodepře, že hlawně skrze ně zachowalo a rozmohlo se zalíbení, jež lid český w dějinách domácích má. Též co wzdělatele prosy dějeprawné Hájka si wážiti sluší.

Hájek pocházel z rodu wládyckého. Oddaw se na kněžstwí, byl po šest let kaplanem w Tetíně, odkudž se dostal za kazatele ke sw. Tomáši w Praze. W tomto úřadě jsa postawen, přistaupil ke skládání kroniky české. Powěsť, že by Kuthen zamýšlel sepsati historii w duchu katolíkům protiwném, dala příčinu některým pánům, jmenowitě Jindř. Berkowi z Dubé nejw. sudímu, Petru Bohdaneckému z Hodkowic a M. Brikcímu z Zlicka, že Hájka, jakož schopnost a náklonnost k dílu takowému ukazowal, aby paměti o minulosti české w hromadu snesl, ponukli a we sbírání pramenůw wšelijak jemu pomáhali. Hájek l. 1534 psáti začal a w prodlení šesti let dílo swé dokonal. Ferdinand I. k prohlédnutí jeho ustanowil tři pány: Jana st. z Lobkowic, Jana Hodějowského a Heřmana Sedleckého z Dubu. Sotwa ale tisk byl dokončen, potkaly kroniku dwě nehody. Strašný požár l. 1541 2. Čerwna, kterým jmenowitě i staré dsky zemské zničeny byly, zhubil nemalau část dotištěných exemplářůw; nakladatel pak, Halaš z Radimowic, pletichami strany pod obojí přiweden byl k tomu, že wýtisky z ohně uchráněné wydati se zpěčowal. Teprwé po delším ostauzení nálezem saudu zemského Hájkowi za práwo dáno. L. 1541 wydal Hájek popsání onoho nešťastného ohně, l. 1543 biblí zlatau A. de Rampigolis. Ze starých rukopisůw spořádal a co do jazyka oprawil Solferna, jejž 1553 wydal Sixt z Ottersdorfa. L. 1547 wyplnilo se dáwné přání jeho: bylť přijat do kapitoly staroboleslawské, kdež w brzce se stal děkanem a probo-štem. Pozdní swá leta ztráwil opět w Praze a sice w klášteře panenském u sw. Anny (nynější tiskárně Haasowské), kdež posledního dne se dožil (19. Března 1553). Pochowán jest w kapli kostela klášterského.

Kronika Hájkowa wyšla po druhé l. 1819 nákladem J. F. ryt. z Schönfeldu. Překlad německý od Jana Sandela dočkal se trojího wydaní: 1596 w Praze, 1697 w Normberku a 1718 w Lipsku.

Z kroniky české.

Horymír.

Někteří z władyk sjeli jsau se k knížeti Křezomysłowi, předkładajíce jemu weliký nedostatek chlebůw w té zemi, kterýž nepřišeł odjinud než z toho, že se mnozí po stříbru a złatu, jeho pod zemí hledajíce, obrátili a polí orati že zanetbáwají. I žádali jsú knížete, aby wšem kowkopům přikázał toho diła a zwłáště około Příbrami a Jiłowého, Písku a Sušice zanechati. Kníže, wysłyšaw žádost swých poddaných, powěďał, že to chce rád učiniti; ale po jich odjezdu, rozwážiw, že ten nedostatek chlebůw jeho osobě není welmi na škodu, hład ten že se jeho máło dotýká, také přílišnau žádostí złata a stříbra jsa weden, žádost swých władyk dał w zapomenutí. Kteříž očekáwajíce, skůro-li kníže swé přiřčení skutkem wyplní, nemáło teskłiwi byli, a zwłáště Horymír, muž statečný a welmi opatrný, kterýž měł swé sedění mezi městem Beraunem a Příbramí pod horami, jenž słowau Ausiny, na hradě řečeném Neumětel, a ten był toho najwětší půwod, aby chlebůw nebył nedostatek a díła podzemní zastawena i přetržena aby była.

Když to, co se jednało roku předešłého na Wyšehradě, od kowkopůw zwědíno było, a že jest Horymír Neumětelský najwětší toho, aby na horách złatých a stříbrných děłáno nebyło, půwod był, wzali k němu welikú nechuť. Času toho jarního społu jsú se sešli, mezi sebú rozwažujíc, kterak by pomstu nad Horymířem učinili. Někteří jej zabíti chtěli, jiní radili, aby jej jmúce, chléb jemu do úst cpali, až by jej tím chlebem zadáwili. Po mnohém rokowání natom zůstali, aby naň mocně táhli a jej jali. Horymíře, kterýž se také rozličnými wěštbami sprawował, takowá wěc tajna nebyła. Uhlédaw zdaleka, ano nemałý počet kowkopůw k jeho hradu se přibližuje, wsedł na swůj přerychłý kůň, kterémuž říkał Šemík, a ujeł před nimi. Tu oni, uhlédawše, že Horymír utíká, rychle k jeho dworu pospíšili a tu hned brahy, jinak stohy obilné, rozmetali a, což najwíce mohli snopůw unésti, to pobrali a ostatek ohněm spálili, prawíce: Poněwadž se jest Horymír bał hładu, nechť jej trpí. Když jsau pak oni odešli, Horymír se zase nawrátił, o to na každý den smayšleje, aby nad těmi kowkopy swými žháři pomstu učinił. Uhlédaw čas příhodný, w jednu noc wsedł na swůj kůň, welmi rychle do Příbrami přijeł a kowkopům jich baudy i domy spálił, a kteréž nalezł, ty mečem zbił a doły jich s swými pomocníky, duchy nočními, zawáleł. A toho dne ranním jitrem před knížetem se, jako by o tom nic neweděł, na Wyšehradě postawił. Kowkopowé knížecí hned bez odtahůw posłali, žalujíce na Horymíře, a přitom žádali, aby kníže, sbera lid na rychłost, posłał jej k Neumětelí a tu aby Horymíře pro takowý skutek jíti kázał. Křezomysł, maje Horymíře při sobě, optał se jeho, proč jest takowau jemu škodu

a protimyslnost zúmyslnau učiniti směł? Kterýž odpowěděł: Ctný kníže, co tito oznamují a žalují, wšak to není k prawdě podobné, a to w tom: Že bych já oné noci před wčerejším dnem minułé mezi Příbramí a Lázem měł několik osob zabíti, kterakž bych já to sám mohł učiniti? Druhé, že bych dołůw mnoho stříbrných zametał a welikým kamením zawáleł, rozwaž, prosím, mohł-li jsem já to swú osobau wšecko za jednu noc udělati? Nadto pak, poněwadž ty jsi sám mne hned po té noci welmi ráno před sebau widěł, jestli to prawda, toho powaž, co oni o mne młuwí.

Křezomysł kníže, żałostiw jsa pro stříbrné doły, kázał Horymíře do jednoho sklepu zawříti. A powoław władyk starších, co se přihodiło, to jim oznámił. W tom přišło weliké množstwí kowkopůw těch, jimž se ta škoda stała, a na kníže wołajíce, za pomstu prosili. Kníže, posadiw se s władykami, tu při a na Horymíře żałobu pořádně słyšał. Horymír, jsa tu také postawen, týmiž słowy jako prwé prawił se tím wším nebýti winen. Kníže stál na omyłu, władyky toho, co se stało, wděčni byli, ale kowkopowé wołali před knížetem, křičíce na morděře, na paliče i na záhubci knížecí pokładnice; ustawičně, aby był ohněm spálen wedlé předešłého zřízení a nálezu knížecího, prosili. Władyky se zaň snažně přimłúwali, a poněwadž nic není naň toho, co se žaluje, ukázáno, aby při hrdle był zůstawen, žádali.

Kníže, jsa weden łakomstwím a těch dołůw stříbrných wíce než lidí zmordowaných żeleje, tento nález učinił: Poněwadž mnozí na Horymíře žalují, mnozí také swědomí, že jsú jej při tom skutku, an pálí a morduje, widěli, dáwají: má smrt trpěti. Ale poněwadž jest mně ohněm škodu učinił, to já jemu promíjím a odpauštím, tak aby nebył ohněm spálen; pro mordy toliko, kteréž tu učinił swým mečem, týmž mečem má jemu hława sťata býti.

Horymír, znaje, že jest hrdła odsúzen, tu stoje před knížetem a władykami, tuto řeč učinił: Ctný kníže, již widím a znám, že jsem twým saudem odsauzen. Než té jsem naděje, že bohowé jinak súditi budú. A poněwadž mi žiwu býti nelze, zato toliko prosím, popřej mi dříwe toho než umru, ať na můj miłý kůň wsedu a maličkú chwíli se na něm po tomto hradě projedu; potom učiň se mnú, cožkoliw chceš. Kníže zasmál ze tomu a, kázaw dwéře hradowé dobře zawříti a strážnými osaditi, dopustił jemu, aby šeł a, swůj kůň osedłaje a meč k sobě připáše, swau kratochwíl sobě učinił. Kterýž, wšed do marštale (tak jakž zpráwa potom od marštaléřůw była) nětco s swým koněm młuwił a, osedław jej, wen wywedł a, wsed naň, zawayskał. Toť kůň počał se welmi čerstwě obraceti a skoky weliké činiti. Kníže, s władykami z oken wyhlédaje, počał se welmi diwiti. Když podruhé Horymír zawayskał, kůň pod ním od jedné brány hradowé až k druhé skok učinił. Po třetí zawayskaw, řekł: Nuže, Šemíku, wzhůru! a kůň jemu odpowěděł: „Pane, drž se!“ a w tom učinił skok přes wšecky zdi hradowé až na druhú stranu řeky Whltawy. Kníže s władykami na druhú stranu pohleďał, ano Horymír na swém Šemíku k Radotínu pospíchá.

Po takowém diwu wšickni władyky, zemané i służebníci, kteříž tu přítomni byli, za Horymíře se k knížeti, snažně miłosti prosíce, přimłúwali. Kníže na Neumětel za Horymířem posłał, aby se bez-

pečně nawrátił, že jest mu wšecka wina odpuštěna. Kterýž, když přijeł na Wyšehrad, kníżeti swému se pokořił a, co jest na Příbrami kowkopům i z jakých příčin učinił, oznámił. Kníže se otázał na jeho kůň, a on odpowěďał: Kníže miłostiwý, tam doma u mne welmi teskliw stojí; neb tím skokem nemírným sobě na swém zdrawí welikú škodu učinil. Pojedu a pospíším, abych jej opatřił. Když pak domůw se nawrátił, Šemík jemu, že žiw býti nemůž, oznámił a přitom jeho jako pána swého žádał, aby, když umře, nedał ho ptákům ani zwířatům jísti, ale aby jej dał před wraty dworu swého pohřebiti. A on Horymír tak učinił.

Władisław w Uhrách (1164).

Po smrti Geizy krále uherského Uhří, sjewše se społu, wolili sobě za krále Štěpána syna jeho w mładém wěku. I był jest pozůstał po někdy Bełowi Slepém králi uherském, jenž był před Geizú, syn, také jméno maje Štěpán. Ten, žádostiw jsa králowstwí uherského a nápad maje po swém otci, umínił toho krále woleného, syna Geizowa, wyhnati z králowstwí. A sebraw wojsko, posłał k císaři řeckému Emanuelowi do Konstantinopole, w tom žádaje jeho pomoci. To usłyšawši Tendella, manželka někdy Geizowa a mátě nowého krále uherského, welmi se ulekła a, swoławši pány některé, w radu s nimi wešła. I posłali jsú posły od krále uherského a od pánůw uherských k králi Władisławowi, žádajíce od něho proti Štěpánowi synu Bełowu a proti Emanuelowi řeckému císaři pomoci. Král český. powoław do Prahy pánůw a zemanůw i władyk rad swých, s nimi se o to radił, má-li to učiniti čili nic. Kteříž řekli jemu: Jak nesłuší králi uherskému krále českého ustanowowati, tak není słušné králi českému krále uherského tam potwrzowati; wšak jednu řeč umějí, nechť se sami smłauwají. Král odpowěďał: Wšak já jeho jim nechci ustanowowati, a bych chtěł, nebyło by mi to słušné a také toho na mne ani nežádají; ale widí mi se za słušné, abych jemu i jim na jich žádost pomoc učinił.

To usłyšaw lid obecný, wzkřikli jsú wšickni: Hotowi jsme táhnauti s králem našim, kamžkoli rozkáže, by pak chtěł táhnauti i za moře. To słyšíce starší z władyk, i dali k tomu swé powolení. Král, sebraw lid, táhł s lidem českým a syn jeho s druhým wojskem lidu morawského, a tak dwěma wojsky wtrhše do uherské země, i położił se Władisław s Čechy u Wacowa a Fridrich s Morawany u řeky, kteráž słowe Hron. Štěpán král uherský, jsa u welikém strachu, ujeł a położił se i se wšemi Uhry s oné strany řeky Tisy. Ale když usłyšał, že by ta dwě wojska nebyła jemu na odpor, ale že jsau přitáhła jemu na pomoc: rád to usłyšał. Ale Uhří počali se welmi płašiti, prawíce králi swému: Nebudeme-li od Řekůw přemoženi, ale budem naposledy od Čechůw zmordowáni. Král uherský mładý a w nowě wolený, wzaw naučení od pánůw uherských, králi českému posłał weliké dary a s nimi pány swé znamenité, aby jej jako hostě do uherské země přiwítali a tu aby na něm a z řeči jeho wyrozuměli, jakým jest úmysłem přijeł do jich země. Władisław, přijaw dary weliké, rozkázał králi uherskému učiniti poděkowání a

přitom, že jemu chce s lidem swým učiniti pomoc proti králi řeckému, to aby jemu oznámili. Štěpán král, to słyše, radował se. Císař řecký, usłyšaw, že by král český s swým lidem českým a morawským přitáhł mocně na pomoc Štěpánowi králi, a zpráwu maje o sławných skutcích českých i o tom, co se dáło od nich při Mediolánu i jinde, nemáło se ulekł. A wšak, aby se tím dostatečně ujistił — měł u swého dworu jednoho Čecha znamenitého, jemuž jméno było Rokyta, kterýž był někdy dwořenín Konrádůw knížete morawského a, jeda po dobrodružstwí, přijeł až k císaři řeckému a pro swé ctné skutky był té poctiwosti došeł, že měł místo mezi prwními dwořany, — toho posłał k králi českému, aby jeho žádał od něho, aby pro tu známost a přízeň, kterauž społu, jedúce na pauť do Jeruzaléma měli, proti němu nebýwał. Rokyta, když to s králem młuwił, pilně wojsko shledował, chtě dobře spatřiti jeho welikost. Władisław powěděti císaři řeckému rozkázał, že by chtěł rád s ním dobré zachowati přátelstwí, ale že on Štěpána krále uherského řádně woleného nikterakž w jeho sprawedliwosti słušně opustiti nemůž; neb to jestli že by učinił, že by i on sám císař jemu toho nechwálił.

Rokyta, nawrátiw se, oznamował to, co słyšał od Władisława, císaři a přitom dołožił, netoliko on král český tu osobně že jest přijeł, ale i syn jeho Fridrich, a oba že jsú přitáhli králi Štěpánowi a Uhrům na pomoc, majíce weliké dwa haufy lidu českého a morawského wýborného a k bitwě hotowého a nepřemoženého. W tom hned král a syn jeho położili jsú se swým lidem nedaleko od wojska císařowa, jako by zítra chtěli s ním bitwu míti. Císař, rozwážiw słowa Rokyty posła swého, hned té noci zpátkem se obrátił a přes Dunaj s swými haufy se přepławił, nechaw tu wojska Štěpánowa syna Bełowa, kterémuž měł pomoc učiniti. Štěpán, to wida, welikým był naplněn strachem a, nechaw bitwy, kterak mohł nejspěšněji s swým lidem pryč běžał. Čechowé, to usłyšawše, za ním pospíšili a dohoniwše se, jich bili a mordowali a wzali jim korúhew a kořistí rozličných nabrali. A nawrátiwše se do stanůw uherských, což tam nalezli, wšecko pobrawše, do swého wojska přestěhowali.

Král český tím nemáło był potěšen a rozkázał u prostřed stánůw uherských swé wšecky korauhwe roztáhnauti. Císař řecký to wida, nemáło se podiwił a hned swé posłał posły poctiwé k Władisławowi králi českému, jeho žádaje, aby s ním pokoj zachował, omłúwaje se, že jest on pro bitwu do Uher nepřijeł, než aby mezi těmi strayci Štěpány pokoj učinił, a že chtěł prositi, aby Štěpán syn Geizůw Štěpánowi synu Bełowu nějaký díł, jakž sám chce, země uherské oddělił.

Toho času Daniel biskup, jsa w Praze, na každý pátek za krále a lid jeho snažně postiti se rozkázał a sám s kněžími za téhož krále a jeho bojowníky ustawičně se Pánu Bohu modlił; též i králowna, s swými pannami na každý den Pánu Bohu se kořeci, wołała, žádajíc za zdrawí a wítězstwí manželu swému.

To pak poselstwí, kteréž král od císaře přijał, králi uherskému a radám jeho oznámił, kteříž rozwážiwše wšecko, to mocně jemu Władisławowi a radám jeho poručili. A on král narownání mezi nimi učinił, tak že oba Štěpánowé toho pochwálili a to wděčně přijali.

Při tom času hned bez meškání král Władisław posłał k císaři Emanuelowi Martina člowěka welmi učeného, jenž był z rodu Gerwazia Wyšehradského probošta, s některými radami swými. Jehož císař poctiwě přijał a znamenitě darował: Takowé pozdrawení a přatelské zakazowání, prawě, že od krále českého miłostiwě a wděčně přijímá a týmž jemu že se odpłatiti i nadto wětším chce. Rady a páni posłowé, nawrátiwše se, to wše pořád skrze Martina králi swému oznámili. Císař pak, chtě wětší a dokonalejší přátelstwí s králem českým míti, posłał k němu posły swé poctiwé, žádaje, aby za wnuka jeho, to jest, Petra syna Jindřichowa dána była wnuka jeho, to jest, dcera Fridrichowa syna Władisławowa. Král, poradiw se o to s swým synem a s jinými swými radami, k tomu swolił. A to jest hned zapsáno a pečetmi stwrzeno. Toho císař jsa welmi wděčen, na znamení té wděčnosti posłał Władisławowi weliké dary a manželce jeho králowé České, což mohł najrychleji, do Čech posłał několik wozůw damaškůw a aksamitůw a złatohławůw, také hotowých ornátůw a kapí i jiných ozdob kostelních z pereł a z drahého kamení, kterėžto wěci od múdrých šacowány były za sto tisíc złatých.

Tu král Władisław, smłuwiw císaře řeckého s králem uherským, pokojně a přátelsky se rozžehnali a rozjeli. Král pak český šeł s králem uherským k jeho mateři, manželce někdy Geizy krále uherského, a u ní sławně hodował. A po wykonání toho wšeho králowá stará, rozžehnáwajíci se s Władisławem, dała jemu weliké dary, tak že ty dary králowé na mnoho wozích za králem Władisławem do Čech wezli. A tak když se král radostně s swými Čechy do Prahy nawracował, biskup Daniel až do Českého Brodu proti němu wyjeł a také i králowá až do wsi, kteráž słowe Kyje. Kněží s žáci wyšli až do Mezihoří, krále swého wítajíce. Král, uchýliw se od Wyšehradu, najprwé wšeł do kosteła sw. Wíta a Wácława i jiných dědicůw a tu Pánu Bohu weliké děkowání činił, že se on i lid jeho nawrátił do Čech we zdrawí. Potom také wšeł do kosteła sw. Petra na Wyšehradě.

K tomu času mnoho władyk a zemanůw sjeło se do Prahy a na Wyšehrad. kteříž, miłostiwě a łaskawě pána swého krále Władisława wítajíce, jeho zdrawí a šťastnému nawrácení radowali se. A tak z toho było potěšení a radost wšem Čechům, že jich bojowníci a přátelé we zdrawí se nawrátili.

Opatowický poklad.

Císař Kareł, pojaw s sebú około třidcíti swých dwořanůw, wyjeł z Prahy, prawě, že chce jeti na projěžďku. I jeł až do Králowé Hradce a, když tam přijeł, tu był ctěn od měšťanůw poctiwě. Nazajtří pak ráno, wstaw a pojaw s sebú dwa wěrná komorníky, jiným wšem sebe tu w městě čekati rozkázał. I jeł až do kłáštera jednoho na půł druhé míle od Hradce a ten słuł Opatowice, aby kłášter starodáwní a jako najwzácnější mezi jinými řádu swatého Benedikta ohledał. A na té cestě rozkázał oběma komorníkům, aby ho žádný z nich císařem nejmenował ani, kto by on był, žádnému neprawił. Oni se tak zachowati slíbili. A když wjeł do kłáštera, pozdrawiw opata a bratrůw, za stůł se posadił, a oni, widúce pocti-

wú postawu, poctiwost mu činili. A když chtěli obědwati, toho hosti za stůł s opatem posadili a opat jako muž uctiwý krájeł a kładł jemu na talíř. A když było po wykonání obědu, řekł opat: Miłý dobrý muži, prosím Tebe, oznam mi, které jest twé jméno? A on odpowěděł: Rád to učiním, ale wšak prwé prosím, miłý otče, pojď se mnú do kosteła, pojmi s sebú dwa najstarší bratry z twého konwentu, kterýmž najwíce wěříš. A on tak učinił. Pojaw hosti za ruku, uwedł jej do kosteła a, poklečawše małú chwíli, řekł Kareł: Kněže opate poctiwý, jakož jsi žádostiw był wěděti mé jméno, i oznamujiť před těmito otci mými miłými a twými bratry, že jsem já Kareł císař Římský a král Český, pán wáš. I řekł opat: Ó najsławnější císaři a pane náš, zdaliž já twé osoby neznám? ale wšak sám jsem sobě newěřił a to z té příčiny, když při tobě žádného służebníkůw znamenitých jsem newiděł. A snad chtěł tomu Pán Bůh, abych tebe dokonale nepoznał. I řekł císař: Służebníkůw jsem w městě Hradci zanechał a do tohoto kłáštera jich s sebú pojíti nechtěł proto, abych mohł s wámi, otcowé milí, snáze a wolněji nětco w tajnosti rozmłuwiti. A obrátiw se k opatowi, řekł: Otče, tito-li jsú bratří najstarší a najwěrnější tajných wěcí sekretáři w twém kłášteře? A on řekł: Ti jsú. I řekł císař: Milí otcowé, již wám tuto na Božím místě oznámím příčinu příjezdu mého do tohoto kłáštera. Zpráwa mne došła z domnění lidského, že byšte wy při tomto kłášteře měli míti weliký pokład na stříbře i złatě z daru Pána Boha wšemohúcího; protož jestli to tak jest, wám wěřím, že toho přede mnú jako před swým pánem a obrání nezatajíte, a já wám přiřikám pod swú wěrú císařskú, že wám nic toho nechci wzíti ani skrze sebe ani skrze žádného jiného, ani nato sáhnúti žádným wymyšleným obyčejem, toliko ať nato pohledím. A oni po takowé řeči stáli, jako by se ulekli. I řekł opat: Sławný císaři, twé miłosti prosíme, popřej nám se nato maličko poraditi. A odstúpiwše od něho, dlúhau chwíli se radili, a nawrátiwše se k němu, řekł opat: Pane náš miłostiwý! jakož se ptáti ráčí Twá Welebnost na pokład obecní kłáštera tohoto, i račiž wěděti, že jest bratrůw w kłášteře tomto na tento čas padesát a pět, a žádný z nich o tom nic newí. Jest owšem nějaký pokład, o kterémž já a tito dwa bratří wědomost máme a žádný jiný, a když by mne Pán Bůh neuchował aneb kterého z bratrůw těchto dwú, jinému se na to místo oznámí. A tak žádný wětší počet o něm wědomosti nemá než tři osoby, totiž opat a dwa najstarší z konwentu. A my jsme takowými těžkými záwazky zawázáni, abychom žádnému, kde jest ten pokład położen, neprawili ani ústy ani jakým znamením. Nad to jest k němu welmi těžký přístup i Waší Miłosti nenáležitý. I řekł císař: Připusťte mne čtwrtého k té wíře, chci učiniti týž záwazek jako i wy, že toho pokładu žádnému nikda neoznámím. A oni, opět poradiwše se, řekli: Pane náš miłostiwý, jistě není nám náležité to učiniti a také není náležité to před Twú Miłostí zatajiti. Protož ze dwého jedno chceme učiniti: nebo wám to místo, kde jest ten pokład, chceme oznámiti a jeho neukázati, aneb chceme wám jej ukázati a, kde jest, neoznamowati. I pomysliw císař, řekł: Nechť naň pohledím; dosti budu míti natom. A oni řekli: Chceš-li jej widěti, musíš se tak, jakž my tobě rozkážem, zachowati. A on odpowěděł: Otcowé milí, můj žiwot jest w wašich rukau; což mi

rozkážete, to učiním. A oni, pojawše jej za ruku, uwedli jej do jednoho welikého sklepu cihłami dłaženého a tu oswítili dwě weliké swíce oskowé a, wzawše kukłu, strčili ji na císaře opak. A wyzdwihše několik cihel, odkryli nějakú díru do země, i lezli do země po řebříku napřed welmi hłuboko a císař w kukle za nimi. A když na dno přišli, obrátili císaře několikrát sem i tam, aby pamět ztratił, i wedli jej nějakau štołau tak daleko, jako by mohło býti za dwoje hony, a tu wzawše s něho kukłu, ukázali jemu weliký łoch plný kruhůw stříbra litého. Odtud wedli jej mało dále, i okázali jemu opět łoch w hlíně wybraný a w něm złata kruhůw welmi welikých jako bez míry i wáhy. Ještě jej uwedli do třetího łochu, w kterémž byli rozliční złatí křížowé, pacifikálowé s drahým kamením a jiných mnoho klenotůw rozličných. I řekł opat císaři: Pane náš, tito pokładowé twoji jsú a tobě i twým budúcím se chowají; protož wezmiž sobě tuto, což se koli tobě líbí. A on řekł: Nedajž mi toho Pán Bůh, abych měł co wzíti z pokładůw kostelních. Odpowěděł opat: Aniž by to słušné było, aby ty měł z tohoto místa wyjíti a nětco pro pamět sebú newynésti. I wzaw jeden krásný prsten, w němž był weliký swětlý a nad míru drahý diamant, kterýž sprawedliwě císaři míti náležeł, dał jej do jeho ruky, a on přijał jej wděčně. A s tím hned zase se obrátili a opět naň kukła włožena, a tak císařem jako prwé, aby pamět ztratił, zatočeno. A když zase wylezli až do toho sklepu, odtud císař wyšed, poklekł před welikým ołtářem Panny Marie a, Pánu Bohu se pomodliw, řekł: Otcowé milí! z této powolnosti a že jste se ke mně wěrně a prawě zachowali a ten pokład ukázali, wám děkuji a wás se ptám, mohu-li já to swým miłým a wěrným přátelům, že jsem takowý a tak znamenitý pokład pod zemí widěł w mém králowstwí, oznámiti? Ale wšak, bych chtěł prawiti, w kterém jest místě, toho newím a nato se ptáti nechci. Také jeho po druhé widěti nejsem žádostiw a nedajž mi toho Pán Bůh, abych se měł naň potahowati. A oni řekli: Učiň, cožkoli ráčí Twá Welebnost jako pán náš miłostiwý.

A s tím hned s nimi se rozžehnał a řka: Toto jistě wězte, že tento prsten a dar od wás mně daný u mne jest w takowé wážnosti, že nesejde a sjíti nemá s mého prstu až do mé smrti. Nadto když pohřben budu, chci tomu a dožádám se toho na mých wěrných, aby był na mém prstu zanechán a se mnú pohřben. Jakož pak jest na prstu jeho w hrobě až do dnešního dne. A wsed na swůj kůň, k Hradci se obrátił.

I ptali se někteří znamenitější jeho dwořané komorníkůw, kde jsú s císařem jezdili, a oni prawili: Do kláštera Opatowského; tu císař oběd wał a po obědě, wšed s opatem a s dwěma starými mnichy do kostela dlúho se tam (wedlé swého obyčeje) Pánu Bohu modlił. Potom pak před swú smrtí císař některým swým wěrným radám, kterak jest weliký pod zemí pokład u kłáštera Opatowského (ale že newí a nato se ptáti nechce, w kterém místě) widěł a, ukazuje ten krásný prsten a drahý diamant, prawił, že mu tu od opata a od těch bratří dán. Potom takowá wěc po létech padesáti a šesti také na jewo wyšła, že nějaký Jan, jenž był na ten čas w držení Heřmanowa Městce, chtě tomu pokładu, kázał opata toho kłáštera ukrutně mučiti.

XXIII.

Jan Popel z Lobkowic na Zbiroze a Točníku.

Jeden z nejslawnějších pánůw z Popelowské linie rodu Lobkowického. Narodil se l. 1490 z otce Děpolta z Lobkowic pána na Bílině. W mládí nabyl wzdělání welmi pečliwého a hned téměř „w wěku dětinském práce poctiwé a lidem prospěšné wykonáwati přiwykl.“ Činnost jeho weřejná počíná se s l. 1538, kdež se stal sudím dworským. L. 1539 zřízen byl od Ferdinanda I. spolu s panem Janem Hodějowským z Hodějowa a Heřmanem Sedleckým z Dubu, aby na kronice Hájkowě k tisku tehda přihotowené „s pilností poseděli a ji bedliwě přehlédli.“ L. 1541 postaupil za nejwyššího sudí zemského, w kterémžto úřadě setrwaw až do l. 1554, stal se nejwyšším hofmistrem. Důkazem důwěry, kterau k němu Ferdinand I. chowal, jest, že mu důležitá řízení we správě zemské nejednau byla swěřowána. L. 1544 odebíraje se do Uher na Turka a zanechaw králownu Annu na místě swém w Praze, připojil jí král mimo jiné Jana z Lobkowic za radu; l. 1556 když za podobným úmyslem místodržící arcikníže Ferdinand Prahu opustil, ustanowen Jan z Lobkowic s jinými některými pány na místě králowském, aby na hradě Pražském až do dalšího poručení pobyli a wšecky wěci sprawowali. W pozdních létech žiwota swého zaměstnáwal se pan Jan pracemi literárními směru náboženského. Přeložil Erasmowu knihu o dobrém a křesťanském hotowení se k smrti, ku kteréž připojil „Napomenutí pobožné a křesťanské ke wšem lidem, aby jsauce na swětě na wěci budaucí se rozpomínali, z učitelůw písem swatých wybrané.“ Oba spisy, jazykem wýborným složené, wydali Jiřík Melantrich a Sixt z Ottersdorfa l. 1563 a 1564, potřetí Faustin Procházka l. 1786. I manželka páně Janowa, Anna z Kolowrat, oblibowala sobě w knihách. Z poručení a rozkazu jejího wytištěn l. 1562 od B. Netolického český překlad sw. Augustinowy Rukowěti, jejž sama předmluwau opatřila a manželu swému připsala. Jan z Lobkowic, dosáh wěku nestorského (79 let), skonal dne 14. Čerwna 1569 na zámku swém w Libochowicích a pochowán jest u sw. Wíta na hradě Pražském.

Z napomenutí pobožného a křesťanského ke wšem lidem.

W prawdě jednomu každému potřebí jest toho, aby zde jsa na tomto swětě, žiwot hleděł wésti pobožný, hleděł jej ztráwiti w tichosti, w swatosti i také w trpěliwosti; neb sw. Jan Złatoústý trpěliwost pokłádá býti matkau wší siły, mužnosti a křesťanské udatnosti. Jednoho každého z nás Pán Kristus na tomto swětě najał na winici swau, abychom pracowali až práwě do wečera. Protož, dokudž můžeme a času nám se dostáwá, hleďme na též winici wedro, horko, zimu, wětry a jiné rozličné słoty podnikati; hleďme tauž winici kopati a zděłáwati; hleďme hřiwnau nám swěřenau těžiti a našim bližním w potřebách se propůjčowati, jim posłuhowati i dary nám od Boha swěřenými s nimi se sdělowati.

Žiwot zajisté náš zde na tomto swětě přirownáwá se rolí. To hleďme dobře wyprawowati, zworáwati i zděłáwati písmy starého i nowého zákona. Potom pak rozsíwejme na něm dobré a hojné semeno, to jest, čistotu słowa Božího. A to naše rolé opleťme a ohraďme se wšech stran płotem, to jest, wyučením křesťanským, modlitbau a postem swatým, aby do téhož rolé a tak obmezeného pole žádná lítá zwěř, to jest, zlí nepřátelé wskočiti nemohli. Newažme sobě té práce aniž sobě s ní přistyskujme; neb se nám jistá předkłádá naděje budaucího hojného úžitku, kteréhož účastni budeme, když i wíno z winice seběřeme i obilé sežaté do stodoły shromáždíme. Kdež zajisté býwají půtky a nebezpečenstwí, tu také býwají darowé; kde bojowé, tu i poctiwosti; kde rytířstwí, tu i pasowání. A protož zmužile sobě počínejme a, posilníce srdcí našich, hotowi buďme se wšemi potřebami k zwelebení tak dobře winice jako i rolé toho našeho, to jest, duše naší. Tu hleďme zděłáwati, o ní péči a starost míti, hleďme ji w prawé wíře, w łásce a w naději utwrzowati.

Šetř w tom také pilně i nepřítele swého, jestliže se o to pokauší, chtěje srdce twé raniti złau a přewrácenau žádostí, a pokaušeł-li by se o to, aby mysl twau uraził mrzutým a šeredným myšlením. Pamatuj tomu se zawrci pawézau wíry a proti takowému złému a nestydatému wnuknutí lebky naděje nasaditi. I pochopě meč duchowní, kterýž jest słowo Boží, oboř se s ním na swého nepřítele a s ním se zmužile potkej. Nebýwej strašliwý a bázliwý, ale směłý a udatný. Buď wždycky we wšech swých wěcech střídmý, střízliwý i trpěliwý. Také bázeň Boží w swém srdci měj, aby z pole neutekł jako dráb a nesměłý woják a jako dělník léniwý z pole a winice, a tak přišeł netoliko o mzdu ale také i o korunu. Nebo twá práce, twé usiłowání i twé díło na poli i na winici a twé toto s nepřítelem twým potkání jestiť welmi na krátce, to jest, twůj žiwot na tomto swětě nebude na dłauze, než saud žiwota twého dłauze a welmi daleko se protáhne. Máš zde na tomto swětě twého žiwota i wšech twých skutkůw diwáky swaté angeły, duchy ty přečisté, tak jakž písmo o tom wyprawuje: diwadło (řka) učiněni jsme swětu, angełům i lidem. Ty když uzří, že ty nepřítele swého přemáháš a nad ním již wítězstwí dosahuješ, budau se radowati i weseliti w skutcích twých udatných a sławných i také w twé spaniłé zmužiłosti. Pakli tě uhlédají přemoženého a od nepřítele twého podmaněného, odejdau a odeberau se

z diwadła toho, jsauce smutni a nemohauce se pro zámutek nato wíce díwati.

A protož chop se braně, to jest, bázně Páně; nebo bázeň Páně jestiť meč na obě straně ostrý, wšecky žádosti zlé odtínajíc.

XXIV.

Paměti turecké Mich. Konstantinowiče z Ostrowice.

Předkowé naši welké míwali zalíbení we spisech o tehdejším úhlawním nepříteli křesťanstwa. O tom, mimo četné nowiny o bojích s Turky, swědčí hlawně řada kronik tureckých během XVI. století wydaných. Ottersdorfowé přeložili kroniku tureckau Pawla Jowia (1540), spis Georgevičůw o začátku tureckého císařstwí během desíti let nalezl dwa překladatele, Jana Bessa (Morawusa) l. 1567 a Jana Mirotického l. 1576; Dan. Adam z Weleslawína a Jan Kocín wydali l. 1594 po česku Löwenklauowu kroniku tureckau spolu s třemi menšími spisky Busbekowými o wěcech tureckých, ano Wáclaw Budowec z Budowa sepsal zwláštní knihu proti Koranu (Antialkoran 1614).

Nejstarší wšak wětší spis o Turcích jsau paměti Michala Konstantinowiče z Ostrowice. Po dobytí Cářihradu obrátil se sultán Mahomed do Srbska (1455), porazil lid srbský, obehnal město Nowé Brdo a wzal je pod smluwau, ale smlauwy nezdržew, chlapce, kteří tam byli, wzal sobě za jeničaře. „Já také“, dí Konstantinowič, „w tom městě byl jsem zajat sám třetí s bratřími swými. Kdežto nás w jednom haufě hnali Turci ti, kterýmž jsme byli poručeni: kdyžkoli do lesůw neb hor jsme přišli, tu jsme wždy myslili, abychom ty Turky zbili a sami mezi horami ušli; ale mladost naše nedala nám toho učiniti. Wšak proto já sám dwanáctý ušel jsem jim w noci do jedné wsi. Potom pak nás honila wšecka krajina a dohoniwši nás swázali, bili a wlíkli za koňmi, až diw že w nás duše zůstala. Potom pak slíbili za nás jiní a dwa bratří moji, že se toho wíce nedopustíme, a tak nás wedli pokojně až za moře.“ Přišed Konstantinowič mezi jeničary, byl l. 1456 pod Bělehradem, l. 1458—62 při dobýwání Moree a Trapezuntu, při wýprawě na Usen-hassana, na Dragula walaského, konečně při wzetí Jajec a Bosny na jaře 1463. Z Bosny když se Mahomed odebral, nechal Konstantinowiče na zámku Zwečeji blíže Jajec. Na podzim téhož roku přitrhl wšak král Matyáš uherský do Bosny, Jajec a pak i Zwečeje dobyl, a Konst. chwálil Pána Boha, že tak se ctí mezi křesťany se nawrátil. Král Matyáš zajaté w Bosně Turky přiwedl w triumfu

na spůsob Římský do Budína. Konstantinowič dostal se pak do Polska i přijat tam byl do stawu rytířského. Zwyknuw w nowé wlasti, sepsal okolo počátku XVI. století příhody a zkušenosti swé mezi Turky nabyté jazykem polským, načež brzo do češtiny byly přeloženy.

Překlad český, byl s počátku w přepisech rozšiřowán, až Alexandr Aujezdský knihtiskař w Litomyšli, části jeho, tak jakž porůznu byly, sebral a, na mnoha místech češtinu sprawiw, l. 1565 a podruhé l. 1581 w Litomyšli wydal (Historia neb kronika turecká), připojiw k ní děje Jiřího Kastrioty Škanderbega z něm. přeložené. Dílo toto má tu zwláštnost do sebe, že český překlad obsahuje mnoho polonismůw, polský pak originál, wedlé některých srbských slow, ještě wíceji bohemismůw. Čemuž se wšak není co diwiti; neboť není téměř památky staropolské do polowice XVI. století, která by českými slowy a obraty wíce méně nebyla protkána.

O bitwě Warnenské.

Král Władisław sławné paměti měł příměří s císařem tureckým za sedm let. Znajíce to páni duchowní i swětští, že se králowské welebnosti prwé šťastně zwedło proti pohanům, i namłuwili krále nato, aby příměří Turkům zdržáno nebyło. Také hwězdáři, na hwězdách hledajíce a pochlebné wíno pijíce, rytířstwo a Jankul, sprawce jsa králowstwí uherského, jenž był otec krále Matyáše sławné paměti, ubezpečili krále nato, že se mu dobře a šťastně powede proti pohanům. I počał se král Władisław na Turky chystati. Léta Božího 1444 učinił poselstwí k despotowi, aby také hotow był. Despot Jiří to poselstwí usłyšaw, welmi se zarmautił, i posłał přítele swého Dimitera Krajkowice, pána znamenitého, k králi Władisławowi Jeho Miłosti w ta słowa: Králi miłostiwý, jáť jsem se ubezpečił na prwní řeč, jakož jste pak WMst se mnau naposledy zůstali, že bez mé rady proti pohanům nic nechcete počínati. I newím, jak jste se nadtím zapomněli. Také newím, čí rady posłaucháte, že tak welmi na pohany pospícháte bez potřeby. Račtež wěděti, že já nikoli nemohu býti hotow; nebo dobře wíte, že jsem se w zahubenú zemi uwázał a musím některé hrady znowu stawěti i spíží opatřiti. Protož pokorně žádám, abyšte wojny tak nyní zanechali až do jiného času; nebo se chystám WMsti ke cti i k dobrému k tomu času padesát tisícůw mužůw připrawiti a mé staré brdło wedlé WMsti na pohany wážiti. A ještě wězte, čímkoli budu moci z mého pokładu WMsti pomoci, některé sto tisícůw k onomu času přichystati; ale nyní nemohu tomu nic učiniti. A WMsti radím, nechte té wojny nyní. Chciť waším otcem býti, jakož sem i prwé był, a k tomu s Boží pomocí přiwésti, že budete moci nad pohany zwítěziti. Usłyšaw to král Władisław, chtěł jeho rady uposlechnauti. Ale Jankul weywoda, stoje wedlé králowské welebnosti, utekł se k posłům s řečí, prwé než mu král rozká-

zał a zasmáw se řekł: Pane Dimiteře, pán twůj již na sucho wynesł. Odpowěděł jemu Dimiter: Pane Jankule, wěz jistě, že pán můj wěrně a práwě radí, a na tebe též neteče. Poněwadž se KMsti toho nezdá učiniti, buď Pánu Bohu poručeno. A tak král tuto odpowěd k despotowi po Dimiteru wzkázał: Jestliže na tu wojnu pojedu, chci se u wás prwé na Smederowě stawiti, wšak ne we mnoze, a tu chci sám s wámi o wšecky wěci rozmłuwiti. Tak se to poselstwí dáło.

Despot, wysłyšaw to poselstwí, počał se na krále chystati, jakožto na králowskau welebnost náleží: stany čisté a wýborné, a zwłáště jeden stan neweliký ale wýborně čistý, a druhý był wnitř obrazy, perłami a złatem krumpowaný, koně čisté a jiné wěci, kteréž k darům słuší. Potom král Władisław se wší swau mocí přitáhł k Bělehradu, aby se přewezł přes Dunaj, a z Bělehradu přijeł k despotowi do Smederowa, i ležeł před Smederowem na wětře,[2] maje dobrau wůli, až se wšecko wojsko přes Dunaj přewezło. I táhli a położili se nedaleko od Smederowa. Potom král Władisław, darowán jsa od despota swrchu psanými dary, k tomu ještě dał mu despot padesát tisíc dukátůw, prose ho żałostiwě, aby s tím jeł domůw a té wojny nechał. Jankul přitom jsa, řekł k despotowi: Nemíníme ležeti, ale chceme na pohany táhnauti.

Pohleděw král na despota a despot zase na krále żałostiwě, widúce oba, že jináč nemůže býti než podlé řeči Jankulowy, tak se požehnawše rozjeli se. Nebo Jankul wíce włádł než král a wíce sobě králowstwí přáł nežli komu jinému; protož záwiděł toho, že král s despotem dobře był. A odtud hnuw se král Władisław, táhł dołůw podlé Dunaje k jednomu městu, jenž słowe Bdín. To město dał był wzebrati a wypáliti. Odtud pak táhł welmi daleko skrze Turky, až přitáhli na jedno pole, jenž słowe Warno, blízko černého moře.

Císař Morat turecký také tam přitáhł, a sjewše se obě strany, počała se bitwa. Najprwé patnáct tisíc Turkůw w bílém oděni potýkało se. Také w zelených kaftaních byli, złaté a stříbrné řetězy na koních majíce. Tu było nač se podíwati, od złata, stříbra, pereł, kamení drahého dosti. Było Turkůw s lidmi zámořskými na sto tisícůw. Křesťanského wojska było około čtyřidceti tisícůw jízdy krom lidu pěšího z Polsky, z Čech a z Morawy.

Té porážky tři příčiny były, a wšecky zrádné od samých křesťanůw. Prwní, že měšťané Januenští, bywše při moři, tu kdež jest moře pokojné a k přewožowání příhodné, přewezli Turkowi lidu blízko deset tisícůw, wzawše od každého człowěka po złatém. Druhá, že František kardinál Benátský, maje brániti příwozu, nedobře ho bránił, a neobrániw, křesťanům weystrahy w čas nedał. Třetí, křesťané usłyšawše moc tureckau welkau býti, že chtěli ustaupiti, jako král i kardinál Julian, na místo obrannější; ale Jankul od toho je odwedł. Též když jízdní turečtí poraženi již byli, a král potom na jenčáře udeřił, Jankul krále neretował, ale od něho preč ujeł.

Křesťanům se na počátku było šťastně a dobře wedło, též druhý i třetí den, až jsú jizdní pohanští wšickni poraženi, že jedno císař sám s jenčáři swými na płacu zůstał. Widauce jenčáři, že jest zle, wy-

[2]) pol. m. pod širým nebem.

hledali sobě jedno místo pod horami mezi nějakými roklemi neb weymoły hłubokými a mezi wřesem welikým, proto, aby nepřátelé toho nemohli znamenati, že by nějaký příkop před nimi był. Położili se mezi těmi roklemi, a rokle dali sobě wřesem přikryti. A nechawše těch příkopůw, dali se nápodobně k běhu, jako by utíkati chtěli do hor, mezi sebau císaře Morata držíce, aby jim neujeł. To uhlédaw Jankul, i namłuwił krále Władisława nato, aby na ně s swým haufem táhł; nebo jsau prý jízdní poraženi, aby čest získał, a tak swau radau práwě krále zmrhał proto, aby sám w králowstwí rozkazował. Tehdy král hned bez meškání táhł upřímo na ně. Spustiwše kapalíny a dřewce swé wznesše[3]), připrawili se spěšně. Chwátajíce k nim, chtěli je koňmi potłačiti a rozraziti, widauce, že jsau wšecko pěší. A tak chwátajíce wałem třeli jedni za druhými, aby spíše dorazili. A tak náramným pospícháním ta jistá rokle była plná jízdnými zarownána. Potom wyskočiwše jenčáři na ně, bili je a mordowali, jak sami chtěli. Král Władisław tu zůstał w té rokli. Jankul weywoda, maje s sebau deset tisíc lidu, táhł zase zpátkem beze wší překážky; nebo pohané byli na hławu poraženi a nebył, kdo by ho honił.

Císař turecký z toho wítězstwí był wíce smuten než weseł, prawě, že by nerad podruhé takowé bitwy wyhrał. O králi Władisławowi křesťané nic newěděli, by w příkopě zůstał. Také mnoho pánůw a służebníkůw tu na tom místě zjímali, a jenčáři ty, kteříž do příkopůw padali, rozwláčeli jedny tam druhé sem, šaty z nich swláčejíce. Tehdy jeden jenčařín, na krále přišed, newěděł, by král był, jménem Kukrychhart. Ten uhlédaw tak čistú zbroj a na kapalínu péří a záponu čistau, uťał mu hławu a nesł ji s péřím i s kapalínem před císaře. Wrhši ji před něj, řekł: Šťastný pane, teď hława nepřítele nějakého znamenitého wašeho. Císař hned posłał pro wězně, kteříž zjímáni byli, aby powěděli, čí by to hława była. A byli tu také někteří komorníci królowští mezi těmi wězni, i ptał se jich, čí by to hława była. Odpowěděli mu: Zajisté hława krále Władisława, pána našeho, jest. Někteří służebníci, uhlédawše hławu králowskau, welikau żałostí płakali a křičeli. Tehdy císař hned na tom místě welikau radostí dał wšem wězňům hławy stínati, a hławu kráłowskú wyňaw z kapalínu, dał ji odříti, také rozličným wonným kořením, bawlnau kůži wycpati a naplniti, aby se nezkaziła. Dał jí také własy rozčesati a barwau ozdobiti, že tak była připrawena, jako by żiwá była. kázał ji wstrčiti na dřewo, po wšech swých městech nositi a wołati, že mu dał Pán Bůh swého nepřítele přemoci. A ti, kteříž tu hławu nosili, tak byli darowáni od pánůw a měšťanůw, że se každému po několika stech złatých dostało.

Tak se ten nešťastný boj dokonał. Potom přijew císař Morat do Drenapole, posłał tu hławu żoldánowi a toho jenčařína, kterýž był hławu tu přinesł, uděłał znamenitým weywodau, a dał mu koní i peněz dosti, tak že welikým pánem był. A jiných mnoho podlé toho darowáno jest.

[3]) W tisku od l. 1565 chybně położeno: zapadaje za kapalíny a dříwí swé wzawše. Polský text má: zapusciwszy kapaliny a drzewa swe nagorę podniesszy. Kapalín = żelezný klobauk.

Naučení a rada o zřízení, kdo by chtěl s Turky bojowati, jakým obyčejem měł by swé wěci spůsobiti neb zříditi.

Poněwadž opatrnost a spráwa dobrá wšelikú moc přewyšuje a, jestli we wšech jiných wěcech, to jest najwíce w wáłce; protož najprwé toto wěděti máte, kdy by ste se na wojnu proti Turkům chystali, abyšte se warowali zbroje obtížené a dřew těžkých jezdeckých, také kuší hrubých i hewerůw těžkých abyšte sobě nepřiprawowali, než abyšte sobě tak ty wěci k wojně i k walnému bití strojili, čímž byšte mohli bez obtížení włádnúti. Nebo Turci w takowém zřízení mnoho mají napřed, a to takto: Jestliže jej honíš, tehdyť ujde; pakliť on tebe honí, tehdy mu neujdeš. Turci a koně jejich pro swau lehkost wždy jsau bystří, wy pak s wašimi koňmi pro weliké obtížení zbroje wždy jste léniwí; nebo mnoho na hławě maje, duch máš krátký, k tomu nesłyšíš tak dobře, newidíš, rukama swýma, sám sebau také pro těžkost zbroje dobře newładneš, než rowně se na tu wojnu přistrojuješ, když tak mnoho zbroje na se béřeš, jako by tě měł někdo dýkau dobýwati, stoje na jednom místě. Také má člowěk dobrým směłým srdcem mužsky bojowati, ne obtížnau zbrojí; nebo lépe jest jednomu k bitwě přistaupiti a zase se ctí odstaupiti, i potom zdráw jsa počíti, coť se zdáti bude, nežli na jednom místě zahynauti a zůstati, nemoha sebau włádnauti jako ołowo. A to jest dobře wědomo, že Tateři tak se šikují jako i Turci k bitwě a nedadí se Turkům około objeti, ani po boku přistaupiti, než musí se čełem w čeło bíti a twáří k twáři přistaupiti i nastawiti, aby na každého bitwa přišła; a Tateři tak bystří jsau na swých koních jako i Turci. Než Turkům jest welmi protiwné zřízení takowé, a protož Tateři nad Turky několikrát zwítězili, ale křesťané nikda, a zwłáště w walné bitwě; nebo Turkům dadí se objeti około a z boku přistaupiti. Turci pak, widauce zbrojné lidi a jich šikowání, rozkázáno jest jim od císaře, aby hleděli koní a ne lidí, jako, přistupujíce s obú stran z boku s dřewci a šawlemi i s jinau rozličnau zbrojí, koně jich bíti a zraniti. Protož každý se má zbroje obtížné báti a warowati, aby mohł čełem k čełu přistaupiti k bitwě, a tak mysliti nato, když sejdeš dołůw jakýmžkoli obyčejem, kterak sám na kůň bez pomoci druhého zase wsedneš; nebo při takowé bitwě pán s swými służebníky stěžkem býwá. Kdo by pak s císařem tureckým chtěł walný boj podstúpiti, musił by wšecko zdejší zřízení opustiti a nápřed oznámené držeti, lid k tomu míti a učiti. Tím obyčejem, úfajíce w Pána Boha, mohli by nad císařem tureckým zwítěziti. Jest pak i toto wěc znamenitá a welmi potřebná, aby lid pěší był s rohatinami wšecken; nebo jest braň užitečná a lepší nežli meč. K tomu potřebí jest míti lid dobře spráwný i cwičný, jako Turci míwají.

A tím spůsobem, s Boží pomocí, mohli by nad císařem tureckým wítězstwí míti i obdržeti. A wšak na králowské welebnosti to wšecko záleží a jeho jméno s Boží pomocí proti nepřátelům bojuje; protož král má opatrným bojowníkem býti, sám sebe i wšecko wojsko zřízeně držeti a zwłáště toto zřízení při walných bojích proti pohanům. Słuší také na králowskau welebnost býti mezi pěšími, maje při sobě

několik set mužůw wýborných na koních, a odtud sám žiwotně nikoli newyjížděti, leč by nějaká słušná a weliká potřeba była. Král také má se wážně míti, raněných příhod se warowati, kdežkoli může; nebo małá rána i nemoc králowská weliký zámutek wšemu wojsku býwá, jako když hława nezdrawá, tehdy wšecken žiwot mdlý býwá.

Takowý był onen král Alexander Weliký, král macedonský, kterýžto, když widěł jednoho drába již letného a uzábłého, wstał a na místě tepłém, kdež sám seděł, posadił ho, aby se ohříł, a tak welikú miłost wšeho rytířstwa k sobě nakłonił. K němu podobný był najprwnější Julius Císař Římský, kterýž swau miłostiwostí a štědrotau panowání wšeho panstwí Římského był obdržeł. Protož ti dwa nad jiné wšecky najwálečnější i najšťastnější byli. Kterýchžto činy i žiwoty císař turecký Machomet do swého jazyku wyłožiti sobě kázał a často je četł, w nich se kochał i účinkůw jejich následował.

Ačkoli tehdy sám král nemá se pokaušeti rukau bojowati, wšak proto jest wěc welmi potřebná, aby on sám před počátkem boje neb též jiných časůw dobře předtím wšecko rytířstwo namłuwił a jisté dary každému zaslibujíc, počna od najwětšího až do najmenšího, miłostiwě napomínał. Tím obyčejem a tak welikú směłost i mužnost, chut i miłost k sobě po wšem wojsku rozpustí i rozmnoží, že žádný nebude litowati a wážiti zdrawí pro pána swého; nebo jakož słunce na swětě wšecky wěci oswěcuje, zahříwá, množí i posiluje, tak i každý král swau správností wšem swým mužstwí i směłosti má dodáwati. Protož wšecko panstwo i rytířstwo má to na péči míti, aby ne tak silného, jako wíce maudrého a spráwného krále obírali[1]), a majíce takowého, aby ho tak opatrowali jakožto zřítedlnici oka, nedadauce jemu rukau samému bojowati bez potřeby. Také potřebí jest králi obzwłáště míti při sobě několik mužůw wýborných na koních ladrowaných, kteříž by od něho po wojště jezdili mezi haufy, okazujíce se rytířstwu, ponaukajíce jich mužsky k bitwě, tak jako by tu sám král był, a tak jedni odjížděli, jiní přijížděli, proto, aby král o wšem wěděł, co se kde w wojště děje, jako i císař turecký swé čauše při sobě míwá, a tak aby zřetedlně připraweni byli. Widúce pak nepřátelé takowú zřízenost, někteří by mněli, že by tu sám král był rozkazujíc.

A poněwadž rozum i dobrá spráwa wšecku síłu přemáhá, jestli we wšech wěcech, tehdy nadto w wálečných: protož potřebí jest wěděti, že wšecka moc a síła turecká w jenčářích jest. Z té příčiny mnozí z králůw wojska turecká poráželi, ale jenčářůw poraziti nemohli, od kterýchž potom sami zase byli poraženi. Protož císař turecký jenčáře nazad necháwá k ostatní[2]) potřebě a sám mezi nimi stojí. Nepotřebí se též na Turky s małým lidem paušťěti, jakž mnozí z pánůw činíwali a od Turkůw jsau poraženi, jakož Morat císař turecký Jankulowi takowú był dał odpowěd, že raději má plný tauł střeł wšelijakých nežli šest neb sedm pozłacených; nebo, by był najlepší lid a małý, proto wždy od množstwí lidu potłačen býwá. Jest též jedna wěc jistá, že kdy by jednau jenčáři byli poraženi na hławu

[1]) Sluší pomněti, že Konst. paměti swé psal šlechtě polské.
[2]) poslední.

a na płacu zmordowáni jsauce zůstali, císař turecký nikda by se nemohł zase oprawiti, aby se kde proti křesťanům směł zastawiti; nebo kdy by toho wojska pozbył, tehda wšecky země křesťanské, které on opanował, zprotiwiły by se jemu, i musił by býti za moře zahnán. Potřebí také na Turky i tuto opatrnost míti, kdy by křesťané jízdné jich porazili, tehda nekwapiti na čeło jenčářůw, ale nazad ohniwými šípy stříleti na jejich welbłaudy, kteříž ohněm jsauce přestrašeni, na jejich wojsko by se řítili a je by potłačili, — s druhé strany z děł bijíce střelbu hustú na ně pustiti. Jest též weliký strach mezi nimi, když słyší, že křesťané na ně chtí táhnúti silně; nebo oni sami dobře to wědí, že kdy by jedinau prohrali a poraženi byli, jak jsem prwé powěděł, již by se nijak oprawiti nemohli, jakož i sám císař wýše to młuwił. I to také wězte, že císař turecký wojska nemůže tak welikého míti k walnému boji, jakož lidé o jeho weliké moci prawí, že by jich bez počtu było; což jest nemožná wěc, aby wojsko bez počtu mohło sebráno býti; nebo každý pán chce swého wojska počet wěděti a w zřízenosti je míti.

XXV.

Jan Brtwín z Ploskowic.

Jan Brtwín sepsal w čtwrtém desítiletí XVI. wěku knížku na dwě stránky rozdělenau, z nichž prwní jedná o spůsobu a żiwotu křesťanském, „kterak by člowěk sám sebe, přitom i jiné wésti měł, zwłáště pak ti, kteříž nad jinými w swětě panují,“ druhá o hospodářstwí jmenowitě o sprawowání panstwí, powinnostech hejtmana, úředníkůw a služebníkůw panských, o držení saudůw mezi lidem poddaným, o přihlédání pánowě. Spis tento wydán byl třikrát l. 1535, 1540 (u B. Netolického) a 1587 (u D. A. z Weleslawína). O osobnosti a okolnostech spisowatele posud nic místného známo není.

O rybníkářstwí.

O fišmistru a jeho powinnosti.

Fišmistr má býti welmi bedliwý, k rybníkům časně přihlédati a s pilností je opatrowati; neb to není małá wěc. Předkem wyzwěděti má, kde jsau jací rybníci a jsau-li sprawení, jakž by náležeło; pakli by který oprawy potřebował, aby se to sprawiło buď při hrázi, na tarasu aneb w spławě, woda aby se wolně držeti mohła, wlnami také na hrázi aby se škoda neděłała. A zwłáště opatřiti to, aby ryby dołů ani proti wodě ucházeti nemohły.

Maje tak již rybníky, jakž słuší, sprawené, starej se hned o płod, kterýmž by je, když čas přijde, nasazowati měł. Jsau-li jací rybníčkowé, w nichž by płod obžíwati mohł, dej do nich kaprůw dobrých mładistwých, jakž se do kterého co wsaditi může, a sázej

je po třikrát, zdá-liť se. Prwní díł při sw. Jiří, druhý díł dwě neděle potom a třetí díł po sw. Duše. Neb nezdaří-liť se jedni, zdaří se druzí, třetí. A nechť se sázejí, když měsíce přibýwá, w den tichý a jasný. Potom když se kapři trau, nechť se jich pohlídá, aby pokradeni nebyli. A kterýž płod roční jest, ten nechť se na wýtah do jiných rybníčkůw, kteříž by nejmělčejší a nejwýhřewnější byli, dáwá; neb tu se nejspíše wytáhnau; jediné jimi nezahušťuj.

K násadám pak płod ať se łowí měsícůw Dubna a Března w den jasný a tichý, a to pěkně powłowně ať se wláčí, z newůdku také pěkně wen do kádí ať se dáwá a wyčítá potom do woznic; nechť se nepřesazuje a woznice ať wždy wody plné jsau. A když se do rybníkůw z woznic dáwati má, nechť se wazba na razsochy w rybníce roztáhne při kraji a płod na túž wazbu pěkně w každém rybníce, co se do kterého sází, ať se dáwá; do płachty, dwa proti sobě držíc, z woznic ať se paušti, a tak pomału týž płod sám aby s té wazby do rybníka sešeł. Když by zas powyčerstwěł, spusť wazbu s jedné sošky dołů a nechť toho płodu jeden pohlídá, dokudž by do rybníka newšeł, aby ho ptáci neroznášeli. Do welikých pak rybníkůw ať se dobrý płod třiletý dáwá a ne hławatý, kterýž by růsti mohł a od wln aby nehynuł. Štik také některau kopu prostředních aneb štíčat nětco, i drůbeže, jestli by se který rybník neměł sám čím nasazowati, ať se do nich dáwá.

Dohlédání k rybníkům.

Již pak fišmistr, maje rybníky wšecky sprawené a nasazané, mějž také o to pilnost, jak je máš opatrowati, aby se k užitku přiwésti mohły. A maje na pomoc jednoho hołomka z rozkázaní auředníkowa, ty wždycky aby w jednu stranu šeł a hołomek w druhau. A po každém přiwału hned k spławům a k zájezkům přihlídej a pilen toho pobuď. Neb w nowau wodu rády ryby zhůru proti wodě jdau a přes zájezky wyskakují, někdy také i spławy dołů běží, neb podmoły ledakdes se uděłají. Trefuje se také, že druhdy rozkážeš hołomkům k opatření tam aneb jinam jíti a oni půjdau do krčmy, a skrze to mohła by se škoda znamenitá na rybách aneb na rybnících státi. Protož, rozkáže, hned za nimi jeď aneb jdi a, neučiní-li tak jak se jim rozkáže, hned ať jsau trestáni; potom bedliwější budau. A tak úředník i fišmistr od pána domłuwy aneb nětčeho těžšího uwarowati se moci budú.

Nádobí k rybníkům.

Jest také fišmistru potřebí o wšelijaké rybničné potřeby w čas se postarati a zwłáště, což k łowení náleží, aby wšecko pohotowě było, ne teprwa, když by se łowiti měło, aby se s tímto neb s oním shledáwał. Tyto wěci ať wždycky jsau před rukama, jako džber mírný, jakýž od starodáwna býwał; potom newod weliký i małý, watky, kesery, kádi, džbery, přeběračky, korčáky, łopaty, reyče, płachty a koše, łodí také. Neb toho wšeho při łowení potřeba býwá. K tomu woznic několik s wozy wždycky pohotowě při łowení býti

má pro potřeby zwláště domácí. Pakli by přitom přičem jaký nedostatek był, prwé to wšecko přehlédej a zwlášť wazby. Jestli kaudel domácí — pakli není, nakup — a dej nití naděłati; těch ať wždycky raději zbýwá, nežli se nedostáwá. A maje od toho jednoho z hołomkůw, kterýž by wšecky wazby děłati uměł, nad słužbu mu weyš přidáwaj, ať ty wěci děłá a twrdí, jakž potřeba káže, a jiné též ať je sprawiti dá. Item dáti několik koží howězích naschwál kožełuhu dobře wyděłati a potom šewci dobrému kázati z nich škorní łowcům naděłati, aby pro zimu, když se łowí, u wodě trwati mohli.

Nahánění wod.

Kteříž rybníci nejsau měłkého dna a žiwau wodu na se mají, ti se na zimu w míru pro wysušení krajůw wypauštěti mohau a z jara zase nahnati s dostatkem. Než letním časem není užitečné, když jsú ryby w pastwách, wodu na ně hnáti, aby ryby proti wodě newywstały. A kdož to chce předjíti, má z jara tím wíce wody naprawiti.

Łowení ryb.

Při łowení rybníkůw tento spůsob zachowán býti má. Nejprwé, než se rybník spustí, má se podtrubí opatřiti a časticemi neb dochem ohraditi, aby ryby dołů ucházeti nemohły. A sprauha má se dobře wyprawiti, aby woda wolně odpadati mohła, a jsau-li jaké pod rybníkem wotawy, lidem oznámiti, aby sobě časně sklidili, aby jim woda škody neuděłała. Potom teprw ať se rybník spustí, jakož toho nejwíce w podzimku býwá.

A když rybník již teče, potřebí jest k němu a zwlášť k podtrubí často přihlédati, aby se na rybách škoda nedáła. Také za času dáti sobě newody i jiná nádobí na rybník swézti, aby pohotowě była, a lidem w městech aneb w městečkách přísedícím oznámiti, kdy by se ryby łowiti měły, aby o tom wěděli. A nechť by pohotowě košowé aneb wazby, kdež přístupno jest, u kraje były na hrázi aneb dole kádi, aby se z newoda do košů aneb na wazby ryby dáwały a z košůw teprw do kádí a z kádí do woznic, tak jakž obyčej jest.

Než fišmistr ať łowce rozumně sprawuje, jak wláčeti a łowiti mají, aby se rybám neubližowało. A byli-li by mezi těmi rybami jací wýmětkowé, nechť se wymítají, potom do jiného rybníka, wyčtauc je, nechť dáwají. Do trauby nechť nějakau báni pro ucházení ryb wstawí aneb około trauby časticemi ať ostawí.

Rybník když se słowí, hned newody a jiné wazby ať se wyperau a wysuší; též kádi i jiné nádobí wšecko pěkně do sucha nechť se sweze a sklidí, škorně łowecké wymažíc zase se schowají, a rybník přes zimu aneb přes léto ať se šuší, wedlé wůle páně.

XXVI.

Sigmund z Púchowa.

Král Ferdinand I. s Janem z Púchowa, arcibiskupstwí kostela Pražského administratorem, nejednau míwal rozmlauwání, „totiž aby se národu českému kosmografia, kniha o położení wšeho swěta a o wšech národech, sebrała a sepsała, aby národ český sławný a jiní wšickni w jazyku se s ním srownáwající asi tudy w wěcech domácích i wálečných spráwnější a wycwičenější byli učiněni, poněwadž jest učení swobodná na wětším díle národ český potupił, od cesty předkuow swých daleko odstaupił a na obyčeje cizé, złé, barbarské s hanbau swau welikau a budúcí zkázau jistau se wydał.“ Jan z Púchowa, sám žádosti králowě wyhowěti nemoha, jednal o to s swým strýcem Sigmundem mladším z Púchowa, kterýž za několik let prwní díl dokonal, ač „k takowé práci weliké w swých létech mładých shledał sebe w rozumu welmi nedostatečného a nedospěłého, zwłáště nemaje k tomu opatření náležitého a dostatečného.“ Kosmografia podlé díla Münsterowa cís. Karlowi V. wěnowaného wzdělaná wyšła l. 1554 w Praze i jest největší a nejtlustší kniha česká, která kdy tištěna byla. Obsahuješ 901 list in folio. Ozdobena jest mnohými na dřewě řezanými obrazy a iniciálkami.

Srownání Hannibala s Scipionem.

Jest potřebí, abychom Scipionowy a Hannibalowy činy a skutky a ty wěci, které k domácímu žiwotu a obcowání náleží, krátce srownali.

Předkem pak budeme-li na wěci wáłečné patřiti, najdeme, že obadwa největší, nejwzácnější, nejspráwnější a nejzběhlejší wůdcowé a wáłečníci byli, netoliko pak wěku swého, nad nějž aurodnějšího a hojnějšího w lidech wáłečných nikda nebyło, ale také kteří wěku předešłého jakkoli nejudatnější a nejspráwnější byli wáłečníci, tito jim rowni jsau. Tomu se pak nejwíc diwiti słuší, že nejmocnější protiwníky a nepřáteły w swé własti doma majíce, kteří se wšem jich radám a předsewzetím na odpor stawěli a je kaziti usiłowali, tak weliké wěci, w cizích zemích wálíce a bojujíce, na sobě zdržowati a wywozowati mohli. Ať jiných wěcí pominu, jak se Publiowi Scipionowi Fabius Maximus a jiní přední w městě Římě na odpor stawěli, a wšak jakau jest snažností k tomu přiwedł, že do Afriky był posłán, aby proti Kartaginenským wáłku předsewzał: Hannibal pak jak welikého a znamenitého protiwníka kníže Hannona z strany odporné měł.

Protož obadwa, doma i wně mnohé těžkosti přemohše, ne nějakau wšetečností šťastnau, jakž se mnohým přihází, než uměním, wtipem, radau wěci weliké, paměti wěčné hodné prowozowali. Wšak Hanni-

balowě zůřiwosti mnozí se wydiwiti nemohau, kterýžto města Saguntu dobyw, že od tak daleka do země właské směł přitáhnauti, tak weliká wojska pěších a jízdných s sebau wésti a nejmocnější obec římskau, kteréž se předkowé jeho nemáło strašili, wáłkau obtěžowati a tak mnoho římských haufůw, konšełůw, knížat a sprawců pobiw, u města Římu s swým wojskem se położiti, mnohé krále, daleké národy k wáłce proti Římanům pozdwihowati. Kdo těchto takowých a k těm podobných wěcí dowede, za nejzběhlejšího a nejudatnějšího wáłečníka a wůdce držán má býti. Jiní pak k Scipionowi se obracujíce, nejweyš ho wychwalují, kterýž čtyry nejurozenější spráwce a čtyry wojska w Hišpanii přemohł a pobił a nejsłowútnějšího krále poraziw jał. K tomu w wěčné paměti zůstane ta znamenitá a weliká bitwa o panstwí wšeho swěta s Hannibalem swedená, w kteréž Hannibal od Scipiona jest přemožen a poražen. Poněwadž jest Fabius weliké chwáły došeł, že od Hannibale nebył přemožen: co pak díme o Afrikanowi, kterýž jest nejspráwnějšího a nejzběhlejšího wáłečníka welikým bojem přemohł a wáłku nejtěžší wykonał a k konci přiwedł?

Scipio obyčej měł upřímně a polem zjewným s nepřáteły se potýkati: Hannibal proti tomu wšelikých záłoh, lstí a kłamáwání proti nepříteli swému zwykł užíwati, a protož ho wšickni řečtí i łatinští škribenti chytrým spráwcí jmenují a nazýwají.

Někteří také Hannibale proto chwáły hodného býti saudí, že wojsko swé z rozličných narodůw shromážděné ten wšecken čas, dokud s Římany wáleł a bojował, w takowé jednomyslnosti a swornosti sprawował, že nikda žádné různice mezi nimi w ležení newzniklo a nepowstało. Proti tomu jiní Hannibale tupí, že na hławu Římany poraziw, welmi léniwě wítězstwí tak welikého užíwał, že w Apulí a Kampaní tak welmi swůj lid wáłečný rozkošemi pokaził, že se potomně ti býti nezdáli, kteří Římany u řeky Trebie, u jezera Trasimenského a města Cannae řečeného přemohli a porazili. Tyto wěci wšickni škribenti na něm tupíce, welice přitom jeho newěru a tyranstwí złořečí. Ať jiného mlčením pominu, jak weliká a nelidská ukrutnost to była, když powoław před se manželky a dítek muže jednoho Arpinatského, wšecky za žiwa spáliti kázał! Co o těch dím, kteréžto, bera se z Italie, w chrámě Junony bohyně Lacinienské, zmordowati rozkázał? Ale Scipio, ač słuší-li scriptorům wíce než nepřátelům a útržkám jejich wěřiti, był takowý wůdce a spráwce, kterýž we wšech wěcech prawý mír a prostředek zachowáwał. A netoliko w wáłce był udatný, ale po wítězstwí také miłostiwý. Protož se to častokrát přiházeło, že nepřátelé jeho udatnost a statečnost, a přemožení od něho jeho miłosrdenstwí, wíru pak národowé jiní shledáwali.

Obadwa w swobodném umění wyučeni byli a lidi učené miłowali; neb prawí, jako Afrikanus s Enniusem, tak Hannibal s Ozillusem Lacedemonským towaryšsky obcował, přidáwaje k tomu, že Hannibal netoliko w jazyku řeckém zběhlý był, ale také w tom tak weliké a znamenité chwáły došeł, že historii o wěcech a činech Manlia Vulsona jazykem řeckým sepsał. Marcus Tullius Cicero w knihách de oratore prawí, že Hannibal w městě Efezu jednoho doktora peripatetického učení w škole čtúcího o powinnosti spráwce a knížete

wálečného a o wšech wojenských spůsobích obšírně učícího posłauchał. Potom jsa zeptán, co by o tom mudrci držeł a saudił, měł řéci, ač nedokonale odpowěditi, že mnohé błázniwé starce widěł, ale který by wíce nad Formiona błáznił, že žádného newiděł, tím na wyrozumění dáwaje, že tak welice o wěcech wálečných wyprawował a nikda se jich nedotýkał.

Obadwa wýmłuwní byli, zwłáště Hannibal odpowídek smyslných a ostrých był. Když času některého Antiochus, maje proti lidu Římskému wáleti, s swým wojskem ne tak od odění jako od złata a stříbra ozdobným do pole wytrhł, Hannibale se zeptał, jak by mu se wojsko jeho líbiło, kterýž řekł: „Dosti tak, ó krali, ač nepřátelé ještě łakomější jsau.“

To se w prawdě řéci může, že Hannibal wěcí největších dokazował, ale obci swé welmi škodliwých; neb był příčina nejhorší a nejukrutnější wáłky a wší własti swé zkázy. Scipio proti tomu obec ochránił, włast w całosti zachował a Římské panstwí rozšířił, rozmnožił, že kteří sobě ty wěci k paměti přiwozowali, město Římské newděčným nazýwali, kteréž jest raději Afrikána swého wyswoboditele od sebe pustiło, nežli by wztekłost osob některých było potłačiło. Já také města takowého wděčným jmenowati nechci, kteréž tak nedbánliwě nejsłowútnějšího a nejwzácnějšího, k tomu newinného muže potupu a pohanění nesło, aniž ho tak tupiti mohu, jaké bych je potupy hodné býti saudił, kdy by był Scipio mečem takowé křiwdy swé nad ním mstíti chtěł. Ale wšak senátorowé Římští Tiberiowi Gracchowi, kterýž při Scipionůw na se wzał a sprawedliwosti jich hájił, welice děkowali, a lid obecný, opustiw swé starší a přední, kteří Scipiona winiti chtěli, do wšech chrámůw w městě Scipionůw následowali a tím dokázali, jakau jsau k němu přízeň měli a jak weliké chwáły a poctiwosti Scipionůw rod hodný býti saudili. Z takowých příčin budeme-li chtíti město newděčné usauditi, nemusíme ho za tak newděčné w památce na dobrodiní jemu učiněné držeti, jako že w trestání takowé křiwdy welmi było léniwé a nespěšné, znáti.

Ale Scipio, muž mysli udatné a weliké, lehce sobě nepřátel swých nepřízně wáže, líbiło mu se raději z města ustaupiti než skrz domácí různice město k zkáze přiwésti. Nedomníwał se za słušné, aby jako Coriolanus, Alcibiades a jiní mnozí z předkůw starých proti własti swé wáłku zdwihł a cizích národůw nejmocnějších králůw proti ní pozdwihował, aby na jich pomoci se spustě, násilí na město uwedł, kteréž tak sławnými triumfy a znamenitými łaupežemi ozdobił a obohatił. Neb jak welmi obci Římské prospěł a ji upewnił, snadno se z toho porozuměti může, když nejdůstojnější jméno králowské — císařské tehdy ještě nebyło — od národůw hispanských na se włožené s sebe słožił a když se na lid Římský hněwał, když ho ustawičným nad sebau diktátorem a konšelem ustanowiti chtěli, když nedał sobě obrazůw w sněmích obecních a w nejwyšším chrámě řečeném Capitolium stawěti, kterézto wšecky wěci času potomního na Císaře (Cæsara) od służebníkůw jeho, kterýž Pompeja přemohł a poraził, jsau přeneseny. Protož ty a takowé włastní ctnosti sú Afrikánowi nejwyšší a největší chwáły jeho mírnosti a zdrželiwosti.

Abychom summau wšecky wěci o nich oznámili, tito dwa nej-

słowútnější a nejwzácnější wůdcowé ne tak domácími ctnostmi, kterýmiž Scipio Hannibale wysoce přewyšował, jako zběhłostí wáłečnú, udatnými sławnými a statečnými činy sobě rowni sú.

Smrti jejich społečného jakéhosi žiwota obcowání ukazují podobenstwí, že obadwa krom swých włastí žiwoty swé skonali, ač Scipio nebył od swé obce jako Hannibal odsauzen a potupen, ale dobrowolně własti swé se zbawił a jinde umřeł.

O Europě.

Ač Europa třetí díł swěta jest menší než Afrika i Azia podlé swé dłauhosti a širokosti, ale wšak sama w sobě jest země weliká, kteráž se na dýl počíná od konce Hišpanie západního až do Constantinopolis počátku weychodního, puoł šesta sta mil českých zdýlí. Na šíř jest nětco užší, wšak jestliže k ní přidáme, jakž náležité jest, krajiny půłnoční, kteréž jsau weliké welmi, tedy bude širší než delší. Ale jakž Ptolomeus pokłádá, jest delší než širší a to proto, že předkům našim krajiny půłnoční, jako Šwecia, Norwegia a Gothia a které ještě dále za nimi na půłnoci leží, w známosti nebyły. A tak Europa jest nejmenší díł swěta, ale nejlidnější, nejhojnější a nejwýstawnější, Africe skoro nápřed nic nedáwajíc, ač jest delší i širší než Europa. Neb w Europě nenacházejí se tak weliké pustiny, tak neaurodní pískowé a tak horko weliké, jenž wšecko wypaluje, jako w Africe. Žádného místa ani krajiny tak zawřené w Europě není, ješto by tu lidé nebydleli a wěcí k žiwotu potřebných słušně nedocházeli. Kdo by był tomu prwé wěřiti mohł, aby nejwyšší hory w Europě Alpes řečené, na kterýchž jsau ustawiční sněhowé, dělíce zemi właskau od Germanie, příbytkowé lidští býti a obywatele žiwiti měli? Poněwadž tedy hory wysoké a wždycky sněžné hojnau a rozkošnau aurodu tak welikému množstwí lidu dáwají, snadno se z toho porozuměti může, jak mnohým aurodnější jiné krajiny w Europě býti musí, kdež hor sněžných a skalních není. Dále budeš-li patřiti na tak mnoho ušlechtiłých ostrowůw mořských, kteří se w Europě pokładají, uhlédáš, že nejinač Europu naši ozdobují než jako drahé kamení korunu králowskú, a zwłáště ti ostrowowé, kteří na poledne leží. Jistě že by byli někdy Římané w Italii a Kartaginenští w Africe tak ukrutných a krwawých wáłek o Sardinii a Sicilii mezi sebau newedli, kdy by byli welikého a znamenitého zisku z těch ostrowůw neočekáwali. Pomíjím teď mlčením Euboeam, Peloponesum, Candiam a jiných, jak jsau to ostrowowé wzácní a słowautní a wšemu welmi užiteční, o čemž místem swým oznámíme. Protož Europa jest wšecka k obydlí a příbytku lidskému příhodná; toliko w některých půłnočních místech máło, jako při konci půłnočním Dunaje a jezeru Meotském, kdež obywatelé pro welikau ostrost zimy na kárách bydlí, k obydlí příhodná není. Obywatelé pak w místech hornatých a studených přebýwající twrdé bydło mají; wšak dobří hospodáři místa přísná a twrdá k bydlení příjemná činí.

Kde jsau pak w Europě rowiny a mírnosti přirozené, tu lidé jako w krajinách hojných a šťastných jsau w pokoji, w jiných pak přísných a twrdých místech jsau lidé bojowní a stateční, a wšickni

wespołek sobě jsau užiteční; jedni druhým posluhují pomocí času nepokoje, oni jim zas úžitky a zemskými aurodami, rozličným uměním a žiwotem mrawním. Z příčiny té Europa k wałkám i k pokoji jest příhodná a dostatečná.

O ledu stwrdlém.

Ač łed tento stwrdlý a nikda nerozpustitedlný není kámen ani kow, wšak jasností a stkwěłostí nemnoho se dělí od křišťału pulerowaného. A takowý łed nejwíce se nachází k poledni na horách nejwyšších, kteréž sněžné słowau, a není włastně podlé spůsobu přirození swého sníh ani łed, ale jest łed stwrdlý, kterýž se na wrchu hor nikda nerozpauští, ale ode dwau nebo od tří tisíc let łed ten na swrchku hor leží, kterýž audolí naplnił a w kámen se téměř obrátił. A spadne-li kdy kus jaký dołůw, za dłauhý čas trwati bude, než se horkostí słunečnau w wodu promění. Tento łed má přirození takowé, že se sám od sebe čistí a puleruje, že ani země ani písek ani kámen welký neb małý aneb jiná nějaká materia žádná w něm nezůstáwá, ale učišťuje se jako křišťał. Na mnohých místech má hłubokost welikau a mnohokrát se na weliké díry trhá a puká, z čehož pocestným a mysliwcům weliké přichází nebezpečenstwí, zwłáště když zpukliny takowé sněhem přikryty býwají. Někde tyto díry a pukliny tak hłuboké jsau, že čtyry sta největších łáter newystačí, a místem se pro welikau hłubokost stihnauti měrau nemůže. A když se časem letním tento łed trhá a rozstupuje, tak hrozný z toho hřmot pochází, nejináč než jako by se wšecka země trhała. Łowci obyčej mají do takowých rozpuklin zwěř letního času wěšeti, aby se nezsmradiła ale do času dotrwała. Obywatelé tohoto łedu užíwají w nemocech smrtedlných místo lékařstwí, totiž k zastawení aupławice a k shłazení febry; neb wěcem odporným spomáhá se wěcmi odpornými a protiwnými. Prawí také, že ta woda, která se z toho łedu děłá, když se rozpustí, k mnohým wěcem jest užitečná a rozličným neduhům spomáhá. Času letního jest příliš studená, kalná a barwy popełowé, rowně tak jako by s mnohým popełem smíšena była, a wšudy z audolí welikými potoky se preyští. W některých místech z wysokých skał dołůw teče. Zwłáště mezi Agaunem a Oktodurem weliký potok z skalí wysokého padá, že se nato hrozno díwati. Tento łed jest wěc tak studená, že když ho kausek co wejce do konwice wína horkého plné wundáš, to wíno wšecko bude welmi studené. Z lidí starých učených někteří také zmínku činí o tomto łedu, zwláště poeta Silius, kterýž se stkwěł času Tita a Vespesiána.

O rozwodňowání a umenšowání neb ubýwání řeky jménem Nilus.

Sama jediná řeka Nilus času toho roste, když jiných řek ubýwá. Přibeywati jí počíná, když słunce nejblíž u nás býwá, a takowé rozwodňowání trwá až do aequinoctiálu, to jest, když den a noc jednostejní jsau. A to jest čas ten, když słunce na raka wchází, około desátého dne před swatým Janem. Tu se rozwodňowání to počíná a čím dál wždycky se wíc rozmáhá, až když słunce bude w prostředku

lwa, tu největší býwá a po wšem Egyptě se rozlíwá a zemi swlažuje; neb tam deště žádného nepršíwá. A když slunce na pannu přijde, zase wody ubýwá, rowně jako prwé jí přibeywalo, tak že dne stého, když slunce z wáhy schází, k swé prwnější míře a běhu přijde. Toto rozwodnění tak welikau aurodnost a snadnost orání přináší, že, když osejí, w krátkém času aužitek hojný welmi bez wšelikého nákladu a škody míwají. W jiných zemích welikau prací a nákladem zemi orají a sejí: sami toliko Egyptští s malau prací a nákladem chatrným úžitku welikého docházejí. Winice týmž spůsobem také swlažené wína hojnost dáwají. Země, kde se neoře než dobytkowi k pastwám se zůstawuje, tak mnoho tráwy a bylin wydáwá, že owce dwakrát do roka plodí a wlnu dwakrát dáwají. Jest pak země egyptská napořád rowná a protož, když rozwodnění přijde, města, městečka, wsi, na pahrbcích pro uwarowání wody postawená, rowně co ostrowowé jménem Cyklades w moři ležící se zdají. Howada zemská a zwěř polní wšecka, kteráž času rozwodnění tohoto na polích zůstanau, ztopí se; než když na místa wyšší utíkají, tedy zůstáwají. Sedláci také tehdy wšecken swůj dobytek doma chowají a obroku sobě předtím dosti nachystají. Lid obecný, času tohoto žádných prací nemaje, zwláště na zemi, na zahálení se oddá, toliko jí a pí a dobrau wůli má. Že pak někdy toto rozwodnění na welikau těžkost a starost obywatelům býwalo, králowé egyptští w městě Memphis dali přistrojiti nějaká instrumenta, po nichž se změřiti může, jak weliké rozwodnění i také léto jak aurodné bude. Nilus růsti počíná nowa měsíce po wjití slunce na raka a nepřestáwá růsti až slunce přijde na poli aneb na konec znamení lwa; tehdy wody pomalu zase ubýwá, dokudž slunci nepřijde znamení wáhy. Tu Nilus zase břehy swými zawřín bude a země schne. Strabo píše, že woda času letního wíce než čtyřidceti dní po wší zemi w Epyptě stojí a potom rowně jako jí přibeywalo, tak také pomalu zase schází. W šedesáti dnech wšeckna země osákne a uschne a, čím spíš uschne, tím spíš se zworá a oseje. Znamení let hojných z rozwodnění Nila takto jsau shledána. Když w nejhlubších místech země egyptské Nilus šestnácti loket zwýší wystaupí aneb se rozwodní, býwá tehdy mírné a dobré rozwodnění, a protož se roku toho weliká očekáwá země aurodnost. Jestli že pak menší rozwodnění bude, nemůže se swlažiti wšecka země, z čehož obywatelům škoda přichází. Wystaupí-li pak woda wýše než šestnácti loket, to také zemi zase škodí a to proto, že w místech hlubších tak brzo nebude moci wyschnauti. A když rozwodnění býwá menší, než země potřebuje, sedlští lidé wycházejí, příkopy dělají a wodu w nich zdržují, potom ji po žlábcích na ta pole přiwozují, jichž Nilus swlažiti nemohl. Když pak rozwodnění býwá toliko dwanácti neb třinácti loket, toho roku Egyptští hladu očekáwají. Jestliže pak čtrnácti loket wzhůru wystaupí, nemálo se těší sedláci, a mnohým weselejší býwají, když rozwodnění wysokost patnácti loket nacházejí, tím jisti jsauce, že hojnau žeň budau míti. A když k těm patnácti ještě jeden loket přistupuje, to jich pak již nejwýš potěšuje. Tu když woda sejde a země oschne, okolo dwanáctého dne měsíce Října, osíwají pole až do prwního dne měsíce Listopadu, a potom Máje měsíce žnau. Nilus, když se rozwodní, má odporné

a protiwné jiným řekám přirození. Neb Reyn a Dunaj času rozwodnění swého dobrá rolí a pole kazí, dobré dno odnímá a złé na to místo dáwá, łuk płodných nedělá, než błáto přináší morní, ješto Nilus tomu na odpor činí; neb když se rozlije na zem pískowatau, tučnost a welikau aurodu jí dáwá.

XXVII.

Sixt a Ambrož z Ottersdorfa.

Sixt z Ottersdorfa narodil se w prwních létech XVI. století w Rakowníku. Studia konal na wysokém učení Pražském, kdež l. 1534 přijal bakalářstwí a později mistrstwí swobodných umění. On i bratr jeho Ambrož wstaupili co písaři radní do služby starého města Pražského. Společně Pawla Jovia historii tureckau přeložili a l. 1540 wydali, připsawše ji arciknížatům Maximilianowi a Ferdinandowi, synům Ferdinanda I., kteříž se toho času od Jana Horáka z Milešowky učili češtině. Ambrož později odebral se do Morawy, Sixt pak, zůstaw w Praze, powýšen byl na začátku l. 1546 za kancléře staroměstského. W této hodnosti spatřujeme jej již w Březnu t. r. mezi osobami od stawůw českých s plnau mocí do Wratislawi wyprawenými, kdež Ferdinand I. zasedl k saudu, aby porownal rozepře stawůw českých se slezskými o zemské hejtmanstwí w Slezsku a s knížaty Lehnickými o dědičnau smlauwu, kterauž tito bez přiwolení królowa s kurfirstem brandeburským byli zawřeli. Brzo wšak následowaly rozmíšky w Čechách samých, we kterých Sixt neposlední měl aučastenstwí. Ku konci r. 1546 wypukla wálka proti spolku šmalkaldskému. Stawowé čeští wzpěčowali se pomáhati králi, anobrž proti němu zápisy mezi sebau činili. Když ale po bitwě Mühlberské Ferdinand I. do Prahy se wrátil, přišlo hoře na odbojné pány. W Červenci 1547 uwězen byl i Sixt; nicméně bez jiné pokuty než strachu přestálého a ztracení úřadu již w Září zase na swobodu puštěn. Od té doby žiwil se obchodem se sukny a obíral spisowatelstwím. Ještě l. 1547 wydal překlad Hammoniowa žiwota Krista Pána, l. 1549 přehled putowání sw. Pawla a překlad Synonym sw. Isidora, kterýž pro wýbornost swau později 1551, 1607 a 1820 znowa tištěn byl. Mezitím spisowal paměti swé z osudných let 1546 a 1547, kteréž we změněné podobě Zimmermann wydal we spisu „Příběhowé králowstwí českého za Ferdinanda I.“ (1820) a Slawata we swé historické wyprawowání wetkal. Newzda-

lowal se ani weřejné činnosti. Léta 1557 wolen byl s některými jinými práwníky, aby se uwázal w naprawení zřízení zemského; ještě činnější byl w bězích l. 1575. Spisowání w pozdějších létech poodložil; nicméně wydal l. 1553 obnowený od Wáclawa Hájka z Libočan text Soloferna a l. 1563 i 1564 podwakrát knihu pana Jana st. z Lobkowic o připrawě k smrti. Asi 1567 podařilo se mu opět usaditi se w úřad. Prodaw swůj obchod, stal se radau saudu purkrabského pod nejw. purkrabím Wilémem z Rožmberka, w kterémžto postawení až do smrti welmi platné služby konal. Umřel u wysokém wěku dne 25. Srpna 1583; tělo jeho pochowáno u sw. Benedikta. Za manželku měl paní rozenau ze Srnowce a Warwažowa; syna zanechal Theodora.

Jaké wážnosti u spoluměšťanůw požíwal, jewí se z toho, že jemu ke cti l. 1573 ražen byl památný peníz. Tomáš Mitis jmenuje jej mužem wýmluwným, Jan Blahoslaw nejlepším Čechem (t. znatelem češtiny) ze wšech tehdejších Pražských doktorůw a mistrůw; nejlépe ale wylíčil jej Adam z Weleslawína, řka: „že byl muž netoliko učený ale i pobožný; nabyw welikého umění, že dlauhým zkušením dosáhl maudrosti, ale podlé toho že nebyl prázden kázně a mrawůw počestnosti. Bál se Pána Boha, ctil swau wrchnost, milowal wlast, pečowal o dobré obecné, žádaje potomkům swým wlasti zanechati w lepším spůsobu, než ji sám od předkůw byl přijal.“

Ambrož z Ottersdorfa stal se prokuratorem markrabstwí morawského a pánem lenního statku Lipůwky. Od něho máme wydání autobiografie cís. Karla IV. a řádu korunowacího (w Olom. 1555) a český komentář na morawské zřízení zemské (D'Elvert Histor. Liter. str. 229).

Ze Synonym sw. Isidora.

O mírnosti w mluwení.

Cožkoli mluwiti budeš, hleď, aby to wšecko wážnost a posluchačům užitečnost přinášelo. Řeč twá ať jest beze wší úhony a prospěšná posluchačům. Uč se tomu, aby to mluwil, ne což by se tobě líbilo a zdálo, ale což by náleželo a užitečné bylo. Rozwaž zdrawě u sebe, co by měl mluwiti a co by měl zamlčeti. I w mluwení i w mlčení rozšafnosti užíwaj. Prwé zdrawě w swé mysli sobě předlož, co by promluwiti měl, aby, když by již promluwil, zase toho odwolati nežádal, ano také již by nemohl. Hleď, aby tě jazyk twůj ku pádu nepřiwedl, jazyk twůj tě nezradil. Odejmi příčinu tomu, kterýž tobě — aby tě w něčem polapil — osidla připrawil. Neotwíraj úst swých,

aby tě neuhonił; nemłuw, aby tě neułowił, aby tě nepostřelił, aby sobě toho nepoznamenał, w čem by tě potom prozradił. Wždycky sobě raději oblibuj mlčení. Polož stráž ústům twým a rty swé sekrýtem zapečeť. Jazyk swůj záworau załož. Šetř k młuwení času słušného: wyhledáwaj příhodný čas k młuwení. Wiz a znaj, kterého času młuwiti by měł a kterého mlčeti. Dotud, dokudž tebe neotíží se, wždycky mlč: nemłuw prwé než wysłyšíš. K otázce ústa swá otwíraje, młuw krátce a skrowně. Wystříhaj se dłauhého a bezpotřebného młuwení, aby zbytečným tłacháním w nebezpečenstwí nepřišeł; neb mnohé a bezpotřebné młuwení nebýwáť bez hříchu. Řeka rozwodněná rychle zachwacuje a pojímá w se bahno i błáto; welicí nad míru wětrowé bauřku na moři a nebezpečenstwí wzbuzují; přílišní a náhlí příwałowé škodu přinášejí: člowěk młuwný a příliš žwawý nemaudrost swau pronáší. Maudrý krátce młuwí. Umění učí lidi skrowně młuwiti. Młuwiti dłauze a obšírně [1]) jestiť bláznowstwí: hłas nesmyslného jestiť w rozmnožení řeči. A protož i w řeči i w słowu míru zachowaj. Słowa twá ať wždycky jsau při střídmosti a skrownosti, tak aby nikdy přes míru a čáru nepřecházeła a nepřeskakowała.

O zdržení slibu.

Čiň dobře, co, jak a pokud jsi slíbił. Nebýwaj w słowích swých lehký, w skutku nesnadný a netrefný. Před Pánem Bohem snadně neslibuj a nepřipowídaj toho, čemuž by nemohł dosti učiniti. Nezawazuj se tím, čehož by nemohł wyplniti. Nepokaušej se o to, čeho by nemohł dowésti. Mnoho budeš Pánu Bohu winen, jestliže toho, co jsi slíbił, jemu newyplníš. Ti Pánu Bohu se nelíbí, kteří slibů swých newyplňují. W počtu a mezi newěrnými se ti počítají a kładau, kteřížto, což jsau přislíbili, toho newyplňují. Lépe jest owšem hned nic nepřipowídati a nic neslibowati nežli potom, připowěda a přislíbě, dosti tomu neučiniti. Lépe jest toho nezačíti, čehož by nemínił skutkem wyplniti. We złých pak a nenáležitých slibích wírať se nezachowáwá; neb jest to slib nešlechetný, kterýž by se s hříchem wyplniti musił.

O opatrnosti.

Při wěcech pochybných dłauho mysl na ortel. Prwé pomysl, než by co učinił: před skutkem a účinkem dobře se rozmysl. Zdrawě to u sebe, co učiniti chceš, rozwaž, aby mohł toho, což chceš, dowésti. Dłauho wyhledáwaj, dłauho se wyptáwaj, s rozumným se o to raď. A když dłauho mysliti budeš, potom to teprwa wykonáwaj. Když se nato prwé s pilností rozmyslíš a u sebe to schwálíš, teprw potom dobře zřídíš. Ničehéhož před sebe neber bez pilného a bedliwého rozwážení. Nic kwapně a bez rozmysłu nedělaj. Prodlení a protáhnutí wšelikteraké rady dobréť býwá. W jistých pak a dobrých wěcech prodléwání a wáhání škodliwé býwá. W takowých wěcech nechtějž prodléwati, do zajtří sobě toho nechtěj odkładati. Při do-

[1]) rozwláčně.

brých wěcech neužíwaj žádného leniwého wáhání. Zanechaj wšelikých odkładůw a nedbánliwosti; nebo nedbánliwost a wáhání roztrhujíť mysl.

O pilnosti a nedbánliwosti.

Přirození se leností kazí, rozum lidský se nakažuje, tak že i nepamět na člowěka uwozuje; ale hbitost a čerstwost člowěka spůsobného činí. Nedbánliwost mysl umenšuje, leniwost ji udušuje. Jakž lenost mysli lidské tupí, tak hbitost a jako nějaká čerstwost je ostří. Wtip wzbuzen býwá častým cwičením, častým učením. Wtipowé učením se ostří. Cwičení a zwykłosti časté lenost a tupost wtipů naprawují.

XXVIII.

Tomáš Baworowský.

Jeden z předních kazatelůw katolických XVI. století. Pocházel, jakož se podobá, z rodiny auřednické na panstwích Rožmberských. L. 1551—52 byl arcipřištem a farářem w Plzni; 1556—57 zastáwal úřad kazatelský na Českém Krumlowě při dwoře Wiléma z Rožmberka, jsa zároweň archidiakonem kraje Bechyňského; 1561 opět sídlil w Plzni jako farář a archidiakon. Později stal se kanowníkem na hradě Pražském a umřel co děkan kapituly tamní. L. 1552 wydána jsau jeho kázání o sw. pokání a rozjímání o umučení Páně. Hlawní dílo jeho, Postilla česká, wyšla 1557 u wydání skwostném na poručení a nákladem pana Wiléma z Rožmberka, před kterýmž a jinými pány kázaní w ní obsažená Baworowský činiwal. Řeč Baworowského jest jasná, čistá, jadrná, jewíc weliký dar wýmluwnosti. S přímostí šlechetnau kárá wady za wěku jeho mezi wšemi skoro stawy rozmohlé a odhaluje příčiny tehdejšího różnění w náboženstwí a obecného hynutí kázně. I zachowán nám w řečech jeho dosti zřetedlný obraz mrawůw, jak byly w Čechách za Ferdinanda I. Wrátiw se z Krumlowa na faru Plzenskau častými a těžkými nemocmi obtížen býwal, že někdy, prý, malá naděje o žiwotu jeho byla. Rozjímáni swá w době churawosti této složil we wydaném l. 1561 „Zrcadle wěčného blahoslaweného žiwota.“

W nowějších časech nalezl Baworowský zwláštního ctitele w kanowníku Wyšehradském, Jos. Ditrichowi, kterýž Zrcadlo a některá kázaní jeho l. 1822 podruhé uweřejnil.

1. Z postilly české.

Řeč na text: „Dejtež, co jest císařowo, císaři a, co jest Božího, Bohu."

(Zkrácená.)

Jestliže kdo řeč tohoto swatého a błahosławeného čtení uważuje a toho s pozorností šetří, jakau wymyšlenau lstí zákonníci Pána našeho Ježíše Krista usiłowali w řeči połapiti a zahanbiti, přitom, jakau mírností a opatrností Pán jich odbyti a k mlčení přiwésti ráčił: ten může nato spomenauti, co jest někdy od Šałomúna promłuweno, kterýž, prohlédaje k marnosti mnohých myšlení, powěděł: Neníť maudrosti, neníť opatrnosti, neníť rady proti Pánu Bohu. Nebo Bůh netoliko maudrost swěta tohoto může błázniwau učiniti, ale také ty, kteříž by, aufajíc w opatrnost swau, na potupu Boží nětco předse brali, mocen jest zatratiti, jakož powěděł: Zatratím maudrost maudrých a opatrnost opatrných zawrhu. A jsúť wprawdě wtipowé lidští i wšecky rady welmi mdłé, neprawím toliko k okłamání jako k poznání Boha našeho. Nebo zdaliž Bůh jako člowěk łahodnými řečmi okłamán neb podweden býti může? aneb zdali w pochlebenstwí kochání nějaké má? Nikoli. Ale jakož očí a uší, wedlé swědectwí Jobowa, tělesných nemá, ani tak jako člowěk widí neb słyší: tak také žádným pochlebenstwím neb chwałami pohnut nebýwá, než upřímo k srdci patří a wšeliká lidská myšlení zdaleka poznáwá. Kterak tito lstiwí wysłaní posłowé k Spasiteli našemu łahodně młuwili, řkauce: „Mistře, wíme, že prawdomłuwný jsi a cestě Boží w prawdě učíš a nedbáš na žádného; neb nepatříš na osobu lidskau": takowau řečí kdo by z lidí pohnut nebył a sám u sebe sobě se nelíbił? Ale u Pána našeho takowým lstiwým pochlebenstwím máło zjednali; nebo, poznaw lest jejich, jakž swatý text ukazuje, domłauwał jim řka: Proč mne pokaušíte, pokrytci? ukažte mi peníz płatu. Kterýž když opatřił, rozkázał dáti, co jest císařowo, císaři a, co Božího, Bohu, a tím je k takowému mlčení přiwedł, že mlčeti a od něho s hanbau odjíti museli. Jakož pak swé lstiwé protiwníky často maudrostí swau swatau přemáhał a k tomu, že mu ani słowa odpowěděti ani potom wíce se tázati nesměli, přiwáděł. Nebo — jakž již jest oznámeno — prowozował, že proti Bohu žádný rozum, žádná opatrnost neb maudrost postačiti nemůže.

Poněwadž pak obzwłáště w řeči swaté o císaři a pod tím jménem o wšeliké Bohem nařízené wrchnosti zmínka se činí, słušně a příhodně o tom, kterak bychom o naší wrchnosti, o páních a wšech řádných spráwcích neb smýšleti neb k nim se chowati měli, młuwiti se moci bude. Nebo jsau mnozí, kteříž nemáło sobě s wrchností swú steyskají, o ní zle smýšlejí; jiní pak chtěli by, aby žádné wrchnosti nebyło, ale w swobodě wšickni wšeho wšudy a we wšem aby užíwali. Wšak toto wšecko nejwíc z toho pochází, že při wrchnosti nechceme znamenati nařízení Pána Boha našeho, kterýž, ačkoli sám panuje nad králowstwím lidským, ale ta dáwá, komuž ráčí a służebníky swé s swěřenú mocí nad lidem swým ustanowuje. Protož, pomina nyní těch wěcí, kteréž by se mohły při řeči swatého evangelium uważowati, o wrchnosti Bohem nařízené a nad námi wywýšené młuwiti pořádně budu.

Bůh, kterýž od počátku wšemohaucnau mocí swau wšecky wěci stwořił, ten také sám to wšecko, cožkoli učinił, ještě sprawuje a w swém pořádku zachowáwá. Nebo z samého jeho nařízení to pochází, že každé stwoření w swém pořádku stojí a zůstáwá, jakož o tom Dawid k němu promłuwił, řka: Zřízením twým w stáłosti stojí dnowé; nebo wšecky wěci słauží tobě. Człowěka pak nad jiná wšechna stwoření widitedlná obzwłáštní miłostí, jako rozumem, obdařiti ráčił, aby ten w neustawičnosti žiwota tohoto człowěku to był, co jest forman wozu; nebo jestli se człowěk rozumem sprawowati nebude, nemůže než k hroznému pádu přijíti. Pro kterúžto wěc Duch Swatý skrze ústa Dawida krále nás napomíná, abychom nebeywali jako kůň a mezek, w nichžto není rozumu. Aby pak rozum lidský při nětčem mohł se zastawiti a w čas potřeby neb pochybnosti widěł, nač má zření míti, widěło se wšech nás stwořiteli, aby człowěku od něho zpráwa wydána a ułožena była, kterak by se w tomto žiwotě buďto k swému stwořiteli neb k swému bližnímu chowati a obcowání swé řádně sprawowati měł. Takowau zpráwu neb zákon Bůh nejprwé słožił w srdcích lidských, že z přirozeného wtipu uważowali a poznáwali, co jest dobrého neb złého, totižto, že nemají toho jiným činiti, co chtí, aby jim od jiných činěno nebyło. Potom w zřetedlných swých přikázaních Bůh wůli swau pronésti a wydati ráčił, poraučeje, co má człowěk činiti a čeho se warowati. K kterýmžto rozum náš jako k bezpečnému prawidłu má zření míti a jimi se každého času sprawowati. Ta pak Božská a swatá přikázaní aby lidé w paměti swé míti a zachowáwati mohli, ráčił Bůh k tomu obzwłáštní některé słužebníky a lidu swého spráwce woliti a powołati, aby ti wůli jeho swatau wšem připomínali, ustawičně opakowali, učením obnowowali; aby tak człowěk, wyučen wůli włastního swého stwořitele, jí se sprawujíc, wedlé ní weškeren žiwot swůj říditi mohł.

Za prwního zákona byli k tomu od Boha woleni a wysłáni swatí patriarchowé, spráwcowé, kněží, saudcowé, królowé, proroci, kteříž w tom wěrně usiłowali, aby lid sobě od Pána Boha swěřený wedlé wůle jeho swaté sprawowati mohli, a ti tak Bohu mili a wzáctni byli, že Bůh o nich skrze proroka swého dał toto młuwiti: Kdož se wás dotkne, dotkne se zřítedlnice oka mého. Za zákona pak a času tohoto miłostiwého ti byli a ještě jsau, kteréž sobě Pán náš, Ježíš Kristus, k rozhłašowání swatého evangelium a sprawowání lidu swého woliti ráčił. Nebo maje se nawrátiti do słáwy otce swého nebeského, nejprwé zajisté (wedlé swědectwí sw. Pawła) ustanowił některé apoštoły, některé pak proroky a jiné evangelisty, jiné pak pastýře a učitele k wyplnění swatých skutkůw, k służebnosti a k wzděłání těła Kristowa. A o těch také młuweno jest, již ne skrze proroka neb anděła, ale skrze jeho włastní ústa toto: Kdož wás słyší, mne słyší, a kdož wámi pohrdá, mnau pohrdá. Toto pak proto jest młuweno, aby někdy pro osoby sprostné jeho swatá a spasitedlná nařízení a ustanowení zlehčena nebyła.

A w tom řádu a učení Bůh w tomto swětě do wůle swé umínił lid swůj zachowáwati a skrze weyš jmenowané słužebníky swé sprawowati. Ale že mnozí lidé w takowé nedbánliwosti a neważnosti nalezeni býwají, že takowého Božského nařízení a wůle jeho

swaté nemnoho sobě wáží ani mnoho w těch swatých přikázaních sobě chutnají, než je jako z nějaké kratochwíle přestupují: i tomu złému Bůh w cestu wjíti a k člowěku drobet přísněji přistaupiti ráčił, postawiw a nařídiw jiné spráwce, moc a wrchnost, císaře, krále, knížata, pány a jiné lidu swého spráwce, propůjčuje jim té moci, aby oni, wedle wůle jeho, dobré ochraňowali, złých pak wěcí zůřiwí mstitelé aby byli. Jakož pořádek takowého Božského nařízení pěkně se w onom podobenstwí spatřuje, w kterémž se wyprawuje, kterak jeden král wysłał k pozwaným służebníky swé: Prwním rozkázał, aby toliko łaskawě k připrawenému hodowání pozwaných powołali; druhým pak přísněji poručił, poněwadž dobrowolně přijíti nechtěli, aby i mocí přinutili. Pro kteraužto moc jim od Pána Boha danau swatý Paweł jmenuje je służebníky Božími w tom pracujíce, totižto dobré ochraňujíce a złé zůřiwě mstíce. Nebo Bůh ne nadarmo zřízeným spráwcům meče moci podati a propůjčiti ráčił, ale chce, aby oni tím bujnost a rozpustiłost lidí poddaných zkrocowali a těm, kteříž zle činí, k strachu byli. Kdo pak se nechce báti moci — prawí apoštoł — čiň dobře a budeš chwálen a miłowán od ní.

Takowé pak wrchnosti, jako králům, pánům a jiným spráwcům, wšickni nižšího powołání sprawedliwě pro Boha a jeho Božské poručení mají poddáni býti a to pod uwarowáním wěčného zatracení. Nebo tomu, což Bůh jednau nařídił, na odpor se postawiti, co jiného jest než swéwolně zatracení sobě dobýwati? O čemž zpráwu apoštoł Římanům dáwaje, psał řka: Každý člowěk mocem wyšším poddán buď; neb není moci nežli od Boha, a které jsau, od Boha zřízené jsau. Protož, kdož se moci protiwí, Božímu zřízení se protiwí, a kteříž se protiwí, sami sobě zatracení dobýwají. Wedlé této zpráwy již rozuměti můžeme, w jaké wážnosti a uctiwosti wrchnost od Boha nařízenau držeti a jakau poddanost k ní zachowáwati máme. W čem by pak poddanost swým pánům a spráwcům lidé ukazowati měli, tomu písmo swaté wyučuje a ukazuje, že w tomto: nejprwé w posłušenstwí, druhé w daní jim dáwání, třetí w modlení, kterýmž jsau powinni za prodłaužení žiwota pánůw swých a pokojné časy Pána Boha prositi. Nebo tyto jsau wěci wzácné před obličejem Boha našeho.

Poněwadž pak náš nebeský a prawdomłuwný mistr, Pán Ježíš Kristus, o tom poraučeti w řeči sw. evangelium ráčił, abychom to, což jest císařowo, dali císaři a, což jest Božího, Bohu: tehdyť słušně již také o tom při zawření kázaní tohoto zmínka se učiniti musí, co jsme my Bohu powinni. Słyšeliť někteří o tom rádi, čím jsau poddaní zawázáni swé wrchnosti: nechť jim také není těžko poslechnauti, čím jsau oni powinni tomu Pánu, od kteréhož mají to, že se na tomto swětě páni jmenují. Ale tuto ne o samých páních, ale wůbec o wšech mluwiti se bude; nebo wšickni tomu nebeskému Pánu w mnohých wěcech dłužníci sme. Tuto se již každý w tom dobře pamatowati má, aby toho císaři, králi, knížatům a pánům nedáwał, což se samému Bohu nesmrtedlnému dáti a zachowati má. Každého dne u sebe sami uwažujme, co tomu nebeskému Pánu dáti máme. Nebo poněwadž těm wěcem, kteréž k powołání jednoho každého přináležejí, dosti činiti hledíme: nad tím, čímž jsme Bohu našemu powinni, zapomínati se ne-

máme. Činíš-li dosti tomu, což k twému obchodu přináleží: i což jest, jestli mezitím se zapomínáš, což každého dne Bohu, největšímu dobrodinci dáti máš? Obětuj Bohu swému každého dne obět chwály a splň Nejwyššímu sliby swé. Miluj Boha swého z celého srdce swého a přemyšlowání twé nechť jest we dne i w noci w zákoně jeho. Hledej přede wšemi wěcmi králowstwí Božího a wzýwej každého času swaté jméno jeho. Důwěř se jemu i w největším nebezpečenstwí a čiň jemu ze wšech dobrodiní děkowání. Za nehodného služebníka jeho wždy se pokládaj a k němu we wšem wšudy zření měj. A tak budeš každého dne moci to, co jest Božího, dáti Bohu a, což jest císařowo, císaři. Umějmež se tehdy tak i k Pánu Bohu našemu i k wrchnosti naší chowati, abychom před Bohem wzáctní a naší wrchnosti Bohem nařízené milí býti mohli. Nebo jestli že my toho, což jest Božího, Bohu dáwati neobmeškáme, tehdyť i Bůh toho, což jest nám z swé milosti w slowu swém zaslíbil, dáti neobmešká. Pozná naše poslušenstwí i snažnost ke wšemu dobrému; ukáže lítost jako milostiwý Pán nad naší mdlobau a nedostatky; wyswobodí nás ze wší bídy a poddanosti a uwede w swobodu onoho wěčného a nebeského dědictwí. A to wše milost Pána našeho Ježíše Krista, kterýž, jsa Bůh požehnaný, kraluje s týmž Otcem w společnosti Ducha swatého, a kralowati bude se wšemi wywolenými swými až na wěky. Amen.

Záhubnost zahálky.

Zahálení a prázdnost od dobrého bránau swobodnau jest ke wšemu zlému, wedlé řeči muže maudrého, kterýž, napomínaje k pracem chwalitebným, powěděl: Mnohému zlému naučilo zahálení. To naučilo lid izrahelský modlosložebenstwí; neb, když na paušti zahálejíce a w práci přikázaní Boha prawého nepracujíce, odpočíwali, bohy jiné slité sobě wymyslili a jim poctu i oběti samému Bohu žiwému přináležité činili. Takowé jich zahálení písmo těmito slowy připomíná: Posadil se lid, aby jedl a pil, i wstali, aby tancowali okolo slitého boha. K tomu je zahálení přiwedlo. To také zahálení naučilo Sodomské tak ohawným skutkóm, že Bůh na zemi nemohl jich snášeti, ale hrozným trestáním zahladil je. Takowé zahálení ještě při lidech nedbánliwých mnoho zlého působí, hříchy plodí, nowé ohawnosti wymýšlí, neprawosti krmí, žádosti k zlému rozpaluje; a protož dobře prázdnost a zahálení od některých matkau a chůwau wšeho zlého jmenuje se. A jakož woda skrze skulinu tejně do lodí neb do korábu wchází a wždy přibýwáním roste, až skrze neopatrnost plawcůw lodí potopena býwá: takť z zahálení a z lenosti zlá myšlení, převrácené žádosti se rozmnožují, až lodí srdce našeho, jsauc jimi jata, w hříších nebezpečně tone.

Z mrtwých wstání.

Podíwej se na příklady Božské mocnosti: Den se mění a w noci umírá a w temnostech jako pohřben býwá; s ním pochowána býwá poctiwost swěta a wšecko, co jest na swětě, od temnosti se zakrýwá; wšecky wěci mlčí a, jako by mrtwé byly, w pokoji odpočíwají a tak swět swětla ztraceného želí. Wšak zase s swau okrasau, s bo-

hatstwím, s słuncem, takowý jako minuł, se rozswětluje a noc, kteráž jej umořiła, poráží; temnosti, kteréž jej jako pohřebiły, rozhání, jsa sám wšeho dědicem dotud, dokudž zase noc s swým přirozeným haufem se nenawrátí. Swětło hwězd zase se rozbleskuje, kteréž se při západu słunce hasnauti zdáło. Nawracují se swětła nebeská, kteráž během swým była se pryč obrátiła. Nowý měsíc po prwním nastáwá, jakž každý čas swůj wytrwá. Přiwleče se i zima, přijde podletí, léto i podzimek s swau mocí, powahau i s úžitkem. Ano i země w té proměnnosti nebi podobná jest: stromy listím mładým a owocem po obnažení šlechtí; kwítí nowau krásau ozdobuje, byliny zase z sebe wydáwá, a aurody wšeliké, kteréž, jako pohltiła, nawracuje. A to wšecko nejprwé požíře, potom wydáwá: přediwný spůsob! Což zhubí, to zachowáwá, a aby měła co zase nawrátiti, nejprw pochwátí; aby naprawiła, zhorší; aby rozmnožiła, prwé zmenší. Nebo wšecko hojněji a upléwněji nawracuje, nežli wypleňuje, a wšecko po zkáze zase k obnowení přichází. K čemukoli přijdeš, to již było; co potratíš, to zase nastane, aniž jest co, aby po zhaubě swé k prwnímu spůsobu nepřišło. Proto míjí, aby potom było, a wšecko padá, aby zrostło. Pročež těch wšech wěcí jednostejná proměna náwěští jest a zřetedlné swědectwí wzkříšení z mrtwých, o kterém prwé nás Bůh skutky swými učiti ráčił nežli písmem; mocí to prwé ohłásił než hłasem řeči; předkem to z přirozených wěcí ukázał, potom o tom písma dáti mínił, aby tomu snáze místo dał, co jsi prwé na přirožení shledał; aby słyše pojednau powolił, načež jsi již wšudy patřił. Nepochybuj o tom, že Bůh těło wzkřísí, poněwadž wšecky wěci naprawuje. A poněwadž wšecko zase znowa se rodí, což pro člowěka i pro těło jeho spůsobeno jest: i kterak by to mohło býti, aby to těło tak na místo a dokonce zminuło a zahynuło, pro jehožto potřebu wšecky wěci w cełosti trwají a zůstáwají?

2. Z kázání o pokání.

Na welikonoční hod Boží (úwod).

Tentoť jest den, kterýž učinił Pán, radujme se a weselme se w něm: nebť jest den dobré nowiny a wesełého zwěstowání. Budeme-li w něm mlčeti a přepodiwných skutkůw Božích neohłašowati, winni budeme welikým hříchem. Jest den tento wítězstwí, radosti a wšeho potěšení, w němž se netoliko zemské ale i nebeské stwoření raduje; nebo w něm zwítěził lew z pokolení Judowa. Tomu dni těšił se Abraham, žádajíc jej widěti: widěł skrze wíru a radował se welmi. Oznámímť zjewněji, jaký jest den, a to s radostí. Tenť jest den nejmilejší, o němž ne již některý z prorokůw, ale sám jednorozený syn Boží, spráwce a pán wšech prorokůw, swými włastními ústy předpowídati ráčił, řka: Syn Boží wydán bude pohanům a, když jej zabijí, třetí den z mrtwých wstane. Dnes jest tomu den třetí, jakž na kříži syn člowěka był powěšen a umrtwen, a jako dnes mocně zase wedlé předpowědění z mrtwých wstał. Usnuł na kříži jako někdy Adam w ráji, aby z boku jeho církew čistá neposkwrněná wyňata była, jako i Ewa z boku Adama wyňata jest. Z toho snu swého po-

tom se zase probudił, powstaw z mrtwých sławně. Otec nebeský ho přijał a na swé prawici jemu se posaditi rozkázał, dokawadž by nebyli podłoženi nepřátelé jeho za podnože noh jeho. O čemž skrze proroka dáwno młuwił, řka: Jáť jsem usnuł a zdřímał jsem se i powstał jsem; neb Pán přijał mne. Nebojí se již wíce tisícůw wojska židowského, ani haufůw smrti a pekła. A z takowého wítězstwí netoliko stwoření zemské ale i nebeské welice se weselí, Boha radostně chwálí, děkujíc mu z wykaupení. K nimž i my máme se přimísiti a s nimi Boha chwáliti, ač každého času, wšak obzwłáštně tohoto, w němž beránek welikonoční Kristus Ježíš se obětował, powinni jsme jeho ctíti a chwáliti. Seděli jsme nad řekami Babyłonskými, zwěšeli jsme nástroje hudby naší, płáčíce a litujíce hříchůw našich. Nyní již čas powstání, abychom powstanauce, w odění swětła jsauce oblečeni, poctiwě u prostřed zboru a shromáždění wywolených Božích ukázati se mohli, s nimi se radujíce, ke cti sławnému z mrtwých wstání tuto píseň zpíwali: Wesełýť nám den nastał.

XXIX.

Oldřich Prefát z Wlkanowa.

Oldřich Prefát z Wlkanowa, stawu wládyckého z rodiny w Praze tehdáž znatně rozšířené, byl w řeči české wýmluwný, mathematických umění powědomý a w swětě zběhlý. Narodil se l. 1523 dne 20. Máje. Jsa měštěnín starého města Pražského, obydlí měl na uhelném trhu. Znám byl co muž pobožný a šlechetný, důmyslný a řemeslný mathematických nástrojůw dělník, putowáním do Palestiny, Kompostelly a jinými dalekými cestami jak po zemi tak po moři wyhlášený a slawný. Umřel w Praze l. 1565 dne 26. Čerwence.

Cestu swau z Prahy do Benátek a odtud po moři až do Palestiny, kterauž, wydaw se na ni l. 1546 před Božím Tělem, l. 1547 w Dubnu dokonal, zřetedlně a obšírně wypsal a sám swým nákladem wydal w Praze (1563). Ozdobil Prefát knihu swau také některými obrázky na dřewě řezanými a připsal ji panu Wáclawowi Zajícowi z Hazenburka. Po druhé wydána byla od Faustina Procházky w Praze 1786.

O bauřce mořské.

Bauře mořská nebýwá wždycky jednostejná; neb někdy menší, někdy wětší a časem weliká a ukrutná býwá. Neb mnohokrát wítr toliko silný býwá a moře proto nebude welmi bauřliwé, časem moře bude bauřliwé a wítr newelmi weliký, ač obyčejně rádo obé społu býwá, wítr weliký a bauře na moři; někdy zase také wítr z míry welmi weliký, moře bauřliwé, k tomu přiwał, błýskání s hřímáním

pospołu býwá: protož tuto o bauři mořské a zlé fortuně weliké, kterak se při ní od počátku děje až do konce, krátce položím. Nejprwé obyčejně, když bauře na moři býti má, wítr pomału se tužiti a wlny weliké na moři činiti počíná, které přilévwajíc se, bílé pěny činí a nahoře se pění. K tomu rádo nebe s té strany, odkud wítr jde, se mračí, kalí a černými obłaky se powlačuje a pomału poprchati, błýskati a hřímati počíná, a w tom se to wšecko čím dál wíc a wíc rozmahá. Tu hned marináři pachołci, widauc, že bauře nastáwá, chutně płachty do náwi dołů spauštějí a swazují, díry we šifu zahrazují a zabíjejí a k bauři se strojí. A když pak w tom hrubě pršeti počne a přiwał se leje a wítr se rozmůže, to obé mořem pohne a jako z gruntu je wyzdwihne a zedme, tak že wlny k wíře nepodobně welmi weliké se děłají; neb jednak woda se rozstupuje a dołů ke dnu snižuje a welmi hłuboké rokle neb audolí w wodě děłá, jednak se wlny zas w hromadu srážejí a co nějaké hory neb wrchy se nahoru k nebi wyzwihují, a jedna wlna se s druhau potýkajíc, zhůru wysoko stříká a kropí, a jedna přes druhau se přelíwá, a z toho welmi weliký a hrozný zwuk, přelíwání, šplechot a jekot po wšem moři powstáwá a heybá. Mezi mořem pak a nebem wítr welmi weliký a hrozný, co by wšecko wšudy swau prudkostí pobrati chtěł, fučí a zučí a o prowazy, kterými w náwi stromowé nataženi jsau, a jiné se jako řežíc, šustění strašliwé wydáwá. Nebe také nahoře toto obé přikrýwající hrůzy a strachu plné jest; neb obłaky hroznými a černými powlečené býwá a se zamračí, zakalí a zatmí, co by noc była, že nerozeznáš, den-li je čili noc, a k tomu také přiwałem, hřímáním a jako ustawičným błýskáním strašliwé jest. A tak člowěk, ten čas w šifu na moři jsa, se wšech stran auzkostmi welikými, hrůzau a strachem obklíčený jest; neb pohledíš-li dołůw na moře, na kterém jsi, to nepokojné, hněwiwé, diwoké a k twému zahynutí hotowé pod sebau widíš: pohledíš-li nahoru k nebi, to tolikéž od obłaků strašliwých, pršení deště a přiwałů, hřímání a błýskání ustawičného ukrutné a hrozné widíš: pohledíš-li pak mezi nebe a moře, tu od zučení a zwuku wětru přewelmi welikého strach a hrůza weliká jest. A tak pohleď kde chceš, obrať se kam chceš, wšudy weliké nebezpečenstwí a smrt před sebau widíš. K tomu pak ke wšemu šif neb náwe, na které jsi, pod tebau na místě nestojí, než co nějaké pérko od wln jednak dołů jednak nahoru se zmítá. A tak od wln jsauc zmítána, spojení prken a trámowé se w ní swírají, stromowé, na kterých płachty wisí, se wším se třesau, wiklí a chwěplí, a wšecka náwe tak praští a łuští, nic jináč než co by se hned w drobné kusy połámati chtěła. Také w ní truhły, w kterých zboží, a jiné wěci, co tuze přiwázáno není, se přewrací a jedno k druhému se přiráží a nemałý hřmot a šramot w náwi činí. Neb skůro nic na swém místě zůstati nemůže, aby sebau nehýbało a se nepřewracowało a jedno o druhé netłaukło; nýbrž ani člowěk pro to kolébání a sem i tam zmítání w ní rowně státi nemůž, leč se něčeho drží; neb jda, ničeho se nedrže, potácí se sem i tam, co by był ožrałý.

A tak žádného místa nikdež w náwi není, aby hrůzy a strachu plné nebyło; neb jsi-li wně nahoře na płácku neb kdekoli jinde w náwi, tu dobře zůstati nemůžeš pro déšť a zimu a prudkost od wě-

tru, wlnobití a stříkání a kropení wln; neb wlny do náwi prostřed na płac tepau i sic jinde, tak že jednau stranau se tam wrážejí a druhau zase do moře se wyléwají, a k náwi se přirážejíc, wysoko zhůru stříkají a kropí. A tak silný a weliký wítr býwá, že člowěk prostřed na płácku stoje, kdy by se ničehéhož nedržeł, prudkostí wětru do moře by wynešen był. Marináři pachołci, když wen musejí, za prowazy w půli se k náwi přiwazují, aby od wln a wětru wen z náwi wyraženi a wynešeni nebyli. Dole pak w náwi také nic weseło není; neb náwe se swíraje wšecka praští a łuští, a wlny wně zewnitř w náwi se wšech stran silně tepau a bijí, a z toho weliký zwuk a hłahoł se wnitř w náwi obráží, že se zdá nic jináč, než jako by mnoho pachołkůw zewnitř s několika kładami se wšech stran se k ní rozbíhajíc, jí wytłaukali a wybíjeli. A rowně nápodobně tak weseło dole jest, jako kdy by jednoho do sudu zabedně, zewnitř jich několik palicemi na sud tłaukło: jakau by ten tak w sudu zabedněný kratochwíl měł, každý můž porozuměti. K tomu tam dole parno, dušno a newonno jest; neb obyčejně w bauři wšickni dołů do náwi se hrnau a tam, jsauce wšudy zahraženi, dosti małý průduch toliko sentinau a děrau, kterau se dołů leze, nahoru mají. Neb w čas takowé bauře náwe wšudy z důłu i nahoře pilně zahražena a zabedněna musí býti, nápodobně co sud, aby do ní woda od nikud wnitř nemohła. W čas pak takowé bauře lidí těch, kteří w náwi jsau, rozličný spůsob býwá, podlé jednoho každého přirození; neb mnohý mdlejšího přirození leží co umrłý, jiný jest co omámený, některý nechutenstwí má a se ustawičně dáwí, mnohý co w mdłobách leží. A tak krátce tehdáž ani jísti ani píti ani spáti se jednomu nechce; neb se tím ustawičným zmítáním a sem i tam kolíbáním a wikłáním wšecko přirození zkormautí a člowěku jaks mistrno a těžko jest. K tomu každého času a jako okahnutí smrti na se člowěk očekáwaje, strachem se třesa, jako zmámený jest a, co činiti má, newí; neb jak se kde co hrubě hurtne neb łuskne a neb weliká wlna že do náwi udeří, hned se w něm srdce leká a domníwá se, že již náwe se łáme aneb tone. A tak to každé chwíle očekáwání smrti jest skůro těžší nežli sama smrt, a wěř mi toho na mau wíru, že tehdáž žádného žertu není a smích drah býwá, a jeden se Pánu Bohu oprawdu modliti naučí. Neb i ti pachołci marináři, kteří sic rozpustilí jsau a nic dobrého jim z aust newyjde, a když čas a dobrý wítr mají, čerty se dělají, ale tehdáž každý skrotne a rád by se w anděła obrátił a tak nábožný jest, že žádného swatého nepomine, než wšecky w nebi wyhledá, jich za pomoc žádaje.

A když takowá bauře na moři jest a se rozmůže, tu již patron swé łodí pánem býti přestáwá; neb moře a wítr w ni mu se uwáží a po swé wůli ji sprawují, mistrují a jak chtí s ní nakłádají. A w ten čas moře patronem jest a wítr luggierowi a piotowi auřad odejme, a ne kam by oni chtěli, než kam je wítr žene, tam se pławiti musí, buď jim libo neb žel; neb tu tehdáž žádná we wšem swětě wěc takowau přewelmi welikau mocí moře a wětru władnauti a tomu rozkazowati nemůže, než sám jediný wěčný a wšemohaucí Pán, který wšecko stwořił. Neb tehdáž neprospíwá a nestačí žádná maudrost, žádná siła, žádná opatrnost, žádný wtip, žádné umění ani jaká chytrost

a wymyšlená wěc lidská, aby člowěka z toho nebezpečenstwí wyswoboditi mohła, než wšecko to tehdáž neužitečné jest a člowěka opustí; sama toliko jediné wíra a naděje ku Pánu Bohu swrchowanému a wěčnému při něm zůstáwá. Neb w ten čas člowěk, se wšech stran zahynutí około sebe wida a každé chwíle a jako okamžení smrti na se čekaje, rady a pomoci odnikudž míti nemoha, k komu jinému se utéci, kdo by ho z toho wyswoboditi mohł, nemá, než k samému mocnému Pánu Bohu, k kterému silnau wíru a naději má, že mu z toho pomoci ráčí; neb naděje při člowěku až do té poslední smrti trwá podlé onoho werše: Spes hominem nec in ipsa morte relinquit, to jest, Naděje člowěka ani w tu smrt neopauští. A protož ačkoli člowěk w swětě wšudy každého času a chwíle, na každém místě, weď mu se zle nebo dobře, w štěstí i w neštěstí, wždycky w moci a w rukau Pána Boha wšemohaucího jest, wšak toho tak práwě a gruntowně poznati, co je to w moci samého Pána Boha býti, nemůže jako tuto w bauři mořskau na moři. Neb jsa na zemi w jakém pak koli nebezpečenstwí, wždy nějaké doufání a naděje po Pánu Bohu w lidské wěci má; neb jest-li w jaké těžké nemoci, doufá w lékaře, byliny, recepty a jiné léky, že k zdrawí zase přijde; jest-li pak w wězení a jde mu o hrdło, w přátely, že mu pomohau, má-li statek, že se wypłatí neb že se dobude neb sic nějakým jiným způsobem a obmysłem toho prázden že bude, doufá; jest-li pak w boji w bitwě, naději má w množstwí wojska swého, že zwítězí, w zbroje, děła a jiné odění a přípravy wáłečné, w síłu a mužnost swau; item, by se pak i zle zwedło a bitwa prohrána była, naději má, že bude moci utéci neb jat od nepřátel býti a se wypłatiti aneb wysłaužiti a tak při hrdle zůstati. Ale w čas bauře na moři wšecky ty trošty a naděje w lidské wěci daremné jsau a nic neplatí, a tehdáž od člowěka odstaupí; neb tu spomoci nemůže žádné umění, žádní doktoři a lékaři, žádné byliny, pilule, recepty a apatéky; nemůž tehdáž pomoci ani papež, ani císař, ani král, ani který jiný w swětě potentát, ba ani otec, ani mátě, ani jiní nějací přátelé; neužiteční jsau tehdáž welicí pokładowé, złato, stříbro, drahé kamení, peníze ani jaké klénoty (w něž obyčejně lidé na tomto swětě wíc než w Pána Boha doufají); neb se to trefuje, že w čas takowé weliké potřeby i ty drahé wěci do moře pro zachowání hrdła wmetány býwají. Také tu darmo spoléhati a doufati w welikost a pewnost łodí; neb proti takowé welmi weliké síle a moci wětru a moře jest jako pérko a nějaká mrwa, a ku přirownání co skło proti kładiwu; neb welmi namále tu býwá, že náwe neb šif pojednau a jako w okamžení wšecek se stroskotati, połámati aneb zatopiti může, buďto že někde w moři na skálu neb mělčinu trefí a se prudkostí rozrazí, neb že se roztrhne, přewrátí, zalí a zatopí. Tolikéž neníť tehdáž nic płatná žádná moc swětská, ani weliká wojska, ani síła a udatnost, ani děła, zbroje, meče, hałapartny a špisy, ani jaké jiné přípravy wáłečné; neb se tu nelze wyprositi, wypłatiti, obrániti, utéci, schowati ani skrýti, než w moci samého wěčného Pána Boha býti. A jest se jistě čemu podiwiti, že my lidé, na tomto swětě jsauc na zemi, mnohokrát wětší naději kładem a doufání máme w lidi a wěci lidské, které nestálé a pominutedlné jsau, nežli w samého Pána Boha, který wěčný, mocný, wše-

mohaucí jest; aneb opět časem se mnohokrát wíc lidí neb ledačehos jiného bojíme nežli jeho, wědauc to dobře, že to krom něho, weč my naději kladem a doufání máme, on w okamžení mocen jest a můž zkaziti, zjinačiti a w nic obrátiti aneb opět zase, čeho my se bojíme a strachujem, že nás z toho mimo naši naději wyswoboditi může, kdy bychom mu jediné chtěli práwě wěřiti, w něho samého doufati a w něm samém naději míti a jeho se práwě báti. Ale na moři w čas takowé weliké ukrutné a líté bauře, nad kteraužto nic hroznějšího a strašliwějšího w swětě není, tu se člowěk práwě naučí w samého jediného Pána Boha doufati a naději míti a jemu oprawdu a srdečně se modliti, kdež rozum lidský postačiti ani která jiná we wšem swětě wěc pomoci nemůž. A když tak člowěk silnau wíru a naději ku Pánu Bohu má, Pán Bůh z toho ze wšeho jemu pomoci a jeho wyswoboditi ráčí, ač mu se mnohokrát zdáti bude, že proti rozumu jest a možné není. Když pak člowěk krom Pána Boha na nětco jiného a w wěci lidské se bezpečí, spoléhá a doufá, a mní, že jest již wyhrał: Pán Bůh nenadále než se on naděje, to mu jináč změniti, zjinačiti a mnohé złé wěci a časem i smrt naň dopustiti ráčí. Protož na něho samého spoléhati a w něho wíru, naději a silné doufání každého času míti máme, opustíc wšecky swětské a lidské wěci, které marné a nestáłé jsau.

Že pak nad bauři mořskau w swětě nic hroznějšího a strašliwějšího není, při čem člowěk jsa, žiw býti může, to jest jistě tak; neb přirownej k ní co chceš w swětě nejhoršího, nic jí w strachu, hrůze a nebezpečenstwí rowného nenajdeš; neb tu při ní wšecka nebezpečenstwí pohromadě jsau. Neb i před skonáním swěta takowý strach a hrůza bauře mořské na tento swět přijíti má, jak o tom Kristus Pán młuwiti ráčí we čtení swatého Łukáše w 21. kap. řka: Budau znamení na słunci a na měsíci i na hwězdách, a na zemi daw lidu pro bauři zwuku mořského a wlnobití, tak že schnauti budau lidé pro strach.

Wšeliká nebezpečenstwí netoliko w čas bauře mořské, ale sic wždycky pławícím se po moři přítomná jsau. Neb jest nebezpečenstwí od ohně, aby náwe nešetrností se nezapálíc wšecka neshořeła. Jest nebezpečenstwí od złodějů mořských, kteří po moři łaupí a kradau; neb každé chwíle člowěk před nimi se opatrowati, na péči míti a nahotowě býti a bitwy s nimi očekáwati musí, rowně co by w wojště w ležení był. Jest nebezpečenstwí od utopení, a tím hůře, neb zahyneš-li na moři, newíš kam se twé tělo dostane, snědí-li je ryby, čili moře na břeh wywrže a psi neb jiná zwěř je roztrhá a sní, neb že se zsmradí a červy rozleze, ješto o to weselejší smrt jest na zemi, neb wíš, že do země a hrobu położen budeš. Jest nebezpečenstwí od hładu; neb se to trefuje, že časem náwe od bauře neb protiwných wětrů daleko zahnána býwá, aneb k pustým ostrowům přistati že musí, w kterých pro protiwný wítr časem za několik nedělí zůstati a ležeti musí, tak že mnohokrát chleba, masa, wody sładké i jiných potřeb k jídłu se jim nedostáwá a hładem trápeni býwají, o čem ti, kteří wálečným během na moři se pławíwají, dobře powěděti umějí, a mnohem pak lépe ti nebožátka, kteří na galiích ukowáni býwají, kteří mnohokrát, když se chleba nedostáwá, pšenici

co jiné howada jísti musí, a té jim ještě na libry odwažují. Ba jest také nebezpečenstwí i od moru; neb časem když se kdo z morního powětří do náwi dostane, jiné w ní nakazí, tak že na morní bolesti mrau a mnohokrát ze sta jich sotwa 15 neb 10 neb míň zůstane, jak se pak to často trefuje, a tu tehdáž před morem nelze utéci ani se schowati a skrýti. Také dokud w náwi jsi a na moři se pławíš, wždycky wěznem a w wězení jsi; neb nemůžeš wen kdy chceš; nebo když jsi na zemi w jakém pak koli wězení, mohau tě z něho pustiti každého času a chwíle, když chtí; ale když jsi w náwi na moři a zwlášť w čas bauře, wěc možná není, aby, kdy by chtěł, na zemi býti mohł; neb do náwi wstaupiti a po moři se pławiti, nic jiného není než dobrowolně se u wězení dáti; neb když chceš z náwi nemůžeš, než w ní zůstati musíš. Jest také nebezpečenstwí w čas weliké bauře, když se błýská a hřímá, od hromobití a hromu; neb se to trefuje, že časem hrom do šifu udeří, jej rozrazí neb zapálí. A tak tuto z toho již sám porozuměti můžeš, že při těch, kteří se po moři pławí, wšecka nebezpečenstwí pospołu jsau, a zahynutí a smrt wždycky přítomná jest, a není toho nebezpečenstwí na zemi, aby ho také na moři nebyło. Wšak proto wšetečnost a směłost lidská, pro nabytí zboží, statku a peněz, w takowá weliká nebezpečenstwí hrdła i wšeho jiného swéwolně se dáwá, a jest jistě se čemu podiwiti takowému błáznowstwí lidskému a nenasytedlné žádosti jmění, že to, co na tomto swětě nejdražšího a nejmilejšího, totiž zdrawí a žiwot, má, kterýžto když jednau ztratí, žádným stříbrem ani złatem ho wypłatiti nemůž, to wáží pro wěci marné, nestáłé a pominutedlné, jen toliko aby zbohatł a wíce měł, a toho wšeho dřewu, wěci mdłé, nestáłé a křehké, totiž šifu, swěří a s tím se na moře, wěc welmi silnau, šálenau a diwokau, wydá a do wězení swéwolně jde, z kterého se nemůž wyłámati, dobyti ani utéci, než w něm zůstati, ješto sic, jsa na zemi, žádný nerad do wězení jde; a k tomu žádné jistoty nemá, že se zase wrátí, než toliko samau naději. A protož prawýť jest onen łatinský werš: Aut stultus est aut mori cupit, qui se mari committit, to jest: Neb błázen jest neb umříti žádá, kdo se moři swěří.

A tak tuto o bauři mořské pro krátkost wíc psáti přestanu, ač bych měł ještě dosti co wíc o ní psáti, ale obáwám se, že mnohý ani tomu, co jsem tuto psał, wěřiti nebude. Ale není diw; neb nijak člowěk, který přitom jest sám nebył, tomu neuwěří, jaká weliká síła wětru a moře zwuk, jekot a šplechot, hrůza a strach při bauři na moři jest, než ten, který přitom był; neb člowěk o tom tak wypsati ani powěděti dobře nemůž, jaký šturm a weliká moc Božská tu býwá. A wěř mi toho jistě, kdo jest moře newiděł, na něm se nepławił, při bauři mořské nebył, ten jest jednoho welikého, mocného, přediwného Božského diwu w tomto swětě newiděł, nechť jest pak co chce jiného widěł.

XXX.

Jan Blahoslaw.

Jednota bratří českých, wyjmeme-li Komenského, za dwaustoletého trwání swého nemůže se wykázati mužem, který by, co se týká učenosti a důmyslnosti, přirownán býti mohl k Blahoslawowi. Za žiwota swého wšelijak neduhy byl sklíčen i zemřel u wěku plné síly mužské, a předce wykonal tolik a ke wnitřnímu zwelebení jazyka českého tak welice prospěl, žeť nemůžeme než litowati, widauce ho, an pracuje o prospěchy sekty, která sama sebau dříweji později za swé wzíti musila, w níž samé, co do snah swých k wyššímu wzdělání se nesaucích, neustále nalezal nechuť a odpor.

Blahoslaw, pocházeje z rodu rytířského, narodil se l. 1523 w Přerowě. Od dětinstwí wychowán byl w učení bratrském. Sedm let ztráwil u jednoho z zakladatelůw Jednoty, B. Michalce, až poslán byl do ciziny na studie a sice l. 1548 do Králowce, l. 1549 do Basileje, kdež seznámil se s Sigmundem Hrubým z Jelení. Ale již 1550 wrátil se do Morawy i přebýwal dílem w rodišti swém, dílem w Prostějowě. Tu léta 1551 setkal se s Benešem Optátem z Telče, jenž spolu s Petrem Gzellem z Prahy a Wácl. Filomatem z Jindřichowa Hradce prwní grammatiku českau sepsal a Blahoslawowi dal podnět k složení podobného díla. L. 1552 powolán byl do Mladé Boleslawi, i uloženo mu, aby wedl zápisky Jednoty. Od l. 1555 do 1557 byl u wěcech Jednoty w Magdeburce a několikráte we Wídni. L. 1557 wywolen byl za staršího a usadil se w Ewančicích. W úřadu tom setrwal až do smrti, kteráž jej l. 1571 dne 24. Listopadu za krátkého pobytu w Morawském Krumlowě zachwátila.

Doba nejwětší literární činnosti Blahoslawowy připadá mezi leta 1558 až do 1571. Na grammatice české, kterau l. 1571 dokonal, pracowal dwacet let. Dílo toto zachowalo se w bibliothece akademie Theresianské we Wídni, kdež je l. 1855 P. Ignác Hradil nalezl a spolu s ním J. Jireček wydal (1857). Musiku, t. j. knížku zpěwákům náležité zpráwy w sobě obsahující, kdež jmenowitě prawidla prosodie časoměrné ponejprwé ustawena, sepsal Blah. l. 1557, načež l. 1558, 1569 a z části 1857 při grammatice wydána byla. Žiwot Jana Augusty (1555, wyd. 1837 od J. Franty Šumawského) a dějepis Jednoty (1567) wynikají mezi pracemi historickými. Filipika proti protiwníkům wyššího wzdělání w Jednotě l. 1567 se-

psaná, swědčí o nadání řečnickém Blahoslawa, z níž toto místo na ukázku wyjímáme: „Na oko se to widá, že mládenci někteří mnohem jsau umělejší w řeči a wýmluwnější, latině nic neumějíce, nežli někteří dosti učení latiníci, ačkoli jisté jest, kdy by k tomu ještě i latině uměli, dialektiky a retoriky powědomi byli, žeť by mnohem bystřejší, spůsobilejší a ke wšemu hotowější byli. Příklad suď! Kámen drahý nebo perla, křtaltowně a mistrowsky řezaný a wypulérowaný, jak jest welmi rozdílný od toho, kterýž není ani řezán ani hlazen neb pulérowán!" I w básnictwí duchowním Bl. pracowal. Jemu totiž mezi l. 1559—60 swěřena redakcí kancionálu l. 1561 w Šamotulách (w Polsku) wytištěného, w němž několik písní od něho složených. Blahoslawůw překlad Nowého zákona, prwní to počátek ku překladu celého Písma sw. w Králicích wyšlému, do něhož bez proměny byl přijat, welice co do jazyka wyniká.

1. Z Grammatiky české.

O metaphoře.

Druhá wěc,[1]) jíž šetřiti sluší těm, jenž chtí ozdobně česky mluwiti, jest jakž se říká latině metaphora, t. slow některých od jejich wlastního wyznamenání nebo moci jejich a wlastnosti poodnesení a jinam k jiných wěcí wyznamenání obrácení. Kteréhožto spůsobu i Latiníci i Čechowé a též i jiní jazykowé kdy by neužíwali, častokrát myšlení swých nemohli by příhodně a srozumitedlně, nadto eleganter jazykem pronášeti. Welmi jest užitečná ta figura nebo spůsob ten a náramně mnoho se ho i w písmích swatých užíwá. A summau: mluwení nebo psaní, kteréž jest tau figurau jako pokropené, býwá příjemné, milé, žiwé, hýbající a práwě lidskau mysl maluje, imaginationes menti dulces ingerit, ut de poëmate dicitur, quod sit loquens pictura, sicut et pictura est veluti tacens poëma. Ale nechtěje o tom nad míru šířiti, příklady toliko některé ukáži slušného i nesluśného té figury užíwání; nebo kdo by to wše wypsati mohl?

Tito spůsobowé mluwení pěkné metaphory w sobě wzdržují, jako: Teď náš pacholík také leze (wida mládence ještě opodál od domu) jako maucha z pomyjí. To slowo Leze nemá tu swého wlastního wyznamenání; než kdy by řekl: Pohleď, kam ten rak leze, repit, tu by wlastně wznělo. Ale tamto tolikéž w sobě má, jako by řekl: Náš pacholík welmi lehky jde. A když k tomu přidáš Jako rak, tu teprw figuru, jenž slowe hyperbole, připoje, wymaluješ podlé swé mysli jeho chod neswárný a příliš nespěšný. Pěkná metaphora jest říci Chudičký byw, přiwinul se ke mně. Wí se, co jest Winauti, přiwinauti, zawinauti, odwinauti. Admodum proprie et significanter nec minus eleganter sic loquimur. Item Přišel na nic, ješto wíme, že

[1]) Prwní jest wlastnost, proprietas.

člowěk nemůž nebýti aneb býti nic, poněwadž jest k wěčnosti stwořen. W řečech Krista Pána přemnoho jest toho, zwłáště když prawí sám o sobě: Já jsem cesta, chléb, woda žiwota, winný kořen, wy ratolesti atd.

Jsauť pak také některé metaphory a neb mohły by býti, jichž nesłuší užíwati, proto, že jsau nemrawné a nepoctiwé. Některé také metaphory býwají marné, bezpotřebné, ješto kdož jich užíwá, za drzího a wysokomyslného oratora držán býwá, jako kůň, moha pěkně jíti pokojně, nemůže než łaškowati. A protož, kdy a kterých metaphor užíwati słuší, má-li řeč ne ohyžďowána ale ozdobowána býti, krátce powím:

I. Těch, které jsau poctiwé a nic nenáležitého w mysl posłuchačů newmítají neb neuwozují; nebo kteréž sau takowé, ty se jako řeči lehkomyslné lehkomyslným a bezbožným hodí.

II. Těch, kteréž nejsau špatné a nízké příliš, ješto by newyswětlowały wěci té, o níž se młuwí, ale wíce zatemňowały. Jako kdy by někdo, młuwě měšťanům neb pánům, i brał słowa samým sedlákům aneb samým některým řemeslníkům známá.

III. Ty jsau metaphory nejlepší, kterých se již mnoho od lidí wůbec užíwá, usitatæ, ješto, by metaphory były, máło lidé tomu rozumějí, ale jako by włastní słowa a phrases były, tak se toho užíwá; nebo wešły již lidem w zwyk. Jako kdy by některému młádenci řekł: Obětuj Pánu Bohu kwět mładosti swé, t. wynałož nato swůj mładý a ušlechtiłý wěk, aby w něm Pánu Bohu słaužił a w tom léta swá ztráwił. Takowé figury býwají lidem nejpříjemnější a i nejužitečnější. Nebo jaký úžitek z pěkné řeči, když se jí nerozumí? Na wěcech přirozených wšem lidem známých i příkładowé sau příjemní i metaphory odtud wzaté; jako když říkáwají: Nezrałý prý jest to rozum, Nezrałé učení, Wšecko wydžbaní, Kwět mładosti, Ten člowěk prawě ktwe, Již zrá ubohý starec, Dojde tudíž jako pečité, Dáwno jsem nato ucho wlíkł a neb pozor měł, Již se domíłá.

IV. Tu jest i włastní i příhodné místo metaphorám, kdež włastních słow příhodných k wymalowání mysli dostatečných a obwykłých není, ale potřeba sama k figurám přinucuje, jako když díš: Střeła neb kułka prudce letí k cíli. Letění se włastně tomu připisuje, což má křídła etc. Anebo, by zwłáštní słowa nebyła złá, ale když nemají takowé moci, ani tak spůsobiłého wyznamenání, metaphory pak měł by před rukama ušlechtiłé, jimiž můžeš jako žiwau a mocnau řeč swau učiniti. Jako když díš: Kratičký jest wěk náš, prudce běží, płyne jako praud wody, ano jako pták letí, aneb jako střeła letí. Ta woda prudce běží, t. j. teče, płyne, ač to słowo Płyne włastně tomu přisłuší, což w wodě neb po wodě płyne. Item když díš: Płyň s Hospodinem, totiž Poraučím to Bohu, jdi předse kams ułožił, jaks zapřáhł tak táhneš etc.

V. Tohoť pak welice słuší šetřiti, aby k tomu metaphory příhodné brał, což chceš w lidských myslech činiti. Jako chceš-li wzbuditi k chwále Boží ukázaním Božích dobrodiní, díš, že Bůh jest studnice dobroty nepřewážená. K bázni je wzbuditi chtěje, díš: Ruka jeho že není ukrácena, moc wšudy prowodí a maudrosti jeho není počtu ani míry, žádný se mu newyběhá ani wychytruje, złapá maudré w jich maudrosti.

VI. Owšem pak nato pamatowati słuší, že ne na každém místě a při každé příčině každého słowa může se užiti. Kazatel w kázaní může podlé příčiny ďábła hadem, drakem starým etc. nazwati, pekło jezerem hořícím etc.; ale doma w obecném młuwení hned se to tak netrefí, ubi non tanta grandiloquentia requiritur. Oportebit itaque et hic servare decorum, co kde słuší, sauditi i jiných rozumných pilně šetřiti, qui præcepta morum imo et artium factis exprimunt. A opět kdy by wážný muž słow neb metaphor příliš nějakých pochlebných, łahodících etc. užíwał tu, kdež słuší wážně młuwiti, nemenší škoda by była, nežli by tu wážný był, kdež ochotná lítostiwost a příwětiwá wlídnost ho ozdobowati má. Kazatel kázaní čině, kdy by tak młuwił, słow i spůsobů jejich takowých užíwał, jako když mátě se swým dítětem młuwí, aneb s lidmi, doma s čeládkau swau neb s jinými młuwě, kdy by kazatelského spůsobu nesłožił: pro prwní za pochlebníka neb i nerozumného etc., pro druhé za příliš twrdého, neochotného a hněwiwého sauzen był by.

2. Z Musiky.

Co jest píseň?

Ač máło tušim lidí jest, aby newěděli, co jest to píseň neb písnička, wšak poněwadž někdy tak trefná píseň býwá, až by téměř jméno swé potratiti mohła, a ne píseň ale rozpráwka aneb helekání anebo kus traktátu nějakého słauti: i z té příčiny za potřebné mi se widí tuto nejprw dotknauti toho, co má jmíno býti za píseň. Jestiť pak píseň o kterékoli wěci, złé neb dobré, smysł plný, jadrnými, summowními a hýbawými słowy, w jistých werších, kłausulích, rytmích a syllabách krátce nebo dłauze zawřenými složený, podlé włastnosti melodie jakéžkoli, tak aby zpíwáním, jakž noty té spůsob jest, wyprawowán libě a příjemně býti mohł.

Tyto wšecky wěci, kdež se koli nalézají, jakž nejgruntowněji možné jest, to hodně słauti má píseň, tak aby mohła k swému cíli nebo konci místnému a jistému směřowati i přijíti, to jest, při posłuchačích a nadto zpěwácích toto tré činiti:

1. Libost zpłozowati a jako uši i mysl lektati, tak aby twé zpíwání posłuchačůw a owšem tebe nemrzeło, ale aby rádi posłauchali předse až do konce.

2. K weselí, k zámutku, potěšení, lítosti aneb jiným těm podobným neb z nich pocházejícím wěcem, totiž k některé z nich hýbati, ponaukati a jako připuzowati, wíce nežli prosté młuwení nebo čtení knih.

3. Máť také o něčem wyprawowáním nětčemu učiti, jako písně některé wyučují, jak Boha chwáliti, z čeho, čeho od něho žádati etc. et in summa sunt cantica de variis articulis christianæ religionis. Ale toto wšecko má-li zpíwáním spůsobiti, musíť jistě netoliko wycwičený a uměłý býti zpěwák, ale i píseň neb zpěw uměle uděłán a jako do nějaké formy slit býti; neb jakž by text písničky był nespůsobný a nebedliwě neb neuměle słožený, tedyť jest wíc než půł pře pryč.

O slowích w písni.

Ačkoli słow i w spisích nebo w psaních i w písničkách téhož jazyku jedněch jako i w młuwení na wětším díle se užíwá, wšak proto nemały w tom může býti a má rozdíł. Nebo poněwadž píseň má nebýti tak dłauhá jako spis nějaký, hýbawější pak a žiwější, wíce probuzující nežli prosté psaní: i musíť tedy i tu pilnost składatele býti, a to při těchto wěcech:

1. Aby słowa dáwał do písně włastní, significantia, kteráž by włastně náležeła k té wěci, o níž píseň, a neodnášeła mysli posłuchače odtud, kamž ho chceš zpíwáním uwésti, buď k lítosti, k radosti, k żałosti, k bázni, přízni, naději.

2. Též ať jsau słowa summowní, mnoho w sobě zawírající, wšak což náleží; nebo poněwadž nemá býti welmi dłauhá píseň, i kterak w ní co čackého powíš, když jen wšecko słowy naplníš i bezpotřebnými?

3. A budau-li summowní a nesrozumitedlná, též opět nic neswedeš. Bude jako by łuňák létał pod obłaky a, nic na zemi nemoha uhoniti, łačný zůstáwał. Protož tak summowní buďte słowa, aby jim proto mohło rozumíno býti. A toť jsau ta, jichž lidé užíwati obyčej mají, rozumnější a čačtější, kteráž třebas i w kázaních słýchána býwají aneb i wyswětlowána a již lidem přišła w nějaký zwyk.

4. Słowa wzatá od rozličných jiných stworených wěcí, metaphoræ, welmi jsau pěkná a příjemná i swětłá, jimiž wěc jako malowána býwá na mysli posłuchačůw. Mezi takowými słowy jsau i ta, jenž historii namítají, a ta sau jako šíp, ješto człowěku pojednau mnoho w mysl uwedau a třebas srdce zapálí, podobně jako by nějaké tabule malowané před oči někdo někomu poskytł.

5. Nemáło i swětła i hýbawosti přidáwají epitheta, słowa k jiným připojená, jenž jakost, totiž, spůsob włastní wěci wyprawují, jako k tomu słowu Učinił přidáš-li maudře neb wýborně, důstojně, hrozně etc. Item Zemdlił bídně, příliš, żałostně, hrozně. Item Slib štědrý, drahý, hodný, jistý etc. Když přidáwána býwají ta słowa, aby k tomu cíli patřiła, kamž píseň čeleti má, tedy jest chwalitebné; neb mnoho swětła přidáwají. A netoliko ty dwě figury retorické, ale i jiné mnohé wýborně se hodí składatelům písní; ale širokoť by było o tom psáti. Než žeť jest nesnadno pěkná, přísłušná a jadrná dáti słowa a wždycky w rytm se dobře trefující: protož nemałá práce býti musí, nežli se jedna takowá písnička słoží. Ale co bez práce w tomto žiwotě? Co nesnadno, to wzácno, difficilia pulchra; wšak lenoch cti nedochází, a rys máło nałapá, když dále přes tři skoky nechce.

O úžitku z učení se poëtice.

Widí mi se toho dotknauti, což mnohé jakož při jiných wěcech, tak i při składání písniček rozpakuje a w dobré práci překážku činí, t. že nemohau hned pojednau brzy se wrownati umełým a słowautným składatelům. Ti nechtí býti učedlníci, když ihned w skok mistři býti neumějí. A ne jedněm toto na mysl přichází: Poněwadž dosti až příliš jest písní rozličných již prwé słożených, jaká jest potřeba s tím se meškati, an těch, jenž již słoženy jsau, není čacký kdo užíwati?

Ale měli by takowí saudní lidé i to spatřiti, že již drahně knih wytištěno a podnes se tisknau, a wšak proto neříkají lidé: „K čemu jest učiti se psáti a psáním se zaměstknáwati?“ ale předce každý, kdož umí čísti, psáti též uměti žádá, aby, když by toho kdy było potřeba, uměł napsati, což by chtěł, jestliže ne jiným k jich potřebě, ale sobě sám k swé libosti neb užitku. Takž jest podobně i písničku uměti složiti: byť nebyło pro jiné bližní twé, ale ty sám pro sebe k libosti swé, a někdy snad i k potřebě, máš uměti to. Nýbrž ještě wíce proto, aby jiným składatelům písní i písněm lépe wyrozuměł. Ano u Łatiníků špatný by to był Łatiník a grammaticus, aby neuměł prosodie a neznał rationem componendorum versuum, ačkoli z mnoha tisíců Łatiníků jeden se sotwa wydaří a w to wydá, aby był poëtau, totiž weršů mnohých składatelem. A protož každý dobrý Łatiník tomu, i jak weršowé składáni býti mají a jací jsau jejich spůsobowé, wyrozuměti a naučiti se má, tak aby také i sám w potřebě mohł a uměł některý werš udělati. W tom když se cwičí mládenci, jak welikau pomoc odtud mají k lepšímu wyrozumění włastnosti jazyku toho w słowích, in phrasibus, owšem in pronuntiatione, a w jiném a summau ke wší całé wýmłuwnosti: to jest zkušené a dobře wědomé. Takť podobně jest i w jazyku našem. Spůsobu składání písní wyrozuměje a také toho koštowáwaje, budeš moci wíc nežli kdy prwé spatřiti, jaká jest řeč naše, jak w čem hojná nebo nehojná, lepší-li se čili kazí, jaké jsau při mnohých słowích włastnosti, jak se jich kde užíwá, kde které figury retorické nebo grammatické swé místo mají; budeť se to potom wýborně w młuwení hoditi. Nesnadněs wyhledáwał słowa a jim pracně wyrozumíwał, figury, podobenstwí, similia hledáwał, spůsoby phraseos rozsuzował, co projímawějšího, co k čemu słaužícího, průbował, składaje písničku: aj již to budeš hotowé míti, netoliko potom při jiné písně dělání, bude-li kdy potřebí, ale i w młuwení swém i w psaní obecném. Peštos prwé toho nesnadně a běžně užíwał, prostá była řeč twá: spůsobilejší, barewnější a žiwější již bude. Co pak dím s strany wěcí samých welikých i drobných, jaké zboží a bohatstwí shromáždíš a ke wšeliké potřebě je pohotowě míti budeš! A protož i při této příčině prawé se býti widí onoho mudrce powědění: Manum esse causam sapientiæ.

Wíce pak každá písnička, kteraužkoli uzříš, bude tobě jako zrcadłem; neb jakž saudně na ni pohledíš, tak toho, kdož składał tu píseň, hned poznáš, jaké duchowní audy má, jak wyspěłé, jak podařiłé, subtylné, spůsobné a ušlechtiłé, jak zdrawé neb nezdrawé: z toho jací mohau pocházeti týchž audůw skutkowé, poznáš, jaká pracowitost, bedliwost, rychłost, saudnost etc. Uzříš některau píseň, ana jako wěnec krásný, jiná jako łauka zelená a kwítím rozličným porostłá, jiná jako strom ušlechtiłý, jiná jako zdaleka se modrající hory, jiná jako stawení krásné buď uzawírané buď zotwírané. Při některé poznáš, že jest pilně a pracně dělaná, lucernam olet, ana hned zdaleka słušná, spořádaná mistrowsky, buď wěci buď rytmy wtipně zohýbané a spůsobně spojené neb składané, słowa na wýbor wybraná etc. Jinau uzříš, anať jako potůček płowe z studnice tiše, hładce powrchu; jiná břehy podreywá a pojímá s sebau; jiná ukazuje składatele, autoris, weliký wtip a newelikau práci; jiná neprohlédawost otce ukáže; jiná

neumění nebo nedopatření se nětčeho, toho neb jiného; jiná drsnatostí swau mistrnost hławy nětčí proradí etc.; w některé hojnost wěcí neb sentencí, w jiné hłubokost. A kdo by wše wyčetł? To znáti, s tím se poobírati uměti a moci, jest lépe na swět a na lidi w něm pohleděti, nežli by na ryňk na trh šeł aneb někde na diwadła, kdež ne duše ale těła lidská a ještě oděná rauchem widěti můžeš; ale tuto to, což nejpřednějšího w čłowěku, z hłuboka spatříš.

XXXI.

Martin Kuthen ze Šprinsberka.

Martin Kuthen, jakož jméno ukazuje, rodič byl z Kutné hory. Wystudowaw na uniwersitě Pražské, byl wychowatelem w některých domech šlechtických, jmenowitě též u nejwyššího purkrabí Zdenka Lwa z Rožmitálu. Později stal se písařem starého města Pražského. Do stawu wládyckého powýšen byl diplomem ode dne 18. Pros. 1541. Zemřel 29. Března 1564. Za swého wěku znám byl co dowedný skladatel epigrammůw latinských. Za pětiweršowý chronostich na hrob Karla IV. bohatě od Rudolfa II. byl obdařen. Latině wydal přehled králůw a knížat českých, pak popis slawností, kteréž arcikníže Ferdinand připrawil otci swému, když l. 1558 po wywolení za císaře do Prahy přijel. Popis ten zároweň i w jiných jazycích z rozkazu císařského byl wydán. Wydání české zachowalo se nám we welikém díle historickém Wiléma hraběte Slawaty. Dílo Kuthenowo, které, dokud newyšlo, mnoho hluku natropilo a bylo podnětem k sepsání kroniky Hájkowy, wyjdauc pak daleko zůstalo za očekáwáním a obáwáním, jest Kronika o založení země české, tudíž o knížatech a králích etc. (1539, 1585 a 1817), suché to wypsání dějůw českých pořádkem letočetným.

1. Z Kroniky české.

Předmluwa.

Cožkoli mnozí jsau o počátku a założení země této a národu českého obšírně wypsali, ale aby který z nich o tom gruntowně a práwě sepsał, ještě až posawad nenalezám. Neb někteří hned po potopě, kteráž se za Noe po wšem swětě stała, Čechy w této krajině býti pokładají, jiní pak že by z Charwatůw pošli a od prwního wůdce swého Čecha jméno měli, prawí. Ale kdy a kterého času to jest se dáło, žádný z nich neoznamuje; než w tom se wšickni srownáwají, že krom Čechůw prwé w zemi této žádných jiných obywatelůw nebyło.

I pro gruntownější toho wyhledání předkem a najprwé potřebí jest wěděti, že wšecky krajiny a národowé jména od prwních obywatelůw neb spráwcí sobě daná mají, — jako od Izraele Izraelští a země izraelská, od Persy Perští a země perská, a tak i o jiných jest

rozuměti, — ale že jména takowá zemí, tudíž lidí i jiných wšech wěcí časem a léty rozličně se proměňují, jakož Strabo toho obšírně dotýká, prawě, že za jeho wěku mnozí národowé i jich jména zhynuła. Též také i jiné příkłady k tomu podobné mohły by se tuto připomnúti, ale pro krátkost jich zanechám, poněwadž i nyní to každý očitě může spatřiti, že znamenitý a prwní w swětě národ řecký za paměti téměř naší od Turka jest wyhłazen a země jich, jméno swé potratiwši, w jiné před šesti sty léty neslýchané, proměniła, to jest, že již ne země řecká ale turecká wůbec se jmenuje.

A to wše tudy pochází, že pokolení lidské, jak mimo jiné žiwočichy sobě wolné jest a žádnému jinému stwoření poddáno není, tak žádostí přirozenau jsauc podjato, nikoli na swém přestati nechce, než wždy wíc a wíc míti žádá a wěci cizí mimo swé włastní oblibuje: takž nemůž-li žádosti swé pokojně wyplniti, moci užíwá, kdež z toho wałky mezi lidmi powstáwají a tak i záhuba národůw neb smíšenice a skrze to proměnitedlnost jich se přihází.

Že pak w každé historii neb kronice ten pořádek zachowán býti má, aby to, což se píše, ne na básniwých rozpráwkách ale na samé prawdě grunt a základ swůj měło, a ta že jináče wyhledati se nemůže než z pamětí těch, kteříž toho wěku žiwi jsauce, běhy a případnosti takowé nám wypsané jsau pozůstawili: protož aby prawda toho wšeho pořádně wyhledati se mohła, zwłáště což se země této a prwních obywatelůw jejích dotýče, pokudž u znamenitých řeckých i łatinských historikůw neb kronikářůw (kteříž toho času byli) se nachází, kratičce położím. A odtud potom k knížatům a králům, kteříž národ tento český až do časůw našich postaupně sprawowali, přistaupím. A dále, což ku poznání náležitějšího býti poznám, buď o wałkách neb jiných činech a příhodách jich wedlé sepsání domácích kronikářůw, jakž jest se w prawdě dáło, bez pochlebenstwí oznámím.

2. Z Wítání císaře Ferdinanda I. l. 1558.

Příprawy a příjezd.

Když osmého dne měsíce Listopadu prwní a přední poseł císařského příjezdu přišeł k arciknížeti na hrad Pražský, urozený pán, pan Adam z Šternberka, nejwyšší komorník w králowstwí českém, około hodiny 14., a oznámił, že císař Ferdinand ráčił již wyjeti z Benešowa a že se ráčí zastawiti we wsi Jesenici dwě míle od Prahy około hodiny dwadcáté: dle té zpráwy arcikníže Ferdinand ihned poručił se sjeti knížatům, auředníkům zemským a radám JMCísaře wšechněm, též osobám stawu panského, aby se tu k přiwítání Jeho Welebnosti Císařské pána swého strojili; stawu pak rytířskému rozkázał se sjeti do pole nedaleko staré obory, kdež také sám arcikníže mezi ně wyjeł a hnedky tu haufy jejich mustrował, wedlé jednoho každého důstojnosti, hodnosti a auřadu jednomu každému ukázaw místo, jakým by pořádkem měli jeti proti císaři.

Zatím w městech Pražských skrze trubače swołáni byli měšťané, a jeden každý hauf, kterýž wítati měł císaře, scházeł se na jisté místo: purkmistrowé a rady wšech tří Pražských měst na staro-

městský rathauz, kdež také shromážděna pacholátka a panny w rozdílná místa; rektor učení Pražského s swým žákowstwem, též i administratorowé, konsistoriáni, faráŕowé a kněží z strany pod obojí do kolleje císaře Karła, jinák weliké, kdež se také starci scházeli; wdowy pak do kostela Matky Boží před Teynem; naposledy wšechno množstwí lidu mładého na rynku. Odkudž potom wšichni na uložená sobě od arcikníželte stanowiště a místa se rozcházeli, kdež příjezdu císařkého očekáwati měli.

Nejprwnější ze wšech na swé místo odešli mládenci a muží, kteří se pod zbroj a na wojnu hodili. A ti byli w trojím rozdílu. Prwní s dłauhými ručnicemi, a měli na sobě krátké župice jednostejné formy a barwy čerwené, bílým premowáním po krajích, w prostředku i na rukáwích prošíwané, a na hławách čerwené kłobauky s bílými pintami. Druzí byli we zbroji a w celém kyrysu a někteří w pancířích, majíce lebky na hławách, a ti měli tesáky a meče při bocích jako i prwní a w rukau české špičaté burdýře a řemdihy a jiní dłauhé německé oštěpy. A těch obojích było w počtu około 8000, kteří měli osmnácte fendrichůw a praporcůw jednostejné barwy. Třetí díł pěšího lidu był nápodobný oněm starým bojowníkům, kteří za času Jana Žižky i potom u Uhrůw słaužili a černé wojsko słauli. Těch było přes tisíc w prostém oděwu, majíce na sobě černé kukle a místo zbroje pawézy a železné cepy.

Ti wšichni pořádně, w každém řadě po šesti osobách, šli přes město s bubeníky a pištci branau Wyšehradskau až k sw. Pangracímu a tam na jedné rowině ti, kteříž we zbroji byli, čtwerhraným šíkem, jako by se s nepřítelem potkati měli, se postawili. Černí wojáci, nětco dále odšedše, sobě ležení zarazili na jednom welikém wršku a obehnali se wůkoł pawézami jako nějakým wałem anebo zdí tím spůsobem, jako se staří Čechowé ležící w poli zašancowati obyčej míwali.

Když to pěší wojsko z města wytáhło, tehdy miłostný hauf pacholátek, wyšedše z staroměstského rathauzu šli pořádně na nowé město přes mostek na koňský trh a, přišedše téměř do prostředku jeho, tu kde kašna stojí, uhnuli se do té ulice k sw. Jindřichu, kdež jest andělská zahrada a tam se dwěma řady postawili w počtu půldruhého tisíce, jeden každý oblečen jsauce w bílé košilky wyšíwané na obojcích, na rukáwích a zespod wůkoł čerweným hedbáwím, čerwenými pintami obwázáni, majíce w rukau ratolesti bušpánowé zelené aneb kytky złatem i jinak ozdobené. Měli také i swé bubeníky a fendrichy téhož wěku a postawy, jako sami byli. K nimžto přidáno było pro ochranu a stráže 12 poctiwých měšťanů, kteříž wšak nemnoho wyšší byli než pacholata, a každý w ruce nesł malowanau berłu.

Potom około 18. hodiny purkmistrowé a rady wšech tří měst Pražských, odíni jsauce w hřebíčkowé damaškowé sukně dłauhé, šli po těch k swému stanowišti. A před nimi třidcet předních měšťanůw w rozdílném ale poctiwém oděwu. Po jedné i druhé straně šło 60 mładých jonákůw krásných a silných w tykytowých sukničkách čerwené a bílé barwy, pod kłobauky též tykytowými a bílým peřím. Ale ti wšichni měli po łowčím oštěpu kromě toliko šesti, kteří nesli nebesa z aksamitu čerweného a bílého udělaná, złatými bullemi welmi řemeslně ozdobená.

Za senatory šli rektor učení Pražského, administratoři s doktory, mistry, žákowstwem a kněžstwem strany pod obojí, jichžto wšechněch bylo téměř do 400 osob w černém poctiwém dlauhém oděwu, kromě toliko rektor a děkan universitatis neboližto weliké kolleje měli na sobě široké faldowané šarlatowé sukně, kteréž za časůw císaře Karla IV. udělány byly. A před nimi šlo dwé pacholátek s stříbrnými berlami.

Těmto wšechněm bylo místo ukázáno za koňskau branau, nedaleko od toho místa, kde se obyčejně k ptáku střílelo.

Když se tito haufowé tak w městě spořádali a semotam na místa swá se rozcházeli, zatím arcikníže se wší swau jízdau proti císaři, panu otci swému, wyjel. Nejprwé přede wšemi, jakž obyčej, jeli čtyři trubači. Za nimi jel nejwyšší hejtman wšech jízdných haufůw, pan Ladislaw z Lobkowic, dworu w českém králowstwí maršalek, maje sobě přidáno po prawé ruce dwě osoby z stawu panského a po lewé dwě z stawu rytířského. Za nimi jeli jízdní w každém gleidu po pěti dlauhým řadem, jakž kteří předních pánůw králowstwí tohoto byli. Prwní hauf jízdných staršího i mladšího Henricha hrabat z Hartenšteina a pánůw z Plawna; druhý pánůw a bratří p. Wiléma a p. Petra z Rožmberka; třetí p. Jana mladšího z Lobkowic, nejw. purkrabí Pražského; čtwrtý Jana staršího z Lobkowic, nejwyššího hofmistra w králowstwí českém; pátý p. Adama z Šternberka, nejw. komorníka; šestý p. Jana z Waldšteina, nejw. sudího; sedmý p. Joachyma z Hradce, nejw. kancléře; osmý p. Joachyma Šlika hraběte z Pozaunu a Holejče, presidenta komory české; dewátý p. Jana staršího z Šwamberka, nejw. sudího dwořského; desátý p. Jana Bořity z Martinic, purkrabí Karlšteinského; jedenáctý p. Wolfa z Wřesowic, nejwyššího písaře; dwanáctý podkomořího; třináctý p. Bernarta Zehušického z Nestajowa, purkrabí Hradeckého; čtrnáctý p. Oldřicha z Duban, hejtmana na hradu Pražském. Byli pak ještě mimo těch čtrnácti jiní haufowé pánůw a rytířůw českých, kterýchž se pro krátkost mlčením pomíjí. Nedaleko za těmi haufy jeli služebníci pánůw a rytířstwa, a za nimi byli wedeni powodní koňowé Jeho Msti arciknížete Ferdinanda, přikrytí černým aksamitem. Po nich jeli edlknabowé na pěkných bohatě ladrowaných koních a jiní rejthaři z rozličných rodůw. A za nimi hned jel dwůr arciknížete Ferdinanda s nemalým počtem hrabat, pánůw a rytířůw. Potom opět 12 trubačůw a jeden bubeník, který na wlaské bubny bubnowal.

U prostřed jel sám arcikníže na spanilém koni, maje okolo sebe množství lokajůw a drabantůw. Před ním jeli Hendrich mladší kníže z Plawna, hrabě z Turnu, hrabě z Hardecku a jiných wíce pánůw ode dwora JMsti. Za ním pak jeli přední páni králowstwí českého jedni za druhými po pěti. Nejposléze za wšemi jeli wesměs služebníci a pacholata panská ode dworu arciknížecího: tak že wšech spolu jízdných, předních, prostředních i posledních bylo okolo 5000.

S tím počtem jízdy arcikníže wyjel w cestu císaři, panu otci swému, z těch rowin, které jsau blíže staré obory, nejprwé skrze hrad Pražský, potom přes Hradčany, odtud skrze menší město Pražské a přes most do starého města. Kdež jej nejprwé potkalo starcůw šediwých na hlawě i bradě okolo tisíce, kteříž wšickni odíni byli černým rauchem a na hlawách swých nesli wěnce zelené a šli řádem z kolleje weliké k Hradčanům, kdež jim místo k wítání wykázáno bylo.

Potom potkał se arcikníže na welikém rynku staroměstském s wdowami, jichž było w počtu do osmi set. Kteréžto, wyšedše s kosteła Panny Marie před Teynem, šly do města menšího Pražského, tu kdež jim místo k očekáwání na císaře było uloženo. Měły pak wšechny téměř jednostejný oděw na sobě, płáště černé a bíłé raušky a spuštěné fachy přes ramena až dołů, tak jakž podnes jeptišky a někdy wdowy stawu panského a rytířského se odíwají.

Kteréžto když pominuł a táhł swau cestau skrze nowé město Pražské k bráně města hory Wyšehradu, zatím wyšło z rathauzu staroměstského około 2000 krásných panen s swými hejtmany w tykytowých sukničkách wišňowé barwy jim k ochraně a stráži přidanými. A ty wšechny panny dwěma dłauhými řady se postawiły od kosteła Panny Marie před Teynem až k kostełu sw. Michała. Jedna každá z nich měła čepec złatý anebo hedwábný s okem złatým, wěnec na hławě a kytku w ruce z wonného kwítí, mantlík pěkný hedwábný kunami aneb soboły podšitý. Aniž mezi tím wším apparatem, kterýž se toho dne ku poctiwosti příjezdu císařského w městech Pražských spatřiti mohł, było co k oku lidskému libějšího a krásnějšího jako ten kůr wýborných, poctiwých, stydliwých a pěkných panen.

Přistrojili se také k tomu wítání Židé w swém powěrečném wíce nežli kratochwilném apparátu takowém: Z ulice swé židowské wynikše, nejprwé šło třinácte młádencůw w bíłých perkytlích, kteřížto nesli welikau korauhew, na níž znamení a litery napsány były jim samým toliko známé. Za nimi pacholata w bíłém rauše, žałmy zpíwajíce rozličnými hłasy. Potom staří Židé w černých płášťích. Za těmi jedenácte kněží, z nichžto šest nesli drahá nebesa z šarłatu a złata udělaná, jiní čtyři šli před nebesy, jeden pod nebesy nesa desatero Boží přikázaní na pergameně psané a w złatohław obalené. Za těmi opět šli jiní kantoři, kteříž na rozdílné hłasy židowským jazykem zpíwali. Opět starší jejich do 40 w čubách liščích a kuních a za nimi žáci a školníci jejich w płášťích fiałowé barwy, majíce bíłým zawitím zakuklené hławy. Nejposléze šli młádenci w bíłých košilích s obojky złatem wyšíwanými. A w tom pořádku šli nejprwé na staroměstský rynek a odtud k mostu, kdež proti celnici na prawé straně se postawili.

Mezitím arcikníže Ferdinand, wyjedauce s swau jízdau za bránu města hory Wyšehradu až za kosteł sw. Pangrácia a nechawše pozadu za sebau purkmistra a rad měst Pražských, též i wšeho wojska pěšího, na širokých polích zšikował wšechny jízdné haufy, tak že se jako had na dýlku winuły, a były jako k bitwě hotowy. A tím spůsobem wedł je poznenáhła jako k bitwě wstříc Jeho Welebnosti Císařské. A w tom, dostana nowin, že by již Jeho Welebnost Cská býti ráčił pod jedním wrchem u wsi Krče řečené, bez meškání koně swého zabodł a, nechaw jiných, aby po něm poznenáhła táhli, sám s některými hrabaty a předními dwořany swými proti JWsti pospíšił, a jak JWCská na wršku nad tau rowinau, kdežto jízda arciknížecí w swém ordnunku stáła, od něho spatřín býti ráčił: nepomeškaw s koně swého skočił, k JWsti s odkrytau hławau pěšky šeł, a tu přijda s welikau uctiwostí na kolena pokleknł a, políbiwši ruku swau, JWsti ji podał, JWst wítaje a wesełým obličejem radost swau z příjezdu JWsti na sobě uka-

zuje. Jehožto císař přiwětiwě a otcowsky přijał a jakožto nejmilejšího syna swého łaskawau odpowědí odbył. Po arcikníželi wítali císaře ti, ježto se byli s arciknížetem od jiných haufůw odtrhły, jimž také císař wšem dobrotiwě a ochotně děkował.

W tom arcikníže Kareł, jenž był s císařem přijeł, bratr arciknížete Ferdinanda, s koně ssedł, políbením ruky a jeden druhého objetím społu se s radostí wítali. Podobně také legáti a posłowé králůw hispanského, englického, polského a někteří biskupowé a kdožkoliw z welikých pánůw, kteříž byli s císařem přijeli, s koní swých ssedše, arcikníže Ferdinanda s náležitau uctiwostí a políbením ruky pozdrawowali.

To když se stało, wšickni zase na koně sedali, a Ferdinand owšem s Karłem bratrem swým zůstał při císaři, ty pak, ježto s ním byli a od jiných haufůw odjeli, zpátkem na swá místa odesłał.

Když pak se již táž wojska také k císaři pomału přibližowała, nejprwé trubači arciknížecí a bubeníci s welikým hřmotem a hłukem císaře přiwítali, potom jízdní téhož arciknížete jedni po druhých z krátkých ručnic wystřelili a potom táhli předse swým šíkem a císaře stojícího s komonstwem swým s odkrytím a nakłoněním hław swých wůkoł objeli s welikým císaře a jiných wšech, kteří s ním byli, podiwením. Císař, aby je tím lépe spatřiti mohł, odjeł od swého haufu a přijew k ním blíže, s obzwłáštní rozkoší na ně se díwał téměř na půłdruhé hodiny, až ho i poslední haufowé wší té jízdy pominuły. Odtud táhli wšichni k Wyšehradu, mezi nimiž jízda arciknížecí napřed jeła a za ní dwůr a komonstwo císařské.

Kratochwile.

Nazejtří potom okolo 24. hodiny šeł císař s arciknížaty syny swými, též jinými pány, do zahrady a lusthauzu, kterýž jest při zámku, a tu na stolici złatohławem obestřené sedě, u přítomnosti týchž synůw swých, též welikého množstwí předních pánůw a dwořanůw swých na jedno welmi kratochwilné a předtím nikdy newídané diwadło s welikau rozkoší se díwał.

Postaweni byli wně na rowině dwě welmi wysoké wěže a na těch obau byli trubači a bubeníci arciknížecí, kteří, jakž císaře zahlídli, tak ihned ku poctiwosti jemu wesełé traubení a bubnowání prowozowati počali. Mezi těmi wěžmi u prostřed stała weliká hora ku podobenstwí prawé a přirozené skáły welmi řemeslně a důwtipně uděłaná, pod nížto mnoho było skryto ohňůw. A na wrchu též skáły spatřował se Jupiter až do pásu, jako by se w powětří wznášeł. Toho aby wybojowali a s té skáły dołů swrhli, wyšło pět náramně welikých obrůw, kteří znenáhła welikým krokem k té skále jeden za druhým kráčeł, a každý z nich nesł na ramenau weliký kámen místo zbraně. A přišedše až k té skále, lézti na ni chtěli. Kteréžto Jupiter uzřew pod skáłau státi a se na ni lézti pokaušeti, ihned po tenkém drátu nebo nitce spustił oheň na ně jako nějaký papršłek; jako by k nim hrom udeřił, na zem je poraził a w tom skáła se roztrhši, ne bez welikého strachu a uleknutí lidí přistojících, wydała z sebe hrozné hromobití a błeyskání prawému nápodobné, wywrhši z sebe mnoho

trubiček a kaulí ohněm hořících, létajících nahoru w powětří dosti daleko wůkol, ne bez škody těch, kteří se díwali, z nichžto některým brady jiným pak šaty ten oheň spálił. W tom ukázało se dewět osob welmi hrozných, jako by zlí duchowé anebo ďábłowé byli, kterýmžto z očí, chřípí, z uší a z aust oheň płápołał. A ti obry na zemi poražené do pekła táhli, z jichžto krwe potom zrodiły se opice, kteréž diwné hry skoky swými prowozowały, jednak oheň wyhazowały na ty, jenž blízko nich stáli, a jiného mnoho směšného a potworného prowozowały.

Potom, když ta hora ohněm téměř shořeła, wyjeło z jakéhos lísku osm rejtharůw sedících na koních strojených a oblečených w šatech rozdílné barwy a dobře opatřených předními i zadními plechy, pancíři, lebkami, dřewci a ručnicemi. Ti dwa a dwa jedni po druhých społu se poteykali. Dřewce jejich, mečowé a lebky oheň z sebe wydáwali; koním také z uší, očí a chřípí hrozný oheň płapołał. Diwné to było jejich potýkání; nebo, połámawše ohniwé dřewce a meče, sáhli k ručnicím a jeden k druhému střílel s welikým hřmotem a sražením w hromadu těch swých nastrojených koní. K nim přistaupili z téhož lísku někteří pěší kratochwilným spůsobem zbrojí, štítem a mečem bojující, jichžto lebky a špice mečowé také ohněm płápołały. A ti s welikau křepkostí swými štíty točíce, zdáli se, jako by oheň metali, a přitom obyčejem mauřeninským tanec wedauce, semotam proskakowali.

XXXII.

Prokop Lupáč z Hlawačowa.

Syn M. Jana Lupáče, konšela Pražského. Studia swá konal na wysokých školách Pražských; léta 1560 dne 1. Řijna powýšen byl za mistra filosofie. Pobyw některý čas w Nimburce jakožto rektor školy tamní, powolán byl na universitu, kdež četl, jak se zdá, o historii. L. 1562 dostal list erbowní, aby se mohl psáti „z Hlawačowa.“ W l. 1566 a 1567 byl děkanem fakulty filosofické. L. 1569 dal wšak universitě wýhost a odebral se do Domažlic za radního, w kterémžto úřadě setrwal až do smrti. Psal wětším dílem latinsky. Hlawní spis jeho jest kalendář historický (w Praze 1584). Česky sepsal Historii o císaři Karlowi toho jména Čtwrtém, kteráž podwakrát wydána byla w Praze, totiž l. 1584 a podruhé od W. Hanky k pětistaleté slawnosti university Pražské l. 1848. Lupáč zemřel dne 5. Dubna 1587 a pochowán byl w děkanském kostele Domažlickém.

Smrt krále Jana.

Léta P. 1346 Jan král český dle příbuzenstwí táhł s welikým množstwím wálečného i jízdného i pěšího lidu, kterýž w Čechách i w

Němcích sebrał, do Frankreychu na pomoc Filipowi Valesiowi toho jména šestému králi franskému proti Edwardowi toho jména třetímu králi englickému. Za příčinau pak jakési zpaury a nepoddanosti Pařížských proti wrchnosti on král Jan a Kareł syn jeho, již wolený král Římský, přijeli jsau do Paříže s pěti sty rejtharůw. Obywatelé a měšťané baułiti se počali a to proto, že hejtman králowský, město Paříž proti autokům nepřátel, jenž do Frankreichu wtrhli, baštami a nowým díłem ohrazuje a opatruje, i některá stawení, nic méně i domy sausedské k tomu připojował. I poručiwše král Jan a Kareł hejtmanu, aby od toho díła přestał, započaté złé w nebytí doma krále franského swau přítomností a rozšafnau opatrností přetrhli.

Potom pak w sobotu po památce sw. Bartołoměje apoštoła Páně, když u Kresciaku se bitwa mezi těma dwěma králi začała a králi Janowi oznámeno, že již Franští na útěk se dáwají, i aby pro zachowání swého žiwota, poněwadž by był owšem newidomý a zraku zbawený, též sám, na jehožto by zdrawí jakožto pána a krále českého králowstwí české jako zawěšeno było, pro bezpečnost poodstaupił, raděno: k tomu nabízejícímu zmužile odpowěděł, řka: „Tohoť Bůh dá nebude, aby král český z boje utíkał; nýbrž dnes já — to wězte a tomu wěřte — buď hrdinsky a statečně wítězem zůstanu anebo sławnau smrtí, jsa tuto zabit, po králowsku padnu a umru. Protož weďte mne tu, kdež největší bitwa se drží; wšak Karła syna mého pilně šetřte. Pán Bůh s námi.“ To sedě na koni powěděw a swé kopí maje sobě od swých naprawené, mezi nepřáteły, kdež se nejwalněji potýkali, se dostał, a w prwním šíku a mezi nejpřednějšími bojuje a jsa wíce než jednau od sobě protiwných smrtedlně postřelen a tak s swého koně spad, udatně žiwot swůj dokonał. S týmž králem s jeho strany tu též statečně a hrdinsky se potýkajíce, zbiti jsau hrabě z Blauzu, hrabě z Ulmu, pan Jindřich syn wysoce urozeného pana Petra z Rožmberka, pan Heřman z Milčína a pan Jan syn páně Jindřichů z Lichtenberka, a z stawu rytířského do padesáti, jichžto twářnosti a erby w Lucembúrku na mramoru wytesané se spatřují.

Ale Kareł, jsa w též bitwě třemi ranami raněn a snažnými prosbami panůw některých swých z Čech přemožen a jako wybojowán, aby swého zdrawí, welmi miłého a drahého klenotu, ušetřił jakožto pán a král český dědičný, zwłáště poněwadž by pana otce nejmilejšího tu ztratił; nad to wýš, že z osudu a ułožení Božího štěstí wáłečné i wítězstwí se welmi hrubě k Angličanům schýliło a nawážiło: těmi příčinami jsa hnut, do jednoho kłáštera, jejž Riscamp po fransku jmenují, se jest dostał.

Po té bitwě, kteráž prwního dne až do několika hodin na noc a i druhý den trwała, z rozkazu krále englického počteni jsau ti wšickni, kteřížto s strany krále franského w tom boji padli, a nalezeno jest w počtu jedenáct knížat, osmdesát korúhewných pánůw, tisíc dwě stě stawu rytířského, jiného pak lidu około třidceti tisíc. A tak ti, kteříž jsau byli přednější a znamenitější, jsau z englického krále rozkazu tu w blíže přiležících městech poctiwě a křesťansky pochowáni. S strany pak těła krále Jana, to mezi zbitými nalezeno, a poctiwě, jakž na tak wznešeného a udatného krále náležeło, ozdobené englický král k Karłowi synu s żałostí, płáčem i slzami je odesłał,

s tím dołożením ano i oswědčením, že ne siłau a statečností jeho lidu, ale samého toliko Pána Boha mocí a propůjčením jest tolik králůw — Filipa franského, Jana českého, Karła Římského krále wojsko — od wojska mnohem w počtu menšího poraženo. Totéž těło dle Karłowa rozkázaní jest wezeno do Lucemburka města a tu w kłášteře, kdež jsau bratří řádu sw. Benedikta, sławně pohřbeno. Jakož pak i za žiwobytí swého był toho on král Jan žádostiw a častokrát říkáwał, že w Čechách neumře ale w Lucemburku pochowán bude.

XXXIII.

Pawel Kristián z Koldína na Martinicích.

Pawel Kristián narodil se w Klatowech l. 1530. Wzdělání swého nabyl na učení Pražském, kdež se l. 1550 stal bakalářem, l. 1552 mistrem swobodných umění. L. 1557 dostal list erbowní, aby se mohl psáti „z Koldína." Od l. 1558 do 1562 byl professorem, l. 1561 děkanem fakulty filosofické. Wystaupiw z professorstwí, stal se po Matěji Bydžowském z Aventina kancléřem, později senatorem starého města Pražského. Zemřel dne 10. Ledna 1589. Koldín náleží mezi nejpřednější práwníky wěku swého. Práwa městská od Brikcího z Zlicka poprwé w jedno sepsaná, pro jichž některé úchylky od zřízení zemského mnohé nesnáze pošly, wnowě spořádal, načež l. 1579 císaři Rudolfowi II. podána a od něho stwrzena byla. Z této rozsáhlé knihy práw učinil Koldín summowní wýtah s wypuštěním jmenowitě průpowědí latinských mnohonásobně do textu hlawního wplétaných (1579). Podobný wýtah udělal l. 1582 i ze zřízení zemského. Koldín jazyk práwnický přiwedl na nejwyšší stupeň dokonalosti: z potomních práwníkůw nikdo se jemu newrownal. Ale nejen w tomto oboru, než i w básnictwí latinském proslul Koldín, jsa audem básnické společnosti (sodalitas literaria), kteráž od Jana Hodějowského z Hodějowa zwláště pro zwelebení poesie duchowní založena byla a pod ochranau cís. Rudolfa II. nejen po Čechách a Morawě, alebrž až po Uhrách a Charwatsku se rozšířila. Když l. 1563 Koldín do stawu manželského wstaupil, podalo mu přání swé dwanáct spoluaudůw latinskými weršemi we zwláštní knížku sebrané. Po smrti památku jeho oslawil podobným spůsobem Petr Codicillus z Tulechowa.

O sepsání práw Justinianowých.

(Z přípisu cís. Rudolfowi II. na práwa městská.)

Když wšemohúcí Pán Bůh, stwořitel a mocný spráwce wšech wěcí, onomu pobožnému Římskému císaři jménem Justinianowi (kterýž w létu pětistém a dwadcátém pátém od narození z Panny Marie Pána Jezu Krista spasitele lidského pokolení na stolici Římského císařstwí a důstojenstwí dosedł) sławné wítězstwí nad mnohými úhławními té Římské monarchie i jeho nepřáteły a odporníky dáti ráčił, tak že již wšickni, jsauce náramně přestrašeni a jako zděšeni i welice zemdleni, nesměli jsau a nemohli proti též monarchii i tomu mocnému císaři nic před sebe buď wáłečným spůsobem aneb jinák na odpor bráti, a již žádných nenadáłých wpádůw a škodných sjezdůw a překážek obáwati se nebyło: i takowého šťastně zdařiłého a sławného wítězstwí nad ukrutnými a krwawými nepřáteły sobě od Pána Boha propůjčeného jsa ten pobožný císař Justinian welice wděčen, jeho Božské miłosti díky ustawičně z toho činił i náramně se těšił. A maje tak sobě pokoj žádostiwý před nepřáteły spůsobený, nato se dále s welikau snažností oddał, že mnohá krásná a ozdobná i znemenitá stawení w rozličných a rozdílných místech na panstwích swých welikými nákłady (nic jich nelitujíc) wyzdwihnauti a ustawěti dał. Zwláště a předně ten swaté Sophiae (totiž maudrosti Boží, jenž jest Pán náš Jezus Kristus jediný Boha žiwého syn) sławný a přespaniłý chrám po wypálení a wyhoření jeho w městě Konstantinopoli zase ozdobně a nákładně sprawił. Mnohé také k okrase a pewnosti toho města wěže, ano i nemały počet domůw a příbytkůw oddaných wdowám, sirotkům i jiným lidem zbožným k bydlení pro ochranu a opatření jejich wystawěł. Wšak aby natom císařské welebnosti dosti býti měło, při něm se to nesnášeło, nýbrž že wýše a włastně wšechněm císařům Římským přináleží a přísłuší, aby swé wěrné poddané netoliko w čas wáłek a nepokojůw před nepřáteły a škůdci jejich obhajowali a zastáwali, ale také nato myslili i snažnau péči o to měli, jak by mezi týmiž poddanými we wšech zemích a krajinách w čas pokoje sprawedlnost, swornost a láska i jiné chwalitebné ctnosti, též dobří mrawowé a šlechetná obcowání se zachowati a zdržeti, ano ustawičně růsti a rozmáhati i stwrditi mohły: wzał jest před sebe ten dobrý a sławný císař z obzwłáštního od Pána Boha wšemohúcího (jenž jest počátek i konec wšeho dobrého) k tomu srdce jeho (jakž králůw i jiných wšech wrchností, podlé písma z Ducha swatého wyswědčení, w rukau Božích postawena jsau) nakłonění a úmysłu i wůle též chtíce obrácení, a takowému pobožnému toho pána a císaře předsewzetí od jeho swaté Božské miłosti požehnání, že jest wšecka práwa, kteráž na panstwích Římské monarchie hned od začátku jejího i toho času při saudech a rozeznáwání lidských sprawedlností w užíwání była, — jichžto kněh samých dosti welikých přes dwa tisíce a práw pak aneb regulí nesmírný a nesčíslný počet se nacházeł, ješto možná ani podobná téměř wěc nebyła, aby takowá nemírná nesčíslnost těch práw a snad i w sobě některých odporných k jakému pohodlí a płatnosti lidem słaužiti mohła, poněwadž by žádný za žiwota swého jich snad jednau dobře přečísti, nadto pak w paměti obdržeti i płatně k

úžitku obrátiti mohł, — je pro snadší a lepší týmž práwům wyrozuměni, ano také jich požitečnější též pohodlnější při saudech k wyhledáwání sprawedlností lidských užíwání w skrownější a mnohem menší počet sebrati i w lepší rozum sepsati dał lidem rozumným a znamenitě učeným i w práwích welmi zběhłým, kteréž při swém dworu (jakž císařowé a potentátowé to činíwati a zachowáwati ráčí) toho času jest měł. A předně Triboniana, muže wysoce učeného, kterýž quaesitorem, to jest najwyšším a najpřednějším auředníkem a spráwcím nade wšemi spráwami a důchody po panstwích Římských ano i kancléřem, jakž někteří píší, ustanowen był. Jemu, též Theofilowi a jiným lidem w práwích welmi zběhłým poručení obzwłáštní učinił, aby ze wšech těch práw tak welikého a nesčíslného počtu jejich toliko potřebnější a podstatnější práwa, kteráž by k wyhledání a rozeznání sprawedlností lidských dostatečná a płatná była, ano i užitečně a potřebně słaužiti mohła, w jistau a kratší formu sberauce, to jest in certam methodum uwedli. W čemž oni jakožto rozumní a powolní uposlechše císaře a pána swého, tak jsau učinili a několikery knihy týchž práw sepsawše, jedny Pandectas, jinák Digestorum, druhé Codicem, třetí Institutiones aneb Compendium totius juris, k tomu Novellas jinák Authenticas nazwali, a témuž Justinianowi pánu swému jakožto císaři Římskému, kterémuž nad řádem a práwem i nad každau lidskau sprawedlností, také wšelikými dobrými zwykłostmi a chwalitebnými obyčeji ruku ochrannau držeti a toho obhajowati náležeło, jsau podali i oddali. Kdež pak týž Justinian jakožto císař Římský a pán křesťanský takowau jejich práci hodnau i k spráwám w obcech welmi požitečnau býti uznaw a usaudiw i také schwáliw, těch práw již tak w skrowný počet sebraných a w jistau i w krátkau formu uwedených, z moci swého důstojenstwí císařského jest potwrdił a je po wšem panstwí swém Římském wšechněm, aby se podlé nich řídili a sprawowali i saudowé činili, wůbec wydáwaje a předmłuwu na jednu týchž práw knihu čině, o císařské důstojnosti a powinnosti słowy chwalitebnými a wší wážnosti hodnými takto położił a napsał: Imperatoriam majestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus, et bellorum et pacis, recte possit gubernari. To jest: Císař netoliko zbrojí aneb potřebami k wálce příležejícími ozdoben a okrášlen, ale i práwy jako zbrojným oděním ohražen a opatřen býti má, aby obojí čas, jak wáłky tak i pokoje, dobře, příhodně i také náležitě říditi a sprawowati mohł. Těmi pak práwy Římskými, skrze bedliwé často jmenowaného Justiniana císaře opatrowání a nařízení ustanowenými i wůbec wydanými, již ode wšeho křesťanstwa přijatými, wýše než tisíc let wšeckna téměř králowstwí křesťanstwa při rozeznání a obhájení sprawedlnosti jednoho každého, jak bohatého tak chudého, se řídiły a sprawowały a posawad ještě sprawují. Ačkoliw některé země swá obzwłáštní nařízení sobě jsau ustanowiły, ale ta wšeckna ne odjinud nežli z těch práw císařských a obecních pocházeła a jako z jediné studnice z nich se wážiła a brała, aniž co sprawedliwějšího a gruntownějšího mimo ty obecní práwa wymysliti a najíti se může, leč že by chtěł někdo toliko w zausmyslné odpory bezpotřebně se dáwati a jiné i sebe daremně a neužitečně zaneprażdňowati.

Z práw městských.

O sprawedlnosti a práwu.

Práwo na sprawedlnosti založeno jest a od ní začátek swého jména má; jinak práwem włastně słauti nemůže.

Sprawedlnost pak jest ustawičná a neměnící se wůle, kteráž jednomu každému uděluje toho práwa, jakéž komu náleží.

Práwo jest umění a rozeznání sprawedliwého od nesprawedliwého, učíc jednoho každého, čeho se má přídržeti a čeho zase wystříhati.

Záleží pak umění práw na tomto trém: předně ctně a šlechetně žiwu býti; druhé bližnímu w ničem neubližowati; třetí, čím komu kdo sprawedliwě powinnowat jest, toho aby jemu sám od sebe udělował.

Dělí se práwo na dwé, totiž na práwo obecné, kteréž se wůbec na wšeckny, a na práwo obzwłáštní, kteréž se toliko některých osob włastně dotýče a na jisté krajiny aneb města obzwłáštně wztahuje.

Práwo obecné zawírá w sobě powinnost w auřadech postawených, též wšeckna práwa císařská.

Pod jménem pak práwa obzwłáštního zawírá se předkem práwo přirozené a práwo městské.

Přirozené práwo jest, k čemuž přirození netoliko člowěka ale wšecky žiwotčichy nakłoňuje a wede, jako aby dobrodincům swým dobrým se odpłacowali a k těm podobné wěci; druhé, práwo wšech národůw, to jest, kteréhož wšickni lidé po wšem swětě užíwají, jako posłům a legátům neubližowati a, což komu se dí, tomu dosti činiti.

Naposledy práwo městské, což sobě některé město neb krajina některá za práwo ustanowí, jak by se jedni k druhým we wšech wěcech chowati měli.

Mimo ty rozdíły práwa jest také práwo zwykłosti. A při tom se má šetřiti, aby nebyło proti sprawedlnosti a dobrým mrawům, a místo má w těch wěcech a případnostech, které práwy psanými wysłoweny nejsau.

O powinnostech konšelůw.

Každý konšeł powinen jest purkmistra posłušen býti.

Purkmistr k konšełům při wzkłádání na ně prací rownost a rozšafnost má zachowati.

Konšeł bez poručení purkmistra w radě k straně ani s jiným žádným nemłuw, ani bez opowědi z rady a bez powolení purkmistra z rathauzu nechoď.

Konšelé, potknauce se słowy, z rady nechoďte leč w mír uwedení.

Konšeł tajnost rady chowej, by potom z auřadu propuštěn był, a to pod ztracením hrdła.

Konšelé k sobě upřímnost bez ošemetnosti zachowati mají a w těžkostech, které by se na ně waliły, opauštěti se nemají.

Konšeł na ublížení sprawedlnosti jedné strany od druhé darůw bráti nemá.

Konšelé s lidmi newážnými obecenstwí míti a řadowati nemají.

Konšelé se wší pilností stran młuwení a průwodůw i wšelikého wznášení pozorowati mají.

Konšeł po wysłyšení stran žádné straně naučení a weystrahy nedáwej pod ztracením hrdła. A kde se kterého konšeła dotýče, ten z saudu wywstaň.

Každý konšeł při oděwu má wážnost držeti a šatůw obdýlných užíwati.

Konšelé a wšickni přísežní, kteříž jiné saudí, práwa dobré a starobyłé pořádky i obyčeje znáti, jim se učiti a je uměti mají; neb hanba jest neuměti a neznati toho práwa, kterýmž jiné rozeznáwáš.

Konšelé k řemeslníkům a obchodníkům často přihlídati mají, aby obchodem swým lidí mimo słušnost a sprawedlnost neobtěžowali, a ti, kteří tunné a słané zboží nám prodáwají, aby hodné a ne shniłé aneb sfałšowané prodáwali, lidí neokłamáwali a netráwili.

Konšelé, město a w něm obywatelé zwłáště chudí aby nedostatkůw, pokůdž býti může, při mase, chlebu a piwu netrpěli, opatrowati, powaleče a zahaleče, žebráky a chodce bezbožné wyzdwihowati a z měst hnáti mají.

Konšelé dwa každého dne pátečního k wězňům přihlídejte a o jich zawinění w radě zpráwu čiňte.

Také k pekařům často dohlídejte.

Saudcowé, práci Božskau na sobě nesauce, wůle Boží a dobrého swědomí, kteréž jim při smrti i w den saudný za swědka bude, šetřiti a swých nálezůw zastáwati, nestydíce se za ně, mají.

XXXIV.

Jan Mirotický.

Dle spůsobu w šestnáctém století u nás obyčejného, že mužowé učení, zanechawše wlastního příjmení rodinného, po otčině swé se zwali, sauditi lze, že Jan w skutku byl rodič z Mirotic. Žil wšak w Kroměžíři po 30 let, tak že docela zdomácněl na Morawě. Chwalitebná jest náchylnost jeho k přijaté otčině. „Aby, prý, se nezdál mezi nimi, w té krajině tak drahně let ztráwiw, nadarmo chleba jísti a žádného znamení wděčnosti na sobě ukázati:“ proto zwláště na zřeteli měl obywatele morawské při skládání spisůw swých. Máme od něho dwě díla: O začátku panowání tureckého a o jejich sprawowání a zachowáwání zřízenosti wojenské (seps. 1572, wyt. 1576 w Olomauci) a Obyčeje, práwa, řády anebo zwyklosti wšech národůw (1579 w Olomauci). Obě přeložena jsau z latiny; w druhém pak část o Čechách a o Morawě samostatně wzdělána.

7 obyčejůw wšech národůw.

O stawích a obyčejích w říši německé.

Nyní wšeliký spůsob (lidu) w Němcích we čtwerý řád neb staw rozdělen jest.

Nejprwnější staw jest kněží tak swětských jako i mnichůw řeholních. Obojí z nich jsau welikými a hojnými důchody a płaty opatřeni a od jiných jsau u weliké wážnosti, netoliko proto, že Pánu Bohu wšemohaucímu obětují a k chwále swatých zpíwají, i také o duše péči mají, ale také proto, že písmům rozumějí a je wykładají a žiwot samotný wedau. Jedni každí mniši swého oděwu a to dosti słušného užíwají. Swětští kněží sukně nosí široké na wětším díle barwy černé. Hławu biréty neb kłobauky wlněnými přikrýwají, newelmi wysokými ale na hławě do uší dobře se držícími. Na krku, když wen z domu wycházejí, zawěšují sobě tkanici, někteří hedbáwnau a někteří wlněnau, toliko pro poctiwost. Na střewíce obúwají pantofle anebo trepky, kteréžto, když se domů nawracují, składají.

Druhý staw jest urozených. Ten stupeň jich mnoho obsahuje; neboť jsau knížata, jsau hrabata a páni korauhewní i nižšího stawu rytířstwo. Knížata netoliko důstojenstwím a wznešeností rodů, ale také i mocí jiné přewyšují, země a panstwí mají welmi široká; hrabata a páni korauhewní i jiní urození, po krajinách jsauce rozptýleni, jako nějací kwítkowé mezi jinými se błýští aneb swítí. Ale to při stawu urozených za diwné se zdáti může, že i sama knížata a hrabata císaři, kdyžkoli říšská potřeba nastáwá, posłušenstwí jako poddaní zachowáwají. Než rytířstwo prawí, že jsau z toho wyňati; leč z žołdu žádnému nesłauží, ani poddaným swým słaužiti nedopauštějí, a wšak Římského císaře pánem a wrchním swým býti prawí a wyznáwají. Smeyšlejí, že tudy zlehčuje se a nemále zmenšuje urozenost rodu jejich, když by s kupectwím anebo s nějakým řemesłem pracným zacházeli, kdy by manželku prostého řádu anebo nižšího sebe pojali, kdy by w cizích městech jako jiní měšťané bydleli. Oni majíce w nelibosti obcowání a wšelikau społečnost s měšťany, na zámcích a w pewnějších a nádhernějších staweních na horách, w lesích a w polích neb we wsech wystawených s čeládkau swau wolně bydlejí. Někteří při knížecích anebo králowských dwořích se drží a na wojny se wydáwají; jiní z důchodů a z otčizny swé žiwi jsauce, doma trwají, wšak obyčejně mysliwost prowodí. K čemuž že oni sami swobodu mají wedlé starodáwního zwyku a dopuštění jim té swobody, o to se zasazují; prostým lidem, zwłáště zajíců, srn, kołaušků a jelenů mysliwost na některých místech pod wyłaupením očí a na některých pod stětím hławy jest zapowědína; než škodliwau zwěř každý łapiti swobodu má. Nadto sami urození nákładně hodují, rozkošně se odíwají, złatem a stříbrem a rozličných barew hedbáwím, tak muží jako i ženy doma i jinde se ozdobují; s welikými haufy służebníků chodí a krokem tak spaniłým a wážným, že od jiného lidu prostého, hned jakž se spatří, mohau rozeznáni býti. Když opodál mají jíti, na koních jedau a ne pěšky chodí; nebo to za welmi lehkau wěc sobě pokładají a za pauhé znamení chudoby. Ale łaupeže pro-

woditi, když jsau při nedostatku, se nestydí. Křiwdy učiněné zřídka práwem, než často, seberauc z towaryšstwa jízdu, železem a ohněm a łaupežmi sobě naprawují a sebe mstí, a tudy ty, kteříž jim ublížili, dohánějí k dosti učinění.

Následující staw třetí jest měšťanský, z nichž někteří toliko císaři jsau poddáni, někteří knížatům anebo prelátům duchowním. Kteří jsau císařští poddaní, mají mnohé swobody a obyčeje i řády, kterýchž téměř obecně užíwají; každý rok z měšťanů skrze hłasy auřad se wolí, kteříž s auřadem také i welikau moc mají. Na hrdle mají moc každého trestati, wšak tímto pořádkem: Jestliže jest z strany złého aučinku činiti, sedí na saudu ti, kteréž město wywolilo. Tu obžałowaní swázáni přiwedeni býwají, tu žałobníkům i obžałowaných obráncům dopauští se młuwiti. Kteréž wysłyšíce, drží potaz anebo přimłauwají se, ne tak jakž práwa wyměřují, kterýchž neznají, ale jakž jim jejich rozum ukazuje a jakž jest zwyk sauditi, což se i we přech neútrpných zachowáwá; kromě že w takowých rozepřech může se k císaři odwołáno býti, w oněchno pak nemůže. W každém téměř císařském městě jsau dwojí měšťané, totiž rodu urozeného a rodu prostého. Kupectwí a werštatů prostí hledí. Urození (jenž se i šlechticowé jmenují) na swých otčiznách a důchodích dosti majíce, stawu rytířského následují. Kdy by který z prostého řádu, jsa bohatějším učiněn, se k nim přiměšowati a s nimi zároweň býti chtěł, odehnán býwá. A z té příčiny již od dáwního času obojí ten staw w swém spůsobu trwá. Wšak spráwa obecní jim téměř společná jest a obojím se poraučí, aniž jim lid obecný słaužili a nebo podmaněn býti se widí; jednoho každého statek w bezpečnosti jest i swoboda, bez ublížení práw, aby jak chtějí žiwi byli. Obecní sprawedlnost saudná po wší krajině od neučených se sprawuje. W jednom každém městě, a i w některých wesnicech také, dwanácte mužů w zachowałosti a poctiwosti předních wywoleno býwá za saudce, nic toho nešetříc znají-li písma anebo jsau-li učení anebo nejsau. Ti auřad saudců z potřeby podnikají, ačkoli zápłaty anebo mzdy žádné zato neočekáwají, krom že jsau w poctiwosti. Toliko pro obecné dobré opustíce práce swé, w určitý čas saudy se zaneprażdňují a přísahu činí wšickni, že jednomu každému sauditi chtějí, jakž by se jim widěło nejsprawedlněji a nejlépeji.

Měšťané mezi sebau welmi přátelsky a počestně žiwi jsau. Na místa obecná i také zwłáštní sejdauce se kupci, hodují, hrají społu, rozmłauwají, zřídka jeden druhého okłamáwají, zřídka se wadí. Kteréhokoli času i na kterémkoli místě tak muží jako i ženy, potkajíce se, wespołek k sobě poctiwost činí a sebe pozdrawují. Potrawy i oděwu wšedních dní téměř wšickni Němci welmi chaterného a prostého užíwají, w swátky trochu úprawnějšího. Když děłají, čtyřikrát za den jídají a, když zahálejí, dwakrát. Oděw, kterýž muží obláčejí, obyčejně jest wlněný neb płátenný; ale obojích tak nejednostejný a rozličný i w křtałtu i w barwách, že zřídka jeden jako druhý w oděwu se nachází. Odjinad pošłé a nowé kroje neb křtałty šactwa nyní welmi oblibují, właské a francauzské obzwłáštně, od kterých před nemnohými léty muží hubatých střewíců, s širokými a řezanými rukáwy sukní a tkaných kłobauků, kterýmž birýty říkají, jsau dostali.

Nosíwali za mé paměti ještě špičaté střewíce, sukně krátké a auzké ocasaté kukły. Ale ta starožitná sprostnost nebo mírnost nyní na ženy přišła a ženám jest poručena. Ty, opustiwše rozličné šlojíře neb rauchy, od kterých zawíjení prwé weliké hławy sobě děławały, toliko w jednom nyní se zawíjejí a sprostněji chodí. Złato, stříbro a perły i naschwální při šactwu podołky rozličných zwířat drahými kožemi a hedbáwím premowané téměř doceła jsau zawrhły. A co dím o dłauhých ocasích podołků šactwa, kteréžto leč při zemankách s těžkostí se kde wíce již spatřují? Dosti poctiwý nyní jest oděw ženský a dosti słušný neb křtałtowný.

Při pohřbích a obětech nebo činění obědů za mrtwé černý oděw nosí; umrłých za třidceti dní płáčí a mezi tím zádušné służby třikrát za ně činí, totiž nejprwnějšího dne, sedmého a pak třidcátého. K Božím służbám welmi náchylni jsau; žádného z řemeslníků není, kterýž by ráno, prwé nežli by děłati počał, do kosteła nešeł a při służbě Boží nebył. Służebníci a díwky k tomu od pánů aneb paní jako doháníni býwají. Za ohyzdnau wěc mají a za hodnau nemałého trestání, kdož z lenosti a z jiné daremné příčiny służeb Božích zanedbáwají. Ałmužen mnoho rozdáwají. Téměř žádného města není, w kterém by žebrawých mnichů konwentů nebyło a chudých odjinud přišłých obecních hospod nebo špitálů. Chowají se také młádenečkowé odrostlí, kteříž za příčinau učení z otcowských domů wyšedše, dobrowolně sem i tam wandrují, a tak mnoho jich druhdy w jednom městě býwá, že by se mohł podiwiti, čím se wychowáwají. Ti se od měšťanů z łásky chowají; strawu sobě, dům od domu zpíwajíce, wyžebráwají a sic w hojnosti ji dostáwají, protože w kostelích a při kněžích Božské służby zpíwají a k kněžstwí se cwičí. Dům obecný wedlé každé fary jeden jest, do kteréhož pro učení se poctiwým uměním tak tito jako i městští synowé scházejí. A ti, kdož je sprawují a učí, jsau muží neméně w ctnostech jako i w učení zkušení; ty, kteříž co zawiní a nepilně se učí, metłami mrskají aneb słowy příkrými trescí.

Domowé lidští téměř wšickni jedněch druzí se dotýkající jsau, a wedlé množstwí měšťanů w ulice jsau wystaweni. Bohatí z kamene a wápna pyšně stawějí, chudí toliko z hlíny a z dříwí nížeji, wšak křidlicí cihelnau aneb kamennau stawení swá obojí přikrýwají: pro křtałty čili pro nebezpečenstwí ohně, toho nemohu jistiti. W saské zemi i na mnohých jiných místech hoblowanými dešticemi přikrýwají, a protož města newelmi křtałtowná se spatřují a z strany ohně jsau nebezpečnější. Ulice na wětším díle jsau skřemenitým kamenem dlážděné. Brány anebo weychodowé z měst wysokými wěžemi jsau naznamenáni, na kterýchž denní strážní, když jízdní k městu se přibližují, trubau je ohłašují, aby ti, kteříž důle bran opatrují, tím byli napomenuti a jich lépe opatrowali. Města obyčejně od přirození i také mistrowsky jsau ohrazená anebo při hłubokých a wírowatých řekách anebo na wrších postawená. Která w rowinách leží, ta jsau zdmi, příkopami a wały nedobytými, wěžemi a baštami nesčíslnými ohrazená, jenž jako z země wykaukají. Jsau také mnohých měst pole neb rolí wůkoł ležící příkopami hłubokými obehnaná, že od cizích plundrowání jsau bezpečná.

Nejposlednější staw jest těch, jenž w polech, po wesnicech a po dwořích bydlejí a kteříž ty pole woří, a z té příčiny sedláci anebo wesňáci słowau, a kdy by se tomu wěřiti chtěło, dosti jest bídný a twrdý staw jejich. Saukromý od jiných jeden každý s čeledí a dobytkem swým w pokoji žiw jest. Chałupy z hlíny a z dříwí trochu od země wyweyšené a domy słamau přikryté mají. Chléb režný, kaši owesnau anebo jiné waře za pokrm mají, wodu a syrowátku za nápoj. Sukně płátěnná, totiž kytle, dwa boty a kłobauk barwený to jich šactwo. Lid wšelikého času bez odpočinutí pracowitý, nečistotný. Do měst oblízce ležících na prodej nosí neb wozí, cožkoli tak z polí jako z dobytka úžitku wezme, a tam zase sobě nakaupí, čehokoli potřebuje; nebo řemeslníků s sebau bydlejících žádných nemají. Do kosteła, kterýž w jedné každé wsi obyčejně jeden mají, w den swáteční před polednem wšickni se scházejí a od kněze swého słowo Boží i służebnost mše słyší a po poledni pod lipau anebo w jiném obecném místě o swých wěcech rozmłauwají. Potom mładší, když jim pišťák na píšťału píská, tancují a starší jdau do krčmy a pijí wíno.

Bez braně žádný z mužů mezi lidi nejde; meče k sobě připásané pro wšelikau příhodu nosí. Každá wes dwa nebo tři muže sobě wywolí, kteréž spráwcemi sedláků jmenují; ti swády i také smłauwy z strany kaupí mezi nimi narownáwají a jsau opatrowníci obce; wšak spráwcemi nejsau, ale pán jejich anebo ti, jenž od nich nařízeni býwají, kteříž hłaupým jménem šultysowé słowau. Pánům často w roce słauží neb robotují, obilí žnau a do stodoł swážejí, drwa sekají, domy stawějí, příkopy kopají.

Nic není, což by ubohý pracowitý lid jim děłati powinen býti se neprawił. Nic také není, když by mu co děłati rozkázano było, aby se směł bez nebezpečenstwí swého z toho wymłauwati. Když prowiní, těžce pokutowán býwá. Ale nic není tomu lidu twrdšího, než že rolí, kteréž mají, wětší dił jejich není, ale těch, od kterýchž ji jistým dílem obilí na každý rok wypłacowati musejí. A takowíť jsau nyní obecné obyčejowé Němců, a tím spůsobem žiwi jsau.

XXXV.

Pawel Worličný.

Pawel Worličný, obyčejněji Aquilinas zwaný, rodem byl z Hradce Králowé. Wykonaw studia swá na učení Pražském a staw se l. 1546 bakalářem, odebral se do Prostějowa, kdež se usadil při tiskárně Jana Günthera. Později stal se farářem p. o. w Kyjowě na statku Wojtěcha z Pernšteina. Umřel ku konci XVI. století roku posud neznámého. Největší spis jeho jsau Flavia Josefa knihy sedmery o wálce židowské, k nimžto přidán žiwotopis Josefůw, proti Appionowi knihy dwoje a o mučedlnictwí Machabejských knihy jedny (1553 w Prostějowě, 1805 w Lewoči). Jazyk we spisu tomto není bez wad; ale, jakž Plácel dí, udělal skladatel jeho což mohl; nebylo-li pak

ke wšemu dostatečnosti, wždyť wůle dobrá a obecného dobrého žádostiwá byla. Kromě modliteb l. 1589 wydaných, ostatní spisowé Worličného směřowali k potřebám mládeže w jazyku latinském se zdokonalující a došli welikého rozšíření. Již l. 1550 wydal w Prostějowě Regulas communes civilis vitæ honeste instituendæ ex comediis Terentii excerptæ, quibus additi sunt rytmi boëmici. L. 1558 wyšly od něho w Olomauci a během XVI. wěku wíce než jedenáctera wydání dočkaly. Catonis disticha moralia enarratione boëmica, též Dicta Graciæ sapientum, item Mimi Publiani, omnia sermone boëmico reddita. Grammatika latinská českými wýklady od Worličného opatřená wyšla též několikrát. Skládal Worličný i básně latinské, pro kteréž přijat byl do společnosti básnické Jana Hodějowského.

Zajímawé jest porownati Worličného překlad distich Catonowých s překladem starším ze XIV. století a s nowějším Am. Komenského. Pro ukázku stůj zde jedno dwauwerší we wšech třech přeloženích:

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue sit pura mente colendus.

Překlad nejstarší.

Poněwadž jest wšemohúcí
Buoh na wěky wždy budúcí,
Jakož písmo wšelijaké
Swědčí, k tomu rozum také:
Toho slušie napřed ctíti,
Čistú myslí wždy chwáliti.

Překlad Worličného.

Poněwadž Bůh jest mysl, jako písmo swědčí zřetedlně,
Tehdy myslí čistau aby ho ctil, náleží předně.

Překlad Komenského.

Jestliže Bůh duch jest, jakž nám to písmo přináší,
Máš tedy wždycky prawau jeho ctíti a chwáliti myslí.

Z kněh o wálce židowské.

Spálení chrámu Jerusalemského.

Titus odjeł do Anthonií, umíniw nazejtří ráno se wším wojskem wytrhnauti a chrám wybojowati. Ale chrám Božím ułożením již dáwno k ohni odsauzen był, a již po časích wyšłých přišeł ułożený den, kterýžto był desátý měsíce Srpna, w kterýžto také prwé od krále Babyłonského był wypálen: od domácích wzał příčinu a počátek oheň. Neb když za małý čas po Titowu odjetí swárliwí odpočinuli, na Římany opět udeřili a strážní chrámu s hasícími oheň zewnitřního

chrámu wałku swedli, a ti Židy k utíkání přinutiwše, až k chrámu se dostali: tehdy nějaký z wojákůw, nečekaje na žádného rozkaz, ani tak weliké nešlechetnosti se neosteychaje, ale wzbuzen jsa Božskau jakausi prchliwostí, od społutowaryše swého wyzdwížen jest a z hořícího stawení pochopiw oheň, do złatého okna wstrčił, odkawadž k stawení při chrámu na půłnoční straně přístup był. Když se pak płamen rozmohł, hodný křik té zhauby mezi Židy powstał a ku pomoci pospíchali, smeyšlejíce, že již žiwotůw litowati nesłuší ani audům howěti, ztratiwše to, pročež welmi opatrní býti se zdáli. Rychle pak to Titowi nějaký oznámił, a on (neb w stánku náhodau odpočíwał, jakž se od bitwy był wrátił) wyskočił a k chrámu hned brał se, aby zabránił zapalowati, i wšickni po něm wůdcowé a za nimi haufowé, ulekše se. Křik pak a hřmot był, když takowé wojsko bez pořádku se baułiło. Císař pak hłasem społu i rukau bojujícím znamení dáwaje, oheň rozkazował uhasiti; ale ani hłas jeho słyšán nebył, protože uši jejich wětší křik był zacpał, a na náwěští ruky nešetřili jiní pro boj jiní pro hněw. Prchliwosti pak těch, jenž do chrámu běželi, ani přikázaní ani hrození zastawiti nemohło, ale kamž je wztekłost wedła, brali se. W branách pak chrámowých tisknauce se, mnozí se wespołek pošłapowali, mnozí pak na hořící a kauřící-se ambity padajíce, totéž złé, kteréž přemožení, trpěli. Když se pak do chrámu dostali, děłajíce se, jako by zbraňowání císařowa nesłyšeli, jeden každý předcházejícího napomínał, aby zapalował. Swárliwí pak již ku pomoci naděje žádné neměli, ale utíkání a mord po wšech místech był. Množstwí pak weliké lidu obecního nestatečné a nezbrojné, kdežkoli přistíženi jsú, mordowáni byli, a při oltáři weliký počet mrtwých nashromážděn był. Po stupních pak chrámowých i krew mnohá tekła, i těch těła, kteříž nahoře zamordowáni jsú, padała.

Císař pak, když ani prchliwosti wztekłých wojákůw zdržeti nemohł a oheň se rozmáhał, do chrámu s spráwci jinými wšed a i swatyni chrámu i cožkoli tam było, spatřił, ty wěci zajisté, kteréž u cizích národůw nad powěst były lepší, pod wychwalowání pak a domnění domácích ne menší. Když pak płamen ještě s žádné strany k wnitřním wěcem se nedostał, ani około wnitřního chrámu nic nehořeło, což było w prawdě: smeyšleje, že ještě zachowán býti může, i sám wyskočił i wojákůw prositi, aby oheň uhasili, nepřestáwał. A Liberalisowi setníku jednomu z drabantů swých rozkázał, aby kyjem ty, jenž by neuposlechli, odháněł. Wztekłost pak wojákůw a k bitwě prchliwost jakási náhłá a nenáwist Židůw i uctiwost k císaři i bránícího bázeň přemáhali. Mnohé tak wzbuzowała naděje k łaupežím, jenž se domníwali, že wnitř wšeckna místa penězy naplněna jsau; neb dwéře z złata učiněné spatřowali. K tomu také nějaký woják z těch, jenž tam byli wešli, když císař k zabránění ohně běžeł, oheň již był pod weřeje dwéří podłožił, a tedy rychle, když se płamen wnitř ukázał, i hejtmané s císařem odešli, i stojícím wně zapalowati žádný nebránił. Chrám zajisté tím spůsobem proti wůli Titowě wypálen jest. Ale ačkoli někdo by smeyšleł, že welice ho želeti a płakati náleží, i jakožto díła nade wšeckna, o kterýchž jsme słyšeli anebo kteráž jsme widěli, nejdiwnějšího, tak s strany stawení jako welikosti, též také s strany nákładu při wšech wěcech a sławy, kteráž z swatyní pocházeła: wšak

welmi weliké z odsudu wezme potěšení, že jakožto žiwočichowé tak také díła a místa odsudu se uwarowati nemohau. Podiwí se také w tom běžícího času neproměnitedlnosti; neb i měsíc, jakž powědíno jest, i ten den zachował, w kterýžto nejprwé od Babyłonských chrám był wypálen. A od prwního wystawení chrámu, kteréž Šałamún král začał, až do tohoto wywrácení, kteréž se stało druhého roku císařstwí Vespazianowa, tisíc sto třidceti počítají let a sedm měsícůw a dní patnácte. Od posledního pak, kteréž druhého léta králowstwí Cyrowa Aggeus učinił, až do wywrácení, kteréž za císařstwí Vespazianowa snesło město, let 639 a dnů 45.

Když se tedy chrám zapalował, cožkoli také k rukám přišło, bráno było, a mord był nesčíslný těch, kteréž postihli. Aniž lítosti měli nad sešłým wěkem aneb uctiwost při čistotě: ale i děti i staří, duchowní i swětští, jednostejně mordowáni byli a wšelijaké lidi wáłečná záhuba zšužowała, a kořící se społu s odpírajícími zbiti sau. A oheň dále se rozmáhaje, s łkáním hynaucích třeštěł, a podlé wysokosti wrchu a hořícího díła welikosti mohł by někdo wěřiti, že wšeckno město hoří.

Nad ten pak křik nic wětšího aneb hroznějšího wymyšleno býti nemůže; neb i Římských haufůw zwuk był i swárliwých zbrojí a ohněm obklíčených křik weliký, i lidu obecního k nepřátelóm utíkání s strachem i naříkání pro záhubu; s postawenými pak na wrchu také množstwí městské křičeło. Již tehdy mnozí hładem wyzáblí téměř umírajíce oči zawřewše, když oheň chrámowý uhlédali, k naříkaní moci a křiku nabyli. Zwučeła pak i za řekau krajina ležící a hory około ležící těžší zwuk wydáwały. Awšak zhauby były odpornější a nesnesitedlnější nežli hłučení; nebo wrch, na kterémž chrám był, že s kořene hoří, někdo se domníwati mohł, když také se wšech stran plný ohně był. Zdáła se pak krew nad oheň hojnější býti a wíce zmordowaných nad mordéře, a wšeckna země mrtwými těły přikryta była, a po mrtwých tělích chodíce wojáci, utíkající honili. Množstwí pak łaupežnické potom, zahnawše Římany, do zewnitřního chrámu a odtud do města se dostało. Lidu pak obecního což pozůstało, do ambitu zewnitřního utekli. Z kněží pak mnozí nejprw rožny, též také i stolice swé, kteréž z ołowa učiněné były, chápajíce, proti Římanóm za braň jich užíwali. Potom když nic neprospíwali a oheň se na ně wyrážeł, wyšedše na zeď osmi łoket zšíří, tam zůstáwali. Wšak dwa z urozených, mohauce k Římanóm ujíti a zachowáni býti anebo společný spůsob s jinými snášeti, sami od sebe do ohně wskočili a s chrámem spáleni sau: Meirus syn Belgy a Josef Daleů. Římané pak, uznáwajíce, že nadarmo od stawení około chrámu se zdržují, poněwadž chrám již hořał, wšecko społu zapálili, i což było ambitůw pozůstałých i brány, kromě jedné na wýchodní straně a druhé na polední, ačkoli i ty také potom zkaženy, wywrátili. Nýbrž také truhły, i kteréž pokladnice słauły, zapálili, w kterýchž weliké množstwí było peněz a mnohá raucha i jiné zboží a (ať krátce powím) wšeckno židowské shromážděné bohatstwí; nebo jeden každý z nejbohatších tam wšecken statek swůj snesł. Přišli pak také do toho, kterýž ještě pozůstáwał jeden ambit před chrámem, kamžto utekły z lidu obecného ženy, též i děti i wšeliké množstwí téměř na

šest tisícůw lidí. Ale prwé nežli jakau císař o těch weypowěd učinił aneb co hejtmanóm rozkázał, hněwem rozpáleni jsauce wojáci, zapálili ambit, a tak se přihodiło, že mnozí z ohně wyskakujíce umírali, jiní w ohni uhořeli. Z tak welikého pak počtu žádný zachowán nebył. Těm příčinau zahynutí nějaký fałešný prorok był, kterýž toho dne kázał w městě, že Bůh jim rozkazuje do chrámu wstaupiti, aby tam znamení zdrawí swého přijali. Neb mnozí od tyranůw tehdy zjednáni jsúce proroci, oznamowali lidu, aby očekáwali Boží pomoci, aby tak neutíkali, a ti, jenž bez strachu a stráže pozůstáwali, aby nadějí zdržowáni byli. Rychle pak w odporných wěcech člowěk nawésti se dopustí; jestliže by pak také wyswobození z nastáwajícího złého zaslibował ten, jenž okłamati hledí: z potřeby trpící wšecknu naději k tomu słoží.

XXXVI.

Thadeáš Hájek (Nemicus) z Hájku.

Thadeáš Hájek narodil se w Praze l. 1525. Otec jeho byl Wáclaw Hájek měšťan Pražský, jenž l. 1549 wydal w Prostějowě spis řečený „tabula barbarolectica“, káraje w něm kazimluwy, které se do češtiny byly wtrausily. Thadeáš studia konal w rodišti swém pod proslulými professory Janem Hortensiem a Mikulášem Šudem ze Semanína (oba † 1557). Zwláštní zalíbení měl w mathematice. Aby se w nauce této zdokonalil, odebral se již před l. 1549 do Wídně, kdež tehdáž učil slawný mathematik a astronom Ondřej Perlachius. L. 1550 dosáhl bakalářstwí, l. 1551 mistrstwí filosofie na universitě Pražské. L. 1552 jal se studowati lékařstwí we Wídni, odkudž pro rozšíření wědomostí swých odebral se do Italie. Seznámil se tam s mnohými učenci, jmenowitě s Jeronymem Cardanem w Miláně, za swého wěku na slowo wzatým. Wrátiw se do wlasti l. 1555, uwázal se w kathedru mathematiky na učení Pražském; ale již za dwě léta ji opustil a znowa wydal se do Wlach, kdež na universitě Bononské dosáhl doktorstwí w lékařstwí. W Praze žil tehdá při dwoře arciknížete Ferdinanda slawný botanik, Petr Ondřej Mathioli (n. 1500 † 1577). Z wděčnosti k Čechům, mezi nimiž sedm let ztráwil, sepsal, jakož sám dí, bylinář, aby mohli sebe samy ode wšech neduhů wyléčiti a před nimi ochraňowati.[1]) Hájek, byw mu již při spi-

[1]) Nunc autem, cum continuo septennio in Boëmia vivam, in aula serenissimi archiducis Ferdinandi, ne boëmica tellus ingratum hominem se tam diu aluisse absque aliquo emolumento fortasse diceret, cogitavi saepe, non posse Mathiolum maiori gratitudine beneficam sibi

sowání latinském wšelijak pomocen, podniknul české wzdělání jeho díla, práci to wěru nesnadnau, jelikož kromě herbáře Jana Černého Litomyšlského a knížky o destillowání Jana Černého Jewičského, obau owšem welmi nedostatečných, nebylo tehdá spisu, který by české názwy bylin obsahowal. I byl nucen Hájek, aby je dílem mezi lidem sbíral dílem sám twořil. Ač sám se omlauwá, že mnohá slowa jeho budau se zdáti trochu odporná, drsnatá a snad někomu i nesrozumitedlná: předce úkolu swému dostál tak, že položil bezpečný základ mluwě botanické w jazyku našem. Herbář wyšel w nádherném wydání s přepěknými dřewořezbami, pomocí stawůw českých, l. 1562. Následujícího roku obíral se Hájek měřením a mappowáním několika krajůw českých, čeho wšak, podpory nenalézaje, zanechati musil. Když l. 1566 předsewzato bylo walné tažení do Uher na Turky, Hájek wojsko sprowázel, weda práci při nemocných. W tomto zaměstnání zůstal až do l. 1570 přebýwaje dílem we Wídni dílem w Prešpurku. Zásluhy, kterých si tu při wojsku zjednal, jakož i činnost literární byly stawům českým podnětem, že Hájka l. 1571 na obecném sněmu přijali do stawu rytířského a spolu jej ustanowili protomedikem zemským. Powěsť Hájkowa rozhlásila se i u dworu císařského, a již 1572 powolal jej Maximilian II. za žiwotního lékaře, w kteréž powinnosti zůstal i při Rudolfowi II. Mimo tato mnohonásobná zaneprázdnění nepřestal zanášeti se skaumáním hwězdářským a lékařským. Stoje nad předsudky wěku swého, za něhož hadačstwí astrologické kwětlo, netajil se s přeswědčením swým a wykládání z planet nazýwal bez obalu „patrnými a hmotnými bludy, které téměř w oči bodau.“ Není diwu, nezůstal-li proto bez osočowání a nepřátelstwí. Od l. 1549 do 1570 wydáwal kromě přestáwky tří let, každoročně české minucí, kteréž obsahem swým nad jiné wynikají. L. 1574 wydal tabule dlauhosti dne a noci k sprawowání orloje, l. 1580 popis komety tehdá objewené. Rozsáhlejší bylo spisowání jeho latinské: wydalť některá díla jiných skladatelůw s wýklady a oprawami, sám psal o fisiognomice, o wěcech lékařských a hwězdářských. Prowázeje císaře na cestách, seznámil se se w Řezně w čas wolení Rudolfa II. za krále římského s Tychonem de Brahe, hwěz-

universam Boëmiam conciliare, quam si herbarium copiosissimum illi relinquat, quo possint Boëmi omnes se ipsos ab omnibus curare morborum incommodis ac etiam ab iis tueri et quoque se ipsos in ea lectione et plantarum imaginibus noviter ad vivum expressis oblectare.

dářem danským. Den, kterého se spolu sešli, počítal za nejpříjemnější swého žiwota. Když Brahe přinucen byl opustiti wlasť swau, wyjednal Hájek, že cís. Rudolf II. powolal jej ke dworu swému (1599). Před smrtí swau užil ještě toho potěšení, že s Brahem společně některá pozorowání wykonati mohl w Praze a na Benátkách. Na začátku l. 1600 upadl wšak w delší nemoc, která slawnému žiwotu jeho dne 1. Září t. l. konec učinila.

Hájek byl učenec důmyslný, ducha oswíceného a samostatného, wynikajícího nad wěk swůj. „Byl“, ať užíjeme slow Martina Bacháčka, proslulého žáka jeho, „wážný a statečný, pro weliké dary swé ctihoden a obecné lásky účasten. Wěrnost k Bohu, láska k wlasti a oddanost k universitě proswítají ze wšeho, co koli počal. Žiwot jeho weřejný i saukromý byl bez úhony, mrawy čisté, smyšlení i skutkowé obdiwu hodni a rázu šlechetného.”

Z herbáře.

Z předmluwy.

Ačkoliw mezi wším stwořením Božím, na kteréž toliko tělesnýma očima patříme, najušlechtilejší jest člowěk: wšak jestliže při něm netoliko spůsob a postawu tu zewnitřní, ale raději což wnitř w sobě zawírá, to jest proč a k čemu na tomto swětě od Pána Boha postawen jest, nahlédneme a toho při něm šetřiti budeme, mnohem znamenitějším a wywýšenějším nade wšecko jiné stwoření jej býti poznáme.

Jest pak člowěk obraz Boží, z těła a z duše słožený. Těło pak, kteréž my očima našima widíme a jeho se dotýkáme, má z země a ze čtyř žiwłůw, z nichž také wšecky jiné wěci i howada na tomto swětě stwořena jsau: ale duši od samého Pána Boha wlitau sobě má, jíž samau jemu i angełům se připodobňuje.

Při duši pak lidské nachází se dwojí rozdíł: Jeden, kterýž słowe wrchní a swé moci má, totižto že rozumí, pamatuje, saudí a rozeznáwá, a słowe włastně mysl aneb rozum. A ten nic jiného není nežli jakýsi papršłek Božského swětła a múdrosti w duše lidské wlitý, jímž wnitř nás oswěcuje a my ním jako se dohrabujeme, abychom jakkoli poznati mohli wšecky wěci dobré, užitečné a nám spasitedlné. Druhý rozdíł při duši naší nachází se tělesný a nám obecný s howady, jako złost, záwist, hněw, strach, żałost, radost a wšecka jiná škodliwá popuzení.

Zase táž opět mysl dělí se na dwé: Prwní její částka jest wrchní a najwyšší, jíž člowěk se řídí a sprawuje, a ta słowe wůle. Druhá té jako rádce přidána, totiž mysl a rozum. A tak z toho rozdělení poznáwá se, co jest při člowěku najznamenitějšího a čeho by člowěk włastně šetřiti a podlé čeho se říditi a sprawowati měł, totiž že podlé toho, což jest při něm najwyššího a čímž najwíce od howad se dělí. Nebo není náležitá

wěc, aby člowěk, jsa stwoření najušlechtilejší a najznamenitější, měł se w přirozených wěcech s howady srownati a účastenstwí s nimi míti. A tak tedy mysl w člowěku jest dar od Pána Boha najwyšší a najznamenitější. Włastní pak dílo mysli jest poznání, a z poznání pochází nějaká žádost a chtíč, kterýž, s myslí jsa spojen, poznání w člowěku zbuzuje pro chtíč. Žádný zajisté nemůže míti prawého chtíče, nežli k wěci prwé poznałé, tak jakž obyčejně říkáme: Ignoti nulla cupido, to jest, Po neznámých wěcech nedychtíme. Ano i obecné jest příslowí: Čehož oči newidí, toho srdce nežádá ani neželí. Ta pak žádost a chtíč mysli słowe wůle, jejíž rádce jest mysl aneb rozum. Poněwadž tedy mysl má býti rádcím a jako mistrem a učitelem, musíť to, což raditi aneb učiti má, znáti a uměti, sic by dobře neradiła a newyučowała. Ale že zahálčiwostí a nedbánliwostí wšecky wěci hynau a mizejí: protož aby také ten mistr a rádce w nás neztupěł a nezleněł, máme jej w nás rozhojňowati častým a ustawičným cwičením a zkušowáním w těch wěcech, kteréž mysli włastně jsau náležité, jako w umění swobodném a w cnostech dobrých, w mrawích a w šlechetnostech chwalitebných. Jest pak żałostiwá wěc, že mnozí tu mysl sobě zahálčiwostí a obrácením k wěcem chatrným a jí nehodným zatmíwají a w sobě dusí, tak že k swému cíli nikoli přijíti ani cesty, kterauž by k tomu prawému swětłu přijíti měła, nám ukazowati nemůže. Nýbrž jako semeno złau zemí, trním, hłožím i kamením se dusí a umrtwuje a strom neopatrowáním zpłaní: tak mysl naše také wěcmi neužitečnými když se zaneprażdňuje, tím také se zastiňuje, ruší a kazí a zahálčiwostí jako zpłaní. Toť hle z toho poznati jest, na čem by záležeła prawá dokonałost člowěka. K kteréžto dokonałosti kdož jsau docházeli, ti za onoho wěku za bohy držáni byli a dary i poctiwostmi znamenitými obdarowáni bývali; neb toho zasłuhowali netoliko swau wymyšlenau maudrostí ale také že lidem znamenitě prospíwali a posłuhowali.

I příkładem jich jiní také lidé jsauce k tomu zapáleni, pro dojití takowé prawé słáwy, jeden každý wedlé přirozené swé nákłonnosti rozličných umění po sobě pozůstawiti hleděli. Jako i tohoto umění lékařského, nad kteréž nic lepšího, znamenitějšího a lidem prospěšnějšího býti nemůže. Nebo wšickni to známe, že žiwot a zdrawí nám wšem jest miłé, i swětło toto, w kterémž jsme žiwi, dýcháme a byt máme, jest příjemné, utěšené a radostné. Protož umění toto, kteréž takowé zdrawí lidské opatruje, drží a zachowáwá, kterak nemá býti nade wšecky jiné wěci najsławnější?

O kaštanech.

Kaštan jest strom mnohým známý, ačkoli není ho tak mnoho w Čechách jako we Właších a w jiných některých krajinách. Jest wysoký rozłožitý, kůra barwy siwé. Listí nese jako właský ořech, než širší, žiłowatější a wůkoł zstřihané. Kwetne w létě kwětem obdłaužným, huňatým jako řása, barwy bledé a woní jako wosk. Nese owotce w jakési okrauhłé a bodławé šupině zawřené a w jednom zawření dwa i tři kaštany míwá, z nichž ti, kteříž po stranách jsau, okrauhlejší a wypuklejší býwají, kteříž pak w prostředku sedí, ple-

skatí. Dwojí mají kůru na sobě: prwní tlustau barwy hřebíčkowé, druhau tenkau skrčenau a zškwrkłau, chuti náramně trpké a hořké; jádro pod ní bíłé a sładké.

W Hetrurii nachází se w dwojím spůsobu, jeden domácí, druhý lesní. Domácí pak dwojí, jeden owotce wětší nese a druhý menší. Domácího kaštanu owotce, jakž máło pozawadnau, snadničko se wyłupují a chuti jsau libé a sładké. Lesní nijak se łaupati nedadí, leč je prwé zwaří; protož k chowání wepřůw a swiní příhodnější jsau nežli lidem k jedení. A ty také mnohem trpčejší a suššíjsau nežli domácí, což každému owotci płanému a lesnímu obyčejné jest.

Kaštan raději roste na horách a w místech tmawých nežli na łukách a na słuní. Owotce k podzimku dozráwá; nebo, jakž se ta šupina swrchní zpuká, hned snadno samo wypadá, ačkoli někde i bidłami a holemi jako wořechy kłátí se. Při horách, kdež obilí neroste, horáci samými kaštany žiwi jsau. Najprwé praží je na rendlících w peci a, wyłaupajíce je od obojí šupiny, netoliko je s jiným wařením waří a až do sytosti jimi se nasycují, ale také i mauku z nich melí a chléb pekau. A protož, kdež jest hojnost kaštanůw, nebrzo tam draho býwá. Dřewo k stawení a k rozličným domácím půžitkům užitečné jest; nebo netoliko z něho trámy, břewna, prkna, kolí, ale i dešťky k winným káděm děłají. K paliwu nehodí se proto, že wždycky pištíí a praská a uhlí rozhazuje. Samy kaštany mezi żałudy najlibější jsau k jedení a dáwají dobrau žiwnost.

O černobýlu (artemisia).

Černobýł wšudy roste křowatě jako pełynek. Listí má wětší a tučnější, swrchu zelené, zespod poběławé. Prautí dwaułoketní, dřewnaté, okrauhłé, pruhowaté, počerwenałé a při nich listí užší než jinde. Kwět hojný, hroznowatý, drobný, chłupatý, wonný a poběławý, z něhož semeno drobné wyrostá. Kořen má dřewnatý prstu ztłauští, s drobným kořeníčkem. Wšecka bylina jest wonná, protož mnozí pro samu její wůni kołáče s ní pekau.

O čapínůsku (geranium).

Čapínůsek jest paterý. Prwní list má menší než bolehław a méně rozdělený, na zemi ležící, kterýž když dozraje, býwá čerwený. Prut má krátký, okrauhłý, chłupatý, čerwený. Při wrchu kwět brunátný, małý jako kuřímor, z něhož hławičky s jakýmisi nůsky dłauhými wyrošťují, odkawadž jméno čapínůsek má. Kořen má bíłý, obłý a jako řepka sładký. Roste mezi hrudím, w rumu, około płotůw, mezi kamením a ledakdes jinde. Někteří od wůně jeho jmenují jej acum muscatum.

Druhý list má na patero rozdělený jako petržel, ale wůkoł wětšího jest rozdělení a příchłupatý, špičku dłauhau a chłupatau. Prut dłani zwýší tenký a bawlnkau obalený. Kwět čerwený, wětší než prwní, z něhož jakési małé łustičky chłupaté a jako šawlička špičaté wyrošťují a w nich semeno. Kořen pěti prstů zdýlí, ale tenký. Roste w zemi suché.

Třetí čapínůsek list má slézowý, než menší, špičku tenkau, okrauhłau, příčerwenau. Prautí drobné, okrauhłé a krátké. Kwět čerwený, z něhož jako z prwního nůskowé čapím podobní wyrošťují. Kořen k druhému téměř zcela podobný. Roste na zahradách podle stezek a w zemi nepłodné.

Čtwrtý čapínůsek, jehož jest wšudy hojnost u nás na łukách českých, list má wětší nad jiné a jako pryskyřičník na osmero rozdělený, na zemi ležící, obdłaužný, špičku pewnější. Prut tučnější, uzłowatý. Při wrchu kwět wětší nad jiné a jako růže, barwy błankytné. Ten, když spadne, zůstawuje po sobě hławičky s nůskem čapím, ale wětší a ušlechtilejší než jiní. Kořen má wětší nad jiné, delší, tłustší a mocnější, kosmatý, počerwenałý a wnitř košťał twrdý.

Pátý čapínůsek, kterýž roste w Dalmácí, list má jako anemone anebo polský mák, než delší, rozstřižený a na šestero rozdělený. Prut rowný, tenký, uzłowatý. Kwět šarłatowý spůsobu růže jako při kaukoli widíme, z něhož od spodku růžky wycházejí twářnosti nowého měsíce. Kořen cibułkowatý, okrauhlý, wětší než ořech léskowý, temné čerwenosti a sładký. Roste w zemi newyprawené.

O kapradí (filix).

Kapradí jest dwojí, jedno samec, druhé samice. Samec roste na horách bez ratolesti, bez kwětu a bez semene, jakž někteří tomu chtějí. Wšak bedliwější zpytatelé wěcí přirozených na odpor tomu se stawějí, prawíc, že by semeno měł zespod na listí, ale tak drobné, že sotwa se poznati můž. Sbírají, podłožíce pod ně papír, při konci měsíce Čerwna; neb toho času dozráwá. Baby a šebryňkáři prawí, že je musí tu noc před sw. Janem Křtitelem sbírati s jakýmisi słowy, jimiž prawí se złé duchy zaháněti, kteříž toho semena ostříhají a sbírati nedopauštějí; ale to jest poboňk a šejd. Listí zprwu wychází winuté s jakýmsi ryšawým chmayříčkem; špičku, na níž wisí, má chłupatau. Když pak to listí wyspěje, býwá łokte zwýší a má s obau stran jako nějaké křídła, a nerowně jeden list proti druhému wychází, wůně těžké. Kořen počernałý s małým kořeníčkem, po wrchu země se rozkłádající, a jest tak bujný a jemný, že kde se zasadí, nesnadno wyhyne. Ač we dwau létech mohł by zahynauti, kdy by mu ratolesti často posekáwał aneb kdy by mładistwé pazaušky jeho kyjem dołůw srážeł; neb mízka ta, kteráž z nich na kořen teče, jej kazí a moří. Někteří chtějí tomu, kdy by kapradí při sw. Wítě wytrhał, když słunce wchází na raka, že zas neporoste, aneb aby je třtinau porážeł, aneb opět, třtinau radlici přiwáže, tak je wyworáwał. Samice wýše roste s ratolestmi a swrchu listí má široké, zstřihané a ne tak dłauhé jako prwní. Koření dłauhé, počerwenałé černosti neb žłutosti.

XXXVII.

Tomáš Jordan z Klausenburku.

Tomáš Jordan narodil se l. 1539 w Klausenburku w Sedmihradech. Naučiw se latině a řečtině doma, odebral se do Paříže,

kdež studował filosofii a lékařstwí, pobyl w Montpellieru u slawných lékařůw Rondeleta a Jouberta, nawštíwil uniwersity wlaské, a dokonaw takto učení swé, usadil se we Wídni, kdež přijal hodnost doktorskau. Spolu s Hájkem přidružen byl l. 1566 k wojsku do Uher wyprawenému, a týmž časem skoro, co se Hájek stal protomedikem w Čechách, uwázal se Jordan w týž úřad na Morawě (1570). Pozorowání teplic Karlowarských bylo mu příčinau, že jal se skaumati hojitedlné wody morawské. L. 1580 uweřejnil wýsledek prací swých („O wodách hojitedlných neb teplicech morawských"). Poněwadž ale jazyka českého nebyl dosti znalý a předce přál, aby Morawané práce jeho užili mohli, dal dílo swé půwodně latině sepsané přeložiti od Ondřeje Zborského, písaře Slawkowského. Stawowé morawští, jimž Jordan knihu swau wěnowal, tak weliké z ní potěšení měli, že skladatele za odměnu powýšili do stawu rytířského. Jordan, sprawowaw úřad swůj 15 let a nabyw lásky a úcty u šlechty i lidu zwláště tím, že přijal a zastáwal mrawy a obyčeje národu, mezi kterýmž mu bylo žiwu býti, wykročil ze swěta l. 1585 w Brně. Latině wydal mnohé spisy lékařské; mimo to opatřil druhé wydání české historie biskupa Olomauckého Jana Daubrawy (w Basileji 1570).

Jezero u Čejče.

Pan Čeněk z Lipého, najwyšší maršałek králowstwí českého má dwůr weliký na panstwí Hodoninském, při kterémž leží jezero patnácti set krokůw zšíří, do kterého žádná woda odnikud newpadá ani zase z něho wen wytéká. Poněwadž jsem pak pozdě zwěděł, aby wody z téhož jezera k lékařstwí užíwáno było, protož jsem najposléze ji spatřował. A jsa času letního a podzimního wyhledáwáním jiných wod zaměstknán, této jsem zprůbowati nemohł až teprw času zimního, když den najkratší był. Było tehdáž to jezero zamrzłé; protož jsem led, kterýž dłani ztłauští był, prołomiti a wody nabrati dał. Kteréž okusiw, nad její hořkostí welmi jsem se zstrašił; nebo tak welmi hořká była, že mi se zdáło, že hořec, zeměžluč menší, pełyněk, anobrž i wšelijakých žiwotčichůw žłuče swau hořkostí přewyšuje. Hustá jest a nepříliš čistá, a jsúc do sklenice wlita, barwy była zelené a jako nažłautłé. Ropauchowé zmrzlí nebo kusowé ledu, ačkoli byli dosti prozřetedlní, barwu mezi zelenau a žłutau měli. Tří pídí pod wodau dno se nalezło. Odtud sem motykami a háky dał wytáhnauti nětco błáta, kteréž było těžké, černé, mastné a naprosto smrduté, prachem ručničným zapáchající. Potom powoław k sobě obywatełůw, dotazował jsem se na nich, zdali by o mocech té wody jakau wědomost měli. Prawili mi, že jest ke wšem neřestem powrchním na kůži užitečná, a že se do té wody koňowé prašiwí honíwají, kteřížto wypławíce se jednau nebo dwakrát, že zhojeni býwají. Úřed-

ník toho místa rozpráwěł mi, že předešlého úředníka bratr tu wodu we džbáně dobře zacpaném několik dní chował, potom že wnitř w tom džbáně, kde se jeho woda dotýkała, ta střepina jako kůra nějaká se łaupała a do wnitřku padała, a wšak zewnitř že ten džbán zůstał w cełosti. Ryby w tom jezeře nejsau žádné, a když, odjinud jsauce přiwezeny, do něho uwrženy býwají, hned zemrau. Wšak diwná wěc jest, že howada a stáda, kteráž w tom dwoře jsau, tu wodu pijí; když pak tam odjinud přihnána býwají, tehdy se jí netknau; pakli ji pijí, tedy zemrau. Takowú moc má zwykłost! Před časy kačata, husi, když do jezera uwrženy były, hned zemřeły; nyní pak prawí, že beze škody tu wodu pijí. A tak mnoho łysek, husí diwokých a kačat jistého času w roce na tom jezeře býwá, že pro množstwí toho ptactwa woda se zdá jako by černým suknem přikryta była. W létě, když jest w jezeře méně wody, břehowé býwají bílí, jako by sníh nebo mráz na nich ležeł, což oni prawí že pochází od sanytru, kterýmž místa okolní potraušena býwají, a z daleka těm, kteří tam přicházejí, zdá se mnohokráte, jako by kwítí bílé było. Též prawí že času letního smrad těžký z toho jezera pochází.

XXXVIII.

Jiří Streyc.

Rodem byl ze Zábřehu na Morawě. Wzdělání swého dosáhl w cizině. Jsa knězem w Jednotě bratrské, zastáwal správu duchowní w Židlochowicích, kdež l. 1599 dne 25. Ledna žiwot dokonal. Žalmowé Streycowi, ježto nejdříwe l. 1587 w Králicích, potom množstwíkrát doma i w cizině tištěny byly, sepsány jsau weršem rozličným, dle počtu syllab spraweným, tak jadrně, že, jakž Jungmann dí, w tom druhu, wyjmauc málokteré písně duchowní, až po časoměrný překlad Benedictiho nic rowného sobě nemají. Streyc účastnil se též w překladu biblí bratrské, kterýž na ponuknutí Jana Blahoslawa za posledních let Maximiliána II. počat, osmi mužům učeným swěřen, nákladem Jana staršího z Žerotína weden a w Králicích w šesti dílech od l. 1579 — 1593 wytištěn byl.

Žalm XXIII.

Hospodin ráčí sám pastýř můj býti,
Nebuduť w ničemž nedostatku míti;
Onť mne pase na pastwiskách rozkošných,
Uwodí časně k pramenům wod žiwých,
Pro jméno swé duši mau občerstwuje,
Po stezkách přímých šťastně prowozuje.

Byť mi se pak kdy dostało i jíti
Přes audolí stínu strašliwé smrti:
Tys, Pane, se mnau, nebojím se złého,
Těším se z berły též i z pruta twého;
Ty mne sytíš sám hojně při swém stole,
An nato hledí moji nepřátelé.

Ty olejem mé hławy pomazuješ,
I kalich můj sám štědře naplňuješ,
Nýbrž pokud stáwá mého žiwota,
Twá mne sprowodí miłost i dobrota:
I buduť w Páně domu přebýwati,
Po wšecken swůj wěk jej osławowati.

Žalm LXIV.

Słyš mne, Bože, w mém naříkání,
A před hrůzau nepřítele
Chraň mého žiwota cele;
Buď proti jeho se wztěkání
Mé spomahání.

Sám mne rač skrýti swau maudrostí
Před aukłady těch lidí złých
Proti mně wztekle srocených,
Těch, kteříž páší neprawosti
S nestydatostí.

Neb jsau jazyk swůj naostřili
Tak jako k wraždě ostrý meč,
Též jako střełu hořkau řeč,
Kterauž by k hrdłu přikročili,
Tak naměřili.

Stříleti chtíc, w swé skrýši sedí,
Náhle w tom na upřímého
Wystřelují z łuku swého,
Aniž se Boha aneb lidí
Zato co stydí.

Nýbrž nawykłost w złém majíce,
Wíc se w něm i utwrzují;
Swá osidła roztahují,
„Zdaž je kdo widí?" říkajíce
Z lehkého srdce.

Zwłáštní pilnost jest z nich každého
Lsti, chytrosti se chytati,
I mocnějších wždy hledati;
Tuť jsau wtipu z cwičení swého
Welmi ostrého.

Wšak nenadále od Pána
Prudkau střełau poraženi,
Wšickni budau postřeleni,
Tak že lidem hrozná jich rána
Wšem bude znána.

Sám jejich jazyk se obrátí
K tomu żałostnému pádu,
A tuť každý z jich příkładu
Bude sobě wýstrahy bráti,
Týchž pomst se báti.

Wšickni lidé to brž widauce
Bázně budau nabýwati,
Moc Boží ohłašowati,
Díłu jeho wždy se diwíce,
Je welebíce.

Sprawedliwý owšem w doufání
Bude se k Bohu twrditi,
Hojněji w něm i těšiti,
Wida wšech złých usilowání
Złé dokonání.

I jiní srdce upřímého
Jichž naděje w Bohu pewná,
Widauc, že není daremná,
Budau Boha též ctíti z toho
Času každého.

Žałm XCI.

Kdož ochrany Nejwyššího
W skreyši jeho užíwá,
Tenť w stínu Wšemohaucího
Bezpečně odpočíwá;
Pročež i já říkám Pánu
W každý čas s dowěrností:
Tys hradem mým, tys mau schránú,
Jáť na tobě mám dosti.

Onť mne z osidła lstiwého
Lidských ošemetností
I z pokušení každého
Wytrhne swau mocností;
Nad to mne chce i přijíti
Pod brky křídła swého,
Místo štítu budu míti
Prawdu wšech zámłuw jeho.

Pročež přístrachu nočního
    Nebudu se nic báti,
Ni we dne lítajícího
    Šípu se strachowati,
Aniž jaké morní rány
    Nenadále škodící,
Ni zhauby na wšecky strany
    Žádného nešetřící.

Bychť jich po boku swém tisíc
    W náhle widěł klesati,
Po prawici desetkrát wíc,
    Ke mně nemá sahati;
Nýbrž w cele jsa zachowán
    To budu spatřowati,
Jakau umí odpłatu Pán
    Bezbožným wšem dáwati.

Poněwadž tedy samého
    Mé Boha autočiště
I ty za ochránce swého
    Kładeš na každém místě:
Netkneť se tebe nic złého,
    Aniž k tobě přistaupí,
Žádná rána stánku twého
    W nejmenším nezarmautí.

Neb angełům swým o tobě
    Bůh ráčił přikázati,
Že na wšech twých cestách tebe
    Wždy mají ostříhati,
By tě pak i na rukau swých
    Włastně měli nositi,
Tak od aurazu i noh twých
    Ustawičně hájiti.

Po lwu i hadu drážděném
    Směle budeš choditi
I po draku jedu plném,
    Nemáť wšak nic škoditi.
Proto že mne zamiłował,
    Dí Bůh, chciť ho chrániti,
Mé sławné jméno že poznał,
    Na wěky zwelebiti.

Bude-li ke mně wołati,
    Jistě žeť jej wysłyším,
Z saužení mu spomáhati
    Sám mocí swau přispíším,

Učině jej i sławného
Dłauhé dny mu chci dáti,
By tak moc spasení mého
W prawdě mohł seznati.

XXXIX.

Bawor Rodowský z Hustiřan.

Mezi Čechy, kteří za časůw Rudolfa II. alchymií se zanášeli a českým jazykem o wěcech alchymických psali, předčí Bawor mladší Rodowský z Hustiřan. Pocházeje z rodiny rytířské, narodil se l. 1526. Otec jeho byl Jan Rodowský, matka Anna Schellendorfská z Harnšperka. Bawor byl illiteratus, t. j. nebýwal nikdy na wyšším učení; wynikaje wšak bystrotau ducha, pilným cwikem dowedl toho, že mezi krajany swými za učence proslul. Krom alchymie obíral se jmenowitě hwězdářstwím. Co zlatoděj byl we spojení s Wilémem z Rožmberka a Janem Zbyňkem Zajícem z Hasenburka, ano i u dwora císařského dobře byl známý. Alchymií promařil wšecko jmění. Statek swůj Radostow prodal l. 1576 Jiřímu Radeckému, z Radče. Zchudnuw docela, nalezl spolu s Paprockým hostinné útočiště u pana Zbyňka Zajíce na Budyni, kdežto i žiwot swůj dokonal w posledních létech XVI. století, jediného syna Jana po sobě zůstawiw.

Alchymické Rodowského spisy: „Řeči starých filosofůw“ a „O požehnaném kamenu filosofském“ chowají se w rukopisech českého Musea. Kniha kuchařská wyšla l. 1591 w Praze. W obor astronomie náleží „Traktát o nowé hwězdě w Kassiopeji“ (1574) a dwě praktiky. K žádosti pana Wiléma z Rožmberka přeložil l. 1574 knihu známau pod nazwem Secreta Aristotelis spolu s některými mrawoučnými werši z charwatského. Jest to spis podkládaný Aristotelowi, jenž prý jej sepsal Alexandru Welikému. Jedná se w něm hlawně o wěcech wládařských. Jan Patric ze Skodry nalezl prý jej a do rozličných jazykůw, mezi jiným též do charwatštiny, přeložil. Dle zprávy Balbinowy přeložil Rodowský též „žiwot Alexandra W.“ a některé wěci z Plutarcha, o kterýchžto spisech zpráw bližších není.

Z Tajnosti Aristotelowých.

O člowěku.

Králi, rač wěděti, že to wšeckno, což se hýbe a k tomu čije, žiwotčichem słowe. Z kterýchžto žiwotčichůw člowěk w swém přirození nejspanilejší a nejšlechetnější žiwotčich. A wíce oheň i horkost w člowěku nežli w jiných žiwotčiších panuje, a w stwoření neb složení člowěka scházejí se wšeckny wěci podobenstwím; protož když jest swrchní Bůh stwořił člowěka, učinił jest jeho pánem nade wšemi žiwotčichy, zapowěděw jemu, aby jeho přikázaní nepřestupował.

A tak když jest Bůh člowěka stwořił, učinił jest těło jeho podobenstwím welikého králowstwí, w kterémžto těle k sprawowání téhož králowstwí posadił jest za krále rozum člowěka, a to w místě nejušlechtilejším, totiž w hławě, nejwyšší částce těła jeho, a dał jemu pět pěstaunůw nebo správcůw, kteříž by jej sprawowali, ostříhajíc chowali a dobře opatrujíc wšeckny wěci jemu ukazowali i ode wšeho złého a jemu škodného jeho wystříhali. Bez kterýchžto správcůw člowěk nemůž býti w swé swrchowané dobrotě ani w náležité statečnosti. Protož jest Bůh z těch pěti správcůw, totiž smysłůw člowěka, jednomu každému jistý a włastní úřad ustanowił, skrze což by člowěk mohł wolně dobré od złého rozeznati, po dobrém s pilností státi a złého se warowati. Ale rozum (jakožto král od lidu obecného) od wazůw tělesných wěcí jest oddělen.

Dále wěz králi, že pěti smysłůw člowěku propůjčených úřadowé jsau tito: Prwního jest úřad smysła widění, druhého słyšení, třetího wonění, čtwrtého okušení a pátého dotčení. Kterýchžto pět smysłůw opět władnau úřady tělesnými: Oči władnau tím wším, což může zrakem postřeženo býti, a těch wěcí jest dewět: swětłost, tma, barwa, těła postawa, ústawa, dalekost, blízkost, hýbání i nehnutí k tomu. Úřad słyšení má dwojí wěc: hłas žiwotčichůw i nežiwotčichůw. Žiwotčichůw hłas jest dwojí: Hłas žiwotčicha rozumného náleží k hłasu člowěčímu, ale hłas žiwotčicha nerozumného a nesmyslného i nemaudrého, jako řehtání koňské, štěkání psůw, zpíwání ptákůw rozličných a což k tomu podobného jest, náleží k hłasu zwířat. Hłas z žiwotčichůw nepocházející jest łomoz stromůw, stěkot kamenůw a hłahoł wod tekutých a což toho wíce jest. Hłas wěcí bezdušných jest zwuk hromowý, hřmot trauby a znění zwonowé. Protož wěz, že každý hłas w swém pořádném hnutí nic jiného není než powětří, kterěžto powětří nese ten hłas a s ním społu běží, až přijde k samému uchu, tu kdež jest moc słuchu neb słyšení. A w tom jest šlechetná moc duchowní, že se to powětří jsauc obražené nesrazí. Čitedlnost pak jazyka jest skrze okušení i skrze chut, pod kterýmžto okušením jest také dewatera wěc: sładkost, hořkost, kysełost, trpkost, słanost, štipawost, kausawost, chutnost i nechutnost. Ale což čije nos, jest wonnost aneb smrad. Také cítění, kteréž rukau čijeme, jest jedna moc dotýkáwá nebo makawá, jížto tepłost, studenost, hładkost i ostrost můžeme cítiti, a takowá moc jest słožena mezi dwěma kožkama, z kterýchžto prwní kožka jest na wrchu těła a druhá kožka která se masa přídrží.

Ještě, králi, máš wěděti, že jest Bůh na wěky wšemohúcí nestwořił múdřejšího stwoření nad múdrého člowěka, a w žádný žiwotčich newlił jest obyčeje toho, aby podobenstwím neměł na člowěku nalezen býti. Nebo některý člowěk jest jako lew udatný, některý jako zajíc strašliwý, některý jako kohaut swobodný, jako pes łakomý, jako hrdlička miłostiwý, jako hołub pitomý, jako lwice złobiwý, jako liška schytrałý, jako wlk škodliwý, jako medwěd newrłý, jako słon silný, jako oseł hłaupý, jako špaček štěbetný, jako wčeła užitečný, jako kozeł túławý, jako býk nekrotký, jako mezek robotný, jako ryba nemłuwný, jako myš škodliwý, a summau nenajde se toho žiwotčichu, žádného stromu ani byliny ani které wěci a włastnosti, aby ta tolikéž při člowěku nalezena nebyła. Protož se také člowěk menším swětem jmenuje.

I z té příčiny nepohrdej žádným člowěkem, by jeho i w špatné osobě uhlídał, když jej widíš, an maudrost miluje a umění, a když ho spatříš, an po maudrosti dobrým obyčejem stojí, hříchůw i wší złosti se wystříhá. Protož takowého miluj a měj jeho u wážnosti a wždy podlé sebe a zwłáště tehdá, když jej uzříš, an swůj úmysł rozšiřuje ke wší ctnosti nebo o to usiluje, aby był dobrého jména, mrawný, zdwořiłý a kroniky uměje takowé, kteréž jsau předešły w rozličných włastech. Nemysl sobě, aby co bez takowého člowěka rady měł činiti, jeho obyčeje [1]) miluj s náležitým towaryšstwem; nebo on sprawedlnost miluje. Protož hodí se królowské welebnosti, že jest stáłého úmysła, ustawičného srdce, wěrný wěrným a sprawedliwým, a takowíť lidé wesele królowstwí řídí, radu dobrau dáwají a wšecky wěci k dobrému konci přiwozují.

Čtwero časůw ročních.

Čtwerý čas máme w jednom každém roce, totiž podletí, léto, podzimek a zimu.

W podletním času den a noc w dłauhosti dne se srownáwají w swých [2]) włastech a krajinách. Ten čas počíná lidem miłý býti, powětří se wyjasňuje, wětříčkowé libě prowíwají, sněhowé se rozpłýwají, údolí wodami mokwají, studnice z sebe potoky wydáwají, stromowé i byliny w sebe włáhy přijímají, weyšeji i šířeji swé wětwowí podáwají, semena z země se wyskytují, obilíčka se zelenají, łauky se trawami zelenými odíwají, barwy rozličného kwítí se rozmáhají. W ten čas také na swětě wšecko ožíwá, země se trawau přikrýwá, na wšecky strany bujně wykwětá, žížały se hýbají, zwířatům pastwy se hotují, wšeckny wěci se obnowují, sławíkowé wykřikují, a tak wšeckny wěci se radují a swau přirozenau krásau se ozdobují.

W létě již dne přibýwá a noci ubýwá, horkosti se rozmáhají, wětrowé se wšech stran prowíwají. Bauře se w swé bauři spokojuje, powětří se projasňuje a úrody polní dozráwají. Žiwotčichowé w plemenu swém se ukazují a wšeliké moci tělesné se potwrzují.

[1]) obcowání.
[2]) t. j. we wšech, dle charw., kde svi znači wšickni.

W podzimku den s nocí podruhé se srownáwají, w ten čas také noci přibýwá, denních hodin wždy ubýwá, powětří chladne, půlnoční wítr prowíwá, časowé se mění, ubýwá potokůw, studnice málejí, byliny zelenost tratí, pomíjí owotce, zwířata brlohůw hledají, hadowé a žížały w zem se schowáwají a w jeskyních swé pokrmy přijímají. Zwířata se opatrují, čím by měła přes zimu žiwa býti. Wšecky wěci podobně se ukazují jako człowěk, kteréhož krása i mładost wěku pominuła.

W zimní čas wždy dne ubýwá, ale noci spěšně přibýwá, zimy se rozmáhají, wětrowé se zimau obwostřují, s dříwí list opádá, zelenost hyne rozličná. Zwířátka se zimě ukrýwají, mnohé žížały swůj žiwot dokonáwají, které jsau w létě s lidmi přebýwały, tepłosti słunečné se radowały. A pro welikau zimu i sněžnost powětří se od tmy odděluje swau jasností. Twáři lidské počínají zimau černati, zwířata se studeností třepytati, též i wšeliké howado było by létu a tepłu zase welmi rádo. Wšeliká bylina a tráwa mrazy wadne, každé těło w swé bujnosti chřadne. Učiněn býwá swět jako człowěk starý, kterýž jest léty a wěkem sešlý: majíc na sobě bradu šediwau a sukni welmi chatrnau, w swětě wíce nepracuje, neb se smrt jeho přibližuje.

XL.

Daniel Adam z Weleslawína.

Rodina Adamůw pocházela se wsi Weleslawína nedaleko Prahy. Štěpán Adam, otec Danielůw, byl mlynářem a měl w zákupném držení staroměstské mlýny Pražské. Manželka jeho byla Regina z Lorečka a Elkuše, rodem z Kutné hory.

Daniel narodil se dne 14. Července 1546 w Praze, kdež také weškeren žiwot swůj ztráwil. Nabyw prwního učení na nižších školách, wstaupil na universitu, kdež l. 1568 stal se bakalářem, l. 1569 mistrem swobodných umění. Učitelowé jeho byli Prokop Lupáč z Hlawačowa, Wáclaw Zelotín z Krásné Hory, Jiřík ze Sudetu a Petr Codicill z Tulechowa. Když Lupáč, universitu opustiw, odebral se do Domažlic, powolán byl Dan. Adam l. 1572 za nástupce jeho. Tu se mu otewřelo širé pole k zamilowaným jeho studiím historickým. Prwní desetiletí po odbytých studiích universitních jest zároweň doba, we které Daniel na zdokonalení swém nejúsilowněji pracowal. Tu zajisté dowzdělal se nejen wěcně, nýbrž nabyl oné ušlechtilosti a ozdobnosti w psaní jak latinském tak českém, která we spisech jeho tak mile lahodí. L. 1576 rozžehnal se s kathedrau, z které jen čtyry leta byl působil. Dwě léta později wyšlo prwní jeho dílo, Kalendář historický (1578). Pojaw za manželku Annu, dceru Jiřika Melantricha z Aventinu, stal se majetníkem

tiskárny, kterau spočátku s tchánem swým, po jeho pak smrti (19. List. 1580) sám sprawowal. Odtud se počítá doba skwělé jeho činnosti. Během dwaceti let obohatil literaturu českau tak hojnými spisy a jazyk český tak welice zwelebil, jakož se před ním ani po něm nikomu nezdařilo. Prawdiwá jsau slowa, kteráž o něm ctihodný Jesuita Bohuslaw Balbin pronesl: „Quidquid doctum et eruditum Rudolpho II. imperante in Bohemia lucem aspexit, Weleslawinum vel autorem vel interpretem vel adjutorem vel ad extremum typographum habuit.“ L. 1585 powýšen byl do stawu wládyckého, aby k rodinnému jménu swému (Adam) přidati mohl praedikát „z Weleslawína”, kdežto se až po tu dobu prostě M. Dan. Adamem Pražským psáwal. Jak welice w umění tiskařském se proslawil, zřejmo jest z toho, že jej sauwěcí „architypographem“ nazýwati uwykli. S muži, kteříkoli tehdá w Čechách wynikali uměním a učeností, spojowalo jej přátelstwí. W prácech swých ochotně užíwal jich rady a pomoci. Jmenowitě s Kocínem a Huberem w užší swazky wešel: s oním pracowal na Eusebiowě historii církewní a na kronice turecké, s tímto na herbáři Camerariowě a apathece domácí. Kocín a Huber překládali a psali, M. Adam pilowal a oprawowal. Zwláštního připomenutí zasluhuje, že ze spisůw sektářských a polemických, jimiž se literatura česká za XVI. století s nenaprawitedlnau škodau swau tak welice rozbahnila, žádný newyšel z tiskárny Weleslawínowy. Čehož tím wýšeji wážiti třeba, čím jistěji wíme, že nebylo téměř spisu českého u Weleslawína tištěného, w kterém by on sám aspoň nějakého účastenstwí nebyl míwal, buď jako oprawce slohu a jazyka, buď jako skladatel předmluwy a úwodu. Wůbec nebyl Weleslawín řemeslnickým zisku hledatelem, nýbrž cokoli činil, wše činil dle wlastního přeswědčení a s uwážením obecného dobrého. Weleslawín též měl účastenstwí we spráwě městské, a o přátelstwí jeho k universitě swědčí ta okolnost, že od kollegiatůw wždy býwal k potazu brán, kdykoli se jednalo o wěci důležitější. W ustawičné blahodějné činnosti zastihla jej smrt w 53 roce. Když l. 1599 wypukla morowá rána, podlehl jí i on dne 18. Října. Pět a třicet básníkůw w Praze tehdá žijících oslawowalo elegiemi památku jeho. Dědicem Danielowým byl Samuel, jenž jediný ze tří dětí otce přečkal.

Původní český spis wětšího objemu zanechal Weleslawín jen jeden, totiž Kalendář historický we dwojím wydání (1578 a 1590). Cokoli sice půwodního od něho máme, jsau předmluwy, plné owšem wzdělatelných myšlének a wzorné co do

wywedení, z nichž některé, jako předmluwa k české historii Aeneášowě a Kuthenowě, značnau rozsáhlostí wynikají. Latinsky sepsal několikero spisůw, které zwláště tehdejším potřebám školským howěly, jako Dictionarium linguae latinae (1579), Nomenclator omnium rerum, propria nomina tribus linguis, latina, boiemica et germanica continens (1586), Silva quadrilinguis, boh. lat. graecae et germ. linguæ (1598, 1683), Nomenclator quadrilinguis (1598), Elegantiarum Terentii et Plauti interpretatio bohemica (1589), Elegantiarum ex M. Tullii Ciceronis epistolis libri tres expositione bohemica illustrati (1581, 1589). Z překladůw jeho, kromě swrchu jmenowaných, w nichž spolu s Kocínem a Huberem pracowal, jmenowati sluší předewším Politii historickau t. naučení hlawně s dějepisu wzatá, jak by se říše a obce we wálce a w míru sprawowati měly (1584, 1592, 1606), Itinerarium sacrae scripturae t. j. putowání swatých na wšecku sw. biblí (1592), Wypsání města Jerusalema (1592). Ze starších spisůw které Weleslawín wydaw co do jazyka tak přeměnil, že jich za dílo jeho powažowati lze, nejznačnější jsau kronika Aeneáše Sylvia překladu Konáčowa (1585, 1817) a Karionowa kniha kronik (o čtyřech monarchiích) překladu Buriána Sobka z Kornic (1584, 1602). Bez proměny wydal wíce spisůw starších, jako Hospodářstwí Brtwínowo a Černobýlowo (1587), Soliloquia a Manuale sw. Augustina (1583), Kroniku českau Kuthenowu (1585) atd.

Nejnowěji Wáclaw Rozum w díle druhém a čtwrtém Staročeské bibliotheky (1853 a 1855) wydal pěkný wýbor z půwodních prací a z překladůw Weleslawínowých.

1. *Z prací půwodních.*

Z předmluwy na Politii historickau.

O spráwě obcí městských.

Jest téměř každému wůbec wědomé, jak za našich časůw nejednau nato było nastupowáno, kudy by nějaká lepší spráwa w staw městský králowstwí českého a zwłaště do měst Pražských, kteráž jsau od dáwna metropolis wšeho králowstwí a stolice králůw českých, uweden býti mohł. Za kteraužto příčinau i některá nařízení se o tom činiła: ale ta netoliko žádné płatnosti nepřinášeła, nýbrž co se na oko spatřiło, místo nowého řádu mnoho neřádůw [1]) powstáwało. Domníwali se mnozí, že by to spráwci městskými scházelo a dáło se jejich nerozšafností a nedbánliwostí; ale již w prodłauženějším času

[1]) Slowo neřád znamená starým opak či nedostatek řádu, tedy tolikéž asi co disordo.

sám skutek to ukázal, že wrchnosti a správcowé měst nemají té moci, aby takowým neřádům odolati a je wypleniti mohli.

Spatřujeme to wšickni a odepříti tomu, bychom chtěli, nemůžeme, že w městech českých jak při mładých tak i při starých lidech jsau welicí nespůsobowé a neřádowé. Wí se o tom, že jich žádný z WMstí neschwaluje ani za dobré, šlechetné a poctiwé nedrží. Nicméně trwajíce w nich s jinými z samého obyčeje a tím se wymłauwajíce, že jsme jich nezačali a příčiny k nim nedali, toho, jak jsme daleko od prawé městské cesty zabłaudili, nespatřujeme. Ač jací jsme, sama pýcha a nádhernost w rozličném oděwu a stkwosnost i zbytečná rozkoš w jídle a pití, swědomí proti nám dáwá. Nebo není-li to wěc městům záhubná, že za samé to černé skło, jemuž wůbec šmelc říkají, z měst Pražských na dobré stříbrné a złaté minci tak weliká summa peněz do Benátek wychází, na kterauž by se některý tisíc wojaků proti nepříteli Turku wychowati mohło? Mlčím o jiných wěcech z hedwábí, stříbra a złata setkaných, o pití sładkých rozličných, kteráž k nám z dalekých krajin přicházejí, a my je na záhubu swau za drahé peníze kupujeme. Neb tak se nám zdá, že bychom swobodní měšťané nebyli, kdy bychom s jinými těch wěcí neužíwali, sami sebe nechudili a cizích národůw nebohatili. Odkudž pak to jde? Z příkładůw złých, kteříž hned s počátku přetrženi nebyli, ale takowá jim swoboda puštěna, že již netoliko zastarałý obyčej nýbrž i práwo za wýmłuwu mají. Nebo neřádowé w městech jsau jako neduhowé w lidském těle a jednostejným se téměř spůsobem rodí i hojí. A protož dobrý spráwce jest jako zkušený lékař w městě, jehož powinnost jest netoliko neřády stawowati a je jako nemoci hojiti: ale i to bedliwě opatrowati, aby wšickni měšťané w mezech powołání swého stáli a jako w dobrém spůsobu zdrawí wždycky zůstáwali; a jakž se které třebas chatrné znamení neduhu ukáže, zniku mu nedati a průchodu nemoci, až by se zastarała, nedopauštěti. Jest zimnice, kterauž lékaři hecticam jmenují, nám słauti může tajemná a zastarałá; ta sprwu welmi snadná jest k zhojení, ale nesnadná ku poznání; potom když se rozmůže, každý ji pozná, ale těžce kdo zhojí; pročež ji lékaři mezi nezhojitedlnými neduhy pokłádají. I poněwadž my při našem stawu městském weliké nespůsoby a neřády spatřujeme, a těch, jakž se koli snažíme, ač snažíme-li se, naprawiti nemůžeme: co jiného o sobě mysliti máme, než že se w našem těle takowá zimnice náramně rozmohła? A protož potřebujeme wýborného a zkušeného lékaře, kterýž by w nás přirození jako obnowił a wšecky žiwły a wlhkosti k náležité mírnosti přiwedł. Pokłádá se pak prwní stupeň powstání z nemoci, když nemocný swému lékaři o začátku swého neduhu a jak jej w sobě kdy cítí, upřímně oznámí a potom rady jeho posłauchá. Než o těch, jenžto jsau hectici, tak prawí, když se w nich ta nemoc nejwíce rozmáhá, že oni tehdáž o swé zdrawí a dobrého lékaře nejméně pečují, ale nejinák sobě počínají, než jako by se nejlépe na zdrawí swém měli. Nacházejí-li se ty powahy při nás čili nic, nechť to každý rozumný uwažuje a saudí; já toho wykłádati nechci. Než toho, což wůbec známé jest, nezatajím, že wždycky těžší jest neduh těch, kteříž bolesti necítí, než těch, ježto ji cítí.

Tím spůsobem wždycky jsau błáznowější, kteříž nejsauce zdají

se sobě býti maudří, než ti, kteříž znajíce nemaudrost swau s jiným se o ni radí a maudrosti nabýti usilují. My tedy necítíme-li swých bolestí a nestaráme-li se o lékaře a zdrawí, připodobněni můžeme býti těm nemocným, o nichž takto Hippocrates napsał: Kteříž w těžké nemoci bolesti necítí a podušku hmatají, péří z ní tahají a smetí zbírají, welmi zle se mají a není naděje, aby žiwi zůstati měli. A tak není diwu, že w městech českých tak welicí a zastaralí nespůsobowé nemohau se pojednau naprawiti, by se pak hojení těch neduhůw sám Aesculapius aneb Hippocrates ujał. Nebo spráwa obce aneb města není tak chatrné a lehké umění, kteréhož by někdo třebas ze hry dosíci mohł: ale jest umění mezi jinými wšemi, wymíně písma swatá, nejpřednější, nejlepší a nejtěžší, kteréhož lidé od přirození důwtipní z bedliwého čítání kněh a spisůw maudrých lidí o spráwách obcí, z historií, z obcowání s muži rozšafnými a w tom umění zběhłými i z mnohého zkušení a práce, časem s opuštěním swých obchodůw a žiwností docházejí.

To kdy by někteří w stawu městském bedliwě uważowali, ne tak by se žádostiwě na auřady nutkali, w ně wprošowali a přímłuwy za sebe časem dosti draze wykupowali. Ale co jest to, že žádný w jakkoli nízkém a chatrném řemesle za mistra se newydáwá, leč od jiných toho řemesła mistrůw za hodného usauzen bude a mistrowský kus ukáže: w spráwě města, jak se nejmenší hłas pustí o proměně auřadůw, i hned ti, ježto netoliko manżełky, dítek a čeládky w domě, ale ani sebe sprawiti neumějí, nejwíce o auřad stojí, po něm dychtí a sebe k tomu za nejhodnější saudí? Takowí, jakž na radní polštář dosednau, pojednau se we wšech spůsobích, w mrawích, w chodu, w młuwení, w pohledění promění a jak nad sebau tak nad dobrými přáteły se zapomínají. Jakžiwi předtím na auřadě nebyli, máło o tom słýchali, nic nečítali, a wšak, jako by nad ně nebyło žádného wýmłuwnějšího ani rozumnějšího, pojednau mistrowstwí swé, zwłáště při kwasích a w piternách prokazují. Aristoteles in politicis napsał, že se dwojí lidé na swět rodí, jedni k spráwě, druzí k poddanosti, a kdež onino włádnau, tito posłauchají, tu že obojím dobře býwá. Ale když ti sprawují, kteříž měli poddáni býti, prawí, že to jest proti přirození, rowně jako by wozataj koní, rozum libostí posłauchał, aneb jako by oseł po stromích chtěł létati a ptáci po zemi dole musili čtwermo běhati: a že w tom městě wzděłání obojích ani swornosti býti nemůže.

Že pak wšickni wesměs spráwy městské a auřadůw žádají, ten błud odtud pochází, že ne wšickni onoho s nebe sesłaného napomenutí: Nosce te ipsum, znej sebe sám, posłauchají: pak-li je kteří často w ústech míwají, wšak ho žádný méně jako oni neušetřují. Ale jako prwní otec náš Adam, nezřízeně žádaje býti bohem, učiněn jest mizerným tworem a, měw býti wšeho swěta pánem, již jest ničemného błáta otrokem; aneb jako onen młádenec Phaëton, o němž básníci wypisují, chtěje słunce na woze po nebi woziti a nemoha bujných koní na uzdě zdržeti, spadł dołů s nebe a bídně zahynuł: tak se přiházi mnohým mładým nerozumným a auřadů žádostiwým pánům radním kteříž, neumějíce samých sebe sprawiti, nebezpečně se o spráwu jiných pokaušejí a nejednau na sebe i na město záhubu uwozují.

Z předmluwy na kroniku Aeneáše Sylvia.

O kronice Hájkowě.

Že wedlé zdání mnohých Hájek některé básniwé a neužitečné rozpráwky do swé kroniky přimísił, může býti, že w tom následował poëtůw, jichž obyčej jeť, aby w swých weršich netoliko potřebná naučení lidem dáwali, ale i k kratochwíli je wzbuzowali. Et docere volunt et delectare poëtae. Tak i on chtěł čtenáře o wěcech pominułých wyučiti a zprawiti, a časem i rozmíšiti, aby sobě nestýskał. A wšak i w tom má towaryše neposledního jména historiky řecké i łatinské, jako Diodorum, Herodotum a Livium, kteréžto kdož čtau, mnohé w nich básniwé, nejisté a nedůwodné, nýbrž i k smíchu podobné wěci nacházejí, pro kteréžto nicméně, což w nich prawdiwého, jistého a užitečného jest, toho nezamítají, ale mnoho sobě wáží. Datur haec venia antiquitati, inquit Livius, ut miscendo humana divinis primordia urbium augustiora faciat. To pak co jest jiného, nežli prawdu łží chtíti opeřiti a jako omastiti? Rozumný člowěk může dobře odłožiti, což zná býti daremného, a wybrati, což jest potřebného a k prawdě podobného; může zawrci plewy, to jest, básniwé a neprawé wěci jako řepíky a kopřiwy z zahrady, a zanechati sobě jádra, totiž prawdy. Říkáwał Plinius: Nullum esse librum tam malum, quin aliqua parte prodesset, že žádná kniha není tak neužitečná a złá, aby se z ní čtenář wždy něčemu dobrému nenaučił. Tak i my aspoň o Hájkowě kronice suďme, ačkoli podlé sprostného zdání mého nemůže ta práce jeho w počtu neužitečných a złých kněh położena býti, poněwadž nad ni užitečnější, lepší, hojnější a sprawenější w jazyku našem ani snad w jiném nemáme.

Nebo předně nachází se w kronice Hájkowě pořádek let od prwního přitažení knížete Čecha s jeho komonstwem do této země až do léta Páně 1527 a obsahuje w sobě summau wedlé jeho účtu 883 léta. Ačkoliw některým se zdá, že nemáło hned při základu pochybił, téměř o sto let později położiw kralowáni Čechowo nežli jiní kronikáři, a w poznamenání časůw až do přijetí wíry křesťanské nemůže se wěděti, koho jest následował a jak by mu bezpečně wěřeno býti mohło: ale od toho času, jakž Čechowé křesťané býti počali, dosti jest pilný a nemnoho chybuje.

Druhé, obšírně wyprawuje o knížatech a králích českých, pohanských i křesťanských, o jich sprawowání, radách, žiwotu, wáłkách, witězstwích, chwalitebných i nechwalitebných, dobrých i złých, maudrých i nemaudrých skutcích, o manželkách, odkud je sobě brali, o synech a dcerách, kam je zasnubowali, a jak se s okolnými knížaty a králi přízniłi, až naposledy i o smrtěch a pohřbích jejich.

Třetí, bedliwě wypisuje, w jakém spůsobu kterého wěku stáła země česká, kdy w pokoji a w hojnosti była, kdy zase Pán Bůh na ni wáłky, neúrodu, drahotu, hład a mor pro hříchy dopauštěł; kterak nejednau cizí národowé usilowali lstí a mocí předky naše z této krajiny wytisknauti a sami ji opanowati; jak tomu zase Čechowé zmužile a statečně s pomocí Pána Boha wedlé knížat a králůw swých odpírali a sławných wítězstwí nad swými nepřátely docházeli; summau, jak

toto králowstwí s obywateły swými wíce se sprawowało řízením a opatrowáním Božské miłosti nežli radau a rozšafností lidskau, což o něm mistr Haweł, hwězdář za císaře Karła, předpowídał a my nyní w skutku prawé býti seznáwáme.

Čwrté, nepominuł Hájek pilně poznamenati wšelijakých proměn, kteréž se w Čechách buďto w spráwě a w regimentu obecném, při knížatech a králích, při poddaných wyššího i nižšího řádu, buďto při náboženstwí a církewních wěcech duchowních častokráte zbíhały; kterak někdy mnoho knížat w Čechách było z jednoho kmene pošłých, kteřížto wáłky mezi sebau wedli, když každý před jinými předčiti a sám, potłače jiné bratry a strýce swé, pánem býti chtěł; co w takowých rozmíškách a různicích złého země tato i morawská pokusiti a ztrpěti musiła; jak ten nesworný rod w małých létech zahynuł; nebo kdež prwé było około dwadcíti knížat w Čechách i w Morawě téhož kmene a rodu, ti brzo potom tak kwapně z tohoto swěta sešli, že Čechowé a Morawané neměli než toliko jediného dědice a pána.

Páté, oznamuje, kdy a jakým spůsobem Čechowé z błáta błudůw pohanských wytrženi jsauce, ku poznání jediného prawého Boha a syna jeho Pána Jezu Krista, přiwedeni byli; jak jsau hned s počátku horliwě se stawěli při wíře sw. ewangelium; které prwní apoštoły a učitele měli; jak Pán Bůh i tím národ český poctił, že sobě z nich swědky swého učení a mučedlníky obírał; kdy biskupstwí w Praze założeno, kteří a jací býwali biskupowé, kdy arcibiskupstwí wyzdwíženo a zase klesło; kdo býwali duchowní spráwcowé; jaká se w učení a w řádích církewních proměna stała za krále Wácława, když mistr Jan z Husince kázati počał, a jaký s towaryšem swým Jeronýmem konec wzał; co se po upálení jejich w české zemi dáło, jaké wznikły baułky, newole, hádání, odporowé, wáłky, mordowé mezi duchowními i swětskými; co krajin pohubeno, kostełů a kłášterů zplundrowáno, měst a městeček zdobýwáno, wsí popáleno, lidu s obojí strany pomordowáno a krwe křesťanské wylito, prwé nežli ty nesnáze k spokojení a porownání swému přišły.

Šesté, najde čtenář w kronice Hájkowě wšelijaké paměti o stawu panském, rytířském a městském: kterak jsau ti wždycky wěrní pánům a králům swým býwali a k zwelebení koruny české snažně napomáhali, když w swornosti s mnohým dobrým swým trwali, aneb zase proti sobě se s nenabytými škodami pozdwihowali a bauřili, z příčin někdy postranních žádostí, łakomstwí, záwisti a pýchy, časem také z nedorozumění a omyłu, z nabádání a ponaukání jiných, kteříž wíce nepokoj miłowali nežli pokoj. Zase kterak, widauce proti sobě siłu nepřátel, míříwali se a, odłožíce domácích nechutí, jednomyslně sobě proti moci nepřátelské pomáháwali.

Sedmé, wyhledał Hájek a poznamenał mnohých starožitných rodůw z stawu panského i rytířského titule a jména, základy a začátky zámků, hradů, twrzí, měst, městeček, wsí, kostełůw a kłášterůw, obzwláštně pak a s největší péčí hledał počátky, zrůst, stawení, proměny a wšelijaké štěstí a neštěstí města Pražského, jakožto nejwětšího a nejhławnějšího w králowstwí českém.

Ty a jiné paměti, kteréž předtím porůznu rozmetány były, shromáždiw a spořádaw w jednu knihu Wácław Hájek, nemáło historii

českau wyswětlił a nám k známosti a wědomosti její posłaužił, jichž by se snad nyní z tisíce jeden nedoptał; proto že ne každý té příležitosti užíti může, aby takowý dostatek starých letopisůw a kronik měł jako on.

2. *Z překladůw.*

Z Politie historické.

O jeničařích a wojsku tureckém.

(Ze spisůw Aug. Gislenia Busbeka.)

Císař turecký každého roku wysíłá jisté lidi do rozličných krajin, aby z dítek křesťanských mužského pohławí wždycky třetího neb čtwrtého požádali a brali. Těch pacholat když se welicí haufowé jako nějaká stáda do Konstantinopole přiženau, kteříž z nich jsau swobodnějšího a spanilejšího wzezření aneb nějaká znamení wysokého wtipu a ctnosti na sobě ukazují, ti oddáni a obráceni bývají k domácí słužbě buďto samého císaře aneb některého baše a jiných úředníkůw jeho. Jiní dowedeni bývají na místo, kdež se weliké množstwí wšelijakého lidu a zwłáště sedlského schází. Tu z takowých křesťanských pacholat jeden každý které chce a kolik chce, jakž se komu líbí, může na úředníku jejich požádati. Úředník, wezma złatý dukát, wydá mu pachole, zapíše prwé do register obecných jeho jméno, włast, staw aneb řád, léta i znamení, po nichž by w každém wěku poznán býti mohł. Tak ten již má swobodu, buďto že jest měštěnín aneb sedlák, to pachole s sebau za moře do Asie aneb do kterékoli krajiny a země, w níž swé obydlí má, zawésti a tam ho ustawičně w robotě, práci a díle jako otroka a chłapa cwičiti, nedáwaje mu nic wíce za pokrm než chléb a wodu a někdy místo waření drobet kaše aneb owoce aneb bylin; chatrně ho odíwá, leda se před zimau a deštěm ochraňowati mohł. K tomu také wyučuje ho a wede k náboženstwí Mahometowu. Tak on, newěda nic o rozkošech, wzdálen jsa od łahození a folkowání swých přátel, zrostá a jde w muže silného, udatného a wšech těžkých prací snesitedlného. Potom když potřeba nastane, wzat bywá od pána swého, jemuž na čas swěřen był a k wěcem wáłečným se obrací. A odtud jako z nějaké obilnice wojsko a počet jeničarůw, jestliže z nich kteří w boji zahynau, se doplňuje.

Mezi jeničary zapsáu, ponejprwé má słužby na měsíc půldruhého dukátu, wíce aneb méně; neb to dosti býti uznáwají nowému newycwičenému drábu. Ale wšak aby w strawě náležité nedostatku netrpěł a hładem nemřeł, má strawu darmo s tím desátkem, do kteréhož přijat jest, wšak s tau wýminkau, aby wšemu desátku tomu w kuchyni a w čemžkoli potřebí posłuhował. Zase pak ten, kdož w témž desátku jest nejzběhlejší w wáłkách, wyučuje ho a sprawuje každodenním cwičením, kterak by braně a jiných wáłečných nástrojůw uměle užíwał. Tak nowý dráb, dojda síły, přiwykna díłu a práci, maje zwykłost w odění a zbroji, nicméně ještě není rowen swým społutowaryšům ani w poctiwosti ani w žoldu: w samé udatnosti a cnosti naději má, skrze niž by s nimi srownán był, totižto když na

prwní wojně, kteráž se trefí, swau zmužilostí a statečností toho zasłauží, aby wyňat jsa z počtu nowých mładých drábů, k rownosti jiných jeničarůw jak w poctiwosti tak w žoldu připuštěn był. Kteraužto w prawdě nadějí mnozí nowotní drábi zbuzeni a popuzeni jsauce, o mnohé znamenité wěci pokaušeti se smějí a w síle i zmužiłosti starým drábům nic nápřed dáti nechtějí. A protož se jim służby nadlepšuje a wětším žoldem poctěni býwají, kterýž wšak mezi jeničary nikdy nebýwá wětší nad osm dukátůw za měsíc. Pakli některý pro swau ctnost a hrdinské činy i płatné służby hoden jest místa wyššího, tedy aneb hejtmanem nad nějakým díłem wojska učiněn aneb mezi jízdné císařské, jež oni spahias jmenují, podán býwá.

Ale kteříž z těch pacholat, o nichž jsem nahoře powěděł, w Konstantinopoli zůstały, ti rozličné práce podnikati a snášeti muscjí. Nejednau uzříš, an jich dwě neb tři sta płac aneb dwůr klidí, rozwožují rumy, kamení, trámy a jiné wěci nosí. Zaháleti žádnému se nedopustí, aniž komu darmo jísti dáwají. Ti potom, když wyrostau, také se mezi lid wálečný buďto polní aneb na galeje podáwají. A kteříž k służbám dworu císařského obráni byli, z těch na wětším díle přední muží býwají a k znamenitým úřadům přicházejí, jakž se kdo k čemu nejlépe hodí. Z těch se wolí nejwyšší hejtmané jeničarůw, hejtmané nad armádou, beglerbegowé, až naposledy i bašowé, wezírowé a někteří z nich i císařských dcer za manželky dostáwají.

Mám zato, že jsem dostatečně a patrně ukázał, jaký jest začátek, půwod, wybírání, kázeň, wedení, učení a cwičení toho wšemu swětu tak strašliwého a hrozného wojáka tureckého. Nepřím se o to, aby jiné cesty a jiného přístupu k řádům wálečným býti neměło, ale tento spůsob jest mezi nimi nejobyčejnější. Nebo časem také berau wojáky i z těch młádenců w křesťanských, kteréž buďto w nenadáłých wpádích a štráfích aneb w boji proti nám zajímají a w domích aneb w oborách, kteréž serraglia jmenují, za mnoho let chowali a drželi. Kteréžto, když wšecku pamět własti swé a wědomost o wěcech našich, zwłáště pak wíry a náboženstwí křesťanského potratí a w školách jejich netoliko literám arabským ale i spůsobu wálečnému, kteréhož Turci užíwají, od jistých mistrůw komorníkůw se dobře wyučí, teprw z těch obor jako z wězení na wítr wypustí a na ta místa wojenských powinností a úřadůw podáwají, k kterýmž by se nejlépe hoditi a je zastati mohli. Bašůw také i jiných předních hejmanůw służebníci, kterýchž oni bojem aneb jiným spůsobem dosáhli, častokráte w počet wojákůw přijati a zapsáni býwají.

A wšak z těchto wšech, o nichž jsem mluwił, žádný se bez jistého wolení a rozdíłu, bez uwážení a zkušení nepřijímá: ale průbuje a zkušuje se prwé jednoho každého síła a udatnost jak na mysli tak na těle, aby tomu místu a úřadu, k němuž se zapisuje, dosti učiniti mohł. W kterémžto jejich spůsobu nejednau jsem se w prawdě podiwił płatnosti a moci kázně a cwičení tureckého, wida, an lidé u nás zawržení a potupení tak mnoho w małých létech mezi nimi prospěli, že netoliko za obecné wojáky procházeli, ale wedlé uznání wšech Turkůw i k tomu dostateční byli, aby jiné wálečnému umění wyučowali. Nebo přiházeło se časem, když jsem někdy pro kratochwíl z okna wyhlédał, že mi přísedící Turci některé ukazowali, jež

pro zwykłost a umělost wěcí wáłečných hejtmany nad cwičením mładých drábůw nařízené býti prawili. Ptał jsem se, odkud a z kterého by národu byli? Nebo słyše o nich welikau powěst, že by nad jiné w umění wáłečném zběhlí a zkušení byli, domníwał jsem se býti je newím jaké Parthy, Baktriány neb Massagety. Ale oni mi odpowěděli, že tento jest Uher, onen Charwat, třetí Němec, jiný z jiného národu křesťanského. Diwił jsem se tomu a wšak ještě myslił jsem, zdali takowého umění nabyli mezi námi, buďto že pošli z rodičů urozených, že z młádí k tomu wedeni byli, aneb sic w taženích a bitwách mezi křesťany býwali. Protož tázał jsem se dále, zdali by wěděli, jakého jsau řádu a stawu doma byli a jaké obchody neb řemesła wedli. Oni pomysliwše máło, upamatowali se a oznámili, že tento prawił se býti nějakého kuchaře pacholetem, jiný že do kłáštera za mnicha był dán, třetí že u hospodáře swého wíno šenkował. A ti wšickni že času otewřené wáłky aneb pod příměřím zajati a s jinau kořistí do Konstantinopole přiwedení k tomuto neb onomu bašowi se dostali. Tu já wíce se tomu podiwiw: A kterak (řku) možné, aby z těchto lidí tak znamenití bojowníci býti mohli? Oznámili mi, kterak páni jejich, jimž w służbu podrobeni byli, měli doma u sebe muže wznešené, mistry w umění wáłečném zběhłé a zkušené, kteříž je tomu wšemu s pilností wyučowali. Tím spůsobem oni w krátkém času tak se wycwičili, že wšecky sobě rowné daleko přewýšili a dobrau naději budaucího hrdinstwí o sobě učinili. Přišło potom k boji, w němžto zmužiłostí a udatností swau ode wšech welikau chwáłu získali, a odtud k tomuto důstojenstwí a słáwě přišli.

Já pak, słyše to, nemałau měł jsem nad tím żałost, že náš obyčej a spůsob wáłečný tak daleko wzdálený jest od tureckého, anobrž i záwiděł jsem jim toho. Nebo ten dobrý obyčej zachowáwají Turci, že dosáhnauce člowěka wýborného, jako by dosáhli wěci znamenité a drahé, náramně se radují a w tom, aby ho sobě dobře nawedli a wyprawili, žádné ani práce ani pilnosti ani péče nelitují, zwłáště poznají-li, že se jim k wałečným wěcem płatně hoditi může.

Z Kroniky Aeneáše Sylvia.

O Přemyslowi, třetím knížeti českém.

(Pro ukázaní, jak welice jazyk český prodlením sotwa 80 let se zwelebil, položeno sem totéž místo z kroniky Aeneáše Sylvia překladu Weleslawínowa, kteréž o přewodu Konáčowu swým místem na str. 45 bylo podáno. Dí zajisté o této wěci sám D. A. z Weleslawína: „Že pak s časem lidé netoliko w mrawích a powahách swých nýbrž i w řeči častokráte se mění: uznał jsem za potřebu, aby také Aeneáš w tom oděwu na jewo wyšeł, w kterémž by ho nynější Čechowé poznati mohli. Nebo jako nyní za našeho wěku jiný kroj jest, než był před sta léty: tak ono prwnější přełožení těžce by se k těmto časům trefiło, poněwadž netoliko starau češtinau, kteréž jsme nyní hrubě odwykli, ale i łatinau welmi zapáchá, tak že mu s těžkostí prostý Čech rozuměti může, kdož Aeneáše łatině nečítał. Poopravił jsem tedy a zostřił a, jakž nejwłastněji možné było, wyłożił, aby jí třebas nejhłaupější Čech rozuměł.")

Libuše, widúc na sněmu shromážděné wšecko množstwí lidu, takowú k němu řeč učiniła: Moji milí Čechowé! jáť jsem nad wámi až do tohoto dne miłostiwě a dobrotiwě, jakž jest ženám obyčej, panowała; žádnému nic, což jeho było, newzała, žádnému neublížiła; matku jste na mne měli, ne paní. Ale že wám nyní sprawowání mé jest nepříjemné a newděčné, obyčejem lidským se mnau nakládáte. Nic se dłauho nelíbí člowěku: pobožného, miłostiwého a sprawedliwého knížete lidé žádají wíce, nežli trpěti a snášeti mohau. Buďtež tedy mého saudu oswobozeni. Dám wám muže, kterýž by nad wámi panował a podlé swé wůle hławy waše saudił, tak jakž jste žádali. Jděte, koně mého bíłého osedlejte a, na široké pole wywedauce, swobodného bez uzdy propusťte, jdauce po něm, kamž on koli půjde. On poněkud před wámi poběhne, až se i zastawí před mužem jedícím na železném stole. Tenť manželem mým bude a waším knížetem." Líbiła se ta řeč wšemu shromáždění. Pustili samého koně před sebau, kterýžto deset tisíc kročejůw zběhw, naposledy u potoka Bíliny před woráčem se zastawił, jehož jméno było Přemysł. Ti, kteříž s ním byli, widauce koně státi a k tomu woráči se lísati, přistaupili také blíže a řekli k němu: Zdráw buď, dobrý muži, kteréhož nám bohowé za kníže dali. Wypřež woły a wseda na kůň, pojeď s námi. Libuše tě za muže, česká země za kníže míti žádá.

Rolí worati, stádo pásti, łodí sprawowati, tkáti, šíti, stawěti mnozí, že neumějí, wyznáwají: wrchnost w městě držeti, králem býti, nad lidmi a národy panowati, což jest nejtěžšího, žádný nedí, aby s to býti nemohł a aby sobě toho od přirození daného neměł, ačkoli mnozí, buďto že sobě s pracemi steskli aneb že miłowali pokojný żiwot, podaného králowstwí přijíti nechtěli. Přemysł, ačkoli sedlák, dobrotiwě posły přiwítał a že, čeho žádají, učiniti chce, odpowěděł. Takowá jest žádost a chtiwost panowání w lidech: žádný se králowstwí nehodným býti nesaudí.

Wypřežení wołowé (jakž obyčejně starým wěcem básně se přiměšují), prawí, že se wyzdwihli w powětří a potom do hłuboké jeskyně rozsedłé skáły upadli, a wíce nikda spatříni nebyli; osten pak, jímž wołůw pobodował, wetknutý do země že ihned se zazelenał a rozkwetł a tři ratolesti lískowé z sebe pustił: z nichžto dwě tu hned uschły, třetí w strom wysoký lískowý wzrostła. Nechci toho za prawé jistiti; ptej se nato každý u těch, kteříž o tom psali. Nicméně widěł jsem mezi priwilejími téhož králowstwí list císaře Karła Čtwrtého, w němž se to jako za prawé a nepochybné pokłádá, a obywatelé té wsi, w kteréž se to stało, obdarowáni jsau takowau swobodau, že žádné jiné daně nejsú dáti powinni, kromě newelikau mírku ořechůw z téhož stromu. Ale já ani císaři Karłowi newěřím.

Přemysł tedy, wysłyšaw poselstwí, obrátił radlici a położiw na ni chléb a seyr, jako by na dalekau cestu jeti měł, jísti počał. Ta wěc mysli Čechůw potwrdiła, když železný stůł, o němž jim Libuše předpowěděła, na radlici poznali. S podiwením około něho jedícího stáli. Když pojedł, na kůň ho wsadili a, aby pospíšił, napomenuli. Na cestě ptali se ho, co by znamenał zelený osten? a proč dwě ratolesti ihned uschły? On jako ten, kterýž s wěštbami wýborně zacházeti uměł, odpowěděł: že mu se tři synowé naroditi mají, z nichžto

dwa w mładosti umrau, třetí ušlechtilé dědice zplodí. A kdy by był wšecko pole, nežli oni k němu přijeli, zworał, že by rod jeho po meči na wěčné budaucí časy w Čechách kralował. Ale poněwadž jsau ho před časem k knížetstwí powołali, že ta naděje již jest odjata. Otázán jsa, proč by střewíce z dubowých kor udělané s sebau nesł, dał odpowěd, že proto, aby chowány były na Wyšehradě a ukazowány potomkům, aby wšickni znali, že prwní kníže w Čechách z rolí od płuhu był powołán; poněwadž nesluší peychati tomu, kdož z nízkého řádu na králowskau stolici dosedł. Dłauho ty střewíce Čechowé chowali, poctiwě jich ostříhali a od kněží kosteła Wyšehradského při sławnosti korunowání před králi nositi je dali.

Přemysł, přijew na Wyšehrad, s welikau radostí a poctiwostí ode wšeho lidu přijat jest a Libuši sobě za manželku pojał. Potom nedłauho meškaw, Pražské město założił a zdí a příkopem obehnał. A když se o to snésti nemohli, jak by město nazwáno býti měło, rozkázała Libuše některým jíti a na kteréhož by koli z řemeslníkůw nejprw trefili, otázali se, co by dělał, a z toho prwního słowa město jmenowati. Otázán jsa nějaký tesař, odpowěděł, že práh dělá; odtud městu jméno dáno P r a h a. Potom nařízena jsau práwa, jichž Čechowé za dłauhý čas užíwali. Země, majíc čistý pokoj, w bohatstwí náramně se rozmáhała. A Libuše twrz Libici wystawěła nedaleko od Łabe, kdež také i pochowána jest. Po smrti její wšecka moc knížetstwí na samého Přemysła připadła, kteréž on za žiwnosti manželky swé nejwíce radau její sprawował. Ženská také moc a wážnost, kteráž za Libuše weliká była, pominuła a uhasła.

Bitwa u Bělehradu.

Po smrti Mikuláše Pátého biskupa Římského Kalixt Třetí na stolici sw. Petra w Římě dosedł. Ten zwěděw o wůli Mahometa císaře tureckého, že by sobě zemi uherskau mocně podmaniti chtěł (neb již był hławního města řeckého Konstantinopole dobył a je opanował), wysłał legáta swého do říše Jana kardinála, muže weliké mysli a opatrného, aby národůw půłnočních na Turka pozdwihł. Sebráno było wojsko ne tak oděné jako wěrné z lidu obecného, chudého, nuzného. Ti na wojnu táhli, kteříž odpłaty wěčného žiwota žádali. Bohatí a rozkošní lidé, na přítomných wěcech dosti majíce, doma zůstali. Mahomet, naduw se wítězstwím Konstantinopolským a sebraw weliká wojska w Thracii, pospíchał do Uher a měł lidu wálečného, jakž wůbec jistili, do sta a padesáti tisíc, nic nepochybuje, že tak welikým množstwím a tau siłau nejprw uherské králowstwí sobě podmaní, potom zemí słowanských se zmocní, naposledy proskočeúprkem až do Włach, i města Římského dobude. Ale dosti małé město, ačkoli sławné, takowému předsewzetí jeho překážku učiniło a úmysł zastawiło.

To město někdy předkowé Taurin jmenowali, za našeho wěku srbský Bělehrad słowe, a leží w tom místě, kdež se řeky Dunaj a Sáwa społu scházejí. Nejprwé ho Turek dobýwati umínił pro příhodné a příležité pławení přes řeku. Jan Kapistran, z řehoły menších mnichůw, toho času swým kázaním Uhry k wojně napomínał. Kterýžto zwěděw, že se Turek přibližuje, nemeškaje na Bělehrad se obrátił a

přiwedł s sebau nemały počet křižowníkůw. Jan také Hunjad, na kwap wojsko sebraw, tam k němu přitáhł. Kardinál w Budíně pozůstał, pomoci odewšad shledáwaje. Král, wzaw zpráwu o příjezdu Turkůw a že Uhří nejsau tak silní, aby moc tureckau snésti mohli, a k tomu nedůwěře se nestáłé mysli národu uherského, ani se w Budíně dosti bezpečným býti domníwaje, pod spůsobem mysliwosti do Rakaus rychle se obrátił. Zatím Turek, położiw se u Bělehradu, wší mocí dobýwati začał té strany města, kdež k němu po rowni přístup był, a zasadiw děła neobyčejné a nesłýchané welikosti, prwní zdi brzo położił.

Była wnitř nemałá prostrannost prázdná až do druhé zdi, kdež swé stanowiště křižowníci měli, zástup lidu newelmi dobře oděného a místo braně toliko meče a sudlice majícího, ale wšak zůřiwostí mysli, udatností srdce a pomocí nebeskau bezpečného. Turci tedy, wpadše skrze obořenau zeď, ukrutnau bitwu s nimi swedli. Kapistran, s wysoké wěže wołaje, k zmužiłosti křesťanůw napomínał, korauhew s znamením kříže ukazował, pomoc jim s nebe slibował, nepřátelům złořečił a za pomoc Boha žádał. Hunjad jednak sem jednak tam s zástupem žoldnéřůw swých běhał, wojsko doplňował, na místo ustałých čerstwé, na místo raněných zdrawé postawował, wše, což dobrému hejtmanu i udatnému rytíři náležeło, s pilností wykonáwał. Bojowáno welikau siłau s obojí strany: jednak naši jednak Turci zpátkem postupowali. Na jednom místě křik žiwých, na jiném płáč umírajících słyšán. Smělejší a prwní bojowníci probodeni meči padli, jiní na tělích mrtwých, kterýchž wšudy hojně ležeło, bojowali. Wytisknuti a wyhnáni wen ze zdí nepřátelé. Ale že císař jejich je zpátkem hnał k útoku, napomínał, trestał, bił a trápił, Turci zase se obrátili, zase w boj wešli a křesťany téměř w poslední nebezpečenstwí přiwedli. Naposledy křesťanskau siłau odehnáni jsauce, opět wíce wážíce nebezpečenstwí než hanby, utekli a město opustili. Wytáhli za nimi křižowníci a wně přede zdmi bitwu s nimi swedli. Turci naschwále na utíkání se dali, aby křesťany co nejdále od města za sebau odwedli: ale w tom jiný zástup po boku wypustili, kterýž by jim zase do města nedał. Naši neznamenali toho, w jaké by nebezpečenstwí upadnauti mohli, ješto kdyby máło dále byli odešli, s předu i s zadu od Turkůw obklíčeni býti měli. Widěł se zdi Kapistran postranní wojsko turecké a, poznaw záłohy, wołał na swé, aby se nawrátili. Nemoha słyšán býti pro weliký hřmot, bubnowání a traubení, sám do pole k nim sběhł, a mezi dwěma wojsky, mezi meči a šípy sem i tam běhaje, wołaje a náwěští dáwaje, sotwa křižowníky k městu obrátił, kteřížto máło sobě Hunjada wážili a méně mu wěřili, proto že na wětším díle Němci byli a na Uhry náramně newražili. Turci zmýleni jsauce w swé naději, do swého ležení se nawrátili, za čtyřmedcítma hodin we dne i w noci jednak střełbau zdi zbořiwše, jednak s křesťany udatně bojowawše.

Mnoho lidu s obojí strany padło, ale wíce Turkůw a to znamenitějších. O počtu zbitých nepřátel nejednostejnau zpráwu dáwají. Někteří psali, že jich přes čtyřidcet tisíc zahynuło, jiní že toliko dwadcet tisíc zbito; jiní pak nejwíce čtyři tisíce zbitých pokłádají, což se nám nezdá býti prawdě podobné. Nebo w tak welikém wojsku tak małá porážka sotwa spatřína býti mohła. Wětšíť w prawdě škoda býti

musiła, kteráž tak mocného císaře k utíkání přinutiła. Neb on té noci zapáliw ležení a zkaziw děła, se wším wojskem swým utekł. Aniž tak směle a pyšně přitáhł, jak strašliwě a sníženě odtáhł. Prawí někteří, že był pod zřítedlnicí škodně postřelen a, z té rány pochybuje o swém zdrawí, že od města odtrhł, a že na utíkání wíce Turkůw padło nežli w boji. Křesťanům ty łaupeže toliko po něm zůstały, kterýchž oheň spáliti nemohł, totižto děła mosazná a prakowé okowaní a jiné střelby weliké množstwí. Hunjades a Kapistran byli w tom boji, oba o té wěci, jak se zběhła, psali, awšak jeden o druhém žádné zmínky neučinił, ale každý z nich wšecku chwálu toho wítězstwí sobě přiwłastniti usilował. Náramnáť jest sładkost chwáły; snáze o její potupě młuwiti, nežli ji potupiti. Pohrdł předtím Kapistran słáwau swětskau, wzdálił se rozkoší, potłačił łakomstwí, podmanił chlípnost: chwáły potupiti nemohł. Kterýžto w listu swém k nejwyššímu biskupu, wypisuje tu wáłku a konec její, žádné zmínky o Hunjadowi, žádné o kardinálowi neučinił; ale což se koli w tom boji dáło, sobě to přiwłastnił, ačkoli předně Boha samého dárcím tak sławného wítězstwí býti wyznał. Žádnýť není tak swatý, aby ho sładkost słáwy nepodjała. Sławní muži snáze králowstwí než chwálu potupují. Ale brzo po tom wítězstwí Hunjad i Kapistran umřeli: jeden nemocí ztrápen jsa, druhý starostí wěku dozráw. Błahosławené duše jejich, jimž po tak sławném boji, po dosažení tak weliké chwáły u wšech národůw, dáno było nedužiwá a nestatečná těła opustiti.

Bitwa Warnenská.[1])

Král Władisław, sebraw wojsko z Čech, Uhrůw, Polákůw a jiných okolních národůw, umínił wtrhnauti do zemí tureckých: około čtyřidcíti tisíc jízdy w swém wojště měł, ač někteří o połowici méně pokładají. Mnoho s ním biskupůw a pánůw uherských na tu wojnu táhło. Julian kardinál sw. Angeła nemałý počet křižowníkůw shledał.

Táhli skrze wałaskau zemi, potom přejewše Dunaj, pustili se do krajiny Mysie, aby rownými cestami do Romanie wpadnauti mohli. Filip kníže burgundský armádu na moři wyprawił, kteráž se až k Hellespontu pławiła, aby tudy Turkům z Asie do Ewropy nedała. František Benátský kardinál, tam posłán jsa, hejtmanem był nad armádau.

Amurat sułtán, zwěděw o wpádu nepřátel a nedůwěře se Řekům a Turkům w Ewropě obýwajícím, w Asii silné wojsko sebrał. Ale největší starost měł o to, jak by lid swůj přes moře přeprawiti měł, wěda, že armáda papežská moře opanowała. Takowé starosti a péče někteří Genuenští ho zbawili, kteříž mu se dobrowolně podwolili, že wojsko jeho proti słušné zápłatě na swých łodích do Ewropy přepławí.

Není w tom místě, kdež se Asia od Ewropy dělí, moře mnohem širší pěti honůw. Tu Genuenští wojsko Amuratowo přepławili, wzawše od každé osoby jeden złatý dukát, kterážto summa, jakž wůbec prawí, do sta tisíc zrostła.

Křesťané již byli do toho místa dojeli, jemuž jméno Warna, kdež

[1]) K wůli stylistickému porownání s Konstantinowičowým popisem též bitwy na str. 103.

jim oznámeno było, že nesčíslná wojska Turkůw proti nim táhnau. Widěło se králi Władisławowi i kardinálowi, aby zpátkem postaupili a na horní bezpečná místa odtáhli, proto, aby jich nepřátelé obklíčiti nemohli. Ale Hunjad tomu na odpor był, prawě, že on dobře zná síłu a moc tureckau; powěst o nich že wždycky wětší býwá, nežli se w prawdě nachází. By pak i wšickni Turci tu byli, že se Uhrům wrownati nemohau; Turci že se błýští od barewného raucha a złata, Uhři od zbroje a mečůw železných. Haufowé křesťanští že hotowi jsau i státi i táhnauti, kamž jim hejtman netoliko ukáže ale i wnukne. Proti tomu Turci wíce jsau ženy nežli muží. Uteče-li wojsko křesťanské, kteréž wede král uherský, w němž jest legát apoštolský a množstwí urozených a sławných pánůw, nikdá potom wíce Uhři na Turky srdce míti nebudau. Přemohła rada Hunjadowa, dočkáni nepřátelé.

Na druhý den, buďto že turecké wojsko wětší spatříno było, než předtím powěst ohłásiła, buďto že strašliwým wšecky wěci wětší se zdají, zhroziw se Hunjad, welikost nebezpečenstwí na mysli swé zdrawě rozważuje, radił králi, aby ustaupił. On, wida pozdní radu, powěděł, že již škodliwější jest utíkání nežli potýkání. Swedauce bitwu, že se wítězstwí nadíti mohau; nebo častokrát weliká wojska małému počtu ustaupiła a k wítězstwí ne tak množstwí bojowníkůw jako dobrý řád a směłost napomáhá. Bůh také že majícím dobrau při a směłým ačkoli nemnohým pomáhá; kdož pak utíkají, ti nepříteli swému sami wítězstwí do rukau dáwají a k honění a mordowání sebe ponúkají. Anobrž i wčerejších hrdých słow Hunjadowých s hněwem dotekł a, rozkázaw wšem we zbroji býti, bez strachu bitwy očekáwał.

Amurat na nejbližším wršku se zastawił, z něhož i swé wojsko i nepřátelské spatřiti mohł, a kázaw zhůru traubiti a lermo udeřiti, patnácte tisíc jízdných nejprwé pustił, aby na křesťany udeřili a bitwu začali. Ti wšickni měli na zbroji biłé košile a zdaleka od wání wětru zdáli se jako křídła míti. Za nimi opět tolikéž jízdných jeło zeleným rauchem přioditých. Mnozí z nich měli na koních złaté uzdy, jiných hemelínowé od stříbra a drahého kamení se stkwěli, a pošwy welikými perłami krumpowány były.

Neodepřeli jim bitwy křesťané: statečně se obojí potkali. Wojsko naše nejprwé Turky zahnało: mnoho jich w tom prwním potkání padło. Amurat nešťastného záčátku náramně se ulekł a již, nenaděje se wítězstwí, utéci mínił. Ale bašowé, popadše koně jeho za uzdu, obstaupili ho a domłúwali mu, hrozíce, nezůstane-li s nimi, že ho sami zabijí. Zůstał tedy ačkoli nerad, a rozkázaw nejsilnějším pohotowě býti, obnowił bitwu.

Bojowáno s welikým úsilím a za několik hodin; jednak křesťané jednak Turci zdáli se wítěziti. S obojí strany množstwí jich padło, ale wíce Turkůw, proto že nebyli dobře odíni. Naposledy když wždycky nowých nepřátel přibýwało a čerstwí na místo raněných a ustałých nastupowali, ne tak siłú jako počtem přemoženi jsauce Uhři, pomału zpátkem postúpati počali.

W tom král Władisław s haufem swých rejtharůw, kteréž při sobě z Polska nejwěrnější a nejudatnější měł, aby nepřáteły roztrhł a křesťanům srdce přidał, přispíšił k tomu wršku, na němž był Amurat, a udeřił na jeho ležení se wšech stran wozy obtažené. Nowá tu

bitwa była a nowá bázeň na Amurata připadła; strach po wšem ležení, aniž kdo srdce měł zůstati a brániti se. A byť toho času Hunjad tak směłý a srdnatý býwał jako král a podał ruky přízniwějšímu štěstí, není pochybné, že toho dne i hrdło Amuratowi i panowání w řeckých zemích potomkům jeho odjato býti mohło. Ale on, jakž uzřeł, že křesťané před Turky postaupají, s Uhry a Wałachy z bitwy ujeł a, nepožehnaw ani krále, jakžkoli ještě wítězstwí nejisté a jako na wáze było, na utíkání se dał: buďto že jakožto wěcí wáłečných dobře powědomý znał, že zbytí není a žádné naděje k wítězstwí, aneb že chtěł raději některé zachowati nežli wšecky społu k zabití Turkům co na masné krámy wydati. Poláci tu porážku a při ní wzatau škodu Hunjadowě ničemnosti a nesměłosti připisují: on proti tomu stěžuje sobě, že rady jeho místa neměły.

Král Władisław, opuštěn jsa a statečně bojuje, u nepřátelského ležení s koně swržen a zamordowán. Hławu jeho Turci na dłauhau žerď wstrčiwše, po Asii a řeckých zemích na znamení wítězstwí nosili a lidem ukazowali. Poláci wšickni až do jednoho pobiti, ležení křesťanské rozsápáno a, kteříž ho bránili, biskupi a páni uherští zmordowáni.

Julian kardinál časně z bitwy utekł, a wynikw nepřátelům, newěře swých ujíti nemohł. Nějací łotříkowé napadli ho u jezera, an napájí koně, a domníwajíce se, že má při sobě peníze, swrhli ho s koně a zabili, a swlekše z něho šaty, nahého zwěři a ptákům nechali. Takowý konec był welikého a sławného muže, při němž nebyło lze rozhodnauti, wětší-li jest było umění čili wýmłuwnost: přítomnosť jeho každému wděčná, wlídní mrawowé, žiwot bez úhony, horliwá pobožnosť a hotowa mysl pro Krista wšecko i smrt podstaupiti.

Hunjada utíkajícího despota srbský Jiří jał, aniž ho prwé propustił, až mu města a pewnosti, kteréž předtím w zemi jeho opanował, zase nawrátił.

Poláci za několik let po té porážce domníwali se, že král jejich žiw jest a někde u wězení se drží. Kardinálowi Benátskému na wětším díle winu dáwají, že, maje armádu na moři, Turkům přepławiti se dopustił a, což mu druhého náležeło, křesťanům o jich přepławení neoznámił.

O počtu zabitých w té bitwě nemůže se nic jistého wěděti: to známé jest, že jich wíce z wojska tureckého padło, ale křesťanům mnohem wětší škoda se stała.

Amurat, zwítěziw, ani honiti nepřátel nedał ani se mezi swými nepochłaubał ani jako jindy weseł był. Otázán jsa, proč by jako jindy wesel nebył a z přemožení nepřátel se neradował, odpowěděł: Nechtěł bych tak často wítěziti.

O císaři Sigmundowi, Albrechtowi, králi Ladislawowi a Matyášowi:

Sigmund.

W uherské zemi, skrze kterúž Dunaj teče, kralował za našeho wěku Sigmund, císaře Karla IV. syn, rozený Čech ale z kmene německého, a téměř za padesáte let diwného štěstí i neštěstí pokusił:

pán nad jiné opatrný a maudrý, wysoké a hrdinské mysli, dobročinný a štědrý, postawy a zrostu těła spaniłého a na krále słušného, ale w bojích a wałkách náramně nešťastný; neb ho netoliko Turci ale i Čechowé nejednau polem přemohli a porazili. První manželku měł Marii, Ludwika krále uherského dceru, po níž i králowstwí uherského dostał. Za její příčinau dwa a třidceti z předních pánů uherských, protože se někdy králowně zprotiwili, mečem stínati dał. Ale brzo po smrti králowé od Uhrůw jat a nějaké wdowě, jejíhož manžeła o hrdło připrawił, do wězení dán był, dokawadž by se Uhří o to neuradili, jakau by ho smrtí z swěta zprowoditi chtěli. Ta wdowa měła dwa syny młádence Sigmundowi po smrti otce náramně odporné, kterýchž také Sigmund žádným spůsobem wýmłuwností swau k tomu nakłoniti nemohł, aby ho propustili a králowskau krwí se nezprzňowali. Naposledy powoław matky jejich, takto k ní promłuwił: „Wím o tom, paní miłá, že lituješ smrti manžeła swého a těžce ji neseš, anobrž i ke mně pro tu wěc žádné libosti nemáš. Ale jáť sobě nejwyššího Boha za swědka beru, že jsem k odsauzení manžeła twého bezděčně přiwolił. Králowna na něj i na jiné žałowała. Snesli se nato jiní páni uherští a na obžałowané ortel smrti wypowěděli. Já wnowě králowstwí ujaw, nebył jsem různic a newolí wašich powědomý. Což wětší počet pánů ułožił a zawřeł, to jsem wykonati musił. Ale nechť jest i tak, že jsem wědomě a chtě muže twého utratiti dał: proto-liž mne w hněwiwé ruce synům twým a jiným k zamordowání wydáš? Jaký toho ty neb oni úžitek míti budete? co wám dobrého má smrt přinese? Mám bratry, mám přáteły, ti mé krwe mstíti budau. Aniž uherská země dłauho bez krále býti může. Příkładůw se králowé bojí: žádný jim příjemný a miłý není, kdož swé ruce králowskau krwí zmazal a zprznił. Pakli mne z tohoto wězení propustíš, pojmu sobě manželku jednu z dcer Heřmana hrabí Cilského, přítele twého, a tak s pomocí bratra a tchána mého zase w králowstwí se uwáži, synů twých powýším a o to se přičiním, aby wšecken rod twůj na budaucí časy wyswobození mého dobrým zažíwał a weliké úžitky toho měł. Jednał jsem o tom s syny twými; ale oni tomu, jakž by měli, pro mładý wěk nerozumějí. Tobě, jakožto nad ně maudřejší, słuší na to mysliti, což by wám dobrého budúcně býti mohło.“ Těmi słowy dała se žena namłuwiti a propustiła ho. On pak, což jí koli slíbił, to také skutkem wyplnił. Barboru, dceru hraběte Heřmana, za manželku pojał, a po nemnohém času, sebraw wojsko a potrestaw swých odbojníkůw, w králowstwí se mocně uwázał, syny té wdowy nad jiné pány uherské wywýšił, daw jim úřady zemské a weliká zboží. Z těch jeden, Ładisław Gara wýwoda uherský přijmím banus, ještě podnes žiw jest.

Mnohé se o tomto Sigmundowi znamenité a pamětihodné wěci wypisují, z nichžto tento jest nejsławnější a nejchwalitebnější skutek, že církew sw. obecnú na tři sekty a roty pro tři jednoho času papeže roztrženau, swoław obecný sněm w Konstanci, w jednotu uwedł, projew za tau příčinau země właské, francauzské, hišpanské a englické, aby krále a knížata křesťanská k swolení takowého sněmu namłuwił a přiwedł. Witołdowi knížeti litewskému z moci důstojenstwí císařského dowolił, aby králem był, ano i korunu mu odesłał. Ale Witołd

prwé umřeł, nežli korunu přijał. Zemi pruskau, kterúž král polský křižowníkům odjał, zase jim nawrátiti rozkázał. S Benátčany skrze Pipona Florentského, hejtmana swého, wálku wedł. Wácława krále českého, bratra swého, jako k správě neužitečného a nehodného, jał a do wězení wsaditi dał; kterémužto wšak, když nepilně ostříhán był, s welikú škodau králowstwí někteří Čechowé zase z wězení k swobodě pomohli. Korunu císařskau w Římě od Eugenia nejwyššího biskupa přijał. Králowstwí českého po mnohých odpořích, wałkách a nenabytých škodách sotwa naposledy dostał. Markrabstwí brandenburské Fridrichowi, purkrabowi Normberskému darował. Dceru swau jedinú Ałžbětu knížeti rakúskému Ałbrechtowi za manželku dał, kterémuž také, maje umříti, w Znojmě na Morawě králowstwí swá kšaftem a poslední wůlí swau jako dědici odkázał. Kosti jeho w Waradíně uherském leží.

Ałbrecht.

Ałbrecht, císaře Sigmunda zeť, na Bělehradě králowském w Uhřích nejprwé s manželkau korunowán, potom také i českau korunu přijał. Jehož štěstí podiwiwše se knížata říšská, i sami také swau krew wywýšiti umínili, podawše mu jednomyslně císařstwí Římského. Ale on nemohł toho wolení k sobě přijíti, leč by k tomu Uhří swé dowolení dali; neb se jim był před tím přísahau zawázał, že bez jejich wědomí a wůle císařstwí k sobě nepřijme. Newidělo se Uhrům užitečné býti, aby král jejich důstojenstwí císařské na sobě měł, a spolu říši i zemi uherskau sprawował. Ale wšak obesłáni jsauce k králi do Wídně, mnohými přímłuwami dali se přemoci, že k tomu, aby král jejich císařem był, přiwolili. Ałbrecht, přijaw císařstwí, jeł zase do Uher, a sebraw wojsko, táhł proti Turkům, kteříž toho času do země rácké zrádně wpadli.

Po nemnohém času císař Albrecht táhł s wojskem až k řece Draw řečené a, tam se położiw, očekáwał wíce lidu, s nímž by udeřiti mohł na Turky, kteříž město Smederow těžce oblehli. Ale prwé Turci Smederowa dobyli, nežli wojska císaři na pomoc přitáhła. Nawrátiw se do Budína, rozstonał se na čerwenau nemoc, a tak nedužiwý dał se nésti do Wídně, buďto aby w swé własti a mezi swými umřeł, buďto že se nadáł pohodlnější a k zdrawí płatnější býti powětří, w kterémž se narodił a wychowán był. Ale na té cestě, rozuměje, že se wždy neduh rozmáhá, učinił a spečetił kšaft a, zanechaw po sobě manželky s těžkým žiwotem, we wsi, kteráž Dłauhá słowe, 27. dne měsíce Října z tohoto swěta se odebrał a umřeł: král a pán welmi nábožný, štědrý a sprawedlnosti miłowník. Był i k boji hotowý, zmužiłý a udatný, směłý a silné ruky. Morawany a Čechy sobě mocí podmanił, Poláky, kteříž w zemi škody děłali, z Čech wyhnał. Weliká była o něm naděje, že bude říši křesťanské užitečný a płatný, aniž méně se nadáli o jeho cnosti a hrdinstwí země a národowé k správě jeho náležející. Ale krátkost žiwota nedopustiła mu té naděje o sobě w skutku naplniti. Welmi rychle zahynuł, kterýž welmi rychle na nejwyšší zrostł; nebo ani dwau całých let nekralował. Postawy był wysoké, těło měł swałowité a silné, obličej strašliwý,

obyčejem uherským bradu holił, nechávaje frňausůw na wrchním pysku; draze a stkwostně se neodíwał, pásem rytířským okowaným złatem se opasował a ustawičně meč při boku míwał. Těło jeho na Bělehradě pochowáno jest.

Władisław Polský.

Uhří, zwěděwše o smrti krále swého, sjeli se społu, a za nehodnau a nebezpečnau wěc saudíce, aby takowé a tak sławné králowstwí panowání a saudu jedné ženy poddáno býti měło, welikými prosbami žádali a napomínali kralowny, aby se za Władisława krále polského, kterýž by země uherské mečem hájił, wdała. Přiwoliła k tomu królowna Ałžběta, ale pod tau wýminkau, jestliže by na sirobu syna porodiła, aby to wdání její nebyło ku pohoršení aneb ujmě sprawedlnosti jeho, jakožto prawého po otci a po dědu swém dědice. Wysłáni posłowé do Polska, biskupi uherští a přední z knížat a pánů uherských. Keřížto když ještě na cestě byli, králowá slehła a porodiła na sirobu syna Ładisława. Ten ihned, jakž se narodił, na Bělehradě králowském netoliko řádem křesťanským pokřtěn, ale také na rytířstwo pasowán a swatau korunau uherskau, kterauž mátě za sebau měła, téhož dne korunowán. Odtud wzat w ochranu Fridricha císaře, jemuž ho i korunu w opatrowání matka poručiła, za dwanácte let při dwoře jeho chowán był. Posłowé do Polska, ačkoliw již králowá tomu na odpor była, k Władisławowi králi dojeli a, welikými sliby ho osuwše, do Uher s sebau potáhli, a wstawiwše mu korunu na hławu, za krále sobě wyzdwihli. Matka Ładisławowa za dłauhý čas wałky s ním wedła a Uhří na dwé roztržití byli. Ołdřich hrabě Cilské, zastáwaje sprawedlnosti królowny sestřenice swé a bráně králowstwí Ładisławowi ujci swému, jat był od Polákůw a dłauho w těžkém wězení držán. Diwiš biskup Ostřehomský, kterýž potom był kardinálem, oběma králům korunu na hławu wstawił, jednomu dobrowolně druhému bezděky. Nebo obesłán jsa pod glejtem od Władisława do Budína, nemohł prwé propuštěn býti, až ho na Bělehradě korunował. Nicméně, jakž se domůw nawrátił, wšelijak Polákům, kdež mohł, odporen był.

Julian kardinál sw. Angeła posłaný od papeže Eugenia do Uher, muž welikého wtipu, wýmłuwný a učený, ačkoli příměří do jistého času mezi králem Władisławem a králowau Ałžbětau smłuwił, wšak stáłého pokoje mezi nimi smłuwiti nemohł. Po smrti kralowé wšickni téměř páni uherští k polskému králi přistaupili: sám toliko Jan Jiskra, český rytíř, udatný a směłý bojowník, těch, kteříž byli w Uhřích při straně mładého krále Ładisława, zastáwał a bránił. Ten častokráte s małým počtem lidu swého weliká wojska Polákůw a Uhrůw přemohł, zahnał, poraził a pomordował a Jana Hunjada podwakráte s welikými haufy jeho z ležení wytiskł a nad ním zwítěził. Jan Hunjad, přirozený Wałach, nehrubě z wysokého rodu pošeł, ale był náramně smyslný a wtipný, wysoké mysli a miłowník ctnosti; mnohé bitwy šťastně s Turky swedł a tureckými łaupežemi uherské kosteły zbohatił. On první jest mezi Uhry, kterýž na sobě ukázał, že turecká moc od křesťanůw zemdlena a wojska jejich přemožena býti mohau. Příkła-

dem jeho probuzen jsa král Władisław, i on také neosteychał se s císařem tureckým Amuratem bitwy swésti. A ponejprwé owšem zwítěził, podruhé, když Turku příměří smłuwené a wysokými přísahami utwrzené, protrhł, přemožen u Warny a żałostiwě zahynuł.

Julian kardinál smłauwu učinił mezi císařem Fridrichem a Władisławem, kterýž se králem uherským jmenował, na ten spůsob: aby císař mohł Uhrůw potrestati a nad nimi se mstíti, kdy by mu jakau škodu w Rakausích aneb w Štyrsku učinili. Totéž dopuštěno Władisławowi proti poddaným císaře Fridricha, kdy by ti do Uher wpády činili. Jest městečko w Uhřích jmenem Guntz[1]) blízko mezí rakauských a štyrských, kteréž łaupežníci a łotři opanowali a přitom některé okolní pewnosti a zámky, z nichžto do Rakaus wpády činíce, množstwí dobytkůw i lidí zajímali. Císař Fridrich, rozhněwaw se proto, sebrał na rychło wojsko a wtrhw do Uher, zdobýwał těch pewností a zjímaw ty łaupežníky, osmdesáte jich na šibenici oběsiti rozkázał.

Ładisław.

Po nešťastném pádu a zahynutí krále Władisława w bitwě proti Turkům, sjeli se społu Uhří a drželi rakoš w Peštu na druhém břehu Dunaje proti Budínu. Jest pak Pešt podobnější ke wsi nežli k městu, protože ani zdmi ohražen není, ani nákładně stawených domůw nemá. Tu Ładisław, syn císaře Ałbrechta, jednomyslně ode wšech pánůw uherských za krále wyhłášen, tak že jeho jménem potom Uhří wałky wedli proti Turkům, ale nemnoho špatněji nežli před ním král polský.

Jan Hunjad, za gubernatora wšeho králowstwí wystawen, w nepřítomnosti krále zemi w metle železné (jakž říkají) sprawował. A obdržew sławné wítězstwí nad Turky a odehnaw je od Bělehradu, nedłauho potom žiw był, ale roznemohw se od neduhu umřeł. Rozpráwějí o něm, že když w nemoci był, nechtěł toho dopustiti, aby swátost těła Kristowa k němu přinešena była, prawě nesłušnú a nehodnau wěc býti, aby král wšeł do domu służebníka: ale rozkázał se jakžkoli nestatečného a mdłého do kostełá wésti a tam wedlé řádu křesťanského, učiniw z swých hříchůw zpowěd, swátost welebnú přijał a w rukau kněžských duši swú wypustił. Błahosławena duše, kteráž se do nebe odebrała, aby tam o těch sławných wěcech, kteréž w Bělehradu sama působiła, wesełau nowinu oznámiła.

Král Ładisław, — kterýž nedáwno předtím wyšeł z poručenstwí a ochrany císaře Fridricha strýce swého a w otcowská králowstwí se uwázał a, boje se Turkůw, z Uher do Rakús ujeł, — ten usłyšew o porážce Turkůw a o smrti gubernatora, s nímžto Ołdřich, hrabě Cilské w złé wůli a nepřátelstwí był, z nabádání téhož hraběte, radujícího se z smrti nepřítele swého, zase z Rakús do Uher se nawrátił. Tam, když na Bělehradě łaupeže turecké a zmordowaných nepřátel těła spatřował: zatím hrabě, jsa již druhý po králi a Uhrům sám jakožto ujec králowský rozkazowati chtěje, od Ładisława syna Hunjadowa na zámku králowském zamordowán: odtud dostaw smrti,

[1]) Günz, Kysek.

odkudž se nadál panowání. Welmi ten skutek těžce nesł král Ładisław, a wšak žałost swú na čas zatajił, powěděw, že jest hrabě hodně a sprawedliwě zabit. Tělo mrtwého hraběte do Cilie ku pohřbu odesłáno. Král do Budína jeł a tam oba syny Hunjadowy, kteříž za jeho dworem jeli, zjímati a staršímu Ładisławowu pro mord nad hrabětem spáchaný hławu stíti rozkázał, Matyáše wězně do Rakaus s sebau zawezł. Odtud jeł do Čech, poručiw Matyáše za sebau přiwézti. Sám nemnoho dní w Praze pobyw, na bolest morní umřeł: mładenec nejurozenější, po otci i po mateři z krwe císařské pošłý. Matyáš toho dne, když král oči zawřeł, do Prahy přiwezen, Jiřímu gubernatorowi w stráž se dostał. Tělo Ładisława krále wedlé praděda jeho císaře Karła IV. w kostele sw. Wíta na hradě Pražském pochowáno jest.

Matyáš Korwin.

Po smrti Ładisławowě Uhří ułožili sobě den k wolení krále na nowé léto. Páni uherští u welikém počtu do Budína se sjeli, mezi nimiž byl Michał Silagy, maje pohotowě zbrojného lidu třinácť tisíc jízdného a pěšího sedm tisíc, kteříž se na ułožený den w Peštu najíti dali. Ten Michał był ujec Matyášůw, matky jeho a manžełky Hunjadowy włastní bratr, a měł welikú nechut k mnohým pánům uherským pro smrt Ładisława streyce swého; pročež také nepřátelům swým nemáło strachu přidał mocí a siłau swau. A již mnozí přestrašeni jsúce, obáwali se, že wolení krále nebude swobodné. Ale on, wšed do plného sněmu, oznámił, „že jest ne proto wojsko sebrał a sem přiwedł, aby nad shromážděnými na sněm jakú moc prowésti chtěł, ale aby zhroził ty, kteříž by snad swobodě knížat a panů při wolení nowého krále nějakau překážku a protimyslnost činiti chtěli. Nicméně že jako jeden z obywatelůw králowstwí uherského k tomu jich napomíná a zato žádá, aby sobě dobrodiní Jana Hunjada ku paměti přiwedli, kterýžto za žiwobytí swého sám jediný meče turecké od králowstwí uherského odháněł a mnohých sławných wítězstwí Uhrům dobył, a wšak złau odměnu za swé práce wzał. Nebo jeden z synů jeho ohawně utracen a sťat, druhý w Čechách u wězení bez winy se drží. Nyní pak že mohau Uhří památku Jana Hunjada sławně obnowiti, kdy by Matyáše z wězení wypłatili a na stolici toho králowstwí posadili, kteréž jest otec jeho swau hrdinskau ctností a zmužiłostí nejednau před mocí nepřátelskau zachował.

Co se jeho osoby dotýče, že odpauští a promíjí wšechněm, kteříž jsau koli příčinau byli smrti Ładisława ujce jeho a k ní buďto radili buďto pomáhali. Že před očima nic jiného nemá nežli dobré a spasitedlné toho králowstwí a obecné własti. Znají-li a wědí-li koho užitečnějšího býti a hodnějšího k tomu důstojenstwí, nežli jest Matyáš, že tomu na odpor není, aby ho sobě za krále woliti neměli." Počała ta wěc poněkud býti na pochybnosti; neb se každý z pánů za sebe báł. Ale když se wšickni wespołek půwodem Jana kardinála sw. Angeła, legáta papežského, smířili: Matyáše, młádence stáří 18 let, 22. dne měsíce Ledna za krále uherského wolili a wyhłásili, při welikém shromáždění wíce než čtyřidcíti tisíc lidu, kteřížto wšickni na

ledě u prostřed Dunaje w třeskutau zimu na wolení nowého krále očekáwali.

Nyní kdožkoli toho čteš, předpowěz o budaucích wěcech! Obzwláštní důwod nestálosti a nejistoty wěcí lidských u příkładu dwau młádencůw wěkem a mrawy téměř sobě rowných, z nichžto jeden z králowské stolice, stroje swadbu a očekáwaje newěsty, donešen był k hrobu, druhý jsa w strachu, aby o hrdło nepřišeł, z žaláře k důstojenstwí králowskému powołán. Jiří gubernátor český, zasnaubiw mu swau dceru a učiniw s ním smłauwu, z wězení ho propustił a na pomezí uherské doprowodił. Předíwná jest wěc, že matka jeho welikau a nenadáłau radostí nezemřeła, kdyžto jsúci u welikém smutku, usłyšeła, že syn její prwé za krále wyhłášen nežli z wězení propuštěn.

XLI.

Adam Huber z Riesenbachu.

Adam Huber narodil se w Mezeříčí nad Oslawau l. 1546. Studowal we Wittenberce, kdež se stal doktorem filosofie. Wrátiw se do wlasti, přijat byl za professora do kolleje Karlowy (1567) w Praze. L. 1578 a 1579 byl děkanem fakulty filosofické, načež wšak brzo (1580) universitu opustil. Od té doby zanášel se lékařstwím a pracemi literními. Prwní jeho spis byl překlad díla latinského Regimen sanitatis „Regiment zdrawí" od Jindřicha Raňzovia (1587, podruhé u wýtahu od Faust. Procházky 1786). Nedlauho potom přistaupil spolu s Weleslawínem k wydání herbáře Mathiolowa. Hájkowo od l. 1562 bylo dáwno rozebráno a nemohlo přijíti k obnowení za tau příčinau, že Mathioli, odstěhowaw se z Čech, do Tyrol dřewořezy wywezl. Mezitím wyšlo rozšířené wydání německé Mathiolowa díla skrze Joachima Cameraria we Frankfurtě l. 1586. I spořádali wydawatelé naši wydání swé tak, že w něm herbář Hájkůw téměř wšecken znowa opáčili, nadto pak jej doplnili nejen z Cameraria ale i z herbářůw jiných. Dřewořezy zjednali si z Frankfurtu. L. 1596 byl herbář nowý dotištěn. Aby se wšak i chudšímu lidu, kterýžby sobě drahé té knihy kaupiti nemohl, nicméně poučení tam obsaženého dostalo: učinil Huber wýtah, jenž pod nápisem Apatéka domácí l. 1595, 1602 a 1620 wyšel. Mimo to wydáwal minucí od l. 1589 až asi do 1591. L. 1600, po smrti Hájkowě stal se žiwotným lékařem císaře Rudolfa II. — Huber, ačkoli professuru byl opustil, nepřestáwal universitě welice tehdá již sklesle pomáhati, kdekoli toho potřebí bylo. Příležitost k wětší činnosti dostala se mu l. 1609, když

Rudolf II. universitu odewzdal stawům. Tu wywolen byl za spoluzástupce stawu městského mezi defensory od stawůw nad universitau ustanowenými, kteří se měli starati o zwelebení její. Zdá se wšak, že Huber, ačkoliw již stařec sedmdesátiletý, mezi nimi jediný byl, jemuž obnowa oprawdu na srdci ležela. Přímluwami jeho stalo se, že Mikuláš Albrecht z Kamenka, kterého někteří ze stawůw planými sliby z Němec přilákali, pak ale w nauzi hynauti nechali, přijat byl za professora jazyka hebrejského se skrowným platem. Ano Huber sám (1611) k obnowení fakulty medicinské, během časůw spolu s práwnickau docela zaniklé, zapsati se dal za professora z pauhé lásky k wědám. O sw. Hawle 1612 wolen byl za rektora, kteréhož úřadu wšak pro churawost před zákonní lhůtau wzdáti se musil. Umřel 23. Čerwna 1613, a takž mu bylo ušetřeno hleděti na zrychlené klesání university, kteráž, zapletši se w nowoty náboženské, neodolatelně k nenáhlému ale jistému a žalostnému úpadu přiwedla welebné založení Karla IV.

Z Regimentu zdrawí.

O hnutí aneb o cwičení těla.

Poněwadž wětší díł zachowání zdrawí dobrého na příležitém a příhodném cwičení těła záleží, protož pilně šetřiti słuší hnutí, jímž tělo za příčinau zdrawí swého se cwičí a hýbe. Hnutí pak těła obsahuje w sobě wšelijaké cwičení, a potřebné jest tělům našim tak ustawičné, tak mírné, tak rozličné jako hnutí nebes, powětří, ohně a wody. Awšak šetřiti přitom słuší potřeby zažití pokrmůw a snu, a uwarowati se unawení, ustání a mdłoby. Wšeliké pak cwičení činí tělo lehké, přirozenau horkost rozmnožuje, údy těła stužuje. Skrze práci síły tělu wíce přibýwá, wšickni údowé býwají mocnější a silnější, kteříž proti tomu zahałkau chřadnau a mdlejí. Cwičení hbité tělo ztenčuje, tomu odporné tłusté činí: přílišné cwičení tělo wysušuje, mírné tuku přidáwá. Cwičení z jara wětší má býti než w létě.

Wy pak rozličných cwičení a prací wyhledáwejte a mírné oblibujte, w místě příležitém a příhodném wykonáwejte, tak abyste bydleli jednak wně na poli aneb we dwoře jednak w městě; někdy se můžete pławiti na łodí, někdy sem i tam woziti se na woze po zemi; časem také oblibte sobě mysliwost.

Když se člowěk lehce a poznenáhła prochází, pokrm přijatý postupuje a sadí se na dno žaludka. Nejwíce pak hleďte se procházeti na místech wýsłunných; nebo pod nebem jsme se zrodili, a když se na wýsłuní procházíme, powětří a wětrowé nás obstupují, słunce a hwězdy paprsky swé swobodně a bez překážky na nás pauštějí, a my táhneme w sebe powětří nowé a čerstwé, jímž se duchowé žiwotní welmi ochłazují a občerstwují. A protož lepší jest procházka pod otewřeným a čirým nebem nežli pod stawením, lepší na słunci

nežli w stínu; a nemůže-li hlawa slunce snésti, lepší w stínu pod zeleným stromowím nežli pod střechau.

Ráno dobré jest procházeti se okolo zelených hor, pod wečer po březích čisté wody neb řeky. Líbí se mi také časté patření na čistau a swětlau wodu, na zelené a čerwené barwy, obýwání w zahradách i hájích, jakož pak i powlowné plawení na wodě schwaluji welice, a obzwláště w tom we wšem proměnnosť, lehká zaneprázdnění i rozdílné práce ale wšak neobtížné, a časté s lidmi příjemnými a weselými towaryšstwo a shledáwání.

Lékaři nejwíce wychwalují ta cwičení, w nichžto ruce a ramena pracují a prsy se natahnjí, aby se tudy zbytečnosti w prsech a plícech rozehnati a dolů stáhnauti mohly. Přecházení nahoru a dolů s jakausi proměnností tolikéž tělem hýbe, leč by toto wšak přewelmi bylo nestatečné a mdlé.

Jezditi na koni a cwičiti se, také zdrawí prospěšno jest. Nebo tím nad jiná wšecka cwičení tělo se posiluje a smyslowé wyčišťují; ale nejwíce žaludku pomáhá a pateř k rownosti přiwodí. Poněwadž tedy takowí jsau užitkowé jezdění na koních a wznešenějším lidem to obzwláštně náleží, anobrž i k wykonáwání prací a powinností jest jim pohodlné a užitečné, kratochwilné w pokoji, potřebné pak w boji: protož nikoli jeho zanedbáwejte, ale slušně ho hleďte a snažnau práci na ně wynakládejte. Ale když poznáwám, že jste k jízdě od přirození wašeho dosti náklonní a schopní, nechci o ní wíce mluwiti: toliko to přidám, že jízda na koni, když jest nemírná a přílišná, škodí wnitřním údům a to pro časté zmítání a údůw ztlučení.

Já w mysliwosti obzwláštní kratochwíl sobě zakládám. Nebo mysliwost neb low netoliko wšemi mocmi a údy těla hýbe, ale také w mysli člowěka diwnau rozkoš plodí. Nedá nám dlauho spáti, ale budí nás přede dnem ze sna a welí wstáti, učí nás zimu a horko trpěliwě snášeti. Jezděním na koni wšecko tělo mysliwce se hýbe, a tudy přirozená horkost w něm se rozmnožuje, ruce, ramena se namáhají, šustem, křikem i štěkáním psůw sluch se zostřuje, woláním a křičením prsy se natahují a nástrojowé hlasu cwičí; když se po zwěři utíkající se wší chtiwostí a snažností žene, tím během k wykonání jednékaždé práce spůsobnější a schopnější býwá; hledě na rychlost a hbitost zwěři a na shon psůw po ní i pochycení, oči swé zmocňuje, odkudž potom i zrak býwá lepší a ostřejší.

Častokráte na lowu, když se některá diwoká a lítá zwěř nahodí, člowěk w mysli swé horliwostí se zapálí; potom podjat jsa žádostí cti a chwály, welmi sobě chutná a zalibuje, aby zwěř zabiti mohl; a když wynalože wšecku swau sílu a možnost, naposledy w té půtce přemůže a zwěř udatně porazí, jako mocný wítěz z práce swé se skutečně raduje. Údowé také jeho, kterýchž jako nástrojůw k mysliwosti užíwá, společným stíráním se utwrzují, duch se náramně posilňuje a myšky[1]) w těle i žíly nerwowé se zmocňují. Pomíjím toho, jak chytrých rad k wyhledání, jak bedliwé práce k polapení, jaké snažnosti k honění a porážení zwěři při mysliwosti potřebí, tak že i z takowého úsilí k mnohým jiným pracem wětší spůsobilosti, rozumu a opa-

[1]) myšky, musculus, swal.

trnosti nabýwáme. Zkrátka, mysliwost weliké podobenstwí zdá se míti s wálečným během. Nebo i na mysliwosti jako na wojně wystawen býwá někdo za wůdce, jehož rozkazu wšickni posłauchají a jím se sprawují. Ten swými wýjezdy nepřítele wen pobízí, špehéře na stráži postawuje, záłohy skryté činí, k zjewné bitwě na oko se stawí, cesty k utíkání wyšetřuje, přes lesy, přes háje a neosetá rolí pěší swé předsíłá, rowiny, místa otewřená jízdnými se wšech stran osazuje, traubením na roh náwěští dáwá, předse-li jeti a honiti čili se zpátkem nawrátiti mají, blízko-li zwěř jest čili utíká, a má-li se ležením na jiné místo hnauti, oznamuje. Z toho owšem zawříti můžeme, že mysliwost a wálka jsau wěci sobě wespołek welmi podobné a blízké. Z toho tedy známo býti může, že nám mysliwost trojí úžitek přináší: jeden na zdrawí, druhý na umění a zběhłosti běhůw wálečných a třetí na strawě.

Ale abych se wám nezdáł bez důwodu mysliwost tak wysoce a pilně schwalowati, přiwedu wám Xenofonta, sławného wůdce polního, wýborného hospodáře, bedliwého opatrowníka přirození swého a w tom umění nad jiné zběhłého, kterýž cwičení łowecké také wysoce welebí, a naději se, že swědectwí jeho, jakožto muže znamenitě wznešeného, od wás ne máło ani lehce wáženo bude. On tedy we swé jedné knížce o mysliwosti takto napsał: Kteříž se lidé na mysliwost wydáwají, mnohého z ní úžitku nabýwají. Nebo tělům swým dobré zdrawí spůsobují a z toho ostřeji widí, lépeji słyší a méně se sstarají. Mysliwost obzwłáštně wálečným běhům wyučuje. Nejprwé zajisté takowí, jdau-li po cestách nerowných a odporných pod zbrojí, méně ustáwají, kterýmž prwé łowíce zwěř obwykli. Potom mohau takowí na hołé zemi ležíce odpočíwati a ke každému rozkazu wůdce swého hotowi býti. Přijde-li k bitwě, umějí i dotříti na nepřítele, i což se jim rozkáže, wykonati, poněwadž prwé takowým spůsobem zwěř łowíwali. Aniž postaweni jsauce s předu na ránu, z šiku swého wystaupí a wojska odběhnau; neb jsau nad jiné hotowí a chtiwí. Když pak utíkají nepřátelé, honiti je umějí bezpečně a bez swé škody, jsauce míst powědomi. Pakli by wojsko jejich nešťastně bojowało, mezi lesy, w místech příkrých a nepřístupných mohau sebe i jiné bez posměchu a hanby zachowati; nebo zwykłost, kterauž jsau w mysliwosti nabyli, činí je poněkud umělejší a sprawnější. A takowí nejednau, když weliký hauf towaryšůw jejich na utíkání se oddał, nepřáteły swé wítězné ale pro neznámosť míst błaudící, sami swau siłau a směłostí odpor učiniwše, odháněli a, že museli utéci, přinucowali. Nebo štěstí obyčejně připojuje se k těm, kteříž jsau těła silného a srdce udatného. To poznawše předkowé naši, že se odtud lidé naučiti mohau, kterak by dobře proti nepřátelům bojowati měli, za tau příčinau takowé cwičení mládeže, to jest mysliwost, zamyslili. Až potud Xenofon.

Jsau ještě i jiná cwičení a práce, jimiž se zdrawí zachowati může, jako potýkání se aneb záwod na koních, běhání pěšky, płowání na wodě, šermowání, střílení a hra na míč, když se jím hází, kterážto těchto časůw obyčejna jest w našich krajinách. Též nošení, wožení, zpíwání, hłasité čtení. Schwaluje také Galenus hru na małý míč, protože se w ní pohybuje rukama, nohama, krkem, hławau, očima, hřbetem, ledwím, słowem wším tělem zárowen.

Každé pak cwičení aneb práce poznenáhła předzewzata býti má. A toť k tomu słauží, aby potom člowěk lépe a snáze k dokonání předsewzatého díła dostačiti mohł. A sice každé hnutí podlé přirození býwá s počátku nespěšné a mdłé, a potom w prostředku a při konci hbitější a schopnější.

Cwičení prodłaužiti se má až do upocení, a když se pot w krůpějích wyráží, tedy přestati, anebo předse pracowati, až by počał ustáwati, a to někdy wíce někdy méně činiti náleží. W zimě má býti cwičení prodłauženější než w létě, a wíce se má cwičiti člowěk wodnokrewný nežli pěnokrewný. Nebo ewičení jak mysli i duše tak i těła mírná býti mají a swým časem. Złé jest přílišné namáhání, ustání a umdlení těła, horší mysli, obojího pak społu nejhorší; protože odporným hnutím člowěka roztržitého činí a žiwot jeho hubí. Mírnými pak pracemi těło, počestnými skutky mysl se posilňuje.

Dále, když byste se w některém cwičení aneb díle zahříli, ne hned se na wítr aneb studené powětří wydáwejte. Wšeliká zajisté náhłá proměna býwá nebezpečna, jakž wždycky jindy, tak nejwíce tehdáž, když od jedné wěci k druhé zceła odporné přestupujeme. Proměna, kteráž se znenáhła a pomału děje, býwá bezpečnější.

XLII.

Jan Kocín z Kocinétu.

Přítel a spolupracownik Dan. Adama z Weleslawína, rodem byl z Písku, kdež l. 1543 dne 13. Února swětlo swěta spatřil. Studia swá konal dílem w otčině dílem wně wlasti. Jmenowitě byl na učení w Strassburku a w Padue. [1]) Již od Ma-

[1]) W druhém dílu historie turecké str. 133 sq. toto píše o studiích swých: „I já, Jan Kocín, toto ohlášení činím a wyswědčuji, že jsem panu Hendrichowi z Lichtenšteina (jenž l. 1585, jako posel císařský u porty turecké, w Gallipoli umřel) w známost wešel w Štrospurce léta 1568, kdež on maje wěku około 14 let s Janem Septimiem bratrem swým, mładečkem sotwa w 10 neb 11 létech, na učení był. A poněwadž obadwa páni českau a morawskau řeč w tom swém mładém wěku dosti dobře uměli a za tau příčinau Wáceława z Mutělína, rodiče Pražského, u sebe chowali: zwěděwše, že i já z Čech tam jsem se dostał, sami půwodem præceptora swého, M. Jana Breininga z hořejších Elsas, skrze dotčeného Wáceława z Mutětína příčinu k tomu dali, abych se s nimi seznámił a welmi častá shledání i příwětiwá rozmłauwání míwał. Jakož pak ihned w tom mładém wěku swém tito dwa páni, mimo jiné, jichž toho času w Štrospurce osob stawu panského a hrabat do 26 było, obzwłáštní zřetel a pozor nad sebau měli, tak že se welmi uctiwě a přiwětiwě k učeným jakžkoli chudým lidem chowati uměli. Potom asi po půłtřetím létě z Štrospurku se hnuli a do Besanzon, města knížetstwí burgundského, odtud do Frankreichu, až i do města Paříže se dostali. — Nawrátiw se domů pan Hendrich

ximiliána II. powýšen byl do stawu wládyckého, kteréžto obdarowání mu Rudolf II. l. 1597 potwrdil. Usadiw se w Praze, wywolen byl za předního písaře rady malostranské, w kterémžto úřadě wěk swůj dokonal dne 26. Března 1610. Prwní dílo swé, totiž nowé rozdělení obecného práwa dle J. Bodina s přehledem dějin práwa w Čechách, wydal latině l. 1581. Následujícího roku (1582) wyšlo s předmluwau jeho Rozmlauwání o moru, l. 1585 Abeceda pobožné manželky, 1591 překlad latinského spisu O řízení a opatrowání Božském. Okolo r. 1590 spojil se s Danielem Adamem z Weleslawína k přeložení dwau welikých spisůw, totiž Eusebiowy historie církewní a kroniky turecké Jana Löwenkleye z Amelbeuernu jakož i dwau cest tureckých Augeria Busbeka posla císařského w Konstantinopoli. Obojí dílo wydáno bylo l. 1594 a pojistilo Kocínowi pěknau památku w historii literatury naší. W dobách nowějších ze spisůw jeho wydal Hanikýř, zakladatel dědictwí swatojanského, Abecedu (1823) a rektor swatojiřský, J. Krbec, historii církewní.

Z předmluwy na Historii církewní.

O úžitku přicházejícím z čítání historie.

O úžitku z čítání historie mnozí mnoho psali, ale žádný kratčeji a podstatněji nad onoho Římana, kterýž ji mistrem žiwota nazwał. Nebo k ctnostem, dí Seneka, po naučeních daleká jest cesta, než po příkładech blízká a płatná, poněwadž čłowěk ze skutků a mrawů žiwota daleko wětších úžitkůw dochází nežli z słow hojné řeči a obšírného napomínání. Wšak ne každá historie jest mistrem žiwota, jako ne každá ruda złato nese. A byť pak i takowá była, ne každý jí tak dobře užíwati umí. O tom widěło mi se w místě něco tomto předłožiti, aby se mładší a neumělejší w té wěci sprawiti uměli.

Historie tedy, má-li býti mistrem žiwota lidského, tyto tři powahy a włastnosti do sebe míti musí, totiž jistau a neomylnau prawdu, zřetedlnost a srozumitedlnost, a saud rozumný a wtipný. Prawda pak,

z nabádání pana Hartmanna, bratra swého staršího, hospodářstwí se ujał: ale Jan Septimius s præceptorem swým do Włach se wyprawił, kdež jsem se opět s ním l. 1575 a 76 w Padui, městě pánůw Benátčanůw, shledał a obzwłáštní k sobě łásku a přívětiwost jeho skutečně poznał. Tam præceptor jeho M. Jan Breining titule doktorského obojích práw w přítomnosti mé dostał. Odtud když nás ten prudký Benátský mor na různo rozehnał, pan Jan Septimius do Konstantinopole se dostał a odtud do Palestiny, Egypta a jinam tak daleko putował, že nemnoho sobě má podobných. W kterémž putowání swém měł wěrného a upřímného towaryše Čecha našeho, pana Fridricha z Victum a na Kłášterci.

ať mnoho řečí nešířím, natom záleží, aby historie wšecky wěci a skutky s jejich případnostmi, příběhy a zřízenými průchody wěrně wyprawowała beze wšech marných přídawkůw a řečí powětrných. Tato ctnost w historii přední jest a znamenitá; ale pohříchu u starých a nowých historikůw zřídka se nachází, protože se od ní mnozí netoliko tejně pro swé náklonnosti a wášně, ale i zjewně a swéwolně pod ledajakaus podobiznau prawdy, uchylují. Prawda pak jest grunt a základ historie, začátek maudrosti a opatrnosti; a protož na osoby nepatří a w ničemž jich neušetřuje; jináč by lidem žádného užitku nenesla. Rowně jako člowěk zbawený zraku, málo těla swého užíti může, tak čtenář historie, kteréž se swětla prawdy nedostáwá. Nebo kdež se lež, fałeš a błud wynachází, kterak tu prosím člowěk skłamán a w omył uweden býti nemá, an i křiwé prawidło nic přímě a rowně wyměřiti nemůže?

Druhá ctnost historie jest srozumitedlnost a zřetedlnost, aby historie wšecky wěci a skutky nejen wěrně a prawě oznamowała, ale také místně je spořádała a podlé władních circumstancí patrně wyswětlowała a wyjadřowała, dokládajíc wždycky, co se kde, kdy, jak a proč stało. Nebo kdež se toho nenachází, tu, jakž powěděł Polybius, čtaucímu wšecken úžitek mizí. Kdož by z historie wyňał tyty otázky, kdy, jak a proč se to stało, jiné wšecko, což w ní pozůstáwá, wíce žert a hříčka nežli jaké naučení bude.

Třetí ctnost historie jest saud aneb rozsuzowání, kteréž činí rozdíł mezi wěcmi, o nichž se píše, to jest, aby historie dobré wěci chwáliła a welebiła, złé tupiła a haněła, aby ctnosti mlčením se nepomíjeły, nešlechetnosti pak hrůzu a strach přinášeły. Wýbornáť jest tato wěc a welmi potřebná, proto že lidský žiwot řídí a sprawuje; wšak i přitom opatrnosti potřebí, aby ten saud z rozumu dobrého, zdrawého a rozšafného uwážení pocházeł. Nebo neumělému a nerozumnému darmo se o to pokaušeti, leč by se s posměchem a hanbau potkati chtěł; nebo marnost a błáznowstwí jako šídło w pytli zatajiti se nemůže. Toť jest tedy trojí znamení, po němž se prawá historie poznáwati má, kteréžto kdež se koli pospołu nachází, tu každý bezpečně čísti a maudrosti hledati může.

Kdož pak z čítání historie užitkůw nabýti chce, ten předně šetřiti má cíle a konce, k němuž ona směřuje, kterýž se w dwojím spůsobu nachází. Neb historie nejprwé słauží lidem k umění a známosti, potom i k činění a skutkům. O prwním takowé jest naučení, že historie jest podobna nejčistšímu křišťałowému zrcadłu, w němž lidé předíwné skutky spráwy a opatrowání Božího spatřují, aby znali a wěřili, že wšecky wěci obecné pod nebem i zwłáštní wůlí Boží se řídí; že skutkowé Boží skrze prostředky lidským předsewzetím odporné se wykonáwají; že Bohu wšecky wěci hned od wěkůw známé jsau; že což se nám býti zdá někdy pokutau a trestáním, to častokrát užitečné lékařstwí přináší. Toho tedy wšeho nacházejí se w historii zřejmí příkładowé, wyučující nás, jak bychom se w powołání swém buďto šťastném neb nešťastném chowati měli. Při čemž słuší také na to tré bedliwý pozor míti, totiž na osoby, na skutky a na církumstancí, o nichž při druhé ctnosti historie dotknuto. Při osobách znáti máme jednékaždé powinnost a powołání, a jak se kdo

w něm buďto w libém aneb odporném spůsobu chował, oč rady kde a s kým držíwał, co młuwił, co děłał, co na koho słuší aneb nesłuší, co komu náleží neb nenáleží. W kterýchžto wěcech aby člowěk, zwłáště postawený w takowém oslepení mysli, mezi tak rozličnými překážkami wnitřními i zewnitřními, domácími i cizími, aby, řku, někdy nezbłaudił a neklesł, zhoła jest nemožné, leč by při něm přirozené temnosti swětlem Božího opatrowání oswíceny a wšecky překážky maudrostí a radau nebeskau odłoženy były; obzwłáštně když rozum lidský saudí, že se dobrým zle a złým dobře wede. W štěstí pak, kdo jest medle, aby se mírně chował, nenaduł se a nezpýchał? Toho wšeho jedenkaždý sám w sobě a doma u sebe, nechodě pro příkłady k sausedům, hojně důwodůw wyhledá, když se bedliwě rozsaudí.

Což se wěcí a skutkůw pro paměť zaznamenaných dotýče, při těch šetřiti máme nejprwé rad a uwážení, potom působení a konání, a naposledy průchodu a skončení. Kdož o swá předsewzetí s Bohem radu béře, šťastný jest a dobře mu se powede, byť pak někdy i wůle a mínění, anobrž i saudu rozumu lidského chybiło. Ale kdož se s swětem o swé wěci radí, to jest, saudu množstwí lidu obecného následuje, sławným a mocným líbiti se usiluje, rozumu włastního posłauchá a sám w swých radách sobě se líbí: ten złých a škodných rádcůw požíwá a ne welmi šťastná skončení míwá, ač snad někdy zdá se lidem, že mu se wše dobře a šťastně wede. Rad následují činowé, a ti nejednostejní: jiní zajisté jsau náležití a jako powinní, jiní pak zbyteční, kratochwilní a žertowní. Kteréhož rozdílu powážiw Seneka, powěděł, že weliký díł žiwota lidem pomíjí w činění złého, wětší w prázdnosti a zahálce, a největší pak w činění wěcí cizích, kteréž jim nenáležejí. Z té příčiny častí se nacházejí w historii příkładowé těch lidí, kteříž o wěci potřebné a powinné tak máło pečují, jako by nepotřebné a neužitečné były, na druhau pak stranu bezpotřebné a zbytečné s takowau chutí a snažností wykonáwají, jako by potřebné, powinné a náležité były.

O průchodu aneb skončení lidských předsewzetí toto naučení mějme: Když se nám dobře a šťastně wede, samému Bohu jakožto dárci wšeho dobrého to připisujme, což i pohané zdrawějšího smysłu o Bohu činíwali. Příkład na Pythonowi, kterýž Athenienským, když ho po wítězstwí sławně wítali a za práci děkowali, takto odpowěděł: Bohu samému děkujme, jehožto půwodem tak weliké wěci jsem wyřídił; nebo já ruky toliko a práce jsem mu propůjčił, průchod pak a skončení w samé jeho moci pozůstáwało. O nezdárném a nešťastném skončení wýborně Cicero napsał: My častokrát o radách lidských z skončení předsewzetí jejich saud číníme, a komuž se dobře zwedło, říkáme o něm, že mnoho maudře předzwěděł a dobře se uradił: komuž pak zle, prawíme, že złau radu měł a ničehož neznał. Ale wšak když dobré rady nedobře se zwedau, neštěstí toho příčina dobrým a upřímným radám nemá se přičítati a słušně nemůže, poněwadž maudří dobře poraditi umějí a mohau; než, aby se wšecko tak, jakž oni naměřili, wedlé dobré rady jejich zwedło, toho dowésti nemohau, proto že to w moci jejich není. Takž tedy průchodowé a skončení rad lidských na jednu i na druhau stranu samému řízení Božímu a jeho

sprawedliwým saudům připsati se mají, kterýmž my, zanechajíce přesuzowání a wyměřowání, Bohu diwiti se a klaněti powinni jsme. Dobří tedy muží w radách swých ne z skončení, kteréž potom následowało, ale z upřímného úmysłu sauzeni býti mají.

K skončení přísłuší udělowání mzdy a pokut zasłaužiłých, w kterémž se weliká nerownost mezi lidmi wždycky zachowáwała. Příkładowé nesčíslní to okazují a zkušení každodenně naswědčuje. A w té příčině paměti hodné jest, což Krates Thebanský cynikus w swých registřích poznamenał w tento rozum: Połož na kuchaře deset hřiwen, na lékaře kwentík; na pochlebníka deset talentůw, na rádce dým; na kurtisana talent, na filosofa tři haléře. Ukázati bezpochyby chtěł, jak wełiká jest nerownost a nesprawedlnost w rozdělowání mzdy a pokuty, jakž kdo mnoho neb máło zasłuhuje.

A poněwadž historie bez chronologie, totiž wypsání časůw, jest toliko pauhá rozpráwka, bez geografie a chorographie, to jest wyměření země, wypsání krajin, zhoła slepá: z té příčiny w čítání historie bedliwý pozor míti musíme na čas, kdy, a na místo, kde se co zběhło. A to až potud o cíli a konci historie, kterýž k umění a známosti směřuje, z něhož počestná mysl člowěka welikých rozkoší a obweselení swého dochází, dosti nyní buď napowědíno.

O druhém cíli, kterýž se k činění aneb skutkům wztahuje a jest k nawedení žiwota nejužitečnější, toto obecné propowědění w pamětech swých bedliwě słožme: že historie předłoženými příkłady lidí jak dobrých tak złých tomu nás wyučuje, čím jsme Bohu, sami sobě a wšechněm bližním i lidem w tomto žiwotě powinni a jak to wše snažně podlé nejwyšší možnosti wykonáwati máme. Nebo ačkoli křesťan k nawedení pobožného žiwota potřebuje spráwce a wůdce nebeského, totiž ducha Páně: wšak i historie jest k tomu welmi nápomocná, poněwadž příkładůw wšelijakých powołání, ctností, nešlechetností, činůw náležitých a powinných, nenáležitých i zbytečných hojně dodáwá. Neb dokawadž jednostejné přirození lidské zůstáwá, wždycky jednostejné a podobné wěci se zbíhají, jakž Thucydides powěděł. Při čemž i toho dołožiti neškodí, že by wšickni téměř k Bohu přijíti chtěli, ale kteří by po Bohu a za Bohem chodili (dí sw. Bernard), welmi řídcí se nacházejí. Wšecka zajisté historie tohoto swěta jiného newyznáwá, nežli že wětší díł pokolení lidského zde i potom budaucně dobrého sobě žádá, ale tak, aby Boha následowati nebyli powinni, než toliko swé libosti a žádosti swobodně a zwolně bez studu aby wykonáwali: na druhau stranu skrowný počet jest těch, kteříž by za Bohem šli a žiwot swůj k jeho libosti a wůli nastrojowali. Młuwím pak tuto ne podlé theologie, ale po lidsku, politicky a historicky. Ku příkładu: Demosthenes orator Athenienský, jsa otázán, čím by se člowěk Bohu nejblíže připodobniti mohł, odpowěděł: Dobré čině jiným a młuwě prawdu. A Plato: Poněwadž około nás chodí a jako ležením kładau se wšecky złé wěci, náleží nám podobným býti Bohu, to jest, přílišně se nebauřiti a nekormautiti ani se dopauštěti, abychom od wěcí odporných přemoženi byli.

K ctnostem a šlechetnému žiwotu mnoho také napomáhá prawá známost samého sebe, kterážto, jak Thales wyswědčił a zkušení potwrzuje, jest mezi wšemi wěcmi nejtěžší a nejnesnadnější. Odkudž

pohané maudře říkali, že to přísłowí Znej sebe samého spadło od Boha s nebe. Pročež i Amfiktyonowé ta słowa na dweřích chrámu Appolinowa w Delfách złatými literami napsati poručili, chtěwše ukázati, že k nawedení ctného žiwota nic není płatnějšího jako poznati sebe samého. Tomu tedy, jak by se každý poznáwati a rozsuzowati, to jest, k dobrému ponaukati, od złého odwoditi, na swau mdłobu, půwod i skončení rozpomínati měł, historie welmi pěkně wyučuje. Takž onano pobožná a maudrá kněžna Placilla císaře Theodosia manžeła swého napomínati se neostýchała, aby se nato ustawičně rozpomínał, čím prwé był, čím nyní jest a čím potom bude. — Potřebí jest w tomto žiwotě i na ty lidi pozor míti, s nimiž bydlíme aneb nějaké obecenstwí máme. Neboť weliký dił maudrosti a opatrnosti swětské natom záleží,uměti obcowati s lidmi wyššího, nižšího a sobě rowného powołání a stawu w obojím pohławí, buďte oni známí neb neznámí, přátelé neb nepřátelé. O přátelích welmi pěkné Epiktetus a užitečné naučení położił: Nižší k wyšším posłušenstwí a uctiwost upřímně proukazujte, w ní mezi sebau pěkně se snášejte a náležité sobě powinnosti i přátelské służby wykonáwejte: wyšší zase k nižším příwětiwě se mějte a poklésky jejich jako lidí trpěliwě snášejte. To kdož rozšafně zachowati umí, ten se wšemi trefí a w dobrém srozumění zůstane. Takowé pak rozšafnosti a, ať tak dím, zdwořiłosti historie mnoho příkładůw přednáší. Jako o Pomponiowi Attikowi mezi jinými wěcmi toto paměti hodné jest zaznamenáno, že se s mateří swau nikdy nemířił a s sestrau nikdy neswadił, ačkoli s nimi po domácku mnoho let bydleł. A poněwadž řídký jest čłowěk we swětě, aby nepřítele, odporníka, záwistníka a pomłuwače neměł, nad takowými není lepší pomsty, jako aby se na každém místě uctiwě a šlechetně chował, powołání swého pilen był a o každé křiwé a neprawé nářky se nedomłauwał, nýbrž jeden shrnuł, druhý swinuł, na paměti maje złaté naučení sw. Jana Złatoústého, kterýž prawił: Chceš-li se křiwdy swé náležitě pomstíti, mlč a snášej, a tím jsi nepřítele swého smrtedlně ranił. A jeden z císařůw Římských, když mu żałobníci mnohé donášeli, že by o něm zle młuwili, toliko to říkáwał: Já pak, když nic hanebného nečiním, na ty křiwé a łžiwé pomłuwy zhoła nic nedbám.

Až potud o druhém cíli historie, z kteréhožto ne tak předłožení jako nawržení prawá historie poznána i prospěšně k úžitku obrácena býti může.

Z Kroniky turecké.

Konstantinopol.

(Ze spisůw Aug. Gislenia Busbeka.)

Z Konstantinopole poseł s listy o mém příjezdu k Solejmanowi był wyprawen. Mezitím, dokawadž se ten s odpowědí nenawrátił, měł jsem čistau prázdnost město Konstantinopolim projíti a ohledati. Nejprwé líbiło se mi kosteł swaté Sophiæ spatřiti, do něhož wšak jen z zwłáštního dobrodiní a miłosti był jsem puštěn. Turci zajisté zato mají, když do jejich kosteła křesťan wejde, že jej zohawí a poruší. Sta-

wení jest znamenité, nákładné a podiwení hodné. Má w prostředku weliké klenutí a sklep okrauhlý, do něhož samým dymníkem swětło wchází. Ku podobenstwí toho kostela téměř wšickni chrámowé turečtí wystaweni jsau. Jsau lidé, kteříž prawí, že ten chrám był někdy daleko wětší a mnohými přídawky rozšířenější, kteřížto dáwno k zbo-ření přišli, a toliko sám kůr a prostřední kus chrámu pozůstał.

Což se położení města dotýče, widí mi se, že to místo hned od přirození k tomu přihotoweno, aby na něm město císařské wystaweno było. Leží w Ewropě a má takměř před očima Asii a Egypt, po prawé straně Afriku, kteréžto země ač se města nedotýkají, wšak mořem a pohodlím pławby s ním se jako spojují. Po lewé straně města jest Pontus Euxinus a jezero Meotské, při nichž wůkoł mnozí národowé bydlejí a mnohé řeky se wšech stran do nich tekau: tak že na dýl i na šíř nic se w těch krajinách k úžitku lidskému nerodí, což by na šifích do Konstantinopole welmi snadně dodáwáno býti nemohło. S jedné strany dosáhá města propontis aneb moře sw. Jiří, s druhé port a stanowiště łodí činí řeka, kterauž od podobenstwí złatým rohem Strabo jmenuje. Třetí strana města země se drží: tak že město má formu a podobenstwí téměř půłostrowa, a celým hřbetem před-hoří do moře aneb do zátoky, kterauž tu řeka a moře wystupující děłá, se táhne. Pročež i z prostřed města Konstantinopole welmi roz-košné a wesełé jest wyhlídnutí na moře a na horu Olympum, kteráž se w Asii ustawičně od sněhůw bělí.

Moře má w sobě ryb welikau hojnost, kteréžto jednak z Meot-ského jezera a Černého moře skrz úzké moře Bosporum do moře Aegæum a prostředzemního płowau, jednak z toho zase do Černého moře, jakž jest přirození ryb, wybíhají w tak welikém množstwí a w tak hustých haufích, že je časem rukama łapati mohau. A protož pře-hojný łow tam býwá ryb rozličných, jako mekarelůw, línů, mníků, synodontů a xifionůw. Řekowé obyčejně wíce jsau rybáři nežli Turci, ačkoliw i tito rybami, když se na stůł postawí, nezhrzejí, zwłášť těmi, kteréž oni za čistotné mají; jiných pak se nedotknau jako lítého jedu. Nebo (ať i to běžně powím) spíše by sobě jazyk uřezati a zuby wytłauci dopustili, nežli co toho zakusili, ježto za nečisté mají, ja-kožto žáby, šneky aneb hlemejždě, w kteréžto příčině i Řekowé ne-méně jsau powěrčiwí nežli Turci.

Nejzáze na tom předhoří, o němž jsem prawił, stojí palác císa-řůw tureckých newelmi nákładně a sławně wystawený, aniž se mnoho nač podíwati, jakž se mně po zewnitřku zdáło; nebo jsem do něho ještě newšeł. Pod pálacem nížeji aneb raději na samém břehu až k moři jsau týchž císařůw zahrady, w kteréžto straně domníwají se, že staré město Byzantium na wětším díle wystaweno było. Tuto nečekej, abych oznámił, proč někdy Chalcedonští, kteříž sídło měli s druhé strany moře, práwě naproti Byzantium, nazwáni byli slepí, jejichžto domů sotwa nyní zříceniny znáti; ani o přirození toho moře ustawičně dołů tekau-cího a nikdy se zpátkem newracujícího; ani o rybách słaných, kteréž do Konstantinopole z jezera Meotského na šifích pławí: neb to do listu włastně nenáleží, z jehožto mezí i tak dosti hrubě jsem wykro-čił, a můžeš také o tom w starých i w nowých spisích sobě přečísti.

Nyní zase ku położení města se nawrátím, nad kteréž ku po-

hledění nic nemůže býti weselejšího ani k úžitku pohodlnějšího. Okrasy stawení a domů w městech tureckých darmo hledati, rowně jako ulic, poněwadž swau těsností wšecku weselost odjímají. Na mnoha místech ještě se nacházejí nematní ostatkowé starých pamětí[1]) a stawení, ale ne tak mnoho, aby se wíce nebyło tomu diwiti, že z tak welikého počtu z samého Říma od císaře Konstantina tam přenešených wíce jich nepozůstáwá. Ale těch obzwłáštně wypisowati k tomuto předsewzetí nenáleží. Některých toliko dotknu.

Ještě jest tam plac starého hyppodromu, kdež někdy koně tumlowali a w záwod pauštěli, na němž se dwa měděni hadowé spatřují. Jest i jeden kamenný słaup zespod čtwerhranný a široký, k wrchu špičatý. Jsau i jiní dwa słaupowé připamatowání hodní: jeden na proti karawanseraj, kdež jsme hospodu měli, druhý na rynku, kterémuž Turci auratbasar, to jest rynk ženský, říkají. Na tom słaupě od spodku až do wrchu spatřuje se wyrytá historia wojenského tažení císaře Arkadia, kterýž jej wyzdwihnauti a swrchu na něm swůj obraz postawiti dał. Ten słaup spíše šnekem nežli słaupem nazwán býti může pro uděłané w něm stupně aneb schody, po nichž se u wnitřku až k wrchu jíti může. Mám jej při sobě wymalowaný. Druhý pak słaup, kterýž stojí naproti hospodě legátůw aneb oratorůw našeho císaře, ten cełý kromě paty aneb spodku a makowice uděłán jest z osmi celistwých kamenů čerweného mramoru, tak mistrowsky a subtýlně spojených, že se toliko jeden cełý kámen zdá, jakož pak lid obecný za jiné nemá; nebo kdež se kámen s kamenem skłádá a spojuje, tu jest powydaný wěnec bobkowý około cełého słaupu, jímžto spojení kamenůw hledícím na něj pospodu se zakrýwá. Ten słaup častým zemětřesením zwikłaný a nedáwno ohněm opálený na mnoha místech má škuliny a díry, a aby neupadł, mnohými železnými obruči a zděřmi stažen a jako opásán jest. Na tom słaupu, jakž rozpráwějí, někdy stál obraz Apollinůw, potom císaře Konstantina a naposledy císaře Theodosia staršího. Ale ty wšecky prudcí wětrowé aneb zemětřesení dołů smetało.

O čtwerhranném słaupu špičatém, o němž máło wýš dotčeno, Řekowé toto rozpráwějí, že swržený z swé spodní paty některé sto let na zemi ležeł, až za kralowání poslednějších císařůw řeckých, wydařił se nějaký řemeslník a mistr, kterýž se podwolił zase jej na předešłé místo jeho postawiti, a učiniw smłauwu, co by mu za to dáno býti měło, znamenité přípravy a nástroje zwłáště od skřipcůw a prowazů sobě shotowił, jimiž ten přeweliký kámen nahoru od země wyzdwihł a tak wysoko wynesł, že toliko jednoho prstu reifůw té paty aneb gruntu, na němž postawen býti měł, nedosahował. To widauce lidé přítomní, neměli za jiné, nežli že již wšecka ta práce i nákład daremní jest, a že dílo to naskrze znowa předsewzato býti musí. Ale mistr ten, nic se toho neulekw, rychle wymyslił sobě pomoc z umění wěcí přirozených. Dał mnoho wody nanositi a tau za několik hodin ten přeweliký nástroj sléwati rozkázał, až prowazowé, na nichž ten słaup wiseł, tím swłažowáním namokše, jakž jejich přirození, skrčili se a sběhli, a tak toho słaupu wýše pozdwihše, na místo jeho

[1]) Paměť zde značí monumentum.

a na reify jej dosadili s welikým podiwením a radostí wšeho lidu přítomného.

Kdybych Pontu aneb Černého moře neohledał, moha se tam wolně pławiti, k weliké lenosti by mi to přičteno było, zwłáště že staří nemenší práci pokładali Pontum widěti nežli do Korynthu se pławiti. Tam tedy přewesele se pławě, do několika rozkošných domůw aneb lusthauzů císaře tureckého był jsem puštěn. Z nichžto na wratech jednoho s podiwením widěł jsem dílem truhlářským welmi pěkně a właštně uděłanau a wysazowanau bitwu, kterauž sultán Selim s Ismailem králem perským swedł. Widěł jsem i množstwí císařských zahrad, obor a trávníkůw w přerozkošných údolích ne tak od lidí uměle zděłaných jako od přirození samorostłých. Tuť jsau někdy bydlełу bohyně, tu sídła swá měły musæ, tu sobě učení lidé místa k přemyšlowání saukromná obírali. Wšecka ta weseła a utěšená místa, jakž jsem napowěděł, zdají se w prawdě kwíliti a taužiti, že od rukau křesťanských zděłána a ozdobena býti nemají. Wšak nejwíce to sławné město Constantinopolis aneb raději cełá země řecká, kteráž někdy ctí a słáwau nad jiné kwetła, nyní ohawnau służebností potłačena leží, bywši prwé rodičkau a matkau wšech dobrých a poctiwých umění, již zase tomu, čemuž nás naučiła, od nás wyučena býti žádá; což jsme od ní přijali chce, abychom jí nawrátili.

XLIII.

Mataušׅ Hosius.

„Kronika Moskewská", kterau spolu s denníkem dwojí cesty rakauského posla do knížetstwí Moskewského, Sigm. swob. pána z Herbersteina (1516 a 1526), z jazyka latinského Mataušׅ Hosius přeložil, obsahuje wypsání knížetstwí Moskewského, mrawů tamních a ukrutných činůw Iwana Wasilowice. Dwakrát byla wydána w tiskárně Weleslawínowské 1590 a 1602, potřetí 1786 od Faust. Procházky. O spisowateli nic není známého, nežli co o něm D. A. z Weleslawína w předmluwě k radě města Kolína Nowého nad Labem napsal: „Od mnoha let byl jsem w dobré známosti a w důwěrném přátelstwí s Mataušem Hosiem rodičem z Wysokého Meyta, měštěnínem a spoluobywatelem města wašeho. Kterážto známost, jakž začátky swé wzała w mładším wěku našem, ne z naděje nějakého úžitku a zisku, kteréhož tehdáž jeden od druhého očekáwat nemohl, ale z samé a pauhé upřímnosti aneb že jeden při druhém něco toho spatřowal, což mu se líbiło, takž trwała mezi námi bez přetržení i w starším wěku až do jeho smrti, a bezpochyby déleji trwati mohła, kdy by mu był Pán Bůh delšího žiwota popříti račil. Ten nedáwno před smrtí swau

žádostiw jsa ne w zahálce — což učiniti mohl, maje z požehnání Božího strany wěcí časných slušné zásobení — ale w počestné práci žiwot swůj trávití a dary sobě shůry propůjčenými wlasti swé a českému národu prospíwati, přeložil z jazyka latinského w český kroniku Moskewskau, kterauž latině wydal nějaký Alexander Guagninus, Wlach rodem z města Verony a u Štefana Báthora krále polského na zámku Witebsku nad pěším lidem hejtman († 1614). Kterážto knížka, když mi od jmenowaného Matúše jak ku přehlédnutí a w češtině pooprawení tak k wytištění podána byla, rád jsem ji k sobě přijal a wydati umínil. Ale když se to za jinými pracemi a příčinami státi nemohlo, prodlelo se s ní, až téhož Matauše Pán Bůh prostředkem smrti z tohoto swěta pojíti ráčil, tak že se z wydání jejího na swětlo těšiti a práce swé úžitku účasten býti nemohl.“ Hosius umřel l. 1590.

O krajině a lidu Moskewském.

Moschowia, jinak Moskwa, jest weliké a wší země ruské bílé hlawní město, poddané welikému knížeti Moskewskému spolu s krajinau aneb knížetstwím, kteréž jména dosáhlo od řeky tau krajinau tekaucí, tak řečené Moskwa. Ta řeka počátek a půwod swůj má w krajině Twerenské podlé městečka řečeného Oleško a, odtud za 80 werštů (kterýchž pět udělá jednu polskau míli) tekauc, běží k městu Moskwě, i pojímajíc s sebau několik jiných řek, k wýchodu slunce teče a w krajině Rezanské s řekau Oka řečenau se spojuje.

Město Moskwa hrubě k wýchodu slunce leží, wšecko jest dřewěné, dosti weliké. Těm, kteříž se na ně zdaleka díwají, zdá se wětší, nežli samo w sobě jest. Nebo zahrady a placowé w jednom každém domě a široké ulice městu weliké prostrannosti a welikosti přidáwají. Nadto wšelijací řemeslníci, kteříž s ohněm zacházejí, domy swé za městem w dlauhém pořadí, mezi nimiž jsau pole a lauky, mají. A tau příčinau město z míry weliké a široké býti se zdá. Tak weliká jest prostrannost jeho, že žádnau jistau ohradau, zdí, walem, příkopem a baštami ohraditi se nemůže. A wšak ulice na některých místech šraňky neb ploty z welikého dříwí napříč položeného se přehražují, při nichž branní a strážní až do začátku noci trwají a žádnému tam wjíti nedopauštějí. A jest to město welmi blatné a bahnité, že místy pro lauže mostky a láwky zdělati musili.

Jsau také w tom městě zámkowé dwa welicí na spůsob a formu města wystawení: jeden z nich Kytajgrod, druhý Bolšigrod swým jazykem nazýwají, mimo něž dwě wody tekau, s jedné strany Moskwa a s druhé strany Neglinná, na níž welmi mnoho mlýnů jest. Jest w něm také kostelů od kamene i od dřewa a domůw zemanských a panských welmi mnoho. Za řekau pak Neglinnau na poli řečeném Nerbat, co by od zámku z kuše dostřeliti mohl, nynější kníže Iwan Wasilowic hrad weliký l. P. MDLXV wystawěl, kterýžto Opričná, to jest saukromý

příbytek nazwał, kdež on sám s welikým počtem wybraných drabantů a dwořanů udatných a zmužiłých přebýwá, a ty k obraně swé nejináč než Turek janičary chowá, jichž míwá přes dwadceti tisíců. Na wětším díle jsau střełci s dłauhými ručnicemi, jiní s šawlemi, s łuky a kopím, w pancíře oděni.

Wšeliká kupectwí, kteráž přespolní do města Moskwy wezú, předně u auředníkůw celných wykázati a oznámiti musejí, kteráž oni w hodinu jistau ohledáwají a šacují. Pošacowaných pak žádný ani kupowati ani prodáwati nesmí, leč se prwé welikému knížeti přednesau a ukáží. Tau příčinau se přihází, že kupci někdy déleji, nežli náleží, s welikau swau škodau na místě zdržáni býwají. Když pak z Litwy posłowé od krále polského do Moskwy jedau, tehdy wšickni kupci kteréhokoliw národu, w ochranu a opatrowání legátůw přijati jsauce, bezewšeho płacení ceł do Moskwy jeti neb jíti a dostatečné opatření strawau a wychowání náležité z komory welikého knížete Moskewského míti mohau. Tato pak nejznamenitější kupectwí jsau, kteráž se z Litwy, z Rus, z Polska a z jiných krajin kupcům do Moskwy dodáwají: sukna wšelijaká a rozličných barew, hedwábí a wěci hedwábné, stříbrem a złatem protkáwané a krumplowané, drahé kamení, złato nitkowé, perły a těm podobní jiní drazí kowowé, item pepř, šafrán, zázwor a jiné koření. A druhdy dosti chatrné a lehké wěci tam přinášejí, z nichž časem i wýdělek míwají. A často se přitrefuje, že některé wěci wšickni Moskwané žádostiwi jsau dostati, kterauž když nejprwé kupec k nim přiweze, znamenitý odbyt i wydělek na ní míwá. A zase, když jiní kupci přijedau a týchž wěcí welikú hojnost přiwezau, tak welmi ty łaciné býwají, že ten, kdož prwé swé zboží draho prodał, může ho zase, když mu na ceně spadne, s dobrým ziskem swým dostati a do własti swé přiwézti. Kupectwí pak, kteráž se odtud wezau, jsau kůže rozličných zwířat a žiwočichů, item wosk a k tomu podobná zboží. Do Tatar z Moskwy koňská sedła, uzdy, šatstwo a raucha, řemení, zbroj pak a železo nejinák než kradí přinášejí; awšak nože, sekery, jehły, zrcadła, wáčky a těm podobné wěci swobodno tam woziti.

Tento pak národ Moskewský w kupectwí náramně podwodně a obmyslně, obzwłáště pak s přespolními, zacházejí; neb když něco prodáwají, to, což by za połowici nestáło, k podwedení kupcůw (což i Litwanům těchto časůw obecné jest) dwojnásobně procení. A jakž nejdříwe počnau přisahati a Bohem oswědčowati, wěz, že již podtím lest kryjí. Neb tím úmysłem přisahají, aby mohli druhého podwésti. Ale i přespolní obzwłáštně toho šetří při freymarcích a směně zboží jeděch za druhé, že když Moskwané kůže swé, ačkoli łaciné, draze sobě šacují, oni zase naproti tomu kupectwí swá příkładem jejich, kterýchž welmi łacino dostali, draze šacují a tak chytrost chytrostí, lest lstí okłamáwají.

Weliký jest u nich rozdíł w kožích. Nebo sobołowé černého dłúhého a hustého własu znamenají dospěłost a jsau nejdražší, a w krajině Ustjugské aneb Diwnenské a Pečorské nejlepší se nacházejí. Kuny pak z rozličných stran tam wozí; z králowstwí švedského nejlepší přiwážejí, około Moskwy jest jich nejwíce. Tak podobně popelice z mnohých míst tam w swazcích dodáwají, a mají jakési zna-

mení około hławy a ocasu, po němž poznány bývají, příhodného-li či nepříhodného času jsau zbity. Bobrowé pak a černé lišky také u weliké wážnosti u nich jsau.

Krajina Moskewská sama w sobě není ani welmi široká ani úrodná; nebo má wšudy zemi písčitau a nespůsobnau k úrodám. K tomu také jest w ní nepříhodné a studené powětří, že pro welikau příkrost zimy osení k wyzrání swému přicházeti nemůže. Nebo začasté tak tuhá a ukrutná tam zima býwá, že jako u nás w létě od weliké horkosti a palčiwosti słunce, tak tam pro náramnau a nesnesitedlnau příkrost zimy země se puká a trhá. Nadto wýše, woda w powětří wylitá a slina z aust wywržená, prwé než na zem upadne, sstydne se a zledowatí, a owoce nesaucí stromowé welikau tuhostí zimy, jako by je popálił, w nic obráceni býwají. Lidé také na saních se wozící zimau umrtwení a zmrzlí z nich bráni býwají; nýbrž i medwědowé, z hładu opauštějíce lesy, po wesnicích blízkých běhají a do chałup sedlských mocí se derau, před nimižto lid sedlský z chalup utíkaje, pro náramně tuhau zimu wně bídně zahynauti musí. Zase takowé nemírné a nesnesitedlné zimě horko častokrát palčiwé se rowná, že někdy jezera a řeky nemírným wedrem a horkem słunečným wysýchají, łauky a pole a obilí jako by ohněm spálił, prahnau. Ale ta weliká horkost słunce obyčejně sedm dní toliko trwá a déle nic.

W Moskwě wšecky domy, jakž w městě tak i we wsech, stawějí nahoře nad sklepy a piwnicemi, do nichž po schodích nahoru se chodí. Ačkoliw pak síně domowní dosti weliké a široké mají, wšak dwéře u pokojůw a do domů welmi nízké děłají, tak že, maje tam někdo wjíti, musí se sehnauti a skłoniti. W jednom každém obydlí aneb domě mají obrázky swatých na tabulích malowané a w poctiwějších místech postawené, zwłáště pak obraz sw. Mikułáše, umučení Krista Pána, obraz Panny Marie a sw. Petra, a těm welikau poctiwost činí. Když pak jeden druhého nawštěwuje, wejde do domu, nehned pána w něm pozdrawí, ale kłobauk sejma, ohlédá se s pilností na wšecky strany, kde by obraz był. Kterýž spatře, s welikau uctiwostí nakłoně třikrát hławy, křižuje se též, třikrát říkaje: Jesu Kriste Synu Boha žiwého, smiluj se nad námi! A potom podadauce sobě rukau a pozdrawujíce se wespołek, jeden druhého objímá a líbá, a podlé obyčeje własti jich hławy často skłoňují. To pak jak mužům tak ženám obyčejné jest, když se sejdau, aby se jeden druhého ptał na wšecky krewní a příbuzné přáteły: jak se otec, matka, manżełka, synowé, bratří atd. mají, po jedné každé otázce a odpowědi začasté keywajíce hławami, sheybají se a jeden na druhého pilně patří, šetříce, kdo se wíce schyluje a snižuje. A tak tudy uctiwostí jeden druhého předstihnauti a předchwátiti chce. Host, maje z domu wyjíti, třikráte křížem se znamenáwá, prwnější słowa říkaje, a tak jeden druhého pozdrawě odchází. Pro dosažení poctiwosti a chwáły diwných užíwají spůsobů, ceremonií a zbytečností. Nedopauští se člowěku potřebnému a chudému w domu některého znamenitého pána na kůň wsednauti a projížděti se. Welicí a znamenití páni a rady knížecí a jiní zemané w domích swých wždycky se kryjí a řídko mezi lidi wycházejí, proto, aby od lidu obecného mohli u wětší wážnosti a šetrnosti býti. A žádný z zemanů do čtwrtého aneb pátého domu pěšky nejde (čemuž se i

někteří Litwané naučili), leč by za ním koně wedli, a to ne pro potřebu ale za příčinau schłauby a honosnosti činí. Zeman, by chudý a nuzný był, wšak sobě za lehkost a hanbu pokłádá, kdy by měł rukama pracowati a chleba sobě dobýwati.

Wšickni oděwůw dłauhých až do kůtkůw bez faldů užíwají, zwłáště pak barwy modré aneb bíłé. Kłobauky bíłé špičaté hładké z wlny tkané nosí. Wšickni téměř bot čerwených a to krátkých, kteréž jim kolen nepřikryjí, užíwají; podešwy jejich, na prstech tłustší, železnými hřebíčky neb cweckami přibíjejí. Páni košile u obojku rozličným a proměnným hedbáwím wyšíwané i złatem protkáwané nosí a je záponami, perłami, kamením drahým, kuličkami stříbrnými aneb mosaznými pozłacenými ozdobují. Znamenitější a možnější páni kříže stříbrné neb złaté, drahým kamením wysázené, obecný pak lid železné aneb mosazné zawěšují na hrdle a za znamenitau swátost je nosí. Jeden každý w oděwu na swůj staw náležitém, z rozkazu a wyměření welikého knížete a pána swého, chodí. Lidem chudým a prostého řádu raucho drahé a nákładné pod welikau pokutau nositi jest zapowědíno. Pakli koho spatří z rodu nízkého, pěkně a nákładně oděného, hned ho zrádcem a newěrným nazýwají a kładau ho za podezřełého člowěka, řkauce: Ó newěrný člowěče, kde jsi takowau sukni wzał, že se odíwáš po pansku? — Poláky a Litwany pány jmenují — snad ty se k nim, nešlechetníče, míníš utéci? neb ty nemůžeš sám s takowau sukni býti. Takowý bez meškání obžałowán a jako podezřełý přísně trestán býwá. Nebo jiný oděw chudým zemanům, jiný radám a pánům welikým, jiný měšťanům, jiný robotním lidem a sedlákům, podlé jednoho každého powołání, słušnosti, stawu a možnosti nařízen jest.

Tento spůsob u wšech Rusůw a Moskwanů se zachowáwá: Každého roku na jisté dny młádenci, pacholata a mnozí muží ženatí wen za město neb za wes na prostranné a wysoké místo wycházejí, kdež by mohli spatříni býti, a tam nějakým syptěním a křikem (jakž obyčej toho národu jest) dadauce sobě znamení, sbíhají se w hromadu a beze wšech nástrojůw zbrojných, z sucha rukama se potýkají, bijí a rwau a perau se w ruce, w nohy, w hławu, w břicho a kdo kde může, až častokráte odtud odpołu mrtwi se nawracují, nejedni také tam duše necháwají. Ten pak spůsob takowého potýkání, prawí, že by pro tu příčinu měł nařízen býti, aby se młádež učiła bití, prání a wšelijaké nesnadnosti a autoky snášeti a jim přiwykati.

XLIV.

Wáclaw Plácel z Elbinku.

Wáclaw Plácel narodil se w Hradci Králowé dne 7. Září 1556. Již w šestnáctém roce swém složil a wydal některé básně latinské, které pochwaly došly. Na universitě Pražské nabyl důkladné známostí práw jak domácích tak Římských a l. 1581 powýšen byl od cís. Rudolfa II. s ohledem na znamenitý prospěch we studiích do stawu wládyckého. Wrátiw se domů,

stal se písařem saudu purkrabského (1586), později prwním písařem radním (1591), w kterémžto úřadu rodišti swému slaužil až do smrti swé. Od l. 1593 sedáwal we sněmu zemském, kdež l. 1597 wywolen byl za berníka krajského a do komissí k porownání práw zemských s městskými. Zemřel 6. Října 1604.

Šwakr Plácelůw, pan z Kaliště, sepsal jazykem německým historii židowskau. Kterauž když wydati se wáhal, přeložil ji s přiwolením jeho Plácel do češtiny. Spis tento wěcí neméně důležitý jako jazykem klassický wydán byl z tiskárny Weleslawínowy l. 1592 a 1610.

Z Historie Židowské.

Řád spráwy swětské u Židůw.

Před zajetím Babyłonským zachowáwán był řád spráwy obecné ustanowený od Boha skrze Mojžíše na paušti, w němž powinnosti saudcůw welmi maudře a dobře były rozděleny, jakž to býwá in statu aristocratico, to jest, kdež někteří toliko maudří, přední, znamenitější a hodnější muží spráwu města, obce aneb země mají a jako w swých rukách drží. Nebo nacházeli se u Židůw saudcowé w čtwerém rozdíłu, a rozepře od jednoho saudu k druhému až k nejwyššímu podáwány býwały: od nejwyššího pak již žádného dalšího odwołání bráti nemohli, ale každý na wýpowědi toho saudu přestati musił. A ten řád při saudech, kdež se od jednoho k druhému, od nižšího k wyššímu odwołání bráti mohło, welmi dobře słaužił k zachowání sprawedlnosti. Nebo saudcowé, wědauce, že wýpowědi činiti mají s weyhradau wrchního práwa a že na nich strany nepřestanau, chtějte nechějte sprawedliwosti wyhledáwati, jeden druhých se osteychati a přímłuwy swé upřímně bez patření na osoby, na přízeň i na dary, činiti musili.

Prwní a nejnižší stupeň był starších domů aneb čeledí otcowských. Nebo w jednom každém rodu býwali starší, jako snad u nás mezi řemeslníky cechmistři aneb starší pořádkůw. Těch powinnost była rody swé swołáwati a obsíłati, a což było na nedorozumění mezi přáteły a jakékoli roztržitosti wysłýchati a na místě postawowati, různice pokojiti a smłauwati, aby se ne wším práwo a saudcowé zaneprażdňowali a zanášeli. Wšak čehož sami starší porownati a spokojiti nemohli, to před saudce přednášeli a přitom i zpráwu jim o tom činili a na těch wěcech aneb rozepřech społu s saudci seděli. Jmenují se pak tito starší: starší z čeledí synůw, aneb starší bratří a streycowé, item přední z otcůw, prwní z rodů. Tento pak stupeň starších starožitnější jest nežli jiní; nebo začátek swůj a půwod má hned z Egypta před Mojžíšem, když tam w Egyptě lid izraelský náramně se rozmnožował a rostł. Neb tam starší drželi wrchnost nad mładšími swého rodu, aby jim nebyło potřebí před cizím práwem se sauditi.

Druzí saudcowé byli ti, ježto nad řádem a práwem, nad ctí, kázní a obecným pokojem po městech ochrannau ruku drželi a, jestliže

kteří nespůsobowé wznikali mezi sausedy, ty rownali, wyzdwihowali a pokojili. Takowétě saudce Mojžíš z rady a wnuknutí tchána swého Jetry na paušti ustanowił a zřídił, kteříž potom nejwyšší aneb přední w městech nazwáni byli. A poněwadž mnoho lidu było, ne jeden takowý býwał, ale mnozí rozdělili mezi sebe město k spráwě, tak že někteří postaweni byli nad tisícem, jiní nad stem, jiní opět nad padesáti a někteří nad desíti. W našem jazyku słauti mohau: spráwcowé nad tisícem aneb hejtmané čtwrtní w městě, setníci, padesátníci, desátníci a t. d.

Třetí rozdíł saudcůw měł knížata dwanácterého pokolení izraelského, nad každým pokolením jedno. W našem jazyku: nejwrchnější w lidu hejtmané nad pokolením Izrael, hławy a knížata w Izraeli, jako snad u nás hejtmané krajští, kterýmž předkowé naši staří Čechowé poprawce říkali. Čehož tedy přední starší města srownati a spokojiti nemohli, to se podáwało na tato knížata, to jest jednokaždé pokolení k swému a nad sebau ustanowenému knížeti zření měło. A na tyť a na saud jejich wztahuje se ona řeč Krista Pána u sw. Matauše, kdež učedlníkům swým tížícím se, jakau zato opłatu wezmau, že opustiwše wšecky wěci následowali Pána, odpowěděł, že w druhém narození, když syn člowěka w słáwě swé k saudu přijde a posadí se na trůnu welebnosti swé, i oni seděti budau na dwanácti stolicích, saudíce dwanáctero pokolení izraelské. Kterýmižto słowy připodobňuje a přirownáwá spůsob duchowního králowstwí swého k spráwě swětské, kteráž se w lidu izraelském zachowáwała. Nebo jakož tam někdy knížata dwanácterého pokolení izraelského sedáwała s králem na saudu: tak prawí, že i apoštolé w słáwě jeho na dwanácti stolicích saudcůw społu s ním sednau a sauditi budau.

Čtwrtý saud był saud weliký, jemuž wšickni jiní saudowé poddáni byli a na jehožto wýpowědech každý přestati musił; neb od něho žádného dále odwołání nebyło. Židé jmenowali ten den saud Consistorium Gazith, Thalmudistae jej Sanhedrin nazýwají od řeckého słowa *συνέδριον*. Držán býwał na tom místě, kdež stánek a potom chrám Páně stáł. Nebo z nařízení Božího musił býti při stánku a chrámě. Ustanowił jej Mojžíš w čtwrtých knihách swých w kapitole XI. a sedało w něm LXX mužůw starších z synůw izraelských, ačkoli někteří se domníwají, že takowý saud i před Mojžíšem mezi Židy w zwyku a užíwání był a že toliko od Mojžíše był obnowen a potwrzen, majíce zato, že těch sedmdesáte mužůw, kteří s Jakobem do Egypta sstaupili, ihned w Egyptě mładší sprawowali a jako saudcowé nad jinými býti začali. Těch powinnost była, wyprawowati a koncowati wšecko to, čehož starší a knížata pokolení sprawiti nemohli. Ti také sedali in foro conscientiae, na saudu swědomí a nábožensthwí, a powstał-li který fałešný prorok a nedorozumění nějaké wznikło-li mezi kněžími a králi, též było-li činiti o wáłku a pokoj, wšecko to oni uważowati a rozsuzowati musili. W moci jejich také było po wysłyšení a sprawedliwém orteli złočince na hrdle trestati. A kdežkoli jaké utrpné, hławní a na hrdło se wztahující pře po městech aneb po krajích znikły, wšecky se ty na saud tento odkładały, podáwały a na jeho ortel očekáwały. Nejobecnější pak na hrdło pokuty u Židůw były tyto čtyry: upálení, stětí, ukamenowání a oběšení. A kolikrátkoli někdo

kterau z těch pokut na hrdle trestán býti měł, tolikrát saudcowé nic toho dne nejedli.

Těch pak, jimiž se ten wrchní saud osazował, było nejprwé sedmdesáte starších, kteřížto byli zřízení saudcowé, s nimiž na saudu sedali i jiní saudcowé aneb i král, potom nejwyšší biskup a knížata dwanácterého pokolení izraelského. A ti starší w počtu 70 osob, kteříž na tom saudu sedali, byli jako jádro a nejpřednější lidé z dwanáctera pokolení bez rozdílu wybíráni až do krále Dawida. Ten potom nařídił, aby sami toliko potomci jeho na tom saudu sedali a žádný jiný, kdož by nebył z rodu králowského. Místo také, w němž ten saud držán býwał, w chrámě było, o čemž wýsłowně w třetích králowských w kap. VII. napsáno, že král Šałomaun wzdělał síňci, w níž był trůn, kdež saudił, totiž síňci saudnau, a tu w řeckém textu užíwá se słowa κριτήριον, to jest judicatiorium, jako by řekł česky saudnice aneb saudní síňce.

Takowýtě był řád spráwy swětské w lidu židowském od časů Mojžíšowých až do zajetí Babyłonského, a jest podobný tomu, kterýž se aristocratia jmenuje, když jich několik maudrých a dobrých společně sprawuje a wrchnost drží.

W zajetí Babyłonském po zkáze města i chrámu, ačkoli mohli Židé náboženstwí swé swobodně i tam mezi pohany prowozowati: wšak w zewnitřním obcowání musili wedlé wyměření a ustanowení chałdejských žiwi a jim poddáni býti. Protož tehdáž wšickni úřadowé swětští a saudowé židowští jsauc wyzdwiženi, přestali a utichli: kromě toliko, že spráwa starších otcůw w pokoleních a čeledech při swé wážnosti zůstała, a jeden každý při swém pokolení s trestáním a napomínáním otcowským bez twrdého a přísného s winnými nakládání přistupowali, a kde jací odporowé wznikli, ty pokojili a rownali. Čehož pak tím přátelským spůsobem sprawiti nemohli, o to se podlé práw a zřízení zemských králowstwí chałdejského před wrchnosti pohanské obsíłali, a jimi sauzeni býwali.

Když se pak nawrátili do Jeruzalema a obec swau zase wzdělali, spůsob spráwy rozdílný od prwnějšího mezi se uwedli. Nebo ačkoli Zorobábel kníže, Jezua nejwyšší biskup a Nehemiáš snažili se obnowiti a wyzdwihnauti předešlý starodáwní řád, kteréhož předkowé jejich užíwali: wšak nemohli k tomu nijakž přiwésti, protože již takowé swobody neměli, jakéž prwé we wší plnosti požíwali. Nebo ačkoli propuštěni byli od králůw perských a dowolení měli, aby podlé wyměření a ustanowení otcowských žiwi byli a se sprawowali i úřady lidmi swého národu zosazowali: wšak nicméně musili znáti a držeti za swau nejwyšší wrchnost krále perské, kteříž nad nimi władaře a hejtmany swé ustanowowali, aby na Židy oko nesli a w poddanosti je zdržowali, aby, odtrhnauce se od Peršanůw, k někomu jinému nepřistaupili. Jakož w prwních Ezdrášowých jmenuje se Sesbazar zřízený władař nad Judstwem od krále Cyra, a podobným spůsobem za władaře od králůw zřízeni byli Sanballat a Bagoses. Nadto ještě i tím poddanosti swé králům perským dokazowali, že z sebe ročně tribut a jistý płat sbírali a králům perským odwozowali. Jakož w týchž knihách Ezdrášowých trojí tribut se připomíná, totižto płat, cło a úrok, od něhož wšak z zwłáštní miłosti krále Artaxerxa Longimana lidé du-

chowní, to jest kněží a lewitowé přisluhující w chrámě, oswobozeni byli. A ačkoli musili to Židé trpěti, aby włádaři perští na wšecky wěci jejich pozor měli a k nim přihlídali: wšak było jim dopuštěno od králůw, že duchowní i swětské úřady podlé wyměření zákona Božího swými toliko lidmi osazowali a opatrowali. Włádaři pak králowští nic s tím činiti neměli a w nic toho jim se wkładati nesměli, jsauce toliko nato samo usazeni, aby w pokoji a łásce Židy při jejich wěcech zachowali, z poddanosti králůw perských wytáhnauti se jim nedali a tributy roční od nich wybírali, jakž se to z historie Bagosa spatřiti může, kterýž přísně trestał Židy, když nejwyšší biskup Jan rozbroj w zemi udělał a bratra swého Jezusa w chrámě zamordował.

Tak Židé po nawrácení swém z Babyłona wedlé předešłého obyčeje swého wzdělali obojí správu, awšak, jakž řečeno, mnohý w tom nedostatek měli a k dokonałosti předešłé přiwésti jedné ani druhé nemohli. Starší pokolení zůstali při swé starodáwní wážnosti a užíwali moci a práwa nad swými, jakož se o nich zmínka činí w knihách Ezdrášowých.

Aniž jest nepodobné, že jsau ti také, wrátiwše se z Babyłona, i za saudce po městech odbýwali. O powinnosti nejwyšších po městech, kteříž předešle na saudné stolici sedali a nad tisícem, stem, padesáti a desíti ustanoweni býwali, o těch žádné se zmínky nečiní. Odkudž můžeme sauditi, že ten úřad po nawrácení z Babyłona zase obnowen a wyzdwížen nebył, ale že snad ti saudowé starším pokolení poručeni byli a oni je sprawowali. Podobně i dwanáctero knížat dwanácti pokolení izraelských také zase w swých powinnostech a úřadech ustanoweni nebyli, poněwadž se toliko Judowo a Ben Jaminowo pokolení do własti swé nawrátiło. Místo králowské, wšak bez titule a koruny, drželi Zorobábel, Nehemiáš a nejwyšší biskup. Potom když i Nehemiáš umřeł, drželi ten úřad nejwyšší biskupowé a knížata z rodu Dawidowa. A wšak kněží nejwíce sobě moci osobili a přiwłastnili a nejpřednější wěci obce i lidu řídili. Knížata pak domu Dawidowa nejbližší místo po kněžích a nejpřednější sedání i hłasy w největším a nejwrchnějším saudu míwali.

Nejhławnější a nejwyšší saud, nazwaný synedrion, w němž sedmdesáte starších sedało, ten Židé zase obnowili a wyzdwihli a samými toliko muži z domu Dawidowa osadili. Přední místo, jakž powědíno, držeł kníže z domu Dawidowa a kmene králowského, a požíwał těch wšech swobod, wýsad a předností, jakýchž před zajetím Babyłonským králowé požíwali.

K tomu pak welikému saudu přizřídili tehdáž po městech jiné dwoje práwo, kteréhož před zajetím Babyłonským nebyło, awšak i to welikým saudem se sprawowało: o kterýchžto nižších saudech Pán Kristus wykładaje zákon u sw. Matauše připomíná. W prwním saudu toliko tři osoby sedały a těm náležeło rozeznáwati wšecky wěci lehčejší, jako pře o złodějstwí, o peníze, o hanění, o poctiwost a wšelijaké jiné přečinění jedněch proti druhým buďto słowem aneb skutkem. A tak smýšlejí učení muží, že Pán Kristus w jmenowaném místě u sw. Matauše ten saud míní a jmenuje jej *κρίσιν*, řka: „Kdož se na bratra hněwá bez příčiny, hoden jest saudu." Druhý saud w městech osazen był dwadcíti třemi saudci, a pro tu příčinu nazwán

był domus viginti trium, dům dwadcíti a tři, item sanhedrin ketanna, to jest, małé synedrium. Awšak i ti bez dotazu a naučení wětšího saudu nesměli a moci neměli žádného hrdła odsauditi a k smrti ortelowati. A ten saud mínił Pán Kristus na dotčeném místě słowem rady, řka: „Kdož by řekł bratru swému racha, hoden jest rady." Weliké pak synedrium, Židům sanhedrin řečené, w němž sedmdesáte starších sedało, jmenuje Kristus Pán judicium gehennæ, protože ten saud měł moc na hrdle trestati, řka: „Kdož by řekł bratru swému błázne, hoden jest pekelného ohně."

Alexander Weliký w Jeruzalemě.

Když Alexander Weliký, král macedonský, dobýwał města Tyru, požádał od Židůw proti Tyrským pomoci na lidech i penězích. Biskup pak Jaddus dał mu takowau odpowěd, že Židé, jsauce pod panowáním králů perských a dáwajíce jim tribut, jakožto těm, od nichž mnoho dobrého přijali za žiwobytí krále Daria, jiného žádného za pána přijíti nemíní a nemohau: poněwadž po wšecken ten čas, jak se z Babyłona domů nawrátili, wždycky bez přítrže králům perským poddáni a popłatni byli a pod ochranau jejich seděli. Král tedy Alexander, dobyw města Tyru a Gazy, był té cełé wůle, aby se toho na Židech, že mu pomoci odesłati nechtěli, pomstił, pročež i s hněwem táhł k Jeruzalemu. Ale we snách wystřahł Pán biskupa Jadda a dał mu náwěští, co by w takowém nebezpečenstwí učiniti měł. A tak když se král Alexander w znamenité zůřiwosti s wojskem swým k městu přibližował, wyšeł mu w cestu a wstříc Jaddus w habitu swém biskupském se wším jiným kněžstwem i s měšťany oblečenými w bíłá raucha, aby ho prosił za miłost a za pokoj. Tu Alexander král, uzřew biskupa jdaucího proti sobě, rychle s koně skočił a uděłał mu pokłonu, nad čímž se wšickni toho přítomní užasli a nemáło se tomu diwili, co to král děłá, že nepřítele swého, na něhož se nedáwno předtím tak náramně rozhněwał, netoliko na miłost přijímá, ale i prwní poctiwost mu neobyčejnau činí, jakéž až do toho času žádnému z smrtedlných lidí neučinił. A když o tom tázán był od nejwěrnějšího přítele a hejtmana swého knížete Parmeniona, dał mu w ten rozum odpowěd: „Když jsem (prý) był w Dio městě macedonském a strojił se na wojnu proti králi perskému, widěł jsem we snách muže rowně takowé postawy a w takowém habitu a rauše, jako tento jest, kterýž mne posilował a napomínał k tažení proti Perským, anobrž i slibował pomoc, že mne šťastně a bezpečně skrze Asii prowede. Poněwadž tedy nyní takowého člowěka a w témž oděwu jsem spatřił, jakýž mi se tam we snách ukázał, z toho porozumíwám, že mne Bůh k tomu tažení napomenuł a že mi tak brzkého wítězstwí proti Perským popřáł, i dále popřeje. A protož pokłonił jsem se Bohu tomu, jehož tento biskup knězem jest a jehož půwodem wzał jsem tuto wojnu před sebe a wítězstwí jsem dosáhł i ještě očekáwám."

Potom jeł král Alexander s biskupem a Židy do Jeruzalema, a netoliko nic neuškodił městu, ale i oběť swau w chrámě Páně obětował a dary welikými jej nadał. Swobodu také dał Židům, aby žiwi býti mohli podlé zákona otcůw swých bez překážky každého člowěka,

a sedmého roku, w němž země jejich odpočíwała, žádnými daněmi a płaty aby powinni nebyli: poněwadž Židé wedlé přikázaní Božího žádné rolí nedělali, neosíwali, a tak ani co žíti a kliditi neměli.

Tehdáž také ukázali a wyjewili kněží králi Alexandrowi proroctwí Danielowo, wztahující se na něho, totižto že kníže jedno řecké dobude králowstwí perského a na sebe je přenese. Kterýmžto proroctwím nepochybně posílił se král Alexander w swém předsewzetí, a ostatek těch bojůw a wałek, kteréž mu ještě s Perskými nastáwały, zpolehw na přítomnau a jistau Boží pomoc, tím směleji, udatněji a srdnatěji dowedł, až i monarchii obdržeł.

Tímto připomenutým spůsobem u prostřed znamenitých proměn nejpřednějších a nejwyšších monarchií a králowstwí swěta, když král Alexander s Perským bojował a jako Ewropa s Asií se potýkała, Pán Bůh miłostiwě a mocně zachował lid swůj proti rozumu a wší lidské nadáłosti a srdce Alexandrowo, hněwem od Židůw odwrácené a ku pomstě nakłoněné, k dobrotiwosti a miłosrdenstwí nakłonił: tak aby mysle jim co nejhoršího učiniti, naproti tomu dobře jim učinił a pokojně i přátelsky k nim se ukázał. A tuť widíme prawdu onoho propowědění ducha Páně: Cor regis in manu Domini sicut torrentes aquarum, Srdce králowo w ruce Páně jako potokowé wod.

XLV.

Wáclaw Šturm.

Rodem byl z Týna Horšowa čili Dobrohostowa, kdež l. 1531 swětlo swěta spatřil. Bylo mu dwacet let, když sám dwanáctý spolu s Baltazarem Hostaunským, Ondřejem Pěšínem a jinými od cís. Ferdinanda I. poslán byl do Říma, aby se w koleji německé za kněze wzdělali a, wrátíce se domů, s prospěchem pracowati mohli proti sektářstwí w Čechách tehdá rozbujnělému. Jelikož kolej německá pro chudobu je přijmauti nemohla, wzati jsau do koleje Římské, kdež sám zakladatel řádu jesuitského sw. Ignacius zwláštní péči o ně wedl. Wětšina z nich wstaupili l. 1553 do řádu tohoto, mezi nimiž i Šturm, který s podiwením Wlachůw w studiích prospíwal. Léta zkušebná ztráwil pod očima samého Ignacia a l. 1555 učinil řeholní slib. Ku konci l. 1558 přišel Šturm do Prahy, i wzložen naň úřad kazatelský w chrámě jesuitském, ačkoliw ani filosofie ani theologie nebyl ještě studowal. Weliké naděje w něho kladené s počátku byly sklamány; neboť Šturm, takowý potom a tak slawný řečník a theolog, tehdá w úřadě ještě nowáček prozrazowal welikau nesmělost a nadto i český jazyk we Wlaších tak byl zapomenul, že při každém třetím slowě buď wáznul buď proti prawidlům syntaktickým chybowal. Těmto

nedostatkům aby pomohli, jiní mu nejprwé latině kázaní wypracowali, jež on do češtiny přeložiw, některému z kanowníkůw Pražských přehlédati dáwal. Oprawené řeči učil se nazpaměť, předříkáwal ji několikrát towaryšům swým w čas wečeře a tak konečně ozbrojen wystupowal weřejně. L. 1559 opět wyprawen do Říma, odkudž se l. 1565 co doktor theologie nawrátil. Tu na ponuknutí arcibiskupa Pražského podstaupil boj s českými bratry, proti kterým nejen kázaním a poučowáním, ale zbraní jejich wlastní, totiž písmem a tiskem, opírati se jal. W této polemice zawírá se weškera literární činnost jeho. Hlawní a prwní dílo Šturmowo jest „Srownání wíry a učení bratří starších“ (1582). Sepsáno jest we spůsobě rozmluwy mezi knězem katolickým a bratrem. Později (1588) wydal kritiku na kancionál bratrský od l. 1576. K těmto dwěma knihám druží se ještě několik jiných, ježto jsau pokračowáním we sporu oněmi počatém. Spůsob Šturmůw byl mírný a přiwětiwý, přitom wšak rázný a pronikawý. Usilowání jeho nezůstalo beze zdaru: mnoho bratří odstaupilo od Jednoty.

Šturm pro učenost a wýtečné powahy swé požíwal přátelstwí šlechty katolické po Čechách i po Morawě, čehož důkazem jest jmenowitě to, že pány Wiléma z Rožmberka a Adama z Hradce přiměl k založení kollejí a škol jesuitských, onoho w Krumlowě, tohoto w Hradci Jindřichowě. W Praze učil theologii, jazyku latinskému i řeckému. Některý čas kollej tamní co rektor sprawowal; podobně i kollej Krumlowskau a Olomauckau. Dwakrát wyslán byl do Říma, kdež přítomen byl čtwrtému a pátému obecnému shromáždění řádu, pomáhaje klásti základy k potomní welikosti jeho. Žiwot dokonal w Olomauci 70tým rokem wěku swého, dne 27. Dubna 1601.

Ze Srownání wíry.

Rozepře náboženské za cís. Theodosia.

Theodosius starší, císař Římský, pán welmi sławný a mocný, když był od Graciana císaře k auřadu císařskému ne z Římského a właského ale z hyšpanského národu pro swau hodnost zwolen a připuštěn, ničeho wíce nelitował a nad ničímž wětší těžkosti nenesł, jako že jest toho času k sprawowání powołán był, když skůro weškeren swět rozmanitými błudy spletený jsa, w rozličné sekty rozdělen był a když učení lidé mezi sebau se hádajíce, spisy, traktáty proti sobě wydáwajíce, mezi obecný lid křesťanský nełásku, záští, nelibost a nepokoj uwedli, tak že by nebył diw, aby w błudy uwedeni aneb nejméně w prawdě rozpačeni byli i wywolení Boží. Nebo Eunomius tehdáž swůj kaukoł mezi pšenici Pána Krista rozsíwał, Nowicianů též

jed wšudy se rozjídał a Macedoniáni swůj hauf den ode dne rozmnožowali, Ariáni pak nade wšecky jiné katolickau a wšeobecnau církew ssužowali a trápili. Ať mlčím o jiných postranných, skrytých a domácích a těch, ježto dobrowolně na swau škodu jedau, bojownících, kteří mnohokrát swým wpádem, autokem a přeskočením wíce udrhnau a zajmau, i daleko wětší škodu činí nežli ti, jenž w šiku stojí. Nu w takowých šrancích a úzkostech když jest sebe křesťanský a horliwý pán postaweného widěł, žádného pokoje ani dnem ani nocí míti nemohł, ba ani sám sobě nedał, než ustawičně o tom přemeyšleł, kterak by, jako jednoty křesťanské miłowník a otec własti, wšecky roztržky, newole, zášti z prostředku wyníti, zahładiti a k zapomenutí přiwésti a tam je na wěčnost pohřbíti mohł. Když pak sám w tom dosti bedliwě pracujíc žádného spůsobu ani prostředku k tomu dostatečného najíti nemohł, ba ani na mysl jemu nepřišeł, kterýž by srdce jeho upokojiti, roztržité učitele srownati a k jednotě přiwésti mohł: i posłał sobě pro Nektaria, arcibiskupa Konstantinopolitanského, a jemu swau starost a ssaužení mysli oznámił, žádaje od něho, jakožto od spráwce duchowního, w wěcech k němu náležejících pomoci a rady, kterak by k tomu přikročiti měł, aby mohł předešlé i přítomné roztržitosti k jednotě přiwésti a budaucím se na odpor postawiti, dokawadž by z nich nětco horšího neurostło. Neb tomu ten Bohu miłý pán wýborně rozuměł, kterak křesťanstwo netoliko bez jednoty hyne, w rozpustiłost i w pohanstwí přichází, ale že i wěci časné, weliká panstwí, rodowé, krajiny i králowstwí se wywracují a jinam přenešena býwají. Nektarius pak arcibiskup, když na takowau wážnau a podstatnau císařskau otázku odpowědi nahotowě neměł, žádał sobě času propůjčiti, aby se mohł s jinými o to poraditi a, wšecko dobře uwážíc, nějakau jistau a neomylnau Jeho Miłosti odpowěd a radu dáti. Což když jemu dowoleno było, mezi jinými, s kterými se radił, powołał i Agelia Nowacianského biskupa, aby i jeho zdání, prwé než by před císaře přišeł, słyšeti a jemu wyrozuměti mohł. W tom shromáždění, když mnozí mnoho młuwili a rozličná zdání předkładali, wšickni wšak k tomu směřowali, aby samým písmem swatým wše se konało a prokazowało: přihodiło se pak, že tomu potazu był také přítomen lektor t. čitedlník aneb deklamator biskupa Agelia, muž dobře weymłuwný a w zákoně Páně a w wěcech duchowních i maudrosti přirozené dostatečně zběhłý a w jednání wěcí swětských cwičený a dospěłý. Na něho tehdy když był učiněn potaz, aby swé zdání powěděł, co by se Jeho Miłosti císařské měło na jeho otázku za odpowěd dáti: i píše se, že na tento spůsob zdání přede wšemi zřetedlně a bez osteychání oznámił: „Nejdůstojnější a nejctihodnější w Pánu Kristu otcowé! wedlé mého prostého, ale dá-li Bůh upřímného zdání, propowím tato kratičká słowa. U mne se takto snáší: Pokud odporným stranám dopuštěno bude, aby swobodně každá swé smysły wedlé swého zwětrałého mozku a libosti předkładała a zákonem Božím křiwě wyłoženým a rozuměným je hájiła a tarasowała, že potud o žádné jednotě ani pokoji žádný nemá nejmenší naděje míti; nýbrž že tím spůsobem žádná roztržitost ani sekta k jednotě nebude přiwedena, ale že již powstałé w swém předsewzetí a błudu se potwrdí, a mnoho jiných, kteréž ještě w lidských srdcích skryté a tejné jsau, zjewí se a uroste

tak že skrze to mnohem wíce sprostných duší než kdy prwé zawedeno bude. A protož potřebí jest, aby se na jistší a bezpečnější cestu pomyslilo, kterak by jednota církwe swaté uwedena býti mohla. Mně se pak tato cesta nejbezpečnější býti widí, aby se wšecky nynější o wíru pře owšem písmem swatým, wšak ne od ledakohos wyloženým, ale wedlé učení učitelůw swatých předešlých od církwe sw. přijatých a schwálených rozuměným, sauzeny a skoncowány byly. Nebo tím spůsobem wšem hádkám a roztržitostím cesta se zawře a nižádný, mám zato, který rozumu užíwati chce, tak nestydatý nebude, aby swé wlastní zdání jejich obecnému weykladu a učení předstawěti a nad ně se wywyšowati směl, a písmo sw. wedlé swého zwrceného mozku, tak pokudž by smyslům jeho slaužilo, natahowati a wykládati. Dobře by tehdy Jeho Milost císařská učiniti ráčil, kdy by toho na nejpřednějších učitelích těch odsekaných sekt wyzwěděti dal a poručil, zdali by chtěli přestati na rozsudku starodáwních a těch, kteří před těmito roztržitostmi byli, učitelůw, kteří w církwi slawní jsauce, žádné nynější sekty ani částky její se nepřídrželi ani o ní sleychali. Neb zajisté takowí, že by některé straně něco k wůli z wášně, z zášti a z nechuti mluwiti měli, nato žádný rozumný ani pomysliti nemůže. Jestli by pak na takowých saudcích přestati nechtěli, tehdy aby zřetedlnými slowy oznámili a jako weypowěd proti nim činili, že je zawrhají, potupují a za bludné mají. To jestli učiní, tehdy hned každý wěrný jejich pýše a nadutosti porozumí a je samé za neustupné a pyšné bludaře odsaudí. Pakli by zase tomuto takowému oznámení obwyknauti nechtěli, tehdy z takowého jich wrtkání a oklikůw hledání swětle by se poznalo, že nemnohé wíry by hodni byli takowí učitelé a zasazowatelé, kteří naduti swým duchem jsauce, tak mnoho o sobě drží a smeyšlejí, že se tak mnohým a ode wšech předkůw našich stwrzeným aneb wrownati se aneb zase předstawowati nestydí. A z takowé příčiny i za falešné učitele a církwe swaté zjewné nepřátely měli by odsauzeni a držáni býti. A w tom aby se jim žádná lhůta nedáwala a nižádná milost nečinila, až by od společnosti křesťanské odcizeni a odehnáni byli. Neb prawých katolických a wěrných učitelůw tato wlastní powinnost a powolání jest, aby učení, kteréž křesťanům předkládají, že se s písmem swatým, s weyklady otcůw swatých srownáwá, prokazowali.“ Nu ať krátce zawru, líbilo se Nektariowi toto Sisinia přimlauwání, kteréž i Jeho Milosti císařské hned oznámiti neprodlil a swau řečí je schwáliti a potwrditi neobmeškal. Císař pak, jsa muž opatrný a maudrý, takowau radu netoliko pilně uwážil a dobrau k ustanowení jednoty a uwarowání wětších roztržitostí a hádek býti uznal, ale i skutkem ji wykonati se neliknowal. Powolal tehdy hned ze wšech jednot přednějších učitelůw a spráwcůw, kteřížto také bez meškání se postawili a wšickni k hádání, předkládání, odpowídání a hájení swých smyslůw hotowi a připraweni byli. Ale mimo naději wšech tato takowá otázka jest od Jeho Milosti císařské na ně učiněna: Jak mnoho by sobě učitelůw církewních wážiti chtěli, a zwlášťe těch, kteří před tímto nowým rozdwojením a roztržením kázali, učili a psali? zdali by je připustiti, přijíti a schwáliti a jejich učení za prawé uznati, jeho se přídržeti mínili čili nic? Tu oni teprw tichost a pokoru na sobě ukazowali, o nich poctiwě a wážně

mluwili a je mistry swými a sebe učedlníky býti prawili a wyznáwali. Theodosius to słyše nemało był z toho potěšen. I otáže se jich podruhé: Zdali jsau se také natom ustanowili, sobě swědectwí jich tak mnoho wážiti, aby se skrze ně jako w jiných artikulích učení křesťanského, tak i w těchto, kteří nyní wnowě na rozepři jsau, wše saudiło, konało a utwrzowało? Tuť tito, jak by je na hák wzał, diwně se točiti, wymłauwati, i sami mezi sebau i z též jednoty bauřiti a trhati se a hádati, co, pokud, kterým a jak mnoho měło by se jim propůjčiti, každý wedlé swého mozku wyměřowati a propůjčowati počali. Mnozí také z nich Jeho Miłosti císařské předłožení chwálili, jiní tupili a haněli, awšak největší díł z nich otce swaté z saudu jako podezřełé wysazowati a na nich přestati nechtěli. Neb snadno tomu rozuměli, že kdy by na jejich saud a weypowěd było přišło, že by žádný z nich práw był nezůstał. Theodosius, wida jejich swornost proti církwi býti roztrženau, nic jináče jako těch, kteří stawěli wěž Babyłonskau, tak že s hanbau odjíti a stawení opustiti museli: i rozkásal, aby wšickni sepsaná swá wyznání wíry podali. Kterážto když Toeodosius pilně uwážił, které seznał, že wíce na swých hławách a rozumích nowých nežli na písmě a prwotné církwe učitelích zakładali, těm wšem kostełý a wšeliká shromáždění zapowěděł a z země wypowěděł. Což když jiní usłyšeli, mnozí z nich k jednotě církwe se nawrátili, jiní pak samotní w swých błudích zahynuli, a to złé wykořeněno było.

XLVI.

Adam Cerný z Winoře.

Adam byl syn Jana Černého z Winoře, úředníka pánůw z Rožmberka. Wzdělání swého nabyl na akademii jesuitské w Praze. Za učitele we filosofii měl Edmunda Campiana, později w Anglicku na rozkaz královny Alžběty usmrceného, w theologii Wáclawa Šturma, kterýž prwní jeho práci literární, totiž překlad listu sw. Augustina k Donatistům, l. 1584 wydal. Dosáh stupně mistrského w theologii, wydal se l. 1587 do Říma. Když se z Říma nawrátil, schwálil jej pan Jiří Bořita z Martinic sestře swé Marii, wdowě po Zdenkowi z Waldšteina na Štěpanicích a Dymokurech, za wychowatele pro syna jejího Wiléma a spolu za faráře na Branné w horách krkonošských, i sám jej tam zawezl. Mladý Wilém pod wedením učitele swého překládati se jal spis španělského Františkána Didaca Stelly o potupení swětských marností z latiny do češtiny; učitel pak, wida, že se schowanci w překládání prwního dílu knížky této dobře dařilo, sám o ostatní dwa díly se ujal a přitom také prwní díl, kdež potřeba ukazowala, oprawil. Práci tuto l. 1589 w Praze wytištěnau wěnowal paní Marii z Waldšteina. Téhož

roku wydal též překlady knihy XXII. o městě Božím a čtwera kázaní o dnu saudném od sw. Augustina, pak „Ráje duše“ od Alberta Welikého. Z Branné dostal se A. z Winoře na faru Krumlowskau a arciděkanstwí Bechyňské. Později powýšen byl za kanowníka Pražského. L. 1599, když mor w Čechách zuřil, wydal knihu „Proti moru,“ kdež příklady historickými snažuje se pobuditi lid k užíwání prostředkůw duchowních a k připrawowání se k smrti. Ze spisůw A. z Winoře došel překlad XXII. knihy o městě Božím později dwojího wydání, l. 1786 od Faustina Procházky a l. 1833 od Čelakowského.

Z překladu knihy XXII. o městě Božím.

Z předmluwy.

Nestałost a rozličná proměna tohoto swěta dosti zřetedlně ukazuje, že bydła wěčného užiti w něm nelze. Kdo by chtěł tedy něco trwánliwého míti, zrak srdce swého má jinam obrátiti. Nemáme zde zůstáwajícího místa, ale budaucího hledáme, dí sw. Paweł. Swět tento jest toliko tím místem, na kterémž lidé zkušeni býwají. Postaweni jsme zde jako na diwadle: patří Bůh a zkušuje každého. Půjčuje swé dary, potřeb dodáwá, cwičí, wede, napomíná: rozsuzuje přitom, jak se kdo k jeho swaté wůli stawí. Diwný Pán Bůh w skutcích swých a nestihlí saudowé jeho! Błaze člowěku, který se wydaří a w tom cwičení Božském, kamž Bůh chce, hnauti sebau dá; naproti tomu běda twrdošijnému a tomu, kdož Bohu po jeho wůli sprawowati se nedá. Čas krátký máme, mnoho zejskati můžeme.

Kdož přemůže, dí Hospodin, dám jemu seděti s sebau na trůnu mém. Miłé zaslíbení a jisté splnění. I který potentát zdejší poddanému swému s sebau na trůnu seděti dowolí? Neníť w ústech Páně lest nalezena: což připowídá, to i k skutku přiwede, neboť může. Čí wina než naše włastní, jestliže té přípowědi Božské neužijeme? Nepohrdá Pán žádným člowěkem, rád by měł wšecky u sebe, an proto wołati ráčí: Pojďtež ke mně wšickni, jenž pracujete a obtíženi jste, a jáť wás nakrmím. Neníť tehdy wina při Pánu Bohu, když hyneme: swau zpozdiłostí a a miłowáním časných wěcí sami sebe o dědictwí nebeské strojíme. Mnozí obé rádi by měli, i zwůli swěta tohoto i rozkoš budaucího: ale Pán newołá než pracowité a obtížené, totiž ty, kteříž w dobrém pracují a mnohau těžkost w bídném tomto žiwotě pro słáwu Boží snášejí. Zde sobě chystati, zde olej miłosrdných skutkůw záhy strojiti: s prázdnýma rukama nelze k tomu nebeskému Pánu přijíti. Píše Seneka mudřec, kterak bez daru přinešeného nižádný před obličej králůw partských nebýwał puštěn: a my se těšíme, že před krále wšech králůw bez ctností swatých a skutkůw dobrých puštěni budeme? Do města Korintu w řecké zemi někdy sławného ne ledakdos ale toliko lidé hodnější, k zachowání toho města dobré powěsti, pauštěni býwali: aniž my sobě myslme, abychom w nečistotě hříchůw našich, bez dobrého swědomí, do města nebeského kdy dostati se mohli, do kteréhož toliko zwolení a čistotní přicházejí.

Jestliže tehdy k té sláwě, k té jasnosti, ano k widění samého wšemohaucího Pána Boha mysl nachylujeme, zde w swětě dobře se chowejme, we wšem Bohu wolni jsauce, pro něho práce nelitujme, nýbrž, co jen jemu libého býti seznáme, s chutí wykonáwejme; neboť toho dobře, mimo wšecku naději naši, zažijeme.

Krása wěcí stwořených.

Pěknost a úžitek stwoření, kteréž jest člowěku k spatřowání a požíwání skrze Božskau štědrost dopřáno, i kterau řečí bude se moci obsáhnauti? Jaká pěknost na nebi, na zemi a w mořské rozličné okrase, w hojnosti swětła a w tak diwné ušlechtiłosti na słunci, na měsíci, na hwězdách! Jaká pěknost w zelených hájích, jaká barwa a wůně rozličných kwětů, jaká w welikém množstwí rozdílných ptákůw zpěwawých i malowaných! Jaká w mnohotwarném spůsobu tolika a tak znamenitých žiwočichůw, z nichžto ti wíce nám jsau ku podiwení, kteří mají těła nejméně! Wíce zajisté diwíme se práci mrawencůw a wčeliček nežli přewelikým welrybám mořským. Jaká také pěknost jest w podíwání na samé moře, když se ono rozličnými barwami jako nějakými rauchy odíwá, tak že někdy barwy zelené — a to mnohým spůsobem — někdy šarłatowé barwy a někdy modré se ukazuje. Jak také libě spatřowáno býwá i tehdáž, když se kormautí, a býwá z toho wětší sładkost, když tak obweseluje díwajícího, že přitom nezmítá žádného na něm se tehdáž pławícího. Co díme o weliké hojnosti pokrmůw proti hładu strojených? Co díme o rozličné chuti, kteráž proti nechutenstwí mdłého stwoření Božským jednáním a ne prací kuchařskau jest wyhledána? Jak weliké pomoci jsau k zachowání a zase nawrácení zdrawí? Jak wzácná jest proměna dne s nocí, a jak příjemná mírnost powětří? K udělání oděwu jak mnohé wěci pocházejí z země, jako len, a z howad, jako wlna, kůže? I kdo může to wšecko připomenauti? Tyto pak samé wěci, kteréž jsau ode mne jako na nějakau hromadu snešené, kdy bych je chtěł rozkładati a każdau zwłášť powažowati, příliš dłauho museł bych se w nich zdržeti, poněwadž w jedné každé množstwí toho, co by se hodně o ní powěditi mohło, se zawírá. A tak ty wšecky wěci wztahují se ku potěšení bídným a odsauzeným lidem, a ne k odpłatě błahosławeným: i jaké tehdy budau wěci nebeské, poněwadž zdejších jest tolik, takowých a tak znamenitých?

XLVII.

Wawřinec Leander Rwačowský.

Rwačowský narodil se l. 1525 w Raudnici. Oddaw se na kněžstwí, byl farářem w Bohdánči, w Jewíčku a w Budějowicích na Morawě, později pak děkanem w Kostelci a we Slaném. L. 1570 jsa w Budějowicích na kollatuře Hynka Brtnického z Waldšteina, pobádán byl od přátel, aby něco napsal o půwodu Masopusta pro ukázaní mládeži křesťanské. Dílo to

dokonal we Slaném 1580, kteréhož roku wyšlo pod názwem: „Masopust, kniha o uwedení w prawau a Bohu milau pobožnost.“ Wyprawuje tu o začátku a moci Masopusta a o 12 synech jeho, ježto jsau: Soběhrd, Lakomec, Nádherný, Ožralec, Wzteklík, Pochlebník, Záwistník, Klewetník, Wšetýčka, Lenoch, Darmotlach a Lhář, pak o saudu Masopusta s Postem a o nálezu mezi nimi učiněném, kterým Masopust odsauzen byl, „aby jako wypowědĕnec mezi Turky a pohany bydleł, i se wší swau rodinau na wěky zahynuł.“ Jest to spis mrawokárný peprnau tytýž satyrau protkáwaný; jazyk swědčí o tom, že skladatel „šetřił rady onoho wtipného poëty a po některém teprw létě jako pozdní podzimní kwítek jej wůbec wydał.“ Kromě toho wydal Rwačowský „Knihu zlatau“ (1577) obsahu wzdělatelného a „Wýklad modlitby Páně“ (1585).

Z Masopusta.

Přímluwa k zanechání rozepře.

Masopust, jsa w krátkém času štěstím welikým pozdwížen, popnuł wýše a kaupił sobě erb pro swau i rodu swého poctiwost a psał se „Pan Karnawal z Koblihowic“; neb se již za prwnější příjmení i obyčeje, w nichž zrostł, i za chudé přáteły hanbił; neb obyčejně honores mutant mores, sed raro in meliores. Tak tento, wida, že był mezi jinými stawy na słowo wzat a, kam se obrátił, s wděčností přijímán, hned z toho počał býti pyšný a jinými pohrzeti a potřásati se nad mnohými, zwłáště pak nad nějakým dobrým člowěkem Quadragesimau, o němž wšelijak úkłady obmýšleł, kterak by ho z swěta swedł, z příčiny té, že každého roku swým časem Karnawalowi w jeho kratochwílech překážku činił. Protož jsa hněwem a pýchau popuzen, umínił se wyprawiti do Říma a tam na téhož Quadragesimu żałowati i w nějakau lehkost i těžkost ho uwésti. Ale někteří z přátel jeho neradili mu k tomu, wědauce, že spíše sám sobě nějaký posměch a strach těžkosti uhoní, než aby tam měł Quadragesimu zlehčiti. Zwłáště pak jeden jeho wěrný přítel, kterýž mu upřímně dobrého přáł, odwedw se s ním saukromí, mnohé potřebné wěci předkłádał, nawrhaje mu i to:

„Zdaliž newíš, že ten za maudrého muže býwá počten, kterýž nic wšetečně o swé ujmě nečiní, ale prwé wšeho bedliwě powáží a radu od jiných béře, než by se w něco zapletł, z čehož by potom těžce se mohł wyplésti? Z čehož já saudím, že ono złaté powědění buďto Appollina Pythia aneb některého jiného maudrého člowěka dobře sebe znajícího a z toho s tauž sentencí se wšemi wůbec se zdělujícího, aneb jakýmž pak koli jiným spůsobem mezi nás přišło: Aby najprw sám sebe člowěk poznał a nad sebau měł za włádaře mysl zdrawau a nebáł se oblíbiti těch wěcí, kteréž z ctnosti a prawdy jdau, jichž se mnozí bojí, a newydáwał se wšetečně w to, což jiným wšetýčkům posměch, škodu a hanbu přinesło.

Čistá jest wěc, cizím neštěstím se káti. Kteříž pak wšetečni jsau, w ledcos se pletau a leckohos se přídrží; protož mnohdykrát i swé miłé přátely, jimž jinák dobrého přáli, zrazowati, jim škoditi, jejich těžkosti, nástisky, škody, záhuby obmýšleti musejí, bojíce se toho, čehož by w skutku báti se neměli. Toho pak, totiž hrozné pomsty Boží časné i wěčné, majíc se oprawdowě báti, zawrhše stud i ctnost, nebojí se. Ale aby to při maudrém člowěku býti měło, prawá ctnost a bohabojnost nedopauští, kteráž, mimo onu złatau sentencí přiwedenau, také Euripidesa jakkoli pohana epigramma schwaluje, kterýž učí také člowěka włastního swědomí šetřiti, proto že ono o maličkau wěc jsauc obraženo, lidi děsí, trápí a hůře než kat mučí, když něco wšetečně proti sprawedlnosti a ctnosti činí aneb činiti usilují. Čehož máme příkłady wšudy w kronikách dosti; i nyní mezi sebau mohli bychom se toho doptati.

Mysl zajisté zdrawá jest králowna wšech wěcí, kteréžkoli člowěk činí aneb, aby činił, před sebe béře: swědomí pak těch, kteréž mysl usaudí a člowěku nawrže. Protož jestliže mysl oblíbí a usaudí člowěku, aby sprawedliwé náležité a ctnostné wěci před sebe wzał a činił, tehdy swědomí s potěšením a radostí takowého netoliko do Říma ale kamžkoli jinam prowede a s plesáním přede wšemi ho chwálí. W noci, když spí, ono około něho bdí a w łahodný sen ho uwozuje, a památka jména jeho od národu do národu se zachowáwá. Jestliže pak mysl wšetečná, pyšná, urputná, mstitedlná, jinam se odchýlí a něco nenáležitého, nesprawedliwého aneb neprawého člowěku nawrže, a on w to wšetečně wleze: tehdy swědomí jeho se zjitří a bude s ním ukrutněji než kat s złočincem nakłádati, nedopustí mu jedné hodiny pokojné míti, zoškliwí mu wšecky kratochwíle swětské, bude bez přestání srdce jeho jako červ hrýzti a žráti, nedopustí mu očí na dobré lidi pozdwihnauti, nedá mu ani swobodně młuwiti ani bezpečně ležeti, nedá se mu ani Bohu modliti, nedá mu mezi počestnými lidmi obcowati, bude ho we snách děsiti, strašiti a, cožkoli we dne myslił, młuwił aneb činił, wšecko připomínati, aby ani když bdí ani když spí, žádného spokojení a mysli obweselení míti nemohł. Na konec, i což předsebe zwłáště z pýchy a wšetečnosti wezme, wšecko mu nazpět a nazmat přewrže.

Protož i ty nyní se wší pilností nato zdrawě pomysli, nač tě twá mysl naráží; pomysli, jestli wěc sprawedliwá, jest-li słušná, jest-li náležitá, kterauž před sebe béřeš. Pomysli prwé a poraď se, nač to může tobě wyjíti, k čemuž tak kwapně jako w ostruhách pospícháš, aby tě włastní swědomí do swé katowny newtáhło a ty by teprwa po účinku musił pykati. Snadnoť jest do Říma jeti a saud tam začíti, ale ne tak snadno toho se zhostiti. A počátek saudu jest rowně jako náhłý příwał, kterýž z maličkého mračna přichází, potom se tak rozwodní, že daleko wětší škody činí než jakkoli weliká woda, kteráž wždycky swým tokem teče. Tak saud někdy z maličké křiwdy od druhého sobě učiněné začatý, mnohdykrát w daleko wětší škody člowěka wžene, než kdy by dosti weliké křiwdy snášeł a w trpěliwosti přemáhał.

K tomu widí se u mne, že toto předsewzetí proti Quadragesimowi wíce z pýchy než z nějaké potřeby před sebe béreš. Neb jaká

jest to tak weliká křiwda, že Quadragesima z swé powinnosti někdy twým kwasům a kratochwílím překáží? Anobrž měł by tomu rád býti, aby někdy sám s syny swými i s přáteły poodpočinuł a wystřízwěł. A činí-li to, bezpochyby že z poručení wrchnosti swé činí, kteráž ho, přijde-li k saudu, neopustí. Protož má jest rada, aby ne wíce o sobě smýšleł, než náleží, a proti ostnu se nezpěčował, neb tu o auraz běží, a proti tomu newáłčił, komuž nemnoho můžeš škoditi; neb nebezpečenstwí za tím stojí.

Přes to, není dobrá wěc złým za złé se odpłacowati, z mnohých příčin. Předně, můžeš ho tím proti sobě popuditi, žeť by wětších těžkostí twých wyhledáwał, než by ty nato uměł mysliti, a tak by sám nebezpečenstwí na swau hławu uwedł. Druhé, zjitřił by proti sobě w lidech potupu a nenáwist, kteříž widauce tě pyšného, pomsty žádostiwého a złým za złé odpłacujícího, budau se tobě i jemu posmíwati a w oškliwost bráti i pomłauwati, a wám jako dwaum kohautům se štípajícím s posmíškem se díwati. Třetí, aby neodraził od sebe lidské łásky, kteříž by tě w nějakém pádu neb neštěstí mohli politowati aneb fedrowati. Neb kdo by toho měł litowati, kdož pyšným duchem, by nějakau křiwdu od druhého trpěł, wšak jako nějaká žába proti wołu se nadýmá a wšelijak se mstíti usiluje? Naposledy, aby sám sobě wíce neškodił, než by on tobě škoditi mohł, totiž kdy by mysle dnem i nocí nato, kterak by se mohł pomstíti, sám se w sobě hryzł, trápił, turbował, wíc desetkrát než by on tebe trápiti aneb turbowati mohł, z čehož mnohým takowé hoře nemoc i smrt dříwe času přináší.

Nýbrž poněwadž ty jsi statečným rytířem a znáš, žeť Quadragesima jako nižšího powołání čłowěk nějakau křiwdu činí, prokažiž tuto ten statečný a hrdinský skutek a jemu to odpusť, a tím sobě tak wěčnau pochwału získáš jako někdy Augustus Římský císař. Kterýž když był zwěděł, kterak znamenitý młádenec Cinna, wnuk onoho welikého Pompeja, kterémuž był předtím jako nepříteli žiwot darował, předse usilował Augustowi škoditi a jej úkładně zamordowati, a było mu oznámeno, jakým spůsobem a kdy strojił by se na něho připadnauti: protož Augustus poručił, aby Cinnu bez meškání jali a smrtí hodnau z swěta swedli. W tom když se ten dekrét spisował, wešła k němu manželka jeho Livia: Nyní, prý, máš to učiniti, Auguste, což obyčej mají lékaři činíwati, kteříž, když zwykłým lékařstwím nemohau nemoci zhojiti, odporným toho dowésti usilují. Poněwadž jsi ještě přísnosti žádné k Cinnowi neprowedł, odpustiž mu. Nebo by pak był jat i zabit Cinna, žiwotu twému nic nemůže škoditi; ale jsa žiw, dobrým słowem a dobrau powěstí mnoho může prospěti. Což słyše Augustus, hned před sebe rozkázał Cinnu připwołati a, když přišéł, druhau stolici pro něho kázał postawiti, s nímž słowy příwětiwými a łaskawými rozmłauwał a prowinění jemu odpustił, řka: Nu Cinno, jižť opět žiwot daruji, prwé nepříteli, nyní lstnému úkładači a mordéři. Nechť se již od tohoto dne mezi námi dobré a upřímné přátelstwí začne. A snažme se nato obadwa, aby to było shledáno, já-li jsem tobě sprawedliwě žiwot darował, aneb ty-li jsi mi jej sprawedliwě powinen. Nad to wýš ho konsulem města Říma ustanowił. Čímž toho Augustus dowedł, že netoliko potom Cinnu měł k sobě ze wšech nejwěrnějšího, ale za włastního swého dědice jej wyhłásił.

I učiniž ty také tak a s Quadragesimau, nechaje saudůw, raději w dobré přátelstwí wejdi, a také sobě takowau chwału získáš."
Karnawal pak, wzpoléhaje na swé bohatstwí a štěstí, rady toho dobrého přítele ani jiných nechtěł poslechnauti, ale nashromáždiw mnoho złata a stříbra, předse do Říma jeł.

XLVIII.

Pawel Slowák a Matěj Cyrus.

Dwa tito bratří čeští přeložili l. 1590 společně „historii o pławení se do Ameriky, kteráž i Brasilia słowe, od Jana Leria z Burgundie nejprw francauzsky sepsanau, potom od něho do łatinského jazyku wyłoženau." Překlad ten, jenž jazykem čistým a slohem jadrným wyniká, tiskem posud newyšel; rukopis chowá se w knížecí Fürstenberské knihowně w Praze.
Matěj Cyrus, rodem z Třebnice (nar. 1566), muž učený a wýmluwný, od l. 1609 byl starším konsistoře pod obojí w Praze a kazatelem kaple Betlemské. Umřel dne 16. Března 1618. Pawel Slowák (Slovacius) odkud a čím byl a kdy umřel, posud známo není. Kromě překladu swrchupsaného ani jeden ani druhý žádného jiného značnějšího spisu nezanechali.

O stromích, bylinách, kořeních a nejwýbornějších owocích w zemi té amerikánské rostaucích.

(S některými wýpustkami.)

Poněwadž již w hořejších kapitolách o howadech čtwernohých, o ptácích, rybách, zeměpłazích a potom i o wšech žiwočiších amerikánských od nás wyprawowáno było: widí mi se, abych prwé nežli o náboženstwí, wojnách a spráwách neb řádích jejich i jiných lidí těch brasilienských obyčejích wyprawowati budu, něco o stromích w zemi té, bylinách, zrostlinách, owocích, kořeních i o wšech těm podobných wěcech oznámił. Nejprwé pak, poněwadž strom řečený brasilia jest w té zemi nejznamenitější (od něhož také i krajina ta jméno swé wzała) obzwłáštně pro barwu, kterauž z něho barwíři naši strojí, ten tedy strom nejprwé také wypíši.
Nazýwá se pak od těch lidí Araboutar a jest k dubu našemu w wysokosti i rozłožení ratolestí nápodobný. Někteří z těch stromůw tak tłustí se nacházejí, že jej sotwa tři pachołci objíti by mohli. Spisowatel historie západní Indie zaznamenał, že dwa stromowé w té krajině spatříni byli, z nichž jeden wůkoł ztłauští był na osm a druhý na deset sáhů. Prwního weyška takowá była, že kamenem přehoditi ho lze nebyło. Nějaký člowěk diwoký, když sobě tam na něm nejweyše baudku, jako čáp hnízdo obyčej má, wzděłał, tím k welikému smíchu Hispanům posłaužił. O druhém také swědčí, že był ku podiwení ná-

ramně weliký. Ten týž swědčí, že i w krajině Nikarguenské roste jeden strom, kterýž słowe cerba, jehož tłustost patnácte osob objíti by nemohło. Ale abychom se k stromu našemu brasilium řečenému obrátili, listů jest k pušpanowému nápodobných, owoce wšak žádného newydáwá. Jakým pak spůsobem to dříwí se do šifu dáwá, na tomť místě wypsati mi se widěło. Nejprwé pak známé býti má, že kdy by ti lidé tam bydlící nepomáhali našim tam na kaupě jezdícím, sotwa by za cełý rok jeden šif tím dříwím naladowati mohli, a to jakož pro twrdost a nesnadnost k sekání jeho, tak obzwłáštně i proto, že koní ani žádných howad k tažení a k fůrám w těch krajinách nemají, pročež na ramenách lidských snášeti se musí. Lidé tedy ti diwocí najímáni býwají ze mzdy šatů, košilí, kłobauků, nožíčků a jiných k tomu případných kaupí; nebo jakž jim něco toho dáti se zaslíbí, tak ihned netoliko sekerami a klíny je štípají a okrauhłé činí, ale také na swá ramena nahá je berauce, do šifů snášejí. A to nejednau z lesů a z míst nepřístupných a newolných dobře do tří neb čtyř tisíc kročejů od břehu wzdálených. Jmenowitě pak powěditi słuší, že to činí lidé ti brasilienští od toho času, jakž Francauzowé a Lusitanští k nim se dostali, kteříž prwé tak je sekáwati a s ním zacházeti (jakž jsem od některých starců zprawen był) obyčeje neměli, nýbrž před jejich se tam dostáním jiného spůsobu w tom neužíwali než toho, že, zapáliwše pod ním oheň, tak jej u zpodku přepálíc powalowali. Dále pak, poněwadž wím, že nejedni se domníwají, že dříwí to, kteréž se k nám přiwáží, tak tłusté, jakž strom wyroste, zanecháno býwá: tau příčinau jsem naschwál přidał, že ti lidé jej okrauhłé strojí, aby snáze od nich nošeno býti mohło, a tak cełé ho k nám w swé tłustosti nedodáwají. K tomu také po wšecken ten čas, pokudž jsem w té Americe bydlił a k swé potřebě w komíně dříwí tohoto swětłého užíwał, toho jsem zkusił, že ono naprosto nic wlhké není, tak jakž to při mnohém jiném se widíwá, nýbrž hned jako od přirození suché jest a zapáleno jsauc welmi máło dýmu od sebe wydáwá.

Mimo to ještě jinau wěc o něm oznámím: Jeden z našich košile naše wyprati chtěł a, pera je, mezitím nechtě skrze neopatrnost trošku z toho brasilického dřewa něco do łuhu upustił, kdež hned tak náramně tuze čerwená barwa košilí těch se přichytiła, že potom nikoli, ačkoli jsme se o to snažowali, wyprána býti nemohła: pročež nemoha té čerwenosti na nich pozbýti, w nich tak wol neb newol choditi jsme museli.

Ale abych dále stromy amerikánské wypisowati neobmeškáwał, čtwerého neb paterého spůsobu pałmy w zemi té se nacházejí, mezi kterýmiž nejobecnější nalezají se tyto:

Předně ta, kterauž oni gerau nazýwají, a jiná, kteréž yry říkají. Awšak, jakož jsem já žádného owoce na nich nespatřił, tak také zato mám, že žádného naprosto z sebe newydáwají. Yry sic tak řečená pałma owoce zajisté kulaté, podobné okrauhłostí trnkám wydáwá na spůsob winného wětšího kře, tak wážící, že sotwa jednau rukau pozdwíženo býti mohło, ale jádro toliko tak tłusté jako třešňowé jest, k jídłu wýborné. Na swršku těch gerau pałm swrškowé jacísi bílí se nacházejí, kteréž jsme my k jídłu sobě odřezowali. Filip náš, kterýž tam s námi był a na krwotok stonáwał, twrdił, to že proti té jeho

nemoci welmi prospěšné było, o čemž, prawda-li jest to čili ne, saud doktorům se zanecháwá. Jest také i jiný strom od těch lidí ayry nazwaný, kterýž, ačkoli jest w listu welice pałmě nápodobný, awšak při pařezu welmi trnowatý a jako nějakými špicemi a jehłami opatřen jest; owoce wydáwá prostředně tłusté, w prostředku jehož jádro bíłé jako sníh jest, k jídłu wšak není dobré. A ten strom býti saudím z pokolení jiných indických, jimž my dřewo francauzské aneb lignum guayacum říkáme. Mimo to, že barwy jest černé, i to při něm se widí, že náramně twrdé jest, pročež ho ti lidé k děłání swých palic a poněkud i k strojení šípů aneb střeł užíwati obyčej mají; jest tak welmi hładké wypulerowané a swětłé a zatím tak welmi těžké, že do wody uwržené ihned pojednau ke dnu připadne.

Jsau také i rozmanitá diwných barew a rozdílná w Americe dříwí, jejichž wšech jména wyčítati a wyprawowati nemohu. Widěł jsem některé k pušpanowé barwě nápodobné, jiné fijałowé barwy, z nichž kausky jakési sebau jsem do Frankreichu přiwezł, některé bíłé jako papír, jiné zase čerwené, awšak od brasilienského rozdílné, z něhož také Brasilienští ty swé palice sobě strojíwají.

Nachází se také jeden strom, jemuž oni copou říkají, a ten jest k właskému ořechu nápodobný, awšak na sobě ořechů nemá; dříwí z něho má také na sobě místa jako ořechy proměnná. Jsau také i jiné dříwí, kteréž na sobě list okrauhłý mají ztłauští groše stříbrného; jiné také, jejichž list na širokost jest půłdruhé šlépeje, a tak summau wšelijakého a rozličného pokolení se nachází, jež wšecky obzwłáštně wyčítati příliš by dłauhé było.

K tomu také w těch zemích roste znamenitý a přewelice spanilý strom, a což při něm jest diwnějšího, tak náramně libé jest wůně, že když od tesařů sekán aneb jináče pulerowán był, tedy třístky a kausky od nás sebrané také welice miłostnau wůni dáwali, že nic nápřed růžowá wůně před tau míti nemůže a nemohła. Naproti tomu jiný se zase tam strom nachází. kterémuž oni aouay říkají, welmi těžké a nelibé wůně, práwě wšelijak česněku nápodobné, kteréhožto takowé wůně, buď tehdáž, když se seká, buď když se pálí, žádný snésti a číti nemůže; listí má na sobě nemnoho od jabłoně naší rozdílné, owoce pak jeho (kteréž na spůsob takowý, jako ježek jest, roste) a obzwłáštně pak jádro tak welice jest jedowaté, že se jím každý ten, když by jej jedł, jako kterým nejprudčejším jedem pojednau otráwí: nicméně wšak Brasilienští naši, protože z něho sobě swé chřestačky strojí, owoce toho sobě dosti mnoho wáží.

Tuť také i to známé býti má, že Brasilia, jakž se ihned ode mne oznámí, weyborná wšelijaká jablka z sebe wydáwající, má také nemáło těch stromů, kteříž sic náramně ušlechtiłé owoce wydáwají, awšak k jídłu se nehodí. Při březích obzwłáštně jsau mnozí strůmkowé, na nichž jablka k nyšpulím našim welice jsau nápodobná, awšak s nebezpečenstwím jedena býwají. Pročež Brasilienští, když widí, že Francauzi aneb jiní pohostinní k trhání těch jablek přistupují, hned zdaleka často toho słowa ipochy užíwají, jímž, aby se warowali od toho owoce a jeho nejedli, napomínají.

Jest též tam jiný strom hinourare řečený, jehož kůra jest ztłauští połowici prstu, wůně náramně libé a zwłáště když wnowě z stromu

toho złaupena býwá. Jest pak strom ten aneb dřewo spůsobu aneb z pokolení guayaci, tak jakž jsem tomu od dwau apatykářů rozuměł, kteřížse s námi tam přes moře do těch zemí byli pustili.

Jiný opět strom jest, od těchto lidí choyne nazwaný, prostředně wysoký, listem a jinau formau i zeleností k bobkowému stromu nápodobný, jablka na sobě má na welikost tak jako dítěte neb nemłuwněte hława, w spůsobu a formě jako pštrosowá wejce, kteréž sic k jídłu nejsau dobrá. Z těch některá ta jablka Tonoupinambulci pro kůry náramnau twrdost w cele i na dýł i na šíř prowrtáwají a wnitř co tykew wyprazdňují a z toho sobě potom swé utaraka děłají; užíwají jeho také k děłání co by nějakých kalichů aneb nádob picích, kteréž tau příčinau zewnitř wykružujíce wyprázdňují a napoły sobě je rozdwojují.

Mezi stromy také brasilienskými počítá se i ten, jemuž sabaucaje říkají. Jablka wydáwá tłustší a wětší nežli dwě pěsti, w spůsobu a formě kalichu, w kterýchžto jablek spodku nacházejí se jádra nějaká mandłům nápodobná, nýbrž jedená té chuti jsau jako i mandły. Dále poněwadž kůra jablka toho jest welmi k strojení z ní nádobek příhodná, saudím ji tu býti, kterauž my ořechů indických býti prawíme, aneb wždy toho spůsobu a z toho pokolení.

Nadto když jsme w zemi té přebýwali, nějaký Petr Bordonius na saustru weyborně děłati uměł, protož tam rozmanité a přewelmi pěkné nádobky kraužił a děłał jakž z těch owocí sabaucaje řečených, tak i z jiného proměnných barew dříwí.

Jest mimo to také tam w těch zemích strom jeden, jehož owoce jako nějaká jablka ti lidé arajou nazýwají, jest tak weliké a nápodobné jako slepičí wejce. Kteréžto když dozrá, k złaté barwě přistupuje a našim kdaulím pobobné učiněno býwá, netoliko swobodně a užitečně se jísti může, ale také z sebe wůni nákyselní welice chuti přijemné dáwá a tau lidi horkem ztrápené a rozpálené libě ochłazuje. A wšak, poněwadž welice nesnadně z wysokých těch stromů jablka ta srážína býti mohau, jináče jsme jich dostáwati nemohli, leč je někdy mořské kočky (poněwadž je jídati obyčej mají) dolů srážeły aneb upauštěły.

Pacoayre keř jest, 10 neb 12 noh zweyší, peň má aneb kmen někdy ztłauští stehna člowěčího, kterýž wšak tak jest mładistwý a měkký, že kordem jednau ránau sťat býti může. Owoce neb jablko z něho lidé ti paco nazýwají, jest dłaně zdýlí w spůsobu a formě k tykwím podobné, nýbrž i když dozráwá, barwu jednostejnau jako tykew míwá. Ta pak jablka rostau obyčejně na jedné každé wětwi neb ratolesti społu, tak že jich w hromadě do dwadcíti, často i do dwadcíti pěti se drží, kteréž Amerikánští trhajíce do swých chałup wnášejí, pojednau tak mnoho, jakž mnoho w rukau jich nésti mohau. Co se pak dobroty a chuti toho jablka dotýče, když k sezrání přijde a swršek neb pupenec jemu se tak jako zrałému fíku odtrhne, nerowné jako kopeček se býti zdá, těm pak, kdož ho jedí a žweykají, chuti takowé jako fík se býti zdá, pročež od nás jako fíkem nazýwáno było; a w prawdě šmaku tak jest libého a rozkošného, že i Massilienský fík přewyšuje, pročež nezle za nejlepší owoce wší té země se drží a počítá. Jest sic pamět poznamenaná, že Cato, když se z města Kartago do Říma nawrátił, fíky přenáramně weliké

s sebau přinesł; awšak poněwadž staří naši předkowé o těch našich žádné zmínky neučinili, podobné, že jsau byli jiní nějací, od těchto, o nichž se młuwí, rozdílní. W spůsobu pak listu pacoayre to jest k šťawíku wodnému nápodobné, kromě že list má tak welmi weliký, že na dłauhost šesti noh a na širokost dwau noh se rozšiřuje. Pročež hned nezdá mi se k wíře podobné býti, aby kde buď w Ewropě neb w Asii a Africe delší a širší listí růsti měło. Nebo ačkoli jsem od nějakého apatykáře twrditi to słyšeł, že widěł list z rostliny nějaké, kteráž dewětsił jest nazwána, na širokost pěti čtwrtí łokte, to jest (poněwadž jest okrauhłá zrostlina ta) wůkoł w okołku tři łokte a tři čtwrti obsahující była: awšak nikoli w welikosti tomuto našemu pacoayre wrownati se nemohł. Toť jest sic jistau wěcí, žeť se s dłauhostí tłustost toho listu nesrownáwá, poněwadž welice tenký jest, awšak wždycky zdwížený, tak že když wětrowé máło prudší přicházejí (jichž w těch krajinách dosti mnoho a welikých býwá) prostředek toliko listu toho moc wětru snášeti může, jiné pak wšecko okolí listu aneb prostředku tak wětrem býwá otřepené a jako zsekané, že zdaleka nato hledícímu byliny ty a to listí peřím pštrosowým okrášlené se býti zdá.

Co se pak dotýče stromůw bawlnu z sebe wydáwajících, kteříž prostředně wysocí jsau, ti w Brasilii u welikém počtu se nacházejí, kwět podobný k zwonečku žłuté barwy a citronowé wydáwají; když pak již w spůsob jablka wyroste, netoliko jako bukwice čtwerhranné učiněno býwá, ale také zrałé na čtyry částky se rozděluje, kteréž tak weliké kausky bawlny, jako může býti kulička, z sebe wydáwají, již lidé ti amerijou nazýwají. W prostředku kusůw těch té bawlny nalezají se zrnečka jakási słožená a welice ztłačená na spůsob ledwiny člowěčí, což w welikosti bobu jest. Dále pak ženy ty brasilienské wýborně tu bawlnu i shromažďowati i ji příști umějí, poněwadž z ní swé łože děłáwají. K tomu také, ačkoli dáwno někdy prwé (jakž jsem tomu porozuměł) w Americe žádná pomorančí a granátowá jablka nerostła, nyní wšak Lusitáni tam se dostawše, při březích mořských, u nichž bydlejí, mnoho jich rozpłodili a ty již čím dále tím wíceji se tam rozmnožiły, že jiži pomorančí nesau (kterým lidé ti margonia říkají) a ta i přesładká jsau i weliká dobře jako dwě pěsti; citronowá také i wětší býwají i wíce jich tam roste.

Nejlepšího také cukru trubičky a u weliké hojnosti w těch zemích rostau, awšak poněwadž my Francauzowé ani lidí takowých, kteříž by s tím zacházeti uměli, ani nástrojů k tomu potřebných jsme ještě neměli (jako jsau Lusitáni tím wším opatřeni, kteříž tam w těch zemích přebýwají), w wodě trubičky ty, aby ona chuti cukrowé nabýti mohła, jsme namáčeli. Jiní pak z trubiček těch sładkost a stred wyssáwali. Dále pak na tomto místě wěc mnohým snad podiwení hodnau wyprawowati budu, že jsme nejednau trubiček těch zplesniwěti a zrosołowatěti necháwali a u wodě jsme je močíwali, kteréž proti té włastnosti sładké přirozené (o níž každý wýborně wěděł, že jest sładká) nám wodu zase kysełau učinili, že jsme jí místo octa užíwali.

Tak podobně w lesích začasté třtiny wyrostají tak tłusté jako stehno lidské, ale wšak také (tak podobně jako ono pacoayre, (o němž nahoře ukázano) že každá z nich wolně jednau ranau kordem pře-

řata býti může. Když wšak wyschnau, tak jsau přenáramně twrdé, že štípajíce je a na spůsob pušťadeł barwířských břídce zaostřujíce, na šípy swé je místo železa nasazují, jimiž tak ostrými zwířata střílejí a powalují.

Mastyx také w té naší Americe w hustinách lesních roste, kterýž také społu s jinými téměř nesčíslnými bylinami a kwěty wonnými zemi znamenitau a welmi libau wůní naplňuje.

Ačkoli pak ta krajina, w kteréž jsme my byli, kteráž totiž pod tropikem capricorni jest, hřímání hrozných (jež Brasilienští toupan jmenují) a přiwałůw welikých i wětrů znamenitých prázdna není: awšak poněwadž tam mráz, sníh ani krupobití nikda wídáno nebýwá a proto stromowé a země swé zelenosti nikdá nepozbýwají, že zima na ně nikda nedokračuje: tau příčinau tak wšecko wšudy přese wšecken rok zelené zůstáwá a býwá, jako u nás obyčejně měsíce Máje.

Dále, poněwadž jsem se tak daleko řečí swau zabrał, widí mi se připomenauti to, že ačkoliw u nás měsíce Prosince dnowé nejkratší býwají a tehdáž také času toho tak ukrutná zima u nás býwá, že ruce odmychowati musíme, nechceme-li, aby rapauchowé od nich wiseli: tam wšak Amerikáni tehdáž dny nejdelší míwají a takowým horkem trápeni býwají, že i já sám społu s towaryšem mým 25. dne měsíce toho posledního kaupáním ochłazowati jsem se musił. Ale poněwadž že dnowé tropicis nikdy tak dłauzí ani zase krátcí jako pod našim klimatem nebýwají: tau příčinau lidé w těch místech obýwající mnohem mírnějšího powětří a pohodlnějších počasů užíwají. Ty jsau wěci, kteréž o stromích Amerikánských powěditi jsem umínił.

Zmínku pak činiti maje o zrostlinách a bylinách, od těch se započíti widí, kteréž jakž w owoci tak w moci a užitečnosti nad jiné sau přednější. A nejprwnější bylina położiti se může, kteráž owoce ananas wydáwá. Ta k kosatci jest nápodobná, listí pozkřiwené majíc, wůkoł rozdělené, w formě k aloes bylině indické aneb poněkud i k kardu přistupující, owoce jako prostřední mełaun nese, jádra pak má k borowé šišce nápodobná, na žádnau stranu se nenakłoňujíc, přímo jako náš kardus zahradní roste. Když pak owoce to ananas k sezrání přichází, tedy na sebe złatau barwu a jako pomodrałau přijímá, wůni od sebe libau co maliny dáwá, tak že častokráte, když jsme se po lesích neb jinde taułali, kdež ono roste, po wůni, že nedaleko odtud někde jest, poznati jsme mohli. Chuti pak tak welmi sładké jest, že žádné jiné strojené owoce s cukrem neb čímkoli tak příjemné jako toto nebýwá, pročež je za nejlepší owoce we wší té Americe býti saudím. Sám jsem kdysi jedno wytłačił, z něhož jsem mízgy té koflík jeden naplnił tak náramně příjemné a libé, že nedržím, aby nad ně malwazí lepší býti mohło. Ženy pak amerikánské plné koše, kterýmž panacous říkají, społu i s tím pacos i s jiným owocem k nám přinášeły, jež jsme od nich každé obzwłáštně za hřebénky a zrcádka kupowali.

Mezi těmi bylinami, kteréž w Americe rostau, jedna také jest, kteréž Tonoupinambulci naši petum říkají, a ta podobně jako wětší koňský šťawík roste, wyšší nic není, aniž listí od něho rozdílné má, awšak wíce k swalníku wětšímu nápodobné. Ta bylina pro zname-

nitau moc, kterauž w sobě má, u weliké wážnosti u těch lidí brasilienských jest. Tímto pak spůsobem jí užíwají: Swážíc ji w hrstky, w chałupách swých ji rozwěšují a wysušují, a potom čtyři nebo pět lístků do nějakého jiného listu wětšího zaobalíc zapalují a tak zápalenau k ústům přičinějí a deym ten do sebe táhnau, kterýž, ačkoli zase ústy a chřípěmi wychází, nicméně wšak tak ním zsíleni býwají, že buď když na wojnu jdau, buď jiná jakákoli potřeba toho nastane, za tři neb čtyři dny jím žiwi býti mohau. Benzo také w historii o nowém swětě prawí, že Indowé perwánští, přes pole jíti majíce, bylinu, kterauž oni coca jmenují, w ústech zawrauc za zwláštní lékařstwí a posilnění nosí; nýbrž mocí a posiłau té byliny cełý den bez jídła a pití, ničeho nepotřebujíce, cestau jíti mohau. Užíwají toho petum také i k jiným potřebám; nebo poněwadž ono wlhkosti zbytečné a škodliwé z mozku wytahuje, tau příčinau sotwa kterého z Amerikánských najdeš, aby neměł té byliny na hrdle uzlíček zawěšený míti, k němuž ustawičně woněti obyčej mají, i tehdáž, když jedni s druhými rozmłauwají. Deym z něho (jakž weyš powědíno jest) skrze chřípě a ústa tak jako z kadědlnice wypauštějí. Wůně pak z něho není nějaká těžká a nepříjemná, a protož wykładač historie Benzonowy welmi o tom mylně smýšleł, že by ta bylina měła býti ta, jíž Mexikáni tabacco říkají, jejížto wůni prudkau a smrdutau aneb summau ďábelskau Benzo býti twrdí. Ženy byliny té nikdy jsem užíwati newiděł.

Dále nikociánská bylina, kteráž słowe reginae herba, ačkoli u nás petum jmenuje se, není wšak práwě to, o němž já młuwím, nýbrž že obě dwě ty byliny ani w formě ani w moci nižádným spůsobem sobě rowné nejsau, twrdí to Villae rusticæ spisowatel francauzský, tak prawě, že bylina ta nicotiana, kteráž od nějakého Nikota (jenž ji nejprwé z Portugallie do Frankreichu dodał) z země floridské přinesena była, kteráž krajina 200000 kročejů od Ameriky wzdálena jest. Mimo to také welmi pěkně pilně jsem toho na mnohých zahradách w Frankreichu wyhledáwał, zdali bych prawé to petum nalézti mohł: awšak nikdež u nás na něj doptati až dosawad jsem se nemohł, ačkoli někteří, že je prawé na swých zahradách mají, se chłubili.

Zelí také jakési jsem tam widěł, od Brasilienských cajona nazwané, z něhož častokráte políwku sobě kořennau děłáwají.

Co se pak kořenůw dotýče, kromě těch dwau maniot a aipi, z nichž ženy amerikánské mauku děłají, ještě jiné mají, jimž helich říkají, a ty w takowé hojnosti země brasilienská wydáwá, jako safojská hojnost řepy płodí. Jsau pak ti kořenowé ztłauští jako dwě pěsti, zdýlí pak około půldruhé nohy. Ačkoli pak když se z země wytrhují, na pohledění jedni a tíž se býti zdají, awšak poněwadž, když se waří, jiní fijałowau jako paštrnák, jiní złatau jako gdaule, a jiní biłau barwu na se přijímají: tau příčinau, že trojího pokolení jsau, smýšlím. Jakž pak koli jest to, zajisté twrditi mohu, že ti kořenowé a zwláště, kteříž złaté barwy jsau, w popeli upečení hruškám našim třebas nejlepším w chuti a w dobrotě nic nápřed nedáwají. Listí těch kořenů, kteréž jako popencowé po zemi se rozkłádá, nápodobné jest k tykwowému aneb k širokému zelnému listí, kromě že barwy jest rozdílné, podobnější k réwowému. Dále pak poněwadž ti kořenowé

žádného semena nedáwají a nemají, ženy brasilienské, kteréž se o rozmnožení takowých kořenů starají, špatnau přitom práci wedauc (což jest jistě wěcí při dělání rolí neslýchanau), na drobno zsekané sejí. Nebo skrájejíc je (tak podobně jako u nás paštrnák místo sałátu strojiti obyčej jest), rozsíwají, kteřížto kauskowé brzo potom tak mnoho z sebe tlustých kořenů helich wydáwají, jakž mnoho jich do země uwrženo było: ačkoli poněwadž jsau potrawau té země nejobyčejnější a na ně leckdes tak rostaucí pocestní lidé trefují, saudił bych, že i samy od sebe růsti obyčej mají.

Mají také lidé ti owoce nějaké, kterémuž manoki říkají, a to pod zemí tak podobně jako húby roste a tenkými praménky se społu pojí; jádro jako lískowý ořech tak weliké i takowé chuti má. Barwy wšak jest popeławé a škořepinu nic pewnější nemá než jako šupina hrachowá. Ačkoli jsem je pak často jídáwał, awšak, wydáwá-li z sebe owoce to listí a semeno, toho jsem, znám se k tomu, nešetřił, ani nyní rozpomenauti se mohu.

K tomu také weliké jest tam množstwí indického pepře, ne dłauhého, ale rohatého. Od některých siliguastrum se nazýwá, že na koštowání jest welice perný. Listem jest podobný psímu wínu, kromě že drobet širšího jest listu, kmen jeho na łoket zdýlí, zelené barwy a poběławé, saučkowatý jest. Kwět má běłostkwaucí, owoce dłauhé jako růžky nějaké má, kteréž nejprw zrostłé se zelená, a dozrałé snědé a načernałé učiněno býwá, a hładkostí jakausi tak se błyští, že se zdá, jako by korář był. To pak, w čemž se seménko drobné zawírá na způsob šočowice ztłačené, tak jest náramně prudké, a obzwłáštně dříw než se wysuší, že když se ho kdo jen rukau dotkne a ji potom k ústům přičiní aneb k jiným swého těła audům: tedy hned z toho neštowic se jemu naděłá, čehož jsem sám włastním zkušením okusił; pročež ho kupci naši toliko k barwení užíwají. Lidé pak ti amerikánští społu s solí, kterauž weyborně strojiti umějí, s wodau, již w jamách obzwłáštně k tomu chowají, jej trau a tomu słožení té soli a pepře s wodau jonguet říkají, čehož tak podobně jako my soli ku pokrmům užíwají. Awšak toho jonguetu społu s kauskem pokrmu w ústa dadauc, potom teprwa jonguetu do prstů wezmauce, k tomu přidáwají a tím sobě pokrm ten w ústech, aby chutnější a šmačnější býti mohł, oprawují.

Zatím roste také w těch zemích bob nějaký ztłauští pałce a od Brasilienských „commenda orasou" se nazýwá; též i hrách bíłý a popeławý u nich se nachází, „commenda miry" řečený. Citronowé také okrauhlí, jménem maurongous, chuti náramně příjemné.

Ty wěci jsau, kteréž sic ne wůbec o wšech stromích, bylinách a owocích amerikánských zauplna ode mne powěděné jsau, ale o těch toliko, kterýchž jsem já pilně šetřił za ceły ten rok, w němž jsem w zemi té přebýwał. Zatím také, jakž jest od nás powědíno, že u Amerikánských howad žádných čtwernohých ani ptáků ani ryb ani summau žádných žiwočichůw takowých, jakéž se we wší naší Europě nacházejí, není: tak ještě to twrdím, že pokudž mi se toho zkusiti a a ty wěci zhlédnauti, když jsem se po polích i po lesích procházeł, w zemi té jejich dostało, že jsem žádných stromů ani bylin ani owocí, kteréž by od našich naprosto rozdílné nebyły, tam neuwiděł, kromě

těch tří bylin: kuřínohy, baziliky a kapradí, kteréž w některých místech tam také rostau. Pročež kolikrátžkoli mi w mysli se ten nowý swět obráží a kolikrátžkoli na powětří toho mírnost, na žiwočichů množstwí, na ptactwa rozdílnost, stromůw a bylin ušlechtiłost, owocí pak rozmanitých libau a chutnau příjemnost w té zemi jsaucích se rozpomínám: tolikrát ta słowa proroka onoho Božího w žałmu 104. s zwłáštním mysli pohnutím wynešená sobě ku paměti přiwozuji:

Ó jak skutků twých, Bože, rozličnost,
Jest předivwná twá w nich i welebnost;
Twá díla, jakož jsau plná maudrosti,
Tak jest plný swět twé diwné štědrosti.

A protož w prawdě za šťastné a práwě arcibłahosławené obywatele zemí těch jsem býti saudił, kdy by prawého wšech těch wěcí stwořitele poznali.

XLIX.

Marek Morawec Bydžowský z Florentina.

Otec Markůw, Wáclaw Morawec († 24. Máje 1569) měštěnín a senator, potom pak posléze primas města Nowého Bydžowa, muž welmi opatrný a obecného dobrého weliký milowník, zůstawil po sobě krásnau památku tím, že l. 1568 wymohl při císaři Maximilianowi II., aby N. Bydžow za město swobodné wyhlášeno a k městům wěnným králowé české připojeno bylo. Takowý otec snažně pečowal o wzdělání syna. Marek, nabyw prwního učení w rodišti, odeslán byl na universitu Pražskau, kdež, maje dewatenáct let (1559), stal se bakalářem swobodných umění. Od té doby nepřestal pracowati o rozmnožení wědomostí swých a powěsť jeho tak welice wzrostla, že jej císař Rudolf II. 1575 powýšil do stawu wládyckého, od kteréž doby psal se „a Florentino." Léta 1565 přijal hodnost mistrskau. Od léta 1569 do 1604 zastáwal professuru na učení Pražském; obyčejně učil fysice, časem přednášel též o dějinách českých. Pětkrát byl děkanem fakulty filosofické, šestkrát rektorem university. Léta 1604 oženil se, což bylo proti prawidlům uniwersitním, tak že z úřadu professorského ustaupiti musil. Poslední léta přežil co měšťan a senator Nowoměstský. Umřel 1612 dne 15. Září, i pochowán byl w kostele Božího těla na Nowém městě. Historické spisy w jazyku českém zanechal dwa: Žiwot císaře Maximiliana II. (w Praze 1589) a Příběhy za císaře Rudolfa II. (1575 — 1596) w Čechách i w jiných zemích zběhlé (Rukopis univ.

bibl. Pražské pod nápisem Rudolphus rex Boëmiae). Kromě toho sepsal mnoho učených rozpraw i básní w jazyku latinském.

Z Příběhůw za Rudolfa II.

Dobýwání Jagru l. 1596.

Léta 1596, když sultán Mehmet toho jména třetí turecký císař w stekłosti swé lid křesťanský mečem, ohněm a jinými přeukrutnými těžkostmi hubiti a trápiti umínił, s zběří swau tureckau šestého dne měsíce Čerwence z Konstantinopole wytáhw, do hořejších Uher cestu upřímo před sebe wzał, a aby tu nejhławnější a nejpřednější pewnost w Uhřích hořejších Erlu oblehł, natom s wezíry a bašemi swými se docela snesł. Že pak někdy jak křesťané tak i Turci, když pewnosti některé, w jakém by położení była, dobře powědomi nejsau, k příhodnému oblehnutí jí sobě místo skrze štráfy wypatřují: diwným spůsobem a řízením, obzwłáštně pak také po častém około až k Erle Turka štráfowání křesťané aumysł ten jeho a předsewzetí w ležení swém na konec wyzwěděli. Když jej již jako očitě spatřowali, aby tauž pewnost lidem tím lépeji opatřenau míti mohli, hrabě z Turnu s lidem swým morawským, kteréhož pod pěti praporci půłtřetího tisíce měł, hned šestého měsíce Září, jenž był ten pátek po dwanácté neděli po sw. Trojici, od Hatwanu, pan Wilém Trčka, horliwý swé własti i wšeho křesťanstwa miłowník, ano i weliký Turka nepřítele nepřítel, s pěti sty mušketýry z regimentu pana Rudolfa Wchynského, 11. dne Září z ležení od Wacowa wytrhw, se šťastně do Erle dopravił, a społu s Nyáry Pawłem, nejwyšším nad pewností, s hrabětem z Turnu, s panem Kokoranem, pánem właským a nad stawením mistrem, a panem Janem Wchynským, wšeho swého lidu około pěti tisíc majíce při sobě, w ní se zawříti dali. Turecký pak císař také, maje při sobě dwakrát sto tisíc lidu, jej wšudy wůkoł a wůkoł welbłaudy, kterýchž přes sto tisíc było, obehnati a tak w tom spůsobu, jakž prwé był umínił, Erlu 22. dne Září měsíce oblehnauti dałi. Toho také dne křesťané wen z Erle wypadli a mimo jednoho bega, kteréhož žiwého jali a do pewnosti přiwedli, šedesáte Turkůw postínali. Nicméně wšak Turci, jedni po druhých silně stojíce, toho předce dne po šermicli tom ležení sobě před Erlau zarazili a do ní z osmi welikých kusůw silně zhusta střílejíc, i pewnosti i lidu w ní křesťanskému nemałau škodu činili, tak že křesťané skrze časté wen na Turky wypadání, ano i skrze udatné a zmužiłé swé w pewnosti bránění za pět toliko dní, počítajíc ode dne obležení až do 26. dne měsíce Září, dwě stě lidu swého ztratili. A majíc již skoro na wětším díle město, w němž do jednoho tisíce domů było, od Turkůw rozstřílené: když se jim w něm déleji zdržowati a brániti možné nebyło, je sami dobrowolně téhož 26. dne měsíce Září do gruntu wypálili a po wypálení wen z města wypadše, nemáło opět lidu swého ztratili a od Turkůw zraněného měli. Ale wšak naproti tomu i oni Turkům tehdáž několik kusůw střełby hřebíky zatłaukli, baše jedno a tři jiné begy jali a s nimi do dwau zámků, kteříž tu při Erle jsau, ještě we třech tisících lidu swého se oddali a zawřeli. Kterýchžto také dnůw tři sta Turkůw

około Erli za zámky w polích štráfujíc, když se na ně dwadceti toliko Wałaunůw wen z zámku jednoho s welikým pustiło křikem, dotčené Turky na utíkání přiwedli a takměř skoro wšeckny po nich se ženauc, postínali a postříleli. Nebo jakž tak někdy býwá, že lidé strachem nějakým předěšeni jsauce, na žádnau stranu se neohlédajíc, utíkají a tudy sami od sebe w mnohem wětší nebezpečenstwí upadají: tak jednostejným spůsobem i ti Turci, za jiné nemajíc, než že našich, poněwadž tak welký křik od těch dwadcíti Walaunůw słyšán był, mnohem wíceji býti musí, w utíkání swém na počet Wałaunůw se nikdy neohlídajíc, nehrubě opatrně utíkali, odkudž také i sami takměř se k tomu přiwedli, že od dotčených Wałaunůw dosti snadně až na hławu wšickni poraženi byli. Po kterėžto Turkůw porážce ano i po spálení města císař turecký, po ty dni w Solnoku se zdržowaw, teprwa 27. dotčeného měsíce Září osobně do ležení před Erlu přijeł a tu stan swůj rozbiti a k zámkům ze čtyr rozdílně šanců silně stříleti i šturmowati dał. Kdež ani křesťané nezaháleli, nýbrž w dotčených zámcích silně se bráníc, také téhož 27. dne měsíce Září přes dwě stě lidu swého w nich ztratili a zraněných nalezli. 28. pak dne m. Září Turci do nejpłatnějšího příkopu pod starý zámek se přišancowali a odtud ne małau ale welikau škodu našim činili, tak že při straně té již žádný wíceji na zdech, aby je retowali, zůstati nemohauc, Turci takměř třetí díł hořejší pewnosti, jenž starý zámek słauł, tehdáž již sobě byli podmanili, ano i k jedné baště, kteráž wšecka zemí zasypána a zarumowána była, se hrubě šancowali. Pana Wiléma Trčku kułkau jednau w nohu postřelili a druhau mu hemelín, wšak obauma beze škody, štráfowali.

A tak když již weliké nebezpečenstwí našim w pewnosti nastáwało, Nyáry Paweł, nejwyšší w ní, a pan Wilém Trčka jednoho z Erle s psaním, kteréž toliko ciframi psáno a w něm za pomoc a brzký retuňk od nich snažně žadáno było, k arciknížeti Maximilianowi posłali. Kterýžto když 29. dne m. Září k arciknížeti do ležení u Kobeše[1]) při řece Tise ležícímu přijeł, práwě také toho dne před polednem Kornyš Kašpar, wysłaný od knížete Sigmunda sedmihradského, se k arciknížeti z Wardeinu dostawił a oznámił, že pán jeho, kníže sedmihradský, již dokonce s lidem swým nahotowě jsa, té wůle jest, s ním, pokudžby toho potřeba ukazowała, do Uher hořejších se pustiti a tu społu s arciknížetem, aby Erla tím spíšeji retowána býti mohła, se sraziti. Kdež arcikníže Maximilian, toho welikau potřebu býti uznáwaw, s wysłaným tím natom doceła zůstał a zawřeł, aby pán jeho nejdéleji około 9. aneb 10. dne aneb 12. dne m. Října s lidem swým zajisté k Tokaji přitáhł, tu že i on s lidem swým se naleznauti dáti chce. Jakž pak tak i hned 1. dne m. Října p. Mikułáše Pálfiho s jeho uherským lidem k Setčinu[2]) a na druhý potom den pana z Šwarcenberku též s jeho lidem nápřed wysłał, a sám odtud z ležení od Kobeše 4. dne m. Října, maje při sobě 46000 wýborného lidu, se také k Tokaji hnuł. Kterýžto lid wšecek welice jak k tažení tak i wíceji a mnohem žádostiwější a chtiwější toho był, aby se toliko brzo s nepřítelem potkati mohł. Ale že práwě tehdáž za osm dní pořád pršeło a poto-

[1]) Kapos. [2]) Szécs, Sečowce.

kowé a řeky se na nejwyšší rozwodniły, ano i cesty welmi złé a welicí wrchowé w místech těch byli: pro ty samé případnosti a překážky naši netoliko w den ten sobě s knížetem sedmihradským uložený se sraziti a Erli, jakž pak již toho tehdáž největší potřeba była, retowati, ale ani hned naprosto skoro nikam, jak s střełbau tak ani s wozy a jinau wáłeční municí, obzwłáštně pak němečtí rejthaři táhnauti nemohli. Nebo co prwé předtím byli dwa neb tři koně táhli, to tehdáž jich w těch złých a hornatých cestách osm táhnauti museło. Kdež arcikníže w tak důležitých potřebách swých włastních koňůw nic nešetřowaw, je k střełbě a jiné municí, aby tím spěšněji s ležením swým táhnauti mohł, zapřahati dał; wšak jim ani to nemnoho prospíwało.

Císař pak turecký hned brzy, jak se naši do zámkůw zawřeli, do nich hłas pustił, jestliže mu toliko brzy pewnost dobrowolně wzdáti chtějí, že wšecky při hrdlech zachowati a odtud propustiti chce a slibuje. Ale wšak na ten křik a hłas turecký když z přísného poručení p. Wiléma Trčky pod hrdła trestáním žádný z pewnosti nic odpowěditi ani se ozwati nesměł: Turci žádné tak jisté odpowědi na swé wołání míti nemohauc, ihned zase poznowu do zámkůw stříleli, a w nich od 26. dne m. Září až do 3. dne m. Října dwě stě našich postříleli a w šturmích pobili. Že tak císař turecký uznáwał, kterak by dotčeným zámkům střílením nemnoho uškoditi, nýbrž něco wíceji zaházením około nich příkopůw dowésti mohł: od 28. měsíce Září až do 1. m. Října nehrubě do nich stříleti, anobrž we wšem swém ležení prowołati dał, aby jeden každý, byť był kdo chtěł, otýpky aneb wáłky z winičného réwí, týček aneb jiného jakéhokoliw dříwí děłał, a w tanistřích zem aneb písek snášeł, a tím tak příkopy mezi winohrady a starým zámkem pod trestáním hrdła aby zahazował. W čemž když se tak wšickni posłušně zachowali, ano i pro nedostatek sedlákůw, kteříž jim byli skoro wšickni z ležení zutíkali, takměř połowici dotčených příkopůw zaházeli: posledního dne m. Září na den sw. Jeronýma hned ranním jitrem k starému zámku šturm pustili; ale s nemałým jej počtem lidu swého ztratili. Nebo naši se zmužile a statečně bráníc, je s pomocí Boží od zámku odehnali. Nicméně wšak Turci předce den ode dne wždycky silněji a silněji zámku starého dobýwati nepřestáwali, ani nato co dbali, že tam té půłdruhé neděle, jako ode dne obležení Erli až do třetího dne m. Října, jak při zámku tak i prwé při městě čtrnácte sturmů, w nichž některých jim přes tisíc lidu jejich padło, ztratili.

Když již nemałau částku zámku toho, jako nápřed dotčenau baštu, zemí a rumem zasypanú dobýti měli a ji již na nejwýše podkopali, pan Wilém Trčka w rychłosti času nočního s druhé strany pewnosti nowé jakés stawení jako nějakau baštu z dříwí a prken při zdech postawiti a zewnitř hlinau a wápnem obwrci, do wnitř pak nemáło sudůw naskrz zwrtaných prachem a kamením naladowaných nakłásti dał, a na ráno lidu swému poručił, aby na to stawení wyběhnauc, jako by je dáleji stawěti chtěli, se k tomu na něm ochotně zatáčeli. Což když tak učinili a Turci je natom spatřili, za jiné nemajíce, než že jim naši odtud nějak hrubě škoditi chtíti budau, dotčené bašty rumem zasypané státi nechali a wšickni auprkem k tomu nowému stawení se ženauc, je šturmem slezli; kdež také i naši se jim poněkud, ale nehrubě

a nedłauho bránili. Nebo ihned potom, jako by již Turkům déleji odolowati nemohli, z něho se pomału dołů do pewnosti pauštěli a utíkali. Turci pak předce wždy wíceji a wíceji na stawení to wesele lezauc, když se z nich tam mnozí nahoru dostali a na něm se šawlemi swými, sobě diwně počínajíc, bystře zatáčeli: tu pan Wilém Trčka do dotčených sudů skrytě a tajně oheň pauštěti dáwał. Sudy ty se šťastně zňały a netoliko kamením a prachem tím stawení to na kusy roztřískały, ale také i Turky ty z něho a około něho semotam rozházeły, mnohé z nich hned na místě potłaukły, mnohé smrtedlně zraniły, mnohé na połу zmrłé dołů z bašty srážeły. Někteří pak také, newědauc, co by se to s nimi děłało, když sami od sebe strachem dołů padali, na ně naši nemeškajíc wen z pewnosti wypadli, a které tu tak zmámené w otrapách ležící a některé již napoły zmrłé ležeti około nalezli, je prwé nežli sami k sobě přišli, a mezi nimi baše jedno, postínali. Turci, ačkoliw tu tehdáž ne máło, ale hned čistě, jakž náležeło, přetříbeni byli, wšak nato máło dbajíc, nikoli ani we dne ani w noci nezaháleli, nýbrž bez přestání příkopy wíceji a wíceji zahazujíc a i zhusta ohniwými kaulemi do zámku starého střílejíc, k němu za dwa dni pořád, jako 2. a 3. dne m. Října, šturmowali. Ale i tehdáž opět nic wyříditi nemohauc, nemáło lidu swého ztratili. Třetího pak dne, když císař turecký zase poznowu dwadceti tisíc lidu swého, mezi nimižto mnoho spahůw a Tatarůw było, k hławnímu šturmu pustił: jim naši podtud, pokud jim nejwýšeji možné było, se zmužile a statečně bránili. Ale že weliká moc a síła té zběře turecké była a práwě tehdáž na naše, když se nejsilněji brániti měli, wítr do pewnosti se obrátił a wšecken také dým z ohniwých kaulí a jiných ohniwých nástrojůw, kteréž na Turky dołů pauštěli, na ně se zase obraceł: tu již pro dým, jak by se Turkům dáleji brániti měli, wěděti nemohauc, chtějíc neb nechtějíc naposledy zámek ten wzdáti a někteří ještě do druhého zámku, jenž nowý słuje, utéci museli. Kdež předce našich tu tehdáž osm set, Turků pak čtyry tisíce padło a Nyáry Paweł, nejwyšší w Erle, smrtedlně raněn był. A tak když již Turci sobě starý zámek w moc uwedli, janičáři turečtí čtyry sta hław, jednu na kopí wtekše, prawíce ji jednoho nejwyšších německých býti, císaři swému do ležení přinesli. Nad čímž on, ano i nadtím, že tehdáž také jeden Uher a jeden Němec z nowého zámku do ležení jeho wypadli, nemáło potěšen jsa, hned také se o to snažně starał, jakým by spůsobem i toho již posledního zámku co nejdříweji dostati mohł. Ale že mu jak šturmem tak i střílením pro wysokost skáły a to pískowaté, na kteréž postawen jest, nemnoho uškoditi mohł: natom zawřeł, aby, jestliže jináč býti nebude moci, tauž skáłu podkopajíc, zámek prachem rozhodił. Tak jakž ji již na čtrnácti rozdílně místech podkopati daw, 11. dne m. Října k zámku, ale wšak nadarmo, šturm pustił. A teprwa uznáwaw, že by tu šturmem nic spůsobiti nemohł, na druhý den prach k zámku snášeti dał a, aby jej jím rozhodił, toho całého aumysłu był, jakž pak i potomně na dwau místech zapáliti prach daw, jím poněkud skáłu roztrhł. Což když soldati křesťanští, obzwłáštně pak Wałauni spatřili, že Turci k ničemuž jinému nesměřují, než aby prachem tím i je i pewnost do konce zkazili: proti nejwyšším swým se pozdwihli a jich potom naposledy w ničemž uposlech-

nauti nechtějíc, za nic neměli, nýbrž wší mocí a kwałtem je k tomu nutili, aby Turkům pewnost wzdajíc, i sami sebe i je při hrdlech zachowali, prawíce, jestliže jim w tom neswolí, tedy že oni sami mimo wšecku jejich wůli, nežli by tu tak zahynauti měli, ji wzdáti míní. K čemuž když jim tak snadně nejwyšší swoliti nechtíc, se toho učiniti zbraňowali, ano i také Wałaunůw, aby wěci takowé před sebe nebrali, snažně za tři dni pořád žádati nepřestáwali: 15. potom dne m. Října dotčení nejwyšší, jako Nyáry Paweł, hrabě z Turnu, p. Wilém Trčka, p. Jan Wchynský a p. Kokoran se społu do jedné swětnice zawřeli a, co by tak w té wěci učiniti měli, radu drželi. Wałauni pak někteří u též swětnice dwéře zastaupiwše, ihned bez meškání také některé z prostředku swého wen z pewnosti do tureckého ležení wypustili a skrze ně Turkům oznámiti poručili, jestliže je społu s manžełkami, dítkami, pintami, swazky, šawlemi ano i se wším zbožím jejich odtud propustiti a při hrdlech zachowati chtějí a slibují, že jsau toho aumysłu, aby jim pewnost wzdali. K čemuž ke wšemuž ačkoliw jim Turci swolili a wšecko tak, čeho při nich wyhledáwali, zdržet a splnit slibowali: ale wšak předce pod tím Wałaunům newěříce, zase některé z prostředku swého do pewnosti wysłali, a aby k jednání a porownání takowé wěci k nim jeden z nejwyšších wysłán dołů był a s nimi na něčem jistém zůstał, o to dotčeným wysłaným swým jednati poručili. Pročež když již zase jak wałaunským tak i tureckým wysłaným nějaké małé dwéřce od pewnosti otwírány były, nenadále několik janičárůw a potom i hned několik set jich dwéře wyraziwše, za nimi do ní wskočili a, widauc již swých wnitř wětší počet nežli křesťanůw býti, bez meškání do swětnice mezi nejwyšší wběhli, jich se tu, zdali by jim pewnost wzdáti chtěli, dotazowali. Což když se nejwyšší učiniti zbraňowali, ihned dotčení janičáři se jich zmocnili a je jali, jaté wen z swětnice wywedli a właským jazykem křičeti počali: kteří se k nim připojiti a poddati chtějí, ti aby na stranu ustupowali. Kdež ihned Wałauni na stranu ustaupili a po wzdání pewnosti díł jich se k Turkům připojili. Jiní, kteří se poddati nechtěli a utíkati rychle nemohli, dotčení janičáři těch něco postínali, některé zjímali; ano i když potom někteří dołů utíkati chtěli, w tom takowém tłačení ještě dwě stě těł křesťanských se pomačkało a zardausiło. A něco předce jich odtud na Pudenok (Putnok) a Filekow zutíkało. Nejwyšší pak wšickni wespołek zajati, dwa z nich toliko, jako Nyáry Paweł a pan Kokoran diwným spůsobem a řízením Božským wyswobozeni. P. Wilém Trčka a p. Jan Wchynský s některými wíceji křesťany předse w zajetí tureckém zůstáwají.

L.

Krištof Harant z Polžic.

Staročeský byl Harantůw rytířský rod. Krištof narodil se l. 1564. Otec jeho Jiří byl za Rudolfa II. hejtmanem kraje Plzenského a králowským radau. Prwního wzdělání nabyl Krištof doma. L. 1576 odebral se ke dworu arciknížete Ferdi-

nanda, bratra cís. Maxmilianowa, do Innsbrucku, maje se tam k dalším službám přispůsobili. Asi 1584 po smrti otce swého wrátil se do Čech. L. 1593 do 1597 bojowal w Uhrách proti Turkům. L. 1598 wyprawil se w Dubnu spolu s Heřmanem Černínem z Chudenic, šwakrem swým, na pauť do swaté země. Z Benátek dali se na moře, widěli Jerusalem a ostatní místa poswátná, nawštíwili Egypt, horu Sinai a wrátili se přes Alexandrii a Benátky domů w Prosinci téhož roku. L. 1601 stal se Harant komorníkem a radau cís. Rudolfa II., l. 1603 přijat byl do stawu panského. Jako při Rudolfu II. tak požíwal přízně i při císaři Matyášowi. Rok ale 1618 přiwedl zlý obrat w posawadní štěstí jeho. Puzen jsa ctižadostí, aby se stal účastným wysokých hodností, kterých panující tehdá strana pod oboji jen přiwržencům swým dopříwala, opustil Harant, byw posud horliwým katolikem, wíru otcůw swých. Následek toho byl, že dosáhl sice, po čem dychtil; ale práwě to bylo zkázau jeho. Když po bitwě na Bílé hoře jalowý král Fridrich Falcký z Čech uprchl a panowník prawý w králowstwí se uwázal, zastihla Haranta zároweň s jinými zbauřilými pokuta wěrolomstwa, jehož se proti králi a pánu swému byl dopustil. Dne 21. Černa 1621 učiněn jest konec žiwotu jeho.

Krištof Harant byl muž wysoce wzdělaný, znatel literatury staroklassické i sauwěké, milowník básnictwí a jmenowitě hudby. L. 1608, ponaukán byw k tomu od mnohých přátel swých, wydal wypsání pauti swé na wýchod s rytinami, jež sám kreslil. Dílo to wyšlo podruhé péčí K. J. Erbena nákladem Matice české. Překlad německý wydán byl l. 1668 w Norimberce.

Benátky.

Město Benátky nejprwé swůj počátek wzało léta po narození Krista Pána 407. za času Arcadia a Honoria řeckých císařůw, když Radagasus král z Gothie se dwěmakrát sto tisíc do właské země wtrhł, wšecko, nač přišeł, pálił, mordował atd. A tehdáž se mnozí po ostrowích, na nichž nyní město stojí, skryli a s rybáři, kteříž se tu osadili, až nepřítel odtáhł a poražen był, zdržowali. L. 413, když Alaricus král wizigotský týmž spůsobem do Włach přitáhł, město Řím wybojował a pokaził, ti lidé a jiní, co nejpřednějšího było, zase na ty ostrowy utekli a tu se mnozí z nich do konce na místě, kdež Riv'alta až podnes słowe, osadili, a jiní, když nepřátelé z země pryč odtáhli, zase do měst se nawrátili. Naposledy léta 453 pro strach krále Atilly uherského, kterýž wšecku německau i właskau zemi i jiné mnohé wybojował a wyhubił (od toho také słauł flagellum Dei, to jest, bičem aneb metłau Boží) tak mnoho lidu na dotčené ostrowy se wydało, wšech wěcí dostatek s sebau nashromáždiwše, že tehdáž město práwě

založili a jménem okolního národu Venetia nazwali. Leží pak na ostrowích jezera neb zátoky mořské Adriatického a práwě proti řece własky Brenta, łatině Medoacus řečené, kteráž do téhož jezera padá a se tratí. Włastně to jezero jest díł moře adriatického, ale welmi mělké a tiché pro wršky a ostrowy, jimiž jest od welkého moře odděleno, tak že do něho woda z moře nemůže, nežli máło kolikas místy (słowau portae, brány) jako spławy nějakými, wšak dobře opatřenými pro bauře mořské i pro wpády nepřátel. A kdy by několik jiných řek nebyło, kteréžto do něho wpadají, máło by w sobě wody měło.

Někteří přirownáwají położení břehůw terræ firmae neb continuæ, to jest, s jedné strany země właské stáłé, k łučišti, hráze pak aneb ty ostrůwky s druhé strany moře welikého připodobňují k tětiwě. Netoliko pak po wodě ale i po zemi z přirození opatřeno jest, jsauc ku podiwu pewné. Nebo woda w té zátoce jest tak mělká, že se na ni jináče nelze pławiti nežli małými nehłubokými łoďkami; k tomu na mnohých místech s žádnými łoďkami k městu by přístup nebył, kdy by kanálů, to jest, příkopů naschwál k tomu udělaných neměło. Kdo by tedy na Benátky s té strany země chtěł připadnauti, musił by od země přes wody až do města buď z łodí aneb z worů a dříwí dłauhý most ustawěti, aby přes něj wojsko přewedł. Ale měł by přitom toto zaneprázdnění, že wšudy tak širokého místa nenajde, aby łodí aneb wory rozšířił; pakli by našeł, tedy nedłauho a nedaleko, pro nestáłost wody, kteráž w jistých hodinách schází a zase přistupuje, sem i tam by tím mostem metała, až by jej roztrhła aneb odnesła. A kde by se tolik łodí a dříwí dostati mohło, aby tak weliké były, ježto by welkau tíž od municí a lidu snésti mohły? Benátské gondole nic toho nenesau. A přes to měli by Benátčané wšecky w swé moci při městě, bráníce z daleka z welkých kusůw střełby, aby se nic po wodě newezło, a z některého sta kusůw wždy by nějaká škoda a skutek následował. Wšak prwé s oné strany terrae firmae musił by šest hławních pewností a welikých měst, jenž jsau Padua, Terwis, Verona, Bressa, Bergamo a Crema, mimo jiné menší, dobýti a opanowati. S druhé strany jest ta wznešená a sławná we wšem křesťanstwu pewnost Palma, w krajině Forojuliensi a od Benátčanůw léta 1594 teprw dostawená. Pakli by chtěł bez mostu na wořích aneb łodičkách k městu, tolik jich nedostane, a by i dostał, kdy by neměł lidí dobře struh a kanálů powědomých, nikoli by k městu w šíku a hłučně přijíti nemohł. Chtěł-li by pak artalerii wésti, tu by na welkých łoďkách a širokých prámích aneb wořích pławiti musił; a wšak by skrz wšecky kanáły pro úzkost jich projeti a pro diwné motanice z nich se wytočiti ani se w nich ohýbati nemohł; zatím by se z města střełbau překážka učiniti mohła. S té strany moře, kdo by armádu od welikých łodí měł, musił by skrze dotčené brány do lacu aneb jezera; a tu s obojí strany jsau tak dobře střełbau našpihowané pewnosti, že by snadno nejwětší armádu rozehnały. A wždy, by i té brány dobył, wšak do jezera nemůže nežli jednau łodí na špic, proti němuž by Benátčané se wšech stran, na łodích i na náspech kolím obitých jako w šancích bez těžkostí wšecko rozstříleli; a jak by jednu łodí potopili, již by po armádě weta było, proto že od těch bran jest toliko jediný kanál do měta pro weliké łodí, a jinudy do města pří-

stupu není. Summau jest nedobyté, leč by nikdež wůkoł sebe žádné země neměli, že by se pro hład podati museli; ale kdo by jim zabránił na silných armádách na moře wypadati a do okolních zemí a do Turek dojížděti a obilím se opatřiti?

Toto též při położení toho města šetřiti se může, že ne bez příčiny předkowé opodál a na deset mil właských od moře welikého a jeho bran wzdálí je założili. Neb tau příčinau netoliko před wpády nepřátel a łaupežníků jsau bezpečnější, ale tím bližší země a krajin okolních, z kterýchž jak obilí tak zahradní wěci a waření, woda sładká a wšecky jiné potřeby městu se dodáwají, a tím łacinější na mnoze a čerstwější pro blízkost cesty toliko pěti mil właských přicházejí. K tomu čím blíže jsau země, tím zdrawější a pohodlnější powětří mají; jináče by je smrad mořský a z bahna okolního dáwno był z toho místa wypudił; ale w prawdě po starých lidech, jichž tam množstwí widěti, znáti jest, že tam mimo jiná w mokrých místech wystawená města musí zdrawé powětří býti.

Město na dwé welikým kanálem se dělí, také słowe grande, to jest weliký, kterýž skrze město spůsobem litery versalní S prochází, zdýlí do 2500 geometrických krokůw, a naskrz jest-široký čtyřidceti krokůw. Nemá nežli jediný most kamenný z jednoho obłauku, ale tak wysoký, že pod ním prostřední łodí se stožárem projde a dwě galery s rozłoženými wesły sebe minauti mohau, ještoby pod Pražským mostem s těžkostí jedna prošła. Z toho kanálu jde jiných třinácte menších do města, po kterýchž na łodičkách gondole řečených sem i tam se pławí. A místy jsau břehowé zdmi wyhnaní, po nichž se může suchau nohau choditi a na druhau stranu kamenné a dřewěné mostky, jichž do 450 pokłádají. Wšak wětší díł města w wodě a na kolích stojí, ostatek na ostrůwkách, tak že wíce lidé po wodě se pławiti než po zemi choditi musejí; wšak možnější mají swé włastní gondole při dweřích přiwázané, na nichž pławí se kde chtějí; jiní po wšem městě nájemných za jisté ułožené peníze dostati mohau. Wšech wšudy po městě někteří do 3000 a jiní do 4500 pokłádají.

Město w swém okršlku má osm mil właských, kostelůw farních 62, kłášterůw čtyřidceti jeden, z nichž jest sedmnáte pro mužské pohławí, ostatní pak pro ženské; špitálůw sedmnácte, kapliček osmnácte; pěkných a z mramoru wystawených paláců množstwí, zwłáště s obojí strany welikého kanálu a kde woda jest; jinde, které ulice jsau bez wody, pro úzkost jich stawení na wýš nemohau se z úplna spatřiti, aniž tak lidné jsau jako jiné.

Nejpřednější stawení jest kosteł sw. Marka, palác a rathauz w jednom płacu pospołu ležící. Rathauz ozdobným malowáním od stříbra a złata pěkně se stkwí; w něm jsau wšecka knížata Benátská wymalowána, jichž było do dewadesáti osob, krom místa prázdného jednoho, w němž toto psáno stojí: Hic est locus Marini Falieri decapitati pro criminibus, totiž: Tuto jest místo, Marina Faliera pro wýstupky sťátého, proto že chtěł město a włast swau pod moc tyranskau přiwésti, l. 1354.

Kosteł sw. Marka jest wšecken z pěkného mramoru wystawený zwłáště wnitř díłem nákładným od małých kausků jako kostky rozličného porfyru a jiných barew mramoru aneb políwané hliny składa-

ných a tak mistrowsky spojených, že složíc jakékoli figury spíše se malowané nežli kausky kamenné přirozených barew přetažené na zdi a na stěnách býti widí. Takowého díla máme w Čechách příklad při kostele sw. Wíta na hradě Pražském, proti JMCské kuchyni, na kaple sw. Wácława. To řemeslné dílo łatině słowo museum, musivum, vermiculatum, segmentatum, a takto se wypisuje: Jsau kausky mramorowé, sklenné, dřewěné a t. d. rozličných barew, kteréž se pro wyznamenání wšelijakých figur w hromadu spojují. Jakož pak po lewé straně kostela Benátského, když se do něho wejde, jsau dwě tabule mistrowské, každá osobu mužskau z rozličných kamenůw wysazenau mající. W témž kostele stojí třidceti šest mramorowých słaupůw. Nad welikým ołtářem jest klenutí a na něm historia starého a nowého zákona, z jakýchs hadích kamínkůw wysazená. Za ołtářem stojí dwa kameny jako kusy słaupu, wzdálí od sebe na dwa kroky a tak jsau prohlídací, jako by ze skła były. Proti ołtáři jsau dwě pawłače, na jedné zpěwáci, na druhé diakon evangelium w jistý čas zpíwají. Jsau také w témž kostele dwoje warhany proti sobě; tu obyčejně na oboje hráwají, že jedny po druhých alternatim jdau. Na ołtáři stojí tabule z stříbra a złata slité, mnohými drahými kameny a perłami wysázené. U postřed kostela po prawé ruce jest brána obrazy sw. Františka a Dominika ozdobená, za níž chowá se pokład sw. Marka. Ode dwau stran kostela jest płac klenutý historiemi starého a nowého zákona malowaný a podłaha mramory rozličných figur wykłádaná. Prwé, než se do kostela wejde, musí se pod čtyřmi wěžmi jíti, kteréž stojí na słaupích z černého mramoru, ty jsau pěknými bílými pruhy a štrichy strakaté. Wnitř wůkoł wšeho kostela jsau dwoje pawłače, spodní stojí na 114 wysokých porfyrowých słaupích a wrchní na 146 menších mramorowých.

Zewnitř jest také pawłač s mramorowými słaupy wůkoł a wůkoł. Nad předními dweřmi stojí čtyři koňowé pozłacení, welicí, jako by žiwi byli, a mistrowsky, jako by se zpínali, z mosazi slití. Ti byli císaři Vespasianowi, kterýž Jerusalem zkaził, léta od narození Božího 72. ku poctiwosti w Římě děłáni. Odkudž je císař Konstantin Weliký do Konstantinopole přiwézti dał. Potom je 1202 Benátčané, jakž město Konstantinopolis s jinými národy na čas opanowali, wedlé jiných mnohých wěcí wzali a na to místo postawili. Střecha nad kostełem jest pěti okrauhłými báněmi ołowem přetaženými přikryta.

Wěže čtwerhranná około osmdesáti noh podál od kostela samotná stojí, dwě stě třidceti noh wysoká a při každé straně od jednoho rohu k druhému čtyřidceti noh široká jest, wnitř tak powłowné a mistrowké schody má, že se jich toliko dwadceti pokłádá. Prawí se, že by císař Fridrich poslední do ní koněm až do střechy beze škody wjeti a zase dołů sjeti měł. Příkład takowých schodů máme na hradě Pražském, kdež JMCská wížku nad pokoji nowými, nad níž altán s římsau postawen jest, w nowě ustawěti dał: w té wěži jsau schody až do wrchu mistrowsky, že se po nich jezditi může, a jdau kołem až nahoru.

Před kostełem sw. Marka jest płac aneb rynk čtyry sta kroků zdýlí a sto třidceti zšíří, na kteremž stojí dwa słaupowé: na jednom jest znamení sw. Marka, totiž lew s křídły, a na druhém sw.

Theodoret. Mezi těmi słaupy obyčej míwají utráceti złočince a strappacordu dáwati. Strappacorda jest trestání miłostiwé jako u nás na płanýř aneb do obojku postawiti. Nebo tam mají słaup na spůsob sprawedlnosti, kterýž na ryncích měst Pražských stojí. Na konci příčných trámů jest skřipec a po něm prowaz až na zem s obau stran wisí: na jeden konec za ruce nazpět aneb zádu obrácené winného přiwáží, a potom jej nahoru, jak wysoko chtějí aneb poručeno sobě mají, pochopowé a biřici táhnau a co nejrychleji prowaz s ním dołů pustí, a leda jen by země nedopadł, jej zdrží; a kolikrát jim poručeno, tolikrát jej wytáhnau a pokaždé prudce dołů spustí. Tím spůsobem netoliko welikau hanbu a posměch, ale i wytočení kłaubůw a rukau, mimo přílišné těła ztřesení, tomu jistému činí. A jest ta wěc tam tak obyčejná, že máło na ni dbají; mnozí z kratochwíle a třebas z peněz tak se haupati dají; nebo wědí, jak ruce stisknauti, a mnohých při tom fortelůw, jako když ruce nazad založí a jimi se drží, užíwají a tak od toho častého natahowání silné a zwykłé audy mají.

Také, jakž jsem nahoře dotekł, kde se pokład při kostele sw. Marka chowá, tuto něco o něm położím. Jest zajisté wěc hodná spatření; neb obyčejně každého roku na den sw. Marka w kostele na weliký ołtář se wykłádá a každému k spatření přes cełý den ukazuje: awšak tu dwa páni, dokud wyłožený jest, při něm sedí a naň pozor mají. Předně pak jest dwanácte złatých korun a dwanácte złatých jakýchsi kabátůw, wšecko perłami a drahým kamením osazených; tabule złatá na ołtář, mnohým drahým kamením obkłádaná; šest złatých křížůw s drahým kamením; dwě złaté kadidlnice a několik jiných stříbrných; nádoby wšelijaké z drahých cełých kamenůw děłané, z nichž dosti se małé kausky w prsteních draho cení; džbánek z achatu plný welikých pereł; dwě perły jako żałudy; jeden weliký rubín; dwa měšce plné drahých kamenůw; monstrancí, swícnů, ornátůw a jiných potřeb kostelních wšecko od złata a drahým kamením krumplowaných množstwí, že se při tom wšem złato za nic nepokłádá; rohy jednorožcowy tři, z nich dwa každý přes půłdruhého łokte zdýlí a čtyr prstů ztłauští, třetí pak něco menší, se spatřují. Knížecí kłobauk samý na dwakrát sto tisíc dukátůw se cení. A jiné mnohé wěci nemožné zpamatowání, kteréž Benátčané na díle w wáłkách na moři i na zemi, nejwíce když Konstantinopole dobyli, od potentátůw darem dostali, tu sw. Marku obětowali. Wšak swůj obecní pokład z důchodůw a na hotowých penězích jinde mají.

Z nejhławnějších stawení jest také arsenál, jejž německy Zeughaus a česky zbrojnice jmenujem. Ten se spíše zdá býti obzwłáštní město nežli jaká ohrada. Jest w okršlku přes dwě míle właské a má takowý nesčíslný počet wšech wáłečných na moře i po zemi potřeb, že nelze wyčítati; nebo snáze bych mohł s oním wzácným a sławným kapitánem generalním císaře Karła Pátého, markrabětem jménem Davalus Vastius to sobě winšowati, což on, wšed ráno do té zbrojnice a teprw w samý wečer wycházeje, propowěděł, že by raději tu zbrojnici měł nežli čtyry možná města właská se wším jejich příslušenstwím.

I toho naposledy tuto pominauti nemohu, že w Benátkách do dwau set studnic, w nichž woda sładká, pěkná a dobrá ku pití, na sáh i

dwa hłubokých, wšak w pauhém słaném moři se nacházejí, a kdo by toho newiděł, snad neuwěří tomu. Spůsob pak děłání takowých studnic aneb čisteren, własky sponge, jako by řekł hauba, takowý jest: Wyberau bahno a zemi mořskau dosti hłuboko i uděłají w wodě jámu širokau co největší a místem co prostřední kašny okršłek; potom do té jámy nemáło, totiž na tři neb čtyry střewíce zwýší hliny hrncířské do gruntu naházejí a jí tam pěchují, na tu dále písek zasýpají a teprwa nato zeď tłustau, dobře wnitř mazem opewněnau wystawí, až nad zemi aneb nad wodu. Do těch tedy tak sprawených čisteren s několika domůw w ulici i w domích obzwłáštních po žlabích wodu dešťowau shromažďují a té dle potřeby k waření, ku pití atd. užíwají. Jestli by kdy dłauho nepršeło, nawezenau a kaupenau wodau ty čisterny naplní, aby w čas potřeby wody dostatek był.

Kníže Benátské.

Wšecka obec dělí se na osoby duchowní a swětské. Duchowní hława jest patriarcha, a má pod sebau biskupy a rozdílné preláty. Dokud Attila města Aquilegium nezkaził a newywrátił, była w něm stolice patriarchy, ale potom na žádost Benátčanůw ta stolice do Benátek přenešena jest, a tu až podnes trwá. Swětských hława jest kníže, a má pod sebau lid na tré rozdělený, totiž władyky, měšťany a obecní zběř. Ačkoli pak wšickni jednostejně měšťané jsau a městského práwa jeden tak jako druhý užíwá: wšak rozdíł jest, že władykowé wším władnau a na hejtmanstwí do wšech krajin a měst jim poddaných wysíłání býwají, druzí téměř wšech úřadůw zhoštěni jsau. Kníže má swau instrukcí, kteráž w tejnosti jest; ale co se při wolení a panowání jeho pompy, důchodůw a jiných předností dotýče, o tom tuto położím.

Po smrti kteréhokoli knížete a jak ho jen k hrobu sławně a na obecný nákład doprowodí, hned se k tomu nařízení senatores, to jest rady, na palác sejdau, z nichž nejpřednější viceregent a vicedux, to jest místodržící, práwem jest. Ti dokud jiné kníže woleno není, z palácu nemohau; nebo dwéře se zawírají a silně střeží, tak že oni w tom čase wšecky zemské potřeby říditi a opatrowati musejí. Po témž pohřbu shromáždí se weliká rada, gran consiglio řečená, a ta z prostředku swého nařídí osoby jménem inquisitores, aby se na žiwot a spráwu předešłého knížete wyptali a w jistém času, pokudž by co złého na něj prokázáno mohło býti, żałowali a jeho statek na místě obce winili; tak že dědicowé a statku držitelé nebožtíka, pokudž co prokázáno i od pánůw přisauzeno býwá, to z statku nahraditi musejí, wšak jich žiwých poctiwosti a dobrého jména bez ublížení. Ač i w té příčině ani tak přísně s dědici nezacházejí, aby nemírnau summu na statek układati měli, ale leda bázeň a strach był budaucím knížatům, aby se šetřili a dětí aneb přátel swých nezawozowali. Pakli nic trestu hodného není, chwálí se a památka jeho dobrá zůstane.

Potom sejdau se, aby nowé kníže wolili a tu diwným obyčejem losy wybírají, jedni druhé wolíc nejprwé za wolence, a ti zas jiné, až naposledy několik osob, který by knížetem býti měł, wolí; a ten

musí dwadceti pěti losy aneb (jakž oni užíwají) kuličkami stříbrnými a złatými jiné přewyšowati. Takowý když se najde, hned mu jiní wšickni ruce líbajíc, štěstí s radostí winšují, a někteří jej na paláce i wen z palácu lidem wyhłásí; nato hned po wšem městě zwoní, rázem jména a obrazu jeho mince se bije. W tom wedau jej do kosteła sw. Marka, a on po wykonání służeb církewních na pawłači se lidu ukáže, ke wšechněm řeč učiní a we wšem dobrém se zakazuje. Odtud doprowázejí jej páni radní k ołtáři, kdež on procuratoribus sancti Marci, totiž kostelníkům kosteła sw. Marka, dle jemu předłožené formule přísahu činí. Potom přistaupí vicarius téhož kosteła a knížeti praporec knížetstwí do rukau dodá, kterýž on jinému k držení odewzdá; po oběře odtud ke dweřům jde a wstaupí na stolici na spůsob kazatelnice uděłanau, s kterauž od pławcůw práwo k tomu majících zdwížený około kosteła po płacu a wůkoł se nese, maje wedlé sebe jednoho z nejbližších příbuzných swých, kterýž z mísy wšelijakau złatau i stříbrnau minci hrstí mezi lid hází, až býwá přinešen k stupňům palácu, kdež ho páni radní očekáwají. Tu s té stolice sejda, kłobauk knížecí od jednoho na hławu jeho se włoží, a tak jde do pokoje radního, kdež práwo a klíče palácu k sobě přijímá. Odkudž potom každý domůw se nawracuje.

Kníže pak, když wychází, wždycky tento spůsob zachowáwá: Má na sobě oděw knížecí, totiž kłobauk, sukni złatohławowau s dlauhými rukáwy až k zemi, a jak z palácu wyjde, pokaždé welikým zwonem na wěži sw. Marka zwoní. Nesau před ním praporce na dłauhých tyčích a trauby stříbrné přes dwa łokty zdýlí, jimiž před ním traubí; nesau také kříž, za tím stolici pozłacenau a polštář złatohławowý. Potom jde kníže pod umbrellí mezi dwěma, maje na hławě knížecí čepici aneb kłobauk špičatý a rohatý, kterýžto roh jest pozadu nakřiwený, znamenaje a jako ukazuje, že ne na něm, ale na těch, jenž za ním jdau, senátořích, moc a wládařstwí záleží. Nápřed na tom kłobauce jest přiděłaný złatý kříž, a to z té příčiny, když jednoho času otec knížete Laurentia Celsa jemu jako synu swému knížecí poctiwost učiniti, kłobauk před ním sníti a ruce políbiti se zbraňował, ten kříž dali, aby i knížecímu úřadu i otcowské moci se neublížiło, tím spůsobem, jako by, když to otec učiniti musił, ne synu ale kříži ku poctiwosti to učinił. Za ním jde množstwí pánůw dwa a dwa społu, wšak z prwních dwau po knížeti ten, který po prawé ruce jde, nese meč nahoru špicí obrácený, w pošwě złaté, na znamení, že jakož jiná knížata a potentátowé meč dobytý před sebau nositi dáwají a tím swau plnau moc a panstwí dokázati chtějí: tak naproti tomu on swau moc, zákony a práwy obmezenau, jako meč pošwau obalený, od těch, kteříž z rad za ním jdau a meč nesau, we wšem dosahuje a jich radau nic kwapného předse bráti nemůže a nemíní.

Jedna z předních powinností jeho jest, že každého téhodne jednau ke wšem úřadům osobně dojíti, dohlídnauti, je k sprawedlnosti, aby nic z přízně a z hněwu nesaudili, napomínati, a pokudž by na ně jaké žałoby šły, je potrestati moc má a může.

Důchodu stáłého z obce wychází knížeti tři tisíce dukátůw a na ty musí drabanty chowati a jiná wydání činiti, zwłáště pak čtyry pankety každoročně dáti strojiti, jako: na den sw. Štěpána, na sw. Marka, na den Božího wstaupení a na sw. Wíta, k těm weliké množstwí pánůw

officírůw pozwati, a nadto jednau w roce každému z rad dar od złata aneb stříbra dáti powinen jest.

Když den Božího wstaupení přijde, wystrojí se ze zbrojnice weliká loď Bucentauro řečená, kterauž całauny drahými, stolicemi, stoły od złata a stříbra nákładně ozdobí a před palác knížete připławí. Tu kníže s nejpřednějšími pány a potentátůw legáty na tu loď w swůj majestát wsedne, a jiní páni s obau stran pořád, s welikau sławau a pěknau musikau a tak welikým množstwím małých loděk a gondolí na tisíce jich následujících na moře za brány castelly jménem nedaleko wyjede, kdežto po wykonání od patriarchy aneb officiála jeho jistých ceremonií a říkání kníže wystaupí a, některá słowa promłuwě, prsten do moře uwrhne a zas se posadí. W tom trubači traubíc a z střełby na pewnostech wystřelíc, jedau zpátkem do pewnosti, w kteréž kníže jako ženich předním pánům na swůj groš sławný panket místo weselí strojí a potom k wečeru do Benátek s radostí se nawracuje.

LI.

Wawřinec Benedikti z Nudožer.

Dědina Nudožery (Nedožery) w Nitransku jest rodiště učence tohoto, jenž wykládaje na universitě Pražské klassiky staré a nauky mathematické, proslawil se co grammatik český, a co básník wšech sauwěkých weršowcůw daleko předstihl. Prwním počátkům literním učil se w Jihlawě we škole Jáchyma Golce. Docwičiw se doma, obrátil se na universitu Pražskau, odkudž poslán byl l. 1594 za rektora školy w Uherském Brodě. L. 1597 stal se w Praze za rekt. Bacháčka bakalářem, načež přejal spráwu školy Žatecké. L. 1600 powýšen byl za mistra swobodných umění a opět uwázal se w rektorstwí školní a sice w Něm. Brodě (1602—1603). L. 1604 přijat byl za kollegiata do kolleje Karlowy, kdež působil nejen z kathedry ale i co spráwce důchodůw (probošt). L. 1611, když Matyáš po odstaupení císaře Rudolfa II. korunu českau přijal, wyslán byl (23 Máje) Benedikti sám třetí, aby králi nowému jménem university přání přednesl. Po Mart. Bacháčkowi a wedlé stařičkého Hubera nebylo muže, který by s upřímnější snahau byl se zasazowal o zwelebení klesající university, nad Benediktiho. Umíraje, ještě pamatowal na ni, odkázaw jí wíce než 1000 kop miš. Benedikti zemřel dne 4. Čerwna 1615. Campanus Wodňanus památku jeho básní latinskau oslawil.

Benediktiho latinským jazykem sepsaná mluwnice — Grammaticae bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae libri duo 1603 — patří k nejpodstatnějším grammatickým pracem na-

šim starší doby. Jméno básnické pojištěno mu překladem metrickým žalmůw, teprwé l. 1855 od Šafaříka objewenym. Ačkoli prosodie časoměrná již od Blahoslawa ustálena byla, nicméně Benediktimu náleží zásluha, že prwní jí užil w duchu oprawdu klassickém. Kromě toho znamy jsau jeho básně příležitostné a rozprawy latinské.

Žalm VIII. Heroico.

Ó weliký welikého ty náš panowníče okršlku,
Hospodine, ach welikáť jest twého jména welebnost!
Ach jak nestižená twá, jenž zemi přistřeła wšecku,
Wšecku nebes wýsost wěčným zastíniła bleskem,
Býti musí sława! Nýbrž (což diwněji wážím)
Twau welebí diwnau i ta nemłuwňátka maličká
(W nichž se o twor lidský jasná twá spatřuje péče)
Moc, jichž ústa němá jsau twých chwał hłásati nástroj,
Tak že ti nesmyslní, Boha kdož prau, hanbu nemírnau
Z důwodu tak makawého mají. Já jistě nebes twých,
Ó Bože, když jen krásu widím, a s tak mnoha słunce
Hwězdami w řádu miłém, jejž jim dał, kráčeti patřím,
Hned trna tak říkám: Ach jaks welikých, Bože, pánem
Těchto wěcí! A co pak, co čłowěk neb płod jeho bídný
Jest, že ho tak wážíš? nebo máło pod anjeły níže's
Jej posadiw, korunau panowání nad twory wšecky
Ozdobił ozdobnau; poddaw jeho pod nohy wšecko,
Cožkoli rozličným ruka twá kde zřídiła díłem:
Stáda wołů a owec a howad na polích se pasaucích;
Též zwěři stáda mnohá wysokých po horách běhající;
Ptactwo u wětru libém, jimž wysoko létati dáno;
Též ryby wšech wod a řek, w hłubinách jimž zpłýwati dáno.
Ó Bože, přesławný pane náš, jak rozlita sławně
Důstojná twá moc wšudy! Jak twé jméno welebné!

Žalm XV. Elegiaco.

W důstojném, Pane, twém nebe stánku, na twé hoře swatté,
Praw, kdo hoden uznán bydliti wěčně bude?
Ten bude, kdož srdcem je upřímnosti miłowník,
Rád čině wšecko prawé, rád młuwě wšecko miłé.
Ke škodě kdož jazyka swého bližnímu nebrausí:
Před křiwdau złobiwých zastane radše lidí.
Kdož sobě hříšníků (byť sławných) w mysli neważí:
Než wáží ctnostných, jakkoli často chudých.
Přípowědí kdož stále drží swých přísahy wšecky:
A słowa swého ničím, byť škodu brał, nemění.
Aupłatku kdož nedbá w saudu proti bráti newinným,
Wůbec aniž bližních lichwami swými hubí.
Těchto wěcí kdo by chtěł stáłau ostříhati myslí,
Tenť cele, ten włastní zůstane wěčně Boží.

Žalm XVIII. Heroico.

Swé tobě wšecko celau wraucností srdce wylévám:
W swé tebe wšecky živau láskau wnitřnosti pojímám,
Ó Bože můj, má síło miłá, má skáło přepewná,
Můj hrade, mé jediné spasení, můj sám Bože silný,
W němž doufám, můj štíte tuhý, rohu, jímž se potírá
Mých cele złost škůdců, před bauřemi kotwo a porte
Wždycky mi bezpečný! Neb kdyžkoli chwáłu do úst swých
Twau bera, tě wzýwám, hned mých, hned zpět jde nepřátel
Moc! Hned i auzkost má hned na prostranno wychází.
Již mne opět jistá była smrt obstaupiła swými
Hrůzami, již zhynutí wztekłým obklíčiło praudem,
Již hotowý mne děsił, smutné rozdíraje hrdło
Hrob, noha již sítí smrti jsauc zachwácena wázła:
W těchto byw auzkostech, k nebi jsem pozdwíhaje twáře
Wraucně wołał, k Bohu swému mocí wší síły wołał jsem.
On pak, jakž na swém ohniwé seděł obłohy trůnu,
Wysłyše hłas křiku mého, pohnut był rychle miłostí.
Hned jeho pod nohami swět se střásł, hned země wšickni
Zákładowé, wšech i hor hned třásli se strašliwě. Hrozný
Dým z chřípí jeho šeł, ohniwý płamen z úst jeho páłał,
Jiskry žiwé s uhlím řeřawým wšudy prskały wůkoł.
Kdež nebe z swých širokých weřejí wyzdwihši se, Pána
Spustiło hned k zemi níže, jehož była podnože temný
Mrákoty stín. Wozowé jeho pak swětłých cherubínů
Zástup. Skrýši sobě připrawił z temnosti mračen swých,
Odkudž blesk z obłaků uhlí řeřawého wycházeł.
Od Boha Bůh hřímał, zwuku swého wydáwaje troskot
Tak střeły pauštěje swé nepřáteły prudce porážeł,
Až se propast hłuboká tam pod nimi odkryła wšecka,
Zakładowé země též se ukázali od ducha úst twých.
Pak mne ujaw s wýsosti chopił a wywedł z welikých wod,
Z mých wšech nepřátel praudů těch jakkoli prudkých,
Ačkoli silnější mne byli. Pán podpora silná
Sám mi był. Oblíbiw mne sobě, Pán z úzka wytrhł mne.
Odpłatu mé newině, mé čistotě náhradu dał Pán,
Když, že jsem ostříhał jeho cest, widěł; ustawených praw
Šetře Božích a upřímě se mít k Bohu swému hleděł jsem.
Mé dle sprawedlnosti tedy odpłatu, můj Bože, dałs mi,
Čistoty srdce wnitř i rukau zewnitř powědom jsa;
Neb s miłosrdným rád každým miłosrdně nakłádáš,
Upřímým úpřímě činíš, sprostnosti obhájce!
Než naopak kdo chodí přewráceně, swé wěci wšecky
Též spatří, že mu též půjdau naopak a narůzno.
Kdos saužen, k Bohu swému wołej, a tu hned oči pyšné
Pán snížíc jasnau rozswítí swíci radosti.
Jakž mně činíš, Bože můj, w tobě já, w tobě wojska prorážím,
Bašty tebau kácím, wysoké w tobě přeskakuji zdi.

Síła jest cesta Boží, řeči jsau jeho prawda nemylná:
Štítem jest mocným tomu, kdož doufánliwě kráčí.
Neb kdo Bohem kromě Hospodina? Kdo skáłau jest kromě Pána?
Můj Bůh k wítězstwí mne pasem podpásał udatně.
Mé nohy jak by łaní křepké čině, wysoko dáwá
Skákati. Též ruce mé bojowat uče, łámati wšecky
Dá łuky oceliwé. Proti šermům štítu dodáwáš,
Můj Pane, podpíráš prawicí swau mau mdłobu, až již
Twau odewšad wůkoł zweleben jsem dobrotiwostí.
Rozšířiłs kroky mé: sehnaut nepřáteły dałs mi.
Jižť zraněni padli, již powstati již nemohau wíc.
Mně proti kdož powstał, padł hned, sehnut jsa konečně;
Kdož mne nenáwiděli, wšeckys hle wypleniti dał mi.
Ach wołaliť, wołali, wšak ani pomocníka nenašli,
I k Bohu, wšak nesłyšeł. Já pak jako prach w powětří
Wšecky je rozprášił, pošlapaw je co błáto na ryňcích.
Padł zrocených wšech hłuk: lidu aj wšemu za hławu dałs mne!
Národowé mně cizí słauží, jichž jsem ani neznał.
O mně kde dojde powěst, slibují posłauchati: bázní
Łhauce mi pochlebují a s třesením cizozemci w hradích swých.
Žiw Bože buď! žiwa buď na wěky twé słáwy welebnost!
Mého jsi Bůh spasení. Bůh, jenž słuze swému poraučí
Pomsty a podmaňuje mně lidi, sławný spasitel můj,
Sprostitel ukrutných nepřátel, jenž cele padli.
A protož aj zpíwámť chwáły twé w národu každém,
Hospodine, hłásám přesławné twé činy, mocně
Jak Dawidůw, Krystus, syn w národech ujma dědictwí
Již kralowat, kralowat bude až po wšecky wěkůw dny.

Žalm XXVII. Elegiaco.

Dłauho wołám, má skáło, Bože, k tobě až již umdléwám:
Proč se neohłásíš? Ozwi se, ozwi, nemlč.
Jestliže tak chceš wěčně mlčet, bude po mně konečně:
Octnu se jak mrtwý již w hrobu jámě brzo.
Proč nesłyšíš, Pane, proč hłasu mé modlitby pokorné?
K twé když stále rukau swatyni pozdwihuji?
Čis mne pak, ach! zahrnaut s těmi bezbožníky umínił,
Srdce jejichž zawiłé, jichž mysl fałše plná?
Ústy łahodně pokoj s bližními swými młuwících,
An w zrádném lestné podwody srdci kují.
Dej Pane jim skutků dle jejich, dej odpłatu złosti:
Příslušnau mzdu swau nech bere práce jejich.
Nebť nechtí k skutkům welebným twým mysli obrátit:
Podwrať trošty jejich, podwrať i díło jejich.
Pochwálen buď Pán na wěky: nebo wím, že pokorných
Mých k sobě tak wraucích hłas modliteb wysłyšeł.
Hospodin on Bůh jest, silný můj štít a pawéza:
W němžto samém skłádám doufaje wždycky pomoc.

Tož z toho plésání ustawičné srdci přichází,
    Ústům pak zpěwowé často radosti plní.
Síla swatých bude swých sám Hospodin, ozdoba wěčná,
    Králi, jehož pomazał, sám bude na spasení.
Spas lid swůj, Pane náš, a požehnej swému dědictwí,
    Pas je tu stádo swé, pak je wywyš na wěky.

Žalm XLVI. Elegiaco.

Bůh jest naše pomoc, naše Bůh útočiště jedinké,
    Bůh w bídách jistá sám lidu swému pomoc.
Nic se tedy strašiti nebudem, by se káceło wšecko
    Pod námi, neb i na nás, doufati předce budem.
Byť moře wšecko na zem s ječením se wyléwało prudkým,
    Byť hory padły dołů, byť se propadła propast:
Město Boží, církew, w pramenu swých předce potůčkách
    Swé obwesselení můž w Bohu míti libé.
Bůh s nebe patře dołů a uprostřed swých jsa, přispíwá
    Swým k pomoci, jeho nic škodně nepohne se lid.
Ach hłučeliť byli národowé, była pohnuła wšecka
    Králowstwí se země, zbauřił i swět se wšechen:
Okřikł wšak Pán wšecky hłasem s wýsosti nebeské,
    Až wšickni strnuli, wšecka utichła země.
Pojďte lidé, spatřujte Boží aj skutky přediwné,
    Jak hrozných pustin Pán naděłał na zemi!
Přítrž mocně bojům učiniw po wší zemi, střełbu
    Roztřískaw spálił łuk, střeły, wůz i kopí,
Tak młuwě: „Již se lidé upokojte po wší zemi! Já sám
    Nejwyšší správu wšech wšudy ujmu lidí."
Mysli dobré buď, církwi miłá, Bůh s námi je wěčně!
    Hospodin aj wysokým nám bude wěčně hradem.

Žalm L. Heroico.

Nad bohy Bůh silný zawołá wšech k saudu bohů swých,
Což jich rozsázeł po wší zemi; wýchod i západ
Státi musí jeho před trůnem, když w kráse Syonské
Zastkwěje se sławně. Aj Bůh náš již se ubírá!
Nechce se dél díwat, ni mlčet k swěta déle neřádům.
Před ním oheň wše zžírati má, wše pokáceti wůkoł
Wichřice náramná. Zawołá wýsosti nebes swých,
Též širokosti země swých saudů s lidmi za swědky!
Pak se jim ohłásí, řka: Shromažďte mi poswěcené mé,
Smłauwu kteříž se mnau učiniwše zde, słauli lidem mým.
Stáli-li w prawdě toho: stwoření zemská i nebeská
Ať spatříc potwrdí saudů Boha swého prawosti.
Słyš, lide můj, a powímť: pozoruj a budeš sobě swědkem,
Žeť jsem já Bůh twůj neukrył tobě k wýstraze nic, nic.
Nechci tě obwiňowat z obětí, jestlis kdy zanedbał
W mé zewnitř co službě konat. Nebo zdaž mi wołů twých,

Neb kozlů třeba jest? Zwěř wšecka a wšecka howádka
Jsau na tisíci horách w moci mé, tak i ptactwo nebeské.
Złačním-liť, nepožádám nic, nic od tebe: má jest
Wšecka plnost wšech dostatků w zemi, i w nebi má jest.
Přes to zdaliž jídám neb píjím? tím mne ty necti.
Než toto radši děłej, obětuj Bohu chwáły srdečné
Wšecka za dobrodiní, jemu swé plně zámłuwy wěrné,
Pomněje, cos při křtu slibował nebo býwaje w úzku.
Pakli co ještě trwá, cožť trápí, jen mne dowěrně
Wzýwej: já tě wytrhna nowauť dám příčinu chwáły.
Pokrytcům ale saudce, jinák młuwě, tak na ně zahřmí:
Což ti to prospíwá, že bereš mé zákony w ústa,
Smłauwau mau chłubě se, kázeň poněwadž opomítáš?
Neb złoděje kdy widíš, tož s ním běže w krádeži díł máš,
Ústa młuwí twá lest a jazyk ctným na škodu pauštíš,
Srdcem złostně kuješ proti bližním praktiky zrádné.
Tos hle činił! a že já mlče wšecko to jsem tobě snášeł,
Žeť podobný budu, mněłs. A protož již trestati začnu.
Již tedy, již, srozuměјte sobě wy lidé, wy ničemní,
Jenž pauštíte Boha z paměti, bez bázně hřešíce:
Ješto on když pochytí, nebudeť žádného retuňku.
Chwáliti Pána obět nejlepší, tím jeho uctíš.
Cest kdo swých poprawí, spasení swé Bůh mu ukáže.

Žalm LX. Elegiaco.

Wšecka trhá se země, každý chwěje se w swětě národ,
Jak by propadnauti s námi se wšecko chtěło.
Ó Bože rozhněwaný, tak-liž podwrátiti míníš
Již národ lidský, již i tu s námi zemi?
Zůřiti ach přestaň! rozsedliny zaš země uzdraw!
K nám se miłostí zas, k nám lidu swému, nawrať!
Ach twrdě, ach příliš, příliš twrdě, ach Bože, s námi
Nakłádáš, kalichem horce napájeje nás.
Wšak tobě čest na wěky, že miłost zase spatřiti dáwáš,
Jak zdwiženau koruhew těm, tebe kdož se bojí.
Ó tedy již prawicí sám swau lidu swého miłého
Ostatky z bíd těch wyswoboď! ó zachowej!
Plésám, Bůh že se nám z swé swatyně ozwał ochotně,
Ozwał a wítězstwí nám učinił naději.
Již bude můj Sýchem i Suchot i Galád i Manasse,
Efraim i s Judau, končiny wšecky jejich.
Kdož mi se pak protiwił (Moab, Edom, též Filistýnští)
K otrockým służbám wšecky sobě podrobím.
Měst wšak tak hražených, pewností tak nedobytných
Kdož mi dobýt dopomůž? Díło to práce dodá.
Kdož by jiný než sám, Bože náš? ty, kterýžs był opustił
Nás w hněwě swém, přestaw wojsk býti wůdce našich.
Již ale zas se nawrať, síłau mdłoby náši podepři!
Lidská jest marná prawdiwě wšecka pomoc.

Než w Bohu swém sobě postupujíc my udatně, nepřátel
Wšecku w Boží pomocí moc pošlapáme našich.

LII.

Šimon Žebrák Lomnický z Budče.

Památka Lomnického, jakkoli za swého wěku a později wšelijak byl slawen, bližším připatřowáním we spisy a k powaze jeho namnoze lesku pozbýwá. Mnohostí spisůw wrownáwá se spisowatelům nejpilnějším, nikoliw ale wnitřní jich cenau. Co koli psal, psáno zběžně. Básně jeho nejsau než rýmowaná prosa, jakož se i sám rýmowníkem podpisowal; spisowé prosaičtí wětším dílem jsau překlady z jiných jazykůw. Co do powahy mrawní byl, přes heslo swé „sincere et libere", muž obojetný a nestálý.

Rodiště Šimonowo jest Lomnice nad Lužnicí, po níž se, zanechaw wlastního příjmení Žebrák čili zřečtile Ptochaeus, dle tehdejšího obyčeje nazýwal. Narodil se l. 1553. Wzdělání swého nabyl w Jindřichowě Hradci na škole od Wiléma z Rožmberka založené a nadané. Potom sprawowal sedm let školu w Kardašowě Řečici, načež od přízniwcůw swých, panůw z Rožmberka, jak se zdá, obdržel žiwnost w Šewetíně. Tam stálé swé bydlo měl, ačkoliw i po zámcích okolní šlechty častým hostem býwal a do Prahy zajížděl. Prwní tištěná práce jeho wyšla léta 1580. Léta 1594 dostal od cís. Rudolfa II. list erbowní, aby se mohl psáti „z Budče." Na stará kolena začaly ho stíhati nehody. Z jara l. 1618 wyhořel dworec jeho w Šewetíně, tak že o wšecko přišel a přinucen byl od dobrodincůw pomoci se doprošowati. Tehdá tuším odstěhowal se do Prahy, kdež jeden z synůw jeho přebýwal w domě pana Wiléma Slawaty. Když po smrti cís. Matyáše zbauřilá strana stawůw českých na trůn powolala Fridricha Falckého, mněl Lomnický, že s wlky wýti třeba, i jal se krále jalowého oslawowati rýmy swými, které mezi chátrau nemalého zalíbení docházely. Ale zle sobě poradil. Bauře byla přemožena a prawý panownik w zemi se uwázal. Pokuta stihla i Lomnického l. 1621. Od té doby žiwil se skládáním písniček příležitostných, až po l. 1622 wšecka po něm stopa mizí.

Z weršowaných prací jmenowání zasluhuje Instrukcí mladému hospodáři (1586), z prosaických Žiwot filosofský (1591) přeložený z latiny.

Z Instrukci mladému hospodáři.

O bohatstwí z chudoby.

Promłuwiła ústa swatá,
Že oheň zkušuje złata,
A złato člowěka zase
W každém wěku, w každém čase.
Není důwodu lepšího,
Ani dostatečnějšího,
Kdo který člowěk jaký jest,
Jako když se naň wzłoží čest,
Že z chudoby ponížení
Přijde ke cti powýšení,
Když zboží, statku nabude,
Chudoby, nauze pozbude.
Toť wšem lidem ho okáže,
Zřetedlně toho dokáže,
Jaký on chtěł dáwno býti,
Kdy by był mohł tu čest míti,
W které jest nyní postawen,
Jsa nad jinými wystawen.
Známe, že mnozí dobří jsau,
Ale wšak za příčinau tau;
Nebo zlí býti nemohau,
Majíc bídu, psotu mnohau.
Jako jsme mnoho wídali,
Že jsau mnoho młuwíwali
Buďto o miłostiwosti
Neb štědrosti, ochotnosti,
I také o jiných ctnostech,
Wlídnosti a šlechetnostech:
Wšak když pozbyli swé bídy
Welmi jsau se proměnili,
Jako by již ti nebyli,
Jsauc jako prw předce traupi,
Učiněni příliš skaupí,
Pyšní, nadutí, nádherní
A swým přátelům newěrní.
Za ně jsau se stydíwali
A swých krajanů neznali.

Budiž on pak ten kdožkoli,
Nechwálí se to nikoli.
Welmi mnohé nespůsoby,
O nichž mlčím této doby,
Při nich jsau se nacházeły,
Když cti, statku docházeli.
Co medle, jakés naděje,
Změniło jich obyčeje?

Powímť, můj příteli, směle,
Neb se to již dáwno mele,
Že honores mutant mores
Sed raro in meliores,
Čest, poctiwost, mrawy mění,
Ale řídko k polepšení.
Snáze chudoba se snáší,
Nepne se a newynáší;
Nebo člowěka snižuje,
Wnitř také zewnitř ssužuje.
Złato pak naopak ryzí,
Když se to, jsauc někdy cizí,
Do chudého měšce wbeře
Hrubě se wen z něho deře;
Nemůž se nijakž tajiti,
Musí na jewo wyjíti.
Wydírá se, rozšiřuje,
Błyští se a okazuje.
Neb chudý w nowě bohatý,
Má-li tu některý złatý,
Zdaž s ním může pomlčeti,
Neb s pokojem poseděti?
Ale uzříš ho hrdého
A welmi nepokojného,
Ano také nezbedného
A mnohým lidem těžkého.
Příkładowé toho mnozí,
Že kdož býwali nebozí,
Když statku, zboží dostali,
Kdo jsau, sami se neznali.
Wždycky se spíš pohoršili,
Nežli se w čem polepšili.
Napořád téměř padali,
Swé dobroty pozbýwali.
Ješto častokrát bohatí,
Jimž štěstí nechtěło státi,
Když jsau w chudobu upadli,
Potratiwše to, čímž włádli,
Byli ctnostní učiněni,
Poznali se w ponížení;
Neb příčinu potratili,
Břemeno s sebe słožili,
Kteréž jim odporné było,
Tím dobroty jim přibyło.

Protož ty, dá-liť Bůh štěstí,
Že se budeš moci wznésti
Nad jiné, wstana z chudoby
Jako teď z nějaké mdłoby,

Buď dostaneš-li auřadu,
Poctiwosti, dáwámť radu:
Nehonos se a nepýchej,
Wší nádhernosti nechej,
A neměň se w dobrotě
We wšelikém swém žiwotě.
Jednostejně wždy se chowej,
A buď k přátelům takowey,
Jakýs předtím prwé býwał,
Když jsi se kytlí odíwał.
Neb k čemu jest to dobré jen,
Jsa rowně, jak prw, týž a ten,
Když se w čubě býti widíš,
Že se za přáteły stydíš?
Wšak se jen každý zasměje
Pro ty také obyčeje.
Pakli budeš w dobrém státi,
Budeť každý té cti přáti,
Přátelsky tě miłowati
Wšeho dobrého žádati.
Wěř jistě, toto naučení
Že nejposlednější není:
Chceš-li ho následowáti,
Budeš sobě děkowati.

Z Filozofského žiwota.

Růži Rožmberské.

Aj růže miłá, přemiłá
    Jak jsi se mně změniła!
Někdys mnoho kwítkůw měła
    A již's nyní osaměła.

Byłas čerwená, již's biłá:
    Wšak jsi předce libá, miłá;
Neb se wůně twá wždy cítí
    Nade wšecka jiná kwítí.

A že pak wěci wšeliké,
    Małé i také weliké,
Na swětě proměnu berau
    I lidé také tau měrau:

Protož i ty, miłá růže,
    Jináč to býti nemůže,
Než k wěčnosti se strojiti
    A odsud také hostiti.

Pán Bůh pak k swé cti a chwále
Rač tě nám ponechat dále,
Abychom skrze wůni twau
Mohli občerstwit mdłobu swau.

A když nestačí bytu zde,
On sám tě rač z miłosti swé
W rajské zahradě štípiti,
By se mohła wěčně stkwíti.

O Sokratesowi filosofu.

Sokrates, Atheniensky filosof welmi wzácný a wznešený, jenž prwní był, kterýž ethicen, to jest učení o mrawích, začał a wymyslił, nejzadnější swěta krajiny prošeł, aby toliko maudrosti nabył. A ačkoliw nejmaudřejší był, wšak jako by nic neuměł, za takowého se wždycky pokłádał. Protož takto často říkáwał:

Já jen to umím, rozumím,
Totižto že nic neumím.

O něm Tullius in Tusculanis prawí, že filosofí s nebe swołał a w městech ji postawił a do domů uwedł, a tudy jako přinutił o žiwotu a mrawích i o wěcech dobrých i złých se ptáti. Był pak předivný w čistotě, w sprawedlnosti a w střídmosti i w jiných ctnostech, tak že pro heroických ctností zřetedlnost když někdy jiní filosofowé, wíce než na člowěka náleží, jej wychwalowali: on stáł od weychodu słunce až do druhého weychodu jako słaup nepohnutedlný w týchž šlápějích, ústy i očima upřímě k słunci patře, w myšlénkách jsa, jako by teď z mysli wytržen był. Tím bezpochyby náwěští dáwaje, že takowé jejich nesmírné a wysoké chwáły ani słyšeti ani přijíti od nich nechce. Trpěliwosti pak był podiwu hodné a jako nepřemožené, snášeje rád a mile wšelijaká protiwenstwí a trápení.

Jednau se přihodiło, že ho jeden patau uhodił, a když se nějaký člowěk takowé jeho snesitedlnosti, že k tomu nic neříká, welice diwił, on mu řekł: Kdy by mne oseł kopytem neb nohau uhodił, nikda bych ho proto před saud neobsíłał. Proč bych pak také tak dobromyslně nesnášeł bití lidí złých, jako bych strpěł uhození aneb udeření howad nerozumných? Tím toho člowěka, kterýž ho patau uhodił, k osłu a howadu nerozumnému připodobnił a, kdy by maudrý aneb dobrý był, že by toho nikoli neučinił.

Item jednoho času, když Xantippe manželka jeho nesnesitedlně ho haněła a spurně naň wykřikowała: on, aby jí z očí ušeł, wen z domu wyšeł a stáł někde pod oknem, odkudž ho ona nečistau wodau zliła. On nic wíce k tomu neřekł, než sehnuw hławu toto propowěděł:

Hned jsem řekł, že to hřímání
Přinese déšť bez meškání.

Když pak Sokrates pro některé hosti swé dosti špatnau wečeři přistrojiti dał, řekł:

Jsau-li dobří, wečeří mau
Zmáła tuto za wděk přijmau:
Pakli jsau zlí, i teda nic
Netřeba se starati wíc.

Sokrates teprwa w starosti swé učił se muzice, smeyšleje tak, kdy by muziky neznał, že by se mu k přispoření maudrosti ještě něčeho nedostáwało. Když mu pak někdo jednau řekł: Ó Sokrates, což se zato nestydíš, že se teprwa w starosti swé učíš? odpowěděł:

Wětší hanba, máš wěděti,
W starosti nic neuměti,
Než se něčemu učiti;
Neb se słuší wždy cwičiti.

Jeho řeči aneb wznešenější sentencie tyto jsau:

I. Ráno rada a wečer kwas:
Wšecko chce mít příhodný čas.
II. Tak hleď cizí dobré opatrowati,
Aby sám swé nemusił obmeškati.
III. Odporné jsau radě hněw a chwátání:
Kwapnau radu následuje pykání.
IV. Počátek přátelstwí dobře młuwiti:
Půwod pak nepřátelstwí złořečiti.
V. Přítele dobrého těžko dojíti,
Welmi pak snadně můžeš ho ztratiti.
VI. S přáteły hleď kratičké řeči míti,
Ale přátelstwí musí dłauhé býti.
VII. Když se jiní zle mají, jsau w żałosti,
Ty se z toho netěš, neměj radosti.
VIII. Lép se warowati než strachowati,
Słušněji se rdíti nežli w strachu býti.
IX. Co pak máš, hleď toho tak užíwati,
Aby cizího nemuseł žádati.
X. Tu wždy o mnoho těžší práce býwá,
Kde máło neb zhoła nic prospíwá.
XI. Když se pak rozhněwáš na syna swého,
Hleď wždy skrocowati sebe samého.
XII. Synu ctnému nemůž nic těžko býti:
Co koli otec poraučí, chce míti,
Hledí to wše posłušně učiniti,
Leč by w to nemožnost chtěła wkročiti.
XIII. Přítomného náleží wždy chwáliti,
Nepřítomného nesłuší tupiti.
XIV. Od koho pak zasłaužił jsi trestání,
Darmo od něho žádáš retowání.

XV. Oči a uši lidu obecného
Jsau wždy zlí swědkowé času každého.
XVI. Jez a pí proto, aby dobře žiw był,
Ne proto žiw buď, aby jen jedł a pił.
XVII. Štěstí má wždycky nenáwisti dosti:
Sama bída, ta se záwisti zhostí.
XVIII. Ten nikdá nic neztratí, kdo nemá nic:
Na mále přestáwá, kdo nežádá wíc.

Otázán jsa Sokrates od nějakého chudého a potřebného člowěka, co má činiti, máło maje a mnoho potřebuje? odpowěděł: Jestli tobě twá žiwnost nemůže stačiti, ty skrowně žiw buď a hleď, aby ty sám twé žiwnosti mohł postačiti.

Když jednau nějaký tłachač posměšně tázał se Sokratesa, kterak by ho chtěł naučiti umění a maudrosti? on mu řekł: Dwoje naučení maudrosti tobě potřebné jest, jedno aby mlčeł, a druhé aby se młuwiti učił.

Jsá otázán: Čím by někdo dobré powěsti dojíti a dosáhnauti mohł? odpowěděł:

Bude-li dobře činiti
A zřídka máło młuwiti.

Jsa od jednoho otázán, z které by własti był? odpowěděł: Z swěta jsem. Wšeho zajisté swěta se obywatelem a měštěnínem býti prawił, žádné sobě własti obzwłáštní přiwłastniti nechtěje.

Tak hle ten mudřec był přediwný, w odpowědech snadný, w sentencích hojný a we wšech ctnostech zkušený, kterýž nad to nade wšecko tato słowa wyrytá měł:

Amicus hominis est sapientia ejus, inimicus hominis est stultitia ejus, to jest:

Přítel člowěka každého
Jest nejlepší — maudrost jeho:
Nepřítel pak z jiných množstwí
Jest jeho pauhé błáznowstwí.

Naposledy pak był obżałowán, že se posmíwał dubu, psům a kozłům, které jsú Athenští w poctiwosti měli a za bohy je ctili. I dodali mu w pití jedu, a tak nebohý filosof zahynuł a žiwot swůj bídně dokonał. Po jeho smrti Athenští toho teprwa želeli a pykali, a obraz złatý k jeho wěčné památce w chrámě postawili a, kteříž příčinau jeho smrti byli, wšecky pomordowati dali.

Był pak žiw za času Aswera krále assyrského a w dewadesáti čtyřech létech wěku swého, jsa otráwen, umřeł, kteréhožto roku ještě knihu znamenitau složił.

LIII.

Šebestián Wojtěch Berlička (Scipio).

Berlička, obyčejně Scipio zwaný, narodil se w Plzni l. 1565. Maje 17 let, wstaupil (1583) do towaryšstwa Ježíšowa. Dosáh stupně mistrského, učil několik let filosofii, mathematice a theologii. Do jara 1609 byl w Jindřichowě Hradci, pak w Brně, od l. 1611 sprawowal kollej Pražskau. Okolo l. 1620 opustil řád a newí se, kde by žiwot byl dokonal. Cokoliw psal, wšecko statečně psáno i wěcí i jazykem. W spůsobu jeho zwláštní bodrost se jewí, která upomíná na ducha tehdá w literatuře polské wládnaucího. Jiná zwláštnost tohoto spisowatele jest smělé twoření slow nowých a wymítání cizomluwůw. Prwní spis tištěný Berličkůw jest rozmlauwání sw. Řehoře o žiwotech a zázracích swatých, překlad z latiny (w Olom. 1602). Z polštiny přeložil žiwoty swatých od slawného kazatele Petra Skargy z T. J., kterých se jen částka (Leden a Únor) w rukopisu zachowala. Postilla Berličkowa l. 1618 poprwé wydaná později ještě čtyřikrát byla tištěna. Dle Balbina wydal též kancionál l. 1611.

Z předmluwy na postillu.

Urozenému Pánu Janowi staršímu Říčanskému Kawkowi z Říčan na hradě Braumowě a Włachowicích.

Wtipně složený a sepsaný spis wtipného a rozumného zastawače míti chce, aby, co se do něho složiło, wtipně a rozumně rozsaudiw, widěł, co a jak zastáwati. Já tedy spisem swým proti záwistiwým pomłauwačům a utrhačům bezpečen budu, obraw mu takowého opatrowníka, jemuž wtipem a rozumem máło rowných włast naše zpłodiła. Wtip bystrá a rozličná důmyslnost oswědčuje, rozum mnohých wěcí zběhłost zostřuje. Že se na wšecko opatrně ohlídati a daleko domýšleti ráčíte, z wtipného přirození pochází; že mnohau uměłostí jako i mnohých wěcí zkušením mysl oswícenau míti ráčíte, co diw, že maudré rady a rozumní činowé na Waší Miłosti od těch, ježto rozumné wěci od nerozumných rozeznati umějí, spatříni býwají? Obé jste ráčili léta 1605 (pokudž se o rok nemeylím) na sněmě tehdáž w Wyškowě držaném s welikým podiwením prokázati. Nebo když se těch časůw ta Bočkajowa neřádu pohroma z uherského zákampí na Morawu waliti chtěła, ráčili jste stepiłostí Bohem daného wtipu wšecek aumysł té nezbedné a bezbožné chámowiny wyskaumati, jako i cesty, kterými by a jak do Morawy wpadnauti mohła, uhodnauti a wšecek pořádek tak škodliwého wpádu wšem stawům k potřebné wýstraze nejen předpowěděti, ale i maudře, jak by nastáwající nebezpečenství

odwráceno a začatému złému přítrž učiněna býti mohła, raditi. Ó že tehdáž tak maudré a wtipné radě místa nebyło! Wšecko se tím pořádkem, jak jste předpowěděti ráčili, zběhło, země nenabytau škodu ucítiła. Kteří prw dobré rady přijíti nechtěli, potom od nepřátel zachwáceni užiti jí wíce nemohli.

Kdo něco zastati, chrániti a obrániti má, mužem býti a srdce míti musí. I s té strany jsem spisek swůj z włastních rukau wypuštěný wýborným ochráncím opatřił. Kdo o welikém srdci, které nositi, kdo o hrdinské mysli, kterau se o weliké wěci pokaušeti, kdo o zmužiłosti, kterau w nejwětších nebezpečenstwích sobě podobným státi ráčíte, newí?

Pomním časy, miłostiwý pane, kdež jste i tejným záštím i zjewným nepřátelstwím, a tím ještě počtem mnohým a časem dłauhým, ze wšech stran až přes uši pohříženi býti ráčili. Odjinud nebyło ani rady ani pomoci žádné: doma obého było s potřebu. Dowtipem, maudrostí, opatrností, práwem jako i auskoky práwními brániti jste se ráčili: ale ničím jste se tak wšem obrániti a wšecka záští a nepřátelstwí přemoci neráčili, jako žádným násilím nepřemoženau zmužiłostí a stáłostí, ana potomně seznána, i miłost u těch, kteří někdy s Waší Miłostí nepřátelili, zjednała. Ó srdce, z kterého takowá zmužiłost roste, wěčné nesmrtedlnosti hodné!

Waliła se uherská neřest jako powodeň nějaká na Morawu: wšickni pomezní obywatelé statky a nábytky jak a kam mohli wystěhowawše, zámky a sídła opustiwše, zemi k wyhubení, když jináč lze nebyło, nechawše, do měst se zawřených sjeli, aby społečnau pomocí hrdła swá bránili. Jediný pan Jan z Řičan, o nějž nejprwé nepřítel zawaditi měł, ničehož nikam newystěhowaw, žádné se odnikud pomoci nedowoław, s samau toliko domácí čeládkau, než zmužiłým a hrdinským srdcem nepříteli dostáł a s ním se čełem potkaw, přemoženého zpátkem obrátił, ješto by sic był neporažený beze wší překážky až do Hołomauce přitrhł. Nic tu před Waší Miłostí udatný Horatius nemá, ježto wojsko nepřátelské, až by most zřícen był, zastawił: ale zpátkem, jak jste ráčili, jeho neobrátił.

Přidám-li ještě jeden té, o které młuwím, Waší miłostiné zmužiłosrdnatosti příkład, ničímž nepochlebím, než wěc wšem známau jako wšecko jiné až posawad powím. Dána była příčina od Rudolfa sławné paměti císaře odstaupiti: pan Jan z Řičan zmužiłé stáłosti přiwykłý nemohł se jako třtina po wětru chwíti; několikerau powinností pánu swému zawázaný, nechtěł se wrchnosti swé proneweřiti. Pobrán statek, nábytek rozebrán, stříbro, złato se wšemi kleynoty rozchwátány, urozená manžełka s nejmilejšími dítkami w cizině zadržena, na samau osobu panskau wšudy políknuto. Kdo by był neřekł, že i ten nejwkořeněnější dub takowým wětrem wywrácený padne? Zmužiłohrdinské srdce těžkostí se přemoci nedało, hotowější statek, zboží, nábytky, złato, stříbro, kleynoty, nejmilejší manžełku, urozené dítky i samý žiwot se wším, co na swětě jest, oželeti, nežli záwazek učiněné přísahy přetrhnauti. Mnohé hrdiny česká země, włast naše nejmilejší, wždycky každého wěku odkojiła: ráčíte těch braku nejpřednějšího hodni býti, poněwadž i włast i rod, předky wzácnými w starožitnosti šlechetný, włastně chwalitebnými činy šlechtiti a ozdobowati, a jak własti tak i rodu k honosné poctiwosti býti ráčíte.

Poněwadž jsem se tedy neomýlił, takowého práci mé již od sebe wydané opatrowníka obraw, jakého władní jeho ozdoby ukazují, Waší Miłosti zato úsłužně prosím, že spis tento, jakkoli chatrný, takowý wšak, který se Waší Miłosti zlíbiti a mnohým k ctnostnému žiwotu posłaužiti může, wděčně přijíti a mne jakožto swého wěrného a wždycky stáłého, podlé powołání mého, służebníka sobě poručeného míti račíte.

O řeči kazatelské.

Čechowé wíce na konec, ku které se řečí kazatelskau směřuje a směřowati má, jako i na aučinek, kterýž ona w člowěku ji posłauchajícím působí, patříce, kázaním ji nazýwají. A wtipně w prawdě, jest-li co. Nebo pořádný a pořádně powołaný kazatel wší swau kazatelskau řečí a prací k tomu jedinému cíli naměřowati má, aby buď ctnostným a křesťanským mrawům powyučowáním, buď wíry křesťanské článkůw písmem swatým wyswětlowáním a ztwrzowáním, buď kacířských błudůw a nowot pomocí téhož písma porážením a rozmítáním prawau kázeň a cud křesťanského obcowání w ten lid, který ho posłauchá, uwedł, káráním pak a trestáním, — jelikož kázaní, mimo kázeň, cud a zwedení, domłuwu, kárání a trestání znamená, poněwadž česká i morawská práwa, jak by nešlechetníci kázáni býti měli, wyměřují — od wšelijakého neřádu odháněł. Aby obého dośeł, podlé učení sw. Pawła, nastaupati whod i newhod, trestati, žehrati, napomínati we wší snášeliwosti musí. Což on zajisté řemeslně rozšířenau a písmem swatým, — kteréž jest každého kázaní duše a, podlé Božího přiswědčení, jako kładiwo tříbící a rozrážející skáłu a pronikawější nad wšeliký meč na obě strany ostrý, — prodíwanau řečí mnohem šťastněji nežli někdo třebas učenější učitel neb nejwýmłuwnější řečník dowésti může, poněwadž kazatelská dobrého kazatele řeč hłuboce srdce raní a proniká, ano i tam, kam se jí směřuje, obrací.

Školský někdo učitel články wíry křesťanské z písma swatého wywede, rozłoží, wyłoží, upewní, písmo písmem jako i wtipnými důwody wyswětlí: ale řečí krátkau, staženau, skaupau a w škołách jen známau. Tak i wýmłuwnosti wyučený řečník obšírně a prostranně rozwedenau řeč postawí a tu wybranými słowy, wzácnau wýmłuwností, rozličnými figurami jako nejpěknějšími kwítky wymaluje, wyšnoruje a wyhładí: ale písmem jí, aby duši měwši žiwa była, neobžiwí. Protož ani učitel ani řečník kázně křesťanské w lid obecní neuwede, ani trestáním od złého neodwede. Onen zajisté, že pro krátkau auzkau a proto zatměłau řeč [1]) nepochopitedlný býwá: tento pak že ozdobnau řečí uši sic polektáwá, ale bez písma dále až k srdci, aby jím pohnuł, nedochází.

K tomu, někdo w jakémkoli umění zběhłý, jisté a ty dosti auzké umění swého meze maje, těch řečí swau překročiti a na sausedské pole kosau naměřiti nemůže: domácí aurodau žiw býti musí. Kazatel pak wýmłuwností rozpásaný wšecky wšelijakého umění přetažené mezníky práwem swým přesekáwá, ke wšemu mocně jako pán sáhá, wšeho jako władního užíwá. Wšecko mu słuší, wšecko słaužiti musí.

[1]) obecnému lidu totiž.

Nic Božských a nebeských wěcí z písma sw. wědomost tak tajného a ukrytého nemá, aby tam kazatel nedohlídał. Nikam školská theologia tak wysoce nenapíná, aby tam kazatel nesahał. Mudrci nikdež w přirození tak hłuboce nedłaubají, aby se tam kazatel neohlídał.

Hwězdáři swětła nebeská spatřují a běh jejich jistým časem wyměřují: kazatel jimi swítí a běh jejich počítá. Zeměměřiči dalekost a širokost swěta na míle, hony, kroky atd. dělí: kazatel se po té dýlce a šířce prochází a weškeren swět, nebe i zemi, w małé chwíli přeběháwá. Práwowci práwa ukłádají a wykłádají: kazatel ta, dobrá a a sprawedliwá-li jsau, rozeznáwá. Králowé, knížata, páni zemí a poddanými władnau a nad nimi panují: kazatel, aby křesťansky władli a panowali, napomíná. W wałkách wycwičení hrdinowé, kde by se ležení rozbiti, jak by se pewnosti dobýwati, kde a jak by se nepřítel dosti silný małým počtem přelstiti a přewáłčiti mohł, wyučují: kazateł, které by sprawedliwé neb nesprawedliwé tažení a wáłka była, wyswětluje, k sprawedliwému srdce přidáwá, od nesprawedliwé pohrůžkau pomsty Boží odwodí. Co mají kronikáři, co letníkáři[2]), co wšickni jiní, čeho by kazatel časem swým k konci swému, aby kázeň křesťanskau uwedł, pohodlně užíwati nemohł? Co tedy diw, že kazatelé to mohau, seč jiní býti nemohau?

Jest sice tak a popírati se bez křiwdy nemůže, že řečníci w rozšířených mezech kazateli podobni jsau; nicméně wšak kazatelům se rownati nemohau, proto že jistot písma Božího a prawého jeho smysłu neužíwajíce a užíwati nemohše ani neuměwše, srdce lidem ukrádati a to, kam by słušeło, k křesťanské kázni, řádu, cudu a poklidu řečí swau pohnauti a mnohem méně obrátiti nemohau. Słowa jejich w uších zní a srdce nedocházejí, uši naplňují a srdcem nehýbají; protož také těch proměn, které wšemu swětu k podiwení a užasłosti jsau, w člowěku, jako kazatelé, neděłají.

LIV.

Bartoloměj Paprocký z Hlohol a z Paprocké Wůle.

Bartoloměj Paprocký, syn Ondřejůw, narodil se l. 1540 na Mazowsku we wsi Paprocké Wůli, dáwném to sídle rodu Paprockých erbu Jastrzębiec. Studia swá konal na akademii Krakowské pod slawným tehdá mistrem Valentinem z Rawy. Dokonaw učení, přebýwal w domě pokrewného swého Stanislawa Modliszewského. Za manželku pojal pak Hedwiku Koszobudskau i stal se podčeším země Dobřiňské. W domácnosti swé nebyl hrubě šťasten, tak že se strojil opustiti wlasť a odebrati se do Wlach: na cestě již zastawila jej zpráwa o smrti manželčině l. 1572. W nesnázích polských o wolení krále po smrti Sigmunda Augusta († 1572) a Štěpána Bátora († 1586)

[2]) letopisci.

stál Paprocký při straně rakauské, která poprwé cís. Maxmiliána II., podruhé arciknížete Maxmiliána za krále wywolila. Paprocký proti straně protiwné bojowal satyrickými weršemi, čímž jmenowitě na sebe popudil kancléře korunního Jana Zamojského, hlawu strany protirakauské. W Polsku zůstal až do bitwy pod Byčinau (24 Ledna 1588), kdež arcikníže Maxmilian zajat byl od Zamojského. Paprocký boje se pomsty kancléřowy, newiděl jiné rady než odebrati se hned z bojiště do Čech, kdež se nejprwé obrátil k panu Wilémowi z Rožmberka, s nímž se byl z doby poselstwí jeho za cís. Maxmiliána II. w Polště seznámil. Později nalezl útočiště u p. Zbyňka z Hasenburku a u jiných pánůw katolických po Čechách a na Morawě. Weliké bauře, které w Čechách na začátku XVII. století nastaly, přewahau strany podobojí a odřeknutím se císaře Rudolfa II. skončily, byly Paprockému příčinau, že se po l. 1610 wrátil do otčiny před wíce než 20 léty zanechané. Zemřel l. 1614 a pochowán we Lwowě u Františkánůw.

Spisy Paprockého welmi četné, psané polsky i česky, weršem i prosau, jsau obsahu náboženského, mrawopisného, hlawně ale rodopisného a historického. Spisy českým jazykem wydané s počátku skládáwal polsky a jiní mu je překládali anebo oprawowali; později přiučiw se češtině, sám po česku psal. Pomocníci jeho w tom ohledu byli Jan Wodička, Burian Walda a Rafael Soběhrd Mnišowský ze Sebuzína.

Z českých spisůw Paprockého jmenowati sluší Zrcadlo markrabstwí morawského (1593, překl. Wodička), Diadochus jinak poslaupnost knížat a kralůw českých, biskupůw a arcibiskupůw a tří stawůw králowstwí českého (1602, oprawowatel slohu Soběhrd, od něhož půwodně sepsán přehled dějůw církewních w Čechách, klášterů, poslaupnost biskupůw etc), Štambuch slezský (1609), Nowá kratochwíle (1597—1600, překl. Walda) a Obora neb zahrada, w níž rozličná stwoření rozmlauwání swá mají (1602).

1. Z Diadochu.

Smrt Mikuláše Zrinského.

Wida Mikuláš hrabě Zrinský, že w zámku zůstati nelze, rozkázał Frankowi Šerenkowi, komorníku swému, sukni aksamitowau a jiné raucho hedbáwné přinésti, a takto k přístojícím wojákům promłuwił: „Nepotřebuji nyní oděwu těžkého, ale lehkého, abych w něm bez překážky a tíže rytířsky se brániti mohł.” A opět poručił sobě dáti

kłobauk černý hedbáwný s záponau złatau a péřím čapátkowým, kteréhož při swatbě obyčejně užíwał, a roztrhw sukni dotčenau, sto dukátůw, mezi kterými žádný nebył rázu tureckého, w ni włožiti kázał, řka: „Aby snad pohané neřekli, swláčejíce mne, že žádné kořisti při mně nenalezli." A wzaw klíče od komorníka, kteréž každé noci při sobě míwał, přiłožił je k złatým a řekł: „Jistě tomu wěřte, dokawadž ruce mé tímto mečem (okazuje na ten, kterýž komorník držeł) budau moci władnauti, žádný toho ode mne neodejme; ale po smrti mé kterému koliw z nepřátel se dostane, ten nechť toho užiwe; neb jsem se zawázał Bohu, že se nedopustím pohanům jíti a na diwadła po wojsku woditi." W tom ohledáwaje ruku swau, popadł meč jeden ze čtyř otce swého, řka: „Tatoť jest zbraň má, kterauž jsem cti a chwáły dosáhł, a nyní s tauž, cožkoli Pán Bůh na mne dopustiti ráčí, statečně snesu." — To młuwě brał se z pokoje swého, maje za sebau pawézu a w ruce meč; neb žádnau jinau zbraní se zaneprázdniti nechtěł, ale poraučeje se Pánu Bohu, z Sigetu ujíti nemínił, než s stáłau myslí wšeliké protiwenstwí strpěti. I wešed na płac zámku, našeł jízdné i pěší pohotowě, jenž s dobytými meči nepřítele očekáwali. Zatím zámek dohoříwał a žádným spůsobem oheň nemohł býti shašen, od čehož powstał dým hustý náramně, tak že křesťanům déle w zámku zůstati možné nebyło. Protož hrabě Zrinský, zšikowaw lid k bráně, takto k wojákům swým młuwił: „Nejmilejší bratří a bojowníci hrdinští! sami to očitě spatřujete, že nepřítel náš wíce ohněm nežli branným mečem nad námi zwítězuje; ale poněwadž to Boží dopuštění jest pro nepráwosti naše, nelze než takowau pokutu snésti trpěliwě a udatně. Poněwadž pak zawázáni jsme wespołek, abychom pospołu žiwi aneb mrtwi zůstali (což až do toho času splněno), nebyła by wěc chwalitebná, přísaze swé zadosti neučiniti. — Protož, když nás oheň ze wšech stran obkličuje, když nás již małý počet jest, když pro nedostatek potrawy bližní naši mrau: kterakž nato neslzawýma očima patřiti můžeme? A mimo to wšecko zdaliž zde shořeti chceme? Ne owšem, ale wyrazme z zámku wen doufánliwě, a potkajíce se s nepřítelem, s ním branně se potkáme; neb jestliže statečně zemřeme, w nebi na wěky wěkůw nepochybně žiwi budeme. Pakli při žiwotě zůstaneme, w prawdě sławy a chwáły nemałé dosáhneme. Ajhle w čele stoje předchůdcem waším budu, abyste wěděli, koho následowati máte, a poznali, že srdce mé do smrti wás opustiti nechce." — Tu poručił před sebau rozwinauti a nésti praporec císařský Wawřincowi Juraničowi, a brány zámku otewříti. Stáł pak u brány moždíř broky železnými nabitý, kterýž wystřelen jest s dýmem welikým. W tom hrabě Zrinský, zwoław třikráte Jesus! z brány úprkem s dobytau šawlí wyskočił, a lid jeho za ním, jenž se potkał s Turky na mostě a zmužiłau s nimi bitwu swedł. Ale po dłauhém bojowání padł s koně Mikuláš hrabě, jsa od janičarůw na třech místech postřelen. Z čehož Turci weselí jsauce křičeli: Halaj, halaj, halaj, a křesťané do zámku ustaupali, kteréž Turci s zůřiwostí stíhali, a hrnauce se wałem za nimi do zámku, wšecky mečem zbili, krom těch zajatých, jenž kłobauky turecké s pintami na hławách postawené měli. Janičaři, o kterého se wězně, buďto muže aneb ženu, srownati nemohli, hned ho na drobné kusy šawlemi rozsekali. W płacu zámku ležeły křesťanůw welké hro-

mady, že wcházejíce tam po zabitých šlapati musili. Mezi wały zámku dolejšího krwe se mohło nabrati jako wody.

Když Turci zámky obadwa opanowali, oheň, kterýmž ještě zámek dolejší hořeł, dostał se do prachu w wěži nějaké při zemi, kterauž z gruntu wywrátił, od čehož zahynuło Turkůw tři tisíce, kteří od kamení a dříwí sem i tam lítajícího byli pobiti. Pročež křik był we wšem wojště płačících otcůw, synůw, bratří atd.

Janičarský hejtman hraběti Zrinskému hławu sťał a ji tureckému císaři odesłał, newěda, že by již był smrtí sešeł; neb Mehmet baše chytře tajił smrt Solimana, že ani jiní bašata ani begowé ani janičaři o smrti pána swého newěděli, kterýž był 4. dne Září prwní hodinu po obědích u Siklośe, míli od Sigetu skonał. Což aby w skrytější tejnosti było, dotčený Mehmet doktora císařského zamordował, a nicméně jako by císař žiw był, rozkázał každého dne bubnowati, traubiti a na jiné nástroje hráti, nébrž i jídło přistrojené na jeho stůł nositi.

Osmého dne Září hława hraběte s jinými hławami wojákůw Sigetských na kůł wysoký wstrčena a postawena od stanu císařského, co by mohł kamenem dohoditi. Při nich były praporce Sigetské špicemi dołůw obráceny a do země wstrčeny.

Tak skončił Mikułáš hrabě Zrinský, hoden słáwy a powěsti wěčné, 7. dne měsíce Září léta Páně 1566, žiwota swého let 48.

Dobytí Rábu.

Když se pán z Prinzenšteina a pán z Šwarcemberku s wojsky u Rábu około třetí hodiny na noc sjeli a jiní tolikéž wůdcowé s lidem swým: snažili se wšickni o to, jestliže by jakau příležitost měli, Rábu se zmocniti. Měsíc tehdáž welmi jasně swítił, tak že wšickni k zemi padnauti musili, aby je pohané nespatřili, a k tomu byli dutím nějakých wětrůw přehrozných nemáło přestrašeni. Nedłauho potom wystaupił jako by z Dunaje nějaký obłak černý, kterýž jasnost měsíčnau trochu zastínił, pročež křesťané, widauce k tomu dobrau příležitost, nemeškali předsewzetí swé konati. Pan Adolf Šwarcemberk wšech wěcí správcí a ředitelem był, pan Pálfi měł při sobě částku newelkau Uhrůw a pán z Prinzenšteina s swým haufem napřed jeł. Kterýž předesłał některé, z nichž jeden w tureckém jazyku zběhłý był, aby pohanům oznámili, že profanty jim wezau, pročež aby spustili most a wozy s profanty do pewnosti přede dnem pustili, dříwe nežli by křesťané o nich zwědauce, překážku w tom učinili. Ten, ježto po turecku uměł, konał wěc tu welmi dobře, dokłádaje, že takowé profanty z Budínu wezau, a přitom wyprawował o swadbě, kteráž se w Budínu wykonáwati měła s welkau pompau a obzwłáštní sławností, o níž on dostatečně zpráwu wzał, a pohané tolikéž měli o ní dobrau wědomost. Tím pohané a takowým wyprawowáním skradeni, nejináče se domníwali, než že jejich dobří přátelé jsau, a w tom rozmłauwání monsuor de la Mors, kterémuž prwní petarda poručena była, k dřewěným šraňkům při bráně Bělehradské pospíšił, aby tak petardu přišraubował. Kteréž nebyły zawřené, pročež dále se pustił s towaryšstwem swým a spatřił, že most přes wodu tolikéž był spuštěn, přes kterýž přišeł až k samé bráně, kdež usilował bez mnohého dlení petardu k ní přindati; ale pro welikau bázeň, kteráž naň nenadále při-

padła, odstaupił od předsewzetí swého a nazpět strachem obklíčený se obrátił. To wida monsuor Vabocourt, s jinau petardau přispíšił, jízdné swé skrył, pěším s řebříky a mosty k tomu připrawenými pohotowě býti poručił, jestli že by mu štěstí w přiłožení petardy słaužiti nechtěło, aby jiným spůsobem pewnosti se zmocnił. A sám přijda k bráně, druhau petardu přiłožił, i hned prwní, kterauž był monsuor la Mors prwé přišraubował a od ní strachem odešeł, zapálił. A nechtěło se nic šikowati; neb petarda nedobře oheň přijała, a pohané porozuměli, že nepřátelé u města jsau, jakož pak hned patnáckrát z kusůw wystřelili a tři z křesťanůw zabili. Nicméně dotčený Vabocourt, poněwadž ho prwní petarda okłamała, přiłožił k druhé knot, kteráž šťastně oheň přijała, takže i druhau zapáliła, a obě dwě społu wyhodiły bránu tak daleko do pewnosti, co by mohł kamenem dohoditi. W tom křesťané mocí walili se do pewnosti, wartu pobili, děła odňali a na pohany je obrátili, s jiné tolikéž strany řebříky na zdi włožili a do města lezli, čímž pohané zachwáceni ani do zbroje se nestrojili, nýbrž toliko w košilech zmužile a statečně se bránili, tak že nemałý počet křesťanůw pomordowali. Mnozí, ježto ještě na łožích leželi, do sklepůw podzemních se skryli; ženy a panny turecké jako nejpřednější téměř wšecky se zdí do Dunaje sskákały a tam utonuły. Zmordowáno Turkůw šestnácte set a křesťanůw pět set. Skryło se jich w jednom sklepě sto, a ti nechtěli se žádným spůsobem poddati, a když tomu srozuměli, že se k nim křesťané kopají, zapálili několik tůn prachu, kteryž byli do toho sklepu snesli, od něhož zahynuli i oni i křesťané mnozí, jichžto těła prach zapálený wysoko do powětří wyhodił, a tím největší se stała křesťanům škoda. Potomně nalezli tři sta jiných Turkůw w temném sklepě skrytých, kteréž pan Pálfi po mnohých prosbách od nich s płáčem činěných na miłost přijał.. Wěc jest hodná k podiwení, že w pewnosti přes čtyry sta psůw było, a žádný, ani když se petardy přišrubowały, ani když již naši w městě byli, nezaštěkał. Tak młuweno a słyšáno było, že by jmenowaný Vabocourt to spůsobił, že jest žádný pes nemohł zaštěkati. Nedłauho potom Turci z Budínu, jimiž se býti křesťané jistili, s profanty k Rábu přijeli, pro kteraužto příčinu křesťané se utišili a rozmłauwajíce s nimi po turecku, brány jim otewřeli; aby s špíží do města wjeli. Což když učinili, křesťané se na ně obořili, zawřewše po nich brány, jichžto dił zajali, dił pobili. A tak pewnost ta znamenitá, kterauž sultán tři léta a sedm měsícůw pod swau mocí měł, křesťanům zase přiwłastněna a Rudolfowi císaři toho jména Druhému, wšeho křesťanstwa bedliwému ochránci, zase w jho uwedena. Píší někteří, že haufowé křesťanští jak z Komárna wyjeli, k Rábu pospíchajíce, hned nad sebau orła létajícího spatřili, kteryž že jest wždycky nad nimi letěł, až práwě temnost noční připadła, pročež žoldnéři že mnohem byli zmužilejší, a spráwcowé že wětší naděje k opanowání Rábu nabyli. Nalezeno na baštách a zdech děł welikých na kolečkách sto a dwadceti, a w zbrojnici padesáte, a ti kusowé nebyli do konce připraweni; neb tam na zemi jednom bez koleček leželi.

Pohané předtím, než był wzat Ráb, několik domůw nákładně ozdobili, swětnice w nich drahými całauny pěkně okrášlili, z čehož porozumíwali naši, že sultán umínił w brzkém času do Rábu přijeti.

Arcikníže Maximilian w oděwu husarském do Rábu přijeł, kdež spatřiw wšecky wěci, wůkoł a wůkoł pewnost obešeł a na łoďce po wodě około wší pewnosti pławiti se dał, aby mohł dobře zewnitř wšecka děła spatřiti; potomně hned téhož dne k Nowému Městu pospíšił.

O takowém šťastném dobytí Rábu když wůbec rozhłášeno, po wší říši w městech přednějších triumf držán był, jakož naproti tomu wšickni pohané weliký z toho zármutek měli. Budinský baše toho, kterýž mu nejprwé ty żałostné nowiny přinesł, oběsiti poručił, a žoldnéři jeho za tři dni pro weliký zármutek ani jísti nechtěli, a poněwadž se obáwali, aby naši dále nepostaupili a něco takowého při Budínu nespůsobili, nejlepší wěci swé do Bělehradu odesłali.

Owšem pán z Šwarcemberku mnohé z Komárna powołał a císaře Rudolfa o to žádał, aby osm tisíc wojákůw těch, kteříž pro ochranu Wídně chowáni byli, s tisícem jízdných a s tisícem pěších z arciknížetstwí rakauského wybraných pod spráwau swého lajtenanta monsuor Strassoldo do Rábu posłati ráčił, že chce s swými dále se pustiti. K čemuž dáno powolení, a on s panem Pálfim a s panem Nádaždy z Rábu wyjeł, zkušuje štěstí, jestliže by mohł nějakým fortelem wáłečným pohany o některau jinau pewnost připrawiti.

2. Ze zrcadla markrabství Morawského.

Mikuláš Čikowský.

Mikułáš Čikowský, muž weliké słáwy a paměti wěčně hodný, mładá léta swá w rytířských wěcech ztráwił. Tohoto Mikułáše Sigmund August král polský učinił hofmistrem u králowny Izabelle tehdáž, když jest była wyjeła z Uher s synem swým Janem, po smrti manžeła swého Hanuše weydy.[1]) Toho času když była sídłem w Petrkowě, přijeł k ní poseł od císaře tureckého, maje s sebau w towaryšstwí čauše, muže welice hněwliwého a mezi Turky pro swé hrdinské skutky nad jiné sławného, na nějž jest był císař turecký náramně łaskaw. Ten měł obzwłáštní hospodu swau, jsa u toho předního posła jakoby faktorem. Mikułáš Čikowský, hofmistr králowé, podlé obyčeje ušetřował je i dostatečně ctíti rozkázał, nařídiw k tomu nějakého Gulského, kterýž by k tomu dohlídał, aby se na wšem dobře měli. S kterýmžto jmenowaný čauš słowy se pohodnuw, wytrhł nůž a zabił jej. O tom když było oznámeno hofmistru králowny, bez meškání pospíšił do hospody toho mordéře a tu, w které welký poseł stáł, osadił stráží, tak aby žádný z nich wěděti nemohł, co se s druhým díti bude. Když pak do hospody jeho wcházeł, uzřeł, an se již utíkat strojí. Což Čikowský wida, zkřikł: Žádná křiwda posłu císařskému státi se nemá. Turek k němu běží, padaje k nohám, miłosti žádá; ale on uchytiw jej za krk, swázati jej rozkázał. A jda k přednímu posłu, towaryši jeho, nic newzpomínaje příhody té, toliko chwále weliký pořádek císaře pána jeho, dotazował se na něm, co by takowý

[1]) Izabella, dcera krále Sigmunda polského, manželka Jana Zápolského, weydy čili weywody sedmihradského, kterémuž král Ferdinand I. příměřím l. 1535 zawřeným titul krále uherského byl přiznal.

posel (kterého koliw pána) zaslaužil, kdy by koho w zemi jejich zabil? Na kteréhožto otázku dal takowau odpowěď, že by to již nebyl posel, ale mordéř, i musil by býti na hrdle trestán. Čikowský, jako by o tom nic neweděl, řekl: I já tak o tom držím; ale poněwadž mi jde o zákład, prosím tě, dej mi to napsáno, že se přitom tak w zemi pána twého zachowáwá. On neweda, co se děje, beze wšeho odporowání mu to podal. Kterýž wzaw ten dekrét, teprwa mu powěděl, že jest jeho towaryš čauš tak učinil, zabil člowěka dobrého, za kteraužto příčinau hrdło dáti musí. Posel, uleknuw se, počal zpátkem točiti swau wýpowědí. Jemuž hofmistr odpowěděl: Ty w pokoji seď; nebo jináče býti nemůže. A wyšed od něho, dal toho Turka stíti. Králowna prosila, aby toho nečinil, mluwíc, že mně i synu mému králowstwí ztratíš. Wšak žádnau prosbau nedal se oblomiti. Byl to muž w wěcech rytířských dobře wycwičený; nebo jest w Uhřích z mladosti se wychowal, jazyk uherský, charwatský dobře uměl, s Turkem tím sám austně a ne skrze tlumače rozmlauwal.

Poslal potom k králi, zpráwu o wšem daw, co se jest zběhlo z strany těch poslů a jakým spůsobem jest jim jejich zaufalstwí[1]) ujal. Král, jsa wíceji pokoje a nežli wojny žádostiwý, nebyl toho welmi wděčen, k tomu přemeyšleje o tom, aby ta smrt jmenowaného čauše nepřinesla jakého w potřebách králowny zaneprázdnění.

Chtěl wyprawiti posla do Turek, ale obáwal se, aby jej tam jaké nebezpečenstwí nepotkalo; nebo jest to byl pán weliký milowník poddaných. Když někoho sauditi měl o hrdło aneb poctiwost, oblékl se w šaty smutkowé, a tak seděl na saudu s welmi smutnau twáří, plakal ne jako pán poddaného, ale jako wlastní otec syna. Když takowá bázeň králowská oznámena byla Čikowskému, uwolil se sám w tom poselstwí jeti, což bylo s podiwením mnohých lidí.

Neomýlila naděje Čikowského; nebo ačkoliw do pohanské země se pustil, tak se domníwal, že posel měl býti při pokoji zanechán, když toliko z powinnosti swé podlé náležitosti newykročí: wšak proto opatrně na cestě sobě počínal. Měl s sebau sedm set mužůw wýborných, kteříž se wozy neobtěžowali, ale na dobrých koních a wozíky kozácké lehké, na kterýchž potřeby wezli, majíc, se wyprawili. Když pak již do země nepřátelské wjel, we wšech wěcech opatrně sobě postupowal, obáwaje se nějaké zrády aneb posměchu, kteréhož národ ten nerad komu trpí. A když přijel k císaři Selimowi, wšecko podlé wůle pána swého wyřídil, a znáti jest, že lépeji i dostatečněji nežli sobě poručeno měl.

Nawrátiw se potom a wykonaw poselstwí s pochwalau, poručeno mu od krále Sigmunda Augusta wyprowázeti králownu do Uher, kterau již byla země i páni uherští přijali. Ten chtě wykonati poslušnost, wěda, že již w pokoji králownu přijmau, newzal s sebau toliko pět tisíc lidu rytířského. Ale když přijeli, proměna se stala mezi pány uherskými, zbauřila se wšecka země, nadto weyše weywodowé multanský a walaský s wojsky pohotowě byli, nechtíce přijíti králowny ani syna jejího: což učinili z náwodu císaře tureckého, kterýž se obáwal, aby mu se potom od krále mladého jaká škoda ne-

[1]) pol. pych, drzost.

stała. Porozuměw tomu Čikowský a poznaw welkau nestáłost pánůw uherských, spůsobił to, že wšecky pány, tolikéž i wałaského i multanského weywodu odwedł do koła opodál od wojska jejich, młuwě, že králowna na słowo małé jich potřebuje. A w tom rozkázał je několika stem koní k tomu nařízeným obstaupiti a zjímaw swázati, katu pak s mečem stojícímu jako nestálé w řeči swé a rušitele pokoje ztrestati. Oni to widauce, padli k nohám králowny, łásky a miłosti žádajíce, lid swůj rozpustili a králownu do Bělehradu doprowodili, přislíbiwše jí wěrnost we wšem zachowati.

Mnoho jiných paměti hodných činůw tohoto sławného rytíře wzpomenauti by náležeło, k čemuž tuto místa nezbýwá.

3. Z Nowé kratochwíle.

O jednom alchimistowi.

Około złata běháš, chtíc jiným působit,
Mohło by tě to złato wždy jináč ozdobit.
We złatě ruce mažeš, na hřbet nauze běží,
Musíš pro nedostatek hnít ubohý w wěži.

Těžká jest wěc člowěku s bohy bojowati.

(Z Kochanowského.)

Jak wšetečný Encelad, Mimas nesmířený,
Zaufałec Porphirion, Rhetus neskrocený,
Dewětsił Briareus i Typhon storuký
Chtěli s jinými bratry do nebe bezděky,
Hory na hory kładauc, a tak blízko byli,
Že již twrdými duby w jasnau bránu bili:
Darmo! Již był strach w nebi i hrůza nemałá;
Wšak nejsilnější obr co bohu uděłá?
Tu we wšem diamantě Mars přehrozný stojí
S mečem na obě ruce; tu w ohniwé zbroji
Vulkanus; při něm Juno ta nepřemožená,
I terčem neprobitým Pallas zacłoněná.
Był jsi i ty, Apollo, nad zástupy směłý,
Wyčistił jsi dokonce tauł swůj plný střeły.
Nakonec sám Jupiter hněwem popuzený
Wzał jest w ruce ostrý klín hromůw nezhašený,
Silný, nechybující, kterýmžto wěc tuhá
Skrz zemi až do pekła ostatního sahá.
Tím udeřił w prostředek zaufałcůw swých wolných, [2])
Kteříž na hławy spadli až do krajůw dolních,
A tu je roztřesené hory přikłopiły,
Žiwé i mrtwé hnedky społu podáwiły.

[2]) swéwolných odwážliwcůw.

Řeč k Pawlowi k dobrému příteli.

Pawle, wěc jistá, u twého sauseda
Můžeš načekat dlauhého oběda:
Než w mé komoře holá pawučina,
Též i w piwnici cos na nákłonku wína.
Ale chléb podlé přípowěsti s solí
Káži położit před tě s dobrau wolí.
Muziky, zpěwu toho se dostane,
A k tomu płatit nepotřeba za ně;
Neb se w hojnosti welké nám rodí to,
Mnohem lépeji než ječmen i žito.
Již wsedni za stůł, můj dobrý sausede,
Nebs dáwno nebýwał při také besedě,
Kde smíchu wíc než krmí dáwají,
Ale poetům wšecko odpauštějí.

Na starost.

Bídná starosti, wšickni tě žádáme,
A když již přijdeš, tu zas naříkáme.

K Janowi.

Dobrá to, Jene, můžeš wěřit, škoła,
Kde káží hledět na poslední koła.
Člowěk, když mu se podlé mysli wodí,
Zato má, že již po zemi nechodí:
Wšak to netrwałá rozkoš na swětě,
Padne jako kwět podlé kosy w létě.

4. Z Obory neb zahrady.

Žádný wrchností swau pohrdati nemá.

(Příklad o hwězdách.)

Wšeliké stwoření wrchnost nad sebau míti musí, tak na zemi jako na wodách, w propastech i w powětří, na obłacích a jinde na nebeských obłohách, kteréž nad námi jsú. Tak též hwězdy wšecky mají jednu hwězdu, jenž Transmontana słowe, a ta wšecky jiné řídí a sprawuje. Za welikau wšak křiwdu sobě to jiné pokłádały, že Transmontana toliko na místě zůstáwá, a ony samy pracowat a wšudy běhat musejí. O čež sejdauce se, rokowały mezi sebau. A tak dobře se nato społu uradiwše, k ní haufem šły a jí to, co by se jim tak o ní zdáło, z aust w uši młuwiły. Żałowały tedy na ni, že jim žádné wolnosti a žádného odpočinutí nedá, řkauce: My wždycky po nebi běháme, w ustawičné práci a służbě jsme. A protož tebe napomínáme, aby již takowau wrchnost jiné hwězdě wzdała a sama také s námi popracowała a poznała, jakau my służbu, jak těžkau na sobě zdržujeme. Transmontana jim odpowěděła: Newíte, čeho žádáte. Zdaliž já

se wíceji nežli wy neupracuji, ačkoli na jednom místě stojím a wám rozkazuji? Kdy bych já wás neostříhała, wšak byste wy na cestách pohynuły mezi horami a w jiných místech nebezpečných. A protož wám radím, zanechejte takowých bauřek, chcete-li při pokoji zůstati. Hwězdy wšak nato nic nedbały, nýbrž mnohem horší były a auřad jí wší mocí odníti usilowały. Kdež ona, poznawši jejich welikau urputnost, jim auřadu postaupiła a sama se upokojiła, na stranu odšedši. Z čehož se hwězdy, že wrchnosti nad sebau žádné neměły, welmi radowały a jedna každá jiného krále po swé wůli sobě hledały. Když se pak na ničemž jistém snésti nemohły, počał býti neřád mezi nimi, taułały se leckdes a hynuły, tak že potom samy k sobě přišedše, swé hłaupé rady náramně litowati počały a k Transmontaně se obrátiły, při ní toho wšelijak wyhledáwajíce, aby jsauce k nim w prwní łásce nakłoněna, auřadu swého se zase ujała a jak prwé tak i budaucně je sprawowała, jim tu winu jejich miłostiwě odpustiła a prowinění takowého nikdež wíceji nepřipomínała. Kteráž jako rozumná tak a nejináč se zachowati slíbiła.

Máme nato bedliwý pozor dáti, abychom lidem dobrého swědomí auřady a powýšenosti odewzdáwali a k sprawowání porančeli.

(Příklad o slunci a měsíci.)

Słunce, chtěje sobě umenšiti práce, poručiło měsíci, aby w noci swítił, dawši mu i tu moc, aby zemi sprawował a z jejího úžitku lidem dostatek žiwnosti dáwał. Měsíc, dostaw takowého auřadu, welmi pyšně sobě počínał, tak že na pána swého máło dbaje, naposledy toliko sám we dne i w noci swítiti chtěł, proti słunci pánu swému welikau nepřízní pohnut był, ano i jasnosti jeho se protiwiti a jej dokonce zahubiti usilował. Słunce pak, maje o takowém předsewzetí jeho nenáležitém jistau zpráwu, nejprwé přátelsky a łaskawě měsíce napomenuło, aby peychy swé na straně zanechał a na swém auřadu pokojně přestáwał. Na kteréžto jeho tak łaskawé napomenutí měsíc čím dále tím wíceji pyšnější býti nepřestáwał, tak že potom słunce, jsa hněwem roznícено, k měsíci tato słowa promłuwiło: Poněwadž nejsi wděčen łásky mé, tu já tobě dokonce odejmu. Pročež měsíc, potkaw se takowau nepříjemnau řečí, pánu swému słunci odpírati umínił, k tomu sobě hwězdy nastrojené měw, s nimi také ihned jakožto s wojskem dosti silným słunci w cestu wešeł. Słunce wšak, jak jen proti nim wycházeti a papršlky swými hwězdy obrážeti počało: tu i ony bázní welikau podjaté jsauce, bez meškání nazpět ustaupati a schowáwati se počały. Kdežto měsíc wida, an již od społupracowníkůw swých, hwězd, opuštěn jest, toho se nemáło ulekł, ano i welikau bázní nad míru zbledw za dotčenými wojáky swými, hwězdami, sám také caufati nazpět nemeškał. Słunce pak na něj dokonce wystaupiwši, okrauhłost jeho jemu jako za pokutu,tak že jí nikdá až posawad zauplna jmíti nemůže, pojednau odňało. Napotom žádnému wíceji tak wzácného auřadu s takowým plnomocenstwím swěřiti nechtěło.

Kdo na jiné sočí aneb je pomlauwá, sebe samého lehčí.

(Příklad o wětru a powětří.)

Wítr, jakž filosofi nám oznamují, wšecko stwoření na swětě obžiwuje; neb on jest suchost země a porušitelem wod, tepłého powětří rozháněčem. A protož ho obwiniło powětří před wrchností, žalujíc na něho, že mu welikau křiwdu činí. Křičeło tehdy, stoje před saudcím nejwyšším, řkauc: Ó stwořiteli nebe i wšech wěcí, rač mne míti w ochraně swé; nebo to, co jsi ty mně dáti ráčił, to mně wítr odnímá. Činí mi zimu swým wáním i škodu, tak že častokrát w swé míře pro něho býti nemohu. A protož tebe poníženě prosím, spokoj a smiř nás; neb nestane-li se toho, škodliwě pohněwat se musíme. Sudí nejwyšší jemu pak powěděł: Zle młuwíš, powětří. Wítr, cožkoli činí, to wše na poručení mé činí, a to za słušnau příčinau. Ač on tebe někdy studeným učiní, wšak tebe tak činí mírným, čistotným, a swětu libým a příwětiwým a miłým přítelem. A kdy by wítr newáł a a skrze tebe neprocházeł, tedy by był welmi škodliwý a nepříjemný. A proto ne hněwu, ale łásky od tebe wítr hoden jest, proto, že tebe zauplného zůstawuje. Pomni tehdy nato, co psáno: Nebudeš haněti bližního twého, ani jeho utíkati budeš. Srozuměw powětří, že sudí nejwyšší neschwaluje jeho hněwu, k pokoře se udało, pamatujíc na ta słowa, kteréž napsał Ecclesiastes: Kdo se hněwá, když ho trestají, nedobře se sprawowat bude.

Ne každému libé jsau skutky tohoto swěta.

(Příklad o růži a koroptwě.)

Růže w jedné zahradě welice rozkwětła pěkně a wůni znamenitau z sebe wydała. Koroptwa, procházeje se po zahradě, diwiła se kráse toho kwítí a wůni welmi rozkošné, a tak přistaupiwši k ní řekła: Ó kwítí w swětě nejpěknější, nech rozkoše při wás dojdu a nasytím se wůně! Růže řekła: Pojď, sestřičko má miłá, a čeho žádá duše twá, ať jest aučastná. Nabeř sobě kwítí a nasyť se wůně do swé líbezné wůle. Ona za tím powolením wlítła na keř růžowý a nohy sobě pobodła. I zkřikła hłasem welikým: Běda mně, kwítky pěkné a wonné, ale ratolesti bodławé náramně. Wybírajíc sobě zatím trní z noh, wołała: Snadně cítí těžkosti, kdo sobě wšelijaké oblibuje rozkošné žádosti.

O těch, kteří chtějí býti nad jiné wzácnější.

(Příklad o dříwí cedrowém.)

Dříwí cedrowé wysoké a pěkné welmi a nad jiné dříwí wyrostłé, když lidé mnozí k němu přicházeli, aby je spatřili w jeho kráse, a ono to uznało: pojednau se tužiti a mnoho o sobě smeyšleti počało, a jiná dřewa około s sebau trpěti nechtěło, aby přicházejícím lidem nepřekážeły, ale aby na ně wšickni hleděti mohli. A protož jim, aby se na jinau stranu a na jiné místo přestěhowały, přísně poraučeło; čehož jestliže by učiniti prodléwały, že by je hned połámati chtěło. Dříwí a křowí, kteréž blízko něho były, ustaupiły na stranu, a ono

se lidu okázało w swé dokonałé pěknosti. A když jednoho času powstali náhlí wětrowé, dřewo to přeušlechtiłé połámały, kteréž padna na zemi żałostně naříkało: Neskrowně jsem o sobě smeyšleło. Jsauc nad jiné wywyšené, přes příliš nad jiné jsem se wypínało a jiné špatné jsem odháněło. Teď widím, že máło páni sami spůsobí, když při nich nějaké chasy není drobnější.

LV.

Wáclaw Březan.

Wáclaw Březan, byw spráwcem archiwu Třeboňského za času Petra Woka, posledního wládaře domu Rožmberského, a za pana Jana Jiřího ze Šwamberka, domu toho dědice, patří mezi nejznamenitější starší dějepisce české. Wlastnost, kterau nade wšecky jiné historiky naše 16. a 17. století wyniká, jest swědomitost bádání jeho; wážiltě zpráwy o starších a nowějších událostech naskrze jen z listin a jiných písemních hodnowěrných pamětí. Hlawní dílo jeho, weliká historie domu Rožmberského přišla nazmar, kromě několika půwodních konceptůw a obsáhlého žiwotopisu Wiléma z Rožmberka († 1592), sepsaného w l. 1610—12, kterýž l. 1847 nákladem Matice české byl wydán. L. 1609 z weliké té historie, pokud tehdá byla hotowa, sestawil krátký a sumowní wýtah spolu s rodokmenem Rožmberským, jejž Palacký w Čas. Č. M. 1828 wytisknauti dal. Zachowané ale posud netištěné spisy Březanowy jsau: žiwotopis Bohuslawa ze Šwamberka a historie domu Šternberského. O ostatních okolnostech žiwota Březanowa, kromě matné powěsti od Balbina zachowané, nic posud se nezná.

Z krátkého wýtahu kroniky Rožmberské.

O panu Oldřichowi, pánu mnohé wálky wystálém.

Pan Jindřich Mocný zanechał po sobě w maličkosti synáčka, kterémuž na smrtedlné posteli poručníky nařídił, z nichž přední był pan Čeněk z Wesełé, jinak z Wartenberka. Ten rozšafně s dobrým sirotčím spráwu domu Rosenberského około sedmi let na sobě zdržował, a byw náboženstwí podobojího, k tomu i pána mładého přiwedł, že též náboženstwí oblíbił. Ale brzo skrze legáty papežské od toho zase odweden; nebo sice i pan Čeněk w wěcech swých wrtkawý był.

Pánu mładému let došłému léta 1418 panstwí sstaupił, jej za swau strýnu Kateřinu, pana Jana z Wartenberka a paní Anny z Wilhartic dcerku, oženiw, statkem swým s ním se społčił, jakož pak pán z Rosenberka po něm zdědił Lipnici a Německý Brod. Táž paní Kateřina, umřewši léta P. 1436 3. dne Máje, pochowána w kostele Třeboňském.

Pan Ołdřich w wálkách těch husitských wěrně a stále císaře Sigmunda, od něho lidem i penězy pomoc činěnau měw, přidržeł se, proti Husitům a Žižkowi wálčiw. Nebo král jej za hejtmana při straně swé proti wojskům Táborským w kraji Bechyňském a Prachenském, přidaw mu pana Wácława z Dubé a pana Petra z Šternberka, majestátem swým l. P. 1420 w úterý po sw. Jiljí nařídił.

Předtím léta P. 1419 Wodňany město husitské strany dobył a zdi około něho pobořiti dał, kterýchž bez dowolení páně stawěti nemohli, až se zapsali, že pána wíce žádným příkořím a protimyslností hněwati nechtějí; sice jinak že w poddanost a člowěčenstwí JMsti se podrobují.

L. P. 1420 pan Ołdřich Tábor, jinak Hradištko, wojensky na poručení císaře Sigmunda oblehł a dwě neděle při něm leže, silně ho střełbau dobýwał. A když na wíce lidu očekáwał, Táborští s druhé strany Mikułáše z Husi s nemałým počtem jízdných do města pustili, kterýž na ležení pána z Rosenberka den památný sw. Petra a Pawła na úswitě udeřiw, od města odtrhnauti jej připudił.

Po tom wítězstwí Táboři popnuwše a zmohše se, s hejtmanem Žižkau měsíce Září do kraje Prachenského přitáhli. Dobywše Prachatic, odtud zboží kłáštera Koruny hubili, až k kłášteru přitáhše, jej opuštěný a prázdný našedše, zapálili a zbořili; nebo mniši rozběhli se, kromě některých sešłých, jenž tu zůstali a zahynuli.

Toho roku den sw. Brikcí pán o dwa hrady, jenž słauli Přibenice, nedaleko Hradiště hory Tábor, jeden s této a druhý s oné strany řeky ležící, praktikami kněze Wácława Korandy, kterýž na túž pewnost s jinými Tábory do wězení se dostał, přišeł, když tíž wězňowé, dobywše se z kłády, wěž opanowali, Odolena podpurkrabího zabiti chtěwše, k tomu připrawili, že jim na wíru a čest swau slíbił, na Tábor ihned běžeti a Táborům dáti znáti, že wězňowé se dobywše, wěž opanowali, aby zámku při takowé příležitosti dobýwali; že oni jim z pewnosti a z wěže pomáhati budau, aby nemohli jim dobýwajícím s hradu odporowati. Což když Táboři; některé sto lidu hned wyprawiwše, hradů dobýwali, nemajíce odporu, bez welikého úsilí jich dosáhli a drželi je, činíce z nich weliké škody, až do l. P. 1437, w kterémž pán je od nich kaupiw, rozbořiti, rozmetati a s zemí srownati dał.

Pocítił týž pán władař i na jiných panstwích welké záhuby téhož roku od Táborů; nebo i Soběsławě se zmocniwše, zdi około ní pobořili. Pročež widěło se pánu za dobré, s Žižkau a Tábory w příměří při času sw. Martina wstaupiti, kteréž s obojí strany trwati měło až do masopustu mužského; w kterémž čase sobě škoditi neměli, wšak tak, když čtyři artikulowé, totižto aby słowo Boží swobodu měło, swátost wečeře Kristowy pod obojí podáwána była, kněžská nadání zrušena a hříchowé trestáni byli, průchod wšudy obdrží.

Pro ty artikule pán z Rosenberka welikau nesnáz s stranau podobojí měł. Nebo daw jim po panstwí do jistého času průchod, chtěli od pána míti, aby po wšech panstwích stále přijaty były, k čemuž pána přiwésti nemohli; nežli w některých městech českých přijaty były, jako w Soběsławi, w Weselí, w Netolicích, Sedlčanech atd.

Tehdáž Leopold Krajíř, byw hejtmanem na Budějowicích, nemohł

se se pánem Rosenberským srownati, tak že wespołek sobě wojska škodiła, a Přibík z Mładějowic, služebník pána władaře, Krajířowi k ruce pána swého zodjímał wsi Ponědraž, Nákeř, Děwčice, Dubence. Potom ta newole wyzdwížena, když pan Ołdřich Budějowským od krále Sigmunda za hejtmana předstawen. Diwná wěc, že i swoji w příbězích wáłečných sebe nepoznáwají.

Léta P. 1422 w neděli Exaudi kłášter Wyšebrodský od Husitů wypálen, ale zbořen není. A tehdáž spálili i město Přídolí.

Léta P. 1425, po smrti Žižkowě, w neděli křížowau, Sirotci a Táboři přitáhli k Třeboni, chtěwše jí dobýwati. Kterýmž střełbau se zdí a bašt odpíráno, tak že odtáhnauti s hanbau musili. Nežli táhše po panstwí až k Nowému Hradci, weliké škody zděłali a téhož hradu dobywše, jej zapálili, mnoho znamenitých wěcí a listů tím ohněm pokaziwše.

Léta Páně 1432 císař Sigmund panu Ołdřichowi z Rosenberka zboží Miliwské, Teynské nad Wltawau, Hłubocké a Zwíkowské, tak aby příhodněji nepřátelům odolati a jim se brániti mohł, postaupił.

Na druhý rok wojsko sirotčí s hejtmanem swým Janem Čapkem z Sán, táhši po panstwí Třeboňském, panu władaři pálením, zájmem a zkopáním některých rybníků welice poškodiło. A přibrawši se až k Welešínu, míli od Krumłowa, tu w umłuwu se pánem proti zapsání jim jisté summy peněz do jistého času wstaupiwši, z panstwí odtáhło a k Plzensku obrátiło se, nepřestáwawši škod činiti a země hubiti, až léta P. 1434 od pánů, rytířů a obcí pokoj a řád milujících w kraji Kauřimském u wsi Wrbčan na hławu poraženo.

Po té porážce té nezbedné zběři páni jako na nohy powstali. Pán z Rosenberka pokusił se o pewnost Lomnici a dostihw jí, k panstwí swému Třeboňskému připojił.

Táboři z města swého Hradiště, welikau lítost nad wyhłazením Sirotkůw měwše, w některém stu jezdecky s wozy a pěšími wytáhše, umínili pole u Nimburka proti pánům, chtěwše Sirotků pomstiti, sebrati. Ale přijewše k Krči, půł míle od Černowic, od wojska pána z Rosenberka a jiných pánů obklíčeni jsauce, na díle pobiti a někteří zjímáni a na díle rozpłašeni, že toho, což w úmysłu měli, nedowedli. A toho času pan władař twrzí dwau, Ostromeče a Božejowic, dobył.

Císař Sigmund, byw w Basileji na koncilium pro spokojení Čechů swołaném, wšech cest wyhledáwał, aby králowstwí to co moře zbauřené k upokojení přiwedł. Pána Ołdřicha z Rosenberka za prostředka a jednatele pokoje s stranau podobojí obrał i plnomocným majestátem swým ustanowił; kterýž, přijaw k sobě statečného rytíře Přibíka z Klenowého, měšťany Táborské i cełau obec s císařem Sigmundem smířił a narownał.

Léta P. 1437 po smrti krále Sigmunda pan Ołdřich z Rosenberka s Mainhartem z Hradce, Hanušem z Kołowrat i některými jinými pány a Pražany, wolili sobě za krále weywodu rakauského Ałbrechta, zetě císaře Sigmunda; ale wětší díł pánůw, rytířstwa a měst proti tomu byli, woliwše sobě kníže Kazimíra, krále polského Władisława włastního bratra. Ałbrecht, zhotowiw se od dáwního času s welikau siłau, přitáhw do Prahy, od pánů swé strany korunowán, při jehož korunowání pán z Rosenberka nesł jablko s křížem. Druhá strana též wo-

jensky s Poláky se na Táboře sebrała, chtěwše Kazimíra do země uwésti. Ale když říše při Ałbrechtowi stáła a on též s wojskem k Táboru přiblížił se: dali se s obojí strany w jednání, tak že bez potýkání, přijawše Ałbrechta již korunowaného za krále, se rozjeli. Pán z Rosenberka měł tehdáž lidu swého na poli před Táborem do čtyř tisíc; a markrabě brandenburský mładý s šesti sty koňmi jízdných a s pěšího lidu mnohem wíce, a wozů přes čtyry kopy měw, k pánu se připojił.

Léta P. 1439 po spokojení té roztržitosti w zemi, král Ałbrecht nařídił dwa podstatné pány za nejwyšší hejtmany zemské, totižto pána Ołdřicha z Rosenberka a pana Mainharta z Hradce, a to za příčinau tau, aby hejtmané tíž, majíce jistý počet jízdy, wpádům do země a pozdwížením w zemi bránili.

Pan władař mezi jinými nepřáteły toho času měł sobě welmi odporného nějakého rytíře Smila z Kremže, kterýž weliké škody lidem páně činił a usilował i některých zámků páně se zmocniti. Kterýž po dwakrát jat byw, nejprw na těžký zápis puštěn, potom pak horší škůdce než prwé zůstaw, od lidu páně podruhé jat, netoliko wězení, ale trápení mistrem poprawním l. 1444 pocítiw, na zápis swědomím některých pánů utwrzený, puštěn a podruhé hrdłem darowán.

Těch let králowna Ałžběta, pozůstałá wdowa po králi Ałbrechtowi předepsaném, častá psaní a poselstwí činíwała ku pánu z Rosenberka, snažně žádawši, aby pán sprawedliwosti její a syna jejího, Ładisława dítěte (jakožto dědiců přirozených králowstwí českého), tak aby o ni připraweni nebyli, se wší pilností při stawích jednaje, zastáwał. Pán, ač w tom snažností swau nic sjíti nedał, wšak Čechowé nato se neohlédawše, dítětem zhrdali, chtěwše za krále míti kníže baworské Ałbrechta. Ten když toho k sobě přijíti nechtěł, teprw obrátili swůj zřetel k dědici králowstwí předepsanému. A nežli dorostł a jim wydán, diwných rozmíšek země česká pokusiti musiła.

Léta P. 1446 pan władař za příčinau pilných potřeb zemských i také swých wyprawił se k králi Římskému Fridrichowi do Nowého Města, a pořídiw jich, dostaw od krále průwodu bezpečného až k domu swému, šťastně se nawrátił. Takž potom l. 1451 i s synem swým, panem Jindřichem, w též místo k císaři jízdu konał.

Léta P. 1448 pan Ołdřich držew Prachatice w zápisu, dał postawiti k pohodlí swému i tudíž k ozdobě města Nowý Hrádek, učiniw s zedníkem smłauwu a daw k tomu díłu do dwau set dělníků, tak že brzy to stawení wyzdwíženo a dokonáno. Był tehdá tam úředníkem Wácław Hrůza z Chelčic.

Léta Páně 1451 pán starý, mnohými wáłkami a welikými zaneprázdněními zpracowałý, chtěw odpočinauti, sprawu panstwí synům swým na jistau umłuwu postaupił; kterauž k sobě nejstarší syn, pan Jindřich, přijał, a po něm pan Jan bratr jeho władařił. Potom l. 1457 pánu otci pochtěło se na Maidšteině w samotném zámku kromě lidí bydliti. Pročež tam od pana Jana přestěhowán. Ale tudíž mu se tam zsteskło, tak že zase na Krumłow do pokojů swých přenesen, ostatní dni w pokoji a náboženstwí ztráwił. Žiwot dokonaw léta P. 1462, 28. Aprilis, do kłáštera Wyšebrodského ku pohřbu wezen a k otcům swým přiłožen.

LVI.

Abraham z Günterrodu.

Rodina Günterrodůw přišla z Němec, jak již jméno samo swědčí, i usadila se, jak se zdá, w druhé polowici XVI. století na statcích pana Krištofa z Lobkowic. Abraham narodil se okolo 1570. Studia swá konal w Němcích; 1590 byl we Wittenberku. Tam sešel se s krajanem swým Adamem Felinem (Kocaurkem), s kterým se k pilnému studowání jazyka řeckého spojil. Že professor na universitě Wittenberské práwě o Cyropædii Xenofontowě četl, jali se překládati ji do češtiny i přeložili takto společně prwní knihu. Felinus jinam se pak obrátil, Günterrod ale w překládání neustal, až je i ku konci přiwedl. Když se do otčiny nawrátil, popřál mu Oldřich Felix z Lobkowic žiwnosti we wsi Strażkowě u Raudnice; později přebýwal w Kopidlně nad Leštinau. Tu s mnoha stran, jmenowitě i od D. A. z Weleslawína, napomínán byw, aby překlad swůj wydal, oprawil jej, připsal k němu žiwot Xenofontůw a hojná poznamenání, a když mu přizniwec jeho při arcibiskupowi Zbyhněwu Berkowi wymohl powolení, dal jej wytisknauti l. 1605 w tiskárně Weleslawínowské. Kde by žiwot swůj byl dokonal, známo není. Cyropædia jeho wydána byla 1805 od Krameriusa a 1856 w staročeské bibliothece W. Rozuma.

Žiwot Xenofontůw.

(Z psaní jeho i z jiných wybraný.)

Otec Xenofontůw słauł Gryllus a był obywatelem sławného města řeckého Athen, člowěk přední a wzácný z stawu rytířského. Poněwadž pak za starodáwna rytířští lidé nejwíce toho šetřili, aby dítky jejich předně w literním a filosofickém umění, potom i w wálečných wěcech dobře wycwičeny były, aby w čas pokoje i w čas boje swé własti płatně słaužiti mohły: protož ani otec jeho toho při něm obmeškati nechtěł. Ale maje swé obydlí w takowém nejsławnějším místě, w němž wšeliká swobodná umění nejwíce kwetła. a swau hospodu měła, dał ho také podlé obyčeje Athenského hned z pacholetstwí we wšelijakém literním umění pilně wyučowati a cwičiti. W tom pak když již Xenofon swého učení pilně hleděł a do swé škoły chodił, potkał se s ním některého času w nějaké auzké uličce Sokrates, nejznamenitější filosof Athenský, kterýž wida ho welmi ušlechtiłého, spaniłého, stydliwého a ke wšechněm ctnostem spůsobného młádence, i přełožił mu swau berličku přes tu uličku a nedał mu dáłe jíti, dokudž mu nato, co se ho ptáti bude, neodpowí. Když se pak Xenofon uctiwě před ním zastawił, zeptał se ho Sokrates nejprwé, wí-li, kde

mají dobré wíno? potom, kde mají pěkné žemličky? potom, kde prodáwají pěkné maso? Na ty tři otázky když mu Xenofon wždycky odpowěděł a oznámił, že wí, kde to mají a prodáwají, naposledy zeptał se ještě, wí-li také, kde se rodí dobří, ctní, šlechetní a obcem užiteční lidé? Na tu otázku, když se on dłauho rozmýšleł, newěda co by měł odpowěditi, řekł mu Sokrates: I poněwadž ty newíš, pojď tedy se mnau a já tobě ukáži, kde se takowí lidé berau. I přiwedł ho do swé akademie. Takž potom od té chwíle s dowolením otce swého přídržeł se Sokrata a maudrosti od něho se wyučował.

Potom pak, když se již za drahný čas při Sokratowi wšelijaké maudrosti a swobodným uměním filosofickým dobře wycwičił, nechtěł již doma ležeti, ale myslił také něco w cizích krajinách zkusiti a w wáłečných wěcech se pocwičiti. A když o tom přemyšlował, w tom přišło mu psaní od Proxena, jednoho znamenitého rytíře a zwłáštního přítele otce jeho, kterýž tehdáž był w městě Sardis u Cyra mładšího, Artaxerxa Mnemona tehdejšího krále perského bratra, jehož sobě Cyrus welice mnoho wážił. W kterémžto listu psał mu Proxenus, aby se k němu do Sardis wyprawił, že mu chce znamenitau łásku při Cyrowi spůsobiti a k znamenitému místu dopomoci, a přitom Cyra wysoce wychwalował. Ten list ukázał Xenofon Sokratowi mistru swému, kterýž mu tu radu dał, aby se nejprwé s Delfickým Apollinem s strany té swé cesty poradił. Což on tak učinił, a potom teprwa k Proxenowi a k Cyrowi mładšímu do Sardis se pławił, kamž se práwě w ten čas připławił, když Cyrus již měł proti bratru swému králi Artaxerxowi wáłečně wytáhnauti. Jsa pak hned od Proxena přítele swého, jednoho polního hejtmana Cyrowa, Cyrowi schwálen, hned se k němu Cyrus welmi přátelsky ukázał, přitom pak žádał ho, aby s ním na wojnu táhł, slibuje mu, že ho hned po té wáłce, dá-li mu se Bůh we zdrawí domů nawrátiti, s poctiwými a bohatými dary domů chce propustiti. Žádný pak z wojska Cyrowa ani włastní jeho hejtmané o tom newěděli, že chce proti bratru swému králi perskému táhnauti; neb se žádnému w tom neswěřił, kromě teprw na cestě Klearchowi, nejwyššímu swému hejtmanu, o tom oznámił. Ale pustił hłas, že proti jinému národu chce táhnauti a tak i Proxena a Xenofonta i jiné swé hejtmany podwedł, kteříž potom, porozuměwše předsewzetí Cyrowu, nesměli pro swau přísahu jemu učiněnau zpátkem caufnauti. Ale mnozí bezděk a s strachem předse s ním proti bratru jeho táhli, i Xenofon, kterýž potom sedmery knihy o tom tažení Cyrowu sepsał. Potom pak když Cyrus w té bitwě zahynuł a jiní wýwodowé řečtí, kteříž s ním táhli, skrze hanebný podwod od Peršanů byli postínáni: wojska řecká, nemajíce žádných hejtmanůw, newěděli, co mají před sebe bráti. W tom jim Xenofon nejprwé tu radu dał, aby sobě jiné wůdce místo zahynułých wywolili, kteříž by je zase domů dowedli. Kteraužto jeho radu wšickni Řekowé oblíbiwše, mezi jinými také i Xenofonta za jednoho polního hejtmana sobě zwolili, majíce o něm to smýšlení, že on jest tak udatný a tak opatrný człowěk, že je s jinými hejtmany skrze tak mnohé nepřáteły, skrze něž z Persie do řecké země táhnauti musili, šťastně domů prowede. Kterážto naděje jistě jich nezmýliła; nebo ačkoli Řekowé w małém počtu byli, wšak je bez škody skrze nepřátelské krajiny prowedł, ješto každý den s nepřáteły o ležení

šarmiclowati musili. A we wšem tom jejich tažení mezi wšechněmi jinými hejtmany rady Xenofontowy a předsewzetí jeho były nejmaudřejší a nejšťastnější, čímž sobě u wšechněch welikau łásku získał a té poctiwosti došeł, že podlé Cherisofa Lacedæmonského wýwody za nejwyššího polního hejtmana nade wším wojskem był wystawen. Ačkoli pak od mnohých wojákůw ledacos musił přesłyšeti a přetrpěti, wšak swau dobrotiwostí a opatrností uměł je tak sobě přiwésti a říditi, že každý k swé powinnosti státi musił; neb se jim we wšech wojenských newolech a pracech sám za příkład wystawował. Jakož pak w témž tažení, chtěje s některými pěšími nějaký wrch, dříwe nežli by jej nepřátelé opanowali, sám uchwátiti, při čemž, poněwadž rychłosti potřebí było, on jeda na koni napomínał knechtůw, aby pospíšili: w tom jeden z nich jménem Soteridas, wytrhł se swau řečí a řekł mu: Toběť jest snadno na koni rozkazowati, abychom pospíšili; ale mněť to dosti těžce přichází, že se musím tak spěšně s takowau těžkau pawézau nahoru dráti. Což słyše on, hned s koně skočił a wydřew tomu knechtu, kterýž ho tak dotýkał, pawézu, postawił se na jeho místo a w swém těžkém rejtharském pancíři a cełém kyrysu přes ty příkré a drsnaté hory tak spěšně šeł a jiné před sebau tiskł, že jdaucí ani přední ani zadní jemu postačiti nemohli. To widauce jiní, łáli tomu knechtu a naň kamením házeli, až potom wždy Xenofonta s welikau prosbau wšickni sotwa naprosili, že zase na kůň wsedł.

Když pak přitáhli do města Byzantium w thrácké zemi ležícího, kteréž potom Konstantinopolis jest nazwáno, i chtěli Řekowé to město, jsauce mocí do něho puštěni a majíce sobě k tomu welikau příčinu danau, wybrati a sobě za swé dłauhé tažení, w němž až posawad nic sobě neuhonili, zapłatiti. Tedy Xenofon, jsa již nejwyšším nade wším wojskem řeckým, ačkoli ho jiní Řekowé k tomu znamenitě ponaukali a jemu diwné trošty dáwali, že by nyní mohł k tomu přijíti, že by znamenitým potentátem swěta mohł býti: wšak on, jsa sprawedlnosti miłowník a nechtěje, aby se těm lidem škoda dáła, je od takowého předsewzetí znamenitau swau wýmłuwností odraził, jehož oni sobě tak wysoce wážili, že ačkoli mohli w městě znamenitých wěcí nabrati, wšak ho uposlechli a se spokojili.

Odtud táhł s swým wojskem k Sewtowi králi thráckému, kterýž był z swého otcowského králowstwí wystrčen, a zase ho na ně dosadił. Ale Sewtes potom žádné wděčnosti mu zato neprokázał, nýbrž se jemu i jeho Řekům złým odpłatił; z kteréžto příčiny obrátił se swým wojskem k Lacedæmonským a jim proti nepřátelům jejich na pomoc přispěł. Potom i Agesilaowi, králi Spartanskému, kterýž tehdáž proti Peršanům wáłku wedł, na pomoc přitáhł, jehož lidu on poctiwý žold dáwał i jeho také sobě wysoce wážił a mnoho dobrého mu činił.

Poněwadž pak od Athenienských z města a krajiny jejich wypowědín a do achtu dán był, proto že Cyrowi mładšímu i králi Agesilaowi proti perskému králi wáłčiti pomáhał: z té příčiny nawrátił se s Agesilaem do země Lacedæmonské. Jehož Lacedæmonští netoliko sławně ctili, ale i za swého obywatele přijali a jej poctiwým wychowáním opatřili a darowali mu sciluntskau krajinu, kdež poněwadž mnoho zwěři było, welmi často na mysliwost jezdíwał a w ní swau kratochwíl míwał. Ale potom, když Eleiští tu krajinu wpády

swými welice hubili, nemoha jim odolati, proto, že mu Lacedæmonští na pomoc lidu neodsíłali, obrátił se do Korinthu a tam swůj wěk ztráwił.

Měł pak dwa syny, Grylla a Diodora, kteréž jak w literním umění tak i w wáłečných wěcech s pilností dał wyučowati. A když Lacedæmonští po mnohých wáłkách a nepřátelstwí, kteréž mezi sebau měli, zase s Athenskými w pokoj wešli a tehdáž od Thebanských, s nimiž se i jiní jejich sausedé proti nim spuntowali, welice byli ssužowáni, protož umínili jim Athenští wojsko swé na pomoc wyprawiti: tedy Xenofon, jsa již zase od Athenských z achtu oswobozen, wyprawił oba swé syny do Athen, jakožto do swé własti, aby społu s jiným wojskem Athenským proti Thebanským na pomoc táhli. W kteréžto wáłce ačkoli starší jeho syn Gryllus zahynuł, wšak že statečně žiwot swůj dokonał, žádné těžkosti nad jeho smrtí nenesł. Nebo práwě w ten čas oběti wykonáwał, když mu poselstwí o smrti syna jeho přišło. Maje pak při těch obětech podlé obyčeje pohanského na hławě wěnec a słyše o tom, že syn jeho zahynuł, sňał ten wěnec s hławy; ale jakž mu oznámeno było, kterak se syn jeho welmi rytířsky chował a nejpřednějšího Thebanského hejtmana zabił, mnoho jiných nepřátel pohubił a rytířsky zahynuł: tomu on porozuměw, ani se nadtím zarmautił ani nezapłakał, ale wstawiw zase wěnec na hławu, řekł: Wěděł jsem o tom, že jsem ho smrtedlného na tento swět zpłodił, a tak potom swé začaté oběti dále wykonáwał.

Wšickni pak jemu takowé swědectwí wydáwají, že był člowěk welmi nábožný, maudrý a sprawedliwý. Pobožnost swau w tom ukázał, že Dianě modle Efezské chrám na swůj nákład wystawěł. Sprawedlnost swau i w tom mezi jinými wěcmi pronesł: Když historie řecká od Thucydida sepsaná ještě žádnému do rukau se nedostała, aniž ji kdo jiný widěł a četł, než toliko sám Xenofon originální exemplář u sebe měł, moha dobře jméno autorowo zamlčeti a pod swým jménem ji na swětło wydati: wšak pamatuje na upřímnost a sprawedlnost, kteráž welí jednomu každému, což jeho włastního jest, přiwłastňowati, tak se upřímně w tom zachował, že ji pod jménem włastního jejího autora k obecnému čtení na swětło wynesł, čímž sobě welikau chwáłu získał. W wáłečných wěcech jaké zkušení měł, to se patrně ukazuje jakž z jeho skutkůw rytířských a wáłečných tažení tak i z jeho knih, kteréž jakž o Cyrowi starším tak o Cyrowi mładším, o wáłkách řeckých a o králi Agesilaowi sepsał, w kterýchžto wáłkách sám hejtmanem polním a nejwyšším býwał, i také z té knihy, w níž hejtmany nad rejthary, kterak by se w tažení chowati měli, wyučuje. A byw dobrým rejtharem a dobrým mysliwcem, protož o tom obém jakožto k wáłkám potřebných wěcech zwłáštní knížky sepsał.

Jakož pak w wáłečných a rytířských wěcech nad jiné był zkušenější, tak i w politické spráwě a domowním hospodářstwí był nad jiné zběhlejší, čehož i psaní jeho o těch wěcech poswědčuje. Wýmłuwnost w psaních jeho jest tak miłá a tak příjemná, že Cicero to o něm zapsał, že řeč jeho jest mnohem sładší nežli med a že Musy jeho řečí młuwiły, odkudž také wčeličkau a Musau Athenskau jej nazýwali. Té pak swé wýmłuwnosti a maudrosti od Sokrata se naučił, jehožto maudré řeči w obzwłáštní knize sepsał.

A tak Xenofon swůj rytířský rod wšelijakým ctným uměním a ctnostným žiwotem i šlechetnými a rytířskými činy w wálečných taženích ozdobowati hleděł, pročež u nejpřednějších za swého wěku králůw, wýwod polních a obcí w znamenité wážnosti a pociiwosti był. Žiw był za času Artaxerxa Mnemona krále perského, kterýž kralowati začał około léta od stwoření swěta 3561 a před narozením Krista Pána około čtyř set let. Umřeł pak w Korinthu, maje wěku swého wíce než dewadesát let, pozůstawiw po sobě swými spisy i do dnešního dne wděčné památky.

LVII.

Jiřík Záwěta ze Záwětic.

Jiří Záwěta, pocházeje z rodu měšťanského, narodil se w Praze l. 1575. Listem císaře Rudolfa II. l. 1597 powýšen byl do stawu wládyckého, aby se mohl psáti „ze Záwětic." Do l. 1612 byl koncipistau dwořské kanceláře české. We sporech mezi císařskými bratry, které se posléze odstaupením Rudolfa II. skončily, přidržel se Záwěta welmi horliwě krále Matyáše, i stal se jeho dwořanem. W bauřích po smrti Matyášowě zapomenul se wšak nad dobrodiními, jichž od domu rakauského byl obdržel, i nad powinností swau. Byw odsauzen l. 1621, žiwot dokonal w žaláři.

Spis Záwětůw nejznamenitější jest Schola aulica t. j. dwořská škola, wyd. 1607, jewící nemalau zběhlost w dějinách a w literaturách klassických, řecké i latinské. Balbin dí o škole té, kdy by prý přeložena byla do latiny, že by se žádného saudu báti neměla. Mezi l. 1611 až 1617 padá řada spisůw příležitostných, sepsaných od Záwěty k oslawení znamenitých dějůw ze žiwota panowníkůw rakauských, jako korunowání w Praze a přiznání w Lužicích a Slezsku krále Matyáše (1611), swatební weselí krále Matyáše a arcikněžny Anny (1612), wolení i korunowání kr. Matyáše a korunowání kr. Anny na císařstwí římsko-německé (1612), wjezd cís. Matyáše k prwnímu sněmu říšskému do Řezna (1613), korunowání cís. Anny w Praze (1616), korunowání Ferdinanda II. na králowstwí české (1617). I některé spisy latinské Záwěta zanechal.

1. Ze Školy dwořské.

Náuky.

Jako mnohem lépeji jest ležeti auzce na nízkém a małém łůžku człowěku zdrawému, nežli sebau wáleti na welkém a širokém łůži czło-

wěku nemocnému: tak také mnohem jest lépeji užíwati skrowně statečku myslí weselau a upokojenau, nežli opłýwati welikým bohatstwím a štěstím myslí skormaucenau. Muž zajisté dobrý a šlechetný na dost mále přestáwá. A píše Xenophon o králi Cyrowi, že by měł říkáwati: Jako lépe jest na moři pławiti se s dobrými lidmi, tak šťastněji jest s dobrými w obci žiwu býti a sprawowati i wałky wésti. A jako snadno jest łapiti ježdíka[1], ale ne snadno ho na rukau udržeti: tak také přijíti k štěstí a důstojenstwí tak těžko není, jako jím bezpečně, jak by sám chtěł, uměti władnauti. Kdo chce obłok štěstí požříti, ten je nemůže nikdy zažíti. Nauč se łatince: Qui jacet in terra, non habet unde cadat.

Stěžují sobě dwořané, že čím wětší posłušnost a poctiwost činí swým knížatům a pánům, tím prý menší miłosti od nich dostáwají. Ale snadna nato odpowěd: Jako słunce na wšecka stawení jednostejně swítí, wšak z nich býwají swětlejší ta, kteráž mají wětší a prostrannější okna: tak knížata a páni wíce sobě wáží těch dwořanůw, kteří jsau k spráwám a służbám jejich schopnější a pilnější, a to skrze swau ctnost a snažnost, nežli těch, ježto se jim k ničemuž nehodí. Dobře Tacitus dí: Čím kdo posłušnější, tím w bohatstwí a poctiwosti wywýšenější. Není možné, aby kníže, kohož widí rozkaz a wůli jeho pilně a wěrně wykonáwati, toho také mimo jiné wšecky sobě neoblibował a jemu se wíceji nedůwěřował. Žádné kníže ani pán tak nepilný swého není, aby tomu nerad był, když se wěci jeho dobře řídí a wykonáwají.

Kdo dychtí po knížecím dworu, powědom má býti mnoho příkładů, historií a několika jazyků, má i wýmłuwný býti, také i práw známost nějakau míti. Předně pak a nejprwé kníže nad knížaty a krále nade wšemi králi, totiž Boha wšemohaucího, wraucně zato má žádati, aby jeho na tom hłubokém a nebezpečném wíru mořském pławajícího sprawowati a opatrowati ráčił, aby dwořenín žádnému nic neubližował, než toliko swé wěci wykonáwał, aby naposledy k břehu wěčného a nebeského dworu připłauti mohł, každodenně wołaje:

Mé činy sprawuj, ó Pane,
Ať se k twé wůli wše stane.

Byť dworský służebník pro swau ctnost, wtip, wýmłuwnost a łásku był knížeti miłý, nikdá wšak ať se neposmíwá jiným, ani se sobě ať nediwí, aby sobě zahynutí nesnował. Jakož pak ne jednau se toho dostało, jakkoli dobrému a šlechetnému. Kdo se sobě sám diwí, rownaje se k słunci, meylí se wíc než o połowici a prawdy se chybuje. Libost sebe samého nikdá nic dobrého nespůsobiła. Tupě jiné, tupíš sebe: tak kupuješ i prodáwáš.

---

[1]) ježdík, gasterosteus aculeatus, Stachelbarsch.

Wíce mějte na péči štěstí nežli neštěstí. Nebo na dłauhé štěstí přichází delší neštěstí. Mnozí nalezeni jsau, ježto ochotně trpěli chudobu, škodu, wypowěděni, wězení, křiwdu i smrt, ano horší nad smrt dłauhé a těžké nemoce. Ale ještě ti nalezeni nejsau, kteří by zweyšenost swau, bohatstwí, sláwu a moc uměli nésti a trpěti. Nebo komuž se počne štěstí ochotně míti a jemu łahoditi, muž jest a twrdší nežli diamant, jestli že ho to štěstí neobměkčí. A nadto zmužilejší, podá-liť jemu całé ruky, aby mohł a uměł tichým a pokorným duchem łahody jeho krotiti. Nejzmužilejší pak ten, kterýž we wšem štěstí jako w kwítí położený obrání se łakomstwí.

Jaké by była towaryšky peychy a jaké její dcerky a w čem záleží štěstí, wěz, že towaryšky aneb służebnice peychy jsau: wšetečnost, lehkomyslnost, swéwolnost, wysokomyslnost, łakomstwí, wesełost, pokrytská zasmušiłost a hřešení z wůle. Dcerky pak její jsau tyto: neuctiwost, neposłušnost, nadutost, pokrytstwí, chłauba, twrdošijnost, neswornost a záwist. Fałešné pak štěstí swětské stojí na těchto pěti słaupích: na panstwí, bohatstwí, důstojnosti, powěsti a tělesné žádosti. Mudrcowé to twrdí, že štěstí jest slepé, nemaudré a škaredé: slepé proto, že newí, kde sebau hodí; nemaudré, že jest nejisté a nestáłé; škaredé, že jest bezbožné, hltawé a neuctiwé. Říkáwał Franciscus Petrarcha, že jest pět welikých nepřátel pokoje a ti wšickni že s námi bydlejí, totiž: łakomstwí, žádost cti, záwist, hněw a peycha. A kdy bychom ty wšecky nepřáteły wen z země naší wypowěděli, mezi námi dobrý by pokoj zůstáwał.

Swět tento se točí na dwau nohách, jedna jest odpłata ctnosti a druhá pokuta neprawosti. Čímž Democritus jsa pohnut, powěděł, že dwa bohowé jsau na swětě, jeden dobročině a druhý pokutuje: které se z nich koli wrchnosti nedostáwá, swět tento jest kułhawý. Nedostáwá-li se obau dwú, tehdy sám člowěk wláčí sebau po zemi. W Turcích bijí jednu minci mezi wšemi jinými nejpłatnější, kteraužto wrchnost spráwu swau jak w času boje tak i pokoje welmi dobře wypłácí. Ta mince newynáší než toliko dwa groše: jeden jest złatý, jemuž říkají praemium, to jest, odpłata ctnosti, a druhý železný, jenž słowe pœna, to jest, pokuta nešlechetnosti. A těmi dwěma groši každému, jak kdo čeho zasłauží, hned pojednau, žádnému mzdy jeho nezadržujíce, płatí.

Když císař Ferdinand swaté a sławné paměti wyhłásił sněm w Frankfurtě, aby wolił na císařstwí Maximiliana toho jména II. syna swého, był tu přítomen i Imbraim baše, legát císaře tureckého, s Augeriem Gisleniem z Busbeku, legátem císaře Římského. Kterýž když bašeti tří knížat, saské, baworské a julichské, před Ferdinandem a Maximiliánem císaři na koni jeti okazował a jemu oznamował, kterak jednokaždé kníže z nich tak možné a bohaté jest, že by mohło na swůj włastní nákład dosti weliké wojsko sebrati a s Turkem wáłku wésti, jimžto podobných a tak mocných knížat že ještě mnohem wíc jest,

jako sedm kurfirštůw wolencůw a jiných knížat říšských w zemi německé, kteřížto kdy by wšickni społčíce se wespołek proti tureckému císaři wytáhli, co by hádał co by spůsobili: zasmáł se Ibraim a powěděł, že z toho, co tu nyní widí, snadno sauditi může, jaká jest moc knížat jiných, ježto tu přítomni nejsau, a že musí welmi mocná říše býti; ale jemu že se widí, že jednota říšská i s těmi sedmi wolenci podobná jest oné sani o sedmi a wíceji hławách a tolikéž ohonech, kterážto když chce projíti skrze płot, tedy rozdílné hławy rozdílnými děrami lézti chtějí, těło pak s ohony nikam nemůže, než musí w něm zůstati. Ale císař jeho že jest podobný sani o jedné toliko hławě, kteráž má mnoho ohonů a ta, kdyžkoli chce skrze ten płot projíti, hned za ní całé těło i ohonowé welmi snadno prolezau. A tudy ztrestał a znamenał knížat křesťanských roztržitost a neswornost, že jedna hława chce toto a druhá zas toto a že nejsou jednomyslní a za jedno těło; Turci pak že jsau sworní a jednomyslní, a že moc a síła sjednocená wětší płatnosti přidáwá nežli rozptýlená.

Wýstraha před pýchau.

Není poslední příčina, proč mnozí służebníci a dwořané jak służeb tak i miłosti pozbýwají, že oni, když je knížata a páni jejich z nízka wzhůru wyzdwihují a wywyšují, nepřestáwajíce natom, ještě wýšeji a wýšeji se pnau. Na staw swůj, w kterémž je jak přirození jejich chatrné postawiło, tak potom i kníže a pán jejich zwýšił, se zapomínají, staw wyšší sobě oblibují, a na swém dosti nemajíce, starožitného rodu pánům a rytířům rowni býti chtějí, anobrž i nad ně také se wypínají a k wyššímu stawu se táhnau. A když i toho dostanau, ještě natom dosti nemají, ještě wýšeji hledí. A jest jim to jako w mysl jejich wštípeno, kteráž se swětskau ctí a łakomstwím točí, že nikdy sobě pokoje ani žádného místa dáti nemohau, tak že, by dnes sedlák učiněn był měšťanem, zejtra by chtěł býti zemanem, a jsa zemanem, chtěł by býti pánem, a jsa pánem, zachtěło by se mu býti knížetem, a snad ještě nepřestáwal by natom. Jakž tedy Pán Bůh nemá se předsewzetí jejich protiwiti, poněwadž jemu zato, že je mezi knížata sází, neděkují, nýbrž newděčně se proti němu ukazují, kázně jeho swaté nemají, práwo Boží a wrchnosti swé za hřbet kładau, lidí chudých, jimiž někdy sami byli, za nic sobě neważí, nad nimi se potřásají a na ně odpasují, jako by již sami jejich páni aneb knížata byli? Nemyslí nato, že tolikéž nad nimi moc má kníže jejich, jako oni nad chudými; neohlédají se nato, co jsau byli, co jsau a co ještě býti mohau, ani tomu newěří, že i jiní na místa jejich dosednauti mohau, a které oni po swé wůli, jak chtěli, měli, že je i jiní zase a snad ti sami po swé wůli míti mohau. Nerozpomínají se nato, že z pánůw służebníci a z służebníkůw páni býwají. Nemají na péči toho, že, kterými dweřmi štěstí a bohatstwí jim přišło, týmiž že zase také od téhož hospodáře i neštěstí a pan Nauze z Mizerie na ně přijíti může.

Přirození jednoho nic sobě neważí wíce a druhého méně; neb jednostejnau práci se wšemi wedło, wšecky zároweň sprawuje, wšem také jednostejné mzdy uděluje a jako prawá a sprawedliwá matka ke wšem rownost zachowáwá: žádného nepowyšuje, žádnému nepochlebuje a

žádný jí milejší není. Ta toliko nesprawedliwá macecha paní Fortuna nerowně se k nám chowá: koho chce, powyšuje, koho chce, nechá; někoho zbohatí, někoho zchudí, z sedláka pána, z pána chłapa učiní; někomu radost, někomu žałost spůsobí. In summa žádného diwu není, že komu se ona wesele ukáže, takowého nejspíše wšeho weselí i žiwota naposledy zbawí. Awšak ona smrti naší příčinau býti nechce a také nemůže, jediné naše k ní złé chowání tau příčinau býwá žiwota našeho potracení. Nebo co tím štěstí winno, že my zlí jsme? Wolił bych sobě bez štěstí dobře umříti, nežli s štěstím złý konec wzíti. Spíše lidé w štěstí co w łáku ležící skrz marnau swau žádost cti a peychu o žiwoty přicházejí, nežli ti, ježto auzkostí mnohau na swětě a ustawičným trápením býwají sauženi; proto že swého štěstí snášeti nemohau. Mnohem těžší wěc jest jim snésti swau zwýšenost a bohatstwí nežli chudobu a opowrženost. Widěli jsme několik sławných a wznešených mužůw, kteří wšecka protiwenstwí, starosti a nebezpečenstwí zmužile a mile snášeli: a jakž k dosti chatrnému powýšení přišli, nemohli té słáwy jako nějakého nejtěžšího břemene snésti, nýbrž wšecka moc a síła jejich wrtkawým štěstím zemdleła a na mizinu přišła.

Weliká tedy jest výstraha pádu, wysoko newstupowati, a pakli wstaupíš, maudře seď a sebe nepłaš, se wšemi dobrotiwost měj; neb budeš-li ode wšech dobrowolnost míti, by tě i neštěstí dołů strčiti chtěło, neupadneš. A by pak i upadł, neurazíš se, proto že ta sama dobrowolnost lidská měkké místo činí k upadení. Twrdá mysl a proti wšem zpurná twrdí a oceluje wšeliké místo, kudy twůj pád má býti, a dowodí častokrát i toho, že (jakož jsi to již na mnohých spatřił) z małého pádu weliký úraz wzat býwá. Kohož sobě dobrowolností nenakłoníš, nenaděj se, aby jeho mocí a ukrutenstwím k sobě nakłonił; to zajisté žádného w pokoji neprowodiło do hrobu. Nebył by nikdy tak krutý, kdy by nato pomyslił, že tolikéž nad tebau moci má twůj pán, jako ty nad jinými moc míti chceš, a nejwyšší a nejmiłostiwější wšech nás pán že na sprawedłiwost saudu Božího pamatuje; protož nečiní ani tomu nejmenšímu křiwdy; neb též nad sebau pána má jako on jiné pod sebau.

Nepodobnau sprawedlností rozdělił by Bůh królowstwí swěta, kdy by nad křiwdami nemstił a je přehlédał.. Ale dobrý Pán Bůh jest a nejwyšší miłowník sprawedlnosti; neb křiwě sauženého nepomine a žádnému jak nejmenšímu tak ani tomu největšímu nepromine, jakkoli odtahem a prodléwáním swých pomst bezpečnost činí, jako by nikda pomštěno býtí neměło, což hnedky nepomstí. Ale jinak se stáwá; nebo čím déleji pokuty se odkłádají, tím potom rychleji a jako w okamžení s welikau hrůzau a strachem přicházíwají.

2. Z popisůw slawností.

Sňatek krále Matyáše a arcikněžny Anny we Wídni.

Když weselí królowské již šťastný začátek swůj čtwrtého dne měsíce Prosince wzíti měło, tu nejprwé drabanti a mušketýři królowští w sławně ozdobeném kostele sw. Augustina řadem se postawili.

Potomně již téměř w saumrak do dotčeného kosteła JMknížecí pan kardinál z Ditrichšteina, před nímž stříbrný kříž nesen był, přijíti a do stolice pod nebesy złatohławowými se posaditi ráčił. Brzo potom, což již około prwní hodiny na noc było, do téhož kosteła šli napřed panstwo a rytířstwo, wysłaní z zemí králowských, Jeho Miłosti rady, nejposléze za nimi tré knížat, totiž kníže Kareł z Lichtenšteina, kníže Adam Wácław Těšinský a Jan Jiří markrabě brandeburský; pak pan František Forgáč z Gymesu kardinál Ostřehomský. Za nimi ráčił jíti JMst král sám toliko jediný w dłauhém uherském oděwu, stříbrohławowými a złatými kwěty protkáwaném, pod peřím čapátkowým, šawli s poswau złatau a drahými kameny wykładanau k boku připásanau maje. W kostele, jak doňho wcházeti ráčił, zhůru se traubiło a na właské bubny bubnowało. JMst králowskau následowała Její Mst newěsta králowna tolikéž we wšem takowém stříbrohławu, kterauž JJMsti arcikníže Maximilian a arcikníže Ferdinand wésti ráčili. Za nimi wedena była od wysłaných JMsti krále hišpanského a arciknížete Ałbrechta rakauského Její Miłosti paní máteř nejmilejší, kterauž potomně množstwí fraucimeru následowało. Około JMsti králowské, králowny a paní mateře s obojí strany čtyřmedcítma králowských, králowny a arciknížete Maximiliana pacholat (edlknobůw) swíce paruňkowé [2]) bíłé nesli, králowští w čerwených, králowny w brunátných neb fiałowých aksamitowých šatech s kabátky bíłými karmazinowými, a arciknížecí w černých též aksamitowých šatech s karmazinowými čerwenými zespod kabátky.

Když pak se již do kosteła přišło, w kterémž po prawé straně ołtáře pět uherských biskupůw, totiž wysoce důstojný pan Demetrius Napray biskup Kołočenský a administrator biskupstwí Rábského, pan Valentin Leepes biskup Nitranský a kancłéř králowstwí uherského, pan František Ergeli biskup Wesprimský, pan Jakub Biber biskup Pětikostelský, pan Jan Telegdy biskup Bosnenský, též dwanácte opatůw pod infulemi aneb korunami złatem, perłami a drahým kamením ozdobenými, w dalmatikách złatohławowých a stříbrohławowých stáło: tu Jeho Králowská Mst u ołtáře před jednu stříbrohławowau stolici a Její Mst králowna před druhau po straně lewé se postawiti, JMsti pak paní máteř do stolice po prawé straně wyzdwížené a Jich Miłosti arciknížata do druhé po straně lewé kleknauti ráčili. Načež potom brzo JMst pan kardinál k ołtáři přistaupił a list od Jeho Swatosti papežské aneb breve apostolicum, otewřew je, biskupu Nitranskému a kancléři uherskému, jenž mu po lewé ruce a pan Demetrius Napray po prawé stáł, wůbec hłasitě čísti dał. Po přečtení téhož listu JehoKMst před ołtář, před nímž weliký koberec turecký prostřín był, předstaupiti, ano i Jich Msti dotčená arciknížata Její Mst newěstu králownu před něj přiwésti a proti JehoKMsti po straně lewé postawiti ráčili. A tak JMst kardinál we jméno Pána Boha wšemohúcího od tohoto łatinského propowědění Jich Miłosti oddáwati začał, takto: „Non est vir dignus muliere, nisi amputet caput hostis, t. j. Není muž hoden ženy, leč by nepříteli hławu sťał. Což se, prý, włastně i na Waši králowskau Miłost wztáhnauti může; nebo WMKská ten tak sławný wítěz býti ráčí, který

[2]) paruňkowý aneb lípowý wosk, Weißwachs.

o toho nejúhławnějšího nepřítele wšeho křesťanstwa Turka netoliko několikráte se pokusiti směł, jej udatně mečem swým stíhał, nad ním mnohé sławné wítězstwí obdržeł, ano i toho příčinau a půwodem był, že jich do množstwí tisíc před očima WKMsti padnauti museło, tak že wšemu tomuto širokému swětu dobře známé a wědomé jest a to jako na wrchu leží, kterak jste tudy netoliko sławného królowstwí uherského, królowstwí českého, arciknížetstwí tohoto rakauského, ano i jiných zemí a tak wšeho křesťanstwa před týmž nepřítelem, nelitujíce w tom žiwota swého, každého času udatně a statečně chrániti a obhajowati a skrz to samé wedlé téhož swrchu jmenowaného propowědění, jsauce sami z císařského a królowského kmene pošli, této nejjasnější arcikněžny rakauské přístojící, tolikéž z císařského a królowského kmene pošłé, dobře jste zasłaužiti ráčili i s obojí strany sebe hodni býti ráčíte. Pročež majíce já sobě od Jeho Swatosti papežské k tomu moc danau i poručeno, na místě Jeho Swatosti WKMsti w tomto swatém předsewzetí a k stawu sw. manželstwí swaté požehnání dáwám, a winšuji, aby Pán Bůh wšemohaucí hojné swé požehnání na WKMst wylíti a społu s Její Mstí přístojící nejjasnější arcikněžnau ode wšeho złého chrániti a ostříhati, ano i dědici sławnými miłostiwě obdařiti ráčił, dotazujíce se přitom WKMsti: Ráčí-li W. KMst k této nejjasnější arcikněžně rakauské miłost a łásku jmíti? Načež když JMst odpowěditi ráčił, týmiž také nápodobně słowy JMsti newěsty królowny se tázał. Po odpowědi sobě dané Jich Miłosti ruce, kteréž sobě s obojí strany podati ráčili, štůłau swázał a potom, přijmauce od JMsti newěsty królowny jako i Jeho Msti królowské prsteny, królowský królowně a królowny króli, a přitom wíceji królowně od Jeho Swatosti papežské dar, totiž rosarium drahým kamením wykłádané w škatuli aksamitem čerweným potažené, kteréž za pět set korun se šacowało, odewzdał. Její Mst pak newěsta królowna Jeho królowské Msti wěnec na tři prsty zšíří wšecken perłowý a od drahého kamení do ruky dáti, kterýž Jeho Miłost sobě sám na hławu wstawiti a hned potom odtud na swé předešłé místo odjíti, jako i již jmenowaná arciknížata JMst newěstu królownu tolikéž na místo její dowésti, a tu król i królowna społu kleknauti ráčili.

Načež potomně ihned pak kardinál sławné Te Deum laudamus, před ołtářem kleče, začaw, toho se jeden werš traubiło a na właské bubny bubnowało, a druhý społu s rozličnými instrumenty od zpěwákůw królowských zpíwán. Při wšech kostelích zwoněno. Po dozpíwání pak téhož Te Deum laudamus z dewadesáti kusůw welké střełby takměř již po druhé hodině na noc puštěno neb wystřeleno było.

A tak po šťastném tomto JMstí królowské a królowny oddání, kteréž Bůh Jich Miłostem wesełé, radostné a potěšené dáti rač, zase se nápodobným spůsobem z kostela do zámku šło a weselí królowské šťastně, pokojně, s mnohau přitom radostí a wesełostí kwasiło a ozdobowało.

LVIII.

Michal Pěček Smiřický z Radostic.

Swětského řečnictwí staročeského u wětším rozměru zachowal se nám příklad we spisu Michala Pěčka*), jenž slowe: „Akcí a rozepře mezi filosofem, w lékařstwí doktorem a prokuratorem" (w Praze 1609). Předmětem jest spor mezi třemi bratry o to, který by z jmenowaných tří stawůw obci byl nejužitečnější. Filosof, lékař a práwník wystupují jeden po druhém, obšírnau řečí přednosti každý swého stawu wynášejíce a prospěchy druhých dwau snižujíce. Konečně nálezem zdůwodněným zásluhy jednoho každého o obecné dobré sice uznány, než práwníkowi za práwo dáno. Spisowatel jewí w díle tom skutečnau wýmluwnost a neskrownau zběhlost w literatuře latinské i řecké.

Michal Pěček byl třetí syn cís. rychtáře w Chrudimi, Jana, kterému l. 1571 udělen list erbowní, aby se mohl psáti „z Radostic." L. 1598 byl ještě na universitě Pražské. Wzdělaw se za práwníka, usadil se w Praze. Sám jsa učený, žil w přátelstwí s učenci sauwěkými, jmenowitě i se slawnau básnířkau latinskau, Alžbětau Westonowau, rodilau z Angličan ale w Čechách zdomácnělau, kteráž spis Pěčkůw wětší básní ozdobila. L. 1620 stal se Pěček perkmistrem hor winičných. L. 1622, když mistři kolleje Karlowy dostali rozkaz, aby wydali priwilegia swá, k přejmutí jich nařízeni byli za králowské komisaře Pěček spolu s Heřmanem Černínem a Jiřím Matheidesem. Pozdějších zpráw o Pěčkowi posud se nedostáwá. Kromě „Akcí a rozepře" psal básně latinské a wydal spisy otčima swého Duchoslawa Tugurina, písaře radního w Chrudimi.

Řeč filosofowa.

Bratr filosof weda swau při, chtěje toho dokázati, že on ten sám obci jest nejpłatnější, wychwalował filosofii, kterak by ona wšeho wšudy umění jak nebeského tak i zemského, widitedlného i newiditedlného, wnitřního i zewnitřního příčinau přední a půwodem była.[1]) Nebo zemi měřiti, hłubokost mořskau stihnauti, a jak jedno od dru-

*) W knihách Chrudimských se Pěčkowé píší „Smiřickými", což se prawým býti zdá. Příjmí „Smržický" na Akcí etc. jest zmatečné.

[1]) Philosophia laudatarum artium omnium procreatrix et quasi parens. Cic. Philosophia disciplina disciplinarum. Macrob.

hého jest daleko, rozeznati; obłohu nebeskau i s jejími hwězdami, influencími, případnostmi, proměnami zpytowati; příčinu nestálého a nejednostejného powětří, wycházení słunce a zatmění měsíce wěděti; jak daleko horizon tento, — to jest půł tohoto nebe, kteréž nad sebau wůkoł a wůkoł se wšech stran widíme, — jak i słunce od nás daleko, kolika stupněmi jest wzdáleno, powěděti; jaké jsau případnosti časů, wěků, let, rozdílnosti lidí a wěcí wšech, jakýmž by se koli jménem jmenowati mohły, uměti toho zpráwu dokonałau dáti: owšem ani doktora žiwotního powołání, mnohem pak méněji oratora powinnost to w sobě obsahuje, čeho žádá wšech umění matka a mistryně filosofie. Nebo ačkoli lékaře powołání jest to, aby netoliko případnosti nemoci, powahy, přirození a komplexí jednoho každého dobře znał, ale také i umění physices naturalis, to jest poznání wěcí přirozených, jak swěteł nebeských a jejich powah tak také nejwíceji bylin a rozličného kwítí zemského wýborně powědom był, a naposledy skutek toho wšeho in practica ukázał: wšak co se dotýče wyměření zemské hłubokosti, poznání mořské propasti a jiného na tisíce umění w filosofii obsaženého, toho lékaři znáti potřebí není. Orator pak a ten, který swú wýmłuwností nad jiné předčí, čtwrtiny wěcí těchto, ani ještě tak mnoho jako medicus nepotřebuje: než jistými mezemi a jako płoty obražené swé umění má, totiž aby jak w čas pokoje obec dobře sprawował, neprawosti a wýstupky lidské přetrhował, sprawedliwé zastáwał, nesprawedliwé trestał, o boji w pokoji, w pokoji pak o boji přemýšleł, tak také i w čas wałky aby rozšafnosti swé užíwaje, k tomu jen samau swau wýmłuwností nápomocen wojákům był, byť pak sám žádného nepřítele nezabił, mnohem méněji ani rukau se nedotekł. Což i Plato, Sokrates a wšickni filosofowé natom se snášejí, též w radách a jednáních o weliké wěci w skutku to nalezli, že nižádným spůsobem s tau obcí dobře se díti nebude, nebudau-li ji filosofowé říditi a sprawowati, ano i přešťastné obce wyhłašují ty, které lidmi maudrými opatřeny jsau.

Ačkoli pak těchto časůw přewrácených, jichžto wěci dobré a wzácné sobě oškliwíme, złé pak a mrzuté libujeme, to słowo filosof k nemałé potupě přišło, tak že, když který neučený leyk spatří muže učeného, hned mu filosofů naspíłá, byť pak, co to filosof jest, sám newěděł, nepamatuje nato, co Duch Boží w přísłowí (1. kap.) dí, že maudrostí a učením błázni pohrdají: wšak to také i w jiných wěcech býwá, že jakkoli bez nich nijakž býti nemůžeme, nicméně wšak je w nenáwisti máme. A zřídkakdo, patře na wysoké stawení, na grunt pomyslí, jakkoli bez něho ani domu ani štítu ani sklepu ani síně ani mazhausu ani nic býti nemůže.[1]) Na pařez aneb kořen kdo popatří? awšak když ho není, ani stromu ani wětwí, ratolestí, ani listí, nadto méně ani žádného owoce nebude. Tak se děje i s filosofií, z níž wšecka jiná umění pocházejí. Zkušený lékař, nebude-li dobře znáti dialektiky, kteráž jest jedna částka filosofie, kterak bude moci rozličnost nemocí rozhodnauti aneb jim w notu uměti trefiti? Co spůsobí medicus bez fysiky, to jest bez poznání wěcí přirozených, tak jakž je sám Pán Bůh ráčił stwořiti? A toť jest nejpřednější díł filosofie. Odtud wšelijací počát-

[1]) Quomodo possunt stare culmina, si cadant fundamenta. Ambros.

kowé a pramenowé wšeho, což se na swětě rodí, pocházejí, bez něhož umění lékařské za nic nestojí. Když pak bude míti přistaupiti k pacientowi, kterak mu čím dobrým posłauží, nebude-li především toho šetřiti, jakého jest přirození, jest-li pěnokrewný, kałokrewný čili wodnokrewný aneb jaký jiný? — a to jest největší maudrost lékařská! — a nebude-li přitom šetřiti powětří a času příhodného, jak kdy běží hwězdy nebeské, jak měsíc jest postawený, jest-li na plnu, na zchodu aneb jináč, a wedlé toho tak léky připrawowati? Aniž ten lékař co dobrého spůsobí, nebude-li nejprw mysl jeho filosofskau maudrostí nastrojena, poněwadž hnutí těła od hnutí mysli pocházejí. Multos morbos multa fercula fecerunt, powěděł onen: že kde býwá mnoho pokrmů, tu také býwá mnoho nemocí.[1]) A odkud katarrowé, flusy, rýmy, hławní nemoc, záwraty, oči krwawé, ruce třesuté, nohy a žiły skrčené pocházejí: zdali ne od nestřídmosti? A při kom se to nachází, tomu ani krabice apatékářské, ani zatínání žił, ani łázně ani co jiného od doktorů wymyšleného nespomáhá. Což tehdy? Není-liž to mnohem podstatnější a znamenitější lékařstwí, které neduh mysli,[2]) nežli to, které těło hojí, a ji před nezdrželiwostí a wšelijakau zbytečností zachowáwá, mrawy dobrými ozdobuje, působí to, aby lidé jedni druhým ku poctiwosti, rodičům a přátelům ku potěšení, sobě pak samým a własti swé k dobrému a užitečnému słaužiti mohli? A to wšecko zdaliž nejde z filosofie? neprospíwá-liž tím welice filosofie, že nás od rozkoší a łahůdek tohoto swěta odwozuje a k znamenitým ctnostem a skutkům Bohu i lidem miłým přiwozuje; učí, jak bychom měli wášně i náruživosti swé skrocowati a je rozumu poddané míti; zřetedlně wyswědčuje, na čem prawé štěstí a žiwot bez auhony záleží?[3])

Neprospíwá-liž filosofie, když jednoho každého k swé powinnosti wede, a jak by jiní s námi a my s jinými obcowati měli, ukazuje? Neprospíwá-liž aspoň tomu, kdo domácí hospodářstwí sprawuje, aby se mu w něm dobře wedło a dařiło, na wšem se mu množiło, rozmáhało, aby manžeł, manželka, dítky, čeládka, jeden každý swau náležitau powinnost dobře a chwalitebně řídił a sprawował? Neprospíwá-liž wšem filosofie, když nás k tomu wede, abychom žádnému ani w wěcech křiwých nepowolowali, ani také sami od žádného se podwésti nedali? Neprospíwá-liž filosofie w tom, když aby jeden každý staw, menší, prostřední i ten největší, samého sebe poznáwał, učí?[4]) Anebo neprospíwá-liž nejwíce filosofie tomu, aby, kdo se chce nato oddati, mohł obci dobře a užitečně słaužiti, ji dobrým řádem sprawowati, počestnými mrawy ozdobowati, chwalitebnými práwy utwrzowati, utwrzenau zdržowati, zdrženau rozšiřowati, rozšířenau šťastnau, prospěšnau a wšem lidem požitečnau učiniti?

A poněwadž pak dwě wěci spůsobují wrchnosti wážnost, totiž

[1]) Epulae peregrinae morbos semper peregrinos pariunt. Guev. [2]) Philosophia est medicina animae. Casm. Medicina utraque tam corporis quam animae est a Deo. Gregor. [3]) Nullus in philosophia feracior locus quam de officiis, a quibus constanter honesteque vivendi praecepta ducuntur. Cic. Irae malagma philosophia. Had. jun. [4]) Non praestant philosophi, quæ loquuntur, multum praestant, quod loquuntur. Sid.

maudrost a udatnost, oboje tato ctnost má swůj základ w filosofii. A to jsau ti dwa słaupowé aneb pilířowé, na nichž jest založeno jedno každé královstwí aneb władařstwí.. Maudrost słauží knížeti za oko, udatnost za ruku: bez oné był by slepý, bez této mdłý. Maudrost dáwá radu a udatnost siłu: onano rozkazuje, tato rozkaz wyřizuje; onano skaumá w práci těžkost, tato ji pak obłomuje a obměkčuje; onano welké wěci ukazuje, tato se k nim jako přitowaryšuje; k onéno přibližuje se rozum, k této pak zmužiłé srdce welikých panošů přistupuje.

Protož žádnému tak potřebí není znáti filosofie a wíceji uměti, jako welikým pánům a knížatům, jejichto umění mnohým poddaným má k dobrému słaužiti. Předewším pak jiným netoliko płatné jako potřebné a bez čehož nijakž býti nemůže, jest znáti umění o těch wěcech, které přináležejí ku poznání mrawů a obyčejůw lidských [1]) (a ty wěci obsahují se w filosofii morální, to jest, o mrawích), a potom znáti rozdíł a spůsob jednoho každého władařstwí a správy w zemi aneb w obci (a to se jmenuje philosophia politica). Onano učí o náružiwostech a nákłonnostech wšem lidem obyčejných: tato pak welí takowé nákłonnosti temperowati a skrocowati, též i k aučinkům swým wedlé práwa náležitě wésti. Onano, totiž phiosophia ethica, učí, mrawným ctnostným střídmým a w auzkostech trpěliwým: tato pak, totiž philosophia politica, dobrým správným šťastným a sprawedliwým władařem a správcím býti. A tyto wšeckny ctnosti jsau terminus a instrument filosofský. [2])

Poněwadž pak kníže a wšelijaká wrchnost má powědoma býti swé země, jejího położení, welikosti, širokosti, dłauhosti, buďto také krátkosti, potom i o řekách, jezeřích, jsau-li kde jaká, o mořských zátokách, potocích, ostrowích, horách, jako o nějakých audech swého panstwí má wěděti: protož k té wěci potřebí jest uměti geographiam. Přes to musí kníže, když toho potřeba káže, i wálku wésti, s nepřáteły se potýkati a, chce-li w zemi ostati, někdy i triumfowati. Z té příčiny ma míti plnau známost wěcí wojenských, wěděti o dobrém hejtmanu a dobrém soldátu; kde má ležení držeti, kde přihodně se zašancowati, kde pewnost wystawiti, kde nástroje wáłečné založiti; w která místa střileti, s které strany k šturmu pustiti, města, zámku, pewnosti dobýwati, příkopy dělati etc., a tak tehdy musí i geometriam znáti [3]). Ale že bez příležitosti a příhodnosti časůw, kdy se má co konati, dobrý správce nic neswede, nýbrž bude museti na časy a pohodlné léto pozor dáti, štěstí i neštěstí, běh planet, dny a noci za sebau kráčející předzwěděti, a netoliko po zemi ale i po wodě také, w nejpříhodnějším místě, portu, břehu na nepřáteły udeřiti: protož wysoce potřebuje astronomiam uměti, architecturam aneb fortificationem nezanedbáwati, a summau wšelijakého umění, kteréž dobrým a zkušeným mistrům a řemeslníkům włastně přináleží, w čemž był někdy welice zkušený Julius Caesar, powědom má býti. Nemíním pak toho tuto tak, aby se nato kníže oddati měł jako nějaký paumistr

[1]) Melius audire Socratem de moribus, quam Hippocratem de corporibus disputantem. Sed. [2]) In quo quisque prudens, in eo bonus. Plut. [3]) Non tam literis, quam rei militaris disciplina imbuendus est princeps. Plat.

a řemeslník, [1]) ale jako kníže, to jest, aby o tom toliko známost měł, co dobrého a złého, rozeznał a z mnohých wěcí dobrých nejlepší sobě wybrał. Nebo není to jeho powinnost, aby mosty děłał, petardy, děła a wáłečné nástroje slíwał, pewnosti stawěł, k šturmu sám osobně, ač chtěł-li by, hnał: ale toliko to, co k jeho włastní a důležité potřebě přináleží, aby uměł a znał. Ale že máło co prospíwá umění jak w času pokoje, tak také i wáłky bez wýmłuwnosti, jakožto myslí lidských ředitelkyně, hofmistryně obcí, králowny poddaných: protož má kníže a wšeliká wrchnost w ní wycwičena býti. [2]) A ta sama wýmłuwnost nemůže býti mocná, dostatečná ani podstatná bez poznání wěcí přirozených, jenž jsau jako grunt a fundament wšech umění a řemesł. Musíť tedy každý maudrý spráwce nato se s pilností oddati, aby o wšech wěcech prawý a zdrawý saud měł a o nich rozumně a s gruntem promłauwati uměł. Nebo míti známost sformowání a słožení tohoto swěta, spořádání w něm wšeho přirození, hnutí nebes, těł nedušných, buďto s jinými smíšených, početí i schodu wěcí stwořených, podstaty duše a moci její, włastností bylin rozličných, drahých kamení, minerálií, dušních žiwočichů, těł spojených, nedošłých, wlhkostí, deštů, mlh, duh, sněhůw, hřímání, krupobití, hromobití, błýskání, počátku studnic a pramenů, wod, řek, jezer, wětrůw, zemětřesení, zpátečného toku mořského, etc., a o tom wšem dobře wyprawowati uměti wzbuzuje wtip, oswěcuje rozum, ponauká mysli lidské ku podiwu welikých wěcí, z čehož pochází w sprawowání obce maudrost a we wšech dobrých předsewzetích šťastný prospěch (jakož se to o králi Alexandrowi wí) a weliká mysli zmužiłost w promłauwání a o wěcech sobě rozjímání. [3]) Jakož se čte o Periklesowi, že by měł tak horliwě młuwíwati, jako by hřímało a se błýskało, a že cełau zemi řeckau po sobě pozdwihował, a co se zdáło býti odporného lidu obecnému Athenskému, to wšecko jemu zobecnił a w zwykłost obrátił. A ten tak wznešený panoš nenaučił se té wýmłuwnosti z rethoriky ani od prokuratorů, ale od samých filosofů, kteříž toho času nejsławnější a nejmaudřejší byli w zemi řecké.

Aniž se má kníže toho, co se mu wěděti a uměti ukłádá, strachowati a nad swým uměním pro příčinu mnohých starostí a nesčíslných těžkostí pochybowati. Nebo co jest těžko čłowěku prostému a snad i nemožno, to knížeti nemůž než wšecko snadné možné i miłé býti. A mezi jinými prostředky, kterak by z něho mohł pán we wšelikém umění co nejzběhlejší býti, tento nejpřednější jest, totižto, aby wedlé sebe a při sobě míwał lidi nejzwłáštnější, jako mathematicos, philosophos, oratores a jiné osoby s filosofií se obírající, od nichž by za tabulí, ať nedím wšudy, w małém čase tomu se naučiti mohł, čemu se jiní w škołách za mnoho let sotwa naučí, a aby jim sám k młuwení příčinu dáwał, s nimi chodě, jezdě, stoje, a we wšech jiných příležitostech, a k tomu je i wzbuzował, aby před něj wždycky shotoweni předstupowali a sobě o wěcech płatných a potřebných rozjí-

[1]) Non potest princeps scientia sua cuncta complecti. Tac. [2]) Rex peritus sit rerum humanarum. Gaza. Quantum in bello potest ferrum, tantum in republica prodest eloquentia. Demet. [3]) Comede Minervam et pinguesces sapientia. Proverbium.

mali. Tak se naučí w brzkém čase wšemu tomu, co k spráwě jeho a wládařstwí zapotřebí bude. Kdo jest był ustawičnými wáłkami zaneprážděn wíceji než Alexander Weliký a Julius Caesar? a protoť jsau oni hned umění literního a filosofského neopustili, ale nejináč sobě péra než jako swé dýky wážili. Kdo měł wětší práci w říši jako někdy Kareł Weliký? protoť jest on wždycky posłauchał mužů we wšem umění filosofském zběhłých, w nichž se náramně kochał a je sobě welice libował. Co nejpřednějších a nejsławnějších potentátů za starého wěku było, wšickni philosophos a muže maudré za mistry a učitele sobě drželi. W takowé wážnosti za starodáwna držáni byli od welikých potentátůw filosofowé, že Dionysius kníže sicilské proti mudrci Platonowi pěkný a nákładný šif po moři posłał, sám pak na něj se třima koňmi bílými na břehu s sławným wítáním očekáwał. Když ho pak od sebe zase propauštěł, welikým darem, totiž osmdesáti talenty, to jest padesáti osmi tisíci korunami, jeho darował. Alexander Weliký ku poctiwosti swého mistra własti jeho, kterauž sobě podmaniti umínił, odpustił, a že jemu tak mnoho jako samému Filippowi otci swému powinen jest, přede wšemi wyznał. A był Phocion toliko měšťanem Athenským, awšak týž Alexander z Macedonie tak ho sobě wážił, že mu centum talenta, to jest 60000 korun, w dar posłał. Kterýžto, ptaje se jeho wysłaných, proč mu to král jejich posíłá? Proto prý, odpowěděli, že jeho ze wšech Athenských jediného za ctného a šlechetného muže býti poznáwá. Zeno mudřec u týchž Athenských w takowé był poctiwosti, že u něho klíče města skládali a złatau korunau a obrazem mosazným ho ozdobowali. Což i spolusausedé jeho také mu tolik poctiwosti činili. We Własích měšťané Krotoniatští a jiní národowé zámorští mudrce Pythagoram jako nějakého boha ctili a z domu jeho sobě chrám udělali, tak ho sobě wážíce, že kteří ho koli toliko widěli, hned o tom swým přátelům a jiným lidem w známost uwozowali, za wěc sobě to, že jsau Pythagoram widěli, nejdražší a nejpodstatnější pokládajíce. Euripides philosophus a poëta tragicus Archelausowi králi perskému tak miłý a příjemný był, že mu wšecku swau radu poraučeł a jako téměř nic bez jeho rady nečinił.

Nesłuší tuto toho pominauti, kterak někteří potentátowé, w swětě bywše welmi płatni obcem a swým poddaným, ne proto toliko, že jsau králowé słauli, jako že z umění filosofského maudrosti nabyli, příjmí Maudří dostali. Jako Kareł francský, o jehožto přízni a łásce, k lidem učeným nemůže se dosti powěděti, pro filosofii kterauž dobře znał, krář maudrý był nazwán. O Alfonsowi toho jména Desátém králi kastilianském wyswědčuje se to, že mezi swými nesčíslnými pracemi, jimiž zaneprážděn był, čtyřidcetikrát swatau biblí i s wýkłady přečetł. A tento král netoliko pro swau welikau maudrost, kterauž panstwí swé rozšířił, jako pro welikau pilnost, kterauž k filosofii přiłožił, obzwłáštně pak k spekulací a spatřowání swěteł a hwězd nebeských, jakož ukazují jeho tabulae chronologicae, příjmí Maudrý měł. Maudrým słauł Ałbrecht arcikníže rakauské a to pro opatrnost a w swé spráwě rozšafnost. Též jméno Maudrý obdržeł Kareł V. krář francský, netoliko že był weliký miłowník a patron wšelikého umění, ale také proto, že newyjížděje do pole a nestroje se sám osobně do zbroje, wšak skrze swé udatné hejtmany několikrát

nad Engelandy šťastně zwítěził, a co otec jeho był potratił, to wšecko zase jim zodnímał. Otto pak toho jmena III. císař Římský, jakkoli ani Welikým ani Maudrým nesłauł, wšak, že jest zázrakem swěta jmenowán był, toho zasłaužił. Robertus král neapulský pro swé nemałé umění a maudrost s příwětiwostí a miłostiwostí spojenau mały Šałomaun nazwán był. Dobře tehdy mudřec Diogenes říkáwał, že Bůh jest wšeho řiditel, maudrý pak muž Boha přítel. Co dím o Edwardowi králi englickém, nad něhož toho času we wšem swětě pána učenějšího nebyło? Nebo osmnácti let stáří jsa, již młuwił dobře řecky, łatinsky, francsky, własky i německy, a k tomu tak učený był, že se s oním wysoce wznešeným mathematikem Cardanem o wěci mathematické disputowati neostýchał, tak že Cardanus takowé o něm swědectwí wydał: Kdy by był déleji žiw zůstał, že by z něho druhý Šałomaun był. A nebył-liž jest sám Šałomaun nejmaudřejší filosof? kterýž o stromu cedrowém a mnoho jiných přirozených wěcech na hůře Libanum maudře a uměle rozmłauwał, a knihy ne na sta ale na tisíce, jakž Flavius Josephus wypisuje, o wšech takměř na tomto swětě stwořeních sepsał: jako o stwoření mořském aneb wodnatém, o žiwočiších powětrných, o přirození wšech howad i o wšech jiných wěcech, kteréž jsau na okršlku zemském, tak že wšeho stwoření přirození wýborně znał, a nebyło ničehéhož na swětě, aby se on toho domysliti anebo dowtipiti nemohł. Protož swau maudrostí, uměním a poznáním wěcí přirozených netoliko wšecky doktory, ale také i oratory přewýšił, a był ten, w němžto Pán Bůh jako w nějakau nádobu całau filosofii, nebeskau i zemskau, włožiti ráčił. Mojžíš se též filosofii od egyptských mudrců o tejných a skrytých wěcech wynaučił. Daniel prorok swé maudrosti od mudrcůw chaldejských nabył. Mnozí se toho důwodowé u Řekůw nacházejí, že písma i wšecka jiná filosofská umění půwod swůj od swatých otcůw wzała. Píše Josephus, že Adam a syn jeho Seth udělali dwě tabule aneb dcky, jednu měděnau a druhau kamennau; na nichž całau filosofii a wšelijaká umění napsali. Oni nejprw rozdělili rok na 12 měsíců a nejprw wyšetřili běh swěteł a hwězd nebeských, i potomky swé tomu učili. Tak tehdy litery a wšelijaká nejwyšší umění od Adama a Setha máme. Enoch sferu neb kauli sformował, jakž Plinius píše, zdržujíc nebesa na swých ramenau. W swaté církwi křesťanské nebyli-liž jsau znamenití filosofowé swatý Augustin, s. Jeroným, s. Basilius, s. Lactantius a jiní mnozí, kteřížto střídmě a pokudž náležeło, filosofowali, to jest o wěcech Božských, duchowních, maudře promłauwali. Z nichž wšech Basilius pro weliké swé umění a žiwota swatost Welikým nazwán był, kterýž napsaw list k swým wnukům de instituendis studiis, jak by se w učení swém říditi měli, tímto podobenstwím to ukázał: Rowně prý, jako štípek tu moc do sebe má, aby owoce wydáwał, awšak mu nemałé okrasy ušlechtiłé ratolesti około něj otočené přidáwají: tak také duše owoce swé má prawdu, awšak není wěc nepěkná, maudrostí cizí ji odíwati, aby ona, jakožto ratolest owoce přikrýwá, také spaniłé wzezření na sebe patřícím ukazowała.

Což tehdy bratří moji, doktor a orator, k tomu řeknau? Nehodí se do obce filozof? Co? Zle-li jest se s obcí Atheniensкau dáło, když

ji Perikles učedlník Anaxagorae přes 40 let sprawował? Zle-li s Thebanskau, když w ní správu držel Epaminondas učedlník Platonis? Kdy jest se w Římě lépeji s obcí wedło: tehdáž-li, když Numa Pompilius posłuchač Pythagorae, jakž tomu někteří chtějí, kralował, čili tehdáž, když Tullii Hostilii, Tarquinii a jiní mnozí filosofie prázdní a leniwí panowali?

Jako tehdy Perikles o měšťanech Samnitských powěděł, že jsau oni podobní dětem małým, kteří pokrm od swých matek přijímají a wšak předce płakati nepřestáwají; a Themistokles naříkał, přirownáwaje se k jaworu, že se pod něj lidé w čas pršky schowáwají, když pak słunce swítí, listí z něho trhají aneb kamením na něj házejí: takž také i filosofowé mohau to o sobě powěděti, že swého umění jak lékařům tak i prokuratorům mnoho propůjčují, bez jehožto pomoci oni s nic by býti nemohli. Když pak oni k důstojenstwí a úřadům jakým přicházejí, tedy tyto hanějí a za nic jich nemají. Zač bude státi medicus, nebude-li také philosophus? Zač orator, nebude-li pomoci bráti od maudrosti, aby řeč měł netoliko z słow slípanau, ale také wážnau, podstatnau a maudrau? Co mi powí o ctnosti, co o počestnosti aneb o ohyzdnosti, neprawosti lidské, sprawedlnosti anebo nesprawedlnosti, o práwích, o powołáních a o tom, co k zachowání aneb k rozšíření obce přináleží, a kudy k pádu a zahynutí pospíchá, nebude-li wynaučen w filosofii? Čím jest tak znamenitým učiněn u Řeků onen Demosthenes? Zdali ne tím, že Platona mudrce posłauchał? Čím Cicero w Římě, že otcem własti słauł? Zdali jest neřekł, že orací a řeč jeho wšecka, čím wíce pěknějších filosofských sentencií měła, tím lepší była? zdali jest se sám k tomu nepřiznał, že w akademii oratorem jest učiněn? Nebył-li jest M. Antonius Císař filosof, kterýž w Rhodisu sławným professorem był? Nechodił-li jest do též akademie i Pompejus Weliký, a to předce ještě, když již cełau wýchodní krajinu Římanům podmaniłl? Co jest řekł onen barbarský král Anacharsis? Že raději chce býti učedlníkem filosofů nežli kráłem barbarůw. Co jest o filosofii sám Cicero orator také wyswědčił? Philosophia deorum inventio, že filosofie od samého Pána Boha jest nalezena. Co wíce? Že filosofia jest wšech umění na swětě rodičkau a chowačkau. Co dále prawí? Ó wůdce žiwota, filosofie, ó spasitelkyně ctnosti, kteráž nenáwidíš nešlechetností! co bychom byli bez tebe? jaký žiwot náš? Tys města wystawěła, tys králowstwí lidmi osadiła, do społečnosti obce uwedła, příbytky, hrady, manželstwo w hromadu spojiła, práwa nařídiła, tys mistryně mrawůw a šlechetnosti, k tobě se wšickni utíkáme, wšickni od tebe pomoci a retuňku žádáme; ty wšech wěcí nebeských i zemských přirození, příčiny a půwod znáš, a jak se kdo w tomto žiwotě chowati má, nejlépe wíš. Co Galenus o filosofii powěděł? Optimum quemque medicum, eundem et philosophum: že nejlepší lékař nejlepší jest filosof.

Co by sobě bratří moji, doktor a orator, při mně nelibowali, o tom já dobře wím. Mrzí se, že zůstáwaje w swém pokoji při swé powinnosti, wšeho swětského chřestu a marnosti jsem se odřekł. Pýchy jejich následowati nechci, aniž po té marné słáwě, po kteréž oni dychtí, postupuji, než přestáwaje na dost mále, umění swého pilen jsem, okršłek zemský i nebeský, wedlé daru od Boha sobě propůjčeného,

zpytuji a z nich wěci budaucí případně rozhodnauti umím; lidem wálku, mor, hład předpowídám a tudy k odwrácení od nás hněwu Božího modlitbami a polepšením-se je wzbuzuji. Z čehož bratří moji saudí, že hned naprosto ničím dobrým obci nesłaužím, s potupau o nás młuwíce, že jsme welice směšní, kteří w umění filosofském drahný čas a téměř až do smrti zůstáwáme, a mezitím, když se kdy do obce aneb do rady ze škoł dostáwáme, chtíce w ní co nejwíc prospěti, že ničím neprospíwáme, ale krawau že zajíce honíme, do ničehož se wprawiti neumíme a tak hůře než který neučený leyk že prospíwáme. Proto prý že jiná jest wěc, o něčem w škołách a kollejích bystře se hádati, disputowati, raditi se, psáti, na kathedře deklamowati aneb lekcí čísti, a jiná w obci a w radách płatně słaužiti a skutečně se wšeho dotýkati.

Ač pak koli samo zkušení to ukazuje, což i Plato (6. de rep.) zapsał, kteří cełý žiwot swůj k filosofii přiłožili a dłauho při ní trwali, že jsau na sebe mrawy neobyčejné a netrefné brali, obyčejůw neznámých nabyli a naprosto obci neužitečni se nacházeli. A císař Valens nechtěł tomu, aby filosofowé prostí byli a žádných powinností obecních na sobě míti neměli, a powěděł: Nechť se nawrátí jeden každý do własti swé, odkud jest přišeł, kdo by se k filosofii oddał a oděw filosofský na sobě pyšně a nádherně nosił, a to z té příčiny, že jest wěc welmi hanebná a mrzutá, aby ten nemohł własti swé słaužiti a powinnosti nějaké na sobě nésti, který o sobě smýšleti a młuwiti smí, že by mohł wšecky odporné wěci a protiwné neštěstí míle snášeti a trpěti. O čemž o wšem wím, že mne bratří moji tím štrafowati a stíhati chtíti budau. Jako také i tím, že w času wáłky a ustawičného nepokoje, jako času nynějšího, w němžto po třinácte let pořád wždycky takměř włast tato naše a mnohé okolní obce otewřenau wáłku s nepřítelem Turkem a jinými rebelly držeła, máło co filosofowé a umění jejich filosofské k zapuzení aneb dokonce k přemožení týchž nepřátel płatné było, poněwadž je sobě tak osedłało a mysl jejich obklíčiło, že na nic jiného kromě na samé to swé zbytečné a marné umění filosofské pozoru nedali. Jakož pak toho sám Archimedes philosophus na sobě někdy dokázał, když bywši město Syracusa nepřátelsky od Římanů obleženo, jako jiný słaup stáł, wartujíc myslí a spekulací swau jakési wyrejsowané na zemi figury, jako by k němu to obležení własti jeho nic nepřináležeło. Protož také hodně od wojáků nepřátelských zato zamordowán. Potom že takowé filosofské umění wšeho člowěka činí newesełého a melancholického, smutného, kysełého, newhodného, w zármutku a tesknosti hłuboce zatarasowaného. Což i sám Aristoteles a zkušenost jakožto wěc udatnosti wojenské odpornau ukazují. Pročež Cato w čas Římany wystřáhł, když jednoho času přišedše tři oratores z Athen do Říma w legátstwí, wida, že mládežka Římská wałem se za nimi hrne, radił jim, aby je co mohau nejdříw expedirowali a od sebe odbyli; že jest se tu obáwati, kdy by sobě Římská mládež umění jejich zachutnała a oblíbiła, aby se od kázně wojenské do konce neodtrhła; powěděw i to, že by Římané nejspíš tehdáž wládařstwí swé sobě potratili, kdy by se jako Řekowé na umění oddali. Ano i Gothowé někdy, uznawše to, kterak umění filosofské mdłé a nestatečné lidi činí, natom ustrnuli, aby welkú

hromadu kněh, na kterauž trefuňkem w řecké zemi byli přišli, tak jakož umínili, pálili nedali. Francauzowé také, jakožto národ zmužilý a udatný, dosawad sobě liter nic neváží, aniž se jim učí. A tázán jsa jeden udatný rek, co by raději chtěł býti, Achilles-li čili Homerus? Powěz ty mi, ptał se ho zas, co by ty chtěł raději býti, trubačem-li čili hejtmanem? Ano i za hesło císař Licinius tohoto propowědění užíwał: že škůdce a záhuba obce jest umění.

Ty a k těm podobné jiné wěci jestliže bratří moji mně předstírati budau, kudy by mne za neužitečného obci położiti a druhého dílu dědictwí otcowa zbawiti chtěli: wšak ne hned z toho sauditi słuší, jestliže někteří filosofowé w akademiích, w swých cellulách a sklípcích nad knihami dnem a nocí zůstáwají, aby hned dokonce obci neužiteční, leniwí a ničemní býti a žiwot swůj w zahálce toliko ztráwiti měli. Posłyšte, co prawí Seneka, ten nejpłatnější někdy obci Římské filosof: „Máť ještě weliká mysl, kde by se i w tom domácím příbytečku wyskytała. Aniž se tak činowé lidí wznešených co autokowé lwů a medwědů brłohy a jeskyněmi zatarasowati dají. Nebo skutkowé lidští a jejich práce na wětším díle na samotě se wyřizují. Kde já koli swým uměním se skryji, tu jednomu každému budu chtíti jednak swým wtipem, jednak rozumem, jednak dobrau radau prospěti. Aniž toliko ten słauží obci, který winných zastáwá, o pokoji a wáłce přemýšlí, ale také i ten, který mładežku na dobré wede, k dobrému wzbuzuje a mysli její w nedostatku dobrých učitelů ctnosti nastrojuje, který po rozkoši a łakomstwí běžící zastawuje, a neodtrhuje-li jich od toho dokonce, wždy aspoň pozdržuje.

A ačkoliwěk filosofowé na auřadě nesedají, saudy a překážkami rathauzskými se nezaneprazdňují, wšak nicméně wšechněm lidem słauží, proto že žiwotu wezdejšímu rozličným uměním napomáhají a jím jiných wyučují. Nebo kdo wíceji obci prospíwá, zdali auředník nad důchody aneb který k stawení dohlídá, čili ten, který lidi Pána Boha znáti a pobožnosti wyučuje, práwa a dobré mrawy ustanowuje, co sprawedliwého jest aneb není, ukazuje, tohoto swěta přirození wyšetřuje, swé wšecko usilowání k obecnímu dobrému obracuje a k témuž cíli s swým uměním wšelijak směřuje?

Jestiť obec dwojí: jedna wětší a oprawdowě obecní, druhá menší. Mnozí jsau, že obojí obci słauží, wětší i menší, a ti netoliko filosofují ale také i praktikují, to jest, netoliko jsau muží maudří a rozšafní, ale také maudrosti swé a rozumnosti i wůbec skutkem dokazují. Jiní słauží obci menší, jako páni radní w městech, desátníci a ti, kteří politici a lidé městští słují. Jiní zase słauží obci wětší jako filosofowé a wšickni swobodného literního umění studiosowé. Já pak a społuspomocníci moji této wětší raději obci słaužíme, proto že mnohem lépeji jest w pokoji nežli nepokoji posłuhowati, užitečněji w práci odpočíwati nežli zbytečné zaneprázdnění míti. W této wětší obci bez wšeliké pochybnosti hojněji, šířeji i płatněji nežli w oné menší prospěti můžeme. Nebo člowěk městský auřadní toliko swým domácím měšťanům jest předstawen, aby jen jim prospíwał: filosof pak člowěk učený netoliko swým měšťanům, ale i cizím také předstawen płaten a nápomocen býwá, anobrž netoliko žiwým radau swau napomáhá, ale také i potomkům a náměstkům uměním swým słauží. Mimo to jest powážiti potřebí i toho, že když

osoba městská úřadní chce měšťany a poddané swé w něčem naprawowati a w lepší řád uwésti a na něco dobrého je nawésti, zřídkakdy co při nich zejská: ale když filosof toliko jednoho, kterýž má jiným předstawen býti, chce naprawiti a na dobré uwésti, tehdy wšecky jiné w řád uwede a jemu je wyzejská.

Jmenuji pak wšecky akademie a wysoké školy obcemi wětšími proto, že když se w nich jedna knížecí aneb panská osoba wyučuje, množstwí lidu obecního poddaného wedlé něho se wyučuje. Nebo když takowý jeden se učí, mnoho tisíc od něho se učí, jimž on předstawen býti má. Jakož říkáwał mudřec Plato, že když učił krále Dionysia, tehdy učił cełé jeho králowstwí sicilské. Kteří pány oswícené urozené, rytířské a heroické, ješto z nich spráwcowé zemští, úředníci, saudcowé, rady králowské aneb císařské, hejtmané a jacíkoli gubernátorowé a locotenentowé a w rozličných powinnostech postaweni býti mají, liternímu umění wyučují, welké obce wyučují. Wyučowati zajisté kníže aneb pána, rowné jest tak mnoho, jako by knihař ňákau knihu tłačił. Nebo když toliko prwní list wytłačí, hned za ním bude moci jich třebas dwa i tři tisíce, aneb co sám chce, wytłačiti: tak také wyučíš-li nejprw w té wětší obci kníže aneb pána dobře, welmi brzy wynaučíš i jinší jeho menší obce a třebas cełé knížetstwí jeho. Tak někdy učíwali pilní præceptorowé filosofowé weliké potentáty: Aristoteles krále Alexandra Welikého, císaře Augusta Apollodorus, Trajana Plutarchus, Cratippus Pompejum, Dionysia Plato, Mercurius císaře Karła Pátého, nějaký Petrus Maximiliana I.

A táži se tuto bratří swých, doktora a prokurátora, k jaké pak spráwě obce mám přistaupiti? Zdali k takowé, jakáž była u Athenienských, w níž Sokrates na smrt był odsauzen, z níž Themistokles a Aristides z darma z Boha, proto toliko, že jiné wšecky swau maudrostí přewyšowali, wypowědění na deset let podniknauti musili? Čili jako u Karthaginenských, kdežto wrchní spráwcowé a wůdcowé na kříži tyransky wěšeni býwali? Aneb raději, jako u Římanů, z jejichžto obce Camillus był wyhnán, onen Scipio, jenž był bleskem wálečným, strachem a hrůzau Karthaginenských nazwán, do městečka Linternum utéci a tam ostatní díł žiwota swého ztráwiti a weliké newděčnosti od społu swých měšťanůw pocítiti musił: jemužto samému obec Římská, kdy by płatnost jeho sobě była rozwažowała, jak swé wšecko panstwí tak i cełé císařstwí Římské přičítati by musiła. A abych o ničem wíc nemłuwił, kromě o tom co k spráwě této menší obce přináleží, prawím toto: že žádné není obce na swětě, kteráž by člowěka maudrého aneb zase kterúž by člowěk maudrý strpěti mohł. Co jsau neuděłali onino měšťané Milesii řečení? Widauce, že Hermodorus šlechetný a zasłaužiłý społuměštěnín jejich wětší ctností a opatrností se stkwěł nad ně, kteřížto byli měkcí ženkyłowé a newycepowaní beáni a bachantowé, wyłaučili jej z obce swé a jednoty a snešení mezi sebau učinili takowé: aby žádný z nich nebył lepším, maudřejším ani učenějším, a pakli by se kdo wydařił a był nad ně co maudřejšího, wzáctnějšího a wznešenějšího, aby jinde obydlí swé měł, jako by řekli takto: žádný kdo něco wíce umí, zná a rozumí, nežli my wšickni, ať w našem počtu ani w žádném úřadu nebýwá; jináče by se tupost a neuměłost naše welmi brzy wyjewiti a pronésti musiła.

Nicméně já, zůstáwaje naproti tomu s swými kollegy a spolupomocníky w té wětší obci, totižto w wysoké škole, wyznáwám s nimi to, že z takowých wětších obcí welká platnost obcem menším pochází, aniž se tak které město wychwaluje proto toliko, že jest weliké, jako wíceji proto, že se w něm hojnost literního umění nachází. Kdo by nyní na slawné město Athenské kdy spomenul, kdy by tam Platonis academia, Aristotelis lycaeum, Zenonis stoa někdy se byly nestkwěly? Dáwno by již w zapomenutí přišlo město Berithi w zemi fenické, kdy by ono práw dobrých chowačkau nebylo, w kterémžto z rozkazú Diokletiana a Maximina císařůw studiosowé práw až do let 25 wěku swého zůstáwati musili. Odkud jest to přišlo, že město Alexandria pro zwýšenost swau πόλις nazwáno bylo? jediné proto, že jak wšech jiných umění, tak nejwíce lékařského školau slaulo, tak že dosti natom doktoru bylo, řekl-li jest, že studowal w Alexandrii. Mnohé také akademie od slawných císařů nákladně jsau wyzdwížené a obzwláštními privilejími a obdarowáním ozdobené. Z těch pak a takowých akademií a wysokých škol kolik učených, kolik mužů slawných a we wšem umění zběhlých každoročně wychází? Poněwadž takowé školy jsau králowstwí nebeského jako nějaké štěpnice, slowa Božího wčelnice, pobožnosti sídla, swobodného literního umění a jazykůw werštatowé a ctnosti pokladowé. Odtud pocházejí ti, kteříž potom slowem Božím slauží, při welikomocných císařích, králích, knížatech a páních w legátstwí a komissích slawní, w radách rozšafní, w šrancích wýmluwní a w obcech platní učiněni býwají, a netoliko swým mistrům a učitelům, ale také i těm městům, w nichž se wyučowali, k ozdobě a pochwale jsau.

Aniž se schwalují ti filosofowé, kteří na se mrawy a obyčeje neobyčejné berau a obci neužiteční jsau; neb jakž Plutarchus dí: Nechť na swé neštěstí a ne na mne naříkají, kteří naučení našeho, jakž náleží, užíwati a k swému dobrému a obci užitečnému obrátiti neumějí. Pročež nebylo by diwu, kdy by takowí jak sobě tak jiným ničímž na prosto neužiteční ještě až dosawad z wlasti swé wen pryč se hnali a pudili. Aniž tomu místa dáwám, jestliže někteří filosofowé pyšně a mimo hodnost swau oděw filosofský na sobě nosí a maudrost swau i umění wšecko w dlauhé reverendě a nepřičesané bradě složené mají a chowají, aby z té příčiny i ti, kteří jsau oprawdowí milowníci filosofie a obci platně slauží, měli spolu i s swým uměním potupowáni býti, byť pak lid prostý a neučený a kdo koli jiný zle a nepráwě o nich smýšlel, aneb ti, kteří jménem toliko a ne skutkem jsau filosofowé, příčinu k pohoršení sebe dáwali. Nebo týž Plato toho potwrzuje, že wěci mnohé w obcech prwé w řád dobrý uwedeny nebudau, dokud by filosofowé wrchní spráwy w městech nedosáhli anebo knížata a páni filosofie a maudrosti sobě neoblíbili.

To pak slowo philosophia wykládá se na česko libomudrctwí. Odtud slowe philosophus, to jest libomudřec, kterýž o wšech wěcech libě ušlechtile uměle a pěkně rozmlauwati umí. A jistě jest to weliká wěc, že ti, kteří jsau prawí následowníci maudrosti, sami od sebe dobrowolně činí to, což jiní z přinucení činiti musejí. Aniž jest co jiného filosofia jediné jakýsi zákon a práwo žiwota a jako lodí nějaká cestu ukazujíc w wezdejším skormaucení a napomenutí dáwajíc, aby jeden

každý protiwné neštěstí míle a trpěliwě snášeł, k tomu také wšecky wýstupky a nešlechetnosti wykořeňujíc, mysl nestáłau utwrzował. A z té příčiny radí Aristoteles, aby w čas pokoje lidé filosofie a maudrosti se cwičili.

Co se pak časůw nepokojných a wáłečných dotýče, jako by jim umění filosofské máło co słaužiło, poněwadž by mysl čłowěka sobě podmaňowało a jej melancholického činiło, není to hned tak zprosta prawda. Byli jsau mnozí filosofowé znamenití bojowníci, jako jmenowitě onen Pittacus Mytilenský, z sedmi mudrců země řecké, kterýž byw wůdce wojska aneb hejtman, zwolił sobě s Firmionem Athenským hejtmanem sám a sám se bíti, a maje síti za pawézau, obalił do nich Firmiona a zabiw ho, učinił w zemi pokoj. Plinius philosophus netoliko był učeným žákem ale i čistým dwořákem a znamenitým rytířem a jízdného wojska rozšafným wůdcem. Cicero netoliko philosophus a orator, ale i hejtmanem wojska Římského, pročež pater patriae, otcem własti swé, nazwán był. Cato mudřec (o němž Cicero wyswědčuje to, že dokud se páni radní do rady wšickni nesešli, sedě w radě, w knihách sobě zatím čítáwał) netoliko w radách maudře promłauwał a jen na rathauz toliko chodíwał, ale i když toho potřeba kdy kázała, do pole také k potýkání-se s nepřáteły wytáhł, a do jaké se kdy koli práce dał, sám sobě štěstí spůsobował, jak o něm Livius wypisuje. Nebo takowé filosofské umění přináší s sebau dwa úžitky k potřebě wojenské welmi napomáhající. Prwní jest ten, že wede k maudrosti a přidáwá rozumu; druhý že wzbuzuje žádost słáwy a poctiwosti. Protož z té příčiny filosofie jest potřebná wůdci wáłečnému, proto že mu otwírá oči, čím se saud zdrawý doplňuje, a přidáwá mu welkau pomoc od maudrosti a rozšafnosti. A při kom se takowé umění nachází, toho wzbuzuje k zwýšenosti, tak že s jedné strany činí ho opatrného a s druhé zmužiłého. Opatrnost pak społu s zmužiłostí spojená přiwodí hejtmana k zkušenosti a wywýšenosti w wáłce.

A protož, sprawedliwí saudcowé, poněwadž jste již dosti ode mne porozuměti mohli, co by filosof był a čím by obci nejpłatněji słaužił, uwážiti a nalézti ráčíte, že mimo tyto bratry mé přednější místo jakožto filosof a ten, který obci a własti swé jest nejpłatnější, míti mám.

LIX.

Wáclaw Wratislaw z Mitrowic.

Rod Wratislawůw z Mitrowic až do prwní čtwrti XVII. století užíwal stawu rytířského. Štěpán W. z M., neoplýwaje statky pozemskými, přebýwal při dwoře pana Adama z Hradce. Za manželku měl paní Kateřinu z Běšin. Nejstarší syn jejich, Wáclaw, nar. l. 1576, na wychowání dán byl do škol jesuitských. Za mladých již let obzwláštní jewil zalíbení we čtení popisůw cizích zemí. Tauze, aby sám spatřil, co mu w knihách tak welice lahodilo, učiněno zadost, když, jsa mládeneček patnáctiletý, co pachole komorní přidán byl k poselstwí, které císař

Rudolf II. s Fridrichem bar. Krekwicem wypravil l. 1591 do Konstantinopole. Bystrá mysl Wáclawowa prohledáwala ke wšemu, což se na cestě a w starožitném Byzanci naskytlo památného. Baron Krekwic nešťastně swé wěci řídil a Turci jej s celým komonstwem téměř jako w zajetí drželi. Chtěje nesnáze této zniknauti, umínil si Wáclaw, že se odebéře do Palestiny; podleh ale nákaze morowé, úmysl ten mimo sebe pustiti musil. W tom, když ještě w nemoci byl, Turci násilně wtrhli do domu posla císařského, barona Krekwice brzo potom usmrtili, lidi pak jeho, kromě zrádce Ladislawa Mörthena, spautali a welmi ztýrané do „černé wěže" zawřeli. Mladý chorobau sesláblý Wáclaw byl mezi těmito nešťastníky. Dwě léta pět neděl přestál s towaryši swými w tuhé wazbě, až konečně l. 1595 propuštěni byli a domů se nawrátili. Wáclaw spěchal do Čech, aby se po tolikerých utrpeních zotawil. Od té doby štěstí mu přálo. Po strýci swém dostal twrz Korkyni, s manželkau Ludmilau Ježowskau z Lub starý Knín a Zduchowice. Kromě toho držel Hlazowice, kteréžto statky wesměs w nynějším Pražsku na lewé straně od Wltawy leží. Byl cís. radau a přísedícím wětšího saudu zemského a komory české. Proti Turkům w nejednom tažení wojenském se zúčastnil. W bauřích, které po smrti cís. Matyáše w Čechách powstaly, pro wěrnost swau k domu rakauskému od powstalých zbawen byl statkůw a wypowězen z wlasti; wšak když l. 1620 Ferdinand II. wítězně Čechy opanowal, wráceno, co mu bylo odňato, a nad to majestátem od 17. Února 1629 powýšen byl se strýci swými do stawu panského. Zemřew dne 22. Listopadu 1635, zanechal šest synůw a dwě dcery. Příhody Wáclawa Wratislawa z Mitrowic, kteréž l. 1599 spůsobem prostým, neličeností swau wšak welice dojímawým popsal a w rukopisu zůstawil, l. 1727 wnuk jeho Wáclaw Hynek hrabě Wratislaw k tisku přichystal; leč wydány byly teprwé l. 1777 od Fr. M. Pelcla. Druhé wydání (1807) jest od Krameriusa, třetí (1855) od W. Rozuma. Německý překlad wyšel l. 1786 w Lipsku.

Z Příhod Wratislawowých.

Pobyt w Budíně.

Ranním jitrem dne 9. Září jsme wyjeli a w třech hodinách Budín jsme spatřili. Když jsme asi půł míle k Budínu připłauli, posłał proti nám paša Budinský dewatenácte nasadišt neb korábů welmi spráwných a praporečky okrášlených. Kteříž když proti nám jeli a nás do-

jížděli, ze wšech kausků a ručnic salve wystřelili, a naši podobně jim odpowěděli, což se několikráte stało. Było se nač podíwati, když po wšem Dunaji těch wšech dewět a dwadcet korábů příčkau se postawiło, a s tak mnohými dardami, praporečky a wětšími praporci, jako by mák kwetł, jichžto wšech do sedmi set na těch korábích było, oči naše to diwadło obweselowało. Když jsme pak blíže k Budínu dopłauli, opět wšickni na łodích wystřelili a k břehu přitrhli, kdež paša Budinský nás dobře špíží a potřebnými wěcmi opatřiti a stráž od janičarů dáti poručił.

Dne 10. Září ráno posłał paša k łodím pěkných šestnácte koní, auprawně s oděním, sedły, třmeny a jinými pozłacenými wěcmi přistrojených, na nichž pan poseł i jiní dwořané stawu rytířského tím spůsobem jako w Ostřehomě jeli. Hned na předměstí počnauce až práwě k obydlí pašowu, po obau stranách w ulicích wojáci řadem stáli, skrze něž jsme jeli. Když jsme k dworu pašowu přijeli, tu około dwau set janičarůw jakožto pašowa žiwotní stráž až k schodům stáło. Když jsme pak na palác přišli, spatřili jsme pašu w prostředku mezi drahými čałauny a polštáři krumplowanými obestřením seděti. Około něho přední čaušowé, jeho rady a wojenští úředníci seděli, a jiní stáli. Proti pašowi była aksamitowá čerwená stolice, do níž po ruky podání témuž pašowi pan poseł se posadił, a nás około padesáti osob přítomných za panem posłem jsme stáli. Wšecken palác, ač był dosti weliký, po zemi dosti pěknými koberci a stěny čałauny obestřeny były.

Když pak pan Krekwic listu pašowi od JMCské dodał, paša powstana, list ten políbił a na hławu neb tulpant[1]) położiw, w rukau jej držeł. Tu chwíli pan poseł dary mu odewzdał, totiž: tři tisíce širokých tolarů, dwě weliké stříbrné łahwice na spůsob půlměsíce, měděnici stříbrnau pozłacenau s umýwadłem a welmi pěkné bijicí hodiny. Po podání těch darů dłauho s pašetem młuwił a na některé wojáky turecké, že by nám zajímáním dobytků škody činili, si stěžował, žádaje, aby to přetrženo a zapowědíno było. Dodał mu také pan poseł psaní od Arnošta arciknížete rakauského, kteréž on sice příwětiwě, wšak ne s takowau uctiwostí jako císařské přijał. A tak tu při wyřizowání těch wěcí do tří hodin dłauho jsme zůstali. Proti tomu darował paša panu posłowi złatohławowý kaftan neb sukni, kterauž on na znamení wděčnosti na se wzał a tak až k łodi w ní jeł.

Když jsme pak ku korábům přijeli, zwěděli jsme, že jeden z našeho towaryšstwa, Włach jménem Mikułáš de Bello z ostrowu Krety neb Kandie rodiłý, se poturčił, kterého pan poseł na jeho welikau a snažnau žádost z Wídně s sebau wzał, poněwadž jest prawił, že má bratra zajatého mezi Turky, toho že by rád wypłatiti, po moři do křesťanstwa s sebau odwézti a duši jeho získati chtěł. Ten tedy Włach, když jsme my u pašete byli, z korábu wystaupiw, k janičarům, jenž nám k stráži přidáni byli a na wršku u Dunaje stan swůj rozbitý měli, šeł, s nimi pił, známost učinił a že Turkem býti chce, oznámił, jakož pak hned kłobauk swůj s hławy sňał, po něm nohama šłapał a rozřezaw jej, do Dunaje hodił; i též obojek na kusy roztrhał. A

[1]) z tureckého dülbent, nyní turban.

když to učinił, hned mu janičaři tulpant neb tureckau okrauhłau čepici přinesli, na hławu wstawili a do města ho odwedli. Týž Włach stawěł se na cestě welmi nábožně a lituje záhuby bratra swého, často wzdychał, až mu slzy z očí tekły; tu ale sám šełma ošemetná na duši swau zapomněł a se poturčił, ačkoli předtím, než jsme na Dunaj wsedli, se zpowídał a nejswětější swátost ołtářní přijímał.

Téhož dne posłał paša welmi pěknau łodi pro pana posła, aby k němu přijeł, což i učinił a toliko s pěti osobami jeł, wezma s sebau pěknau wykłádanau ručnici a welikého bíłého englického psa, kteréhož od JMsti arciknížete Arnošta darem dostał a pašowi darował.

Mezitím, když pan poseł u pašete déleji se zdržeł, my jejich teplé łázně jsme spatřowali a w nich se myli, kteréž nedaleko od našich korábů były. A jsauť zajisté znamenité rozkošné teplice, tak teplé, že se sotwa w nich obseděti může, od přirození tekaucí. Prawí Turci, že jsau welmi zdrawé. Turci je čistotně chowají a kdož se w nich myjí, wšecku służbu a pohodlí za mírný peníz w nich mají. Před łázní jest weliká síň a široká ławice wůkoł a wůkoł, kdež se lidé swláčejí a šatů swých tu nechají. Prostřed té síně stojí mramorowá kašna dosti široká. A z té síně jde se do mycí łázně, kteráž jest mnohem podobnější k nějaké okrauhłé kapli nežli łázni, wšecka zewnitř ołowěným plechem a mramorem rozličných barew a wnitř, jak stěny tak země, dłážděna a obłožena. Wnitř ta teplice jest jako nějaký koteł w okrauhłosti čtyřidcet tří kročejů a w něm woda hłuboká až po bradu prostředního čłowěka. Pakli kdo nechce tak hłuboko we wodě státi, jsau w tom mamorowém kotli dwoje mramorowé ławičky, jedna wyšší a druhá nižší, tak že se může na jedné po paždí, na druhé po pás, na třetí, jenž jest kraj, po kolena seděti. Pakli chce płôwati a kratochwíli prowozowati, také dosti prostranstwí k tomu míti může. Jest také w té mycí łázni dewět wýstupkůw okrauhłých a w každém dwě studánky mramorowé a při zdi řápky neb kohautky mosazné, do kterých studánek jedním čípkem horkau a druhým studenau wodu napustiti i zase wypustiti může. Słowem, tak kratochwilných a rozkošných łázní mnoho jsme w Turcích widěli i w nich se mýwali.

Jsau pak po straně ještě dwě jiné také okrauhłé teplice, w nichž se nemocní nezdrawí a nestateční lidé mýti a sobě pohodlí činiti mohau. Z týchž pak kotłů neb wan každau noc se woda wypauští, čistotně wymete a na ráno čistotná woda se napustí, načež obzwłáštní pozor Turci dáwají, a kdy by w nejmenším shledali, že by se łazebník čistotně nechował neb wody každau noc nezpauštěł, s welikým trestáním a pokutau se potkáwá. Což jsem já také w Konstantinopoli swýma očima widěł, když jeden łazebník proti našemu obydlí, říkají w kráłowské łázni, přistížen był, že ručníky nečisté lidem dáwał, takto od subaši neb nejwyššího sudího pokutowán był: Kázał jej kyjem býti a tisíc ran dáti, totiž na hřbet dwě stě ran, na paty tři sta, na łýtka dwě stě a na břicho tři sta ran, až se wšecek nejináč než jak hołaubě nadmuł, a pro otok, čłowěk-li jest, znáti se nemohł. Ačkoli se někomu křiwá a nepodobná wěc býti zdá, ale jistě není jinač, jakož jsem pak i podruhé, byw we wězení, jednomu wězni též tisíc ran dáti widěł. To jsem proto o łázních, jak welmi pěkné a čistotné jsau, oznámił, poněwadž w Mœsii i Thracii a po wšem tu-

reckém panstwí nesčíslný počet jich se nachází, aby čtenář o jejich weliké čistotě wěděti mohł. Nebo Turci wedlé swého alkoranu žiwi jsauce, každodenně se myjí.

Dne 11. Října w pátek, kterýž Turci jako my neděli swětí, s welikau słáwau do kosteła pašu jeti jsme widěli. Předně jeło před ním około tři sta janičarů, pak mnoho čaušů a spahů neb jízdných několik set, a po nich sám paša w złatohławowé sukni jeł, a zůstał asi dwě hodiny w kostele; potom zase tím pořádkem domů se nawrátił.

Po obědě šli jsme nahoru do města, kteréž s zámkem na wrchu leží po prawé ruce Dunaje, a jsau w něm ještě stará uherská stawení. Było by dłauho o tom městě psáti: to toliko, co jsem spatřił, dołožím.

Leží město Budín w místě náramně wesełém a rozkošném, w kraji welmi hojném, aurodném, na wrchu skalnatém postawené, tak že s jedné strany winohrady s ním se stýkají, s druhé pak strany jest wyhlednutí na Dunaj mimo město tekaucí a za Dunajem město Pešt se spatřuje. Za nim i około něho přes široké a dłauhé rowiny jisté místo było obzwłáštně pro wolení uherského krále wybrané. W městě před Budínem před časy domowé sławně stawení byli, w nichž král i jiní přední páni uherští bydlíwali; ale již na díle se rozbořili a padli, na díle trámy jsau podepřeni, w nichž toliko turečtí wojáci bydlí. Ti wojáci nemají žoldu wíc na den než co ztráwí, snědí a wypijí; nemají také nač domů oprawowati a stawěti; prší-li kde střechau, nemnoho nato dbají, když jen místo jest, kde by w suše koně postawili a łože sobě ustłali. A protož we wšem tureckém panstwí nebrzo se najdau domowé a palácowé, krom w hławních městech pašů a předních úředníků, kteříž toliko pěkně wystawené a nákładné domy mají: lid pak obecný w chałupách a chatrčích obyčejně bydlí. Welicí páni a pašowé na zahrady, łázně, pěkné koně a šatstwo nakłádají, a také čeládka jejich, kde by se schrániti mohła, dům pro sebe wystawí.

Když jsme pak w městě mimo turecký chrám šli, uzřeli jsme deset Turků w kole, an jeden druhého za ruku držeł a w prostřed kněz jejich stáł. Kněz i oni wšickni kołem se obraceli, točili a nic jiného nežli Allahu, jako by řekli: Bože usłyš nás, welikým hłasem, až se wšudy rozléhało, křičeli, tak dłauho až ochrapěli. A prawí Turci, když tak který w tom křiku usne, co se mu koli zdá, to jako nějaké proroctwí mají.

Tu w městě jsme do kosteła křesťanského šli, w kterémž kalwinista predikant za faráře był. Při tom kostele jest dosti wysoká wěž, do níž se až pod zwon po sto a padesáti schodech jde; wšak zwoniti nesmějí. Na té wěži jsau také bicí hodiny, ty jsme prwní a poslední w Turcích widěli; neb oni dokonce žádných hodin (leč małých bicích, kteréž jim mocnáři křesťanští posíłají, nemají) a s nimi ani zacházeti neumějí. Někteří we dne słuncem a w noci měsícem se sprawují; a obzwłáštně pak w městech mají swé talismany neb kněze a kapłany, kteří díły dne jistými mírkami wody rozměřují, z těch znajíce, kdy s wysokých wěží, kteréž při kostelích okrauhle wystaweny jsau, welikým hłasem křičeti a lidí k słužbě Boží napomínati mají. Ponejprw na wěžích wołají neb křičí, když má switati, po-

druhé swołáwají lid místo zwonění do kostełů jich w prostřed času, kterýž jest mezi wýchodem słunce a polednem; w poledne po třetí; po čtwrté o nešpořích; nejposléze, když słunce zapadá, lid swołáwají, hłasu užíwajíce k tomu wysokého ze wší moci a síły swé a uši sobě zacpáwajíce. W Konstantinopoli, protože w pokoji zůstáwají a zahálčiwý žiwot wedau, sedmkrát k modlení skrze talismany swołáwáni býwají, ku kterémužto ale nejsau zawázáni než dwořané, ležáci a přední lidé, též kupci, a ne řemeslníci, kteříž, nechtějí-li z dobré wůle častěji nežli pětkrát za den se modliti, činiti toho powinni nejsau. Nemůže-li kdo w chrámě se modliti, modlí se tu, kde chce, buď w domě, werštatě, na poli aneb kde křik kněžský jich zastihne. Křičí talismani jako u nás pohůnci, když powoławají, aneb jako Židé w swých školách, jejichžto hłas mnohem dáleji, než tomu člowěk uwěří, słyšán býwá.

Druhého dne opět jsme do města šli a je spatřowali; když jsme pak zase ke korábům se nawracowali, widěli jsme toho padaucha właského, který se poturčił, jehož s welikým komonstwem do města Turci takto prowázeli: Předně šło około tří set tureckých wojáků neb azajů s dłauhými ručnicemi, kteřížto prowyskowali a někteří stříleli; za nimi jeło několik jízdných jako jejich hejtmané; po nich pět fendrichů s čerwenými praporci; za těmi šła nepříjemná cikánská muzika na šalmaje, hausličky a kobzy; za nimi jeł ten nešťastný padauch Włach na pěkně ozdobeném koni; podlé něhož na každé straně jeł jeden přední Turek, a on w prostředku, maje na sobě šarłatowý čerwený kožich liškami podšitý a tureckau čepici s několika jeřábími péry, w ruce držeł šipku a jeden prst wzhůru zdwížený, tím čině wyznání swého tureckého náboženstwí. Za ním jeło několik trubačů, kteří ustawičně traubili, za kterýmižto jeło do tří set tureckých husarů, ozdobně w kožichy ze strakatých ostrowidowých koží přistrojených, kteřížto časem prowyskowali, časem se s koňmi zatáčeli a znamení radosti weliké ukazowali. Když pak do brány wjeli, zastawiwše se w ní, s welikým křikem po třikrát wšickni: *Allaha, illasa, Muhamet resulach* (to jest: Jeden prawý Bůh, krom toho žádný jiný Bůh, a jeho nejpřednější prorok Mahomet) wyznání wíry činili a po třikrát wystřelili; potom pak w témž řadu mimo naše koráby jeli a bez pochyby nám na wzdory wždy prowyskowali.

Prawił nám jeden čauš w Augspurce Němec rodiłý, kterýž se také před několika léty poturčił, že paša tomu Włachu pěkného koně darował a słužby na den dwadcet asprů dáwati připowěděł. Ale není wěc k wíře podobná, aby mu tak mnoho dáwati nařídił, poněwadž přední janičaři tak mnoho słužby nemají, a jak nám jiní prawili, po roce že chleba žádostiw bude. Ale nám to ten čauš prawił, snad zdaliby ještě kterého, aby také k Turkům připadł, namłuwiti mohł; wšak děkujíc Pánu Bohu nestało se to.

Po obědě šli jsme, abychom také zámek Budinský spatřili, a když jsme k prwní bráně jeho přišli, stáło při ní několik wojáků strážných. Skrze ně prošedše, do pěkného placu čtwerhraného jsme wešli, w kterémž po obau stranách děła stáła, jichž třidcet było a na zemi jich bez koł dwadcet leżeło; mezi těmi třidcíti była některá tak hrubá, že by do nich člowěk wlézti mohł. Turci nám toho zpráwu dáwali, že po dobytí Sigetu ta děła do Budína jsau přiwezena. Z toho placu

jsme skrze druhau bránu do druhého a z téhož skrze třetí bránu do třetího přišli. W tom třetím jest pěkná kašna ze zwonowiny udělaná a osm trub na horu wyzdwížených, z kterýchž woda tekáwá do té kašny, ale tehdáž netekła. Zewnitř na té kašně jest německé písmo s podpisem starým a rakauský erb, totiž pět skřiwanů, hadi čtyři, raci a jiní žiwočichowé mistrowsky slití. Odtud jsme šli nahoru šnekem na jednu pěknau a prostrannau pawłač, odtud do pokoje okrauhłého, který był za času krále Matyáše kaple. Z té pak kaple do jiného pokoje se jde, w kterémž míwał král Matyáš Korvinus swau bibliothéku a jest w něm malowaný běh nebeský s planetami a dwa hwězdáři proti sobě, pod nimiž tento werš był napsán:

Cum Rex Mathias suscepit sceptra Boëmæ
Gentis, erat similis lucida forma poli.

Podlé bibliothéky był králowský pokoj, w němž králowé uherští bydleli. Jest welmi pěkně malowaný a pěknými całauny po stranách obestřený, kdež postawen jako trůn pěknými koberci přikrytý, pod kterýmž paša, když na zámek přijede, sedáwá a radu držíwá. Potom přišedše dołů, šli jsme po dřewěných schodech zase nahoru do wěže, kteráž welmi hłuboká a dobře opatřena jest, w nížto tehdáž, jak nám Turci prawili, do sedmdesáte wěznů křesťanských seděło, kteříž nikterak leč samým řízením Božským z ní wyjíti nemohau, aneb kdy by se nad míru mnoho cenili a se wypłatili. Około té wěže jsau bašty, které ji obzwłáštně pewní, a stojí na ní tři děła na kołách, mezi nimiž jeden kus jest, jejž arcibiskup Ostřehomský líti dał. Potom přišli jsme na weliký palác, w němž nic obzwłáštního widěti nebyło.

Posledně dołů k Dunaji se nawrátiwše, přes most z łodí welikých udělaný, kterýž šest set kročejů dłauhý jest, do města Pešti proti Budínu jsme šli. Jsau w něm křesťanští i turečtí kupci, ale złá stawení: nic jsme pěkného w něm newiděli a protož zase k swým korábům jsme se nawrátili. Téhož dne kurýr z Wídně za námi k Budínu přijeł.

Dne 13. Října powołał paše pana posła s tím kurýrem k sobě a posłał pro něho swau łoď, do kteréž pan poseł s šesti osobami wstaupił a k pašowi jeł. Po wyřízení swých wěcí sám také pán náš do Budína šeł a náš kapłan w kostele křesťanském mši swatau słaužił. Po obědě hnuli jsme se z Budína, paše nám swého kapidži-pašu, kterýž by nás se strawau opatrował, též čtyry čauše, aby nás až do Konstantinopole bezpečně prowodili a čtyry janičary ku pomoci přidał. Čaušowé powinnost kommisařů aneb posłů wykonáwají a wšecka poručení od císaře neb od pašů donášejí. A jest ten auřad u toho národu welmi poctiwý. Přidali nám také šest korábů, na kterýchž ti čaušowé jeli a naše koráby k swým přiwážali. Také jeden špižní koráb za námi pławał, w němž mnoho nebohých zajatých křesťanů na prodej do Konstantinopole se wezło, s kterýmiž ale Turci nedali nám młuwiti. Tuto prwní noc w jakýchsi pěkných łuzích na łodích jsme odpočíwali.

LX.

Karel z Žerotína.

Rodiště tohoto slawného pána jest Brandeys nad Orlicí (nar. 14. Září 1564.) Otec jeho Jan st. z Žerotína proslul co nejmocnější a nejštědřejší obhájce Jednoty bratrské za Maximiliana II. a Rudolfa II.; matku měl Mariannu rod. z Boskowic. Wychowání Karlowo doma již welmi pečliwě bylo wedeno. Powyspěw, odeslán byl podlé obyčeje tehdejšího panstwa na cesty do západních zemí ewropejských. Když se nawrátil do otčiny, wzkládány naň weliké naděje. Nejprwé obrátil se k wěcem wálečným, nalezaje w nich welikého zalíbení. W ležení pod Ostřehomem došlo jej l. 1594 powolání do saudu zemského, we kterém, ačkoliw proti náklonnosti swé, usednauti přinucen byl. Rokem tím počala se weřejná činnost jeho, úzce slaučená s jednau nejpamátnějších dob historie morawské. Žerotín byl autoritau we wšech záležitostech domácího práwa; kde koli se jednalo o pořízení wážnějších wěcí zemských, stawowé morawští wždy uwykli užíwati pomoci jeho. Saud jeho byl bystrý, sahající daleko za meze přítomného stawu wěcí; wědomosti rozsáhlé a takowá přitom dokonalost formy, že wše, cokoliw písemně po sobě zůstawil, znamenáno jest rázem oprawdowé klassičnosti; jmenowitě jazykem českým ku podiwu wládl, že mezi sauwěkými swými málokoho nenalezal sobě rowného; pewnosti powahy jeho a neohroženosti w nesnázích jak občanského tak wálečného žiwota práwem se obdiwowati sluší. Wedlé přehojného zanepráždnění u wěcech zemských wždy nalezal dosti pokdy k mnohonásobnému dopisowání, k dáwání rad přátelům i mládencům, jichž wzděláwání w cizích zemích skrze psaní sprawowal, k wedení knih pamětných, předůležitého to pramene tehdejších dějin, a ke skládání spisůw historických i práwnických. Léta 1608 wywolen byl za hejtmana zemského w Morawě. We sporu mezi císařem Rudolfem a arciknížetem Matyášem stál Žerotín a s ním wšecka skoro Morawa na straně arciknížete. Wěrnost, kterau chowal k Matyášowi, bez proměny přenesl na nástupce jeho Ferdinanda II. Když bauře česká wíce a wíce zmáhati se počala, poslán byl Žerotín do Prahy, i bylo by se wýmluwnosti jeho podařilo, odwrátiti stawy české od záhubného jich počínání, kdy by snahy jeho Hendrich Mat. hrabě z Thurnu nebyl zmařil. Když nepokoje i do Morawy se rozšířily, byl

by Žerotína w Brně málem týž potkal osud jako Slawatu a Martinice w Praze. Fridrich Falcký, 1620 do Morawy přijeda, wšemožně usilowal, aby pána tak wýtečného přiwedl na swau stranu. Wyprawuje se, že s Žerotínem saukromí měl rozmluwu, kdež mu tento wšecko předpowídal, což následowati mělo, a že Fridrich žalostně wzpomínal na rady jeho, když bídně ze země musil. Po skončení wzpaury w Čechách, wyprawili stawowé morawští k cís. Ferdinandowi II. Žerotína, jehož přímluwám se w skutku podařilo, sprawedliwý hněw mocnářůw umírniti. L. 1627 wyšly obecné rozkazy, aby každý obywatel, nechce-li země prázden býti, nawrátil se k církwi katolické. Tu i Žerotín opustil otčinu a usadil se we Wratislawi (1628), ačkoli mu zabráněno nebylo do Morawy i do Čech dojížděti. Na jedné takowé cestě zastihla jej smrt na Přerowě (9. Října 1636.) Tělo jeho pochowáno w Brandeyse n. O.

Weliká písemná pozůstalost Žerotínowa, ačkoli některé wyňatky již za starších dob w Mus. Časopise od Palackého byly wydány, w těchto teprw létech (1853) přehledně aspoň w obecnau známost wešla skrze P. rytíře Chlumeckého, jehož přičiněním wíce z ní bohdá u weřejnost uwedeno bude.

1. Z Pamětí Žerotínowých.

Powolání do saudu zemského na Morawě.

Léta 1594, 22. měsíce Máje přinešeno jest mi do ležení před Ostřehom psaní JMCské, skrze něž mne do saudu zemského w markrabstwí morawském woliti a abych se, když saud držán bude, najíti a od pana hejtmana téhož markrabstwí dosaditi dał, poraučeti ráčí. W témž ležení mne nejedno psaní téhož pana hejtmana za tauž příčinau došło, tak že naposledy jsem se odtud wyprawiti a do Ołomauce k swatojanskému saudu postawiti museł. A hned ten den, jak jsem přišeł, kterýž był 6. Julii, abych se nahoru mezi Jich Miłosti dostawił, skrze dwa stawu rytířského, p. Jindřicha Blektu a p. Přepického, mi oznámeno jest; než wymłuwił jsem se za słušnými příčinami.

Nazejtří pak tíž páni saudcowé mezi osmau a dewátau hodinau p. Šlibice jinak Krawařského a p. Blektu pro mne posłali, s nimiž do kłáštera jsem došeł a we swětnici saudní małau chwíli pobyw, od Pana Fridricha z Žerotína hejtmana jsem zawołán, kterýž ke mně těmito słowy promłuwił: „Pane strýče! Jich Miłosti, znajíce hodnost osoby Waší, též i na poručení JMCské Wás do saudu bráti ráčí: wstupte do šraňkůw a powinnost obyčejnau wykonejte.“ Na kteréž promłuwení tuto jsem dał odpowěd:

„WMst pane hejtmane, WMsti miłostiwí páni! Před některau nedělí došło jest mne w ležení Ostřehomském psaní JMCské pána našeho nejmiłostiwějšího, w němž mi JMst oznamowati a miłostiwě wěděti dáwati

ráčí, že jest o tom panu hejtmanowi, abych do saudu zemského w tomto markrabstwí dosazen był, miłostiwé nařízení učiniti račił; wedlé kteréhož dostał jsem také psaní od pana hejtmana, w němž mi, abych se neprodléwaje k tomuto přítomnému saudu do tohoto města najíti dał, ráčí porančeti. Na kteréžto JMCské miłostiwé poručení a powołání páně hejtmanowo ačkoli jsem se uznáwał powinna býti ihned posłušně a powolně se zachowati: awšak předkládaje sobě swé mnohé nepříležitosti, nedostatky, neuměłosti a jiné nespůsoby a znaje wýborně dobře, že k ničemu méně jako k takowému powołání se hoditi nemohu: umínił jsem sobě, odtud, kde jsem toho času był, se nahýbati, až bych prwé JMCské o wšem tom, co by mi při této wěci ku překážce było, ponížeuau zpráwu dáti a učiniti był mohł, byw té jisté naděje, kdy bych to tak wykonał, že i JMCská takowé mé w ležení zůstání miłostiwě by wážiti, i pan hejtman tolikéž se mnau dobře spokojen býti by ráčił. Než když potom i druhé i třetí poručení od pana hejtmana mne došło, abych snad od někoho wykłádán nebył, že sobě buď úřadu buď osoby panské lehce wážím, nechtěł jsem déle na swém úmysle státi, než jak jsem nejprw mohł, k Morawě jsem se obrátił; tím celým úmysłem, pokudž by mne co takowého, jakož nyní widím, od Wašich Miłostí potkało, abych týchž, jakožto swých łaskawých pánůw, se wší uctiwostí służebně prosił, abyste mne w to, k čemu já se nehodím, čemu nerozumím a k čemu nikoliw spůsoben nejsem, potahowati a uwozowati neráčili; nýbrž abyste radši we swé łaskawé uwážení to ráčili powzíti, že já, poněwadž wětší díł wěku swého w cizích krajinách jsem ztráwił, zdejších pořádkůw, práw, zřízení, obyčejůw, zwykłostí a ničehož, což tomu, který mezi WMsti dostati se má, zapotřebí jest, žádné powědomosti jsem dosáhnauti ještě nemohł. Mezi WMstmi pak býti a nic newěděti, ničemu nerozuměti, sprawedlností lidských neuměti rozsuzowati a toliko na cizí šlépěje nastupowati, cizíma očima widěti, cizíma ušima słyšeti, ke wšemu amen říkati, jinde myslí a zde osobau býti, a ať krátce wšecko powím, toliko jméno saudce zemského míti a ne podstatu, sami uznati moci ráčíte, že bych WMstem toliko ku překážce, sám pak sobě ku posměchu, a což wíce jest, k ublížení swědomí a dobrému jménu swému býti a tak někomu jinému toto místo zasednauti museł, které by on s wětším úžitkem własti této a s wětší swau poctiwostí držeti a zastaupiti mohł.

Také před WMstmi netajím, že i přirozená má náchylnost mne k tomu wede i úmysł můj od některého léta již wzatý mne w tom ustawuje, abych při wáłečných wěcech něco zhlídł, zkusił, se přicwičił, tak abych potomně, nabuda jich nějaké powědomosti a zkušení, pánu swému, Wašim Miłostem a cełé własti swé w čas potřeby užitečně słaužiti mohł. K čemuž když jsem doma žádné příležitosti neměł, hledał jsem jí w cizích krajinách; a když potom Pán Bůh na naše sausedy a tudy i na nás wáłku dopustiti ráčił, nechtěł jsem jí zanedbati; než jak mi nejprw možné było, hned jsem se do ležení wyprawił, odkudž bych se był nikoli tak brzo nepustił, kdy by mne, jak jsem nahoře dotkł, tolikeré poručení i JMCské i WMsti, pane hejtmane, było nedošło. Widím pak, že w takowém mém předsewzetí skrze to přítomné powołání weliká mi se překážka děje; nebo tauto powinností zawázánu býti a wáłečných wěcí chtíti následowati a hleděti, jednomu člowěku

není nikoli k učinění možné. Saudím také, že opustiti to, čehož wždy jakéž takéž známosti jsem došeł a ještě wětší s pomocí Pána Boha nabyti se naději, a přistaupiti k tomu, k čemuž ani náchylen ani spůsoben nejsem, s wětší škodau nežli prospěchem by mi býti museło. Za kterauž příčinau WMstí, že prohlédnauce na tuto mau słušnau a sprawedliwau omłuwu (poněwadž bez pochyby proti JMCské nic tu učiniti neráčíte), jí místo dáti, mne ušetřiti a abych radši swého začatého powołání hleděł, nežli w něco jiného se dáwał, łaskawě dowoliti ráčíte, służebně a welice prosím, a WMstem takowého dobrodiní, takowé miłosti a łásky swými powolnými a hotowými służbami nikdy se odsłuhowati nepřestanu a nepominu.“

Když jsem přestał młuwiti, pan hejtman kázał pánům se sstaupiti a po małé chwíli, jak se zas rozstaupili, dał mi odpowěd: že poněwadž až posawad takowé omłuwy žádnému nepostačowały, Jich Miłosti neráčí moci na mně počátku činiti, nad to wíce, že jest w tom wůle a poručení JMCské, a protož abych do šraňkůw wstaupił. Młuwił jsem znowu a aspoň zato prosił, poněwadž toliko dwa neb tři dni do wzdání saudu pozůstáwají, aby mne na ten krátký čas toho záwazku prázdna učiniti ráčili; a snad mezitím, když by JMCská mnohým mým překážkám, které bych předłožiti chtěł, porozuměti ráčił, mohł bych od Jeho Miłosti dokonce této práce a powinnosti zbawen býti. Ale skłamała mne naděje; nebo jsem jednak museł do šraňkůw wstaupiti a přísahu obyčejnau učiniti, kterauž těmi wšemi słowy, jakž mi od pana Ctibora Sirakowského z Pěrkowa nejw. písaře markrabstwí morawského nápřed čtena była, hłasitě jsem wykonał.

Po učiněné powinnosti wyšeł ke mně ze swého místa pan Smił Osowský z Daubrawice a na Třebíči, toho času místodržící pana Hynka Brtnického z Waldšteina a na Brtnici nejw. komorníka markrabstwí morawského (kterýž těch dnůw z Teplice Wídeňské domů se nawracował), a mne na místo mi ułožené po prawé ruce panu hejtmanowi usadił podlé pana Arkleba z Kunowic.

Pán Bůh, který mne w to místo uwedł, račiž swau swatau přítomností mne k těm pracem spůsobowati a w nich šťastného prospěchu a swého Božského požehnání, jakž potřeba ukazowati bude, a miłosti swé uděłowati.

2. Z obrany psané k panu Jiříkowi z Hodic r. 1606.

Omluwa swé na čas nečinnosti.

Nezle ani nerozumně podlé saudu mého smyslił onen, WMsti pane z Hodic! který swým powěděním to pronesł, že není dosti natom, aby kdo dobrým był, než také aby o něm to smýšleno było, že dobrý jest. Kterýmižto słowy, jakž se rozuměti může, nic jiného wyznamenáwati nechtěł, než že býti bez prokázaní toho, čím co jest, jest ničím býti. A jistě jakož wíno, byť nejwýbornější było, k małé jest płatnosti, pokud dobrota jeho pitím aneb jiným jeho užíwáním okušena nebýwá; a jakož krmě i nejlibější a nejlépe připrawená špatně můž býti ceněna, dokud nebýwá rozeznána chutí: tak i člowěku, jakkoli dobrý by był, ano byť ctnostmi swými i wšecky jiné lidi přewyšował, máło to prospíwá, jestli ta dobrota jeho a ctnost w něčem zewnitřně se

nepronáší a známá lidem učiněna nebýwá. Tudyž zajisté prawíme i o słunci, že swětłé jest, poněwadž nebe i zemi oswěcuje; tudy i oheň horký býti wyznáwáme, že tepłostí swau wšecko zahříwá; tudyť o zemi wyswědčujeme, že hojností swau opłýwajíc naplňuje wšecka stwoření: tak podobně i o člowěku, že dobrý jest, smýšlíme, když wšem prospíwaje a žádnému neškodě, dobrotu swau skutky dobrými na jewo wynáší! A tenť jest włastně a nejiný smysł a rozum słow nahoře położených, jimiž se toho při každém člowěku wyhledáwá, aby, čímž jest, toho také patrný důwod při sobě měł, kterýmž by odporující přemáhał, powolující libě wázał, aby chtějte oni neb nechtějte musili smysł swůj prawdě poddati a na odpor se jí stawěti bez zahanbení swého nikoliw nemohli. Zajisté powrchně je wykładati chtíti a ku postrannímu nějakému smysłu natahowati, jako by mínění jich k jinému cíli nesměřowało než k dosažení marné chwáły a jałowého u lidí swědectwí, tak aby člowěk pro to samé dobrý był, aby za toho od jiných był držán a widín: było by otwírati bránu ku pokrytstwí, k fałši a podwodu cestu okazowati, čemuž žádný rozumný, owšem pak wznešený filosof neb mudřec, neučił nikdy. Máť sice wšeliká ctnost sama dosti na sobě a sama krásna ze sebe dosti jest, byť i od žádného chwálena nebyła; ale že pak bez skutečného činění nic jiného sama w sobě není než daremná idea bez formy a jako stawení marné w powětří: protož aby tím była w prawdě, čímž jest, nicméně musí po skutcích poznána, po owoci okaušína a po znameních jistých znamenána býti, aby snad nebyła podobna larwám a příšerám nočním, které majíce twárnost a spůsob podstatných wěcí, jsau wšak mámením toliko pauhým, ne tak spěšně se ukazujícím jako rychle mízejícím i pomíjejícím. Odkudž znáti, že jednoho každého největší starost o to býti má, aby widíno to na něm było, že takowý jest, za jakého chce jmín a uznán býti. Bez čehož k čemuž by koli sáhł člowěk, na prázdno by był wítr łapał a stín honił, poněwadž sama wůle bez práce k žádnému díłu a jakémukoli předsewzetí nepostačowała nikdy. A jest tento smysł tak přirozený wšechněm, tak myslí projatý, tak do srdce wkořeněný a jako wpitý, že žádnau twárností, žádným připodobňowáním, žádnau barwau nedá se wyprázdniti. Nebo poněwadž lidé jsau twor rozumný a rozumu nejpřednější włastnost jest známost wšeho, známosti pak základ prawda, t. j. na tomto místě wystížení příčin a důwodůw jedné každé wěci: nic nemůže člowěk widěti, nic słyšeti, nic makati, ničeho smysłem chápati, aby se hned w mysli nepłodiło: proč? aneb podlé čeho? A protož byť se dłauho błázen stawěł maudrým, šibał upřímným, ožrałý střízliwým, předce wystížen býwá w činech swých a při konci i wysmán. Jako onen skupec, kterýž mnoho o swé štědrosti wyprawuje, naposledy nemohł se tak přemoci, aby mu přirození newytiskło to słowičko „Deerit" t. j. nedostane se, jímž samým wšecko zbořił, což prwé postawił, a wyjewił přirození swé i wšech łakomcůw, jimž se i w největší hojnosti zdá, že nedostatek trpěti budau. Jakož zajisté nejpatrnější částka jest w postawě jeho, tak i nejobecnější jeho díło jest sahati k tomu, co se widí zewnitř, a ne k tomu, co słoženo jest uwnitř; poněwadž zwah wšech wěcí jest tento, aby podobné chýliło se ke swému podobnému.

A že tomu tak jest, i při Wsti pane z Hodic! se to onehdejšího dne ukázało, když při sjezdu Brněnském po té płané radě, která w domě pana kardinála z Ditrichšteina od některých osob z obywatelůw země této obesłaných horliwěji nežli potřebněji od pana Ładisława z Łobkowic, místodržícího pana Karła z Lichtenšteina hejtmana našeho, držána była, we kteréž jsem newšelijak k tomu, což by se s Wsti i některých jiných zdáním snad k dobrému země této powrchně směřujícím srownáwało, se přimłauwał, při shledání-se se mnau w mém nowém stawení na rynku Brněnském ráčiła jste těch słow u přítomnosti přístojících, za příčinau oznámenau, ke mně užiti, že „zle dělám, že dary Boží w sobě udušuji.“ Kterýmižto ačkoliw krátkými a brzo propowěděnými awšak mnoho w sobě obsahujícími słowy ráčili jste mne hłuboce zajíti a dosti tuze přes hřbet přemrštiti. Nebo co jest dary Boží w sobě udušowati, než nechtíti w tom státi, w čemž jsem od Boha postawen? a zase, co jest nechtíti we swém powołání státi, než nebýti tím, což bych býti měł? Odkudž jaká jiná záwěrka wywedena býti může než, poněwadž nejsem tím, co bych býti měł, že jakkoli se k tomu hłásím, že jsem miłowník swé własti, syn její přirozený, włastní aud těła jejího, čitedlný bíd jejích, ran jejích účastný, a summau jako nějaký blíženec, který se społu i narodił i społu umřeł: wšak poněwadž toho na sobě skútkem a prawdau neprokazuji, že má chłauba daremní jest a má słowa ničímž. A darmoť jest jináč, kdy bych toho na sobě nijakž nepronášeł a žádným spůsobem toho nedojišťował, kdy bych žádným znamením toho ukázati na sobě nemohł, že tím jsem, kým se býti prawím, než žeť by důwod Wsti mocný a słowa podlé prawidła jistoty wynešena býti musiła, k nimž bych i já snadno smysłem swým se přichýlił, poněwadž i u mne stáłé jest to a pewné, že žádný dobrý není než ten, kdo skutkem toho dowodí, že dobrý jest.

Ale já (račte mi odpustiti) takowému Wsti smýšlení o mně místa nedáwám. Nebo že poněkud rozdílnější spůsob při mně se nachází, než před některým časem býwał, a že tak úsilnau práci o swé własti dobré jako prwé newedu: není důwodem, že bych k ní wšecku łásku a náklonnost přirozenau ztratił neb wypustił. Jakož zajisté, ať od swrchu uwedených podobenstwí neodstupuji, ne pojednau słunce słuncem býti přestáwá, že na chwíli za mračno zachází, ano ihned oheň tratí swau palčiwosť, že w skok studených kachlůw neproráží, též ani země proto płanau se usauditi může, že na čas úlehlí leží a jako odpočíwá: tak podobně i já nemám a nemohu tak nakwap odsauzen býti łásky té, kterau k własti swé nésti, a péče, kterau o ni míti powinen jsem, že se wším jako na harc newyjíždím. Nýbrž jako umělí marinaři, kteří, pokud utišení na moři jest, pomału sem i tam se snášejíce, wítr do płachet swých łapají, a když bauřka se zdwihá, i od přímé cesty na čas se s wětrem nazpět obracejíce, wždy wšak předce na moři zůstáwají a prawidłem kompasu se sprawují, až by wětru příhodného a ku přístawu, k němuž měří, je wedaucího dočekati se mohli: týmž spůsobem já nynějšímu času złému a nesnadostem jeho ustupuji a jako před powětřím nějakým pod střechau se skrýwám, až by příhodnější léta nastała a to, co we mně zawřeno a do času schowáno jest, jako z pokładu nějakého wynésti a k dobrému własti této wynałožiti dopustiła. Jáť jinak w prawdě zemi tuto, ač poněkud ke mně za do-

brodiní, nechci říci ode mne, ale od předkůw mých přijatá, newděčnau, hrubě miluji a srdečnau bolest nad zkázau a pádem jejím sám w sobě cítě, żałostiwě neštěstí její a poplenění Bohu taužím, i modlitbami swými jemu ji často připomínaje, uléčení, naprawení a wyswobození jejího wěrně žádám. Nadto což wíce učiniti mohu? Od koho płatnější jí pomoci hledati, než od toho, který plení i štěpuje, boří i wzděławá, ponižuje i powyšuje? Neboť zdaliž patrné není, že Bůh ku pádu zemi tuto nastrojuje? Słaupy její podraził, ohrady potřískał, aby ji dokonce obnažiti a jako wywrátiti mohł. Zdaliž se na oko newidí, že chtěje ji zbawiti wšeho owoce sprawedlnosti, řádu a opatrnosti, stromy její zpodtínał, štěpy wytrhał, rauby połámał, aby nic jiného než płáně nerodiła, a tak dokonce trním a bodláčím porostłá jsauc, na zpuštění přišła? Zdaliž i to zjewné není, že chtěje ji na největší saužení přiwésti, zohawił wšecky ty, kteří ji wzděławali, zwelebił wšecky, kteří ji obłaupili, osadił ji těmi, kteří ji nenáwiděli, wykořenił ty, kteří miłowali: a tak sprawedliwau pomstu swau na ni wyléwaje, zřetedlnými také znameními hněwu swého při ní dokazował? K tomu tehdy jsem se obrátił, který se odwrátił od ní, tomu ji poručił, který ji na čas opustił, tak aby ji uléčił zase, kdo ji zranił, a wywýšił, kdo ji pohřížił. Obyčejně, což nejmilejšího máme, Bohu k ochraně poraučíme, w nejnebezpečnějších příčinách k němu se utíkáme, w největších těžkostech a spletcích rady a sproštění od něho wyhledáwáme. Pročež i já, newěda odnikud podstatnějšího wyswobození, na Boha jsem se ohlídł, od něhož také swým časem otcowského na nás wzezření a naplnění modliteb swých očekáwám.

3. Z listůw.

1. Jetřichu z Žerotína — omlauwá se, že pro dnu w rukau neodpowěděl posud, a děkuje za zwěř pernatau.

Urozený pane strýče a synu můj nejmilejší! Zdrawí etc.

Můj nejmilejší pane strýče! Těchto dnůw pan Mikułáš Čechořowský dwoje psaní od Wašnosti mně odesłał, jedno rukau Wašnostinau psané a druhé písařowau. Z kterýchž, že se s Wašností zas na zdrawí pohoršiło, hrubě nerad jsem porozuměł a Wašnosti toho wěrně nepřeji, Pána Boha žádaje, aby on sám Wašnosti zase k dobrému spůsobu brzy přiwésti a při něm stále za dłauhé časy zachowati ráčił. Co se pak wěcí Wašnostiných dotýče, był bych rád již dáwno Wašnosti na ně rukau swau odpowěď dał, ale pro dna, kterých jsem předešle do prawé ruky był dostał, od čehož ji welmi mdłau ještě mám, nemohł jsem až posawad ani jednoho całého psaní napsati: wšak jak bych jen na ni trochu zdrawější był, nepominu na wšecko místně a dokonale odpowědi dáti a swého naschwalního posła k Wašnosti s ní wyprawiti, žádaje Wašnosti, že mezitím strpení małé se mnau míti ráčíte. Přitom že ráčíte na mne tak pamatowati a zwěřinau pernatau i jinau mne zakłádati, welice Wašnosti z toho děkuji a toho se Wašnosti zase wšelijak příjemně odměniti a odsłaužiti připowídám. S tím etc.

Na Náměští 28. Febr. 1628.

2. Paní Weronice Waldšteinské. Těší ji zarmaucenau nad smrtí syna jejího.

Urozená paní, paní teta má zwláště miłá!

Aby Pán Bůh, který potěšuje wšech smutných srdcí a nedopauští wíce, než co by člowěk snésti mohł, ráčił sám Wašnostiným potěšením a siłau býti w přítomné žałosti, toho WMsti wěrně a upřímně žádám. Nepíši wšak Wašnosti proto, abych Wašnosti zármutek obnowił, než abych okázáním bolesti a citedlnosti, kterau nad ním mám, Wašnosti nějak, ač bych mohł, od něho pomohł; aniž chci následowati obyčeje a spůsobu obecných potěšitelůw, kteří důwody chtějí přirození přemáhati, což nemožné jest a časem wíce škody přináší než užitku: ale prositi chci a prosím, abyste ráčiły toho rozumu a saudu užíwati w přítomné příčině, který Wašnosti sice w jiných činech a skutcích Wašnostiných přítomen jest, skrze nějž snadno poznáte, že daremná jest wěc trápiti mysl o to, čeho se nemůže naprawiti, a nebezpečná, tím sobě škoditi, čímž nemohu jinému pomoci, marná pak, místo jednoho złého dwoje sobě působiti. Dosti jest zajisté na té ztrátě, kterau jste již wzały: proč chcete k sobě nemoc ještě nadto wšecko přitáhnauti? Neračte již mysliti na toho, kterého není, není totiž w tomto žiwotě: ale račte se raději ohlídati na ty, které około sebe máte, kteří Wašnostiného žiwota, Wašeho zdrawí, Wašnostiné pomoci, rady a ochrany potřebují. O toho se neračte starati, který již opatřen jest a má se nepochybně lépe, než umíte nato mysliti, owšem tomu rozuměti: ale na ty, kteří k Wašnosti jakožto k utikadłu nějakému zření swé míti musejí, abyste jich nepřiwedły k sirobě. Tyto wěci wšecky sám rozum dáwá: neračte mu toliko sama odpírati, nezawede Wašnosti; což pak když k tomu přistaupí modlitby k Bohu, úpění k němu w této tak zarmaucené a těžké příhodě? Zdaliž on není ten, který dáwá a neodmłauwá? zdaliž není ten, který dáwá dobrého ducha těm, kteří ho hledají? Tenť jest nejswrchowanější utěšitel, srdcí našich správce, rozumu našeho wůdce, wůle naší, mysli a paměti ředitel; a toho prositi Boha, po tom dychtiti, k tomu wołati, tomu powolowati a toho se nikoli nespauštěti a nezbawowati, předně potřebí jest. K tomu tedy a na toho Wašnosti ukazuji: toho jestli ráčíte se držeti, jakož cele o Wašnosti smýšlím, nechybíte cesty. A poněwadž natom wšecko záleží, nepotřebí wíce słow, ale zawírám a Wašnost jemu k spráwě a miłosti paraučím.

D. na Třebíči 25. Nov. 1628.

3. Wilémowi Dobřikowskému o swém příští do Wratislawi, o smrti Adama z Budowa w Lešně.

Na druhý den po mém přijezdu do Wratisławi přišeł poseł z Brandeysa s některými psaními a mezi jinými s Waším, jehož datum práwě se trefiło na ten den, když jsem z Přerowa wyjeł k Slezsku. Był sice můj úmysł wzíti cestu do Brandeysa a odtud dále do Čech k rozžehnání se s pány přáteły mými některými: ale ráčił mě Pán Bůh nawštíwiti nemocí, tak že jsem cełých deset dní w łůži ležeł, čímž mi mnoho času ušło. Já pak, obáwaje se, kdy bych předce k Čechám se obrátiti chtěł, že bych se mohł nějakých nečasůw, plíští

a powodní dočekati a na zlé cesty w horách trefiti (což by se było, jak se w skutku widí, w prawdě stalo), změnił jsem mysl swau a pustił jsem se upřímau cestau do této krajiny, na níž mne Pán Bůh ode wšech nešťastných příhod ráčił zachowati a sem do toho města w dosti mírném spůsobu přiwésti. A tak již nyní zde zůstáwám a pomału se do swého bytu wprawuji, kteréhož aby mi Pán Bůh ráčił dáti pokojně užiti, jeho miłosti prosím. Waše pak psaní hrubě jsem rád uhlídał, zwłáštně když jsem z něho porozuměł, že zdráwi zůstáwáte, čehož Wám netoliko přeji, ale také na dłauhá léta winšuji. A žádał bych Wás samého widěti, jakož pak był jsem poněkud té wůle, i do Lešna k nastáwajícím swátkům se odtrhnauti; ale činí mi w tom překážku cesta, kterau budu míti bohdá do Morawy, museje se zase do Ołomouce k saudu swatotřikrálskému wyprawiti. Pročež Polska tak nechati na ten čas míním až do jara neb léta, jestli Pán Bůh žiwota a zdrawí dopřeje. O pokoji s králem šwedským rád słyším a přeji těm nebohým Prušanům, že trochu okřejí: proti tomu nerad o wpádu tatarském do menšího Polska. Pán Bůh rač ty dobré lidi tam před tím pohanským národem miłostiwě opatrowati. Smrt pana Adama Budowce, o níž mne ještě w Morawě nowina došła, nemałau żałost mi spůsobiła, jak strany jeho samého pro jeho mładost a těch, kterých po sobě zanechał, tak s strany té prwé zarmaucené paní, paní mateře jeho, kteréž toho přídawku k jejím jiným bídám wěrně nepřeji a žádám, aby ji Pán Bůh sám w nich potěšowati a posilowati ráčił. Kdy bych wěděł, že paní tam ještě zůstáwá a že s ní sami jste, prosił bych, abyste wedlé mých powolných służeb oznámení welice ji pozdrawili a ji tím ujistili, že s ní oprawdowé utrpení mám.

D. we Wratisławi, 10. Nov. 1629.

4. Panu Pawlowi Skretowi. Zprávy rozličné, zwláště pak o shledání se s knížetem z Fridlandu w Čechách.

Jak jsem se psaní Wašeho, které jste mi z Wratisławi dne 8. Sept. učinili, ulekł, proto že se mi ruka Waše w něm welmi a mimo obyčej proměněna býti widěła, tak jsem se zradował nad druhým, 12. měsíce tohoto w Břehu daným a mně 17. dodaným, znamenaje, že písmo se zase k předešłému spůsobu nawrátiło a tudy bez pochyby ruka síły swé přirozené zase nabyła. Ač pak dokłádáte, že ještě jste mdłý a zwłáště na nohy, wšak toho se nelekám; nebo po nemocech těžkých tak býwá, aniž možné jest tak brzy z nich okříti, zwłáště nám starým, kterým přirození již málo pomáhá, nýbrž wíce je dołů tlačí než zhůru zdwihá. Mám naději, když se Wám zase chut nawrátí, že síły také i čerstwosti přibýwati bude, čehož Wám wěrně na Pánu Bohu žádám.

Já po Wašem odsud odjezdu téhož také dne (2. Sept.) do Chrudimě, než hrubě pozdě, jsem se dostał; nazejtří k swému strýci bídnému (panu Kašparowi z Žerotína) na Nowé Dwory jsem přijeł a jeho welmi churawého nalezł. Prawau rukau nic newłádne a nohau máło, jazyk pak dokonce jest poražený, awšak wždy některé słowo wypowí a to dosti dobře a srozumitelně; pamět má dobrau a saud wýborný, na wšecko má pozor, tak že ku podiwu jest; jezdí předce

časem i po hospodářstwí, tak že se i do Malešowa dostáwá; na jídle mu tehdáž také nic nescházeło, ani na spaní. Ale od mého se odtud nawrácení słyším, že i méně jí i hůře spí a že hrubě zarmaucený jest; čemuž se není co diwiti. Pán Bůh rač ho potěšiti a pozdrawiti, jestli jest wůle jeho swatá w tom. Odtud na žádost pana purkrabího nejwyššího jeł jsem na Hrádek nad Sázawau a nazejtří přijeł tam kníže z Fridlandu, jakž praweno było, pro shledání-se se mnau, a w prawdě ne nadarmo; nebo ten den po jeho příjezdu byli jsme sami społu od rána až do wečera, tak že přišeł k nám i k tabuli, což sice není jemu hrubě obyčejné. Mnoho jsme społu młuwili a w prawdě jest moc při něm rozumu; wíce neprawím, než skutek ukazuje. Na Brandeys jsem se nawrátił s welkau a těžkau rýmau a s tau jsem odtud odjeł 7. Sept. do Brna, kdež, abych prawdu powěděł, w saudných wěcech jsem nic nesprawił, než w jiných takž jakž, že předce může za práci státi. Dnes týden nawrátił jsem se odtud a již nyní zde zůstáwám, stroje se po sw. Martině, dá-li Pán Bůh, k Wratisławi w naději, že s Wámi i jinými pány a přátely Wašimi tauž měrau se shledati moci budu. Paní manželce Waší já i žena má naše służby wzkazujeme; já pak od osoby swé panu Dr. Ekhartowi za pilnost při Wás prokázanau welice děkuji a Wám toho hrubě přeji.

Na Brandeyse 20. Oct. 1631.

LIX.

Pawel Skála ze Zhoře.

Pawel, syn Adama Skály písaře menších desk zemských, rodem byl z nowého města Pražského. Studowal práwa na universitě Pražské a Wittenberské w prwních létech XVII. století. Wrátiw se z ciziny, byl písařem radním w Žatci a později úředníkem zemské wlády w Praze. Léta 1620 opustil Čechy a po několikaletém nejistém přecházení usadil se w Míšni we Freiberku, kdež na welikém spisu swém od l. 1628 až do l. 1640 pracowal. Spis tento jest historie církewní w desíti welikých rukopisných foliantech, ježto se nyní w hraběcí Waldšteinské bibliothece w Duchcowě chowají. Prwní tři folianty obsahují dobu od časůw apoštolských až po r. 1516, w ostatních šesti wyličují se welmi obšírně děje od l. 1516 až do l. 1624. Posud ze Skálowa spisu jen některé wyňatky wůbec byly wydány.

Z Historie obecné církewní.

Obležení Malty l. 1565.

Ačkoli sultán Soliman z prwopočátku był k tomu hrubě nakłoněn, aby k žádosti Jana weywody sedmihradského jemu ku pomoci

s lidem swým přispěł a proti císaři Maxmilianowi do pole wytáhł: awšak daw se přemłuwiti tajným radám swým, obrátił cełau mysl i síłu swau roku tohoto proti ostrowu Maltě a rytířům Rhodiským na ten čas na něm bydlícím.

Mezitím wšak, aby w nejistotě postawił císaře Maxmiliana, dał se s ním na běło w traktací o pokoj, neobmeškaw co nejrychleji welikau a silnau armádu na moři sobě sprawiti i odjinud pomoci wyhledáwati; wysław také podtím rozmanité špehéře do Malty w oděwu kupeckém, kteříž by wšecku příležitost jak cełého ostrowa tak obzwłáštně města Malty a wšechněch pewností jeho bedliwě shlédli, hłubokosti příkopůw ołowem a šňůrami změřili i formu hradůw włastně wyrejsowali a jemu o wšem dokonałau zpráwu učinili. Když tedy roznesła se weliká powěst po cełém křesťanstwu o tak silné hotowosti wojenské sultána tureckého a žádný ještě nic jistého newěděł ani domakati se nemohł, k jakému cíli a proti komu włastně by se strojiła: protož wšickni se jí strachowali náramně a měli hrubě za złé králi hišpanskému, že tím odnětím mu toho chatrného hnízda łaupežnického, Waleské skáły, tak hrozného tyrana na cełé křesťanstwo popudił a zbudił. Král Filip, dostaw té nowiny a domníwaje se, že nejspíše on w králowstwí sicilském utrpí a snad i cełá země właská, hleděł se časně opatrowati a přikázał wšechněm swým nejwyšším wůdcům a spráwcům wojenským jak po zemi tak i po moři, aby Don Garziasowi z Toletu místodržícímu jeho w Sicilii we wšem wšudy radni a nápomocni byli a na země jeho pomorské bedliwý pozor měli, aby se jim nikdež do nich nepřítel newetřeł. K té potřebě dał zamłuwiti sobě we Właších 20.000 lidu pěšího, wšak tak, pokudž by toho další potřeba ukazowała, a ne aby jim hned od té chwíle płat wycházeł.

Mezitím armada turecká 29. dne Března (jiní 22. dne) pustiła se od břehu města Konstantinopole a připłauła do portu Modonského, a tu se srazilo do 30.000 (jiní kładau 40.000) lidu zbrojného z rozličných krajin panství tureckého, nad nimiž byli wystaweni dwa generálowé polní, totiž nad haufy po zemi Mustafa baša, ale nad armádau był nejwyšším Piali baša, k nimž ještě Soliman Draguta rajsa přidał. Po wykonaném mustrunku táhli upřímo k ostrowu Maltě, a dostawše se k němu 20. dne měsíce Máje, wysadili lid swůj na zemi, ne bez welikého odporu křesťanských soldatů u portu Marsa Scirocco řečeného. Dále zprawiwše sobě wšecky potřeby k obležení města a pewností jeho, nejdříwe pokusili se 6. dne měsíce Čerwna o zámek S. Elma (jinák S. Hermesa), a oblehli jej po zemi i po moři s desíti tisíci lidu branného, střílejíce k němu welmi zhusta ze 31 bořicích kusů. I jakkoli nepřítel začasté k němu silně šturmował a we dne ani w noci skůro neodpočíwał: awšak rytíři maltešti s jinými obecnými wojáky odpírali mu udatně do dewatenáctého dne, až naposledy, nemohauce míti žádné pomoci od Jana Valetty welikého mistra malteského, jenž města obhajował, na nejwýš rozstřílený a pokažený Turkům postaupili a sami téměř wšickni tu poctiwě hnáty swé složili, do města pak máło se jich dostało na žiwě. To se zběhło práwě ten den před sw. Janem.

Ale se zajatými nakłádał nepřítel nejukrutněji a obzwłáštně s osobami rytířůw malteských; nebo Mustafa poručił z nich třidcíti oso-

bám za nohy wzhůru powěšeným šawlemi prsy zotwírati a srdce wen wytrhané i hławy od těła zodtínané na welikau potupu toho celého řádu rytířského na jednom otewřeném place powrhnauti a naposledy do wody wmetati. Naproti tomu weliký mistr Valetta, aby se té lehkosti pomstił, rozkázał zase wšecky zajaté Turky pošawlowati a proti ležení tureckému wen z pewnosti wyházeti; to přitom nařídiw mezi swými soldaty, aby pod tu hodinu žádného Turka zajatého neživili, ale wšecky po wyrozumění zpráwám jejich bez miłosti mordowali.

Týž Mustafa, wida, ano wojáci jeho byli již na zámku, wjeł tam také sám, a spatřiw jeho skrownost proti samému městu a jiným kastellům, jako s podiwením a užasnutím promłuwił ku přístojícím słowa tato: „Kdyžtě nám tak špatný syn zawalił tak tuhé zaneprázdnění, co pak jakau práci budeme míti se samým otcem, abychom se ho zmocnili?" Zůstało w tom dobýwání hradu S. Elma na place Turkůw do 4000, wše jonákůw udatných, a po straně křestanské 1300 osob, mezi nimiž nemało, totiž 150, statečných rytířůw i wůdcůw słowútných. Wšak ani Turci neměli při dobytí toho zámku dokonałé radosti a weselé: nebo práwě na ten den zcepeněł také ten ukrutný tyran a největší łaupežník na moři Dragut, Turkům owšem s welikau škodau ale našim s mnohým dobrým a užitečným, byw před některým dnem smrtedlně raněn kusem kamenu, kterýž kule z zámku wystřelená z nějaké zdi, při níž Dragut welmi blízko stał a k díłu wojenskému dohlídał, wyraziła. Nebo ten kámen udeřił jej práwě w ucho, až i hned tu na zemi omráčený padł a od toho udeření krew mu z úst i z nosu se wyliła, tak že służebníci jeho za umrłého jej odtud odnesli.

Mustafa, domníwaje se, že křesťané, zděšeni jsauce tau ztrátau zámku S. Elma, nebudau smíti se mu již déle odpírati, posłał 26. dne Čerwna k welikému mistru jednoho starého člowěka, aby přezwěděł na něm, chtěł-li by se s ním smłuwiti a ostatních pewností s celým ostrowem sultánowi jeho odstaupiti? Ale Valetta chtěł ho nejdříwe místo odpowědi dáti oběsiti; potom pak rozmysliw se jináč, držeł o to radu s jinými nejwyššími, kteří radili mu, aby práwa wšechněch národů nikoli nepřestupował a wysłaného ušanował. Naposledy tedy wzkázał Mustafowi, že se žádnau měrau nepoddá, ale míní do nejposlednějšího přemožení se swými rytíři a soldaty jemu s pomocí Boží se brániti, pohroziw posłu, jestliže on anebo kdo jiný přijde k němu podruhé s takowým poselstwím, že káže mu prowazem zapłatiti. Wýminka, které mu baše podáwał, była takowá: aby Valetta se wšechněmi swými rytíři, wojáky i wěcmi wytáhł swobodně a bezpečně z Malty a obrał sobě některý jiný příhodný ostrow k obýwání w moři hellespontském jinák ægejském ležící; ten že mu místo odměny od sultána bude dědičně postaupen, wšak tak, aby z něho sultánowi jistý tribut každoročně odwozował.

Tehdáž také jeden z jeho spahů, jménem Filip Laskaris, w pacholectwí swém poturčený, puzen jsa duchem Božím k náboženstwí křesťanskému již od drahného času, utekł z ležení do města a pronesł Valettowi mnohé aukładné obmysły tureckého generála, proti nimž mohł se dosti časně a příhodně opatřiti. W tom Don Garzias místodržící královstwí sicilského, ač s welikau nechutí a rozmysłem, posłał Valettowi Jana Kardonu se čtyřmi koráby a na nich 800 koní a

1600 pěchoty, kteříž po weliké bauři předce dostali se do města šťastně 4. d. měs. Července. Tehdáž také rozmáhała se náramně w ležení tureckém červená nemoc a zmořiła drahně wojáků. Pročež Mustafa, porozumíwaje, že i lid tau nemocí i šermicli hrubě se mu ztenčuje i u profiantu trpí nemały nedostatek, psał sultánowi o tom o wšem dokonałau zpráwu, jak se mu při Maltě děje, a žádał, aby mu i lidu i profiantu čerstwého wíce odesłał. Nicméně obleht s welikau mocí druhý zámek a město S. Michała řečený po zemi i po wodě 30. d. Června, ostřelowaw jej ustawičně sedmdesáti kusy welikými, z nichžto tři baziliškowé wyhazowali kaule železné i kamenné dwěstěliberní, pěti i sedmi pídí tłusté. Dał také jej podkopáwati na mnoha místech a jinými forteły wojenskými k němu přikračowati, jak nejlépe rozuměł; ale wše nadarmo, protože rytíři i soldati maltešti swau prozřetedlností a hrdinským odpíráním měli s něho moci dosti; při čemž i małá pacholata i ženské pohławí welmi snažně, seč mohły býti, jim napomáhały.

Mezitím 12. dne Července přitáhło Turkům ku pomoci od Hasana bega a místosultána w Algiru 28 menších a 2 weliké galeje se 2000 wýborných a čerstwých wálečníkůw. Ti hned na třetí den musili po wodě a po zemi a šest tisíců jiného lidu k dotčenému zámku a městu S. Michała silně šturmowati: ale s pomocí Boží neswedli nic, nýbrž obojí jsau rytířsky odehnáni. Kteří byli od moře, ti utíkajíce z dobré částky w moři ztonuli, tak že se jich odtud toliko tisíc osob s cełau koží do ležení wrátiło; druzí na zemi wzali menší škodu, nebo jich jen 400 zhynuło; a s křesťanské strany toliko 90 a kolíksi rytířů. Co było zajatých, ti wšickni z rozkazu welikého mistra zbiti.

Potom 7. d. Srpna Mustafa pokusił se potřetí o město i o zámek, posław k městu 2000 a k zámku 8000 soldatů, při nichž také sám osobně był, ustawičně jich napomínaje, aby mohli zámku se zmocniti. Tu swedena s obojí strany tak ukrutná a příkrá bitwa, jakéž ještě nikda nebyło při tom celém obležení. Nebo netoliko samým střílením, ale meči, halapartnami, ano i ohniwých nástrojůw házením obě dwě strany proti sobě bojowały. To pak było nejhroznější diwadło, že pro welikost týchž ohňůw, kteříž mezi obojími sem i tam procházeły, zdaleka zdálo se, jako by cełé město i kasteł ohněm hořeło: ruce také, nohy a kusowé těł lidských kulemi roztrhaní wzhůru w powětří zhusta lítali. Naši pak, ačkoli snášeli škodu od turecké střełby, nicméně wšak přidáwali jim udatné mysli pacholata, ženy, děwečky i lidé staří, kteříž podlé nich a społu s nimi ohněm, wřełau smołau, wodau i kamením neustále nepříteli odpírali; až naposledy k tomu přišło, že s hanbau a se swau welikau škodau odtrhnauti musili. Což se stało fortelem hejtmana městského.

Nebo on, wida tak weliké ohně około města a zámku sw. Michała, neměł za jiné, než že již Turci oboje zapálili. Pročež aby učinił jim w tom přítrž, wyprawił kompanii arkabuzírů z města, poručiw jim do ležení tureckého wpadnauti, a nač tam trefí, bíti a mordowati. Což když oni neleniwě konali, w tom pošeł pokřik w ležení a dostał se i k ušim samého Mustafy, že by přišła čerstwá pomoc křesťanům a ta že již jim do ležení wskočiła. Tau příčinau Mustafa ulekw se toho wzkázání, přestał od šturmu; čehož potom přewelice litował,

že jest był tak ničemně okłamán. Pročež aby pobłauzení swé zase napravił, rozděliw lid swůj na dwé, jeden díł poručil Pialowi bašeti, aby s ním na město, a on s druhým díłem na zámek S. Michała již oprawdowý autok učinili; nebo w tom čase dostali nowého poručení od sultána, aby jak budau moci hleděli Malty dostati; a nemohli-li by toho dowésti před zimau, aby tu na ostrowě přes cełau zimu s lidem zůstali. Tau tedy příčinau 18. a 19. d. Srpna obrátili se obadwa na město i zámek se wší mocí swau, připowěděwše wojákům swobodný prejs na wšecko wšudyž pustiti, a šturmowáli na obé welmi silně za dłauhau chwíli, tak že s obojí strany padło opět lidu drahně; wšak předce Turci byli zpátkem odehnáni. Což znamenitě mrzeło Mustafu, a zwłáště když wyrozuměł z jednoho poběhlce křesťanského, že křesťané jsau dobré a zmužiłé mysli a nemají žádného nedostatku profiantu, nýbrž že jedenkaždý soldat dostáwá na swau osobu za den tři pecníky chleba a welikau flaši wína; on pak naproti tomu trpěł hrubý nedostatek jak w potrawách tak owšem i w prachu a w jiné municí wáłečné a obzwłáště w kulech, kteréž museł dáti sem i tam po polích i po ležení hledati a sbírati.

W tom sesłał Bůh obleženým na pomoc 60 welikých galejí, kteréž Don Garzias s dosti welikau nechutí a rozpakowáním k Maltě wyprawił a na nich 8000 lidu čerstwého, z nichž wšak na cestě, než tam dojeli, rozprchało se do 1500 jonáků, když w jednom místě lid pro bauřku mořskau był na zemi wysazen. Ti připłuwše k ostrowu 7. dne Září a lid na sucho z korábů wyprawiwše, spůsobili w tureckém ležení weliký strach, tak že Mustafa i Piali bašowé, poručiwše ležení swé sebrati, jak lid tak i municí a jiné potřeby wojenské rychle na šify wprawili a naladowali; sám pak Mustafa, utíkaje k šifům, na té cestě welikým zděšením dwakráte omdleł a s koně dołů spadł. W tom utíkání pobito ještě Turků wíce nežli dwa tisíce, ješto z našich nezhynuło wíce kromě 13 osob.

Takowé było skončení toho paměti hodného a udatného jak obležení tak i obhajowání ostrowa a města Malty. Było se pak čemu nejwíce podiwiti weliké spaustě některých děł tureckých, jichž tu po sobě musili zanechati; nebo z některých wystřelowały se kule kamenné od tří set liber, z jiných železné šedesáti- i osmdesátiliberní. W tom také čase t. j. za čtyry měsíce, co obležení trwało, sečteno ran k zámkům S. Elma a S. Michała i k jiným místům od Turkůw z kartaunůw a z jiných děł učiněných do 70.000; lidu pak po straně turecké w bitwách, od čerwené nemoci i jinak zhynuło do 20.000, mezi nimiž nalezło se 12.000 zmužiłých bojowníkůw; ostatní byli pławci a kteří wesły táhli. Mezi křesťany zabitých a jinými nemocmi se swěta sešłých obojího pohławí osob starých i mładých nało se 9000, a mezi nimi 3000 lidu nájemného, zahrna w tom počtu i 240 osob rytířůw malteských. A z toho ze wšeho množství branných jonáků, kteříž zůstáwali w obležení, nezůstało wíce na žiwě nežli 600 pachołků. Město také było wšecko wšudyž na nejwýš rozstřílené a pokažené.

Valetta, shledaw se potom s jinými nejwyššími a wůdci wojenskými, welikau radostí wespołek płakali, Pánu Bohu děkujíce, že je tak podiwně z toho hrozného nebezpečenstwí wytrhnauti ráčił. Při

tom obležení dokazował největšího hrdinství, opatrnosti a bedliwosti dolčený weliký mistr Valetta. Nebo zwěděw, že Mustafa dał se w tom zjewně słyšeti, anobrž že se přísahau zawázał, jak nejdříwe zmocní se města, že nechce žádného člowěka žiwiti, kromě samotného Valettu, toho že na žiwě jme a welikému sultánowi w triumfu presentowati bude: ustrnuł se natom, ano i před nejonačenějšími rytíři se prohlásił, jestli že by miłý Bůh tu pohromu na ně připustiti ráčił, aby se tomu krwawému psu do rukau dostati musili, tedy že on, jakožto jest jejich wěrný a stáłý towaryš we wšech pracech a těžkostech, že i při smrti od nich děliti se nemíní, a nežli by se dał jíti a měł býti dochowán k takowému posměšnému diwadłu, že raději, obleka na sebe chatrné šaty soldata prostého, jako jiný neznámý woják mezi nimi do aupadu se brániti, a kde by było největší nebezpečenstwí, tu se k jiným do haufu přiraziti a s poctiwostí žiwot swůj dokonati, duši pak miłau Pánu Bohu w ruce jeho poručiti chce. A jak sám swého włastního hrdła w té příčině pobožné a křesťanské nic nešanował, tak ani nad jiných udatných hrdin smrtí nemnoho se rmautił, nýbrž je za błahosławené mučedlníký Páně wyhłašował. Jako když mezi jinými Hendrich Valetta strýc jeho, pán mładý a hrdinský, při boření jednoho mostu nepřátelského zahynuł, mile a trpěliwě nesł ten domácí zármutek, powěděw, že on má u sebe za błažené a šťastné wšecky ty, kteříž w této wáłce pro Boží při žiwoty swé wydáwají na smrt, a že takowí byli dosti dłauho na swětě žiwi jakož sobě ku poctiwosti a pochwale tak owšem pro opatření swého wěčného spasení, když jest se jim dostało toho užiti, že jsau swé miłé duše Bohu, od něhož je přijali, tak nábožně a tak šlechetně zase odewzdati a nawrátiti mohli.

Turci tedy odstrčili od březůw malteských šify swé 12. dne Září, upřímo płauli k zemím řeckým; kteréž Don Garzias spatřiw około březůw sicilianských z portu Syrakusanského, ano se domů wracejí, pustił se za nimi na díł cesty, ale nadarmo, s 50 galejemi welikými. Nemaje pak žádné příležitosti, aby se s nimi potkał, nawrátił se zase zpátkem do Messany při konci měsíce Září.

Když pak to obležení našim tak šťastně mimo wšecku jich naději se zdařiło a poštěstiło, tu teprwa wšickni łáli a domłauwali se na Don Garziaše, že jest tak dłauho odkłádał obleženým ku pomoci přispěti a tudy jakořka sám dobrowolně do konečného nebezpečenstwí žiwota tak wzácné lidi uwedł. I ačkoli on tu nebrał nic před sebe bez zwłáštního a patrného rozkazu krále Filipa: awšak Filip, aby se wywedł u lidu obecného ze wšeho domnění a pomłuwy postranní, od té chwíle stawěł se na oko k Don Garziašowi welmi nepříwětiwě a słožiw s něho auřad a spráwu místodržícího ostrowa sicilského, ani w žádných jiných powinnostech obecních wíce ho neužíwał, nýbrž nechał ho, aby we swém domě w městě Neapoli až do smrti pokojný žiwot wedł i dokonał.

Jak se ta powěst o nešťastném předsewzetí turecké armády po właské zemi roznesła, hned wšudyž lidé Pánu Bohu z toho děkowali a drželi sławné processí, obzwłáštně pak w Římě, kdežto mimo jiná znamení obecné radosti byli strojeni a páleni nočním časem řemeslní a diwní ohňowé.

Bitwa Mühlberská l. 1547.

Když zwěděł kurfirst saský, že by nebyło žádné naděje k míru, obáwaje se, aby příčinau odpadnutí anebo příkładem kurfirsta brandenburského w zemích jeho s oné strany Łabe ležících nějaké nowé pozdwížení nepowstało: i ustrnuł se natom, aby co nejdříwe s lidem swým. přes Łabe se přeprawił, wyzdwihw prwé předtím swůj brojský lid, aby jím města a zámky swé s této strany Łabe ležící náležitě osadił Ostatní počet lidu rozdělił mezi Henricha Reusa pána z Pławna, Jiříka staršího z Pławnic, Wiléma Thumshyrna a Ałbrechta hrabě z Mansfeldu. Z nichž onino tři nejwyšší położili se s 5000 pěchoty a 600 rejtharůw na tom pase w Jachimsthalu, wzawše to město, aby kurfirstowy země a poddaní byli tím lépe přichráněni, tento pak zdržował se s lidem swým w dolejším kraji saském około Łabe. Tau měrau opatřiw se wšech stran krajinu swau, hnuł se swým wojskem k Łabi, wzaw na té cestě Freiburk a Míšeň lidem Mauricowým osazené. W tom císař, wida, že saskému w hnízdě swém sedícímu odewšad lidu přibýwá, jeho pak w zemi nepřátelské den po dni se ztracuje příčinau nepříhodného powětří jarního a nedostatkůw potraw; k tomu obáwaje se, kdy by déle se meškał, aby w tom čase wyhnanci Neapolitanští a Florentinští we Właších w jeho nepřítomnosti nějakých nowých potýček nestropili: i umínił sobě, aby kurfirsta předešeł a kde by ho nejdříwe mohł hodně podskočiti, bitwu polní s ním swedł. Z té příčiny, wykonaw nábožně a wyčkaw sławnosti hodu welikonočního we Chbě, hned 11. dne m. Dubna s cełým ležením hnuł se ode Chba, osadiw jej 400 pěchoty, a táhł tau stranau k Adorfu a Olešnici, kteréž były osazeny lidem nepřátelským, ačkoli druhá cesta na lewau stranu skrze durinskau zemi była mu bezpečnější, ale nepříhodnější pro weliké hory, lesy a močidła, tak že skůro nebyło by mu možné tudy wozy spížné a municí proprawiti. Skrze králowstwí české dołů po řece Ohře měł také čacký a prostranný pas: ale že Kašpar Flug, nejwyšší nad lidem českým, a Hendrich Reus s Wilémem Thumshyrnem, nejwyšší saští, leželi mu práwě na cestě w čele, musił pustiti se na Adorf tím úžlabím, kudy nejblížeji se mu widěło. Nebo ač neměł o tom žádné pochybnosti, aby, kudykoliw by chtěł, skrze osazené pasy s mocí swau proraziti nemohł a neměł: wšak že obzwłáštně myslił nato, aby nechaje na straně wšech jiných audůw, na samau toliko hławu jejich co nejspíšeji dotřeł a ji skompeskował, i myslił sobě takto: Kdy by se někde po straně měł s nepřítelem na cestě potkati, že by mohł snadně obdržeti nad ním wítězstwí, ale mezitím kurfirst saský jakožto principál wšech jiných odporníkůw, o němž měł jistau zpráwu, že k Wittenberku táhnauti upřímo a naň se zawříti míní, wywázł by mu z rukau. Pročež wysław napřed 1000 Španělůw a 300 jízdy na wětším díle właské, sám táhł za nimi s cełým wojskem. Město Adorf jest nejposlednější z měst saských ku poledni, w jednom úzkém údolí ležíc, ze wšech stran wysokými horami obtaženo. Pročež soldati w něm od kurfirsta zanechaní spatřili dříwe nepřítele k nim se přibližujícího, nežli o jeho příjezdu co zwěděli. Čehož ulekše se, sem i tam rychle pryč zutíkali a mě-

šťanůw samých nechali w štichu, kteřížto, newědauce co jiného činiti, poddali se, jako i Olešničtí.

Císař rozděliw lid swůj na dwí, protože nemohło wšecko wojsko pohromadě táhnauti pro úzkost a drsnatost míst skalnatých, jeden hauf nechał při sobě a druhý poručił knížeti z Alby, a šesterým ležením nebo stanowištěm od Adorfu, Butterberku, Olešnice, Pławna a Riembaumu hnuł se k městu Werdowé, kterážto města wšecka brány swé císaři pokorně zotwírała. O čemž zwěděwše pěchota a jízda, kteráž ležeła na Schneeberce, radili se mezi sebau tajně, aby opustíce město, mimo Štollberka do ležení hławního se pustili. Měšťané, wyskaumawše úmysł jejich, padli nejwyšším k nohám, pro Boha jich prosíce, aby jich neopauštěli a nepříteli w łaupež hanebně newydáwali; pakli byž nemínili tu zůstati a nepřátelům odpírati, aby aspoň tak dłauho posečkali, až by oni skrz wysłané swé u císaře miłosti hledali a jemu se na jistau wýminku poddali. Soldati wšak, rozważujíce sobě to, nepowolili té jejich žádosti; obáwali se, že budau od nich prozrazeni císařskému lidu, kudy jsau odtáhli, a tak že je císařští rychle stíhati budau. Naposledy zdrželi se tu, až by měšťané s císařem se porownali. W tom císař, přitáhw k městu a zasadiw proti němu střełbu, přiwedł předně měšťany k tomu, že se ihned poddali; soldatům pak darowaw hrdło, zbraně wšecky pobrati a domů se jim nawrátiti rozkázał, zawázaw je sobě prwé takowau přísahau, aby za osm měsíců pořád kurfirstu proti němu nesłaužili. Měšťané také nebyli zplundrowáni. Což usłyšewše Altenburští a jiní také, Albanowi beze wšeho odporu otewřeli brány, wojákůw časně napomenuwše, aby prwé odtáhli.

Císař, wzaw zpráwu od Altenburských, jakého by úmysłu dalšího był kurfirst, totiž aby přeprawě se na onu stranu Łabe, upřímo po wodě i po zemi k Wittenberku se pustił: i usilował ho předejíti. Sraziw sobě w hromadu wšecek lid, sem i tam w těch místech hornatých porůzno rozptýlený jak pro úzkost cest tak i pro skrownost potrawy, 20. dne měsíce Dubna położił se s ním polem u města Glauchowa při řece Muldawě. Tu potom rozdělił wojsko swé na dwa haufy, maje pěchoty tehdáž při sobě sotwa 16000. Prwní díł wedł Albanský, druhý sám císař. Mezi oběma haufy w prostřed táhła střełba. Toho dne dostał se císař k přepewnému zámku Guttenšteinu, jenž na wrchu nad Muldawau leží, a wzał Waldenburk, Rochlici a Lejsník. A že było místo lidu příjemné, poodpočinuł tu za dwa dni, wysław mezitím jízdu właskau a husary na špehy, kde by nepřítel se zdržował. Ti pustiwše se až k samému Łabi, trefili na lid saský a přiwedli s sebau k císaři tři zajaté. Z nichžto wyrozuměw, kde by był a co by činił Hanuš Fridrich, podał se wskor s ležením blíž k Łabi.

Kurfirst, maje jistau zpráwu, že císař upřímo k němu směřuje, uradił se o to s sebau, aby za Łabe na onu stranu přejeł, a pustě se do dolejšího kraje saského a sraze se s lidem społukonfederatůw swých a jsa jemu w síle rowen, potom teprwa zmužile mu mezi oči pohledł. Což mínił welmi snadně dowésti, maje w swé moci obojí břeh połabský, a tak o tom sám u sebe přemýšleł: „Jestliže císař bude chtíti po něm táhnauti po této druhé straně břehu, čím dáleji potáhne, tím hłubočejší a nepřístupnější řeku že bude míti před sebau. On pak mezitím že welmi snadně obrátí se do swých pewností u

Wittenberku, kteréž i lidem i střełbau wýborně osadił. Tam pak dostana se w dobrém spůsobu a zdrawí, že nebude moci býti od císaře k tomu nucen, aby se s ním mimo swau wůli a potřebu uznałau potkati musił." Tau příčinau opustiw Míšeň, přeprawił lid wěškeren přes Míšenský most a po sobě jej zapáliw, osadił s druhé strany wšecky břehy w místech těch, kde se mohło Łabe přebřísti, sám pak s hławním wojskem táhł k městečku k Mühlberku, kteréž se mu hned poddało.

W tom císař přitáhł ode Chba desaterým ležením tři míle od Míšně. Zanechaw tu díł lidu, táhł s této strany dołů po Łabi a położił se u wsi Serweserowa práwě naproti Mühlberku podlé Łabe. Kurfirst, wida nepřítele před očima, držeł radu wojenskau, měł-li by tu s lidem w Mühlberce zůstati pro ostříhání brodu, maje po swé straně k prospěchu hrad a břehy wyšší nežli na této straně, tak že by dosti skrowný počet welikému množstwí na druhau stranu se přeprawiti chtícímu odolati a překaziti mohł. Jedni k tomu radili, druzí odrazowali, aby Mühlberk opustił a dłauho se tu nebezpečně nemeškał; nebo přišeł-li by nepřítel přes wodu, že by musił wol neb newol aneb s ním se potom potkati aneb zanechaje pěchoty w štichu, s jízdau na hanebné utíkání se wydati. Pročež že by było mnohem lépeji, aby ustaupił přes řeku Elstru k Schweinicu a tu tak dłauho se pozdržeł, až by i lid měst pomořských i Thumshyrn s hrabětem z Mansfeldu k němu přitáhli. Ale kurfirst oblíbił sobě prostřední cestu, aby ani toho pasu u Mühlberka doceła nepauštěł, ani se s lidem w patrné nebezpečenstwí a záhubu newydáwał. Z té příčiny osadiw Mühlberk 200 knechty a 100 rejthary pro obhájení mostu na prámích a łodích udělaného, sám s ostatními haufy podał se dosti opodál do polí od břehu, aby uhlédaje, co bude nepřítel dále dělati, potom s časem se poradił.

Císař pak ustrnuł se natom, aby toho dne jak mohł wojsko přes Łabe přesadił a s nepřítelem se porwał, jakkoli Albanský pro mnohé příčiny jemu od toho odrazował. Ale císař, buďto na swau rozšafnost anebo zprosta na swé zwłáštní štěstí spoléhaje, proti zdání wšech nejwyšších wojenských rad, rozkázał Albanowi brodu w Łabi hledati. W tom někteří Neapolitání a Španělowé, nemohauce té chwíle wyčkati, wešli do Łabe na šedesáte kroků od břehu wzdálí a někteří z nich stříleli na saské zhusta, aby na jejich społutowaryše brodu mělkého hledající wypalowati nemohli; jiní pak předse lezli dále do wody až pod paždí, pospíchajíce k łoděm a člunům, na kterých most stáł. Saští, nemohauce útoku jejich odolati, sami pantowání mostu roztrhali a zapálili, nechawše łodi sem i tam po Labi płynauti. Což widauce Španělowé, wydařiło se z nich deset osob, ti slekše se do naha aniž dbajíce na střílení s břehu saského, wzali meče swé do úst a tak płowajíce po Łabi, chytali jak mohli łodě a čluny ty roztrhané, a pobiwše do 35 osob nepřátelských, na swau stranu k břehu je přitáhli a doprawili. Z těch potom a z jiných, které s sebau na wozích přiwezli, rozděłał císař most, přes nějž střełbu a pěchotu přesadił.

A když s tau wěcí tak zacházeli, w tom Albani nawrátił se zpátkem, weda s sebau jednoho mładého sedláka, wšech těch míst a brodůw welmi dobře powědomého; ten zazliw se na saské wojáky, že mu před tím dnem odehnali dwa kusy dobytka, hleděł se nad nimi

pomstiti z škody swé, a netoliko brod příhodný císařským ukázał přes Łabe, ale i sám nápřed cestu jejich sprawował. Což słaužiło císaři k znamenitému prospěchu a płatnosti; sic jinak było by bez té pomoci nebyło možné toho dne wšecek lid na druhau stranu přesaditi, a mezitím kurfirst měł by hojně času, aby se buďto do Turgowa anebo do Wittenberka pěkně a beze wší překážky i škody s lidem swým dostał.

Nejdříwe přebředła lehká jízda właská s husary; ti wšickni wzali wzadu na koně po jednom mušketýru. Po nich přejeło rejtharstwo knížete Maurice a neapolitánské s Albanem. Potom pustił se sám císař s haufy swými, sedě na spaniłém mimochodníku hnědém, na němž měł čerwené aksamitowé sedło złatými tkanicemi premowané. Sám był oděn pozłaceným pancířem, s pintau čerwenau, křížem burgundským, nesa w prawé ruce meč široký dobytý. Naposledy následował král Ferdinand s Filibertem Emanuelem knížetem savojským, s Maximilianem a Ferdinandem syny swými.

A tak císař, přepławiw se přes tu řeku mimo wší swé naděje bez weliké nesnáze a překážky, wůdci té cesty dwa koně a sto dukátů za práci darował a s oné strany břehu a pasu dokonale se zmocnił; nebo lid kurfirstůw při brodu zanechaný był již od husarůw prwé odehnán.

Práwě w tu chwíli, když ta nowina była přinešena kurfirstu, že již má císaře na swé straně, kurfirst posłauchał kázaní; nad níž ačkoliw w mysli swé se nemáło zkormautił, wšak jsa pán tiché a weliké i udatné mysli, hleděł sobě wšecko k boji přichystati dobře a pořádně, jak mu k tomu čas postačował. Wyprawiw nápřed wšecky wozy spížné, pěchotu rozdělił sobě na dwa haufy, do prostředka dał střełbu, po stranách obau pak jízdu postawił, a sám s ostatním rejtharstwem zawřeł stany. Cełý šik tau měrau jsa dobře bezpečen před štráfem husarůw a lehké jízdy, za drahnau chwíli cestau swau táhł, míníc upřímo k Wittenberku se obrátiti.

Ale šťastné a žádaucí lidu císařského přes Łabe přeprawení dáwało císaři welikau naději k budaucímu anebo w pátek následujícímu wítězstwí. K čemuž přistaupiło jedno i druhé úkazné a zázračné znamení. Nebo práwě w tu chwíli był spatřín w powětří oreł, kterýž dobře za plnau hodinu točił se a wznášeł ustawičně nad samým wojskem císařským, a naposledy obrátiw swůj let k straně půłnoční, před očima lidu zmizeł. Potom hned s též strany swěta wyskočiw sobě do pole wlk, hnał úprkem mezi neapolitanský lid, kteřížto obořiwše se naň se wšech stran, meči swými do smrti ho zbodli. A když od samého rána až do poledne w tom cełém wůkolí powětří było mlhau zastíněno, že saští nemohli císařských widěti: wšak jak brzo císař přesadił přes řeku, hned se ta mlha wšecka rozehnała. Saští se toho ulekli a císařští měli srdnatau mysl na nepřítele. Což wida císař při swém lidu, newyčkaw, až by střełba s pěchotau přitáhła, s samotnau tolikau jízdau téměř klusem dobře za tři míle za nepřítelem pospíchał, až ho práwě u lesa łochowského dostihł a dojeł.

Kurfirst neměł w tu dobu wícеji lidu około sebe kromě 5000 pěchoty a 2500 jízdy. Nejprwnější útok učinił na něho Bartołoměj Chorwát s husary, kteřížto dle swého obyčeje, jak na nepřítele do-

razili, hned se kmitem zase na utíkání wydali. Saští to widauce, domníwali se, že oni z strachu před nimi utíkají, a dosadili se wší siłau na prwní hauf lidu císařského, newědauce, aby také císař s druhým dílem wojska tu hned zároweň při něm býti měł. Ale císař s Albanem jednostejným čełem táhł proti nepříteli; nebo měł k tomu dosti rowiny. Chtěł také ujíti wšemu prachu, kterýž prwní haufowé wzbudili, ano i té konfuzí a směsici, která by mohła w jeho šiku druhém powstati, kdy by prwní haufowé před nepřítelem caufati musili. Jakož pak we wšem tom Wolf Crassus feldmaršalek kurfirstůw dał pánu swému časnau wýstrahu, tak že kurfirst, skaumaw to, že na řeč feldmaršalka přichází, již ne tak hrubě myslił nato, aby na nepřítele dotřeł anebo k Wittenberku pospíchał, jako aby jen do nejbližšího lesa s lidem swým bezpečně ujeti a jej přejíti nepříteli mohł.

Císař měł welmi rozšafně haufy swé k boji zšikowané. W tom když husaři šermiclowali s nepřítelem, císař přijew k jízdě swé a obličej swůj k Neapolitánům obrátiw, tak jich k zmužiłosti napomínał: „Čeho jste sobě od dáwní chwíle, moji milí soldati, srdečně přáli, tohle nyní wám Bůh do rukau dał. Teď máte nepřítele wašeho, kterýž ne tak na bitwu jako na utíkání myslí a prohlédá, tak že wy se o to máte starati, ne jak byste ho přemoci, ale jak byste ho z rukau nepauštěti měli. Waše příhodná bedliwost a tak šťastné se nás přes Łabe přeprawení, též jiná mnohá znamení dobrá, kteráž nám Bůh ráčił poskytnauti, ujišťují nás w tom, že Bůh, jehožto pře tuto se dotýče, na nás miłostiwým okem patřiti a tohoto dne i předsewzetí našeho w něm šťastně požehnati ráčí. A protož již nic jiného nám nepozůstáwá, jediné abychom pomodlíce se mu, pomocí jeho swatau na nepřáteły Božské i naší císařské welebnosti udatně udeřili.“

Podobným spůsobem kurfirst saský, když se bitwa čím dále tím wraucněji rozmáhała, objížděje we stu koních wybraných swé haufy, napomínał hrdiny swé. Řečí swau posilniw poněkud mysli a srdce wojákůw swých, sám se postawił před pěchotau, na niž nejwíce se spoléhał. Tu teprwa zběhła se oprawdowá bitwa, w níž obojí zprwapočátku dosti zmužile sobě počínali, až potom, když mušketýři saští se wystříleli, Albani s jedné strany s swau jízdau a s husary s druhé udeřił silně na pěchotu kurfirštowu a ji rozraził. W tom císař doraził na rozražené s Mauricowými haufy, a tu je teprwa oprawdowě na utíkání obrátił. Největší porážka stała se kurfirstowi při lese od husarůw krajanůw jeho, Mauricowých soldatůw. Císař sám wíce nežli na míli honił nepřítele utíkajícího, Neapolitáni pak dobře za tři míle.

Trwała ta krwawá bitwa od poledne skůro až do západu słunce. Kurfirst saský, nezameškaw tehdáž žádné chwalitebné powinnosti hrdinského a statečného wůdce polního, jsa opuštěn ode wšech swých a maje již koně pod sebau náramně unaweného, když na samém było, že jest měł do lesa wjeti a tau měrau nepříteli z rukau wykłauznauti, poznán był po swé welikě postawě a wážnosti zwłáštní obličeje swého a jat od Hippolyta Porcia hraběte Vincenského, Włacha. Ale Jiří Fabricius Míšňář, jemuž spíšeji může býti wěřeno, píše: „Když kurfirst wida, ano haufowé jeho jsau již sem i tam rozpłašeni, ještě předce potýkał se s těmi, kteříž ho následowali: w tom dostał rány přes lewé líce, že jest dał se jíti Tylowi z Trottu zemanínu Merse-

burskému, a to nedaleko od městečka Mühlberku, a na dokázání k němu důwěrnosti swé, že jest stáhł sobě drahý prsten z prstu a řetěz z hrdła a darował mu jej. Wšak když husaři také tu se zahodili a chtěli i oni také míti ňákau částku kořisti, odtud hádajíce se o kurfirsta buďto s Porciem nebo s Trottem: w tom Albani přijeł mezi ně a srozuměw, o koho by se škorpili, wzał ho obojím z rukau a samého k císaři přiwedł. Kurfirst w tu dobu měł pod sebau pěkného koně frieslandského, oblečen jsa w čerwené kalenau zbroj stříbrnými štrichy po krajích ozdobenau a pod ní pancířem; nebo pro tłustost těła nemohł snésti těžkého odění; po twáři pak tekła mu krew dołů z té rány.

Byw tedy w tom spůsobu přiweden před císaře a chěje stáhnauti rukawici s prawé ruky, aby podlé obyčeje národu německého ruky wítězi swému podał, též s koně dołů ssednauti a miłost žádati: císař wšeho toho mu zbránił. Tu on teprw, na koni sedě, promłuwił k císaři těmi słowy: „„Nejmiłostiwější a welikomocný císaři! Poněwadž štěstí WCMsti dało to, pročež teď se před WCMst jako wězeň zajatý stawím.““ W tom císař chtějícímu dále młuwiti, přetrhł řeč a řekł s hněwem: „Což nyní teprwa máš mne za císaře, an jsi mne nedáwno před tím jak w rozpráwkách tak w spisech zjewných toliko zprosta jednak Karłem z Gentu jednak Karłem, kterýž se císařem jmenuje, potupně nazýwał?" Když pak kurfirst předce dále młuwił a jeho žádał, aby s ním nałožił, jakž by na jeho staw a powołání přisłušeło, neodpowěděł mu císař nic wíceji nato, jediné to: „Zajdu s tebau, tak jakž jsi toho sobě na mne zasłaužił. Wíme, co činiti máme.“ A potom obrátiw se s hněwiwau twáří od něho, pryč odtud odešeł. Ale král Ferdinand domłauwał mu mnohem twrději, wytýkaje mu, že jest usilował jej i děti jeho o wšecko jmění připrawiti.

Císař, když mu přinesli tu nowinu, že jest wítězstwí dosáhł, řekł: „Pane Bože! jak podiwně ráčił jsi tyto wěci říditi a sprawowati!“ Zatím było poručeno Alfonzowi Vivesowi nejwyššímu španělskému, aby přijał kurfirsta s Arnoštem knížetem brunšwickým, též zajatým, w swé bedliwé opatrowání.

LXII.

Wilém hrabě Slawata.

Wilém Slawata, třeti syn Adama Slawaty a Doroty rodem Kurzbachowé, narodil se w Čestin-Kostele dne 1. Pros. 1572. Wychowán byl w učení bratří českých, k němuž se rodina jeho, počnauc od Diwiše děda Wilémowa, přiznáwala. Wyšší studia začal w Praze, odkudž se na útraty strýce swého pana Adama z Hradce l. 1592 odebral do Wlach. Tam nawštíwil Benátky, Paduu a k wůli studiím práwnickým Sienu. Propulowaw pak Wlachy, po třech létech wrátil se do wlasti. L. 1597 přestaupil k církwi katolické mimo úsilowný odpor otce swého, s

kterým se wšak později opět smířil a w starých létech mnohonásobně jej podporowal. L. 1598 wydal se znowa na cesty, prošel Německo, Nizozemí, Francauzy, Španěly, Italii, tak že teprwé 1600 do Čech zase přijel. Téhož roku ustanowil jej Rudolf II. za komorníka a dworského maršalka. L. 1602 pojal za manželku Lucii Ottilii, dědičku rozsáhlých statkůw wymřelé rodiny pánůw z Hradce. L. 1606—11 byl purkrabím Karlšteinským, 1611—15 sudím dworským, 1612—18 presidentem komory české.

W bauřích na začátku XVII. století pewně stál při cirkwi katolické a při práwích domu rakauského. On byl mezi těmi pány, kteří nejúsilowněji odrazowali cís. Rudolfowi, aby podobojím majestátu nedáwal. Když pak l. 1617 Matyáš, opauštěje Prahu, ustanowil deset místodržících a mezi nimi i Slawatu a Martinice, tu nenáwisť podobojích proti těmto dwěma pánům násilně wyrazila. Dne 23. Máje 1618, na Nanebewstaupení Páně, osadili podobojí wedením Thurnowým hrad Pražský a swrhli Martinice i Slawatu s sekretářem Fabriciem Platterem do příkopu hradského 28 loket zhlaubí. Žádný ze swržených škody na žiwotě newzal; nejwíce se porauchal Slawata, jelikož w pádu o kamennau římsu hlawu si poranil a dopadna obličejem na kámen udeřil, tak že mu z ran i z úst wyhrkla krew. Martinic, jenž si pádem méně byl uškodil, Slawatowi chtěl přispěti ku pomoci, což widauce nepřátelé jejich z okna, několikrát po obau dolů střelili. Martinic, když se wše utišilo, sám odešel a téhož dne odejel z Prahy: Slawata musel býti odnešen a nemoha z Prahy, zůstal uwězen w domě kněžny Lobkowicowé až do Máje l. 1619, kdež mu bylo dowoleno odebrati se do Teplic. W Teplicích wšak nezůstaw, ujel skrze Sasy a Bawory do Pasowa k arcik. Leopoldowi. Mezitím wítězstwí u Prahy dne 8. List. 1620 proměnilo wšecken staw wěcí. Slawata obdržel nejen statky, jichž ho strana odbojná byla odsaudila, nazpět, nýbrž odměněn byl za wěrnost swau mnohými milostmi císařskými. Tak powýšen byl do stawu hraběcího (1621), aby se i s potomky swými psáti mohl hrabětem Slawatau z Chlumu a Košumberka, wládařem domu Hradeckého. L. 1623 stal se nejwišším komorníkem, 1625 powolán do tajné rady, 1627—28 byl nejwyšším hofmistrem, od l. 1628 nejw. kancléřem, w kterémžto úřadu setrwal až do smrti. L. 1643 wymohl mu císař od krále Filipa IV. španělského řád zlatého rauna. Co kancléřstwí přejal, s malými přestáwkami wždy zůstáwal we Wídni, požíwaje přátelstwí obau panowníkůw, kterým slaužil.

Dne 19. Ledna 1652 zemřel we Wídni. Tělo jeho pochowáno w Jindřichowě Hradci.

Pozůstalo po Slawatowi množstwí dopisůw předůležitých pro historii nejen českau a morawskau, než i obecně rakauskau. Hlawní dílo jeho jest ale „Historické spisowání”, jakož on je nazýwati uwykl, na kterémž pracowal od l. 1636 až do smrti. Skládá se z 14 kněh, z nichž každá jeden foliant plní. Prwní dwě knihy obsahují paměti Slawatowy z let 1607 do 1620 jakožto odpor proti spisku Thurnowu. Třetí knihu wyplňuje historická dedukcí, že Čechy jsau králowstwí dědičné. Knihy IVtá až do XIVté zawírají w sobě obšírný dějepis císaře Ferdinanda I., Maxmiliana II. a Rudolfa II. až do l. 1592. Wyprawují se zde rok po roce nejen děje zemí rakauských ale i také příběhowé, zwláště církewní, wšech skoro zemí ewropejských. Jakkoli dílo Slawatowo w mnohých opisech za wěku jeho kolowalo, předce později tak welice w zapomenutí wešlo, že ani obsah jeho literárním historikům znám nebyl. Největši wyňatek z něho, kterýž posud wyšel, jsau děje uherské za Ferdinanda I., které J. Jireček l. 1857 we Wídni wydal.

Z dějin císařůw Ferdinanda I. a Maximiliána II.

Powaha císaře Ferdinanda I.

Był jistě císař Ferdinand monarcha pobožný, církwe katolické oprawdowý ochránce a wíry katolické upřímný následowník. Nebył sice tak šťastný bojowník jako císař Kareł Pátý, bratr jeho, wšak nicméně při wáłkách, které wedł, při něm zjewně se spatřowała prawice Božská a zwłáště pak w té nerownosti moci a síły tyranna tureckého miłostiwě jeho chránila. A ačkoliw přední krajiny králowstwí uherského Turek opanował, wšak proto s pomocí Boží tak mnoho témuž lstnému nepříteli odepřeł císař Ferdinand, že jest se dále nepustił a těmto zemím škoditi nemohł.

Císař Ferdinand wždyckny był we wšem podobný a w ničemž se nikda neměnił, był dobrý a nebyło při něm nic ošemetného, a w tom wšem měł welikau pomoc od umění. Był pilen toho, což konati a říditi měł, a nemnoho se nato ohlížeł, což o něm wůbec rozpráwěli. Nejwíce pak stkwěły se při císaři Ferdinandowi tyto ctnosti: pobožnost, sprawedlnost, miłostnost, wlídnost, bedliwost a střídmost. Snažně Boha ctíti hleděł a wyznáwał ho w prawé katolické wíře, modle se jemu w oběti mše swaté každodenně a paraučeje mu w ochranu wšecka králowstwí swěta. Anobrž i w nemoci swé o to nejwíce pečował, aby církew křesťanská od kacířůw nedáwno předtím půwodem Martina Luthera wzniklých roztrhaná w jednotu a swornost uwedena býti mohła.

Był bedliwý strážce práwa a řádu obecného; každému, bohatému

i chudému, za sprawedliwé činił, neohlédaje se na osoby. Častokrát ta słowa říkáwał, jimiž se k sprawedlnosti jako ponukował: Fiat justitia, pereat mundus, nechť, prý, sprawedlnost má swůj průchod, by pak wšecken swět zahynauti měł.

Těm, kteříž se mu kořili, rád prowinění odpauštěł, ano i mnohým, ježto těžkých pokut zasłaužili, miłost učinił. Píše o něm Christophorus Varsavecius rodem Polák, že císař Ferdinand był zapowěděł pod těžkými pokutami a přístným trestem háj blíž města Wídně ležící, aby žádný do něho nechodił ani dříwí w něm nesekał jakožto w místě k prowozowání myslіwosti příhodném. Toho času zůstáwał při císařském dwoře pan Jan Přeremba, někdy králowstwí polského místokanclíř a tehdáž již arcibiskup Hnězdenský, muž wysoce wznešený. Přitrefiło se, že jeho čeládka, kočí a jinší, zapřáhwše jednoho dne do welmi welikého formanského wozu osm silných klisen, z Wídně wen wyjeli, aby sobě dříwí přiwezli. Kteřížto, buď že o jiném lesu newěděli mimo dotčený háj neb že se snad dáleji na cestu wydati obáwali, do téhož háje s wozem wtrhwše, tu sobě, což mohł wůz snésti a osm silných koní utáhnauti, dříwí nasekali a nałožili, a s weselím s ním z téhož háje k městu se utíkali. Císař, spatřiw je nenadále z háje wyjížděti, welice se na ně rozhněwał a bez meškání proti nim na koni jeti a jich se tázati netoliko poručił, čí by oni kočí neb formani byli, ale i sám daw je před sebe powołati, jich se nato ptał. Tu oni łatinskau řečí odpowídali a takowau odpowědí císařský hněw císaři i wšem přítomným w smích obrátili, že jsauce kočí tak krásně řečí łatinskau mimo wšecko nadání Jeho Welebnosti směle odpowěd dali. Čemuž se císař i diwił i w prawdě smál, že se nikdy nedomníwał, aby Poláci tak učení byli, že i ti marštalíři a kočí u nich łatinsky młuwí. A tak z té jejich łatinské řeči nenadále císař od nich k smíchu byw přiweden, s takowým dříwím do hospody jejich swobodna jeti jim rozkázał, maje na pozoru legátstwí, které pán jejich při císařském dwoře na ten čas řídił. Císař Ferdinand owšem wždyckny toho šetřił, aby práwo wšech národůw w ničemž nejmenším uraženo nebyło. I toto při té příležitosti může se dołožiti, že času jednoho císař Ferdinand maje s jedním legátem w saukromí jisté rozmłauwání, w tom když z nepozoru słowo jedno proti regulem grammatickým poněkud nedobře promłuwił, tu týž legát řekł, že to słowo łatinské není. Zasmáw se k tomu císař, odpowěděł: Zapomněł jsem, prý, že ne s legátem ale že s præceptorem młuwím. Wšetečnost toho maudráčka tau swau zdwořiłau dobrotiwau libau a směšnau odpowědí w žert obrátił.

Domácí wałky w říši opatrností swau spokojił a radami swými císaře Karła k tomu nakłonił, že i při wítězstwí mírnost zachował a žádostiwý pokoj w říši utwrdił, kterážto, jakž se była jednau nebezpečně pohnuła, nezdáła se moci zase upokojiti leč s welikau swau záhubau a jistým wšeho císařstwí skrze kacířstwo wywrácením.

Práce swé každodenní rozdělował na jisté hodiny, kteréž také bedliwě zachowáwał. U welikě autłosti těła swého a nedostatku zdrawí swého snášeł tak těžké práce, že snad i nejsilnějším a nejzdrawějším nesnesitedlné býti mohły. Ale síłu mysli i těła zdržował a w sobě rozmnožował zdrželiwostí a střídmostí. Častokráte za den jednau toliko

jedł a to skrowně, aby wolný čas míti mohł k radám a uważowání potřeb a sporůw lidských. Po obědě dáwał wšechněm wůbec audiencí, wysłýchał žádosti a přijímał supplikací wšechněch i těch nejmenších, nejnižších a nejchudších, a každému miłostiwě a dobrotiwě odpowídał. Jednoho času welmi těžce domłauwał komorníku swému, že nějaké chudé ženy k němu pustiti nechtěł, řka: Jestli že my nepustíme před sebe chudých lidí, to se nám též stane před stolicí Boží.

Za stołem při jídle sedě, rád posłauchał učených lidí młuwících o wěcech přirozených anebo o něčem užitečném. Sám také začasté netoliko se wyptáwał, ale také i swé zdání oznamował. Když se něco mimo naději přitrefiło, měł obyčej připomínati tento werš: Accidit in puncto, quod non speratur in anno, to jest: Časem w okamžení stáwá se to, co se téměř w celém roce nenadáwá. A když jeden z rad jeho to obrátił řka: Perditur in puncto, quod non reparatur in anno, to jest: Časem w okamžení se ztratí to, což zase w całém roce dostati se nemůže, nato jemu odpowěděł císař: Tomu złému w cestu se wjíti a překaziti může pobožnými modlitbami a maudrau radau.

Řeč Mikuláše hraběte Zrinského před cís. Maximiliánem II. we wálečné radě l. 1564.

Jestliže se chceme na příměří s Turkem wíce z potřeby nežli počestně učiněné ohlédnauti a tu wěc w bedliwé uważowání wzíti: tehdy patrně wynajdeme, že nepřátelé nyní sobě tak pyšně a swéwolně počínají, jako by s nimi ani smłauwa ani pokoj učiněn nebył, an se zřetedlně každodenně spatřuje, kterak městečka a wesnice drancují, łaupí a pálí, ubohý lid robotní rozdílnými nenáležitými spůsoby utiskují a potłačují, okolních zámkůw se lstiwě a podwodně i také násilně zmocňují, a panstwí swé rozšiřowati usilují. Naproti tomu pak, když se naši při słušné defensí swé něčeho nejmenšího dopauštějí, tu ihned podlé wztekłosti swé nawykłé wzhůru býti, sobě stěžowati a naříkati nepřestáwají, domłauwajíce se, že takowé wěci proti smłauwám a sprawedlnosti od nás se dějí. A summau, nad námi nešlechetnau wůli a chlípnost swau prowozují. A ačkoliw sobě do takowých nešlechetností a ukrutností jich častokráte stěžujeme, běduejeme a za odwrácení prosíme, wšak předce při těch barbarských lidech netoliko nic spůsobiti a obdržeti nemůžeme, nýbrž nad to wše slzawýma očima našima patřiti musíme, že se den ode dne na nás wíce a wíce wztěkati, włast naši miłau hubiti, přátele i społutowaryše naše wyhładiti a sobě skrze leniwost naši panowání nad námi osobowati pyšně usilují. Tak že by mně se již — což s dowolením a odpuštěním jiných přítomných prawím — prawý čas býti widěł, abychom se ze sna probudili, jednau takowého nesnesitedlného těžkého jha sprostili a nad těmito našimi auhławními nepřáteły náležitě wymstili. Pročež jestli císaři tureckému Solimanowi až do dnešního dne wedlé smłuw s ním učiněných co dłužno pozůstáno, chtěł bych od osoby swé k tomu se přimłauwati a raditi, aby jemu to wšeckno zapłaceno a co nejdříwěji odesłáno było, tak aby potom tudy příčinu k stížnosti jmíti a podlé přirozené netrpěliwosti, wysokomyslnosti a pýchy swé příležitost zbraní se chytiti míti nemohł. Ačkoliw mně se zdá a w tom se konečně nemýlím, že jedna wěc jest, buď že jemu dobrotiwost prokážeme aneb se jeho báti budeme:

nic nám to nespomůže; nebo on bídami a krwí naší nikdy nasycen nebude.

Jak pak nejprwé ten zadržalý present odeslán a dodán bude, widělo by mi se za nejlepší býti, aby jemu ihned přitom smlauwa, příměří a tolik mnohomnožstwíkrát od něho zrušené přátelstwí, kterýmž posawad síla a moc naše jak obecní tak domácí a wíceji nežli otewřenau wálkau klesla a ztenčena jest, wypowěděno bylo. Potomně pak aby časně se wší pilností o to pečowáno bylo, abychom wálce, kterauž by proti nám wésti chtěl, netoliko statečně odolati, ale také s pomocí Pána Boha wšemohaucího jeho přemoci, poraziti a zahnati mohli. Nemohu wšak zapírati, že nepřítel Turek znamenitau sílu a welmi wycwičené wojsko za sebau wésti obyčej míwá. Ale nicméně jsem je nad rozum a zdání mnohých wzácných lidí mnohem menší wynacházel; nebo jsem očitě widěl několikráte jeho wálečnau expedicí a tažení do pole, u kteréhož on Soliman na wětším díle osobně přítomen býwal, a počet takowého wojska swého dwoj- a trojnásobně wětší, nežli samo w sobě bylo, wyhlásiti dáwal. Obzwláštně tehdáž, když jest byl w dwadcátem druhém létě wěku mého hlawní město Wídeň nadarmo oblehl. Potomně se špatného městečka Kins[1]) beze wšeho wyřízení zmocniti pokusil a příjezd JMsti císaře Karla V. dočkati nesměl. Naposledy dostaw skrze leniwost a nedbánliwost našich některých hejtmanůw pewností Ostřehomu a Bělehradu, ležení swé — spolčiw se i s Tatary, netraufaje sobě proti nám obstáti — na polích Bělehradských založil a upewnil. Ale já, co se síly a počtu wojska tureckého dotýče, tak smýšlím, — jakž se pak w prawdě tak začasté wynašlo — že se též wojsko skrze zlé nešlechetné lidi wždycky wětší a silnější býti rozhlašuje, nežli samo w sobě býwá. Jest owšem wěc jistá, že guardii swau pěchotu, kterauž janičary jmenují, wždyckny do 12 i 13000 silnau při sobě míwá, ač jich někdy ani tolik, jak by se mnohými hodnowěrnými lidmi prokázati mohlo, nebylo. Rejtharstwa pak wšeho z Ewropy a z Asie shromážděného wšecken počet přes dwadceti neb třidceti tisíc newycházel. Awšak takowé rejtharstwo, bywše z lidu domácího sedlského sebrané, nikdy obzwláštní udatnosti a zmužilosti nebylo. Ale největší síla a moc wojska jeho spolu s janičary, střelci pěšími, w stráži aneb rejtharstwu jeho žiwotním a wedlé toho také i w tom, ježto se jemu w těchto uherských, dalmatských a hraničných krajinách potřebowati dáwá, založena jest. A tau silau a mocí Turci se wypínají a ji wedlé jiných pochlebníkůw swých na mnoho množstwí millionůw wynášeti obyčej míwají. Ostatek pak wšeho wojska tureckého z samého toliko newycwičeného řeckého a walašského národu shledané zběři a s welblaudy, koňmi, stany, profianty, špíží a jinými potřebami zacházející luzy sebrána a postawena jest, kterážto, ač na mnoho tisíc silná jest, wšak mimo sekery žádné jiné zbraně nemají, anobrž ještě desátý z nich toliko kej aneb palici za zbraň swau užíwá, a tak ani k platnosti ani ke škodě wojsku býti nemohau. To pak, co tuto prawím, jsem sám ne tak od jiných ač i těch hodnowěrných wšeho dobře powědomých lidí slyšel, ale sám očima mýma osobně nejednau widěl. A traufal bych sobě zajisté

[1]) Kysek, Güns.

s sedmdesáti tisíci wěrných křesťanských soldatůw jak jízdných tak pěších s nepřítelem nadutým a wysokomyslným w širých polích s pomocí Boží se potýkati. A přes to se nedomníwám, Pána Boha a swaté jeho miłé tak hrubě na nás rozhněwané býti, abychom proti Turkům sedmdesát tisíc zkušeného lidu wáłečného jízdného i pěšího zwerbowati a shledati nemohli. A takowý lid na díle w královstwích a zemích WMsti Cské shledán na díle pak u nejmocnějšího krále španihelského pana strýce WMsti Cské — jsauce pěchota španihelská w zkušenosti wěcí wáłečných janičarům rowná — nepochybně dosažen býti může. Jest také naděje, že Jeho Swatost Papežská, jakožto obecný wšech otec, též také jiná křesťanská knížata WCské Msti ku pomoci přispíšiti a hodný lid wáłečný posłati nepominau. Nejwyššího pak wůdce mimo WMsti císařskau jiného zapotřebí nebude, nepochybujíce, že jak důstojností swau císařskau wšeckny přewyšowati, tak také welikost mysli, siłu, zkušenost, maudrost a mírnost w řízení a sprawowání wěcí wáłečných k tomu miłostně přidati račíte. Ostatek pak, jakožto žold, děła, střełbu, municí, šify, profianty a jiné potřebné wěci, kteréž se z králowstwí uherského welmi aurodného na mnoho měsíců a let snadno shledají, časně do ležení křesťanského nazbyt dodáwány býti mohau. A jestliže Pán Bůh wšemohaucí nám to štěstí popříti a jednau wítězstwí dáti ráčí, jakož pak o tom co pochybowati není: tehdy wšeckny škody a nepříležitosti, kteréž až dosawad snášeti musíme, s welikým úžitkem, pochwałau a sláwau jména křesťanského wrchowatě wynahražené jmíti, my pak nad nepřítelem barbarským se hojně pomstiti a włast naši miłau k předešlé ozdobě a kráse zase přiwésti moci budeme. Což abychom učinili a nápotom smłauwu a příměří s Turkem — jímž toto králowstwí až dotud wíceji pohubeno nežli naprawено a chráněno było — déle neprotahowali, nýbrž raději podwodnému pokoji wáłku předstawili, k tomu nás jak swrchu dołožené mnohé hmotné příčiny tak obzwłáštně Waší Msti hrdinská udatnost mysli a největší w swětě důstojnost, maudrost, zkušenost a králůw, knížat, potentátůw, s kterýmiž buď krwí aneb jinak spřízněni býti ráčíte, dobré přátelstwí ponaukají a napomínají.

A protož nato bedliwě pomysliti račte, že se WCské Msti a wší křesťanské říši tuto nic scestného ani nesłušného nepřednáší, nýbrž poníženě k uwážení podáwá, abyste se ráčili na zemdleného králowstwí uherského lidu bídu a saužení miłostiwě ohlédnauti a je od dokonałého zahynutí wyswoboditi, odkud netoliko s pomocí Boží říše swatá ale také cełá Ewropa w lepší bezpečnost uwedena bude, Waše Cská Mst pak sobě takowými heroickými skutky a pracemi pro jméno Boží a cełé křesťanstwo wynałoženými po wšem okršlku swěta nesmrtedlnau sláwu a pochwału spůsobiti a hojný úžitek získati by ráčił.

Slawnosti k uctění cizích knížat w Praze l. 1570.

Při počátku roku 1570 sjeło se mnoho knížat a wzácného panstwa weliký počet do Prahy ke dworu JMCské, jmenowitě pak Augustus kníže a kurfirst saský, Jan Jiří markrabí a kurfirst brandeburský, Ałbrecht kníže bawорský, hispanského, francauzského a polského krále legáti, též někteří biskupi a jiná znamenitá knížata a hrabata.

Které chtěje císař uctiti, mimo jinau jim prokázanau počestnost, za několik dní pořád zběhłých, počna 26. dne měsíce Února u přítomnosti synů swých, též Ferdinanda bratra swého, arciknížat rakauských, dał jim na rynku starého města Pražského welmi nákładné a sławné, diwné a prwé newídané hry, kołby a kratochwíle rytířské strojiti. Mezi jinými diwadły była ukázána hora Aetna wnitř hořící, z níž jiskry a dým wycházeł, krkawci a jiné ptactwo wylétało, trubice ohniwé neboližto rachetle wyskakowały. Také wywedena była weliká a hrozná saně neboližto drak oheň z sebe płapołající o šesti nohách. Též Perseus s hławau Gorgonis na křídlatém koni, Pegasus słowe, kterýž welmi dworně k bubnu a k píšťałce tancował. Był wyweden lew žiwý w dřewěné kleci, nad nímž swrchu Fama, to jest powěst, dwě trauby, w každé ruce jednu, držící seděła. Był pak jeden krásný młádeneček newelký tato Fama, w tenké płátno po samém těle subtýlně obšitý a téměř nahý. A ten sedě na tom lwu, welikau zimau zkostł a oněměł, a ačkoli potom rozmražen, wšak w brzkých dnech od toho umřeł. Ukázał prawý kontrfekt tohoto swěta famæ neb powěsti: swým oněměním nedłauho trwající jméno a hłuk; swým skostnutím twrdost wšelijakých prací, nesnází a starostí, které pro dosažení jména a powěsti swětáčkowé podnikují; swau smrtí pomíjející její nestáłost, an dnes po mnohých krajinách někdo na słowu jest a wšem w ústech swau słáwau zní, a tudy téměř w okamžení i on i jeho powěst pomíjí, aniž památka o mnohém jaká potom zůstáwá. Sic transit gloria mundi, to jest: jak w zelené tráwě, kde se had swíjí, znamení, tak w swětě słáwa pomíjí.

Tolikéž wywedena była Medea s mužem swým Jasonem, majíc około sebe mnoho wzteklých furií na rozličných traubách nelibě traubících, swá kauzła prowozující a Jasona učící, kterak by měł železnohohé ohněm skrze skřípě srčící woły, též draka złaté rauno ostříhajícího zamordowati. Čehož on dle téhož jejího naučení dowáděł.

Pak Meleager był wyweden, kterýžto boj wedł s diwokým hrozným kancem, jehož była Diana dopustiła na záhubu wší Aetolie až ho i zamordował a z něho hławu Atalantě swé milence darował. Čehož že jí záwiděli bratří matky jeho Altheæ, proto o hławu její usilowali, a těch též Meleager mečem postínał. Pro takowý jeho skutek matka Althea rozhněwawši se o zamordowání bratří swých, hůl, kterauž při narození dotčeného Meleagra hořeti widěła, do ohně uwrhła, z čehož ubohý Meleager wnitř był ohněm zapálen a ohněm tím zahynauti musił.

Dále byly představowany rozličné heroiny neboližto matrony hrdinské, kteréžto krwawé wáłky a hrozné boje s welikomocnými králi, samy osobně wojska jsauce wůdce, s welikau pochwałau wedły. Totižto Tomyris, scytská neboližto tartarská králowna, proti Cyrowi perskému králi wáłčicí pro zamordowání syna swého, kterážto silným bojem přemohła Cyra a jeho jawši, hławu mu utíti a tu sama do rukau wzawši, do sudu plného krwe ji uwrhła, tato słowa młuwíc: „Nasyť se krwe, nasyť teď nyní, po které jsi tak hrubě žíznił a dychtił, Cyre." Camilla s wojskem Rutulůw, kterážto proti Aeneášowi społu s Turnem bojujíc konec rytířskau smrtí wzała. Též Penthesilea amazonská królowna s rejtharstwem proti Řekům udatně bo-

jující. Ale potom była též wyobrazena welmi auprawně s welikým počtem díwek tyranka česká Własta, rozličně a kunštowně ššikowané haufy šípkami bystře střílejících panen wedaucí a wtipně do chytrých záłoh, osideł a fortelůw Čechy uwozující, až pak naposledy wždy jsauc okłamána w posměch Čechům přišła. To diwadło było těmto německým knížatům nad jiná dotčených Amazonek rytířstwí k spatřowání nejwděčnější.

Mezitím knížata a též císař sám a jiní mnozí páni do kraužku honili a mnohé pěkné a sławné rytířské kunsty prowozowali. Naposledy pak wyweden był na plac oprawdowý žiwý słon weliký, w těchto zemích prwé nikda newídaný, welmi mnohými znamenitými drahými klenoty ozdobený, na němžto seděł Porus král Indie w habitu králowském, drže w ruce sceptrum neboližto berłu králowskau. Při kterémžto słonu obzwłáštně jest wyšetřeno, že před císařem Maximilianem, před císařownau, když z domu pánůw Trčkůw wycházeli, na zem poklekł, jiným pak knížatům, což jich tu tehdáž koliw bylo, žádnému té poctiwosti neučinił. A tak w prawdě jest to shledáno, což Aristoteles o słoních poznamenał, že se králům kłanějí.

Wywolení cís. Maximiliána II. za krále polského (l. 1575 a 1576).

Kareł toho jména IXtý král franský, zeť JMti Císařské, žiwot swůj w smrt proměnił, zanechaw králowstwí swé domácími baufkami, roztržitostmi a wáłkami plné Jindřichowi panu bratru swému, málo předtím od Polákůw za krále wolenému a korunowanému, wšak na ten spůsob, aby paní máteř jeho Kateřina Medices spráwu cełého králowstwí dotud měła, dokudž by se týž Jindřich z Polska newrátił. Téhož pak krále Karła smrt netoliko Polákům k nowotě a jiného krále hledání příčinu dała, ale také JehoMst Cskau aumysł swůj změniti přinutiła. Nebo když králowna máteř Jindřichowi smrt bratra jeho w známost uwedła a jej k rychłému přijímání králowstwí otcowského napomenuła: on powoław 15. dne měsíce Čerwence přední pány rady a saudce zemské, přednášeł jim, kterak by potřeba důležitá kázała, aby se po smrti bratra swého na některý čas do Frankreichu s dowolením jich wyprawiti mohł. Oni wymłauwajíce se, že by k tomu sami od sebe, nejsauce ta wěc w moci jejich, bez wědomí a wůle wšech stawůw cełého králowstwí powoliti nemohli, králi radili, aby powołaje na jistý den wšeckny stawy, jim takowý aumysł swůj přednésti dáti ráčił. Ale král, zatajiw předsewzetí swé, odpowěděł, že chce tak učiniti a w brzkosti sněm rozepsati. Mezitím wšak nejwyššího komorníka swého pana Bellera s nejdražšími wěcmi swými tejně napřed do Frankreichu posłał, nařizuje při něm, aby jemu od císaře Maximiliána skrze dědičné země jeho průchod swobodný wyjednał. Sám pak, pozdržew se za dwa dni w pokoji swém, na sobě znáti dał, jako by neduhem zimnice stížen był. Ale na třetí den, dada sobě času nočního menší fortnu zámeckau tiše otewříti, s máłokterými dwořany swými wsedna na koně welmi rychłého, w oděwu změněném, co mohł dnem i nocí nejspěšněji ujeł a na druhý den do Freiberku města slezského přijeł. Koni od ustawičného běhu podkowy i s rohem od nohy spadły, tak že jej w tom městě, až by se zase naprawił, zanechati

přinucen był. Odtud dále k císaři Maximilianowi do Wídně přijeł. JMCská, ačkoliw o příjezdu krále Jindřicha žádné wědomosti nápřed nejměł, nicméně, jak o něm zwěděł, až k nejdolejším schodům proti němu se wšemi ministry a dwořany swými wyjíti a jeho co nejpočestněji přiwítati ráčił. Jeda odtud do Benátek, Ferrary a Mantue, potomně pak skrze knížetstwí savojské, ode wšech knížat właských proti němu wyjíždějících welmi wzácně wítán a uctěn był.

Když se w městě Wídni zdržował, psaní od stawůw polských jej do králowstwí swého powoławajících přijał, na kteréž ale žádnau jinau odpowěd nedał jediné tu, že již nepochybně z psaní jeho při Karłowi Danzeowi w Krakowě zanechaného newyhnutedlné příčiny odjezdu jeho zwěděli, aby jemu w tom, že se to tak bez wědomosti jejich stało, za złé nejměli a o brzkém příjezdu jeho do Polska nic w nejmenším nepochybowali. Poláci, nebywše takowau odpowědí spokojeni, posły swé k němu wysłali, kteříž jej w městě Ferraře zastihli, měwše sobě od předních stawůw polských poručeno, JMsti jménem jich oznámiti, pokudž by se na druhý den měsíce Máje prw příštího do města Krakowa k zastání a ochránění králowstwí polského proti Moskowitům a Tatarům nenawrátił, že by sobě stawowé polští jiného krále wywoliti, jeho pak nápotom zawrhnauti přinuceni býti musili. Král Jindřich, wysłyšaw posły, słowy smyšlenými odpowěděł, že jest z králowstwí polského na ten způsob newyjeł, jako by se k sprawowání jeho wíce nawrátiti aumysłu nebył, ale že jest tu cestu tím samým toliko míněním před sebe wzał, aby přítomností swau pozdwížení w králowstwí francauzském urownati a spokojiti mohł. Kteréžto wěci jak nejprwé s pomocí Pána Boha w mír a pokoj dle dobré naděje uwedeny budau, tu že chce zase do králowstwí polského, jsa k němu dobrotau a miłostí swau králowskau wždyckny nakłoněn, ihned nawrátiti, aniž dopauštěti, aby tohoto nejmocnějšího králowstwí welice wzácných stawůw wznešený saud, jímž jej wšem jiným welmi důstojným knížatům přednesli, newděčnau myslí potupen aneb zanedbán býti měł. Což také potomně w psaní swém k Polákům učiněném opakowati nepominuł.

Dostawše Poláci toho zpráwu, že by Jindřich král jejich také králem francským učiněn i korunowán był a se k nawrácení swému do Polska nechystał: sjewše se, strany abdikací jeho a wolení nowého krále wespołek se radili, dadauce wůbec patenty wšechněm wěděti, že králowstwí polské nemajíc žádného krále w zemi, zase osiřełé jest, nejináče než jako by był král Jindřich smrtí z swěta wykročił. O čemž zwěda týž král Jindřich, wysłał oratora swého do Polska s tím oznámením a žádostí, aby tak rychle o příjezdu jeho nepochybowali a nowého krále woliti potřebu míti se nedomníwali. Ale oni bywše w předsewzetí swém neustupni, sněm k wolení nowého krále do Waršawy rozepsali, na kterýž se mnohých knížat posłowé sjeli.

Přední byli císařští, kteříž k tomu snažně wedli, aby se arciknížeti Arnoštowi přede wšemi jinými králowstwí polské dostati mohło. Nacházeli se též Jana krále šwedského legáti, králowstwí polské pro pána swého aneb Sigmunda syna jeho s mnohými přímłuwami dobrých přátel swých wyhledáwajíce. Přijeli tolikéž posłowé Jana Basilowice knížete moskewského, túž korunu a sceptrum žádajíce. Toho času Štěpán Bátor ještě na králowstwí polské nemyslił, ale že jest se také

podlé jiných za jednoho kandidáta téhož králowstwí wydał, obzwláštním štěstím jeho se to přihodiło.

Zůstáwał toho času u něho w Sedmihradech Samuel Zborowský, Petra Zborowského palatina Krakowského bratr, jsa z Polska z té příčiny wypowěděn a wyhnán, že jest na den korunowání krále Jindřicha Ondřeje Wapowského, jednoho z předních saudcůw zemských, před očima krále, neohlédaje se na důstojnost jeho ani na wzácnost sněmu, ukrutně zamordował. Ten, jsa od téhož Bátora poctiwě přijat a štědře wychowán, kdy se po odjezdu krále Jindřicha do własti swé nawrátił, bratřím a přátelům swým, jichžto z předních stawůw králowstwí weliký počet měli, mnoho dobrého o dobrých mrawích, heroické mysli, zkušenosti w wěcech wálečných, náboženstwí, mírnosti a opatrnosti osoby jeho wyprawował a tak wysoce zwelebował, že by hoden był wšechněm kompetentům přednešenu a za krále polského słušně zwolenu býti. Petr Zborowský, jsa takowými řečmi bratra swého namłuwen, Bátorowi půwodem był, že jest se také wedlé jiných kompetentůw za kandidáta králowstwí polského wydał, k čemuž s týmž bratrem swým Samuelem jemu wěrně nápomocen býti se snažił. Bátor, domníwaje se, že k takowému důstojenstwí bez obzwłáštního zřízení Božího nepřichází, newiděło se mu tau příležitostí pohrdati. Poděkowaw obaum pánům Zborowským s welikým zakázaním wšelijaké wděčnosti a skutečného odměnění, je tím wíce k fedrowání wěci swé spůsobné učinił, a posły swé, z nichž Alexander Kuendius předním był, neprodleně k sněmu wyprawił.

Zatím se pak při témž sněmu wěci z strany wolení nowého krále diwně dařiły; nebo posłowé jedné každé strany, snažujíce se poctiwost a jména knížat, pánůw swých, podlé nejwyšší možnosti swé zwelebowati a rozmnožowati, při wšech stawích přednost w přímłuwách majících se co nejlépeji insinuirowali a je jak welikými dary tak i sliby k straně swé tejně i zjewně přitahowati neopominuli. Mezi kterýmižto wšemi wysłanými JMsti Císařské poselstwí nejwzácnější było, a to netoliko pro wznešenost rodu jich ale také pro społečnost jazyků a zpříznění od předních půwodůw obojího národu českého a polského pocházející. K nim se také krále španihelského posel s Janem Cabenchiem Korytenským a Ondřejem Dudičem člowěkem rozumným, Polákům příjemným a wěcí JMsti Cské pilným připojili. Ale od strany Bátorowy starší Zborowský, pán wzácný a mocný, s přátely swými stál, kteréhož wětší počet stawůw přímłuwami swými následowali. Měł přes to také jednoho čauša, toho času od Murata císaře tureckého do Polska na sněm wysłaného, k tomu nawedeného, že jest se též za Bátora jakožto mana tureckého jménem a na místě císaře pána swého přimłauwał. Ale pan Jakub Uchaňský arcibiskup Hnězdenský s nejwětším počtem stawu rytířského, Polákůw a Litwanůw, se wší pilností se za Jeho Miłost císaře Římského přimłauwati snažili, tak že posłowé císařští w dobré naději k obdržení žádosti swé postaweni byli. Ostatní pak kompetenti, ačkoli podobně wěc swau fedrowati nepomíjeli, wšak jsauce přímłuwami druhých stran přemoženi, w nemałau pochybnost k obdržení žádosti swé přicházeli.

Když se tedy tyto wěci sem i tam podáwały, páni Zborowští s přátely swými Bátora na sněmě za krále wyhłásili, s tau wýminkau,

aby Anna, krále Sigmunda posledního bez dětí mužských z swěta wyšłého dcera, od něho za manželku pojata była, smýšlejíce, že by táž kněžna, z krwe królowské Jagellonitůw o królowstwí polské hrubě zasłaužiłých pocházející, co nejwýš šetřena a náležitě opatřena býti měła. Naproti tomu Jakub arcibiskup, jsa nezbedností pánůw Zborowských stížen a obzwłášlní devocí a láskau k JMsti Cské nakłoněn, s nemałým počtem senátorůw a předních stawůw JMCskau welikými hłasy krále polského jmenowali a ustawičně opakowali. A tak obě strany wolení swého neustupně se přidržujíce, k knížatům od sebe zwoleným posły swé bez meškání wyprawili.

K JMCské wysłán był Ałbrecht Łaský palatin Sěradský s Stanisławem Gostońským a Mikułášem Firlejem saudci zemskými, społu s některými jinými předními jak stawu panského tak rytířského osobami. K Bátorowi pak Jan Tarło palatin Lubelský rodu welmi urozeného se dwanácti osobami radními z stawu panského a rytířského wyprawení jsau.

Ale mezitím strana Zborowianská k Bátorowi nakłoněná s nemałým křikem a baufkami sněm k 13. dnu měsíce Ledna léta příštího do města Ondřejowa położiła, na kterýž se wšak ze stawůw, ježto císaře Maximiliana sobě za krále polského zwolili, žádný najíti nedali. Było pak při tom sjezdu od strany Zborowiansko-Bátorské dekretowáno, aby wolení císaře Maximiliana na królowstwí polské za nepořádné uznáno a držáno było z příčiny té, že jest od arcibiskupa Hnězdenského a některých stawůw jeho se přidržejících ne při zasednutí stawůw w pokoji sněmowním, jakožto místu k přímłuwám swobodným zřízeném, ale w poli od zbrojných a baufliwých měšťanůw učiněno było. JMCská k tomu sněmu také posły swé wysłati a skrze ně stawy odporné miłostiwě napomenauti dáti ráčił, aby se pro uwarowání roztržitostí a pozdwižení přímłuwami swými s arcibiskupem Hnězdenským a s wětším počtem stawůw polských, ježto JMCské sobě za krále rozwážliwě a jednomyslně wywolili, społčiti a Bátora jakožto mnohem nižšího JMCské nepřednášeli. Ale oni, nesłyšíce legátů a obáwajíce se, aby se jim od strany císařské nějaké násilí nestało, proti nim se welikým haufem lidu zbrojného pěšího i jízdného opatřili a potomně dłauhým rokowáním drahný čas ztráwili.

Pan Łaský a posłowé polští mezitím k císaři do Wídně přijeli a tu s JMstí o přijetí królowstwí, potwrzení swobod zemských, přísahy a jiných obyčejných kondicí wykonání často radu drželi. Podobným spůsobem Bátor w knížetstwí sedmihradském s Tarłem a towaryši jeho strany manželstwa kněžny Anny, ujití królowstwí a jiných jim poručených wěcí se radili. Ale newiděło se obaum stranám co jistého před zawřením sjezdu Ondřejowského ustanowiti, nýbrž raději na konec očekáwati.

JMCská zkusiti chtíti ráčił, zdaž by mysl Bátora pýchau nedužiwau uzdrawiti a jej z nenáležité žádosti w příčině królowstwí odraziti mohł. Protož pana Krištofa z Tifenbachu, toho času hejtmana w pewnosti Satmaru, do země sedmihradské posłał, dada Bátora mnohými důwody namłauwati, aby wzácným knížectwím sedmihradským, z kteréhož jemu každoročně weliké důchody k wedení a zastání stawu knížecího wycházejí, za wděk přijał a nato zdrawě pomyslił, jakau

by starost, práci a péči ujitím králowstwí polského na sebe uwozował. K tomu aby se rozpomenuł, čím JMstiCské, kterýž jeho k tak weliké důstojnosti a na knížetstwí sedmihradské, podlé práwa JMstiCské włastně náležející, miłostiwě wyzdwihnauti ráčił, powinen jest. Protož že JMCská jeho pilně napomínati ráčí, aby od wolení swého nepořádného, kterýmž jej někteří lidé baułliwí krále jmenowali, dobrowolně upustiti odporen nebył. Což že by jemu u wšech netoliko k wěčné pochwale słaužiło, ale také cełé králowstwí polské od zkázy, záhuby a wyléwání krwe lidské zachowáno było, a takowá słušná wolnost jeho od JMstiCské jemu wšelijakau miłostí co nejštědřeji wynahražena býti mohła.

Dotčený pan z Tifenbachu, jsa beze wšeho odkładu k audiencí připuštěn, ty a takowé důwody hmotné knížeti Bátorowi rozwážliwě a maudře přednesł, a to s takowau přitom protestací a ohlášením, že by JMst Cská sebe a těch, kteříž osobu jeho císařskau k té důstojnosti králowské u wětším počtu dobrowolně zwolili, opustiti moci neráčił. Kníže Bátor, wysłyšaw takowé přednešení, hned na druhý den swau odpowěd dał, totiž, že on tu důstojnost, kteráž se jemu mimo mnohé wyhledáwání z pomoci Pána Boha dostała, bez hanby zawrhnauti nemůže; nebo kdy by to učiniti měł, že by se sám włastním wyznáním swým té wywýšenosti a sláwy nehodným býti pokládał. Pan z Tifenbachu, wida sebe mimo naději swau tak rychle wyprawenébo a sprostě odbytého býti, nemáło se popudił. S pilností Bátora napomínał, aby, maje od JMCské miłostiwé wyhledáwání na pozoru słušném, od tak kwapného a nečasného předsewzetí se zdržeti hleděł; ale dostaw od něho tu resolucí, že by on jinau odpowěd na přednešení jeho, byť se pak o to přes ceły rok raditi měł, od sebe dáti ani intencí swau, stále zmužile postupowati, změniti nemohł: zase zpátkem do pewnosti Satmaru se nawrátił a JMstiCské bez meškání relací strany marného wyřízení swého učinił.

Když sobě tedy obě strany na předsewzetí swém neustupně setrwati usmyslili, kníže Bátor nejprwé sněm do městečka Meďaše rozepsał, králowstwí sobě od stawůw polských a litewských podané přijał a jim se 8. dne měsíce Února přísahau obyčejnau zawázał.

Císař, maje tu wěc w bedliwém uwážení, když se o to s arciknížaty Ferdinandem a Karłem pány bratřími swými, též s kurfirstem saským Augustem, Ałbrechtem knížetem baworským a s jinými knížaty říšskými poradił, na žádost pana Łaského a jiných posłůw od stawůw polských a litewských k JMsti Cské wysłaných se miłostiwě resolwirowati a důstojnost králowstwí polského k sobě přijíti ráčił, jmenuje jim 26. den měs. Března k potwrzení wšem stawům privilegia a swobody jich. Na kterýžto den do kosteła sw. Augustina z paláce swého na seslu — byw toho času z neduhu podagry nedostatečný — se nésti dał, jsa rauchem złatohławowým oděn a na hławě korunu drahau nesa. Arciknížata synowé, též tejné rady, komorníci a dwořané jej předcházeli, císařowna pak paní manželka JMstiCské s sestrami arcikněžnami následowały. Přišedše do kosteła, dwa z posłůw polských list na pargameně psaný, mnohými pečetmi opatřený, kterýmž se JMsti Cské králowstwí polské a weliké knížetstwí litewské offerirowały, na rukau swých před JMCskau otewřené drželi. Tu sekretář Stanisław Kor-

ňarský JMstiCské jakožto nowému králi polskému přísahu obyčejnau přečetł. Potom Te Deum laudamus prozpěwowáno, weliká střełba ze wšech bastají około města wypuštěna, a po wykonaných słužbách Božích wzácné hody s welikau sławností a radostí držány były.

Mnozí smýšleli, kdy by był císař přísahu stawům polským o některý den dříweji nežli Bátor učinił a se k skutečnému ujímání králowstwí polského bez meškání na cestu był wydał, že by se był týž Bátor na přáteły spoléhati a proti síle JMstiCské se postawiti nemohł, zwłáště toho času, když císař weliké wojsko jak jízdných tak pěších s welikým důkładem peněžitým pohromadě jmíti a k tomu z říše nemałý počet lidu wáłečného s hotowým žoldem swým očekáwati ráčił. Ale prodłaužením a wáhawostí císaře se potom stało, že Bátor, pochybuje o příjezdu JMstiCské, rychłosti k wyřízení wěcí płatných potřebné užíwaje, o štěstí se dříwe nežli JMstCská pokusił, tak jakž je také po wůli swé co nejwolnější a nejpřiwětiwější nalezł.

2. Z pamětí sauwěkých.

Útěk Jaroslawa Bořity z Martinic z Prahy r. 1618.

Hrabě z Martinic, když již přes tři míle od Prahy do wsi Tachlowic přijeł, rychle koně z kočárku wypřáhnauti a je zpátkem panu Kotwowi odesłati a jiné čtyry dobré ze dwora swého zapřáhnauti dał. Tím rychleji jeda, druhý den po sławnosti na nebe wstaupení Krista Pána 24. Máje k wečerau do kłáštera Płasského řádu cistercienského přijeł. Wšak žádnému se tu, krom samému opatu, znáti nedał, kterýž ho wlídně přiwítał a bez mnoho hłuku do jednoho pokoje tiše uwedł. Hrabě z Martinic nemnoho tu pojed, hned se do psaní dał. Předně JMsti císařské co se s ním zběhło napsał a za ně (totiž za nepřáteły), by jim miłostiwě odpuštěno było, se přimłauwał; že zázračně žiw zůstaw a wida že o jeho bezhrdlí dále stojí, zaumysła se usmrtiti dáti a tudy proti Bohu i sobě býti nechtěje, wen ze země že ustupuje, což, by se mu za złé newykłádało, dołožił; i že by sice z Prahy nejeł, kdy by jist swým žiwotem dále býti mohł, před Pánem Bohem a błahosławenau Pannau Marií a wšemi wywolenými swatými wyznáwał. Psał tu také psaní nejwyššímu kancléři Zdenkowi z Łobkowic, kterýž potom knížetem od JMsti Císařské učiněn był, aby jeho psaní JMsti Cské přednesł. Psał také nejwyššímu purkrabímu Pražskému. Napsał jest ještě dwoje psaní, jedno hejtmanu Karlšteinskému pro opatření téhož zámku směřující a druhé paní manželce swé. A již po půłnoci położiw se jen w šatech, máło jest pospał a hned raníčko 25. Máje odwedł jest ty psaní témuž panu opatu Płasskému, žádaje, aby on je ihned po jistém posłu do Prahy odesłał a k rukaum jeho paní z Martinic do domu konečně dodati poručił; což se i stało. Kočímu pak dáleji jeti weleł, a poznáwaje nemałé nebezpečenstwí sobě nastáwati, již dokonale se odhodłał, pokudž by wysłaní jízdní nejmenší útok na něho učinili, že se on s lidmi swými jim jak słuší brániti a dle přirozeného práwa moci zase mocí odpírati chce a bude. Pročež wšickni społu s pistolemi a ručnicemi a kordy swými k udatnému bránění se přihotowili. W tom tři rejthaři, potkawše se s nimi, do wozu oprawdowě nahledli. Hrabě z Martinic hned také naschwále

tím směleji z wozu mezi oči jim pohledł a před nimi swůj kłobauk smekł, tak aby se oni tím méně, že on jest, dowtípiti mohli. Jakož pak též oni kłobauky swé sňawše, předse dále cestau swau k Tachowu jeli. Ačkoliw jsau se několikráte zastawiwše, zpátkem na ten wůz ohlédali a w poli na koních swých sem i tam harcowali: buďto že jsau téhož hraběte z Martinic tak škaredě ošaceného s bradau oholenau a twáří očerněnau nepoznali, anebo tak statně widauc je zaopatřené, do nich wsaditi sobě netraufali. A tak jest hrabě z Martinic se wšemi swými šťastně do Tachowa dojeł a w kłášteře sw. Františka bytem se położił.

W sobotu 26. Máje hned o půłnoci hrabě z Martinic s poděkowáním, daw několik dukátůw štědré ałmužny, z Tachowského kłáštera jest wyjeł, a wzaw odtud posła, w noci tmawé pospíšił jest z Čech, z własti swé miłé awšak newděčné. Ačkoliw jest ten poseł w noci dosti dobře cestu ukazował, wšak potom ráno we dne, když do welikého lesa na pomezích českých k Falcu se jede, hanebně jest zabłaudił a je zawedł, že jsau žádné cesty ani stezky wíce newiděli, nýbrž w hłubokých a hustých lesích wězeli, ani kam dále ani zpátkem ani nápřed s wozem projeti nemohli. Pročež kordy swými, jsauce bez sekyry, dříwí pracně odsekáwali a celý wůz několikráte dosti těžce přes pařezy a špałky přenášeti museli. Při té nesnázi Petr Thomasoni barwíř[1]) z netrpěliwostí rozhněwał se na toho posła, łáł a jemu pro błudné zawedení ostře domłauwał i bitím hroził. Kteréhož se poseł obáwaje, nenadále se ztratił a pryč odešeł. Když jsau jak wšickni sem i tam po lese pilně cestu hledajíc chodili, awšak jí nikterak najíti nemohli, nařídił jest w tom hrabě z Martinic tento prostředek, aby ne tak wšickni wesměs pojednou ale po pořádku jeden po druhém štěstí swé zkaušejíce, asi za čtwrt hodiny cestu hledali. Počaw tehdy Petr Thomasoni cestu hledati, sám jest nápřed šeł a jiní wšickni za ním. Když pak jest on za čtwrt hodiny nic nenalezł, tehdy následował jest Zachariáš Wejda regent, po něm Adam lakej; a nic nenalezli. Mnohem pak méněji jest ji kočí nalezł, nýbrž wjeł s wozem do nějakého błáta, tak že jsau klisny až do břicha w něm wězeły a z něho samy sobě pomoci, nad to pak s wozem wen wytrhnauti dłauho nemohły. I wida hrabě z Martinic, že již přes tři hodiny pořád w tak weliké úzkosti zůstáwá a že nikam z těch hłubokých lesůw wyjeti nemůže, i mohli by naposledy tu wšickni hładem zahynauti: pročež klekł jest na kolena swá a wšickni lidé jeho za ním, modlíce se wraucně Pánu Bohu wšemohaucímu, aby jim ráčił z toho nebezpečenstwí miłosrdně pomoci. Což se tímto spůsobem stało: Předně, jakž jsau od modlení wstali, poručił jest hrabě, aby kočí we jméno Boží klisny hnał a jiní wůz tłačili. Potom šeł hrabě nápřed, za sebau lidi swé weda. A tak cestu hledaje i modle se pomału, jest wyšeł z hrozných lesůw do nějakých welikých smýčenin, tak že se s konce lesa a wysokého wrchu do těch smýčenin nízko dole ležících jako do nějaké hłuboké propasti hleděło; wšak tu ještě žádného pole ani cesty nikdež widěti nebyło, nýbrž jako na paušti. Hrabě z Martinic, práwě jako z nějakého wnuknutí Božího, hłasitě jest zwołał

[1]) Barbier, holič.

německy: „Ó Bože můj! kde se nyní obrátiti máme!" a hned usłyšeł hłas řkaucí: Ja! Nato on hrabě řekł německy: „Ó můj miłý příteli, powěz mně, kde jsme my? Zdaliž na prawau čili na lewau stranu dáti se máme?" Ale když mu na tuto otázku nic odpowěděno nebyło, tehdy jest on opět hłasem zwołał: „O můj miłý příteli, máme-li se na prawo obrátiti?" Nato hned zase hłas odpowěděł: Ja! I nechtěje natom hrabě přestati, zwołał znowa: „Máme-li se na lewo dáti?" Na to hłas žádné odpowědi nedał. Ihned hrabě zase německy takto zwołał: „Tehdy máme se na prawo obrátiti?" Načež hłas welmi srozumitedlně takto powěděł: Ja, ja! Pročež we jméno Boží hrabě hned se pomału na prawo obraceł a tak brzo jakausi trawnatau máło ujetau cestu našeł, kteraužto cestau s wrchu dołů jewše, do nějakého bahniště čerweného wjeli, skrze něž předce projeli k małé wesničce. A odtud do městečka již w Falcu ležícího Weidhausen přijeli.

LXIII.

Heřman hrabě Černín z Chudenic.

Jsa potomek jednoho z nejstarších rodůw šlechty české, syn Jana Černína, narodil se Heřman l. 1573. Otec mu zemřel, když mu bylo rok. W osiřelosti této nehrubě o něj pečowali poručníci; sámť prawí, že do žádné školy ani umění dán nebyl. Co zanedbáno w mládí, nahradil wšak hojně w létech dospělejších. L. 1598 wykonal spolu s Kr. Harantem z Polžic pauť do sw. země, do Arabie a Egypta, kterau společník jeho potom popsal a popsání wydal. Již l. 1598 byl komorníkem císařským. L. 1607 přijat do stawu panského. Známosti, kterých mu pauť jeho o wěcech orientalských zjednala, bezpochyby byly pohnutkau, že l. 1615 poslán byl od císaře Matyáše w legací do Turek, odkudž se l. 1617 nawrátil s dobrým pořízením, přinášeje slib míru na 20 let. W bauřích českých zachowal neporušenau wěrnost domu rakouskému. Zastáwal tehdá úřad hejtmana staroměstského. Obáwajíce se odporu jeho, kázali jej powstalci jmauti, čemuž on ale rychlým útěkem ušel. Za 8 hodin asi dojel z kaple bělohorské až do prwní wesnice saské. Po wítězstwí zbraní císařských usazen byl opět w hejtmanstwí a od té doby, požíwaje přízně panowníkůw swých, postupowal w hodnostech. L. 1623 powýšen byl za barona říšského, l. 1627 za hraběte českého, za saudce zemského a spolumístodržícího králowského, 1635 za falckrabí a týmž časem asi za tajného radu. W bojích, které tehdá zemi českau hubily, nezůstáwal nečinným. Jako již na Bílé hoře bojowal pod prápory císařskými, tak l. 1632, sebraw o swé ujmě branný

lid, dobyl Žatce na Sasích. L. 1644 nastaupil druhé swé poselstwí do Turek, kterýmž sobě dobyl nehynaucí zásluhy o říši rakauskau, ješto odwrátil od ní příčinu jisté téměř zkázy. Následkem wálek, které s nesmírnými záhubami již 24 let trwaly, byly země naše skoro na mizinu uwedeny; polowice Uher s hlawním městem wězelo w moci turecké; Torstenson hospodařil w Čechách a na Morawě, ano zástupowé šwedští doráželi až k samé Wídni; sedmihradské kníže Jiřík Rákocy umlauwal spolek se Šwedy a již se strojil k společnému s nimi boji; Benátčané weliké summy podáwali portě, aby wálku proti císaři zdwihla: w takowém stawu wěcí, kdy by Turci se připojili k nepřátelům Rakauska, sotwa by byl mohl zachráněn býti stát tolikerým úsilím domu Habsburského utwořený. Tu Heřman Černín osobní swau ráznosti a znalostí powah tureckých dowedl toho, že sultán Ibrahim wojsko do Uher úmyslem wálečným již wyprawené powolal nazpět a mír s domem rakauským obnowil. Denník welepamátné cesty této jazykem českým rukau samého hraběte sepsaný zachowal se w hraběcím archiwu Černínském w Jindřichowě Hradci. [1]) Wrátiw se domů, sprawowal pan Heřman postaupně několik úřadů zemských; byltě sudím dworským, pak nejwyšším sudím, nejwyšším komorníkem a rok před smrtí nejw. hofmistrem. Zemřel dne 7. Března 1651 i pochowán w chrámě sw. Wíta na hradě Pražském. Z hojných statkůw swých založil fideikommis domu Černínského, we kterýž po něm, poněwadž dětí neměl, následowal strýc jeho Humprecht.

Z Denníka cesty l. 1644 — 5.

Audiencí u sultána.

18. Oktobru 1644 maje audiencí u sultána býti, strhła se takowá prška, nečas, že nemohła wětší býti. Posíłał jsem k welkému wizíru, možná-li jest, aby o den odłoženo býti mohło? Odpowěd, že nemůže nikoliw odłoženo býti, a on wizír že by sultánowi o to słowa říci nesměł. Posłał ke mně čiahaušc-baši s několika Turky, že již sultán Ebrahim i welký wizír a jiní wšickni wizírowé očekáwajíce w diwanu jsau, abych nemeškał, že jim natom jejich hława stojí a p. Tu jsem já chtěł sám na woze až k bráně diwanu dojeti; nemohł jsem toho obdržeti, nýbrž tak předse na kůň wsednauti a se kačeti. [2]) Tu ještě nejwětší příwał, jako by jej naschwál wysypał, na nás přišeł, že potůčky wšudy po ulicích šly. Kdo čím měł, drobet se přikrył, wšak wšickni nadwýšeně skaupáni byli a jíti pospíchali. Jak jsem pod łaubím u diwanu se drobet otřeł, a mdłý jsa[3]), sotwička na nohách stáł,

[1]) Denník tento J. Jireček wytisknauti dal w Miklošičowě Slow. Bibliothece. We wyňatcích tuto podaných jazyk poněkud jest oprawen.
[2]) máchati se jako kačena. [3]) Černín byl práwě powstal z těžké nemoci.

a hned brzo po lehku do diwanu wstaupení učinił: wšichni, wizír nejwyšši a jiní proti mne wywstali a mezi sebe proti welkému wizírowi posadili, salutací s obojí strany se dáły a welmi pěkně konversací se užíwały. A sultán Ebrahim práwě naproti mně nad wizírem Ahmetem za želozijí był, díwaje se na mne, na mé řeči a komplimenty; ale já jsem jej w twář widěti nemohł, toliko blíkání jsem znamenał. Asi po dobré půł hodině, tu jejich kapidži, jak obyčej, přede mne stůł newelký okrauhłý stříbrný představili, jídło jednu krmi a chléb na stole wůkoł a wůkoł postawili. Tu jsem já, welký wizír, silichtar wizír, kapitáni bíłého moře a JMsti císařské resident jsme społu před očima sultána jedli a po wykonání toho drobet poseděli. Pana Mikułáše Bechyně, pana Soka a pana sekretáře JMsti Císařské Sattlera a pana Jana Bechyně nechał jsem s jedním wizírem opodál za mnau za stołem jísti. W tom jsem o kaftany a kolik osob k audiencí jíti mají, rozmłauwał, a na několika čtyřidcíti narownáno było. Wywstali a šli jsme z diwanu pod jakausi ložiu. Wedlé obyčeje tu se kaftany rozdáwały; koho štěstí lepší neb horší k dostání trefiło, dostał. Páni welký wizír a wizírowé šli nápřed k sultánowi a, jak obyčej, se před ním postawili a hned brzo mne před sultána Ebrahima zawołali. Wšak sultán jich wíceji, ačkoli kaftany měli, krom čtyr před sebe pustiti nechtěł; ale já jsem wzkázaní sultánowu replicirował, že toho obyčej prwé nebýwało, a čtyry wíceji jsem, aby wjíti mohli, obdržeł. Osm jich było. W tom, jsa již před sultánowým pokojem, wyšli dwa kapidži-baše, wzał mne každý z nich za jednu ruku a wedli mne až do połowici, prostředku, toho pokoje před sultána, a tu se se mnau zastawiwše, hned mne mocí k zemi tłačili, abych nízkau reverencí sultánowi udełał, až jsem na koleno přišeł k zemi, (an to prwé nikdy nebýwało, nýbrž u otce jeho, když jsem několikráte audiencí měł, až k samému přiweden był a sukně se jeho s náležitau reverencí dotekł) a zase zpátkem až k stěně obyčejnému místu mne dowedli. A tak pořád mých osm osob i s panem residentem počítajíc, až se wystřídali a dokonce na zem dołožiti museli. Tu jsem já krok jeden wystaupił a orací swau sultánowi Ebrahimowi wykonał a též kreditiv do rukau welikého wizíra odwésti dał, kterýžto ihned sultánowi od welkého wizíra dodán był. Tu sultán sám začał proti mne młuwiti a tuze křičeti a welice hrubě se wzpauzeti a prawiti, proč jsme tak dłauho, jsa on již šest let padišaha, k němu neposłali? Co pak jsme o něm neweděli, že padišahem jest, tak dobře jako bratr jeho Murat a rowně tý králowství, země, ostrowy a moře possediruje a jeho władstní jsau? Nechał jsem jej braukati a nato jsem žadné odpowědi nedał; neb jest hned w tom dál ke mne młuwił a ptał se, mám-li plenupotencii o wšecky punkta traktirowati a zawírati. Tu teprw jsem dał z třmenu krátkau odpowěd, že mám od JMsti císařské plnau moc ke wšemu tomu, co při kommissí poslední wedlé kapitulací traktirowáno a načem zůstáno było. Presenty były to ráno před audiencí asi hodinu do seralju sultánu odesłány. To mu se wysoce welmi líbiło, jak jsem był zprawen potom od přední osoby, že jsem se dál s ním nehádał a krátkau odpowěd dał; schwalował to sám před wizírem. Po wykonání toho zase mne páni kapidži ujali a skoro jako kati zacházeli, mdłý jsa, se mnau trhali, až mně prsten můj welký z rukau strhli, a

to w pokoji sultánowu mně stržen był; bez něho jsem domů přijeł. Wšak po několiko hodinách był mi zase do mé karawanzerije odesłán. Děkował jsem Pánu Bohu, že jsem, tak ještě zemdlen jsa, w tom wšem wytrwał. A hned ten den k welkému wizíru Ahmetowi jsem schwalně posłał, stěžuje sobě, to-li je spůsob u nich, na takowý spůsob hosta, starého známého od několika set lidu, obzwłáště pak welkého posła Římského císaře a uherského i českého krále s takowým tuhým potłačowáním, reverencí činěním od těch kapidži-baš? Ježto já žádným sedlákem nejsem a wím jak se w té příčině, nic sultánowi neujímaje, chowati mám. Protož aby to dáleji remedirował. A k přátelstwí a pokoje činění že to spůsob žádný není. A dáleji že bych podruhé newěděł, jak k audiencí jeti a jíti a o wšem Jeho Miłosti Císařské parté [4]) dáti. Nad to wýše, že já, jsa prwé zde u otce tohoto sultána dobře widín a ničehož se takowého mně nestało, a nyní mnoho dobrých obyčejů zanecháno a změněno, nebo i některé zapomenuty jsau. Jsem i toho se opowážił a znaje jejich prwní spůsob, bez klejtu jeł, na wíru do rukau se jejich dał, a to observirował, když musulman ruku na bradu swau położí a słowo swé od sebe dá, že pewno a jisto jest. A tak o to by osobu mau sobě měli tím wíceji wážiti, a tento příjezd můj od JMsti císařské s radostí jim k dobrému widěti. A že JMst Cská wíceji než měł učiniti a mne wysłati ráčił, a to wše pro politowání obau stran nebohých poddaných zkázy.

Tu pan wizír azam [5]), po wysłyšení toho, podruhé — nebo jest ke mne posłał dříweji nežli můj wysłaný tam došeł, — se omłauwał i swého pána sultána, a wšecko to uwozowali na ignorancii těch dwau nowotných kapidži-baš, nedáwno z Kajeru přijatých, a sultán že se mnau dobře spokojen, a že odpowěd mau na jeho promłuwení sobě wysoce oblibował a osobu mau schwalował; on, pan wizír, že mně se též wším dobrým zakazuje a wíceji se toho státi nemá.

Jednání s serdarem Budinským.

5. Nov. 1644. Husinei wizir-baša-delli posłał ke mně, maje brzy již s swými lidmi wytáhnauti z Konstantinopole a k Budínu cestu swau (jsa tam serdarem) před sebe wzíti, abych k němu do jeho seralju přijeł, že z poručení sultána se mnau pilně promłuwiti má. Což jsem bez meškání tak učnił a tam jakž náležeło se wyprawił a přijeł. Tu jak obyčej salutací, romłauwání rozličných případností býwají a były. W tom začał jménem sultána na mne tuze zapauštěti a k tomu na dwě hodiny pěknými słowi, zase pohrůžkami, wojnau hroziti, abych já k tomu, jakožto welký poseł powolił, aby Košice s těmi hrabstwími jim dědičně k sedmihradské zemi, jelikož on též země pán jest, zanechány były, jakož je prwé Bočkaj i Betlehen Gábor drželi; že oni od čtyřkráte tisíc tolarů, které jsme jim zadrželi, upustí, a tak tudy že o wšecko k dobrému pokoji zawřeno a upewněno bude. Odpowěděł jsem jemu takto: „Co se prwního punktu dotýče, abych já jaké powolení dáti měł, toho že jakkoliw učiniti nemohu a žádného plnomocenstwí nemám, a také že bych wedlé dobrého swědomí a wěrno-

[4]) zpráwu. [5]) welký wezír.

sti pánu swému nikoliw k tomu raditi nemohł, aby od uherské země něčeho upustiti míti ráčił, a že prwé Bočkaj též i Betlehen Gábor od JMstiCské, jakožto poddaní JMstiCské statky swé w Uhřích mající, té miłosti užíwání ad vitam toliko dostali, aby wše zase po jejich každého smrti pokojně JMstiCské (toho času) odwedeno było. Rákocy že zaumysła se nutká, ňemaje žádné sprawedlnosti k ničemémuž tomu; toliko tím pretextem by rád oba welké císaře k nepokoji a záhubě zemí přiwedł. I tolikéž jsem dopowěděł, aby nahlídł do kapitulací té, kterau jsem já za otce tohoto sultána Ahmet-chana sem přinesł, kdež natom zawřeno, aby wše w swé podstatě zůstáwało, totižto aby žádný sobě, jedna ani druhá strana, nic wíceji osobowati nemohł; a kdy by se co takowého zběhło a stało, buď že by pewnost která, zámek neb pałanka pod jakýmkoliw spůsobem wzata była, aby ihned o to kommissí nařízena, a zase které straně by odňato było, nawrácení se stało; jako i, aby žádná strana žádné pewnosti, pałanky, šance na swém włastním w tom pokojném čase druhé straně k podezření stawěti nemohła. A tak sprawedliwě náleží, aby sultán vasallu swému poručił, aby to, co jest proti pokoji a wšem kapitulacím učinił, zase nawrátił, anebo aby sám sultán, poněwadž prawí, že to sultán již w rukau swých má, odstaupił." Nato on zuřiwě odpowěděł: ‚Tehdy že já nejsem welkým posłem, když takowé moci, abych o to říditi a zawírati měł, nemám.' Tu jsem se w swé mysli pohnuł a rozhněwał, a wydał jsem na něj otázku a řekł jsem: „Jest-li on wěrný pánu swému?" Odpowěděł, že jest. „Co by tedy, kdy by na mém místě był, učinił?" Newěděł nato (pomałł jsem jej) co odpowěděti. I dołožił jsem to, že w těch wěcech nemusí powědom býti; nebo žádná traktací ani pokoje zawírání nikde se we Wídni ani w Konstantinopoli nedáło: nežli na hranicích zawíráno býwá, jakož se nyní w poslední kommissí a traktací w Řezně stało. I tolikéž že má instrukcí od JMstiCské, co činiti mám a powinen jsem, mne wede. Nyní že se žádná wina JMstiCské přičítati moci nebude, jestli co dalšího z toho následowati bude; že mají pokoj i wojnu před sebau, že sobě zwoliti mohau, co se jim líbí." Tu on začał teprwa ještě i toho dokłádati, že naposledy mne s listem a bez wyřízení s hanbau odprawí. Odpowěděł jsem, „že w jejich moci stojím, ale že jsem jim tu poctiwost učinił, kterau jim žádný, co ottomanská porta stojí, neučinił, totižto že jsem sem přijeł bez wšeho gleitu a assikurací, a do rukau se jejich dał. Že mohau se mnau činiti, co se jim líbí; ale že zato mám, že tím wíceji by mne měli sobě wážiti a dobře činiti, že oni nyní mohau též beze wšeho ostýchání budaucně posła welkého bezpečně posłati. Ale skrze mne že JMstCská pán můj nejmiłostiwější žádné škody nésti nemá." Nato zase potom ta nejlepší słowa dáwał a prawił, abych já se nedomníwał, aby tento diskurs a promłauwání k nepokoji młuwen był, toliko k přátelskému porownání. Dáleji doteкł jsem druhého punktu strany čtyřkrát sto tisíc sultánowi dłužnu býti: tomu že odpírám, toho že nikdy ničím ukázati moci nebudau, poněwadž w kapitulacích stojí categorice „semel pro semper těch dwakráte sto tisíc daných złatých," a tak že jejich wýkład toho słowa „semel pro semper" není jak býti má a jak oni toliko, že by se na tři léta wztahowati měło, wykłádají. A tak newěda on serdár, jak dál se mnau wyjíti, wztáhli jsme to oba na kommissí a

pěkná słowa sobě dáwali a se rozjeli. Tu on ještě k sultánowi a wizirowi dojeł, nepochybně referował, a potom z Konstantinopole do jedné zahrady se lidmi swými, jak obyčej prwní den wyjeti, wyjeł a dáleji k Budínu táhł. Požádati mě dał o mého nejlepšího psa líhaře: hned jsem jej jemu posłał, a jeho Mustafowi agowi pěkné hodiny.

LXIV.

Jiří Plachý (Ferus).

Narodil se l. 1585 w Horšowě Týně, wyrostl ale w Plzni, kam se rodičowé jeho přestěhowali. Studia konal w Praze pod jezuity, do jejichž řádu l. 1602 wstaupil. W Praze od 1616 wyučowal filosofii, morálce a polemice, až l. 1620 ustanowen byl za českého kazatele u sw. Salvátora, wedlé kteréhož úřadu sprawowal tiskárnu klementinskau a od l. 1623 též bibliotheku téhož kollegia. Postawení swého užil k rozsáhlým studiím, jmenowitě snažil se obeznámiti w historii domácí. Kázaní jeho welmi byla oblíbená. Nikdy toho, co jednau přednesl, neopakowal: wždy přednášel předměty nowé nowým spůsobem. Znaje dějiny české, z nich příklady uwozowal, kdežto jiní kazatelé w Řecku a i Italii po příkladech se ohlédati uwykli. Horle pro ctnost, prawdu a nábožnost, neohroženě káral nectnosti a nemrawy sauwěkých. Což diwu, uwalil-li tím na sebe nepřízeň mnohých, tak že jako druhdy sw. Jan Zlatoústý do wyhnanstwí jíti musil. Poslán byl do Prachatic, kdež se wýmluwnosti jeho brzo podařilo přiwésti obywatele w lůno církwe katolické. Zanedlauho wšak k prosbám Pražanůw nawrácen byl ke sw. Salvátoru, kdež stejnau přísností, oblibau i nepřízní kázal až do posledních let swých. Přátelských swazkůw užíwal Plachý k tomu, aby muže schopné pobádal ke wzdělávání dějepisu wlastenského a jim w tom byl nápomocen. Tak wyzýwal sekretáře Slawatowa, Hrušowského, aby pokračowal w kronice Hájkowě proti Martiniowi z Dražowa, o němž tehdáž powěsť šla, že totéž míní učiniti se strany protestantské. Jmenowitě ale shledáwal Plachý prameny dějepisné a obstaráwal jich přepisy kancléři Slawatowi, kterýž jemu zase dílo swé po částech k čtení a posuzowání posílal. Působiw třidcet plných let s kazatelny a pociťuje na sobě již slabotu stáří, odebral se Plachý do Březnice, aby poslední dny swé w pokoji ztráwil. Tam dne 21. Ledna 1659 swětu wýhost dal, i pochowán w nowé kolleji tamní, jejíž stawbu sám byl řídil. Voigt líčí jej těmito slowy: „Plachý wedl žiwot ctnostný a bezúhonný. Přísně zachowáwaje řeholi řádu

swého, rowné swědomitosti žádal na spolůřeholnících. Zdálo se, jako by k stawu duchownímu byl zrozen. Čím prudčeji z kazatelny káral křehkosti lidské, tím příjemnější byl w obcowání, maje se wesele a příwětiwě ku každému. Tak málo taužil po sláwě swětské, že díla swá wydáwal pod cizími jmény. Že byl nejwětším kazatelem wěku swého w Čechách, o tom pochybnosti není; kdy by kázání swá byl dal tisknauti, měli bychom na něm jistě českého Bourdaloua." Psal skoro jen česky. Spisůw jeho dílem půwodních dílem překladůw počítá se do padesáti. Jsau obsahu nábožcnského, mrawoučného a historického. Ze spisůw půwodních nejznačnější jest Mappa katolická t. j. historie obrácení wšech národůw na wíru křesťanskau (1630).

Z Mappy katolické.

O uwedení křesťanstwí do Kalekutu.

Dříwe nežli Portugalští do Indie se dostali, welmi sławné stanowiště kupecké zde było a král tak mocný, že téměř wšecky krále malabarské měł sobě poddané, a odtud słuje Zamorin, to jest, císař. Jeho krajina netoliko reyži ale též wšelijaké drahé koření wynáší, očež nejwíce Portugalští s nimi weliké a dłauhé hádky a cełých sto let ustawičné boje wedli a, odwrátíc mnohá kupectwí odtud do Kocínu, Zamorina ponížili.

Z strany pak bezbožnosti a powěr Kalekutských i krwawých lidských obětí, wšecky okolní krajiny w tom jich následowały a potworným obłudám a příšerám zbožnice stawěły, modły ryły i božskau jim wzdáwały čest na spůsob Kalekutských. Nad míru urputile w swých powěrách wězeli, tak že słabá naděje była, aby kdy do té krajiny práwo křesťanské měło býti uwedeno. Wšak Bůh mocný, jenž srdce králůw zemských w ruce swé má a obrací je kam chce, jináč ráčił to zříditi; neb pokoj s Portugalskými był spůsoben a skrze něj wíra křesťanská w Kalekutu była štípena. A poněwadž to obé společně a jakořka jedním wrzem tam wešło, o obojím krátce wyprawowat słuší.

Był u wězení w Kalekutu toho času kněz nějaký z towaryšstwa a Jesu, jehožto král widauc opatrnost a srdnatost, rád ho posłauchał a rady jeho následował, aby s Portugalskými w přátelstwí wstaupił. Protož z wězení propuštěn, do Goy města se odebrał a radostnau wšem oznámił nowinu, a hned zase s druhým knězem w malabarské řeči zběhłým do Kalekutu se odprawił a pokoj jistými wýminkami jednati počał, mezi nimiž jedna nejpřednější, aby wíra swatá skrze patres była wolně wšem zwěstowána, nad ní král ruku držeł a chrámy Boží stawěti dopustił. K tomu král rád přistaupił. Potom též slíbił, že žádného jiného biskupa a kněžstwa s swými poddanými nepřijme, krom toho, kterého Římská apoštolská stolice jeho krajinám představí.

Po wýprawě wšech s obau stran o wěcech duchowních i swětských srownání a záwazkůw w určitý den na širé pole nedaleko

města wyšeł Zamorin s bratrancem čekancem Kalekutským, s knížaty, panstwem a lidem mnohým. Wystaupił tolikéž té chwíle z łodi na břeh włádař pławby portugalské s nemałým též počtem swé družiny. Kteříž jak na zem wystaupili, zahřměło powětří od spuštění rozličné portugalské střełby na znamení radosti. Tu král a włádař na znamení łásky a pokoje wespołek se objali; potom toho králowstwí čekanec a jiné włádyky a auředníci. Nato přísahy na zdržení wíry były wykonány. Po nich král i włádař kříž, jenž Boží muky słuje, k tomu již přichystaný na jedno blízké místo, kde kosteł měł býti stawen, sami dwa donesli. A když był wyzdwížen, nejprwé král na kolena klekł a znamení wěčného pokoje našeho poctiwost učinił, po něm włádař portugalský a potom jiní s obojí strany. Tekły slze přes líce Portugalským z newýmłuwné radosti, když widěli tu takowau čest Pánu Bohu býti wzdáwanau, kde máło předtím był rauháním pohaněn. A to tím wíce, že král odtud odjíti nechtěł, až sám nemáło země wykopał, a bratranec jeho s portugalským włádařem, kněžími a jinými ji odnášeli, aby ihned chrám Boží był założen.

A tak w tomto sławném králowstwí wíra swatá rozkwětati těchto našich nedáwných let teprwa předpowěděným spůsobem počała.

I wida Zamorin, že půwodem páterůw skrze pokoj s Portugalskými učiněný mnoho dobrého jemu i wšem jeho končinám pochází, bez rady jich nic nezačínati sobě usmyslił a, aby je při sobě zdržeł, mnoho chrámůw Božích jim dał wystawěti. Oni pak, aby ďábelské podwody a lest tím snázeji a gruntowněji wywrátili, doptali se předně wšech osudůw a ohawností malabarských od pohana w těch wěcech příliš wycwičeného. Potom mezi lidem obecním nemáło jim była nápomocna kniha poety malabarského. Ten před dáwným wěkem obšírně proti modlářstwí psał a o wěcech wíry katolické pobožně a prawdiwě k zahanbení pohanům, jako který křesťan, mnoho oznamował. S włádykami pak o wěcech hwězdářských jednajíc a tejně mezitím wkłádajíc tajemstwí wíry katolické, k tomu je pomału kněží přiwedli, že nedaleko již byli od králowstwí Božího. Odtud poznáwajíc mnozí kłamy swých brachmanůw a pauhau čistau křesťanskau prawdu, brali sobě na rozmyšlenau, čeho by se měli přídržeti. Brachmané pak sami, modláři potměšilí, pro túž prawdu w žádnau hádku s nimi se dáti nesměli. Zamorin a král z Granganoru w hádání tak umlkli, jako by byli oněměli. Jiní též nejedni swětle wyznali, že jich učením a swětłem prawdy křesťanské patrně jsau přemożeni. Co se pak jich, týchž kněží, práce dotýče, jistě weliká a tuhá se nachází; neb pro wyučowání lidu často mnohé kraje Kalekutské obcházeli, často přebřídajíc nazí řeky široké, šaty na hławu włożené přenášeli: tak ohniwau łáskau byli zapáleni k zisku lidských duší.

O počátcích křesťanstwí w Číně.

Poslední na wýchod słunce w Asii jest třináct sinenských krajin obmezených mořem wýchodním. Na půlnoci pak, kde se stýkají s tatarským pomezím, zeď jest welmi pewná a wysoká, přes dwě stě małých mil zdýlí. Na západ sausedy mají masojedce příjmením Gejry, ježto na wysokých horách nazí přebýwají a po wšem těle rozličně

cejchowáni jsau. Země sinské welmi lidné, aurodné, ano tak wšecky wyprawené jako by jedna toliko zahrada nejpěkněji była, ozdobená řekami, jezery, háji, štěpnicemi, rolí, polními i lesními zwířaty, a wšelijakými žiwnostmi a obchody krásně wymalowaná; neb se w nich wšecky ty wěci w hojnosti wynacházejí. K tomu takowé we wšem práwo a řád, takowá wlídnost a ke wšemu dobrému náchylnost mezi lidem jest, že snad we wšem swětě rowných jim není. Žádný auřad, ani zemský ani wojenský, dán žádnému u nich nebude krom dobře učenému. Odkud pochází, že jich země opatrně a pokojně se řídí a sprawuje. A co se bohatstwí dotýče, píší mnozí, že w swětě žádného bohatšího není krále; jiní mají zato, že možnější a bohatější jest nežli wšickni potentáti w Ewropě a snad i w Africe.

Ale, buď Bohu žel, wšecko jich myšlení i práce o tento časný žiwot jest, o wěci k spráwě zemského králowstwí přináležející: o poznání Pána Boha nic nedbají. A w skutku žádného prawého Boha na swětě býti newěří; neb wězí mysl jich hłuboko w těchto hmotných a widitedlných wěcech a pro welikau miłost stwoření nemohau poznati Stwořitele. A tak tedy tito jsau na wětším díle bez Boha, krom že modły pro křtałt mají a žádné hławní wěci newykonají bez rady hadačůw a čarodějných losůw.

Národ tehdy tento nejprwé od sw. Tomáše apoštoła swětło wíry swaté přijał. Odkudž až posawad se w Chině nachází wysoké panny obraz obdýlný, ana w łůně děťátko chowá, a před ní lampy a swíčky podlé staré pobožnosti křesťanské hoří, ač oni neznabohowé, co to znamená, newědí dokonce. Dwanácti mužůw také obrazy mají, kteréž podobné jsau k našim obrazům dwanácti sw. apoštołůw, ano i obraz swaté Trojice, wyznáwajíc w něm tři osoby jednoho srdce a jedné wůle. K wíře owšem podobné jest, že toto wše z učení sw. apoštoła, ačkoli temně, w pohanstwu zachowali.

Ale přebýwá něco předce, ač na Inále, w jedné sinské krajině zjewných křesťanůw. Ty pak wíře swaté wyučił nějaký Mataus paustewník, rozený Uher z Budína, jenž nemały čas na hůře Syon paustewnický žiwot wedł, potom z wnuknutí Božího do Chiny přišeł, mnoho pohanůw pokřtił, pět mrtwých wzkřísił a mnohé jiné diwy činił, naposledy od bonzůw, modlářských kněží, zamordowán. I stało se minułého wěku, že někteří Portugalští upadli w ruce potomkůw těch křesťanůw, o nichž nyní zmínka se stała, a wedeni jsauce k jedné wsi, přišli k Božím mukám kamenným a kleknauc na kolena, s welikau pobožností a płáčem Pánu Bohu se modlili. Což widauce chinenští křesťané, ruce k nebi zdwíhali, na zem klekli a Boží muky líbali, řkauce: „Jesus Kristus, Jesus Kristus, Maria wždycky panna jeho počała, panna porodiła, zůstała pannau!" K tomu Portugalézi řekli, že ta jest prawá cesta wěčného spasení, jíž wšickni následowati máme. A z toho Chinenští poznali, že naši též jsau křesťané; protož do wsi je uwedli a přátelsky se k nim ukazujíc, oznamowali, kterak předkowé před dwěma neb třema sty léty křesťané učiněni jsau, jakž weyš powědíno jest.

Ale ačkoli se w Chině najde některý křesťan, wšak weřejně do wšeho králowstwí wíru swatau uwésti welmi nesnadné było, a to z těchto příčin. Nejprwé, o hrdło jde každému, kdo by chtěł něco u

wíře a náboženství proměniti, leč by král w tom artikul práwa zrušił a powolení swé dał. Za druhé, žádný cizozemec w zemích těch sem i tam procházeti se nemůže, a to welmi tuhé práwo jest. A kdy by který bez dowolení mandarinůw aneb władařůw k nim se zahodił, ihned aneb ho usmrtí aneb u wěčnau służbu podrobí. Kupci jich s wůlí a wědomím wrchnosti swé do cizích zemí se wybírají a k určitému dni domů se zase dostawují. Kupci pak příchozí w jich stanowištích obchody swé sice wedau, ale dále odtud postaupiti nemomohau. Potřetí, poněwadž w každém domě modły mají, od swých starších sobě danau památku, ačkoli o nich mało smýšlejí, — neb jsauce wtipní a učení, známo jest jim, že modły nic nemohau, — wšak pro miłost a wážnost swých rodičůw a předkůw, kteréž u weliké uctiwosti mají, těžko by jim było je ztratiti. Na překážku była wšech wěcí hojnost a jako nějaká rajská rozkoše, kteráž obyčejně odwozuje srdce lidské od miłowání Pána Boha wšemohaucího. K tomu také množstwí tisíc bonzůw na překážku było, kteříž widauc, že swé łaupeže a břicha pasení mají zbaweni býti a jich fałše a kłamy najewo přijdau, wšelijaké nešlechetné podwody směli wymysliti, aby lid od modlářstwí odtržen nebył. Naposledy wysokomyslnost a nadutost tohoto národu; neb jinými wšemi národy pohrdají, sami se nade wšecky wypínajíc, což pokoře a sprostnosti Krista Pána se protiwí a lidi tak oslepuje, že prawdy jim nelze poznati.

Ale špatnáť jest lidská maudrost proti wšemohaucnosti Nejwyššího, kteraužto podwrátiti umíníł skrze mały počet swých na oko a zdání swěta opowržených służebníkůw z towaryšstwa Jesu.

Když Portugalští s Chinenskými obchody w wěcech kupeckých míti počali a nedaleko od břehůw a stanowišť jich wystawěli Makao město nemałé: mnozí pobožní a učení muží o to wšelijak se snažili a usilowali, aby se mohli k lidu tak k ctnostem náchylnému dostati a jej prawdě wyučiti. Z nich nejprwnější był japonský apoštoł František Xawier z towaryšstwa Jesu, kterýž připławiw se k končinám chinským, žiwot swůj tu swatě dokonał l. 1552. Po něm dwa z řádu sw. Augustina s legáty portugalskými do Chiny přišli: ale kázati słowo Boží powolení nedostali a tak zpátkem zase odjeli. Též takowý konec wzał příchod do Siny kapucínůw řeholních sw. Františka l. 1578. Neb ještě zrałá žeň duší sinských była nepřišla. Ale když se ten swatý čas přiblížił, tu jeden Michał Rogerius, Włach Neapolitanský, člowěk welmi opatrný a w práwích zběhlý, řeči obojí i obecné chinenské i mandarinské, kteréž władyky a wzácní lidé w Chině užíwají, nabyw wědomosti, s Portugalskými, kteříž při Chině kupectwí a prodaje prowozowali, tam se odebrał. I žádał poníženě aitana, to jest władaře města Kantonu, poněwadž jemu z kněžské powinnosti náleží, aby každodenně Pána Boha obětí sw. ukrotił a jemu též oběti nelze na łodi wykonáwati, aby to mohł na zemi wykonati. Pohnuł srdcem aitana Pán Bůh wšemohaucí a udała se mu słušná žádost kněžská. Protož netoliko mu toho powolił, ale také dům k obydlí wykázał. Tak ten jistý páter Rogerius nemały čas samotný w Chině bydleł. Potom dáwajíc na wědomí władaři, že jemu bez towaryše žiwu býti nesłuší, dwa jiné sobě s jeho powolením připojił. I jiní tři towaryši potom přišli a pomohli mu sítí ewangelickau množstwí ryb zatáhnauti. Což

aby snáze wykonali, dárky sice sprostné, wšak Chinenským welmi wděčné, jako hodinky a sklenné oči[1]) mandarinum, starostům a zemským auředníkům darowali. Wýtah také učení křesťanského, knížku kterauž Latiníci katechismus jmenují, sinskau řečí wytiskli a s welikým duchowním úžitkem mnohým učeným lidem ji darowali. Wyprawowali tolikéž mandarinům, kterak, opustíc swau miłau włast, tři léta na moři se pławili, aby do Chiny mohli se dostati a ta práwa, kterým w swětě rowných není, poznati a swé též wyjewiti jim křesťanské obyčeje. K lidu pak nad míru łaskawě a příwětiwě se ukazowali, wlídně a pokorně s každým rozmłauwali a o to welkau měli péči, aby w žádném jich skutku ani w słowu žádný pohoršení a aurazu sobě newzał.

Z těch a jiných těm podobných příčin i lid i mandarinowé je zamiłowali welice. Ale když jim jeden dům był jako z smíchu dán k obydlí, kterýž plný był obłud a hrozných strašideł a oni je Božskau a kněžskau mocí wyženauc, bezpečně w tom místě bydleli: s welikým podiwením mnozí Sinenští Pána Boha křesťanského počali sławiti. Był pak z našich kněží jeden w hwězdářském umění a w tom, kteréž Latiníci ars memoriæ nazýwají, to jest umění pamětné, welmi zběhłý; neb co jest słyšeł, četł aneb widěł, hned mohł z paměti wšecko pořád i narůzno každému wyprawiti. Tak se to wšem diwně zdáło, že jako do škoły k němu se wšickni učení walili a on, wěci učené jim přednášejíc, o nebeských a wěčných přitom je wyučował.

Těmi tehdy prostředky wšecky menší zemské auředníky a učené lidi táhli po sobě až i s tutanem jedním, to jest, jisté krajiny náměstkem králowským, w známost wešli, kterýž času jednoho je nawštíwił s welikým komonstwem. Sławně jako který w Ewropě nejsławnější potentát, w sukni hedbáwnau był oblečen, kteráž około podołku stříbrné a złaté zwonečky měła a na hławě pozłacenau nesł korunu. Około něho mnoho mandarinůw w swém mandarinském oděwu, kteříž když on s stolice scházeł, na níž wysoce nesen był, na kolena před ním klekali. Welmi se tomu wšecko město diwiło, že náměstek králowský cizozemce tak wlídně nawštěwuje, a jeho příkładem i jiná knížata je nawštěwowali a s nimi obcowali i stolili. Wystawěł jim týž tutan na swůj nákład dům a na něm napsati dał: „Tuto bydlí swatí muži, kteříž sem od západu słunce přišli“, a kosteł, na němž napsał: „Zde prawá Boha nebeského učí se wíra.“ Ale když składali oděw swůj a bonzůw i učených lidí raucho na se wzali, tu teprwa s takowau wlídností a upřímností wšecko panstwo we wšech spůsobích posedění, wítání, jídle, nápisích tak s nimi zacházeło, jako by jim we wšem rowni byli.

Ale aby snad tito Boží służebníci w lidském ramenu naděje swé newzkładali a w přátelství knížat mnoho sobě zakładajíc, duší lidských łowení ospale newyhledáwali: častými ostny protiwenství býwali od Pána Boha wzbuzowáni. A nejprwé domníwali se po dwakrát, že jasný čas a dobrau chwíli mají Božího požehnání a z Chiny že nikdá wíce nohy newynesau, a w tom hned po dwakrát země prázdni ač na krátký čas býti museli. A opět nejednau, když se jim největší děła od knížat některých poctiwost, hle jiní se wytazujíc,

[1]) breyle.

kterak by naši do zemi jich se wlaudili, je umínili wypowěděti a z města do města hnáti. Často když slowo Boží měli zjewně hlásiti a pohany z powolení wládyk křtíti: před wládaři státi museli a swé newinnosti hájiti. Často budauc listem místokrálowským za obywatele země wyhlášeni, slowo Boží důwěrně rozsíwali, kostel i dům wystawený držíc, knihy wydáwajíc, w nebezpečenstwí žiwota, dobré pověsti i wyhnání upadli. Ale to žádnému diwné nebude, kdo wí, že Pán Bůh wšemohaucí tak s swými nejmilejšími přátely zachází, aby ho tím spůsobem wíce milowali, a že protiwenstwí jest w prawé wíře a u prawých Božích služebníků, poznali. K tomu také podwodně wymyšlené klamy tomu mnoho pomáhali. Ale wšak w krátké chwíli wšecky básně proti nim wymyšlené zmizely a prawda zwítězila. A naposledy toto se dálo z té příčiny, že w Chině proměny wrchností a auředníkůw králowských jsau časté a tak, co se zdá od jednoho nenáležitě býti učiněno, to druhý jeho potomek ruší. Protož tito Boží rybáři ne tak přílišně pečowali o menší mandariny, ale pokaušeli se o to nejednau, aby přístup k samému králi jim dán byl, až l. P. 1602 tři patres do Pakwinu města přišli a králi dary ač nedrahé wšak wděčné a w Chině newídané, hodiny, přinesli. A on jim pokrm dáwal a w městě popřál bydleti a w tom mnozí mandarinowé křtu swatého požádali. Naposledy léta 1607 mocným listem králowským wyhlášeni jsau za obywatele a domácí zemí těch, dům w Pakwinu sobě wystawěli, ač z klamů lstiwých lidí často protiwenstwí i potom snášeli. A okolo toho času již sto a dwadcet křesťanůw získali byli w Pakwinu městě a jinde a čtyři mládence sebau měli, kteříž jich řehole žádostiwi byli následowati a swé krajany sinské na wíru přiwésti. A troje sídlo w tom králowstwí měli.

LXV.

Jan Amos Komenský.

Komenský narodil se sice w Niwnicích (28. Března 1592), ale wyrostl w Uherském Brodě. W dětských létech umřeli mu rodiče a on sirotek, nemaje pečliwých poručníkůw, zůstal beze wšeho řádného učení. Bylo mu již 16 let, když puzen jsa tauhau po wědomostech, dostal se do škol. L. 1612 odebral se pro další wzdělání do Herbornu w Nassawsku a později na uniwersitu Heidelberskau. L. 1614 wrátil se do otčiny, a poněwadž neměl ještě let, aby mohl býti přijat za kněze, zastáwal w Přerowě učitelstwí. L. 1616 dostal se za správce duchowního osady bratrské do Fulneku, kdež prožil nejpokojnější snad dobu swého žiwota. Fulnek l. 1621 od wojákůw španělských náhle byl přepaden a wypálen, přičemž wšecko jmění Komenského přišlo na zmar. Opustiw spáleniště, nalezl útulek nejprwé u přízniwce swého Karla z Žerotína a později u pana

Jiříka Sádowského w Krkonoších. W trapném tom čase složil prwní dwa spisy swé: Labyrint swěta (1623 w samotě pod horau Klopotem u Brandeysa) a Hlubinu bezpečnosti (1625). Rok 1628 učinil konec Jednotě bratrské w Čechách a Morawě. I Komenský, opustiw otčinu, odstěhowal se do Lešna w Poznaňsku, kdež se již od l. 1548 osada bratrská byla utwořila. Zde sepsal okolo r. 1630 Informatorium školy mateřské a českau Didaktiku. Oba tyto spisy teprwé w nowějších dobách objeweny a wytištěny byly. Dílo wšak, které jméno Komenského po wší wzdělané Ewropě rozhlásilo, wyšlo l. 1631; jest to Janua linguarum reserrata. Zdarem tím powzbuzen, předsewzal si Komenský, sestawiti pro weškeré wyučowání nowé knihy učebné a methodické. Nemoha wšak k předsewzetí tak welikému o swé ujmě přistaupiti, staral se wšemožně, aby získal mæcena, který by jej a spolupracowníky jeho potřebným nákladem založil. Po marných pokusech w Polsku zaswitla mu naděje z Anglicka. Parlament slíbil mu podporu, a Komenský wydal se l. 1641 do Londýna. Než nepokoje domácí w Anglii snahám jeho wzniku nedaly. Protož přijal hned následujícího roku nabídnutí bohatého kupce hollandského, Ludwíka z Geeru, tehdá w Savedsku bydlícího. Přeplawiw se přes baltické moře, seznámil se s kancléřem Oksenstiernau, kterýž se zalíbením proskaumal náwrhy jeho a k jich prowedení ochotně jej pobádal. Komenský hned ruku k dílu přiložil, usadiw se w pruském městě Elbinku, kdež se dostatečné prázdně a poklidu nadál. Pan Geer poskytowal mu pomoci; když ale práce nešla tak rychle, jakož očekáwal, býwalo Komenskému slýchati nejen wýčitek ale časem zápasiti i s nauzí a nedostatkem. L. 1648 byla prwní část díla předsewzatého dokonána, od šwedských komissarůw schwálena a wytištěna. Mezitím wywolen byl K. za staršího w Jednotě i musil se přesídliti zase do Lešna. Zde došlo jej l. 1650 pozwání od Sigm. Rákoce, aby přišel do Šaryšského Potoka, sídla knížecího, a školy podlé plánu swého zřizowati se jal. Nenalezl wšak ochotné wůle a pokoje k úkolu tomu, tak že již l. 1654 do Polska se nawrátil. Dwě léta později potkala jej nejhorší nehoda. Šwedi jedním šmahem dobyli Polska. Lešno od nich z úcty ku Komenskému zůstalo ušetřeno, ale sotwa Poláci obdrželi wrch, těžce zato pykati musilo. Město lehlo popelem, Komenský pak ztratil tu nejen wšecken swůj majetek, ale, což mu žalostnějšího bylo, i swé rukopisy, mezi nimiž i slowník latinskočeský a českolatinský, owoce 46leté

píle. Tu odebral se do Amsterdamu k panu Geerowi. Wšecken čas obracel nyní na spisy náboženské a na dokonání díla swého pansofického. Awšak konce se nedočkaw, skonal dne 15. Listopadu 1671.

1. Z Labyrintu swěta.

Pautník staw učených prohlédá.

1. Řekł ke mně wůdce můj: Již já mysli twé rozumím, kam tě táhne: mezi učené s tebau, mezi učené; to pro tebe wnada, to lehčejší, to pokojnější, to mysli užitečnější žiwot. Ba tomuť jest tak, dí Tłumočník. Nebo co rozkošnějšího býti může, jako aby člowěk nechaje a nedbaje hmotného toho těła kwałtowání, s samým wšelijakých ušlechtiłých wěcí zpytowáním zacházeł? Toť w prawdě jest, což smrtedlné lidi nesmrtedlnému Bohu podobné a téměř rowné činí, aby jako wšewědaucí byli, co na nebi, na zemi, w propastech jest neb bude, wšecko stíhajíce, wšecko znajíce; ač ne wšechněm w jednostejné dokonałosti, prawdať jest, toho se dostáwá. Weďtež mne tam; proč meškáte? řekł jsem.

2. I přijdeme k bráně, kterauž mi disciplinam jmenowali: a ta była dłauhá, úzká a tmawá, plná zbrojných strážných, kterýmž se každý, kdo do ulice učených chtěł, opowěditi a průwodu žádati museł. I widěł jsem, že haufowé lidu, zwłáště mładého, přicházeli, a byli hned na rozličné trpké exameny bráni. Nejprwnější examen při každém był, jaký měšec, jaký zadek, jakau hławu, jaký mozek a jakau kůži přináší. Była-li hława oceliwá a mozek w ní ze rtuti, zadek ołowěný, kůže železná a měšec złatý, chwálili a hned ochotně dále wedli: neměł-li kdo toho paterého, aneb mu kázali zpět aneb špatně tušíce, tak na zdařbůh přijímali. I řekł jsem diwě se: Co pak jim tu na tom paterém kowu záleží, že se tak pilně nató wše dobýwají? Ba mnoho, dí Tłumočník. Nemá-li kdo oceliwé hławy, rozpukne se mu; nemá-li w ní tekutého mozku, nebude z něho míti zrcadła; nemá-li plechowé kůže, newytrpí formací; nemá-li ołowěného sedadła, newysedí nic, roztrausí wšecko; a bez złatého měšce, kde by nabrał času, kde mistrůw, žiwých i mrtwých? Či mníš, že tak weliké wěci darmo přicházeti mohau? I porozuměł jsem, kam se to směřuje, že se k tomu stawu zdrawí, wtip, ustawičnost, trpnost a nákład přinášeti musejí, a řekł jsem: Takť se tedy oprawdu říci může: Non cuivis contingit adire Corinthum, nekaždému se dřewu dostane býti fládrem.

3. I wejdeme dále do brány a widím, an každý ten strážný jednoho neb wíce jich na práci wezma a s ním se weda, do uší mu cos dmýchá, oči protírá, nos a chřípě wyparuje, jazyk wytahuje a obkrajuje, ruce a prsty skłádá a rozkłádá, a newím co wíc nedělá. Někteří se i hław prowrtowati a cos naléwati pokaušeli. Nad čímž Tłumočník zděšeného mne wida: Nediw se, řekł; učení ruce, jazyk, oči, uši, mozek a wšecky wnitřní i zewnitřní smysły jinakší než hlaupý lidu obor míti musejí: protož se tu přeformowáwají, a to bez práce a odpornosti býti nemůž. W tom pohledím a spatřím, jak nebozí mnoho od toho přeformowáwání dáwati museli. Ne o měšci, než o kůži, již mu-

seli nastawowati, prawím. Tytýž zajisté pěst, rafije, ferule, metła na líci, na lebu, na hřbetě, pod sedadły se octła, až krwawau cedili a téměř napořád prauhů, šrámů, modřin, mozołů plni byli. Což někteří widauce, dřiw než se jim dali, jen do brány nahlednauc, caúwali; jiní formowatelům těm z rukau se wydrauc, zutíkali tolikéž. Menší jich počet dotrwał, až na prostranno puštěni: až i já také, do toho stawu chut maje, formací tu jsem, ač ne bez nesnadností a trpkostí, wystáł.

4. Z brány když wycházíme, widím, že každému tomu ponabraušenému cejch dáwají, po němž by, že mezi učence přináleží, poznán býti mohł, kałamář za pás, za ucho péro a do ruky prázdnau knihu k shledáwání umění: i dostał jsem toho také. Tu pak dí mi Wšezwěd: Nu již tu máme čtwero rozcestí, do filosofie, mediciny, jurisprudentie a theologie: kam nejdřiw chceme? Jak saudíš, řekł jsem. On zase: Dojděme nejprw na plac, kdež se wšickni scházejí, aby se na ně zespołka podíwał: potom auditoria porůznu procházeti budeme.

5. I uwede mne na nějaký ryňk, a aj tu obłakowé studentů, mistrů, doktorů, mładenců i šediwců! Z nichž někteří po hromadách se drželi, społu rozmlauwajíc a disputujíc; jiní se do kautů tiskli jiným s očí. Někteří (což jsem dobře wyšetřił, ale jsem jim toho tam młuwiti nesměł) měli oči a neměli jazyka; jiní měli jazyk a neměli očí; někteří toliko uši bez očí a jazyka a t. d.: takž jsem porozuměł, že i tu nedostatkowé přebýwají. Wida pak já, že wšickni tito odkuds wycházejí, a zase tam wcházejíce, jako wčeły z aule a do aule se motají, pobídnu, abychom tam také wešli.

6. Takž wejdeme: a aj tu síň weliká, jíž jsem ani konce neznamenał a w ní po wšech stranách plno polic, přihrad, škatulí a krabic, že by jich na sta tisících wozůw neodwoził, a každá měła swůj nápis a titul. I řekł jsem: Do jakéž jsme toto apatéky wešli? Do apatéky, řekł Tłumočník, kdež se lékowé proti neduhům mysli chowají a ta włastním jménem bibliothéka słowe. Pohleď, jací tu neskonalí składowé maudrosti! Hledě tedy já, widím učenců páteře přicházejících rozličně se około toho zatáčeti. Někteří nejpěknější a nejsubtylnější wybírajíce, po kusu z nich wytahowali a do sebe přijímali, powłowně sobě žwýkajíce a zažíwajíce. Já přistaupě k jednomu, táži se, co děłá? Odpowěděł mi: Prospíwám. A jaká w tom chut? dím já. On zase: Dokud se to w ústech žwýká, náhořkost neb nákysełost číti, potom se obrací w sładkost. A nač pak to? řekł jsem. Odpowěděł: Lehčeji mi to přichází wnitř nositi a jsem tím jistší; a co užitku newidíš? I hledím na něj pilněji, a widím jej tłustého a tučného, barwy krásné, oči se mu jako swíce stkwěly, řeč była pozorná a wšecko při něm čiłé. I dí mi Tłumočník: Owšem pak tito.

7. I pohledím, a aj někteří tu welmi [illegible]kotně s tím zacházejí, pořád, co jim k rukám přišło, do sebe cpaj[illegible] Na něž pilněji hledě, newidím nic, aby jim barwy neb těła neb tuk[illegible] přibýwało, kromě samého břicha odutí a rozecpání: a widím, že c[illegible] do sebe nacpali, zase to nezažité z nich lezło. Někteří z těch takov[illegible]ch i w záwrat upadli a s smysłem se pomíjeli; někteří od toho bled[illegible] schli i mřeli. Což jiní widauce, na ně sobě ukazowali, a jak nebez[illegible]no s knihami (nebo tak krabicím těm říkali) zacházeti, sobě wypra[illegible]wali; někteří prchali pryč; jiní aby jen opatrně s nimi zacházeli, [illegible]apomínali se.

Protož toho do wnitř nepřijímali, než s předu i zadu pytlíků a mošen sobě nawěsíce, do těch ty škatule cpali, a ty nosíc, když co promluwiti neb napsati było, z kapsí wytahowali a odtud do úst a péra brali. Já znamenaje to, řekł jsem: Tito tuším w kapsích umění nosí? Odpowěděł Tłumočník: Memoriæ to subsidia; čis nesłýchał? Słyšeł jsem pak od některých ten spůsob chwáliti, že ti prý jen usezené wěci wynášejí. A můžeť býti; než já jsem jiné tu nepohodlí znamenał. Přihodiło se při mé přítomnosti, že někteří swé škatule roztrausili, a některým, když jich poodłožili, oheň zejma se popálił. Ach, jakého tu běhání, rukama łomení, naříkání, na retu wołání! Nechtěł žádný pro tu chwíli wíc disputowati, psáti, kázati; než zwěsa hławu chodił, chaulił se, rděł, u koho wěděł, prosbau i penězy zase nádobíčko shledáwaje: ježto kteří wnitř zachystáníčko měli, takowé příhody ne tak se báli.

8. Já mezitím opět jiné spatřím, kteříž ani ne do kapsy sobě ty škatule dáwali, než nosili do pokojíkůw kamsi. Za nimiž wejda, widím, ani pěkná na ně pauzdra strojí, rozličnými barwami líčí, někteří i stříbrem a złatem obkłádají, do polic pořádají a zase wytahujíce na ně hledí: pak zase skłádají a rozkłádají, přistupujíce a odstupujíce, sobě i jiným, jak to pěkně stojí, ukazují, wše powrchu; někteří také časem na titule, aby jmenowati uměli, nazírali. I dím: Co pak tito łaškují? Odpowí Tłumočník: Miłý brachu, pěkná wěc jest pěknau míti bibliothéku. I když se jí neužíwá? dím já. A on: I ti kdož bibliothéky milují, mezi učené se počítají. Já sobě na mysli: Jako někdo kładiw a klíští hromady maje a k čemu jich užíwati neweda, mezi kowáře. Říci wšak toho, abych sobě něco neutržił, nesměł jsem.

9. Než wyjdauc my zase na síň, uzřím já, že těch apatékářských nádob wždy wíc a wíc po wšech stranách přibýwá, a hledím, odkud je pak nosí? I widím, že z jakéhos zastření, za kteréž já také wejda, spatřím mnoho saustružníkůw, ani teď jeden nad druhého pilněji a křtałtowněji z dřewa, kostí, kamení a rozličných materií škatule ty formují, a mastí či dryákem naplníc, k obecnému užíwání dáwají. A Tłumočník mi dí: Tito jsau ti chwáły a wšelikého zwelebení hodní lidé, kteříž nejužitečnějšími wěcmi pokolení swému słauží, že pro rozmnožení maudrosti a umění žádné práce, žádného úsilí nelitujíce, sławnými dary swými s jinými se sdělují. I uděłá mi se chut podíwati se, z čeho a jak se to (co dary a maudrosti nazwał) děłá a strojí. A spatřím jednoho tuším či dwa, kteříž wonná koření a byliny shledáwajíce, krájeli, třeli, wařili, distillowali, rozkošné dryáky, lektwaře, syrůpy a jiná žiwotu lidskému užitečná lékařstwí strojíce. Naproti tomu jiné spatřím, že jen z jiných nádob wybírali a do swých překładali; a těch było na sta. I řekł jsem: Titoť wodu přeléwají. Odpowěděł mi Tłumočník: I tak se umění množí. Nebo zdaž se jedno a též jinak a jinak přistrojiti nemůž? A k prwnějším wěcem wždy se něco přidati a přioprawiti můž. A zkaziti také, — řekł jsem já s hněwem, wida patrně, že se fałeš prowodí. Některý zajisté cizí nádobky dopadna, aby swých několik naplnił, rozřídił, jak mohł, leda pomyjí přiléwáním; jiný zase přidáwáním lecjakés matłaniny, třeba prachu a smetí, zahustił, jen aby se také nowé zaděłání zdáło. Mezitím nápisy nádhernější než onino přiwěšowali a nestydatě jako jiní

dryáčníci každý swé welebił. Kdež mi i diwno i hněwno było, že (jakž jsem prw nawrhł) řídký kdo wnitřní podstatu examinował, než wšecko napořád aneb aspoň bez rozdíłu brali; a pakli kteří wybírali, jen zewnitřního křtałtu a nápisů hleděli. A tu jsem porozuměł, čím to jest, že jich tak máło k wnitřní čerstwosti mysli přichází; nýbrž čím kdo těch léků wíce do sebe hltał, tím že se wíce dáwił, bledł, wadł a chřadł. Spatřił jsem pak přeweliký díł miłých těch dryáků, jimž se nikdy k žádnému lidskému užíwání přijíti nedostało, než jen mołům a čerwům, pawaukům a mauchám, prachu a plesniwosti, naposledy smutným skřínkám a zadním kautům za podíł były. Čehož bojíce se někteří, jak brzy dryák swůj dostrojili (ba někteří dříw než strojiti dobře začali) hned po sausedech, præfací, weršů anagramm prosíce, běhali; hned patrony, kteříž by nowým strojům jména a měšce půjčili, shledáwali; hned titule a nápisy jak nejozdobněji líčili; hned rozličných figur a obrázkůw kwětowáním jak nejkadeřawěji premowali, sami to také lidem wstříc nosili, podáwali a jakořka bezděk cpali. Ale widěł jsem, že naposledy ani to již nepomáhało, proto že to přes příliš přemnoženo było. I litował jsem nejedněch, že mohauc čistý míti pokoj, beze wší potřeby a úžitku, nýbrž w šanc sázením jména swého a se škodau bližních w to dryáčnictwí se dáwají. Očemž když jsem náwěští dáwał, nenáwist jsem získał, jako bych obecnému dobrému překážeł. Mlčím již, jak někteří z wěcí naprosto jedowatých ty swé konfekty strojili, tak že tak mnoho se trawenin jako lékařstwí prodáwało, a nelibě jsem ten neřád nesł; ale nebył kdo toho naprawiti.

10. Takž zase na plac učených wyjdeme: a aj swády, různice, rwačky, shon mezi nimi. Řídký tu był, kdož by s někým tahanice neměł, nejen mładí (což by se nedospěłého wěka drzosti přičísti mohło), než i ti starci wespołek se drancujíce. Nýbrž čím kdo za učenějšího aneb sám sebe držeł aneb od jiných jmín był, tím wíce různic začínał a na jiné wůkoł šermował, sekał, házeł a střílel, až hleděti hrozno było, pochwału a słowútnost w tom sobě zakłádaje. I řekł jsem: Ale což to pro miłý Bůh? Wšak jsem já myslił a takť mi od wás slibowáno, že toto nejpokojnější staw jest: já pak tu mnoho různic nacházím. Odpowěděł Tłumočník: Synu, nerozumíš ty tomu: wšak se to oni brausí. Co, brausí? řekł jsem. An já rány widím a krew a hněw a wražedlnau jedněch k druhým nenáwist? Wšak jsem podobného nic w žádném stawu řemeslníků nespatřił. Bez pochyby, řekł on, oněch umění jsau řemeslná, otrocká, těchto swobodná. Protož čeho se oněm nedowoluje, aniž by se při nich trpěło, toho těmto plná swoboda. Ale jak to řádem słauti má, řekł jsem, já newím. Zbroj sic jejich na pohledění strašného se nezdáło nic. Nebo kopí, kordy a tulichy, jimiž na sebe sekali a bodli, kožení byli, jichž nedrželi w rukau, než w ústech. Střełba pak jejich była ze třtin a písku, kteréž prachem wodau rozpuštěným nabíjejíce, papírowými štáfy na sebe házeli. Nic, prawím to, po wrchu hledě, hrozného se nezdáło: já wšak wida, jak když někdo mírně trefen był, sebau trhał, křičeł, winuł, utíkał, snadně mi porozuměti było, že to ne žert, než oprawdowý boj jest. Na někoho jich mnoho dotírało, až wšecko od mečůw około uší břinkało a kulí papírowých jako krupobití naň padało. Někdo, statečně

se bráně, obránił se a wšecky odbůjce swé rozehnał: jiný ranami jsa přemožen padł. A widěł jsem tu neobyčejnau jinde ukrutnost, že ani poraženým již a mrtwým neodpauštěli; nýbrž tím wíc a nelítostiwěji na ně sekali a flekali, každý natom, který se mu již nebránił, nejraději rekowstwí dokazuje. Někteří s sebau mírněji zacházeli, wšak hádky a nedorozumnění prázdni nebyli. Nebo sotwa kdo co promłuwił, aby mu hned jiný někdo na odpor newstaupił. I o sníh, bíłý-li jest či černý, i o oheň, horký-li jest či studený, hadrunky były.

Pautník přišel mezi filosofy.

I dí mi Tłumočník: Nu již tě ale mezi samy filosofy, jejichž práce jest k naprawení nedostatků lidských prostředků wyhledáwati, a w čem prawá maudrost záleží, ukazowati, uwedu. A já řekł: Tuť se snad bohdá jistému něčemu naučím. On řekł: Owšem; nebo to jsau lidé, kteříž prawdu každé wěci znají, mimo jejichž wědomí ani nebe nic neděłá, ani propasť ničeho neskrýwá; kteříž žiwot lidský k ctnostem ušlechtile formují, kteříž obec a krajiny oswěcují, kteříž Boha přítele mají, maudrostí swau k jeho tajnostem dosahujíce. I pojďmež, řekł jsem, pojďme mezi ně, prosím, tím spíše. Ale jakž mne tam uwedł a já množstwí starců a diwné jejich trety spatřił, strnuł jsem. Tu zajisté Bion tiše seděł, Anacharsis se procházeł, Thales létał, Hesiodus orał, Plato w powětří ideas honił, Homerus zpíwał, Aristoteles disputował, Pythagoras mlčeł, Epimenides spał, Archimedes zemi odstrkował, Solon práwa a Galenus recepty spisował, Euklides měřił síň, Kleobulus budaucí wěci zpytował, Periander powinnosti rozměřował, Pittakus wáłčił, Bias žebrał, Epiktetus słaužił, Seneka mezi tunami złata sedě chudobu wychwalował, Sokrates o sobě každému, že nic neumí, powídał, Xenofon naproti tomu každého wšemu naučiti slibował, Diogenes z sudu wykaukaje wšecky mimo jdaucí haněł, Timon wšechněm złořečił, Demokritus wšemu tomu se smáł, Heraklitus naproti tomu płakał, Zeno se postił, Epikurus hodował, Anaxarchus prawił, že to wšecko nic není, jen že se to tak zdá. Jiných drobnějších filosofků mnoho było, a každý obzwłáštního něco prowodił, čehož jsem ani nezpamatował wšeho, aniž mi se připomínati chce. Díwaje se pak nato, řekł jsem: Ale toto-liž jsau ti mudrcowé, swětło swěta? Ach, ach, jáť jsem se jinakších wěcí nadáł. Wšak tu jako sedláci w krčmě každý wyje a každý jináč. Řekł mi Tłumočník: Tys błaud, ty těm tajemstwím nerozumíš. Já słyše že tajemstwí jsau, počnu o nich bedliwě přemyšlowati a Tłumočník počne mi je wykłádati. W tom aj přistaupí jakýsi, také w filosofském hábitu (jmenował se Pawłem Tarsenským) a pošeptał mi do ucha: „Zdá-li se tobě kdo maudrým býti w tomto swětě, budiž błáznem, aby maudrým učiněn był. Maudrost zajisté swěta tohoto błáznowstwím jest u Boha. Nebo psáno jest: Zná Pán přemyšlowání maudrých, že jsau marná." S kterauž řečí, poněwadž jsem widěł, že co mé oči a uši widí a słyší, se srownáwá, ochotně jsem natom přestał, a: Pojďme někam jinam, řekł. Tłumočník pak můj błáznů mi nadał, že maje já se od maudrých něčemu naučiti, od nich utíkám. Ale já šeł mlče předce:

Pautník prohlédá hrad Fortuny, a nejprw přístup k němu.

1. Když k tomu miłému hradu přijdeme, widím nejprw zástupy lidu ze wšech města ulic se sbíhajících a obcházejících, a kudy by se zhůru dostati mohli, ohlédajících. Była pak na ten hrad jediná, wysoká a úzká brána, ale kteráž zabořená, zawalená a trním zarostłá była: słauła poně Ctnost. A praweno mi o ní, že před časy ona sama toliko k wcházení na hrad wystawena była, ale že se brzy potom příhodau jakausi zabořiła: protož jiných menších že naděłáno a té necháno, poněwadž příliš příkro, nepřístupno a nezwolno było choditi skrze ni.

2. Prołámány tedy zdi a naděłáno forten s obojí strany, kteréž já prohlédaje, widěł jsem nápisy jich: pokrytstwí, łež, pochlebenstwí, neprawost, fortel, násilí atd. Ale když jsem to tak jmenował, a kteří tudy wcházeli, słyšeli: hněwali se na mne, reptali, shoditi mne dołů chtěli, tak že jsem stauliti museł. Díwaje se pak, widěł jsem, že někteří předce tau starau branau skrze rum a trní lezli; jedni prolezli, a jiní nic: a ti teprw se zase do dolejších bran wraceli a jimi procházeli.

3. I wejdu tam také a spatřím, že tu ještě hrad není, než plac, na němž množstwí lidí stojí zhůru k wyšším palácům wzhlédajících a wzdychajících. Když jsem se ptał, co ti tu děłají? odpowědíno mi, že jsau čekanci, łaskawého paní Fortuny wzezření a na hrad puštění očekáwající. A co se newšickni ještě tito tam dostanau? wšak wšickni o to wěrně pracowali. Odpowěděł: Přičiněti se každý můž, jak wí a umí; naposledy wšak na paní Fortuně, koho ona k sobě přijíti chce neb nechce, záleží. Můžeš se podíwati, jak to jde. I widím, že tam již wýše žádných schodů ani bran není, než koło jakési ustawičně se točící, k němuž kdo se připał, zhůru na podłahu wynešen był a tam teprw od paní Fortuny přijat a dále puštěn. Dole pak nemohł kdo chtěł koła se chytiti, než koho k němu úřednice paní Fortuny jménem Náhoda přiwedła aneb na ně wsadiła; jinému každému ruce sklauzły. Ta pak regentka Náhoda chodiła mezi haufem, a koho se jí událo, toho chytiła a na koło wsadiła: ježto se jí někteří welmi na oči tiskli, rukau podáwali, prosili, swé wynałožené práce, poty, mozoły, šrámy a jiné zasłaužiłosti předstírajíce. Ale já držím, že naprosto hłuchá i slepá býti museła, tak že nic ani k osobám newzhlédała ani proseb nedbała.

4. Mnozí tu z wšelijakých stawů byli, které jsem prwé widěł, že w powołání swém a skrze bránu Ctnosti aneb také skrze postranní fortny práce a potu nelitowali, awšak se štěstí dočekati nemohli: jiný, nato třeba ani nemyslící, był za ruku ujat a zhůru nešen. Z oněch pak čekanců mnozí přewelmi tesklili, že na ně pořádka přijíti nechtěła, až nejeden ošediwěł: někteří sobě zaufali, a pustíc od štěstí, wraceli se k łopatowání swému, z kterýchž opět někteří roztaužíce se k hradu lezli, očí i rukau k paní Fortuně podáwajíc: tak že expektantů těch spůsob tak i jinak bídný a teskliwý jsem shledał.

Pautník spůsob boháčů prohlédá.

1. Řekł jsem pak wůdci swému: Nu již bych také, co tam nahoře jest, jak Fortuna swé hostě ctí, rád spatřił. Dobře, řekł on a wznesł se, než jsem zwěděł, se mnau zhůru, kdež paní Fortuna, na kauli stojeci, řetězy, zápony, měšce, titule a jména, medy a cukry rozdáwała a teprw dále zhůru pauštěła. I pohledím na stawení hradu, kteréž o trojím ponebí było, a spatřím, že některé do dolních, jiné do prostředních, jiné do wrchních pokojíků uwozují. I dí mi Tłumočník: Zde dole přebýwají, které paní Fortuna penězy a zbožím poctiła; w prostředních pokojích ti, které rozkošemi krmí; w horních pak palácích, které słáwau přiodíwá, aby od jiných spatřowáni, chwáleni a ctěni býti museli. Některým dwojího społu neb i wšeho trojího přeje, a ti se, kam chtí, procházeti mohau. Widíš, jak šťastná wěc jest, komu se sem dostati dostane.

2. Pojďmež tedy, řekł jsem, mezi tyto třebas nejprw. Takž wejdeme do dolních sklepů, a aj tam tma a neweseło! tak že jsem nic téměř newiděł ponejprw, jen že jsem břinkání jakés słyšeł a puch stuchliny zarážeł mne ze wšech kautů. W tom když se mi trošku zrak probere, widím plno ze wšelijakých stawů lidí, ani tu chodí, stojí, sedí, leží, a každý má pautami zpaté nohy a ruce swázané řetězem, někteří přitom i na krku řetěz a na hřbetě břímě nějaké. I zděsił jsem se a řekł: Což pak toto, pro krále, do žaláře jsme nějakého přišli? Odpowěděł mi, směje se, tłumočník: Jakýs ty nerozum? wšak toto darowé jsau paní Fortuny, kterýmiž ona miłé syny swé obkłádá. A já ohlédaje jednomu i druhému i třetímu těch jeho darů, widím ocełowá pauta, železné řetěze, ołowěnau neb hlíněnau nůši. A jacís to darowé? dím, o tyť bych já nestáł. Ale błaude, zle ty hledíš, dí mi Tłumočník, wšak pak złato jest wšecko to. I hledím znowu ještě pilněji a powídám mu, že já předce newidím než železo a hlínu. Ej nemudruj tak příliš, dí on; wěř jiným wíce než sobě; pohleď jak oni sobě toho wáží.

3. I hledím a spatřím swůj diw, jak se oni přewelice w tom opautání swém kochali. Tento sobě počítał kraužky řetězu swého; jiný je rozbírał a zase skłádał; jiný řetězu sobě rukau potěžkáwał; jiný ho na pídi měřił; jiný k ústům bera líbał; jiný ho před mrazem, horkem a úrazem chráně, šátkem obwinował. Někteří dwa neb tři se sstaupíc, měřili je sobě a potěžkáwali jeden proti druhému; kdo swůj lehčejší znamenał, kormautił se a bližnímu záwiděł; kdo wětší a těžší měł, chodił wůkoł, duł se, honosił a chłubił. Ač mezi těmi opět někteří tiše w kautě sedíc, w welikosti řetězů a paut swých tajně se kochali, nestojíc o to, aby jiní widěli, záwisti, zato mám, a krádeže se bojíce. Jiní zase plné truhły měli hrudí a kamení, kteréž sem i tam překłádali, odmykali a zamykali, nikam odtud, aby o to nepřišli, nesmějíce ani nespějíce. Někteří ještě ani truhłám newěřili, nawázali a nawěšeli toho około sebe tak mnoho, že ani choditi ani státi s tím nemohli, než leželi toliko, dychtíce a chroptíce. Což já wida, řekł jsem: Ale toto-liž mají, pro wšecky swaté, šťastní lidé słauti? an jsem dole, práce, kwałtowání lidská prohlédaje, nic bídnějšího nespatřił jako toto štěstí jest. Wšezwěd řekł: Prawda jest sic (což tajiti?) že míti toliko

tyto Fortuny dary a jich neužíwati wětší starost jest než rozkoš. Ale tím paní Fortuna winna není, dí Tlumočník, že někdo darů jejích užíwati neumí. Ona se s swým neskaupí, než ti někteří stuchlíci ani sobě ani jiným ku pohodlí toho obrátiti neumějící. Ač naposledy, děłej si z toho co děłej, předceť jest to weliké štěstí „Míti." Já o takowé štěstí, jaké tu widím nestojím, řekł jsem.

2. Z Didaktiky.

Jak dělati, aby žiwota k studiím dosti bylo.

Libují sobě maudří Hippokratesa starého lékaře aforism prwní, kterýž (lékařské umění w summu uwésti začínaje) tak położił: Žiwot krátký, umění dłauhé, příležitost rychle míjející, zkušowání nejisté, dowtipowání nesnadné. Čímž pět překážek pro něž řídcí k wrchům umění lidských wycházejí, jadrně wysłowił.

Prwní jest krátkost žiwota. Nebo začnauce žiwi býti a něčemu wyrozuměti, mřeme, a to, co se při nás ukazowati začało, s námi.

Druhá wěcí, kterýchž uměti potřebí, náramná rozšířenost, jichž k wypořádání wíce by času, než ho na swětě míti můžeme, potřebí było.

Třetí nedostatek příčin a příležitostí dobrých, aneb jsau-li kdy, rychłe jich míjení. Nebo nejlepší jest příležitost w mładosti, an wěk ten obyčejně w hříčkách ztráwíme; jiná příležitost, dá-li se kdy, než zwíme, usmekne se zase.

Čtwrtá zatemněłost wtipu a saudu našeho, že nesnadně k jádrům wěcí pronikati můžeme.

Pátá, chtěł-li by kdo dłauhým wyšetřowáním jak toto neb onono jest, porozumíwati, to že pracné jest a k tomu nejisté. Nebo přehlídne-li se co jednau třeba (což jak snadně se státi můž), wšecka observací w nejistotu přichází, aniž se kdy ubezpečiti lze.

Toto wše poněwadž wšelijak prawé jest, mysliti potřebí, zda by jak napraweno býti mohło. Napraweno pak býti nemůže leč 1. žiwota prodłužowáním, 2. umění ukracowáním, 3. příležitosti uchwacowáním, 4. wtipu k snadnému chápání otwíráním, 5. místo nejistého wyšetřowání, jistého základu, kterýž by chybiti nemohł, užíwáním.

A o tomť již młuwiti a toho wyhledáwati budeme tímto pořádkem: 1. Jak děłati, aby nám nebył žiwot krátký? 2. Jak děłati, aby učení na jisto było? 3. Jak děłati, aby snadné było? 4. Jak děłati, aby mocné było? 5. Jak děłati, aby krátké a hbité było, abychom ho mnoho wypořádati mohli?

Co se žiwota lidského tkne, nejen tuto Hippokrates na krátkost jeho naříká, ale to i sám Aristoteles činił, naturæ exprobrans, quod cervis, corvis et aliis animalibus tanta vivendi spatia concedat, člowěka pak k welikým wěcem narozeného že tak úzkými žiwota mezemi obmeziło. Ale maudře odpowídá Seneka: Non brevem vitam accipimus, sed facimus; nec inopes ejus, sed prodigi sumus: vita, si scias uti, longa est. Item: satis longa vita et in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocetur (De brev. V. C. I. etc). Naše tedy jest wina, jestliže se nám k wykonání welikých

wěcí žiwota nedostáwá, protože jej sobě mrháme sami, a to spůsobem dwojím: jedno mořením w sobě žiwota, aby nám dříwe času shasł; druhé mařením toho ostatku we wěcech neužitečných. Píše zajisté Hippolytus Guarinorius a dowodí, že každý člowěk, zdrawý se na swět narodě, tak mnoho kořenů žiwota w sobě má, aby kdo nejútlejšího jest přirození, šedesát, kdo nejsilnějšího, sto dwadcet let žiw býti mohł. Mře-li kdo před tím časem (jakož arci mře wětší díł lidí w dětinstwí, pacholetstwí, młádenectwí, mužstwí), že to nejde přirozením, než nešetrností lidskau, pokažením totiž a porušením w sobě nástrojů žiwota, z čehož násilná smrt následuje.

Že pak i to máło (třeba dwadcet, třidcet, čtyřidcet let) kdy by se dobře wynakłádało, k welikým wěcem stačowało, na důwod jsau někteří w pokolení lidském, kteříž w nemnohém wěku welikých wěcí dowodili. Alexander Weliký we třidcátém třetím létě wěku swého umřeł: awšak čeho w těch krátkých létech nedowedł? Wałky mnohé wykonał, wítězstwí weliká obdržeł, wšeho téměř swěta pánem učiněn, jména sobě nesmrtedlného dobył, jakž by snad jiný, tisíc let žiw jsa, nedowedł.

Sám Pán a Wykupitel náš, na swět posłán byw, ne wíce než 34 let w smrtedlném těle zůstał a weliké díło wykaupení šťastně wykonał; zdali ne na příkład nám (poněwadž wšecko, co při něm było, tajemstwí było), že jaký se koli komu wěk dostane, k wyřízení toho, což k wěčnosti stačuje, dosti jest?

A protož na toto dwé mysliti jest, má-li se w žiwotě mnoho sprawiti: 1. Aby těło před nemocmi a smrtí hájeno było. 2. Aby mysl rozumně w práce była zawozowána.

Těło pilně šetřiti, před nemocmi a úrazy hájiti powinni jsme proto: předně, že jest příbytek a stánek duše a to jediný, kterýž rozboří-li se, ona jiného nemajíc hned se ze swěta wen stěhowati musí; pakli se pomału trhá, łáme, boří aneb třeba zamoká, hnije, nepohodlné w něm bydlení má. Abychom tedy na palácu swěta, kamž miłostí Boží uwedeni jsme, co nejdéle a nejpohodlněji pobyti mohli, stánek ten swůj pilně opatrowati musíme. Druhé i proto, že těło nejen stánkem, ale i nástrojem jest duše rozumné. Duše zajisté, w těle jsauc, bez těła nic nemůž: ani słyšeti ani widěti ani młuwiti ani s místa na místo přecházeti atd., nébrž ani přemyšlowati; netoliko proto, že mysl wšecku materii od smysłů béře, ale také, že též materie kde chowati nemá než w mozku, ani se s ní jak jinak obírati, kromě podobizny wěcí w mozku jako w zrcadle spatřujíc. Protož poruší-li se mozek jakýmkoli spůsobem, rozum se hned také ruší aneb mate aneb zastěnuje; ruší-li se jiní w těle údowé a bolest působí, mysl hned také překážku má. Načež hleděł, kdo onen weršíček složił: Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

Zachowáwá se pak těło naše k žiwotu a zdrawí dobrau dietau, jenž jest míra jistá wšeho toho, což tělu ku pohodlí jeho přináleží, o čemž medici obšírně píší. Tuto nawrhnu toliko něco, a to z základu přirození, příkładem stromu. Strom, má-li w žiwosti, čerstwosti swé zachowán býti na dłauhé časy, musí włáhu míti stále, prowíwání časté, odpočinutí tytýž. Włáhu míti musí, nebo kdy by neměł, uswadł by; awšak ne nazbyt, nebo přílišná mokrost kořen hnojí a zkázu při-

wodí. Tak i těłu potřebí pokrmu a nápoje; bez toho ono státi nemůž, protože hładem a žízní żiwot wadne, schne, mře; wšak tak aby nebyło přecpáwání a přelíwání, než jen ku potřebě. Čím mírněji a skrowněji bude, tím jistší a lepší zažíwání. Čehož kdo wůbec nešetří, kazí w sobě żiwot a zdrawí, a umoří se dříwe času. Kdy by wšecky lidi, co jich před časem se swěta schází, přehlídł, jeden w tisíci sotwa se najde, kterýž od hładu umřeł, wšickni téměř od přeplňowání. Nebo smrt jest od nemoci, nemoc od złých wlhkostí, wlhkosti od nezažíwání, nezažíwání od zbytečnosti, že se tak mnoho do żaludku cpá a lejc, že přewařowati stačiti nemůž. Obzwłáštně pak studentům, kteříž se wypracují, středmosti potřebí, chtějí-li zdráwi býti. A wšak nejen skrowná ale i prostá potrawa býti má, protože přirození na maličku přestáwá, podlé pak přirození żiwu býti nejlépe jest. Stromu, nechť jest jakkoli wzácný, nezaléwá zahradník wínem neb młékem, než čím Bůh nařídił, wodau. Šetřiti tedy i rodičowé mají, aby dítek mlsům neučili a zdrawí jim nekazili. Není zajisté nadarmo zapsáno, že Daniel s towaryši swými, młádenečkowé spanilí z králowské krwe, bywše oddáni k učení, při wodě a waření prostém zdrawější, tłustší a (což wíce jest) rozumnější byli, nežli wšickni, kteříž z králowského stołu opatření swé měli.

Prowíwání také musí míti strom a občerstwowání wětrem, deštěm, mrazem, sic bez toho mdlí a chřadne; nýbrž postawił-li by strůmek a bylinu někam, kde by ho wítr docházeti nemohł, neb w teple ustawičném, zatchne se a uwadne. Týmž způsobem lidskému těłu občerstwowání potřebí, a to procházením, probíháním, pracemi, hrami a jakýmkoli těła pohybowáním a cwičením.

Naposledy odpočinutí stromu potřebí, aby ne wždycky zewnitř kwetł, rostł, owoce nesł, než také někdy wnitř odpočina sám w sobě zažíwał a se sílił. Protož nařídił Bůh, aby za každým létem následowała zima, w kteréž by dříwí, byliny i země sama odpočíwała. Tak podobně lidem dał noc k odpočíwání po pracech; awšak i mimo čas odpočíwání nočního obmýšleti se má a musí, aby těło, jako i mysl, při pracech swých tak též odpočinutí a wydychnutí měło; což se děje zábywkami nějakými. Nebo poněwadž mysl lidská i tehdáž, když se jí od praci popustí, zaháleti nemůž: musí předce něco býti, by zanešena była, aby se čas nemařił a mysl społu s tělem občerstwení měła; a to již něco wesełého býti musí, jakož rozpráwky, žertowé, hry, musika, malowání a cokoli smysłům těła libé a pohodlné jest, wšak bez hříchu.

Toho trého kdo šetří, jí a pije středmě, těło pracemi cwičí pilně, pohodlí a občerstwení jemu dodáwá rozšafně, jak přirození káže: není možné, aby żiw, zdráw, čerstew nebył na dłauhé časy, samu příhodu a moc Boží wymíníc. Protož naučiti se tomu, jak w míru jísti i nejísti, spáti i bdíti, pracowati i odpočíwati, welikau jest pomocí dłauhého żiwota a zdrawí, i bez léků.

Máło se cosi zdá třidceti let wyřkne se to pojednau, awšak mnoho jest w nich dnů, owšem hodin; i pomaličku jda, může se w tom času daleko přijíti. Stromu jak zrostem přibýwá, díwajc se naň, neuhlédáš, protože pomaličku a nepatrně roste; awšak (když jen roste) každý měsíc ho něco přibudc, owšem každý rok, že we třid-

cíti létech weliký bude. Týmž spůsobem jde zrůst těła našeho; newidíme, když roste, widíme, když zroste.

A nejináč jest i s pracemi mysli. Máło k máłu přidáwaje, toliko přidáwaje, nashromáždí se jistě w krátkém čase wíc, než by wěřiti mohł. Nebo když na stromě každý rok z každého pupence jedna toliko ratolístka aneb prautek wyroste, dříw třidceti let bude míti na sta, ba na tisice wětších a menších ratolestí, listůw pak, kwětu, owoce bez počtu. A neměł by člowěk we dwadcíti neb třidcíti létech také wzrůsti? Porozwržme sobě to malíčko. Den má 24 hodin; ty pro potřebu žiwota a zdrawí na tré rozděle, budeš míti osm hodin k spaní, osm k jídlu, procházkám, rozpráwkám, hrám a rekracím jakýmkoli; osmť zůstane ku práci, kterauž bez nesnadnosti a tesknosti konati můžeš, každau hodinu płatného něco sprawě. Počítej pak do téhodne šest dnůw (sedmého całého k odpočinutí zanechaje), bude w témdni ku práci hodin čtyřidcet osm; w roce pak budeš jich míti dwa tisíce pět set a sedmdesáte šest. Co pak w desíti, dwadcíti, třidcíti létech? Kam to hle wyjde, když se pomaličku jen předce wždycky kráčí? Protož práw jest Seneka, že žiwot tomu, kdo ho užíwati umí, dłauhý jest a k jakýmkoli welikým wěcem stačuje. Naiom jen záležeti již bude, uměti žiwota užíwati a to, což se w něm sprawiti má, uměti pořádati.

3. Z Umění kazatelského.

Líbeznost řeči.

Líbeznost całé řeči jest trojí: 1. jistota, 2. krátkost, 3. proměnnost.

K líbeznosti całé řeči náleží předně jistota, a ta záleží w tom, aby řečník dobře sobě řeč připrawě, dobře ji také w paměť włožił a pořad směle a wesele młuwił. Młuwí-li řečník s ostýcháním a nesměłostí: nahlédaje do papíru, owšem s nějakým zatínáním a teprw słow i wěcí łapáním: nepříjemná řeč býwá učiněna. Protož řečník sobě řeč časně přistroje, jednau i po druhé, i wícekráte, je-li mdłé paměti, přeběhnauti a opakowati sobě musí. Tuto se Horácowo wyřknutí naplní: Rem bene prævisam verba haud invita sequentur; dobře-li sobě přehlídneš wěc, popłyne tobě sama řeč.

K líbeznosti patří za druhé krátkost, a tato jest ozdoba znamenitá a k činění bedliwých posłuchačůw jistý prostředek; jakž prawí Horác:

Quidquid præcipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi faciles, teneantque fideles.

to jest: Cožkoli předkładáš, młuw krátce, by posłuchač snáze
Słowům srozuměł twým a wěrně je w paměti snášeł.

Nebo nemožné jest lidské mysli, aby přes hodinu při jedné wěci jadrně zdržána była. Protož co se dále młuwí, u wítr se młuwí. Nýbrž je-li kdo w tom znám, že dłauho młuwíwá, posłuchači dłauhosti se bojíce, hned s počátku mysl spauštějí, tak že neżiwé býwá posłauchání. Dłauhost naprosto jest zbytečna a nemůže než teskliwa býti.

Mezitím nalezají se wšak i takowí posłuchači, kterým i prodłaužená, je-li jen bystře přednešena, řeč dłauhá nebýwá.

Dí někdo: „Když jest mnoho wěcí, škoda jich nechávati." Na tuto námitku odpowídám: Dobře by było, aby było mnoho wěcí, ale že někdy býwá mare verborum, gutta rerum, moře słow, krůpěje wěcí: protož odmísí-li řečník zbytečnost słow, bez nichž také býti může, sotwa jich tak mnoho zůstane, aby protahowati musił; w hodině welmi mnoho powěděti může. Dále: Byť i užitečných wěcí a naučení hojnost měł, zdaž wšecko jednostejnau obšírností wésti třeba? Wyberme pro posłuchače potřebnějších a případnějších, jiných krátce dotkněme. Tuto bychom o tom a tam o onom młuwiti mohli, ale není času. Sice mnoho si umíniti a máło neb na běh odbýwati a z částky na částku skłádati jest złého řečníka dobré znamení. Nýbrž radí oswícení muží, kdykoli by řečník ustáwání posłuchačůw spatřił, aby hned přestał, byť ještě lepší wěci měł a čas třeba neprošeł; sice máło toho užíwá a mohł by to lépe po druhé při čerstwosti wynałožiti, nežli tu. Nebo jako tu není žádná přiwětiwost, do hostů cpáti a líti wšecko, což máš, i nejlepšího: tak tuto podobné jest.

K líbeznosti cełé řeči patří za třetí proměnnost a rozličnost jak wěcí tak słow. Nebo wšelijak prawé jest: Varietas delectat, rozličnost dáwá libost. Kwítek čím wíce má barew, tím býwá milejší; zahrada, čím wíce rozličných stromů a bylin, tím wzácnější; apatéka, čím wíce rozličných léků, tím dražší; musika, čím wíce uměle prowíwajících hłasů, tím liběji a jímawější: tak i tuto ne wždycky jedním hłasem wrzati, ne wždycky jednostejných formulí, přecházek a słow užíwati słuší.

4. Z Maudrosti starých předkůw.

O příslowích.

Příslowí neb připowídka jest krátké a mrštné nějaké propowědění, w němž se jiné prawí a jiné rozumí; to jest, słowa znějí o nějaké zewnitřní tělesné známé wěci a namítá se jimi něco wnířního, duchowního, méně známého. Ku příkładu, když dím: „Slepý o barwách sauditi nemůže," míním to, že, čemu kdo nerozumí, o tom młuwiti a saudu wynášeti nemá. „Mezi sršně nedmýchej" t. j. hněwiwého člowěka nepopauzej. „Kdo chce žíti, musí síti" t. j. kdo chce úžitek bráti, pracowati musí; kdo chce učeným býti, učiti se musí atd. Z čehož widěti, že každé příslowí włastně tak řečené contracta quædam similitudo jest, to jest, tajné wěci k wěci přirownání a podobenství sebau nese, toliko že se jedna z nich (apodosis) zamlčuje. Nebo plně młuwě, řekł bych: Jakož slepý o barwách sauditi nemůž, tak o umění ten, kdo se neučił. Jakož mezi sršně dmýchati jest bauřiti je: tak člowěka popudliwého drážditi jest bauři začínati. Jakož oráč žádné žně míti nemůže, jestliže pole neoseł: tak nepracowitý lenoch úžitku ať nečeká. Protož se někdy słowička přirownání namítající přidáwají: jako, co, není než, diw že atd. Upřímý jako motowidło. Má se drle jako chodec na brle. Není než włk (łakomec). Diw že neošediwí (t. starostí) atd.

Berau se také někdy za přísłowí prostá powědění, když jen pěkná a w krátkých słowích smysłu mnoho wypowídající jsau, jako: Pokud wíry, potud člowěka. Komu nelze raditi, nelze pomoci. Wěc Bohem sauzená nemine. Kde není kázně, není bázně. Wšeho do času. Nauze nedá z wůle, neb Nauze wůli hamuje atd. Ale to włastně młuwě adagia, t. přísłowí neb připowídky nejsau, než gnomae neb sentenciæ, t. stručná powědění, kteráž ačkoli také swau užitečnost a płatnost mají: onano wšak mají wětší líbeznost, protože mysl hned na dwé se rozwírá, i nato, co se literně jmenuje, i nato, co se pod tím míní; a tak wěc tím jadrněji w mysli wázne, čím patrněji podobenstwím wyswětlení béře.

Z čehož widěti, že pro dwě příčiny adagií se užíwá: jedno pro ozdobu řeči, kteráž se jimi jako kwítky neb perličkami rozkošnými prowíjí; druhé pro jadrnost rozumu, aby mysl i w pozornosti snáze zdržána býti i snázeji a mocněji chápati mohła. Takowé parœmiæ neb adagia, t. přísłowí, berau se ze wšelijakých wůbec známých wěcí a směřují wždycky k formowání w nás rozumnosti a opatrnosti při wěcech žiwota a obcowání se dotýkajících. Ku příkładu:

1. z wěcí přirozených, žiwłů, kowů, zrostlin, zwířat atd., jako když se dí: Proti praudu płowati. Ne wše złato, co se třpytí. Strom jednau ranau nepadá. Wlk leže netyje atd.

2. z wěcí řemeslných od lidí wymyšlených a spořádaných, jako: Dał se bez wesła na moře. Jak zapřáhł, tak jede. Na jedno jsau kopyto. Komu se chce tancowati, tomu snadno pískati atd..

3. z historií neb wěcí někdy při někom stałých a zběhłých, jako: Saul mezi proroky. Nepodařiłý Absolon, Wředowitý Lazar. Mistr Nauze naučił Dalibora hausti atd.

4. z básní a fabulí, kterýmiž někdy mudrci lidské činy wyobráželi, jako: Beran wlku wodu kalí. Kráwa muškátu rozumí. Hława bez mozku atd.

5. Z Hlubiny bezpečnosti.

Swět se točí wůkoł, wůkoł w swětě wšecko se wálí,
  Zhůru dołů, sem tam w něm wšudy wšecko chodí.
Ač nechodí: létá, kácí, přewrací se kotrlcem,
  Málo co swým řádem kráčeje, wšecko maní.
Sám jediný swěta Pán nade wším, pode wším, skrze wšecko
  Jda, swětu sám wěčná podpora pewně stojí.
Ó błaze, kdož w centrum wěčném usadí se! Na wěčnost
  W srdci Božím swému srdci nalezne pokoj.

6. Z Catonowých mrawných naučení.

Dáš-li pozor na žiwot lidský, wšech spůsobů šetře,
Saudě jiného jiný, žádný sám bez wady není.

Pilně waruj se řečí proti řečným dáwati w půtku;
Řeč míwá leckdos, maudrost jest ozdoba řídkých.

Aulisných se řečí wždy waruj pochlebně łahodných;
Upřímné znamením řeči buď tobě prostota mysli.

Připowědí se netěš, leč máš, co slíbeno, w hrsti:
Tím hyne wíra nyní, že mnozí jsau na słowa štědří.

Jestliže s kým kdo sobě šepcí, nasłýchati nedbej;
Złé swědomí sobě míti musí, kdo wždycky nasłýchá.

Stříci se wždycky lidí pamatuj přílišně łahodných;
Píšťała sładce zní, když ptáčník ptáčata wábí.

Různic s tím se waruj, sobě s kým ruky łásky podáwáš;
Łásku twrdí swornost, hněw trausí w srdce nenáwist.

Stačuje-liť možnost, dobře čiň wšechněm, i neznámým;
Králowská ctnost jest, dobročinstwem přízně dobýwat.

Máš-li s neswornými spor, nestyď se ustaupiti někdy;
Mír nese wždycky pokoj, wítězstwí často nejisté.

S přátelským známým nesnadně se w půtku wydáwej;
Jiskra małá můž dáti oheň, słow nemnoho wádu.

Z příkładůw uč se jiných, co činit neb utíkati lép jest;
Słušné jesti cizí zrcadłem příhody míti.

Zasmušiłých přílišně tichých hleď stříci se twáří;
Ráda tichá břehy podmíłá woda, ráda se wíří.

Wiz, komu dobře činíš, wiz a opatrnosti užíwej,
Darmotratem tebe hodnější by nenazwali hodně.

LXVI.

Wáclaw Frant. Kozmanecký.

Kozmanecký čili polatiněle Kozmanecius rodem byl z Čáslawě (nar. 1608). Jsa ještě chlapec, poslán na učení do Uherského Brodu, kdež několik let pobyw, wzdělal se nejen w latině ale též jmenowitě w umění hudebném. Studie jeho trpkým způsobem přetrženy byly l. 1619, když Betlen Gábor, wpadna do Morawy, Uherský Brod obsadil. Zpěwem a hudbau podařilo se sice mladému žákowi, zjednati sobě přístup až ke knížeti, od něhož hojně byl obdarowán: nicméně w tísních tehdejších, ku kterým se i mor přitowaryšil, mnoho wytrpěl nauze a hladu. Posléze nepřátelé z Brodu odtáhli, a Kozmanecký mohl we stu-

diích pokračowati. L. 1627 wrátil se do domowa. Tu přestaupil k církwi katolické, byw posud wychowán w učení Lutherowě. Brzo potom obrátil se do Prahy, studowal na akademii jesuitské filosofii a dosáhl hodnosti mistrské. Od l. 1635 byl učitelem w Něm. Brodě, později w Ledči a w Praze, kdež asi od l. 1640 slaužil co ředitel kůru a školy postaupně u sw. Petra na Poříčí, u sw. Jindřicha, a konečně od 1644 do 1653 u sw. Štěpána na nowém městě. L. 1666 sestawil „Summowní krátké sepsání o hrozné wálce, kteráž se l. 1618 w české zemi začala a, w Praze swůj počátek wzawši, také tu ke skončení swému přišla." Mnohé wěci wyprawuje co očitý swědek, čímž sepsání jeho welmi žiwosti nabýwá. Kdy zemřel, posud známo není. Rukopisy jeho a skladby hudebné chowají se w bibliothece kanonie Strahowské. Wydána jen některá část summowního sepsání od Vincencia Zahradníka w Časopise Č. M. l. 1838.

Z krátkého wypsání třidcetileté wálky.

Paměti z let 1639, 1640, 1642, 1644.

W létu 1639 pyšný Banner, jakožto chwáły a sláwy wojenské chtiwý, ba i také jako wlk hltawý, laupeže žádostiwý, kterýž se dlauho pokoji radowati nepřiwykl, se swým wojenským lidem přitáhl k Pirnu a s nejwyšším Morazinem tu boj wedl a konal. Téhož města mocí dobyl, an porazil a potlaukl Morazina, wšak s mnohau škodau a ztrátau lidu swého, kteréhož mnoho tisíců měl. Týž pýchau nadutý Banner, wypínaje swau hlawu a jsa náramně posedlý wysokomyslností, ku Praze w létu swrchu psaném we dnech Máje měsíce běžících s welikau přípravau wálečnau a s množstwím wozů řebříky naplněných přitáhl. Nadál se jistého wítězstwí, té jsa naděje, že jeho wojínowé přes ty řebříky bez welikého odporu na Pražské zdi jako na hrušky polezau. Ale uhodila kosa na kámen, pištěc na bubeníka, holič na bradýře. Položil se týž Banner se swým lidem u šibenice, snad pro štěstí, poručiw k té šibenici dwa weliké kusy přitáhnauti, z nichžto některau ránu k Horské bráně, kteráž toho času w swé celosti a podstatě stála, beze škody učiniwše, stříleti přestali. Na druhém pak wrchu po lewé straně nad winicemi k wýchodu slunce položenými jeho lid pěší s rozwinutými praporci, jako by jižjiž do Prahy wtrhnauti měli, stáli. Ale na druhý den wšecko wojsko poodtáhlo odtad okolo týchž winic. Přitáhli s kusy ku kostelu swatého Pankracího, toho času nedaleko za Wyšehradskau branau postaweného, ale již nyní dokonale zbořeného a w nic obráceného, tak že tohoto času, kde stál, sotwa místo poznáno býti může. Od tohoto místa silně ke zdem Pražským ze šesti welikých kusů proti Karlowu stříleti Banner počal, proti němuž zase z kusů odporowáno bylo. Střílelo se od chrámu Božího swatého Apollinaříše w nowém městě Pražském na wětrné hoře po-

staweného a z upewnění Wyšehradského, a tudy mu z týchž dwau míst silný odpor se činił. Do téhož pak chrámu Božího z jeho kusů weliká kaule, proraziwši zeď, přišła a tam zůstała, jiné kaule ale do winic nízko padały.

Wida Banner, že se mu wedlé mínění jeho newede, umínił pod akkordem město sobě pod moc uwésti a podmaniti. Posíłał trubače a bubeníky do měst Pražských, aby se mu poddała, dříwe nežli by on do nich mocně se swým wojskem wtrhł. Načež było zase od Gallaše wzkázáno, aby hnedky wtrhł a Prahu wzał, může-li, a že k tomu má brány otewřené. Ale on, porozuměw, že by snad museł perné šišky jísti i se swými wojsky, dříwe nežli by Prahy dostał, a maje słabau naději, by toho co dowedł: třetího dne od Prahy se wším wojskem k Brandeysu a do Staré Bolesławi odtáhł a tam, welmi silně se i wojsko swé ohradiw, mnoho měsíců ležeł.

Toho času sám osobně JMst arcikníže Leopold na místě JMCské w Praze zůstáwati ráčił, nepříteli činiw odpor, poněwadž začasté strany proti sobě wálčiły, jedni druhé hubili a zajímali. Uherští jezdcowé měli swé ležení za Prahau na Špitálsku s baudami a stany jako nějaké město postawené. Wšak jednoho dne welmi raníčko neměli stráží dobře osazených. Ten, kterýž na ztracené stráži ku Prosíku stał, nebedliwě swau powinnost konaje, zabit był, a poněwadž jiným strážníkům znamení nedał, i jiní strážní byli pobiti. Tau tedy příčinau Bannerští dragoni welmi raníčko se silnau mocí wskočili do ležení uherského, kdež na wětším díle spałé Uhry nenadále bez miłosti tłaukli a zajímali. Tolikéž i wšecko jejich ležení šeredně zapálili, ačkoli Uhří, kteříž rychle na koně wsedali, čerstwě se bránili s welikým křikem a nemotorným hłahołem, kterýž w Praze dobře a pozorně słyšán był. Já autor tohoto spisu nato wšecko jsem swýma očima se díwał, patře na tu příhodu s wěže u sw. Petra na Poříčí w nowém městě Pražském.

Témuž pak Bannerowi nejwyšší Gallaš silně odporował a často na něho doráželł. Obojí strany se potýkały, jedni druhé bili a zajímali, a tak se wespołek hubili, ačkoli Gallaš diwné a nestáłé štěstí měł a mnoho lidu wojenského zawedł. Banner pak po mnohých půtkách mezi Prahau a Brandeysem s císařským lidem wykonaných, přemáhán jsa a sám též přemáhaje, pryč odtáhł, daw po sobě nákładné młýny císařské též také přes řeku mosty popáliti a w nic obrátiti.

W létu 1640 wywolen był za nejwyššího spráwce wojenského polního Piccolomini, pán maudré rady a rozumu wtipného, jsa zkušen we wěcech wáłečných, ano i směłý bojowník. A było takowého tehdáž potřeba, poněwadž někteří oficírowé wojenští byli propuštěni a jiní zase na jejich místa dosazowáni. W témž létu Banner we dnech Čerwna měsíce běžících přitáhł s welikau siłau swého wojska k Řeznu, míně ho mocí wáłečnau dobýti. Silně k němu z welikých kusů střílel, ano i s wšelijakými obmysły wojenskými, aby ho dobýti mohł, se pokaušeł: ale nic neswedł, poněwadž mu silně odpíráno było s hynutím a záhubau lidu s obojí strany podlé štěstí i neštěstí wojenského.

Říšská pak knížata, porozumíwajíce hrozné a żałostiwé býti takowéto s obojí strany lidu křesťanského hynutí a mnohých přesławných měst a králowstwí zpuštění a wypálení, radili se welmi pilně,

nakłoněni jsauce ku pokoji, aby spůsoben býti mohł, jakož i JMCská neméně k tomu nakłoněna býti ráčiła. Ale že takowá weliká wěc, totiž pokoj, lidem k spůsobení přetěžká jest, nic toho na ten čas spůsobiti nemohli bez wůle Boží, tak že předse wáłka dále a dále následowała. Nebo Piccolomini wáłčił s Bannerem a silně mu odpírał, tak že týž Banner, jsa přemáhán a bit se swými wojsky, od Piccolominiho był puzen a hnán až do Míšně. Při této příležitosti był zajat s mnohými wzácnými oficíry wojenskými nejwyšší Schlang, s nimžto Piccolomini ne nějak nekřesťansky zacházeł, ale podlé mírné wýpłaty dle běhu wojenského zase propustił, znaje a wěda to jakožto maudrý wáłečný pán, co se jiným dnes přihodiło, že jemu též podobně zejtra by se přihoditi mohło.

Po smrti Bannera było mnoho prosłýchati o swatém pokoji, ale JMCská takowými wýminkami, jakž nepřátelé míti chtěli, nijakž k tomu přistaupiti nechtěła, wědauc o tom, že wáłka z nesprawedliwých příčin začatá a konaná časem swým bez takowých wýminek i proti wůli nepřátel konec swůj wzíti musí. Po též smrti Bannerowě jeden dosti wzácný kněz katolický, kterýž był dobrý musikus a komponista, słožił směšné requiem o témž Bannerowi, žádaje mu podlé zasłaužení odpočinutí, s prozpěwowaním lidu sedlského, chudého, že jich již nebude trápiti, bíti, páliti, łaupiti a sužowati wíce.

W létu již 1642 nejwyšší Torstenson we dnech měsíce Dubna běžících s wojskem nemałým do Lužic táhł a tam wáłečným během a mocí násilnau welikého Hłohowa se zmocnił a jeho i wzał. Proti němu jedno sławné kníže totiž Franc Albrecht powstał, hotow jsa, s ním wáłčiti a jemu we wšem odpor činiti. Pročež welmi spěšným hnutím swého wojska a tažením k Swidnici pospíchał a táhł, wšak k swému brzkému zahynutí. Nebo Königsmark bitwu welikau s ním konaje, jeho wojsko poraził, při kteréžto bitwě týž Franc Albrecht, byw těžce raněn, w Swidnici swůj žiwot dokonał. Šwedowé, jsauce silni a užíwajíce štěstí, kteréž jim na ten čas welmi powolno było, o wíce se pokaušeli. Jakož pak mysl lidská a nejwíce wůdcowé wáłeční nesprawedliwí toho žádají, by wíce lidí sužowali a trápili, buď to práwě neb nepráwě: tak i tuto Šwedowé podlé wůle Boží pro naše hříchy wždycky wíce se sílili a mocí města brali a je sobě podmaňowali, při kterémžto času i město Nisu wzali a sobě podmanili.

W témž létu nesprawedliwí wáłeční Šwedowé přitáhli s welikau mocí do sławného markrabstwí morawského k městu pro swau wzácnost dalece wznešenému, Ołomúci. I to sobě, wšak spůsobem nehrdinským, podmanili a je za dłauhý čas a několik let, a to až do zawřeného toho z dáwna žádostiwého pokoje, we swém držení měli, nekřesťanským spůsobem s podmaněnými zacházejíce a je ukrutně na statcích a mnohé na hrdlích hubíce. Neb když płat podlé wůle swé na ně uložený dostali: teprw jim téměř wšecko pobrali jakožto łaupežníci a nenasycení hltáci cizích statků. Měšťané téhož města, w takowé bídě trwajíce a pod takowým nekřesťanským panowáním zůstáwajíce, rozličné spůsoby a cesty k wyswobození sebe wymýšleli, na císařský lid żałostiwě łaužíce, že jich od toho zajetí a od té słužebnosti nepřátelské wyswoboditi zanedbáwá. Ale na ten čas nelíbiło se snad Pánu Bohu jich wyswoboditi, abychom widauce swé bližní w

tak bídném spůsobu a podmanění nepřátelském zůstáwající žiwotů swých polepšili a na sebe dobrý pozor měli. Oni, nenadějíce se od lidu císařského w tak prodlauženém čase žádné jisté pomoci, sami sebe wyswoboditi umínili. Jakž wěrohodní lidé toho času zpráwu činili, snesli se společně natom, aby nočního času wšecky Šwedy pobili a z jejich ukrutného panowání tím aspoň spůsobem se wyswobodili. Ale takowé wěci weliké nesnadno se u tajnosti od každého zachowati mohau. I tuto nešťastně se přihodiło, že na ty ubohé lidi, dobré swědomí k swé dědičné wrchnosti totiž k JMCské mající, to wše se pronesło a jejich umínění Šwedům wyjeweno było. Pak teprw ta wěc lidem mnohým předním ubohým weliký pád s sebau přinesła. Neb když ti wzácní lidé we swém umíněném aumysłu a předsewzetí byli pronešeni, museli zato hrdła i žiwoty swé ztratiti, an jich mnoho postínáno było. W té příčině uznáwají se wěčné paměti býti hodni, poněwadž se tudy poznała jejich wíra a wěrnost, kterauž swému pánu powinni byli zachowati. Šwedowé, kteříž w městě zůstáwali, pak teprw weřejně ke wšem měšťanům welikým nepřátelstwím a nemiłostiwostí zapáleni byli, nechtíce jim již w ničemž wěřiti. Šełem a zrádců jim ustawičně nadáwali a wšelijaké nejhorší příkoří jim činili, tak že mnozí z týchž poctiwých lidí, nemohauce takowého jejich sužowání snášeti, z města s welikým nebezpečenstwím hrdła ztracení ucházeli a pryč se odbírali, majíce naději, že Pán Bůh wšemohaucí, když se mu líbiti bude, z toho złého je wyswoboditi račí.

W létu 1644 nejwyšší Gallaš, jemuž štěstí welmi odporné nestálé a wrtkawé we wáłce słaužiło, dostał se se swým lidem až k Holšteinu. Měł sice wýborného lidu mnoho tisíc, ten ale lid přenáramným hładem skrze jeho neopatrnost trápen a jinými nesčíslnými bídami sužowán był, tak že za nejlepší zwěřinu koňské maso jim było, když toliko k němu nějaký díł soli dostati mohli. Dotýkał se pak týž hład i druhého wojska totiž nepřátelského, tak že pro naramné saužení a wšechněch wěcí nedostatek obojí strana pokoj sobě oblibowała a skrze wšelijaké prostředky, aby spůsoben býti mohł, k tomu přistupowała. Ale ďábeł, auhławní nepřítel pokoje, jednoty a swornosti, wšelijak skrze ty, jenž radši wáłku nežli pokoj milují, činił tomu odpor. Torstenson totiž tomu wšemu se protiwował, k wáłce wší snažností směřuje; jakož pak ihned wzhůru był. I tolikéž Šwedowé zase wztekle se bauřili, další wáłku wésti w aumysłu majíce. Ti sobě zarazili silné ležení proti Gallašowi a tu teprwa obojí wojska proti sobě ležíce, okaušeła oprawdowého hładu a jiných mnohých bíd a neřestí wojenských, nemajíce jak sobě tak i koňům žádné potrawy. Jim samým koňowé, jakž již prwé dotknuto, i bez chleba i bez soli za chutný pokrm býti museli.

Dále potom Gallaš pro tu welikau neřest a bídu, kteréž poněkud i sám okaušeł, hnuł se s swým wojskem od hładu ztrápeným a táhł s ním až k Magdeburku. Wida ale, že mu wojsko dnem i nocí welmi hyne a hładem mře, proměnił swůj aumysł. Již jeho samého spráwa wojenská mrzeła a, rozjímaje tak mnohého lidu zawedení a hładem zmoření, již nebył žádostiw s nepřítelem se potýkati. Uznáwał, že by takowým spůsobem již nikdy wítězem słauti nemohł. Pročež nedbał mnoho na ostatní lid wojenský pozůstáwající, hładem ztrápený, wěda

o tom, že pro mdłobu sotwa hładem chodí, tím méně wálčiti může. Tau příčinau ten ostatní lid tak bídný do měst Pražských přitáhł, na staroměstské náměstí se połožiw. Na kterýžto lid hładem ztrápený walně se lidé běželi díwati. I také já autor tohoto psaní mezi diwáky jsem był a náramně jsem se oněm wojákům diwił, wida při nich mrzkost, churawost a téměř nepodobu lidskau. Mnozí byli černí, jiní jako wosk žłutí, někteří bledě opuchlí, jiní wyzáblí a wšickni otrhaní. Obličejowé jejich takowí byli, jako by na sobě žádného masa, totiž těła s krwí, neměli a jako by toliko člowěčí kosti mázdrau lucernowau potaženy były. Błýskali očima do hławy wpadłýma a ošklebowali zuby tak, jakž nějaké Araby malují. Ačkoliw lidé welmi newražili na lid wojenský pro hanebné skutky jeho: předce wšak těm znuziłým z lítosti a z lidské nákłonnosti chléb, žemličky a koláče, a někteří i piwa uděłowali. Tito bídní lidé wojenští dostali se sice do kraje, kdež se dobře chlebem i jinými pokrmy wysytiti mohli: wšak jim to k žádnému duhu nešło, poněwadž byli prwé na wětším díle potráweni z nepříjemných pokrmů, jichž z hładu užíwati museli. Wždycky pomału mřeli a sotwa z padesáti jeden žiw zůstał.

LXVII.

Felix Kadlinský.

Rodem jsa z Týna Huršowa (nar. 18. Října 1613), wstaupil do towaryšstwa Ježíšowa l. 1635. Spočátku wyučowal, později zanášel se spráwau řádowau; posledních šest let žiwota swého dnau na nohau i rukau tak welice byl sklíčen, že lože opustiti nemohl. Zemřel 1675 dne 15. Listopadu w Hradišti. Prosaické spisy jeho jsau samé skoro překlady obsahu náboženského. I poetické dílo jeho jest překlad, awšak takowý, že mu w literatuře čestného místa odepříti nelze. Jest to „Zdoroslawíček w kratochwilném háječku postawený" (wyd. 1665, 1726), sbírka básní, jichž originál německý půwodcem má Fridricha Spee z T. J. († 1635). Poetickau řeč swau wzdělal Kadlinský hlawně dle duchowních písní staročeských, ačkoli i wplyw poesie národní u něho poněkud proniká. Co do prosodie, dí sám, že se o to snažil, aby se podlé latinských weršůw regule a prawidla zachowal, což pak prý se státi nemohlo, aby se někdy českému obyčejnému wyslowení neprotiwilo. Zdoroslawíček jest nejlíbeznějším plodem Parnassu českého w době smutného zpuštění jeho a důstojným památníkem šlechetné snahy Kadlinského, kterýž, wydáwaje jej, nic sobě jiného nežádá než „aby Bůh také w naší řeči české swé weršowce měł, jenž by chwáłu a jméno jeho tak uměle jako jinší národowé w swých řečích zwelebowati a wyprawowati mohli,"

Ze Zdoroslawíčka.

Žalm XLVIII.

Nuž chwalte Boha z wýsosti, wy pážátka nebeská,
Jenž wám dał z pauhé miłosti přirození andělská —
Onť wás nesmírnau radostí welmi obdařił hojně,
Kterauž wy s słušnau wděčností užíwáte pokojně.

I wy złatě ošacené tisíckrát pěkné hwězdy,
Od swětłosti roznícené słunci podobné někdy,
Słunce, měsíc i obłoha, a co wíc nebe kryje:
Chwalte jednostejně Boha, jenž nesmrtelně žije.

Chwalte jej i jemu plesejte tím waším błeskem jasným,
W tom si překazit nedejte žádným obłakem strašným;
Onť jest wás słowem jediným z ničehéhož učinił,
On tak spůsobem podiwným wám dost krásy přičinił.

Od něho to tak máte, byste tím během waším
Den i noc (jakž to pak znáte) dělıły s ziskem našim;
Onť wám i cíl wyměřuje, pokud běžeti máte,
Onť wámi sám pohybuje, když ten swůj běh konáte.

I wy zeměpłazowé Bohu chwáłu wzdáwejte,
Draci wodní, welrybowé, wětrowé pomáhejte,
Led, sníh, příwał, krupobití, słota, prška s faukáním,
Oheň, horko, hromobití, fochrowání s błýskáním,

Chwalte jej, hory nádherné, wy obrowé přesilní,
Stromowí w zrostu wýborné, pahrbkowé rozdílní,
Pole, łauky i zahrady, a w nich štěpowé płodní!
Uposłechněte mé rady, i wy stromowé wodní,

Zwířata lesní diwoká, jelínkowé, zajíci,
Jenž se skrz místa hłuboká procházíte dnem nocí;
Ptactwo w powětří bydlící, rozličně opeřené,
Líbezně prozpěwující, sem i tam rozptylené.

Knížata mocní, králowé, lid weškeren obecní,
Nemłuwňátka, panicowé, panny, młádenci ctnostní,
I wy, jenž wěkem stíženi, k zemi se chýlíte,
Dáwajíc jisté znamení, že tam w krátce cílíte,

Chwalte na wýsostech Boha, jemu zwučně plesejte,
Jest k tomu příčina mnohá, słáwu jeho hłásejte;
Naplňte zwukem powětří, nechť zní hausle, cimbáłky,
Bubny, trauby též sem patří i hłasité pišťałky.

Nebť jeho dobrota Božská nad námi trwá stále,
Onť nás knížata nebeská chce učinit a krále;
Pročež jej se wší pilností osławujte dobrého,
Přičiňte wšecky mocnosti; neb tak słuší na něho.

Chwála slunce.

Již jest w karmazín červený již ráno oblečeno,
Słunce złatem přioděno, zas swětu nawráceno;
Pospěšte, milí pastýři, waši musiku hłásit,
Nebť se słuší zdélí zšíří; tať wás může práce spasit.
Mawon: Ó słunce z ryzího złata, tyť můžeš chwálit Boha,
Že tobě jeho dobrota běh konati pomáhá;
Onť tobě łesku dodáwá, oswěcuje papršlky
Onť złaté barwy přidáwá, onť i ozdoby wšecky.
Dawon: Onť tobě ohniwé střeły ostří a zhotowuje,
On tě přes hory a doły tak rychle přeprawuje,
Złatý wůz i złaté koně tobě štědře opatřił,
Jemu jest i starost o ně, aby tebe ušetřił.
Mawon: Onť dáwá odpočinutí twým koním po ustání,
Hned wečer po wypřáhnutí (jest to weršowcůw zdání)
Na wonných růžích je pase w zahradě plné kwítí,
Bys z rána čerstwěji zase mohł běh swůj říditi.
Dawon: Hned jak se wyskytneš ráno w twém błesku šarłatowém,
Co było w noci schowáno w zastínění černawém,
To wšecko ti ukazuje, nebe i cełau zemi,
Nic před tebau neukryje, tak tě miluje welmi.
Mawon: Swět krásný ti předstawuje, wšecko ptactwo w powětří,
Co w horách i w poli žije i co se kryje we kři,
Wšecka pytomá howádka, jak se koli jmenují,
I ta diwoká zwířátka, jenž w pustinách nocují.
Dawon: Města i wěže zpewněné, domy, paláce krásné,
Zděmi dobře opatřené proti potřebě časné,
I co se hodí k boji, zbroje, stříbro i złato,
I to, co se při pokoji snadno můž kaupit zato.
Mawon: Ó słunce złaté pěknosti, tyť můžeš sławit Pána,
Z jehožto pauhé miłosti jest ti ta krása dána;
On tě po cestách upřímých wede přes wšecku zemi,
Byť twých papršlkůw ohniwých swět zkusił horkých welmi.
Dawon: On tě řídí, on sprawuje, on tě w swých rukau chowá,
On złaté šaty formuje a wždy premuje znowa,
Bys jako obr přesilný k běhu twé cesty zplesał
Jsa w té práci słušně pilný, z unawení neklesał.
Mawon: On ti, když ráno powstáwáš, ptactwo w cestu wysíłá,
Jichžto musiku seznáwáš, jak jest líbezně miłá,
Když ti na wše wšudy strany, tě wítajíc, zpíwají;
Neb žes jim od Boha daný, o tom wědomost mají.
Dawon: On tobě polní zelenost široce rozprostírá,
On w zahradách kwětnau sličnost tobě k wůli otwírá,

On byliny i obilí, on stromy a winice,
Byť skrze tebe ožili, nařídił, i chmelnice.
Mawon: Z jeho to máš dobrodiní, že swět cełý pronikáš,
Nebo ani kautku není, w němž někdy nezabłyskáš;
Že se twá krása neměni, jest to z jeho štědroty,
Že trwáš w tom twém třpytění, jest moc jeho dobroty.
Dawon: Bez něho to twé swícení, ty twé papršlky złaté
Nemohło by okamžení trwat, od něho wzaté:
Ta twá krása, ta ozdoba, tak by dokonce padła,
Ta złatokrásná podoba do propasti by wpadła.
Mawon: Protož, ó słunéčko krásné, widíš příčiny dosti,
Proč máš w swé postawě jasné Boha ctít na wýsosti;
Já tobě dle mé možnosti pomohu jeho sławit,
Wynałožím swé mocnosti, chtě jemu chwáłu sprawit.
Dawon: I já s swau chwáłau pospíším rychle w patách za wámi,
Jak waše hłasy usłyším, spojím swau notu s wámi,
Nechť se po lese rozlíhá chwáła Boha wěčného
Hłas jeden druhý postíhá a jde až k trůnu jeho.

Obraz žiwota lidského.

Když jsem nedáwno z rána u prostřed podletí
Zahradu swého pána počał procházeti,
Bych swau mysl od práce welmi unawenau
Občerstwił w té zahrádce, starostí zemdlenau:
A sotwa jsem jen wkročił do této zahrady,
An tu kwítek wyskočił barwený a mładý,
Na nějž pilně hledě, jsem se pozastawił,
Bych tak jeho wzrost zwědě, swau žádost zastawił.
Již se wzhůru słunéčko pomału wznášeło,
Již to swěta srdéčko swůj błesk pronášeło;
Již ten kwítek nowotný od błesku mrštěný
Brał na se barwy notny(é), krásně proměněny(é).
Tuť se w barewné šaty brzyčko přistrojił,
Stkwěłý nad raucho złaty(é) miłostně ustrojił,
Jakausi wonnau páru z sebe wydáwaje,
Toho libého daru hojnost rozdáwaje;
Autlické nohy maje, sem i tam se chýlí,
Co jeden kwítek z ráje činí miłau chwíli.
Ó kwítku wzácné krásy! na tebe patřiti
Může po wšecky časy, kdo chce rozkoš míti.
Neb kdož twau miłau krásu může wymłuwiti?
Kdož i tu lepost własů dosti wyprawiti?
An Šałomaun, ač sławný w swé králowské słáwě,
Odín nebył tak krásný, chodě w złatohławě.
Twé líbezné łahůdky jsauc již powědomé,
Pracowité wčeličky jako newědomé
Jedna přes druhau letě, k tobě pospíchají,
Twau štědrost w jasném létě pilně zažíwají.

An i lidé wšelicí patříc na twau krásu,
Jak malí tak welicí (wšak letního času),
Musí to každý wyznat, že té twé pěknosti
Nemůž se žádná wrownat, ač jí má swět dosti.

Jsa tau pěkností odín co nebe hwězdami,
Trwaje máło hodin pomíjíš s trawami;
Neb červená twá pěknost pomału se tratí,
A ta škaredá bledost twůj ti žiwot krátí.
Neb słunce roznícené swé šípy ohniwé
Na tebe obrácené wypauští horliwé.
Již se twá hława kłoní horkostí umdlená,
Padá co rychłá łani z ručnice raněná.
Ach horliwé słunečko! proč tak welmi prudce
To spaniłé kwítičko raníš w krásné líce?
Jak tu letní okrasu sotwa swětu danau
Můžeš w tak brzkém času widěti zkaženau?
Již pomału swau hławu k zemi nakłoňuje,
Již tu barewnau słáwu w bledost proměňuje;
Již již dokonce klesá, wší síły zbawený,
Wšecek se mdłobau třesa jako unawený;
Již pomału skonáwá, již wypauští duši,
Již žiwot dokonáwá, již smrt spauští kuši;
Již jest raněn od smrti, již práwě umírá,
Jenž sotwa počał žíti, již žiwot zawírá.

Ejhle, člowěče, obraz našeho žiwota!
Ach tím se aspoň uraz, pokud słauží léta!
Neb mnohé w prawém kwětu, dříw než se nadějí,
Smrt porazí a swětu zůstanau złoději.[1])
Newěř twé spaniłosti, newěř příliš kráse,
Newěř té udatnosti, kterauž máš w tom čase;
Ta spaniłost, ta krása, ten kwět udatnosti
Jest jako letní řása, jenž míjí w rychłosti.
Nespoléhej se nato, že ti štěstí kwete:
Bys měł w hojnosti złato, tím spíš tě zaplete.
Byť tě i lidé mnozí nad jiné chwálili,
I toť se změní brzy; mnozí to zkusili.
Wšecko smrt má w swé moci, co na swětě žije,
Nelze se jí wymoci, wše wesměs zabije.
Nic proti ní nepłatí wojenské nástroje,
Musí se jí poddati wšecky lidské zbroje.
Nic aj nekojí slzy, nic sličnost, nic statek,
Podtne tě co kwět brzy a přijdeš na zmatek.
Ach, člowěče, to zpytuj a k srdci připauštěj,
Nad sebau sám se slituj, Boha se nespauštěj.

[1]) Złoději t. j. neužitečné a škodliwé wětwe; zde: bezduché tělo.

LXVIII.

Tomáš Jan Pešina z Čechorodu.

Narodil se dne 19. Pros. 1629 w Počátkách. Otec jeho byl řezník. Prwního wzdělání nabyl tušim w nedalekém Jindřichowě Hradci, wyšší studia konal w Praze, kdež také hodnosti doktorské we filosofii dosáhl. Wyswěcen byw za kněze, wstaupil do spráwy duchowní jako kaplan w Kostelci nad Orlicí. Po smrti tamního děkana stal se 26letý Pešina jeho nástupcem. Brzo potom přišel za děkana do Litomyšle. Již w Kostelci, maje časem chwíli a uprázdnění od powinností swých duchowních, maje také w historiích swau zwláštní rozkoš", umínil si sepsati děje morawské. Nesnáze díla takowého spočátku jej odhrozily. Zatím tedy sepsal rozprawu o počátcích a pokrocích náboženstwí křesťanského w Čechách a jeho proměnách, a když l. 1652 Tataři do Morawy wpadli, wydal latinský spis „Ucalegon", ukazuje w něm knížatům křesťanským, jak welice zapotřebí jest, aby králowstwí uherskému na pomoc přispěti kwapili. W Litomyšli ujal se opět prwní swé myšlénky zwláště z nabádání opata Zabrdowického Bohumíra Olenia a podkomoří morawského Jana Jakartowského ze Sudic, i počal spisowati historii a topografii Morawy jazykem českým, nazýwaje dílo swé Morawopisem. L. 1663 měl již tři díly z wětší části hotowy. Chtěje wůbec pozornost na práci swau obrátiti a jiných, aby mu prameny dějepisné zasílali, powzbuditi, wydal Předchůdce Morawopisu, totiž summowní wýtah toho wšeho, co w Morawopisu položeno bylo. Mimo nadání nedostalo se mu pomoci, kterau si tím zjednati zamýšlel, tak že chtěj nechtěj při čtwrtém dílu uwázl. Zatím powěst jeho welice rostla, tak že nejprwé w Litoměřicích, pak na Wyšehradě a posléze (1666) u sw. Wíta za kanowníka byl zwolen. Léta 1670 stal se děkanem kapitulním a 1675 powýšil jej cís. Leopold I. za biskupa Semendrienského in partibus, za cís. radu a falckrabí. W Praze otewřely se mu w archiwu a w bibliothéce metropolitanské hojné nowé prostředky a w obcowání s učenci, jako byli Balbin, Kruger, arcibiskup Matauš Ferdinand, nowé podněty k dílům historickým. L. 1673 wydal dějepis swatowítského chrámu „Hesperus septicornis", l. 1677 prwní díl wálečných dějin Morawy „Mars moravicus" sahající až do l. 1526. Chystaje druhý díl spisu tohoto a dokonáwaje Morawo-

pis [1]), překwapen byl smrtí dne 2. Února 1680. Utinam viro tam bene de historia merito vita longior contigisset! žalostně wolá prwní jeho k dílům historickým powzbuditel, Bohuslaw Balbin.

Z Předchůdce Morawopisu.

Wálka polsko-šwedská (1655—1660).

Král šwedský silně se k wojně hotowił, nedáwaje mezitím nic na sobě znáti, což by mínił anebo kdo by ten nepřítel jeho był, proti kterémuž se s takowau mocí hotowił. Až potom, když Wittenberg generál lidu šwedského s osmnácti tisíci jízdných i pěších, maje Radějowského[2]) za radu a wůdce, do země polské dne 21. Července 1655 wtrhł, w skutku se ukázało, že králowstwí polské mocí podmaniti sobě umínił. Nad kterýmžto jeho nenadáłým do Polska wpádem, každý dobrý pozastawiti se musił, kdo toliko onoho příměří mezi korunau polskau a šwedskau učiněného léta 1635 w Štumdorfu, kteréž teprwa w létu 1661 wyjíti měło, powědom był. Wydał sice král šwedský w spisu weřejném příčiny některé, skrze které toho dokázati usilował, jak sprawedliwě wáłku proti králi polskému před sebe wzał: ale kdo z rozumnějších je šetrně powážił, snadno jich powrchní toliko barwu spatřił a poznał; aniž było lze, tak dobře je ulíčiti, aby se neznało, že hned práwě samochtě smłauwu s korunau polskau protrhł a zrušił.

Polákůw zprwu proti Wittenbergowi około patnácti tisíc z kraje Poznaňského a Kališského se shłaučiło a w poli postawiło; wšak od Radějowského přemłuweni jsauce, s Šwedskými smlauwu učinili, dne 26. téhož, totiž Července, a poddajíce se jim na jisté artikule, někteří zpátkem do příbytků swých odjeli, jiní k słužbě Šwedům se oddali, nad kterýmiž Radějowský maršalkem ustanowen.

W Poznani jsa již Wittenberg, psaní odtud ku králi swému, kterýž dne posledního Července do Štětína připłauł, učinił, dáwaje wšeho známost a zpráwu; pročež ihned král Kareł Gustaw z Štětína pospíšił a dne 20. Srpna ku Poznani s ostatkem wojska přitáhł.

Słyšeł potom dne 28. Krištofa Příjemského, legáta krále polského, žádajícího, aby od předsewzatého nepřátelstwí upustiti a w příměří státi sobě neztížił: ale jak ho słyšeł, tak osłyšeł a s posměchem ještě od sebe odbył. Był toho času král Kazimír w Waršawě, a wyrozuměje z poselstwí, že w Šwedského špatná již jest naděje ku pokoji, králownu s fraucimoremdo Krakowa předesłał, sám pak k wojsku swému, kteréž ležením było při Łowiči, jeł a tu wšech k stáłosti napomenuw, ku Krakowu též se odebrał. Brzo potom Šwedowé obořili se na wojsko polské jednau i podruhé a je (wšak ne bez swé také škody) na utí-

[1]) Rukopis Morawopisu neznámo kam se poděl. W nowějších dobách objewil se jiný český rukopis Pešinůw, část topografie historické králowstwí českého.

[2]) Radějowský místokancléř polský, pro jakaus newoli s králem ze země był wypowězen. Nemoha miłosti žádné při králi dosáhnauti, k Šwedům se obrátił.

kání ku Krakowu obrátili. Toho času Moskwan wzał hławní město w litewské zemi, Wilno, kdež mnoho množstwí lidu ukrutně zmordował. Wéwoda litewský Januš Radziwiłł, wida, že proti Moskwanům mu odolati nelze, dał jak sebe tak i cełau Litwu králi šwedskému pod ochranu: Gążegowský wšak, druhý po wéwodowi, Šwedům se poddati nechtěje, za králem Kazimírem s desíti tisíci lidu do Polska se uhnuł.

Král Kazimír, znamenaje, že mu ani w Krakowě obstáti nelze, králownu do Slezska posłał, sám pak, swěřiw město i hrad Štěpánowi Čarnickému, do Rusi a odtud skrze končiny uherské též za králownau do Slezska na místo bezpečnější ustaupił.

Dne 25. Září král šwedský ku Krakowu přitáhł, a zmocniw se Kazimírowa a Stradoně předměstí, město oblehł; wida pak, že se s obležením prodlí, Wittenberga při Krakowě zanechał a sám z Duglasem přes Wisłu se pustił, Bochni, Wyšnici, Lanckron a jiná města wzał, potom na wojsko polské, kteréž nedaleko odtud leżeło, udeřił, je rozraził a mnohé z přednějších pánůw polských zjímał a s tím wítězstwím zase se ku Krakowu nawrátił.

Dne 17. Října Krakow Šwedům na jistau smłauwu poddán. Čarnický s haufy swými za králem Kazimírem do Slezska pospíšił. A ačkoli opět po dwakráte král Kazimír skrze wysłané swé při králi šwedském pokoje žádał, wšak nadarmo.

Potom král šwedský sněm obecní ke dni prwnímu měsíce Listopadu do Waršawy położił; kdežto sice někteří z wéwodůw a kastellánůw polských najíti se dali, jiní wšak očitě spatřujíce, že jim hned spočátku Šweda smłauwy nedrží, od něho se odwrátili a za králem swým, wezmauce sebau korunu s jinými ozdobami králowskými, do Slezska pospíšili. Král tehdy šwedský, poznáwaje, že tenkráte na sněmě Waršawském s korunowání jeho sejde, aby času mezitím daremně nemrhał, do Prus králowských táhł a w brzkém čase města mnohá, jak předně Toruň, tak Elblink, Graudenc, Marienburg a jiná opanował. Samé toliko Gdansko jemu se srdnatě opřeło.

To když se w Polště dáło, JMCská (Ferdinand III.), na pozoru se maje, dle onoho přísłowí „kde u sauseda hoří, swého odstaw neb opatřiti hleď": rozkázał též wojska wíce sebrati a města opewniti; posłáno i něco děł menších a jiných potřeb wojenských do Kładska a Głogowa. Nebo ačkoliw Šweda zkrze wysłaného swého JMCskau w tom ubezpečował, že proti říši a zemím jeho dědičným nic nepřátelského nechce a nemíní, wšak z jistých řečí a psaní jeho ke dworu skrze jisté osoby wěrné donešených jináče se znáti dáwało.

Léta 1656 měsíce Ledna král Kazimír z Slezska wyjeł do města ruského Lwowa, kdež se k němu shrnuli i nejpřednější senátorowé zemští, duchowní i swětští. Mezi jinými přijeli i kwarcianůw wůdcowé, Potocký a Lanckronský, kteříž od Šwedy odpadli. Též Gążegowský, Sapěha, Litwané. A tu, jak by nejlépeji władsti pomoženo było, mezi sebau rokowali.

Zatím Šweda s kurfirstem brandeburským w jednotu wšeł a legáta JMCské hrabě z Pettingu, kteréhož za sebau dłauhý čas zdržował, słyšeł; tolikéž legáta tureckého, kterýž słowanským jazykem poselstwí swé přednášeł a zase Radějowský w jazyku německém králi to wyłożił.

Usłyšaw pak král šwedský o Čarnickém, že wojsko nemałé sebrał a maje sobě ku pomoci Tatary, již se około Lublína widěti dáwá, rychle proti němu wytáhł a přejda Wisłu tehdáž jestě zamrzłau, s ním boj swedł, kterýmž ho na utíkání obrátił. Nicméně brzo zase Čarnický s wojskem jiným powstał a dne 12. Března na Šwedy u Jarosławě nenadále udeřił, wětší dił jich potřeł; sám král sotwa do města se schránił, kdež ho Čarnický oblehł a tak welice zsaužił, že naposledy král, obáwaje se, aby do rukau Polákům nepřišeł, tejně s některými do łodí wsedł a po řece Sánu k Sandoměři se pustił. W kterémžto útěku w welikém nebezpečenstwí postawen był; nebo s jedné i druhé strany břehu Poláci jej silně stíhali, tak že potom při Sandoměři wen z łodí wystaupił, a cokoliw lidu swého shromážděného měł, s ním na zemi se postawił, hotow jsa anebo proprati se skrze haufy polské na místo bezpečné anebo poctiwě w boji umříti.

A Poláci owšem s bitwau nemeškali, ale ihned na Šwedy udeřili; král wšak skrze nějaké borowí tak šťastně z prostředku wšech jiných wynikł, že Polákům z moci ušeł a dne 12. Dubna do Waršawy se dostał, kdežto ode wšech swých, kteříž ho již za ztraceného měli, s zwłáštní radostí přijat był.

Jan Sapěha, wůdce lidu litewského, na prawé straně řeky Wisły s swými haufy zůstał, wytłačuje Šwedy z całého toho kraje; kníže pak Lubomiřský Krakow oblehł. Čarnický pořáde Šwedy až do Mazur stíhał, odtud se ku Gdansku obrátił, tak aby Gdanských w stáłosti jich potwrdił.

Král šwedský, zanechaje Wittenberga w Waršawě, do Torunu jeł, odtud do Elblinku, kdež se s ženau swau a s Brandeburským shledał. Zatím Sapěha Waršawu oblehł, kdežto přitáhł i král Kazimír s wojskem čerstwým: král pak šwedský Gdansko Wranglowi na wodě, Steinbokowi na zemi oblehnauti dał, a aby tím statečněji Polákům odporowati mohł, s Brandeburským se proti nim dokonale smłuwił. Předešle zajisté Brandeburský w neutralitě se držeł, nepomáhaje straně žádné proti druhé, ale tuto se již zjewně Polákům za nepřítele postawił.

Dne 1. Čerwence Wittenberg, nemoha déle se brániti, Waršawu králi Kazimírowi poddał na jistau smłauwu, kterauž wšak rytířstwo polské, protože ani Šweda předešle mnohým z nich smłauwy nedržeł, držeti nechtěli, ale Wittenberga, Benedikta Oxenstierna, Alexandra Eršken, mładšího Wrangla, Jiřího Forgle a jiné přednější wůdce wzali, do Zámoští zawedli a tam wězením stížili, kdež i někteří z nich w brzkých časích zemřeli.

Král Kazimír na druhý den do Waršawy wjeł, odkudž psaní k Gdanským učinił, napomínaje jich k setrwałosti, s přípowědí, že jim co nejdříweji pomoc učiniti chce. Tatary pak a Kozáky, daw jim Poláky za wůdce, do Pumrůw (Pomořan) posłał.

Mezitím po wzetí Waršawy král šwedský welice zarmaucen był, nejwíce pro swé wojenské słuhy, zwłáště Wittenberga, na kterýchž mnoho sobě pokłádał.

Dne 28. Čerwence Šwedowé s Brandeburským se strhli a na wojsko polské, kteréž ležením było ještě před Waršawau, udeřili; máło wšak jednau i po druhé dowedli, až teprwa dne třetího Poláky k tomu přiwedli, že jim z ležení na druhau stranu Wisły ustaupiti mu-

sili. Král Kazimír z Waršawy do Lublína ujeł, dříwe wšak při Waršawě zdi a šance wšeckny obořiti a rozházeti dał; a tak se Šweda Waršawy prázdné zmocnił.

Toho času Lubomiřský, nejsa dosti silen, od obležení Krakowa přestał, zase wšak brzo se nawrátił, maje lidu 15 tisíc. Moskwan pak Šwedowi do Liflandu wpadł, Rigu oblehł, Daneburk wzał, skrze což králi šwedskému mnoho na rozmyšlenau dał. Zahynuł tehdáž, potkaje se s Moskwany, Franc Bernard hrabě z Thurnu, kterémuž předešłý král šwedský Pernawu w Liflandu darował.

Měsíce Srpna Čarnický Šwedůw około dwau tisíc potłaukł; Gążegowský pak w brandeburských Prusích welice zle hospodařił.

Měsíce Září král Kazimír z Lublína dwoje poselstwí wyprawił, jedno za JMCskau, druhé k Moskewskému. Ono dne 20. téhož sławně do Wídně na osmnácti wozích přijeło a dne 24. słyšání měło. Brzo potom král Kazimír s wojskem znamenitým do Gdanska se wyprawił, kdežto dne 25. Listopadu přijeł a tu zůstáwał až do 10. Února následujícího roku.

Zatím Saprha a Gążegowský tak welice zsaužili Brandeburského, že se pokořiti a příměří při nich žádati přinucen był, daje se přitom słyšeti, že by zase miłosti a pokoje při koruně polské žádati mínił. S Moskwanem také stwrzen pokoj na 12 let, na ten spůsob, aby králi polskému proti Šwedům pomáhał, Litwu nawrátił, Smolenska sobě nechał.

Měsíce Září Königsmark od Gdanských jat a máło před tím hrabě Wřešowec, nejwyšší šwedský, od haufůw Čarnického zamordowán: tak brzo zápłatu wzał zato, že předtím Šwedům kłáštera Častochowského, kterýž wšak ne bez patrné pomoci Boží obráněn jest, dobýwati pomáhał.

Při konci toho roku Radějowský naposledy i Šwedům se zpronewěřił, od kterýchžto wzat a do wězení wěčného do Šwed posłán.

Léta 1657 Rákocy wéwoda sedmihradský, naweden jsa od Šwedůw, do Polska wtrhł. Předtím był JMCská k němu schwalně kancléře uherského wysłał, napomínaje ho, aby doma při pokoji zůstał a proti koruně polské, s králowstwím uherským od dáwních let jistými dědičnými smłuwami (erbanuňky) spřízněné, nic nepřátelského aby před sebe nebrał, w čemž ho i Turek napomenuł: ale nebyło napłat; žádost koruny polské jej předce do Polska nutkała, ku kteréž mu naději Šweda učinił, jako by se s ním upřímně sděliti mínił, toliko aby ho sobě ku pomoci přiwábił. Lubomiřský, usłyšaw o takowém tažení Rákocyho, od obležení Krakowa přestał a proti němu táhł. Mezi Přemysławí a Jarosławí s některými jeho předními haufy, kteréž Kilián wedł, potkání měł a je na hławu poraził, mnohé zbił, jiné, mezi kterýmiž był i Kilián, zjímał. Což se stało s počátku měsíce Březná.

Mezitím Čarnický w Prusích a w Pomerelách Šwedůw stíhati nepřestáwał, s prospěchem znamenitým.

Dne 10 Února král Kazimír z Gdanska wyjeł, wysłyšaw dříwe mši swatau w kłášteře Dominikánůw, a k Častochowu se obrátił.

Toho času císař Ferdinand, ačkoliw nemocí welikau obtížen był, wšak předce ještě péči maje o obecné dobré, obzwłáštně pak wpád Rákocyho do země polské těžce snášeje, pomoci jistau králi Kazimírowi, lidu pěšího 10 tisíc, jízdného 6 tisíc, proti témuž Rákocymu při-

slíbił; toliko se očekáwało na poukázaní, jak by takowý lid do země polské wyprawenu, jak i chowánu býti měł.

Nepřestáwała pak těžkost nemoci JMCské, nébrž přes celý čtyřidcetidenní půst wíce se rozmohła, w takowé síle, až ho naposledy k cíli tohoto wezdejšího żiwota nakłoniła.

Při konci měsíce Března Rákocy ke Krakowu přitáhł, kdež se najíti dał král šwedský, a tu po utwrzené mezi sebau smłauwě, oba społu k městu Zawicostu (jenž jest pod Sandoměří při Wisle) táhli a je oblehli. Odtud učinił psaní král šwedský k Turku, ponaukaje ho proti domu rakauskému, že čas k tomu znamenitě příležitý, předkłádaje: kteréhož psaní było datum dne 29. Dubna. Turek když psaní přečetł, wýpis ho králi uherskému posłał, aby wěděł, jaké chuti Šwedowé proti němu jsau.

Práwě pak w ten čas král dennemarský Šwedům do Bremska wpadł a w rychłosti Bremefurdu se zmocnił: pročež král šwedský, zanechaje Rákocyho w menším Polště a bratra swého Jana Adolfa w Prusích, Bremenským ku pomoci táhnauti přinucen był. Dříwe wšak Wrangle a Duglasa předesłał, za kterýmiž i potom sám pospíšił. Potěšen był z toho král Kazimír a brzo potom s králem dennemarským proti Šwedům w jednotu wešeł.

W začátku měsíce Máje wojsko domu rakauského jakožto krále uherského do Polska menšího králi Kazimírowi proti Rákocymu ku pomoci šťastně se wyprawiło, nad kterýmž ustanowen za nejwyššího polního hejtmana Melichar Harcfeld.

Dne 9 měsíce Čerwence oblehli Krakow.

Dne 14. Čerwence Poláci a Tataři obskočili kdesi w těsně Rákocyho a tak silně naň udeřili, že wojsko, co ho při sobě měł, rozrazili wšechno a jeho samého zajali. Pročež chtěł-li swoboden býti, takowau, jakau sami Poláci chtěli, smłauwu učiniti a ke wšemu, cožkoliw od nich wyměřeno było, bez odporu přistaupiti musił. Mezi jinými artikuli było, aby lid swůj z Krakowa powołał; což když se stało, Wirtz welitel šwedský, wida, že sám neobstojí, smłauwu též s Poláky a s našimi učinił a město i hrad jim poddał, dne 23. Srpna.

Toho času Čarnický w Pomorelách a w Marcích brandeburských hospodařił.

W Frankfurtu pak městě říšském kurfirstowé pomału se sjížděli k wolení nowého císaře, kdežto přijeli i posłowé krále českého, Wáchaw kníže z Łobkowic, František hrabě Libšteinské z Kołowrat a Jan Šeydler, dne 23. Srpna.

W Bremsku a w Holšteině Šwedům dobře se wedło proti Dennemarským; Brandeburský wšak od Šwedůw odpadł a ku králi Kazimírowi přistaupił.

Po nawrácení Rákocyho do země sedmihradské, císař turecký, těžce nesa jeho w tom neposłušnost, že na poručení swé od tažení wojenského do země polské upustiti nechtěł, knížetstwí sedmihradské jemu odňał a na místo jeho jiného za kníže jmenował.

Léta 1658 s počátku měsíce Ledna w Berlínu, městě kurfirsta brandeburského, jednota učiněna mezi králem polským, dennemarským, a kurfirstem brandeburským proti Šwedům. Byli přitom i wysłaní

krále uherského a českého, de Montecucculi a L'Isola: ale jim podlé instrukcí dané newidělo se ještě tehdáž za dobré w té příčině kwapiti.

Zatím král švedský pořáde w zemi dennemarského wěc swau twrdił, mnohá města zdobýwał, ostrowy podmanił, naposledy i Koppenhagen, stolici krále dennemanského, oblehł. Wysłał též legáta swého Matyáše Bornklau k kurfirstům do Frankfurtu, stížnost weda skrze zwłáštní spisy do krále uherského a českého, za příčinau wojska králi ku pomoci proti sobě wysłaného, týkaje se ho protržením smłauwy Osnabrucské. Což přednášeli i legáti francští skrze obšírné swé spisy.

Na kteréžto spisy, když potom weřejni byli a rukau krále uherského a českého došli, słušná odpowěd hned také w łatinském i německém jazyku na swětło wyšła, skrze kterau se wyjewiła mnohá obmyslná Šwedůw proti domu rakauskému jednání a hned zřejmá nepřátelstwí, a proti tomu ukázały příčiny podstatné, pro které král uherský a český králi polskému s pomocí přispěti sprawedliwě powinen był.

Při konci měsíce Ledna Leopold král uherský a český s arciknížetem Leopoldem a se wším komonstwem z Prahy k Frankfurtu wyjeł w nejwětší a nejtužší zimě, pro kterauž w Plzni na několik dní dlíti musił. Dne 19. Března do Frankfurtu přijeł, kdež ode wšech sławně přijat.

Dříwe nežli za příčinau wolení nowého Římského krále zasedli, mnohá jiná mezi sebau jednání měli, což se prodłaužiło až do dne 18. měsíce Čerwence, kteréhož šťastně Leopold král uherský a český ode wšech kurfirstůw za krále Římského wyhłášen a potom dne 1. Srpna sławně korunowán.

Předtím pak jistá opět jednota mezi králem uherským a českým, mezi králem polským, králem dennemarským a kurfirstem brandeburským proti nepřátelům jednoho neb druhého, defensivně i offensivně, učiněna była, pro kterauž posłowé francští a šwedští diwnými příčinami takowému wolení překážeti usilowali; wšak nadarmo.

Po korunowání JMCská z Frankfurtu wyjeti ráčił dne 8. téhož, a skrze Bawory, kdež sławně welmi od kurfirsta baworského chowán był, k Linci, odtud k Wídni se obrátił.

Mezitím král šwedský pořáde na Dennemarské tłačił, město Koppenhagen zase podruhé mnohem tížeji oblehł a silně ze wšech stran dobýwał. Poněwadž pak sám král dennemarský w městě zůstáwał społu s králownau, každý z obywatelůw tím srdnatěji k odporu a bránění pohnut był, tak že se města zmocniti nemohł; Kronenburg wšak, pewnost při úžině mořské, kteráž Öresund słowe, społu s městem Helsingörem wzał, dne 16. Září.

Toho času díł wojska rakauského społu s wojskem polským a brandeburským wyprawiło se Dennemarským ku pomoci. S počátku Října do Holšteina přitáhli a město Gottorp wzali. Lid rakauský wedł de Montecucculi, polské rytířstwo Čarnický, kurfirst brandeburský był s swými osobně sám. Ostatek pak wojska při obležení Torunu s generalem Susau zůstało. Přispěli Dennemarským ku pomoci i Hollanderowé po moři a s Šwedskými statečné potkání měli, nad kterýmiž se i zmocnili a do Koppenhagen hojnost potraw a potřeb wojenských dodali.

Měsíce Října Duglas nenadále do Mittawy wpadł, kníže kurlandské s manželkau, jeho, s sestrau kurfirsta brandeburského, obłaupił, jał a do Rigy zawedł: ješto wšak nadpowěděné kníže s Šwedy pokoj měł. Což Duglasowi při wšech rozumných málo pochwały přineslo, jako ani králi šwedskému, pokudž to poručił aneb schwálił.

Měsíce Listopadu naši s Brandeburskými pomocí Dennemarských ostrowu Alsen a pewnosti Sundeburku jako i Nordburgu se zmocnili. Poláci pak toho času Kolding w Jütlandu wzali a w něm Šwedské wšecky postínali.

Při konci roku wojsko polské a rakauské, trwajíc při obležení města Torunu w Prusích pořáde od šesti měsícůw, přičemž był i král Kazimír, naposledy obležené na díle mocí na díle hładem k tomu přiwedli, že se na jistau smłauwu poddali. Měšťané na miłost přijati, Šwedští pak swobodně do Marienburku propuštěni.

Toho času słyšání měli při JMCské mnohá poselstwí: turecké, moskewské, tatarské, sedmihradské, též knížete Aurelianského z Frankreichu, zwěstujícího brzký mezi korunau španělskau a korunau francskau následující pokoj, kterýž se potom šťastně stał a zawřeł, léta 1659 dne 7. Listopadu.

Wáłka pak proti Šwedům, ačkoliw předce téhož léta 1659 stále trwała, wšak pokojem oním španělo-francským bywši poněkud s strany šwedské zemdlena, tak pomału słábła, až naposledy, když i smrt krále šwedského w to wkročiła, podobně k swému cíli i upokojení přišła (mírem w Oliwě roku 1660).

LXIX.

Jan František Beckowský.

K dějepiscům, kteří po 30leté wálce o dějích českých psali, slušně přidružuje se J. Frant. Beckowský. Narodil se l. 1658 w Něm. Brodě. W 16. roce teprw dán byl do škol latinských; wyšší studia konal w Brně a we Wídni. L. 1685 učinil slib řeholní w klášteře křižownickém. Těžce nesa, že krajané jeho již ani kroniky Hájkowy pro wzácnost wýtiskůw wůbec čísti nemohau a děje předkůw tudy wždy wíce w zapomenutí upadají: i předsewzal sám nowé wydání její. Nedal jí wšak prostě otisknauti, nýbrž mnoho zkracowal, rozšiřowal a oprawowal. Po archiwech sbíral zpráwy, staré listiny a jiné znamenitosti; natom ale nepřestaw, proputowal Čechy, Morawu a Uhry, očitě shledáwaje místa w dějinách proslulá. L. 1700 wyšla tedy uprawená od Beckowského kronika Hájkowa co prwní díl Poselkyně starých příběhůw českých. Druhý samostatně od B. sepsaný díl, zawírající w sobě děje české od časů Ferdinanda I. až do wstaupení na trůn Leopolda I., tiskem newyšel; nachází se rukopisem w knihowně křižownické w

Praze (MS in fol. 1452 stran.). W dílu druhém nejšířeji wyprawowány jsau události za cís. Matyáše a Ferdinanda II, jmenowitě krátká doba jalowého krále Fridricha ostrým pérem líčena. Kromě Poselkyně wydal Beckowský ještě několik spisůw náboženských. Zemřel 1725 dne 26. Prosince, raněn mrtwicí.

Z druhého dílu Poselkyně.

Bitwa u Lützenu.

Když císařské i šwedské wojsko jedno od druhého nedaleko od městečka Lucy se postawiło, král šwedský na císařské před swítáním dne 16. Listopadu udeřiti míníł. Že pak té noci welká mlha padła a jedno wojsko druhé dłauho na den widěti nemohło, od swého předsewzetí král upustiti museł. Mlha když wystaupiła a se ztratiła, císařští na Šwedy z kusůw stříleti začali, jimž Šwedowé tak mocně odporowali, že i pěchotu císařskau, která za wyhozenými příkopy stáła a sedm welikých kusůw při sobě měła, z těch příkopůw nejenom zpátkem hnali, ale také těch sedm kusůw jí odňali, z nichž Šwedowé, obrátiwše je na císařské, tak stříleli, že císařští nápřed stojíci ustupowati počali. Což wida Waldštein, swé wojáky mužně napomínał a, na nepřítele aby tiskli, žádał. Kteří nabywše zmužiłosti, na Šwedy znowa udeřili, je zpátkem hnali a swých sedm děł zase dostali. Král pak s swým prawým křídłem, které on sám wedł, na lewé císařské křídło, před nímž Charwati stáli, tak mužně udeřił, že Charwati ustupowati počali a ostatní w tom křídle za sebau stojící císařské wojáky také ustupowati přinutili. A tak to cełé císařské lewé křídło rozraženo bywši, wíce na utíkání nežli na potýkání mysliło. Té pak chwíle prawé císařské křídło na lewé křídło šwedské, které kníže Bernard z Wajmaru wedł, tak zhusta střílełо a na ně tiskło, že ono rozrazeno bywši také ustupowati počało. I wida to král, hned Hornowi polnímu maršalkowi za lewým křídłem císařským jíti a je stíhati poručił, sám pak swému lewému ustupujícímu k pomoci pospíchał, swých bojowníkůw napomínaje, aby stáli a nepříteli mužně odpírali; ano také sám haufy proti nepřátelům wedł a to swé lewé křídło státi a bojowati přinutił. W tom nenadále, když widěti chtěł, kde a kterak by nejlépe na císařské udeřiti mohł, díł císařských oděncůw neb kyrysařůw k němu pospíchał. Které on nemoha tak spěšně pro dalekost, maje krátký zrak, widěti, od ních obklíčen i také w lewé rameno welkau kułkau střelen był; od kteréžto silné rány — neboť to rameno nejenom prostřeleno ale také roztřepeno było — ihned umdléwati počał a w řeči francauzské k Františkowi Ałbrechtowi knížeti saslauenburskému promłuwił, řka: „Bratře, já jsem již můj díł dostał; wy pak žiwobytí waše jak nejlépe můžete, zachowati hleďte a mne na stranu k přewazowání weďte." Kníže pak František nejenom od něho ujeti a jeho opustiti nechtěł, nýbrž wezma jej před sebe na swého koně — neboť také kůň pod králem raněn był — s ním, co nejrychleji mohł, ujížděł. Že pak se za nimi někteří císařští jezdci pustili a je dohoniwše, swau pistoli jeden z nich k hławě toho kní-

žete Františka přistawił, kterau wšak rychle rukau swau on kníže odraził, spíše nežli wystřeleno było: swého krále, který té chwíle dwojí ranau, jednau w hławu a druhau w prsa střelen i také zastřelen był, s koně na zem již umrłého pustił, sám pak, maje twář od prachu té wystřelené pistole welmi opálenau, těm císařským jezdcům do bezpečnějšího místa předce šťastně ujeł. Král, nebyw od císařských poznán, z šatu spěšně swlečený a na zemi od wšechněch opuštěný ležeti zůstał. Jehožto těło Švedowé po bitwě naleznauce, do města Wolgastu je wezli, kam také owdowěłá králowna šwedská přijeła a následujícího roku do Šwed w łodí smutkowé wezené po moři doprowázeła, které také dne 22. Čerwna měsíce w Štokholmu pohřbeno było.

Šwedowé, nemajíce žádnau wědomost o smrti swého krále, wíc a wíce na císařské se tłačili a do nich hustě stříleli, i také je opět ustupowati přinutili. Hrabě pak Pappenheim, nejwyšší polní maršalek, s osmi tisíci císařského wojska od města Hally práwě w čas potřebný k pomoci císařským přitáhł a zajaw několik šwedských wojáků, jich se tázał: „Kde král stojí a které křídło on wede?" Jemu když odpowěděno było, že wede prawé křídło, a on také widěł tehdáž, že to šwedské prawé křídło tuze na císařské lewé křídło tiskne a je ustupowati nutí: hned on tomu císařskému lewému křídłu k pomoci přispěł a na prawé křídło tak bojowně s swým čerstwým lidem udeřił, že ono ustupowati museło. W tom pak potýkání on nejwyšší polní maršalek Pappenheim smrtedlně raněný po půłhodině, když w woze do Lipska wezen był a, že král šwedský w té bitwě také již zahynuł, se dowěděł, welmi rád umřeł. Že pak tehdáž císařské rejtharstwo naposledy pěchotu opustiło a přímo k městu Lipsku utíkało, to widíce Šwedowé, cełau siłau na císařskau pěchotu tiskli, jí wšechny kusy wzali a až do tmawé noci s ní se na bojišti potýkali. Posledně ostatní pěchota císařská času nočního z bojiště ustaupiti a za jízdnými k Lipsku také utíkati přinucena była.

Sjednocení universit Karlowy a Ferdinandowy.

W starém městě Pražském dwoje literní učení, jedno od Karła IV. a druhé od Ferdinanda I. císařůw Římských a českých králůw założené a nadané léta 1654 wůlí císaře Ferdinanda III. následujícím spůsobem sjednoceno było. W osm hodin ráno dne 4. Března Jich Miłosti králowští místodržící, saudcowé a úředníci zemští z hradu Pražského s doprowázením welikého počtu rozličných pánůw a słaužících do starého města Pražského přijewše, tam před kostełem Panny Marie před Týnem, kde wojsko také jim do zbraně stáło, z wozůw wystaupili, od konšelské rady wšech tří měst Pražských přiwítáni a do téhož kostełа, w němž obojího učení Karłowa i Ferdinandowa wšickni doktoři w swých doktorských oděwích se nacházeli, doprowozeni byli. Za nimi kardinál z Harrachu arcibiskup Pražský, též nejwyšší zemský hofmistr jakožto Karłowa učení prorektor, ochránce a obránce, když přijeli: proti nim duchowenstwo i doktoři až k dweřům kostelním šli a je k welikému ołtáři doprowázeli. Mši swatau hławního kostełа

Pražského probošt pan Raš z Aschenfeldu zpíwał. Po ní četło se w łatinském i českém jazyku císařské psaní, kteréhož jest tento wýtah:

„Poněwadž mezi swobodným a literním učením od Karła IV. a mezi učením od Ferdinanda I., obau císařůw Římských a králůw českých, w starém městě Pražském założeným a wyzdwiženým po ta wšecka léta wšeliké a časté roztržitosti se dáły, které aby jedenkráte aspoň k dokonałému přetrhnutí přišły, JMstCísařská s radami swými po bedliwém pоważowání natom se snésti a to zawříti ráčiła, aby to dwoje učení spojeno było a Karłowo-Ferdinandowské budaucně se jmenowało. Nejwyšší hofmistr zemský z úřadu swého prorektorstwí neb opatrownictwí w miłosti císařské se propauští: pan kardinál z Harrachu arcibiskup Pražský za kancléře, a za rektora magnifika kněz Molitoris z towaryšstwa Ježíšowa při tom sjednocenému učení se ustanowují. Kancléřstwí téhož učení při budaucích arcibiskupích Pražských aby zůstáwało, rektor magnificus (který také úřad místokancléřstwí připojený míti bude) z čtwerého učení, totiž z písma swatého, z učení práwního, z učení lékařského a z učení filosofského aby posłaupně każdého roku jiný wolen był. Aby se nad statky a na grunty Karłowa učení spráwce neb hejtman od králowské komory ustanowował, rektorem magnifikem a jinými k tomu zwolenými Karłowa učení staršími se řídił, jim swé počty k přehlédnutí skłádał, a oni je přehlédnauce panu arcibiskupu Pražskému jakož obojího téhož učení kancléři a od něho králowské komoře české skłádati mají. Z těch pak statkůw płat doktorům juris et medicinæ aby se dáwał, potřebné wěci aby se opatrowały, škoły a učení aby w swých místech nynějších zůstáwały; wšak actus publici et promotiones solemnes aby se w Karłowě kolleji, jinak w Karolinu, dáły.“

Po přečtení téhož císařského listu Marcus Marci, doktor a professor neb skutečný učitel lékařského umění, jakožto téhož lékařského umění děkan nejwyššímu hofmistru zemskému, prorektoru, z prokázaného opatrownictwí welmi učeně děkował. Po takowém děkowání on prorektor z swé stolice, která hned do prostřed kosteła před welký ołtář postawena była a na kterau se potom nowý rektor magnifikus posadił, wstana, od učení Pražského odpuštění wzał a na swé místo mezi JMsti králowské místodržící se posadił. Nato Kareł Grobendonk z towaryšstwa Ježíšowa kardinálowi z Harrachu a knězi Molitorowi mnoho štěstí k jich nowým úřadům přáł. Po dokonaném přání Te Deum laudamus se zpíwało. Z kosteła w 12 hodin wyjdauce, kardinál a JJMsti páni místodržící królowští, také doktorowé a mistři, do kolleje towaryšstwa Ježíšowa sw. Klimenta k obědu jeli.

LXX.

Duchowní písně.

Poesie duchowní ode dáwna měla pěstowatele mezi předky našimi. Čím dáleji se wracíme do minulosti, tím ji nalézáme jemnější a wznešenější. Doba sporů husitských a pohusitských

rozhojnila sice počet básníkůw náboženských nad míru, ale nebylo mezi nimi skoro žádného, který by wynikal onau oprawdowau wraucností citu, která nám w písních duchowních XIV. a starších wěkůw tak welice lahodí. Plody jejich wětším dílem nejsau nic jiného než rýmowaní wýkladowé učení náboženských. Zpřemítáme-li rozsáhlé tehdejší kancionály, málokdy se potkáme s wýtworem ušlechtilejším, který by obsahem básnicky prowedeným dojímal. Jediná skoro wýjimka jsau poetické přewody žalmůw anebo latinských písní starocírkewních. Nicméně zachowaly se nám z oněch baurných wěkůw některé přeutěšené kwítky, ne sice w kancionálích ale w podání zbožného lidu. Mnohé z nich jsau snad dědictwí z doby pradáwné, dokud ještě mysli předkůw našich nebyly roztrženy rozepřemi b wíru: podoby wšak, w jakowé je nyní nalezáme, nabyly jistě teprwé w době XVI. a XVII. wěku. Welikau o tyto duchowní písně zásluhu má J. Wl. Kamarýt, kterýž je sebral a r. 1851—2 wydal. Ze sbírky jeho wyňato jest patero následujících básní. Prwní z nich „Wykupitel" patrně jest zlomek, upomínající obsahem swým na Lament otcůw swatých. (Wiz str. 7.)

Wykupitel.

„Pusť naše hłasy před trůn twé miłosti,
A wysłyš otce z hłuboké temnosti!
Ukaž rameno twé síły a moci,
Ať se zarmautí wšickni pekelníci."

W tom na wýsosti usłyšeno łkání,
Adama, Ewy smutné naříkání.
Było hledáno w nebi, kdo by ten był,
Který by hříchem lid jatý wykaupił

Nebył nalezen mezi Cherubiny,
Mezi Mocnostmi, ani Serafíny,
Který by mohł Adama wýstupek
W nebi wymazat — potěšit smutek.

To widauc Słowo Otce nebeského,
S trůnu sstaupiło diamantowého;
Berłu, korunu i drahé odění
Odwrhnauc, řekło k welkému diwení:

„Wysłyš, Otče, syna jednorozeného,
Přede wšemi wěky z tebe zpłozeného:
Já chci být smírcem, také prostředníkem
Mezi twým Božstwím a padłým hříšníkem.

Otec nebeský, wida syna swého
Před całým nebem tak poníženého,
Řekł: „Synáčku mně w podstatě rowný,
Budeš welice w swětě ponížený.

Jejž nemůž nebe, země pochopiti,
Jejž nemůž anděł žádný zpytowati,
Jejž nemůž słunce ani obwinauti,
Jejž nemůž měsíc září swau zastříti:

Nebudeš míti místečka w Betlémě,
A opustí tě izraelské plémě;
Mezi swé włastní ačkoliwěk přijdeš,
Wšak messiášem słauti jim nebudeš."

Nato odpowěděł synáček zas Boží,
Jenž rozsíwat chtěł nám nebeské zboží:
‚Otče můj miłý! mé jest potěšení,
Mezi lidskými na swětě být syny.'

Na wstaupení Páně.

Wstup na nebe
Sám od sebe,
Wítěziteli Kriste!
Otewř nebe
Jak pro sebe,
Tak i pro nás, ó Kriste!

Neopusť nás,
Neodłuč nás,
Děti jsme, tys otec náš!
My wzdycháme,
Pospícháme,
K tobě, Spasiteli náš!

Zhůru, zhůru,
Lítej zhůru,
Duše má, k Bohu swému,
Wejdi w nebe,
Jež pro tebe
Stwořił Bůh, dej mu sebe!

Swatodušní.

Swadodušní hołubičko,
Neprodléwej,
U nás si zhotow hnízdečko
A k nám lítej!

Lítej, lítej, hołubičko
Wšecka bíłá!
Ej jak stkwí se twoje líčko,
Wšecka's miłá.

Potopa se utišiła,
Wody sběhły:
Złost naše se wysušiła,
Hříchy stekły.

Ach přilítni s oliwowau
Ratolestí,
Obwesel nás s winšowanau
Zeleností.

Oliwa buď potěšení
Hříchůw našich,
Jakož i buď nadělení
Darůw Božích.

Ať nám znamení pokoje
Oliwa jest,
Ať od nás zažene boje
A wšecku lest.

Hołubička k nám, Čechowé,
Již již letí
Wšecka bíłá, bílí lwowé,
Mějte štěstí!

Na nebewzetí Nejswětější Panny Marie.

Kam se ubíráš do obłaků,
Maria nejswětější?
W překrásném andělském průwodu,
Králowno nejsławnější!
Ty jsi w słunci oblečena,
Rozličností ozdobena,
Měsíc máš pod nohama swýma,
Hwězdy jsau twá koruna.

Kdo můž tu sławu wysłowiti,
S kterau's do nebe wzata!
Kdo můž tu radost pochopiti,
S kterau's w nebe přijata!
Wšecko plno potěšení
Nese tobě pozdrawení;
Wšecko tě jakožto swau paní
A králownu welebí.

Wítá tě nebeský Otec
Jakožto swau dcerušku;
Wítá tě twůj miłý synáček
Swau přemiłau matičku;
Wítá tebe i Duch swatý
Swau zamiłowanau choti:
Přijali tě do wěčných stanů
Neposkwrněnau pannu!

Sw. kříž.

Pozdrawen buď, swatý kříži!
Na němž krásné owoce,
Na němž Pán Ježíš umírá,
Syn nebeského otce.

Pozdrawen buď, swatý kříži!
Twá ratolest se mění:
Ježíš na tobě umírá
Wołá welkau žízní.

Pozdrawen buď, swatý kříži!
S tebe słyším smutný hłas;
Wołá Ježíš: Dokonán jest
Na tom swětě tento čas!

Pozdrawen buď, swatý kříži!
Tys naše potěšení:
Prawí Ježíš: Wezmi kříž swůj,
Následuj mne na zemi!

Pozdrawen buď, swatý kříži!
Ty jsi weliká síła:
Pod tebau se země třásła,
Wůle Boží w tom była.

Pozdrawen buď swatý kříži!
Ty jsi welmi wyzdwížen:
Ukážeš se na obłoze
Spatříme tě w saudný den!

Oprawy k Anthologii české.

Strana XV. ř. 14 zh. čti Karionowy
— 12 „ 1 „ „ l. 1481 sestawil
— 93 „ 17 „ „ teskliwi
— 103 „ 6a7 „ „ Překlad český byl .... knihtiskař w Litomyšli části jeho...
— 138 w žiwotopisu Kuthenowě wytrhni ř. 8 a 9: „Za pětiwěršowý .... byl obdařen." Jest to mýlka zpráwau Ungarowau (Balbini Bohemia docta II. str. 238) spůsobená.
— 143 ř. 16 zd. čti Postaweny byl'y etc.
— 144 „ 15 zh. „ wydáwal'y
— 155 „ 8 „ „ dočkaly: Catonis disticha etc.
— 169 „ 17 „ „ Radeckému z Radče.
— 389 „ 17 „ „ r. 1831—2 etc.

Poklésky, které sice přes wšelikau opatrnost při oprawowání sazby wklauzly, snadno bude oprawiti, jelikož, kde jsau, leda náhodným změlením písmen powstaly.

